BALYS SRUOGA

RAŠTAI

SEPTYNIOLIKA
TOMŲ

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

BALYS SRUOGA

RAŠTAI

DEVINTAS TOMAS
TAUTOSAKOS STUDIJOS
1921–1947

■

PIRMA KNYGA

VILNIUS ■ LLTI ■ 2003

UDK 888.2
Sr 21

Parengė

ALGIS SAMULIONIS
(1936–1994)

DONATA LINČIUVIENĖ

■

Viršelyje panaudotas dailininko

TELESFORO KULAKAUSKO

pieštas portretas

Redagavo

DONATA LINČIUVIENĖ

Dailininkas

VYTAUTAS VALIUS

Knygos leidimą parėmė Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003
© Dailininkas Vytautas Valius, 2003
© Paaiškinimai, Donata Linčiuvienė, 2003

ISBN 9955-475-57-9

TURINYS

PIRMA KNYGA

Dainų poetikos etiudai ... 7
Epikūro pratėgė ... 185
Iš K. Jurgelionies raštų: „Mįslių knyga" ... 191
Erotinė lietuvių dainų simbolika ir jos kilmė ... 198
M. Biržiška ir mūsų dainos ... 230
Dainų diena ... 238
Dainavos krašto liaudies dainos ... 242
Bylinų aiškinimo teorijų apžvalga ... 310
„Palemonas ir jo padermė" ... 362
Dainų literatūra ... 366
Apsidūmojimai apie ožį ... 372
„Lietuviškasis karalius ir jo giminė" ... 383
Naujos temos pokarinėje tautosakoje ... 389
Bylina ... 393
Prof. A. Skaftymov. Bylinų poetika ir genezė ... 407
Mūsų tautosaka ir gyvenimas ... 414
Lietuvių liaudies rinktinė ... 438

D. Linčiuvienė. Paaiškinimai ... 671
Redakcinės pastabos ... 741
Santrumpos ... 743
Asmenvardžių rodyklė ... 745

DAINŲ POETIKOS ETIUDAI

ĮŽANGA

Imant nagrinėti tuos ar kitus mūsų tautosakos faktus, daugeliu atvejų tenka laužyti pirmieji ledai. Viena – mes tebegyvename tautosakos rinkimo laikotarpį ir turbūt ilgai dar jį gyvensime. Tautosakos faktus rinksime mes, ir mūsų ainiai juos rinks, kol mūsų tauta juos kurs. O jinai juos kurs, kol joje išseks kūrybinė galia, kol ji gyva bus. Ar bent kol technikos bei vaizbos civilizacija sumechanins tautos dvasią, sumiestelėnins kūrybą. Tačiau ir leliojanti mechanika nenužudo tautos poetinės kūrybos. Naujiems laikams užėjus, keičias tautosakos objektai, keičias ir jos formos, užmirštama senieji padavimai, jų vieton sukuriami nauji. Pasaka ir daina visuomet buvo ir bus tautos širdies mylimosios viešnios. Buvo ir bus bent tol, kol dar žmogus mokės sapną sapnuoti. Sakoma, senoji mitopiška gadynė likusi praeity, sakoma, mes mitopiškų pergyvenimų niekuomet nebepažinsime. Ir teisybė: Perkūno dievybės nebedainuosime, Perkūnas pasiliks tik metafora. Tačiau vis tiek tauta dainomis reikš savo pergyvenimus, kuriuos joje sužadina aplinkinis pasaulis, atsilieps į įvykius, kurie jaudina ir atskirą žmogų, ir tautą visumoje. Jeigu nūdien dievybė iš dangaus persikėlė į žmogaus širdį ir jeigu padangėje Perkūno ir Elijo pranašo vietą užėmė orlaiviai ir radijas, – vis tiktai kūrybos prigimtis pasiliko ta pati. Seniau dainiai dėjo himnus Apolonui, dabar juos posmuoja kitokio turinio miražams. Ar išsisems kada visatos paslaptys? Ar naujas žinojimas nesineša drauge ir naujų paslapčių? Ar nurims

kada visaieškantis, visatrokštantis žmogus? Ar pasibaigs kada mitopiška gadynė?

Jeigu tautosakos kelias ir yra neaprėžtas, jei nematyti jo pabaigos ateities mėlynuose pločiuos, vis tiktai pereitasai kelias galėtų būti mokslininko žvilgsniu nuskaidrintas. Tautosaka – konservatingiausia iš visų kūrybos formų. Nežino jinai šuolių, nepagrįstų tradicijos pradmenomis, nežino ji naujovės faktų, kurių šaknys nesiraustų senovėj. Ir vis tiktai tautosakos evoliucijoje galime suvokti tam tikrus laikotarpius, kurie raiškiau negu kiti nudažė atitinkamu atspalviu pačius tautosakos faktus. Ir tasai atspalvis vis tik negalėtų būti atitrauktas nuo atitinkamo laikotarpio. Kitaip sakant, pačios tautosakos, ypač gi dainų, evoliucijoj galime suvokti tam tikrus persilaužimo momentus.

Mūsų tautosakos evoliucijoj vienas raiškiausiųjų persilaužimo momentų yra mūsų tautinio atgimimo laikotarpis. Nuo to laiko, kada pasklido atgimimo idėja, kada vis dažniau ir plačiau ėmė įsiskverbti į tautosaką individualinių, žinomųjų poetų kūriniai, mūsų tautosaka ėmė raiškiau keisti savo veidą – kūrybos objekto ir formos žvilgsniu. Senosios tradicijos dar tebėra gyvos, ir greta jų jau pasireiškia naujoviškos tendencijos. Kartais senosios sudaro naujoviškosioms pagrindą, kartais visai susilieja, kartais padaro vos juntamos įtakos, kartais sudaro vos įžlėbiamą bazę naujoviškesnei kūrybai. Nors tradicijos siūlas ir nėra nutraukiamas, nors nėra įmanoma tiksliai nužymėti, kur baigias vienas tautosakos gyvenimo laikotarpis, kur prasideda kitas, vis tiktai mūsų tautinio atgimimo metas tenka laikyti labai svarbiu, pasakytau, chronologiniu momentu mūsų tautosakos gyvenime.

Nūdien mokslininko istorišku žvilgsniu mes galėtumėm pažvelgti tiktai į tąją tautosakos medžiagą, kuri yra charakteringa laikotarpiui, buvusiam prieš minėtąjį chronologinį momentą. Ir šitą medžiagą mes toli gražu dar nesame surinkę. Šia prasme mes ir tebegyvename tautosakos rinkimo laikotarpį. Neturint visos charakteringosios medžiagos, negalint tiksliai jos klasifikuoti, negalima ir tikslių sprendimų padaryti. Ir čia yra viena

nemaloniausiųjų mūsų tautosakos tyrinėtojui aplinkybių, kuriai, deja, jis niekuo negali pasipriešinti. Jo sprendimai geriausiu atveju gali būti tiktai apytikriai; nežinomų tautosakos faktų savininkas visuomet galėtų būti rūsčiai nepatenkintas kiekvienu tautosakos ar dainų tyrinėtoju.

Antra, kuo tenka mūsų dainų tyrinėtojui skaudžiai nusiskųsti, tai tautosakos tyrimo metodų padėtis. Ne tik Lietuvoj, bet ir apskritai kultūringajame pasauly. Dar kiek lengvesnėj padėty randasi epo tyrinėtojai. Epui tirti buvo nustatinėjama daugel metodų. Tiesa, ir čia įžymesnių teigiamų vaisių nepasiekta, bet čia jau susitarta dėl labai svarbios teisybės: apie epo gyvenimą ir būtį mes maža ką teišmanome. Tautosakos lyriškajai daliai net ši kukliausioji teisybė nelabai tetaikoma. Epo studijose filologinis, mitologinis, antropologinis, „benfėjinis", istorinis ir t.t. metodai daugeliu atvejų padėjo bent medžiagą išrūšiuoti, bent atskiras detales nušviesti ir išaiškinti. Galimas daiktas, sukurtieji metodai epui tirti buvo būtini, buvo net neišvengiami. Tačiau jie, perkeliami lyrikos sritin, retai kada nuveda tiesiuoju keliu. Epui tirti istorinis ar istoriškai lyginamasai metodas, atrodo, bus davęs daugiausia teigiamų vaisių. Tuo tarpu lyrinei tautosakos daliai istorinis metodas dažnai esti pavojingiausias. Šioje srity taikomas istorinis metodas dažnai duoda tiktai klaidinančių vaisių. Nes tautosakos epinė ir lyrinė dalys kurias ir gyvena skirtingais meniškais bei konstruktyviškais dėsniais. Pavyzdžiui, herojinio epo daina siekia pagarsinti, išgarbinti tą ar kitą įvykį. Tuo tikslu ji naudoja ypatingas, specifines priemones. Pavyzdžiui, viena mylimiausiųjų herojinio epo priemonių yra nustebinimo efektas. Herojaus reikšmė dainos pradžioj yra nelyginant tyčia sumažinama, jo galia, jo gerosios savybės paslepiama po tam tikra kauke. Jis vaizduojamas tokiu, koksai negalėtų dainos klausytojuose sukelti įtarimo, kad dainuojamas asmuo galėtų būti karžygys, galėtų įgyvendinti milžiniškus žygius. Herojaus priešininkas paprastai vaizduojamas milžinu galiūnu. Ir šit, atėjus kovos momentui – svarbiausiam momentui herojiniame epe, – karžygys lengvai nugali savo priešininką.

Tokiu būdu epo dainininkas pasiekia nelaukto nustebinimo efekto. Dažnai ir kitos priemonės epe naudojama šiam efektui sustiprinti, vyriausiam karžygiui dar labiau pagarsinti.

Tautosakos lyriškoji dalis gi yra labai tolima nuo šitokių tikslų ir priemonių. Lyrikos genezė glūdi arba dainininko intyminiuose pergyvenimuose, arba apeiginėj, ritualinėj ar darbinėj tautos gyvenimo medžiagoj. Lyrikos genezės premisos nusprendžia dažnai ir dainos ritmiką, ir jos meniška architektoniką. Jau *a priori* būtų galima tikinti, kad tautosakos lyriškajai daliai tyrinėti epo tyrimo metodai yra nepritaikomi. Jeigu jie kartais ir būtų galima šiuo reikalu naudoti, vis tiktai jie tuomet būtų reikalingi žymių specifinių korektyvų. Tautosakos lyrikos studijos yra reikalingos savito specifinio metodo. Ir šitas metodas iš viso dar nėra nustatytas.

Minėdamas epinę ir lyrinę tautosakos dalį, toli nenorėčiau dar kiekvienos tautos tautosaką klasifikuoti į „epinę, lyrinę ir dramatinę poeziją". Jei jau rašytojoj literatūroj, išaugusioj tam tikrų teoretinių premisų įtakoj, šieji elementai dažnai esti sinkretizmo padėty, tai juo labiau jie besiranda tokioj padėty tautosakoj, kuri teoretinių premisų nežino. Tačiau tautosaka nelygu tautosakai. Joje, gal kaip „niekur kitur, pasireiškia tautos būdas, jos psichologinė struktūra. Vienoj tautosakoj vyrauja epinis elementas, kitoj – lyrinis, žiūrint, koks ir tautos kūrėjos būdas. Ir, minėdamas terminą „lyriška tautosakos dalis", nenoriu tautosakos faktų klasifikuoti, tik norėjau pabrėžti juose vyraujančiųjų elementų tendenciją.

Specifinio metodo reikalingumas tautosakos lyrikai studijuoti itin raiškėja susiduriant su mūsų tautosakos faktais. Mūsų tautosaka pradėta užrašinėti palyginti dar visai neseniai, vos šimtas metų tesukako. Prieš Rėzą teužrašyta vienos mažmenos. Tuo tarpu mūsų tauta jau gyvena keliolika amžių. Kaip parodo lyginamoji etnologija bei kai kurie mūsų senovės paminklai, mūsų tauta jau seniai yra turėjusi savo tautosaką. Ji jau tautosaką turėjo gal net tais tolimaisiais laikais, kai istorija dar lietuvių vardo neminėjo. Kas buvo toji senoji mūsų tautosaka? Norėda-

mi mes savo tautosaką suvokti moksliškai, negalime nepažvelgti į ją istorišku žvilgsniu. Negalima neatsakyti ar bent nesistengti atsakyti į viršminėtą klausimą ir į daugelį kitų panašių. Pavyzdžiui, kaip nustatyti senumą tųjų dainų, kurios yra dabar užrašomos? Kaip pažinti, ar jos yra vaisius dabarties įkvėpimo, ar jos yra senovinių tradicijų aidija? Neatsakius į šitokius elementarinius klausimus, dainų mokslas nėra galimas. Tačiau į šiuos klausimus atsakyti nėra taip lengva. Tautosakos tyrimo istorinio metodo šalininkai, studijuodami epą, kartais elgdavos stačiokišku naivumu. Pasitaiko, būdavo, epe kuris istoriškas vardas, tai jie ir pasiskubina nuspręsti, kad epo paminklas būsiąs iš tos gadynės, kada gyveno minimas epe asmuo ar įvyko apdainuojamas žygis. Pasitaiko, būdavo, epe vardas, kurio istorija nežino, tai ir čia istorinio metodo pataikūnai elgias lygiai stačiokiškai. Esą epinės dainos pagrinde glūdi kuris nors realus gyvenimo ar istorijos įvykis. O kadangi žmonių atmintis esanti blogesnė negu netobula, tai nieko nesą nuostabaus, kad per ilgus šimtmečius istoriškieji vardai galėjo būti iškraipyti. Tiek kartais iškraipyti, kad jų nė pažinti nebegalima. Ir pradeda šitokie istorininkai spėlioti, koks čia realus įvykis galėjo atsidurti epo pagrinde. Ir ima jie spėlioti – pasakas sakyti apie visokius nebūtus daiktus. Rezultat[as]: kiek yra to metodo šalininkų, epo tikrintojų, tiek yra ir įvairių nuomonių. Vienas ir tas pats faktas esti įvairiausiais būdais aiškinamas, ir mokslininkai savo tarpe susikalbėti negali. Po ilgų vargų tačiau šio metodo šalininkai ėmė rodyti tendencijos, kad jie susikalbėsią bent dėl vieno dalyko. Jeigu epe minimas asmuo ar įvykis vaidina esminį vaidmenį dainos siužete, tai šitokio asmens ar įvykio istoriškumu būtų galima šiek tiek tikėti. Tačiau jeigu minimas asmuo ar įvykis nevaidina siužete centralinio vaidmens, jeigu jis yra nelyginant pridėčkas prie siužeto, tai jo istoriškumas yra beveik lygus nuliui. Pavyzdžiui, rusų herojiniame epe dažnai yra minimas Kijevo kniaziaus Vladimiro vardas. Tačiau Vladimiras rusų epo siužetuose niekuomet centralinio vaidmens nevaidina, jis visuomet yra tiktai pridėčkas, tiktai rezonuojantis elementas. Užtat

ir epo Vladimiras su istoriškuoju Kijevo kniazium nieko bendra neturi.

Šitoksai korektyvas galima įnešti tiktai į epo studijas. Epo, kuriame esti centralinis siužetas, kurio dainius siekia tam tikro tikslo, norėdamas savo tikslą pasiekti, naudoja specifinius meniškai architektoniškus efektus. Lyriškoj dainoj visai kitokia padėtis: joje šis, tiek svarbus korektyvas nėra pritaikomas. Lyrikoj centralinio epinio siužeto kaip ir nėra, joje visi minimi vardai gali būti tiktai pridėčkai. Kiek galima pasitikėti mūsų dainose minimų vardų istoriškumu? Ar iš tų vardų fakto galima daryti kokią nors išvadą apie dainos kilmę ir jos gyvenimo kelionę? Šit vienas kitas pavyzdys.

Kad Kasciuška jojo
Per žalią girelę,
Žaliąją girelę
Tamsiąją naktelę.

– Pastoj, pastoj, pons Kasciuška,
Atjoj lenkų ponas!
Ir suklupo bėrs žirgelis,
Kasciušką sugavo.

Taip greitai sugavo,
Nevalioj apkalo
Ir į tormą pasodino,
Torme numarino*.

Dainoj minima realus istoriškas vardas, tačiau jis maža ką tesako apie dainos senumą, susikūrimą, evoliuciją. Arba:

Eikim, sesere, ant vieškelėlio,
Ar nesulauksme savo brolelio.
Mes išstovėjom kalno duobelę,
Mes nurymojom aukštą tvorelę.

Parbėg žirgelis, jau parpuškuoja,
Aukso kilpelės šalia svyruoja.
Žirge, žirgeli, tu juodbėrėli,
Kur tu padėjai mūsų brolelį?

---

* Šis ir kiti pavyzdžiai imami iš prof. M. Biržiškos „Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos" *(Aut. past.).*

Aš jį palikau Kircholmiestely,
Kuršių miestely, svečioj šalelėj;
Užvajavojo kuršių žemelę
Ir iškapojo didį vaiskelį.

Devynias mares plaukte perplaukiau,
O šią dešimtą nerte pernėriau.
Devynios kulkos pro šalį lėkė,
O ši dešimta brolelį kirto.

Dainos istoriškasai vardas čia ničnieko nepasako nei apie dainos senumą, nei apie istoriškumą. Dainos posmai – beveik trafaretiški, plačiai žinomi. Viena „išvada" tiktai tegalima padaryti iš istoriško vardo paminėjimo fakto: Kircholmo vardas pateko dainon ne anksčiau kovos, įvykusios prie to miesto. Bet ši „išvada" juk niekam neįdomi.

Gaspadoriai amžiaus ano
Nepakajuose gyveno,
O pradžioje amžiaus šito
Sunkiai dirbo, šiaip taip mito.

Kiti norėtų įžiūrėti šioje dainoj net XVIII amžiaus atgarsį, nors pačią dainą priskiria XIX amžiui. Vargu bau viena ir kita mintis turi kurio nors realaus pagrindo. Visų pirma dainos terminas „amžius" anaiptol neturi pareigos reikšti tą pat, ką reiškia ir kalendorinis ar chronologinis amžius. Antra, jeigu tai yra tikra liaudies daina, tai ji yra kilusi iš visai netolimos mums gadynės. Atrodo, tačiau tai nebus tikra liaudies daina: ji savo forma griežtai išsiskiria iš senesniųjų dainų: tai bus individualizuoto poeto kūrinio posmas, įsibrovęs į tautosaką. Skirtingumą tarp tautosakos ir knyginės literatūros minėsiu tolimesniuose puslapiuose, čia norėčiau tiktai pabrėžti drauge su rumunų dainologu prof. N. Jorga: aš netikiu mirakliu, kuris suteikia „tautos dvasiai" poetiškosios kūrybos fenomeną. Tenka pabrėžti visai priešinga: tautosakos kūrinys yra vieno asmens sukurtas, nors ir visų priimtas. Svarbiausia, kas skiria tautosaką nuo knyginės literatūros, yra toji aplinkybė, kad poetas, ką nors parašęs, gali kreiptis į leidėją, jeigu jį tiktai suranda, ir paskelbt savo kūrinį. Jis gali net nė vieno skaitytojo neturėti, jo kūrinį vis

viena apsaugos bibliotekos, ir vis viena atsiras kada nors koks retenybių mėgėjas ir pavartys jo knygą. Tačiau, kad išsilaikytų nerašytos poezijos kūrinys, reikia, kad jis sukauptų masės reiškiamuosius elementus, nes populiariose masėse poetas taip nesiindividualizuoja, kaip tai dedas aukštesnėse klasėse. Tautosakos faktai gimsta vieno asmens dvasioj, kuri tačiau reprezentuoja visą masę, nes ji (pavienė dvasia) nėra individualizuota. Reikia, kad šitoks asmuo kurtų visų skonyje. Kitaip toks kūrinys negali išsilaikyti (konservuotis); liaudis jį perdirba sulig skonio, kuris yra visiems priimtinas*.

Aukščiau cituotos dainos posmas, atrodo, yra individualizuotas. Jo ryšiai su tautosakos visuma, su aštuonioliktu amžiumi, nežiūrint paminėjimo kai kurių neva reališkų aplinkybių, yra labai abejotini.

Vilniuj buvo žalios bromos,
Ten žirgus balnojo;
Pabalnojo ir išjojo,
Ant kalno sustojo.

Stovėdami, stovėdami
Armotas rikiavo,
Išrikiavo, išmieravo
Sidabro kulkelę.

Kaip paleido armotėlę,
Ulytėlės kilo;
Kris maskoliai kaip lapeliai,
Lietuvos kaip mūrai.

Pirks arielkos už šeštoką
Vaiską čestavot,
O bulkelę už švaroką
Vaiską papenėt.

Šioje dainoje kiti norėtų matyti atgarsį istoriškų įvykių sąryšy su Kosciuškos žygiu (lygindami su kitomis dainomis, kur yra minimas net Kosciuškos vardas). Pamenu, dar 1919 metais

* N. Jorga: „La Littérature populaire source de Haute Littérature", Mercure de France, 1925 m. balandžio 15 d., 644 num.

Lietuvos kareiviai, vaikščiodami po Kauno gatves, smarkiai dainuodavo: „Vokietukai kaip lapeliai, lietuviai – kaip mūrai". Lietuvių dainininkai gražiai moka pritaikyt seniau sudėtus dainos posmus gyvenamiesiems įvykiams. Taigi istoriškieji įvykiai dainos istorijai nieko negelbsti.

Galėjo daina būti sukurta ir Kosciuškos laikais, bet galėjo ji gimti ir žymiai anksčiau. Galėjo Kosciuškos vardas patekti jau į gatavą dainą ar į jau seniai žinomus dainos posmus. Kosciuškos žygis galėjo dainą tiktai atjauninti, kaip ją atjaunino 1919 metais kareiviai Kaune. Šios dainos istorijoj Kosciuška – joks liudininkas.

Prof. M. Biržiškos knygoje „Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos" surinkta gausus skaičius dainų, kuriose yra minimi istoriški vardai bei vietos. Vienų jų istoriškumu netenka abejoti, kitų istoriškumas – labai abejotinas. Neabejotino istoriškumo dainos yra daugiausia individualizuotos, – neprilygusios, pasakytau, bendrajam skoniui. Galimas daiktas, ilgainiui susiieškos ir tųjų dainų individualūs autoriai. Dainos, kuriose yra daugiau tautosakos pažymių, tosios istorišku žvilgsniu maža tepatikimos. Vadinas, realūs istorijos faktai negelbsti dainų istorijos reikalui net tenai, kur jie yra minimi. Bet šitokios istoriškos dainos sudaro vos mažą nuošimtį bendrajame mūsų dainų lobyne. Ir čia mums tenka daryti gana paradoksali išvada: norint pažvelgti į mūsų dainas istorišku žvilgsniu, tenka atsisakyti istoriškojo tautosakos tyrimo metodo, nes jis mums mažai tereikalingas.

Tokiu būdu, atrodo, lyg nebūtų galėjimo suvokti dainos istorija. Juo labiau kad nėra užrašų iš senesniųjų laikų. Šitokios liūdnos išvados galima būtų prieiti, jei mes naudotumės įprastaisiais metodais. Vadinas, tokiais metodais, kuriuos naudojo dauguma mokslininkų, tautosaką bestudijuodami. Jų darbų vaisius visuomet vienodas: jie paima tautosakos faktus, apeina aplink juos, nelyginant apgrabalioja, pripasakoja pasakų ir spėliojimų ir baigia prisipažinimu, kad jie nieko tikro negali pasakyti. Jie daro pagrindinę metodologinę klaidą – studijas pradeda ne

iš to galo, iš kurio reikėtų pradėti. Jie ieško tautosakos liekanų istorijos paminkluose, lygina su istorijos faktais, tuo tarpu tų tautosakos faktų, kurie mums yra žinomi, moksliškai, kritiškai neanalizuoja. Kaip tiktai tokia analize ir reikėtų pradėti. Reikėtų ištirti esamoji medžiaga, ir gal tokio tyrimo išdavos duotų kurių tikslesnių vaisių. Ir turint šitokio tyrimo vaisius, gal būtų galima retrospektyviniu būdu suvokti ir dainos išsirutulojimo kelias, dainos, pasakytau, vidaus istorija.

Mūsų dainos kiek pastoviau užrašinėti imta pastarojo šimtmečio bėgyje. Laikotarpis dainos istorijoj nėra per daug reikšmingas, bet ir jis mums duoda gana pamokomų išvadų. Lietuvių, kaip ir kitų tautų, tautosaka pasižymi ypatingu tradicingumu. Šimtmečio bėgyje tie patys dainos motyvai maža ką keičias. Tiktai mūsų dainų kaitaliojimasis yra gana savotiškas. Kitų tautų tautosakoj, itin epe, pastoviausią, labiausiai išreikštą tradicinę dalį sudaro siužetinė medžiaga. Dainos poetingoji medžiaga – pagražinimai, vaizdingi aprašymai, efektai – yra lakiausia, daugiausia besikeičianti dainos dalis. Mūsų gi tautosakoj vyrauja priešinga tendencija. Joje daugiausia kaitaliojas dainos siužetinė medžiaga. Mūsų dainų siužetas yra perdėm silpnas, akcija jame neišrutulota, jis lengvai pasiduoda visokiems dainininko kaprizams. Užtat ir yra mums nemaža tokių dainų, kurios, atrodo, yra sudėtos iš atskirų posmų, „pasiskolintų" iš kitų dainų. Tačiau šitokie atskiri dainos posmai pasirodo esą pilni konservatyvizmo dvasios. Jie pareiškia energingiausio pasipriešinimo žmogaus galvos užuomaršos tendencijai. Tai yra pastoviausia mūsų dainos dalis. Kartą sukurtas vaizdingas, mitrus posakis jau nebemiršta. Jis ištisus šimtmečius tęsia nelyginant čigonišką nomado būtį, daug kur į svečius pakliūdamas ir niekur pilnai nepritapdamas. Šitoksai poetiškas vienetas, pasakytau, poetiškas nomadas, pergyvena tam tikrą evoliuciją, tam tikrą savo istoriją. Jame atsiliepia dažnai tos vietos ir sritys, kuriosna jis buvo užkliuvęs.

Atsiliepia ir, tariant, laiko dvasia, ir pavienių dainininkų bei geografinių sričių skonis, ideologija, gyvenimo aplinkybės. Tik-

tai suvokus šiuos reikalus, tektų įtraukti ir dainų minimus istoriškuosius vardus kaipo liudininkus.

Šitai elementorinis pavyzdys – epitetas „baltas". Balta drobelė, balta liepelė, balta motušėlė, „ir nuklojo didžius tiltus baltųjų brolelių", baltas diemedėlis ir t.t. Šioje eilėje nesunku numatyti poetingosios sąvokos išsirutulojimas. Šitokio poetiškojo nomado evoliucijos momentas meta šviesos spindulėlį ir į chronologinį momentą tosios dainos, į kurią jisai pateko. Suvokdami poetiškųjų formulių evoliuciją, gal galėtumėm nustatyti bent apytikrius dėsnius ir pačios dainos evoliucijos.

Atrodo, ne daina kaipo tokia, bet dainos posmas, poetiškasai vienetas yra pirminis tautosakos studijų vienetas, kuriuo pirmoj eilėj tenka susirūpinti. Toksai poetiškas vienetas yra savyje uždaras, išlaikytas meniškas vienumas – organizmas, tuo tarpu kai visos dainos žodinė medžiaga meniškos architektonikos žvilgsniu dažniausiai nėra tikslinga.

Todėl mūsų dainų studijos turėtų būti pradėtos dainų poetikos lukštenimu. Atitinkamai suklasifikavus jau dabar mums žinomų dainų poetines priemones, tektų pažvelgti į jas istorišku žvilgsniu. Čia, žinoma, tektų mobilizuoti kur kas gausesnė medžiaga: istorijos, antropologijos daviniai, lyginamoji etnologija, kitų tautų tautosaka, knyginė literatūra ir t.t.

Pirmoj eilėj dainų poetikos analizė, paskui istoriška dainų poetika, paskui dainų istorija, paskui dainų mokslas, – šitaip man atrodo kelias, kurį turėtų išeiti mūsų dainų tyrinėtojai. Šito darbo nepadirbę, mes, atrodo, dar ilgai galėsime didžiuotis mūsų dainų gausybe bei grožybe ir vis tiktai nepajėgsime suvokti jų kūrybinę paslaptį, negalėsime padaryti visiems privalomų neginčijamų išvadų.

Tolimesnieji šios knygos puslapiai ir siektų padaryti pirmuosius žingsnius šiąja kryptimi. Tai nėra pilna poetikos studija, tai gal nėra nė studijos metmena, – tai yra tiktai bandymas išrūšiuoti dainų poetinė medžiaga. Ir čia mano darbas neišvengė dviejų ypatingų negerovių. Visų pirma čia apimta gana siauras medžiagos kiekis. Pašaukus talkon daugiau medžiagos, nesunku

būtų daugelį mano išvadžiojimų koreguoti iš pagrindų. Antroji gi mano rašinių stambi silpnybė – tai stoka tinkamo metodingumo. Tačiau čia gal būtų galima rasti kai kurio pasiteisinimo. Metodingumas – geras daiktas, bet jis galima visu griežtumu pravesti tiktai tuomet, kai visa medžiaga yra gerai žinoma, kai ji yra tinkamai suklasifikuota, kai belieka ateiti mokslininkui sintetikui! ir vienu užsimojimu apmesti kilnius žinojimo rūmus. Kai reikia gi laužyti pirmieji ledai, kai tenka raustis po smulkmenas ir derėtis su kitaip manančiais kartais dėl pačių esminių dalykų, – šituo atveju rūstaus metodingumo aš iš savęs nepajėgčiau reikalauti. Rūstųjį metodingumą, kai ateis laikas, duos tieji, kurie už mane daugiau moka ir gali. Aš gi šiais savo menkadarbiais daugiausia tenorėjau sužadinti pagundą dainų poetikai tirti.

Kaunas, 1927 m. sausis

POETINĖS PRIEMONĖS LIETUVIŲ DAINOSE

DAINŲ POETIKOS METMENA

I. PRADMENOS

Ten mudu tankiai verksva,
Ale retai dainuosva:
Ten nėr dailios mergelės,
Ten ne dainų kampelis.
A. Juškevičius

PASITEISINTI „Liaudies kūryba plati, tokia plati kaip gyvenimas. Jinai tūkstanteriopa kaip žmonijos lemtis: linksma ir niauri, gaivinanti ir slegianti. Ir jinai yra sena kaip žmonija ir vėlei visuomet jauna kaip pasaulis, visuomet besikeičianti ir visuomet ta pati", – sako vienas įkvėptųjų žmonių kūrybos žinovų – Heinrichas Morfas[1]. „Liaudies poetas dainuoja, kaip jis dainuoti turi, kaip paukštelis ant šakos, nes pati prigimtis jam skyrė šį meno patraukimą, kuris jo burną praveria ir jo balsą tautos balsu *padaro*"[2]. [Nuorodos čia ir paaiškinimai (p. 176–182) – B. S.]

Bet paukštelio daina tegyvena tiktai tą valandėlę, kai ji yra dainuojama; ir visos žmogaus pastangos darytinu būdu sukurti paukštelio dainą – viena beprasmybė. Jeigu žmonių daina yra kaip paukštelio giesmė, tai ar gali būti kalbos apie jos suskaidymą į sudurtines dalis, apie jos analizę, apie jos atitraukimą nuo visumos bei dainuojamųjų organų? Mes, lietuviai, gerai žinome, kas skiria mūsų užrašytą dainą nuo tosios, kurią girdime plačiuose laukuose dainuojant. Ir ne tik mes. Net toksai sausas

mokslininkas, kaip senasai A. Leskienas, pasiremdamas savo patyrimu, apie lietuvių dainas sako: „Daina gyva pagaliau tiktai dainuojama!"[3] Pagaliau „kiek teisybė yra, kad savitoji žmonių dainos gyvybė jos melodijoje glūdi, tiek teisybė turi būti, kad žmonių dainą tiktai tuomet tiksliai gali suprasti, kai ją pats dainuoji ar bent ją dainuojamą girdi", – tarytum paremia Leskieno mintį Chr. Bartschas[4]. Ar maža kitų dalyko žinovų pakartotinai sakė, kad žmonių daina nėra atskiriamas daiktas nuo jos melodijos? Ar neseka iš čia, kad patsai pasiryžimas analizuoti žmonių dainas be jų melodijos turi būti patrauktas atsakomybėn, kaipo iš anksto nulemtas likti bevaisiu? Ar nepasunkėja trigubai tokios analizės uždavinys, jeigu dar prisiminti išmintingus Fritzo Mauthnerio žodžius: „Kur yra toji kalbos tikrenybė? Kur visame pasauly? Niekur pavieniui. Nes pavienis žmogus supranta žodžių ir formų lobio tiktai dalį ir kartoja tiktai nuotrupą viso to, ką jis supranta. Ir ne knygose. Nes kitaip prieš rašliavos išradimą jokios kalbos nebūtų buvę. Nes ir knygose tėra tiktai žodžių bei taisyklių rinkiniai, paskui atsitiktinai išdygusios literatūros, bet niekuomet nėra kalbos, jos visumoje, nė galimybės. Tai kurgi yra tos atotraukos „kalba" tikrenybė? Ore, tarp žmonių"[5]. Ir todėl „kalba gyvena savo nuosavą gyvenimą ne pavieniuose žmonėse, bet žmonių protarpiuos"[6]. Ir žmonių kalba gyva tiktai, kol ji skamba. Tai kas bepasakyti apie dainą, kai ji tiktai spaudos ženklais dulkėtuose foliantuose tesimbolinama? Kokia ji daina gali bebūti be melodijos, be žodžių skambesio, be balso vibracijos? Pagaliau ne tik dainos, bet ir kalbos analizė – ar yra galimas daiktas?

„Teisybė, dedas čionai [kalbos analizėje. – *B. S.*] lygiai taip pat, kaip ir anatomijoj: ar aš nuo žmogaus kūno šlaunį atimu, atsargiai ją išnerdamas, ar aš raumenis ir šlaunikaulį skersai perpjaunu, – visuomet bus mechaninis organizmo suskaldymas, niekuomet – natūralinis išskyrimas. Nes organizmo visuma glūdi ne sąnariuose ar kūno dalyse, bet jo sieloje, jo tiksle, jo entelechijoj, ar kaip tenai norite pavadinti. Organizmą galima tiktai sugriauti, bet ne į jo natūralines dalis padalyti", – netiesioginiai

atsako į minėtą abejonę Vossleris[7]. Gyvos kalbos analizė nėra galima, kaip ir gyvo organizmo išnarstymas į atskiras sudurtines dalis. Tačiau jeigu anatomija gali tiktai dirbtiniu būdu analizuoti organizmą, jeigu jos darbas daugiausia remias studijomis negyvų organizmų arba jų dalių, jeigu mikroskopu galima studijuoti tiktai tos smegenų dalelės, kurios nustojo bendru organizmo gyvenimu gyvenusios, jeigu ji tiktai gali konstatuoti faktus, neįstengdama jų paaiškinti, – ar tai jau seka, kad ilgus amžius padėtos pastangos organizmų studijoms taip ir pasiliko bergždžios? Ir jeigu gautaisiais rezultatais dar nepavyko gyvybės esmė paaiškinti, tai vis tiktai kaip būtų galima neigti, kad tie rezultatai taip daug davė gyvybės palaikymui, jos sustiprinimui?! Gyvybės palaikymas – tokia didelė užgana, kad ji galėtų pateisinti dar didesnį jėgų eikvojimą negyvuosius organizmus bestudijuojant! Ir kalbų mokslas, ypač senųjų, juk tas pats esmėj darbas anatomikume. Bet ar jis maža mums visatos paslapčių atvėrė, atskleisdamas žilosios praeities tautų santykiavimo perspektyvas, vaizduodamas jų rutulojimos, jų kultūrinį pasiūgėjimą, jų žlugimo simptomus, jų mirtį? Ar maža kitų humanitarinių mokslų nūdien be sausų kalbininkų studijų kalbų anatomikume negali apsieiti?

Taip pat dedas ir žmonių dainas bestudijuojant. Jeigu toji daina – dainuojama – yra gyvas organizmas, kurio gyvo negalima į sudurtines dalis išskaidyti, tai studijuojant tas dainas, analizuojant jų poetines priemones, reikalas tenka turėti su negyvais kūnais. Dainų rinkiniai, tokių studijų tiesioginiai objektai, yra nelyginant anatomikumai, prigrūsti lavonų, kurie kadaise kiekvienas savo gyvenimu gyveno, kurie dabar tėra visi lygūs, visi – bedvasė medžiaga. Ir tegu jie būna negyvi, tegu jie būna tiktai menki kadaise gausiai bujojusios gyvybės simboliai, vis tiktai jie ir negailestingiausio tyrėjo sieloje sukelia tos buvusios gyvybės iliuziją. Ir tegu tyrėjas pasitenkina kukliu uždaviniu – teatsisako aiškinti gyvybės esmę ir jos tikslingumą – tesuvoks jis tiktai, kuriomis formomis ir kaip toji gyvybė reiškias, tegu jisai kol kas tiktai konstatuos faktus ir suklasifikuos

medžiagą, – jo uždavinys bus pakankamai dėkingas. Gal kada ir šių studijų vaisiai pagelbės gyvybę sustiprinti. Ar bent gyvųjų faktų supratimą pagilins. Jeigu „negyvųjų organizmų" studija yra prirengiamasai darbas, – jis tuo metu yra ir pamatas, kuriuo pasiremiant tenka eiti į tikslesnį gyvųjų supratimą bei įvertinimą.

UŽDAVINYS „Liaudies kūryba plati, tokia plati kaip gyvenimas". Daugelis liaudies kūrybos nagrinėtojų yra palinkę manyti, kad jo tautos dainos – visų gražiausios, kad jo tauta – visų daugiausia dainuoja pasauly. Žinoma, džiaugtis tautinėmis pirmenybėmis – jausmas gana pagirtinas. Bet gal dar daugiau reikėtų pagirti tą jausmą, kuris gundo mintį visų žemės brolių pastangose į teisybę, į gražybę pripažinti lygiagrečių vertybių. Nuliūdimo ir skriaudos jausmą, džiaugsmo ir didybės, meilės ir ilgėjimos, drąsos ir nusiminimo pergyvenimus pažįsta visi: ir didieji, ir maži, lygiai kaip visiems yra įgimta savo pergyvenimus reikšti tuo ar kitu būdu. Ir jeigu visų laikų ir tautų pločiuos liaudies kūryboj atsitinka lygiagrečių dainų, lygiagrečių motyvų, net lygiagrečių kūrybos priemonių, – vargu čia bau reikėtų manyti, kad viena tauta iš kitos dainas skolinas, kad viena tauta yra kitos kūrybinėj įtakoj. Teisybė, ir lyrinių, ir epinių motyvų panašumas pas įvairias tautas ilgą metą davė progos mokslininkams kurti įvairiausių teorijų apie liaudies dainų kilmę ir esamąjį jų lobį. Bet lyginamosios kalbotyros, kultūros istorijos, tautų psichologijos, antropologijos mokslams dar pereitą šimtmetį padarius įstabios pažangos, nušvietus kai kurias iki tol nesuprantamas problemas, – ir liaudies kūrybos supratimas kėlėsi kitokioj šviesoj. Ypač pasirodžius Tyloro „Pradžiapradė kultūra" ir Andr. Lango „Mitas ir religija" – pasikeitė liaudies kūrybos nagrinėtojų atramos pagrindai. Kaip A. Borozdinas sako, „nauji šių mokslų laimėjimai įpratino mokslininkus į mintį, kad tam tikri padavimai, kaip ir tam tikros sąvokos, neišvengiamai atsiranda, kai tauta pasiekia tam tikros kultūriniai istorinio išsivystymo stadijos. Padavimų, apeigų, dainų formų ir siužetų panašumas pas įvairias tautas gali būti paaiškinamas ir

be jokio skolinimos. Tas panašumas yra neišvengiamas. Daugelio tautų sąmonėj glūdi poetinės kūrybos tų pačių elementų gemalas. Ir šie elementai, tautoms besantykiaujant, susitinka kaip panašus su panašiu, vienas su kitu susipindami, vienas į kitą įtakos padarydami"[8]. Ši pastaba pasakyta taikant daugiau epinėms dainoms ir epiniams motyvams. Bet taip apie epinius motyvus galima pasakyti žymia dalimi pasiremiant faktais, kurių mums duoda lyrinės dainos, lyriniai motyvai. Ir kas liečia lyrinius motyvus, moderniniai liaudies kūrybos tyrinėjimai priima kaipo neabejojamą faktą, kad, tautoms pasiekiant tam tikro kultūrinio laipsnio, neišvengiamai gimsta jose tam tikros tolygios sąvokos, analoginiai dainų motyvai[9]. To ar kito liaudies kūryboje motyvo esimas parodo, kad tautos besirutulojanti sąmonė perėjo tą ar kitą kultūrinę stadiją; bet to ar kito motyvo esimas dar neduoda galėjimo apibūdinti kurios kalbamos tautos kūrybos kelius, kultūrines savybes.

Kiekviena tauta dainuoja savo opas ir džiaugsmus taip, kaip ji juos jaučia, taip, kaip tautos gyvenimo tradicijos nustatė jausmų reiškimo būdus. Jau net Böckelis davė gausią, labai pamokinamą charakteristiką, kaip daugelio įvairių tautų liaudies kūryba kaitaliojas, atsižvelgiant landšafto, kuriame kalbamosios tautos gyvena[10]. Ir negalima su juo nesutikti. Ir ne tiktai vienas landšaftas, – ir apskritai aplinkinė gamta, visos gyvenimo aplinkybės turi žymios įtakos į kalbamos tautos charakterio išsivystymą. Ir gamta, ir ūkio santykiavimas, ir istorinė lemtis duoda progos įsigalėti kalbamoje tautoj tam tikrai sąmonės formai, arba, kaip Ovsianiko-Kulikovskij sako, „psichologinei formai"[11]. Tai yra tautoje įsigyvena tam tikras psichofiziologinių procesų tipas, priimant atitinkamus aplinkinio gyvenimo reiškinius bei į juos reaguojant[12]. Žinoma, čia turi žymios įtakos ir ta kuriamoji potencinė energija, kurią tauta atsinešė iš amžių lopšio. Tik čia jau gal daugiau metafizikos sritis, be kurios būtų pravartu apsieiti, nustatant sąvokos „tautos būdas" ar „tautos dvasia" turinį. Tokiu būdu sąmonės forma, – anaiptol ne sąmonės turinys, tai yra tam tikras jausmų ar idėjų kompleksas, – sudaro

tautos būdo reiškimo pagrindą ar, kaip metaforiškai sakoma, „tautos dvasią". Jeigu daugelio tautų liaudies kūrybos motyvai yra tolygūs, vadinas, ir sąmonės turinys ar bent jo dalis, tolygūs, užtat nėra tolygus tų motyvų naudojimas bei įgyvendinimas, – sąmonės forma nėra tolygi, ir, nebūdama tolygi, ji yra reikalinga kitokių priemonių savo kristalizacijai. Viena tauta, kurį motyvą pasiskolindama iš kitos, perdirba jį savotiškai, prisitaikindama prie „savo dvasios". Kita vertus, kas iš kitur pasiskolinta, gali kalbamoje tautoj prigyti tiktai tuomet, kai pakankamai medžiaga suvirškinta, kitaip ji liks nesuprantama, svetima, nereikalinga.

Lietuvių liaudies dainų motyvai – tie patys, kaip ir kitų pasaulio tautų dainų milijonuose. Lietuviai savo dainų motyvais nei išsiskyrė iš kitų tautų tarpo, nei jų tarpe kuo pasižymėjo. Ir kas lietuvių dainas iš kitų tautų dainų tarpo išskiria – tai būdas, kaip lietuviai bendrus motyvus gyvendina, kaip visiems žinomus jausmus reiškia. Kitaip sakant, tai yra dainų poetinės priemonės. Tokiu būdu lietuvių dainų poetinių priemonių analizė negali pasitenkinti grynai poetikos uždaviniais. Poetinių priemonių studija savaime yra tampriai surišta su lietuvių kultūros studija, su tautos sąmonės išsivystymo studija: tai yra vienas kelių abstrakcijai „tautos dvasia" sukonkretinti.

Kita vertus, lyginamoji tautų psichologija, kultūros istorija žymiu svoriu atsiremia liaudies kūrybos daviniuose. Liaudies kūryba – įvairių tautų – gali būti lyginama, kai kiekvienos atskiros tautos kūryba yra reikiamai ir tinkamai išanalizuota. Tai yra – kai bus tinkamai suvoktas kiekvienos atskiros tautos kūrybos stilius. Ir šiuo žvilgsniu iš viso dar taip maža tepadaryta. Daugiausia – mes turime šiokių tokių studijų apie kurio pavienio rašytojo stilių. Bet ką mes turime apie viduramžio, renesanso, baroko gadynių literatūros stilių? Ką mes turime iš liaudies kūrybos stilistikos? Net Vakaruose – ir tai šis klausimas nebuvo tinkamu pločiu pakeltas, nebekalbant jau apie mūsų literatūros dirvonus. O tuo tarpu liaudies poezijos stilius, jo išsirutuliojimas – tautos kultūrinio brendimo vaizdovidis. Kaip per ištisus

šimtmečius kaitaliojosi tautos sąmonės forma, kaip tąjį kaitaliojimąsi tauta konkretingais simboliais kristalizavo – šit uždavinys, kurio neišsprendus nėra galimas daiktas nei tauta pažinti, nei tautos kultūros kelias suprasti. Ir mūsų mokslinėj literatūroj šis klausimas berods visai nebuvo keliamas.

Šio rašinėlio autorius yra toli nuo minties pretenduoti lietuvių liaudies kūrybos stilistiką išsemiamai apibūdinti: tam ir jo jėgos būtų per menkos, ir toji medžiaga, kuria rašiny operuojama, yra per daug nuotrupomis imta. Imta tiktai iš tų šaltinių, kurie užsieniuos gyvenant tebuvo prieinami. Jeigu tiktai kuri viena kita pripuolama pastaba dėl lietuvių dainų poetinių priemonių duotų progos daugiau galintiems iškelti liaudies kūrybos stilistikos problemą platesniu užsimojimu ar bent duotų progos pačią problemą tiksliau suformuluoti, – autorius jaustųsi atlikęs tai, ką jam leido jo mažos jėgos.

DAINA-GIESMĖ Ilgą metą ir germanų, ir slavų literatūroj apie lietuvių liaudies kūrybą buvo painiojama „daina" ir „giesmė" sąvokų turinys. Daina vadindavo pasaulinę dainą, o giesme – dvasinio turinio dainą. Dėl tokio šių sąvokų turinio nustatymo bene daugiausia bus Rėza (Rhesa) kaltas. Jisai, apspręsdamas sąvoką „daina" kaipo *Volkslied* – liaudies daina, toliau sako: „Yra dar kita lietuvių dainų rūšis, kurios *giesmės* vadinas, kurių turinį sudaro dalinai pamokinimai, kaip antai Duonelaičio *Meto Laikai*, dalinai religiniai jausmai, kaip tai yra tikrosiose giesmėse. Šias pastarąsias kuria „šventieji" arba „dievobaimingieji", kurių lietuviu tarpe yra labai gausiai"[13]. Galimas daiktas, kad jau Rėzos laikais Prūsų Lietuvoj šios sąvokos buvo taip suprantamos, kaip jas Rėza apibūdina. Juk nūdien ir Didžiojoj Lietuvoj labai plačiai tos sąvokos tiktai minėta prasme tesuprantamos. Tačiau yra davinių manyti, kad šioms sąvokoms ne visuomet taip sekės. Kalbėdamas apie Prūsų Lietuvoj surinktas dainas, Gisevius metė kartą mintį: „Lėtesnio tempo jie duoda *giesmėms (choralams), kurios dainoms sudaro griežtą priešginybę*"[14]. Tokiu būdu Gisevius aiškiai pabrėžė, kad giesmės sudaro dainoms

priešginybę ir kad giesmės yra choralai. Dr. A.R. Niemi ir A. Sabaliauskas, rinkę dainas ir giesmes Didžiojoj Lietuvoj, ir tokiame užukampy, kur ir vienos, ir kitos turi kuo daugiausia senobingumo požymių, pasiremdami gyvu patyrimu, kalbamas sąvokas aiškiai skiria ir apibūdina: „Senos dainininkės skiria aiškiai: čia, sako jos, yra dainuška, o šičia – giesmė. Dainos ir giesmės skirtumas yra įžymus ir glūdi jisai ne tekste, bet visame dainuotės būde. „Daina" turi savo melodiją ir yra, kaip senaisiais laikais, vienu balsu dainuojama. „Giesmės" niekuomet vienas asmuo negieda. Ji turi dvi melodiji, kuri eina šalimais ir kontrapunkto dėsniais susijungia. Tai yra labai įdomi muzikalinė forma. Yra trejopų giesmių: a) tokios, kurias gieda keturiesa, b) kurias gieda triesa, ir c) dviesa..."[15] Tokiu būdu ir Niemi su Sabaliausku liudijimai patikrina Gisevijaus mestą mintį. Šitokį sąvokų „daina" ir „giesmė" apibūdinimą priima ir prof. Myk. Biržiška[16]. Ir mes toliau, minėdami giesmes, turėsime omeny choralus ir dainas – pavieniųjų dainas.

Deja, lietuvių kalboje nėra tokio termino, kuris apimtų ir „giesmės", ir „dainos" sąvoką, kaip tai apima rusų žodis „piesnia" ar vokiečių „Lied". Todėl ateity, kalbėdami apie giesmes ir dainas bendrumoj, vartosime žodį „daina", juo pavadindami ir dainą, ir giesmę kartu. Tokiu būdu išeitų, kad *giesmė* yra tam tikra *dainų* rūšis; šitokia padėtis neatitinka istorinei tikrenybei. *Giesmė* nėra dainų rūšis, ji yra atskiras, nepriklausomas organizmas. Tiktai neturint tikslesnio termino, tenka priimti „daina" – su sąlyga, žinoma.

Tačiau, kai reikės skirti giesmės ir dainos, kaipo tokių, sąvoka, ateity abu terminu vartosime pagrečiui.

DAINOS-MĮSLĖS („RÄTSELLIEDER") Rėza savo straipsny „Betrachtung über die littauischen Volkslieder" įpiršo ir kitą, dar ir šiandien ne visai pašalintą netikslumą. Jis tenai sako: „Prie dainų priklauso dar *dainos-mįslės* (mįslės, tonu ir metrika panašios į dainas)"[17]. Tais žodžiais jis išskiria neva atskirą dainų rūšį. Ir pavyzdžiui paduoda:

Ai, siuntė, siuntė mane anytėlė
Žiemužės šėko, vasaružės sniego,
O aš eidama, graudžiai verkdama
Sutikau bernužį, jauną kerdužį.

O kur tu eisi, mergyte mano?
O ko tu verki, jaunoji mano?
Ai, siuntė, siuntė mane anytėlė
Žiemužės šėko, vasaružės sniego.

Eikis, mergyte, eikis, jaunoji,
Vis pagirėliais, vis pamarėliais:
Ten tu rasi žalią pušytę,
Imk pušies šaką ir marės putos saują –

Tai tu parneši savo anytėlei
Žiemužės šėką, vasaružės sniegą.
RD, 86

Kodėl Rėza šią dainą pavadino *mįsle* ir, ja pasiremdamas, pramanė atskirą dainų rūšį, sunku suprasti. Įsižvelgiant į dainos struktūrą negalima nepastebėti: 1) Dainos ritmas sulaužytas, neišlaikytas net dainos strofingumas. O dainos strofingumas, kaip vėliau matysime, vienas charakteringiausių lietuvių dainų požymių, tampriai surištų su dainos melodija ir dainavimo būdu. 2) Dainoje supainiota pasakojamieji ir aprašomieji elementai.

Dainos ritmo bei strofingumo sulaužymas ir pasakojamųjų elementų su aprašomaisiais painiojimas nurodo į dainos dekadansą. Daina, iš lūpų į lūpas eidama, iškriko, atsitolino nuo savo pirmykštės formos ir pradžiapradžio tikslo ir pati savaime pasidarė mįslė. Jei neturėtumėm liudijimų iš kitos pusės, tai ši daina tektų priskaityti ne prie mįslių, o greičiau – prie pakrikusių dainų. Tačiau Niemi ir Sabaliausko dainų ir giesmių rinkiny, 15 num. skaitome:

O kas pražydo Nakties vidury, } bis	O kas nuraškė Paparčio žiedą, } bis
O kas verkė Gaideliuose? } bis	O kas maldė Našlaitėlius? } bis
Papartis pražydo Nakties vidury, } bis	Šalna pakando Paparčio žiedą, } bis
Našlaitėliai verkė Gaideliuose. } bis	Rykštelė maldė Našlaitėlius. } bis

Ši daina užrašyta apie šimtą metų vėliau už Rėzos dainą. Abiejų dainų motyvas tas patsai; liūdna dalia našlaitės ir jaunamartės pas anytą, kurios dalia lietuvių dainose daugeliu atvejų prilygsta našlaitės daliai. Jeigu Rėzos dainą priskaityti prie mįslių, tai ši tektų tenai tuo labiau priskaityti: čia nėra jokio pasakojamo elemento, čia tėra vien tiktai klausimai ir atsakymai. Ir Niemi užrašytoji daina – nėra daina, tai yra tikra giesmė, giedama darbo metą dviesa. Ši aplinkybė ir paaiškina tarytum keistą dainos struktūrą. Bet ji ir duoda progos manyti, kad ir Rėzos užrašytoji daina kadaise yra buvusi giesmė ir tiktai ilgainiui įgavo pasakojamojo elemento, nustojo pirmykštės prasmės ir virto daina.

Dainos-mįslės – Rėzos netikslus prasimanymas.

RAUDŲ REIKALAS Į studijas apie lietuvių liaudies dainas paprastai įterpiama ir raudų reikalas, nors ir pabrėžiama, kad jos esančios tiktai *raudos*. Tačiau, giliau į dalyką įsižvelgiant, raudas tenka išmesti iš studijų apie dainas tais pačiais pagrindais, kuriais išmetama pasakos, patarlės, priežodžiai... *Raudos* skirias nuo dainų ir savo prigimtimi, ir savo kilme, ir atlikimo būdu. Raudų nedainuoja, negieda, jas tiktai rauda. Rauda gimsta nuliūdimo metu, yra tiesioginis jausmo reiškimas, be kūrybinio impulso, be sąmonės kontrolės. Tai yra nelyginant sudurtinis jausmažodis. Tiktai vėliau, kai raudoti ima nebe tie, kuriems skauda, o profesionalai raudotojai, rauda jau įgauna kūrybinių elementų, ir tai jai dar toli iki dainos.

Raudų turi daugelis tautų, ne vien lietuviai. Ir tenai, kur jos užsiliko dar, raudos stebina nepaprastu monotoningumu, vienodumu. Matt. Praetorius cituoja lietuvių senesnių laikų raudas. Jos esančios šitokios: „Kodėl tu numirei? Ar tu valgyti ir gerti neturėjai? Kodėl tu numirei?" Visai panašiai daro ir kitos tautos. „Pas daugelį Azijos, Afrikos, Amerikos ir Polinezijos tautų laidotuvių giesmes gieda šokdami chorai; sielvartos elementas sujungiamas su pagyrimais numirusiam ir tipingais klausimais: Kodėl tu apleidai mus? Ar mes neįtikom tau, ar visame neturėjai tu ištekliaus ir t.t. „Deja, deja, numirė mano šeimininkas! – dainuoja

Sandvičių salose, – nebėra mano pono ir draugo! O buvo jis mano draugas sausmečio ir bado metą, vėtrą ir darganą. Pasitraukė jisai, deja! Niekuomet aš jo daugiau nebepamatysiu!" Tiktai lietuviai, raudodami raudas prie savo nabašninkų, berods nešoka. Net piktasai Praetorius sako, kad lietuviai savo *raudas rauda*, kas esą panašu staugimui (*heulen*). Juškevičiaus, Niemi ir Sabaliausko rinkiniuose yra gana daug „prašmatnesnių" raudų tekstų, kurias rauda ne kartą samdyti *profesionalai raudotojai*. Bet visos šios raudos sudarytos vienu principu: visur giriama numirėlio gerumas, gražumas, nusiskundžiama, kad nebeteksią jo matyti, klausiama, kam jis pasimirė, ir visa tai nuliūdimo alyva atskiedžiama. Pasitaiko, kitos raudos labai jaudinamai sudarytos. Niemi–Sabaliausko rinkiny 1329 numery skaitome:

Oi mum, Dievuliau,
Kur pasidėsim be motinėlės?
Mamute mūsų mieloji,
Kur mum mažutėlius nešiojai,
Daug naktytėlių nemiegojai,
Kol mum mažutėlius nešiojai.
Mamulyte mūsų mieloji,
Ar jau nebegirdi,
Kaip mes našlaitėliai kukuojam?
Pasilenk, mamutyte,
Nors ant vienos rankelės,
Pasižiūrėk nors viena akytėle,
Pasiklausyk su viena ausyte:
Kurgi tavo našlaitėliai kukuoja?
(Ir t.t.)

Ši rauda, palyginant su Praetorijaus cituotąja ar su Sandvičių salų piliečių raudojimais, yra jau žymus žingsnis pirmyn. *Rauda nori daina tapti.* Bet ji dar toli ne daina. Nėra tikslaus ritmingumo, nėra melodijos. Kaip raudas galima raudoti (dainuoti, giedoti) bet kokį tekstą, bet kokį sakinį. Armėnas pusę dienos gali dainuoti (giedoti ar raudoti – ko reikia): Aš žiūriu pro langą: vežimas važiuoja su silkėmis; jį asilas traukia... ir t.t.!

Nežiūrint tos pagarbos, kuria raudos naudojas, kalbant apie dainas ar giesmes, tenka apie raudas nutylėti, kiek tai šiuo

atveju nutylima apie visą kitą folkloro medžiagą. Tiktai ir šiuo atveju nereikėtų pasiduoti pagundinimui, į kurį Rėza traukia. Savo rinkiny jis paduoda dvi „raudas" (7 ir 24 numeriai). Jų viena šitaip skamba:

Aš vargdienėlė,
Aš siratėlė,
Papratus vargti
Vargų dienelę;
Kad aš turėčiau
Nors motynėlę
Užtarėjėlę!

Jau senai guli
Aukštam kalnely,
Ant jos kapelio
Rūtų raselė
Taip gražiai šviečia,
Kaip sidabrėlis.

Kodėl Rėza šią tipingą dainą priskaitė prie raudų, sunku numanyti: su rauda ji tiek maža bendro teturi! Net atlikimo momentas – priešingas. Rauda raudama prie nabašninko, o čia – matušėlė jau seniai aukštame kalnely guli! Tiesa, motyvas gana panašus, bet kompozicija, struktūra visai kitokia. Esamasai pasakojamas aprašomasai elementas nieku būdu neduoda progos priskirti šią dainą prie raudų.

Pagaliau šios dainos esimas nieku būdu neduoda progos sąvokos „rauda" turinį išplėsti: rauda turi pakankamai aiškių kompozicinių požymių – ir jos negalima neišskirti atskiron liaudies kūrinių kategorijon.

DĖL BENDROS LIETUVIŲ DAINŲ CHARAKTERISTIKOS

Dėl bendros lietuvių dainų charakteristikos tiek daug jau prirašyta, kad nebėra prasmės vadinamąsias „bendras vietas" dar naujomis pastabomis dauginti. Tenka paminėti čia tiktai viena savybė.

V. Jagičas, palygindamas velikorosų ir ukrainiečių liaudies poeziją, velikorosų poeziją apibūdina kaipo proto poeziją, o ukrainiečių – kaipo širdies ir jausmo poeziją. Jei ši pastaroji leidžia žmogaus širdies grakščiausioms stygoms praskambėti, tai anoji pasileidžia į orutinių reiškinių įstabius aprašinėjimus; jei ši pastaroji yra subjektyviai individuali, tai anoji yra griežtai objektyviai universalinė. Ukrainiečių poezija net epinio pobū-

džio kūriniuose negali nuslėpti savo palinkimo į lyriką, o velikorosų liaudies poezija visose lyrinėse dainose yra aiškiai epinė[20]. Jei šį vykusį palyginimą pritaikytume lietuvių dainoms, tai berods nebūtų didis nusikalstamas darbas, jeigu pasakytume, kad lietuvių liaudies poezija, priešingai velikorosų proto epinei poezijai, yra širdies, jausmo poezija, yra gryna lyrika, nudažanti grakščiomis lyrinėmis varsomis net epines pastangas ir pradžiodalas. Ir vargu bau tai yra tiktai pripuolamas dalykas, jei per ilgus šimtmečius lietuviams susiduriant su velikorosais ir ukrainiečiais, šių pastarųjų įtaka lietuvių liaudies poezijoje kur kas ryškesnė negu velikorosų[21]. Arba jeigu ne įtaka, tai bent bendri motyvai, bendros gaidos skamba kur kas dažniau. Net lenkų liaudies poezija, persisunkusi grynai lenkišku sentimentalizmu, iš esmės svetimu lietuviams[22], vis tiktai lietuvių poezijai, kaipo lyrikai, yra artimesnė už velikorosų poeziją[23]. Bet Ukraina – šalis visai kitokia negu Lietuva, „Jei kas Kijevan atvyksta, pasijunta pietų šaly esąs. Ten šilti vakarai... Tenai alsuojama kvepmenomis sunkėjančiu pietų oru, ir vos pažvelgsi į mėnulį, kuris aukštus jovarus sidabrina, tuoj pajusi, kaip širdis plečias, ir tuoj pajusi, kaip kažkas traukia dainuoti. Visa alsuoja poezija šioje gražioje, grakščiai nusitęsusioj lygumoj, saulės šilumoj besimaudančioj. Mėlynos upės teka tyliai be skardų; maži ežeraičiai taikiai plūduriuoja gėlių kauruose; gražu įsisvajoti įstabiuose ąžuolynuose. Viskas poezija Ukrainoj: kaimiečių drabužiai, šokiai, dainos"... – sako Liubovj Dostojevskaja apie Ukrainą[24]. Ukrainiečių liaudies poezija – džiaugsminga, skambi, trūkanota; net liūdėjimo motyvai dvelkia neaprėpiama gyvybės jėga. Lietuvių gi liaudies kūryba – tapradis liūdėjimas, nesibaigiamas ilgėjimos, neišbrendama gėla – su tyliais prošvaisčiais kitokios būties. Ir istorinė lietuvių tautos laimė, ir aplinkinė gamta nedavė progos kitokių dainų sudėti. Juodos begalinės girios, siūbuojančios pelkės – liūnai, juodai mėlyni ežerai ežeraičiai, ir šiaurės vėjo plėšrios giesmės, ir ilgaamžė, atkakli, mirtina kova su kaimynais, ir visa pavergimo gadynė, – visa tai negalėjo neatsiliepti į tautos būdą, negalėjo nepagimdyti joje vienumos ir užuomaršos nusiteikimo, – visa tai

negalėjo neatsiliepti liaudies dainose. „Lietuvių tauta visai nepergyveno viduramžio", – sako Valerijan Čudovskij[5] prasme, kad lietuvių tauta iki šiol išlaikė pradžiapradę arijų kuriamąją energiją, kurią vakarų broliai ištisus šimtmečius taip gražiai eikvojo. Lietuvis savo užuomaršos vienumoje dūmoja apie kitą pasaulį, kur ir vėjai jaukiau pučia, kur ir saulė motinėlė grakščiau šildo savo vaikus, kur nėra ir bakūžių samanotų, ir dalios nedalužės, – kur tiktai aukšti margi dvareliai su sakalais krypuojančiais, su kurteliais belojančiais, kur tėvulio dukrelės meilatės marškinėlius audžia... Lietuvis savo dainose sukuria nelyginant, kaip Goethe sako, „tretįjį pasaulį". Premisa neabejojamai reali: natūralingiausi jausmai, paprasčiausi posakiai, kasdieniai gyvenimo reiškiniai. Ir vis tiktai jausmų reiškimo simbolių vidujinė koordinacija toli išeina iš realumo sienų. Jeigu jau būtinai tektų lietuvių dainas trumpu posakiu apibūdinti, tai vargu bau būtų galima rasti tikslesnis pavadinimas, kaip *natūralistinis romantizmas*, suprantant šį terminą ta prasme, kaip jis galima suprasti, išeinant iš bendrai europėjinio romantizmo ir natūralizmo supratimo.

NŪDIEN Įprasta sakyti, kad, bundant kultūrai ar bent civilizacijai, nyksta liaudies kūryba. Ir mūsų senovės mylėtojai dažnai viešai nusiverkia, kad lietuvių dainos nykstančios, kad lietuvių tautinis atgimimas užmušęs liaudies kūrybą. Ir dar sakoma: *inter arma silent musae*. Visa tai, kiek liečia lietuvių tautą, neteisybė! Tenka tiktai prisiminti kraujuoti 1914–1918 metai, kai Lietuva buvo pasidariusi plėšraus karo laukas. Vasaros pavakariais, kada Vakaruose ėmė liepsnoti gaisra ir tylius laukus užplūsdavo vaiskios vyšniavos ūkanos, iš rytų, iš vakarų šalies pasigirsdavo armotų griovimas. Ir sutemai temstant nušvisdavo dangus naujais gaisrais, tiktai ne saulėtais. Kažkokie žiaurūs šiurpuliai perbėgdavo gyslas. Seniai susiieškodavo senas užmirštas maldaknyges ir nemigos nakties ilgas valandas trumpino gailesio malda. O jaunimas pamažėli dingdavo iš sodžiaus grytelių. Ir šit tai viename, tai kitame nakties lauko gale pasigirsdavo tylūs, pasiilguotiniai dainos aidai. Balsai darės vis drą-

sesni ir drąsesni, slinko vienas į kitą vis arčiau ir arčiau. Pagaliau pavieniai balsai nutildavo, ir staiga pratrūkdavo galinga daina. Nieko tuomet negelbėjo nė pikti karo įsakymai, draudžiantys rinktis į būrius ir panakčiais bastytis, nieko negelbėjo nė rūstūs senių balsai, šaukusie melstis. Jaunimas turėjo balzganų avižų šlamančius laukus, turėjo besidriekiančias šiltos nakties ūkanas, spindulingus gaisus ir kažkokius neišpasakomus šiurpulius gyslose. Ir dainavo kiaurą naktį. Ir gimdavo nauji žodžiai, nauja muzika, naujos dainuotės. Kitos, tą pačią naktį padainuotos, dingdavo iš atminties, kitos, kur lakesnės, įstrigdavo giliau širdin ir būdavo vėl dainuojamos[26]. Praeis dar keletas metų, dainų kūrimo valanda dings iš dainininkų atminties, likusioji daina prisitaikys naujai dainininkų sąmonės naujiems uždaviniams, ir mūsų ainiai vargs, rausdamiesi istorijos foliantuose, stengdamiesi suprasti simbolius dainų, kurias mūsų karta kūrė, kurios mums perdėm suprantamos. Kaip mes tai darome, lukštendami mūsų protėvių dainas!

Kiti laikai, kitokie žmonės, kitokios sąvokos, kitokios dainuotės!

> Letit pčela za novym miodom,
> Gorit altarj dlia novych žertv![27]

II. STRUKTŪRA IR RIMAI

> So trettet in den Liedergarten
> Und lauscht dem Säuseln in den Halmen.
> Der drinnen dürft ihr nicht erwarten
> Die stolzen Zeder oder Palmen.
>
> *Wilhelm Jordan*

> Und wer des Brünnleins trinket,
> Der jung und wird nicht alt!
>
> *Otto Böckel*

TEKSTO NEPASTOVUMAS Rusų liaudies išmintis, gindama liaudies dainą, sako – slova iz piesni ne vykinešj – žodžio iš dainos neišmesi. Lietuviai gi priešingai rusams sako: žodžiai

pritinka, nors dainon dėk. Jeigu esant tokiai rusų pažiūrai į dainas ir nežiūrint į tai, kad rusų dainos yra epinio pobūdžio, – rusų dainų tekstas yra toli gražu nepastovus, arba, kaip vokiečiai sako, jis yra *flüssig* – tekantis, slidus, tai jis tuo labiau turėtų būti lietuvių dainose. Juk lietuvių dainos pirmoj eilėj yra lyrinės, o antra – lietuvių liaudies išmintis kiek vėjavaikiškai žiūri į dainas. Dainų, kurios turėtų nuolatinį pastovų dainų tekstą, gyvųjų, dainuojamųjų dainų tarpe nėra. Čia nemažą vaidmenį vaidina, žinoma, ir dainininkų atminties lankstumas. Bet gal daugiausia nusveria poetinė dainininko sauvalė. Daugelis dainų rinkėjų pabrėžia, kad ta pati dainininkė tą pačią dainą kas kartą kiek kitaip padainuoja. Paskui yra numylėtų posakių, simbolių, metaforų, epitetų ir t.t., kurių kiekvienas dainininkas turi ištisą gausią atsargą ir juos įdeda, kur tik nori, kur jam patinka. Toksai dainininkas, pagavęs kito dainuotą dainą, jau ją savotiškai perdirba, pagražina. Toksai dainininkas dažnai ima įvairias įvairių dainų vietas, sujungia jas į vieną visumą, „pagražina" savo priedais, kurie, jo nuomone, „pritinka", – ir turi jau naują dainą. Jeigu jau tokios tekstų maišaties ir nėra, tai vis tiktai daugelis žymesnių liaudies dainininkų (daugiau dainų mokančių) turi tam tikrą dainavimo manierą – pradėti dainą ir pagrindinę idėją vystyti. Iš tokių pavienių dainininkų dainavimo manierų susidaro būdas, kaip kuri tauta savo dainas dainuoja. Tačiau pirma, negu pradėti dainų technikinę charakteristiką, tenka išskirti jų dvi rūši.

„NATŪRALINĖS" IR „DARYTINOS" DAINOS „Natūralinėmis" liaudies dainomis susitarkime, kol rasim geresnį terminą, vadinti tas dainas, kurias tauta kuria bendra dainų tvarka, būtent šiuo terminu vadinsime tai, kas suprantama liaudies poezija siaura šio žodžio prasme. Bet liaudis ne visuomet dainuoja tik tąsias dainas, kurias ji pati sukūrė. Neretai pasitaiko, kad kuri individualinio poeto daina pasileidžia po liaudį vaikščiot. Ir šitokią dainą liaudis dainuoja kaipo savo dainą. Šitokią dainą pavadinkime darytina daina. Liaudies dainuojamųjų dainų tar-

pe ne visuomet esti lengva natūralines ir darytinas dainas atskirti. Vokiečiai, pavyzdžiui, tie nepalyginami stropumo džentelmenai, suskaitė net, kiek dainų kurio poeto vokiečių liaudis dainuoja[28]. Taip pat bandė padaryti ir rusai. Gerai buvo tai padaryti vokiečiams, kai jie turi tiek gausiai, rūpestingiausiai parašytų literatūros istorijų ir kai liaudis dainuoja Goethe's ar Eichendorffo dainas, kurių po jokia skraiste nepaslėpsi. Sunkiau tai padaryti rusams[29]. Bet sunkiausia tai padaryti kalbant apie lietuvių dainas. Mes ir rūpestingos literatūros istorijos neturime, pas mus ir individualiniai poetai neretai bendru dvasios lygmeniu neišsiskiria iš masės dvasios lygmens...

Gerai, jeigu mes turime tokią liaudies dainą, kaip sekama:

Ei tu, Dievai visagalis,
Garbin tave visos šalys!
Ei tu, Dievai, viso pilnas,
Kur tu dėjai plikio vilnas?

Nei tu kerpi, nei parduodi,
Nei tu plikiui atiduodi,
Nei drabužių nenešioji, –
Kam gi plikį nupešioji?[30]
JLD, 1308

Čia sunku būtų nepažinti garsiosios Strazdelio dainos. Arba vėl, pavyzdžiui:

Neprapuls mūsų tėvynė,
Pakol mes gyvęsim.
Neprietelius mūsų žemės
Visus išnaikįsim.
Nuo austrijokų, maskolių, prūsų
Atimsim gražią tėvynę mūsų... Ir t.t.
BDA, p. 78

Daina, užrašyta įvairiose Lietuvos vietose, bet joje negalima nepažinti vertimo garsios lenkų dainos „Jeszcze Polska nie zginęła, póki my żyjemy". Arba vėlei garsioji daina, paplitusi jau seniai po visą Lietuvą, kurią net Kraševskis (Kraszewski) laikė tikra lietuvių liaudies daina:

Ant marių krašto, Palangos miestely,
Kur gyven mūsų broliai žemaitėliai,
Yr aukštas kalnas, Birutos vadintas,
Žalioms pušelėms viršus apsodintas...

Dainą parašė Silvestras Valiūnas, perdirbo berods Dionizas Poška, dainoje taip aiški individualinio poeto ranka, tačiau liaudis dainuoja ją kaipo savo dainą, ir dainų rinkėjai užrašo ją kaipo tokią!..

Tačiau XVIII ir ypač XIX šimtmečio lietuvių gyvenimas dar tiek maža teišnagrinėtas, o sąryšy su Napoleono karais, su sukilimais 31 ir 63 metų, su žemės reforma, su rusų–turkų ir rusų–japonų karais yra gimę taip daug liaudies dainų, kad ne visuomet galima jų kilmė suvokti, nors jų „natūralumas" yra ir labai įtartinas.

Įdomu priešpastatyti, pavyzdžiui, sekamas dainas:

Jau iš jūros Garibalda
mums gelbėti parsibaldo;
kilsta turkai, angličonai,
sargincykai ir rymionai.

O jūs, broliai, nemiegokit,
prieš maskolius stipriai stokit!
Juk maskolius nedaturės,
mūsų žemės neišturės.

Anie nėra unijotai,
bet tik yra tikri kotai:
mūsų vierą panaikino,
ant savosios prisaikino.

BDA, p. 77–132

Daina užrašyta įvairiose Lietuvos vietose, įvairiomis variacijomis. Nėra abejonės, ji yra individualinės poeto rankos vaisius, matyti, poeto, kuris veikė, siekdamas tų pačių idealų, kaip „Nepraputs mūsų tėvynė" vertėjas. Tačiau šios dainos autorius nūdien dar nėra nustatytas. O šit kita daina:

Paklausykit, broliai,
Aiškūs mano žodžiai:
Ką aš parašysiu,
Imkite į širdį.

Lietuviai broleliai,
Ant manęs nepykit,
Ką čia aš rašysiu,
Meiliai paklausykit.

Štai tėvynė mūsų,
Lietuva brangioji,
Po valdžia pateko
Vokiečių ir prūsų.

Liūdna mums be galo
Šioje valandėlėj,
Kada jie rūstina
Mūsų motynėlę.

Šiandieną mes matom,
Dega mūs ulyčios,
Liekasi be varpų
Senosios bažnyčios.

Ir varpai nutilo,
Negraijo vargonai,
Buvome nuliūdę –
Darbininkai, ponai.

Mes gi krikščiūniečiai
Daug vargelių matėm,
Žėdnas prie gryčiutės
Gintis duobę kasėm.
Ir t.t.
1920 m. „Lietuva", 60 num.

Šios dainos autorius yra žinomas, daina parašyta tikslu atspausdinti laikrašty, bet ji parašyta tiek liaudies kūrybos dvasioj, kad net toksai mūsų liaudies kūrybos žinovas, kaip prof. M. Biržiška, leidosi pagauti ir pasipiktino, kad laikraščio redakcija nepripažino jos liaudies daina![31]

Tokiu būdu atskirti darytinas ir natūralines liaudies dainas nėra toks paprastas reikalas pas mus. Tuo labiau kad pas mus dabar dažnai pasitaiko sekamas reiškinys. Sodžiaus berniokas ima ir sudeda dainą ir paleidžia ją vaikščioti po pasaulį. Dainos autorius žinomas: ar tai jau bus individualinio poeto kūrinys? Ypač dabar, kai dažnai pasiūgėjęs jaunimas traukia žiemai miestuosna, mokyklosna, o vasarą grįžta į lauko darbus ir dainų dėstyme mankštinasi. Laikyti tokias dainas liaudies natūraliniais kūriniais? Ir taip, ir ne. Prof. M. Biržiška sako: „Žmonės [= ta prasme, kaip čia vartojama žodis *liaudis]* jas dainuoja, skaito savo dainomis – mums to gana; tai ir bus *žmonių dainos*" (M. Biržiškos pabraukta). Jis turi omeny ne tik mūsų vadinamas natūralines dainas, bet ir aiškiai darytinąsias[32]. Bet M. Biržiškos minėtas kriterijus nelabai teatsargus: jei spręsime apie lietuvių tautos dvasią, pasiremdami dainomis *à la* „Neprapuls mūsų tėvynė" arba „Jau iš jūros Garibalda"... – tai gerą supratimą apie lietuvių kūrybinę dvasią turėsime!

Šiuo reikalu galėtų gal kiek pagelbėti pati liaudies išmintis. Senieji dainininkai aiškiai skiria: šičia, sako, senobiška daina, o čia – naujoviška[33]. Ir senobiškomis dainomis vadinama tos dainos, kurių natūralumas mums nesukelia jokių abejonių, ir naujoviškomis – tas, kurias mes įtariame esant darytinomis. Šioje liaudies išminty gili prasmė glūdi. Naujoviškomis dainomis liaudis vadina ne tiktai, pavyzdžiui, Maironio kai kurias eiles, vaikščiojančias po žmones liaudies dainų teisėmis, bet ir

naujesnės gadynės liaudies padarus – dainuškas (savo konstrukcija artimas rusų *častuškoms* ar tiroliečių *Schnaderhüpfel*). Šiuo dainų padalinimu aiškiai pabrėžiama senosios ir naujosios gadynės skirtumas, nes dainuškos savo konstrukcija yra panašios individualinių poetų eilėms. Tiesa, liaudies poezijoj dabar kas kartą vis žymesnę ir žymesnę vietą vietoj giesmių ir dainų randa dainuška ir darytinoji daina. Ar tai aukščiau minėta liaudies išmintis nereiškia, kad senosios liaudies kūrybos gadynė baigiasi ir kad prasideda naujos kūrybos laikas? Ar visi apgailestavimai, kad lietuvių liaudies poezija dingsta, – nėra kartais tiktai apgailestavimai, kad pasibaigia senoji kūrybos gadynė ir prasideda nauja, atitinkama naujoms gyvenimo formoms? Žinoma, tokių gadynių pradžios ir pabaigos diena negali būti nustatyta. Kaip negali būti nustatyta data, kada statyboj pasibaigė renesanso stilius ir prasidėjo barokas. Nes mes juk ir statybos stilius imame jų visumoje, kai jie kuria epocha pasiekia kulminacinio išsivystymo laipsnio. Tas pat tenka padaryti kalbant ir apie liaudies poezijos stilistiką. Senobiškos ir naujoviškos dainos, natūralinės ir darytinosios, turi aiškių požymių, kuriais jos skirias viena nuo kitos. Visų pirma – minėtasai teksto nepastovumas. Senobinės dainos pasižymi teksto nepastovumu, o naujoviškos ir darytinosios dainos turi pastovesnį tekstą. Ir šiųjų teksto pastovumas yra dainose daugiau kitų savybių funkcija.

DAINOS KOMPOZICIJA Darytinosios ar naujoviškosios dainos visų pirma rūpinas teksto nuosakumu, kad nieko nebūtų sakoma, kas priešakiniais posmais neparengta; jos rūpinas, kad visa būtų surišta natūraliniais perėjimais, kad tie perėjimai turėtų loginės prasmės[34]. Tuo tarpu natūralinės liaudies dainos pasižymi teksto nenuosakumu, jas apibūdina, kaip Herderis pasakė, jų *Sprunghaftigkeit*, jų šuoliškumas, tai yra jų tekstas nuo vieno dainuojamo objekto į kitą šoka šuoliu, be natūralinių, loginių perėjimų. Ypač gausiai šia savybe pasižymi lietuvių senobiškos dainos. Retai kur liaudies dainose pasitaiko išlaikytas vaizdo vienumas, nebekalbant jau apie laiko ir veiksmo nuosa-

kumą. Tokio vienumo bei nuosakumo galima rasti daugiau ar mažiau pasakojamojo turinio dainose, kaip antai Rėzos rinkinio „Žvirblytis" (Nr. 18), „Žvirblio čėsnis" (19), „Mėnesio svodba" (27), „Visi mane barė" (44), „Aušrinė" (62). Šitokių dainų procentas visai nežymus, skęstantis kitokios struktūros dainų okeane, kuriose duodama tiktai atskiri kontūrai, lankospyrių kryptimi išmėtyti, kurie kažkokia pajėga veržias į vieną ir tą patį tašką, į centrą, ir pagaliau sudaro vieną ištisą paveikslą, susidedantį iš kontūrų.

Tuščias darbas būtų ieškoti pagrindų, rišančių atskirus kontūrus į vieną paveikslą, pačiame dainos tekste, žodžiuose. Daina duoda tiktai pirmapradį impulsą, kuris bręsta dainos dalyvyje. Daugelyje dainų ne tiktai nėra veiksmo vienumos, bet dar sujungta į vieną visumą nedarniausios priešginybės. Šit, pavyzdžiui, daina, savo variantais priklausanti vienai turtingiausiųjų dainų šeimai:

Kelk, kelk, brolyti,
Šukuok galvelę,
Šveisk šviesius pentinėlius.

Mano plaukeliai
Jau pakrusoti,
Pentinėliai nušveisti.

Mano žirgytis
Jau pabalnotas,
Pro vartelius išvestas.

Ant žirgo sėdau,
Į kilpą myniau:
Jau sudievu, mergyte.

Per tiltą jojau,
Į kilpą myniau,
Nuo žirgužio nupuoliau.

Ai tai man minkštas
Tas patalėlis –
Juodasis purvynėlis.

Aš atsikėliau,
Apsižiūrėjau,
Kur yr mano brolytis?

Mano brolytis
Aukštam kalnely,
Po žaliosios vejužės.

Aš patsai liūdnas,
Žirgytis smūtnas,
Ui, ką dabar darysiu?

O ir atlėkė
Trys gulbužėlės
Iš karaliaus dvarelio.

O ir nutūpė
Tos gulbužėlės
Ant brolyčio kapelio:

Gulbė prie kojų,
Gulbė prie galvos,
Gulbelė prie širdužės.

Marti prie kojų,
Sesuo prie galvos,
Mamužė prie širdužės.

Marti lydėjo
Per lygius laukus,
Sesuo ik bažnytėlei.

O mamužėlė
Augintojėlė
Ik pačios tėviškėlės.

Marti gedėjo
Tris nedėlates,
Sesuo trejus metelius.

O mamužėlė
Ši garbužėlė –
Pakol gyva galvelė.
NLV, 359

Visa kareivio būties istorija, visa gyvenimo drama! Daina prasideda dramatiniu dialogu tarp sesytės ir brolyčio, ketvirtoj, penktoj ir šeštoj strofoj jau nuo savęs brolytis pasakoja, kaip jisai nuo žirgo krito ir užsimušė ir kaip jam užsimušusiam buvo minkšta gulėti! Paskui vėlei pasirodo sesytė, nežinanti, kas daryti. Pagaliau vėlei „kažkas" pasakoja, kaip dėl užsimušusiojo gedėjo! Kiti šios dainos variantai baigiasi kaip tiktai paties užsimušusio tiesioginiais žodžiais! Jeigu mums, įpratusiems į mūsų dainas, toksai laikų ir veiksmų mišinys yra savaime suprantamas ir nesukelia jokių abejonių, užtat jis negali nesukelti abejonių giliau į dainą įsižvelgiant. Su tokiu laikų, veiksmų ir veikėjų mišiniu ir norint sunku būtų dainą sukurti. Net fantastingiausios pasakos savo struktūroj yra nuosakesnės! Tokio mišinio esimas duoda progos manyti, kad daina ilgus ilgus metus yra ėjusi iš lūpų į lūpas, kad ji yra praėjusi kartais ilgesnį istorinį kelią, negu mes tai kartais manome.

ISTORINIS KELIAS Akademikas Aleksandras Veselovskis savo garsiajame straipsny „Epičeskije povtorenija, kak chronologičeskij moment" (Epiniai pasikartojimai kaipo chronologinis momentas)[35], pasiremdamas neginčijamais daviniais, vysto mintį, kad toksai laikų, veiksmų, veikėjų mišinys galėtų būti paaiškinamas kaipo liekana senovės *amebėjinio* dainos atlikimo ar net amebėjinio jos sukūrimo. Jis pasiremia lyrinių dainų medžiaga ir gautus patyrimus analogijos keliu perkelia į epinę medžiagą. Savo išvadas jis reziumuoja šitaip: „Epinių pasikartojimų chronologijai mes pažymėjome keletą momentų: senobinė choro dainuotė, choro ir vedėjo (zapievalo) ar

vedėjo kaitaliojimasis[36]; dviejų chorų kaitaliojimasis; antifonizmas, esant dviem ar keletui dainininkų; asmeninis dainos atlikimas"[37]. Ir toliau: „Visų seniausias atlikimas dainos, sujungtos su muzika ir veikslu, buvo chorinis, palikęs savo gilų pėdsaką ir kai kuriuose dabartinės poetikos reiškiniuose"[38]. „Ir dabar dar girdėti dainuojant choruose senąsias epines dainas ir dainas žaismingai baladinio turinio. Jų charakteringas bruožas – priegaida, refrain ir eilės paėmimas iš vienos strofos į kitą"[39]. Cituoju Veselovskio pastabas žodis žodin, kad tuo pabrėžus jo išvadų įstabumą, atsižvelgiant į lietuvių liaudies poeziją. Jei Veselovskis būtų pažinęs lietuvių liaudies poeziją, jo išvados gal būtų buvusios dar griežtesnės. Mums čia ne tiek svarbu patikrinti Veselovskio pastabas, kiek mesti keletą šviesos spindulių į lietuvių dainų konstrukcijos paslaptį. Niemi, visai nesiskaitydamas su Veselovskio pastabomis, patyrinėjęs lietuvių dainas užmirštame Lietuvos kampely, sako: „Giesmėse keturiesa viena moteriškė renka medžiagą ir vadinasi rinkėja arba užtarėja; ir kita moteriškė visą laiką gieda vieną ir tą patį motyvą, kuris ir žodžiais, ir melodija skirias nuo užtarėjos motyvo; ši pastaroji vadinas giedotoja. Giesmės keturiesa giedamos daugiausia prie šokių, giesmės triesa – prie darbo, ir giesmės dviesa – apgiedant. Giesmėmis vadina ir sūpuoklių dainas, nors jas ir vienas žmogus tegieda. Melžiant („ridavimai") ir bandą ganant („raliavimai") dainuojamas dainas vadinama ir giesmėmis, ir dainomis"[40]. Juk čia tai ir glūdi Veselovskio amebejinis dainavimas ir jo antifonizmas (rinkėja ir giedotoja!)! Ir Niemi rinkiny paduotų giesmių tekstas gali lengvai mus įtikinti, kad giesmės yra viena seniausiųjų[41] ir pradžiapradžių[42] lietuvių poezijos rūšių, kad jos yra amebeizmo bei antifonizmo gyvas įgyvendinimas. Pavyzdžiui, giesmė keturiesa:

Obelyt, gražulyt, Tūto, lylio, tūto! Tūto, lylio, tūto!	Lioi, obelyte, Tūtoj, tūto, lilitėla, Tūto, lylio!

NS, 304

Pacituota visa giesmė, šokių metą giedama. Arba:

Jai dagilio, dagilio,
Kalne augo dagilio, dagilio!
Kalne augo dagilėlis,
Kalne augo dagilėlis!
NS, 312

Visa giesmė!

Jei čiuladytė,
Jei sesiulytė!
Čiulado, tatato,
Čiulado, tatato!

Teka per dvarelį,
Neša žiburėlį,
Čiulado, tatato,
Čiulado, tatato!
NS, 327

Visa giesmė!
Arba šit giesmė dviesa:

Aš verpčiau ploną, tatatėla,
Po pluoštelį, tatatėla;
Aš ausčiau kietą, tatatėla,
Po šuvelį, tatatėla.
Tekėčiau toli, tatatėla,
Per du šimtu mylių, tatatėla,

Užu pačios Vilnios, tatatėla,
Kur saulelė teka, tatatėla,
Mėnuolėlis rieda, tatatėla;
Per gi mane pačią, tatatėla,
Per mano kraštelį, tatatėla,
Saulelė tekėjo, tatatėla.
NS 1, Verpimo giesmė.

Giesmės žodžiai ištisai priklauso nuo „rinkėjos", kuri gieda visa, kas jai ateis į galvą, kas atkreips jos domesį, ir „giedotoja" visuomet sugebės jai pritarti. Tokiu būdu kilusios giesmės ilgainiui nustoja savo pradžiapradės reikšmės, jas imama dainuoti pavieniui, ir tuomet jų struktūra daros lyg ir nebesuprantama. Bet jeigu prisirausti iki dainos gelmės, jei suvokti, kaip ir iš kokios giesmės ji yra kilusi, tuomet visa „paslaptingumo" skraistė dingsta. Šit, pavyzdžiui, plačiai paplitusios dainos du variantu:

I

Šią naktelę
Per naktelę
Dvarelis dunzgėjo.

O čia būta
Didžių ponų –
Išvežta dukrelė.

II

Aušrelė žvaigždelė
Kiemely, čiūto,
Daržely, rūto!

Aušrelė žvaigždelė
Kiemely, čiūto,
Darže rūto!
} „giedotojos" posmas

Ir išeina Motinėlė Iš aukštų svirnelių.	
Išėjo iš Svirnužėlių – Neranda dukrelės.	
Ir neranda Dukružėlės, Savo lelijėlės.	Motutė vaikščiojo. Sūnelį budino, Sūnelį budino.
Kelkit, kelkit, Sūnužėliai, Balnokit žirgelius.	Kelkis, mielas sūnelis, Kinkyki žirgelį! (bis)
Pabalnoję Žirgužėlius, Vykite seselę.	Aš važiuosiu vieškelėliu Dukrelės ieškotų. (bis)
Kur seselės Nuvažiuota – Rūtelės barstyta.	Privažiavau vieškelėlį – Rūtelės barstytos: (bis)
Šalia kelio Vieškelėlio Ugnelė kūrenta.	Tai čia mano dukrelės Vainikėlis pintas. (bis)
Pas tą ugnį Ugnužėlę Jaunimėlio šokta.	
Jokim, jokim, Brolužėliai, Ik žaliai girelei,	Privažiavau žalią lauką – Raselė nukrėsta: (bis)
Kai prijojom Žalią girią – Žirgeliai ganyti.	Tai čia mano dukrelės Žirgeliai ganyti. (bis)
Jokim, jokim, Brolužėliai, Ik srovės upelės.	Privažiavau sraują upę – Undenis drumstytas: (bis)
Kai prijojom Srovės upę – Žirgeliai girdyti.	Tai čia mano dukrelės Žirgeliai girdyti. (bis)

Jokim, jokim,
Brolužėliai,
Ik margam dvareliui.

Kai prijojom
Margą dvarą –
Čia radom seselę.

Taip ji gražiai
Parėdyta,
Už stalo sodinta.

Grįžki, grįžki,
Sesužėle –
Grąžina močiutė.

Jau netiesa,
Brolužėliai,
Nevierni žodeliai:

Su vainiku
Vakar buvau
Ir su kaspinėliais.

O jau šiandie,
Brolužėliai,
Su šilko gobtūru.

Sudieu, sudieu,
Sesužėle,
Balta lelijėle,

Mes pranešim
Motinėlei
Didžią naujienėlę.

JSV, 682

Privažiavau žalią girią –
Ugnelė kūrenta: (bis)

Tai čia mano dukrelės
Žiedeliai mainyti. (bis)

Ant tų pušų šakytėlių
Rūtelių vainikas. (bis)

Ant tų rūtų vainikėlio
Šilko kasnykėliai. (bis)

Privažiavau žalią dvarą –
Ten mano dukrelė. (bis)

Atsisėdus už stalelio,
Baisiai gailiai verkia. (bis)

Neverk, miela dukružėle,
Grįžk pas man atgalios. (bis)

Nebegrįšiu, motinėle,
Nebeprilankysiu: (bis)

Jau kalbelė sukalbėta,
Žiedai sumainyti, (bis)
Žiedeliai mainyti.

NS, 367

Abu tos pačios dainos variantu užrašyta skirtingose Lietuvos vietose ir įvairiais laikais – skirtumas bene pusė amžiaus. Abiejose dainose išlaikyta ta pati struktūra, yra net žodis žodin tie patys posakiai, nebekalbant jau apie vieną ir tą patį dainos motyvą. Ši aplinkybė duoda progos nedvejojamai manyti, kad kadaise yra buvusi viena daina, dainuojama tam tikrose aplinkybėse. Juškevičius, nieko neminėdamas apie jos dainavimo būdą, paduoda ją kaipo apeiginę dainą, kaipo vestuvinę. Kai ku-

rie dainos simboliai primena tuos laikus, kada berniokai nuotakas vogdavo[43]. Einant lietuvių dainų simbolika, jei mergelė rūteles barsto ir jei ji palei kelią ugnelę kūrena – reiškia, ji tenai ir vainikėlio (= nekaltybės) nustoja. Ir dainos pabaigoj iš tikrųjų paaiškėja, kad ji vainikėlio nustojo. Tiktai dainos tekste šis procesas kiek suabstraktintas, padarytas, tariant, nebepavojingu. Matyti, nuotaka jau gera valia yra važiavusi – pakeliui jai ir jaunimėlis šoko, ir dvare ji užu stalo pasodinta, ir gražiai parėdyta. Ši aplinkybė rodo, kad daina liečia vėlesnę gadynę. Senesne dvasia dvelkia antroji dainos variacija. Joje – girioj ugnelei besikūrenant, vainikėlis jau ant šakos atsidūrė, o mergelė dvare užu stalo gailiai verkia! Ugnelei besikūrenant „žiedelių mainymas" bei šilko kasnykai prie vainikėlio yra vėlesnis padaras, paskui dainon įsibrovęs. Tačiau dainos simbolikos esmė rodo ją esant senesnę už pirmąjį dainos variantą. Ši daina Niemi–Sabaliausko rinkiny paduota kaipo giesmė, ne apeiginė, bet šokių, giedama vestuvėse. Juškevičiaus rinkiniu einant, ji išlaikė apeiginį pobūdį, bet nustojo choralumo, iš giesmės virto daina. Iš to seka, skaitant dainos būties chronologinius momentus: 1) apeiginė dainos kilmė, 2) amebėjinis bei antifoninis dainos gyvendinimas, 3) giesmės daina virtimas. Jei Juškevičiaus paduotame variante dainos konstrukcija, jos šuoliškumas (*Sprunghaftigkeit*) duoda progos įvairiems spėliojimams, tai jos palyginimas su Niemi–Sabaliausko paduotuoju variantu atidengia jos esmę. Ir tai nėra vienintelė daina: panašių paralelių galima tęsti kiek norint. Tačiau šio pavyzdžio pamokomą medžiagą tektų išplėsti ir į kitokios konstrukcijos dainas, ir gal tai reikėtų padaryti kur kas drąsiau, negu iki šiol buvo daroma. Kaip žinoma, lietuviai turi, lygiai kaip ir kitos tautos, vadinamų *šakotųjų dainų*.

Pavyzdžiui:

I šaka	II šaka
Ei, žinau, žinau,	Ei, žinau, žinau,
Ale nesakau,	Ale nesakau,
Kur aug mano bernužis.	Kur aug mano merguže.
O, aš pažinau	O, aš pažinau

Savo bernužį
    Tarp šimto artojužių:
Nauja žagružė,
Širmi jaučužiai,
    Plieniniai noragėliai.
O, aš pažinau
Savo bernužį
    Tarp šimto pjovėjužių:
Mano bernužio
Šviesus dalgužis,
    Naujas dalgkotužis.
	Savo merguže
	    Tarp šimto audėjužių:
	Naujos stakložės,
	Plona drobužė,
	    Sidabro šaudyklėlė.
	O, aš pažinau
	Savo merguže
	    Tarp šimto grėbikėlių:
	Naujas grėblužis,
	Baltas rūbužis,
	    Sidabro žiedužėlis.
	NLV, 103

Nesselmannas, apie dainavimo būdą nieko neminėdamas, paduoda ją kaipo tikrą dainą. Tačiau, jeigu palyginti ją, kad ir su sekama, aiškėja kas kita.

I šaka	II šaka
Tuto, strazdelis, Mandrus paukštelis, Tuto, strazdelis, tuto, Mandrus paukštelis, tuto.	Tuto, sesiulė, Jaunoji sesiulė, Tuto, sesiulė, tuto, Tuto, jaunoji, tuto.

Nenešk lizdelio
Viršuj medelio
    Tuto, strazdelis ir t.t.
	Neausk drobelių,
	Nekrauk kraitelių,
	    Tuto, sesiulė ir t.t.

Pakils vėtrelė,
Išpūs lizdelį,
    Tuto, strazdelis ir t.t.
	Atjos piršleliai,
	Išveš sesiulę,
	    Tuto, sesiulė ir t.t.

Išpūs vaikelius,
Atbėgs kurteliai,
    Tuto, strazdelis ir t.t.
	Išveš kraitelius
	Per lygius laukelius,
	    Tuto, sesiulė ir t.t.
	NS, 114

Niemi–Sabaliausko rinkiny pažymėta, kad pacituota daina yra giesmė, ją gieda darbo metu daugelis žmonių. Tenka manyti, kad ir Nesselmanno paduotoji daina yra kadaise buvusi giesmė, ir jos šakotumas yra kilęs iš jos amebėjinės kilmės. Ir kad pasitaikančios dainos su trimis, net keturiomis šakomis (JLD, 174 ir kt.), reikia manyti, kadaise yra buvusios giesmės.

Žinoma, tarp Nesselmanno ir Niemi–Sabaliausko pacituotų dainų šakotumo yra didelis skirtumas. Antrosios dainos šakotumas – paralelizmas kaipo poetinė priemonė, o pirmosios dainos yra konstruktyvinis paralelizmas, reiškia, paralelizmas remiasi visai kitokios prigimties pagrindu. Tačiau ir antrosios dainos paralelizmas – nėra pirmapradis: jis yra perėjęs ilgą istorinį kelią, kol išsivystė iš pirmykščio vienanario paralelizmo. Jis yra jau tarpukelėj tarp paralelizmo – poetinės priemonės ir dainos konstruktyvinio paralelizmo. Konstruktyvinis paralelizmas yra išsivystęs iš paralelizmo – poetinės priemonės. Bet apie mūsų dainų paralelizmus platesnė kalba bus vėliau, atskirai. Čia gana tiktai pažymėti, kad abiejų dainų paralelizmo prigimties skirtumas nekenkia daryti išvadų apie abiejų dainų analoginę kilmę, ir kad antroji daina poetikos žvilgsniu yra kur kas senesnė už pirmąją.

STROFA Berods dar Schereris yra rašęs, kad liaudies kūryboj *eilė* yra asmeninės kūrybos produktas, o *strofa* – požymis, kad daina buvo choro dainuojama. Jeigu ši Schererio pastaba ir yra teisinga, vis tiktai ji reikalinga korektyvo. Nes reikia skirti choro dainuojamas dainas, kurios gali pasižymėti ir asmeninės kūrybos požymiais, nuo dainų, kurių kilmė remiasi choro dainavimo faktu. Jeigu bent apgraibomis palyginti lietuvių liaudies dainas ir, pavyzdžiui, velikorosų, tai negali nesimesti akysna principinis skirtumas: velikorosų liaudies dainose strofos, kaipo taisyklė, nėra, lietuvių dainose, kaip taisyklė, strofa yra būtina. Šit dvi daineli, vystanti panašų motyvą:

I

Už vy gory, moji gory,
Už krutyje berega.
Iz-za vas li, gory kruty,
Bystra rečenka tečiot,
U menia li, u mladenki
Goriučije sliozy ljut.
Ja u batiuški, ja u matuški
Jedna dočj byla,
Vo svojej vole žila:

II

Pas močiutę augau,
Vargo neturėjau,
Kas subatos vakarėlį
Į darželį ėjau.

Į darželį ėjau,
Rūtytėles skyniau,
Prisiskynus rūtytėlių,
Vainikėlį pyniau.

Ja bez piva, bez vina
Ni časoček ne byla.
Ja bez rybki jestj ne siadu,
Bez kalačika ne sjem,
Bez milavo spatj ne liagu,
Bez nadioži ne usnu.
Sobolevskij, Velikorusskije Piesni, II tom., 159

Vainikėlį pyniau,
Ant galvelės dėjau,
Užsidėjus ant galvelės,
Jaunimėlin ėjau.
Šimkus

Lietuvių daina susideda iš trijų atskirų, aiškiai apibrėžtų strofų, kurios viena nuo kitos aiškiai priklauso; paskutinioji strofos pasikartojamoji eilutė – ryškiausias požymis, kad daina yra choralinė. Rusų dainą į tokias strofas suskaidyti jau labai sunku. Patsai Sobolevskij jos neskaido. Ir visai negalima būtų suskaidyti į strofas sekamą charakteringą rusų dainą:

Už ja mužninu ugrozu v uzeloček zaviažu,
V uzeloček zaviažu, v ugoloček položu.
V ugoloček položu, a sama guliat poidu.
Gde uzel to ležit, to ugol zadrožit...
Prochožu ja po dvoru – ležit sviochorj na polu,
Ležit sviochorj na polu, ja nagoju toponu.
Ja nagoju toponu, i pod lavku skoponu.
A sviokrucha na peči, slovno suka na cepi;
A deverja, kak kobelja, po podlavočju ležat,
Po podlavočju ležat, po sobačiju ryčat;
A moj milenjkij družok, on na lavočke ležit,
On na lavočke ležit, odnu rečj govorit.
„Oi, i polno vam, sobaki, na moju ženu ryčat..."
Sobolevskij, Velikor. Piesni, II t., 144

Šios dainos pasikartojimai yra kitokios prigimties negu lietuviškosios. Čionai pasikartojimai – ne tiek choralinis palaikas, kiek epinės poezijos poetinė priemonė. Ir taip dedas daugumoje velikorosų liaudies dainų. Ukrainiečių liaudies poezija – pirmoj eilėj lyriška. Ir joje strofinė dainų struktūra eina visuomet pirmoj eilėj. Taip pat dedas ir vokiečių, ir čekų, ir prancūzų, ir ispanų ir kt. liaudies lyrikoj.

Antra vėl vertus, epiniuose motyvuose, nuo Homero, per serbų ir rusų liaudies epus, iki „Kalevalos" ir „Edos", – dainos

struktūroje strofa nėra reikšminga. Lietuvių dainose strofos esti įvairiausio didumo ir įvairiausių kombinacijų – įvairiausių metrų ir dviejų, trijų, keturių ir daugiau eilučių. Yra lietuvių dainų, kurios strofomis nesiskaido; ir šis faktas yra labai įdomus, nors jis kiek ir prieštarauja Schererio pastabai. Šit, pavyzdžiui, apeiginė giesmė:

Saulelė, saulytė,
Saulelė, riedulėlė,
Sesuo gėdulėlė!
Išteka žvaigždytėlė
Rytelio vakarėlį,
Išteka žvaigždelė, lylio,
Ryto vakarėlį, lylio.
NS, 451

Arba:

Tu, gervele, ladato, ladato, ladato
Nusiskriski " " "
Ant kvietienų, " " "
Pasiimki " " "
Kviečių grūdą " " "
NS, 100

Negalima nepripažinti, kad šios giesmės yra naiviai pirmapradės. Panašių pavyzdžių galima rasti lopšinių, piemenų, vaikų giesmių tarpe. Ir vos tik giesmė ima kiek pasiūgėti, kiek pribręsti, – tuojau atsiranda strofa. Tačiau kai kurios išsigimstančios dainos nustoja savo strofinės struktūros. Čia pirmoj eilėj eina vadinamosios dainuškos. Pavyzdžiui:

Kas čia supa, kas nesupa?
Bieso vaiką, molio stuką?
Užčiučiavęs, užmeilavęs
Mesk per tvorą,
Lieptan mink!
NS, 440

Choralinis dainos atlikimas savo esme veda prie strofų susiformavimo. Net velikorosų choralinės dainos turi aiškesnio strofinio pobūdžio. Užtat jos yra ir daugiau lyrinės.

Tokiu būdu, papildant Schererio mintį, tenka pastebėti, kad strofa, kaipo muzikaliniai išbaigta frazė, pirmoj eilėj yra lyrinės poezijos lobis.

RIMAI Rimai – berods menkiausia lietuvių liaudies poezijos savybė. Šį reikalą būtų galima ir visai tylomis apeiti, jei ne

staiga pradėtas ginčas, ir dar gana piktas. Kaip žinoma, Rėza, o paskui jį ir Nesselmannas, Kraševskis, Kuršaitis ir kt. tikino, kad lietuvių dainos nėra rimuotos, ar bent, kad rimai lietuvių dainose jokio žymesnio vaidmens nevaidina[44]. Ir visa buvo aišku. Tik šitai garsusai Bezzenbergeris rūsčiai pareiškia, kad yra žmonių, kurie... burtais tiki! Pirmas burtas esąs, kad visos lietuvių dainos yra nusiskundžiamos melodijos, ir antras, ne mažesnis už pirmąjį, tai, kad tikra lietuvių liaudies daina neturi rimų. „Šį įsivaizdavimą pagrindinai nagrinėti būtų tuščias popieriaus gadinimas; jį galima keletu žodžių nugriauti. Kodėl, neatsižvelgiant į lietuvių kalbos turtingumą deminutyvais, lietuvių daina rūpinas, kad pasibaigusiai eilutei, pavyzdžiui, žodžiais *mergelė, mergytė, aušružė* ir t.t. – atitiktų paeiliui eilutės pabaiga, pavyzdžiui, *dienelė, bernytis, saulužė* ir t.t.? Kas čionai rimą neigia, gali savo tikinimą nuosakiai toliau tęsti ir galų gale prieiti patenkinamų rezultatų, kad jokių rimų apskritai nesama ir kad, ką paviršutiniai žmonės, pavyzdžiui, kaip aš, rimais vadina, tėra tiktai kalbos žaislas, kuriuo kalba kartkartėmis su poetais pažaidžia. Tikrenybėj gi tikroji lietuvių liaudies poezija pažįsta rimą ir vartoja jį dažnai ir nuosakiai... Iš čia kylantį klausimą, ar rimuotos, ar nerimuotos dainos, kurias mes šiandie girdime, yra senesnės (*ursprünglicher*), tikrai negalima mokslišku būdu išspręsti... Tačiau yra manytina, kad pastarosios yra atsiradusios, kai lietuvių dainų kūryba ėmė pakrikti..."[45] Jei šiuos žodžius būtų pasakęs kas kitas, o ne toksai rimtas vyras ir ne tokiomis geromis intencijomis, kaip Bezzenbergeris, – į juos būtų galima taip pat trumpai atsakyti. Bezzenbergerio vardas uždeda pareigos kiek akyliau ties šiais žodžiais apsistoti.

Visų pirma, niekas minėtų mokslininkų nesakė, kad lietuvių daina rimų nepažįsta; jie tiktai tikino, kad rimai lietuvių dainoj žymesnio vaidmens nevaidina. Antra, – šiam ginčui išspręsti gal naudinga būtų pasinaudoti juristų metodu, kurio jie griebias, kai įstatymą beaiškinant nuomonės išsiskiria. Jie tuomet klausia: kokia mintimi vadovavosi įstatymo leidėjas, ką jis norėjo tuo įstatymu pasakyti? Pritaikant šį metodą mūsų reikalui, tenka įsi-

žvelgti: kokios tendencijos turėjo liaudies poetai, savo dainas kurdami – rimuoti ar ne? Šią tendenciją galima suvokti iš dainų, kurias paduoda patsai Bezzenbergeris savo rinkiny – suvokti, deja, ne jo tikinimo naudai. Jis paduoda dviejų rūšių rimuotų dainų. Pirmą tokių dainų rūšį gali charakterizuoti sekamoji:

Gyvenau ant svieto iš žmonių *pričynios,*
Dagi negirdėjot jūs tokios *navynos:*
Septynias pačias aš vienas *turėjau,*
Visos septynios manęs *nemylėjo.*
Pirmą turėjau iš ponų *gimimo,*
Turėjo pinigų tūkstantį *muštinių,*
Zgados ir meilės tarp mūsų *nebuvo,*
Visi pinigai už nieką *pražuvo...*

– –

O štai įsigijau nuodidžiausią *bėdą,*
Šeštą paėmiau špėtnesnę už *pelėdą,*
Trotijo pinigus iš savo *durnumo,*
Vis norėdama gaut del sau *gražumo...*

– –

O kad Troškūnų klioštoriuj *nuėjau,*
Tenai septintą pačią *išžiūrėjau;*
Per mano vargus ir sunkų *intrigų*
Sekmą užkalbėjau kliošториaus *Jadvygų.*
BLF, 3

Daina, kupina polonizmų, kurie neabejojamai yra vėlyvesnės kilmės, turi aiškios tendencijos būti rimuota. Per visą dainą (62 eiluti) nepavartota deminutyvų, nors tai būtų galėję žymiai palengvinti dainos rimavimą, nors patys dainos rimai pasiekia tokių „šedevrų", kaip „intriga-Jadvyga"! Juškevičiaus paduotame variante[46] ši daina yra nelyginant supopuliarinta: dainos eilutės sutrumpinta, strofos suglausta, rimai – iššluota...

O šit kitos, tos pačios rūšies, dainos fragmentas:

Jau saulelė leidžias, arti *vakarėlis,*
Uždengė šviesumą tamsus *debesėlis;*
Vakarėlis šiltas mirgėdams *sutemo,*
Naktelė atėjo poilsį *nešdama.*

Visur čia linksmumas, kaip ir *anioliškas,*
Tykiai puč' vėjelis, linksta žalias *miškas.*

Kur ne kur girdėtis balsas *lakštingėlės,*
Skardumas po gojų linksmos *gegutėlės.*

Tai užtils, kaip smūtna, vėl praded *čaukštėti,*
Potam vėl bū linksma, pradeda *čiulbėti.*
Dūmoju aš savimp, miela *lakštingėle, (a)*
Viena ir del tavęs yra *vasarėlė (a) ir* t.t.

BLF, 2

Ir šią dainą Bezzenbergeris paduoda kaipo tikrą, tariant, natūralinę lietuvių liaudies dainą. Daina turi aiškios tendencijos eilučių galus rimuoti. Ir dar kaip rimuoti! Rimai „anioliškas – miškas" – yra tos pačios rūšies, kaip ir „batai – ratai – demokratai"... Šitokių rimų senobiškose lietuvių dainose nėra. Arba vėlei „lakštingėlė – gegutėlė – vasarėlė". Lakštingalė, apskritai imant, geras daiktas. Tiktai jos lietuviškas pavadinimas mūsų poetams – vienas vargas. Prie žodžio *lakštingalė* ne taip lengva rimų parinkti. Lengviau tai padaryti, vartojant žodį *lakštingalė* deminutyvo formoj. Bet deminutyvas *lakštingalėlė* – penkių skiemenų žodis: ne kiekvienon eilutėn jį įterpsi. Tenka žodis trumpinti. Ir mūsų jovariniai ar, teisingiau pasakius, jovaliniai poetai sutrumpino, padarydami visais žvilgsniais bjaurų žodį *lakštingėlė.* Liaudis žino tiktai *lakštingalė, lakštingalėlė, lakštutė, lakštelė,* bet *lakštingėlė* senobiškose liaudies dainose – nefigūruoja. Arba vėlei tokie sutrumpinimai, siekiantys palaikyti eilutės ritmą ir metriką, kaip antai *puč, o* ypač *bū,* – tikrosioms lietuvių liaudies dainoms yra svetimas elementas. Pagaliau šioje dainoje aiškiai figūruoja individualinio poeto asmuo: tokie posakiai, kaip *dūmoja aš savimp* toli išeina iš sienų to, ką Lessingas vadina *naiver Witz!* Be to dar, ir vienos, ir kitos cituotos dainos struktūra – nuosakumas teksto, pasakojimų vidujinis logingumas: visa tai duoda progos įtarti, kad tai yra ne natūralinės, bet darytinos liaudies dainos. Ir iš tikrųjų, šiose dainose sunku nepažinti mūsų populiariųjų poetų dainų, persilaužusių liaudies poetikos prizmėje. Kaip M. Biržiška sako, liaudis jas dainuoja, laiko jas savomis. Bet mums to negana! Nes liaudis jų *nekūrė, net ne visai jas suvirškino.* Ir todėl šitokios dainos nieku būdu negali būti

mūsų liaudies kūrybos pavyzdys, negali būti tyrimo objektas liaudies kūrybos tyrinėtojams!

O šit keletas pavyzdžių kitokios rūšies liaudies dainų, taip pat Bezzenbergerio paduotų:

Per beržynėlį, per elgsnynėlį
Atjojo jauns bernytis
Su juodbėriu žirgyčiu.
  – Ui, laba diena, mano močiute,
  Ar namie tavo dukrytė,
  Mano jauna mergytė?
– Guli aukštoj klėtatėj,
Marguosiuos patalėliuos...

BLF, 11

Arba:

Šią naktužę per naktužę dvaružis dundėjo.
Atsikėlus motynėlė anksti šį rytelį,
Nusieina motynėlė į rūtų daržytį;
Rand: rūtytės nuskabytos, vainikėlis pintas,
Iš rūtyčių palapėlių kvietkytė daryta.

BLF, 17

Arba:

Krykštau, rykštau paukštyčiai,
Krykštau, rykštau raibieji
Po šį žalią tetušio daržel(į).
  Eičiau, klausčiau paukštyčių,
  Eičiau, klausčiau raibųjų,
  Katru keliu parjos jauns brolytis...

BLF, 23

Arba pagaliau:

Gied volungėlė	Cit, neverk, mergele,
Liepos pasakėlėj,	Neraudok, širdele:
Verkia mergelė	Trejus metelius
Rūtelių daržely.	Širdelę kavojau.

BLF, 64

Šių pastarųjų dainų ir pirmųjų dviejų – ir kompozicija kitokia, ir jų rimų kitokia prigimtis. Šiose pastarose dainose liaudies poetas rimais nesirūpina. Išeina rimai patys savaime –

gerai, neišeina – dar geriau. Tendencijos galūnes rimuoti čionai nėra. Pagaliau ar jau reikia laikyti dainą rimuota, jei kartais eilių galūnės atitinka viena kitai – dėl lietuvių kalboje neaprėpiamo deminutyvų skaičiaus? Jei į klausimą atsakyti neigiamai, kaip kad Bezzenbergeris daro, tai jau būtinai tenka pripažinti, kad šitokie rimai, kaipo poetinė priemonė, yra visai menkas biznis, yra greičiau minusas negu pliusas. Net atžagariai: vartojant tiek deminutyvų, kur kas sunkiau rimų išvengti, negu juos daboti! Todėl Bezzenbergerio daromą priekaištą apie tikėjimą burtais geriausiuoju atveju tektų jam pačiam sugrąžinti. Ir dar daugiau burtų požymių turi jo niekuo neparemtas spėliojimas, kad nerimuotos lietuvių dainos yra rimuotojų dergimas. Patsai klausimo pastatymas per daug neatsargus. Vienas nuogas plikas rimas dar maža teduoda medžiagos spręsti, kuri daina yra senesnė. Bet įsižvelgiant į senesnes dainas, kurias mes tokiomis pripažįstame sekdami kitais požymiais ir kurias liaudies išmintis vadina „senobiškomis dainomis", įsižvelgiant į giesmes, į darbo dainas, kurios iki šiolei išlaikė savo pirmykštį grynumą, turime konstatuoti, kad tokios dainos ir giesmės tendencijos rimuoti eilių galus nepažįsta. Atbulai, dainos, kurios yra neabejojamai vėlyvesnės kilmės, kurios ir savo turiniu, ir savo ūpu turi tendencijos išsiskirti į atskirą dainų kategoriją, vadinamą *dainuškomis* ar dar paprasčiau vadinamą – *lojimais*[47], – šios dainos turi aiškios tendencijos eilių galus rimuoti. Net Niemi su Sabaliausku patikina: „Yra dar daug *naujų dainų*. Šiose randama apsčiai kalbos barbarizmų, ypač polonizmų, daug sentimentalumo ir *aiškų norą rimas išlaikyti*"[48]. Pavyzdžiu gali būti kad ir šitokia dainuška:

Kelkis, marti, ilgai miegi,
Apsuk girnas, kiaulės žviegia;[49]
Mauk nuo rankų aukso žiedus,
Maišyk kiaulėm pelų viedrus.
Mauk nuo rankų pirštinėles,
Mazgok bliūdus, torielkėles.
Svečių kiemas privažiavo,
Ne tai jaučiai sugyliavo.
Tu žinai mano natūrų:
Nestovės ilgai už durų.
Mano ranka pamačlyva –
Kai suduodu – nebegyva;
Mano rankos nepapeiksi –
Kai suduosiu – nusibaigsi.

NS, 624

Čionai turime neabejojamai tikrą, natūralinę liaudies dainą, su aiškia tendencija eilėgalius rimuoti. Norėtųs, priešingai Bezzenbergerio pastangoms, pasakyti, kad dainos rimavimo tendencija reiškia jos naujoviškumą.

SANTRAUKOS PASTABA Nulemianti *dainų* dauguma yra tolimesnis *giesmių* išsivystymas: giesmės virto dainomis, kai jos pradėta dainuoti pavieniui. *Dainos* savo eile turi tendencijos pasikeisti *naujoviškomis dainomis – dainuškomis, lojimais... Giesmėms,* be jų choralinio giedojimo, charakteringa dar refreno gausumas bei rūpesčio rimais nebuvimas. *Dainose* refrenas pasitaiko rečiau, už tai dažniau pasitaiko ir rimai. *Dainuškose* – aiški tendencija rimuoti eilėgalius, ir tik kartkartėmis jose pasitaikantis refrenas – nebėra organinis elementas, tėra tiktai pripuolamas svečias. *Dainuška* turi daugiau darytinosios, individualinės poezijos požymių.

Siena tarp visų šitų liaudies poezijos klasių tiksliai nustatyti šiuo tarpu nėra galima: ir giesmės, ir dainos, ir dainuškos – visos tebėra gyvos, ir neblogai tarpusavy sugyvena, ir neretai viena su kita susituokia. Ir taip susituokia, kad nebeišskirsi: kaip vanduo su miltais.

Įsibrovusius į liaudies poeziją individualinių poetų kūrinius pirmoj eilėj tenka sekti, suvokiant *teksto* palyginamą *pastovumą, pasakojimo nuosakumą* ir *tendenciją eilėgalius rimuoti.*

III. RITMAS

> „Nerūpėdavo seniau, ar gerai pavalgęs, apsivilkęs ar ne, bil tik susieidavai. Linksma buvo", – pasakoja 74 metų senelė, šimtus dainų mokanti, iš kurios Niemi–Sabaliausko rinkiny užrašyta 333.
>
> NS, p. 85

GINČAI IR „APDIRBIMAS" Lietuvių dainų metrikos ir ritmo nustatymui nemaža pasidarbuota. Dar Rėza stengės suskaityti dainų balses ir skiemenis ir gavo šitokių išvadų: „Eilių

rūšis, kuria dainos sudėta, yra įvairiopa. Kai kurios dainos yra jambinio metro, kitos – trochėjinio ir vėlei kitos – daktilinio". „Jambinis metras vyrauja dainų daugumoje ir yra geriausiai išvystytas"[50]. O Chr. Bartschas, nagrinėjęs lietuvių dainų melodijas, stačiokiškai tikina, kad jambas lietuvių dainose jokios pirmenybės neturi, net atbulai, lietuvių dainose esą vyraująs trochėjinis ir trochėjiniai daktilinis metras[51]. Ir vienas, ir kitas sutinka, kad lietuvių dainose pasitaiko įvairiausi metrai ir metrų mišiniai ir mišinių kaitaliojimas.

Iš šalies žiūrint, nedaug tėra smagumo skaičiuoti balses ir skiemenis, kad pasakius nuobodžiausio darbo rezultat[ą]: šitame dainų rinkiny yra šitiek jambų, o šitame – šitiek daktilių! Net rūstusai darbininkas Nesselmannas pabrėžė, kad šitoksai darbas – vandens rėčiu graibymas. „Jeigu neturėti melodijos, tai dainos metras nustatyti labai sunku, nes dainos skandavimas yra nepriklausomas nuo šiaip vartojamo žodžių akcento. Patys lietuviai daro skirtumo tarp muzikalinio akcento ir žodžių akcento ir ištaria, jeigu jie dainos tekstą sako, ne sulig šio pastarojo akcento, bet sulig pirmojo (muzikalinio); jie vadina šį dainos sakymo būdą: *ant balso sakyti*, tai yra sulig melodijos skaityti. Pavyzdžiui, sulig žodžių akcentavimo skamba:

Ant tiltùžio stovė́jau, su mergýte kalbė́jau.

Einant melodijos akcentu, skamba:

Ant tiltùžio stóvėjáu, sù mergýte kàlbėjáu[52].

Prie tikslios Nesselmanno pastabos tektų pridurti, kad daugumoj dainų rinkinių nepadėti kirčiai; jeigu jie kur ir yra, tai vis tiktai sunku suvokti, kur jie žodžio kirčiai, kur jie yra muzikaliniai. Ne tiktai dainų rinkinių skaitytojui, bet dainų rinkėjui užrašinėtojui sunku dainos kirčiai suvokti, „Kai dainą dainavo, dėl mano ausies visai dingdavo kirčiavimas, koks jis yra kasdieninėj kalboj, bet ir dainos žodžius sakant moteriškė įsileisdavo į dainuojamą toną, kuris man trukdė akcentus aiškiai atskirti", – nusiskundžia net toks akylas ir ausylas mokslininkas,

kaip A. Leskienas[53]. Tokiu būdu skaičiuoti balses ir skiemenis – darbas ne tiktai tuščias, bet ir beviltingas.

Neprotinga būtų matuoti vyną metrais, jeigu tam reikalui mes atitinkamą saiką turime. Ar tikslu liaudies poezijai taikyti individualinės poezijos metriką? Netelpančias į jos rėmus eiles laužyti ir darytinai įvairinti? Laužyti galvą bepramanant naujus pavadinimus naujoms metrinėms kombinacijoms? Metrikos taisyklės – individualinės kūrybos produktas; liaudis, kurdama savo dainas, nežino nei jambų, nei daktilių ir nei metrinės, nei toninės, nei silabinės eiliavimo sistemos. Jeigu liaudies poezijoje yra ritmas, tai jis yra visai kitokio pobūdžio negu individualinės poezijos kūriniuose. Bartschas, nagrinėdamas lietuvių dainų melodijas ir paliesdamas jų „apdirbimą", kuri[a] form[a] daina gali būti bet kokiame koncerte dainuojama, pabrėžia, kad liaudies dainos melodijos negalima varyti į bendrai priimtus kontrapunkto dėsnius, kad taip „apdirbta" dainos melodija „nebėra lietuvių liaudies melodija". „Apdirbta" melodija vadinti liaudies melodija – esą sakyti „klaidinančią neteisybę"[54]. Lygiai taip pat dedas ir dainos tekste. Rėza, užrašinėdamas lietuvių dainas, taip ir elgėsi. Bet šit rūstusai darbininkas Nesselmannas ėmė ir pasipiktino tokiu Rėzos darbu ir išsikeikė.

„Vyriausia šio apdirbimo yda yra, iš vienos pusės, kad Rėza neišsiaiškino pakankamai liaudies dainos sąvoką ir jos būtiną lemtį, ir iš kitos pusės, kad jis, turėdamas turtingą dainų rankraščių išteklių, iš nežmoniškos baimės jų kritiškai neapdirbinėjo"... „Liaudies daina, atsižvelgiant jos vidujinės esmės, turi būti metriniai ir strofiniai konstruota. Visai priešingai šitam dėsniui, Rėzos rinkiny randame nusižengimų prieš metriką ir strofinę tvarką, tokiu būdu daugelis jo dainų savo forma daugiau panašios į Gellerto sakmę negu į dainuojamą liaudies dainą"[55]. Velikorosų liaudies dainos daugumoj nėra strofinės, tačiau jos visos yra dainuojamos! Teisybė glūdi, pasirodo, ne mokslininko kabinete! Nors Nesselmanno rūstybė ir daug blogo lietuvių dainų tyrinėjimui padarė...

Argi jau nebėra kitokio būdo lietuvių liaudies dainų ritmikai suprasti, kaip tiktai vienas kelias – varyti jas į individualinės poezijos metrikos gardą?

BÜCHERIO PAVYZDYS Iš lengvos Bücherio rankos teorija apie liaudies poezijos kilmę sąryšy su ritminiais judėjimais plačiai pasklido po pasaulį. Ir nereikia būti jo teorijos ypatingu šalininku, kad jo šviesia mintimi paaiškinus kai kuriuos ypatingus liaudies poezijos reiškinius. Jisai sako: „Pirmas žingsnis, kurį padarė pradžiapradis (primityvus) žmogus dainos kryptimi, varydamas savo darbą, buvo ne tas, kad jis prasmingus žodžius, atsižvelgdamas balsių skambėjimo, būtų paeiliui sustatęs, kad tuo būdu savo mintis bei jausmus išreiškus bei kitiems suprantamais padarius. Jo pirmas šia kryptimi žingsnis buvo – varijuoti pusiau gyvuliškus garsus ir juos, prisitaikant darbo eigai, tam tikron eilėn suglausti, kad palengvėjimo pajautimą, kurį jame tie garsai savaime sukelia, sustiprinus ar net iki malonumo jausmo pakėlus. Jis kūrė savo pirmąsias darbo dainas iš tos pačios pradžiapradės medžiagos (*Urstoff*), iš kuri[os] kalba savo žodžius darė, – iš paprastų natūralinių garsų“[56]. „Sekamą žingsnį jis padarė, į tų garsų eiles įterpdamas paprastus sakinius“. „Tačiau, kaipo dainos pagrindas, anos beprasmių garsų eilės tęsias dar labai ilgai ir, neatsižvelgiant dainos turinio, įsiskverbia visur, ir epinėsna, ir lyrinėsna dainosna. Ypatingai svarbų vaidmenį jie vaidina, kai darbo bendruomenė dainuoja pasikaitaliojamai, kur tiktai vedėjas (*Vorsänger*, zapievala, „rinkėjas“) duoda tikrą tekstą, o choras pasitenkina tiktai refreną bekartodamas. Šisai (refrenas) yra pastovus, pradžiapradis (*ursprünglich*), o tekstas yra improvizuojamas[57], ir tokiu būdu prie kiekvieno naujo darbo susikuria senos dainos nauja variacija. Pagaliau išsiemancipuojama iš šio refreno posmų, ir darbo daina pasidaro ištisai poetinis kūrinys[58]. Bücherio teoriją, kad liaudies poezija yra kilusi iš darbo dainų, vadinas, iš dainų, surištų su ritminiais judėjimais, priima be jokių ypatingų pastabų tokie mokslininkai – liaudies poezijos žinovai, kaip Reuschel,

Aničkov... Pas mus ir prof. Mykolas Biržiška yra linkęs ją priimti, tiktai, visai teisingai, pasiūlydamas darbą suprasti kaipo veiksmą. Garsusis Otto Böckelis, ėjęs visai kitais keliais, nepažinęs priėjo tų pačių išvadų kaip ir Bücheris. O Veselovskis, pagautas Bücherio teorijos, dar 1898 m. rašė: „Seniausiose dainose įžymiausią vaidmenį vaidino ritmas, normavęs melodiją ir vystęs prie jos tekstą. Pastarojo vaidmuo, reikia manyti, iš pradžios buvo kuo menkiausias: tai buvo jausmažodžiai, emocijų reiškimas, keletas nereikšmingų, beturiningų žodžių, takto ir melodijos reiškėjų <...> Ypač jautriai išvystytas jausmas ritmo, net kai melodijos nėra, ritmo, reiškiamo bildenimu, pliaukšėjimu, arklio riščios pamėgdžiojimu (s[e]negaliečiai pažįsta ritmą, kuris iš tikrųjų taip ir vadinas), gyvulių balso sekimu..."[59] Tos neaprėpiamos pavyzdžių aibės, kuriom ir Veselovskis, ir Bücheris, ir Böckelis savo išvadžiojimus patikrina, mums čionai nėra reikalo kartoti. Apie refreninių posmų likimą turėsime kalbos sekamame skyriuje. Šiuo tarpu pažvelkime, kokių pėdsakų darbo, veiksmo ritmo galima suvokti lietuvių liaudies dainose, kurios šiuo žvilgsniu duoda gausios ir dėkingos medžiagos. Jau II skyriuje suvokėme darbo dainos pėdsakus tenai, kur jų ir įtarti berods nebuvo galima. Pasikaskime po kitokios dainos pamatais. Pavyzdžiui:

GIRNINĖS DAINOS LAIMĖ

(1) Oi, liūdo, liūdo
Širdelė mano
Per visą rudenėlį.
O ką pajautė
Širdelė mano:
Bernelį tinginėlį.
Juk žinot patys.
Ne pilėj esat,
Ne po dvarus vaikščiojat.

Einu per kiemą,
Girdžiu per sieną, –
Apkalb mane žmoneliai.
Apsikalbėkit
Kojas rankeles, –
Ne mane siratėlę.
Po purvynėlius
Ligi kelelių,
Po ašarėles
Lig pažastėlių.

Auš., 1911, 1 num.

Juškevičiaus rinkiny „Svotbinės dainos" 493 num. randame sekamą variantą (užrašytą bent ketvirtadalis amžiaus anksčiau):

(2)
Ko užsipuolei,
Jaunas bernyti,
Ant manęs siratėlės?
Juk tu žinojai,
Mano bernužėli,
Ne dvaružy užaugau –
Aš po varguželius,
Po purvynužėlius,
Po graudžias ašarėles!
Juk tu žinojai,
Mano bernužėli,
Jog neturiu močiutės...
– – – – – – – – – – – – –

Dar pusę amžiaus atgal, – ir mes randame pas Rėzą:

(3)
Ei ūžkit, ūžkit,
Mano girnatės,
Dingos, ne viena malu.
Aš viena maliau,
Viena dainavau,
Viena girnužes traukiau.
Ko užsipuolei,
Jaunas bernyti,
Mane, vargų mergužę?
Juk tu žinojai,
Širdies bernyti,
Mane dvare nesėdint.
Iki keližių
Į purvynatį,
Ik pažastačių
Į vandenatį...
RD, 2

Metraštininkas Stryjkowskis (1547–1582), minėdamas kitas lietuvių dainas, pastebi, kad lietuviai dainuoja ir girnines dainas[60]. Tų pačių laikų italų keliauninkas Guagnini (1538–1614) sako, kad lietuviai, sukdami girnas, kartoja žodį „malu, malu"... dainos motyvu[61]. Jeigu šį *senų* laikų liudijimą palyginti su nūnai dar užsilikusiu variantu:

(4)
Malu, malu viena,
Pasižiūriu – diena.
Girneles traukiu,
Savo mielo laukiu[62], –
NS, 151

tai paaiškės visas vaizdas, kaip iš paprastos darbo dainelės yra lyrinė daina kilusi. Guagnini minėtas motyvas – seniausias iš visų, mums žinomų. Ketvirtas variantas, išlaikęs pradžiapradžius požymius, turi jau kiek lyrinių elementų. Trečiasai variantas – dar visoj pilnumoj girninė daina, su visais malimo požymiais. Bet joje jau lyrinis elementas tiek stiprus, kad ji gali

būti padainuota ir be girnų. Dainuojant dainą be girnų, trečiojo varianto pirmi dvi strofi pasidarė jau bereikalingi, ir antrame variante jų jau nebėra. Daina čia prasideda stačiai paprasta lyrine strofa. Ji iš girninių, darbo dainų, tarpo sugebėjo jau persikelti į apeigines dainas; Juškevičius ją jau užrašė kaipo „svotbinę". Pirmajame variante iš dainos padaryta blogai sukratytas kratinys. Girninės dainos liekanos nugrūstos į patį galą, viduriné strofa – „einu per kiemą, girdžiu pro sieną" – viena labiausiai prasiplatinusių, ypač vakaruškų dainų tarpe, viena liaudies mylimiausių strofų. Pagaliau pirmi dvi strofi – paprasti strofi, nuolat besikartojanti mergautinių bei bernautinių dainų tarpe. Pirmas variantas labai maža teduoda medžiagos įtarti, kad daina palaikytų kurių nors ryšių su darbo dainomis, tačiau tų ryšių esama. Ir šitie ryšiai nurodo, kur reikia ieškoti rakto į dainos ritmiką.

Žinoma, šiuo metodu tenka naudotis tam tikru atsargumu. Visų pirma, ne visos dainos, darbo metu dainuojamos, yra jau darbo dainos ar bent tojo darbo dainos. Pavyzdžiui, minėtoji girninė daina virto ilgainiui nelyginant staklinė daina.

Vai, kad aš ėjau
Per didį kiemelį
Per didįjį kiemužėlį, –
Pro biedniokų langelį, –
    Tai ūžia staklelės,
    Ir plonos drobelės,
    Ir jovarų šaudyklėlės:
    Mergelė lelijėlė.

Ko taip užsipuolei,
Jaunas bernužėli,
Ko taip užsipuolei,
Jaunas dobilėli,
    Ant biedniokų dukružėlės,
    Ant vargdienių mergelės!

JSV, 97

Ir šį variantą Juškevičius paduoda kaipo apeiginę dainą, kaipo svotbinę. Dainos ritmas, toli atšokęs nuo girninio darbo, žymiai pasikeitė, beveik staklinis tapo.

Antra – ne toks jau lengvas daiktas nustatyti ar įžvelgti ryšius su darbu: daugel variantų dingo, daugel pasikeitė ir pirmykštės reikšmės nustojo, daugelio variantų mes dar visai nežinome, neužrašėme. Pagaliau ir bücherinė sąvoka „darbas" tektų išplėsti iki „veiksmas" (apeiga, šokis...) apskritai.

NATŪRALINIS RITMAS Esant tokioms aplinkybėms, jau dabar pavyko suvokti daugelio dainų *natūralinį ritmą* vietoj darytinos metrikos dėsnių. Sąvoka „natūralinis ritmas" šičia reikėtų suprasti kaipo ritmas veiksmo, kuris davė akstino dainai atsirasti, kurio realizacija daina palydima. Dr. A. R. Niemi ir Sabaliauskas davė daug medžiagos kalbamam ritmui pailiustruoti, o prof. M. Biržiška jau padarė pastangų iš tos medžiagos išvesti bendrus dėsnius[63].

Niemi–Sabaliausko rinkinys prasideda, tariant, klasine (mūsų aukščiau jau cituota) daina – verpimo:

Aš verpčiau ploną, tatatėla,
Po pluoštelį, tatatėla,

Aš ausčiau kietą, tatatėla,
Po šūvelį, tatatėla... ir t.t.

Kaip teisingai prof. M. Biržiška pastebi, ši daina ne tik ritmu pritaria rateliui, bet ir pačiu garsu – t*atatėla*. Jau Donelaitis minėjo ir barės, kad moterys dainuoja *pašukų dainą*. Neabejojamai nustatytų darbo dainų, kuriose aiškus *natūralinis, darbo* ritmas, nūdien mes turime jau nemaža. Pavyzdžiui:

Linarūčio giesmės:

Lylioi, sese, linus,
Lylioi, sodindama,
Aukit, linai, kuo didžiausi,
Kraukit žiedus kuo gražiausius.

Iš linelių – plonos drobės,
Iš šakelių – abrūsėliai,
Liemenėlio – pakulnėlės.
NS, 45

Ypač įdomi sekama *sutartinė*, dainuojama linus raujant triesa:

I giesmininkė

Aš, pati martelė,
Linelius pasėjau,
Tu, dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi.

II giesmininkė

Ne tu viena sėjai,
Ir aš tau padėjau,
Tu, dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi.

III giesmininkė

Citat, citat, martelės,
Judvi nesibarkit,
Tu, dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi.

I giesmininkė

Aš, pati martelė,
Linelius auginau,
Tu, dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi... ir t.t.
JMA

Rugiapjūčio giesmės:

Pabėk, bareli,
Galan laukelio,
Kad tu nebėgsi –
Aš pavarysiu.
JMA

Kviečių giesmės:

Kieno tie kvieteliai kalne karša?
Ritto, ritto, raselė krito.
Tėvelio kvieteliai kalne karša,
Ritto, ritto, raselė krito.
Einame, seselės, nupjauname
Ritt... ir t.t.
M. Biržiška. Dainos keliais, 42

Šienapjūtės:

Valiai, mano dalgeli,
Valiai, valiai!
Dalgelį traukiau.
Valiai, mano dalgeli,
Valiai, valiai,
Nepapjausi šienelio,
Valiai, mano dalgeli,
Valiai, valiai,
Nepapustęs dalgelio.
Valiai, mano dalgeli,
Valiai, valiai ir t.t.
JLD, 361

Šieną grėbiant:

Tie krūmeliai lingojėliai,
Piovėjėliai – tinginėliai.
Nei jie pjauna, nei valiuoja,
Pakrūmėlėms tinginiuoja.
Ein broliukai šieno pjautų,
Ved ir mane lygiai grėbtų.

Penki pjauna, viena grėbia.
Grėbėjėlė tankiai sėdžia.
Trijų dienų jų pjovimo
Nesugrėbiau nė vežimo.
Mūsų zenkiai pjovė šieną
Apie kelmą visą dieną.
NS, 142

Eitinės:

Pasėjau kanapę
Ant marių kraštelio.
Ei, vija kanapija,
Ei, viliutė dobiliutė,
Rūtelė žalioji.
Išdygo kanapė
Ant marių kraštelio... ir t.t.
JMA

Jotinės. Dėlei jotinių prof. M. Biržiška sako, kad jotinio ritmo daugiau turinčios nebe giesmės, o dainos – kiti mūsų maršai. Raitelių maršai, žinginės esą turinčios arklių žingsnio ritmo, taip pat esą reikia skirti paprastosios bernelių jotinės ir karo maršai. Pirmosios turinčios laisvo jojimo ritmo, tuo tarpu kai antrosios turinčios kur kas griežtesnio ritmo[52].

Bernužėlių jotinės:

Jojau dieną, jojau naktį,
Niekur gero neprìjojau
Jūros vandenėlio
Žirgeliui girdyti... ir t.t.
NLV, 218

Du balandžiu klane gėrė,
Begerdamu sudūmojo,
Ar būt gerti, ar negerti,
Ar sparneliais paplasnoti.
Gerkiv, gerkiv, balandėli... ir t.t.
NLV, 37

Kareivėlių maršai:

Augin tėvas du sūneliu, du sūneliu,
Augindamas labai džiaugės, labai džiaugės.
Tarė, – išaugs šienpjovėliu, šienpjovėliu,
O ir žemei artojėliu, artojėliu... ir t.t.
JLD, 1150

Šoktinės. Šoktinių giesmių ir dainų – devynios galybės. Jų ritmas jau neabejojamai atitinka veiksmo ritmui. Įdomu tiktai, kad prof. M. Biržiška garsiąją Rėzos rinkinio dainą „Vilkelio svotba“:

Atvažiavo meška
Su alučio bačka,
O vilkeliui
Nabagėliui
Svotbelė kelti... ir t.t.
RD, 20

paduoda kaipo *šokių* dainą.

Žaislinės ne mažiau gausios už šoktines, ir jų ritmas aiškiai remias veiksmo ritmu.

Lopšinės:

Atbėg pelytėlė, lylia, lylia, lylia, lylia,
Per devynias kamarėles, " " "
Per dešimtą seklytėlę, " " "
Neš pelytė saldų miegą, " " "
Kaip bitelė saldų medų, " " " ir t.t.
NS, 183

Sūpuoklių:

Ką čia supa, ką nesupa,
Dvejameilę, trejameilę,
Užčiūčiavęs, užliūliavęs
Toli duočiau, žmonės' leisčiau.
NS, 439

Maltinės – pavyzdžių jau buvo.

Melžtinės:

Rido, rido, karvytė,
Rido, rido, žalmargytė!
Duok man pienelio po viedrą,
Rido, rido, karvytė! ir t.t.
NS, 146

Einant vandenio:

Eik, oželi, vandenio.
Oželėli, vandenio.
Bijosiu vilko.
Nebijok vilko:
Vienu ragu simka,
Antru atsiginka.
NS, 156

Staklinės. Pavyzdžiui, garsioji daina, kurią net Bücheris savo knygoj cituoja:

O, aš turėjau
Dvi sesytėles,
Abidvi audėjates.
O jiedvi audė
Plonas drobates
Į naująsias staklates... ir t.t.
NLV, 287

Laivinės:

Į šilą ėjau,
Šilužy kirtau,
Pagiry laivą kūriau.
O kai pakūriau
Juodą laivatį
Su aštuoniais kampačiais:
Ant kožno kampo
Po liepos medį
Su devynioms šakatėms... ir t.t.
RD, 9

Skalbtinės:

Aukšti kalnai, žalios lankos,
Puikiosios kvietkelės
Gul man ant akelės.
- - - - - - - - - - - - - - - - -
Čia sesytė žlugtą skalbia
Baltų marškinėlių,
Plonų drobužėlių... ir t.t.
NLV, 152

Apyninės:

Oi tu, apynėli, taduja,
Žalias puronėli,
Oi, kur tu augai, taduja ir t.t.
JMA

Vaikų:

Dzigu, dzigu, magu, magu –
Žąsins pūtė dūdą,
Žąsins pūtė dūdą,
Lapė taisė šarmą ir t.t.
NS, 202

Arba:

Šarkele, varnele,
Keli tavo vaikai?
Du namuos,
Du kapuos,
Du duoną raiko... ir t.t.
NS, 209

Piemenų:

Ralio, karvytės mano, ralio!
Ralio, mažutytės mano, ralio!
Ateik, motute mano, ralio,
Padėk ganyti, ralio, ralio,
Karvyčių varyti, ralio, ralio!
NS, 250

Ir daug, daug yra kitų kitokių giesmių bei dainų, kuriose ryški veiksmo ritmas, tariant, natūralinis ritmas. Žinoma, ir patsai veiksmo ritmas ne visuomet esti raiškiai apčiuopiamas. Jeigu ėjimas, jojimas, malimas, supimas yra reguliuojamas kai kurių pašalinių aplinkybių, verčiančių laikytis tam tikro ritmo, tai tokių aplinkybių kituose darbuose ne visuomet esti. Pavyzdžiui, linus raujant, apynius braukiant ir pan. – darbo ritmas dažnai laužomas, ar tai atsikvėpti, ar tai darbo prigimtis to reikalauja. Arba vėlei, tokios vaikų giesmės yra surištos su vaikų žaidimais, o jų žaidimo ritmas kartais labai abejotinas.

APEIGINIS VEIKSMAS Iki šiolei matėme giesmes ir dainas, kurios yra daugiau ar mažiau surištos su kuriuo darbu; matėme, kad daugelis lyrinių dainų yra kilusios iš darbo dainų, kitos gi darbo giesmės jau suspėjo pasidaryti apeiginėmis dainomis. Ne visos apeiginės dainuotės yra kilusios iš darbo dainų, – joms ir reikalo nebuvo taip daryti. Nes apeiga pati savai-

me yra pakankamas akstinas naujoms dainoms kurtis. Mokslininkai sugalvojo net visą teoriją, tiesa, ne veiksminiam apeiginių dainų pobūdžiui patikrinti, o tiktai jų prasmę paaiškinti. Bet jie nepalaikys bloga, jei jų darbų daviniais bus pasinaudota ir mūsų reikalui. Šią teoriją Aničkovas referuoja šitaip: „Raiškios šviesos į apeigų reikšmę ir surištų su jomis dainų bei legendų prasmę metė Frazerio teorija apie liaudies magiją. Perdirbdamas savo knygą „Golden Bough", Frazeris nustebo, kaip aiškiai ir suprantamai galima išaiškinti daugelį pirmapradės pasaulėžvalgos bruožų ir ypač daugelį Europos tautų apeiginio ritualo bruožų, jeigu žiūrėti į juos kaipo į magišką veiksmą. Ir Frazeris nepasiliko vienas. Visai nepriklausomai nuo jo mokslinių išvadžiojimų, įžymų magijos vaidmenį pradžiapradėse religijose teko pripažinti ir keltų mitologijos nagrinėtojui – prancūzų archeologui Bertrand'ui. Drauge su tuo ir darbuose apie pradžiapradį meną vis tiksliau ir tiksliau išreiškiama mintis, kad pradžiapradis menas tarnavo magijai, buvo magiškas. <...> Pažinti magiją pradžiapradžio žmogaus pasaulėžvalgos pagrinduose pagelbėjo ypač toji religinių mokslų kryptis, kuria einant reikia atsiminti evangelijos posakį: „tikėjimas be darbų – negyvas", suprantant tai ne kaipo prisakymą, o kaipo religinės sąmonės principą"[65]. Aničkovas, paduodamas nuomones įvairių mokslininkų, kaip antai Lipperto, Robertson-Smitho ir kt., referuoja toliau: „Pradžiapradę magiją Frazeris ir apsprendžia kaipo įsitikinimą, kad „panašiais veiksmais pašaukiama panašūs reiškiniai" arba, kitais žodžiais tariant, „pasekmė yra panaši į priežastį". Teisybę pasakius, iš visos šitos tirados mums rūpi tik tai, kad „pradžiapradis menas tarnavo magijai", kad „tikėjimas be darbų negyvas" ir kad magija yra „įsitikinimas, kad panašiais veiksmais pašaukiama panašūs reiškiniai". Kitais žodžiais tariant, mokslininkai negali įsivaizduoti, kad apeiginės ir ritualinės dainuotės atsirastų taip sau, kaip antai individualinių poetų kūriniai. Jeigu suprasti magiją, kaip aukščiau pasakyta, tai šios sąvokos turinys susideda mažiausia iš dviejų dalių: būrimo (užkeikimo) ir apsivalymo. Ir religijų istorija, ir

žmonių būties istorija mums pakankamai įrodo, kad būrimo (užkeikimo) ir apsivalymo esmė glūdi atitinkamo veiksmo atlikime. Atliekant atitinkamą veiksmą, kalbama atitinkami žodžiai, dainuojama tam tyčia sudedamos ar sudėtos dainos. Mes apeiginių užrašytų dainų ir giesmių turime labai daug. Ritualinių – kur kas mažiau. Bet ir tas nedaugelis užrašytų ritualinių dainų yra labai pamokomas. Niemi-Sabaliausko rinkiny paduodama viena daina, užrašyta 1865 m.:

Tu, oželi juodbarzdėli,
Auk, auk, auk!
Dievuks mūsų tave
Lauk, lauk, lauk.
Paupely yr kalnelis,
Kur ugnelė kaip žvaigždelė
Dieną naktį smelk, smelk, smelk.
Ten Ruginis su Žvaginiu
Dievui ožius smaug, smaug, smaug.
Po rugpjūtį, po rugsėjį
Vesim tave, juodbarzdėli,
Ant to tai kalnelio,
Kur Ruginis su Žvaginiu
Garbei-šlovei dievų mūsų
Ir tave pasmaugs,
Ir tave pasmaugs.

NS, 412

Dainos ritmas – neabejojamas. Šios dainos variantas berods buvo paduotas ir Amerikos „Žvaigždėj", bet ir tenai nebuvo aprašytos apeigos, kurioms vykstant ši daina buvo dainuojama. Kadangi senovės lietuvių religijos problema nūdien dar taip maža teišnagrinėta, tai ir apie ritualinius veiksmus gali būti tiktai daugiau ar mažiau tikri spėliojimai. Jeigu manytume, kad cituotoji daina buvo dainuojama, pavyzdžiui, ritmingai vaikštant ir nusilenkiant, tai dainos ritmas ir struktūra savaime pateisinama. Tačiau apie judėjimų, kurie lydimi ritualin[ėmis] apeiginėmis dainomis, pobūdį yra ir tikslesnių davinių. Pavyzdžiui, Niemi-Sabaliausko rinkiny rašoma: „Švento Jono naktį susirenka lauke daug žmonių, nuplėšia beržo žievę, susuka,

paskui, pririšę prie karties, uždega, iškelia į viršų ir, šokdami aplink šią kartį, dainuoja":

Po beržyną vaikščiojau,
Širmo žirgo ieškojau.
Olia, olia, olia lia,
Širmo žirgo ieškojau.
NS, 413

Arba:

Kupolio rožė,
Su pienu košė,
Su degutu barščiai.
NS, 414, 415

Ten pat paduodama daug dainų, dainuojamų vaikščiojant aplink laukus:

Kupolio rože,
A kur buvai, Jonai?
Rugelių lankyti.
Ar gerūs rugeliai,
Gerūs gerumo:
Lylio, išlužėję!
NS, 420 ir kt.

Veiksminė dainų savybė kur kas aiškiau žymu turtingiausioj apeiginių dainų šeimoj – vestuvinėse dainose. Čia ir apeiginiai veiksmai dar gyvi išsiliko, čia ir jų prasmė lengviau suvokti, prisikasant iki pradžiapradės reikšmės. Prof. M. Biržiška net pastebi: vestuvės – tai veiksmu reiškiamas vaidinimas[66]; Juškevičius paduoda bene kelias dešimtis vestuvinio veiksmo momentų, kuriais ir klasifikuoja vestuvių dainas. Tiktai vestuvių apeigų metu dainuojama ne vien grynai apeiginės dainos. Dainuoja kas ką žino ir kaip moka. Nenuostabu, kad į šių dainų tarpą įsiskverbė dainos ir iš kitų šeimų, ir individualinių poetų kūriniai. Ypač gausiai įvairi medžiaga pirmajai vestuvių stadijai, kaip Juškevičius sako, „ant pažintuvių ir mėglavimos", „ant piršlybų", „ant sutartuvių"; šiais atvejais dainuojamos dainos yra daugiau bendro, meilautinio turinio, ir čia veiksmo ritmiką sunku suvokti. Bet kai jau prasideda pačios vestuvės, ten jau dainos daugiau tam tikram veiksmui pritaikintos. Juškevičius, paskui jį ir prof. M. Biržiška, ir Jonas Strazdas[67] ir kt. paduoda gana smulkų tų veiksmų aprašymą[68]. Tą pat randame ir Niemi–Sabaliausko rinkiny:

Oi, smūtnas, smūtnas vakarėlis,
Smūtni sesiulė už stalo sėdėjo,
Ir atsisėdo už balto stalelio,
Ir pasirėmė ant baltų rankelių.
Oi, rymok, rymok, jauna panytėle,
Ne mūsų pradėta, nuo Dievo žadėta.
NS, 520

Daina dainuojama vainikėlį pinant. Žinoma, nėra aiškaus kriterijaus, kuriuo einant būtų galima tiesiogiai įrodyti, kad minėta daina turi vainiko pynimo ritmą: čia tenka daugiau apeliuoti į ritmo pajautimą, – o tai jau nėra neginčytinas dalykas. Bet, reikia manyti, tiems, kuriems rūpi dainos, ritmo pajautimas nėra svetimas. Ir tieji, sąžiningai apeliuodami į ritmo pajautimą, negalės neigti, kad pastaroji cituotoji daina savo pasilguotinu tempu atitinka mergvakario grakščiai liūdnoms iškilmėms. Nėra reikalo tęsti toliau apeiginių dainų citatas, nors jų būtų galima daryti ir daryti. Jeigu visų dainų bei giesmių ir negalima suvesti į veiksminį pradą – daugelis jų jau nustojo ir pirmykštės reikšmės, ir pirmykščio ritmo, – vis tiktai bene kiekvienas naujas darbas iš liaudies dainų istorijos ir analizės atneša naujų davinių, patikrinančių kalbamąją bendrą mintį.

LIAUDIES TERMINOLOGIJA IR KLAUSIMO KĖLIMAS

Liaudies sąmonė aiškiai skiria dainų ritmo įvairenybę. Pavyzdžiui, šienapjūtės metu galima tiktai *valiuoti* (valioti); liaudis pasijuoktų, jeigu kas, žvangindamas dalgele po pradalgėlį, imtų *raliuoti* ar *tralialiuoti*. Deja, kol kas nedaug tesurinkta terminų, kuriais liaudis apibūdina dainavimo ir ritmikos savybes[69]. Liaudis sako ne tiktai: *giedoti, dainuoti, pritarti, pridėti, posmuoti,* bet ir *lyruoti, somuoti, samatuoti, laskuoti, lakštuoti, įvaškuoti, talandruoti, tabaluoti, tralialiuoti, ringuoti, lyguoti, raliuoti, riliuoti, uliuoti, oliuoti, liūliuoti, kupoliuoti, kalėduoti, alguoti, ratuoti* ir t.t. Teisybė, šie terminai daugiausia padaryti iš dainuojamųjų dainoj refrenų. Pavyzdžiui, *liūlia liūlia – liūliuoti; valioj – valiuoti, ralio – raliuoti; kupolio – kupoliuoti* ir kt. Bet kiti pavadinimai su refrenais nieko bendro neturi. Pavyzdžiui, sakoma: *lakštuok:*

„Oželi mano, poniule mano"[70]; *lyruok:* „Vai, did' dūda, dūdytėlė[71]; *somuok:* „ui, ui, ui, ramta, rita, rita, ta[72] ir t.t.

Jeigu kam ateitų į galvą giedoti:

Rido, rido, rido, rido,
Mažutėlį, rido,
Rido, rido, rido, rido,
Sūnaitėlį, rido...

Arba:

Liūlia, karvytės mano,
Liūlia, mažutytės mano, liūlia... –

tai pirmu atveju rūpestinga motina už pasityčiojimą kūdikiu akis išdraskytų, o antru atveju – pasidarytų tas pat, kas pasidarė Juozui Tysliavai, kai šisai ėmė karvėms meilės himnus giedoti... Kas veiksmas turi savo dainą, ir liaudis jas skiria klasifikuodama: *giesmė, daina, dainuška;* ir toliau: *sutartinė, rinktinė, paduotinė, tabalainė, pliauškinė, suoma, laska, uolia, ralio*[73] ir t.t.

Visi šie daviniai sako, kad: 1) dainose vyrauja veiksminis, natūralinis ritmas, 2) kad pati liaudis tai skiria, 3) kad liaudis turi nelyginant savo poetiką, kuria eidama savo kūrinius apibūdina ir klasifikuoja.

Ar ne tiksliau būtų, vietoj skaičius jambus ir daktilius, pažvelgti, kaip santykiauja liaudies tariamoji poetika su mūsų knygine? „Jambas ir trochėjas yra trypimo mastas: palengva ir smarkiai žengianti koja; spondėjas yra smūgio mastas, lengvai pagaunamas visur, kur dvi ranki į taktą beldžia; daktilis ir anapestas yra kūjo mastai, kurie galima dar ir šiandie pasekti kiekvienoj sodžiaus kalvėj, kur darbininkas, prieš smarkiai suduosiant į geležį, du mažesniu smūgiu trenkia į priekalą arba, trenkęs į geležį, paskui dukart trenkia lengviau į priekalą. Kalvis (Vokietijoj) tai vadina „kūją dainuodinti". Pagaliau galima, jei norima, eiti dar toliau, visus tris peoninius mastus pastebėti mūsų miestų gatvėse, kur visuomet trys darbininkai geležinėmis rankinėmis meškomis (toks įrankis) į taktą gatvės grendimą kala. Atsižvelgiant kiekvieno darbininko jėgos pavartojimo bei aukščio, iš kurio paleidžiama geležinė meška kristi, pasigirsta tai treticus, tai babacchius, tai antibabacchius"[74] – bando

praminti pirmą taką Karlas Bücheris", – nustatymui santykių tarp veiksmo ritmo ir knyginės metrikos. Bet toliau jisai pastebi: „Be abejonės, būtų gera, jei kas žinovų šiuo keliu toliau nueitų. Tiktai nereikia laukti, kad šiuo keliu būtų tuojau išspręsta antikinės ar kurios kitos metrikos paslaptys. Nereikia užmiršti, kad senoji poezija buvo tiktai dainuojama, kuriam tikslui kalbos medžiaga lengvai buvo laužoma; ir kad eiliavimo menas, kai jis jau atsirado, pradėjo eiti savo keliu, kai tik poezijos kūrinys atsiskyrė nuo muzikos ir kūno judėjimo, kai tik pasidarė tiek savistovus, kad galėtų gyventi savarankų gyvenimą"[75].

Kaip santykiauja lietuvių dainų ritmas su darbo, su veiksmo ritmu, kaip jis santykiauja su knygine metrika, – visi šie klausimai iki šiol pasilieka atviri, laukiantieji išsprendimo. Bet jų tolimesnis nagrinėjimas per toli mus nuvestų iš šio rašinio rėmų ir uždavinio.

IV. REFRENAS

Turėjo bobutė
Žilą oželį.
Man dzig dzig,
Man dziaki,
Man buvo čimpuotas.
Čimpypa družna!
JMA

REFRENO PRASMĖ Jau pereitame skyriuj teko minėti gilius Bücherio žodžius: „Jis kūrė pirmas savo darbo dainas iš tos pačios pradžiapradės medžiagos, iš kurios kalba savo žodžius darė, iš paprasčiausiųjų natūralinių garsų". – „Šauksmas, trumpas tiesioginis dvasinio susijaudinimo išsiveržimas yra pirmiausioji ir seniausioji kūrybos forma... Visokia gėla (ilgėjimos, baimė, įtūžimas, kerštas ir t.t.), taip pat ir džiaugsmas (džiaugimasis, dėkingumas, meilės laimė ir t.t.) pro klyksmą išsiveržia iš žmogaus sielos", – Bücherio pasakytą mintį nelyginant psichologiškai pamatuoja Otto Böckelis[76]. „Dainos tapimo (stoji-

mosi, Werden, stanovlenije) iš klyksmo procesas tokiu būdu rutulojas: klyksmas nusitęsia sulig jausmo stiprumo ir augančio jausmingumo vis labiau ir labiau, kol pagaliau plyšta klyksmo rėmai, ir jausmai prasiveržia ilgesniais išvadžiojimais, žodžiais, tolimesniais klyksmais ir t.t."[77] Tokiu būdu vadinamieji „beprasmiai žodžiai", „garsai", pasitaikantys dainose, nėra jau toksai pripuolamas daiktas. Ir nėra jie jau tokie beprasmiai. Mūsų dainose dažniausia jie pasitaiko refrenuose. Bet vadinamųjų natūralinių tautų meno studijos parodo, kad pas tas tautas dainos dar ir nūdien dažnai susideda vien iš „beprasmių žodžių", jeigu tiktai posakis „beprasmis žodis" apskritai yra leistinas. Bücheris, Böckelis, Veselovskis paduoda tokių dainų daugybę. Ir jų išvados apie liaudies dainų kilmę, apie jų išsirutulojimą iš jausmažodinių dainuočių – nėra iš piršto išlaužtos. Ir tai patvirtina ne tiktai studijos iš poetikos srities, – patikrina tai ir tautų psichologija. Besirutulojant liaudies kūrybai, ilgainiui „prasmingieji žodžiai" vis labiau ir labiau įsiskverbia į „beprasmių" tarpą, nustumia šiuos į refreną, toliau juos ir iš tenai iškrausto; pagaliau dingsta ir patsai refrenas, liaudies dainuotė pasidaro tikra daina ar dainuška, – išsirutuloja poezijos kūrinys, kuris gali būti gyvendinamas visur ir visada, poezijos kūrinys, su pirmykščia savo gimine sutraukęs visus paviršutiniuosius ryšius. Mūsų laikams išsilaikęs refrenas (Niemi–Sabaliausko terminologija tariant, giedotojos posmas) yra chorališkumo požymis. Tokiu būdu čia mes sąvoką „refrenas" imame kiek platesne prasme. Ją imame kaipo tam tikrą posmą, pasikartojantį sekant dainos strofas, retrospektuodami jo praeities kelią.

REFRENO ISTORINIS KELIAS Tokia istorinė refreno lemtis, patikrinama daugelio tautų liaudies kūrybos daviniais, duoda galėjimo nustatyti keletą refreno gyvenimo chronologinių momentų. Chronologiniu momentų – ne dainos susikūrimo ar jos užrašymo datos žvilgsniu, bet jos vidaus išsirutulojimo žvilgsniu. Lietuvių liaudies kūryboj laimingu būdu išsilaikė visi refreno išsirutulojimo momentai.

I. Ištisa daina susideda iš „beprasmių žodžių", kurių ne tik prasmė nėra įmanoma, bet ir žodžių šaknies žvilgsniu sunku nustatyti giminystę su „prasmingais žodžiais". Jų esmė taip pat nieku būdu negali būti paaiškinama gamtos garsų pamėgdžiojimu. Tai yra tikra onomatopoetica – garsų poezija, mums, atitolusiems nuo natūralinio primitingumo, pati savaime vargu bau ką sakanti. Mes juos suprastumėm, jeigu tiktai patys pasileistumėm šokį varyti, atitinkamą tų garsų ritmikai. Pavyzdžiui:

Čiulado, čiuladyta!
Lig čiuladytėla, lylio!
NS, 301

Tatato, lylio,
Saduto, saduto, tuto
Eigi tuto, tuto,
Saduto, tuto!
NS, 302

Saduto, ruto, lingo, tatato, tato!
Saduto, ruto, lingo, tatato, tato!
NS, 298

Atsiminus, kad tai yra šokių giesmės, tenka manyti, kad tai yra *pradžiapradė medžiaga* (*Urstoff*) *džiaugimosi jausmams reikšti.*

II. Į „beprasmių žodžių" tarpą įsibrauna žodžiai su bendrai suprantamomis šaknimis, tačiau jie dar vartojami ta pačia tvarka, kaip ir kiti „beprasmingieji". Pavyzdžiui:

Dobilėl, dagilėl, dobilėl, čiuto,
Dobilėl, dagilėl, dobilėl, čiuto,
Dobilio, dagilio, dobilio, čiuto,
Dobilio, dagilio, dobilio, čiuto!
NS, 300

Obelyt, gražulyt,
Tuto, lylio, tuto!
Tuto, lylio, tuto!

Lioi, *obelyte,*
Tutoi, tuto, lilitėla.
Tuto, lylio!
NS, 304

III. „Prasmingieji žodžiai", pavartoti bendra tvarka, jau įneša į dainą kai kurio pasakojimo ar veiksminio pobūdžio: „pras-

mingieji" ir „beprasmingieji žodžiai" sudaro dar vieną nedalomą vienumą.

Ratu, bitel, ratu, ratujo!
Ratu, pilkoji, ratu, ratujo!
Ratu, sesiule, ratu, ratujo!
NS, 322

Kaip rūpestingoji bitelė sukas ties gėlelėmis *ratu ratujo,* taip ir sesulė merguželė – suka ratą jaunimėly!

Jei dagilio, dagilio,
Kalne augo, dagilio, dagilio!
Kalne augo dagilėlis,
Kalne augo dagilėlis!
NS, 312

Linksmas, banguojamas rato šokis!

Arba:

Du ąžuolu, lylio!
Trečia liepa, lylio!
Lioi, du ąžuolai,
Ši trečia liepa.
Pakirtiema, lylio,
Broliai, liepą, lylio!
NS, 317

Vyrų choro-rato giesmė – bernužėlių miklumas. Forma „pakirtiema" – labai sena. Visame Niemi-Sabaliausko rinkiny ši forma berods tiktai šitokioj kombinacijoj ir tepasitaiko. Einant liaudies simbolika (apie simboliką plačiau bus kalba vėliau), liepa = mergelė, ąžuolas = bernelis; pakirsti liepą – mūsų kalba kalbant – reiškia „nusavinti mergaitę". Šitoksai simbolių priešpastatymas tėra tiktai seniausiose dainose. Vėlesnėse dainose ąžuolas, kaipo bernelio simbolis, pasitaiko labai retai; daugiau ir dažniau medžiai simbolina mergaitę, o bernelį – paukštelis, sakalėlis ir t.t. Juo vėlyvesnė daina, juo pačiai liaudžiai simbolis daros abstraktingesnis, juo jis daugiau įgauna savarankės reikšmės, juo labiau jis yra pašaliniais požymiais apipainiojamas. Šitokia paprasta kombinacija, kaip cituotojoj dainoj, „nusavinti mergaitę" ir tai reikšti tokiu paprastu simbolių priešpastatymu – yra neginčijamas dainos senobingumo požymis. Vadinas, cituotoji daina ne tik išsivystymo, bet ir susikūrimo žvilgsniu tenka laikyti labai sena.

IV. „Prasmingieji" žodžiai sudaro jau visą dainą; tekstas susideda iš dviejų dalių, kur vis dar vyrauja „beprasmingoji dalis", bet jau „prasmingoji" ir „beprasmė" dalys pagaliau sudaro greičiau sumą negu sintezį, negu tūlą organinę vienumą, kaip tai matėme cituotuose pavyzdžiuose. Pavyzdžiui:

Eisim, sese, dauno,
Dauno, dauno, dauno, lylio.
Mes laukelin, dauno,
Dauno, dauno, dauno, lylio.

Ir užeina, dauno,
Dauno, dauno, dauno, lylio.
Smarkus lietus, dauno,
Dauno, dauno, dauno, lylio... ir t.t.
NS, 113

Skambi laukų giesmė, kur vienas skambėjimas *dauno* apima visą lygių laukų išlaisvą, paslaptingu aidu atsiliepia neaprėpiamuose pločiuose ir ankščiose mergužių širdyse. Šalia *dauno* giesmės tekstas – ne vedamoji jėga, – greičiau pradžios akordas.

Bitins sodą perskrisdamas,
Ryto, ratutoj, lilio.
Jei ryto rytelio,
Rytelio, ratutoj.
Kas *čia guli tam sodely?*
Ryto, ratutoj, lilio.

Jei ryto rytelio,
Rytelio, ratutoj.
Guli, guli dvi biteli,
Ryto, ratutoj, lilio.
Jei ryto rytelio,
Rytelio, ratutoj... ir t.t.
NS, 116

Linksmas, džiaugsmingas skrajojimas ties gėlėmis – *ratutoj, lilio* – dabar giesmėje, kaip tai matėme, ir linksmoje pavasario rato suktinėje – *ratu ratujo.* Ir šioje giesmėje išsiliko dar visi antifoninio dainavimo požymiai.

Kieno tai gaideliai,
Kyko, *tarė* kakarieko?
    Kyko, kyko, jei kyko,
    Jei tarė, lioj kakarieko.
O ką jie dirbdami,
Kyko, tarė kakarieko?

    Kyko, kyko, jei kyko.
    Jei tarė, lioj kakarieko.
Žemeles kasdami,
Kyko, tarė kakarieko.
    Kyko, kyko, jei kyko,
    Jei tarė, lioj kakarieko... ir t.t.
NS, 68

Ši daina, išlaikydama pirma cituotosios požymius, sudaro jau aiškų perėjimo tarpą į sekamą išsivystymo chronologinį momentą.

V. Refrenas dainos tekste beturi tiktai antraeilės reikšmės.

Putins augo su šermukšniu,
Sadautoj, lingo.
Katras katrą prasiaugo?
Sadautoj, lingo.

Šermukšnėlis putinėlį praaugo,
Sadautoj, lingo.
Katro uogos beskaistesnės?
Sadautoj, lingo... ir t.t.
NS, 74

Arba:

Kam, kam, motute,
Mane mažą ugdei?
Oi, lilia, tutoj,
Liliulia, tutoj.
Reikė, motute,
Mane neūginti.
Oi, lilia, tutoj,
Liliulia, tutoj.

Reikė nunešti,
Reikė įmesti,
Oi, lilia, tutoj,
Liliulia, tutoj.
Giliam ežerėly
Paskandinti.
Oi, lilia, tutoj... ir t.t.
NS, 355

Ketvirtoj grupėj cituotose dainose matėme, kad „beprasmingieji žodžiai" nors dainoj ir vyrauja, bet jau aiškiai eina refreno teisėmis, o šios grupės dainose jie eina jau tiktai kaipo dainos fonas: *sadutoj, lingo* apibūdina aktingą, besismaginantį ūpą, o *oi lilia, tūtoj, liliulia* – pasingą, nusiminusį.

VI. „Prasmingieji" žodžiai įsiskverbia jau ir į susiformavusį refreną. Šios grupės pavyzdžių turime ypatingai gausiai.

Kai kurie „beprasmingųjų" žodžių dar laikos savo požymių, kaipo pradžiapradė medžiaga (*Urstoff*).

Pasėjau kanapę
Ant marių kraštelio,
Ak, liulia, kanapėlę,
Ant marių kraštelio.

Išdygo kanapė
Ant marių kraštelio,
Ak, liūlia, kanapėlė,
Ant marių kraštelio ir t.t.
NS, 133

Siuntė mane motinėlė
Į Dunojų vandenėlio,
Lioli, palioli, da lioli,
Į Dunojų vandenėlio.

Žalio vario naštužėliai,
Baltos liepos viedružėliai,
Lioli, palioli, da lioli.
Baltos liepos viedružėliai.
JLD, 818

Šią dainą dabar liaudis plačiai dainuoja be refreno. Vadinas, čionai refreną istorija suėdė, ir tai nuo Juškevičiaus laikų!

Dukte mano, Simoniene,
Kur gavai tu vaiką?
Dam, dam, dali dam,
Kur gavai tu vaiką?

Mamuž, mamuž, garbužėle,
Per sapnus parėjo.
Dam, dam, dali dam,
Per sapnus parėjo.

RD, 67

Kai kurie „beprasmiai žodžiai" yra aiški gamtos garsų imitacija. Pavyzdžiui:

Plaukė žąselė
Per ežerėlį,
Gu gu gu, gu gu gu,
Per ežerėlį.
- - - - - - - - - - - - -

Šoko mergelė
Mandrų kazoką,
Cak cak cak, cak cak cak,
Mandrų kazoką.[78]

JLD, 1520

Kiti gi vėlei, tariant, daiktą apibūdina iš vidaus, nes, kaip teisingai A. Afanasjevas pastebi: „žodis prasčiokui ne visuomet tėra tiktai ženklas, nurodantis į tam tikrą sąvoką, – jisai drauge vaizduoja pasireiškiančias daikto savybes, ypatinguosius reiškinio bruožus"[79]. Pavyzdžiui, turtingoji dainų šeima apie bobutę ir jos oželį.

(1) Turėjo bobutė
Žilą ožėlį.
Man dzig dzig,

Man dziaki,
Man buvo čimpuotas,
Čimpypa družna! Ir t.t.

JMA

Dzig dzig, man dziaki, čimpuotas, čimpypa – į lietuvių kalbą neišverčiami žodžiai, bet jie toli gražu nėra tokie jau „beprasmiai". *Turėjo bobutė žilą ožėlį* – pasakojama eilutė. Bet jau *man dzig dzig, man dziaki* – yra aprašomoji eilutė, čionai vaizduojama garsais, kaip bastės, šokinėjo bobutės išlepintas ožėlis. Tai yra jau tobulesnė onomatopoetica. Pradžioj mes matėme „beprasmius" žodžius, kurie betarpiai reiškia pajautimą, ūpą, o čia jau daiktas *vaizduojama* jais. Bobutės numylėtas, išlepintas ožėlis kitaip ir negali vaikščiot, kaip tik pasišokinėdamas, savo kietą žilą vilną pavizgindamas, užukulniais patrepsėdamas: *dzig dzig*. Sekama eilutė: *man buvo čimpuotas* – bobutė ožėlį glamonėja. Motina, norėdama ką vaikui įkalbėti, sako: *tai man gerutis;* mergužė, besiilgėdama mylimojo, dainuoja: *man buvo bernužis, baltas dobilėlis;*

berniokas, savo žygius apdainuodamas, niūniuoja: *man lineliai mėlynžiedžiai;* piemenukas gerajai karvytei dainelę sudeda:

Ralio, mano karvytė,
Man karvytė juoda
Ir pienelio duoda...

Bet oželiui negi pasakysi, kad jis gerutis, dobilėlis – jis ir padauža, ir valkata, ir vagis – tai obelę sode nugrauš, tai rūteles daržely išpešios, – ar maža dar bėdos jis gali padaryti! Ir vis tiktai jis toksai mielas: vienintelė bobutės paguoda senatvėj! Ir kaip kitaip bobutė savo meilę pasakys, jei ne *man buvo čimpuotas!* Nelyginant garsusai Dostojevskio herojus apie savo meilę sakė: „Katia, miela, viščiukėli, – Katia milaja i cyplionoček!" Čia ir malonus papeikimas, ir rūpestinga meilė.

Pagaliau paskutinė eilutė: *čimpypa družnà* – bobutė jį paglostė, ir jis vėl šokinėja – ne veltui strofa baigiasi stipriu kirčiu.

Turėjo bobelė
Žilą oželį,
Vipsùm daldùm,

Žilą oželį.
Įšoko oželis
Į rūtų daržą,

Vipsùm daldùm,
Į rūtų daržą... ir t.t.
JLD, 381

Šičia oželis jau smarkesnis padauža. Įšoko į darželį, susprogo rūteles, bobutė jam už tokius darbus koją pamušė, o jisai iš to liūdnumo nukulniavo į žalią girią, kur juo ištisu du vilku pasisotino. Kur čia iki tokių meilių bobutės su oželiu santykių, kaip pirmojoj dainoj! Tenai oželis stripinėjo *dzig dzig,* o čia jis šoka kaip koks vižlas: *vipsùm daldùm!*

O šit dar viena daina apie tokį oželį, kurioj jisai figūruoja kaipo likimo persekiojamas geraširdis nenusisekėlis. Oželis pateko į smuklę, ten trupučiuką baltosios trauktelėjo, linksmai nusiteikęs, norėjo ir pyragais pasidžiaugti, bet už tai nelaimingu būdu kailin bizūnu gavo. Iš skausmo jisai palei pečių apvirto, bet ten koją pridegė. Išbėgo į darželį prasivėdinti, bet ten jam šonus išvanojo.

Tu, oželi,
ùkum pùkum,

Žilbarzdėli,
ùkum pùkum.

Kur tu buvai,
ukum, pùkum?

Karčemėlėj,
ùkum, pùkum ir t.t.
JLD, 375

Pirmoje dainoje ožiukas daro tik *dzig dzig* – vienas skiemuo, kirtis – lygus, antrojoj – smarkus, trenkiamas šuolis, ir jis išreiškiama jambu (vipsùm), o trečioj dainoj jis daugiau mekekena, ir jo žingsniai tokie nelaimingi – eina trochėjiniu sprindžiu – *ùkum pùkum.* Trys oželiai, trejopi „beprasmiai žodžiai", trejopos strofos, – trys oželio apibūdinimai!

Kiti vėl „beprasmingieji žodžiai" pasilaikė vos muzikalinės reikšmės. Pavyzdžiui:

Tėvo sode
Augo grūšia,
E, o,
Juodbarina, liūdna diena,
Liūdna širdis mano.

Po ta grūšia
Margas krėslas,
E, o,
Juodbarina, liūdna diena,
Liūdna širdis mano.
JLD, 1081

Kiti gi su pačia daina susipjovė: priešingi dainos ūpui ir nusistatymui.

Nečėslyva ta naktelė –
Nutrotijau vainikėlį.
Ùlia, ùlia, ùlia, lia
Ùlia, ùlia, lia. } bis

Dievas davė man sūnelį,
Aš neturiu vystyklėlių.
Ùlia, ùlia, ùlia, lia
Ùlia, ùlia, lia. } bis
JLD, 959

Daina pati savaime nelabai telinksma. Koks čia džiaugsmas, jei „vainikėlis nutrotytas", jei atsirado sūnelis, o net vystyklėlių nėra! O refrenas – kuo smarkiausio, kuo linksmiausio ūpo. Ne veltui jis yra trochėjinis. Tiesa, ir trochėjinių yra liūdnų refrenų, kaip antai *liūli liūli,* bet jie turi liūdną įvedamą žodelį *ai, oi, vai...* kaip tai yra sekamoj dainoj:

Šiam vėlam vakarėly
Balnojau juodbėrėlį,
Oi, liūli, liūli, liūli,
Balnojau juodbėrėlį.

Juodbėrėlį balnojau,
Pas panytėlę jojau,
Oi, liūli, liūli, liūli,
Pas panytėlę jojau.
IMA

Žodelis *oi* tuojau įveda į nusiminimo nuotaiką. Kad refrenas *ùlia, ùlia, ùlia, lia* yra smarkios nuotaikos reiškėjas, gali patikrinti kad ir sekamas pavyzdys:

Ėjo šiaučius per miestelį,
Nešins kurpalių maišelį,
Ùlia, ùlia, ùlia, dràlia,
Nešins kurpalių maišelį.

Ir nuėjo ans pas Maušą,
Patol gėrė, kol išaušo,
Ùlia, ùlia, ùlia, dràlia,
Patol gėrė, kol išaušo.
JLD, 356

Dėl šio refreno nuotaikos negali būti dviejų nuomonių. Pasitaiko, kad iš prigimties linksmo ir liūdno refreno elementai vienoj ir toj pačioj dainoj susijungia į nedalomą vienumą. Pavyzdžiui:

Žydelka našlė,
Jos duktė graži,
E, e, e,
Džium, džium, džium,
Jos duktė graži... ir t.t.
JLD, 388

Džium, džium – brutalus, storžieviškas, net nepraustaburniškas klyksmas. Ir šit sekamoje dainoje jis sujungtas su sentimentaliu, verkšlenančiu klyksmu *ui, ui, ui,* nors, teisybė, girtoje dainoje:

Ui, ui, ui, džium, džium,
Šiaudai be grūdų,
Padariau alutį
Grynų avižų. Ir t.t.
JLD, 418

Patsai *ui, ui* yra tiktai sekamo tono dainų veiklus agentas:

Ui, ui, Dievulėliau,
Aš biedna siratėlė,
Ui, ui, ui,
Aš biedna siratėlė.
JLD, 419

Kitą kartą „beprasmingieji" refreno žodžiai įgauna nenuosakiausios formos, išeinančios toli iš lietuvių „beprasmingųjų žodžių" sienų. Pavyzdžiui:

Aš išjojau į girelę
Balandžių šaudyti,
i i i i i i i,
Balandžių šaudyti.

Aš turėjau trumpus švarkus,
Margą muškietėlę,
i i i i i i i,
Margą muškietėlę. Ir t.t.
NLV, 157

Kokiu būdu ši dainuotinė nesąmonė pakliuvo į dainą – sunku pasakyti. Septynis kartus paeiliui giedoti garsą *i* – tik jau ne dainininkų padaras, ir ne dainavimo naudai įdėtas! Ir juo

labiau jis nuotaikos nereiškia. Tenka manyti, kad šis septyniagalvis *i* įsiskverbė į dainą vėliau, pripuolamai, kai daina gal jau nebedainuojama buvo...

VIII. Pagaliau „prasmingieji" žodžiai išstumia „beprasminguosius" ir iš refreno.

Man Dievas davė
Didę dalužę,
Man vyras leido
Visą valužę.
Kodėl aš negersiu,
Gėrusi nedainuosiu! } bis

O, aš pasėjau
Septynis grūdus,
Man Dievas davė
Devynis pūdus.
Kodėl aš negersiu,
Gėrusi nedainuosiu! } bis ir t.t.
JLD, 1042

„Beprasmingųjų" žodžių – nė dvasios neliko. Dainos tonas, loginiai nuosakumo ryšiai tarp atskirų posmų, tendencija galūnes rimuoti – nurodo į dainos vėlyvesnę kilmę. Arba:

Gardus alutis avižėlių,
Graži giminėlė našlaitėlių,
Gerkit, broliukai, ir aš gersiu,
Kai reiks užmokėti, aš išeisiu.
Gardus alutis padarytas,
Graži giminėlė suprašyta,
Gerkit, broliukai, ir aš gersiu,
Kai reiks užmokėti, aš išeisiu... ir t.t.
IMA

Jeigu ne ritmingas po kiekvienos strofos pasikartojimas, vargu bau būtų galima pamanyti, kad reikalą turime su refrenu. Arba toliau:

Ai, bajorai, bajorėli,
Aš už tavęs netekėsiu,
Tu neturi nieko. (bis)
Kepurėlė – karmazino,
Kad pažiūriu – rudo milo, –
Tu neturi nieko. (bis)
Ai, bajorai, bajorėli,
Aš už tavęs netekėsiu,
Tu neturi nieko. (bis)
Marškinėliai – perkeliniai,
Kai pažiūriu – pakuliniai, –
Tu neturi nieko. (bis)
Ai, bajorai, bajorėli... ir t.t.
JSV, 407

Ši daina ypatinga tuo, kad prasideda refreno posmu, kuris paskui ritmingai kartojas po kiekvienu teksto posmu. Daina dar

išlaikė choralingumo požymius, ją merginų choras vestuvių metu ir gieda. Čia refrenas nuo dainos dar griežtai atskirtas. Bet šit choralas-giesmė pasidaro daina, dainuoja ją pavieniai asmenys, refrenas vėlei susilieja su dainos tekstu, sudarydamas vėlei organinę vienumą, kaip tai matėme refreno išsirutulojimo pradžioj. Pavyzdžiui:

Vai, man, Dieve, galva sopa,
Dievulėliau, galva sopa:
Liko mano panytėlė } bis
Sukalbėta – nepaimta! }
Vai, man, Dieve, galva sopa,
Dievulėliau, galva sopa:
Liko gardus alutėlis } bis
Padarytas – nesugertas! }
Vai, man, Dieve, galva sopa,
Dievulėliau, galva sopa:
Liko garsi giminėlė } bis
Suprašyta – nemylėta! }

IMA

Ši įstabi dainelė įdomi daugeliu žvilgsnių. Čia dukart dainuojama ne refreno posmas, kaip tai matėme anksčiau, bet dainos teksto posmai. Refrenas eina dainos teksto posmų priešaky ir psichologiškai juos pamatuoja. Be jo daina nustotų viso savo grožio. Ar tai refrenas ir beyra? Teoretiškai imant, žinoma, refrenas: sąryšy su kiekviena teksto strofa kartojas ritmingai.

Tai yra jau paskutinė refreno išsirutulojimo stadija: toliau jau nebėra kur eiti. Dar žingsnis pirmyn – ir refrenas dingsta dainos jūroj, palikdamas tiktai varganus savo būties pėdsakus arba ir visai jų nepalikdamas.

Vadinamose naujoviškose dainose refrenas vėlei pasitaiko, bet jis tenai yra aiškiai kitokio pobūdžio. Pavyzdžiui:

Jegu žmonis gėrt nustos –
Kėp tė žydė begyvos!
Ok, vej, kover, bim, bam, bam, } bis
Bus žydėlėm po galam. }
Jegu piršlis atvažios, –
Ko gi gėrti jam bedos!
Ok, vej, kover, bim, bam, bam, } bis
Bus žydėlėm po galam. }
Jegu vekas ke kam gims –
Ko gi kūmus bepriims!
Ok, vej, kover, bim, bam, bam, } bis
Bus žydėlėm po galam. }

IMA

Ši daina turi aiškių naujoviškumo, net dainuškos požymių... Žmonės ją dainuoja, lietuviškus žodžius tardami, pamėgdžioja

žydų ištarimą. Ir refreno „beprasmingieji" žodžiai – nėra jausmų reiškimas, jie yra jau proto padaras, siekiantis pasierzinti žydų kalba.

Pilnesniam refreno laimės apibūdinimui paminėsime dar sekamą reiškinį.

Bezzenbergeris užrašė šitokią dainą:

Eisau (*? B. S.*) sese į daržėlį,
Skį'sau (*? B. S.*), pį'sau (*? B. S.*) vainikel' (į, *? B. S.*)
Ei, nu, lustig Marija,
Graži preisų armija.
Vieną pį'sau (*?. B. S.*) žalių rūt' (ų, ? B. S.)
O antrąjį meironel' (ių, ? B. S.),
Ei, nu, lustig Marija,
Graži preisų armija.
BLF, 43

Daina užrašyta Medikių ir Priekulės apylinkėj (Meddicken ir Prökuls). Refrene aiški vokiečių įtaka, kas ir suprantama. Reikia manyti, kad ir dainos tekstas vokiečių įtakoj susiterliojo. 1922 metų rudenį Stasys Šimkus rinko dainas palei Šventosios (Palanga – Šventoji) žiotis, kur gyvena žvejai, laikantys save latviais. Einant Šimkaus žodžiais, jaunuomenė lietuviškai nekalbanti (1922 m.), o senoji karta – gerai mokanti lietuviškai, šiaipgi šiokiadienė kalba esanti latviška. Bet dainos tenai dainuojama lietuviškos. Kitų dainų tarpe pasitaikė ir tūla daina su refrenu:

Immer lustig Marija,
Graži preisų armija[80].

Šimkus pasakoja, žvejai nemokėję paaiškinti, ką tai reiškia *immer lustig*, ir iš kur jie to išmokę.

Vadinas, dar viena refreno išsirutulojimo stadija: „prasmingieji" žodžiai dainininkui pasidarė „beprasmiais". Ir šioje dainoje, kaip ir Bezzenbergerio užrašytoj, refrenas su dainos teksto dvasia nieko bendro neturi.

V. PARALELIZMAS

Ne chilysia, javironjku, šče ty želenenjkij,
Ne žurisia, kažačenjku, šče ty molodenjkij.
Ukrain. liaudies daina

PSICHOLOGINĖ PRADMENA Paralelizmo formos jų begalinėj įvairenybėj vaidina labai svarbų vaidmenį visų tautų ir laikų poezijoj. Čia atsiliepia ir liaudies išmintis, ir tautos pasaulėžvalgos bendras vaizdas atsispindi, ir pasireiškia bendrais bruožais grožio ir gėrio tautos idealai. Deja, į šį itin svarbų reikalą mokslinė literatūra apie liaudies kūrybą kreipė per daug jau kuklaus domesio. Ir dar kuklesnio domesio tekreipta į šį reikalą, kiek tai liečia lietuvių dainas. Net toksai Dr. R. van der Meulen, parašęs gražią studiją apie palyginimus lietuvių dainose[81], nelaikė reikalinga pasirūpinti paralelizmo klausimu, ir dėl tos priežasties įnešė daug netvarkos į savo šiaip vertingą knygą. Arba net prof. M. Biržiška savo įdomioj knygelėj „Dainos keliais", gražiai apsistodamas ties dainų technikine puse, rodo tendencijos dainų konstruktyvinį paralelizmą palaikyti organiniu paralelizmu. Ir dėl tos priežasties minties nuosakumas daug nukenčia. Apie kitus lietuvių dainų nagrinėtojus nėra kas ir kalbėti. O paralelizmas yra vertas to, kad juo kiek plačiau susirūpinus. Juk iš jo išaugo šitiek metaforinių konstrukcijų, juk juo tesiremia liaudies simbolika!

Pagrindines pradmenas paralelizmo studijoms suformulavo didysai Aleksandras Veselovskis[82]. Apie paralelizmo pagrindus jisai sako: „Mes nenoromis perkeliame į gamtą mūsų pačių gyvenimo pajautimą, pasireiškiantį judėjimu, jėgos reiškimu, kurių linkmę nukreipia valia; tuose reiškiniuose ar objektuose, kuriuose pastebima judėjimas, kadaisia buvo numatomi energijos, valios, gyvenimo požymiai. Šią pasaulėžvalgą mes vadiname animistine; perkeliant mintį į poetinį stilių, ir ne tik į jį vieną, tikriau bus kalbėti apie *paralelizmą*. Reikalas liečia ne žmogaus gyvenimo ir gamtos reiškinių *sutapatinimą* (otoždestvlenije), ir *ne palyginimą*, numatantį nusimanymą, kad lyginamieji

daiktai yra skirtingi, bet *priešpastatymą* (sopostavlenije) einant veiksmo, judėjimo požymiu: medis linksta, mergelė nusilenkia – taip ukrainiečių dainoje. Veiksmo, judėjimo sąvoka glūdi mūsų žodžio apsprendimo pamate: vieni ir tie patys kerai (šaknys) atitinka įstingto judėjimo: ieties, garso, šviesos įsiveržimo idėjai..."[83] „Paralelizmas remias subjekto ir objekto priešpastatymu einant veiksmo, judėjimo kategorija, kaipo valinio gyvenimo aktingumo požymiu", – formuluoja savo išvadą Veselovskis[84]. Tolimesnį vaizdą jis piešia: „Tolimesnis rutulojimos žingsnis susidėjo iš eilės perkėlimų, prisiplakusių prie pagrindinio požymio – veiksmo". Čia jau pirmas žingsnis susikurti metaforai. „Tokių apsprendimų, kuriuose atsispindi naivusai, sinkretinis gamtos supratimas, pagrinde glūdi perkėlimas požymio, charakteringo vienam paralelės nariui, į kitą. Tai bus jau kalbos metaforos"[85]. Sekamą paralelizmo išsirutulojimo žingsnį Veselovskis vaizduoja kaipo perėjimą į *sulyginimą*. „Kai objekto, pašaukusio jo veiksmą, ir subjekto analogija ėmė pasireikšti ypač reljefiškai arba net keletas jų įsigyvendavo, iš kurios priežasties kildavo visa eilė perkėlimų, paralelizmas ėmė krypti į palyginimo, jeigu ne tapatybės, idėją"[86]. Pagaliau tolimesnę, mus interesuojančią, paralelizmo išsivystymo stadiją Veselovskis apsprendžia: „juo daugiau jis [žmogus] pažino save, juo labiau ryškėjo siena tarp jo ir aplinkinės gamtos, juo daugiau tapatybės idėja užleido vietą skirtingumo idėjai. Senobinis sinkretizmas tirpo nuo žinojimo skaidomųjų žygių: *sulyginimas* žaibas – paukštis, žmogus – medis pasikeitė *palyginimais*: žaibas kaip paukštis; žmogus kaip medis ir t.t."[87] Tokiu būdu *palyginimo, tapatybės formulės (personifikacijos), metaforos* pagrindų tektų ieškoti paralelizme, kurio esmė glūdi subjekto ir objekto priešpastatyme, einant veiksmo kategorija. Ir minėtos poetinės formulės yra liaudies kūrybos stiliaus išsivystymo tam tikri chronologiniai momentai. Kol kas susilaikydami pasisakyti už ar prieš šias didžio mokslininko pastabas, pažvelkime, kurios medžiagos šiuo reikalu mums duoda lietuvių dainos.

DVINARIS PARALELIZMAS Lietuvių dainose paralelizmas yra įvairiausių pobūdžių. Paprasčiausias jų – bus *dvinaris paralelizmas.*

Gied volungėlė	Verkia mergelė
Liepos pašakėlėj,	Rūtelių daržely.

BLF, 64

Siūbuoj jūrės, *siūbuoj* marės,
Siūbuoj mano motušėlė
Už vandenėlio.

NLV, 127

Ir *sukligo* antelė ant marių,
Ir *suvirko* dukrelė nevalioj.

JLD, 323

Aukso sijelės	O mano širdelė
Ir *pradėjo linkti,*	Ir *susigraudino.*

JLD, 693

Paprasto dvinario paralelizmo formulė yra bendra visai žmonijai: duodama gamtos kuris paveikslėlis – vienas paralelizmo narys; ir greta jo vaizdelis iš žmonių gyvenimo – antras paralelizmo narys; abu nariu surišama vidaus ryšiais, kurių esmė glūdi veiksmo bendruose požymiuose. Kaip teisingai Veselovskis sako: „Priešpastatoma du motyvu, vienas jau yra sąlyga, kad būtų kitas, vienas išaiškina kitą, tačiau persvara yra pusėje tojo, kuris semta iš žmonių gyvenimo. Tarytum vienos ir tos pačios muzikinės temos besipinančios variacijos, abipusiai sugestingos"[87]. Mūsų paduotieji pavyzdžiai patikrina šios Veselovskio minties teisėtumą: *gieda – verkia, siūbuoja – siūbuoja, sukligo – suvirko, pradėjo linkti – susigraudino.* Cituotuose pavyzdžiuose visa formulės konstrukcija remiasi išimtinai veiksmu. Net pačius veikėjus veiksmas apibūdina. Ir abiejuose paralelizmo nariuose veiksmas apeliuoja į analoginius pergyvenimus. Gal dar aiškiau ši savybė žymu sekamuose pavyzdžiuose:

Tai gražiai *gaudžia*	Tai gražiai *joja*
Sode bitinėlis,	Brolelių pulkelis.

JLD, 996

Nenuturimas	*Neperkalbamas*
Juodbėris žirgelis,	Jaunasai bernelis.

GLS, 22

Oi, troško, troško marga žuvelė	*Oi, verkė, verkė* jauna panelė
Be čysto vandenėlio.	Be jauno bernužėlio.
	NS, 965

Ant rūtų darželio	Bernelis panelę
Šiltus lietus *lynoja,*	Kas dieną *vilioja.*
	NS, 1094

Užteka saulelė	*Atjoja* bernelis
Per debesėlį,	Per beržynėlį.
	NS, 1135

Ir *nuskynė* rožytes	Ir *nukėlė* vainikėlį
Dar nepražydusias,	Dar nedaug dėvėtą.
	JLD, 289*

Tai yra tipingi lietuvių dainų paralelizmai, išlaikę savo formą pilnoje griežtumoj. Tačiau dvinaris paralelizmas ne visuomet yra toks grynas ir švarus. Ir jis pasidavė visokioms pašalinėms įtakoms, ir jį istorija visaip vartaliojo. Pavyzdžiui:

Aušta aušrelė	Teka saulelė
Pro rūpestėlį,	Pro ašarėles,
Teka saulelė	Krinta raselė
Pro ašarėles.	Ant kepurėlės.
	JLD, 188

Ai, tamsi, tamsi	Tamsioji naktelė
Ši tamsi naktelė,	Tamsiai sutemo.
	JLD, 234

Čionai pirmasai paralelizmo narys išsiplėtė, išbujojo, pasidarė savistovus posmas, o antrasai narys – visai dingo. Arba:

Vėjų pučiama –	Žmonelių kalbama –
Balta raudona,	Dar raudonesnė.
	IMA

Šičia veiksmo požymiai jau ne tiek charakteringi. Čia paralelė jau nebe psichologinė, o daugiau technikinė, ritminė. Kiti paralelizmai besirutulodami dar toliau nusibrovė į muzikinį veiksmą, siekdami muzikinio įspūdžio. Pavyzdžiui:

---

* Žvaigždute pažymimi dainų numeriai, kurie neatitinka pateiktos dainos teksto. *(Red. past.)*

Trake berželis *stovėjo,*
Beržo lapeliai *mirgėjo;*
Beržo lapeliai *mirgėjo,*
Bernelis žirge *sėdėjo;*
Bernelis žirge *sėdėjo,*
Su mergužėle *kalbėjo.*
JLD, 875

Šitas dvinaris paralelizmas jau daugiau komplikuotas: kiekviename nary figūruoja jau du veiksmu. Ir paralelizmas – nustojęs savo pradžiapradžio pobūdžio. Tai yra neabejojamai išsivystęs iš kito paralelizmo. Jeigu šį dainos variantą palyginti su:

Trake berželis stovėjo,
Berželio lapai mirgėjo.
Ne berželis stovėjo,
Ne berželio lapai mirgėjo.
Tik bernužėlis stovėjo,
Su mergužėle kalbėjo. –
Vch, 446 p.

tai paaiškės pirmojo konstrukcija. Šito gi tipingo neigiamo paralelizmo formulė, be abejonės, senesnė už pirmojo dainos varianto: pirmojo varianto pasikartojimai sudarkė paralelizmą ir užtemdė dainos vaizdingumą.

Psichologinis paralelizmas rutulojas ne tiktai muzikinio ar ritminio paralelizmo kryptimi; jis eina keliu, kurį diktuoja jam prigimtis. Turime daug pavyzdžių, kur paralelizmas įgavo sąmoningo palyginimo formos. Pavyzdžiui:

Troško žuvelės
Be vandenėlio,
Kaip aš be motynėlės.
LV, 155

Pamet bijūns vieną lapą –
Visas jis nuliūdęs.
Taip bernytis jaunų dienų
Visas nuliūdėjo.
NLV, 156

Šiuose pavyzdžiuose iš paralelizmo antrojo nario dingo veiksmas – veiksmas čia savaime suprantamas, ir paralelizmas nuėjo palyginimo linkui. O šit palyginamas paralelizmas kitokios prigimties:

Obelikė *žyd'* baltai.
Bijūnėlis raudonai.
Žyd' ir mano mergužytės
Skaistieji veidačiai.
NLV, 101

Šitame paralelizme palyginamąją jungę atstoja veiksmažodis, čia dar nėra palyginimas; bet nebėra ir grynas paralelizmas:

formulė paremta ne veiksmo analogija, bet veiksmo rezultatų analogija: ir obelėlė, ir merguželės veidačiai lygiai gražiai žydi.

Daug yra dainų, kur paralelizmo antrasai narys – su žmogaus gyvenimo vaizdu dingsta visai, o pirmasai narys – gamtos reiškinių vaizdelis – sudaro dainos įvadą, kuriam dainos tekstas seka. Pavyzdžiui:

Ant kalno klevai,
Po kalnu beržai,
Po močiutės vartužėliais
Liūliuoj jūrės marelės.

Siuntė motinėlė
Mane sengalvėlė
Į jūres vandenužėlio,
Šaltojo šaltinėlio.

O man besemiant
Čystą vandenėlį,
Atjoja du bernužėliu,
Lygiai du aprisėliu. Ir t.t.
JLD, 721

Nesiskaitant su vidujine paralelizmo istorija – cituotosios dainos pradžia yra visai nesuprantama. Kitose dainose paralelizmas tiek įsišaknija, kad eina per visą dainą, pindamas vaizdą iš gamtos reiškinių su žmogaus gyvenimo vaizdais. Pavyzdžiui:

Apynėli žaliasis,
Puronėli gražasis,
Tave sode sodino,
Mane jauną augino.

Apynėli žaliasis,
Puronėli gražasis,
Tave tvoroms aptvėrė,
Mane kalboms apskelbė.

Apynėli žaliasis,
Puronėli gražasis,
Tau spurganos ant varpsčio,
Man vainikas ant galvos. Ir t.t.
NLV, 265

Šia kryptimi paralelizmas pas mus dar toliau nuėjo. Gamtos reiškinį pakeitė žmogaus gyvenimo vaizdas, ir eina pindamiesi du žmogaus gyvenimo reiškiniu.

Pas mamužytę –
Ryli railuži,
Pas anytužę –
Ui ui dienužės.

Pas mamužytę –
Muileliu prausiaus,
Pas anytužę –
Į ašarėles.
– – – – – – – – – – –

Pas mamužytę –
Baltai raudona,
Pas anytužę –
Baltai geltona...
NLV, 344

Šio pavyzdžio paralelizmas išsigimė, kaip sakoma, iki kaulų. Pradžiapradis paralelizmas rėmės veiksmo kategorija, o čia paralelistinis veiksmas jokio vaidmens nevaidina. Pradžiapradis paralelizmas rėmės analogija, o čia remias priešingumu. Čionai greičiau bus paralelistinis palyginimas negu palyginamasai paralelizmas.

DAUGELNARIS PARALELIZMAS Lietuvių liaudies poezija pažįsta ir daugelnarį paralelizmą, nors šis joje ir nėra pasiekęs tokio tobulumo laipsnio, kaip tai dedas slavų, ypač velikorosų, poezijoje. Pavyzdžiui:

Krint medžių lapai,
Krint obuolėliai,
Krint graudžios ašarėlės.
NLV, 232

Arba:

Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių,
Taip ir aš jaunas,
Jaunas bernužėlis
Neturiu gulovėlės.
JLD, 321

Bendra daugelnario paralelizmo schema yra šitokia. Daugelnaris paralelizmas gaunamas iš dvinario, kuomet vienpusiškai sukaupiama paralelės, gautos ne iš vieno objekto, bet iš daugelio panašių. Daugelnaris paralelizmas – epinės poezijos garbė ir pažiba – lyrinei poezijai jis gana sunki našta. Palyginkim pacituotus paralelizmus su kuriuo nors velikorosų poezijos tipingu pavyzdžiu, kaip antai:

Ne svivaisia trava s bylinkoj,
Ne lastisia golubj s golubkoj,
Ne svykaisia molodec s dievicej. –

Šio paralelizmo poetinė reiškiamybė kalba toli gražu ne lietuviškojo naudai. Nors, tiesa, kaip Veselovskis pastebi, daugelnaris paralelizmas yra vėlyvesnės kilmės. Lietuvių liaudies poezijoj dažnai pasitaiko sekamo tipo paralelizmai:

Beauštanti aušrelė,	(Rūpinosi motinėlė,
Betekanti saulužėlė,	Rūpinosi sengalvėlė:
Beserganti dukrelė.	Kur išleisiu dukrelę.)
	NLV, 370

Arba:

Ar šilai dujavo,	Nei šilai dujavo,
Ar laukai miglojo?	Nei laukai miglojo, –
Ar vargų mergužė	Tik vargo mergužė
Uogeles rankiojo?	Uogeles rankiojo.
	JLD, 780

Pirmuoju atveju – *beauštanti aušrelė* – paralelizmas išklypo formalinio paralelizmo kryptimi, – nebesiremia veiksmo analogija, o antruoju atveju – ar *šilai dujavo* – yra tipingas neigiamasai paralelizmas.

FORMALINIS PARALELIZMAS Formalinį paralelizmą tektų skirti dvejopą. Visų pirma, kai paralelizmas remias ne veiksmo analogija, bet atsitiktiniais, pereinamais elementais. Tai dalinai matėme, minėdami ritminį paralelizmą. Papildant anuos pavyzdžius, reikia paminėti sekamus formulių tipus:

Saldus, gardus alutėlis,	Meili mūsų giminėlė,
Kad ir bėralėlių,	Kad ir siratėlių.
	JLD, 510

Šičia abiejose paralelizmo dalyse nėra veiksmo: paralelizmas remiasi daiktų kokybiniais požymiais bei žodžių skambesiu.

Kukuoj gegelė,	Verk mano seselė,
Gied volungėlė,	Svečioj šalelėj.
	NLV, 207

Paralelė *kukuoti – verkti* – visiems žinoma. Čia būtų buvęs pavyzdingas dvinaris paralelizmas, jeigu ne pirmosios dalies išsišakojimas. *Gied' – giedoti* veiksmas, kurio analogija su verkimu yra labai abejotina. Sugrūdimas *kukuoti – giedoti – verkti* neduoda išlaikyto vientiso įspūdžio; ši kombinacija tenka laikyti paralelizmo išsirutulojimu pirmykščio, dvejanario paralelizmo nenaudai.

Ei rumai, rumai, Rūtų žaliumai,	Kas mano mergytės – Jos malonumas!

JLD, 292*

Šito pavyzdžio paralelizmas remias grynai pripuolamu rimu – *umai – umas*.

Nuo putinėlių, Nuo šermukšnėlių Pagiružiai raudoni.	Nuo piktų vyrų, Nuo girtuoklėlių Antakyčiai mėlyni.

JLD, 179

Šito paralelizmo pagrinde glūdi varsų palyginimas ir tolimas dažančio veiksmo priminimas. Grynai formalinis metodas!

Oi, didi, didi
Girios medeliai,
Mažas mano brolelis.
NLV, 352

Arba:

Aš išgėriau Stikliukėlį, Už save mažesnį:	Išvoliojau Purvynėlį, Už save didesnį.

JLD, 1056

Čionai paralelizmas remias vėlei priešginybe, kurią palyginimo šešėlis lydi. Pagaliau paskutinė grupė:

Per aukštus kalnus Saulelė tekėjo.	Pakalnėj mergelė Linelius rovė.

JLD, 1037*

Vėlei darytina konstrukcija, kurios pamate glūdi... vietos priešingumas!

Taip sekas paralelizmui, kai jis nustoja savo pradžiapradės reikšmės. Tačiau kartais antroji paralelizmo dalis apleidžiama – ir paralelizmas ima įgyti simbolio teisių. Kuomet kuris vykęs paralelizmas pasidaro visuomenės lobis, pasidaro visų numylėtas ir visiems žinomas, tuomet pirmojo nario paminėjimas asociacijos keliu jau sukelia paralelizmo antrojo nario vaizdą, ir jo minėjimas darosi bereikalingas. Tokiu būdu pirmasai paralelizmo narys įgyja pilietybės teises ir vaikščioja po pasaulį kaipo

turtingas simbolis, kartais net savo turinį praplėsdamas, kartais net naujos reikšmės įgydamas. Pavyzdžiui, slavų ir lietuvių pasauly vaikšto žinomi simboliai: rūtų vainikėlis – mergelės nekaltybė; lapeliai – žodeliai ir t.t. Paliekant lietuvių liaudies dainų simbolikos apžvalgą tam tikram skyriui, čia ganės trumpos charakteristikos. Tokio, galima sakyti, vienanario paralelizmo apibūdinimui galima paduoti sekamų pavyzdžių:

Skamba pentinėliai,
Žvengia žirgužėliai.

Dainuokiva, brolužėli,
Dainuokiva, broleli.
JLD, 786*

Kurio galo „broleliui" atėjo į galvą dainuoti, jei žirgeliai žvengia? Tačiau, einant liaudies simbolika, žirgelio žvengimas – bernioko laimėjimo simbolis. Jei žirgelis žvengia, matyti, bernioko reikalai iš tikrųjų gerai stovi pas mergelę. Kad tokiais atvejais neprošal padainuoti – savaime suprantama.

Skamba pentinėliai,
Žvengia žirgužėliai –

atitrūkusi paralelizmo pirmoji dalis, pasidariusi simboliu ir sujungta su dainos tekstu!

Arba:

Ant laukelių nepagada, dargana,
Kur aš jaunas bernužis pradingsiu?
JLD, 768

Po pirmosios eilutės turėjo sekti *nėr kur pasidėti* ar kas nors panašaus šia prasme. Tačiau, jei lauke dargana, savaime suprantama, – nėr kur pasidėti. Dargana lauke simbolina apleistą vienumą – aiškiai yra buvusio paralelizmo pirmas narys. Arba pagaliau:

Ant Kalėdų daugel švenčių.
Atsiguliau viena.
Ui, ui, ui, ui, ui,
Atsiguliau viena.

Ir išeina motinytė
Iš aukštų svirnelių,
Ui, ui, ui, ir t.t.
- - - - - - - - - - - - -

Dar gaideliai negiedojo, –
Lovelė sulūžo,
Ui, ui, ui, ui ui, –
Lovelė sulūžo.

Rauda verkia dukrytėlė,
Močiutės nuplakta,
Ui, ui, ui, ir t.t.
- - - - - - - - - - - - -
JLD, 1223

Šioje paprastoje būties dainoje simbolis sukrautas ant simbolio. Jau vienas verkiantis refrenas *ui ui ui ui* pranašauja kažką negero. Iš pirmos strofos tektų suprasti, kad, nežiūrint į šventes, merguželės niekas neatlankė. Tiktai šit dar gaideliai nepragydo, kaip lovelė sulūžo! Kurio galo tai lovelei lūžti per Kalėdas, šventės metu – ir dar jei mergelė atsigulė viena? Gaidys, gaidelis – liaudies simbolikoj – ir geras, ir piktas genijus. Jisai skelbia rytą, jis ir velnio nebijo, jis ir į darbą šaukia, jis ir meilužiams praneša, kad metas skirtis. Ir jeigu mergužė kalba apie gaidelį, reiškia, ji „svečią" turi. Ir kad šiuo atveju lovelė ne veltui lūžo, ir gaideliai ne per anksti pragydo, aišku iš to, kad mergužę visų pirma rykšte išvanojo, o antra – už vyro išleido – „broliai išvežė seselę tolimon šalelėn". Žodžiais *Dar gaideliai negiedojo – lovelė sulūžo* pasakyta visa: ir svečias buvo, ir ką jis veikė... Šitokia liaudies simbolika tėra galima kaip tiktai paralelizmo išsirutulojimo rezultatas.

NEIGIAMASAI PARALELIZMAS Neigiamajame paralelizme, kaip teisingai pastebi Aničkovas, „mintis tarytum kovoja su išorinio pasaulio įspūdžių analogija. Ji tarytum išsižada palyginimo ir visą savo dėmesį sukaupia ties antruoju nariu"[88]. Neigiamojo paralelizmo principus Veselovskis formuluoja: „Statoma dvejanarė ar daugelnarė formulė, bet viena ar vieni jų (narių) nuneigiama, kad davus progos dėmesiui sustoti ties tuo, kuris liko nenuneigtas. Formulė prasideda neigimu arba teigimu, kuris dažnai įvedama su klausimo ženklu"[89]. Neigiamąjį paralelizmą pažįsta bene visos kiek kultūringesnės tautos. Tiktai vienos, kaip antai lietuviai ar velikorosai, jį labiau išrutulojo, kitos, kaip antai ukrainiečiai ar vokiečiai, mažiau.

Lietuvių liaudies poezijoj yra įvairiausių neigiamojo paralelizmo tipų. Svarbieji jų:

1) Pirmas paralelizmo narys neigiamas:

Ne balandžio balsas, Girios paukštužėlio, – Rūpinos mamužė Už jauną sūnelį. - - - - - - - - - - - -	Ne dagilio balsas, Girios paukštytėlio, – Rūpinos tetužis Už jauną sūnelį. NLV, 339

Arba:

Neatverks varpai,
Nei vargonėliai,
Neatverks sena močiutė, –
Tik mane atverks
Juoda žemelė,
Kur būsiu be vargelio.
NLV, 360

2) Pirmas paralelizmo narys yra teigiamas, paskui jis, prieš pastatysiant jį šalia paralelizmo antro nario, nuneigiama. Pavyzdžiui:

O sklydur, pludur
Du gaigaluku
Malūno ežerėly.
Ne tuodu buvo
Du gaigaluku, –
Tik du baltu brolyčiu.
NLV, 383

3) Pirmoji paralelizmo dalis duodama su klausimo ženklu, paskui eina negacija ir toliau – priešpastatymas. Pavyzdžiui:

Ar šiaurys pūtė?
Ar upė aptvino?
Ar Perkūnas griovė?
Ar žaibas mušė?
Nei šiaurys pūtė,
Nei upė aptvino,
Perkūnas nei griaudams
Su žaibais nemušė[90], –
Barzdoti vyrai,
Vyrai iš marių,
Prie krašto leidant,
Į daržą kopiant,
Rūtas numynė,
Rožes nuskynė,
Lelijas išlakštė,
Rasužę nubraukė.
RD, 28

Yra šios grupės formulėj ir variantų. Būtent po klausimo neigiamoji dalis iškrinta ir seka stačiai priešpastatomasai vaizdas, kaip antai:

Ar vėjai pūtė?
Ar sodai siaudė?
Ar meirūnai lingavo,
Meirūnėliai lingavo?
Verkė brolelis,
Verkė jaunasis,
Per aslelę eidams,
Per aslužę eidams.
JLD, 453

4) Kartais formulės, kurias matėme antroj ir trečioj grupėj, susilieja ir sudaro sudurtinę formulę. Iš karto eina klausimas, paskui teigiamas atsakymas; paskui teigiamasai atsakymas neigiama ir paduodama priešpastatomą vaizdą.

Kur kukuoj gegelės
Ir lakštingalėlės?
Motinėlės svirno sode,
Obuolių sodely.

Ne gegužės balsas,
Ne lakštingalėlės,
O tai mūsų sesytėlė
Tolumon leistoji.

NLV, 250

Bet paprastųjų paralelizmų formulės ne tiktai sudedamos į sudurtinę; kai kurios jų kartais iš sudurtinosios ir išleidžiamos; tuomet susidaro labai įdomi formulė:

Auga girioj pušis
Tarp kitų pušelių,

Linksta jos šakelės
Ant kitų medelių.

Ak man Dieve, Dieve,
Kaip širdelė liūdna!

GLS, 19

Ši formulė yra jau simbolinio pobūdžio. Einant liaudies simbolika, jei vieno medelio šakos palinko ant kito, reiškia, mergelė su bernužiu meilėj apsikabina. Todėl, kad būtų galimas posakis „Ak man Dieve, Dieve", turėjo eiti po pirmosios strofos ir klausimas, ir neigimas. Bet visa tai dingo ir tuo pačiu pagelbėjo vaizdui iš žmogaus gyvenimo pereiti į šauksmo formulę!

5) Penktoji grupė gali būti priskirta prie neigiamųjų paralelizmų tiktai, tariant, dantis sukandus; geriau būtų šios grupės paralelizmus pavadinti sąlyginiais, nes pirmoji paralelizmo dalis yra sąlyginė, o antroji – arba sąlyginė, arba paprasto tipo teigimas, arba atbulai. Pavyzdžiui:

Nukris lapeliai, –
Išsprogs ir kiti;
Numirs tetušis, –
Kur gausiu kitą?
\- - - - - - - - - -

Nukris lapeliai, –
Išsprogs ir kiti;
Numirs bernytis, –
Ar gausiu kitą?

NLV, 77

Arba:

Taip gardu gerti, kad myli,
Gražu pareiti, kad lydi.

JLD, 1024

Arba dar aiškiau:

Rugiai, miežiai nederės,
Kad mergelių nemylės!

JLD, 207

6) Pagaliau prie neigiamųjų paralelizmų tenka priskirti ir tokie, kurių pirmoji dalis yra teigiamoji, o antroji – neigiamoji, bet be neigiamųjų žodžiadalių išreikšta. Pavyzdžiui:

Vainiks mano kaip ir buvęs,
O bernytis – jau supuvęs.
JLD, 666

Arba:

Ir pritrūko sesytėlė Žaliųjų rūtelių –	Da netrūko motynėlei Gailių ašarėlių.

NS, 453

Arba gal ir:

Tas bijūnėlis, Tas šimtlapėlis, Ne taip skaniai kvepėjo, Kaip jis gražiai žydėjo.	Tas bernužėlis, Tas raitelėlis, Ne taip gražus žiūrėti, Bile meilus kalbėti.

NLV, 110

Šio pastarojo pavyzdžio paralelizmas, neigiamas iš prigimties, duoda priešpastatymą, tariant, kvadrate. Šiais pavyzdžiais, žinoma, neišsemta visa begalinė paralelizmų formulių įvairenybė.

PARALELIZMAS – EPINĖ PRIEMONĖ Slavų poezijoje, ypač velikorosų, abu pirmykščio dvinario paralelizmo nariu išauga kartais iki stambaus dydžio; kiekvienas atskiras narys sudaro tarytum atskirą dainos šaką ir patį paralelizmą padaro beveik grynai konstruktyviniu. Lietuvių liaudies poezija tokį išsišakojimą irgi pažįsta; ir vienu, ir kitu atveju jisai tarnauja epiniams tikslams.

I narys	II narys
Iz-za liesu, liesu tiomnavo, Iz-za gor, da gor vysokich, Letit stajuška sierych gusej, A drugaja – lebedinaja. Otstavala lebedj bielaja	Kak zajechala duša krasna dievica K dobru molodcu na širokij dvor, Zajechavši stoskovalasia, Jejo načali žuritj, branitj, Moloduška stala plakati:

Pročj ot stada lebedinavo,
Pristavala lebedj bielaja
K tomu stadu sierych gusej.
Ne umiela lebediuška
Po gusinomu klikati;
Jejo načali gusi ščipatj,
A lebediuška stala kričatj:
Ne ščiplite, gusi sieryje,
Ne sama ja k vam zaletiela,
Zaneslo menia pogodoju,
Pogodoju poludennoju.

Ne žurite, baby staryje!
Ne žurite menia, molodu!
Ne sama ja k vam zajechala:
Zavezli menia koni dobryje
Udalovo dobra molodca!
(Cituota iš Meuleno)

Šitame tipingame epinio stiliaus paralelizme pirmoji dalis išaugo kur kas didesnė už antrąją. Nežiūrint dydžio nelygumo, čionai svarbiausiais atvejais išlaikyta veiksmo analogija. Lyrikoj rutuloti pirmąją palelizmo dalį antrosios nuoskaudai – nedėkingas uždavinys. Lietuvių gi dainos – daugumoj lyrinės; bepuntančiose paralelizmo dalyse paralelizmo pirmykščiai gražieji požymiai – dingsta.

Du balandžiai klane gėrė,
Begerdamu sudūmojo:
Ar būt gerti, ar negerti,
Ar sparnelius paplasnoti?
Gerkva, gerkva, balandėli,
Kai pagersva – paplasnosva.
Ir nulėksva į girelę,
Ir nutūpsva į pušelę.

Du broliukai keliu jojo,
Bejodamu sudūmojo:
Ar būt joti, ar nejoti,
Ar žirgelius nubalnoti?
Jokva, jokva, broterėli,
Kai nujosva, nubalnosva.
NLV, 37

Šis paviršutiniai išlaikytas paralelizmas remias ne veiksmo analogija, nes *gerti – joti, plasnoti – nubalnoti* daugiau priešingo vaizdo veiksmai, – bet atsitiktinu, pripuolamu veiksmažodžiu: *sudūmojo*. Mūsų dainai toli iki cituotosios rusų dainos pirmapradei epinei galiai! Kiek aukščiau mes šią dainą citavome kaipo bernelių jotinę, ir dar dabar dainuojamą dainą. Paralelizmo prigimtis rodo, kad daina yra perėjusi ilgą išsirutulojimo kelią.

Lietuvių dainose dažniausia toji paralelizmo dalis, kurioje aprašoma gamta, labai maža tesirutuloja, – pasitenkina viena strofa, užtat jos sąskaita išauga antroji dalis. Pavyzdžiui:

Žali rugiai želmenuosa,
Rūta garbinuota.
Ant cėvulio dzidzio dvaro[90]
Trys noujos stoinelės.

Ant cėvulio dzidzio dvaro
Trys noujos stoinelės.
Ti vaiksciojo – ulevojo
Jounoji mergelė.

Ti vaiksciojo, ulevojo
Jounoji mergelė;
Vaiksciodama, uliodama
Su bernu kalbėjo...
Šimt., XLIV

Pradžiapradžių paralelizmo požymių turi tiktai pirmoji pirmosios strofos pusė; antroji gi – aiškiai nuaidėjo muzikalumo kryptimi. Gausiose lietuvių vadinamose „šakotose" dainose, kur pirmapradis psichologinio pobūdžio paralelizmas pasikeitė konstruktyviniu, pirmykščių požymių dar mažiau beliko.

Ko liūdo mergytė,
Ko liūdo jaunoji?
Kam nuleido baltas rankas
Ant savo kelelių?

Bene buvai stalnėj,
Bene lankei berną?
Bene tavo vainikėlis
Stalnėj ant gembelės?

Mila, buvau stalnėj,
Mila, lankiau berną,
Mila, mano vainikėlis
Stalnėj ant gembelės.

Ko liūdo bernelis,
Ko liūdo jaunasis?
Kam nuleido baltas rankas
Ant savo kelelių?

Bene buvai svirne,
Bene lankei mergą?
Bene tavo kepurėlė
Svirne ant skrynelės?

Mila, buvau svirne,
Mila, lankiau mergą,
Mila, mano kepurėlė
Svirne ant skrynelės.
NLV, 136

Tiesa, ir čia veiksmas („nuodėmė") ir jo vaisiai yra analoginiai, bet poetinė priemonė – visai kitokio pobūdžio. Pradžiapradžiame paralelizme priešpastatoma veiksmai iš gamtos reiškinių ir žmogaus gyvenimo, kurie tikrenybėj yra skirtingi dalykai; šičia – priešpastatoma tiktai... žmogaus gyvenimas. Ir dar klausimas – ar mes turime reikalą su dviem, kad ir tolygiais, veiksmais? Jeigu ir mergiotė, ir berniokas lygiai aimanuoja vienoje dainoje dėl vienokios „nuodėmės" vaisių – ar ne vienas ir tas patsai veiksmas juodu abu prislėgė?! Įsižvelgiant į šią

dainą, sunku kalbėti apie veiksmo priešpastatymą; dainos šakotumas (konstruktyvinis paralelizmas) čionai veikiausia bus choralumo požymis, senobinio amebėjinio dainavimo liekana. Kitą kartą pirmykštis paralelizmas išauga ir pavirsta išpurtusiu palyginimu, ir šį žygį jis ir lietuvių dainose pasidaro stipri epinė priemonė.

Vaikštinėjo	Vaikštinėjo
Tėvelis	Šešurėlis
Pabarėmi,	Pabarėmi,
Parugėmi.	Parugėmi.
Prašinėjo	Prašinėjo
Saulelės	Saulelės
Be kepurės,	Be kepurės,
Be kiauninės:	Be kiauninės:
Nusileiskie,	Nesileiskie,
Saulele,	Saulele,
Vakaruosna	Vakaruosna
Vėlyvuosna.	Vėlyvuosna,
Jauna mano	Bo dar mano
Dukrelė –	Martelė –
Tai nuilso,	Nenuilsus,
Tai nuvargo.	Nenuvargus.
Jos plieninis	Geležinis
Pjautuvėlis –	Pjautuvėlis
Tai sudilo,	Nesudilo,
Tai sudilo.	Nesudilo.
Jos aukselio	Alavinis
Žiedelis	Žiedelis
Surūdijo,	Nerūdijo,
Surūdijo.	Nerūdijo.
	Jank.

Ši įstabiai grakšti dainužėlė dar ryškiau pabrėžia skirtumą tarp aukščiau cituotos rusų dainos epinio paralelizmo – ir lietuvių. Ten priešpastatymas einant analogija, čionai – priešingumu, nors dainos motyvas ir tas pats – liūdna jaunamartės dalia. Tenai priešpastatymas padidina įspūdį, šioje mūsų dainoje šakotumas įspūdį lyg ir suskaldo. Kiekviena dainos šaka savy užbaigta ir gali pretenduoti savistoviai egzistuoti. Ir tiktai abi

dainos šakas palyginant menininko akimis, ryškėja, koksai vaizdavimo tobulumas glūdi šios dainos šakotume! Toliau šiuo žygiu paralelizmui nebėra kelio: daina suskils į atskiras šakas. Daugelis dainų taip ir padarė. Ir tenka jas dabar vėlei rankioti ir lipinėti vieną dalį prie kitos – suvokiant jų istorinę kelionę.

Tačiau ir lietuvių dainos turi paralelizmų, kurių epinė galia nė kiek ne silpnesnė už velikorosų. Ir tai vadinamosiose šakotose dainose!

Susivaržė
Kanapėlė
Su sėjiku,
Sėjikėliu:
    Nesėk mane,
    Sėjikėli,
    Oi, kalnuose,
    Molėnuose:
    Nebus mano
Stuomenėlio,
Nė valakno,
Valaknėlio.
    Tik sėk mane,
    Sėjikėli,
    Kloniuose,
    Juodžemiuose:
Tai bus mano
Stuomenėlis,
Ir valaknas,
Valaknėlis.

Susibarė
Dukrelė
Su motule,
Su širdele:
    Neduok mane,
    Motule,
    Už susiedo,
    Už artimo:
Nebus mano
Prieigėlės
Pas motulę.
Pas širdelę.
    Tik duok mane,
    Motule,
    O, už mylios,
    O, už antros:
Tai bus mano
Prieigėlė
Pas motulę,
Pas širdelę.

Jank.

Grakščioji mergautinė lietuvių lyrika pasirėdė galingos epikos drabužiais. Lygiai kaip dainoje: *vaikštinėjo tėvelis pabarėmi* epinė forma privertė ir dainą atsisakyti tipingųjų lyrikos savybių.

Deja, šitokios įstabios epikos pažibos lietuvių liaudies kūryboj naudojas gal tiktai mylimų svečių teisėmis – kai brolius svečiais vadinama...

VI. PALYGINIMAS IR EPITETAS

Negi rūstus augau,
Visas temylėjau,
Tik vienos tenorėjau.
LLV, 89

PALYGINIMO TIPAI Su kai kuriomis palyginimo formulėmis teko susidurti kalbant apie paralelizmą. Čia teks apžvalga papildyti.

Liaudies poezijoj tenka skirti dviejų rūšių palyginimai – paralelistiniai ir savaimingieji palyginimai. Paralelistiniai – tai yra palyginimai, išsivystę iš paralelizmo, kai šis pastarasai nustoja savo pradžiapradės reikšmės, kai žmogaus sąmonė ėmė jau aiškiai suvokti skirtingumą tarp žmogaus ir aplinkinio pasaulio. Šitokie palyginimai išlaikė paralelizmo palaiką – jo *veiksminį* pagrindą. Pavyzdžiui, kad ir ši, tariant, bendra dainų vieta:

Ne gegutėlė
Girioj kukuoja, –
Tik sesutėlė
Klėtelėj verkia. –

Šičia turime pavyzdingą neigiamą paralelizmą. Bet šit kitas, irgi be galo dažnai pasikartojantis, dainų posmas:

Verkia seselė
Margoj klėtelėj,
Kaip gegužėlė
Girioj kukuoja.

Čia turime neabejojamai sąmoningą palyginimą. Palyginama ne kokybė, ne kiekybė, ne daiktai, bet veiksmai, lygiai taip pat, kaip pirmiau cituotoj strofoj tiedu veiksmu priešpastatoma. Panašių pavyzdžių daugybė – neišsemiama:

O, aš bevelyčiau
Aukštus kalnus *kasti.*
Nekaip savo mielą
Mylėjęs pamesti.
JLD, 541*

O, kad taip išsilgtų
Ugnis vandenėlio,
O tai ne aš, mergelė.
Tavęs, bernužėlio.
BLV, 5

Ar dar geriau:

Veikiau skaityste Girios lapelius, Tik n'išardyste Mudviejų meilužėlę.	Veikiau išsemste Jūrių vandenėlį, Tik n'išbandyste Mudviejų būdužulį. NLV, 369

Šitokios rūšies palyginimai ir bus paralelistiniai, kuriuos tenka skirti nuo savaimingųjų: kuriuose palyginama daiktai, kiekybė, kokybė. Šie pastarieji gali būti sudaryti įvairiausiais būdais – įvairiausiose konstrukcijose.

KIEKYBINIAI PALYGINIMAI Tipingųjų formulių apibūdinimui paminėsime sekamus pavyzdžius:

Ne tiek nuplaukė Jūrelių žuvelių,	Kiek mano nugrimzdo Graudžių ašarėlių. JLD, 964

Čia aiškus kiekybinis palyginimas, siekiąs apibūdinti gausumą, skaičių. Bet toks kiekybinis palyginimas gali būti ir kokybinio pobūdžio, kaip antai:

Ne tiek aš rinkau, kiek graudžiai verkiau
Prie juodos žematės prisilenkdama.
GLS, 7

Čia nuo kiekybės pasiliko tiktai „kiek–tiek"; esmė gi – veiksmo, padėties apibūdinimas.

KOKYBINIS PALYGINIMAS Kokybinio palyginimo formulė – paprasčiausia. Pavyzdžiui:

Išėjo mergelė, Balta kaip gulbelė,	O tos mergos motinėlė Balta kaip sniegelis. NLV, 393

Palyginama daiktų baltumas.
Arba:

Prisėdo bernelis
Prie mano šalelės,
Tas smagesnis už švino kulkelę.

Prisėdo močiutė
Prie mano šalelės,
Ta lengvesnė už povo plunksnelę.
NLV, 267

Palyginama daiktų smagumas ir lengvumas.

„DAIKTINIAI" PALYGINIMAI Tokia pat paprasta ir „daiktinių" palyginimų formulė:

Plaukai kaip karklai,
Lūpos kaip dambros,
Liemenužis kaip lankas.
JLD, 236

Nors čia galų gale omeny turima daiktų kokybė, – negi galima daiktus lyginti atotraukoj nuo kokybės ar kiekybės – spalvos, formos, dydžio, apimties, skaičiaus ir kitų panašių požymių, – bet pacituotoj strofoj palyginimo formulė kitokia, negu mes aukščiau matėme. Ten kokybė buvo aiškiai nupasakota, čia ji tiktai suprantama, numatoma. *Mergelė balta kaip lelijėlė* – sąvokos turinys aiškiai apibrėžtas, baltumas palyginimą išsemia. *Plaukai kaip karklai* – palyginimo turinys neapibrėžtas. Čia galima suprasti ir plaukų stamantrumą, ir jų šiurkštumą, ir jų netvarką, ir t.t. Formaliniu žvilgsniu turime du palyginimo tipu. Jeigu pavadinimas „daiktinis palyginimas" ir ne visai vykęs, tai vis tiktai jis gali atstoti nors laikinai geresnį vardą, kol šis bus surastas pastarojo tipo palyginimams pavadinti.

LAIKO SANTYKIAI Laiko santykiavimui pasakyti liaudies poezija žino sekamą tipingą formulę:

Dar gaidužiai negiedojo,
Kaip mamužė kėlės,
Svyruodama, linguodama
Smūtna vaikštinėjo.
NLV, 205

Pasakose yra daiktavardžių, nuo kurių padaryta lyginamas laipsnis, kuris gali įnešti gyvumo į palyginimų formulę. Pavyzdžiui, yra sakoma *ateik laikiau*, reiškia, nesivėluok. Tačiau dainose panašaus palyginimo man sutikti nepasitaikė.

Aukščiau paminėtos palyginimų formulės ir yra pagrindinės lietuvių dainose. Toliau gali būti įvairios šių pagrindinių formulių kombinacijos. Pavyzdžiui, sekamoje dainoje palyginimas susiduria su ištižusio paralelizmo palaikais. Būtent:

Sėjau rūtą, sėjau mėtą,
Sėjau lelijėlę,
Sėjau savo jaunas dienas
Kaip žalią rūtelę.

Dygo rūta, dygo mėta,
Dygo lelijėlė,
Dygo mano jaunos dienos
Kaip žalia rūtelė. Ir t.t.
IMA

Arba vėl:

O ant žolelės
Ryto raselė

Žyd kaip aukselis,
Kaip sidabrėlis.
JSV, 802

Čia ne tik paralelizmas į palyginimą ištižo, bet ir palyginimas praskydo. Rasos spindėjimo dvigubas palyginimas su aukso ir sidabro spindėjimu iš karto – kalba ne vaizdingumo naudai. Tenka tiktai priešpastatyti aukščiau cituotą strofą su:

Ant jos kapelio
Rūtų raselė

Taip gražiai šviečia
Kaip sidabrėlis.
RD, 7

Rėzos užrašytoji formulė ir senesnė, ir tobulesnė.

PALYGINIMŲ MOTYVAI Lietuvių liaudies poezijos palyginimų motyvai labai gražiai suvesti olando Dr. R. van der Meuleno knygoj „Die Naturvergleiche in den Liedern und Totenklagen der Litauer". Liaudies poetas, savaime suprantama, palyginimams gali naudoti daiktus ir jų savybes, kaip jis juos supranta, imdamas iš aplinkinio pasaulio. Iš to pasaulio, kuris tęsias nuo mažėlio žiedo iki vidunakčio žvaigždžių, nuo mergautinių godų virpėjimo iki viduvasario saulės pilnybės, nuo rūtų darželio iki girių, iki jūros didžių vandenėlių, iki vasarojumi auksuojančių lygių laukų ir neaprėpiamų mėlynųjų tolių. Jautri poetinė nuovoka veikiai suvokia begalinėj daiktų ir reiškinių įvairenybėje visatos vienumo simbolius, atskirus reiški-

nius jungiančias gijas. Nes, kaip sako Jurgis Baltrušaitis, pilnumos valandą tarp poeto ir visatos nebelieka skiriamosios sienos. Liaudies poetas palygina mylimą mergelę ir su balta lelija, vos vos pabangiui siūbuojančia, ir su balta gulbe, iškilminga ramybe ežerėly plaukiančia, ir su žalia rūta, darželio šešėly prisiglaudusia, ir su pilka gegutėle, ant berželio šakos bekukuojančia, – ir tūkstančius kitų palyginimų parenka: visur jis suranda panašumo, palyginamojo daikto savybes apibūdinančio, nusakančio jo grožį. Taip buvo iš pat laikų pradžios, taip bus, kol tik širdis plastės žmogaus krūtinėj.

Lietuvių liaudies poetui, kaipo lyrikui iš prigimties, visų pirma rūpi žmogaus gyvenimas, sielos reiškiniai. Kaip ir kiekvienoj lyrikoj, gamtos reiškinių aprašymas nėra pats savaime poeto tikslas, yra tiktai priemonė tam ar kitam ūpui reikšti, taip ir lietuvių liaudies poezijoj esamieji gamtos aprašymai tėra tiktai tiek vertinami, kiek jie padeda žmogaus gyvenimą vaizduoti. Tad į lietuvių dainų palyginimus tenka žiūrėti kaipo į poetinę priemonę, paliekant nuošaly visą mitologiją ir mistiką, o ne taip, kaip padarė Meulenas, suvesdamas lietuvių dainų palyginimų motyvus.

APOZICIJA Visoje begalinėje palyginimų aibėje yra kai kurie liaudies poeto labiausiai numylėti, dažniausiai vartojami ir kartojami. Iš čia dar vienas žingsnis liaudies poetinės sąmonės išsivystymo keliu, ir mes pereiname į naujas poetines formules: palyginamoji jungė iškrenta – ir gauname formulę, vadinamą apozicija.

Aš palikau *motynėlę*
Kaip ant dangaus *saulužėlę*.
Kaip ant dangaus *saulužėlę*.
– – – – – – – – – – – – – –

Aš palikau *brolužėlį*
Kaip ant dangaus *sietynėlį*,
Kaip ant dangaus *sietynėlį*.
– – – – – – – – – – – – – –

Aš palikau *tėvužėlį*
Kaip ant dangaus *mėnesėlį*,
Kaip ant dangaus *mėnesėlį*.
– – – – – – – – – – – – – –

Aš palikau *sesužėlę*
Kaip ant dangaus *žvaigždužėlę*,
Kaip ant dangaus *žvaigždužėlę*.

JLD, 1115(?)

Čia mes turime palyginimus („daiktinius"): *motynėlė kaip saulužėlė; tėvužėlis kaip mėnesėlis; broliužėlis kaip sietynėlis; sesužėlė kaip žvaigždužėlė.*

Toliau mes turime dainą:

Išvandravojo
Visą pulkelį,
Niekur neranda
Sau tėvutėlio.

Nakties mėnulis –
Tai *tėvutėlis,*
Šviesi *saulelė* –
Tai *motynėlė;*

Aukštas *kryželis* –
Tai *broliužėlis,* –
Aušros *žvaigždelė* –
Tai *sesutėlė.*

GLS, 12

Šioje dainoj įsidėmėtina: dainininko našlaičio dalia tokia liūdna, toks jis vienas, kad jam beliko pasauly gamtos reiškiniai, kurie atstoja jam artimiausius gimines ir paįvairina jo vienatvę. Tai yra mėgiama poetų formulė, kai dainuojama nusiminimas. Tai yra poetinė priemonė – ir ne daugiau!

Toliau mes turime dainą, padarytą tuo pat principu ir tuo pačiu tikslu:

Ąžuolo *kryželis* –
Tai mano *tėvelis,*
Juoda *žemelė* –

Mano *motinėlė,*
Grabo *lentelė* –
Mano *sesutėlė.*

NLV, 274

Kai palyginamoji jungė *kaip* ar priešpastatomoji *tai* visai iškrenta, mes gauname formulę:

Saulė motušė,
Saulė motušė
Kraitelį krovė.

Mėnuo tėvužis,
Mėnuo tėvužis
Dalelę skyrė.

Žvaigždė sesutė,
Žvaigždė sesutė
Suole sėdėjo.

Sietyns brolelis,
Sietyns brolelis
Lauku lydėjo.

JLD, 1252

Dr. van der Meulen šioje formulėj, kaip jis išdėsto savo mintis aukščiau minėtoj knygoj, numato senovės animistinio tikėji-

mo liekanas ir neabejoja dėlei liaudies kūrybos aiškinimo, mitologininkų teorija einant. Palaiminti, kurie tiki – gali Dr. van der Meulen tikėti! Jo nuomone einant, turėtų išeiti, lietuviai tikėję, kad žmogaus dvasia palaiko įtartinus santykius su mėnesiu, sietynu (kai žmogus numiršta – jo siela ten nusibaldo), net ir su... ąžuoliniu kryžium! Geras animistinis tikėjimas! Tuo tarpu einant istorinės poetikos keliu, įsižvelgiant į vienos poetinės formulės išsirutulojimą iš kitos, negali būti abejonės, kad aukščiau minėta poetinė formulė – apozicija – yra lietuvių dainų stiliaus išsivystymo chronologinis momentas. *Nuo paralelizmo per palyginimą į apoziciją.*

Aukščiau cituotam pavyzdy turime, žinoma, paprasčiausią apozicijos formulę. Lietuvių dainose apozicija nors ir dažnai pasitaiko, tačiau didelės jos įvairenybės nėra. Jeigu objektas arba apozicija kartais palydima epitetais ar požymių paaiškinamais apibūdinimais, kaip antai „mergytė baltoji gulbelė", „mano bernužėli, baltas dobilėli", „močiute širdele", – tai šios apozicijos, palyginant jas su panašiomis apozicijomis, pavyzdžiui, rusų liaudies kūryboj, tėra tiktai lašas jūroj. Gal apozicija lietuvių dainose todėl tokia vienalypė, kad, einant lietuvių kalbos tradicijomis, aiškinantį žodį turi sekti aiškinamasai (ne atbulai, kaip, pavyzdžiui, pas rusus). Bet greičiau todėl apozicija lietuvių dainose nesirutulojo, kad ji iš esmės yra epinė priemonė.

EPITETAS Šiaip ar taip, o į lietuvių dainų poetinių priemonių pirmąją eilę išplaukia epitetas, užbaigdamas ilgą praeities poetinių formulių vystymosi kelią ir nešdamas naujų premisų. Epitetas, kaipo toks, yra kokybinis požymis, kurio simbolis (žodis) pridedama prie daikto pavadinimo tikslu daikto pavadinimą padaryti vaizdingesnį. „Kaip dažnai liaudies daina savo karžygius karaliais ir karaliūnaičiais, karalienių ir karalių vaikais esant dainuoja, tuo tarpu kai tikrojo įvykio karžygiai tėra tiktai paprasti, nevainikuoti mirtingieji! Liaudis mėgsta paleisti savo vaizduotę į kunigaikščių dvarus pasivaikščioti. Liaudis naiviu vaiko džiaugsmu džiaugias visu kuo, kas blizga", – pabrėžia

Heinrichas Morfas, bandydamas paaiškinti, kodėl liaudis taip mėgsta varsuotumą ir varsingumą[91]. Nelyginant norėdamas Morfo mintį pateisinti, A. A. Potebnia pasakė: „Visuose išsivystymo laipsniuose palinkimas į laimę, blizgėjimą, galingumą reikalingas yra patenkinimo, nors ir svajonėj. Tuo labiau gali laikinai šį troškulį nuraminti toks objektyvus daiktas, kaip daina... Juo toliau į senovę, juo labiau įprastas ir juo tvirtesnis tikėjimas, kad žodis vien savo pasirodymu gali padaryti tai, ką jisai reiškia"[92]. Matyti, šis paaiškinimas nėra neteisingas, nes liaudis visuose laikų ir geografijos pločiuos taip mėgsta dainuojamus objektus gausiai dabinamais epitetais palydėti, epitetais, kurie pasižymi spindėjimu, saulėtumu, epitetais, apimančiais liaudies nusimanymą apie gėrybę, gražybę, teisybę, teisingumą – ir jų antitezes.

EPITETO RŪŠYS Epitetas, kaipo vienašalis daikto apibūdinimas, esti dviejų rūšių. Visų pirma, kai jis atnaujina žodžio bendrąją reikšmę, ir antra, kai jis pabrėžia, sustiprina kurią nors charakteringą, prasinešusią daikto savybę. Pirmoji epitetų rūšis – tai tautologinis epitetas, nes „ir būdvardis, ir daiktavardis reiškia vieną ir tą pačią šviesos, spindėjimo idėją, nors jų priešpastatyme galėjo ir nepasireikšti jų senovinės turininės tapatybės nusimanymas"[93]. Antroji rūšis – tai paaiškinamieji epitetai: jų pamate glūdi „kuris nors požymis, kuris yra svarbus tūlame daikte, arba jį apibūdinantis atsižvelgiant praktinio tikslo bei idealinio tobulumo"[94]. Pavyzdžiui, numylėti lietuvių dainų epitetai: *jaunoji mergelė, jaunasis bernelis, senoji močiutė, geltonas aukselis, žalioji rūtelė* ir t.t. Savaime suprantama, čia yra tautologiniai epitetai. Jeigu sakoma *bernelis, mergelė* – aiškus daiktas, jie jauni[95]. Rūtelė visuomet žalia, jei kartais ji nuvysta, tai liaudies poetas apie jos spalvą ir nebeporina. Bet šit *geltonas aukselis, raudona saulužė* galima aiškinti taip ir kitaip. Jei šių posakių *geltonas, raudonas* arba iš posakio *baltoji gulbelė* paimti *baltoji* kaipo esminio, svarbaus požymio apibūdinimą, tai vis tiktai šis esmingumas yra reliatyvinis. Nes gulbių yra ir juodų (gali būti ir

balta), auksas yra ir raudonas (gali būti ir geltonas), ir saulė raudona esti tiktai ankstų rytą arba vakarop. Tokiu būdu čia mes turime pusiau tautologinius, pusiau aiškinamus epitetus, nelyginant šie epitetai būtų pereinama stadija tarp dviejų pagrindinių rūšių.

Prieš kelias dešimtis metų dr. J. Basanavičius jau atkreipė domesio į, tariant, „skambančiuosius" lietuvių dainų epitetus, pabrėždamas gausybę epitetų, palaikančių ryšius su auksu, sidabru, deimantais...[96] *Aukso padkavatės, sidabro našteliai, deimanto langeliai, sidabro kardeliai, aukso kilpinėlė, sidabro lenciūgėliai* ir t.t. Galimas daiktas, tokie epitetai iš tikrųjų nurodo į pageidaujamas daikto savybes; o gal tai yra nurodymas *ir į* idealą: nieko negali būti gražesnio kaip aukso kilpinėlės!.. Čia tai ir bus tipingi paaiškinamieji epitetai. Kiti vėl epitetai yra grynai etninio pobūdžio, reiškiantys žmogaus gražybės idealą, einant liaudies išmanymu. Pavyzdžiui, plaukų spalva: Homeras vaizduoja – balzganą (jo herojai – balzgani), viduramžio poezijai – auksinė, rusų poezijai – rusva, lietuvių – geltona. *Geltonos kaselės* – lietuvio dainininko idealas...

PASTOVIEJI EPITETAI Kiekvienos tautos liaudies kūrybos tyrinėtojas neišvengiamai susiduria su vadinamaisiais *pastoviaisiais* epitetais, kurie neabejojamai yra vėlyvesnės kilmės. „Epitetas iš esmės yra taip pat vienašalis, kaip ir žodis, patapęs daikto reiškėju, apibendrinęs kurį nors daikto sukeltą įspūdį kaip esminį, bet nepadaręs negalimu daiktu kitą panašų apsprendimą"[97]. Ir lietuvių poezijoj – daugybė epitetų, kurie palydi vieną ir tą patį daiktą. Pavyzdžiui, *motušei* apibūdinti eina epitetai: *mylimoji, senoji, geroji, baltoji, sengalvėlė, garbužėlė, užtarėjėlė, linguonėlė, augintojėlė* ir t.t. Bet jų tarpe liaudies dainininko mylimiausi ir dažniausia vartojami: *senoji* ir *baltoji*. Šiaip dedas ne su visais dainuojamais objektais. Dėl kitų objektų sunku būtų nurodyti mylimiausias epitetas. Dainuoja, pavyzdžiui, ir *aukso smiltelės*, ir *šėmos smiltelės*, ir *palšos smiltelės* ir t.t. Ir visa lygiomis teisėmis. Visai teisingai Veselovskis pabrėžia, kad tūli epitetai,

liaudies dainininkui patikę dėl tos ar kitos priežasties, išėjo į apyvartą, kaip tai dedas ir su dainomis, kurios patinka dainininkui dėl vienos ar kitos priežasties ir eina į apyvartą su visais savo variantais, su visais savo vaizdais, su visu savo žodynu. Tokiu būdu ir epitetai slankioja, prilipę prie žodžių, tarytum prie jų pridžiūvę ir savyje suakmenėję. Dainininkas ilgainiui nustoja besuvokti tikrąjį epiteto paskyrimą ir vartoja jį, kur ir kaip pakliuvo. Pavyzdžiui, mylimieji epitetai: *žalias* ir *baltas*. Jeigu sako: *žalia rūtelė, žalia lankelė, žalias šienelis, žalias kaspinėlis, žalia pušelė* – logiška minties eiga aiški. Tas pat galima pasakyti ir apie sudurtinius, metaforinius epitetus, kaip antai: *žali maureliai, žalio vario* (žalvario – Messing) *varteliai, žalio rašto žiurstelis* ir t.t. Bet dainose dažnai girdime posakius – *žalias vynas*. Aiški nesąmonė: *žalio* vyno lietuvių dainininkas niekur nematė; ir nėra pamato manyti, kad *žalias* vynas lietuvių dainininkui būtų vyno idealas. *Žalias* vynas, pasidaręs lietuvių dainose pastovus epitetas, aiškiai yra užkliuvęs per nesusipratimą iš kitur. Galima būtų manyti, kad tai atkliuvo nuo vynuogių kekės, kuri iš tikrųjų yra žalia; einant formule *pars pro toto* – galėtų būti žalumo požymis, nuo vynuogių kekių perkeltas į vyną. Bet vynuogių kekės lietuvių dainininkui – nežinomas daiktas: jis jų niekuomet nėra matęs ir niekuomet jų nedainuoja. Užtat labai dažnai dainuoja *žalias linas*, kas atitinka realiesiems akstinams. *Žalias linas* ir *žalias vynas* skamba labai panašiai – daiktavardžiai vietomis pakeisti labai nesunku. Pagaliau, jeigu *žalias vynas* yra konkretingas vaizdas, tai to pasakyti negalima apie kitus posakius: *žalios stakľužės, žalios pavartėlės* ir t.t. Čia epitetas ne tik daikto esmės nepaaiškina, bet ją dar labiau suvelia. Aišku: užklydo iš kažkur ne į savo vietą – ir pasidarė pastovus! Kas liečia epitetą *baltas*, – prisiminsime – sielai nuraminti – Potebnios žodžius, kur jis sako, kad „*baltas* reiškia geras, padorus ir pan., nes jis *baltas*“[98]. Tegu taip, tegu *balta* spalva bus ir gerumo simbolis. Lietuvių (ir slavų) poezijoj šis epitetas gal visų labiausiai nuvalkiotas ir nutrintas: *balta gulbelė, balta seselė, balta drobelė, balta motušėlė, balta aušrelė, baltas brolelis, balta obelėlė* ir t.t. – *ad*

infinitum. Visa tai vidujiniai yra pateisinama. Eidami A. Potebnios patarimu, pateisinkim *baltą* epitetą ir sekamoj konstrukcijoj:

> Ten nugrimzdo didžius tiltus
> *Baltųjų* brolelių.
> NLV, 23

Vadinas, geruosius broliukus išguldė, ištaškė. Bet šit kitoj dainoj dainuojama:

> Aš viens sūnelis pas tėvelį,
> Kaip darže *baltas diemedėlis*.
> JLD, 829

Kokiu būdu diemedis pasidarė baltas, tuo tarpu, kai jo visa gražybė ir simbolinė reikšmė remias jo žalumu?! Tokiu būdu, šitas *baltumas* čia, kaip sakoma, į svetimas vežėtis įsigrūdo. Vadinas, pasidaręs pastoviu, epitetas *baltas* yra pasiryžęs eiti tenai, kur jis visai nereikalingas ir jokios prasmės neturi. Taip dedas ir kitiems pastoviesiems epitetams. Pastovusai epitetas, be abejo, yra vėlyvesnės kilmės, jis išsirutulojo iš tautologinių bei paaiškinamųjų epitetų. Epiteto istorinis kelias pastoviojo epiteto laipsnio pasiekimu nesibaigia. Žinoma, nėra prasmės plačiau minėti tokius epitetus, kaip antai: *suvertiniai langužėliai, pakazackasis žirgas, patureckasis balnelis, muštinis doleružis, kaltinis pinigužis*, kurie savo gamybine kilme ir reikšme išeina iš poezijos rėmų ir prieštarauja lietuvių liaudies poezijos pradmenoms.

METAFORINIS IR SUDURTINIS EPITETAS Sunku nustatyti pastoviojo ir metaforinio epiteto chronologinę pirmenybę ar senatvę, bet nesunku įžiūrėti, kad ir metaforinis epitetas yra tam tikro kūrybinio proceso išbaigimas.

> Geltonos kasos, *skaistus* veidelis,
> Liemenužis patogus. –
> NLV, 215

pasakyta apie mergelę tūloje dainoje. Čia *skaistus* – paprastas, paaiškinamas epitetas.

Abu mudu broliai,
Abu mudu tokiu,
Abu mudu *bėrus žirgus,*
Abu *skaistveidėlius.*
NLV, 293

Berniokas savo bėrį taip myli, kad ne tik jo galvą palygina su žmogaus veidu, bet ją ir mergelės grožio savybėmis dabina! Arba:

Juods vainikėlis,
Gelsvos kaselės,
Žalio rašto žiurstelis.
NLV, 106

Vainikėlis, žinoma, iš rūtų nupintas, iš žalių rūtų; bet rūtos – tokios žalios, tokios sultingos, taip rūpestingai užugdytos, tokios trąšios, kad net juoda spalva iš žalumo tviska. Visa eilė prasmės perkėlimų, kol prieita iki formulės *juods vainikėlis!* Taip pat atsitiko ir posakiuose: *graudžiančios girelės, žalieji tinkleliai, aukso kvietkelė, vargų dienelė, rūtų kaselė, šventas vakarėlis, meilingoji širdelė* ir t.t. ir t.t. Jie galėjo susikurti, perėję tiktai eilę prasmės perkėlimų ir atotraukų. Tai yra tipingi lietuvių liaudies poezijos metaforiniai epitetai.

Kaip ir kitų tautų poezijoj, ir lietuvių dainose dainuojamus objektus kartais palydi ne vienas, bet keli epitetai. Pavyzdžiui: *susišniūruočiau, kad graži laiba būčiau; bernužėlis, baltas, gražus dobilėlis; jūrių marių žuvelės* ir t.t. Tokiu būdu surinktais epitetais prie vieno objekto lietuvių liaudies poezija pasigirti negali: joje jų kur kas mažiau negu, pavyzdžiui, rusų, vokiečių, senojoj prancūzų liaudies kūryboj. Be to dar, šiuo būdu suburiami lietuvių dainose epitetai yra daugiau tautologiniai: vietoj vaizdą išraiškinti, jie kartais net sumaigo.

Kiek vertingesni yra lietuvių dainų sudurtinieji epitetai, susidarę iš sutrumpintų apsprendimų ir palyginimų, – ir aprašomieji epitetai, jeigu tiktai šioks pavadinimas apskritai yra galimas. Pavyzdžiui: *žvejų mergatė pajuodakatė; skaistveidėlė mergelė, margaplunksnė gegutėlė; storalūpiai, retadančiai svotai; ilgakaklis uzbonėlis; trumpastogis kieliškėlis; vivingrieji rašteliai; striukabukaburnis svainiukas* ir t.t.

Sudurtiniai epitetai – vėlyvesniųjų laikų padaras – kai jau liaudies dainininkas nustojo dainavęs kaip paukštelė ant šakos, kai pas jį jau ėmė veikti sąmonė. Padaryti tokį epitetą, kaip *striukabukaburnis*, – reikia pagalvoti!

Tokiomis pat savybėmis amžiaus žvilgsniu pasižymi ir „aprašomieji", sukaupiantys daug metaforinės medžiagos.

Po mano vartais	Po tavo vartais
Upužė teka	Tek *šaltinatis*
Saldžiojo rynčvynėlio.	*Graudžiųjų ašarėlių.*
	NLV, 150

Čia jau epitetas–metafora išsiplėtė į visą aprašomą sakinį. A. Veselovskis, nagrinėdamas liaudies kūrybą apskritai, išskiria ypatingus epitetus, sinkretiniais vadinamus. Tokiu vardu jis vadina epitetus, „kurie atitinka jausminių įspūdžių sandarmumui (slitnostj), kuriuos pradžiapradis žmogus vaizdavo dažnai vienais ir tais pačiais lingvistiniais reiškėjais"[99]. Galimas daiktas, jautresnis ir akylesnis dainų tyrinėtojas, turįs gausesnės ir įdomesnės medžiagos ypač iš epiteto istorijos kitų tautų liaudies kūryboj, – gal toks tyrinėtojas suvoktų ir lietuvių dainose sinkretinio epiteto požymius. Tačiau, manding, atsižvelgiant epitetų kiekybės ir kokybės lietuvių dainose, jose vyrauja paprasti paaiškinamieji ar paaiškinantieji, pereinantys į metaforą, epitetai, sudarydami dainų epitetų grožį ir pažibą. Perdėm jau paprasta išorinio pasaulio priėmimo sistema lietuvių liaudies sąmonėj, perdėm jau betarpiai – iki naivumo – jausmai, per daug jau rūpestingas liaudies dainininkas, savo jausmus vaizduodamas, kad galėtų iki sinkretinio epiteto formulės prieiti! Paralelizmas, palyginimas, epitetas – ir jų grakščios sesers – metafora, personifikacija, hiperbolė – pradžiapradžio žmogaus dalia, jo godų ir svajonių grakštūs palydovai...

Pagaliau ir sinkretinis epitetas esmėj yra tas pat metaforinis, tik atotraukos – didesnis laipsnis. Ir dar didelis klausimas, ar Veselovskio sinkretiniai epitetai yra kilę iš įspūdžių sandarmumo, ar jie yra tolimesnis metaforinio epiteto rutulojimas!

VII. METAFORINĖS KONSTRUKCIJOS

Baltam grabe begulėsi,
Žemės žiedu bežydėsi.
JLD, 199

Liaudies kūryboj – kam pirmenybės vainikas: paralelizmui ar metaforai – sunkus uždavinys būtų ir Parisui. Jeigu metafora yra už paralelizmą jaunesnė, nelyginant jo duktė ar jauna grakšti jo senatvės palydovė, jeigu ji jau nutolusi nuo paralelizmo paprastumo, kartais pasiekiančio rūstybės, nuo jo senyvos lygsvaros ir olimpiškos ramybės, tai ji užtat grakštesnė ir liaunesnė, nuotaikesnė ir palaidesnė, sultingesnė ir kvapingesnė, kaip merguže, apsidžiaugusi gegužiu, raudonu putinėliu pražydusi.

Metafora, palyginant ją su kitomis poetinėmis formulėmis, jauna. Ji gimė tuomet, kai liaudies sąmonė aiškiai ėmė susivokti daiktų bei įspūdžių skirtingume bei tapatybėj, kai jau ir pačioj liaudies kūryboj buvo įsigyvenusios tam tikros kūrybinės tradicijos: ji yra vaisius visos eilės priešpastatymų, palyginimų, atotraukų, prasmės perkėlimų... Tai dalinai jau matėme epitete-metaforoj.

Pas mus kalneliai
Aloviniai,
O akmenėliai
Sidabriniai.
O akmenėliai
Sidabriniai.
Teka upelė
Žalio vyno.

Teka upelė
Žalio vyno,
Iš kraštų teiso
Žali šilkai.
Iš kraštų teiso
Žali šilkai,
Iš viduries verčias
Balti perlai...
Šimt., I

Ši įstabi dainužė įdomi ir grynai dainos technikos žvilgsniu. Pirmose dviejose strofose dainuojamus objektus lydi sultingi metaforiniai epitetai: *žalio vyno upė!* O kitose dviejose strofose eina gryno kraujo metafora. *Iš kraštų teiso žali šilkai* – žolės ar verksniai garbiniuotieji žilvyčiai, panašūs į žalią šilką. *Iš viduries verčias balti perlai* – baltos smiltelės, arba akmenėliai, arba

orinės vandens srovelės, panašios į baltus perlus. Aiškūs palyginimo pėdsakai: lyginamasai objektas dingo, jo vietą užėmė lyginantis, lyginamą atstodamas. Posakio tikslumas nukentėjo, užtat susikūrė gausiai varsuotas vaizdas: tokia jau metaforos dalia.

Tu mergyte mano,
Tu jaunoji mano,
Pažadėjai iš *meilatės*
Marškinačius siūti.
RD, 74

Vos vos ne sinkretinis epitetas: *meilatės marškinėliai!* Tiktai terminas *meilatės* pavartota ne epiteto tvarka. Tolimesnėj istorinėj kelionėj šis sąvokų priešpastatymas gali įstrigt dainininkui atmintin, ir ši konstrukcija gali pradėti palaidą gyvenimą. Bet čia dar toli iki savistovybės, čia tėra tiktai metafora, perėjusi atotraukos kančią. Kad tai yra taip, liudija ir sunkumas šią metaforą iššifruoti. Kas norėta pasakyti *meilatės marškinėliai?* Norint suvokti posakio prasmė, reikia suvokti tas kelias, kuriuo prieita iki tokios kombinacijos. O tai reiškia: metafora – ilgesnio kūrybinio proceso rezultatas.

Baltam grabe begulėsi,
Žemės žiedu bežydėsi.
JLD, 199

Dvilypė metafora: *žemės žiedas* – metaforinis epitetas; *nabašninkas žydi* – kitas šauktų: skandalas, dekadentai! Tuo tarpu liaudies poetikoj *nabašninkas žemės žiedu žydi* skamba visai normališkai. Šitokios formulės esimas liaudies poezijoje rodo į jos aukštą kūrybinę tradicinę kultūrą! Ir tai pavyzdys – ne vienintelis: jų visa aibė.

Neduok žirgačiui įsišaknyt, –
RD, 56

reiškia, negaišk, neduok žirgeliui ilgai stovėti, kad jis į žemę neįaugtų (palyg.: stovi kaip prie žemės priaugęs), arba:

Neduok stiklinei
Rankoj stovėti,
Pradės stiklinė
Rankoj žydėti.
NLV, 479

Stiklinė žydi – metafora, gauta atotraukos ir prasmės perkėlimo keliu. Sakoma: *duona sužiedėjusi,* reiškia, duona žydi, žiedais apsikrovusi, tai yra pradėjusi žaliais pelėsiais pelėti. Pradės *stiklinė žydėti* – jei neišgersi, alus pelėsiais nueis. Ir toliau:

Neduok, brolyti,
Taurei žydėti,
Neduok taurelei
Žaliai lapioti.
RD, 80

Paaiškinimu *neduok taurelei žaliai lapioti* metafora *taurelei žydėti* ne tik neiššifruojama – reiškia, ji jau visiems suprantamas, laisvai egzistuojamas simbolis – bet, atbulai, vaizdas sujaukiama, suveliama, kas ir įspūdžio našumui kenkia, ir nurodo, kad prieš susidarysiant šiai konstrukcijai turėjo būti kita, paprastesnė. Kai metafora *taurei žydėti* tapo laisvai egzistuojamas simbolis, jo pirmykštė tiesioginė reikšmė bei prasmė nubluko. Visą dėmesį sutraukia jau nebe *taurė,* o jos veiksmas – *žydėti:* taurė daros antraeilis elementas. Su terminu *žydėti* asocijuojas kuris nors augalas, gėlė ar medis, esmėj *žalias* daiktas. Todėl asociacijos keliu greta *žydėti* liaudies dainininko sąmonėj kilo *žalias.* O augale ar medy žalia tiktai lapai; vėl asociacijos keliu ir kilo *lapioti.* Tiktai šitokiu būdu tegalima suprasti, kodėl liaudies dainininkas tuščiu posakiu *neduok taurelei žaliai lapioti (žalia taurelė* – konstrukcija, kilusi tuo pačiu keliu, kaip ir *žalias vynas, baltas diemedėlis)* išblukino, išniekino gražią ir gilią metaforą *taurei žydėti.*

Kalbėsiva kalbatę,
Dūmosiva dūmatę,
Kur srovė pilniausia,
Kur meilė meiliausia.
NLV, 246

Aiškūs paralelizmo pėdsakai: ir konstrukcijoj, ir priešpastatyme. Bet čia ne paralelizmas, – apie *veiksmą,* kuriuo priešpastatymas remtųsi, jokio garso – ir visas vaizdas – perdėm metaforinis.

Jūrės maružėlės,
Žalios giruželės,
N'išbandytos naktelės.
JLD, 266

Paralelizmo pėdsakai labiau supainioti. Čia, matyti, yra buvęs neigiamasai paralelizmas formos žvilgsniu ir teigiamas – prasmės žvilgsniu; be to – daugelnaris. Prie pirmųjų dviejų paralelizmo narių neigiamoji dalelė ir veiksmas dingo, o trečiojo paralelizmo nario veiksmas įgavo metaforinės formos.

Aušta aušrelė
Į rūtų daržą,
Teka saulelė
Į lelijėlę.
JLD, 188

Čia, matyti, yra buvęs daugelnaris paralelizmas, kuriame dingo vaizdas iš žmogaus gyvenimo, o likusieji paralelizmo nariai tuo labiau „susimetaforino".

Toks yra bendrais bruožais, – bendrais, vadinas, ir ne visai tiksliais, – metaforos išsirutulojimo kelias formaliniu žvilgsniu.

METAFOROS TIPAI Kur kas sunkiau klasifikuoti metaforą, atsižvelgiant jos vidaus savybių. Čia ji yra grynai aprašomoji, čia ji pereina į pasakojamą, čia ji siekia hiperbolės ir personifikacijos formulių, čia vėl ji grįžta į paprastumą ir betarpiškumą, o čia vėl susipina su alegorija.

Kai jis jojo per laukytį,
Laukužis mirgėjo,
Kai užmynė akmenėlį,
Ugnužė žėrėjo.
DR, 64*

Arba:

O tik išdygo
Žalia rūtelė
Aukselio viršūnėle.
JLD, 999

Čia mes turime kuklią aprašomąją metaforą:

Tas *vainikėlis*
Žalių rūtelių –
Jis *nugulėjo*
Mano galvelę.
JLD, 857

Čia metafora perėjo į simboliką, ir labai vykusią: daug pasakyta! Metaforos *vainikėlis nugulėjo galvelę* šifrą prisiminsime, kalbėdami apie dainų simboliką.

Garbės mamuže mano,
Rasužę pasiklosiu,
Migluže užsiklosiu.
RD, 52

Arba:

Peludėj gimiau,
Šalinėj augau,
Už vėjo nutekėjau.
JLD, 838a

Arba:

Būč atsilenkus
Saulelės lanksmu,
Aušrelės pazarėle.
JLD, 931

Tipinga pasakojamoji metafora, pasiekusi aukšto išsirutulojimo laipsnio, susisiekianti su simbolika.

Dar vienas žingsnis toliau – ir mes gauname alegoriją, susisiekiančią su simbolika. Pavyzdžiui:

Svirno durys netašytos,
Ir langeliai nuo lentelių.
Durys nešė obuolėlius
Ir langeliai riešutėlius.
LASI, 7

Šių žodžių prasmė paaiškės, jei atsiminsime, kad jais atsako jauna pati savo vyrui, kuris ją barė už tai, kam ji ilgai miega, kuris rado pas ją obuolių ir riešutų... Iš tikrųjų, šitokiai storžieviškai šeimyninei dramai sugalvoti grakštesnę formą už lietuvių dainų metaforą – alegoriją – vargu bau galima!

Pagaliau:

Iš ko sulinko
Aukštasis kalnelis?
Tai mano sądūsėliai.

Iš ko patvino
Šis ežeratis?
Tai mano ašarėlės.
NLV, 274

HIPERBOLĖ Čia turime metaforą, jau perėjusią į hiperbolę. Hiperbolė, apskritai imant, blogą vardą turi: sakoma, kad poezijoj ji jau atgyvenusi savo amžių, kad ji atvelkanti nuobodulį ir blogus sapnus, kad ji nuodijanti poezijos nuoširdų grynumą. Nesiginčysim, galimas daiktas, individualinių kūrėjų poezijoj, tariant, kultūringoj kūryboj ji iš tikrųjų šiuo žvilgsniu yra sunki nusidėjėlė. Tačiau, kol ji tebėra liaudies poezijos motiniškame ysčiuj, kur nėra piktos pagundos, ji gryna ir gyva kaip obelės žiedas.

Numyniau takelį
Ją belankydamas,
Išsėmiau upužę
Tik bežangstydamas.
RD, 15

Kaip čia sakysi, kad hiperbolė sena ir išglebusi!
Arba:

Ir nustovėjom kalne duobatę,
Ir pakilnėjom uosies tvoratę;
Ir pakilnėjom uosies tvoratę –
Nėra kai nėra muma brolačio.
– – – – – – – – – – – – – – – – – – – –
Devynias upes plaukte perplaukiau,
O šią dešimtą nerte pernėriau.
RD, 37

Metaforiška hiperbolė nereikalinga pateisinimo. Įdomi sekama metaforiška konstrukcija:

Kaip ant lauko miglelė,
Kaip ant manęs raselė –
Toks bernužio būdelis, –
NLV, 45

atsako žirgas mergelei, pasiklaususiai, koks bernelio būdas. Simbolis ant simbolio, paralelizmas, pasileidęs į palyginimą, palyginimas, įgavęs paralelizmo formos, ir rezultat[as] – metafora, ir toks gyvas vaizdas!

PERSONIFIKACIJA Nėra berods tokios tautos, kurios liaudies kūryba nepasižymėtų personifikacijomis. Jeigu, kalbėdami apie paralelistinės poetinės formulės išsirutulojimą, minėjome priešpastatymą einant veiksmo kategorija, tai ir tenai jau buvo galima numatyti kai kurias personifikacijos pradžiodalas. Kas senesnis – paralelizmas ar personifikacija, sunku tiksliai pasakyti. Berods personifikacija bus kiek jaunesnė, ji bus kilusi tą liaudies sąmonės išsirutulojimo momentą, kai žmogus aiškiai pajuto daiktų ir reiškinių daugeriopą skirtingumą ir ėmė kolonizuoti girias ir jūras, klonius ir kalnus, saulėtus laukus ir samanotas bakūžes, – pasiųsdamas tenai savo vaikus: dievus, velnius, raganas ir panašius žmogaus sąmonės emigrantus. Ginčytis dėl chronologijos – istorikų privilegija. Mums rūpi tiktai, kad personifikacija lietuvių dainose užima garbingą vietą ir, panašiai į hiperbolę, yra liuosa nuo tų nuodėmių, už kurias ją iš individualinės poezijos veja dabar lauk. Liaudies poezijoj ji eina kitokias pareigas ir naudojas kitokiomis teisėmis.

Helenai, senovės germanai ar normanai, suomiai, apgyvendinę visus gamtos užukampius dangiškais gyventojais ir pragariškais plėšikais, apibendrindami personifikacijas, sukūrė įstabius, nepalyginamus vaizdus ir paveikslus, kurių per amžius neišsemti. Lietuvių liaudies kūryba iki personifikacijų apibendrinimo nepriėjo. Teisybė, garbingasai Kolbergas meta mintį, kad lietuvių mitologinė daina yra buvusio didelio epo fragmentas, bet savo mintį įrodinėti ir nemano: valia – tikėti, valia – paabejoti. Lietuvių dainų personifikacijos, nežiūrint jų neapskaitomos daugybės, savo konstrukcija didelių žingsnių sudėtingumo linkui nepadarė. Jos pasiliko tokios pat primityviškos, kaip ir buvo iš pradžios. Tai medis ims byloti, tai akmenėlis ims verkti, tai įsiutęs perkūnas nutrenks, tai vėjas pasaką pasakys, tai drėgnoji žemelė išminties

pamokys. Ir taip toliau. Jeigu visų laikų ir tautų poetai panašių priemonių nebūtų naudoję, poetai, kurie niekuo netiki, tai gal turėtų ir daugiau pamato dr. Reuz van der Meulenas, sakydamas, kad lietuvių dainų personifikacijose glūdi senovės animistinių įsitikinimų palaikai. Bet individualinė poezija – gera pamoka.

Kam kaltinti liaudies dainininką, kad jis yra animistas, jei jis dainuoja:

> Atpūsk, vėjeli,
> Svirno dureles,
> JLD, 713

tuo tarpu kai, pavyzdžiui, Balmontas gieda:

> Gordyj Jurgis, ty pochitil
> Veter, veter u menia!

ar dar geriau:

> O nevernyj! Veter! Veter!
> Ty ne pomniš ničevo!
> Daj i mne zabvenja, Veter,
> Daj stremlenja tvojevo! –

ir Balmonto niekas animistu bei pagoniu nevadina?! Čia nėra nei pagyrimas, nei priekaištas lietuvių liaudies poezijai. Čia norima tik pabrėžti, kad ne visuomet atsargu personifikacijose ieškoti senobinių religinių palaikų, tuo tarpu kai jos yra daugiau poetinė priemonė, kūrybinis metodas.

Ryškų pavyzdį turėjome, kalbėdami apie apoziciją, kokiu būdu saulė, mėnuo, žvaigždės, sietynas įgavo asmens savybių. Toliau: nustojusi vainikėlio mergiotė eina į darželį:

> O aš pravėriau
> Naujas daržo dureles, –
> Visos rūtelės
> Kaip viena drebėjo.
>
> Kur mudu stovėjova,
> Ten žemelė drebėjo, –
> Kur mudu vaikščiojova,
> Ten žolelė nežėlė.
> JLD, 943

Arba:

> Aš paprašyčiau
> Jaunų bernelių,
> Kad sumindžiotų
> Mano vargelį.
>
> Kad sumindžiotų
> Mano vargelį,
> Kad sukapotų
> Šviesiais kardeliais.

Mindžiot mindžiojo,
Kardais kapojo,
Mano vargelis
Nieko nebojo.

Lapais lapojo,
Šakoms šakojo,
Mano vargelis
Nieko nebojo.
JLD, 216

Jei Baltrušaitis gali ir Balmonto vėją pagrobti, tai liaudies poetas gali vargą kardais kapoti!

Berods nėra reikalo cituoti pavyzdžius, kaip „kalbasi" mergelė su gėlėmis, berniokas su žirgu, našlaitėlė su žemele, – per daug jau tokių dainų, ir jų motyvai visiems žinomi. O tiesioginės kalbos esimas liudija, kad veikia du subjektu: vadinas, žirgas, gėlės, žemė personifikuota. Personifikuojamų daiktų tarpe tenka atskirti aktinguosius ir pasinguosius agentus.

PERSONIFIKACIJOS TIPAI Pasingieji agentai – kurie negyvena savistoviu gyvenimu, kurių kalbos ar veiksmas nėra savistovaus gyvenimo reiškimas. Tai yra tokie agentai, kurių veiksmas pasireiškia pripuolamai pasitaikius tam tikram reikalui, tikslu pabrėžti ar apibūdinti tą ar kitą ūpą, tą ar kitą psichologinę situaciją.

O mums begirdant
Bėruosius žirgelius
Panėrė lydekėlė.
– O tu, lydekėle,
Margoji žuvele,
Parodyk mums kelelį.

– O, kad aš galėčiau,
Su jumis kalbėčiau,
Parodyčiau kelelį.
O kai ir prijosit
Uošvės dvarelį,
Sustokit prie vartelių.
JSV, 260

Jojo berniokai pasimerginėti, pasinėrė lydys, na, ir prasidėjo su juo kalba! Nujojo berniokai toliau, daina tęsias, o apie lydį – nė atbalsio – lydys nebereikalingas. Lydžio vaidmuo – grynai pasyvus. Taip pat dedas ir žirgo personifikacijoj, nežiūrint visos jo (žirgo) iniciatyvos ir prašmatnumo betarnaujant bernužėliui mergiočių reikalu. Ir žirgas nepriklausomai neveikia, visuomet yra kitų įrankis, o kas svarbiausia – jis yra įžymi priemonė dainininko minčiai reikšti. Tokių personifikacijų lietuvių dainose – didžioji daugybė.

Po kleveliu šaltinatis,
Čystas vandenatis,
Kur ateit Saulės Dukrytės
Anksti burną prausti.
  Prie klevelio šaltinačio
  Ėjau burną praustis,
  Man beprausiant baltą burną
  Nuploviau žiedatį.

O ir atėjo Dievo Sūnyčiai
Su šilkų tinkleliais,
Ir žvejavo man žiedatį
Iš vandens gilumos.
  O ir atjojo jauns bernytis
  Ant bėro žirgačio,
  O tas bėrasis žirgatis
  Aukso padkavatėms. Ir t.t.
RD, 48

Saulės Dukrytės, Dievo Sūnyčiai vidujiniai su daina niekuo nesurišti, tarytum pasiklydusios dainos tolimas aidas. *Saulės Dukrytės, Dievo Sūnyčiai* – apibendrinantys simboliai, duodantys progos manyti, kad yra buvę visa eilė objektų ir tradicijų. Gal dar *Dievo Sūnyčius* būtų galima suvesti į šiokiadienį pagrindą. Yra daug dainų, kuriose mergelė besiprausdama paskandina žiedą į šaltinatį, o jį gaudo tinklais berniokai broluželiai. Gal ir čia paprasti berneliai, pavadinti *Dievo Sūnyčiais*. Bet *Saulės Dukrytės* ir tokio pateisinimo neturi. *Saulės Dukrytės* – nėra poetinė priemonė; šis terminas išsiskiria iš visos dainos, nieko jai neduodamas, nieko patsai nepasiimdamas. Tai yra jau neabejojama *mitologinė liekana,* išreikšta *epišku būdu.* O šit garsioji daina:

Mėnuo Saulužę vedė
Pirmą pavasarėlį.
Saulužė anksti kėlės,
Mėnužis atsiskyrė.
Mėnuo vienas vaikštinėjo,
Aušrinę pamylėjo.

Perkūnas, didei supykęs,
Jį kardu perdalijo.
– Ko Saulužės atsiskyrei!
Aušrinę pamylėjai!
Viens naktį vaikštinėjai!
RD, 27

Personifikuoti asmenys veikia patys savaime, savo atsakomybe. Stilius – grynai epinis. Šitokias personifikacijas ir tenka pavadinti *aktingomis.* Čia personifikacija *nebėra poetinė priemonė, tai yra dainos motyvas.* Motyvas, pateisinamas tiktai mitologine praeitimi. Tokių personifikacijų lietuvių dainų tarpe – ne per daug. Kur kas dažniau pasitaiko pasiklydusios nuotrupos, kaip tai matėme, minėdami *Saulės Dukrytes.* Tokių nuotrupų šaknys rausiasi mitologinėj praeity.

Yra personifikacijų ir naujesnio tipo, kaip antai:

Atvažiavo meška
Su alučio bačka,
O vilkeliui nabagėliui
Svodbelą pakelti.
Ežys į piršlius,
Lapė į svočias,
O kiškelis nabagėlis –
Tur jis važnyčioti.

Šeškas alų darė,
Žvirblis misą maišė,
Gegužėlė nabagėlė
Apynių parnešė.
Jautis malkas kapoj,
Šuo puodus mazgoj,
Katinėlis nabagėlis
Mėselės medžioj. Ir t.t.
RD, 20

Šioje dainoj, ir nūdien dar plačioj Lietuvoj dainuojamoj, aktingoji personifikacija eina humoro keliu (pati daina, M. Biržiškos liudymu, yra *šoktinė, giesmė*). Palyginant pastarąsias cituotas dainas su kitomis, negali nekristi į akis šiųjų epinis pobūdis. Tačiau kiek aktingų „veikėjų" turėjo lietuvių dainininkas sumobilizuoti, norėdamas išlaikyti epinį charakterį! Abiejose dainose epitetų (nelaikant epitetu apoziciją *nabagėlis,* turinčią muzikalinės, „skambančios" reikšmės) ir kitų pagražinimų – nė pėdsako! Koks tasai dainininkas šykštus, kiek jis maža žodžių teduoda! Jis čia ne pasakoja, ne vaizduoja, – jis tiktai referuoja. Tarytum lietuvių liaudies dainininkas epiniu būdu aprašinėti ir pasakoti nė nemokėtų! Kai tiktai dainininkas pradeda kiek mažinti „mobilizuotųjų veikėjų" aktingumo tempą, ir „mobilizuotuosius" – kiek apibūdinti, tuojau jis pasileidžia į lyriką. Pavyzdžiui:

Aušrinė svodbą kėlė,
Perkūns pro vartus jojo,
Ąžuolą žalią parmušė.
Ąžuolo kraujs varvėdams
Apšlakstė mano drabužius,
Apšlakstė vainikėlį.

Saulės dukrytė verkiant
Surinko tris metelius,
Pavytusius lapelius.
O kur, mamyte mano,
Drabužius išmazgosiu?
Kur kraują plausiu?

Dukryte mano jaunoji,
Eik pas tą ežeratį,
Kur tek devynios upatės. Ir t.t.
RD, 62

Visi dainų tyrinėtojai (išskiriant tiktai berlynišką lenką Brücknerį) šią dainą pripažįsta labai sena. Joje dar jaučiama grynasai

teurginis kvapas, dar „ąžuolo" kraujas, sukrekėjęs nuotakos rūbuose, gyvybe tebedvelkia! Dainos simbolika, dar nesuspėjusi suabstraktėti, tebežėri pradžiaprade būties rūstybe! Daina pradėta epiniu stiliumi. Kai tik prasidėjo metaforos – tuojau įsibrovė lyrika. Šis pavyzdys labai charakteringas. Esant tokiam liaudies palinkimui į lyriką, tenka paabejoti dėl Kolbergo aukščiau minėto numanymo tikslumo. Vargu bau lietuviai kada turėjo didį išbaigtą epą.

Esamosios aktingosios personifikacijos liudija, kad seniau galėjo būti gausi mitologinė lietuvių poezija, pasiekusi aukšto tobulybės laipsnio, bet samprotaujant apie *dainuojamą* (atskirt nuo pasakų ir padavimų!) lietuvių epą tenka prisilaikyti didelių rezervų.

Metaforinių konstrukcijų apibūdinimo papildymui tenka paminėti dar metaforinio neigimo formulę. Formulę, taip gražiai išrutulotą germanų liaudies poezijoj.

O kada sugrįšim
Iš vengrujų žemės? –

klausiama dainoje. Vietoj atsakius *niekuomet,* dainuojama:

Kad išdygs kolačiai,
Žels ir akmenačiai,
Ant jūrių medačiai.
RD, 11

Reiškia – niekuomet arba tiktai stebuklo valandą. Arba:

Aš tave parvesiu
Kitą rudenėlį,
Kai žydės, kai žibės
Balti akmenėliai,
Kad suklės gluosnely
Raudonos uogelės.
NLV, 149

Yra dar viena dainų šeima, tiesa, negausi, bet užtat metaforinė ne tiktai poetinių priemonių žvilgsniu, bet ir sumanymo.

Ei, tetuž, tetuž,
Tetuži mano,
Tai dailią, tai gražią
Mergytę gavau.

O kad ji verpė
Gelsvuosius linužėlius.
Be vindo,
Be špūlės,
Be prievarpstėlės.
Ei, tetuž, tetuž, ir t. t
    O kad ji audė
    Plonas drobužėles –
    Be muštuvų,
    Be nyčių,
    Be šaudyklėlės.
    Ei, tetuž, tetuž, etc.
O kad ji man siuvo
Plonos drobės marškinėlius, –
Be vaško,
Be siūlo,
Be adatužės.
Ei, tetuž, tetuž, etc.
    O kad ji man skalbė
    Tuos plonos drobės marškinužėlius,
    Be šarmo,
    Be muilo,
    Be kultuvėlės.
    Ei, tetuž, tetuž, etc.
O kad ji man džiovino
Tuos plonos drobės marškinužėlius,
Be saulės,
Be vėjo,
Be debesužių.
Ei, tetuž, tetuž, etc.
    O kad aš dėvėjau
    Tuos plonos drobės marškinužius,
    Be kūno,
    Be dūšios,
    Be gyvastužės.
    Ei, tetuž, tetuž, etc.

LASl, 26

Berniokas savo tėvui skundžias savo tingine pačia, kuri apskritai jokių marškinių jam neduoda. Panašios formos negaciją mes turėjome; šiame pavyzdy ji turėtų tiktai ironijos atspalvio.

VIII. SPECIFINĖS FORMULĖS

Leve Sunne kumm wedder
Mit diner golden Fedder,
Mit dinen goldnen Stralen
Vom Himmel herdalen.
Vok. liaudies daina

PASITEISINTI Darytinu terminu *specifinės formulės* čia sukaupiama ir darytinai sujungtas turinys, kurį čia tiktai bendrais bruožais paminėsime. Darytinai – todėl, kad deminutyvai, pasikartojimai, specialinai niuansuoti vidaus turinio veiksmažodžiai, ironijos formulės – savo tarpe neturi tų vidaus ryšių, kuriuos mes matėme, kalbėdami apie metaforą, palyginimus, epitetus ir paralelizmus, ir visa tai suimta krūvon.

DEMINUTYVAI Deminutyvus galima teisėtai laikyti lietuvių liaudies kūrybos gražybe ir pažiba. Ir slavų, ir germanų liaudies kūryboj deminutyvų kaip daržely gėlių. Tiktai berods juo labiau į šiaurę, juo jų mažiau. Pavyzdžiui, skandinavų liaudies kūryboj juos pakeičia išdidieji epitetai. Lietuviai pietų žmonių savybėmis nepasižymi, tik jų kalboj dievų valia deminutyvų išliko aibių aibės. Deminutyvai liaudies lyrikai suteikia sunkiai apčiuopiamų ir konkretizuojamų grakštumo, meniško naivumo, švelnumo bei lengvumo. Lietuvių liaudies dainininkas gali mažne iš visų kalbos dalių daryti prašmatniausių deminutyvų. Jau tiek dainų citavus, vargu bau būtų racionalu toliau citatas betęsti – deminutyvams apibūdinti, ypač normaliesiems. Nebekalbant apie daiktavardžius ir būdvardžius *(grakštutė, baltutė)*, deminutyvus galima padaryti iš prieveiksmių ir jausmažodžių. Dainuojama juk – *eisim, broleliai, namo,* kur *namo* yra prieveiksmis. Dainuoja taip pat ir *namolio,* o tai jau yra tam tikras deminutyvas. Pagaliau dainuojama ir:

Aš eičiau namo, *namytužėlio.*
JLD, 724

Arba:

Eikiv *namučiu* pasibardamučiu.
JLD, 1026

Čia jau turime rafinuotą formą. Arba dainuoja refreną – jausmažodį *rylia, rylia,* dainuoja ir *rylia, ryluži,* arba *ai, da, ai, duži* ir t.t. Deminutyvus padaroma prikergiant atitinkamus formansus. Pavyzdžiui, *motina: -utė, -ušėlė, -užėlė, -ynytė, inėlė, -ušytė, -tynužėlė, -užaitė, -ulytė, -čiutė* (= mot-šiutė; tš = č) *-čiutėlė* ir t.t. Deminutyvo formoj naudojama ne tiktai objektas, apsprendžiamas daiktas, bet ir apsprendžiantis požymis, vis tiek – bus jis daiktavardžiu ar būdvardžiu pasakytas. *Motynėlė užtarytojėlė, seselė gėrėjėlė, jaunuolėlė seselė* ir pan. Šitokia kombinacija dažnai turi ir nuosavus būdvardžius: *bernužėlis, baltas dobilėlis; seselė, raiboji gegelė...* Liaudies daininінkas sukrauna ir tris deminutyvus paeiliui, ir dar daugiau.

Įjojo *bernelis tėvelio kiemelin,*
Pririšė *žirgelį*
Prie rūtų *darželio.*
NS, 1178

Iš šešių daiktavardžių – penki deminutyvo form[a]!

DEMINUTYVO LEMTIS Deminutyvo lemtis daugeliu žvilgsnių panaši į epiteto lemtį: kaip ir epitetas, deminutyvas pasidaro pastovus, susigyvena su vardais, dalyvauja tokiose konstrukcijose, kur jis logiškai negali būti pateisintas. Kai kur jis įgavo perkeliamos, net priešingos pirmykštei, reikšmės. Pavyzdžiui, mylimieji dainų posakiai: *jūrės marelės, jūrelės marelės, žalioji girelė* ir pan. mums tiek įprasti ir jokių abejonių mumyse nebesukelia. Iš *vanduo* dažnai daroma deminutyvas *vandenėlis* ir sakoma: *didis vandenėlis,* ir reiškia vandens masės sukaupimą – ežeras, jūra, okeanas. Pasakyti *didis vanduo* – lietuvio ausiai – kaip žąsino plunksna įdurti. Arba posakiai *aukštas kalnas, didis ežeras* ir *aukštas kalnelis, didis ežerėlis* (logiškas kirtis krinta ant apsprendžiančio žodžio); posakiai, kuriuose yra deminutyvas, vaizduo-

ja didesnį daiktą: didis *ežerėlis* didesnis už *didį ežerą, aukštas kalnelis aukštesnis* už *aukštą kalną.* Prasmės kelionė tokia pat, kaip ir formulėj *žalias vynas, baltas diemedėlis...*

Jaunamartė kartą pasiskundė:

> Parsivedžiau *seną diedą,*
> N'įmanau, kur dėti,
> Pasistačiau gale jaujos –
> Nė vilkas n'įkanda.

Ir tučtuojau pareiškia:

> Būk taip geras, vilkeli,
> Pagauk mano *vyrelį.*
> JLD, 425

Čia turime tokį pat reiškinį, kaip ir vokiečių liaudies dainoje, kai jauna moterė keikia seną įkyrų vyrą:

> Ei, ist es Tag, oder will es schier hertagen,
> Oder will die *liebe lange Nacht*
> Nimmermehr kein End nicht haben?

Tokia jau prakeikta naktis, nebėra vilties, kad ji pasibaigtų, o čia dar sakoma: *liebe Nacht – miela naktis!* Lietuviai irgi sako: *visą mielą naktelę prasidošijo, mano kaseles taršydamas!*

Reikia manyti, kad ir pastovieji deminutyvai, kaip ir epitetai, yra tam tikro kūrybinio proceso vaisius, perėjęs tam tikras prirengiamas fazes, turį savo tradicijas. Kitaip jų atsiradimas psichologiniai būtų nepateisinamas ir negalimas daiktas.

PASIKARTOJIMAI Garbingasai Wackernellis pasikartojimus vokiečių dainoje paaiškina, kaip ragu nupjauna: „kartais ištisos eilutės pakartojama, kad jas padarius ypatingai įspūdingomis"[103]. O Veselovskis dainų pasikartojimus paaiškina jų chorine kilme ir nustato net, kaip mes aukščiau matėme, pasikartojimų chronologiją[104]. Kieno teisybė? – Ir vieno, ir kito. Wackernellis tiek teisybės pasako, kiek ji neprasilenkia su teisybe dabar: jis ima dabarties faktą, jį analizuoja ir konstatuoja įspūdį. Jis tiktai pažymėjo ilgo kūrybinio proceso vaisių. Praeities

perspektyvoj – tos ar kitos strofos įspūdingumas nebuvo dainininkui – nei kaktoj, nei pakaušy.

Kas liečia pasikartojimus lietuvių dainose, tai žymiausia dalis jose paaiškinama chorine dainų kilme. Pirmuose skyriuose jau kalbėjome apie lietuvių choralus.

Aviža maldele, aš tave pasėjau,
Tu, dobil, penkialapi, dobilėl, šešialapi.
Aviža maldele, aš tave akėjau,
Tu, dobil, penkialapi, dobilėl, šešialapi.
NS, 58

Giesmė, darbo metu giedama. Pakartojami žodžiai ir ištisi posmai. Bet kokia čia gali būti kalba apie norą sustiprinti įspūdingumą? Arba:

Apynėlis augo tėvelio pakluonėj,
Puko, puko, ratu, puko, ratilėli.
Eisme, sesiulyte, apynėlio rėkštų,
Puko, puko, ratu, puko, ratilėli.
Apynėlį rėškiau, kvartukėlin dėjau,
Puko, puko, ratu, puko, ratilėli.
Kvartukėlin dėjau, namolen parnešiau,
Puko, puko, etc.
Namolen parnešiau, tėveliui padaviau,
Puko, puko, etc.
Tėveliui padaviau, tėvelis alutin,
Puko, puko, etc.
NS, 61

Darbo giesmelė. Einant Wackernellio nuomone, tektų manyti, liaudies dainininkai norėjo visų įspūdingiausiais posmais padaryti refrenus! Šitokia dainų struktūra išsiliko dainose, ir pavieniui dainuojamose, pavyzdžiui:

Šiam vėlam vakarėly
Balnojau juodbėrėlį,
Oi, liuli, liuli, liuli,
Balnojau juodbėrėlį.

Juodbėrėlį balnojau,
Pas panytėlę jojau,
Oi, liuli, liuli, liuli,
Pas panytėlę jojau.

Pas panytėlę jojau,
Kelelio nežinojau,
Oi, liuli, liuli, liuli,
Kelelio nežinojau.
IMA

Vadinamųjų šakotųjų dainų pasikartojimai tenka irgi tais pačiais motyvais paaiškinti.

I

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų bernužėlis.
Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.
Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių.
Aš bernužėlis,
Aš jauns bernelis,
Be jaunos merguželės!

II

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų merguželė.
Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.
Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių.
Aš merguželė,
Aš vargdienėlė,
Be jauno bernužėlio.

NLV, 172

Tačiau visus lietuvių dainų pasikartojimus imti kaipo amebeizmo ar antifonizmo liekaną – būtų perdėm neatsargu.

Oi, aukšti, aukšti
Girios medeliai,
Maži mano *broleliai.*
Užaugs *broleliai,*
Maži raiteliai,
Girelės kirtėjėliai.
Girelę kirto,
Girelę leido,
Pagirėmi *pastatė.*
O, ir *įstatė.*
Išbudavojo
Ant keturių kampelių.

Oi, kur kampelis –
Stiklo langelis
Gegulei kukuoti.
Kukau *rytelį*
Ir *vakarėlį,*
Iškukavo sesulę.
Sesulę veža,
Pasogą veda,
Sesulė gailiai verkia.
Neverk, sesule,
Neverk, jaunoji,
Mes dažnai atlankysim.

Žiemą važeliu,
Šyvu žirgeliu,
Pavasarį laiveliu.

Šimt., XXX

Manding, ir čia, šiuose pasikartojimuos, galima įžiūrėti kolektyvinės kūrybos ar chorinio dainavimo liekanas – mintis ir vaizdas rutulojas *formaliai,* pasiremdamas prieky einančiomis premisomis. Bet čia pasikartojimai turi ir savistovės reikšmės.

Pleonastiniai ar tautologiniai pasikartojimai gali ir nebūti kolektyvizmo ar amebeizmo padaras, gali būti jie skiriami ir vaizdui sustiprinti: tiktai eilučių ar žodžių pasikartojimas yra kolektyvistinės dainos kilmės požymis. Bet tokie pasikartojimai, kaip *oi, aukšti, aukšti* nėra nei kolektyvizmo požymis, nei vaizdo sustiprinimo priemonė: tai yra tiktai maniera dainą pradėti.

VIDAUS TURINIO VEIKSMAŽODŽIAI Vidaus turinio veiksmažodžiai – *Verba mit innerem Objekte* – lietuvių liaudies poezijoj, kaip ir rusų, labai gausūs. Tai yra tokie veiksmažodžiai, kurie savyje sukaupia ir objektą. *Dūmužę dūmoti, kalbatę kalbėti, miegelį miegoti, vargelį vargti, linguonėlę linguoti, marginėlį marginti, vakarėlį vakaruoti, laimužę lemti, sapną sapnuoti, vyžti vyžas, plėšti plyšas (vyžkit, vyžos, plyškit, plyšos* – JLD, 316), – vis tai veiksmažodžiai, kurių pagrinde glūdi objektas. Be to dar, lietuvių dainos plačiai vartoja, tariant, *pleonastinį infinityvą*. Tai formulei padaryti imama forma, kurią Kuršaitis (Kurschat) vadina antruoju infinityvu, ir palydima ji verbaline forma esamojo, būtojo ar būsimo laiko. Pavyzdžiui: *lėkte lėkti, nerte nersiu, barte barė, šaute šausiu* ir t.t. Ir viena, ir kita veiksmažodžių forma labai sustiprina dainos vaizdingumą. Greta šitokių paprastų formulių, kaip antai:

Aš keleivėlis
Keliu keliavau,
Su lazduže vandravau.
Schl, 43

Arba:

Matyt – nematė,
Praste suprato –
Ant juodbėrio žirgelio.
JSV, 63*

Arba:

Jau *aušta aušrelė,*
Užteka saulelė.
JSV, 6

Arba:

Devynias upes *plaukte perplaukiau,*
O šią dešimtą *nerte pernėriau.* –
RD, 37

liaudies dainininkas kuria sudurtinius vaizdingus posakius, pavyzdžiui:

Vainikas dainuote
Perdainuotas,
Nuometas dūsaute
Perdūsautas.
BSV, 18

Keturiose trumpose eilutėse visa charakteristika mergaitės ir ištekėjusios moteriškės gyvenimo – ir dar tokia stipria dramatine forma pasakyta!

Į šią verbalinę formulę labai panaši ir kita lietuvių–slavų kalbų ypatybė: tai yra vadinamas palyginamasai įnagininkas – *vergleichende Instrumental.* Čia irgi greta tokių paprastų posakių, kaip antai: *rože žydėti (žydėti kaip rožė), gegužėle kukuoti (kukuoti kaip gegužė), sakalu lėkti, našlaitėle verkti,* eina ir įstabios, gražios, pasakytau, rafinuotos formulės, kaip antai:

Ar tai ne dienos
Jaunai nevedus,
Kad pas močiutę augau?

Valuže guliau,
Valuže kėliau,
Valuže darbus dirbau!
LLV, 6

SPECIALINAI NIUANSUOTI VEIKSMAŽODžIAI Terminu specialinai niuansuoti veiksmažodžiai – *die bestimmt nüancierte Verba* – norima čia sukaupti dviejų tipų veiksmažodžius. Pirmoj eilėj tuos, kurie ženklina ne tiktai veiksmą arba padėtį, bet ir veiksmo ar padėties vaizdą. Pavyzdžiui, paprastasai veiksmažodis *eiti* ženklina tiktai procesą =*ire, aller, gehen.* Bet tokie veiksmažodžiai, kaip: *bruškinti, gūžinti, klumpinti, slinkinti, rutuoti, šluominti, tysinti, vamplinti, žirglioti, dūlinti, gūžėti, atidumsoti, atjuoduoti, kėbžlinti, kleipinti, krapenti, krupinti, kiūtinti, kuodinti, liopinti, nyrinti, atplastėti (pavėjui), atpletuoti (prieš vėją), atpliskuoti, atliumpėti, atsapenti* ir t.t. ir t.t. Kiekvienas šių veiksmažodžių

reiškia *eiti*, bet kiekvienas jų ir vaizduoja, kaip šis procesas vyksta. Nesunku pastebėti, kad kai kurie minėtų veiksmažodžių yra kilę iš jausmažodžių. Pavyzdžiui: *gūž, gūž – gūžinti; krap, krap – krapenti; liop, liop – liopinti; sap, sap – sapenti; pliump, pliump – pliumpėti.* Jausmažodžių lietuvių kalboje devynios galybės; jokia kita kultūrinė kalba jų tiek neturi; ir beveik iš kiekvieno jausmažodžio, reikalui atsitikus, galima padaryti veiksmažodį. Vykusie padarai eina į apyvartą, nevykę – užgimę miršta. Veiksmažodžiai, padaryti iš jausmažodžių, – ir bus antrasai veiksmažodžių tipas, įeinantis į sąvoką *specialinai niuansuoti veiksmažodžiai* (palyg.: *atjuoduoti, atpliumpsėti).* Šitokie veiksmažodžiai lietuvių liaudies kūryboj vaidina įžymų vaidmenį. Kartais tokie jausmažodžiai, simbolinantys veiksmą, gali atstoti patį veiksmažodį:

O, *sklydur, pludur*
Du gaigaluku
Malūno ežerėly.

Ar tuodu buvo
Du gaigaluku? ir t.t.
NLV, 293

Sklydur – reiškia mosuojant sparnais sklydinėti po vandenį; *pludur* – plaukioti vandens paviršiuj, kaip plaukioja plūduriuojančios žolės. Visoj strofoj veiksmažodžio nėra, tiksliau, tėra tiktai jo šaknis, o posakio vaizdingumas pertat išėjo žymesnis. Arba dar vaizdingiau:

Šipsu, vipsu laputaitė,
Šipsu, vipsu laputaitė
Su ilgąja uodegaite.
JLD, 214*

Vyžkit, vyžos, plyškit, plyšos,
Ir aš drauge šoksiu.
JLD, 330*

Iš tokių veiksmažodžių dainos įgauna įstabaus gyvumo ir vaizdingumo.

Bėgo upė *vingiuodama,*
Neš vainiką *linguodama,*
Ir nunešė nulingavo...
JLD, 485

Pati sėdi vežimėly,
Pats šalia gūruoja.
JLD, 330

Parein jauteliai
Lauku *būbuodami.*
JLD, 998*

Ant' atvažiuoja,
Ant' *atliūliuoja*
Iš Varšuvos bernelis...
JLD, 987

Aš išaudžiau, *išdusginau*,
Plonas drobes susiriečiau.
RD, 11

Ant kalno avižėlė
Žvylavo, žvylavo,
Avižos žirgelis
Ėdravo, ėdravo.
NS, 18

Tokie veiksmažodžiai atstoja visą šalutinį sakinį arba ištisą epitetų eilę. O šit dar pavyzdys:

Tėvas kančių pakylėjo,
Žents pro langą *išdundėjo.*
Tėvas šunis švilpino,
Žents pro dvarą *dilbino.*
Šunes pėdas uostinėjo,
Žents per lauką *numarmėjo.*
JLD, 824*

Lengvai, vaizdžiai nupiešta sodžiaus drama. Ir posme – ryški ironijos gyslelė.

IRONIJA Ironijoj, humore šie veiksmažodžiai yra viena dėkingiausių vaizdavimo priemonių; ir lietuvių liaudies humore – vienas svarbiausiųjų pagrindinių elementų. Pirmoj eilėj eina garsioji, dar Rėzos užrašyta, daina *Žvirblytis:*

Išėjo tėtužis, *iškuprino,*
Pučkelę prie šono ten *dyrino,*
Įsteljęs betupint *pavilbino,*
Atlaužęs žvirblytį *nubildino.*
Parvežė brolyčiai, *pargirgždino,*
Įvilko nuo rogių, *įčiunčino,*
Nupešė dukrytės, *nudulkino,*
Iškepė mamužė, *iščirškino,*
Įnešė sesytės, *įstyrijo,*
Įnešė žvirblytį, *įstyrijo,*
Pastatė ant stalo, *parėplino,*
Susėdo svetyčiai, *surioglino,*
Suvalgė žvirblytį, *sutraškino,*
Bevalgant žvirblytį, *betraškinant,*
Išmaukė aluko dvi pusbački.
RD, 18

Dėl pabrauktųjų veiksmažodžių Rėza pastebi: „šie veiksmažodžiai yra dalinai onomatopoetica"[105], kurių reikšmę jis komentuoja: „Net prie veiksmažodžių pridedama deminutyvų galūnė *-ynu, -inu,* kad įdavus veiksmui grakštumo ir nuoširdumo". „Tokiu būdu net žiauriai bei žemai skambantys veiksmažodžiai įgauna šioje dainoje per galūnę *-inu* kažką švelninančio ir gaivinančio"[106]. Kad šie veiksmažodžiai dalinai yra onomatopoetica – visiškai teisinga, bet kad jie turėtų deminutyvinės prasmės – neteisybė. Rėza, beidealizuodamas dainas,

priėjo rezultatų, kurie prieštarauja dainos esmei. Net ir dainos prasmės atsižiūrėjus, sunku būtų pateisinti Rėzos išvada. *Tetužis iškuprino* – Rėza aiškina: išėjo švelniai pasilenkdamas, grakščiai ir pamažėli[107]. Tačiau *iškuprinti* – nieko panašaus nereiškia. *Kupra* – luošų ir senatvės privilegija; *susikuprinti* – susitraukti į kuprą; *atkuprinti, iškuprinti* – ateiti, išeiti, susitraukus į kuprą, susikuprinus. Šiuo terminu gyvojoj kalboj dažnai vadinama senų žmonių eisena, nors iš prigimties ir nekuprotų, tačiau dėl senatvės kiek pasilenkusių; šiame posaky yra jau kiek švelnios pasigailinčios *ironijos* elemento. Žvirblis – nekoks labai paukštis. *Nubildinti* – reiškia ką nors nudėti su dideliu triukšmu, bildėjimu (bildu bildu – bildėti, bildinti). *Nubildinti* žvirblį – nelyginant į jį iš armotos šauti. Ir tokį paukštį vežė ne vienas tetužis, vežė su brolyčiais, o rogės traškėjo girgždėjo – toks sunkus buvo tas paukštis! *Įvilko, įčiunčino* – ne įnešė, bet įvilko, maskatuodami palei žemę, nes pulkas brolyčių tokios sunkybės pakelt negalėjo! *Pastatė, parėplino* – nelyginant kokias akėčias ant vieškelio. *Susėdo svetyčiai, surioglino* – čia jau nebe toks mielas pasišaipymas. *Ko tu čia riogsai?!* – sakoma, kai kurio nors objekto esimas daro nemalonaus įspūdžio (palyg.: „Paslenksty riogso mėšlo krūvos"). *Parioglinti* – padėti ką nors taip, kad *riogsotų* kam nors ant pykčio. *Galvijai į daržą surioglino* – daržui bėda, daržui vargas...

Posaky *sveteliai surioglino* rasti ką grakštaus ir švelnaus – reiškia, pripažinti galvijams darže svečių teises: tokie svetyčiai, kaip galvijai surioglinę, suėdė vargšą žvirblį, *sutraškino* prakaituodami. Alų ne išgėrė, bet *išmaukė; o maukti* alų galima tiktai plačią gerklę turint. Pavyzdžiui, nepasakysi, kad arklys, vandenį gerdamas, *maukia...* Kur čia deminutyvai, grakštumai, švelnumai, anot Rėzos?!

Bet juk visa ironijos paslaptis ir glūdi kontradiktoriniai priešingų sąvokų sugretinime, kaip, pavyzdžiui, kai bailį vadina drąsuoliu. Kalbamoj dainoj tokie mieli rimti vyrai ir moterėlės, kaip *tetužis, mamužė, brolyčiai, sesytės, svetyčiai,* sumanė tokį sunkų darbą, kaip žvirblio skerdynės ir iškilminga puota ant jo kau-

lų! Tai ir yra graži tipinga lietuvių ironija, tipingas lietuvių humoras. Šios dainos yra kitų variantų, kur šie ironiški veiksmažodžiai dar charakteringesni. Pavyzdžiui, JLD, 264 skaitome: *išėjo tėvelis, iškrypšlino; užmušė – užpumpino; supešė plunksneles, sudulkino; pripylė patalus, pripurtino; išvirė – išpleškino; atėjo sveteliai, atgužėjo; išėjo – iškleiniojo, priėdę – prispringsėję...*

Arba vėl kita tipinga ironiška daina:

Kas ten buvo *bildėjimas,*
Po girelę *traškėjimas.*
Kuisio koja paspūdo,
Iš ąžuolo iškrito.
Akys nardo, rubuliuoja –
Maro kuisiui priepuolis.
– – – – – – – – – – – – – –

Klausė brolis, seselė,
Ką paliksi, kuiseli?
Aš *tau paliksiu nagus,*
Kumpą snapą ir ragus,
Ir du *svaru lašinių,* ir t.t.
JLD, 246

Sąvokų sugretinimo prigimtis ta pati, kaip ir pirmojoj dainoj. Arba vėl:

Mano bernelis –
Tai didis gaspadorius:
Karčemoj gėrė
Už baltų stalelių.

Tai yra paprasčiausia ir mylimiausia lietuvių dainų ironijos formulė. Pagaliau:

Eikiv, mote, pupų kult.
Pupt, pupt, negaliu,
Nė sveikatos neturiu.
Eikiv, mote, žirnių kult,
Žirgt, žirgt, negaliu,
Nė sveikatos neturiu.
– – – – – – – – – – – – – –
Eikiv, mote, į karčemą.
Kur kurplės, kur kuntaplės,
Kur kailiniai skrebutėliai?
JLD, 1050

Vadinas, ironijos formulė ir humorui – lietuvių dainose – dėkingiausia priemonė.

HUMORAS Humoro motyvai, žinoma, išeina iš šio rašinio rėmų. Tačiau humoras, kaipo tam tikras poezijos tipas, turi kai kurių specifinių poetinių priemonių; pagrinde glūdi ironijos

principas, bet jis gali reikštis ir pasakojamomis bei aprašomomis formomis. Mylimiausia forma – vieno ir kito prado suterpimas. Pavyzdžiui:

Senas diedas
Barzdą kratė,
Kad mergyčių
Daug pamatė.
O, tu seni, senuti,
Tu seneli kratuti!

Seni, seni,
Te tabokos, –
Senis, senis
Negirdėjo.
Seni, seni, štai mergytė –
Senis suburzdėjo.

JLD, 273

Šios humoristinės dainos ironija glūdi pačioj aprašinėjimo procedūroj. Lietuvių liaudies dainininkas mėgsta pasijuokti paukščiais ir gyvuliais, tingine marčia, tinginiu girtuokliu vyru, kurpiu, „lenkų ponu" ir pan. Gausiausia ir dėkingiausia ironijai-humorui medžiaga – vestuvės su savo apeigomis.

Ypač kai prasideda visokie apdainavimai, apgiedojimai.

Gaspadinė *nabagėlė*
Labai *aimanuoja.*
Butelėlis striukakaklis
Jau *nebetutuoja.*

O jūs, svečiai besarmačiai,
Per jūsų pričinų,
Kad *uzbonas su čerkela*
Pliki be čiuprynų.

Tai girinis kubilėlis
Užu pečiaus dreba,
Kai užnakvos tie sveteliai,
Bus ir jam nelaba.

NS, 485

Uzbonas su čerkela pliki be čiuprynų – vadinas, pirmąjį išlupo bačka, o antrąja – bonka, kam jie išsunkė iš bačkos ir bonkos visą skystimėlį...

Vestuvėse svainį pašiepia:

Nemok svainiukas nė kaip sėdėt:
Aukštyn žiūri – lubas skaito,
Žemyn žiūri – blusą kremta.

NS, 647

Apie jaunąją:

Kokia čionai marti!
Kokia čia martelė!

Visačukė, kalačukė,
Visų vežta, kelių rasta:

Ne mūsų broleliui priderėjo!
Storalūpėlė,
Retadantėlė:
Per retus dantelius
Katė pelę vilko,
Per storas lūpeles
Kisielėlį sunkė.
Vilko, vilko
Ir sukrimto.
NS, 687

Svočios adresu dainuojama:

Svočiukė, širdžiukė
Gyreis bagota;
Gyreis bagota,
Labai turtinga.
Žinau, žinau
Tavo turtelį,
Žinau, žinau
Tavo turtelį:
Vienoj skrynelėj
Vyžų *porelė,*
Antroj skrynelėj
Karnų kūlelis.
Vienam aruode
Pelė penima,
Kitam aruode
Žiurkė keliama.
JSV, 729

Žiurkė keliama – vadinas, aruode tiek maža grūdų, kad net žiurkė negali išmisti; begyvendama aruode, tiek nusivarė, nusilpnėjo, kad net negali pati beatsikelti. Palyg.: *karvė keliama* (pavasarį).

Piršlio adresu zaunijama:

Piršlys melagis
Ilgaliežuvis,
Kiaurakepuris.
Nupjauk liežuvį,
Užklok kepurę.
Tai tau, piršleli,
Visa mudrė, lylio.
NS, 761

Kam kam, bet *svotams* vestuvėse visų daugiausia tenka. Kiekvieną apeigą *pamergės* palydi visa šaipokų virbine svotų adresu. *Svotai* atsako tokio pat stiliaus „oratorijomis", kurių jie visuomet gausiai turi pasirengę. Gaila, kad svotų oratorijos neužrašytos; būtų galima suvokti satyriškai ironinės dvikovos išsivystymas. Dainuojama jų adresu, pavyzdžiui:

Svotelio kumelėlė
Devyniais sieksniais:
Vienu galu joja,
Antrą vilkas pjovė,
Nė patsai svotelis
Nežinojo,
Kaip vilkelis kumelėlę
Suživojo.
NS, 784

Arba:

Svotelis aukštas – *už kepurės šaukštas,*
Sterblėj – kopūstų, kišenėj – kruopų:

Zapaslyvas svotelis, nepasčyvas.
Nešypsok, svoteli, nerodyk dantų:
Ne dėl tau čirška gaidžio žarnos.
Būtų *gražus* svotelis, būt patogus,
Tik iš vienų žandų du kamuntai.
NS, 849

Arba *dieverius* garbinama:

Reikė tau, dieverėl, ne dieverys' eiti:
Pirtelė pakurti, vantelė sušusti,
Klausučių moterėlės išvanot.

Reikė tau, dieverėl, ne dieverys' eiti:
Rudieji šuneliai palakint,
Klausučių kiaulelės paganyt.
NS, 883

(*Klausučiai* – didelis sodžius netoli Biržų, kur gyvena daugumoj evangelikai-reformatai).

Ir *kraičvežius* palydima:

Nususę kumelėlės,
Sutrūkę valksčiai:
Nepaveža, nepatraukia
Sesės kraitelio.
NS, 889

Kaip matyti iš šio keleto pavyzdžių, ironijos formulė lietuvių liaudies humore yra pasiekusi labai aukšto išsivystymo laipsnio: dar ne metus, ne kitus bus pasektinas pavyzdys individualiniams humoristams, kurie norės suvokti lietuvių humoro dvasią ir, ja eidami, kurti.

IX. SIMBOLIKA

Leiskis, saule saulužėle,
Duok man šventą vakarėlį –
Susiskinti žalioms rūtoms,
Nusipinti vainikėliui.
JLD, 838 d

SIMBOLIKOS PRADMENOS „Yra tam tikro „gimininingumo" tarp jausmų ir daiktingojo turinio, kurį pavieniais atvejais ne visuomet galima suvesti į „priežastį". Kad tam tikros gyvulių formos sukelia mumyse pasibjaurėjimo ar baimės, kad mes tam

tikras žmogaus kūno formas laikome gražiomis, o kitas – bjauriomis, kad tam tikros moterų savybės veikia seksualinai, – visa tai yra tokie faktai, kurie vaizduoja jausmų ir daiktų giminingumą. Šis giminingumas pasireiškia ne tiktai ten, kur konkretus daiktas tam tikrą jausmą pašaukia, bet ir jausme, kaipo tokiame, glūdi „daiktingumo pradmenos", kurios pasireiškia tuo, kad įjaudinti jausmai sukuria adekvatinius daiktus tenai, kur jų tikrenybėje nėra. Bailys miške naktį visur numato pavojus ir šmėklas, kur jų tikrenybėje nėra; seksualinai įjaudintas vyriškis įžiūri kiekvienoj moteriškėj Eleną"... – taip vaizduoja simbolikos psichologiją Richard Müller-Freienfels[108]. Mūsų laikais nebėra abejonės, kad smegenų darbas stiprėja pajautimų įtakoj. Pajautimai yra būtinos sąlygos, kuriomis mumyse gimsta ir rutulojasi ta ar kita sąmonė (*Erkenntnis, soznanije*), padėtis (*Zustand, sostojanije*), kuriomis sąmonės padėtys mumyse iš naujo atgimsta. Einant asociacijos dėsniu, tam tikro pajautimo pašaukta sąmonės padėtis yra jau betarpiai surišta su tuo pajautimu. Įsimylėjusiam ne tiktai mylimosios paveikslas sukelia visą eilę pergyvenimų, bet ir jos koks plaukų pluoštelis sukelia jo vaizduotėj mylimosios paveikslą ir surištus su tuo pergyvenimus. Sukaupiant visą dėmesį ties kuriuo daiktu ar to daikto įsivaizdavimu, galima pašaukti tą ar kitą sąmonės padėtį. Daiktas, ties kuriuo sukaupiamas dėmesys, yra jau simbolinio pobūdžio: jis yra akstinas eilei pergyvenimų. Vadinas, simbolis nėra tiktai ženklas, nėra alegorija. Ženklas reiškia vieną kurį daiktą, alegorija – vaizduoja kurią nors abstrakciją, kurią nors idėją ar savybę konkretingu vaizdu. Sukonkretintas simbolis, pritaikytas pavieniam reiškiniui, gali tapti alegorija. Nes simbolio esmė nėra to ar kito realingo daikto vaizdavimas, jo esmė glūdi su juo surištuose pergyvenimuose. Mes žinome, kad žmogus kartais pergyvena tokias valandas, kada jo sąmonės turinį, jo sąmonėj vykstančius procesus ne tik formuluoti, bet ir apspręsti nėra galima; tokią sąmonės padėtį mes vaizduojame *simbolinėmis* meno priemonėmis, kurios meno kūrinio dalyvyje sukelia analoginių pergyvenimų[109]. Simbolio savybė veikti mūsų sąmonę,

sukeliant eilę įsivaizdavimų, asociacijų, yra estetinė savybė; nes simbolis, nepereidamas į abstrakciją, į alegoriją, jaudina mūsų jausmus...[110]

Tariant Benedetto Croce's terminologija, simbolis nėra atidalomas nuo meniškos intuicijos, jisai net yra intuicijos sinonimas, intuicijos, kuri visuomet yra ideališko pobūdžio. Jeigu į simbolį žiūrima atotraukoj nuo simbolinamo daikto, tai toks simbolis tėra tik abstraktinės sąvokos reiškimas, jis tėra tiktai alegorija[111]. Tokiu būdu simbolio ir alegorijos sąvokų anaiptol nereikėtų painioti.

Simbolio ir simbolikos esmė mums labiau paaiškės, jei mes mesime nors trumpą žvilgsnį į simbolikos išsirutulojimą apskritai, nes pirmieji žmogaus besirutulojančios sąmonės žingsniai jau pasižymėjo simbolinėmis savybėmis. Paprasčiausia simbolikos forma – mnemoninis simbolizmas. Paprasčiausia lazdelė, ženklinanti dešimtis, lazdelė, kuria laukiniai žmonės skaičiuoja, jau bus simbolio užuomazga. Tokios pat prasmės turi ir ženklai, reiškiantys valstybės pasiuntinio galią bei įgaliavimus. Tokia mnemonine simbolika rėmėsi, pavyzdžiui, pastangos užrašyti žmogaus kalbą. Senovės egiptiečiai visokiais ženklais ženklindavo savo dievus. Pas juos dar simbolis buvo pusiau alegorija. Varsotos saulės skritulys reiškė gerybės laimėjimą kovoje su blogybe, angis – karaliaus kilnumo ženklas. Per žydus šiokia egiptiečių simbolika pasiekė ir krikščionių. Pirmieji krikščionys ne visiems suprantamais ženklais stengėsi apsisaugoti nuo persekiojimo. Jie tuos ženklus imdavo iš augalų ir gyvulių pasaulio, iš Senojo ir Naujojo Įstatymo. Avinėlis – Kristaus atperkamos mirties simbolis; kryžius ir Geras[is] Piemuo – paties Kristaus simboliai; vynuogių kekė – krikščionių įsižadėjimas; palmė – kankinių laimėjimas ir t.t. Kristus dar buvo žuvimi simbolinamas, o kryžius ilgainiui virsta visos krikščionybės simboliu. Ir taip toliau. Skaičių simbolika senovėj versdavosi daugiausia astrologija. Bet vis tiktai ir pagonys, ir žydai, ir krikščionys kai kuriuos skaičius laikė šventais. Pavyzdžiui, *septyni* žydams buvo šventas daiktas. Tą šventumą ir krikščio-

nys teisino: esą Kristus nuo kryžiaus septynis pastaruosius žodžius taręs, o be to, dar esančios septynios paslaptys, septynios nuodėmės, septynios dvasios dovanos, septyni mielaširdingi darbai... *Trys* – krikščioniškos trejybės ir trijų gerybių (tikėjimo, vilties, meilės) simbolis; *keturi* – keturių pasaulio elementų, keturių pasaulinių gerybių simbolis; *penki* – penkios Kristaus žaizdos. Ir[112] vadinamoji gyvulinė simbolika viduramžio laikais vėl buvo labai išsiplėtusi. Buvo visa eilė gamtos mokslo vadovėlių – *bestiarijų* (bestiaires), kurių tarpe itin pasižymėjo *fiziologai:* šiuose vadovėliuose buvo aprašinėjama esamieji ir fantastiniai gyvuliai ne tiek einant jų fizinėmis savybėmis, kiek „moralinėmis". Kiekvienas gyvulys buvo kurio nors gero ar blogo dalyko simbolis; tokiais simboliais savo darbams naudojosi ir menininkai, ypač plastikai. Keturi evangelistai jau senovėje turėjo savo simbolius: Matas – angelą, Morkus – liūtą, Lukas – jautį, Jonas – arą. Levas buvo jėgos ir garbingumo simbolis, aras – karališko kilnumo, povas – tuštybės, raganosis – nekaltybės, šuva – ištikimybės, kiaulė – pasitenkinimo, pertekliaus... Viduramžio kapinių paminkluose yra daug išsilikusių paveikslų, kur liūtas – vyro atributas, o šuo – moteries[113]. Simbolikos liekanų matome net teisinio gyvenimo reiškiniuose. Pavyzdžiui, senovėj lauko perleidimas buvo simbolinama stiebu; vynuogyno perleidimas – vynuogių keke; rankų paspaudimas ar pirštų į aukštį iškėlimas yra jau simboliniai priesaikos veiksmai; Romoj besibylinėjantys dėl nekilnojamo turto turėjo ginčytis pretoro akyse dėl žemės gabalo[114]. Čia minimieji pavyzdžiai yra daugiau mnemoniniai – alegorinė simbolika, ankštus ryšius palaikanti su alegorija. Bet ir čia simbolis nėra kurios nors abstrakcijos konkretizacija. Tai yra jausminis vaizdas, savo esimu pašaukiąs jo priėmėjuje atitinkamų asociacijų, vaizdų, pergyvenimų.

Dar toliau nueina metaforinė simbolika.

Teisybę pasakius, jau patsai žodis, kaipo tokis, turi savyje simbolikos pradžiodalų. Pradžiapradžiam žmogui žodis buvo ne tiktai daikto ar veiksmo ženklas, bet dar vaizdavo to daikto ar veiksmo savybes, nūdien gi mums žodžiai, bent jų didžiojoj

daugumoj, nebėra tokie. Mums jau žodis iš konkretaus daikto ar veiksmo ženklo pasidarė atotrauka, pasidarė schema. Žodžiai simboliškoj kelionėj nesitenkina viena atotrauka: veikiai prasideda metafora. Šviesa – džiaugsmingai jaudinančiai veikia į žmogaus jausmus, šviesa – džiaugsmo simbolis; net šviesius drabužius imta šventadieniais nešioti, kaipo džiaugsmą žadinančius. Šviesa – balta, šviesi; šviesa žmogaus geradarė. Ir baltumas tampa gerumo požymis. Tamsi varsa asocijuojas su priespauda, su vargu. Kur priespauda, vargas – ten ir nuliūdimas. Tamsa – juoda. Gedulo metą imta nešioti juodus drabužius. Juodi drabužiai – ne tik simbolina nuliūdimą, bet ir kituose sukelia kankinamą jausmą. Juodumas, tamsumas – nuliūdimo, gedulo, blogumo simbolis. Besirutulojant simbolikai poetiniame stiliuj, žinoma, įžymų vaidmenį vaidina ir *įspūdžių sinkretizmas*[115]. Tai vis dedas daugiau nesąmoningai, daugiau intuicijos keliu. Dabarties dailininkas simbolius dažnai vartoja visai sąmoningai. Jis ieško pavienių reiškinių, kurie skaitytojuje ar žiūrėtojuje nejučia gali sukelti daugiau apibendrintas, daugiau įvisuotintas sąvokas bei vaizdus. Kurio nors romano karžygys, visai individualiai vaizduojamas, gali pašaukti mintį ar nujautimus apie laimę viso luomo, iš kurio jis kilęs, visos epochos, visos tautos. Jis jau nustoja būti charakteringas ar tipingas. Simbolis poetiškame stiliuje – aukščiausias metaforos išsirutulojimo laipsnis. Ir juo daugiau sukelia jis pergyvenimų, – juo jis yra tikslesnis, tobulesnis, vertingesnis.

SIMBOLIZMAS LIAUDIES KŪRYBOJ Liaudies kūryboj mes turime reikalą, žinoma, su nesąmoningąja simbolika, su tokia, kokia ji natūraliniu rutulojimos keliu išėjo iš žodžių abstrakcijos ir metaforos. Kaip liaudies kūryba eina į savo simbolikos sudarymą, iš dalies mes matėme jau, kalbėdami apie paralelizmą. Liaudies kūryboj „simbolizmas yra toksai poetinis išsireiškimo būdas, kuomet antrasai palyginimo narys pasidaro nebereikalingas, kada jis laisvai kyla klausytojo sąmonėj, nebelaukiant, kad daina palyginimą ar priešpastatymą nuvestų iki galo“, –

apsprendžia simbolinio stiliaus užuomazgą liaudies poezijoj Jevgenij Aničkovas, – prie šio tikslaus apsprendimo mes neturime ką bepridėti[116].

Anoj pusėj ežero
Žalia liepa stovėjo,
Po ta liepele,
Po ta žaliąja
Trys paukšteliai čiulbėjo.
Ne paukšteliai čiulbėjo,
Trys broliukai kalbėjo, –
Jie susikalbėjo,
Jie susidūmojo
Apie vieną mergelę.
IMA

Daugybę kartų bekartojant šios dainos motyvą, savaime aišku pasidaro: jeigu daina dainuoja apie paukštelius, tai čia reikalas liečia ne juos, bet brolelius, bernelius. Paukštelis – bernioko, jaunikio simbolis. Taip pat dedas ir su kitais liaudies simbolikos padarais.

Mes čia paminėsime tiktai kai kurias pagrindines lietuvių dainų simbolikos savybes, nuošaliai palikdami dainų sumanymo simboliką. Nes, įsileidžiant į šią sritį, tektų įsivelti į dainų motyvus apskritai, o tai išeina jau iš mūsų uždavinio sienų.

Simbolis nėra kuri nors aiškiai apibrėžta sąvoka – jis yra lankstus, kiek yra lankstus kiekvienas žodis, kiek jis prisitaiko naujiems minties laimėjimams[117]. Jo turinys supas tarp visos daiktų eilės. Pavyzdžiui, *kukuojanti gegutėlė* gali simbolinti ir verkiančią motulę, ir raudančią našlaitėlę, ir savo dalia besiskundžiančią jaunamartę ar nuskriaustą merguželę. Antra vėl vertus, vieną ir tą patį daiktą gali ženklinti įvairūs simboliai. Pavyzdžiui, bernioką-jaunikį gali simbolinti ir meletėlis, ir paukštelis, ir raitelis, ir sakalėlis, ir beržėlis, ir t.t.

Taip pat mes nesileisime į nagrinėjimą tų liaudies poezijos simbolių, kurie yra bendri beveik visoms arijų tautoms, kurie yra žinomi plačiai ir tuo tarpu nereiškia jokių ypatingų, skirtingų lietuvių dainų savybių. Šitokiais simboliais tenka laikyti, kaip antai: *medis* – žmogus; *lapas* – žodis, mintis; *medelis pasilenkia* – žmogus nuleidžia galvą; *žemčiūgai, rasa* – ašaros; *apynėlis pinas* – glaudžias mergelė ar berniokas; *medis džiūsta* – žmogus nyksta; *medis išsprogsta* – mergelė (ar kartais berniokas) įsileidžia

mylėti; *rūta* – mergelė (kartais nekaltybė); *uoga* – mergelė; *medis ir po juo šaltinis* – motulė ir dukrelė, kartais vienas ir kitas simbolina mergelę (taip yra ir vokiečių poezijoje); *sakalas, šakas belaužiantis,* – jaunikis, jaunąją begrobiantis, ir t.t. Be to, dar reikia pažymėti, kad gausingieji lietuvių dainų *brolyčiai, sesytės* dar nereiškia gimininingumo ryšių; *brolužis* – gali būti ir jaunikis, ir vyras, ir šiaip berniokas, kaip *sesytė* gali būti ir jaunoji, ir nuotaka, ir jaunamartė, žinoma, ir šiaip mergiotė. Ir taip toliau.

Lietuvių liaudies poezijai yra charakteringas ne tiek tų ar kitų simbolių esimas, kiek charakteringa tų simbolių, tariant, „šeimyninė padėtis". Kiekvienas simbolis, be savo tiesioginės reikšmės, atsidūręs kitokioj padėty ar kuriame kitokiame veiksme dalyvaudamas, ir prasmės kitokios įgauna. Kaip tokia simbolių prasmė kaitaliojas, – ir pabandysime nors bendrais bruožais pasekti.

VAINIKĖLIO ŠEIMA *Vainikas – vainikėlis* – nekaltybės simbolis, visų brangiausias daiktas, kurį dainų mergelė turi pasauly. Pamesti vainikėlį, nustoti jo, išeiti už vyro, – einant dainų samprotavimu, tolygios sąvokos. Simbolio reikšmę patikrina apeigos. Kai jaunajai pina prieš jungtuves kasas ir deda vainiką ant galvos, dainuoja gailią gražią dainužėlę:

1. Ko liūdi, putinėli, ko liūdi,
   Ko liūdi, žaliukėli, ko liūdi?
   IMA

Kaip vėliau matysime: putinėlis – mergelė. Kaip jai neliūdėti, jei po jos jungtuvių:

2. Nuims vainikėlį,
   Uždės gobtūrėlį –
   Sunkumėlį ant galvelės.
   NLV, 209

O tai reiškia:

3. Kad aš buvau merguželė
   Po rūtų vainiko...
   - - - - - - - - - - - - - -

Jau šią dieną, šią dienelę
Vyro gulovėlė...
NLV, 206

Verkia merguželė, kai ją gražiuoju už vyro leidžia ir vainikėlį nuima kiti. Kur kas blogiau, jei ji pati pameta vainikėlį: vargas!

4. Patrotinau vainikėlį už alučio sklenytėlę,
Patrotinau jaunystėlę už vynelio kieliškėlį.
Kur aš jauna pasidėsiu, sarmatėlę apturėsiu?
Aš nueisiu žalion girion, kur lapute vaikus veda.
Aš ten jauna pasidėsiu, sarmatėlę apturėsiu!
Jank. 25

Vainikėlis – lobis. Dėl tokio didžio lobio visa kova vyksta. Mergelė ir jos tėvai jį sergsti, o berniokas jį stengias paveržti, pavogti (berniokas ir simbolinama dažnai šauliu – medžiotoju) – nori mergelę pasigrobti. O ji, žinia, silpnas daiktas... Jeigu mergelė išėjo už vyro ar šiaip kas jai nužagė vainikėlį – kitą kartą ji jo nebeužsidės.

5. Ir atsagstė *žaliąsias kaseles,*
Ir nukelstė rūtų vainikėlį,
Imkit, kelkit mano vainikėlį,
Kur įstūmėt mane į vargelį.
RD, 59

„Žaliąsias kaseles" – rūtų vainikėlis tiek gražiai nupintas buvo, kad net jame rūtos šakelės kaip kaselės atrodė. Iš karto vainikėlį atsagstė, o paskui nuėmė: taip čia tenka suprasti terminą – metaforą *žalios kasos.*

6. Antytės plaukė,
Plaukdamos šaukė,
Kad grimzta vainikėlis.
O kad prapuolė
Jaunos dienelės –
Teprapuol ir vainikėlis.
LLV, 5

Šios dainos motyvas tolygus 5 dainos motyvui: pirma mergelę nuskriaudė, o paskui ir vainikėlį iš jos beatimė. Keista tiktai, kodėl 6 dainoj *antys* įsipainiojo, kodėl jos šaukia, kad vainikėlis grimzta: kas joms darbo? Jeigu priminsime aukščiau cituotas strofas:

7. Oi, sklydur, pludur
Du gaigaluku
Malūno ežerėly.

Ne tuodu buvo
Du gaigaluku...

ir 8. Ir sukligo antelė ant marių,
Ir pravirko dukrelė nevalioj... –

tai suprasime, kad: gaigalukas – broliukas, o antelė – mergelė. Vadinas, 6 dainoj ne antelė šaukia dėl vainikėlio, bet pati mergelė ir rezignuodama numoja ranka: tegu žūsta! Išvažiuodama į „tolimą šalį" (in bernioką), į motinos ir brolių prašymą grįžti mergiotė atsako:

9. Bet aš negrįšiu,
Mano broleliai, –
Grąžinsiu vainikėlį.
RD, 42

Motinai gaila dukrelės: o gal galima dar panešioti pamestą – rastą vainikėlį?

10. Eik, močiute, tolimu,
Nešk vainiką šalimu,

Žinai, motinėle, pati,
Kad aš nenešiosiu.
RD, 43

Pasirodo, ne, negalima. Kodėl negalima, – paaiškina mergiotė kitoj dainoj broliams, pasiūliusiems jai užsidėti pamestą – rastą vainiką:

11. Nors jį atrasim,
Nors suieškosim,
Bet aš jo nenešiosiu,
Ant galvelės nedėsiu.

Žmonių mergelių
Ir ant rankelių
Aukso žiedai žibėjo,
Už varksnelių žvilgėjo.

O mano jaunos,
Jaunos mergelės –
Mažas vaikelis verkia –
Už mylelės girdėti.
Jank., 23

Samprotavimas – visai teisingas. Bet ne visos mergiotės moka sveikai galvoti. Pavyzdžiui, Teodoras Brazys yra harmonizavęs ir išleidęs dainą, pavadintą „Vai, tu, diemed, diemedėli". Toje dainoje močiutė kviečia grįžti dukrelę namo, nes:

12. Tu palikai vainikėlį
Už baltų skobnelių.
– Jau negrįšiu, motynėle,
Pas tave atgaliau,
Aš palikau vainikėlį
Jaunesnei seselei.

Tik mergiškas samprotavimas gali taip nušnekėti: kokiu gi būdu ji savo vainikėlį galėjo seseriai palikti? Aiškus dalykas: Teodoras Brazys harmonizavo, kaipo gryną pinigą, suterliotą dainą.

Mergelės vainikėlio sveikumu rūpinas ne tiktai močiutė, broliai, seserys, bet ir darželio gėlės.

13. O, kai aš augau pas mielą motulę,
Užtvėrė broleliai man rūtų darželį.
Tai aš pasisėjau žaliąją rūtelę,
Tai pasisodinau raudoną roželę.
Tai aš atsikėliau taip anksti rytelį,
Tai aš išėjau ant didžio dvarelio.
Tai aš pasirėmiau ant rūtų darželio,
Tai aš pasiklausiau pas žalią rūtelę:
Ar vėlys rūtelė darželin įeiti,
Ar vėlys rūtelė kvietkelį suskinti?
Dar aš nepravėriau darželio vartelių,
Jau visos rūtelės sudrebėj ik vienai.
Dar aš nesuskyniau nė vieno kvietkelio,
Išbyrėj lapeliai iš baltos rankelės.
Jank., 11

Koks čia galas: ir pas motulę augo, ir broliukai darželį užtvėrė, ir rūtelės anksti pasėtos, ir mergelė anksti kelias, ir su gėlėmis mandagiausiai elgias, o šios prieš mergiotę protestuoja?! Pasirodo, šit koks galas. Kaip Veselovskis kartą pastebėjo, einant liaudies simbolika, *sėti* reiškia *mylėti*. Tai čionai reiškia: mergelė gėles pasėjo – bernioką pamylėjo. O meilė dažnai mergiška bėda baigias. Rūtelė dreba – blogas ženklas. Toji pat daina toliau dainuoja:

Atjoja bernelis per čystų laukelį,
Atjoja raitelis, didis šidorėlis:
Oi mergele mano, balta lelijėle,
O kas tau nuėmė rūtų vainikėlį?

Tai šit kur baravykai auga! Pagaliau dainos gale paaiškėja, kad šis *raitelis* ir yra tas pats, kurs ir vainiko „vogime" dalyvavo, kurį ir mergiotė, rūtas sėdama, mylėjo (sėti = mylėti!)!

Tačiau berniokas ne visuomet jau toks vagis ir plėšikas. Kartais vainikėlis nužagiama abiem sutinkant, tik jau paskui mergiotė ima bernioką keikti. Pavyzdžiui, mergiotė klausė bernioko, kada jie kels vestuves, o šis atsakė:

14. Kaip tu ginsi baltus jaučius, –
Gink pavieškelėliu.
Ten mudu ganysiv,
Ugnužę kūrinsiv –

Sukūrinsiv vainikėlį
Žaliųjų rūtelių.
Kad būčiau žinojus
Tą šelmį bernelį,

Būčiau rūtų vainikėlį
Rasužėj paguldžius.
Cit, neverk, mergele,
Balta lelijėle,

Ryto josim jomarkėlin,
Pirksim vainikėlį.
Kad ir tu nupirksi,
Aš juo nedėvėsiu,

Aš tavo šelmystėlės
Niekad neužmiršiu!
JLD, 521

Kas tai yra *pirktas vainikėlis* – vėliau matysim. Šiuo tarpu tai yra vienintelė priemonė, kuria berniokas gali už nužagtą vainikėlį atsilyginti. Apskritai imant, kai mergelė atiduoda vainikėlį iš meilės – jį ugny sudegina:

15. Jei už gero gaspadoriaus –
Ugny sudeginsiu.
Jei už kokio ultojėlio –
Skrynelėj kavosiu, –
JLD, 357

pasisako mergiotė, kur kada vainikėlis reikia dėti!

Mergelė, pasirengusi tekėti, pina vainikėlį:

16. Nepink, sesuo, vainikėlio,
Dar tu juomi nedėvėsi, –
JLD, 485

reiškia, sesė dar per jauna vainikėliui dėvėti, bernužėliui laukti. Mergelė su vainikėliu rankose, einanti bernužio pasitiktų, – reiškia, ji pasirengusi jį priimti ir dėl „reikalo“ tartis.

17. O ir išeina
Senoji uošvytėlė,
O ir atkėlė
Man varinius vartelius.
O ir atkėlė
Man varinius vartelius.

O ir atleido
Sidabro lenciūgėlius.
O ir išeina
Ta jaunoji mergelė,
O išsineša
Vainikėlį rankelėj.
JLD, 235

Vainikėlis rankelėj – reiškia – jis laukia savo laidotuvių. Nes jeigu bernioko nenori priimti, užukelia jam vartus:

18. Ir išėjo tėvužėlis
Ir užkėlė vartelius:
Jokit pro šalį
Jūs, jauni berneliai!
NLV, 235

Kartais tačiau *vainikėlis rankose* jau gali būti „falšyvas" – nustotas.

19. Kitų mergelių –	Kitų mergelių –
Žalių rūtelių,	Vis ant galvelės,
O mano krome pirktas –	*O mano ant rankelių*
Bernužio dovanotas.	*Didžiu balseliu šaukia.*

JLD, 563

Taip nusiskundžia mergelė, kai nustoja vainikėlio *Vilniaus miestely – didžiam purvely.* Šioje dainoje lygiomis teisėmis panaudota simbolis ir metafora. *Vainikas krome pirktas* ne kas kita, kaip nuometas, gobtūras, „čipkas". Tai – simbolinė sąvoka. Bet *vainikas ant rankelių, didžiu balseliu šaukiantis* – metafora. Tūloj dainoj brolis žibina seseriai akis, kam ji vaikščiojo pas bernioką. Esą nebūtai vaikščiojus, tai:

20. Būtai nenešiojus
Sakalo ant rankų,
Tik būtai nešiojus
Aukselio žiedelį.
Šimt., XX

Čia sakalas – kūdikis. Aukščiau mes turėjom, kad žmonių *mergelių* ant rankų *aukso žiedas žibėjo, o nuskriaustajai:*

Mažas vaikelis verkia –
Už mylelės girdėti.

Tokiu būdu 19 dainoj vainikas ant rankelių, kuris *didžiu balseliu šaukia,* – kūdikis; sąvoka – aiškiai metaforiško pobūdžio.

Mergelė su vainiku ant galvos negali „nusidėti"; nori įsivelti į „nuodėmę" – vainikas reikia nusiimti.

21. Mergytę guldysiu
Į naują lovelę,
Vainiką kabinsiu
Į margą gembelę.
NLV, 141

Arba:

22. Mila, buvau stalnėj,
Mila, *lankiau berną,*
Mila, mano *vainikėlis*
Stalnėj ant gembelės.
NLV, 136

Vainikėlis ant gembės – prastas reikalas, – taip pat, kaip kad jį ir į skrynelę įdeda...

Tačiau vainikėlis, kaipo tokis, – keistai elgiasi: nieko nuo jo nepaslėpsi – jame atsispindi visi mergiotės žygiai.

23. Apšarmotas, aprasotas
Mano vainikėlis.
Aš mergytė apkalbėta
Neviernais žodeliais.
NLV, 314

Bet – rasa nėra toks piktas daiktas: nei iš šio, nei iš to pati savaime nekris ant vainikėlio – kam mergelę žudyti. Jei rasa krinta ant vainikėlio, tai šis dalykas dedas šitaip:

24. Anksti rytą rytužį
Saulužė tekėjo,
O per stiklo langužatį
Močiutė žiūrėjo.

Anksti rytą rytužį
Vandenėlio ėjau,
O tai mano vainikėlį
Migložė užkrito.

Klausiu tave, dukruže,
Kur tu vaikštinėjai,
O kur tavo vainikėlį
Migložė užkrito?

Tai ne tiesa, dukružėle,
Nevierni žodeliai.
O tu savo bernužėlį
Per lauką lydėjai.

O tai tiesa, mamuže,
Tai vierni žodeliai,
Aš su savo bernužėliu
Žoduką kalbėjau.
RD, 38

Žinoma, jeigu tokiomis aplinkybėmis rasa krinta už vainikėlio –

žmonės turi pamato merguž̨ę apkalbėti... Rasa ant vainikėlio – blogas ženklas!

25. Ai, ai, ai Dieve,	O aš nušalau
Dievuliau mano,	Kojas rankeles;
Kaip aš šią naktį	*Užkrito rasa*
Vargely buvau:	*Už vainikėlio.*

Toliau dainoj pasakojama, kaip toji mergele grėbia šieną, kaip in ją atjoja berniokas, kuris jos klausia:

O, padėk Dievai,
Jauna mergele,
O *kodėl, dėlko*
Be vainikėlio?
JLD, 969

Jei užkrito rasa už vainikėlio – belieka arba jis ant gembės kabinti, arba jūroje paskandinti...

Tokiu būdu *vainikėlis* – visų priimtas simbolis, nereikalingas jokių paaiškinimų: palyginimų, priešpastatymų. Dar daugiau: šis simbolis, dažnai jį bekartojant, nustojo savo pirmykštės prasmės ir patsai, kaipo tokis, pasidarė dainos objektas. Bene kiekviename didėlesniame lietuvių dainų rinkiny pasitaiko keletas variantų dainos, kaip nuėjo mergelė vaikščioti, pakilo šiaurės vėjas ir nupūtė vainikėlį. Kitais atvejais tasai *šiaurės vėjas* ir yra berniokas – vainikavagis, bet taip dedas ne visuomet. Kitose dainose tokiais blogais darbais verčias vėjas patsai savo iniciatyva. Vėjas nupučia vainiką, vainikas plaukia per upę, jūrą: jį gaudo berniokai su tinklais, žvejoja; bežvejodami patys prigeria, mergiotė jų verkia ir t.t.

Vadinas, vainikas kaipo simbolis nustoja savo prasmės, liaudies dainininkams daros nebereikšmingas. Apie jį dainuojama inercijos būdu, nebenusimanant esmės. Todėl ir dainos motyvas apie vainikėlį pasidaro negyva abstrakcija.

ŽIEDAS Panašų vaidmenį lietuvių dainose vaidina ir žiedas. Bet žiedas neturi tokių amžiais besikūrusių tradicijų kaip kad vainikas: jo simbolika kur kas paprastesnė. Mergelė su vainiku – žiedas blizga, spindi; mergelė nustojo vainiko – žiedas

rūdija. Panašiai, kaip dedas su vainiku, ir žiedas nusmunka nuo piršto, paskęsta, o berniokai jo ieško, prigeria dėl jo ir t.t. Žiedų pasikeitimas sužieduotuvėms ar jungtuvėms – vėlyvesnės kilmės simbolis – ir vartojamas ne tik liaudies būtyje...

Tipingus vainiko – žiedo santykius gali apibūdinti kad ir šiokia daina:

26. Aš ėjau per kiemelį,
Pro rūtų darželį,
O ir sutikau
Šelmį bernelį
Pas rūtų darželį;
Tvėrė baltą rankelę,
Movė aukso žiedelį.
\- - - - - - - - - - - -
O ir nupuolė
Mano vainikėlis
Į čystą vandenėlį.
RD, 31

Vainikas žiedo nepakenčia: nukrito nuo galvos, kam berniokas mergiotei žiedą movė... Ir berods vienintelis savo rūšies posmas tėra (bent man daugiau neteko sutikti), kur mergiotė pareiškia:

Dėkui broliui *už tą meilę,*
Kad priėmei vainikėlį...
JLD, 485

Paprastai mergiotė, dovanojusi berniokui vainiką, jį keikia: apie padėką ir kalbos nėra...

KEPURĖLĖS ŠEIMA

27. Žiba ugnelė,
Žiba kepurėlė,
Žiba mano merguželės
Rūtų vainikėlis! –
JLD, 750

girias berniokas savo laime. Berniokui kepurė – tas pat, kaip ir mergiotei vainikas – ta pačia prasme. Ne mažiau jisai dėl jos opus!

I

28. Bernelis užtardamas,
Mergelei kalbėdamas:
Gulk ant mano kelių,
Ant baltųjų rankelių.
Aš guldama *palikau,*

II

29. Aš nusėdęs *užmigau*
Ant mergelės keližių
Ir jos, lelijos, rankužių.
Kai *pabudau, tai neradau*
Sidabrinius pentinėlius

O keldama n'atradau	*Nei kepurės burtiką.*
Ant galvos vainikėlį.	Ak, atduokit, kas atradot,
Ant rankelių žiedelį.	*Man gėdos nedarykit*
NLV, 127	Ir *nė mano mergužei!*
	RD, 51

Kas tai yra pamesti vainikas – jau matėme. Berniokas irgi skundžiasi kepurės nustojęs (mergiotei žiedas = berniokui pentinai, kepurės burtiką – *pars pro toto*); jeigu jį atras be kepurės, bus gėda ir jam, ir jo mergužei... Mes jau matėme, kad mergiotė, atlankiusi berną, užmiršta pas jį *vainikėlį ant gembelės,* berniokas pas mergelę pabuvojęs:

30. Mila, buvau svirne,
Mila, lankiau mergą,
Mila, mano kepurėlė
Svirne ant skrynelės.
NLV, 136

Kai vienas užmiršta kepurę, o kita – vainikėlį, gali kilti ir rimtų nesusipratimų.

31. Žali rugiai želmenuose,
Rūta garbinuota.
Ant tėvulio didžio dvaro
Trys naujos stainelės.

Ant tėvulio didžio dvaro	Ant motulės didžio dvaro
Trys naujos stainelės.	Trys rūtų darželiai;
Ten vaikščiojo, uliavojo	Ten vaikščiojo, uliavojo
Jaunoji mergelė.	Jaunasai bernelis.
Ten vaikščiojo, uliavojo	Ten vaikščiojo, uliavojo
Jaunoji mergelė;	Jaunasai bernelis;
Vaikščiodama, uliodama	Vaikščiodamas, uliodamas
Su bernu kalbėjo:	Su merga kalbėjo:
– Ar nebuvai, merguželė,	– Ar nebuvai, bernužėli,
Stainioj pas žirgelį,	Darže pas rūtelę,
Ar ne tavo vainikėlis	Ar ne tavo kepurėlė
Stainioj ant langelio?	Darže ant rūtelės?
– Aš nebuvau, bernužėli,	– Aš nebuvau, merguželė,
Stainioj pas žirgelį.	Darže pas rūtelę.
Tai ne mano vainikėlis	Tai ne mano kepurėlė
Stainioj ant langelio.	Ant žalios rūtelės.
	Šimt., XLIV

Nejau pas vieną ir kitą dar kas nors trečias būtų buvęs? Mergiotės rūtelė – bernioko žirgelis; bernioko stainelė, kur mylimas žirgas stovi, – mergiotės darželis, kur rūta auga, (kartais) klėtelė, kur mergelė miega, kur marga skrynelė stovi vainikėliui pasidėti...[118]

Kaip matyti iš 31 dainos, ne tik vainikas, bet ir kepurė gali suabstraktėti: pakliuvo į tokią kombinaciją, kurioj jokios prasmės neturi. Vadinas, kepurė, taip pat kaip vainikas, simbolis labai senas, turįs praeity nusitęsusių tradicijų, kurias pereidamas pametė ryšius su realybe: pasidarė dainos objektas.

Jei mergelė nori berniokui atkeršyti už skriaudą, tai pikčiausias kerštas būtų:

32. Kad tave, šelmi, pažinčiau,
Tau kepurėlę nutraukčiau,
Į juodą purvą suminčiau!
NLV, 151

Nėr kito atlyginimo už vainiko nukniaukimą!

Mes matėme, kad mergiotė, reikšdama berniokui simpatijas, išeina jo pasitiktų su vainiku rankoje. Taip pat daro ir berniokas:

33. Jis jai davė labą rytą,
Ji jam nė žodatį:
Jis jai kėlė kepuratę,
Ji jam vainikatį.
RD, 23

Reiškia, atsakė realinga simpatija. Dažnai pasitaiko: berniokas kelia kepurę, o mergiotė vainiko nekelia – jokios vilties!

Kartais vainikėlis ant galvelės kreivai guli: mažas vėjelis gali nupūsti. Tokia pat laimė lydi ir kepurę.

34. Anoj pusėj Už Nemuno Stovi mergelė Ant krantelio; Jos vainikėlis Ant šonelio, Šilkų kasnykai Per petelius.	Anoj pusėj Už Nemuno Stovi bernelis Ant krantelio; Jo kepurėlė Ant šonelio, Šilkų juostelė Lig žemelei.

Kad aš žinotau,
Kad mano būtų,
Aš persiirtau
Per Nemuną.
Aš persiirtau
Per Nemuną,
Jai vainikėlį
Pataisytau.
Jai vainikėlį
Pataisytau,
Šilkų kasnyką
Sumastytau.

Kad aš žinotau,
Kad mano būtų,
Aš persiirtau
Per Nemuną.
Aš persiirtau
Per Nemuną,
Jam kepurėlę
Pataisytau.
Jam kepurėlę
Pataisytau,
Šilko juostelę
Suvaržytau.
Jank.

Ne visuomet vanagui Velykos – ne visuomet berniokas mergiotę apvagia; kartais ir mergiotė berniokui gėdą padaro – nukenčia, žinoma, kepurė.

35. Norėjo mane prigauti,
Iš to kiemelio išgauti.
Ale aš pirma prigavau,
Jo kepurėlę nutraukiau,
Mečiau kepurę į purvą...
JLD, 472

Kepurė, simbolinusi bernioko „nuodėmę", pavirto šiaip bernioko garbės simboliu.

Mes jau matėme, kai užkrinta rasa už vainikėlio, – bėda! Ne geriau, kai rasa ir už kepurėlės užtyška: „nuodėmė" – bendra, matyti, „nuodėmė"... Kadangi motyvas įdomus ir svarbus, tebūnie leista pacituoti kiek ilgesnę dainą.

36. Ui, ui, ui Dievai,
Dievuliau mano,
Kaip aš šią naktį
Vargely buvau.

O, aš nušalau
Kojas rankeles,
Užkrito rasa
Už vainikėlio.

Ui, ui, ui Dievai,
Dievuliau mano,
Kaip aš šią naktį
Vargely buvau.

O aš nušalau
Kojas rankeles.
Užkrito rasa
Už kepurėlės.

O, kad išauštų
Balta aušrelė,
Kad užtekėtų
Šviesi saulelė!

Kad užtekėtų
Šviesi saulelė –
Eičiau į lanką
Šienelio grėbtų.

O bešvytuojant
Naują grėblelį,
O ir atjoja
Jaunas bernelis.

O, padėk Dievai,
Jauna mergele,
O kodėl, dėlko
Be vainikėlio?

O todėl, dėlto
Be vainikėlio,
Kad nemylėjau
Žalių rūtelių.

O kad sugrįžčiau
Į tas dieneles –
Labiau mylėčiau
Žalias rūteles:

Tankiai lankyčiau
Ir aplaistyčiau,
O kur eidama
Apsikaišyčiau!

O, kad išauštų
Balta aušružė,
Kad užtekėtų
Šviesi sauložė!

Kad užtekėtų
Šviesi sauložė,
Eičiau į lanką
Šienelio pjautų.

O man bepjaunant
Lankoj šienelį
Antai ateina
Jauna mergelė.

O, padėk Dievai,
Jaunas berneli,
O *kodėl, dėlko*
Be kepurėlės?

O todėl, dėlto
Be kepurėlės,
Kad nemylėjau
Bėrą žirgelį.

O kad sugrįžčiau
Į tas dieneles, –
Labiau mylėčiau
Bėrą žirgelį:

Tankiai pašerčiau
Ir pagirdyčiau,
O kur ketėjęs –
Tenai nujočiau!

JLD, 518

Užkrito rasa už kepurės ir vainikėlio, – abu nustojo jaunatvės garbės! Rūta – nekaltybės sargas, žirgas – bernioko jaunatvės garbės sargas (garbė – vainikas, kepurė).

Įsižvelgiant į šią dainą, bene bus galima suvokti kito simbolio reikšmės pėdsakus. Šit garsioji daina[119]:

37. Aš sakiau, sakiau
Savo mergytei:
Neeik, neeik per linų lauką.

Ar aš nesakiau
Savo bernyčiui:
Nejok, nejok per rugių lauką.

Ei užkris, užkris
Už vainikėlio
Mėlyns, mėlyns linų žiedelis.

Ne vienai dienai,
Ne adynėlei –
Visam, visam savo amželiui.

Ei užkris, užkris
Už kepurėlės
Geltons, geltons rugių žiedelis.

Ne vienai dienai,
Ne adynėlei –
Visam, visam savo amželiui[120].
NLV, 385

Chr. Bartschas dėl šios dainos pastebi: „Persergstimas nurodymas į rugių ir linų žiedą reiškia, kad berniokas ir mergiotė susituokę nustoja savo jaunųjų dienų laisvės ir daros atsakomingi už jų ūkį – jisai specialiai už rugių laukus ir ji – už linų"[121]. Tenka tiktai pasigailėti, kad garbingasai mūsų dainų žinovas nelaikė reikalinga sau mintį kiek pagrįsti: gal būtų kiek mūsų abejones išsklaidęs, o gal būtų ir naujų galimybių radęs. Šiaip ar taip, tokios specialinės atsakomybės už ūkį pėdsakų dainose yra nemaža. Pavyzdžiui:

38. *Kas bobelių* dainavimas,
O *ropelių* žaliavimas!
Dainuokit, bobelės,
Žaliuoj jūsų ropelės!

Kas *vyrelių* dainavimas,
O *rugelių* žaliavimas!
Dainuokit, vyreliai,
Žaliuoj jūsų rugeliai!

Kas *bernelių* dainavimas,
O *žirgelių* žvingavimas!
Dainuokit, berneliai,
Žvingaun jūsų žirgeliai!

Kas *mergelių* dainavimas,
O *rūtelių* žaliavimas!
Dainuokit, mergelės,
Žaliuoj jūsų rūtelės!
JLD, 262

Galimas daiktas, šis pavyzdys kiek ir palaiko Bartscho mintį, tačiau, atrodo, simbolio prasmė vis tiktai giliau glūdinti.

Dainos tonas – itin liūdnas. Daina (Nesselmanno variantas) prasideda išmetinėjimu: *ar aš nesakiau*. Be to, Nesselmannas paduoda dainos pirmos šakos antrą variantą, besibaigiantį:

39. Ui, neverk, neverk,
Mūsų sesyte!
Rytoj dar neves tave,
N'eidama (?B.S.) nuo mamužės.
NLV, 385

Reiškia, linų žiedo už vainiko užkritimas baigiasi ašaromis. Juškevičiaus paduotas variantas prasideda:

40. Ar vėjai putė?	Ar vėjai pūtė?
Ar sodai siaudė?	Ar sodai siaudė?.
Ar meirūnai lingavo,	Ar lelija lingavo,
Meirūnėliai lingavo?	Lelijėlė lingavo?
Verkė brolelis,	Verkė dukrelė,
Veikė jaunasis,	Verkė jaunoji,
Per aslelę eidamas,	Per aslelę eidama,
Per asložę eidamas.	Per asložę eidama.
Ar aš nesakiau, ir t.t.	Ar aš nesakiau, ir t.t.
	JSV, 453

Šitokiu tonu prasideda tiktai liūdniausios dainos, pikčiausia nedalia. Lietuvių dainose mergelė ir verkia daugiausia jaunųjų dienelių, žaliojo vainikėlio... Kepurė, vainikas – tolygios sąvokos. Užkrito rasa už kepurės, už vainiko – dingo jaunos dienelės; iš čia ir ašaros, ir liūdėjimas... Einant liaudies simbolika, kepurė = vainikas; rūta = žirgas; žiedas = pentinai; darželis = klėtelė = „stainelė", kur mylimas žirgas esti. Ar nebūtų galimas daiktas, kad ir miežių žiedas = rugių žiedas = linų žiedas = rasa? Ir tokio žiedo užkritimas už kepurės ir vainikėlio – ar nėra tolygus jaunų dienelių, nekaltybės nustojimui? Be abejonės, taip. Jeigu dar neįtikina paduotieji pavyzdžiai, – įtikins *apeigos*. Tuo tikslu pacituosim dar vieną pavyzdį:

41. Ar aš nesakiau	Ei, verkė, verkė
Savo sesulei –	Mūsų seselė
Neik per linų laukelį,	Per asložę eidama,
Žalių linų laukelį:	Į suolužį sėsdama.
Ei, užkris, užkris	Ei, cit, neverki,
Už vainikužio	Mūsų sesele,
Žalių linų laiškelis,	Rytoj dar graudžiau verksi,
Mėlynasis žiedelis.	Rytoj graudžiau raudosi:
Ar vėjas putė,	*Ims vainikėlį*
Ar sodai ūžė,	*Dės muturėlį,*
Ar lelija lingavo,	Virkdins tavo širdelę,
Kaip lendružė siūbavo?	Dilgins skaisčius veidelius.
	JSV, 655

Šią dainą dainuoja per vestuves, grįždami iš klėties, kur motina nuveda jaunavedžius, suguldo, užrakina ir raktą pasiima[122].

Prieš šitokį apeigų paliudymą nėra kas pasakyti!

Kaip jau anksčiau buvome pastebėję dėl vainiko, taip pat ir dėl kepurės yra susidėjusios ištisos dainų šeimos, kuriose tie simboliai nustojo savo pirmykštės reikšmės ir pasidarė dainų objektais. Iš jų paminėsime tik sekamą priešpastatymą.

42. Skenda brolytis, Skenda jaunasis, O jo kepurėlė Viršuj vandens plaukia.	Ant jūrų marių, Ant vandenukų – Čionai plūduriavo Jaunoji mergytė.
– – – – – – – – – – – –	– – – – – – – – – – – –
Gelbėk, mergyte, Gelbėk, jaunoji, Jei ne mane patį, Norint kepurėlę.	Gelbėk, brolyti, Gelbėk, jaunasai, Jei ne mane pačią, Norint vainikėlį.
NLV, 366	NLV, 367

Turint gero ūpo, būtų galima abiejose šiose dainose numatyti, kad jūra reiškia žmogaus nedalią, gyvenimo pavojų, kuriame žūsta ir berniokas, ir mergiotė, o maldavimas gelbėti kepurę ir vainikėlį yra maldavimas gelbėti garbę, gerą vardą. Šioks aiškinimas yra galimas, bet jis yra nenatūralus, darytinai ištemptas. Tai būtų jau daugiau alegorinė dainos kombinacija. Šitokie dalykai liaudies dainininko sąmonėj negimsta. Tiksliau yra čionai numatyti tiktai suabstraktintus simbolius.

ŽIRGO – RŪTOS ŠEIMA Kaip simbolis *vainikas* lietuvių dainose kur kas labiau išrutulotas negu jo pora *kepurėlė*, taip ir *žirgo* veikimo laukas kur kas platesnis negu jo poros – *rūtos*. Jeigu *vaikinas* ir *kepurė* patys savaime simbolina aiškų, aprėžtą reiškinį, tai to negalima pasakyti apie antrą simbolių porą. *Rūta* gali simbolinti ir pačią mergelę, ir jos nekaltybę, bet dažniausia – ji mergelės miela draugė, su kuria ir pasikalba, ir pasitaria, kurioj atsispindi mergelės pergyvenimai. Kitaip sakant, rūta yra objektas, kuriuo mergelė operuoja santykiuose su bernioku. *Žirgas* – niekuomet bernioko atstoti negali, jis tėra tiktai jo

draugas ir prietelis, jo mitrumo simbolis, daugiausia jo reikalų atstovas. Mergelė, pasisėjus rūtą, nusipynus vainikėlį, – jau pasirengusi tekėti; bernelis, gavęs žirgą, – pasirengęs jaunikis. Mergelė rūtą skina = berniokas žirgą šeria; mergiotė vainiką pina = berniokas žirgą balnoja; vainiką prie kasų prisega = žirgan sėda...

43. Raudojo mergelė
Rūtelių daržely,
O jaunas bernelis
Naujoje stainelėj.

Raudojo mergelė
Rūteles skindama,
O jaunas bernelis
Žirgelį šerdamas.

Raudojo mergelė
Vainiką pindama,
O jaunas bernelis
Žirgą balnodamas.

Raudojo mergelė
Vainiką segdama,
O jaunas bernelis
Ant žirgo sėsdamas.
XLV, 296

Žirgas – mieliausias bernioko draugas:

44. Vež brolelį per laukelį,
Jo žirgelis paskui seka.
JLD, 199

Ne tik platoniškas draugas, bet ir aktingas pagalbininkas, patarėjas, būsimos lemties pranašas. Kalbėdamas apie žirgo reikšmę slavų poezijoj, V. Jagičas tarp kitko pastebėjo: „Jeigu jis gerti nepanori – tai labai nemalonu, tai reiškia, kad jo ponui gresia nelaimė ar pavojus"[123]. Taip pat ir lietuvių poezijoj:

45. Teka upė per žvėryną,
Žirgas nenor gerti, –
Šimt., XXIV

nes bernioko mylimoji labai pikto būdo. Arba:

46. Jojau lauką, jojau antrą,
Nieko gero nedajojau, –
Dajojau upelį,
Drumstą vandenėlį.

Iš kraštelių drumstvandenis,
O vidurin – dar drumstesnis,
Negėrė žirgelis,
Juodasai bėrelis.
Šimt., XXXI

Negėrė žirgas – berniokas mylimosios nepasiekė. Kitą kartą kai

išjojo – žirgas vandens atsigėrė, berniokas pasiekė jaunąją ir sutarė vestuves kelti. Jei žirgas klumpa – blogas ženklas:

47. Klumpa, ilsta žirgelis
Dėl neviernų žodelių,
Dėl neteisiųjų.
JLD, 623

Jeigu žirgas nebenori nei grynųjų avižėlių, nei vandenėlio, – reiškia, pas mergiotę laikas joti: ilgu!

48. Nei aš noriu avižų,
Nei šio žalio šienelio.
Nei čysto vandenėlio.
Tik aš noriu nubėgti
Šį subatos vakarą
Pas jaunąją mergelę!
JLD, 390

Žirgas vykdo bernioko įsakymus:

49. Kaip aš pasakysiu –
Turi padaryti:
Žalias rūtas išminti,
Mergelę pravirkdyti.
JLD, 197

Nes jeigu žirgas rūteles išmindo – mergelė berniokui tenka:

50. Išmindžiavo žirgužis rūtužes,
Nubučiavo bernytis mergužę.
Vesk žirgelį iš rūtų darželio,
O bernytį – nuo jaunos mergelės.
NLV, 52

Jeigu mergelė bernelio nenori, – veja žirgą lauk iš rūtų darželio kur nors į pūdymą. Į atjojusio bernelio klausimą, kur dėti žirgą, atsakymas jau vaizduoja bernioko laimėjimą ar pralaimėjimą.

51. Leisk bėrą žirgelį
Į pūdymėlį,
Mesk aukso žiedelį
Į rūdynėlį.
NLV, 176

Kai nuotaka sutinka, berniokui atsako:

52. Leisk bėrą žirgelį
Į rūtų daržą,
Mauk aukso žiedelį
Ant baltos rankos.
NLV, 176

Žirgas ne tik naikina rūtas daržely, jis gali kartais ir vainikėlį supurkoti: tuomet reikalas prastesnis...

53. Neprausk, pana, baltai burną,
Ten maskoliai arklius girdžia:
Nuims tavo vainikėlį,
Pasišers savo žirgelius.
NLV, 388

Aiškus „plėšimas". O žirgas džiaugias, savo ponui patarnavęs – vargšę mergaitę nuskriaudęs:

54. Mandras brolio žirgelis
Nuo rūtelių vainikėlio.
BLV, 102

Jeigu mergelė žirgu rūpinas, jį šeria – blogas ženklas: kartais vainikėlis su avižomis susimaišo...

53. – Dukrele lelijėle, su kuo šiąnakt kalbėjai, kieno žirgą šėrei?
– Su broleliu kalbėjau, brolelio žirgą šėriau.
– Dukrele svavalninke, namelių pustelnike,
Namelius pustavoji, bernelius čestavoji!
Sušėrei vainikėlį su grynu abrakėliu,
Sugirdei jaunystėlę su čystu vandenėliu.
Jank., 7

Žirgas žvengia – berniokas mergiotei ženklą duoda:

54. Tu, merguže mano,
Lelijėle mano,
Ar tu negirdėjai
Šile žirgą žvengiant?

O jei ir girdėjau,
Ale neatspėjau, –
Dar aš pasiliksiu
Prie mano močiutės.
RD, 25

Jei mergelė klausos, kur žirgeliai žvengia – bėdos neišvengti:

55. Reikėj nevaikščioti
Vėlai po dvarelį,
Reikėj neklausyti,
Kur žirgeliai žvengia... –
Šimt., XX

bara brolis seserį, kadangi jai besiklausant žirgelių žvengimo atsirado pas ją sakalas ant rankų...

Kaip rūta išduoda mergelės paslaptis, taip ir žirgas bernelio:

56. Prašiau pas Dievą
Per visą dieną,
Kad Dievulis man duotų

Rytą šalnotą,
Diena miglotą,
Vakarėlį dūmotą.

Kad nematytų
Manęs tėvulis
Iš mergelės parjojant.

Matyt nematė –
Suprast suprato:
Ant žirgelio pažino.
Šimt., LXXXVII

Bet berniokas su žirgu nedžentelmeniškai elgias: žirgas jam reikalingas, kol jis pačią gauna. O toliau:

57. Šok, žirgeli,
Šok, bėreli,
Kol aš neženotas.
Kai aš gausiu

Sau mergelę –
Tai tada nešoksi.
Naujoj stoinioj
Nestovėsi,

Abrako neėsi:
Po dirvelę
Šokinėsi –
Žalią žolę ėsi!
T. Brazio *Mūsų dainelės*, 6

PUTINO ŠEIMA Lietuvių dainų apie *putiną* yra labai daug. Bet patsai *putino* simbolis pasidarė mums jau berods per daug abstraktus. Nebesuvokiame betarpiai pirmosios jo pradžia-pradės reikšmės. Įsižvelgiant į *putino* motyvą velikorosų, pavyzdžiui, liaudies poezijoj, kur jis dar labiau išsišakojęs, jo simbolinė prasmė nesunku suvokti. Pavyzdžiui, per velikorosų vestuves sodžiuose, po pirmosios jaunavedžių nakties, vestuvininkai klausia jaunosios:

58. S kem guliatj chodila,
Kalinu lomala? –

su kuo vaikštinėjai, putinėlį laužei? Vestuvinių apeigų momentas ir raudonos putino uogos nedvejojamai iššifruoja velikorosų simbolio prasmę. Analoginės prasmės putinėlis turi ir lietuvių liaudies dainose. Kas iš mūsų nežino garsios dainos:

59. Ko liūdi, putinėli, ko liūdi?
Ko liūdi, žaliukėli, ko liūdi?
IMA

O ši daina yra dainuojama mergvakarį, šukuojant pinant nuotakos kasas. Jau šis faktas nurodo kelią į šio simbolio prasmės atidengimą: putinėlis = mergelė.

Toliau:

60. Kalnan putinėlis,
Klonėn šermukšnėlis,
Ten mergelė lelijėlė
Putinėlį laužė.

Putinėlį laužė,
Pas bernelį klausė:
Kada mudu ženysimės,
Ar rudenies lauksim?
Šimt., XVI

Einant šia daina, atrodo, kad putinėlis negali būti mergelė: kaip ji save gali laužti?! Tačiau: kodėl ji, *lauždama putiną*, užvedė nemalonią kalbą su bernioku apie vestuves, – keistas dalykas. Toliau pasirodo, kad, *belauždama putinėlį*, pametė vainikėlį. Berniokas ne tik jos nevedė, bet visai pametė. Daina baigiasi tokiais atvejais raudojimu:

Krinta darže rožė,
Krinta lelijėlė,
Krinta mano ašarėlės
Per skaisčius veidelius...

Tokiu būdu turime antrą simbolio reikšmę: *1) putinas – mergelė, 2) putinėli laužti – nustoti vainikėlio ar jį „pavogti“.*

Kiek kadaise apeigomis ar kitais gyvenimiškais keliais pateisintas simbolis gali pasidaryti abstraktus, gali parodyti šitoks pavyzdys:

61. Putinėli raudonasis,
Ko pavirtai in šalelę?
Ko pavirtai in šalelę,
In tą gilų Dunojėlį?

Ar vėjelio papučiamas,
Ar lietulio nulijamas?
Ar lietulio nulijamas,
Ar paukštelio nutupiamas?

Nei vėjelio papučiamas,
Nei lietulio nulyjamas,
Nei lietulio nulyjamas –
Tik paukštelio nutupiamas.
Šimt., LXXVII

Atrodytų keistas dalykas: putinas išvirto į upę ne vėtros išverstas, ne upės srovių paplautas, o tik paukštelio nutupėtas?! Kaip tai galėjo atsitikti?

Aukščiau mes jau minėjome, kad paukštelis, sakalėlis, meletėlis... yra jaunikis, berniokas.

Šis simbolis lietuvių dainose tiek suabstraktėjo, kad net šitokių pavyzdžių turime:

62. Ir atlėkė sakalėlis
Iš svetimos šalies,
Ir nutūpė sakalėlis
Ant seklyčios lango.

Ir pasiuntė močia dukrą
Sakalėlio gauti;
Nesugavo sakalėlio –
Pradėj gailiai verkti.

Vai, ko verki, mano dukra,
Balta lelijėle,
Ar tau gaila sakalėlio,
Ar jo raibų plunksnų?

Man negaila sakalėlio
Nei jo raibų plunksnų, –
Tik man gaila jaunystėlės –
Didžių paulionių.
Brazio *Mūsų dainelės, 10*

Aiškus daiktas, čia reikalas sukas apie jaunikį. Tiktai sakalas (= jaunikis) čionai pasidarė pats savaime aktingas. Tokiu aktingumu pasižymi ir paukštelis mums rūpimoj 61 dainoj. Vėl mes žinome, kad, einant liaudies simbolika, paukštis, nusileidžiantis į medį ar jo šakas laužantis, – yra jaunikis ar berniokas, „nuvagiantis" vainikėlį. 61 dainoj šis elementas yra. Be to, mes žinome, kad *putinas* yra toksai medis, kurį tiktai *tam tikrais* atsitikimais laužo. Įsižvelgiant į 61 dainos simbolių sistemą, reikėtų manyti: putinas, paukštelio nutupėtas ir todėl į upę išvirtęs, = mergelė, bernioko nuskriausta ir apleista. Kad tai taip iš tikrųjų ir yra, paliudija antroji cituotos dainos pusė – antrasai įstabaus sudurtinio simbolinio paralelizmo narys, kuris betarpiai seka cituotajai dainos pusei:

63. Dalia mano neščėslyva –
Aisiu keliu giedodama.

Aisiu keliu giedodama,
Sčestės – dalios ieškodama.

Atsišauki, mano dalia,
Anoj pusėj Dunojėlio!

Anoj pusėj Dunojėlio,
Už marelių mėlynųjų!

Už marelių mėlynųjų,
Už girelių, už žaliųjų!

Suvokus pirmos dainos dalies simbolikos esmę – suprantama, kodėl merguželė taip skaudžiai savo dalia skundžias...

ZYLELĖS ŠEIMA Reikia prisipažinti: ne be tam tikrų abejonių tenka apsistoti ties sekama simbolizacija:

64. Sugavau zylę zylelę
Į savo baltas rankeles.

Įleidau zylę zylelę
Į savo rūtų darželį.

Žiūrėk, mergyte, pro langą.
Ką dirb zylelė daržely:

Zylelė rūtytes skina,
Mergelė vainiką pina:

Mergytė miego susnūdo,
Zylė iš daržo išsprūdo.

Sugavau strazdą strazdelį
Į savo baltas rankeles.

Įleidau strazdą strazdelį
Į savo naują strajelę.

Žiūrėk, bernyti, pro langą,
Ką dirb strazdelis strajelėj.

Strazdelis šienužį pešė,
Bernytis žirgužį šėrė;

Bernytis miego susnūdo,
Strazdas iš strajės išsprūdo.
NLV, 401

Dauguma šios dainos variantų turi tiktai pirmąją jos dalį – apie zylelę. Bet man nepavyko susekti pėdsakų, kuriais einant būtų galima tiksliai suvokti šio simbolio prasmė: noroms nenoroms tenka pasitenkinti tiktai bendrais spėliojimais.

Aukščiau mes matėme, jeigu mergelė vainiką pina, o berniokas žirgelį šeria, tai reiškia, kad pirmoji rengias tekėti, o antrasai – rengias piršliauti išvykt: be vainikėlio ji negali tekėt, o jis, žirgo nepašėręs, mergelės neprijos. Jeigu zylelė, specialinai įleista į darželį, skina rūtas vainikėliui pinti, o strazdelis – žirgelį šeria, jie tarytum skatina jaunuosius rengtis būsimiems įvykiams. Nesselmannas 184 num. paduoda kitą šios dainos variantą: tenai mergelė, klėty sėdėdama, verkė, o zylelė, įleista į darželį, gražiai giedojo, Kai zylelė pradėjo rūteles sėti – mergelė nustojo verkus, šiaip tiktai klėty sėdėjo (sėti = mylėti!).

Zylelė rūtas ravėjo – mergelė prie jos prisėdo: o kai zylelė pradėjo rūtas skinti, jau pati mergelė vainiką nusipynė – pasirengė tekėti. Zylelė tarytum būtų bernioko agentas. Pas Juškevičių yra daugiau variantų. Kai kurie jų baigias šitaip:

65. Seselė saldžiai užsnūdo,
Zylelė šauniai išsprūdo.
Atbund seselė iš miego,
Parlėk zylelė iš lauko.

Parlėk zylelė iš lauko,
Parneš meiliųjų žodelių.
Ne tiek zylelės plunksnelių,
Kiek jos meiliųjų žodelių.
JLD, 355, 646

Kai kurie baigias kiek kitaip:

66. Mergelė saldžiai užsnūdo,
Zylelė laukan išsprūdo.

Parlek zylelė iš lauko,
Parneš mergelei naujieną:

Zylelė lauke lekiojo,
Mergelė graudžiai raudojo:

Kiek ant zylelės plunksnelių,
Tiek ant mergelės kalbelių.

Nukris zylelės plunksnelės
Ir nuo mergelės kalbelės.
JLD, 597

Visuose dainos variantuose zylelę įleidžia į darželį berniokas, o jinai gundo mergelę vainiką pinti. Zylelė išskrenda į lauką – in artoją ar pjovėją – in tą, kas ją leido, kas ją siuntė. Iš lauko zylelė grįžta nešdama *meiliuosius žodelius. Meilieji žodeliai,* lietuvių liaudies dainų terminologija einant, – grakščiausias meilės reiškimas. Prasmė gal čia būtų tokia: mergelė pasirengus, bernelis savo meilę pareiškia. Jeigu zylelė grįžta su bloga žinia – apie blogas kalbas, – tai ši aplinkybė padėties esmėj nekeičia. Tokiu būdu išeitų, kad zylelė eina piršlio ar tarpininko – suvedėjo pareigas. Žinoma, šioks aiškinimas yra reikalingas korektyvų ir papildymų.

PASTABA Paliekant specialinei studijai kitus lietuvių liaudies dainų simbolikos elementus, kurie, apskritai imant, yra bendri visoms arijų tautoms ar tik lietuvių–slavų pasauliui, arba daugiau lietuviškus, bet kurie yra mažiau išrutuloti, rečiau vartojami, šičia gal bus neprošal paminėti sekamas reiškinys. Lietuvių dainose dažnai pasitaiko terminas *dvaras: aukšti, margi,*

didi dvareliai ir t. t. Galimas daiktas, lietuvis savo samanotą bakūžę vadina *didžiu dvareliu* tuo pačiu pagrindu, kuriuo ir prancūzų liaudies dainininkas vadina savo paprastuosius piliečius nusidėjėlius karaliais ir karaliūnaičiais. Gal tai iš tikrųjų yra vaizdas, reiškiantis gyvenimo gėrybės liaudies idealą. Bet lietuvių liaudies poezijoj išliko šaltinatis *dvaro* populiarumui paaiškinti. Būtent:

67. *Išeis į baudžiavatę,*
Į margąjį dvaratį,
Paliks mane beverkiant,
Už girnelių bestovint.

Pareis iš baudžiavatės,
Iš margojo dvaračio,
Parneš gražių žodačių
Ir gailių ašaračių.

RD, 26

Jeigu ir ne kiekvieną kartą termine *dvaras* tenka ieškot baudžiavatės liekanų, vis tiktai aukštai iškilę dvarponių šviesūs rūmai greta valstiečių sukrypusių bakūžių negalėjo nebūti valstiečiams tam tikras impulsas, kuriuo einant susidarė tam tikras gerbūvio idealas – *margasai dvarelis*. Gilusai Viačeslavas Ivanovas, versdamas į rusų kalbą dainą *Kraitis* (RD, 1), dėl žodžių:

68. 1) Veža mano kraitužį
Į svetimą šalį
Dvejais, trejais rateliais,
Penkiais, šešiais žirgeliais,
Visais parvedininkais.
Kur rateliai įsigrężė –
Čia virvelės trūko.

ir

2) Kad aš ėjau per klėtužę –
Klėties grindys linko... –

pastebi, kad pirmuoju atveju, jeigu vežimas su kraičiu įsirėžia į žemę, tai ši aplinkybė liaudies simbolikos kalboj reiškia laimingą ateities gyvenimą. Tai visai galimas daiktas. Jei vežimas įsirėžia į žemę, reiškia, jis labai sunkus – daug kraičio – bus iš ko gyvena. Juk dainuojama gi:

69. Močiute mano,
Senoji mano,

Ne pilną davei
Margą skrynelę:
Ne alsiai vežė
Bėri žirgyčiai,
Ne sunkiai nešė
Balti brolyčiai.
NLV, 263

Dėl 68 dainos strofos, pažymėtos pas mus 2), Ivanovas pastebi, kad tai nuotakai lemia susilaukti „gausios šeimynėlės". Tokiu giliu liaudies kūrybos žinovu, kaip Viačeslavas Ivanovas, netikėti negalima, nors aš nemokėčiau jo mintį paremti.

DAŽNIAU MINIMŲ ŠALTINIŲ SUTRUMPINTI PAVADINIMAI

1. *BLF* – A. Bezzenberger, *Litauische Forschungen*, Göttingen, 1882.
2. *BDA* – M. Biržiška, *Dainų atsiminimai*... Vilnius, 1920.
3. *BLV* – K. Brugmann, *Litauische Volkslieder*, Strassburg, 1882.
4. *GLS* – L. Geitler, *Litauische Studien*, Prag, 1875.
5. *Jank.* – Rankraštis, *St. Jankausko* užrašytas.
6. *IMA* – Iš mano atsiminimų.
7. *JSV* – Juškevičius, *Lietuviškos Svotbinės dainos*, Spb., 1883.
8. *JLD* – Juškevičius, *Lietuviškos dainos*, Kazanj, 1880.
9. *LAV* – A. Leskien, *Litauische Volkslieder*, Archiv für sl. Phil. IV tomas.
10. *LLV* – A. Leskien, *Litauische Volkslieder*, Strassburg, 1882.
11. *NLV* – Nesselmann, *Litauische Volkslieder*, Berlin, 1853.
12. *NS* – A.R. Niemi ir A. Sabaliauskas, *Lietuvių dainos ir giesmės*. Annales Akademiae scientiarum Fennicae. B Ser. VI tom.
13. *RD* – L. Rhesa, *Dainos*, Berlin, 1843.
14. *Schl.* – A. Schleicher, *Litauisches Lesebuch*, Prag, 1857.
15. *Šimt.* – J. Šimtakojis, *Trakiečių dzūkų dainos*, Shenadoah, Pa, 1899.
16. *Vch.* – E. Volteris, *Lietuviška Chrestomatija*, Ptbg., 1904.

PASTABOS

1. „Aus Dichtung und Sprache der Romanen", Strassburg, 1911, Zweite Reihe, 38 psl.
2. Ibid.
3. A. Leskien. *Vorbemerkungen zur Litauischen Volkslieder*, Strassburg, 1883. 3 psl. Jisai, kaip ir kiti mūsų dainų užrašinėtojai – Brugmannas, Sabaliauskas, Niemis, – pastebi, kai dainininkai dainų nedainavę, o jas sakę ar rečitatyvu kalbėję, tai išeidavę visai kas kita: arba jie medžiagą supainiodavę, arba tuojau įsileisdavę į dainuojamąjį toną, arba net ir žodžius užmiršdavę.
4. „Dainų Balsai", I dalis, XXX.
5. „Beiträge zu einer Kritik der Sprache", Stuttgart, 1902. Žiūr. taip pat Max Krieg, „Fritz Mauthners Kritik der Sprache", München, 1914.
6. Ibid.
7. K. Vossler, *„Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschalt"*. Heidelberg, 1904.
8. A. Borozdin, *Ob izučeniji russkoj narodnoj slovesnosti* („Istorija russkoj literatury", izd. Sytina, I t.; 45–46).

9. Žiūr. Karl Bücher: *Arbeit und Rhythmus* („Der Ursprung der Poesie und Musik"); Otto Böckel: *Psychologie der Volksdichtung* („Das Entstehen des Volksliedes"); Ernst Grosse: *Die Anfänge der Kunst;* Karl Reuschel: *Volkskundliche Streifzüge* („Die Entstehung der Volksdichtung aus dem Arbeitsgesang"); Jevgenij Aničkov: *Piesnia* („Istorija russkoj literatury", izd. Sytina); Aleksandr Veselovskij: *Tri glavy iz istoričeskoj poetiki;* ir t. t.
10. Otto Böckel, *Psychologie der Volksdichtung.* 51–56 psl.
11. D. N. Ovsianiko-Kulikovskij: *Istorija russkoj inteligenciji,* t. III.
12. Plačiau apie tai žiūr. „Skaitymai" (Šv. min. žurnalas) Balio Sruogos str. „Laiškai apie kultūrą ir sąmonę".
13. L.J. Rhesa, *Dainos.* 1843. 3 psl.
14. Ch. Bartsch, *Dainų Balsai.* XIV psl.
15. Niemi ir Sabaliauskas, *Lietuvių dainos ir giesmės.* Prakalba (vokiškoji). XVI psl.
16. M. Biržiška, *Dainos keliais.* Vilnius, 1921.
17. L. Rhesa, *Dainos,* 1843. 2 psl.
18. Tetzner, *Dainos,* 17 psl.
19. A. Veselovskij, *Poetika.* I t. 242 psl.
20. V. Jagič, Arch. für slav. Philologie, I tom. 329 psl.
Žiūr. dainų šeimą, kuriose figūruoja karžygys Danila: šios dainos yra neabejojamai ukrainiečių kilmės, išlaikiusios ir lietuvių interpretacijoj grynai ukrainiečių psichologijos bruožus. Arba lietuvių liaudies kūryboj gana gausi dainų šeima, kur dainuojama žygiai sąryšy su totoriais, turi aiškių ukrainietiškų požymių; ukrainiečių liaudies kūryboj dainų šeima apie totorius – ir gausesnė, ir nuosakesnė.
22. Pasitaikančios, pavyzdžiui, lietuvių dainuotės, kuriose figūruoja „Jasius" ir „Kasia", yra aiškiai lenkų kilmės; jos yra pasemtos iš gausaus lenkų dainuočių ciklo apie tai, kaip „Jasie konie pojil, Kasia wodę brala".
23. Oskaras Kolbergas duoda įdomų kai kurių lietuvių motyvų palyginimą su slavų motyvais, pažymėdamas, kas yra bendro (žiūr. „Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, III tom. Kraków, 1879. 167–230 psl.).
24. *Dostojewski,* Geschildert von seiner Tochter. München, 1920. 22–23 psl.
25. V. Čudovskij, *M. K. Čurlianis* („Apollon").
26. Prof. M. Biržiška berods yra padavęs keletą liaudies dainų, liečiančių 1914–1918 metų įvykius savo knygoje: *Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos,* Vilnius, 1920.
27. J. Baltrušaitis, *Zemnyje Stupeni.*
28. Karl Reuschel, *Volkskundliche Streifzüge,* 58 psl.
29. E. Aničkov, *Piesnia* („Ist. russk. liter.", izd. Sytina, I tom.).
30. Šioje dainoj ir sekamose rašybą ir kalbą suvienodinu, prisilaikydamas literatūros kalbos, kadangi šiam rašiniui originalų rašyba ir tarmės savybės

nesvarbu. Tiktai ten, kur toks suvienodinimas verstų pakeisti originalo žodžius ar jų prasmę – paliekama nevienodinta.

31. M. Biržiška knygoje *Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos* 140 psl. reiškia nepasitenkinimo, kam „Lietuvos" redakcija, šią dainą dėdama į laikraštį, taisė. Kiek man žinoma, „Lietuvos" redakcijoj, prieš įdėsiant šią dainą, buvo kilusių abejonių, kas daryti. Laikyti šią dainą individualinio poeto eilėraščiu, – tai eilėraštis neabejojamai silpnas. Bet liaudies kūriniu ta prasme, kas apskritai šiuo terminu vadinama, irgi nebuvo galima palaikyti, nes eilėraščio autorius buvo žinomas ir eilėraštis buvo parašytas tikslu atspausdinti jį laikrašty. Redakcija pasirinko kompromisą: eilėraštis, kaipo bemokslio sodiečio kūrinys, pasirodė įdomus, ir redakcija, pataisiusi kai kuriuos technikinius netikslumus, jį įdėjo.
32. M. Biržiška, *Dainų atsiminimai*... 108 psl.
33. Tokį dainų suskirstymą man teko girdėti Vabalninko–Biržų apylinkėj.
34. Wackernell. *Das deutsche Volkslied.* 19 psl.
35. Aleksandr Veselovskij, *Poetika*, I tom. 3 Pbg., 1913.
36. „Zapievalo" čia pavadinta vedėju, sekant vabalninkėnų terminologija. Vabalninkėnai sako: „tu vesk dainą, o aš turavosiu (pritarsiu)".
37. *Poetika.* 128 psl.
38. Ibid. 95.
39. Ibid. 96. O 104 puslapy Veselovskis paduoda mums labai reikšmingą įsidėmėtiną pavyzdį: „Kitais atvejais liaudies antifoninio dainavimo apeiginis charakteris išreikštas ne taip ryškiai, bet pasireiškia ir nauji daviniai: *atsiranda nauja daina iš besikaitaliojančių klausimų ir atsakymų*. Taip, pavyzdžiui, pietų Vokietijoje: „vienas improvizuotas ketureilis (*Schnaderhüpfel*) iššaukia kitą dainininką, šis atsako, dalinai pakartodamas pirmojo dainininko schemą, pagriebdamas paskutinę eilutę; tokiu būdu, *besikaitaliojant dainininkams, pasidaro ketureilių serija, kuri paskui dainuojama kaip viena visuma*" (visur mano pabr.).
40. NS. psl. XVI–XVII.
41. M. Biržiška knygoje „Dainos keliais" cituoja rankraštį „Triusas mužikėlio", esamą Lietuvių Mokslo Draugijos archyve. Tame rankrašty pasakyta, kad *sutartinės* (giesmės) seniau yra buvusios labai išsiplatinusios. Žmonės saką, kad jos esančios kilusios iš laumių arba laumačių, kurias, užėjus krikščionybės laikams, žmonės raganomis tevadiną. Jei kai kurios mergaitės mėgdavusios jas dainuoti, tai joms ilgus metus tekdavę mergauti, nes žmonės įtardavo jas raganomis esant.
42. M. Biržiška knygoje „Dainos keliais" paduoda epizodą, kurį papasakojo Žalia Rūta. Esą kartą vakaruškų metu, bešokant ir sutartines (giesmes) begiedant, viena šokėjų, matyti, pavargusi ir išalkusi, priėjo prie pečiaus ir ištraukė dešros galą. Tai pastebėjo „rinkinio rinkėja" ir tuoj gieda: Ką-ti-se-

siol-juo-dą-il-gą-iš-trau-kei? Ir ši tuojau atgiedojusi: Cit-se-siul-ne-sa-kyk-tik-tau-pu-sę-duo-siu. Padaryta visai tuo pat būdu, kaip daro tiroliečiai, savo „Schnaderhüpfelius" giedodami.

43. Apie dainų kai kurių simbolių išlukštenimą bus kalba vėliau. Iki nūdien dar yra išsilaikęs paprotys nuvažiuoti po jungtuvių į jaunavedžio namus (maždaug į antrą, trečią dieną važiuojama – tėvai, svotai, pamergiai) primena tuos laikus, kai išvogtą nuotaką pasivydavo „broleliai". Nūdien kai kurios „nebesuprantamos" apeigos turi gilios istorinės prasmės. Būties apeigos nėra iš piršto išlaužtos: jos vystėsi išeinant iš konkretingų gyvenimo davinių. Ir tiktai keičiantis gyvenimo formoms bei aplinkybėms, realingosios prasmės žygiai nelyginant abstraktėjo ir virto apeigomis. Pavyzdžiui, moderninio gyvenimo reiškinys – anglų parlamentas. Parlamento komisija daboti, kad parlamento rūsiuose nebūtų prikrauta parako, ir ceremonijos rūsius apžiūrint – šiandie atrodo kažkokia abstrakcija, kažkokia komedija. Bet šią apeigą pagimdė realus faktas: kartą anglų parlamentas tikrai norėta susprogdinti ir rūsiuose tikrai buvo parako prikrauta!

44. Rhesa, *Dainos* (Berlin, 1843), 24 psl.; Nesselmann, *Litauische Volkslieder,* XI psl.; Kraszewski, *Dajny* (Wilno, 1919) 12 psl.; Kurschat, *Grammatik der litauischen Sprache,* 446 psl.

45. Adalbert Bezzenberger, *Litauische Forschungen,* psl. IX–X.

46. Juškevičius, pavyzdžiui, paduoda sekamą, daugiau paprastą, labiau panašų į natūralinę liaudies dainą, variantą:

Parvedžiau pačią
Iš vargano stono,
Ant mano labo
Sau ragus įgavo.

Ponus, kunigus
Norėjo prilygti,
O vyrą savo
Su tarboms varyti.

Antrą parvedžiau
Didžiai aukšto stono,
Atduok giltinei,
Daug genčių turėjo.

Su gentims savo
Ir su brolių vaikais
Suėdė butą,
Mano surėdytą.

– – – – – – – – – – –

Šeštą parvedžiau
Didžiai išmoningą,
Iš didžių išmonių
Rugpjūtį pablūdo.

– – – – – – – – – – –

Sekmą priviliau
Klioštoriaus mergelę, –
Buvo pašvęsta
Miniška, Jadvynė...

JLD, 432

47. Niemi ir Sabaliauskas, *Lietuvių dainos ir giesmės,* 91 psl.

48. Ibid., XIII psl.

49. NS užrašė *žviegia*, bet Vabalninko–Papilio apylinkėj, kur ši dainuška užrašyta, sakoma ne *kiaulės žviegia*, bet *kiaulės žviegi*, tokiu būdu išeina tikslesnis rimas: *miegi – žviegi*.
50. Rhesa, *Dainos* (1843), 11 psl.
51. Ch. Bartsch, *Ueber das litauische Volkslied oder die Daina* („Mitt. d. lit. liter. Gesellsch." I. 211–228).
52. Nesselmann, *Litauische Volkslieder*, IX psl.
53. *Archiv für slavische Philologie*, IV tom. 590 psl.
54. Chr. Bartsch, *Dainų Balsai*, II tom. VII–VIII psl.
55. Nesselmann, *Lit. Volkslied*, VI psl.
56. Karl Bücher, *Arbeit und Rhythmus*, Leipzig, 1902, 345 psl.
57. Palyg. su II skyriuj minėtais tiroliečių *Schnaderhüpfel*, su mūsų giesmėmis, sutartinėmis, su anekdotu, kurį Žalia Rūta papasakojo.
58. Bücher, *Arbeit und Rhythmus*, 345–347 psl.
59. A. Veselovskij, *Sinkretizm drevneišej poeziji* („Tri glavy iz istoričeskoj poetiki").
60. Kronika litewska, polska, zmódska i wszystkiej Rusi.
61. M. Biržiška, *Lietuvių dainų literatūros istorija*. Vilnius, 1919.
62. Šis ir daugelis panašių variantų teko girdėti 1916–1918 metais Vabalninko apylinkėj, kai vokiečiai buvo uždarę malūnus ir žmonės slapčia, naktimis duoną naminėmis girnomis maldami, pasiilguotinos dainos garsu savo liūdną laiką trumpino.
63. M. Biržiška, *Dainos keliais* (Vilnius, 1921).
64. Ibid. 44.
65. E. Aničkov, *Istorija russkoj literat.* Izd. Sytina, I tom. 62 psl.
66. *Dainos keliais.*
67. Jonas Strazdas iš specialinai parinktų dainų sutaisė visą pjesę; tenai kiekvienas veiksmas lydimas tam tyčia pritaikytomis dainomis (rankraštis).
68. Svotbinė rėda Veliuoniškių lietuvių. Kazanj, 1880.
69. Atidžiai juos sužymėjo prof. M. Biržiška „Dainos keliais", 32–33 psl.
70. Juškevičia, *Lietuviškos Dainos*, I t. 244 psl.
71. Ibid., II t. 362 psl.
72. Ibid., 304 psl.
73. M. Biržiška, *Dainos keliais*, 33.
74. Bücher, *Arbeit und Rhythmus*, 353–354 psl.
75. Ibid., 354.
76. Otto Böckel, *Psychologie der Volksdichtung*, 2 psl.
77. Ibid, 12 psl.
78. Plačiau dainuojama kitas variantas:
79. A. Afanasjev, *Poetičeskija vozzrenija slavian na prirodu*. Moskva, 1865, I t., 6 psl.

80. Deja, visos dainos teksto Stasys Šimkus neužrašė. Užrašė tik pirmą posmą, refreną ir melodiją.
81. Dr. R. van der Meulen Rz. *Die Naturvergleiche in den Liedern und Totenklagen der Litauer.* Leiden, 1907. Šį veikalą išvertė į lietuvių kalbą prof. M. Biržiška; išleido Vilniuj berods 1920 ar 1921 metais.
82. A.N. Veselovskij, *Psichologičeskij parallelizm i jevo formy v otraženijach poetičeskavo stilia.* Sobranije sočinenij, S. Peterburg, 1913, I tomas.
83. Ibid., 131.
Jurgis Baltrušaitis tikina, kad, suvokiant žodžių veiksminius kerus, lengviausia išmokti svetimų kalbų. Indas Suravardi, šiuo metodu rusų kalbos mokydamasis, į tris mėnesius laisvai jau Dostojevskį skaitęs. Smulkiau apie tai žiūr. mano str. „Darbas ir menas" („Lietuva", 1920 m. geg. 1 d.) ir „Laiškai apie kultūrą" („Skaitymai").
84. Ibid., 131–132.
85. Ibid., 136.
86. Ibid., 140.
87. Ibid., 153.
88. E. Aničkov, *Istor. russkoj liter.* 199 psl.
89. Veselovskij, *Poetika,* I t., 206 psl.
90. Šioje dainoj palaikiau tarminę rašybą.
91. H. Morf, *Aus Dichtung und Sprache der Romanen.*
92. A. Potebnia, *Objasnenije malorusskich i srodnych piesen.*
93. A. Veselovskij, *Poetika,* I t. „Iz istoriji epiteta".
94. Ibid.
95. Tiesa, jeigu žodžiu mergelė (mergaitė) norima apibūdinti, tariant, jos stonas (neištekėjusi), tai mergelė gali būti ir nebe taip jauna. Bet čia jau daugiau literatūrinis posakis, liaudies poezijai svetimas.
96. Basanavitšus, *Žiponas bei žiponė ir auksingumas bei sidabringumas lietuviškun dainun.* Tilžėje, 1885.
97. Veselovskij, *Poetika.*
98. A. Potebnia, *Myslj i jazyk,* Charjkov, 1913.
99. Veselovskij, *Poetika.*
100. [šaltinis nenurodytas]
101. Zbiór wiadomości do antropologiji krajowej, III t. Kraków, 1879.
102. Jonas Žilius nori įrodyti, kad lietuvių pasakos yra didelio lietuvių senovės epo nuotrupos (rankraštis).
103. J.E. Wackernell, *Das deutsche Volkslied.* Hamburg, 1890.
104. A. Veselovskij, *Poetika,* 128 psl.
Reikia pabrėžti, kad Veselovskis tokią chronologiją nustato epiniams pasikartojimams, pasiremdamas lyriniais, kurie jam lengviau pavyko išanalizuoti. Nuo lyriškų pasikartojimų pereina jis į epinius analogijos keliu.

105. Rhesa, *Dainos*, 237 psl.
106. Ibid., 7–8 psl.
107. „Hinausging Värtelein, hinausbückte er sanft (zart und leise)".
108. R. Müller-Freienfels, *Poetik*, Berlin, Lpz. 1921, 19 psl.
109. G. Ferrero, *Les lois psychologiques du symbolisme*, Paris, 1895.
110. Volkelt, *Der Symbolbegrift in der neuesten Aesthetik*, Jena, 1876.
111. Benedetto Croce, *Estetica*. 1909.
112. Creuzer, *Symbolik und Mythologie der alten Völker*, Leipz. 1836–43, 4 tom.
113. W. Menzel, *Christliche Symbolik*, Rgbg, 1854.
114. Michelet, *Origines du droit français cherchées dans les symboles et formules du droit universel*. Paris, 1900.
115. Balys Sruoga, *Keletas minčių Jurgio Savickio „Šventadienio Sonetus" paskaičius*. „Skaitymai", XXIII knyg.
116. Aničkov, Pesnia (Ist. r. liter. Izd. Sytina, I tom. 200 psl.).
117. Veselovskij, *Poetika*, I t.
118. Reikia atsiminti, kad dar ir dabar kai kur berniokai miega vasarą (kartais ir žiemą) – pas žirgą, o mergiotės – klėty.
119. Prof. dr. B. rašančiam šias eilutes pasakojo tokį atsitikimą. Jisai, maždaug prieš 25–30 metų, mokydamasis lietuvių kalbos, turėjęs lietuvaitę mokytoją sodžiuj, Įsrutės apylinkėj. Bevaikščiojant jiems po laukus, jis kartą nusiskynęs linų žiedų ir norėjęs tokį buketą merginai įteikti. Mergina baisiai supykusi, atsisakiusi pasiaiškinti kodėl ir nutraukusi su juo pažintį. Manydamas, kad tai lietuvių simbolikoj turi kokios reikšmės, kreipėsi į senį prof. dr. A. Leskieną, prašydamas paaiškinti. Bet ir šis prityręs senis nieko nemokėjęs pasakyti. Taip tasai prof. B. ir nesužinojęs merginos supykimo priežasties.
120. Palyg. JLD, 453, kur vietoj *rugių žiedo* kalbama apie *miežių* žiedą, vietoj *visam savo amželiai* eina *visam tavo amželiui*.
121. Bartsch, *Dainų Balsai*, I tom. 54 psl.
122. J. Juškevičiaus pastaba, *Svotbinės dainos*, 529 psl.
123. V. Jagič, *Archiv für slavische Philolog.*, I t. 311 psl.
124. Vertimas ir prierašai pasiliko rankrašty (Jurgio Baltrušaičio archyvas).

STRAIPSNIAI

EPIKŪRO PRATEGĖ

I. EPIKŪRO DARŽELIS

Kodėl Epikūro prategė ar Epikūro atokartos darželis?

Epikūras – senas graikų išminčius – seniai miręs, dar seniau gyvenęs – senas amžiuose – jaunas dvasia – dar jaunesnis gyvenimo meile.

Ar tai bus pastangos amžių dulkes išrausti ir sugrąžinti gyveniman to jauno senuko dulkėmis virtusius kaulus? Ar tai bus noras prikelt iš numirusių jo linksmą mokslą, kad mes visi turime juo trumpesniu laiku stengtis juo daugiau smagumų įgauti? Ar tai bus kelias visų mūsų šiokiadienį ir šventadienį gyvenimą padaryti panašų į Epikūro linksmybę, Epikūro, kuris mokino, kad džiaugtis žemės džiaugsmu ir visus savo žygius tvarkyti, kad to džiaugsmo išeitų kuo daugiausia, kad tai yra aukščiau visa ko pasauly?

Gal taip, o gal ir ne. Tai priklausys nuo to, ką mes susitarsime vadinti gyvenimu ir jo pilnybe, žemės džiaugsmu ir jaunybės pažymiu.

O aš savo laiškuose ir noriu, kad mes bendrai dėl tų supratimų susitartumėm. Ir dar daugiau. Ne tik susitartumėm, bet ir norėtumėm patys gyventi. Todėl seno Epikūro paveikslas tėra man tik tasai jaunybės ženklas, kuris besigaivindamas vaduoja nuo gyvenimo formų, kurios nėra gyvos. Todėl ir mano laiškai nėra koksai mokslininko ar baigtas išsemtas darbas, nėra pagaliau ir beasmeninis tikslas kalbamojo dalyko dėstymas. Bus

tatai tik pažymėjimas dalykų, apie kuriuos pagalvoti reikėtų ir būtų pravartu pergyventi. Aš ir pats esu jaunas ir noriu su jaunais tartis dėl jaunystės amžių pažymių, kurie reiškias amžių išminties gilmenose, ūkanotos dienos darželу ar paprasto žilvyčio vamzdžio dainužėj.

II. ŽODIS, DAINA IR SĄMONĖ

KADA ŽODŽIAI GIMSTA

Karalius karaliūnas jauną paną
Pamylėjo, pamylėjo.
Ji už kito ištekėjo, ištekėjo –

tokią nuolatinę svajingą pasaką porino ilgą rudenio naktį vėjo nešamas malūnas jaunam nelaimingam svajotojui, kaip tai yra aprašęs Ignas Šeinius knygoje „Kuprelis".

Kada gimė pasaka, kada susikūrė daina? Seniai, labai seniai, seniau, negu žmogaus išmintis pasiekti gali, negu kurie istoriniai dokumentai tai primena, negu tai nuspėti galima.

Jeigu dabar prisižiūrėti į tuos gyvus padarus, kurie kalbos dovanos neturi, – tai nesunku pastebėti, kad jie turi dovanos jausti – kentėti skausmą, jausti džiaugsmą, pasitenkinimą, pyktį, nepasitenkinimą ir net pasiilgimą ir t.t. Ir kiekvienas tasai gyvas padaras – nebylusai – savo jausmus kitaip reiškia. Ir žmogui visai nesunku pastebėti, kaip ir ką tas ar kitas jo įnamis jaučia. Ir net jausmo pažymių, jausmo stiprybę atskirti nesunku. Ir kas nepaprasta, dauguma savo stipresnius jausmus tam tikrais garsais palydi. Girdėjote, kaip pavasario saulėj vėversėlis linksmai, skaudžiai, skaidžiai dangaus mėlynėj skardenas ir kaip šaltą rytą maisto beieškinėdamas rūpestingai čirena, ir kaip, pajutęs pavojų savo lizdui, skaudžiai klykia, verkia tarytum? O, kiekvienas mūsų, išgirdęs vėversėlio dainą, tuojau atspės, kiek saulėtas pavasario rytas ir kiek sunku pasniegy maisto trupinėlį rasti! Kitų net vienas paprastos bylos balsas sukelia mumyse tam tikrų jausmų. Kas sodžiuje nežino ar nemano, kad papras-

toji pelėdos aimana yra pranašavimas būsimos nelaimės, būsiančių ašarų! Kam klaiku nepasidaro tamsią rudens naktį laukuose, kai jo sargas ir draugas šunytis gailiai, garsiai staugti ima! Tegu tai bus tiktai pavyzdžiai, tegu tai nebus prilyginimas. Bet kad žmogų staiga ištiks koks didelis džiaugsmas ar skausmas. Kitas tai tylomis sutiks, viską nuslėpdamas savyje. Tik iš jo krupulingų judėjimų ar prašvitusio, ar apsiniaukusio žvilgsnio, ar iš lūpų tylaus virpesio bei veido raukšlių staigaus krūptelėjimo galima tiktai spręsti, ką jis taip ar kitaip jaučia. Bet dauguma žmonių savo stipresnius jausmus tam tikrais klyksmais, garsais palydi. Vis tiek kurios tautos žmogus būtų, jis, skaudžiai įgeltas, savaime šūkteri – „Ai" arba „Oi"! Lygiai savaime šūkters „Ak" ar „Ach" („Ak, tu mano Dieve"), jei bus vargo prislėgtas, nusiminęs ar nusivylęs. Tokių tarptautinių jausmo garsų („žodžių") yra nūnai užsilikusių vos maža saujelė, bet užtat kiekviena tauta turi savo tautinių jausmažodžių. Ir juo tauta senesnė, juo arčiau ji prigimties randas, juo mažiau yra pažinusi vadinamos kultūros, juo jos kalba turtingesnė jausmažodžiais. Pavyzdžiui, mūsų kalba, būdama gal turtingiausia pasauly jausmažodžiais, yra visai neturtinga žodžiais, kurie neturėtų daiktingos prasmės, kurie nebuvo apčiuopiamo daikto pavadinimais. Gal ateis laikas, kad ir mes įgysime tokių „nedaiktingų žodžių" ir savo jausmažodžius gal užmiršime, bet dabar mūsų kalba yra ypatinga ir žmogaus plėtotės istorijai be galo daug medžiagos duoda. Mūsų jausmažodžiai nėra vien tiktai žodžiai tam ar kitam jausmui palydėti. Jie dar reiškia pamėgdžiojimą gamtos balsams ir tuo duoda supratimo apie daiktą arba pamėgdžiojimą veiksmui, ir tuo duoda supratimo apie daikto padėtį!

> Man dzig dzig, man dziaki,
> man buvo čimpuota,
> čimpy padružna.

Tai yra pasikartojamasai posmas iš senos dainelės „Turėjo bobutė žilą ožėlį". „Dzig dzig", „man dziaki", „čimpuotas", „čimpy padružna" – žodžiai dabar patys savaime jokios pras-

mės neturi. Jeigu taikinti apibūdinimui žigio ar šunelio – draugo – jie jokio vaizdo, jokios prasmės nesudaro. Bet visai kas kita bobutės numylėtas, išlepintas, vienintelis jos gyvenimo prietelis ir viltis, užsispyrėlis oželis. Jis kitaip ir nevaikščioja, kaip tik drig drig, jis kitaip ir nesišiaušia, kaip tik čimpuotai, ir bobutei jisai tik pasišiaušėlis draugužis. Ir šie kitur niekur nepritaikomi neprasmingi žodžiai taip gražiai apibūdina išlepinto oželio asmenį, ir tasai „man buvo čimpy padružna" – kokią grakščią, rūpestingą bobutės meilę oželiui reiškia! Arba mes turime žodžius „bėgti, eiti", kurie reiškia, kad šiuo ar tuo būdu persikeliama iš vienos vietos į kitą. Bet kiek įvairiai galima iš vienos vietos dangintis į kitą – mes turime to veiksmo rūšiai apibūdinti paprastų jausmažodžių. Pavyzdžiui: dzig dzig dzig, lap lap lap, kuc kuc kuc, tapu tapu tapu, kic kic kic, vit vit vit, keverz keverz keverz, kop kop kop ir t.t., ir t.t. Tie visi žodžiai patys savaime jokios prasmės neturi. Bet jei pasakyti: lap lap lap ir atbėgo – tai jau žinoma, ir kuo būdu atbėgo, kaip kojas dėjo ir kaip jom tauškėjo.

Jausmažodžiai – pirmieji žodžiai, kuriuos žmogus pradėjo tarti. Žmonės, vienodais šauksmais tą ar kitą jausimą lydėdami, ėmė laikyti jį kaipo to ar kito pajautimo simboliu, ženklu. Ir tiktai paskui iš jausmažodžio padarė veiksmažodį, daiktavardį ir pačią pradžią pamiršo.

DAINOS KELIAS

Lygiai tuo pat keliu kaip žodis gimė ir daina žmogaus sieloje – pasauly.

Sakoma, kai dainuoji, darbas lengviau dirbasi. Ir turbūt ne be reikalo sakoma. Ir kai linksma, ir kai liūdna – žmogaus siela veržias dainuoti. Sakoma, daina džiaugsmas, aimana, laimė, sielvartas išliejama. Ir turbūt teisybė sakoma. Gal todėl ir lakštingalas, ir vėverselis negali nedainuoti, ir pelėda neaimanuoti. Gal todėl ir mes tų dainų nemylime, kurios nėra to ar kito jausmo, taip sakant, išliejimas.

Pačios pirmykščios dainos buvo visų paprasčiausios. Kuo mažiausia jose buvo žodžių, kurie turėjo patys savaime prasmės. Kuo daugiausia buvo jausmažodžių, kurie patys savaime prasmės neturi, bet kurie, suderinti su kitais, apibūdina, kaip sakoma, išreiškia judėjimą, dvasios padėtį. Kurių ir garsai yra taip derinami, kad jie kuo daugiausia turėtų panašumo į tuos ar kitus prigimties garsus, kurie ir tarpusavy kartojas tokia tvarka, kaip tai prigimty dedas.

Atsiminkime tiktai linų nuobodulio pasaką, girnų pilkąjį ūžimą, kultuvų sutartinę, liūdnąsias raudas. Atsiminkime tiktai, kaip pirmykščiam žmogui nebuvo nei tokių debesių, nei paukščių, nei medžių, nei žvaigždžių, nei vėjo, nei marių, nei mažėlių žolelių, kurias mes dabar regime. Pirmykščiam žmogui visuose gamtos reiškiniuose alsavo dievybė, kalbėdavo savo kalba, kurią jis, žmogus, stengdavos suprasti, ir jam rodydavos, kad jis supranta, ir stengdavos kalbėti su dievybe tos pačios dievybės kalba. Dar ir iki šiandie žmonėse užsilikę, nors ir baisiai iškraipyti ir nuniokoti, įvairūs pamėgdžiojimai įvairiems gamtos reiškiniams aiškiai parodo, kaip žmogus stengės prisitaikinti. Tačiau dar ir mūsų laikais yra vadinamųjų laukinių tautų, kurių dainos tesusideda beveik ištisai iš beprasmių jausmažodžių, kurie, tam tikra tvarka derinami ir pasikartodami, *sudaro* to ar kito *veiksmo vaizdą*. Nenupiešia vaizdo, išdėstydami jo apystovas ir smulkmenas, kaip tai daro mūsų dienų poetai, bet savo garsais, savo melodija, savo skambėjimu primena žmogaus dūšiai tam tikrą vaizdą, kuris gali gimti tiktai pergyvenus veiksmą, lydimą kalboms (?) rūšies garsais. Daina protui, vaizduotei nieko nesakydavo, daina kalbėjo, kaip susitarta sakyti, tiktai į žmogaus širdį. Nelyginant kaip mūsų laikais su muzika dedas. Nei ją suprasti, nei įsivaizduoti, nei atpasakoti galima. Ją galima tiktai jausti, ja galima tiktai gyventi. Todėl nieko įstabaus, kad pirmykštė daina ne tik nuo muzikos nebuvo skiriama, bet buvo dar visos eilės žmogaus judėjimų ir šokių lydima.

Juo daugiau žmogus ėmė gyventi vadinamuoju kultūriniu gyvenimu, juo labiau jame ėmė augti sąmonė, juo daugiau jis

ėmė reikalauti iš dainos sąmojingumo, – juo mažiau jis ėmė dainuoti. Todėl visos tautos pasauly stebuklingiausias dainas kūrė tik tuo metu, kai jos vos ėmė gyventi, kai jų pirmykštė pajautimų galybė nebuvo nuslopinta šaltais sąmoningumo reikalavimais. Todėl mūsų aeroplanų, tankų ir nuodijamų dujų laikais miršta daina, miršta žmogaus sielos grakštuma, marėta vidaus žmogaus didybė. Todėl amerikiečiai, sukūrę tokią žymią biznio kultūrą, dainuoti nei patys moka, nei kitų pasekti neįstengia.

Buvo žmonių, kurie šią žiaurią teisybę skaudžiai pajuto ir garsiai sušuko, kad dainoje aukščiau už viską turi būti muzika (Verlenas). Bet jo ši daina, kaip ir kitos, buvo tik kovos obalsis, bet nebuvo muzika, jis kalbėjo tik žmogaus protui, žmogaus vaizduotei, bet nekalbėjo žmogaus širdžiai. Ir jo obalsis liko tiktai aidas pavėjui.

MŪSŲ DAINOS OPA

Pas mus dar tiek neseniai tauta dainavo. Lietuvių tauta buvo toji tauta, kuri dainuoja. Kūrės dainos stebuklingos gražybės. Bet mes ėmėme iš dainos reikalauti sąmoningumo. Ėmėme reikalauti, kad daina kalbėtų protui. Ėmėme reikalauti, kad dainoj būtų reiškiama tam tikra idėja ir, mūsų supratimu, kuo aukščiausia, kaip ji yra išrašoma laikraščiuose pirmoj vietoj prieš skelbimus politikos vyrų prakalbose, storose knygose ar bažnyčios sakyklose skelbiamos. Ir visa šviesuomenė ėmė šaukti: nyksta tautos kūryba, tautos dainos – rinkime likusius trupinius, kurių kaina yra amžinastis. O, žinoma, mes šaukti ir obalsius rašyti mokame! Tačiau mūsų karta turės atsakyti į lemtingą ir paskutinį klausimą:

– Ar mes mūsų tautos amžinasties turtą, mūsų dainas, numarinsime taip, kaip jas jau yra numarinę vokiečiai, prancūzai, anglai?

– Ar mes dainuosime, kaip mūsų tėvai dainavo, kaip dainavo motina mūsų žemė drėgnoji – mėlynos pušys, rymusios marės, tolimos žvaigždės, balzganos avižos, rudenio vėjas pašėlęs?

– Ką mes pasirinksime: širdį ar sąmonę?

IŠ K. JURGELIONIES RAŠTŲ

MĮSLIŲ KNYGA

„Mįslių knyga" – „lietuvių mįslių rinkinys" (su viršum 1000 mįslių), surinko ir paaiškino Kleofas Jurgelionis, „Naujienų" spauda. Ši knyga, kaip matyt iš datos, padėtos po autoriaus įžanga, bus atspausdinta bene ne vėliau, kaip 1913–1914 m. [1922 m.], bet Lietuvą pasiekusi tiktai dabar, ir tai visai pripuolamu keliu. Lietuvos platesniajai visuomenei iki šiol ji tebėra nežinoma. Šit dar ir dar kartą nedovanotinas reiškinys: Amerikoj spausdinti gerieji veikalai nepasiekia plačiosios lietuvių knygų rinkos ir tokiu būdu nepasiekia savo tikslo. Savaime suprantama, kad dėlei valiutų bei gyvenimo sąlygų griežtų skirtenybių Amerikos leidiniai dar negreitai bus prieinami Lietuvos skaitančiajai visuomenei. O tuo daroma dviguba skriauda. Visų pirma autoriaus nuopelnai negali būti taip įvertinti, kaip galėtų ir turėtų būti. Nes, ar šiaip, ar taip imant, jeigu Amerikos lietuvių tarpe koncentruojas kapitalas ir organizacinė pajėga, tai Lietuvos lietuvių tarpe koncentruojas kultūros kuriamoji galia. Ir tegu Amerikos lietuviai nepalaiko blogu, jei tenka pasakyti, kad turbūt dar labai negreitai ateis tasai metas, kada jie pradės kurti vertenybes dvasios kultūros srity. Nes tai nėra pavienių individybių žygis, tai yra plačios visuomenės kūrybos rezultatas. Jau šiandie turbūt be pavojaus būti apšauktam sukempėjusiu materialistu ar liūdnos dalies politikomanu galima būtų pasakyti, kad ir individualingiausieji talentai yra socialinis reiškinys. Kad

tai konstatuoti, visai nereikia būti aklu materialistinio istorijos supratimo šalininku: gali būti šiuokart ramūs visi pašauktieji gryno kraujo estetai.

Wer den Dichter will verstehen, muss in Dichters Lande gehen, – kas poetą nori suprasti, turi į jo žemę eiti. Tai nėra netiesa pasakyta, tai patikrina amžiais rutulotas meno ir, dalinai imant, literatūros istorijos pavyzdys. Kūrėjo nuo jo žemės neatskirsi. Jis ima iš jos savo įgimtą galią, jis ima iš jos gyvenimo prityrimą, jis paveldi iš jos, taip sakant, savo sąmonės formą – būdą atjausti aplinkinį pasaulį ir reaguoti į jo reiškinius. Jis jau gal nesąmoningai kaupia savy tėvų, savo bočių vidaus prietirą ir jos regimuosius rezultatus ir, įdėdamas savo asmens iniciatyvą ir kuriamąją energiją, kuria naujas vertybes, Prahos vokiečių universiteto profesorius Sauer sukūrė teoriją, jo mokinys Joseph Nadler parašė didžiulę vokiečių literatūros istoriją, kurioj medžiaga klasifikuojama sulig landšaftų aprašymo, sulig to aprašymo supratimo! Gauta įstabių rezultatų, ir jie nėra iš vėjo pagauti! Landšafto aprašymas tiems mokslo garbės vyrams yra vyriausias kriterijus, kuriuo apsprendžiama poeto tautinės savybės, net jo priklausomybė tai ar kitai tautai. Ar ne paradoksas: jų literatūros istorija be žemėlapio yra neįmanoma! Tačiau paprastas žemėlapis tiek daug meta spindulių į atskirų ryškių individybių kūrinių slėpinius! Aš neičiau taip toli, kaip tiedu mūsų dienų mokslininkai, aš nepasakyčiau, kad landšafto supratimo reiškimo kriterijus yra jau viskas. Poetas dar nebus suprantamas, jeigu jį atskirsi nuo šalies, nuo tautos dvasios kultūros tradicijų. Kiekviena tauta, pavyzdžiui, turi savo semasiologiją, savo tautinę simboliką, tai priklauso prie kūrybos elementų. Naujas kūrėjas nuo jų atsisakyti negali, nes jis jau iš mažens turi tai savo sąmonėj, nors gal nejaučiamoj padėty, nes tai jau yra perėję į jo gyslas ir kraują. Jis gali tai tik toliau rutuloti, įpildamas į juos naujos gyvybės ir sulčių arba, jais pasiremdamas, kurti naujus simbolius. Tokia yra kūrybos logika. Man labai gaila, kad aš šios minties negaliu išvystyti dienraščio skiltyse, bet, manau, pakaks ir šios trumpos pastabos, kad amerikiečiai nesuprastų

bloga prasme mano numatytų perspektyvų jų kūryboj dvasios kultūros srity.

Todėl jeigu Amerikos brangūs leidiniai nepasiekia Lietuvos visuomenės, jie yra, lietuvių kultūros žvilgsniu, negyvai gimę. Ir tai yra didžiausia Amerikos lietuvių leidėjų klaida ir, pasakyčiau, kaltė. Tuo kalta ir „Naujienų" spaudos draugija, ir čia aš nenorėčiau jai ieškoti pateisinimų. Jeigu jau recenzento pareiga nurodinėti leidinių trūkumus, tai ir dėl „Mįslių knygos" jos redakcijos žvilgsniu aš norėčiau šį tą prikišti.

Sumanymas išleisti mįslių knygą, be abejo, labai gražus ir girtinas. Tačiaus taip galėjo būti padaryta gal kiek geriau, negu kad dabar padaryta yra. Nors prie knygos yra pridėta ir autoriaus prakalba, ir įžanga, man vis tiktai liko neaišku, kokiais tikslais autorius vadavos ir ką jis norėjo pasiekti bei skaitytojams duoti savo knyga.

Jeigu autorius norėjo duoti mokslo knygą, sątrauką viso to, ką žinome apie mūsų mįsles, tai jis to toli nepasiekė. Viena, ką jis labai gerai padarė, tai kad surinko jas iš senų vokiečių leidinių, kurie yra jau seniai išparduoti, kurių begalima gauti tiktai senuose knygynuose, vadinas, yra prieinami tiktai tiems, kurie turi galimybės ar progos raustis po dulkėmis apaugusias knygų lentynas. Tai yra be galo svarbus darbas ir patarnavimas lietuvių visuomenei. Bet ta medžiaga toli gražu nepilna.

Mįslės iš vokiečių šaltinių paimtos tiktai iš Schleicherio knygų, tiesa, iš ten, kur pats Schleicheris rinko iš kitų vokiečių leidinių. Bet Schleicheris visų pirma sau rinkosi tiktai tokias, kurios jam patiko ar atitiko jo filologinėms studijoms. Pas patį Schleicherį ne visa medžiaga iš jo naudotųjų šaltinių paimta. O antra, daugelio šaltinių ir pats Schleicheris nepanaudojo. Trečia, po jo mirties vokiečių literatūroj paduota dar daugybė medžiagos, kuri Jurgelionies knygoj visai nepaliesta. Gana paminėti tokius vardus, kaip Kuršaitis, Brückner, Bezzenberger, Brugmann, Leskien, Wiedemann, Trautmann ir daugelis kitų [, kurie] paduo[d]a kalbamuoju reikalu nemaža medžiagos. Schleicheriu pasitenkinti – visai neatvaizduoti to, ką vokiečiai

yra padarę lietuvių žmonių kūrybos reikalu ir dalinai – lietuvių mįslių reikalu.

Kur kas daugiau pastangų padėta surankiojant mįsles iš lietuvių šaltinių, bent iš tųjų, kurie prieš karą buvo lengviau prieinami ir gaunami. Bet ir čia daug apsileidimo. Visų pirma nepanaudota kad ir toks brangus ir turiningas šaltinis, kaip Lietuvių Mokslo Draugijos archyvas. Nespausdintoji medžiaga nors ir stengtasi parinkti iš visų Lietuvos sričių, bet surinkta medžiaga yra daugiau pripuolamo pobūdžio: kas pakviestas atsiuntė – tai buvo sunaudota. Ir jos sutalpintos greta mįslių, paimtųjų iš senesnių šaltinių, ir vienos parašyta ir paduota tarmiškai, antros – paprasta literatūros kalba. Taip elgtis su mokslo medžiaga nereikėtų. Nes ji nustoja savo įdomumo, nustoja to, kas kartais joje būtų visų brangiausia, be to, ir visą kitą medžiagą daro nepasitikėtina.

Tat mokslo žvilgsniu šio veikalo redakcija negalima laikyti vykusia. Tuo labiau kad pačiame sumanyme vis tiktai padaryta viena labai stambi klaida: paduota vien tiktai mįslės ir nieko neminima apie patarles ir priežodžius. Autorius savo įvadą pavadino „Mįslių rūšys ir kilmė“. Autorius sako, kad mįsles reikia klasifikuoti: 1) minklės, 2) grynosios mįslės ir 3) alegorijų mįslės. Tačiau tokiai klasifikacijai pagrindas yra labai abejotinas; jo net autorius neformuluoja. Žadėtosios antgalvy mįslių kilmės visai nepaduoda. Ir gerai padarė, nes negalima kalbėti apie mįslių kilmę, jeigu jas atitrauki nuo patarlių ir priežodžių, jeigu nekalbi apie žmonių simboliką, apie simbolikos kilmę. Žmonių simbolika, jos didžiumoj, išsirutulojo ir paralelizmu, pavieni simboliai buvo apibendrinami ir išplečiami (kiekvienas simbolis yra labai plati sąvoka), taikomieji praktikiniam gyvenimui simboliai išsirutulojo į priežodžių ir patarlių formą ir iš ten integracijos keliu pasiekė mįslių formos. Šiuo būdu yra dauguma mįslių susidarę. Net mįslės, paduodamos ištisos dainos ar pasakos formoj, turi aiškių pirmapradės simbolikos žymių. Ir tiktai palyginamai visai nežymi mįslių dalis yra kilus žmonių kūrinių diferenciacijos keliu bei, taip sakant, pripuolamai išmin-

čiai veikiant. Norint paduoti mįslių kilmę, visa tatai reikėtų išrutuloti ir išanalizuoti. Be psichologinio kūrybos analizo ir be formalinės mįslės istorijos čia apsieiti negalima. Aš tai paminėjau ne tuo tikslu, kad teoriją išvystyčiau ar priešpastatyčiau autoriui – jis mįslės kilmės jokios teorijos nepaduoda. Tuo aš tik norėjau pabrėžti, kad mįslių klasifikacijai reikėtų paieškoti kitų, gal grynai istoriniai formalinių pagrindų.

Tai yra svarbiausieji esminiai dalykai, kuriuos tenka šiam leidiniui užmesti.

Tačiau jeigu tie priekaištai yra neišvengiami žiūrint siauromis specialisto akimis, tai ne specialistui kalbamasai leidinys duoda visai kitokio įspūdžio.

Aš, pirmą sykį skaitydamas tą leidinį, buvau liuosas nuo analizo šaldančiojo vandens ir ėmiau visą medžiagą taip, kaip ji yra paduota. Ir čia gavau pasitenkinimo, kokio retai tenka gauti iš kurios knygos. Tokie gyvi vaizdai, tokia sąmoninga žmonių išmintis, tiek gyvenimo, tiek grožės! Stojos akyse man vaizdas, kaip dar man sodžiuj gyvenant, dar kai mažas buvau, kaip mes, bendraamžiai vaikėzai, ištisus ilgus rudenio ir žiemos vakarus praleisdavom ties panašiais galvosūkiais ir kaip panašiuose samprotavimuose augo mūsų vaikiška sąmonė ir pasiruošimas ateities kūrybai. Mįslės – vėliausias žmonių kūrybos padaras, jose sukoncentruota ilgų amžių patyrimas, jose sukaupta tautos išminties pažibos. Visa, kas glūdėjo pasakose, legendose, visa, kas sąmoningiausia buvo priežodžiuose ir patarlėse, – visa tai sintetinio ekstrakto formoj sukaupta mįslėse.

Žmonių mįslė formuojasi, kai jau tauta yra pasiekusi tam tikro kultūros laipsnio, kada aplinkinės gamtos reiškiniai nebėra aklos galios padaras arba pati įstabioji, slėptingoji gamtos galia, bet kada ja žmogus operuoja savo samprotavimus ir sprendimus reikšdamas. Šit kodėl ir mįslės yra jau nebe tautos poezijos, bet tautos išminties šaltinis. Ir nėra didesnio džiaugsmo sugrįžti į seną išmintį ir virpant pastebėti, kad tavo vaikiški sapnai nebuvo vien tušti sapnai, nebuvo vien tuštus žaislas, kad pro juos reiškias pasaulio slėpinių spėjimas ir kad gal tuomet kur

kas arčiau buvo kosmoso esybės teisybė, negu kad dabar ji yra, kai žmogus ilgus metus sunkioje gėloj pragyvenai tos teisybės beieškodamas, senuose archyvuose amžių dulkes besklaidydamas! Šit kodėl mįslių knyga taip gaivinančiai veikia į žmogų! Ir todėl nežiūrint į visus trūkumus, kuriuos gal tektų paaiškinti priežastimis, visai nuo autoriaus ar leidėjų nepriklausančiomis, Jurgelionies ilgų metų darbo vaisius – „Mįslių knyga" – yra labai džiaugsmingas reiškinys. Jeigu jis neturi tokios didelės reikšmės mokslo žvilgsniu, užtat jis turi labai didelės reikšmės pedagoginiu žvilgsniu. Ypač amerikiečių lietuvių tarpe, kurie gyvenimo eiga yra atskirti nuo Lietuvos, nuo tautos širdies, kurie gyvena svetimų mums, daugeliu atvejų priešingų gaivalų apsupti, kurie neturi galimybės pasisemti naujų pajėgų stačiai iš tautos širdies. Tiems „Mįslių knyga" bus nepakeičiamas gaivinantis balsimas. Tie joje ras tai, ką iš jų širdies taip negailestingai gyvenimas graužia, atimdamas tautinės kultūros tradicijas, pastodamas kelią į kūrybą. Jųjų širdyse vėl atgis merdinčios Lietuvos bakūžės vaizdas, ir kaip tame vargiai bepakeliamame skurde amžių pasėta išminties sėkla be jokių pretenzijų, be jokių paraginimų, be jokio iš anksto užsibrėžto tikslo auga ir žydi pati savaime, tarytum Visata pirmapradybėje, kaip ją dievini vedų himnai dainuoja. Ji auga, ji reiškias todėl, kad ji viduje pribrendo, kad ji yra tiek pribrendusi, kad, neradusi savo formos, ji jau nebegali bebūti!

Jurgelionies darbas yra pirmoji pastanga mūsų literatūroje mįsles sistematizuoti. Turint omeny tą netvarką, kurioj kalbamuoju reikalu randas medžiaga, turės praeiti dar ne vieni ir ne dveji metai, kol visą darbą bus galima tiksliau ir mokslingiau atlikti. Bet pradžia padaryta, pralaužti pirmi ledai, ir dabar mokslininkas gauna kelti naujas bures ir plaukti jau pralaužtu keliu. Nėra abejonės, kad ir pats Jurgelionis, leisdamas savo knygos antrą ir trečią laidą – o kad tai turės daryti veikiai, jeigu tiktai šiandie dar to daryti nėra reikalingas – aš neabejoju! – jis pats daug savo veikalui dar padarys teigiamuoju žvilgsniu. Bet toks darbas yra dirbama ir tobulėja tiktai ilgų metų tarpe.

Lietuvoj ši knyga bus naudinga inteligentijos tarpe, kuri jau nebesusisiekia su liaudimi, kuri jau turi gyvybės šaltinį ieškoti, o liaudis kol kas dar tebegyvena tą periodą, kada mįslės kuriasi, ir jai kalbamoji knyga galėtų turėti visai kitokios prasmės. Bet didžiausios reikšmės ji turi Amerikos lietuviams, kaipo tiltas į tėvynę, į šiaudinę pastogę, į Lietuvos liaudį. Nereikėtų užmiršti, kad tautos psichologija keičias ne taip greitai, kaip istorijos įvykiai, ir kad Lietuvos bakūžėj tebegyvena toji pat skaisčioji išmintis, kuri joje gyveno prieš dešimtmečius! Tie patys supratimai, toks klausimų pastatymas, analoginės išvados. Ir ne tam mes samanotoj geriausias gyvenimo dienas – kūdikystės dienas – praleidom, kad jų atmintis mums nebūtų džiaugsminga – kad ji nebūtų mūsų laimėjimų simbolis!

EROTINĖ LIETUVIŲ DAINŲ SIMBOLIKA IR JOS KILMĖ

„KEISTA“ DAINA

J. Šimtakojo lietuvių dainų rinkinėly „Trakiečių dzūkų dainos“ (Shenandoah, Pa., 1899) randame šitokią dainą:

Pucinėli raudonasis,
Ko pavirtai in šałalį?
Ko pavirtai in šałalį,
In tų gilų Dunojėlį?

Ar vėjelio papuciamas,
Ar lietulio nulyjamas?
Ar lietulio nulyjamas,
Ar paukštelio nutupiamas?

Nei vėjelio papuciamas,
Nei lietulio nulyjamas, –
Nei lietulio nulyjamas, –
Cik poukštelio nutupiamas.

Dalia mano neščėslyva,
Aisiu keliu giedodama,
Aisiu keliu giedodama,
Ščėscies dalios ieškodama.

Atsišaukie, mano dalia,
Anoj pusėj Dunojėlio!
Anoj pusėj Dunojėlio
Už marelių mėlynųjų.

Už marelių mėlynųjų,
Už girelių, už žaliųjų.

LXXVII

Įstabiai graži daina. Bet ir ne mažiau „keista“. Kodėl pirma dainos dalis kalba apie putinėlį, o antroj daly – skundžiamos dalios sunkybe? Ir tarp pirmos, ir antros dalies jokio matomo ryšio nėra, jokio pateisinimo, kuriuo vaduojanties, kalbėjus apie putiną, būtų galima pereiti į laime nusiskundimą? Net nepasakyta, kas tąja laime skundžiasi: ar putinėlis, kuris įvirto į gilų

Dunojėlį, ar kokia kita esybė – žmogus ar šiaip gyvas daiktas? Pagaliau viena pirmoji dainos dalis pati savaime dar keistesnė. Putinas išlaikė visas vėtras, visus viesulus, visus potvynius, – nenuvirto į upę, o nuvirto tiktai paukštelio nutupiamas? Kodėl tas paukštelis toks sunkus – už vėtrą ir potvynį pavojingesnis? Kas matė Dzūkijoj tokį paukštį, kuris medy betupėdamas medžius vartytų? Ar gal į šią dainą reikia žiūrėti kaipo į sufalsifikuotą, – juk daina, eidama iš lūpų į lūpas, kol patenka užrašinėtojui į rankas, pergyvena visokių nelaimių: vienus jos žodžius dainininkai praleidžia, kitus savaisiais pakeičia, daug savo prideda – daina dažnai pasidaro visai kitokia, negu ji pirmojo dainiaus širdy ir lūpose skambėjo? Gal ir čia vienas tokių dainos kraipymo pavyzdžių? Gal minėtas keistenybes tenka laikyti įsibrovusiomis į dainą vėliau, į ją patekusiomis iš kitų dainų?

Šitie ir daugybė kitų klausimų patys savaime kyla šią nuostabią dainą paskaičius. Tačiau šitokius klausimus kelti – reiškia tą pat, ką girtis savo liūdnu tėvų kalbos ir papročių ir ilgų amžių kūrybos tradicijų pažinimu. Tiesa, mums, paragavusiems vadinamosios kultūros atvirų ir uždraustų vaisių, šios dainos vaizdai ir jų pynė atrodo kažkoks netikslus ir negyvas daiktas, mums gal tai tėra tiktai studijų objektas – galvosūkis, bet tai dar nereiškia, kad tiems žmonėms, kurie tą dainą kūrė ir dainavo, kad ir jiems tie, taip sakant, nesąmoningi posmai būtų toks pat negyvas ir beveik nesuprantamas žodžių rezginys.

Mano dėta, tai yra gražiausia lietuvių tautos simbolika, tiksliausiai išlaikyta, grakščiausiai suposmuota. Kodėl taip yra, kodėl aš taip manau – tai pasakys trumpas žvilgsnis į poetinės simbolikos esmę ir į jos išsirutulojimo kelią.

SIMBOLIKA IR ALEGORIJA

Poetinio stiliaus simbolika ir alegorija – du tos pačios prigimties pradai. Tiktai simbolis turi daugiau pirmapradžių pradžiodalų, o alegorija – ilgo rutulojimos rezultatas, daugiau turįs

poetinio stiliaus dekadanso, puolimo požymių. Psichologiškai vienas ir kitas pradas kilę iš tų pačių šaltinių.

Žmogus, susidurdamas su daiktais aplinkinio pasaulio, kuriuos jis naudoja ar su kuriais jis kovoja, dėlei pačios daiktų ir žmogaus prigimties visų pirma juos tiria, paskui į juos reaguoja. Per ilga nusistato tokiu būdu tarp daiktų ir žmogaus jausmų tam tikra giminystė. Tai yra tam tikro daikto esimas sukelia žmoguje tam tikrą eilę vaizdų ir pajautimo. Pavyzdžiui, girtuokliui degtinės esimas jau yra visa eilė smagių jausmų ir pergyvenimų, ir lūkesčių šaltinis. Arba įsimylėjusiam mylimosios vaizdas ar plaukų pluoštelis – jau vėl gyvas akstinas visai eilei pergyvenimų. Šis, taip sakant, giminingumas tarp daiktų ir jausmų savaime paaiškinamas. Bet ne visuomet vyksta tokį giminingumą išvesti iš aiškių, konkretingai suformuluotų priežasčių. Taip, pavyzdžiui, tam tikros gyvulių formos, kaip antai driežai ir kiti driuksliugai, sukelia mumyse šlykštumo jausmą arba kiti vėl gyvuliai – baimės jausmą, arba tam tikros žmogaus kūno formos mums atrodo gražios, o kitos – bjaurios, arba tam tikros moters ypatybės erotiškai jaudina, – visa tai yra visiems žinomi faktai, rodantieji, kad tarp daiktų ir jausmų yra tam tikra giminystė, kurios priežastis gal mums ir ne visai aiški. Bet šitoks daiktų ir jausmų giminingumas reiškiasi ne vien tiktai tuomet, kai žmogus turi reikalo su konkretingu daiktu, anaiptol, pačiuose mūsų jausmuose *yra* tam tikro daiktingumo. Tai yra sujaudinti jausmai gali patys atitinkamą daiktą sukurti, priversti vaidentuvę tą daiktą vaizduotis, jeigu to daikto tikrenybėje nėra. Taip, pavyzdžiui, bailys tamsią naktį miške visur mato vaiduoklius ir baidykles ir visokius kitus pavojus, kurių iš tikrųjų tenai nėra; arba erotiškai pakrikęs vyriškis yra linkęs matyti gražiąją Eleną pirmoje pasitaikiusioje moteriškėje. Rusų bolševikai kiekvienoj laisvesnėj minty linkę ieškoti kontrrevoliucijos pavojaus, lygiai kaip bavarčikų monarchistams – kiekviena socialistinio laikraščio raidė yra jau tėvynės išdavimo ženklas.

Tokia yra simbolizmo psichologija. Vadinas, simbolis, psichologiškai imant, toksai daiktas arba tokia sąvoka, kuris yra

akstinas tam tikrų pergyvenimų eilei. Kaip sakyta, įsimylėjusiam mylimosios plaukų pluoštelis – simbolis mylimosios visokių gėrybių, kaip mergiotei rūtų vainikėlis – nekaltybės ir jaunų dienelių simbolis. Bet simbolis nėra kokia aprėžta sąvoka, jis yra ištęsiama sąvoka, ištęsiama, lygiai kaip žodis naujiems minties reiškimams.

Dėlei šios simbolio ypatybės jis gali būti įvairių įvairiausių jausmų akstinas. Pavyzdžiui, mūsų Čiurlionies paveikslų simbolika kiekvienam žiūrėtojui sukelia kitokių pergyvenimų. Pavyzdžiui, scholastikos papjautam Jakštui – Čiurlionies simbolika tėra tiktai bepročio kliedėjimas, o didžiausiam dabartinės Rusijos poetui ir filosofui Viačeslavui Ivanovui – Čiurlionies kūryba – nesialomas džiaugsmo ir pilnybės lobis.

Bet jeigu simbolio sąvoka sukonkretinti, jei ją pririšti prie tam tikro aiškiai apibrėžto turinio, iš simbolio mes jau gauname alegoriją. Alegorija, psichologiškai imant, yra sukonkretintas simbolis, tuo tarpu literatūros teorijos vadovėliai alegorija vadina paveikslingą kokios minties vaizdavimą arba kokio nors gyvenimo reiškinio pakeitimą kitu gyvenimo reiškiniu, ir tą pakeitimą iki galui vaizdais piešiant.

Ir alegorija, ir simbolika jau buvo žinoma žiloje senovėje. Taip, pavyzdžiui, graikų sukurtoji legenda apie Prikaltą Prometėjų, kurio jaknas ištisus amžius laukiniai arai drasko, kurį dievai taip žiauriai nubaudė už tai, kad jis iš dievų ugnį pavogė. Prometėjus yra simbolis. Vieniems jis yra teisybės ieškotojas, kitiems – laisvos minties skelbėjas, tretiems – kovos už išsivadavimą, kad ir iš dievų vergijos, pranašas ir t.t. Tuo tarpu, kai 80 psalmė kalba apie vynuogių kekes, mes žinome, kad čia kalba eina ne apie vynuoges, bet apie Izraelio tautą. Arba kai dievinasai Platonas savo gražiame dialoge „Phaedrus" piešia vežimą, pakinkytą juodu ir baltu arkliu, mes aiškiai žinome, kad važiuojantis yra žmogaus siela, kurią blogybė ir gėrybė lygia pajėga veža.

Šiuodu pavyzdžiu yra aiški alegorija. Per ilgus šimtmečius ir simbolika, ir alegorija žydėjo visose meno ir filosofijos srityse ir šiandien dar poezijoj ir plastiškose meno šakose tebežydi.

Mes nesivelsime į teorinį ginčą, kam atiduoti pirmenybės vainiką, – ar grožės deivei, ar jos vaizdui veidrodyje, – simbolikai ar alegorijai, – pažvelgsime tiktai, kaip simbolika lietuvių dainų gilmenose vystėsi ir kaip iš jos kartkartėmis alegorija išdygo. Mums šiandie rūpi pažvelgti, kaip simbolika rutulojosi lietuvių dainų poetingajame stiliuje, o ne vertinti simboliką, kaipo tokią.

Bet kad suprasti simbolikos esmę, tenka mirksniui apsistoti ties tam tikra žmonių poezijos formula, iš kurios simbolika tiesiogiai išaugo, – ties paralelizmu.

PARALELIZMAS

Psichologinis pagrindas. Iki šiol paralelizmu literatūroj apie lietuvių dainas visai netiksliai vadindavo dainų vadinamąjį „šakotumą". Pavyzdžiui:

I	II
Kieme namuose sūnelis auga,	Kieme namuose auga dukrytė,
Tėvelis moko, valios neduoda;	Močiutė moko, valios neduoda;
Jauniems broleliams užauga už draugą,	Užaugs mergelėms draugė sesytė,
Senam tėveliui užaugs paguoda.	Senai močiutei užaugs paguoda.
Jau renk, tėveli, plieno dalgelį,	Renk, tėveli, liepos grėblelį,
Sek man kukalį prie kepuraitės,	Sek prie kaselių vosilkos gėlę;
Skirk porą jaučių, šerki žirgelį –	Močiute, ruoški stakles vindelį –
Būsiu artojas – gaspadoraitis. ... ir t.t.	Būsiu mergelė aš audijėlė. ... ir t.t.

Jonas Žilius, „Vestuvės"

Pacituotoji daina yra tipinga vadinamoji dvišakė lietuvių daina. Viena šaka dainuoja apie bernelį, kita apie mergelę beveik tomis pat formulomis, bet šitokia dainos sudėtis dar nieko bendra neturi su vadinamojo žmonių dainų paralelizmo formulomis, kurių pagrindas visai kur kitur glūdi.

Mes dar ir šiandie, taip sakant, kultūros pagauti žmonės, mūsų gyvenimo pajautimą nejučiomis perkeliame į gamtos reiškinius, kurie trykšta judėjimu, jėgos reiškimu. Ir šiandie dar mes jaučiame aro skridime galią ir pajėgą, rudens vėjo staugime –

liūdesį ir pasiilgimą. Tuo labiau tai darė senovės pirmapradžiai žmonės. Tuose gamtos reiškiniuose ar daiktuose, kuriuose pastebima judėjimas, senovės žmonės manė, esanti energija, valia, gyvenimas. Tie daiktai jiems šventi buvo, nes juose jie dievybę regėjo. Tokią pasaulėžvalgą mes vadiname animistine. Iš čia ir Saulė, ir Perkūnas, ir Patrimpas, ir Bangpūtis, ir Alijošius savo dievybės karjerą pradėjo.

Kaip žinome, pirmykštis žmogus savo jausmus pradėjo reikšti ir jų patenkinimo ieškoti muzika ir daina. Ir jeigu viršminėtą animistinę pirmapradžio žmogaus pasaulėžvalgą perkelti į poetinį jo dainos stilių, tai mes gauname labai įdomių reiškinių. Jis savo jausmų nesulieja su gamtos reiškiniais, – jis jaučia, kad gamtoj gyvena kitos jėgos – gal dievai, gal kitos dvasios, jis žino, kad gamtos apraiškos yra kas kita negu jis; bet savo poetingajame stiliuje jis vis tik nelygina savo gyvenimo su gamtos apraiškomis. Jo sąmonė dar aiškiai nenusivokia daiktų skirtenybėje. Pirmykštis žmogus, nesuliedamas ir nelygindamas, tiktai priešpastato savo gyvenimo reiškinius gamtos apraiškoms sulig judėjimo požymių: medis linksta – mergelė kloniojas, kaip ukrainiečiai dainuoja, gegulė kukuoja – motulė verkia, kaip lietuviai gieda.

Tokiu būdu poetinio stiliaus paralelizmo pamatu reikia laikyti priešpastatymą žmogaus gyvenimo apraiškų gamtos reiškiniams sulig judėjimo požymių, kurie tarytum yra valios reiškėjai. Tokia yra paralelizmo pradžia: viena šaka vaizduoja kur nors gamtos vaizdą, antra šaka – žmogaus gyvenimą, bet abi šakos paremta kuriuo nors panašiu veiksmu, judėjimu. Kaip antai, pavyzdžiui:

> Ir sukligo antelė ant marių,
> Ir pravirko dukrelė nevalioj.
> Juška, „Liet. dainos", 693

Toliau besirutulojant paralelizmui, dainininkai pradėjo vieną šaką su kita maišyti, būtent požymius, kurie apibūdina vieną paralelizmo šaką, perkėlė į kitą, tokiu būdu pasidarė poetinės formulos, kurias mes vadiname metaforomis. Bet kada

veiksmo panašumas tarp gamtos reiškinio ir žmogaus gyvenimo vaizdo buvo ypatingai ryškus, tuomet ir viena, ir kita paralelės šaka jau pradėta sulieti į vieną. Žaibas ir baltas paukštis danguj jau paliko visai tolygios tą pat reiškiančios sąvokos ar kaip lietuvių dainose: balta liepa – jaunoji mergelė – visai tolygios sąvokos. Bet kai žmogus vis daugiau ir daugiau pradėjo pažinti save ir nužlėbti rėžį, skiriantį jį ir aplinkinę gamtą, tapatybės idėjos vietą užėmė skirtenybės idėja. Tai paskutinis paralelizmo išsirutulojimo laipsnis. Šiame laikotarpy formulos: žaibas – paukštis, balta liepa – jaunoji mergelė pasikeitė formulomis: žaibas kaip paukštis, jaunoji mergelė kaip baltoji liepelė...

Tokia trumpais žodžiais yra paralelizmo kilmė ir istorija. Lietuvių dainose išliko jo įvairiausios formos.

DVILYPIS PARALELIZMAS. Paprasčiausia paralelizmo formula – tai dvilypis paralelizmas.

Siūbuoj jūrės, siūbuoj marės,
Siūbuoj mano motušėlė
Užu vandenėlio.
Nesselmann, Lit. Volkslied, 127

Aukso sijelės
Ir pradėjo linkti,
Mano širdelė
Ir susigraudino.
Juška, Liet. d., 323 (?)

Vadinas, imama gamtos vaizdelis ir drauge žmogaus gyvenimo. Priešpastatoma du motyvu, vienas jų pašaukia antrą, vienas jų aiškina kitą, bet persveria tasai, kurio pusėj žmogaus gyvenimas. Tarytum besipinančios muzikalinės temos dvi variacijos, – vienas motyvas yra kito motyvo esimo sąlyga. Jau šie trys paminėtieji pavyzdžiai parodo, kad paralelizmas laikos judėjimo požymiais: sukligo–suvirko, siūbuoj, siūbuoj, pradėjo linkti – susigraudino... Tai patikrinti gali dar šimtai kitų pavyzdžių.

Taip gražiai gaudžia
Sode bitinėlis,
Taip gražiai joja
Brolelių pulkelis.

Arba:

Nenuturimas juodbėris žirgelis,
Neperkalbamas jaunasai bernelis.

Arba:

Dingojom bitutės atūžiančios,
O buvo seselė atleidžiama.

Arba:

Oi troško, troško marga žuvelė
Be čysto vandenėlio,
Oi verkė, verkė jauna panelė
Be jauno bernužėlio.

Arba:

Užteka saulelė per debesėlį,
Atjoja bernelis per beržynėlį.

Tokių pavyzdžių būtų galima prirašyti begales. Nuo jų tuojau galima pereiti į sekamą paralelizmo išsirutulojimo formulą.

RITMINIS PARALELIZMAS. Šit tolimesni pavyzdžiai:

Aušta aušrelė pro rūpestėlį,
Teka saulelė pro ašarėles.
Teka saulelė pro ašarėles,
Krinta raselė ant kepurėlės.

Arba:

Oi tamsi, tamsi
Ši tamsi naktelė,
Tamsioji naktelė
Tamsiai sutemo.

Arba:

Vėjo pučiama – balta, raudona
Žmonių kalbama – dar raudonesnė.

Šiuose pavyzdžiuose veiksmo, judėjimo požymiai ne tokie ryškūs. Čia esamoji dviejų vaizdų paralelė jau nebe psichologinio pobūdžio, bet grynai technikinio. Čia visas svarbumas sukaupta muzikos veikmėje. Šio tipo paralelizmas tiksliausia būtų pavadinti ritminiais. Kad čia tikrai turime reikalo su paralelizmu, o ne su kokia kita poetine forma, gali mus įtikinti sekamas pavyzdys:

Trake berželis stovėjo,
Beržo lapeliai mirgėjo;
Beržo lapeliai mirgėjo,
Bernelis žirge sėdėjo;
Bernelis žirge sėdėjo,
Su mergužėle kalbėjo.
Juška, Liet. d., 875)

Bet Volterio „Lietuviškoj chrestomatijoj" randame kitą šios dainos variaciją, būtent:

Trake berželis stovėjo,
Berželio lapai mirgėjo.
Ne berželis stovėjo,
Ne berželio lapai mirgėjo, –
Tik bernužėlis stovėjo,
Su mergužėle kalbėjo.

Šis pastarasai posmas yra tipingas neigiamasai paralelizmas, iš kurio išsivystė, einant muzikine kryptimi, Juškos užrašytasai posmas. Bet psichologinis paralelizmas rutulojas ne vien tik muzikaline kryptimi.

PALYGINAMASAI PARALELIZMAS. Psichologinis paralelizmas draug su pirmapradžio žmogaus sąmone rutulojas palyginimo kryptimi.

Ir čia gauname formulą:

Troško žuvelės be vandenėlio,
Kaip aš be motinėlės.

Arba

Pamet bijūns vieną lapą –
Visas jis nuliūdęs.
Taip bernytis jaunų dienų
Visas nuliūdėjo.

O šit palyginamasai paralelizmas visai kitokio tipo:

Obelikė žyd baltai,
Bijūnėlis raudonai,
Žyd ir mano mergužytės
Skaistieji veidačiai.

Čionai palyginamoji jungė pakeista veiksmažodžiu, kuriuo ir remias visas paralelizmas. Kitais atvejais palyginamoji jungė visai praleidžiama, ir gaunama, taip sakant, metaforinis paralelizmas.

Eit pareit, pareit mano brolužis,
Jūružėms parliūliuoja.

Arba:

Perbėg laivelis jūrėms maružėms,
Sidabro šuotoms, šilkų kėglelėms.

Yra daug lietuvių dainų, kur dvilypiame paralelizme antrasai jo narys – žmogaus gyvenimo paveikslėlis – visai dingsta, o likusioji dalis – pirmas narys – sudaro įvadą į dainą. Pavyzdžiui:

Ant kalno klevai,
Po kalnu beržai,
Po močiutės vartužėliais
Liūliuoj jūrės marelės.

Siuntė motinėlė
Mane sengalvėlė
Į jūres vandenužėlio
Šaltojo šaltinėlio.

O man besemiant
Čystą vandenėlį... ir t.t.

Jei neturėti omeny paralelizmo vidaus istoriją, tai šios dainos pradžia būtų niekuo nepaaiškinama. Kitais kartais paralelizmas išsilaiko per visą dainą – gamtos vaizdas pinas nuosakiai su žmogaus gyvenimo vaizdu, pavyzdžiui:

Apynėli žaliasai,
Puronėli gražusai,
Tave sode sodino,
Mane jauną augino.

Apynėli žaliasai,
Puronėli gražusai,
Tave tvoroms aptvėrė,
Mane kalboms apskelbė... ir t.t.

Šitokio tipo paralelizmas jau nereikalingas būtinai vieno vaizdo iš gamtos reiškinių, kito – iš žmogaus gyvenimo: abi paraleli gali būti iš žmogaus gyvenimo, pavyzdžiui:

Pas mamužytę – ryli railuži,
Pas anytužę – ui, ui dienužės.
Pas mamužytę – muileliu prausiaus,
Pas anytužę – į ašarėles... ir t.t.

Šis pavyzdys rodo, kaip paralelizmas gali kartais išsigimti. Jis savo jaunas dienas padėjo sulig analogijos, sulig veiksmo pa-

našumo, o čia visa konstrukcija remiasi priešginybe. Nesigilindami į tolimesnę dvilypio paralelizmo laimę, paminėsime trumpai kitas paralelizmo formulas.

DAUGIALYPIS PARALELIZMAS. Daugialypis paralelizmas gaunama iš dvilypio, kada vienašaliai kaupiama paralelės, gautos ne iš vieno kurio objekto, bet iš keleto panašių. Daugialypis paralelizmas daugiau tinka epinei kūrybai, lyrikai jis ne toks patogus. Tačiau, nors lietuvių dainos yra ir perdėm lyriškos, vis tiktai ir jose daugialypis paralelizmas vaidina nemažą vaidmenį.

Krint medžių lapai,
Krint obuolėliai,
Krint graudžios ašarėlės, –

šit klasinis pavyzdys daugialypio paralelizmo.

Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių,

Taip ir aš jaunas,
Jauns bernužėlis
Neturiu gulovėlės.

Arba:

Ar šilai dujavo,
Ar laukai miglojo?
Ar vargų mergužė
Uogeles rankiojo?

Ne šilai dujavo,
Ne laukai miglojo,
Tik vargo mergužė
Uogeles rankiojo.

Šitokio pobūdžio daugialypiai paralelizmai lietuvių dainoms labai charakteringi, bet jie nėra gryni. Pirmame pavyzdy paralelizmas krypsta į palyginimo formulą, antrame – į formalinį paralelizmą, trečiame – į neigiamąjį.

FORMALINIS PARALELIZMAS. Formalinio paralelizmo grupei tenka priskirti dvi jo rūši. Visų pirma, kad jis remias ne veiksmo panašumu, bet pripuolamais nepastoviais elementais. Tai dalinai matėme minėdami ritminį paralelizmą. Papildyti minėtus pavyzdžius, tenka dar pacituoti:

Saldus, gardus alutėlis, kad ir bėralėlių,
Meili mūsų giminėlė, kad ir siratėlių.

Čia abejose paralelizmo šakose nėra jokio veiksmo. Toliau:

Kukuoj gegelė, gied volungėlė,
Verk mano seselė svečioj šalelėj.

Paralelė *kukuoti–verkti* visiems žinoma. Būtų buvęs puikus dvilypis paralelizmas, jeigu ne bereikalingas išplėtimas pirmos jo dalies. Kombinacija: *kukuoti – giedoti – verkti* netiksliai ir nepateisinamai pramanyta. Toliau:

Ei rumai, rumai, rūtų žaliumai,
Kas mano mergytės, jos malonumas!

Čia paralelizmas tiktai ant pripuolamos rifmos „umai" pakabintas!

Nuo putinėlių, nuo šermukšnėlių
Pagiružiai raudoni.
Nuo piktų vyrų, nuo girtuoklėlių
Antakučiai mėlyni.

Šio paralelizmo pagrinde glūdi spalvos palyginimas ir tolimas priminimas varsuojančio veiksmo. Toliau:

Aš išgėriau stikliukėlį
Už save mažesnį.
Išvoliojau purvynėlį
Už save didesnį.

Čia paralelizmas išklypo į grynai aprašomąją formulą. Pagaliau paskutinė grupė:

Per aukštus kalnus saulelė tekėjo.
Pakalnėj mergelė linelius rovė.

Šis paralelizmas tiek jau „sukultūrėjo", kad remias net... vietos priešingumu! Tokia laimė pasitinka paralelizmą, kai jis nustoja savo pirmykščio pašaukimo! Bet užtat iš formalinio paralelizmo išsirutuloja kartais kur kas svarbesni dalykai negu šios raišos formulos. Pasitaiko, kad antroji paralelizmo šaka visai dingsta, ir patsai *paralelizmas pasidaro simboliu. Kuomet kuris labiau pavykęs paralelizmas pasidaro bendra tautos nuosavybe, bendra daugelio dainų vieta, tai tuomet pirmos paralelizmo dalies paminėjimas tuojau sukelia sąmonėj ir antrąją dalį, kurią beminėti nėra*

reikalo. Pirmoji paralelizmo dalis tokiu būdu įgyja pilietybės teisę ir vaikšto po pasaulį kaipo savistovus simbolis, savo sąvoką platindama arba įgydama naujos prasmės. Tokia tai yra simbolio poetiniame stiliuje kilmė. Šit keletas pavyzdžių:

Skamba pentinėliai,
Žvengia žirgužėliai,
Dainuokiva, broleli,
Dainuokiva, broluželi.
Juška, Liet. d., 786 (?)

Kodėl paskutinėse dviejose eilutėse taip nei iš šio, nei iš to šaukiama dainuoti? Ką bendro turi žirgo žvengimas ir daina? Bet jeigu žirgas žvengia – žmonių simbolikos kalboje reiškia, kad reikalas pas mylimąją gerai stovi, vadinasi, laikas pas mergaitę joti. Ir visai suprantama, kodėl ima bernioką pagunda – dainuoti:

Ant laukelio nepagada, dargana,
Kur aš jaunas bernužis pradingsiu?

Po pirmos eilutės turėjo būti: nėr kur pasidėti ar kas nors panašaus, bet tai savaime suprantama, tai seka iš pirmosios eilutės prasmės, todėl nusiskundimas „kur pradingsiu" visai suprantamas ir pateisinamas. Nes darganos minėjimas jau simbolina neišbrendamą vienumą. Arba pagaliau:

Ant Kalėdų daugel švenčių,
Atsiguliau viena.
Ui, ui, ui, ui, ui,
Atsiguliau viena.
Da gaideliai negiedojo,
Lovelė sulūžo.
Ui, ui, ui, ui, ui,
Lovelė sulūžo.

Ir išeina motinėlė
Iš aukšto svirnelio,
Ui, ui, ui, ui, ui,
Iš aukšto svirnelio.
Rauda, verkia dukrytėlė
Močiutės nuplakta,
Ui, ui, ui, ui, ui,
Močiutės nuplakta. Ir t.t.
Juška, Liet. d., 1223

Šioj paprastoj šiokiadienio gyvenimo dainelėj simbolis kraunama ant simbolio. Jau patsai priegiesmis „Ui, ui", – raudojimo priegiesmis – lemia kažką negero. „Ant Kalėdų daugel švenčių – atsiguliau viena" – vadinas, nežiūrint į šventes niekas ne-

atlankė... Ir šit dar gaideliai nepragydo, kaip lovelė ėmė ir sulūžo. Gaidys žmonių simbolikai – ir geras, ir piktas genijus. Jis ir velnio nebijo, jis ir raganas išvaiko, jis ir rytą skelbia, ir darban kviečia, jis ir nakties meilautiniams ūpą gadina – vadinas, reikia namo dūlinti. Ir jeigu jau mergiotė gaidį mini, reiškia, pas ją svečias – ne veltui ant Kalėdų daugel švenčių! Ir jeigu lovelė pergyveno netikėtą krizį – tai tokioms aplinkybėms esant ir padyvų nėra.

Kad iš tikrųjų taip yra – paliudija tolimesnis dainos tekstas: merguželei iš karto kailį gerai išlupė ir tučtuojau už vyro išleido. (Išvežė broleliai tolimon šalelėn!..) Vadinas, trumpu posakiu: dar gaideliai negiedojo, lovelė sulūžo: visa pasakyta – ir kad svečias buvo, ir ką jis darė... Tolimesnis dainos tekstas gali visai atkristi, šio posakio prasmė lieka įamžinta. Jis lieka tam tikrų pergyvenimų simbolis. Toks yra žmonių simbolikos kelias.

Tokiu būdu prisikasę iki simbolikos kilmės, taip sakant, iki jos krikšto tėvų, palikime paralelizmo visas kitas, kad ir labai gražias formas, kitai gražiai dienai, o mums šiuo tarpu ganės prisiminti lietuvių dainų erotinę simboliką...

EROTINĖ SIMBOLIKA

Erotinė simbolika pasakyti – lyg ir nelabai gerai skamba. Kitas gali dar ką bloga pamanyti – žinoma, patriotiniu jausmu vaduodamos. Aš net nežinau, kaip čia pasiteisinti. Tegu gi bus: lyrines dainas dainuoja ne vien tik lietuviai: dainuoja jas ir vokiečiai, dainuoja ir prancūzai, dainuoja ir italai, ir ispanai, dainuoja jas ir visas slavų šeimynų pulkas. Ir šit jeigu palyginti Europos tautų dainas, tai jų visų lyrika kaip tiktai ir sukas apie vyriškosios ir moteriškosios giminės santykius. Ir ne tik sukas, – šios visos tautos net turi daug bendrų simbolių, vaizduojančių analoginius daiktus ir reiškinius. Visų indoeuropiečių tautų lyrinėse dainose rasime šitokios rūšies simbolių:

medis – žmogus; medžio lapas – mintis, žodis; palinkti – nuleisti galvą; žemčiūgas, rasa – ašaros; apyniai vyniojas – mergelė ar berniokas meilėje linksta; medis džiūsta – žmogus nyksta; medis sprogsta – mergelė ar berniokas pasirengę meilei; uoga – mergaitė; medis ir jo šaltinis – vienas ir kitas simbolinąs mergaitę; sakalas, šakas laužantis – bernelis, mergelę grobiantis; sakalas, meletėlis, berželis, raitelis – jaunikis ir t.t. Šie ir jiems panašūs simboliai yra daugeliui tautų bendri, jie dar tebėra visai primityvūs. Juos tenka priimti kaipo esamus faktus. Tuo labiau kad tokioj primityvinėj formoj, kaip pas kitas tautas, lietuvių dainose jie kur kas retesni svečiai. Užtat lietuvių dainos turi išrutuloję savo simbolikos, pasakyčiau, sistemą, kurios kitos tautos neturi ar bent nepasiekia. Ir vis tiktai, jeigu ir ta sistema, pati savaime labai graži, sukasi apie aukščiau minėtą problemą, tai čia aš jau niekuo nekaltas. Bet pirma negu pereiti lietuvių dainų simbolikos apžvalgą, norėčiau priminti, kaip supranta simboliką garsus žmonių dainų žinovas Eugenijus Aničkovas. Jis sako: „Simbolizmas yra tokia poetinio išsireiškimo priemonė, kada antrasai palyginimo narys jau nebereikalingas, kada jis laisvai iškyla klausytojo sąmonėj, be to, kad daina būtų pravedusi palyginimą ar priešpastatymą iki galo".

VAINIKĖLIO LAIMĖ

Vainikėlio ženklas ir jo prasmė – visiems žinomas. Ne veltui jį nuima tuojau po jungtuvių.

Nuims vainikėlį –
Uždės gobtūrėlį,
Sunkumėlį ant galvelės.

Arba:

Kad aš buvau mergužėlė
Po rūtų vainiko...
Jau šią dieną, šią dienelę
Vyro gulovėlė...

Taip verkia mergelė, kai ją garsiai už vyro leidžia ir vainikėlį nukabina. Kur kas blogiau, jei šiaip pasitaiko jis kur pamesti.

Patrotinau vainikėlį už alučio sklenytėlę,
Patrotinau jaunystėlę už vynelio kieliškėlį.
Kur jauna pasidėsiu, sarmatėlę apturėsiu?
Aš nueisiu žalion girion, kur laputė vaikus veda –
Aš ten jauna pasidėsiu, sarmatėlę apturėsiu.

Taip liūdnai kartais pasitaiko jaunas dieneles baigti. Bet jei kartą vainikėlis nukrito kur į pašalą – tai jau jo nebeprilipdysi prie kaselių; niekais nueina močiutės ir brolelių ta kryptimi pastangos:

Nors jį atrasim,
Nors suieškosim,
Bet aš jo nenešiosiu,
Ant galvelės nedėsiu.

Arba:

Žmonių mergelių
Ir ant rankelių
Aukso žiedai žibėjo
Už varksnelių žvilgėjo.

O man jaunos,
Jaunos mergelės
Mažas vaikelis verkia –
Už mylalės girdėti.

Arba:

Eik, močiute tolimu,
Nešk vainiką šalimu,
Žinai motinėle pati,
Kad aš nenešioju!

Bet jeigu mergaitei pasitaiko pas jaunikį pakliūti, tai vainikas turi tiktai vieną kelią:

Bet aš negrįšiu,
Mano broleliai, –
Grąžinsiu vainikėlį.

Žinoma, ir tai neblogas daiktas. Bet ne vien tik broleliai ir močiutė rūpinas mergelės vainikėlio laime: net darželis – ir tas nenukenčia:

Oi kai aš augau pas mielą motulę,
Užtvėrė broleliai man rūtų darželį.
Tai aš pasisėjau žaliąją rūtelę,
Tai pasisodinau raudoną rožėlę,
Tai aš atsikėliau taip anksti rytelį,
Tai aš išėjau ant didžio dvarelio,
Tai aš pasirėmiau ant rūtų darželio,

Tai aš pasiklausiau pas žalią rūtelę:
Ar velys rūtelė daržėlin ineiti,
Ar velys rūtelė kvietkelį suskinti?
Aš dar nepravėriau darželio vartelių,
Jau visos rūtelės sudrebėj ik vienai;
Dar aš nesuskyniau nė vieno kvietkelio,
Išbyrėj lapeliai iš baltos rankelės.

Nors daina ir labai liūdnu tonu dainuojama, bet jeigu spręsti sulig dainos pradžios, tai visa kas tvarkoj, – ko čia tarytum rūtelėm drebėti ir lapeliam byrėti?! Bet reikia atsiminti, kad žmonių simbolikos kalboje sėti reiškia mylėti – taip pat rusų ir vokiečių dainose. Mergelė rūtelę pasisėjo, vadinas, bernioką pamylėjo. O meilė, kaip žinoma, ne visuomet be bėdos baigias... Jeigu rūtelė, pamačiusi mergelę, dreba: reikalas – prastas. Toje pat dainoj toliau dainuojama:

> Atjoja bernelis per čystą laukelį,
> Atjoja raitelis, didis šidorėlis:
> Oi, mergele mano, balta lelijėle,
> Oi, kas tau nuėmė rūtų vainikėlį?...

Tai šit kodėl visos rūtos daržely tokios liūdnos! Pagaliau dainos gale paaiškėja, kad šitą smurtą padarė kaip tiktai tas patsai raitelis, kurį ji buvo pamilusi rūtą besėdama. (Sėti – mylėti!)

Bet berniokas ne visuomet jau toksai plėšrus daiktas, kartais reikalas dedas abiem geruoju susitarus, tiktai ji paskui jį pradeda keikti ir nelabai gerai pravardžiuoti. Pavyzdžiui, labai prasiplatinę dainos variacijos, kaip mergelė klausė bernioko, kada jie vestuves kels, o šis atsakė:

> Kaip tu ginsi palšus jaučius,
> Gink pavieškelėliu.
> Ten mudu ganysiv,
> Ugnelę kūrinsiv,
> *Sukūrinsiv vainikėlį*
> *Žaliųjų rūtelių!*
> Kad būčiau žinojus
> Tą šelmį bernelį,
> *Būčiau rūtų vainikėlį*
> *Rasužėj paguldžius.*

Toliau bernelis ramina mergelę, kad jomarke jis jai kitą vainikėlį nupirksiąs, bet tai jai maža paguoda! Vadinas, sukūrenti vainikėlį reiškia tą pat, ką ir jo nustoti. Jeigu visų laikų ir tautų poetai nesiliauna visaip skambinę eilėse ugnį ir jai prilygindami meilę, tai tuo labiau negalima nesistebėti šio lietuvių dainos

simbolio gilybe ir senumu! Bet dainoje mergelė verkia ne todėl, kad sukūreno vainikėlį (sudeginti vainikėlį – reiškia padaryti tai gera valia, iš meilės), bet tik todėl, kad jo rasužėj nepaslėpė. Bet rasoje vainikėlis – irgi mažas mergelei malonumas, tačiau kalba apie tai bus toliau.

Jeigu mergelė nustoja vainikėlio ne *iš* meilės, o tiktai, taip sakant, savo pareigas eidama, tai jį paprastai į skrynią slepia:

Jei už gero gaspadoriaus –
Ugny sudeginsiu,
Jei už kokio ultojėlio –
Skrynelėj kavosiu!

Jeigu mergelė pasirengusi bernioko-jaunikio laukti, ji jau vainikėlį pina:

Nepink, sese, vainikėlio –
Dar tu juomi nedėvėsi!

Dar, vadinas, per jauna, kad jaunikio lauktų.

Jei mergelė vainikėlį rankoj neša – berniokui geras ženklas: vadinas, jis jai gali drąsiai pirštis:

Oi, ir išeina
Senoji uošvitėlė,
O ir atkėlė
Man varinius vartelius.
O ir atkėlė
Man varinius vartelius,
O ir atleido
Sidabro lenciūgėlius.
O ir išeina
Ta jaunoji mergelė,
O ir išsineša
Vainikėlį rankelėj.

Nes jeigu bernioko nenori priimti, tai jam panosėj vartus užkelia:

Ir išėjo tėvužėlis,
Ir užkėlė vartelius:
Jokit pro šalį,
Jūs jauni berneliai.

Tačiau „vainikėlis rankose" kartais jau gali būti „falšyvas" – arba „krome pirktas", arba šiaip palaidotas.

Kitų mergelių
Žalių rūtelių,
O mano krome pirktas,
Bernužio dovanotas.

Kitų mergelių –
Vis ant galvelės,
O mano ant rankelių –
Didžiu balseliu šaukia.

Taip skundžias biedna merguželė, kai jos vainikėlis dingo „Vilniaus miestely – didžiam purvely". Jeigu šią dainą iššifruoti, tai išeina šit kas: „vainikas krome pirktas, bernužio dovanotas" – ne kas kita, kaip tiktai vadinamasai „čipkas" – gobtūrėlis. Kitoje dainoje brolis bara seserį, kam ji pas bernioką vaikščiojo. Sako, būtum nevaikščiojus, tai:

Būtai nenešiojus
Sakalo ant rankų,
Tik būtai nešiojus
Aukso žiedelį.

Čionai „sakalas" – mažiuks vystykluose. Aukščiau mes matėme, kad „žmonių mergelių" ant rankų „aukso žiedai žibėjo", o nuskriaustosios:

Mažas veikelis verkia –
Už myłalės girdėti.

Vadinas, ir vainikas „ant rankelių", kuris „didžiu balsu šaukia", ne kas kita, kaip tik gyva lėlė...

Bet, bendrai imant, vainikėlis toks daiktas, kad kol jis ant galvelės – „griešyti" negalima:

Mergytę guldysiu
Į naują lovelę,
Vainiką kabinsiu
Į margą gembužę.

Arba:

Mila, buvau stalnėj,
Mila, lankiau berną,
Mila, mano vainikėlis
Stalnėj ant gembelės.

Vaidinas, „vainikėlis ant gembelės" – įtariamas daiktas. Ir šiaip jisai daug bereikalingo rūpesčio mergelei suteikia: jame atsispindi visi jos žygiai:

Apšarmotas, aprasotas
Mano vainikėlis.
Aš mergytė apkalbėta
Nevierniais žodeliais.

Tačiau rasa nėra jau tokia nedora, – negi ji ims taip nei iš šio, nei iš to – negi kris taip sau ant vainikėlio, kad mergelė nuskriausti. Čia dedas kiek kitaip:

Anksti rytą rytužį –
Saulužė tekėjo,
O per stiklo langužatį –
Močiutė žiūrėjo.
Klausiu tavęs dukružė,
Kur tu vaikštinėjai?
O kur tavo vainikėlį
Miglužė užkrito?

Anksti rytą rytužį –
Vandenėlio ėjau,
O tai mano vainikėlį
Miglužė užkrito.
Tai netiesa, dukružėle,
Nevierni žodeliai,
O tu savo bernužėlį
Per lauką lydėjai.

O, tai tiesa, mamuže,
Tai vierni žodeliai,
Aš su savo bernužėliu
Žoduką kalbėjau...

Aiškus daiktas, jeigu tokiomis aplinkybėmis rasa krinta ant vainikėlio, tai kaip čia mergelės neapkalbėti. Apskritai rasa ant vainikėlio – prastas reikalas:

Ai, ai, ai Dieve,
Dievuliau mano,
Kaip aš šią naktį
Vargely buvau!

O aš nušalau
Kojas rankeles,
Užkrito rasa
Už vainikėlio!

Toliau daina pasakoja, kaip toji mergelė šieną grėbia, kaip atjoja bernelis ir klausia:

O, padie Dievai,
Jauna mergele,
O kodėl, kodėl
Be vainikėlio?

Jeigu jau rasa užkrito už vainikėlio – belieka jis ant gembės kabinti ar į jūrą skandinti...

Tokiu būdu vainikėlis – simbolis – yra įgijęs jau tiek pilietinių teisių, kad nebereikalingas jokių palyginimų ar priešpastatymų. Dar daugiau, šis simbolis, taip dažnai jį dainose bevartojant, nustojo savo pirmykštės prasmės ir pasidarė pats savaime dainos objektas. Manau, visiems žinoma garsi daina, kaip mergelė ėjo pasivaikščioti, kaip pakilo šiaurės vėjas ir nupūtė vainikėlį. Vienose dainų variacijose šitas nedorėlis vėjas yra berniokas, bet kitose variacijose – vėjas pats savo rizika šia nedorybe užsiima. Taip pat daug yra dainų, pasakojančių, kaip vainikėlis per mares plaukė, kaip jį tinklais gaudo, kaip jį begaudydamas berniokas paskęsta ir t.t. Tokiu stilium literatūroje naudojama alegorijos formula. Bet šios rūšies žmonių dainose numatyti alegoriją – nėra mažiausio pagrindo. Čia tiktai sudaiktėjęs simbolis, bet užtat nustojęs būti tam tikrų pergyvenimų akstinas, simbolis, užmiršęs savo tiesiogines pirmykštes pareigas.

ŽIEDELIO REIKALAS

Panašų vaidmenį kaip vainikėlis lietuvių dainose vaidina ir žiedelis. Bet žiedas neturi tokių ilgus šimtmečius besiklojusių tradicijų; jo simbolika kur kas paprastesnė. Kol vainikėlis ant galvelės, tol ir žiedelis žiba, dingsta vainikėlis – ir žiedelis rūdija. Panašiai, kaip ir apie vainikėlį, ir apie žiedą yra daug dainų, kurios pasakoja, kaip jis nuo piršto į vandenį nusmunka, kaip jo paskui ieško ir skęsta dėl jo. Ir žiedo-simbolio prasmė – vėlesnių laikų padaras, nustojęs savo pirmykštės reikšmės. Žiedų pakeitimas jungtuvėse – simbolis, naudojamas ne vien tik žmonių dainose... Vainikėlio ir žiedelio santykius gali apibūdint kad ir sekamas fragmentas:

Aš ėjau per kiemelį,
Pro rūtų darželį:
O ir sutikau

Šelmį bernelį,
Pas rūtų darželį
Tvėrė baltą rankelę,
Movė aukso žiedelį.
O ir nupuolė
Mano vainikėlis
Į čystą vandenėlį.

Baigiant vainikėlio ciklo apžvalgą, tenka paminėti vienas posmas, kuriam panašių man daugiau sutikti nepasitaikė, būtent:

Dėkui broliui už tą meilę,
Kad priėmei vainikėlį...

Keistas mergelės prisipažinimas: paprastai ji keikia berniokąą už tokius daiktus...

KEPURĖLĖS PAREIGOS

Žiba ugnelė,
Žiba kepurėlė,
Žiba mano merguželės
Rūtų vainikėlis, –

Džiaugias berniokas, ganydamas su mergaite arklius, kūrendamas ugnį ir besirengdamas vainikėlį ir kepurėlę deginti! Nes berniokui kepurėlė – tas pat, kas mergiotei vainikėlis. Ne mažesniu rūpesčiu jis ją sergsti. Šit turime vadinamąją šakotąją dainą:

Bernelis užtardamas,
Mergelei kalbėdamas:
Gulk ant mano kelių,
Ant baltųjų rankelių.
Aš guldama palikau,
O keldama n'atradau
Ant galvos vainikėlio,
Ant rankelės žiedelio...

II šaka

Aš nusėdęs užmigau
Ant mergaitės kelužių,
Ir jos lelijėlės rankužių.
Kai pabudau, tai nebradau
Sidabrinių pentinėlių,
Nei kepurėlės burtiką.
Ak, atiduokit, kas atradot,
Man gėdos nedarykit,
Ir nei mano merguželei!

Ką reiškia nustoti vainiką – matėme aukščiau. Berniokas irgi skundžias pas mergaitę bemiegodamas kepurės nustojęs (kepurės burtiką – *pars pro toto*), mergaitės žiedelis – bernelio pentinai); jeigu neras kepurės, bus gėda ne tiktai jam, bet ir jo mergaitei...

Aukščiau jau minėjom: kad mergelė lanko bernioką, tai paprastai pamiršta vainikėlį, ant gembelės pakabintą. Kai berniokui pasitaiko vėlų metą pas mergaitę būti, tai su juo šiaip dedas:

Mila, buvau svirne,
Mila, lankiau mergą,
Mila, mano kepurėlė
Svirne ant skrynelės.

Mergelė, norėdama berniokui atkeršyti už skriaudą, nieko baisesnio negali sugalvoti, kaip tiktai:

Kad tave pažinčiau,
Tau kepurėlę nutraukčiau –
Į juodą purvą suminčiau.

Vadinas, nėra didesnės bausmės už vainikėlio nužagimą! Mes aukščiau matėme, kad mergelė, reikšdama berniokui simpatiją, pakelia vainikėlį, berniokas gi – kepurėlę:

Jis jai davė labą rytą,
Ji jam nė žodaitį,
Jis jai kėlė kepuratę, –
Ji jam vainikėlį!

Nors ši strofa ir kiek utilitaristiniai skamba – „arba viskas, arba labo ryto ir reikėt nereikia", tačiau aiškesnės harmonijos tarp kepurėlės ir vainikėlio nebereikia. Jeigu berniokas pakelia kepurėlę, o mergelė vainikėlio nekelia, vadinas, dūlink namo – nieko negausi! Kartais mergaitei pasitaiko, kad vainikėlis kreivai guli ant kaselių – tada ir mažo vėjo gana, kad jis nuriedėtų. Tas pats dedas ir su kepurėle:

I

Anoj pusėj
Už Nemuno
Stovi mergelė
Ant krantelio.
Jos vainikėlis
Ant šonelio,
Šilkų kasnykai
Per petelius.

Kad aš žinotau,
Mano būtų,
Aš persiirtau
Per Nemuną.
Aš persiirtau
Per Nemuną,
Jai vainikėlį
Pataisytau.
Jai vainikėlį
Pataisytau,
Šilkų kasnyką
Sumastytau...

II

Anoj pusėj
Už Nemuno
Stovi bernelis
Ant krantelio.
Jo kepurėlė
Ant šonelio,
Šilkų juostelė
Lig žemelei.

Kad aš žinotau,
Mano būtų,
Aš persiirtau
Per Nemuną.
Aš persiirtau
Per Nemuną,
Jam kepurėlę
Pataisytau.
Jam kepurėlę
Pataisytau,
Šilko juostelę
Jam suvaržytau.

Ne visuomet vilkas dantis krapšto, ne visuomet berniokas mergelę skriaudžia; kartais pasitaiko, kad ji jam pirma didžiausią gėdą padaro. Ir šiuo žygiu nukenčia, žinoma, kepurė:

Jo kepurėlę nutraukiau –
Mečiau į purvynėlį...

Lygiai kaip ir berniokas kad daro, kai vainikėlį novyja!

Aukščiau matėme, – jeigu rasa krinta už vainikėlio – prastas reikalas. Tas pat ir su kepurėle:

Ui, ui, ui Dievai,
Dievuliau mano,
Kaip aš šią naktį
Vargely buvau!
O aš nušalau
Kojas rankeles,
Užkrito rasa
Už vainikėlio.

Ui, ui, ui Dievai,
Dievuliau mano,
Kaip aš šią naktį
Vargely buvau!
O aš nušalau
Kojas rankeles,
Užkrito rasa
Už kepurėlės.

Ir taip toliau.

Šios ilgos dvišakos dainos tęsiny paaiškėja, kad ir mergelė vainikėlį, ir berniokas kepurėlę naktį pametė, vadinas, abu nustojo savo jaunumos skaistybės. Šios dainos šifras mus veda į iššifravimą dar vieno, gal dar reikšmingesnio simbolio. Nesselmanno dainų rinkiny Nr. 385 randame šitokią dvišakę dainą:

Aš sakau, sakau Savo mergytei: Neeik, neeik per linų lauką. Ei užkris užkris Už vainikėlio Mėlyns, mėlyns linų žiedelis. Ne vienai dienai, Ne adynėlei, Visam, visam savo amželiui.	Aš sakau, sakau Savo bernyčiui Nejok, nejok per rugių lauką. Ei užkris, užkris Už kepurėlės Geltons, geltons rugių žiedelis. Ne vienai dienai, Ne adynėlei, Visam, visam savo amželiui.

Chr. Bartschas, komentuodamas šią dainą, pastebi: „Minėjimas linų ir rugių žiedo nurodo, kad berniokas ir mergelė vedę nustos savo jaunatvės liuosybės ir kad jie bus atsakomingi už ūkį, jis – specialiniai už rugių lauką, ji – už linų ūkį". Tenka tik pasigailėti, kad garbingas mokslininkas nesiteikė savo mintį kiek pamatuoti. Iš tikrųjų yra dainų, kurios dar aiškiau nustato pareigas ūky vyrams ir moterims, pavyzdžiui:

Kas bobelių dainavimas, ropių žaliavimas!
Dainuokit, bobelės, žaliuo jūsų ropelės!
Kas vyrelių dainavimas, rugelių žaliavimas!
Dainuokit, vyreliai, žaliuo jūsų rugeliai!
Kas bernelių dainavimas, o žirgelių žvingiavimas!
Dainuokit, berneliai, žvingaun jūsų žirgeliai!
Kas mergelių dainavimas, o rūtelių žaliavimas!
Dainuokit, mergelės, žaliuo jūsų rūtelės!

Galimas daiktas, ši daina kiek ir patikrina Bartscho mintį, bet, mano dėta, simbolio prasmė glūdi kur kas giliau. Juškos dainų rinkiny šitos dainos yra kitų variacijų, kurių viena prasideda šitaip:

Ar vėjai pūtė? Ar sodai siaudė?	Ar vėjai pūtė? Ar sodai siaudė?

Ar meirūnai lingavo? Meirūnėliai lingavo? Verkė brolelis, Verkė jaunasis, Per aslelę eidamas, Per asložę eidamas. Ar aš nesakiau... ir t.t.	Ar lelija lingavo? Lelijėlė lingavo? Verkė dukrelė, Verkė jaunoji, Per aslelę eidama, Per asložę eidama. Ar aš nesakiau, ir t.t.

Šitokiuo tonu prasideda tiktai liūdniausios lietuvių dainos, kur apdainuojama sunkiausi vargeliai. Lietuvių dainose mergelė daugiausia verkia savo vainikėlio, savo dienelių. Užkrito rasa už vainikėlio, už kepurėlės – dingo jaunosios dienelės su visomis tokios nelaimės pasekmėmis. Einant žmonių simbolikos prasme, vainikėlis – kepurėlė; rūtelė – žirgelis; žiedelis – pentinėliai; darželis – žirgelio stalnė. Ar negalima būtų šią lyginių eilę pratęsti ir sumoti, kad: rugio žiedas (kitose variacijose – miežio žiedas) – lino žiedui – rasai? Ar užkritimas miežio ar lino žiedo nėra toks pat prastas reikalas, kaip ir rasos užkritimas? Žinoma, kad taip. Jei neįtikina aukščiau privestieji pavyzdžiai, tai įtikins žmonių apeigos. Tuo tikslu tenka pacituoti dar vienas variantas:

Ar aš nesakiau Savo sesulei: Neik per linų laukelį, Žalių linų laukelį. Ei užkris, užkris Už vainikužio Žalių linų laiškelis, Mėlynasis žiedelis. Ar vėjas pūtė, Ar sodai ūžė? Ar lelija lingavo, Kaip lendružė siūbavo?	Ei verkė verkė Mūsų seselė, Per asložę eidama, Į suolužį sėsdama. Ei, cit, neverki, Mūsų sesule, Rytoj dar graudžiau verksi, Rytoj graudžiau raudosi. Ims vainikėlį. Dės muturėlį, Virkdins tavo širdėlę, Dilgins skaisčius veidelius. Ir t.t.

Juška, kuris šią dainos variaciją užrašė, pastebi, kad ją dainuoja vestuvių metą, grįždami iš klėtelės, kur močiutė nuveda pirmajai nakčiai jaunuosius, suguldo, užrakina ir pati pasiima raktą. Vadinas, pateko jaunoji su jaunikiu pirmą kartą į klėtį – ir užkrito lino žiedas už vainikėlio...

ŽIRGELIO SMURTAVIMAI

Kaip simbolis, vainikėlis lietuvių dainose kur kas plačiau išrutulotas negu jo pora – kepurėlė, taip pat ir žirgo motyvas kur kas įvairesnis negu jo prietelkos – rūtelės – motyvas. Jeigu vainikas ir kepurė simbolina vieną aprėžto turinio reiškinį, dažnai būdami jau nebe simboliais, o tiktai alegorinėmis priemonėmis, tai to apie kitą simbolių porą pasakyti negalima. Rūta gali simbolinti ir pačią mergaitę, ir jos nekaltybę, bet dažniausiai – ji yra mergelės tikra prietelka, su kuria ši pastaroji ir kalbas, ir tarias, kurioj mergelės pergyvenimas atsispindi. Žirgas niekuomet bernioko negali atstoti, jis – jo mielas prietelis, nepakeičiamas draugas, jo miklumo simbolis. Mergelė, pasisėjusi rūtą, nusipynusi vainikėlį, jau pasirengusi nuotaka. Berniokas, gavęs žirgą – pasirengęs jaunikis. Kas mergaitei rūtelę skinti, – tas berniokui žirgelį šerti. Vainiką pinti – žirgą balnoti; vainiką ant galvelės dėti – į žirgelį sėsti.

Raudojo mergelė
Rūtelių daržely,
O jaunas bernelis
Naujoje stonelėj.
Raudojo mergelė
Rūteles skindama,
O jaunas bernelis
Žirgelį šerdamas.

Raudojo mergelė
Vainiką pindama,
O jaunas bernelis
Žirgą balnodamas.
Raudojo mergelė
Vainiką segdama,
O jaunas bernelis
Ant žirgo sėsdamas.

Žirgas – bernioko geriausias prietelis:

Veža brolį per laukelį,
Jo žirgelis paskui seka.

Ir ne tiktai platoniškas draugas, bet jis jam duoda patarimų ir persergsti nelaimę. Jau seniau, kalbėdamas apie žirgo reikšmę slavų poezijoj, Jagičas pastebėjo kartą: „Jeigu nenori gerti, tai blogas ženklas, tai pavojus ar nelaimė jo ponui gresia". Tas pat yra ir lietuvių poezijoj:

Teka upė per žvėryną,
Žirgas nenor gercie, –

nes bernioko mergelė labai netikusi. Arba:

Jojau lauku, jojau antru,
Nieko gero nedajojau,
Dajojau upelį,
Drumstą vandenėlį.
Iš kraštelių drumstvandenis,
O vidurin dar drumstesnis,
Negėrė žirgelis,
Juodasai bėrelis.

Negėrė žirgelis – nepavyko berniokui nujoti int mergelę. Kitą kartą kai jojo – žirgas atsigėrė gryno vandenėlio, jis prijojo savo mergelę ir pasogą suderėjo. Taip pat jeigu žirgas klumpa – prastas ženklas:

Klumpa ilsta žirgelis
Dėl neviernų žodelių,
Dėl neteisiųjų.

Jeigu žirgas nebenori nei grynų avižėlių, nei šviesaus vandenėlio, – vadinas, laikas int mergelę joti.

Nei aš noriu avižų!
Nei žalio šienelio,
Nei čysto vandenėlio, –
Tik aš noriu nubėgti
Šį subatos vakarą
Pas jaunąją mergelę!

Bet žirgas ir bernioko įsakymus vykdo:

Kaip aš pasakysiu –
Turi padaryti:
Žalias rūtas išminti!
Mergelę pravirkdinti!

Jei žirgas išmindo rūteles – mergelė atiteks berneliui.

Išmindžiavo žirgužis rūtužes,
Nubučiavo bernytis mergužę.
Vesk žirgelį iš rūtų darželio,
O bernytį – nuo jaunos mergelės.

Jei mergelei jaunikis netinka, tai jo žirgą velniop gena. Kai atjojęs jaunikis paklausia, kur leisti žirgas, tas atsakas į šį klausimą jau pasako, ar jis laimės ką, ar ne.

Leisk žirgelį
Į pūdymėlį,
Mesk aukso žiedelį
Į rūdynėlį.

Bet kai mergelė bernioko laukia, tai į klausimą, kur žirgas leisti, atsako:

Leisk bėrą žirgelį
Į rūtų daržą,
Mauk aukso žiedelį
Ant baltos rankos.

Bet žirgas ne tiktai mindo rūteles daržely, jis kai kada ir patį vainikėlį sugromuloja: tuomet reikalas kur kas prastesnis:

Nepráusk, pana, baltai burną,
Ten maskoliai arklius girdžia, –
Nuims tavo vainikėlį, –
Pasišers savo žirgelius, –

aiškus „grobimas" – ar ne tiesa? O žirgas tuo tarpu džiaugias, galėdamas berniokui patarnauti, – mergelę nuskriausti:

Mandras brolio žirgelis
Nuo rūtelių vainikėlio.

Jeigu mergelė žirgelį šeria, vandenėliu girdo – blogas mergelės papratimas, nes žirgas vietoj šieno gali kartais vainikėlį supurkoti...

Dukrele lelijėle,
Su kuo šiąnakt nakvojai, kieno žirgą šėrei?
Su broleliu kalbėjau, brolelio žirgą šėriau.
Dukrele svavalninke, namelių pustelninke,
Namelius pustavoji, bernelius čestavoji:
Sušėrei vainikėlį su grynu abrakėliui,
Sugirdei jaunystėlę su čystu vandenėliu!

Jeigu žirgas žvengia – bernioko klausiamasai ženklas mergelei:

Tu merguže mano,
Lelijate mano,
Ar tu negirdėjai
Šile žirgą žvengiant?

O jei ir girdėjau,
Ale neatspėjau –
Dar aš pasiliksiu
Prie mano močiutės.

Tačiau jeigu mergelė vis tiktai klausos, kur žirgelis žvengia – bėdos neišvengti:

Reikėj nevaikščiocie
Vėlai po dvarelį,
Reikėj neklausycie,
Kur žirgeliai žvengia, –

Šitokiais žodžiais bara brolis seserį, kai pas ją atsirado „sakalas ant rankų", kuris „už myłalės girdėti..."

Kaip rūtelėj atsispindi mergelės paslaptys, taip žirgelyje – bernelio:

Prašiau, pas Dzievų
Per visų dzienų,
Kad Dzievulis man duotų –
Rytų šalnotų,
Dzienų miglotų,
Vakarėlį dūmotų.
Kad nemacytų
Mani cėvulis
Iš mergelės perjojanc.
Macyc nematė,
Suprasc suprato –
Ant žirgelio pažino.

Nors lietuvių kalboj apie putinėlį ir labai daug dainų dainuojama, bet berods tų dainų prasmė tiesiogiai nebejaučiama: putino simbolis pasidarė per daug atitrauktas nuo jo pirmykštės reikšmės, per toli nuėjo į abstrakciją. Šit, pavyzdžiui, viena daina šitaip prasideda:

Kalnan pucinėlis,
Klonėn šermukšnėlis,
Ti mergelė lelijėlė
Pucinėlį laužė.
Pucinėlį laužė –
Pas bernelį klausė:
Kada mudu ženysimės –
Ar rudenies lauksim?

RAUDONASAI PUTINĖLIS

Sunku būtų pasakyti, kodėl mergelė, putinėlį belauždama, bernioko klausia ženatvės reikalu. Bet šio simbolio reikšmė paaiškėja, jeigu prisiminti rusų dainų putino motyvus, kur jis dar labiau išsiplatinęs. Tai, pavyzdžiui, vestuvių metą, kai jaunieji grįžta iš pirmos nakties, klausiama jaunosios:

S kiem guliat chodila,
Kalinu lomala?
(Su kuo vaikštinėjai –
Putinėlį laužei?)

Vestuvių apeigos momentas ir putino raudona spalva – to simbolio prasmę aiškiai pasako. Vadinas, rusų dainose putinėlį laužti – lygu lietuvių dainų vainikėlį deginti ar į maknynę mesti. Jeigu simbolis „putinėlį laužti" turi tos prasmės, tai visai suprantamas daiktas, kodėl ir cituotoje dainoje mergelė, „putinėlį lauždama", klausia bernioko, kada jis ją ženysis... Toliau toj pačioj dainoj kaip tik ir paaiškėja, kad mergelė, belauždama putinėlį, pametė vainikėlį... Tiktai berniokas nevidonas: vietoj vestuvių – ašaros:

> Krinta darže rožė,
> Krinta lelijėlė,
> Krinta mano ašarėlės
> Per skaistus veidelius... –

taip liūdnai putinėlio laužymas baigias!

Prisiminkime dainą, kurią šio rašto pradžioje citavau:

> Pucinėli raudonasis,
> Ko pavirtai į šalelę?
>
> Ko pavirtai į šalelę,
> Į tą gilų Dunojėlį?
>
> Ar vėjelio papuciamas,
> Ar lietulio nulyjamas?
>
> Ar lietulio nulyjamas,
> Ar paukštelio nutupiamas?
>
> Nei vėjelio papuciamas,
> Nei lietulio nulyjamas,
>
> Nei lietulio nulyjamas, –
> Cik paukštelio nutupiamas.

Daugumos indoeuropiečių tautų žmonių dainose medis – merginos, nuotakos simbolis, o atskridusis paukštis, medžio šakas laužantis arba stačiai į medį nusileidžiantis, – jaunikio simbolis. Visi lietuvių dainų sakalėliai raibieji, gulbinėliai, meletėliai – ne kas kitas, kaip tik jaunikis. Prisiminkime, pavyzdžiui, garsiąją dainą „Siuntė mane motinėlė į Dunojų vandenėlio", jos strofą:

> Man besemiant vandenėlį
> Ir atlėkė gulbinėlis,
>
> Ir atlėkė gulbinėlis,
> Ir sudrumstė vandenėlį.

Bet lietuvių dainose, kai, mergelei vandenį besemiant, jis tampa sudrumstas, mergelė paprastai grįžta be vainikėlio. Nes jį drumsčia paprastai kazokai, maskoliai arba šiaip paprasti berneliai, vainikėlio vagys. Ir minėtos dainos gulbinėlis ne kas ki-

tas, kaip tik vienas tokių vainikvagių. Arba dažnai dainose minima sakalėlis, kuris atsibastė į darželį ir jį visą subalamutija. Bet kai darželį nuniokoja bernelis ar jo žirgelis, nuotaka turi jaunikiui tekti. Smulkesnis šio dalyko sekimas mus per daug toli nuvestų.

Minėtoje putinėlio dainoje: putinėlis – mergina, nuotaka, o paukštelis, kuris putinėlį nutupėjo – jaunikis. Bet mes jau matėme, kad putinėlį laužia tiktai tam tikrais atvejais ir ką tasai putinėlio laužymas reiškia.

Tiesa, šioje dainoje ir putinėlis, ir paukštelis daugiau jau alegorinio negu simbolinio pobūdžio elementai, ir per tai gal jau nebe tokie gyvi.

Bet, antra vėl vertus, šitą dainos nuostolį gausiai atlygina dainos konstrukcija. Pirmoji dainos dalis – nuostabiai išlaikytas neigiamasai paralelizmas. Bet pirmoji dalis, pridėta prie antrosios, sudaro naują sudurtinį neigiamąjį paralelizmą. Ir šitas faktas gali būti tikriausiu įrodymu, kad antroji dainos dalis yra jos organinė dalis, kad ji nėra skyrium gimus ar atsitiktinai prie pirmosios prilipdyta, kaip kad dažnai dainose pasitaiko. Ir kad pirmosios dainos dalies putinėlis, paukštelio nutupėtas ir dėl tos priežasties į Dunojėlį nugriuvęs, tėra mergina, bernioko nuskriausta, patikrina antroji dainos dalis, antrasai sudėtinio paralelizmo narys:

Dalia mano neščeslyva –
Aisiu keliu giedodama!

Aisiu keliu giedodama,
Ščescies, dalies ieškodama.

Atsišaukie mano dalia
Anoj pusėj Dunojėlio!

Anoj pusėj Dunojėlio,
Už marelių mėlynųjų.

Už marelių mėlynųjų,
Už girelių, už žaliųjų!

M.BIRŽIŠKA IR MŪSŲ DAINOS

1. M. Biržiškos Lietuvių dainų literatūros istorija. 1 dalis. 1919 m. Vilniuje. 115 pusl.
2. M. Biržiškos Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos. 1920 m. Vilniuje. 142 p.
3. M. Biržiškos Dainos keliais (vadovėliui bent kiek medžiagos). 1 dalis. 1921 m. Vilniuje. 118 pusl.

Gana gražus laikas praslinko, kaip aukščiau minėtos M.Biržiškos knygos pasirodė. Kažin kaip susidėjo, kad šios trys M. Biržiškos knygos ne tik niekur kritikos nesusilaukė, bet berods ir kiek plačiau recenzuojamos nebuvo. Vargu čia tektų teisintis, kad pirmojo ir trečiojo veikalo pasirodė vos po pirmąją dalį, kad nežinia, kas toliau seks. Šis faktas tuo labiau verčia atkreipti dėmesio in pasirodžiusius veikalus. Dainų mokslas, pasakytau, dainologija, – dar vos gimstantis mokslas ir, kaip ir kiekviena pradžia, negali aplenkti pradžiapradžių sunkumų. Ir šie M. Biržiškos darbai sukelia kai kurių abejojimų, kuriuos ateity tektų išaiškinti. Arba viešoji nuomonė gal galėtų būti šioks toks akstinas autoriui kai kurias jo tezes insakmiau paremti, kad jos mums, plačiajai publikai, būtų labiau intikinamos.

1. DAINŲ LITERATŪROS ISTORIJA. „Dainų literatūros istorijoj" M. Biržiška – novatorius pilna to žodžio prasme. Prieš jį šioje srity buvo šiokių tokių bandymėlių, kurie turėjo daugiau pripuolamos, *ad hoc*, reikšmės negu moksliškos vertės. Tų bandymėlių bene rimčiausias ir gražiausias buvo ir pasiliko – L. Rėzos pastabos invade in jo dainų rinkinį. Rėzos laikais šiuo rei-

kalu žinių buvo labai maža, apie jų sisteminimą jokios kalbos negalėjo būti, nes buvo galima tas žinias tiktai rankioti. Rėza davė visa, kas jo laikais buvo galima. Vėlesnieji dainų tyrinėtojai, kaip antai Neselmanas, Bartčas ar Šleicheris, toli gražu Rėzos pavyzdžio nepasivijo. Istorininkai, rašę rusų ar lenkų kalbomis, toliau vokiečių nenuėjo. Rusai apskritai labai maža šiuo reikalu tepadarė. Lenkų literatūra dainų reikalu, gal tik išskyrus vieno Kolbergo studijėlę, mokslo savybėmis labai maža tepasižymi. Dar mažiau tomis savybėmis pasižymi pačių lietuvių darbai. Šliūpo, Gabrio, Krago ir kiti rašiniai šiuo reikalu pilni geros valios, bet ne mažiau juose randas ir pavyzdingo diletantizmo. Šiuo žygiu gal toliausia nuėjo vokietis Tecneris, kuris ne vien tiktai gražiai mokėjo kompiliuoti. Lietuviai taip nemoka. Kiek vertesni šiuo reikalu Basanavičiaus straipsneliai, bet ir jie yra pripuolami ir paskubos darbas, nesiekią gilesnių uždavinių.

M. Biržiška, pradėdamas *dainų mokslo* darbą, išėjo lyg sėjėjas in akmenimis apgriuvusį, usnimis apžėlusį plynių lauką. Pirm negu kuriamąją sėklą sėjus tenka laukas sudoroti. Ir M. Biržiška doroja tą lauką dideliu pasišventimu ir nepalyginamu uolumu.

Pirma *dainų literatūros istorijos* knyga apima literatūrą, baigiant Rėzos darbais. Šiame darbe M. Biržiška instabiai sujungė mitrią, gyvą publicisto dovaną su dar didesne istorininko dovana. M. Biržiška nesitenkina nuogu faktų konstatavimu, jis duoda faktams paaiškinimų, operuodamas nemenka mokslininko erudicija ir gražiai mokėdamas panaudoti jo miklios atminties rūpestingumą. Kuo plačiausia išnaudota visa sukurta ir surinkta prieš M. Biržišką medžiaga, vokiečių ir ypatingai lenkų studijos, išrausta istorijos veikalai ir senovės kronikos, padaryti platūs ekskursai in dailiąją literatūrą, kas iš esmės „sausą" temą M. Biržiškos rankose padarė labai indomią ir gyvą. M. Biržiška atkreipė didelio dėmesio in istorinį faktų tikrumą ir kovoja šioje srity su faktų falsifikatoriais, ar tai jie kalbėtų dainų naudai, ar tai jie eitų prieš jas. Šiuo atžvilgiu labai vertingos M. Biržiškos pastabos, kuriomis jis sunaikina aureolę berlyniškio profesoriaus lenko Brücknerio, kuris Rėzą (ir Neselmaną!)

apkaltino esant lietuvių dainų pramanytojais – falsifikatoriais. Lygiai vertingos ir gražios pastangos apibūdinti Rėzos – to lietuvių dainų misionieriaus – asmenį ir jo darbų reikšmę. Gal kiek bereikalingai ir per daug išplėsta VI skyrius „Gamtos balsai ir žmonių dainos Duonelaičio veikaluose", kurs atsitolina nuo pagrindinio uždavinio. Tačiau indomus, nors ir ne visai intikinantis, poskyris apie dainų intaką in Duonelaičio poeziją. Nesinorėtų jokių trūkumų šiame veikale ieškoti, norėtųs juo tik pasidžiaugti ir paprašyti autorių juo greičiau šį veikalą baigti. Jis mums taip reikalingas tiek mokykloms, tiek literatams, tiek šiaip inteligentams, norintiems veikiai susiorientuoti mūsų kultūros pradmenimis, neaikvojant neproduktingai tam tikslui laiko. Mes šią knygą priimame tokią, kokia ji yra, dideliu džiaugsmu.

2. DAINŲ ATSIMINIMAI IŠ LIETUVIŲ ISTORIJOS. Ir šioje knygoj M. Biržiška šaukiai jungia in vieną gyvą verpetą publicisto dovaną ir plačią erudiciją. Tuo labiau tenka džiaugtis šia knyga, kad M. Biržiška čia panaudojo ne tiktai plačią spausdintą medžiagą ir leidinius, tapusius bibliografijos retenybe ir plačiajai visuomenei neprieinamus, bet ir nespausdintą medžiagą, daugiausia sukrautą Lietuvių Mokslo Draugijos archyve, kuriai, tenka manyti, negreit bus lemta platųjį pasaulį paregėti. Ir vis tiktai ši knyga, nežiūrint jos aukštos vertės, sukelia kai kurių abejojimų. Čia turima omeny ne istorišką dainų interpretavimą – nors ir dėl jo ne visur galima apsieiti be kai kurių abejojimų. Čia rūpi mums viena teoretinė premisa, kurią M. Biržiška ne visai intikinamai išsprendė, o su ja taip pasielgęs – naudojo ją dainų reikalui kaipo vieną pagrindinių teisybių.

Kaip ir kitose tautose, taip ir pas mus kai kurios poetų dainos žmonėse dainuojamos kaipo liaudies dainos. Vokiečiai, pavyzdžiui, priskaito, kad Goethe's kūrinių liaudis dainuoja bene 51 dainą, Eichendorfo apie 40 ir t.t. Rusuose dainuojama Merzliakovo, Kolcovo, Lermontovo ir t.t. Kai kur liaudis tokias individualinių poetų dainas dainuoja taip, kaip jos yra, kai kur jas perdirba savotiškai. Tas pats ir pas mus. Maironies dainos dau-

giausiai dainuojamos neperdirbtos, kitos daugiau perturbacijų nukenčia. Kas daryti su tokiomis dainomis – laikyti jas liaudies dainomis ar nelaikyti? Rašant studijas apie dainas – jomis operuoti ar neoperuoti? Jei jos liaudies dainomis nelaikytina – kūrimo kriteriju[m] vaduotis, kad jas atskirtum nuo tikrųjų liaudies dainų tikrąja to žodžio prasme?

Tuo labiau kad mūsų XIX amž. rašytojai ir literatūra taip maža dar teištirta, kad tai tebėra žalioji medžiaga. Tuo labiau kad vėliau paaiškėja dainų autorius, dainų, kurios buvo laikomos liaudies kūrybos faktais. Žinoma, nėra lengvas darbas – pravesti sieną, kur baigias liaudies kūryba ir prasideda individualių poetų darbai. Pagaliau juk ir liaudies kūryba yra atskirų asmenų darbas, tiktai tų asmenų mes nežinome, gal ir nežinosime. Tiktai patsai liaudies dainų dainavimo būdas, perdavimas iš lūpų in lūpas, iš kartos in kartą niveliuoja atskirų individų bruožus, insprausdamas poezijos kūrinėlį in tam tikrą šabloną; šabloną, mažiausia formos atžvilgiu. Ir žinomųjų autorių kūriniai, patekę, tariant, in liaudies apyvartą, vieni pasilieka tokie, kaip buvę, kiti pereina smarkesnę ar lengvesnę niveliavimo procedūrą. Čia yra labai svarbi liaudies dainuojamų dainų savybė, ir su ja negalima nesiskaityti, jei norima suvokti tautosakos esmė.

M. Biržiška šį painų klausimą riša viena moja ir tuo atsistoja pavojingon pozicijon. Jis sako: „Žmonės jas [vadinas, dainas, kuriose individualinių kūrėjų savybės – *B. S.*] dainuoja, žymi savo dainomis – mums to ir gana; tai ir bus *žmonių dainos*" (p. 108. Pabraukta M. Biržiškos, kurs terminą *žmonių dainos* vartoja prasme *liaudies dainos*). Kas kita *jųjų forma*, kuri taip dažnai *skiriasi* nuo jųjų *senybinių dainų* ir *retai tesulygsta su jomis*" (ibid. mano pabr.). Vadinas, pats M. Biržiška meta mintį, kuriuo kriteriju[m] tektų vaduotis skiriant tikras liaudies dainas nuo kitų, insibrovusių, kitaip sakant, kuriose žymu individualinių poetų savybių ir kuriose nebežymu, tariant, tikrąsias liaudies dainas (?). Tik ta mintimi nepasinaudoja ir laiko dainuojamąsias Goethe's, Eichendorfo, Šilerio, Puškino, Lermontovo, Maironies dainas *liaudies dainomis!..* Einant tokiu nusistatymu sunku

išvengti netvarkos. Ypač mūsų liaudies dainos labai žymiai skiriasi nuo josna insibrovusių, ir jeigu formalinis kriterijus nėra absoliutiškai tikras, kai jis yra vis tiktai tikriausias. Liaudies dainose minimieji istorijos faktai dėl liaudies poezijos savybių visai kitaip nušviečiami ir kitoniškai reiškiami. Insibrovusios dainos su individualybių pažymiais pasižymi *palyginamuoju* teksto pastovumu, o tikrųjų (individybių niveliavusių) liaudies dainų tekstas – palaidas, kaip vokiečiai sako, *flüssig*. Individualiniai kūriniai eina teksto *nuosakumo* keliu, liaudies dainos – čia jokių taisyklių nežino (šią savybę dar Herderis pavadino *Sprunghaftigkeit*). Individualiniai kūriniai turi aiškios tendencijos galūnes minėti, liaudies dainoms tokios tendencijos, nežiūrint uolių Bezzenbergerio pastangų ją apginti, netenka pripažinti (Bezzenbergerį in tokią piktą pagundą invedė *insibrovėlės* dainos, tektų tiktai palyginti individualinių kūrinių ir liaudies dainų rimų prigimtį!). Psichologinis paralelizmas, epitetas, palyginimų formulos, metaforos formulos, dar kai kurios specifinės liaudies kūrybos poetinių priemonių formulos – palengvina uždavinį – skirti liaudies dainas nuo individualinių kūrinių. Tiktai tos formulos tektų nustatyti. Jeigu M. Biržiška tai būtų padaręs, tai ir dainų atsiminimų iš Lietuvos istorijos vaizdą mes būtumėm turėję kitokį. Mes tuomet būtumėm galėję susivokti, kaip liaudis istorinius reiškinius priima ir kaip in juos reaguoja, būtume turėję lietuvių liaudies istorinės sąmonės vaizdą, jeigu tiktai taip galima pasakyti. Lietuvių kultūros veido ieškojimo gadynę tai būtų buvę labai svarbu. Asmens niveliavimo procedūroje atkrinta visi atsitiktinieji elementai, išskiriantys asmenį iš bendro lygmens; pasilieka tik tieji, kurie yra bendri žymiai daugumai dainininkų. Gal čia išnyksta kūrybinės pažibos, gal čia pasilieka tiktai tautos instinkto pradžiadalos, bet jos ir reiškia tai, ką mes metaforiškai vadiname tautos dvasia. Liaudies dainų dainavimo šablonas ir yra nelyginant atotraukos *tautos dvasia, tautinė sąmonė*, kristalizacija. Istorijos atsiminimai individualinių poetų kūriniuose vienas dalykas ir visai kas kita, kai tie kūriniai pereina in liaudį (*Herabsunken*). Keičiasi ir forma, ir poetinės savybės, ir dainos prasmė.

Iškėlus klausimą šitokioj plotmėj, dainų istorininko uždavinys keičiasi. Negana konstatuoti faktas, reikia suvokti ir priežastis, kodėl vienas kitas faktas yra toks, koks jis yra. Vienas fakto konstatavimas mums apie tautos istorinę sąmonę dar nieko nepasako.

Užimtoji M. Biržiškos pozicija mums uždavinio nepalengvino. Gal jau geriau būt buvę, jei M. Biržiška būtų davęs du paraleliniu vaizdu, vieną, kaip liaudis reaguoja savo tikraisiais kūriniais ar liaudy prigijusiais, ir antrą, kaip insibrovėliais ar neprigijusiais, arba dar neprigijusiais. Tuo pačiu savaime būtų buvę iškelta ir dainų gyvenimo chronologijos momentai.

Bet M. Biržiška nestato klausimo *kaip*, o tiktai klausimą *ką*. Šiuo žygiu skaitytojo uždavinys palengvėjo tik tiek, kad surinkta medžiaga. Be išrišimo klausimo *kaip* dainų atsiminimų iš Lietuvos istorijos klausimą kažin ar būsime išsprendę.

Tuo pačiu nusistatymu vaduodamos, M. Biržiška nepatenkintas, kad „Lietuvos" redakcija 1920 m. 60 numeryje, indėdama vieną „liaudies dainą", ją taisiusi (D. ats. iš Liet. ist., p. 140, 573 past.). Kalba eina apie „dainą", pasižyminčią ne tikrosios liaudies dainos, bet insibrovėlės savybėmis. M. Biržiškos pastaba rodo, kaip lengvai gali neatsargi pozicija suklaidinti. Minimoji, M. Biržiškos nuomone, „daina" buvo ne dainuojant užrašyta, kaip kad su dainomis dedas, bet prisiųsta redakcijon kaipo individualinės kūrybos vaisius. Lydimame laiškely buvo parašyta, kokiomis aplinkybėmis autorius tas eiles parašė, autorius, kiek buvo galima spręsti iš raidžių tvarkos, nelabai stiprus rašto mene. Kodėl in šias eiles turėjo būt žiūrima kaip in liaudies dainą, o ne kaipo in „pradžininko" poeto nelabai vykusį kūrinį arba ne taip, kaip žiūrima in J. Turčiniškio eiles? Kiekviename lietuvių laikraščių redaktoriaus krepšy panašių dalykų daugybė. Ar tai irgi tektų juos barti, kad jie žmonių dainas naikina? Gal ir naudinga būtų tą visą medžiagą ne naikinti, o rinkti – bet čia specifiniu tikslu. Iš M. Biržiškos pastabos tektų padaryti išvada ir in liaudies dainų rinkinius tektų intraukti tokie egzemplioriai, kaip antai „Pasakyk, mano mylimas krašte", „Eina

garsas nuo rubežiaus", „Atsisakom nuo senojo svieto" ir t.t. Neneigiant „šių dainų" esimo fakto indomumo, tenka labai paabejoti, ar jas galima matuoti tuo pačiu matu, kuriuo matuojama ir:

Baltam grabe begulėsi,
Žemės žiedu bežydėsi.

3. DAINŲ KELIAIS (vadovėliui bent kiek medžiagos). Šio chronologiniai trečio M. Biržiškos veikalo (kaip išleista) palietimas recenzentui uždavinys nelengvas. Visų pirma, tai yra teoretinio pobūdžio veikalas, o jo pasirodė vos pirma dalis, ir nežinia, nei kas daugiau bus, nei kiek daugiau bus. Tai yra nežinoma nežinomos sistemos dalis. Tačiau ir dėl tų pradmenų, kurios yra jau šioje knygoj, tenka kai kur paabejoti.

Pirmoji abejonė, ar tikslu mokslo studijai duoti metaforišką vardą: „Dainos keliais" – metafora ne tik neduoda supratimo apie knygos turinį, bet kartais gali skaitytoją ir iš kelio išvesti. „Dainos keliais" – sinkretinio pobūdžio sintetinis vaizdas, tuo tarpu knygoj eina dainų analizė.

Toliau, jeigu daroma analizė, vadinas, kažko ieškoma, tai reikia žinoti, ko ieškoma. Žinoti, ko ieškoma, vadinas, reikia pareikšti ta ar kita analizės sistema, metodas. Sistema, metodas – atitinkamai analizuojamo objekto prigimčiai.

Šitame M. Biržiškos veikale sistema, metodas – sunku buvo suvokti. Tai analizuojami daiktų elementai, poetinės priemonės, tai persikeliama in dainų motyvus, tai vėl rūpinamos dainų pradžiodalomis. Skyriuose „Gamtos garsai žmonių kalboje", „Paukščių garsų garsai ir žmonės", „Sutartinės" – bandoma gilintis in formos problemą, bet analizė pasitenkina faktų konstatavimu. Skyriuj „Darbo daina" – vieni motyvai tefigūruoja. Paskutiniam, didžiausiam, gan keisto pavadinimo skyriuje „dramos daina" figūruoja ir motyvai, ir elementai (kalbama apie dainų struktūrą ir pasakojama vestuvių istorija)! Kuo vaduotas taip keistai klasifikuojant medžiagą – sunku numanyti ir veikalo vedamąją mintį susekti.

Garsios lietuvių giesmės, sutartinės, man atrodo, neturėtų būti svarstomos istorinėj atotraukoj. Neaiškinus refrenų pras-

mės, nenustačius jų istorijos vertybės be sąryšio su kūrybine psichologija istoriškos poetikos perspektyvoj, visos pastangos suprasti giesmių esmę vargu bau gali duoti patenkinamų vaisių.

Lygiai keistokai skamba invadas in V skyrių „Dramos daina": „Dainos dvilypumas pareina nuo to, jog ji dviejų, bernelio ir mergelės, nudainuojama (?)" (pusl. 65). Arba „...dvilypumas tai dainos šnekamoji forma, *dialogas* (?) [M. Biržiškos pabraukta], tikriau duetas. Jis riša dainą su *drama* (?) [M. Biržiškos pabr.], kurios dialogas yra vienas vyriausiųjų gaivalų". Bene šis nusistatymas ir bus davęs M. Biržiškai progos visą skyrių, kur cituojama vestuvių dainos, pavadinti „Dramos daina". Ar ne daugiau būtų buvę pagrindo pavadinti ir visas giesmes, sutartines irgi dramatinėmis? Nes ir ten „kelios pusės" gieda ir, be to, dar dažnai darbo metu, vadinas, ir veiksmas yra? Kodėl buvo reikalo sutartines išskirti in atskirą skyrių, o „Dramos dainos" skyriuj kalbėti apie dainų dvilypumą?

Man atrodo, dainų dvilypumas ne visuomet reiškia, kad dainą būtų kadaisia dviese dainavę. Dažnai toksai dainos dvilypumas yra išsirutulojęs iš dvejanario paralelizmo, kada abu paralelizmo nariu tiek išauga, kad pavirsta beveik atskiromis dainomis. O paralelizmas yra tradicinė, tariant, klasinė liaudies kūrybos poetinė priemonė. (Tiesa, ji vokiečių ir ukrainiečių liaudies poezijoj žymaus vaidmens nevaidina, bet lietuvių, kaip [ir] velikorusų, liaudies poezijoj paralelizmas, kaipo poetinė priemonė, yra pažiba.)

Atrodo, rizikinga kalbant apie dainų dvilypumą visai neatsižvelgti paralelizmo išsirutulojimo fazių.

Tiesa, po knygos pavadinimu kukliai stovi dar „Vadovėliui bent kiek medžiagos". Vadinas, nuoga medžiaga, dar tebelaukianti statytojaus, kuris iš jos gali sukurti lygiai gerą, gražų rūmą, lygiai pereinamąjį baroką. Gal dėl to knyga ir tokiu dirbtinai populiaringu tonu parašyta, gal kad taikinta mokyklai?

Nežinia, ką M. Biržiška yra sumanęs tolimesnėj ar tolimesnėse šio veikalo dalyse duoti. Gal juose jisai pats iš tos žaliosios medžiagos sukurs laukiamuosius gražius rūmus. Tuomet gal reikėtų ir su knygos vertinimu kiek palūkėti.

DAINŲ DIENA IR PARODA

Atrodė, kiek nerimta sugretinti sąvokas Dainų diena ir Paroda – tiesa? Juk pirmoji sąvoka apima kūrybos akstinus, estetinius momentus, o antroji – ? Tačiau nereikėtų perdėm žiūrėti paviršutiniškai ar sektantiškai, vertėtų įsižvelgti, kokį mūsų gyvenimo akstiną simbolina tų sąvokų sugretinimas.

Kauno paroda – esmėj paprastas ekonominio gyvenimo akstinas, kurį kiekviena tauta žino ir turi, kurį kiekviena tauta savaip vertina. Nelyginant tai tautos ekonominio pajėgumo kvotimas. Tai yra atliktų darbų apžvalga, tai yra būsimųjų darbų užuomazga. Ir nežiūrint į tai, kad kiekviena kiek pajėgesnė tauta ar valstybė rengia tautos ir valstybės ūkio parodas, tačiau kiekvienos tautos ūkio paroda yra kitokia. Kitokie tautos darbo ir sugebėjimo ištekliai, kitokie tautų prigimties turtai, kitokie ūkio rutulojimos perspektyvos toliai. Ir užsienio pirkliai, ir pramonininkai važiuoja į tokias parodas kitokiais uždaviniais. Didžiųjų Britų Wembley paroda tėra galima tiktai Anglijoj, tai yra anglų tautos garbė ir pasididžiavimas. Rygos neseniai užsidariusi paroda atstovavo latvių civilizacijos laimėjimus. Kauno paroda vėlei turi savo specifinių lietuviškų požymių. Ir ūkio paroda nėra tiktai ekonominis akstinas, ji yra ir tautinės kultūros bei civilizacijos reiškimo būdas. Bet tegu paroda būna tiktai praktikinė kultūros pusė – vien dėl to ji jau verta, kad jos atidarymas ir esimas būtų pašventinamas tautos lelionės apeigomis.

Ir Dainų diena – tautos kultūros idealinės pusės reiškimas. Ne todėl, kad susirenka kelių tūkstančių choras ir padainuoja keletą ar keliolika dainelių! Juk ir Didžiųjų Britų parodą atidarant dainavo milžiniškas choras, susidėjęs iš kelių tūkstančių dainininkų. Bet kas britams liaudies daina? Jie jau nuo jos per toli nuėjo, kad ji jiems galėtų bebūti kūrybos akstinas. Jie jau susigyveno su rotacijinių mašinų kultūros reiškiniais, ir jiems jau tautos dainos, milžiniškas choras dar galingesnę parodą atidarant teturi tiktai tokios reikšmės, kiek turi mūsų namie auginta smuiko, armonikos ar basetlijos sutartinė lietuviškuose vakarėliuose arba kiek turėjo reikšmės kadaise prancūzų žongleriai ar vokiečių špilmonai?

Lietuviai gi – dar tebegyvena tą periodą, kada tauta dainas kuria. Nežiūrint į visas folkloristų bei „patriotų" aimanas, lietuvių sodžius, liaudis – dar nenustojo dainas kūrusi. Gal papūtus naujiems vėjams tos dainos dainuoja kitus motyvus, dainos įgauna kitos formos, bet patsai dainų kūrybos procesas tebeina kaip ėjęs. Kas žino lietuvių sodžių, tas žino, kaip dainos kuriasi. Arba karo metu. Vakarais, būdavo, iš visų pusių girdis armotų gaudimas, vienoj kitoj vietoj pasirodo danguj pažarai, užsidega visas dangus kraujuota ugnimi – dega Lietuvos žemelė. Seniai meldžiasi, šventas giesmes gieda. Bet jaunimas gilų liūdesį liūdi. Ir staiga vienoj pakluonėj, viename lauke pasigirsta tyli dainelė, jai atsiliepia tolyje kita, vėlei pasklysta iš kitos pusės. Ir pamažėli dainininkai susirenka, susiburia į vieną tarpą, ir iš pradžios tylioji dainelė virsta galinga liūdesio giesme. Senosios dainos tuomet netikdavo jau – kitoks tuomet buvo ūpas, kitokiuo skausmu siela virpėjo. Ir kurdavos naujos dainos, negirdėtos nedainuotos. Daugelis tų dainų, ilgesio, skausmo sukurtų, dar ir šiandie išsiliko, daugelis jų, tą pačią kūrybos naktį padainuotos, į amžinastį nuėjo. Arba vėl – kiek seniau. Ilgi, ilgi rudens, žiemos vakarai lietuvių samanotose bakūžėse dainomis skambėdavo. Daina – buvo vienintelis būdas, kuri[uo] tauta savo gyvybę reiškė, gyvybę, kurią ji atsinešė iš amžinasties, kurią dabar mūsų rankomis amžinasčiai toliau atiduoda. Tauta dainomis

savo skausmą posmavo, savo džiaugsmą liejo, savo gyvybę konservavo. Lietuvis, kol jis nedainuoja, – jis šios žemės varganas vaikas. Bet su daina jis pasikelia nelyginant į kitą esimo horizontą.

„Liaudies kūryba plati, kaip platus yra gyvenimas. Jinai tūkstanteriopai įvairi, kaip įvairi žmonių lemtis: linksma ir liūdna, gaivinama ir slegiama. Ir ji yra sena, kaip sena žmonija, ir visuomet vėlei jauna, kaip ir ji, ir visuomet besikaitaliojanti, ir visuomet ta pati", – sako įkvėptasai liaudies kūrybos tyrėjas Heinrichas Morfas, kalbėdamas apie romanų tautų liaudies poeziją. Nes esą: „Liaudies poeta dainuoja, nes jis dainuoti turi kaip paukštelis ant šakos, nes prigimtis jam davė šį menininko patraukimą, kuris jam burną atidaro ir jį tautos balsu padaro". Teisingai pasakyta, bet taikant tuos žodžius lietuvių tautai – per maža pasakyta. Lietuvių tauta dainuoja kitaip negu kitos tautos. Ir tą dainavimo esmę apibūdina pati tautos išmintis liaudies patarlėse bei priežodžiuose. Rusai, pavyzdžiui, sako „slovo iz piesni ne vykineš" – žodžio iš dainos neišmesi. O lietuviai sako: žodžiai pritinka, nors į dainą dėk. Ir lietuvių dainų rinkėjai nuolat nusiskundžia sunkumu lietuvių dainas rinkti. Nes reta dainininkė ar dainininkas retą dainą padainuoja du kartu vienodai, taip pat. Dainuojant išeina vienas dalykas, sakant ją rečitatyvu – visai kitas, o paprastai deklamuojant – dar kitokesnis. Neretai pasitaiko, kad dainininkas ar dainininkė šiaip moka šimtus dainų dainuoti, bet kai reikia jų žodžius pasakyti, dainos nedainuojant, – žodžių pasakyti nemoka: arba tuojau pereina į dainavimą, arba susipainioja ir žodžius užmiršta. Net toksai sausas protas, kuriam lietuvių dvasia buvo svetima iki kaulų, kuriam dainos terūpėjo tiktai kaipo filologinė medžiaga, – toksai sudžiūvęs protas, kaip senasai Leskienas, neabejodamas liudija: „Daina gyvena tiktai dainuojama". Mes džiaugiamės klasiniu graikų epu, džiaugiamės Rolando daina, Nibelungais, Eda, bylinomis, Kalevala... Žinoma, jeigu mes visa tai girdėtume dainuojant, gautume kitokio įspūdžio, bet tai nekenkia mums tas dainas nagrinėti ir suprasti. Lygiai kaip nevienodo įspūdžio daro ir lietuvių daina, vieno ar kito dainininko dai-

nuojama. Bet lietuvių liaudies dainų rinkinys tėra nelyginant anatomikumas, pilnas prigrūstas lavonų, – kadaisia gražiai gyvenusių, pilnybe žydėjusių gyvybių. Nes kaip Chr. Bartschas sako: „... teisybė yra, kad savitas dainos gyvenimas jos melodijoj glūdi, taip pat teisybė turi būti, kad daina tiktai tuomet galima suprasti, kai ją patsai dainuoji ar kitus dainuojant girdi!" Bet kas yra dainos gyvenimas, dainos gyvybė? – Tai yra tautos kuriamoji galia, tai yra tautos dūšios gyvenimas, kaip jisai, perlūžęs jausmų prizmoje, garsų aidijomis apčiuopiamajame pasauly reiškias! Ir Kaune suvažiavo tūkstančiai lietuvių dainininkų. Tųjų, kurie po sodžiaus šiaudine pastoge dainą išugdė, kurie ją kūrė ir liūliavo, kurie dainos palaikus iš amžių mūsų kartai atnešė. Ir tūkstančiai tų dainininkų dainuos tautos dainas, – reikš lietuvių tautos gyvybę, lietuvių tautos dvasios užujaunius.

Nūn gal ne tiek svarbu, kad dabartinė Dainų Diena – pirmoji proga pažinti lietuvių dainą visu pločiu, kiek svarbu tai, kad mes patys galime atviromis akimis pažvelgti į mūsų tautos gelmes. Nes tai yra nelyginant mūsų gyvybės kondensavimas, tarytum mūsų dvasia sukonkretinta į mus nusileidžia nelyginant biblėjinis Balandis į dvylika apaštalų.

Kauno parodoj mes parodysime, kaip mūsų materialinė kultūra, tariant, civilizacija, yra toli atsilikusi nuo kitų tautų ir kaip mūsų ikišiolinės pastangos pasivyti kitas tautas yra menkos ir varganos. Ir Dainų Diena atvers mūsų dvasios kultūros gelmes. Ir nuodėminga būtų eiti į Dainų Dienos iškilmes kaipo į kokį koncertą: jos iškilmės – ne estetinė valanda, bet teurginė! Nes dvasios kultūra ne raudonų plytų stogų kiekiu, ne turbinų bei lokomotyvų ūžimu matuojama, o vidaus pajėgumu. Ir išmintinga ranka sujungus dvasios kultūros ir materialinės, tariant, civilizacijos, reiškimo momentą, mes įsižvelgsime į tikrąjį lietuvių tautos veidą, įsižvelgsime mylinčiu žvilgsniu, kuris mūsų ateities kelius palaimys.

DAINAVOS KRAŠTO LIAUDIES DAINOS

Prof. V. Krėvės-Mickevičiaus surinktos Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys. Kaunas, 1924 m., 298 pusl.

Miškas nyko, saulė teka,
Iš vainiko rasa krinta.
109, 211*

Gerkit, svečiai, žalią vyną,
Baltos žąsys, rasą.
88, 178

Mes dar tebegyvename tautosakos rinkimo laikotarpį; matyti, mes dar negreit žinosime, kokį lobį turime mūsų tautosakos pavidale. Tuo labiau kad tautosaka dar ir nūdien tebekuriama. Pirmieji tautosakos rinkėjai ir leidėjai tenkinos tiktai faktus surašę, juos kaipo žalią medžiagą atidavę skaitytojo nuožiūrai. Retkarčiais daugiau ar mažiau akyli mokslininko nuovoka įžvelgdavo vieną kitą pranašesnį mūsų tautosakos bruožą ir jį pabrėždavo įvadoje į leidinį ar atitinkamose pastabose. Mokslininko tyrimo medžiaga kas kartas tačiau auga, ir kartą padarytos išvados tenka vėlei ir vėlei papildyti ar net reviduoti.

Tolydžiu auga tiriamoji medžiaga, tolydžiu auga ir jos tyrimai bei išvados. Ir nūdien šis darbas jau yra tiek išaugęs, kad iš jo paties tenka padaryti tam tikrų pamokomų išvadų.

---

* Pirmas skaičius ženklina puslapį, antras dainos numerį. Tos pat tvarkos bus prisilaikoma ir ženklinant tolimesnes citatas. Kadangi šį kartą mums rūpi ne filologinė kalbamų dainų savybė, tai ir toliau nesirūpinama laikytis tarmiškos rašybos. (*Aut. past.*)

Tai yra nūdien leidžiamiesiems tautosakos – „žaliosios medžiagos" – rinkiniams statomieji reikalavimai nebegali būti tokie pradžiapradiški, kokie buvo visai suprantami pasitinkant pirmuosius tautosakos rinkinius. Jeigu ir nūdien ne visuomet dar galime drauge su nauju tautosakos, ypač dainų, rinkiniu pastūmėti, pasakytau, dainologijos mokslą pirmyn, tai vis tiktai naujuosiuose leidiniuose turėtų būti padaryta visa, kad dainologijos mokslo pastūmėjimą palengvinus: naujuosiuose leidiniuose turėtų būti atsižvelgiama pirmtakūnų darbų ir nuopelnų.

„Dainavos krašto liaudies dainos", humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, neatrodo toksai, kuriuo būtų galima visai pasitenkinti. Jis gal galėtų būti pamokomas pavyzdys, kad ir žalioji medžiaga turėtų būti paduodama kiek daugiau organizuotame pavidale, – juk berods ir Lietuvių Mokslo Draugija rengiasi savo archyvo sąsiuvinius paleisti į viešuomenę, rengiama ir kitų leidinių, pagaliau ir patsai tautosakos užrašinėjimas tebeina!

„Dainavos krašto liaudies dainos" – leidinys be jokios įvados, beveik be jokių paaiškinimų. Labai gera būtų, kad leidiny būtų nurodyta, bent kiek tai liečia svarbiausius, įdomiausius motyvus ar poetines formulas, kur kituose leidiniuose galima rasti jų variantų. Tokių nurodymų nesimas labai apsunkina jeigu ne dainų tyrimo darbą, tai bent rinkinio naudojimą. Pavyzdžiui, norėdamas susekti keletą variantų apie žilelę ar apie meilatės marškinėlius, turi nedėkingai eikvoti ilgas ilgas valandas mūsų tautosakos tomus bevartydamas. Tokių komentarų nesimas ir specialistams dainologams daug laiko suėda, o platesnę visuomenę tai veikia neigiamai. Ypač teigiami tokie nurodymai būtų mokyklos reikalams. Jeigu galima susitaikyti dar, kai tokių komentarų nėra privatinės ar smulkesnės iniciatyvos leidiniuose, tai iš universiteto leidinio norėtųsi jų turėti: metas pradėti tautosakos rinkimo darbą tvarkingai dirbti, ir iniciatyva neprošal būtų universitetui pasiimti. Tuo labiau kad didesnio pasiruošimo ir darbo reikalingas tiktai pirmas stambesnis leidinys. Pagaliau ir pirmą leidinį žinovui ne taip jau sunku

sudoroti – ne gi kiekviena daina, ne kiekvienas motyvas ar formula reikalingi tų bibliografinių komentarų! Kalba eina ne apie paprastąsias berniokiškai mergiškas dainas, bet apie ypatinguosius motyvus ar simbolius ar kurias kitas įžymesnes savybes, kurių atskiruose rinkiniuose ne taip jau daug pasitaiko.

Kas liečia kalbamąjį rinkinį, tai jame nieko nepadaryta, kad palengvinus skaitytojui tiekiamojoje medžiagoje susivokti. Šiuo žvilgsniu šiame rinkiny yra tokių dalykų, kurie ateity yra taisytini. Sudėta dainos be jokio suskirstymo, be jokios klasifikacijos: norėdamas kokį smulkų variantą patikrinti – važinėk po visą rinkinį, po visus tris šimtus puslapių! Net nepaduota dainų sąrašo ar turinio! Net dainų sunumeravimas pertraukiamas rinkiny ne vieną kartą, – pradedama vėl nuo pirmo numerio: norėdamas cituoti dainą ir nurodyti šaltinį, gauni vartoti vietoj paprasto vieno – du skaičiu, kas didesniame darbe sudaro žymių nepatogumų. Tokiu numeravimu, matyti, norėta suskirstyti dainas sulig užrašymo vietos. Šioks dainų suskirstymas šiame rinkiny vargu bau galėtų būti pateisintas. Vieta, kaipo klasifikacijos pamatas, galėtų būti pateisinta, jeigu būtų siekiama filologinių tikslų arba jeigu rinkinio dainos būtų kilusios iš kraštų, besiskiriančių kiek žymiau geografine padėtim ar istorinės laimės žvilgsniu, kaip antai Rytprūsiai ir Dzūkija, suvalkiečiai ir žemaičiai ir t.t. Gi Marcinkonys, Merkinė, Perloja, Valkinykai – visa tai Dainavos kraštas: kokios gi žymesnės prasmės čia gali turėti vieta kaipo klasifikacijos pagrindas? Teisybė, tos vietos turi kai kurių tarmiškų skirtenybių, bet tarmė šį kartą vargu bau galėtų būti klasifikacijos pagrindas. Suprantamas daiktas, mūsų dainas klasifikuoti ar paduoti dainų rinkinio turinys yra labai sunkus uždavinys, labai sunku tiksliai nustatyti klasifikacijos pagrindas ir klasifikacija išlaikyti. Tautosakos rinkiniuose yra naudojama ne viena klasifikacijos sistema. Tegu gi jos visos nėra tobulos ar tikslios, tačiau vis tiktai geriau davus kad ir netobulą daiktą, negu nieko neduoti.

Žymi dauguma mūsų dainų rinkėjų, gal tiktai išskyrus prof. dr. Niemi ir kun. A. Sabaliauską, nepakankamu rimtumu savo

pasiimtą darbą atlieka. Užrašo tiktai pliką dainos tekstą, kuris galų gale dainų tyrėjui palyginamai maža tepasako. Čia netenka jau kalbėti apie svarbiąją dainos dalį – jos melodiją: ją ne kiekvienas gali užrašyti. Bet visą kitą reikalingą medžiagą kiekvienas daugiau ar mažiau sumanus užrašinėtojas gali surinkti. Labai svarbus dalykas dainų tyrėjui – kirčiai. Ne tiek kalbamieji, kiek dainuojamieji kirčiai. Dainos tekstas be melodijos ir kirčių yra nelyginant kadaisia buvusių gražių rūmų laužas. Iš to laužo medžiagos – ne visuomet, ne kiekvienas gi gali restauruoti pirmykštį dalyką. Dainuojamieji kirčiai yra labai reikalingi suvokti dainos ritmikai, ne kartą ir dainos kilmei, o mūsų dainų rinkėjai kaip susitarę juos, dainuojamuosius kirčius, apleidžia. Labai apgailėtinas apsileidimas!

Itin svarbų vaidmenį vaidina mūsų dainose dainavimo būdas: ar pavieni asmenys dainą dainuoja, ar choru, ar antifoniškai, ar sutartiniškai, ar dainuoja dviesa, triesa, keturiesa... Niemi–Sabaliausko rinkiny atkreipta tinkamo dėmesio į šį dalyką, ir dainologams atsivėrė visai naujas pasaulis. Ir ne tik dainologams! Tasai rinkinys metė labai gyvos šviesos į tautosakos apskritai, kaipo tokios, pradžią, užuomazgą ir ūgį. Tasai rinkinys iš karto išsprendė keletą problematiškų tautosakos istorijos dalykų, ties kuriais veltui blaškėsi ir Aleksandras Veselovskis, ir Otto Böckelis, ir eilė kitų garsių vyrų, kurie, neturėdami *mūsiškės* medžiagos, galų gale gavo pasitenkinti hipotezomis. Sunku tikėti, kad Niemi–Sabaliausko pabrėžta mūsų dainų dainavimo savybė būtų išsilikusi gyva tiktai šiaurės rytų Lietuvoj. Bent jos pėdsakai turėtų būti žymūs ir kituose Lietuvos kraštuose, tiktai dainų rinkėjai nekreipia turbūt į tai reikalingo dėmesio ir nefiksuoja dainavimo būdo. Arba, jeigu dainavimo būdas kituose Lietuvos kraštuose nėra taip raiškiai skiriamas, kaip šiaurės rytų Lietuvoj, tai šis dalykas vėl būtų labai svarbu tiksliai žinoti. Tuomet suvokus, kodėl, kokiu būdu ši dainų savybė užsiliko tiktai šiaurės rytuos, vėl atidengtumėm ne vieną tautosakos gyvenimo paslaptį. „Dainavos krašto liaudies dainos" šiuo reikalu nieko mums nedavė. Dėl praeities nieko nebepadarysi. Bet

labai svarbu, kad bent ateity dainų rinkėjai atkreiptų į tai tinkamo dėmesio ir kiek galima tiksliau užrašinėtų*.

Ne mažiau svarbus dalykas dainose ir dainavimo momentas. Ir šiuo žvilgsniu „D. kr. liaudies dainos" ne kiek labai tepatenkina. Šiaip ar taip, dauguma mūsų dainų yra (ar buvo) surišta su atitinkamu veiksniu, kurį gyvendinant jos buvo kuriamos ar dainuojamos, kurio ritmas yra tolygus dainų ritmui. Vėliau daugelis dainų atatrūko nuo veiksmo, dainos pasidarė savistovios, net ritmą pakeitė. Dainų ūgio suvokimui – labai svarbu prisikasti prie dainų genezio. Ir čia ateina į pagalbą apeigos. Ne kartą vien tiktai apeigomis paaiškinama ir dainų prasmė, ir atskiri simboliai, kurie be apeigų mums būtų visai nesuprantami, kaip, pavyzdžiui, lino žiedo užkritimas už vainikėlio ar putinėlio kraujuotas simbolis. Užrašinėjant dainą negana pasakyti, kad tai yra, pavyzdžiui, vestuvių daina. Vestuvės – ilgos ceremonijos, susidedančios iš įvairiausių veiksmų. Jeigu daina yra „Vestuvių", reiškia, ji aiškiai yra surišta su kuriuo nors veiksmu. Ir dainų tyrėjui labai svarbu, kokios rūšies yra tasai veiksmas – ir Lietuvoj ne visur vienodos vestuvių apeigos, ne iš vienodų veiksmų susideda! Arba „D. kr. liaudies dainose" randame pažymius: „Kalėdų daina", „gavėnios daina"... Vėlei labai neaiškus, klaidinantis apibūdinimas. Jeigu dainininkas (-kė) pririša kurią dainą prie tam tikro laikotarpio, reiškia, turi ir tam tikro pamato. Bet kurio? Kalėdos, gavėnia – ilgas laikas, visokių dalykų tą laikotarpį pasitaiko. Kalbamajame dainų rinkiny dėl tokio netikslaus apibūdinimo pasitaiko dalykų, kurie galėtų be atitinkamų paaiškinimų iš dainininkų nuvesti skaitytoją kartais į pagundą.

Šit keletas pavyzdžių. Kalėdų dainų tarpe pažymėta:

> Ir prijojo pilnas dvaras kazokų,
> Ir paėmė mano vyrą laidoką. (*bis*)
> Ne taip man gaila vyro laidoko,
> Kaip man gaila, kad nedrūtai surišo... (*bis*)
>
> 280, 113

* „Dainavos krašto dainų" buvo užrašytos ir melodijos su pagalba fonografo, tik jos paliko Petrapily (M. Akad.), kur buvo pasiųsta dar 1909 m.

Kokiu būdu ši daina prilipo prie Kalėdų? Aš esu girdėjęs Alytaus apylinkėj dainuojant:

Aš pasėjau levandrėlę daržely. (*bis*)
Levandrėlė nė žiedelio nedygo. (*bis*)
Ir prijojo pilnas kiemas kazokų, (*bis*)
Ir suėmė mano vyrą laidokų. (*bis*)
Man negaila, kad jį jauną suėmė, (*bis*)
Tik man gaila, kad nekietai surišo... (*bis*)

Ir ši dainelė lygiai taip pat pasibaigia, kaip pirmoji. Bet mano girdėtoji yra aiški eitinė, maršas (ritmas, melodija!). Pagaliau tame pat rinkiny yra dar vienas variantas:

Aš pasėjau levandėlę darželin, } bis
Levandėlės nė diegelis nedygo... }
Levandėlės nė diegelis nedygo, } bis
Darželėlis žalia veja užėjo... }
229, 13

Toliau ši dainelė yra nuklypusi savo struktūra ir ritmika į šalį. Rinkiny nepažymėta, kad ji yra Kalėdų. Paskutiniu du variantu duoda progos ieškoti dainos kilmės ne Kalėdų fakte. Kodėl pirmasai variantas turi būti Kalėdų daina – nežinia. Tuo labiau kad tokia pat gudų dainelė yra lygiai taip pat dainuojama. Gal ji ir pasiskolinta iš gudų? Arba vėl – kita kalėdinė:

Noriu šokt, noriu šokt,
Bijau pikto vyro:
Už skobnelių sėdėdamas,
Kaip šunelis urzgia...
280, 114

Ši dainelė būtų kiek suprantamesnė kaipo kalėdinė – gal net yra čia kiek šokio ritmo. Bet dainos motyvas – rusiškas. Rusų dainose nuolat skundžiamos, kad žmona nori su berniokais šokti („guliatj"), o vyras kaip šuva širsta. Lietuvių dainose šis motyvas – disonansas. Kodėl jis prilipo prie Kalėdų – galėtų paaiškinti tiktai apeiga, bet ji nėra fiksuota. Tuo tarpu yra paduota keletas Kalėdų dainų, kurios aiškiai yra surištos su žaislais, burtais, šokiais, kurie galėtų vykti Kalėdų metu. Jų aprašymas dainų prasmę ir simboliką nušviestų. Reikia atsiminti, kad terminas „Kalėdų

daina" apima ne tik Kalėdų laikotarpį, bet ir adventą, kuris dzūkuose skiriasi nuo kitų Lietuvos pakraščių advento. Būtent dzūkuose advente yra (buvo) leistini visokie žaislai ir šokiai, kurie gausiai ir vykdavo. Tat jų aprašymas yra būtinas: jie ir pasakytų, kodėl tam tikros dainos yra vadinamos Kalėdų dainomis.

Atrodo, panašų dalyką turime ir dainose, kurios yra pažymėta „gavėnios daina", kurių dauguma yra kariško pobūdžio. Ir jos net iš kariškųjų tarpo išsiskiria: jos neištirpsta, kaip paprastai dedas mūsų karo dainose, erotikoj, daugelis jų net visai be meilės elemento, jose minimos Perloja, Palanga turi daugiau reališkų savybių negu ne gavėnios dainose (žiūr. p. 273–278, Nr. 97–106), o dainos vis tiktai surišta su gavėnia! Arba sekama, irgi „gavėnios" daina:

Ateis šaltas rudenėlis –
Ir bus gailių ašarėlių:
Vieni važiuos į veseles,
Kiti rengsis į vaiską.
Aklus, raišus brokavojo,
Senus, jaunus toli varys.

Ir atvarė į *Turciją,*
Į tą pačią *Kalvariją.*
Kalvarijos gražus miestas,
Akmenėliais brukavotas,
Mūs brolelių išvaikščiotas,
Ašarėlėms numazgotas...

162, 335; palyg. 161, 334

Vargu bau būtų galima čionai įžiūrėti kurį kitą miestą negu buvusios Suvalkų gubernės Kalvariją (buvęs rusų apskrities miestas), prie kurio Dzūkija berods neprieina, kuris jiems atrodo tiek tolimas, kaip ir pasakingoji Turkija. O rusų laikais į apskričių miestus daugybę naujokų suvarydavo, kurie smurtaudavo, „ašarėles liedavo" ir tipiškas naujokų dainas dainuodavo!

Miestas brukavotas, ašarėlėm numazgotas – naujokų dainų būtina strofa visoj Lietuvoj, susikūrusi tuomet, kai rusai įvedė naujokų šaukimą. Naujokai tą dainą dainuodavo rudenį. Pacituota daina yra užrašyta iš moters lūpų. Kodėl, kokiu būdu geroji mergelė dainą su gavėnia surišo? Pagaliau čionai prie gavėnios dainų priskirta ir garsioji dainelė, pergyvenusi tokį sudėtingą likimą, kaip „Ir atlėkė juoda varna"... (156, 326)

Šiaip ar taip, ties šiuo klausimu (kodėl priskirta) dainologas negali neapsistoti. Vis viena kokie dainologo samprotavimai bū-

tų, – jie būtų svaresni, jeigu būtų paremti dainininkų gyvu liudymu, kodėl jie taip savo dainas skirsto. Būtų labai svarbu pačių dainininkų nuomonę žinoti, ar tos dainos yra gavėnios tiktai todėl, kad jos liūdnos, ar dėl kurių kitų priežasčių.

Tokie pat dalykai dedasi ir su vestuvių dainomis rinkiny; kitos gi aiškios vestuvių dainos, kaip antai 283, 123 ar 288, 140, jau visai nepriskiriamos prie vestuvinių. Reiškia, jau jos nuo apeigos atitrūko? Jau patys dainininkai jų neberiša?

Ar kurie keblumai įvyko beužrašinėjant?

Prie „piemenų dainų" rinkiny priskaityta vėlei įvairios kilmės ir rūšies dainos. Pavyzdžiui, garsusis maršas „Aš pasėjau vieną pupą" (170, 354) arba garsioji šokių daina, kurią dar Rėza žinojo ir pavadino „Vilkelio svodba". Šio dainos varianto pabaiga anaiptol neduoda progos priskirti ją prie piemenų dainų. Būtent:

Žąsinas kankliavo,
Žvirblukas dainavo,
O vilkelis tanciun vedė
Ožką laibakoję.

Ožka bešokdama
Vilką pamylėjo,
O vilkelis nabagėlis
Jos vis pjaut norėjo...
173, 359

Paskutinėj strofoj aiškiai matyti dainininko sintetinė ranka, visa daina per tat įgauna gilesnės prasmės.

Paduotieji pavyzdžiai parodo, kiek *svarbu užrašinėjant dainas nurodyti dainavimo momentas* ir į kokias pagundas gali vesti tokių paaiškinimų nebuvimas.

Todėl mūsų dainų rinkėjai privalėtų kreipti kuo didžiausio dėmesio į *tikslų dainos dainavimo momento nustatymą bei į tuos pagrindus, kuriais atsiremdami dainininkai pririša dainą prie tam tikro laikotarpio.*

Taip pat būtinai reikalinga duoti kiek galima tikslesnį apeiginių veiksmų ar šokių bei žaidimų aprašymą, su kuriais surišta daina – dažnai tenai ir glūdi dainos gyvenimo paslaptys. Tai yra pagrindiniai dalykai, be kuri[ų] sunkiai teįmanoma rimtesnė dainų studija ir kuriuos mūsų dainų rinkėjai taip uoliai aplenkia! Pagaliau būtinas reikalas, kad dainų rinkėjai duotų ir

geografinių žinių, charakteringų tai vietai, kur dainos užrašinėjama. Ir šios aplinkybės nemaža gelbsti mokslininkui nušviesti kai kurias tautosakos gyvenimo savybes. Tuo labiau tai reikalinga daryti pas mus, kai mūsų šalies žemė dar tiek maža teištirta, kai mes apie atskirų kraštų bei pakraščių geografines savybes dar tiek maža žinių teturime!

Šių visų būtenybių leidinys „Dainavos krašto liaudies dainos" nepatenkina ir todėl žymioj daly nustoja tos vertybės, kurios būtų galėjęs turėti... Tebūnie tai priminimas ateities darbininkams, kad mes jau atgyvenome tąjį laikotarpį, kurį ir tautosakos faktai galėjo būti teikiami publikai griuvėsių pavidalu... Jei ne darbas, tai bent medžiaga – metas organizuoti!

I

Bene kiekvienas tautosakos rinkinys, viename krašte užrašytas, yra savyje aprėžtas vienumas. Nelyginant tai būtų kurio individualinio poeto eilėraščių rinkinys ar kartais net ir už tokį rinkinį tikslesnis. Rėzos, Juškos, Basanavičiaus, Niemi-Sabaliausko ir kt. užrašyti tautosakos rinkiniai – vis tai atskiros individybės. Aiškus dalykas, jie visi ir labai daug ko bendro turi. Jų visų pagrinde glūdi sentimentališka, erotiška lyrika, kuri visą mūsų poetinę tautosaką perdėm persunkia. Kaip motyvų žvilgsniu – ar tai būtų karo dainos, ar apeigų, ar šokių, darbo, ar tai jos liestų kai kuriuos istorinius faktus bei šiaip gyvenimiškuosius reiškinius, taip ir poetinių formulų žvilgsniu (simboliką, metaforinės konstrukcijos ir pan.) didelėj daugumoj mūsų dainos suvedama į erotines pradžiodalas. Ir ši savybė yra bendra visiems mūsų tautosakos rinkiniams. Daugybė tų pačių motyvų eina per visus rinkinius, daugybė ir tų pačių poetinių formulų, net poetinės ideologijos faktų visuose rinkiniuose vienoda prasme pasikartoja. Iš to mes ir suvokiame mūsų tautosakos pagrindines savybes. Bet čia prasideda ir tautosakos rinkinių skirtumo pažymiai. Nėra tokio motyvo, kuris visuose rinkiniuose būtų vienodai rutulojamas, reta tokia poetinė for-

mula, kuri visur būtų vienodai pavartota. Kiekviename tautosakos rinkiny pasireiškia jeigu jau ne stilius, tai bent daugiau ar mažiau raiški maniera bendriesiems motyvams rutuloti, bendrosioms poetinėms formuloms naudoti, maniera, kuri žymioj daly priklauso nuo vietos istorinių ar geografinių aplinkybių. Ne be to, kad atskiruose rinkiniuose nebūtų specifinių motyvų ir formulų, kurie yra itin charakteringi vienam Lietuvos kraštui, kurie kitur būtų nesuprantami svečiai.

„Dainavos krašto liaudies dainos" – poetinės tautosakos rinkinių šeimoje pilna prasme individybė. Dainavos kraštas – Dzūkijos pažiba: auksasparne Vinco Krėvės plunksna net už Lietuvos sienų plačiai pagarsintas kaipo dainų kraštas.

Ir Lietuvoje – kitose provincijose maža kas tiksliai susivokia reališkose Dzūkijos gyvenimo aplinkybėse, dzūkų žmonių būde ir kūryboj. Daugelis vaizduojas, kad dzūkas yra toks žmogus, kuris, pasistatęs varganą lūšnelę ant baltų smilčių kalnelio, tiek ir težino, by tik dainuoti. Mūsų dienų herojinės kovos su lenkais kitose Lietuvos provincijose vėlei pagimdė ištisų legendų apie dzūkus. Vėlei vaizduojamos, kad dzūkai ne tiktai blogi gaspadoriai – driskiai bei pasiutę dainininkai, vaizduojamos, kad dzūkai yra ir užkeikti laisvamaniai, kurie, bekovodami dėl savo laisvės, gali ir marias perbristi, ir kalnus sugriauti, ir drąsos stebuklus rodyti... Atrodė, kad ir dzūkų dainos turėtų būti kažkokios ypatingos, kažkokios nepaprastos.

Iš vieno kalbamojo rinkinio medžiagos apie visą Dzūkijos tautosaką gal ir nevertėtų spręsti, bet, šiaip ar taip, kalbamasai rinkinys yra dzūkų atstovas.

II

Dzūkiškos savybės jau ima reikštis dainose, kurių motyvai, atrodo, bus iš kitur į Dzūkiją atplūdę, kuriuos dzūkai priima ir perdirbinėja. Aukščiau jau pabrėžėme svarbią pataisą, kurią dzūkai įnešė į senąją dainą „Vilkelio svodba". Dar įdomesnė šiuo žvilgsniu dar Rėzos užrašyta daina – „Žvirblytis". Dzūkai

ją baigia šitaip (žvirblytis – nušautas, parvežtas, iškeptas, valgomas):

... Visiems teko:

Tėveliui galvelė
Del razumėlio,
Broleliui kojelės
Del greitumėlio,
Seselėms sparneliai
Del bistrumėlės,
Motulei žvirblelis
Del sveikatėlės...
174, 365

Šios sintetinės moralizuojančios pabaigos nei Rėzos, nei Juškos užrašyti variantai neturi. Reiškia, dainušninkai dzūkai yra kur kas racionališkiau nusistatę negu arčiau pajūrio gyvenančios giminės. Tuo labiau kad dzūkai tą dainelę priskyrė piemenų dainų šeimon! Iš tikrųjų, racionalizmas niekur kitur tiek nepasireiškia, kiek dzūkų dainose: niekur kitur *razumėlis* tokio vaidmens nevaidina, kaip pas juos! Pavyzdžiui:

Bėkit, broleliai, galan valakų:
Galan valakų raitų pulkelis.
Raitų pulkelis ir geria, ir valgo,
Tik vienas bernelis nei geria, nei valgo.
Nei geria, nei valgo, tik *Dievulio prašo:*
Dievuli duoki razumną mergelę.

- -

Dievuli, duokie bagotą uošvelį –
Dažnai nuvažiuočiau, viešnagę turėčiau...
16, 22

Tėvas girias, kad jo dukrelė:

Valioj užaugyta, ilgai migdyta,
Razumniai išmokyta.
187, 25

Tiek ji esanti „razumna", kad bernas jos nevertas. O ir dukrelė didžiuojas savo bernužėliu, kuris esąs:

Plaukelių geltonų,
Veidelių raudonų,
O jo razumėlis –
Už visų didžiausias.
60, 116

Dzūkų dainininkei mergelei ne tiek svarbu bernioko gražumas, meilumas, kiek „razumėlis". Kitoj vietoj mergelė pareiškia:

> Vai nors tu gražus, nors tu patogus, –
> *Durnas tavo razumėlis!*
>
> 180, 6

ir atsisako už bernioko tekėti! Dzūkų racionalizmui reikštis nereikia nė „razumėlio" minėti (kuris vis tiktai yra minimas labai gausiai), – jisai reiškias ir jų poetinėj ideologijoj.

Juškos rinkiny „Lietuviškos dainos" yra paduota (Nr. 356) garsioji daina apie tai, kaip „Ėjo šiaučius per miestelį, nešins kurpalių maišelį", kaip jis pakliuvo pas Maušą, pasigėrė, kokios jį bėdos paskui ištiko... Kaip matyti iš Juškos varianto refreno, iš pradžios tai buvo užustalės „linksmos kompanijos" daina, o gal ir šokių giesmė. Ir šią dainą dzūkai labai racionalistiškai sumaigė.

> 1) Siuvė šiaučius daugel metų,
> Pasisiuvė sau čebatų. (*bis*)
> 2) *Ėjo šiaučius per miestelį,*
> *Nešė kurpalių maišelį.*
> 3) Šiaučiaus koja kaip paslydo –
> Visas svietas tai išvydo. (*bis*)
> 4) *Šiaučiuvienė gera žmona,*
> Kėlė šiaučių, kaip tą poną. (*bis*)
> 5) Šiaučius gerą nakvinę turėjo:
> Po Maušos slenksčiu gulėjo. (*bis*)
> 6) *Atsiminki, pijokėli, kas yra bažnyčion (?)*
> *O tu geri arielkėlę iš pilnos sklenyčios.* (bis)
> 7) *Daugiau žiūri ant panelių,*
> *Ne kaip ant šventų knygelių.* (bis)
>
> 286, 133

Iš Juškos varianto pilnumo, linksmumo, laisvumo – nieko nebeliko; čia netikusiai daina sutrumpinta, sudraskyta ir sulopyta. Juškos įstabiai smagųjį refreną pakeitė čionai strofos antros eilutės kartojimas; 6 ir 7 strofose tasai kartojimas yra priešingas teksto dvasiai. Pradedant 5 strofa dainos ritmika

sulaužyta, toliau jau ji visai palaida. „Šiaučiuvienė gera žmona" – biržėnų posmas. Biržėnų, tame žvangančiai skaisčiame biržėnų jumore posmas „staršinienė gera žmona", toks mielas šeimos narys, o dzūkų pritaikyme – kaip Pilypas kanapėse. Dzūkai sukaupė visą dėmesį ties „moderniška" morale – sunkia, racionalistiška, tvarkomąja ranka prislėgė dainos lakumą! Tiktai nereikia manyti, kad toji dzūkų tvarkomoji ranka visuomet taip panaši į leteną. Šit kitas, vėlei labai įdomus egzempliorius (pažym. „vestuvių daina"):

1) Kūliau, kūliau šiaudus be grūdų,
Padariau alutį saldų, gryną,
2) Padariau alutį saldų, gryną,
Užgėriau mergelę skaisčią, raudoną.
3) Mano alutis – saldus midulis,
Mano mergelė skaisti nuliūdus,
4) Išėjo į lanką šienelio grėbtų,
Šienelį grėbė ir gailiai verkė.
5) Šienelį grėbė ir gailiai verkė,
Prie juodos žemelės prisikrisdama.
6) Prie juodos žemelės prisikrisdama,
Savo dalelę blogą bekeikdama,
7) Kad varge gimė, vargely augo,
Už vargo bernelio ir nutekėjo.

282–283, 120

Stačiai stebina šios dainos, pasakytau, organizatoriška konstrukcija. Pirmos trys strofos – tipiškos užustalės gėrimo dainoms visoj Lietuvoj. Pavyzdžiui, Vabalninkų apylinkėj dainuoja tuo motyvu gerokai į alų įsivarę seniai. Dainos 4 ir 5 strofi – paprasti „mergautinių" dainų posmu. O 6 ir 7 strofi daugiau našlaičių ar nuskriaustų mergelių pasiguodimas, su aiškiu dzūkišku antspalviu („blogą dalelę keikdama"). Reiškia, iš tokių įvairių dalykų sudaryta, savyje visai išbaigta ir išlaikyta viena dainelė. Tuos atskirus, nelyginant, elementus sucementavo ta gaili, liūdna, pasiilguotina melodija, kuria ir Vabalninkų seniai savo užustalės gėrimo dainas dainuoja. Reiškia, šį kartą dzūkų tvarkomoji ranka išėjo laimėtoja. Čia tenka itin pabrėžti: linksmos Juškos dainos dzūkai nesuvirškino, ją sumakalojo, įsileido į ne-

tikusį racionalizmą, o liūdną motyvą – labai tiksliai sukonstravo. Tolimesnis įsižvelgimas į dzūkų dainas šią pastabą patikrina. Pavyzdžiui, garsiosios Biržų–Vabalninkų apylenkėse dainelės, kurių tenai yra taip daug visokių variantų, apie tai, kaip bačkelė su uzbonėliu bei buteliukas su kieliškėliu „už čiuprynų pešas", arba apie tai, kaip „aš pažįstu gaspadorių, kad svečių nemyli", dzūkų redakcijoje padaryta nei šis, nei tas – kažkoks neaiškus, netikslus kratinys (žiūr. „D. kr. l. d.": 199, 60; 286, 135 ir kt.) Net linksmosios piemenų dainelės ar tauškalai, kurie kituose Lietuvos kraštuose pasižymi naivumu, primityviškumu ir paprastumu, dzūkuose dažnai nustoja šių skaisčiųjų savybių; dzūkų piemenų dainelės dažnai yra ne betarpė pradžiapradžių žmonių kūryba, bet sudėstytos iš įvairių posmų, išpešiotų iš įvairių įvairiausių dainelių (žiūr. „D. kr. l. d.": 170, 354; 173, 360; 174, 363 ir kt.). Kartais gi pagaunama kokia dainelė ir „supiemeninama" (170, 355; 175, 367; 175, 367; 175, 358). Kas be ko, yra ir dzūkuose tikrų piemenų dainų, bet jos toli gražu nebėra tokios primityviškai naivios, tokios skaisčios, kokių mes turime Niemi-Sabaliausko rinkiny. Arba vėlei gana keistos kilmės daina apie tai, kaip Jonas pateko į klėtį pas Kristiną (daina bene bus atsikrausčiusi į Lietuvą iš lenkų, gal net tiems patiems dzūkams tarpininkaujant; palyg. įvairius variantus lenkų ir mūsų dainų apie Jasių ir Kasią...!), Subačiaus apylinkėj yra dainuojama ypatingu skambiu jumoru, o dzūkų redakcijoj ji skamba ritoriškai, nebekalbant jau apie šios redakcijos brutalų realizmą.

Visai kas kita dedasi, kai dzūkai naudoja liūdnuosius motyvus. Teisybė, motyvas, kaip užšalo ežeras vasaratėj, šiaurės Lietuvoj yra kur kas plačiau išrutulotas, ir dainos tuo motyvu tenai yra tikslesnės, bet dzūkai su juo anaiptol nesielgia taip, kaip su linksmosiomis dainomis (žiūr. pav. 236, 28). Dzūkuose randame, pavyzdžiui, senųjų giminių dainų atgarsį (žiūr. 179, 3; 255, 43). Žinoma, čionai jos giminių pažymių yra visai nustojusios, jos yra tapusios grynai lyriškomis dainomis, dainuojamomis pavieniui, ne darbo metu. Tai yra jos giminiuojas ne su šiaurės Lietuvos giminėmis – darbinėmis, bet su girninių savistovia

lyrika, kuri išsivystė, kai girninės imta ir be girnų dainuoti (palygin. Rėzos 1843 m. leidiny 2 num.; Juškos „Svodbinės dainos" – 493). Ir tiktai viena dzūkų daina (94, 191) turi artimesnių darbinių ryšių su giminėmis. Ir visos dzūkų šios dainos sudaro savyje vienumą, yra savyje išbaigtos, jose lyrinis elementas yra plačiau ir gražiau išrutulotas negu gimingose dainose šiaurės Lietuvoj. Kartais su tokiais motyvais dzūkai elgias ypatingai atsargiai – jų „neperdirbinėja" – stačiai cituoja. Pavyzdžiui:

Oi, ir atplaukė
Juodas laivelis,
Oi žiūrau: sėdi
Jauna mergelė...

Oi žiūrau: sėdi
Jauna mergelė,
Kasą šukuoja,
Sunkiai dūsuoja:

„Saulė – motutė,
Mėnuo – tėvelis,
Vytas – brolelis,
Žvaigždė – sesulė.

Saulelė motulė
Šarveliui krauti,
Mėnuo tėvulis
Dalelei duoti.

Vytas brolelis
Kelio rodyti,
Žvaigždė sesulė
Vainiko pinti".

2930, 52

Šiaurės Lietuvoj (pvz., ir Juškos variantai) šis motyvas labai plačiai, labai giliai išrutulotas. Dzūkų dainelėj – kažkoks *deus ex machina*. Šiaurėj mergelė (ar bernelis, našlaičiai) skundžias, kad nieko savųjų pasauly nebeliko, ir kreipia savo pasiilgusias akis į saulę, mėnulį, žvaigždes, kurie poetingoj vaizduotėj turėtų atstoti savuosius ir mylimuosius. Dzūkų variante našlaitės dalią primena tiktai posakis: *Sunkiai dūsuoja,* nors ko jai dūsuoti – iš dainelės taip ir nežymu. *Juodas laivelis* primena tą gadynę ir tą kraštą, kada ir kur Rėzos užrašytosios dainos buvo kuriamos. Dzūkai nors ir turi savo ežerų ežerėlių, bet jų dainose tie vandenys ir jų atributai nevaidina tokio vaidmens kaip pajūrio lietuviams mėlynoji amžinoji jūra. Žinoma, nereikia užmiršti, kad kalbamosios dzūkų dainos yra užrašytos XX amžių, o Juškos – pusėj XIX ir Rėzos XIX pradžioj. Reiškia, galimas daiktas, kad XIX amžių ir dzūkuose gyveno gražieji šiaurės Lietuvos

motyvai pilnuoju gyvenimu. Galimas daiktas, tai tiesa. Bet kiek tai liečia paskutinį mūsų minėtą motyvą – vargu bau galimas. Jeigu dzūkai tą motyvą būtų turėję, – būtų užsilikę daugiau jo pėdsakų, o dabar jų nėra. Dainelės analizas parodo, kad ji bus iš šiaurės atnešta į Dzūkiją, – tai yra tikriausia. Vienas yra tiktai neabejojamas dalykas. Jeigu mes neturėtumėm dainų su šiuo motyvu, užrašytų šiaurėje, mitologininkai būtų iš džiaugsmo dangų griovę: būtų nužiūrėję šioje dainelėj senovės dzūkų religinių įsitikinimų liekanų (kaip tai daro, pavyzdžiui, R. van der Meulen).

Taip, bendrais bruožais imant (bendrais – reiškia ir ne visai tiksliais), dzūkai naudoja motyvus ateivius. Jau iš šių pastabų būtų galima padaryti išvada, kad racionalistas (kaip ir visi sentimentalistai, neišvengiamai yra racionalistai) dzūkas blogai juokias. Trumpas žvilgsnis į dzūkų jumorą mums tą išvadą patikrins.

III

Itin pažymėtina, kad dzūkai beveik neturi tų ypatingų lietuviškų ironijos formulų, kurių taip gausiai paberta Rėzos, Juškos, ypač Niemi-Sabaliausko rinkiniuose, formulų, kurios lietuvių jumorą padaro subtelingu ir giliu. Dzūkai daugiau naudoja, tariant, *padėties jumorą:* pastato dainuojamą objektą į kokią juokingą padėtį ir daro iš to visokias išvadas. Taip pat daro ir kitų kraštų lietuviai. Tik čia pasireiškia ir šiokių tokių skirtumų. Visos Lietuvos dainose keikiama senas diedas, kurio nežino kur dėti jauna žmonelė, – neatsilieka ir dzūkų moterys.

Ir atėjo penki vilkai
Seno diedo pjautų:
Mėsa kieta, skūra drūta,
Nė vilkas nepjauna!
285, 127

Lygiai gailiai ir dzūkų liurbis vyras nusiskundžia, kaip pati jį slegia:

Geria pati žalią vyną,
Aš nabagas vandenėlį...
Mano pati šešiais žirgais,
Aš nabagas šešiais žvirbliais.
284, 124

Neblogai užvažiuojama ir visų tautų tautosakų pelėdai – našlei, kuri visuomet esti lengvo būdo (273, 96). Visa tai tvarkoje, tiktai čia dzūkų dainos nieko naujo į mūsų jumorą neineša. Čia gal daugiau dėmesio traukia tik daina apie septynias ar devynias pačias, – dzūkų redakcijoj vėl ypatinga forma:

Aš paėmiau pačią aukštą, –
Nenuplaudė man nė šaukštų.
Ok, gaila man,
Kad aš jaunas ženinuos! } Refrenas
Aš paėmiau pačią juodą,
Nenuplaudė man nė puodų.
Aš paėmiau pačių ilgų,
Nenuplovė man nė smilgų, ir t.t.
284, 125

Šiaurėj šios dainos variantai yra ne kartą užrašyti, tenai daina kur kas pilnesnė, kur kas labiau pačių „netinkamumas" pamatuota. Tenai pagaliau aiškiai matyti ir individualinio poeto ranka. Dzūkų variante pačių netinkamumas per daug jau silpnai atpasakotas: čia nebe jumoras, tik nuobodumas. Savaime kyla įtarimas, ar nebus šis motyvas iš šiaurės atplūdęs į Dzūkiją? Jeigu į šį klausimą būtų galima atsakyti teigiamai, tuomet pravartu būtų apsistoti ir ties kitu klausimu: kaip santykiauja seno vyro, liurbio vyro, vėjavaikės našlės motyvai – dzūkų ir šiaurės Lietuvos redakcijos? Tiktai atsakymui į šį klausimą reikėtų turėti daugiau medžiagos, negu duoda „D. kr. l. d."

Tačiau lietuvių liaudies jumoras koncentruojas ne ties palaidaisiais motyvais. Vestuvių apeigos, ilgas dienas besitęsiančios, kur atiduodama tinkamos garbės gardžiam alučiui, saldžiam midučiui bei pilkajai arielkėlei, – dėkingiausia dirva liaudies sąmojui reikštis. Dzūkų apeigų dainos, žinoma, kiek jas atstovauja „D. kr. l. d." rinkinys, yra iš viso silpniausios. Silpniausios ir

jų vestuvių dainos – ar dėl apeigų apmirimo, ar dėl kurių kitų priežasčių – tai kitas klausimas. Silpnas ir jų vestuvinis jumoras. Yra keletas variantų, kuriais dzūkų „apdainuojamosios dainos" laikosi bendrame tokių dainų lygmeny – visos Lietuvos maštabu, bet jų procentas nežymus (pvz., 213, 91; 213, 92; 283, 121 ir kt.). Retai pasitaiko toks palyginamai gyvesnis sąmojis, kaip antai:

Rugytų varlelių
Ir kiaulės neėda,
O mūsų svokelės
Visa po dantimi.
168, 347

Dzūkų „apdainuojamose dainose" tai vienas sąmojingiausių posakių, tuo tarpu kai Juškos užrašytoje ar biržėnų-vabalninkėnų dainose (Niemi–Sabaliausko rinkinio dainos užrašyta beveik tuo pačiu laiku, kaip ir „D. kr. l. d.") tai būtų paprasčiausias, tariant, skystas elementas. Kaip jau pastebėjau, racionalistiški sentimentalistai dzūkai turi palinkimo į brutalų realizmą. Vos tik pradeda „apdainuoti" (ypač tam tikrą vestuvių apeigų momentą), tuojau išeina iš dainos tradicijų į koliojimos lauką.

Mislinam: svokelė	Mislinom: svokelė
Slaunos giminėlės,	Kad važiu važiavo,
Ažna mūsė svokelė	Ažna mūsų svokelė
Kiaulių padermėlės.	. . . . *atšliužavo.*
	168, 347

Eina tokie „riebūs" žodžiai, kurie šiaurės Lietuvoj, nors ir prisialavusioj vestuvininkų kompanijoj, būtų žiaurus disonansas. „Mes visi nuodėmingi", – kaip popas sako. Blogo tono ar labai abejotinos rūšies dainelių pilni Lietuvos pakraščiai, bet niekur jų taip žiauriai skambant neteko girdėti, kaip dzūkų dainų tarpe. Ag, ir „dainušninkai" vabalninkėnai, biržėnai turi aibes egzempliorių iš „bliuznijančių" dainų tarpo, bet tenai bliuznijimas įvelkama į tokią mitrią sąmojo formulą, kad pati dainelė ar dainuška, kaip ji tenai vadinama, pasidaro labai įdomi. Pavyzdžiui, šit labai ir labai abejotinos moralės biržėnų strofa:

Lenda žvirblis į stadalą, į stadalą,
Prisirišęs šiaudo galą, šiaudo galą;
Visi šventi stovi žiūri, stovi žiūri,
Kur tam žvirbliui šiaudas duria, šiaudas duria...

Pavojingesnė tema liaudies dainelei vargu bau begali būti!.. Bet visi „pavojai" sumaningai pridengti simboliais... Dzūkai tokių poetinių priemonių nenaudoja. Jie grynai medicinišku atvirumu apdainuoja įvairias, tariant, necenzūrines kūno dalis ir, matyti, mano, kad tai stipriai pasakyta. Tat šitoksai, pasakytau, mediciniškas realizmas ir yra labai charakteringas dzūkų jumoro – jų vestuvių apdainuojamųjų dainų požymis. Pavyzdžių nesinorėtų cituoti. Mylėtojai – jų patys ras (168, 346; 168, 347; 168, 348; 169, 350; 170, 352; 211, 86 ir kt.). Ši netikusi dzūkų maniera skverbiasi iš vestuvinių dainų ir į kitas. Pavyzdžiui, naktigonių daina (165, 343), kur rutulojamas populiarus motyvas, kaip „kazokai" žydus smaugia, – tas pats bliuznijimas. Net gražioji dainelė „Kai aš mažas buvau" dzūkų redakcijoj nuvažiavo bliuznijimo keliu!

IV

Stebina mus ir dar viena perdėm prozaiška nesąmonė, įsibrovusi į dzūkų tarpą, būtent:

- -

– Motule širdele,
Neisiu už šito,
Ba šitas bernelis
Daug skolų turi.

– Dukrele, viešnele,
Kas tau pasakė?
Varšuvos miestelin
Gazietos rašė.

Varšuvos miestelin
Gazietos rašė,
O mano brolelis
Vis pačitojo.

O mano brolelis
Vis pačitojo,
Ir man mergelei
Jaunai pasakė...

233, 22

Kitame variante ši charakteringoji vieta šitaip atpasakota:

– –

Tėvuli, širdele,
Neisiu už šito,
Ba šitas bernelis
Daug skolų turi.

Mergele jaunoji,
Kas tau pasakė?

Vilniaus miestelin
Gazietos rašė.

Vilniaus miestelin
Gazietos rašė.
O mano brolelis
Vis man pasakė...

88, 178

Lietuvių dainoms labai „originalus" atsisakymas eiti už bernelio. Nenoromis kyla klausimas – iš kur ši nesvietiška proza atsirado lietuvių dainose – meilautinėse? Lietuvių dainose, kur nuotaka visuomet žymiai pakelta aukščiau žemės lygmens? Dainų struktūra (šiuose dviejuose pavyzdžiuose, kaip ir bliuznijančiame jumore, palyginant teksto nuosakumas, ypač pastangos galūnes rimuoti, kaip tai reiškias jumore) rodo tų dainų amžiaus trumpumą, jų naujovišką kilmę. Tuo labiau – *„gazietos rašė"*, – išduoda dainų „moderniškumą". Na, posmas apie „gazietas" galėjo gimti pats savaime, kai pasipylė sodžiuose laikraščiai (variantas su „Vilniumi" konstruktyviškai ankstyvesnis už variantą su „Varšuva"). Bet kuo pateisinti „bliuznijantį jumorą" ir dainas apie prasiskolinusius piršlius, – dainas, kurios taip raiškiai išsiskiria iš bendro lietuvių dainų kontingento?

Kalbant apie šį reikalą tenka atkreipti dėmesio į dzūkų kaimynus kitataučius, kurie gal galėtų mesti kurios šviesos į vieną kitą dzūkų tautosakos bruožą.

Iš likusių gyvų lietuvių giminių dzūkai daugiausia turėjo reikalo su slavais dėl ypatingų geografijos ir istorijos aplinkybių. Dzūkai sudaro kylį – pusiausalį slavų okeane, dzūkų tėviškėlėj ištisus šimtmečius slavai kryžišką naikinimo ugnį kūrė, – dzūkų tėvynėj, kaip ir visoj Vilniaus srity, Pietų Lietuvai tarpininkaujant, ėjo ir lietuvių taikusai bendradarbiavimas su slavais, per tenai buvo susisiekiama ir su Ukraina, su totoriais... Vilniaus plačiojoj srity ir gudų kultūrinis gyvenimas tolimais pereitais šimtmečiais buvo subruzdęs (spaustuvės, knygos,

mokyklos). Tos srities lietuviai ir šiokiadienėj būty nuolat su slavais susidurdavo. Ir nuostabus dalykas būtų, jei tos srities lietuvių ypatingos gyvenimo sąlygos nebūtų atsiliepusios žmonių būde, ideologijoj, tautosakoj. Nuostabus dalykas būtų, jei tos srities lietuvių tautosaka neturėtų požymių, kuriais ji būtų galima atskirti nuo šiaurės lietuvių tautosakos! Jau pati tos srities lietuvių kalba nurodo į stambią slavų įtaką. Nebekalbant jau apie plačiosios Vilniaus srities lietuvių kalbą, – dzūkų tarmė, visi jos „dzūdzinimai", palatalizuotieji *d* ir *t*, pradžiapradžių nosinių garsų likimas nurodo į artimus santykiavimus su slavais.

Dzūkų gyvenamosios vietos geografija jų dainose atsiliepia pirmoj eilėj tuo būdu, kad jose vyraute vyrauja kariški motyvai. Kariškų motyvų procentas dzūkų dainose nepalyginamai didesnis negu kuriose kitose lietuvių dainose. Kitur kariškos dainos jau, taip sakant, nebeskauda, karo nuotaikos liūdesį kitur praskiedžia gaususai erotinis elementas, berniokiškas smarkavimas, šio pasaulio gerybės. Dzūkų gi karo dainos dvelkia neišpasakyta gėla. Tasai liūdesys, kuriuo pirmapradės karo dainos kuriama, dzūkų dainose išsiliko iki šiai dienai, šiuo žvilgsniu, atrodo, labai reikšmingas yra faktas, kad dzūkų dainininkai liūdnąsias karo dainas vadina gavėnios dainomis. Juk tasai laikotarpis, kai mielieji berneliai traukia į karą tolimon šalelėn, namie pasilikusiems – didelė, sunki, ilga gavėnia! Kas gi kitas liaudies vaizduotėj gavėnia, jei ne tolydis liūdėjimas, tolydis kančių prisiminimas, nesialomas „sopulingas apsidūmojimas"? Krikščioniškos gavėnios atbalsių dzūkų gavėnios dainose nėra nė pėdsako, – jose tėra, pasakytau, *psichologiška gavėnia.* O ji gali tęstis ir nusitęsia ne tiktai prieš Velykas... Dzūkų gavėnios dainos su krikščioniška gavėnia nesurištos nei motyvais, nei kuriomis apeigomis, ir vis tiktai dainininkai atkakliai tikina, kad tai esančios gavėnios dainos! Net kitų Lietuvos kraštų naujokų dainas dzūkai priskiria gavėniai! Dzūkų tautosakos psichologijoj tai yra reikšmingiausias faktas. Ir kaipo karo dainų dainininkai, dzūkai mūsų giminių tarpe eina pirmojoj eilėj. Tai yra jų savybė, čia priklauso jiems pirmas balsas.

Tačiau slavų giminystė atsiliepė ir dzūkų kitų dainų motyvuose, poetinėj ideologijoj bei poetinėse priemonėse.

Mano motka Rozalija
Patrepsėti pavelija,
Rodas būtau patrepsėt,
Nežinau, kas yr čebate.

Pažiūrėk in savo čebatą,
Rasi čebate iškadą,
Rasi čebate iškadą:
Abu čebatu be padų.

Atstok, boba, nemelavus,
Kad tu būtai galą gavus,
Mano čebatai geri,
Nėra tokių nė dvare...
285, 121

Šitoksai tonas, kalbant apie motyvą, šiaurės Lietuvos dainoms yra svetimas. Užtat ši dainelė primena – ir forma, ir nuotaika – rusų vadinamąsias častuškas, kaip antai:

Kak menia matuška rožala –
Tri versty kozlom bežala;
I bežit – vorotitsia:
Koj razbojnik roditsia.

(Kai mane motina gimdė – tris varstus ožiu bėgo; ir bėga, ir sukas: koks galvažudys gimsta.)

Juškos dainų rinkiny yra vienas kitas variantas ypatingos dainelės apie Danilą, kuri ir savo forma, ir turiniu aiškiai išsiskiria iš kitų dainų tarpo. Visų pirma, lietuvių dainos, tikrosios, vengia tikrinių vardų; dainų procentas su tikriniais vardais labai menkas. Kiek žymesnį vaidmenį vaidina dainos su geografiniais vardais (Palanga, Merkys, Šešupė, Nemunėlis...), bet asmenų vardai – labai retas daiktas. Asmenų vardai neišvengiamai duoda progos susdūmoti ties dainos kilme ir jos lietuviškumu. Danila (Danielius) perdėm slaviškas daiktas (gudiškas, ukrainietiškas). Lietuvių dainoj vardas perdėm „įtariamas". Ir turinys – lygiai „įtariamas": sūnus – toli, kare; motina jam rašo laišką, marčią (jo žmoną) apšmeižia: žmona jam esanti neištikima, su kitais uliojanti, jo turtą naikinanti; grįžta Danila, – jį žmona pasitinka mylėdama, bet jis ir kalbėt nekalba – nukapoja žmonai galvą. Paskui apžiūri jisai savo turtus, ir pasirodo, kad visa tai, ką motina rašė, yra neteisybė, yra šmeižtas... Toliau seka šmeižto pasekmės. Šis motyvas Juškos dainų tarpe – kaip pirštas

lauke: vienui vienas. Atrodo, kad motyvas yra atneštas iš svetur, iš slavų pasaulio; ir kad jis šiaurės Lietuvoj neprigijo. O dainos įsibrovėlės, kurios liaudies sąmonėj organiškai neprigyja, pasižymi ir teksto pastovumu, išlaikoma, nelietuvinama ir nesuprantami vardai. Bet dzūkų redakcijoj ši daina pergyveno visai kitokią laimę: dzūkams šis motyvas pasirodė esąs kur kas priimtinesnis. Ir dzūkų redakcijoj išlaikyta slavų epinio pasakojimo tonas, bet užtat tenai dingo Danila – ir vardas, ir asmuo. Vietoj Danilos figūruoja paprastas „bernelis, motulės sūnelis". Ir visas pasakojimas yra vedamas lietuvių dainų poetikos formulomis. Reiškia, dzūkai šį motyvą sulietuvino, ši daina nesiskiria taip rėžiančiai iš kitų dainų tarpo. Jei neturėtumėm Juškos variantų – gal net dėl šios dainos kilmės lietuviškumo nepaabejotumėm (žiūr. 75, 147; 76, 149; 77, 150 ir kt.). Šis tekstas dzūkų kūrybinei psichologijai vėlei labai reikšmingas: šiaurės lietuvių dainose motina tokioje šviesoje nevaizduojama, – pati mintis tenai svetima, nepriimtina.

Panašių dalykų matome ir apskritai šeimyninių santykių vaizdavime. Lietuvių dainose dažnai yra vaizduojama, kad vyras savo pačią lupa, bet tasai lupimas paprastai stovi virš žemės lygmens. Pavyzdžiui, pasvaliečiai dainuoja (per vestuves):

Kad norėsi jam įtikt,
Reiks tau toli pasitikt;
Nepaspėsi atkelt vartų,
Gausi kupron jau ne kartą.

Tolygiai dainuoja ir dzūkai, pavyzdžiui:

Užmigs, užsnūs girtas kazokas,
Ištrūks, pabėgs vyras mano laidokas.
Dar ne kartą man galvelę sudaužys,
Dar ne kartą man kaselę sutaršys.
280, 113

Visa tai yra tvarkoj, visa tai, tariant, romantiniame fone dedas, nors ir yra pamate įtarti, kad šią dainelę dzūkai iš slavų pasiskolino. Bet dzūkai tuos pačius daiktus dainuoja ir grynai slavišku (rusišku) būdu. Pavyzdžiui:

Išėjau anta dvaro –
Vyras pačią muša!
270, 87

Šitokia proza nėra lietuvių dainų dvasioje! Arba:

Parėj vyras, parėj vyras
Iš karčemos gėręs,
Mušė pačią, muštravojo
Ir mažus vaikelius!
296, 166

Paprastai lietuvių dainose šitokie dalykai yra dainuojami pasiskundimo, pasiguodimo arba „apdainavimo" formoje, bet pasakojamoji forma – yra rusų pagrindinė savybė. Arba:

Oi tu bernai, berneli,
Piktas šuva, šuneli,
Nors tu loji kaip šuva,
Bet ji man sesuva (sesuo?)
272, 93

Epitetai ir palyginimai – šuva, kalė – rusų tautosakos pažymiai. Arba:

Aš nesėsiu už skobnelių
Be trijų patrovų,
Aš negulsiu naujon lovon
Be trijų bernelių!
285, 128

Tenka tiktai palyginti:

Ja bez rybki jestj ne siadu,
Bez kalačika ne sjem,
Bez milavo spatj ne liagu,
Bez nadioži ne usnu.

(be žuvelės valgyti nesėsiu, be kalačo nesuvalgysiu, be meilužio aš negulsiu, be bernelio neužmigsiu) – ir paaiškės, kiek ši dainelė išsiskiria iš bendros lietuvių dainų nuotaikos. Taip pat, atrodo, slavų atbalsis girdėti ir dainoje apie tai, kaip tūla našlė pagimdė dvynukus, paskui už jų vieno pati norėjo tekėti, o už kito savo dukrą išleisti (žiūr. 271, 68), – toks motyvas lietuvių

dainose žiauriai skamba disonansu. Tai yra nepalyginamai žiauresnis motyvas už tąjį, kur kalbama, kaip ponas įkalba mergelei, kad ji nunuodytų savo brolį, o tuomet jis ją vesiąs; ši brolį nunuodija, bet ponas atsisako ją vesti – nunuodijo esą brolį, nunuodys ir poną (žiūr. 271, 89 ir kt.). Šis pastarasai motyvas, žinoma, žiaurus ir lietuvių tautosakoj labai brutalus, bet jo kilmė galima būtų pateisinti socialinėmis, istorinėmis aplinkybėmis, – nebūtinai šis motyvas turėtų būti skolintas. Bet vargu bau pavyktų naminėmis aplinkybėmis pateisinti našlę su dvynukais!

Už mergelę služinau,
Tai *tu dar man užmokėk;*
Jei pas tave aš gaspadinė,
Mane basos nelaikyk.

Mergele, paslenk po stalu,
Rasi tenai du kamašu.
Man pasirodė du znokai:
Mano vyro kulokai.

– Mergele, apsivilk kožukais!
– Tu, *berneli, tu, prakeiktas,*
Kas pas tave teipo dūkas (?),
Kaip manį yr kožukas!

Ėjau per sodžių giedodama:
Padyvikit man visi,
Padyvikit man visi,
Kaip aš einu apsiavus.

Mano vyras rugius pardavė,
Man pinigų nedavė,
Už aguonas su gimine pasigėriau,
Už svogūnus paūliojau.

103, 206

Šis storakailis – bjauriai prozaiškas natūralizmas, šis begėdiškas girtos bobos akiplėšrumas, – kaip begaliniai visa tai toli nuo lietuvių dainininkių kenčiančio kuklumo, nuo poetingosios sielvartos! Pavolgio burliokų častuškų okeane visa tai būtų savo vietoj, bet lietuvių dainų šeimoj – tai velnio sėkla rūtų daržely!

Panašiu storžieviškumu dvelkia ir racionalistiški posmai, matyti, visai dar neseniai kurio gudragalvio įvelti į dzūkų daineles, kaip antai:

Nuo senų tėvelių senai pasakyta,
Kad bernelio meilė truciznoj mirkyta?

192, 40

Arba:

Tėvas sau netikėjo,
Kad ant svieto meilė yra,
Visas svietas lygus yra,
Visi reikia taip mylėti...

Toliau pasakojama – berniokas pasipjausiąs:

Kad nedavė man tėvelis
Jaunam berneliui ženytis.
266, 75

Vėliau įdėta todėl, kad mandrybė apie meilę ir svieto lygybę labai dirbtinai prie dainos prilipdyta; dainos variantas 268, 82 tos kvailos įžangos neturi, ir daina išėjo kur kas tikslesnė. Mandrybė apie meilės mirkimą „truciznoj" – ir variantų neturi!

Prof. Krėvė-Mickevičius pasakoja, kad jam beužrašinėjant dzūkų dainas moteriškė paklausė: „O gal tamistai šią dainą ir gudiškai padainuoti?" Dainininkė tą pačią dainą mokėjusi ir lietuviškai, ir gudiškai.

Artimesnis rusų ir lietuvių dainų palyginimas duotų daugiau bendrų motyvų ir formulų ir parodytų, kas iš ko ir kiek yra skolinęs. Čia gana konstatuoti, kad slavų kūryba dzūkų dainose randa gyvo atbalsio.

V

Galimas daiktas, ta pati slavų kaimynystė kalta, kad dzūkai labiausia išrutulojo ar bent išlaikė stipriausią liaudies kūrybos poetinę priemonę – paralelizmą, kuris pas kitas lietuvių gimines yra žymiai silpnesnis, kuris tiktai dzūkų kūryboj pasiekia epinės galios ir gali liuosai konkuruoti su galingaisiais rusų tautosakos epiniais paralelizmais. Visos dzūkų paralelizmo formos įvairenybės mes nė nesuseksime: dzūkai turi jų paprastų paprasčiausių iki sudėtingųjų augalotų epinių. Pavyzdžiui, paprasti dvejanariai paralelizmai:

Oi, žydi, žydi pivonėlė,
Oi, auga, auga pas motką dukrelė.
102, 203

Pasėjau kvietelius po lygumas,
Paėmiau mergelę sau mylimą.
51–52, 97

Arba einant veiksmo priešingybe.

Čiulba paukšteliai sodely,
Verkia mergelė vargely.
191, 39

Čiulba karvelelis lakiodamas,
Verkia mano motulė vaikščiodama.
88, 177

Arba sudėtingesnė formula, aprašymais papildyta:

Gegulė kukavo –
Vasarėlę jautė;
Mergužėlė verkė –
Vainiko gailėjos.
70, 137

Augo girioj stadužėlė, –
Vai mikli rykštužėlė;
Augo motkos dukružėlė, –
Tai slauna mergelė.
87, 174

Žino dzūkų poetinė tautosaka ir formalinį paralelizmą, – tą paralelizmo išsigimimo formulą, nors jinai dzūkų poezijoj anaiptol nėra neigiama savybė:

Oi sniegti, lyja, nuo stogų varva,
Mano mergelė su kitu kalba.
43, 80

Saldžios uogelės ant vyšnių,
Kas tau, berneli, ant mislių?
16, 21

Ši pastaroji formula – nėra silpna priemonė, nors dainelė, iš kurios ji išimta, yra dainos iškrikimo „klasiškas" pavyzdys. Arba sudėtingesnės formalinio paralelizmo formulos:

Žvengia žirgas avižų,
Verkia bernas pinigų.
Žvengia žirgas abrako,
Verkia bernas pyrago.
Žvengia žirgas vandenio,
Verkia bernas vynelio.
24, 39

Žiūrint į šią dainelę kaipo į ironiją, paralelizmas galėtų būti laikomas ir ne formaliniu. Arba šit dar įdomesnis formalinis paralelizmas:

Kai aš užaugsiu, pasiūgėsiu,
Ant aukso nendrelės pasiremsiu.
Nulūžo nendrelė per puselę,
Barė tėvulis per naktelę.
51–52, 97

Jei ir nieko kito neturėtumėm, – už šią vieną formulą gautumėm dzūkams pripažinti didžių menininkų dainininkų vardą. Ne mažiau įdomūs ir dzūkų neigiamieji paralelizmai pradedant paprasčiausia formula:

Nei ugnė kurta,
Nei vanduo virta, –
Jauno bernelio
Širdelės sprogta.
245, 10

Arba:

Visi medžiai sprogo,
Ne visi žydėjo,
Visi bernai vaiskan jojo,
Ne visi sugrįžo;
254, 39

baigiant sudėtinga formula:

Anoj pusėj marių gegulė kukavo,
Gegulė kukavo, lakštelė lakštavo,
Ašarėles liejo ir genelio prašė,

Tai ten ne gegulė, ne raiboj kukavo,
Tai ten ne lakštelė, ne paukštė lakštavo,
Tai ten gailiai verkė jaunoji mergelė.
28, 48

Lyginamasai paralelizmas, paprastai paralelizmo dekadanso formula, dzūkų poetikoj – poetinė vertybė. Pavyzdžiui:

Žalio ąžuolėlio karpyti lapeliai,
O šėlmio bernelio kraipyti žodeliai.
210, 83

Arba:

Oi lenkias, lenkias giedri saulelė
Juodųjų debesėlių;
Taip aš lenksiuosiu, jauna mergelė,
Tavęs, šėlmio bernelio.
369, 68

Pagaliau garsioji:

Tykiai, tykiai Nemunėlis teka,
O dar tykiau mūs sesulė verkia...
- - - - - - - - - - - - - - - - - -
Tykiai, tykiai Nemunėlis teka,
O dar tykiau mūs sesulė džiaugias...
200, 62

Vienanariui paralelizmui dzūkai duoda vėlei labai įdomių ir svarbių formulų:

Užliejo lietus, užtemė tamsus,
Netropys žirgelis viešo kelelio.
80, 157

Pūkų paduškaitė,
Balta pierinaitė:
Paslink, merguželе,
Duok man pamiegoti.
248, 21

Dar įdomesnė formula:

Tai gražiai dūzgia
Medy bitinėlis,
Tai gražiai joja
Raitelių pulkelis.

Tai gražiai joja
Raitelių pulkelis.

Tai puikiai neša
Rūtų vainikėlį,

Dar gražiau neša
Rūtų vainikėlį
Jauna merguželė
Ant glodžios galvelės.
39, 69

Pirmoji strofa – karo dainų bendroji vieta. Merguželė dainose vainiką ant galvelės ne „neša", bet nešioja („neša rankelėj", ant „rankelių", bet ne ant galvelės). Čionai ant galvelės „neša" todėl, kad jį broleliai neša. O brolelių pulkelis, vainikėlį nešantis, – kas gi tai per daiktas?

Atrodo, kad ši daina kadaisia bus turėjusi labai artimų ryšių su vestuvėmis, gal net buvo tikra vestuvių daina. Dzūkai jau tokie smarkūs kariauninkai, kad net ir dabar jų dainos pilnos atgarsių iš tos gadynės, kai nuotakas vogdavo. Kaip dainos liudija, jaunikis su savo raitų prietelių būriu užklupdavo mergelę ir pasigrobdavo. Prof. Krėvė Mickevičius liudija, kad dar ne taip seniai (XIX amž. vidury) dzūkų vestuvėse visi svotai, sudarantys jaunikio „brolelių pulkelį", būdavo būtinai raiti – kaip senovėje! O dainos dainuoja: kai toks „brolelių pulkelis" atjoja – gryčią kančiukėliais nustato!.. Iš kur vestuvėse atsirado „raitų brolelių pulkelis" – netenka dvejoti. Brolelių pulkelis, per vestuves vainikėlį nešantis (į bažnyčią), – jau simbolis. Kitas dai-

nos variantas (243, 5) jau sako, kad jie vainikėlį neša nebe į bažnyčią, bet in klėtelę! Kai berniokai neša vainikėlį, reiškia, nuotaka jau visai jaunikio valioj. Berniokai jau gali vainikėlį žirgams suliuobti ar Dunojuj paskandinti – jis jau mergelei nebereikalingas!

Cituotoji daina toje redakcijoje, kaip ji užrašyta, nebėra vestuvių apeiginė daina, ji yra jau atatrūkusi nuo apeigų, ji yra nelyginant vestuvių atgarsis, daina apie vestuves. Ir šitokioj dainoj simbolis – *raitelių pulkelis, vainiką nešantis* – nebėra gyvas: jis visas praeity. Šiandieninė jo formula – negyvas liudininkas apie praeities šaunią gyvybę.

Dzūkų paralelizmo pažiba – išsikerojęs dvejanaris, pasakytau, dvišakis paralelizmas, kuriuo dzūkai pralenkia visas kitas lietuvių gimines. Pavyzdžiui:

Oi gi gražus gražumėlis Žalių eglių šilelio, Oi gi puikus puikumėlis Greitos voverėlės.	Oi gi žali žaliumai Rūtų darželio, Oi gi gražus gražumėlis Mergelės lelijėlės.
Pilka voverėlė Po žalias egleles Greitai šokinėja, Riešutėlius kremta.	Po sodelį vaikščiojo, Žalią rūtą skynė, Žalią rūtą skynė, Vainikėlį pynė.
O kur buvęs, kur nebuvęs – Sierasai vilkelis, Ir pamatė voverėlę, Pilką pilkuonėlę.	O kur buvęs, kur nebuvęs – Jaunasai bernelis Pasirėmė ant tvorelės Pas rūtų darželį.
Voverėle, tu gražioji, Voverėle, tu pilkoji, Eikše, eikše nuo eglelės, Gražiai pakalbėsim.	Išeik, išeik, mergužėle, Iš rūtų darželio, Mes susėsim – pakalbėsim Meiliuosius žodelius.
Oi vilke vilkeli, Vilkeli sierasis, Nors ir gražūs tavo žodžiai, Negeros dūmelės.	Oi berneli sakalėli, Margas dobilėli, Gražūs meilūs tavo žodžiai, Negeros dūmelės...ir t.t.

31, 55

Reikia atsiminti, kad tai yra šokio daina („Voverėlė"), dainuojama choru!

Šitokios galios paralelizmas dzūkų poezijoj – anaiptol ne vienintelis. Jau straipsny „Lietuvių dainų poetinės priemonės" man teko cituoti dvi dzūkų daineli („Vaikštinėjo tėvelis pabarėmi parugėmi" ir „Susivaržė kanapėlė au sėjiku, sėjikėliu"), berods gražiausius ir stipriausius visoj lietuvių poetinėj tautosakoj paralelizmus. Prisimenant dar daugybę kitų iš „D. kr. l. d." paralelizmų (pavyzdžiui, 121, 249; 127, 264; 127, 265; 241, 42 ir t.t., ir t.t.) – paralelizmo laurus tenka dzūkams atiduoti! Bet ir rusų (velikorosų) tautosaka nesialomai turtinga stipriais epiniais paralelizmais. Šiuo tarpu aš dar nemokėtau tiksliai pasakyti, ar turi šis priešpastatymas gilesnės prasmės...

Viena tiktai aišku: dzūkų paralelizmas aiškiai įrodo, kad epinės kūrybos genijus dzūkams nėra svetimas.

VI

„D. kr. l. d." rinkiny mums patiekta medžiaga yra per daug negausi, kad būtų galima padaryti kurių stambesnių išvadų apie dzūkų simboliką, – tenka tenkintis bendrais bruožais. Pažymėtina, kad dzūkai nenaudoja simbolio „kepurėlė" – nėra nė vieno varianto. Taip pat nėra nė vieno varianto apie tai, kaip rasa užkrinta už kepurėlės ar vainikėlio, ar lino žiedas užkrinta už vainikėlio, o miežių (rugių) žiedas – už kepurėlės.

Nėra dainų ir apie mįslingą, sunkiai iššifruojamą porą „žilelė – strazdelis". Kitus lietuvių dainų simbolius dzūkai naudoja. Kiek jie apskritai dzūkų poezijoje yra išrutuloti – dėl medžiagos stokos sunku spręsti. Kai kurie simboliai dzūkų redakcijoj įgauna naujos prasmės, kai kurie – labai netvarkingai naudojami. Pavyzdžiui, vienoj dainoj: liepelė = mergelė, jovaras = berniokas (19, 27); arba liepelė = merga, ąžuolas = bernas (19, 28); kitur vėl: ąžuolas = mergelė, diemedėlis = bernas (25, 43; 292, 152); kitur vėl: erškėtėlis = mergelė (121, 249). Arba vėl: juoda kuosa = mergelė; žalias šilkas = jos kaselės; balti perlai = jos ašarėlės (53, 104). Žinoma, ir pas dzūkus lieka: medį kirsti = mergelę paimti (121, 249); sėti = mylėti; lapeliai = žodeliai ir t.t.

Žiedas – ir dzūkuose senybinės arijų sukurtos prasmės nebeturi, vainikas gi lieka = nekaltybė ir t.t. Dėl vainiko dzūkai duoda keletą įdomių, jeigu ne naujų, tai bent paaiškinančių variantų. Pavyzdžiui, vienoj dainoj dainuojama:

Mergele gražioji,
Mergele jaunoji,
Kur jauna nakvojai
Tamsią naktelę?

Nakvojau, gulėjau
Tamsią naktelę
Minkštam patalėly
Aukštoje klėtelėj.

Mergele gražioji,
Mergele jaunoji,
Ką tu ten pamiršai,
Ką tu ten palikai?

Pamiršau, palikau
Aš, jauna mergelė,
Rūtų vainikėlį
Aukštoje klėtelėj.

Mergele gražioji,
Mergele jaunoji,
Ką tu dar siųsdysi,
Kad parnešt vainiką?

Oi, aš nū prašysiu,
Oi, aš nū siųsdysiu
Vyriausį brolelį,
Kad parnešt vainiką.

Nors nujos, nors parneš,
Bet jau nenešiosiu:
Sulytas, sudrengtas,
Vėjo supustytas.

74–75, 146

Vainikėlis, klėtelėj užmirštas – žinoma, nustotas (nustota nekaltybė), tai aišku. Tiktai kokiu būdu vainikėlis, gulėdamas klėty minkštame patalėly, išėjo sulytas, vėjo supustytas? Kai kurie dainologai yra linkę šią dainos formą aiškinti kaipo ironijos formulą. Esą mergelė užmiršusi klėty vainikėlį, reiškia, jau jo nustojusi. Vainiką ji galėjusi užmiršti kur nors svetimoj klėtelėj, jeigu būtų užmiršus savojoj – nebūtų reikalo siųsti ką kitą parnešti, – galėtų pati pasiimti. Esą kiti pajuokia mergelę, kad ji nustojo vainiko, todėl taip nediskretiškai ir klausinėja.

Šioki dainologų pastaba yra tiek teisinga, kiek ji liečia dainos užuomazgą. Visai galimas daiktas, kad daina su visa jos dialogiška forma yra kilusi iš pasierzinimo mergelės nelaime. Vėliau pasierzinimo elementas iš dainos išnyko, liko tiktai dainos griaučiai, kurie atgaivinta nauju turiniu – lyrika.

Mūsų turimoji dainos redakcija nieko bendra su ironijos formulomis neturi. Tai yra lengva, grakšti lyrika. Kad vainikėlis klėtelėj pasidarė „sulytas, sudrengtas, vėjo supustytas", kaltos

čia visai kitos aplinkybės. Būtent kaltas čionai liaudies dainų šabloniškas kūrimo būdas.

Aš čia pacitavau tiktai... antrąjį ilgo paralelizmo narį. O pirmajame nary kalbama, kad lakštelė nakvojo sode, obelėlėj, ir tenai užmiršo „tris raibas plunksnelas". Lakštelė atsisako užmirštas plunksneles toliau benešioti, nes jos esančios „sulytos, sudrengtos, vėjo supustytos". Kad taip čia atsitiko su plunksnomis, – savaime suprantama; o dainininkas, trafaretiškai narpliodamas dainą, plunksnos likimą įpiršo ir vainikėliui. Šioj dainoj vainikėlio simbolis jau nebegyvas, dainininkai jo nebejautė; reiškia, tokios vainiko savybės – moderniškas padaras. „D. kr. l. d." yra ir kitas šios dainos variantas. Tenai vainiko simbolis yra gyvesnis, tenai ir nekalbama, kad vainikas, klėty užmirštas, būtų „sulytas, vėjo supustytas". Jis tiktai:

Nuvytęs, nudžiūvęs,
Lapeliai nukritę,
Mergelių skaisčiųjų
Jau ir apneštas.

Mergelių skaisčiųjų
Jau ir apneštas,
Martelių jaunųjų
Jau ir apkalbėtas.
296, 165

Tokio vainiko mergelė daugiau nebedėvėsianti: gerai daro! Kiek pavojingai skamba ir kitas dzūkų mergelės elgesys, už kurį šiaurėj nelabai ją tepagirtų:

Anoj pusėj Dunojaus
Ten mergelė vaikščiojo,
Aukso žiedą vartojo
Ir bernelį viliojo.
26, 44

O kai aukso žiedas bernelio neįtikino – į pagundą neatvedė, tai ji *vainikėlį vartojo...* Apskritai dzūkų dainose mergelės per daug iniciatyvos turi, prilimpa prie bernioko, kad šis ir atsikratyti nebegali (31, 56)!

Kai dzūkų mergelė (ištekėjusi) nori pranešti motulei, kad ji vargą vargsta – paleidžia į Dunojų rožių kvietkelį – ir motulė tuojau pažįsta (88, 178; 253, 37). O kai vainikėlis Dunoj[um] plaukia, tuomet reikalas išeina prastesnis: tuomet mergelė pra-

šo žemelės, kad ji prasivertų ir mergelę prarytų... *Vainikėlis plaukia – nustotas.* Vėliau neatsakominga liaudies fantazija čionai nebūtų dalykų pripainiojo. Daugybė variantų, kur vainikas plaukia, bernelis jį gaudo, Dunojuj prilaka, o mergelė vėl linksminas, net su kitu vainiku! Simbolika, tariant, ataušo. Arba viename variante mergelė nustoja vainikėlio, jisai paskui Dunojėliu plaukia, mergelė prašo Dunojaus atiduoti vainikėlį, o Dunojus atsako:

Čia *ne tavo vainikėlis,*
Čia *siratų – siratėlių*
Ir *vargdienių merguželių!*
273, 95

Arba vėl kitame variante, kai mergelė pametė vainikėlį, dedasi šitokia istorija:

Jei brolelis rado
Mano vainikėlį,
Tai nešiosiu, tai dėvėsiu
Visą rudenėlį.

Jei bernelis rado
Mano vainikėlį, –
Nenešiosiu, nedėvėsiu
Nė vienos dienelės.
250, 27

Iš dainos teksto galima būtų suprasti: jei pamestą vainikėlį rado brolelis, tai šį rudenį mergelė neištekės; jei rado bernelis – tuojau eis už vyro.

Senybinėse dainose nukritusio ar vėjo nepūsto vainikėlio mergelė vis viena daugiau nebenešios, nors jį rastų ne tik brolelis, bet ir motulė. Nebenešioja todėl, kad jo jau nustojo. Todėl ir mergelės pasigyrimas, kad ji pamestą vainikėlį dar visą rudenėlį nešiosianti, dar kartą parodo, kokį sudėtingą likimą gali pergyventi simbolis, kai jis nustoja pradžiapradės reikšmės.

Taip senieji, kilnieji simboliai, kaip senieji, skaistieji dievai, išblyškę miršta. Ir nelyginant ant jų kapo „paminklas":

Žmonių mergų vainikėliai
Ant glodžios galvelės,
O jau mano merguželės
Ant baltos rankelės.

O jau mano merguželės
Ant baltų rankelių
Guli mažas vaikas,
Taip kaip maliavotas!
57, 112

„Moderninė kultūra", liaudies sąmonėj pasibaigus nesąmone, tarytum pasijuokia ant senųjų dievų kapo...

VII

Dzūkai – karo dainiai. Tat ir žirgo simbolis dzūkų tautosakoj ypatinga meile kultivuojamas. Žirgo simbolis naudojama ta pačia prasme, kaip ir visose lietuvių dainose, gal tiktai to simbolio niuansai dzūkų poezijoj kiek lankstesni. Pavyzdžiui, išdygo rūta po žirgo kojelėm – mergelė teks berniokui:

Dar aš nemislinau
Ant žirgelio sėsti, –
Ir išdygo žalia rūta
Po žirgo kojelėm, –
43, 81

nes mergelė, pasirodo, jau seniai bernioko laukia. Tokioj vietoj išdygusią rūtą žirgas, žinoma, sumindžioja – ir mergelė berniokui tenka:

Oi, mergele lelijėle,
Nesėdėki po langeliu –
Suklups mano žirgelis,
Vai pamindžios tau rūtelę...
249, 24

Reiškia, užkerės mergelė žvilgsniu bernelį – žirgas po rūteles knapsi... Mergelė netenka berniokui ne tiktai, kai berniokui liepia žirgą paleisti į pūdymą, bet kai ir berniokas per pūdymą atjoja, net kai saulelė „užteka per pūdymėlį"... (30, 54). Iš bernioko žirgo mergelė pažįsta, ar berniokas bus jai geras.

Žirgelis per greitas –
Bernelis per puikus!
27, 47

Nenori mergelė tokio jaunikio! Arba:

Oi nebūsiu tai aš tavo –
Esi pijokėlis:
Mušei žirgą per galvelę –
Muši mane jauną!
201, 96

Vadinas, bernelio elgesy su žirgu pasireiškia bernelio būdas... Dzūkai int mergeles daugiausia joja bėru, juodbėriu žirgu, o į karą šyvu. Žirgo simbolikos, kaip ir apskritai visos liaudies simbolikos, pagrindo tenka ieškoti atitinkamose apeigose. Ir dzūkų dainose tokį apeigų atgarsį randame, – gana raiškų. Pavyzdžiui, dainose 24, 39 ir 24–25, 40 dainuojama, kaip bernelis žirgo ieško. Pasirodo, berniokas buvo pririšęs žirgą prie rūtų darželio, šis gi tvorą išvertė, rūteles išmindžiojo; mergelė jį pagavo ir uždarė į tvartą (kaip ir nūdien sodžiuose dar daroma, kai kaimyno gyvuliai padaro lauke žalos: gyvulius pagaunama ir uždaroma į tvartą, o kaimynas, gyvulių savininkas, turi juos vaduoti, – duoti tam tikro atlyginimo už padarytą žalą). Bernas vaduoja žirgą: už išmindžiotas rūteles duoda „dorelius", už roželę – aukso žiedelį, o už lelijėlę – bučiuoja mergelės veidelius... Žirgo vadavimas – piršlybos, daina aiškiai apeiginio pobūdžio. Tuo labiau kad ji paremta rūtų mindžiojimo motyvu, kuris šioje dainoje pasižymi dar pirmapradėmis savybėmis. Šiaipgi rūtų išmindžiojimo motyvas liaudies sąmonėj baigia išblankti. Antai 41, 74 dainoje turime jau simbolio iškrikimo pavyzdį. Tenai berniokas, kaip paprastai dedas, girias pririšęs žirgą prie rūtų darželio:

Mindžiosiu kvietkelius,
Traplensiu rūtelę,
Virkdysiu mergelę,
Skaisčią lelijėlę, –

o mergelė atrėžia:

Oi, berneli dobilėli,
Kad tu jaunas nesulauktai,
Ne tu tvėrei, ne tu sėjai,
Ne tu ir traplensi.

Reiškia, mergelė atsisako už berno tekėti. Atsisakymo motyvavimas visai neatitinka dainos pradžios senobingumui. Einant šitokia logika, mergelė visai ir ištekėti negalėtų – niekas gi iš piršlių mergelei darželio netveria! Kitame dainos variante, senybiniame, primenančiame nuotakos grobimo gadynę, pasakojama,

kaip prijojo pilnas dvaras svetelių ir jie ėmė šaudyti. Mergos tėvas jiems aiškiai pareiškia:

Nešaudykit, sveteliai,
Jaunasai berneli,
Ne dėl jūsų pastatyta
Mano aukšta klėtelė.
Ne dėl jūsų pastatyta
Mano aukšta klėtelė,
Ne dėl jūsų užaugyta
Mano jauna dukrelė!
257, 50

Didelis skirtumas tarp pirmosios ir antrosios dainų piršlių pavarymo motyvų! Šioj pastarojoj – tikslus, nuosakus atsakymas, o pirmojoj – visai ne piršlautinis! Todėl ir tenka pripažinti, kad pirmosios dainos simbolis dainininko sąmonėj jau nebegyvas.

Liaudies simbolikoj: šaltinis – mergelė, taip dedas visur. Dzūkuos šis simbolis gyviausias.

Šaltas šaltinėlis
Žolele užaugo,
O mano mergelė
Už kito nuėjo.
39, 70; 28, 49 ir kt.

Kaip jau minėta, dzūkai nenaudoja simbolio – lino žiedelio, už vainikėlio užkritusio. Bet ir jų dainose pasitaiko nuotrupos, kurios liudija, kad kadaisia lino simbolis turėjo vaidinti tautosakoj žymų vaidmenį. Dainoje 14, 17 turime:

Tavo brolelis kaip sakalėlis,
Ant jo rūbelių lino žiedelis.
Ant jo rūbelių lino žiedelis,
Po juo žirgelis, kaip bitinėlis.

Iš šio posmo sektų berods, kad lino žiedas – vienas įžymių bernioko privalumų, kuris itin mergas patraukia. Bet kuo reiškias tasai privalumas, kuo svarbus lino žiedas – neaišku. Pati dainelė tiek iškrikusi, tiek iš įvairių posmų sulipdyta, kad iš jos šio simbolio prasmės suvokti negalima. Kitur šis simbolis šia prasme (kaipo bernioko mandrybės ženklas) nėra naudojamas. Stereotipišku būdu dainoje jisai vargu bau galėjo atsirasti: per maža jisai eiklus. Greičiausia tai bus liekana kadaisia gyvo sim-

bolio, kuris dabar išblankęs užmiršta. Tokia pat numirėlio dvasia slankioja lino žiedas ir kitoje konstrukcijoj:

Einu per kiemelį,
Girdžiu: už sienelės
Guli mano merguželė
Vakarykščiu miegu.

Kelkis, mergele,
Balta lelijėle,
Ar gražu tau, mergužėle,
Taip ilgai gulėti?

Ko man jaunai keltis,
Ko žmonių daboti,
Kad neturiu šitam sodžiuj
Sau jauno bernelio.

Ėmė mergę tancun,
Ėmė merga džiaugtis;
Kaip paprašė marškinėlių,
Ėmė merga verkti.

Neverki, mergele,
Balta lalijėle,
Mes nueisim lygion lankon,
Kur dirvelės želia.

Kur dirvelės želia,
Ten lineliai dera:
Pasisiūsim marškinėlius
Vieno lino žiedo.

68, 131

Einu per kiemą, girdžiu pro sieną arba *einu per kiemelį, girdžiu pro sienelę* posmas, naudojamas dainose įvairiausiose kombinacijose. – „Ėmė mergę tancun" – reiškia, apsileidusią mergelę išvedė šokti, ji apsidžiaugė, kad ir „šitam sodžiuj" atsirado „jaunas bernelis". Kas liečia marškinėlius, tai turbūt bus šitoks dalykas. Lietuvoj dar ir iki nūdien yra išsilaikęs paprotys duoti piršliams dovanų. Duodama paprastai pirštinės, rankšluosčiai ar marškiniai, stuomenys (tai yra nepasiūti marškiniai, medžiaga be rankovių).

Kiti vėjavaikiai per rudenį bepiršlaudami mergelės taip ir neišsirenka, bet dovanų – pirštinių, rankšluosčių, stuomenų – dideles krūvas prisikalėdoja. Dzūkuose gi daroma dar kitokiau. Nuotaka tenai siuva jaunajam marškinius, išsiuvinėdama juos „martelėmis", su kuriais jaunikis važiuoja į bažnyčią, eina išpažinties ir „sumaino aukso žiedus"... Tokiu būdu ir cituotoj dainelėj tenka spėti, kad kai bernas paprašė marškinėlių, prasidėjo piršlybų reikalas. O tinginė apsileidusi mergelė neturėjo stuomenų ištekliaus, negalėjo piršlių patenkinti, vėl „šitam sodžiuj" negavo bernioko – ir todėl „ėmė merga verkti". Posaky „pasisiūsim marškinėlius vieno lino žiedo" neatrodo, kad *lino žiedas*

būtų panaudotas simboline tvarka. Greičiausia tai bus formula *pars pro toto*, nes yra paduotos ir kitas šios dainos variantas, kur, tarp kitko, sakoma:

Mes nueisim ton šalelėn,
Kur dirveles aria.
Kur dirveles žmonės aria,
Ten lineliai dera.

Prisdarysim plonų drobių
Vieno valaknėlio,
Prisisiūsim visi tada
Plonų marškinėlių.
72, 141

Šis variantas, atrodo, bus ankstyvesnis už pirmąjį. Tenai buvo: „mes nueisim *lygion lankon*, kur dirvelės želia", o čia: „mes nueisim *ton šalelėn*, kur dirveles aria". Tuo tarpu kai pirmojo varianto posmas – beprasmis paties sau prieštaravimas, antrojo varianto – dvelkia teisinga tikrenybe. Berniokas („piršliai"), maldydamas mergelę, atsisako nuo dovanos (stuomenų), išvadžioja: kai ištekės už jo („nueis ton šalelėn"), – viską savo darbu pasigamins („prisisius marškinėlių"). *Vieno valaknėlio* – vėlei ne simbolis. Reiškia, prisisiūs marškinių ne iš vieno lino valaknėlio, bet gryno valaknėlio, nesumaišyto su pakulomis. Tokiu būdu ir ši daina anksčiau minėto simbolio „lino žiedas" reikšmės nenušviečia.

Dzūkų dainų tarpe randame variantą ir apie ypatinguosius marškinėlius, kuriuos man teko minėti straipsny „Lietuvių dainų poetinės priemonės" su tam tikra rezignacija.

Būtent:

Verpė mergelė baltus linelius,
Ocaca, opapa, baltus linelius
Be šniūro, be ratų ir be špulelės,
Ocaca, opapa, ir be špulelės.

Audė mergelė plonas drobeles,
Ocaca, opapa, plonas drobeles
Be skieto, be nyčių, be šaudyklėlės,
Ocaca, opapa, be šaudyklėlės.

Siuvė mergelė tuos marškinėlius,
Ocaca, opapa, tuos marškinėlius
Be siūlo, be vaško, be adatėlės,
Ocaca, opapa, be adatėlės.

Nešioj bernelis tuos marškinėlius,
Ocaca, opapa, tuos marškinėlius,
Be dūšios, be kūno, be razumėlio,
Ocaca, opapa, be razumėlio.
74, 145

Nesselmano, Juškos rinkiniuose šis motyvas pasižymi senybesnėmis savybėmis. Dzūkų redakcija – „modernizuota", – net „razumėlis" čionai figūruoja! Ir prasideda ši daina keistai: „Plūkavo žąselė po Dunojėlį, ga ga ga, gir gir gir, po Dunojėlį". Šiaurės Lietuvoj tai yra visai atskira dainelė („Plaukė žąselė per Nemunėlį, gir gir gir, gar gar gar, per Nemunėlį"). Galimas daiktas, kad ir marškinėlių motyvas į dzūkus „atneštas". Tuo labiau kad yra daugybė dainų, kuriose įvairūs simboliai sumaigyta, suvelta – dainininkai, matyti, visai nebesusivokia dainos prasmėje. Pavyzdžiui, 10, 71 dainoje supainiota linų rovimo motyvas, nusmukęs į jūrą žiedas, skęstantis bernelis ir t.t. Arba 20, 31 daina prasideda Šarūno minėjimu, pereinama į meilautinį priešpastatymą „žvengė žirgelis, iš stojnios bėgdamas – verkė mergelė, iš klėties eidama", vėlei pereinama į tipišką *putino* motyvą, kuris tačiau tuoj išblankinamas, ir daina baigiama tipišku vainiko motyvu. Tat ir dėl keistųjų marškinėlių, kol ateis į pagalbą nauji daviniai, tenka pasitenkinti faktų konstatavimu.

VIII

Berods visoje Lietuvoje yra dainuojama dainos apie putiną putinėlį (ypač: „Kai aš jojau per žalią girelę, nusilaužiau putino šakelę"); dzūkuose šis simbolis yra plačiausia išrutulotas. Berods tiktai dzūkų dainose jisai pasižymi pradžiaprade gyvybe. Jau straipsny „Lietuvių dainų poetinės priemonės" man teko, kalbant apie putino simboliką, daugiausia remtis dzūkų daviniais („putinėli raudonasai, ko pavirtai in šalelę", „Anta kalno putinėlis, klonėj šermukšnėlis; ten mergelė lelijėlė putinėlį laužė"). „D. kr. liaudies dainos" putino simbolikos variantus gausiai papildo. Čia nebetenka minėti, kad dzūkai turi gražiausius, primityviškiausius variantus dainos „Kai aš jojau per žalią girelę, nusilaužiau putino šakelę" (žiūr. 10–11, 11; 248, 20 ir kt.).

Labai įdomus variantas, kuriame aš norėčiau nužiūrėti putino simbolikos užuomazgą, yra šitoks:

Tu, putine raudonasai,
Nestovėkie prie kelelio.
Nestovėkie prie kelelio,
Nesiūbuokie prie kelelio.

Atapūčia šiaurus vėjas,
Atalija skaudus lietus:
Išvers tave iš šaknelių,
Nulauš tavo viršūnėlę.

Nulauš tavo viršūnėlę,
Nubrauks tavo žalius lapus.
Nubrauks tavo žalius lapus,
Nukrės tavo saldžias uogas.

Tu, mergele, tu, jaunoji,
Nesėdėkie už skobnelių.
Nesėdėkie už skobnelių,
Nerymokie ant rankelių.

Atajoja raitų pulkas,
Visi raiti šaudydami.
Visi raiti šaudydami,
Šaudydami, grajidami.

Tiktai vienas tykiai joja,
Kuris tave padaboja,
Paims tave už rankelių,
Nuims tavo vainikėlį.
237, 30

Žinome simbolio istoriją: paralelizmo (ar palyginimo) antrasai narys atkrinta, kai paralelizmas (ar palyginimas) dažnai vartojamas, pirmojo nario paminėjimas tuojau sukelia ir antrojo nario vaizdą, – ir pirmasai narys pasidaro simbolis. Turint tokį paralelizmą, kaip pacituotasai, natūralu laukti, kad ilgainiui bus: putinėlis = mergelė, „nukrėsti saldžias uogas" (putinėlį laužti) = „nuimti vainikėlį". Tokiu būdu susikūręs simbolis toliau savo gyvenimu gyvena:

Raudonasai putinėlis
Ant marelių pražydėjo,
Ant marelių pražydėjo,

In bernelį prakalbėjo:
Oi, berneli, oi, jaunasai,
Oi, ar turi tu tėvelį?
188, 31

Toliau aiškėja, kad tasai ant marelių pražydėjęs putinėlis ir yra mergelė, kuri klausinėjas bernelio, ar jis turi tėvą, ar jis galės vesti! Liaudies simbolikos istorijoj šis faktas labai reikšmingas!

Simbolis ilgainiui ima abstraktėti, – nustoti pirmapradės prasmės, ir mes turime tokį pat reikalą, kaip ir vainikėlio istorijoj. Pavyzdžiui:

Šalti šaltinėliai,
Žali žolynėliai,
Susiskyniau sau kvietkelį,
Putino žiedelį.

Kaip skyniau, taip skyniau,
Susiskynus pyniau,
Užsidėjau ant galvelės
Kaip aukso žiedelį.
184, 17; palyg. 198, 55

Toliau dainoj aiškėja, kad mergelė, užsidėjusi ant galvelės supintą putiną, nustojo rūtų vainikėlio. Kas įdomiausia: putinas = mergelė, ir mergelė putiną skina!

Papildant *putino* simbolikos apibūdinimą tenka pacituoti dar vieną reikšmingą variantą:

Siuntė mane motutė linų ravėti.
Keleliu ėjau – ašarom liejau,
Linus ravėjau – žodį kalbėjau.

(Martele mano, jaunoji mano,
Tai kaip apravėsi, tai namo eisi,
Kai neapravėsi, tai ten nakvosi!)

Keleliu ėjau, viešuoju ėjau;
Aš pasiverčiau šalin kelelio,
Ir pasiverčiau aš putinėliu.

Važáu bernelis viešu keleliu
Ir pasdabojo tą putinėlį,
Kad jo nunokę raudonos uogos.

Ir parvažiavo savan dvarelin,
Ir paminėjo savai motulei,
Kad pasdabojo sau putinėlį.

Sūneli manas, vaikeli manas,
Oi tu *paimkie plieno kirvelį,*
Oi nusikirskie tu putinėlį.

(Oi tu paimkie plieno kirvelį,
Oi nusikirskie tu putinėlį,
Tai pasdarysi zvankią skripkelę.)

Oi aš paėmiau plieno kirvelį,
Kirtau rozelį, kirtau antarų,
Balta saulelė tai pasirodė.

O jau už trečio kraujai pasliejo,
O ir žodelį jau prakalbėjo,
Gūdžiu balseliu oi tai prabilo:

Berneli manas, jaunasai manas,
Oi kur tu dėsi mažą vaikelį,
Mažą vaikelį, savo sūnelį?

Motule mano, senoji mano,
Tu darodzinai jaunam berneliui
Kirst putinėlį prie viešo kelio.

Kad darodzinai kirst putinėlį,
Tai darodzykie, tai pasakykie,
Kur man padėti mažas vaikelis ir t. t.
203–204, 69

Iš tikrųjų reta mūsų poetinėj tautosakoj tokių dainų, kaip ši, kur būtų tiek gausiai panaudota simbolių ir kur simboliai taip dvelktų pradžioprade gyvybe, kaip šioje dainoje! Išskiriant posmus, paimtus į skliauteles, be jokios abejonės, vėliau į dainą įstatytus, daina berods siekia gilesnės senovės, negu mes tai numatyti galėtumėm. „Pasiverčiau aš putinėliu" vėlei kiek dirbtinas posmas, bet žymiai senesnis už paimtuosius skliautelėsna. Bet jau „pasdabojo putinėlį, kad jo nunokę raudonos uogos" – senas apeiginis motyvas. Močiutė liepia nusikirsti putinėlį = paimti prievarta mergelę (kirsti medį = merga prievarta imti, – daugelio tautų pradžiapradis simbolis!), – siekia gilios senovės. Ir

koks stebėtinas daiktas, koks ypatingas simbolis: „kirtau rozelį, kirtau antarų, – balta saulelė tai pasirodė"! Visų pirma saulei epitetas *balta* labai retas; dabartinėse dainose jeigu jis retkarčiais ir yra naudojamas, tai tik *aprašoma* prasme, reiškia, visai kitokia negu šioje dainoje. Formula „balta saulelė" – galėjo susikurti natūralistinių religinių įsitikinimų gadynę, kada *baltumas* buvo aiškiai jaučiamas kaipo gerybės pažymis, kuomet ir saulė, žmonių gerbūvio šaltinis, negalėjo būti kitokia, kaip tiktai balta. Vadinas, formula „balta saulelė" ne aprašomas posakis, bet apsprendžiamas. Bernas putiną nukirto – balta saulelė pasirodė – reiškia, pasiėmė mergelę ir palaima juos atlankė. Kirto putiną tretį kartą – kraujas pasirodė – rezultat[as]: sūnus... O putino uogos buvo tokios nunokusios, tokios raudonos!.. Tokia sukaupta simbolika įkvėptas liaudies dainininkas pasiekia kūrybinio realumo aukščiausio laipsnio! Ir tai yra didis dzūkų poetinės tautosakos nuopelnas.

Keistas dalykas: putino motyvą gyviausia išrutulojo dzūkai; o jie iš lietuvių giminių artimiausi slavams. Rusai gi putino simbolį („kalina") labai plačiai naudoja. Pas rusus putinas dar ir nūdien (bent prieš karą) turėjo apeiginės reikšmės, – vestuvėse. Dzūkuose šis simbolis yra per daug gyvas, kad būtų galima juos apkaltinti rusų simbolį pasisavinus. Primindamas rusų simbolį, aš tiktai norėjau pabrėžti fakto įdomumą, nesiūlydamas jokių išvadų. Galimas daiktas, ilgainiui, pasireiškus naujai medžiagai, ypač gi paaiškėjus medžiagai iš dzūkų apeiginio gyvenimo, ir iš šio fakto bus galima padaryti išvadų. Netenka abejoti, kad jos bus įdomios.

IX

Dzūkai, taip stipriai pasireiškę paralelizmais ir simbolika, kitose poetinėse priemonėse nieko naujo neįneša, niekuo ypatingu nepasireiškia. Pavyzdžiui, epiteto srity dzūkai eina gal net šiaurės lietuvių užpakaly: dzūkų epitetai šykštūs, nelankstūs. Rūstajam vargui apibūdinti naudojama bendros lietuvių tautosakos formulos, kaip antai:

Viešas kelelis gūdžiai dundėjo,
Jo didis vargelis buiniai bujojo:
Iš pašaknėlių buiniu diegeliu,
Iš viršūnėlės plačiu laiškeliu,

Arba:

Gimiau vargely, vargely augau,
Už vargo bernelio ir ištekėjau.
251, 29

Ilgesiui reikšti – daugybė formulų, bet ir čia dzūkiškosios suvedamos į bendrąsias lietuvių, kaip antai:

Prasėdėjau suolelį,
Pražiūrėjau langelį,
Pravyravau vartelius.
59, 115

Dzūkai vėlei daugiau už kitas gimines gieda visokią dalią bei nedalią, o dėl kompanijos – ir valią (vėlei paralelė su rusais, kur „dolia" bei „volia" žymų vaidmenį vaidina!). Mergelės menkos rūšies daliai dzūkai turi gana raiškių formulų. Pavyzdžiui, mergelė" skundžiasi savo vyru:

Pridarei grėblelių
Mano pirštelių,
Prišėrei žirgelį
Mano rūtelių...
292, 151

Ar dar smarkiau:

Prikapojai malkos
Mano rankelių,
Priskaldei balanų
Mano petelių.

Priskaldei balanų
Mano petelių,
Privijai botagų
Mano kaselių.
51, 95

Dzūkų žirgas, kaip visur, smarkus daiktas:

Tas žirgelis, juodbėrėlis,
Bėgdamas vėjelį lenkia,
O jo aukso padkavėlės
Į padangę žemę mėto.
9, 9

Pars pro toto – tos pačios formulos:

Šoko žydai ir čigonai,
Paskui šoko geri ponai.
Šoko vyžos ir čebatai,
Paskui šoko gryni padai.
288, 141

Taip pat ir laiko aprendimui:

Dar neišaušo aušra dienelė,
Dar netekėjo šviesi saulelė,
Kėlė tėvulis jauną sūnelį
Žirgo žaboti, kelionėn joti.
265, 74

Vaizdagarsiais (onomatopoetica)* dzūkų poezija nėra turtinga; įdomus tiktai dzūkų oželio tipas:

Turėjo bobukė
Žilą ožiuką,
Bandzik bandzik –
Kampan – in – kampan –
Oi vindė – pletindė –
Petruška – laida...
171, 357

Tai yra vienas „tobuliausiųjų" ožiukų visoje lietuvių poetinėj tautosakoj!

X

Dzūkų dainų ritmiką atsiremiant „D. kr. l. d." sunku apibūdinti. „Iš tikrųjų sunku įsivaizduoti apgailėtinesnę dvasios impotencijos išdavą, niekingesnį ir juokingesnį reginį už tąjį, kurį sudaro daugybė pedantų, kurie nūdien visose civilizuoto pasaulio pakampėse prie savo rašomųjų stalų sėdi ir eilutes, ri-

* Kai kurios gramatikos vaizdagarsius (onomatopoetica, Lautmalerei) vadina *ištiktukais*. Šis pavadinimas, atrodo, iš visų galimų terminų mažiausia tenusisekęs.

mus, balses, cezūras skaičiuoja bei matuoja – ir paskui popiery kreivomis linijomis bei aritmetikos skaičiais reiškia!"*

Nes ritmas yra dvasinis, kūrybinis pradas ir, kaipo tokis, nėra materiališkomis priemonėmis matuojamas. Ritmo pagrindą sudaro ne tai[s]ykliškai pasikartojantys garsai ar judesiai, bet psichiniai procesai. Pavyzdžiui, laikrodžio tiktakinimas ar traukinio dundėjimas bėgiuose – joks ritmas, nors garsai ir labai taisykliškai, „įstatymingai" kaitaliojas. Dainos ritmas tėra tiktai toks pat psichinių procesų reiškimas, kaip ir tapybos varsos bei formos, kaip ir architektūros, kaip ir šokio formos. Suvokti dainos ritmiką reiškia sulig orutinių pažymių suvokti psichinius procesus. Dainos ritmas – viena nedaloma visuma, kaip lygiai joks gyvas organizmas nėra dalomas į sudėtingas dalis. Dainos ritmas iš užrašyto dainos teksto nėra suvokiamas: jei nebūtų pagalbinių davinių, iš dainos teksto jos ritmo mes niekuomet nesuvoktumėm. Bet yra žinoma, kad žmonės dainas ėmė kurti sąryšy su tais ar kitais judesiais, su tais ar kitais veiksmais, su apeigomis, susidedančiomis iš judesių ir veiksmų. Pradžiapradės dainos pagrindą sudarė ne žodžiai, bet melodija, ritmas. Judesiai, veiksmai, su kuriais sąryšy buvo pradžiapradės dainos kuriama, savo rėžtu buvo tiktai daugiau ar mažiau apčiuopiamas psichinių procesų reiškimas, kaip ir dainos ritmas. Straipsny „Lietuvių dainų poetinės priemonės" mano minėtasai dainų *natūralinis ritmas* reikėtų suprasti anaiptol ne kaipo dainų ritmikos apsprendžianti priežastis, bet kaipo apčiuopiamas ekvivalentas, kuriuo mes galime operuoti. Dainos gi ritmo priežastis – buvo ir bus psichiniai procesai. Neturint dainos melodijos, veiksmas mums lieka vienintelis šaltinis, iš kurio mes galime pasisemti šiokios tokios nuovokos apie dainos ritmiką. Aiškus dalykas, šis kelias yra labai slidus ir pavojingas, bet geresnio mes kol kas neturime. Juo eiti dar būtų pusė bėdos, jeigu mes

* Karl Vossler. *Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft. Heidelberg,* 1904, 86 pusl. ir ss.
Panašių išvadų man teko prieti bestudijuojant lietuvių dainas ir panašiai, nors ir ne taip griežtai, pasisakyti straipsny „Lietuvių dainų poetinės priemonės", kai dar šių teisingų Foslerio žodžių aš nebuvau girdėjęs. (*Aut. past.*)

turėtumėm dainas pradžiapradėje redakcijoje, reiškia, tokias, kokios jos yra gimusios, dainuotos sąryšy su tam tikru veiksmu. Bet ir to mes neturime. Sąryšy su kuriuo nors veiksmu gimusios dainos ilgainiui atatrūksta nuo jo, savo esmėj pasikeičia, pasidaro palaidos – klajuoklės, ir jų ritmas, žinoma, toli gražu nebe tas, kuris buvo pradžioj, dainos gimimo dieną. Tokiu būdu geri norai suvokti dainų ritmiką kol kas turi pasitenkinti dar kuklesniu uždaviniu. Tenka suvokti dainos teksto, pasakytau, istorija, suvesti ji į pirmykštę redakciją, kuri yra lemiantis faktorius tolimesnei dainos ritmikai. Ir čionai taip labai svarbu yra kuo tiksliausia žinoti visus veiksmus, sąryšy su kuriais dainos dainuojama, tuos ilgųjų apeigų momentus, prie kurių dainininkai savo dainas pririša. Bet ir čia, kaip matysime, dainų ritmikos problema dar neišspręsta.

Šiuo reikalu „D. kr. l. d." mums labai maža teduoda. Pavyzdžiui, vestuvių apeigos – vienas svarbiausių akstinų dainoms kurti Lietuvoj. „D. kr. l. d." rinkiny paduotos vestuvių dainos, atrodo, esančios nebe pirmykštėj redakcijoj, net ne apeiginės; jomis atsiremiant sunku padaryti tikslesnių sprendimų. Skyriuj „Kalėdų dainos" paduota įdomesnių dalykų. Kaip antai:

Vidury dvaro – lėliumai –
Palovų rūmelis – lėliumai –
Tuose palovuose – lėliumai –
Baltos skomelės – lėliumai.
141, 296

Arba:

Trys bitelės keleliu lėkė – kalėda,
Visos trys susdūzgė, – kalėda.
Kur mes trys pasidėsim, – kalėda,
Kur mes trys nulėksim? – kalėda.
144, 301

Prašinėjo bernužėlis
Pas jaunąją merguželę –
A kuku:
Oi išeikie, merguželė,
Į Dunojų vandenėlio,
A kuku!
146, 305 ir t.t.

Šios dainos yra kalėdinės visai ne todėl, kad jose dainuojama „lėliumai" ar net „kalėda". Jos yra kalėdinės todėl, kad jos

dainuojama (ar kadaisia buvo dainuojama) sąryšy su žaislais bei šokiais, vykstančiais Kalėdų metu. Tų žaislų ar šokių aprašymas nušviestų ne vieną dzūkų dvasios paslaptį, bet tokių aprašymų mes neturime.

Aiškaus natūralinio ritmo mes galime suvokti tiktai kai kuriose dzūkų rugiapjūtės dainose, kur vyksta tam tikra harmonija tarp psichinių procesų ir fizinių – darbo. Pavyzdžiui:

Ant aukštų kalnelių,
Dunojau – dunojėli,
Balti dvareliai,
Dunojau – dunojėli.
Aukštos klėtelės,
Dunojau – dunojėli.

Tuose dvareliuose,
Dunojau – dunojėli,
Tuose baltuose,
Dunojau – dunojėli,
Aukšta klėtelė,
Dunojau – dunojėli...
135, 282

Arba:

Rūta žalynoj' –
Vakaras vakarėlis,
Rūta žalynoj',

Rūta žalynoj',
Puolė saulė ant medžių,
Rūta žalynoj'.

Rūta žalynoj',
Krito rasa ant baro,
Rūta žalynoj'.

Rūta žalynoj',
Leisk, baravede, namo,
Rūta žalynoj'.
240, 39

Kiekviena iš pacituotų dainų yra tikros rugiapjūtės dainos, – ir taip begaliniai skirtingos! Konstrukcija, strofos, refrenai ir jų padėtis, eilutėse skiemenų skaičius – visa kitaip! O rugius gi žmonės pjauna vienodai: dalgiu džiagt ir džiagt! Tiesa, dzūkai rugiams pjauti dalgio nelabai tepripažįsta. Bent kai „D. kr. l. d." buvo užrašinėjamos, dzūkai rugius pjautuvais tebegraibė – dzūkų moterys, nes vyrai tą darbą laikė nevertingu. Kaip prof. Krėvė-Mickevičius paaiškino, rugiapjūtės dainas be refreno dainuoja pjovėjos pavieniui, o su refrenu – dainuoja choru, antifoniškai. Dainų melodija išeinanti labai panaši, jeigu ne vienoda, atitinkanti rugių pjovimo ritmikai, nors dainos struktūra ir būtų įvairiausi. Aš nėsu matęs rugius pjautuvais pjaunant, bet, atrodo, šio darbo eiga negalėtų būti ritmiškai mažiau organizuota negu

linų rovimo darbas. Šiaip ar taip, pozityviškai samprotaujant išeina: kadangi tėra vienas darbo ritmas, tai ir visos to darbo dainos teturėtų būti to paties vieno darbo ritmo – dainos turėtų būti vienodai konstruotos! Mūsų gi pavyzdžiuose turime du skirtingu ritmu... Pabandykite įtikinti dainininką, kad viena cituotųjų dainų yra tikra rugiapjūtės daina ir antra – falšyva, biesas žino kas? Pagaliau rugiapjūtės dainų yra gi tokia daugybė, – ir jas argi galima būtų suvesti į šiuodu pavyzdžiu? Reiškia, ir darbo dainose darbo ritmas nėra lemiantis faktorius. O jeigu taip – tai kas gi daryti? kur ritmo beieškoti?

Atsaką pasiūlytau tą patį: dainos ritmo priežastis glūdi dainininko psichiniuose procesuose. Darbas, kaipo tokis, savo eile yra akstinas kilti tiems ar kitiems psichiniams procesams. Pavyzdžiui, vienam koks darbas – sunki našta, jis dirba darbą ir pasaulį keikia, ir svajoja apie kitą būtį, kur nereikės darbas vargti. Jo pergyvenimai eina viena kryptimi. Kitam vėl darbas – didis džiaugsmas. Jis darbu užmuša savo gėlą, užsimiršta, girdi jisai, kaip dalgis žvanga, ir plieno žvangėjimą savo skambiomis godomis palydi. Pavyzdžiui, laikrodžio tiktakinimas – jau toks tiksliai išmatuotas, aprėžtas dalykas, atrodo, visiems privalomas vienodas ritmas. Goethe, įsiklausęs laikrodžio tiktakinimo, dainavo:

Fand mein Holdchen
Nicht daheim,
Muss das Goldchen
Draussen sein.

(Neradau mano meilumėlio namie, bus aukselis turbūt lauke.) Tokia lengva lengva Goethe's, pasakytau, trochajinė šypsena! O Schilleris dėl to paties tiktakinimo graudena:

Von dem Dome
Schwer und bang
Tönt die Glocke
Grabgesang.

(Iš bažnyčios sunkiai ir baugiai skambina varpas grabo giesmę.) Tai reiškia tą pačią schemą abu dainiu kūrybiniai savotiš-

kai perdirba. Lygiai tas pat dedas ir su rugiapjūtės dainininkais. Tiktai rugių pjovimas – nėra toksai aprėžtas, punktuališkai nustatytas daiktas, kaip laikrodžio tiktakinimas. Rugiapjūtės dainininkas, rugiapjūtės „ritmą" kūrybiniai perdirbinėdamas, yra nepalyginamai laisvesnis už tiktakinančius Goethe ir Schillerį. Vadinas, galų gale mes, *suvokdami dainos natūralinį ritmą, mes suvokiame tiktai schemą, kurią dainininkai kūrybiniai perdirbinėja.* Schemą, kuri mums gelbsti susivokti medžiagos apstybėj, gelbsti klasifikuoti dainas. Esmėj gi kiekvienos dainos ritmas yra savy sukaupta individybė. *Duoti mūsų dainų ritmikos apibūdinimą* reiškia *duoti tiek definicijų, kiek ir dainų yra.*

XI

„D. kr. l. d." rinkiny yra išskirta neva atskira dainų rūšis, pavadinta *verkavimai,* – terminas, šiaurės Lietuvoj berods nebuvęs šitaip fiksuotas. Prof. Teodoras Brazys „Tautos ir žodžio" antrajame tome įdėtame straipsny „Lietuvių liaudies daina vestuvėse" paduoda tikslių žinių apie „verkavimus". Iš to straipsnio aiškėja, kad dzūkai „verkavimais" vadina tam tikras apeigines dainas, pritaikytas vestuvių momentui, kai jaunikis ar jaunoji atsisveikina su „jaunosiomis dienelėmis" ir „slaunia giminėle". Jos yra dainuojamos labai liūdnu tonu. Prof. Krėvė-Mickevičius pasakoja, kad jam beužrašinėjant dainas senukė, dainavusi „verkavimo" dainą, į pabaigą taip susigraudenusi, kad net ašaros ėmusios byrėti. Vestuvėse verkavimų ceremonija kartais yra atliekama labai nuoširdžiai, su ašaromis, o kartais tai gryna formalybė – sausa apeiga. Dzūkai aiškiai skiria formulų esmę: „Raudoja kaip tėvą – motiną palaidojus" ir „verkauja kaip nuotaka". Verkavimas yra tokiu būdu tarytum vestuvių apeiginė rauda, savo psichologinėj prigimty panašus į tas raudas, kurias pakasynose naudodavo specialistai raudotojai. Tokia yra verkavimų reikšmė ir toks jų pagrindas. Lietuvių dainų poetikos žvilgsniu įdomu yra apsistot ties „verkavimų" konstruktyvine, genezine prasme.

Straipsny „L. d. p. priemonės" minėjau, kad *rauda* nėra daina, kad rauda turi tendencijos daina tapti. Dzūkų *verkavimai*, atrodo, atsižiūrint jų konstrukcijos, bus lyg ir pereinama stadija tarp *raudos* ir *dainos*. *Verkavimai*, iš vienos pusės, dar turi gyvų ryšių su *rauda*, ypač motyvo žvilgsniu, bet iš kitos pusės – jau išeina iš raudos rėmų, – ypač poetinių priemonių žvilgsniu. „D. kr. l. d." rinkiny yra įdėta ir tipiškų raudų (nors kiek ir kultivuotų), kaip antai:

Oi tėvuli manas,
Oi tikriausias manas,
Oi ko nepaskeli
Nuog lentelių suolelio,
Iš plonų drobelių,
Iš brangių parėdėlių?
Oi, ko nepadaboj,
Oi, ko nepažiūrai
An baltos skobnelės?
Oi, ko suvažiavo
Ta garsi giminėlė?
Nėra kam parėdkavoti
Didžio parėdkėlio
Be seno tėvulio,
Be senos galvelės... ir tt.
195, 48

Ši rauda yra, pasakytau, profesionalinė: ji jau nebepasižymi betarpiu gėlos reiškimu, joje jau jaučiama tam tikra maniera raudoti. Bet ji, dar aiškiai matyti, raudama pakasynose, prie nabašninko, kai giminės susirenka laidoti. Jeigu ši rauda atatrūktų nuo raudojimo momento, įgautų nuosavią melodiją bei strofinę struktūrą, – ji galėtų pasidaryti daina. Pamokomas pavyzdys – šitoks „verkavimas":

Motule mano,
Širdele mano,
Atdaryk dureles,
Priimk dukrelę.
Priimk dukrelę,
Priimk viešnelę,
Velyk dukrelei
Žingsnelį žengti.

Velyk dukrelei
Žingsnelį žengti,
Velyk dukrelei
Klėtelėn eiti...
94–195, 47

Iš „verkavimo" pradžios atrodo, tarytum mergelė laužtųsi int mirusią motulę – į aną pasaulį. Juk raudose ne kartą raudama à la:

Dievuli mano, Dievuli brangus,
Oi, kam paėmei mūsa motulę, –
Paimk ir mane, vargo dukrelę,
Vargo dukrelę, liūdną siratėlę.
163–164, 339

Arba dainuojama:

Sunkus stonas martužėlės,
Dar sunkesnis siratėlės...
Aš nueisiu ant kalnelio,
Atsiversiu vėlių duris.

Atsiversiu vėlių duris,
Prisikelsiu veliuonėles.
Prisikelsiu veliuonėles,
Pabudinsiu motinėlę...
180, 5

Aukščiau cituoto „verkavimo" pabaigoj pasirodo, kad mergelė veržias ne į aną pasaulį int mirusią motinėlę, bet int gyvą iš „svetimos šalelės". Atrodo, kadaisia buvusi rauda atatrūko nuo nabašninko, įgavo strofinę struktūrą ir virto „verkavimu" arba verkšlenančia daina. Aiškus dalykas, tarp vienos ir kitos formos negali būti pravesta tiksli siena, kaip tarp dienos ir nakties. Pati liaudis tiksliai nebesiorientuoja savo tautosakos formose, – kai dainos atatrūko nuo dainavimo momento. Šit įdomi paralelė – trilypė:

„Rauda"	*„Verkavimas"*	*„Daina"*
Oi aš užkukuosiu	Oi aš pakelsiu	Verkė maža dukrelė
Raiba gegule,	Garsų alasėlį	Ant kapelio gedėdama;
O tai prikelsiu	An viso didžio	Ant kapelio sėdėdama, –
Seną motulę.	Tėvulio dvaro.	Motulę budydama.
Oi tai prikelsiu	Oi aš paleisiu	Motulę budydama,
Seną motulę,	Savo balselį	Rankeles laužydama;
Tai paporysiu	Pro rūtų daržetį,	Rankeles laužydama,
Savo vargelį.	Pro stiklo langelius.	Širdelę spaudydama.
Savo vargelį,	Pro stiklo langelius	Širdelę spaudydama,
Sunkią dalelę	In aukštą klėtelę –	Ašarėles braukydama;
Tolimoje šalelėj,	Oi kad išgirstų	Ašarėles braukydama,
Svetimoj giminėlėj.	Sena motulė.	Žodelį kalbėdama:
Kelkis, motule,	Oi kad išgirstų	Vai motule, širdele,
Kelkis, viešnele,	Sena motulė,	Nuprauski man burnelę,
Pasigailėk dukrelės,	Oi kad išeitų	Nuprauski man burnelę,
Užtaryk žodelį.	Senas tėvulis,	Iššukuoki man galvelę.
Tai guli motulė	Senas tėvulis	Iššukuoki man galvelę

Ant kietos lentelės
Neklauso dukrelės,
Jos gailių žodelių.
164, 340

An didžio dvaro,
Oi kad priimtų
Jauną dukrelę...
194, 46

Supinkie man kaselę;
Supinki man kaselę,
Apvilk mane marškinėliais...
294, 161

Kuo skirias šie trys tautosakos faktai – vienas nuo kito? Atsižvelgiant jų sudėties – niekuo nesiskiria! „Rauda" su savo gausiuoju aprašomuoju elementu, su lyriškais (choraliniais!) pasikartojimais yra tipiška liaudies lyriška dainelė, lygiai kaip „verkavimas", lygiai kaip „daina". Jų atskiri posakiai lyg pro ūkaną, lyg pro sapną primena, kad jos kadaisia yra turėjusios artimesnio reikalo su raudomis.

Tikrasai prie karsto raudojimas buvo tasai gemalas, iš kurio išsirutulojo profesionalų rauda. Galėjo būti ir nuoširdus verksmas vestuvių metu, ypač seniau, kai mergelės būdavo daugiau šios ar tos prievartos keliu atiduodamos už vyro, – gal tasai verksmas ir buvo pakankamas gemalas išsirutuloti vėlesniems apeiginiems verkavimams, kuriems panaudojama ir kai kurios kultivuotų raudų formulos.

Sakydamas, kad verkavimai yra lyg ir pereinama fazė tarp dainos ir raudos, anaiptol nesu linkęs įkalbinėti, kad verkavimai iš raudų išsirutulojo, kad rauda yra pirmoji fazė, o verkavimai yra antroji. Genezio žvilgsniu, verkavimai gali būti nuo raudų visai nepriklausomi, o konstrukcijos žvilgsniu jie gali būti tikrieji tarpininkai tarp dainos ir raudos.

XII

Dzūkų dainose yra dažnai minimas Šarūno vardas, – ir šis dalykas yra bene pats įdomiausias dzūkų dainose. Kas jis toks, tasai Šarūnas?

Šarūno vardas yra minimas šitokiu būdu:

1) *Ant Šarūno kapo*
Saulelė tekėjo,
Ten berneliai raitužėliai
Ant *vainelės rengės.*
125, 259

2) *Pas Šarūno kalną*
Žirgeliai stovėjo,
Tenai jauni bernužėliai
Tai vainelėn rengės.
125, 260

3) Dainos motyvas – kaip jau mūsų minėtas Juškos apie Danilą. Vietoj Danilos figūruoja Šarūno vardas:

Išjoj ponas *karaliūnas*
Gudo šalin vajavoti...
Grįžo jaunas raitužėlis
Tas *Šarūnas Šarūnėlis,*
Paskui vežė margas skrynias
Ir žalią šilkelį.

- - - - - - - - - - - - - - - - -
Vai, sūneli, oi, vaikeli,
Tu Šarūnas raitužėli,
Kad tu būtai nekalbėjęs,
Akmeniu pavirtęs...
113–114, 229

4) *Šarūno karaliaus* žirgelį derėjau,
Alūno bajoraus mergelę viliojau...
29, 31

5) Daina prasideda *stipriu epišku* posmu:

Oi, kalnai, kalnai,
Kalneliai kuo aukščiausi,
Oi, ant tų kalnelių
Bajorai žydėjo.

Oi ant tų kalnelių
Bajorai žydėjo,
Ten mūsų brolelis
Žirgelį balnojo.

- - - - - - - - - - -
Ir sustiko jaunoji
Karalių Šarūnėlį:
Ko verki, mergele,
Baltoji lelijėle?

Mergelė pasisako, kad jai gaila karan išjojusio bernelio, Šarūnas jai pasiūlo:

Neverk, mergele,
Balta lelijėle,
Aš turiu, merguželė,
Šimtus šimtų bernužėlių.

Šimtus šimtų bernužėlių,
Mandrių raitužėlių,
Išsirinkie, mergele,
Iš visų sau vieną.
60, 116

6) *Atėj žinelė*
Nuog Šarūno karalėlio
In *karelį joti,*
In marias keliauti.
60, 117

7) Nujojo brolelis
Šarūno raitelis
Tolimon šalelėn,
Gudų žemelėn.
60, 119

8) Vėlei *stipri epiška* pradžia:

Medžiai braškėjo, miškai užėjo,
Jojo *karalius didžion vainelėn,*

Didžion vainelėn, *gudo šalelėn,*
Kur aukselis džiarška, vynelis teka.
Su tuoj *karaliu,* su tuoj *Šarūnu*
Išjojo mano jaunas bernelis...
– –
Oi, grįžta, *grįžta Šarūnas karalius*
Iš didžios vainelės, iš gudo šalelės,
Oi joja, joja mandrieji raitužėliai,
Mandrieji raitužėliai, jauni bernužėliai...
6, 4

9) Šarūno vardo nemininčios, bet labai svarbios dainos:

Iš tolimos šalelės,
Nuog Merkinės miestelio
Plaukia didis gandas
Per žaliąsias gireles.

Eina gandas per kalnelius,
Plaukia riksmas per gireles
Iš tolimos šalelės
Nuog Merkinės miestelio:

Kelkitės, raiteliai,
Perlojos berneliai,
Imkit rankon strielbeles
Ir švietriajas šobleles.

Vykite žirgelius,
Vykit juodbėrėlius,
Vaduokit brolelius
Iš didžios bėdelės.
274, 99

Pas Merkinėlę,
Pas miestužėlį,
Kovės berneliai,
Perlojos raiteliai.
– – – – – – – – – – –
Vadavom brolelius
Nuog didžio vargelio,

Iš sunkios bėdelės,
Nuog gudo nevalios.

Vai mes, berneliai,
Perlojos raiteliai,
Mes nieko nebijom, –
Nei gudų barzdočių.
274, 100

10) Yra du variantu dainos apie Vladislovą IV – „Šarūno" mirtį.

Viduje Merkinės
Stovi laškelė,
Tona laškelėn
Karaliūnas miršta.

Skamba varpeliai,
Dega žvakelės,
Viduj Merkinėlės
Stovi lovelė.

Karaliūnas miršta,
Žodelį kalba:
Tegul mato žmonės
Ir didis ir mažas –

Tona lovelėn,
Tona klevinėn,
Didis karaliūnas
Dievulio prašo:

Tegul mato žmonės
Ir maži vaikeliai,
Kaip miršta ponai
Ir šarūnai karaliai.
162, 335

Dievuli mielas,
Dievuli aukščiausias,
Duok man sveikatėlę,
Didžiam karaliūnui... ir tt.
162, 337

Čia nėra iščituota visi posmai, kuriuose yra minimas Šarūno vardas, bet šie, tariant, atstovauja ir visus kitus. Iš jų matyti, kad dainos Šarūno vienalypio to ar kito veido neapibūdina. Šarūnas visose dainose yra bespalvis. Kaip seka iš cituotų dainų, Šarūnas yra galingas valdovas („karalius"), turįs „šimtų šimtus raitužėlių", kuriais jis gali naudotis kaip tinkamas, net mergelėms gali juos dovanoti (5 pavyzd.). Šarūnas nuolat veda karus su barzdočiais gudais, išjoja su pulkais raiteliais į gudų žemę, grįžta prisiplėšęs gudų turto, Šarūno nelyginant sostinė yra Merkinė, iš kurios jisai duoda žinią savo kareiviams, kad reikia į karą joti. Merkinėj jisai ir miršta, ant jo kapo supiliama kalnas, į rytus ar šiaurę nuo Merkinės, per kurį saulelė teka, pas kurį renkasi berneliai, sumanę į gudų žemę joti. Tiktai tokį Šarūno asmens vaizdą teduoda mums dainos. Dainos, labai nelygios kaip struktūros, taip ir senumo žvilgsniu. Kai kur Šarūno vardas, atrodo, tiktai tokios prasmės teturi, kaip Nemunėlis ar Dunojėlis. Liaudis tarytum pro sapną atmena kažkokio legendarinio herojaus šešėlį, ir jį liaudies fantazija apdovanoja šešėlio savybėmis.

Užsilikę padavimai Šarūno būstynę riša ne su Merkine, bet su *Balinu*, Balino pilimi, kuri randas į šiaurę nuo Merkinės. Netoli Balino, Mašališkių dvaro lauke, 5 varstai nuo Merkinės, yra kalnas, ir nūdien žmonėse tebegarsinamas kaipo *Šarūno kapas*. Prof. Krėvė-Mickevičius tikina, kad visi padavimai, jo panaudoti įvade į jo dramatizuotą poemą „Šarūnas" (Naktigonių scena), nėra pramanyti, – jie visi esą pasemti iš liaudies lūpų. Geografijos sąlygos, kuriose randasi Balinas, yra labai ypatingas. Palyginant nedidelė lygumėlė yra iš visų pusių apsupta arba ežerais ežerėliais, kurių ten aplinkui labai daug, arba pelkėmis-raistais, kurie dar ir šiandie ne visi yra išbrendami. Pelkės ir

ežerai iš visų pusių apsupa ne per didelę lygumą, kurioje galima gyventi, kurioje ant vieno ežero kranto ir stovi Balino pilis.

Reikia manyti, seniau ši vieta dar labiau buvo atskirta nuo aplinkinio pasaulio, – reikia atsiminti miškus ir vandenis, kurie nūdien neišvengiamai yra sumažėję.

Tokia vieta kiek mažesniame maštabe būtų ideališkiausia prieglauda plėšikų-galvažudžių lizdui susikurti. Šitokiame maštabe, kaip ji dabar yra, galėtų būti patogiausias prieglobstis karingiems kunigaikščiams, kurie, iš savo pilies pro pelkes ir ežerus išlįsdami, galėjo puldinėti kaimynus, – o norintieji juos tenai užpulti lengvu būdu galėjo į ežerus ar pelkes sumarmėti. Tat vieta atrodo buvusi labai patogi stipriam militaristui kunigaikščiui susikurti. Visai galimas daiktas, kad ten ir gyveno kadaisia koks smarkus kariauninkas kunigaikštis, – Šarūnas ar kitas kas. Atsižvelgiant Balino geografinių aplinkybių, Šarūno asmuo realėja.

Ar iš tikrųjų Šarūno asmuo yra istorinis, padaręs didžio įspūdžio į liaudį, kad ji jį per ilgus šimtmečius dar atsimena, – į šį klausimą gaus atsakyti mūsų istorikai. Istorikai gaus išaiškinti, kokie buvo akstinai, kad liaudis šį vardą šiokiu ar tokiu keliu sukūrė. Kad yra *tikrai* buvę šiam reikalui kurių *istorinių* akstinų – netenka abejoti. Bet mums čia rūpi kas kita. *Šarūnas* yra toksai asmuo ar bent vardas, aplink kurį dzūkų dainos sukas, tarytum *ciklizuojas* nelyginant rusų bylinos apie Vladimirą.

Ir bylinų Vladimiras nepanašus į istorinį Kijevo kniazių Vladimirą. Įvairiausios kilmės, įvairiausio turinio bylinos ilgainiui pririšama prie Vladimiro vardo. Lygiai prancūzų epo Karolis maža teturi bendra su istoriniu Karoliu. Bet Vladimiro ir Karolio vardai yra tokie, apie kuriuos poetinė tautosaka ciklizuojas. Toks pats atrodo esąs (ar buvęs) ir Šarūno vardas. Reikia manyti, seniau lietuvių tautosakoj jis yra buvęs žymiai gyvesnis. Minėjau, dzūkuose nepaprastai didelis procentas karo dainų. Vienos mini Šarūno vardą, kitos nebemini, bet jos yra labai panašios viena į kitą. Arba karo dainos susikūrė, ir į jas paskui ėmė įsiterpti Šarūno vardas? Arba karo dainos (bent žymi jų dalis) su-

sikūrė sąryšy su Šarūno vardu, ir tiktai amžiams slenkant Šarūno atmintis ėmė išblykšti ir jo vardas iš dainų ėmė išsitrinti? Antroji galimybė atrodo tikresnė. Karo dainos su Šarūno vardu turi daugiau epiškų požymių, ir kartais labai stiprių. Karo dainos be Šarūno vardo jau beveik gryna lyrika, dauguma jų paskęsta erotiniuose reikaluose. Dainose, liečiančiose Vladislovą IV, Šarūno vardas yra naudojamas opozicijos formoje. „Kaip miršta ponai ir Šarūnai karaliai". Čia Šarūnas yra kažkoksai karališkos didybės, karališkos galios ženklas! Šitokios prasmės jisai galėjo liaudies sąmonėj įgauti tiktai ilgus, ilgus metus vaizdavus Šarūną kaipo galią, didybę. Daina, liečianti Vladislovą IV, siekia pradžios XVII amžiaus. Atrodo, *Šarūno sąvoka* turėjo būti sukurta žymiai *anksčiau*. Vėliau su Šarūno vardu surišta ir vėlyvesnės kilmės dainos, kaip antai mano cituotas 3 pavyzdys.

Prieš darysiant kurias išvadas iš Šarūno vardo minėjimo, tenka prisiminti dar šitokie dalykai. Dzūkų karo dainos daugiausia turi reikalo su gudais, retkarčiais lyg pro sapną prisimenama ir prūsai (54–55, 107). Ir kuo mažiausia – lenkai. Tai meta šviesos į dainų išaugimo laikotarpį. Varšuvos–Krokuvos neprieteliai žemaičiai dzūkams ne kartą atrodo esą tie patys gudai:

Vai aš josiu *gudo šalin,*
In Palangos miestelį,
Ten guldysiu aš galvelę
Po švietriuoju šobleliu...
265, 72

O į tą „gudų Palangą" jodinėjo šitokiais reikalais:

... Vai *plaukia, plaukia,*
Kaip marios siūbuoja,
Jaunieji berneliai
Palangos miestelin,

Vai mes dajojom
Mėlynas marias,
Vai mes pastikom
Žmones barzdočius.

Vai jūs, barzdočiai,
Vai jūs, aklinčiai,
Ar jūs nematot
Karaliaus slūgelių?
262–263, 65

Toliau. „D. kr. l. d." Redaktorius p. 52 pažymi: „Netoli Merkinės yra sodžius Rudnia ant Nemuno kranto; jos laukuose randasi kalnai raudonomis viršūnėmis, kaip krauju apipilti. Yra padavinių (?), kad tenai mušėsi lietuviai su kažkokiais „neprieteliais" ir nuo tą laikų kalnai „paraudę". Daina apie Rudnią prasideda *stipriu epišku* posmu:

Ne miškai braška,
Ne marios siūbuoja,
Tai plaukia pulkeliai
Jaunųjų bernelių.

Byzgia strielbelės,
Skamba šoblelės,
Krinta galvelės
Kaip aguonėlės.

Oi Rudnia, Rudnia,
Oi, tu, Rudnele,
Apipylei krauju
Kalnų viršūnėles.

Apipylei krauju
Kalnų viršūnėles,
Nuklojai berneliais
Klonių gilumėles,

Plaukia upelės –
Tai ne vandenėlio,
Nugrįsti tiltai
Jaunais berneliais.
52, 100

Tolimesni dainos posmai aiškiai vėliau prilipdyti, – išklypę į „karinę" erotiką. Kita dainininkė antrą šios dainos dalį dainuoja kaipo savistovią dainą, išpešus iš pirmosios dainos posmo sau refreną. Būtent:

Oi Nemunas, tu Nemunėli,
Nešk liūdną žinelę
Per visą šalelę:
Oi Rudnia, Rudnelė!

Verks motulė ir tėvulis,
Verks maža sesulė
Ir jauna mergelė:
Oi Rudnia, Rudnelė! ir t.t.
53, 101

Čia tiktai pirmas posmas nėra trafaretiškas, toliau eina paprasta istorija (kaip ir pirmoj dainoj apie Rudnią), kad mergelė žuvusio bernioko kuo trumpiausia teverkia. Apskritai dzūkų karo dainų tarpe yra labai daug tokių, kurios *prasideda stipriais episkais* posmais, dvelkiančiais gilia senove, ir paskui nukrypsta į trafaretinę tvarką.

Atrodo, kad dainininkai, atsimindami tiktai dainos pradžią, tęsinio gi nebeatmindami, jį komponuoja įprastu šablonu. Kiek

gilią senovę gali atsiminti dzūkų dainos, gali paliudyti dar ir šie pavyzdžiai:

Aš nueisiu ant kalnelio,
Atsiversiu *vėlių duris,*
Prisikelsiu veliuonėles...
180, 5

Arba kitoje dainoje *motina prakeikė* sūnų, kad jis *nenorėjo į karą eiti,* ir paskui verkia:

Ko *pavirtai ąžuolėliu,*
O žirgelis šiauriu vėju,
O balnelis akmenėliu,
Kančiukėlis – žilvytėliu?
73, 143

Pagaliau dzūkai išlaikė dainos variantą apie tai, kaip seniau nuotakas vogdavo, dvelkiantį žilesne senove negu kitų rinkinių variantai. (žiūr. Juškos „Svodbinės dainos" 682 num.; Niemi–Sabaliausko rinkiny 367 num. ir kt.) Čia ypač reikšminga vieta, kituose užrašuose blogai išlaikyta, kai broleliai atsiveja pavogtą seselę į svetimą dvarą ir ši pareiškia:

Oi, broleliai sakalėliai,
Buvo jum atjoti,
Buvo jum atjoti
Vakar vakarėlį.

Buvo jum atjoti
Vakar vakarėlį,
Kaip aš buvau kermošėlin
Valnion valnystėlėn.

Ėmė mane bernužėlis
Už baltų rankelių,
Vedė mane bernužėliai
Per didį dvarelį.

Vedė mane bernužėliai
Per didį dvarelį,
Čerškydami, barškydami
Aukso pentinėliais.

Čerškydami, barškydami
Aukso pentinėliais,
Šaudydami, gąsdydami
Jaunąją mergelę.

Ir užmetė baltą skarą,
Kaip ledo lytelę,
Ir užvožė kepurėlę,
Kaip tamsią naktelę.

Pasodino ant žirgelio,
Kaip ant bitinėlio,
Jojo vedė per gireles
In didį dvarelį.

Oi, broleliai sakalėliai,
Buvo jum atjoti
Su didžiu pulkeliu
Vakar vakarėlį.

Kol dar nesuvyto
Rūtų vainikėlis,
Kol dar nenušuto
Šilko kasnykėlis.
223, 3

Reiškia, dzūkų tautosaka, prie visų jos naujoviškumo požymių, prie gana apčiuopiamos slavų įtakos, išlaikė nemaža dalykų, dvelkiančių labai gilia senove.

Be šių davinių, tenka dar atsiminti, kad dainos, minินčios Šarūno vardą, yra užrašytos iš įvairiausių dainininkų lūpų, reiškia, Šarūno vardas nesiremia vieno kurio dainininko repertuaru, reiškia, jis yra *plačiai žinomas.*

Pagaliau stiprius epiškus posmus randame ne vien tiktai karo dainose. Dzūkai gali epiškai dainuoti ir savo būtį, ir vaizduot gamtą ir gyvenimą, ir savo ideologiją reikšti. Be aukščiau minėtų įstabių rugiapjūtės dainų, galima nurodyti ir į tokias dainas, kaip ši:

Augino motė tris dukreles,
Tris dukreles, baltas lelijas,
Oi uliai uliai, baltas lelijas.
Pirmoji buvo aukšta, laiba,
Antroji buvo labai graži,
Oi uliai uliai, labai graži.

Antroji buvo labai graži,
Trečia mergelė – mažutėlė,
Oi uliai uliai, tai mažutėlė,
Kurioji buvo iš jų gražiausia,
Tai toj pateko karaliūnui,
Oi uliai uliai, karaliūnui.

Kurioji buvo aukšta ir plona,
Tai toj pateko kunigėliui,
Oi uliai uliai, kunigėliui... ir tt.
46, 86

Ši daina tuo ypatinga, kad joje iki pabaigai išlaikytas epiškas stilius. Kad ji yra senybinė, siekianti gražios praeities, liudija dainos konstrukcija. Be to, „kunigėlio" minėjimas – irgi labai reikšmingas. Seniau kunigas reiškė: kunigaikštis, karo vadas. Šia prasme čia tas terminas ir minimas. Ilgainiui pirmykštė termino „kunigas" prasmė išnyko iš atminties, ją pakeitė kitas: kunigas – dvasiškis. Ir šit, nors terminas nebesuprantamas, bet daina išsiliko žmonių atminty. Toliau dainos tekste yra pasakojama, kad toji mergelė, kuri ištekėjo už kunigo („pateko kunigėliui"), buvo nelaiminga, nes ji, nors ir šilkuose vaikščiojo, bet: „knygeles vartė, mišion rengė, – mišion rengė, gailiai verkė", kas, žinoma, yra nesąmonė. Tokiu būdu ši daina, epiška, išgyveno ilgesnį amžių negu joje dainuojamas objektas: objektas nebegyvas, terminas nebesuprantamas, o daina – gyva!

Sukaupiant pastabas, konstatuojant, kad: 1) dzūkų tautosakoj žymu palinkimo į epišką kūrybą, palinkimo, kuris aiškėja iš stipriųjų epiškų paralelizmų, iš daugelio karo dainų pradžios strofų ir atskirų dainų; 2) dzūkų tautosaka, kaip ir visų lietuvių giminių, reiškia tendencijos „modernizuotis", tai yra dainos, kokios kilmės jos būtų, atatrūkę nuo davusio joms susikurti akstino, kas kartą įgauna vis daugiau lyrikos savybių, pasineria erotikoj, išvirsta dainuškomis; 3) pro paviršutinę dzūkų dainų „modernizaciją" prasimuša joje gilios senovės atgarsiai; 4) dzūkų tautosakoj labai žymus procentas karo dainų; 5) karo dainos su epinėmis strofomis yra originalesnės; prasidedant lyrinėms strofoms, ypač pereinant į erotiką, dainos darosi šabloninės; 6) daugely karo dainų epiška pradžia neatitinka lyriškos pabaigos – dažnai galima lengvai pravesti sieną tarp epiško ir lyriško pobūdžio strofų; 7) Šarūno vardas Dzūkijoje yra plačiai žinomas; 8) Balino pilies vardas ir dainose yra minimas, – konstatuojant šias dzūkų savybes, galima spėti:

1) dzūkų karo dainos savo pagrindais siekia XVI–XVII šimtmečių („tarnyba karaliui", kovos su gudais, Vladislovo IV mirtis...); 2) šlėktai įsiviešpatavus Lietuvoj, Šarūno vardas jau buvo plačiai žinomas, populiarus; 3) Šarūną liaudis vaizdavosi kaipo valdovą, nuolat kariaujantį (visos dainos, mininčios Šarūno vardą, daugiau ar mažiau yra kariško pobūdžio); 4) sąryšy su Šarūno žygiais buvo kuriama karo dainos; 5) Šarūno vardas tiek buvo populiarus, kad ir dainos, surištos su vėlesniaisiais įvykiais, priskiriama „Šarūno gadynei"; 6) senobės karo dainos buvo epiško pobūdžio, – mažiausia: jos turėjo nepalyginamai daugiau epiškų savybių negu dabartinės karo dainos; 7) lietuvių istorijos faktų atotrauka atsispindi karo dainose, kurios ir pasižymi epiškomis savybėmis...

Čia mes įkandin priėjome prie mylimiausiojo lietuvių istorijos romantikų klausimo: ar neturėjo kartais ir lietuviai, kaip kitos tautos, savo epo? Ar nėra kartais dabar dar išsilaikę epiniai posmai – nuotrupos seniau egzistavusio didžiulio lietuvių epo? Kol kas į šį klausimą tektų atsakyti neigiamai; iš esamosios medžiagos vis tiktai negalima išgauti teigiamo atsakymo.

Jeigu būtų buvęs didesnis epas, būtų užsilikę nors kiek apčiuopiamesnių jo pėdsakų. O tokių pėdsakų nėra. Lietuviai esmėj – užkeikti lyrikai; lyrikai, kuriuos ne visuomet galima atskirti nuo sentimentalistų. Lietuviai savo dainose nerutuloja jokios akcijos, jokio veiksmo. Veiksmui apibūdinti jie tenkinas šabloniškomis formulomis. Pavyzdžiui, įdomioji cituotoji dainelė apie Rudnią, prasidedanti epišku posmu: visai *nevaizduojama* kovos, o tiktai *referuojama*, kad apipylė krauju kalnų viršūnes, ir galas. Kitas kuris epiškas dainius, pagavęs šį motyvą, būtų didžiausią paveikslą numaliavojęs. O lietuvių dainininkas kinematografiškai metė kontūrą ir skuba kuo greičiausia pro jį praeiti! Taip visuomet dedas lietuvių dainose. Nėra abejonės, seniau lietuviai turėjo epiško pobūdžio ar net stačiai epiškų dainų, kurios dzūkuose buvo daugiausia karo dainos ir sukinėjos aplink Šarūno vardą. Bet didesnio vienalypio epo jos nesudarė. Nebuvo elementų, kurie atskiras epiško pobūdžio daineles sucementuotų – nebuvo tų elementų lietuvių psichikoj. Epą cementuoja dainininko fantazijos galia, sugebėjimas aprašinėti ir rutulojamas dainoje veiksmas, šitų dalykų pėdsakų lietuvių dainose nematyti. Lietuvių dainininkų fantazija perdėm vienalypė lyriška ir vargana. Aprašymo pažymių dainos tiek teturi, kiek tai reikalinga prisiekusiems lyrikams. O kad būtų nors kiek nuosakiau, epiškai rutulojama kuris nors veiksmas – tokių dainų nėra. Pagaliau ir išsilaikiusios epiškos strofos reiškia lyrikai tokios gyvos simpatijos!

Atrodo, šios lietuvių savybės ir nulėmė, kad iš epiško pobūdžio dainų neišaugo ieškomas lietuvių tautos epas.

Į šias spėliojančias pastabas turbūt žymių korektyvų gaus įnešti ateities daviniai, ypač padavimai ir legendos, kurie tautosakos rinkėjų yra neišmintingai aplenkiamos. Jei mes būtumėm užrašę daugiau padavimų, tai gal ir šiandie jau galėtumėm atsakyti į klausimą: kaip santykiauja padavimai su dainomis? Kodėl mūsų karo dainų fantazija tokia neturtinga? Jei pasirodytų, kad ir padavimai, ir dainos turi bendrų savybių, galima būtų suvokti, ar ir padavimai, ir dainos kūrės paraleliškai, arba vie-

na tautosakos forma susikūrė pirma ir iš jos išsiskyrė ar išsirutulojo antroji? Gal iš tikrųjų tuomet galėtų pasirodyti, kad seniau lietuviai turėjo epą, tiktai jisai ilgainiui kas kartą įgavo vis daugiau ir daugiau lyriškų savybių, virto lyrika, o episka, tariant, jo dalis užsiliko padavimuose?

Šiaip ar taip, episkieji dzūkų dainų daviniai yra labai intriguojantys. Jie yra toksai kabliukas, už kurio galima užsikabinti ir irtis toliau. Iš čia aiški tiktai viena išvada: kuo stropiausia rinkime mūsų padavimus ir legendas!

XIII

Tikslesniam dzūkų tautosakos apibūdinimui tenka paminėti kai kurie daviniai iš jų poetinės ideologijos.

Dzūkai savo dainose, berods kaip ir dar dabar gyvenime, biedni artojėliai ir smarkūs kariauninkai, – tai ir sudaro jų poetinės ideologijos pagrindą. Dzūkai didžiuojas savo varganu neturtu, nes gyvenimo esmė glūdi ne tokiame pereinamame elemente, kaip turtai, paviršutinis blizgėjimas. Episkoj dainoje 46–47, 86 dainuojama, kaip ištekėjo trys seselės: viena už karaliūno, antra už kunigo raitojėlio, trečia už artojo darbininko, – ir ši pastaroji buvo laimingiausia. Dažnai mergelė pareiškia berniokui, kad ji neisianti už jo, nes jie nelygūs: jis „bagotas", o ji „biedna", bet užtai jis negražus, o ji graži (25, 41 ir t.t.).

Ir berniokai int „biednąsias" labiau kimba, nes:

Vargelio mergelės –
Tai meilūs žodeliai,
Bagočiaus dukrelė –
Aglinė šakelė.
250, 26

Šitokiame dzūkų dainininkų nusistatyme reiškiasi, tariant, „gaspadoriška" ideologija ir girdis luominių santykiavimų atgarsiai. Pavyzdžiui:

Neduok, neduok mane, motule,
Už bagoto bernelio:

Laukai krantuoti, rugiai dirsiuoti,
Parugėmis dagynai.
Oi tik nuduok mane, motule,
Už vargdienio bernelio:
Laukai lygūs, rugeliai čystūs,
Parugėmis beržynėliai...
47–48, 88

Ir berniokai tokiu pat „gaspadorišku" žvilgsniu įvertina ponų („bagotąsias") mergeles:

Aš paėmiau mergužėlę
Iš ponų Purvelių*,
Atvažiavo be suknelės,
Be margos skrynelės.
Atsivežė skardulaičių
Visą kerbijėlį.
Kaip nuvėjo rugių pjaut –
Pirštus atsibadė,
Kaip nuvėjo linų raut –
Rankas apsilaužė.
285, 129

Toksai „priešponiškas" nusistatymas eina per visą dzūkų ideologiją, – dzūkai pilnai solidarizuoja au kitomis lietuvių giminėmis.

Dzūkų šaunūs vyrai myli jaunas mergužėles – „dzvylikos metelių", o kai pamyli, tai esą:

Kad primanytau
Savo mergelę –
Rūtų kvietkon inpintau,
Ant galvelės nešiotau.
17, 23

Plačiai vaizduojama mergelės išvaizda, kuri dzūkams labiausia patinka. Jos savybės šitokios. Stomuo – „laiba, plona, kaip lelijėlė" (38, 67); akys – mėlynos kaip rugiagėlės-vosilkėlės (292, 151; 38, 67; 178, 1) ir degančios „kaip žiburėliai" (17–18, 25); plaukai – ilgi, geltoni (38, 67; 292, 151 ir t.t.); lūpos – raudonos „kaip roželės" (17–18, 25); veidas – skaistus, apskritas „kaip

* Purveliai – Nedzingės parapijos sodžius. Žmonės to sodžiaus gyventojus pajuokia, kad jie rudenį, kai turi duonos, laiko save ponais ir kalba lenkiškai, o pavasarį, kada jiems pritrūksta duonos, ima „lietuviškai kalbėti". (*Aut. past.*)

obuolėlis" (178, 1); rankos – turi būti mažos ir baltos kaip popierėlis (292, 151; 178, 1); kojos – „drabnios" ir kuo balčiausios (292, 151; 17–18, 25); be to, dar ji turi kalbėti meilius žodelius. Apsirėdžius merguželė turi būti šitokiu būdu:

Balti ploni marškinėliai,
Žaliu šilku siūti;
Adomaškos šniuraukėlė,
Šilkeliu vadžiota.
14, 16

Tuomet mergelė išeina graži kaip lelijėlė, meili ir patogi... Tuo pačiu skoniu moterų reikaluose pasižymi berods ir kitų Lietuvos provincijų berniokai. Juodbruvių mergaičių dzūkai aiškiai nemėgsta. Atjojo kartą dzūkas papiršlautų, o „vuošvė" buvusi „kutra":

Ji man nerodė
Savo dukrelės,
Oi tik parodė
Kiemo mergelė,
Kiemo mergelę –
Juodabruvėlę...
229, 14

Juodbruvės – prastesnė rūšis, nėr žodžiui vietos... O dzūkų piemenys moteriškuos reikaluos – savo skoniu vaduojas:

Nėra niekur tokių mergų,
Kaip Alytaus mieste:
Rusvos kasos, gelsvos akys,
Mėlynos pančiakos...
173, 360

Berniokai norėdami mergelėms įtikti „mandravoja":

Skamba šoblelės, džarška šviedrosios:
Subartonys* joja;
Dreba žemelė, kaip epušėlė:
Subartonys ulioja!
165, 342

* *Subartonys* – kaimas. Čia „Subartonys joja" – joja pusberniai naktigonės. (*Aut.*)

Mergoms ir patinka daugiausia tokie berneliai, kuriems „prie šalelės šoblelė kaip saulelė žvaga" (13, 12):

Jų *aukšti givėrėliai,*
Mėlyni mundurėliai –
O tuoj man *pasdabojo*
Tieji mandri *žaunierėliai.*
196, 49

Kariškiai „duoda toną", – ir pusberniai, norėdami mergoms patikti, turi kariškius imituoti. Tokie „mandri" bernužėliai ir „grieko verti":

Skinčiau žalią sau rūtelę,
Nusipinčiau vainikėlį,
Užsidėčiau ant galvelės:
Kad jo laukia, tegul regi...
9, 9

Tokiu pasišventimu mergelė raiteliui vainikėlį pasiūlo! Šitaip pasipuošusi laukdama bernioko mergelė kambarėlį valo:

Rūtų šluotą prispausdama,
Kad nė nesiugždėtų.
Žaliu vynu laistydama,
Kad nė nedulkėtų,
Diemedėliu kaišydama,
Kad gardžiai kvepėtų...
12–13, 14

Gatvė irgi panašiai sudorota:

Oi, ulyčios, oi, plačiosios,
Gražiai mergos nušluotos,
Žaliu vynu laistytos,
Baltais perlais barstytos,

Eikit, mergos, soduosna,
Muškit rankom delnuosna,
Kad išgirstų berneliai,
Kad ateitų jie čionai,

Kad išgirstų berneliai,
Kad ateitų jie čionai,
Atsineštų vynelio
Ir užgertų int mane...
293, 157

Kai toliomis aplinkybėmis berniokai susirenka pas mergas, visokie dalykai dedas... Kartais šiaip dar taip:

Mielai jauna bernužėliui
Aš *rūtelę dovanotau,*
Tik ar vėlys man tėvulis
Ir sena motulė?
13–14, 15

Žinoma, „nevėlys" – nėra ko ir klausti. Kitos, gudresnės, ir nesiklausia:

Vai, subatos vakarėlį
Kloj mergelė *patalėlį*.
– Vai mergele lelijėle,
Priimk mane bernužėlį!

– Ir priimtau, ir mylėtau,
Kad motutė nežinotų...
273, 95

Dzūkų mergelių ir bernelių garbei apginti tenka pabrėžti, kad jų santykiuose pasireiškia nepaprastai kilnaus prisirišimo, patvarios meilės. Pavyzdžiui, lietuvių dainose paprastai yra dainuojama, kad dingusio kare bernelio daugiausia gailisi motulė, paskui seselė ir kuo mažiausia – mergelė. O dzūkai labai mėgsta kitokį dainos motyvą. Bernas verkia sėdėdamas „nevalioj", reikia jis vaduoti. Tėvas atsisako sūnų vaduoti, nes tuo tikslu reikėtų parduoti palši jauteliai. Ir motulė labai brangina margas karveles, brolis – šyvus žirgelius, sesuo – margas skryneles, – ir bernelio iš „nevalios" nevaduoja. Tiktai mergelė parduoda plonas drobeles ir bernelį išvaduoja. Arba kai mergelei pasitaiko būti nevalioj, – tais pačiais motyvais atsisako vaduoti tėvas, močiutė, brolis, seselė... Tiktai bernelis parduoda savo dvarelius ir mergelę išvaduoja! (Žiūr. 3–4, 1.)

Gražiausias gyvenimėlis, kur mergelei su berneliu geriausia gyventi, vaizduojamos:

Mūriniai dvarai,
Mėlyni langai,
Suvertiniai varteliai,
Ant dvaro jovarėlis.
129, 270

Tokioj gražioj vietoj taip gera gyventi, kad net:

Siuvau priejuostę keturių palų, –
Ir vis dar jaunai raikštukai trumpi!
290, 149

P.S. Laikau savo pareiga pareikšti viešą padėką gerbiamajam prof. *Krėvei–Mickevičiui*, kuris savo maloniais pasakojimais apie dzūkų kraštą ir gausiais patarimais padėjo man susivokti Dainavos dainų lobyje. *B. S.*

BYLINŲ AIŠKINIMO TEORIJŲ APŽVALGA

I

Rusai tokį didelį savo tautos lobį, kaip bylinos, rinkti, sergėti bei moksliškai tyrinėti suskato gana vėlai. Daug laiko praslinko, kol jie, pradėję rinkti savo folkloro medžiagą, ėmė tą darbą varyti sąmoningai, siekdami aiškaus tikslo, kritiškai vertinti gautą medžiagą. Ilgą laiką šis rusų darbas vyksta įtakoj tų idėjų, kurios pasireikšdavo Vakarų Europoj, Vakarų pažiūrose į liaudies kūrybą, kaipo tokią, ir į jos organizuoto studijavimo reikalą. Dar vėliau rusai tepradeda skirti bylinas iš bendros liaudies kūrybos medžiagos į atskirą kategoriją.

Svarbiausis bylinų užrašinėjimams ir tyrimams akstinas buvo Kiršos Danilovo rinkinys, pasirodęs 1804 metais. Užrašinėt rusų liaudies kūryba pradėta apskritai kiek seniau. Taip, sakysime, jau 1619 metais apsilankęs Rusijoje anglas R. James išsivežė jam užrašytas 6 dainas. Iš XVII šimtmečio yra užsilikęs rankraštis, paprastai Barsovui priskiriamas, kur užrašyta: „Skazanije o kijevskich bogatyriach, kak chodili na Carjgrad". Tai Kijevo bogatyrių padavimas, kaip jie žygiavo į Cargradą. Taip pat iš XVII šimtmečio yra likę užrašai „Poviestj o Michailie Potokie" – Mykolo Potoko apysaka ir „Piesnia o Griškie Razstrigie" – Griškos Razstrigos daina. Yra dar keletas ir ne tiek svarbių užrašų. Užrašytų rusų liaudies dainų pirmieji spaudiniai pasirodo vos XVIII šimtmetį, ir tai daugiausia antrojoj pusėj. 1769 metais pasirodžiusioj Kurganovo gramatikoj įdėtos dvi is-

torinės giesmės. 1770 metais pasirodo jau visas atskiras Čiulkovo rinkinys „Sobranije russkich piesen" – rusų dainų rinkinys. Tais pačiais metais Čiulkovas ir Popovas išleidžia rusų pasakas, kur įdėti senovės pasakojimai apie bogatyrius. Tai maždaug ir visa, ką mes turime iš rusų liaudies kūrybos iki XVIII šimtmečiui pasibaigsiant. Sulyginus su medžiagos gausumu, padaryta visai nedaug. Juo labau kad ir patsai Čiulkovo darbas yra menkos vertės. Liaudies kūrybą jis, tariant, „taisė", kaip jam patiko, su liaudies kūryba maišė individualių poetų kūrinius.

Tai yra diletanto darbas, atliktas siekiant ne mokslo uždavinių. Jeigu mokslininkai ir ne taip greit ateina, tai bent sąžiningi darbininkai netrunka pasireikšti. XIX šimtmečio pradžioj išleidžiamas plačiai pagarsėjęs *Kiršos Danilovo* rusų dainų rinkinys. Jis davė tikslios ir gražios medžiagos, nuo jo ir prasideda visos rusų liaudies poetinės tautosakos studijos, ir itin bylinų studijos. Apie Kiršos Danilovo asmenį iki šiol jokių tikslių žinių nesusekta. Spėjama, kad šį rinkinį surinkti buvo užusakęs garsus tuomet turtuolis Demidovas ir kad rinkiny įdėtos dainos yra užrašytos Vakarų Sibire. Bet kada, kur, kam rinkinio dainos buvo užrašytos, – tikslių žinių nėr. Akademikas Šefferis, išnagrinėjęs rinkinį, tikina, kad jo dalis buvus užrašyta neabejojamai prieš 1768 m., bet visas rinkinys negalėjęs būti sudarytas anksčiau kaip 1721 metais.

Pirmą kartą šį rinkinį išleido 1804 metais Jakubovičius ir antrą kartą 1818 metais – Kalaidovičius. Kiršos Danilovo patiekta medžiaga buvo tiek turtinga ir originali, kad negalėjo neatkreipti savęsp rusų šviesuomenės dėmesio. Juo labiau kad tais laikais pradėjo atsiliepti ir Rusijoj Vakarų Europos romantikų sukeltieji vėjai, ypač Vokietijoj, pirmojoj romantikų tėvynėj. Dar Herderis 1778 metais, vadinas, 20 metų prieš romantikų pasireiškimą, išleisdamas *Stimmen der Voelkern in Liedern* – tautų balsai dainose – atkreipė dėmesį į lobį, kuris glūdi tautų liaudies kūryboj. Romantikai, ypač heilderbergiečiai – poetai Klemens Brentano ir Achim von Arnimas su prie jų ideologijos prisidėjusiais tokiais mokslininkais, kaip broliai Grimmai, liaudies kūrybą

apskritai iškėlė į padanges. Vokiečių romantikos poetų kūriniai, mokslininkų studijos negalėjo nerasti atgarsio begimstančioj rusų romantikoj. Juo labiau kad pirmojoj XIX šimtmečio pusėj pradėjo filosofiškai formuotis vadinamoji slavofilų ideologija, vėliau perėjusi į tokią atkaklią kovą su Vakarų šalininkais („zapadniki"). Liaudies kūrybos vertumas slavofilams buvo viena didžiausių atramų prieš „vakariečius", ji teikė apsčiai medžiagos slavofilų ideologijai ginti. Tai vėlei paskatino rusų šviesuomenę domėtis liaudies kūriniais.

Patsai Puškinas kėlė aukštyn rusų liaudies kūrybos ypatumus ir patsai yra užrašęs bene 50 dainų, kurias vėliau įteikė mokytiems tautosakos rinkėjams. 1841–1849 metais išeina Sacharovo rinkinys „Skazanija russkavo naroda" – rusų tautos padavimai. Tiktai šis rinkinys dar pasižymi visomis XVIII šimtmečio rinkinių savybėmis – nesąžiningumu bei falsifikacija. Tačiau veikiai pasirodo visai rimtas prof. Sniegiriovo darbas: „Russkije v svaich poslovicach" – rusai savo patarlėse – bei „Russkije prostonarodnyje prazdniki" – rusų liaudies šventės. Garsusis Dalis, rinkdamas medžiagą rusų kalbos žodynui, rinko ir liaudies dainas, atiduodamas jas Afanasjevui bei Kirejevskiui. Kirejevskis jau surenka keturis didžiulius tomus, 1860–1862 metais Bezsonovo išleistus. Ir juo labiau, juo intensingiau eina liaudies kūrinių rinkimas. Jakuškinas renka centralinėse gubernijose. Šeinas renka velikorusų ir gudų dainas, Rybnikovas, susidomėjęs bylinomis, nuvažiuoja jų ieškoti net į Černigovo guberniją. Ten reikalingos medžiagos nesuradęs, jis pakliūva į Oloneco guberniją, kur jos suranda eibes. Rusų šviesuomenė jo užrašais nustebo, daugelis nepatikėjo. Tuomet garsusai slavofilas Gilferdingas rengia visą mokslo ekspediciją Rybnikovo daviniams patikrinti ir randa nustebęs, kad Rybnikovas bus tiktai mažą dalelę esamos medžiagos teužrašęs. Pats Gilferdingas užrašė daugiau kaip 300 bylinų. Gilferdingo rinkinys išleistas 1873 m. kaipo „Onežskije byliny" – Onegos krašto bylinos.

Nuo Gilferdingo laikų prasidėjo gausios mokslininkų kelionės į Rusijos šiaurę, ir kiekvienas mokslininkas grįždavo neši-

nas didžio lobio bylinomis. Veikiai pasirodo daugelis svarbių rinkinių, kaip Markovo „Bielomorskije byliny" (Baltosios jūros krašto bylinos), Grigorjevo „Archangelskije byliny", Ončukovo „Pečorskije byliny". Kitose Rusijos srityse – centre, pietuose, Kaukaze, – užrašoma gausiai folkloro medžiagos, lyrinių dainų, net istorinių, bet *bylinos randamos beveik tik šiaurėj.*

Šis, tariant, teritorialinis bylinų išsiplatinimo klausimas suvaidino gana žymų vaidmenį bylinų moksle, sukeldamas nemaža kivirčų ir įvesdamas į pagundą kurti abejotinų teorijų bylinoms aiškinti.

Pirmoj eilėj tenka su tuo „teritorialiniu klausimu" susidurti apsprendžiant pačią bylinos sąvoką ir ypač klasifikuojant bylinų medžiagą.

Rusų liaudies dainininkai žodžio *bylina* nežino. Jie sako – *starina, starinka, starinuška* – senovė, senovėlė. Tuo terminu šiaurėje vadinamos ir bylinos, ir istorinės dainos. Terminas bylina yra mokslininkų pramanytas. Be nebus paleidęs jį apyvarton garsus tautosakos falsifikatorius Sacharovas, – bent taip tikina Borozdinas bei Bernekeris. Sacharovas, nesuprasdamas posakio iš „Slovo o polku Igorevie": načati že sja piesnia po *bylinam* sego vremeni, a ne po zamyšleniju Bojanju – prikergė tą terminą prie tam tikros rūšies liaudies kūrinių. Pamažėli tasai terminas įėjo ir į mokslo veikalus; juo ženklinamos liaudies dainos epinio pobūdžio, kuriose daugiausia apdainuojami milžinų-bogatyrių žygiai. Tačiau veikiai paaiškėjo, kad šis terminas nėra tikslus: neaiški nei ta medžiaga, kurią jis apima, nei pažymiai, kuriais jis ją aprėpti turėtų. Ilgainiui šis terminas mokslo raštuose keičiamas kitu, būtent: *bylevoj epos;* šiuo terminu buvo norima pažymėti epinės liaudies dainos, kuriose daugiau ar mažiau atsispindi praeitis. Bet ir šis terminas ne visiems atrodė patenkinamas: jisai neapima daugelio epinių dainų, kuriose istorijos atspindžiai sunku būtų numatyti, kurios vis dėlto turi daug bendrų pažymių su tomis dainomis, kuriose istorija šiaip ar taip atsispindi. Tuomet sumanyta, kad tiksliausias terminas būsiąs *epinė daina.* Pagaliau ir šis terminas pasirodė esąs ne be

tam tikrų trūkumų: jis yra per platus. Jis apima, pavyzdžiui, ir epinio pobūdžio buities dainas. Tuo tarpu mūsų poetinėj tautosakoj yra tam tikras epinių dainų ciklas ar net tam tikri ciklai, kurie formaliniu žvilgsniu sudaro individualinį dainos tipą; pavadinimas *epinė daina* jo neapibūdina. Teko pasiieškoti tikslesnio termino, šitokio termino nustatymo reikalas ypač ryškiai iškilo ryšy su rusų epinių dainų klasifikacijos reikalu.

Rusų epinių dainų masėje išskiriamos kelios tarsi pagrindinės rūšys. Dainos, kuriose dainuojami pasakingi karžygiai-bogatyriai, labai miglotai tesurištos su bent kuriais istorijos faktais; dažnai ir visai nesurištos; lygiai ir pasakingų turtuolių – pirklių dainos. Dainos, palaikančios su istorijos faktais glaudesnių ryšių, vadinamosios *istorinės dainos.* Tarp šių dviejų dainų rūšių siena ne visuomet pavyksta nustatyti. Kiti mokslininkai, kaip Aleksandras Veselovskis, tikina, kad tarp šių dviejų rūšių nesą net jokio principinio skirtumo. Antra vertus, lygiai viena, lygiai ir antroji šių dainų rūšis turi pažymių ir su kitokio tipo epinėmis dainomis. Pirmoj eilėj su vadinamomis *dvasinėmis eilėmis – duchovnyje stichi.* Toliau randas bendrų pažymių ir su *galvažudžių dainomis – razbojničji piesni* (Jermak Timofejevič, Stenka Razin ir t.t.). Pagaliau ir rusų buities dainos, kurioms, sakysime, lietuvių poetinėj tautosakoj dažniausiai atitinka lyrinės dainos, – rusuose jos esti epinio pobūdžio. Aiški siena tarp visų šių rūšių pastatyti nėra galimas daiktas. Viena ar kita kuri daina galima priskirti kuriai grupei tik sekant dainos vyraujantį motyvą. Daugelis, sakysime, dainų bylininio tipo mini istorinį asmenį, Kijevo kunigaikštį Vladimirą Šventąjį, nors jį ir vaizduoja visuomet kitaip negu istorija. Bet šit epinė daina, kur kalba apie 40 maldininkų, vadinamųjų *kaliki perechožije,* yra priskiriama prie „dvasinių eilių". Tuo tarpu joje dainuojamas Vladimiras su savo neišvengiama bylinose žmona, ir patys maldininkai ne mažesni smurtininkai už bogatyrius-karius, ir pati daina savo konstrukcija, savo stiliumi, savo poetinėmis priemonėmis maža kuo skirias nuo bylininio tipo dainų! Arba vėl – vienos dainos apie plėšiką Jermaką Timofejevičių, ypač kur jis

veikia drauge su Ilja Muromecu, yra priskiriamos prie bylinų, o kitos prie istorinių dainų, kitos – prie galvažudžių. Tas rusų tautosakos klasifikavimo darbas yra reikalingas ypatingo atsargumo, ir tiksliai pasakyti, kas yra bylina, nėra toks jau paprastas reikalas.

Rusų literatūros istorijos vadovėliai bylinomis dažnai vadina epines karžygių – bogatyrių dainas ir visą bylinų medžiagą slavofilų mitologų pavyzdžiu padalo į dvi nelygi grupi: 1) *staršije bogatyri* – vyresnieji bogatyriai ir 2) *mladšije bogatyri* – jaunesnieji bogatyriai. Prie pirmosios grupės priskiriamos herojinės novelos apie Sviatogorą, Mikulą Selianinovičių ir Volgą Sviatoslavičių. Pirmasis jų esą simbolina rusų klajoklių gyvenimo gadynę, antrasis – žemės darbo pradžią ir trečiasis – karo luomo įsigalėjimo laikotarpį. Jaunųjų bogatyrių bylinos dalinamos į du ciklu: Kijevo ir Novgorodo. Tačiau veikiai paaiškėjo šios klasifikacijos sistemos netikslumas bei dirbtinumas. Pasirodė, kad „senieji" bogatyriai nė kiek ne senesni už „jaunuosius". „Jaunieji" bogatyriai, Kijevo ciklo, surišti su Vladimiro gadyne, vadinas, su ta gadyne, kurią rusuose ima formuotis ir žemės darbas, ir karių luomo galia. Tad jei Mikula bei Volga ir simbolintų karių gadynę, tai nieku būdu ne ankstyvesnę kaip Vladimiro. O akademikai Ždanovas ir Veselovskis vėliau įrodė, kad padavimai apie Sviatogorą ir Mikulą yra net ne rusų kilmės, kad panašūs siužetai buvo pasklidę ir Bizantijoj, ir viduramžio laikais Vakarų Europoj. Vsevolodas Milleris vaizdžiai parodė, kad bylinų padalinimas į Kijevo bei Novgorodo ciklus neturi jokio – nei geografinio, nei istorinio, nei konstruktyvinio pagrindo.

Vienas pirmųjų bylinų tyrinėtojų, L. Maikovas, buvo pasiūlęs bylinas klasifikuoti keturiais ciklais, būtent: 1) Kijevo ciklas, 2) Novgorodo ciklas, 3) Maskvos ciklas, 4) kazokų ciklas. Bet ir ši klasifikacijos sistema nėra vertesnė už pirmąją. Ir čia grupuojama labai nevienoda medžiaga ir sąvoka „bylina" painiojama. Tariamojo Kijevo ciklo bylinos yra daugiau karinio pobūdžio, daugiau herojinės; tariamojo Novgorodo ciklo yra daugiau novelų, vaizduojančių buitį, pobūdžio. Ir vieno, ir kito ciklo

bylinos nėra aiškiais ryšiais surištos su istorijos faktais, kartais tokių ryšių nėra nė pėdsako. Tariamojo Maskvos ciklo bylinos nėra nei herojinės, nei novelinės, jos yra daugiau kariškai novelinio pobūdžio, ir gana aiškiais posmais jų siužetas yra surištas su istorijos faktais. Šio ciklo bylinos, atrodo, turi daugiau teisės vadintis istorinėmis dainomis negu bylinomis. Ši klasifikacija negali remtis ir bylinų užrašymo vieta, nes vienų ir kitų užrašymo vieta nėra jau tokia skirtinga. Pagaliau rusų gyvenimo istorinis rutulojimos nežino tokių periodų, kokius numato Maikovas, klasifikuodamas bylinas savo sistema. Neišmintinga būtų kalbėti, kad Kijevo periodą pakeitė Novgorodo periodas ar Maskvos periodą pakeitė kazokijos periodas.

Prieš bylinų klasifikavimą į geografinius bei istorinius ciklus pasisako visa eilė rimtų mokslininkų (V. Milleris, Vladimirovas ir kt.), ir jie sako teisybę.

Nes liaudies epinėj dainoj paminėjimas to ar kito istorinio vardo, to ar kito geografinio ploto dar visai nieko nepasako apie dainos kilimo laiką bei vietą.

Bylinų moksle jau įsigyveno tradicija, kad prie bylininio tipo epinių dainų reikia priskaityti herojinės, bogatyrių, jų karo žygių dainos, kaip Ilja Muromecą, Dobrynią Nikitičių; dainos novelinio tipo, kurios su karo žygiais nieko bendro neturi, kuriose atsispindi daugiau buitis, kaip Čiurilą Plenkovičių, Vasilijų Buslajevičių, ypač Sadko Bogatyj Gostj. Pagaliau prie byliną priskaitomos ir dainos legendų-pasakų tipo, kaip Sviatogor, Mikula Selianinovič. Jeigu šios visos dainos vadinamos bylinomis, tai ne dėl jų analoginio turinio, bet dėl jų analoginės formos, – jų konstrukcijos, jų poetinių priemonių, jų dainavimo būdo.

Atsižvelgdamas į visa tai, Vsevolod Fiodorovič Milleris pasiūlė tas epines dainas šitaip klasifikuoti: 1) herojinės bylinos, bogatyrių bylinos ir 2) bylinos nekarinės, bylinos-novelos. Čia turimos galvoj epinės dainos, nesurištos su aiškiais istoriniais faktais. Atrodo, ši klasifikacija būtų priimtiniausia. Ji apima visą medžiagą, remias dainų turiniu, forma ir nuotaika, atskiria tas dainas nuo kitų rūšių. Ši klasifikacija duoda pagrindo tiks-

liau apspręsti, kas yra bylina. Sekant V. Milleriu, bylinomis tenka vadinti kaip pietų, taip ir šiaurės rusų *herojinis buitinis epas* (geroičeski bytovoj), tai yra pasakingos herojinės ir pasakingai vaizduojančios buitį rusų epinės dainos.

Bylinų kilmei ir esmei aiškinti ilgainiui susikuria kelios teorijos. Pradžioj tos teorijos liečia ne tiek bylinas, kiek apskritai rusų tautosaką, rusų epą. Čia pirmoj eilėj eina mitologai.

II

Rusų mitologai, bylinų aiškintojai, eina žymioj Vakarų Europos mitologų įtakoj. Tiesa, žymiausias rusų mitologas – Afanasjevas – savo teorijos pagrindinius dėsnius patsai sumanė, tačiau ir jo dvasią sustiprina bei pakelia Vakarų Europos autoritetas.

Vokiečių romantikų, įkvėpusių liaudies kūrybos meilę, jos tyrinėjimo aistrą, įtakoj genialus Jakob Grimmas meta mitologinės teorijos užuomazgą, plačiai panaudodamas mitologijos lyginamąjį metodą. Pasiremdamas lyginamąja kalbotyra, jis spėja, jog kadaise, priešistorinėj gadynėj, indoeuropiečių giminės sudariusios vieną šeimą. Iš visų indoeuropiečių giminių mitai savo esme siekią tos gadynės, kai jie buvę bendrai vienumoj kuriami. Tuos pagrindinius pirmapradžius elementus jisai ir stengiasi suvokti iš vėlesnės medžiagos, kuri ilgoj gyvenimo kelionėj gavo pergyventi įvairių pasikeitimų. Grimmas, palygindamas mitinius terminus, mitinius vaizdus bei sąvokas, kurių randas įvairiose tautose, nori restauruoti pradžiapradę mitologijos sistemą. Tuo keliu eidamas, jis stengiasi iššluoti visa, ką prie mito pagrindo prilipdė istorijos būtenybė, – jie nori atvaizduoti pradžiaprades sąvokas, kurios susidarė pirminame žmoguje pradžiaprades naivios pasaulėžvalgos rezultate. Tokiu būdu susekus pradžiaprades sąvokas ir vaizdinius, grįžtama atgal. Tai yra jau stengiamasi suvokti, kaip tie pradžiapradžiai elementai pasikeitė ryšy su įvairių tautų istoriniu likimu, ryšy su tautų įvairiomis geografinėmis gyvenimo sąlygomis.

Vienas pirmųjų šią Grimmo minties kryptį rusų senovės liekanoms ir ypač epui aiškinti panaudojo Buslajevas. Į Grimmo teoriją tačiau jisai yra palinkęs tiktai savo jaunatvės raštuos, ilgainiui iš jos įtakos visai išsivaduoja. Tai buvo didelio proto ir patyrimo mokslininkas, iš Grimmo pasiskolino tik pagrindinius teorijos dėsnius ir toliau nuėjo savu keliu. Įsigilinęs į rusų epą, jis prieina prie išvadų, kad epe ne mažesnį vaidmenį už mitologines liekanas vaidina ir geografiniai, istoriniai, knyginiai ir kt. elementai. Esą viena karta gaunanti iš kitos kartos epines dainas, įnešanti į jas daug savo laiko elementų, ypač daug įnešanti iš knygų pasisemtos medžiagos, ir epas iš pagrindo kintąs. Ilgainiui jis pats pripažįsta ir Grimmo teoriją, ir savo pat pažiūras, Grimmo teorija paremtas, pasenėjusiomis ir prisišlieja prie kitos epo aiškinimo teorijos, apie kurią kalba bus vėliau. Visai kitu keliu nueina kiti rusų mitologų teorijos atstovai, kaip štai: Afanasjevas, Aksakovas, Orest Milleris, Potebnia ir kt. Tie rusų mitologai buvo daugiau ar mažiau mokiniai Jakobo Grimmo mokinių, kaip štai Max Müllerio, Kuhno, Schwarzo...

Ypač didelės įtakos turėjo pirmasai. Einant Maxo Müllerio mintimi, pirminis žmogus, kurdamas savo kalbos žodį, kūrė nelyginant mažą poemėlę, kurioje buvo sukaupta arba drąsi metafora, šviesi pažiūra į pasaulį. Kaip esą mūsų laikų poetai netaria žodžio, neįdėdami į jį, tariant, visos savo sielos, nesujungdami su juo gyvo paveikslo, taip esą ir pirminiai žmonės, kurdami kalbą, buvo nesąmoningi poetai. Iš čia esą ir kilusi gamtos reiškinių personifikacija – saulėtekio, vėtros, tamsos ir t.t. Tuomet esą žodis tarnavęs ne tik daiktui ar veiksmui pavadinti, bet drauge ir teikęs daikto ar veiksmo vaizdą. Šia pirminės kalbos savybe, jos „plastišku vaizdingumu" Max Mülleris ir stengiasi paaiškinti mitų susikūrimą. Esą gamtos daiktai žmogui turi įvairiopos reikšmės, įvairiopai jį veikia. Ilgainiui daikto veikimui apibūdinti žmogus prie pavadinimo prideda įvairių būdvardžių, veiksmažodžių. Jei daikto ar reiškinio pastebėtojas yra poetas, jis sukaupia visą savo dėmesį ties viena kuria daikto ar reiškinio savybe, charakteringa stebėjimo momentu. Jei poetas

sukuria dainą, tai atsiliepia ir jo dainoj. Poetas tokiu būdu sukuria daikto ar reiškinio tokį vienpusišką paveikslą, kuris ilgainiui daros ir kitiems žmonėms priimtinas, prikaldamas ir kitų dėmesį prie tos, vieną momentą buvusios, charakteringiausios ar bent charakteringos savybės. Ilgainiui toks vienpusiškas vaizdas įgauna savaimingos reikšmės, savaimingos egzistencijos. Ilgainiui ir pats poetas užmiršta, kad paveikslas prasidėjo iš realaus įspūdžio, kurio jis gavo įsižvelgdamas į daiktą ar reiškinį. Tai kas jau bekalbėti apie kitus! Esą ilgainiui kalba, vaizduotės sustiprinta, padaro stebuklą: *nomina appellativa* pavirsta į *nomina propria*, tokį daiktavardžiai reiškę savybę ar veiksmą, pavirsta asmenimi, *nomen* pavirsta į *numen*. Tai, kas pradžioj buvo ne kas kita, kaip tik tam tikrų savybių, ypatybių ar veiksmų aprašymas, ilgainiui virsta personos gyvenimo aprašymu. Ir toji persona (personifikuotas gamtos reiškinys) pirminio žmogaus sąmonėj virsta dievybe. Šitokiu keliu esą pirminis žmogus kuria ir savo dievus, ir savo mitus. Norint suvokti kurio pirmykščio dievo prasmę ir esmę, esą reikia pažvelgti į jo vardą ne kaipo į *tikrinį* daiktavardį, bet kaipo į *bendrinį*. Jeigu tokios tautos kalboje, kuriai priklauso dievybė, jos pavadinimas yra aptemęs, iš jos nebegalima dievybės prasmės suvokti, tai esą reikia sulyginti su kitomis giminingomis kalbomis.

Pasiremdamas šiais savo pagrindiniais išvadžiojimais, Max Mülleris pareiškia, kad jis, bestudijuodamas indoeuropiečių mitus, priėjęs prie išvadų, kad jie visi sukas apie saulę ir aušrą. Saulėtekis ir saulėleidis, kasdieninis nakties ir tamsos kaitaliojimos, ta visa „saulės drama" ir esanti senovės religinių įsitikinimų ir mitinių vaizdinių svarbiausias objektas bei pagrindinis turinys. Indoeuropiečių tautų mitologijoj Max Mülleris ir suranda visur saulės kulto – „saulės dramos" pažymių. Užtat ir jo teorija yra vadinama *soliarine teorija*. Kiti mitologai (Kuhn, Schwarz) tikino, kad ne „saulės drama", bet „audros ir perkūnijos drama" sudaranti indoeuropiečių mitų pagrindą, nes tai esą pirminiam žmogui darė kur kas didesnio įspūdžio negu saulė su savo šviesa ir tamsa. Esą iš vėtros ir perkūnijos reiškinių

įvairumo ir kilęs visas dievų įvairumas. Todėl ši teorija ir yra vadinama *metereologine teorija*. Soliarinė ir metereologinė teorija viena kitą papildo ir sudaro bendrą *mitologinę teoriją*. Šitokia mitologine teorija ir pasinaudojo kai kurie rusų mokslininkai rusų liaudies epo aiškinimo reikalui. Šios teorinės minties, pritaikintos spręsti rusų konkrečiam uždaviniui, eiga yra šitokia. Rusų tauta iš gilios senovės yra turėjusi tam tikrą natūralistinių mitų kiekį. Natūralistiniai mitai buvo padavimai apie dievus, kurie savo eile buvo gamtos pagrindinių jėgų suasmeninimas. Tų padavimų pagrindus, tariant, kamienus-grūdus rusų tauta esanti atsinešusi iš tos žilosios senovės, kada dabartinės indoeuropiečių tautos gyveno bendru gyvenimu ir padavimus bendromis pajėgomis kūrė. Kai arijų giminė suskilusi į atskiras tautas, tai kiekviena tokiu būdu pasidariusi tauta rutulojusi pirminius padavimus kas sau, prisitaikindama prie savo gyvenimo aplinkybių. Toliau, jau senovėj išsiskaidžiusios arijų tautos turėjusios pergyventi herojinį periodą, tai yra kovos su kita tauta laikotarpį. Tokiais momentais esą kiekvienoj tautoj pasižymi herojai-karžygiai. Tuomet tauta keičianti savo mitų išteklių. Tuomet esą ir kai kurių padavimų prasmė pasikeičianti, ir dievai pavirstą kažin kokiomis esybėmis, kurias prigimtis apdovanojusi stebuklinga fizine pajėga. Taip pasikeitusių padavimų asmenybę tauta imanti lyginti su savo tautiniais realiais herojais-karžygiais; išblyškusiems dievų vaizdams priduodama realingų karžygių savybių, tuo keliu jų paveikslas atgaivinamas. Savo eile realieji karžygiai apdovanojami dievų savybėmis. Tokiu būdu religiniai mitai esą įgauna istorinės spalvos. Taip esą iš *mitinio epo susidaręs herojinis epas*. Tokiu keliu ėjusios ir rusų bylinos. Šią epochą herojinis epas esąs visos tautos kūrinys. Tos epochos dainiai esą ne tiek herojinių dainų kūrėjai, kiek betarpiai reiškėjai to, kas yra visos tautos valia, ką kiekvienas tautos narys lygiai žino ir jaučia. Bet herojinio epo sukūrimu tautos kūryba nesibaigianti. Tauta per šimtus metų užmirštanti senąją religiją, senuosius dievus, senuosius padavimus. Tautos epe dieviškieji elementai pamažu daros vis abstraktingesni, kol pa-

galiau beveik visai išgaruoja. Antra vėl vertus, žmonės ima labiau nusivokti aplinkinio gyvenimo apystatose, ima konkretingiau įvertinti tikrovės davinius. Tokio sąmonės rutulojimos rezultate ir tautos epas nustojąs *irealingųjų* pažymių. Vietoj vis labiau blankstančių mitologinių ir herojinių elementų kas kartą vis daugiau įgauna reikšmės istoriniai elementai. Tokiu būdu susidarąs istorinis epas – istorinės dainos, kuriose mitologinio elemento beveik visai nebesama. Rusų mitologai, daugiausia slavofilai, taikindami šią teoriją bylinoms, ėmė jų faktą savotiškai aiškinti. Pavyzdžiui, rusų metraščiai mini, kad senovės slavai garbinę saulės dievą Dažj Bogą. Tuo tarpu ir vienas tolydžių bylinų karžygių – Vladimiras – visuomet yra lydimas epitetu *krasnoje solnyško* – saulelė raudonoji. Todėl ir Vladimiras iš pradžios esą buvęs ne kas kita tautos epe, kaip tiktai pirmykštis saulės dievas Dažj Bog. Epo istorizacijos procese, virstant jam herojiniu, Dažj Bogas įgavęs garsiojo kniaziaus Vladimiro Šventojo pavidalą. Tas pat esą atsitikę ir su Perūno (liet. Perkūno) dievo paveikslu. Vėlei epo istorizacijos procese Perūnas buvęs pakeistas pranašo Elijo (rusiškai Ilja) paveikslu, kurį vėl pakeitė tautinis herojus Ilja Muromec. Panašiu būdu mitologai bando aiškinti ir kitus bylinų karžygius bei faktus. Jeigu mitologinė bylinų teorija rusų moksle: gana ilgą laiką buvo įsivyravusi, tai šiandie ji kaipo tokia tenka laikyti atgyvenusia savo amžių. Herojinio epo atsiradimas iš mitinio, o istorinio iš herojinio – jokiais daviniais nepatikrinta. Tai yra grynas mitologų prasimanymas. Herojinis epas gali atsirasti pats savaime, nieko apie mitinį nežinodamas, lygiai kaip istorinis epas – be jokio ryšio su herojiniu. Visa epo istorizacijos procedūra, kaip mitologai tikina, dalykas yra grynai iš piršto iščiulptas, jokiais daviniais neparemtas. Jei kartais pirmykštė tautos animistinė pasaulėžvalga turi kai kurios įtakos epui, tai šis faktas dar visai nesudaro pamato tikinti, kad herojinis epas esąs kilęs iš mitologinio. Kaip vienas kitas kritikas pastebėjo, einant mitologine teorija, visi žemės gyvuliai tektų perkelti į dangų, – tiek daug dangųjų reikalų numato tie teoretikai žemėjuose reikaluose! Kiek ši

teorija yra neatsargi, gali iliustruoti šitoksai faktas. Yra tokia bylina apie Iljos Muromeco kovą su sūnumi, kaip juodu abu, vienas antro nepažinusiu, susitinka lygiame lauke ir kaunas. Šią byliną mitologas Orest Milleris aiškina: „Ilja Muromec čia turi būti suprantamas seniausia, plačiausia *dangaus* prasme. Žaibininkas griausmininkas (Perūnas, Perkūnas), gimęs iš jo sąjungos su debesiu (tai yra Muromeco sūnus), kėsinas savo tėvą nužudyti, apipildamas jį visa aibe perkūningų debesų. Bet dangus tėvas (tai yra Ilja) pasirodo esąs galingesnis: prieš savo sūnaus žaibus pasiunčia savuosius žaibus; sūnaus sukauptus tvankius debesis jis savo žaibais susmaigo, suskaldo į skeveldras ir vėlei ryški visoj skaistybėj giedriu, be debesėlio dangumi". Nežiūrint, kad tėvo kovos su sūnumi motyvas taip plačiai buvo pasklidęs žiloje senovėje ir viduramžy, tikinti, kad tai yra grynai rusų tautos kūrybinis motyvas ir dar leisti vienam gamtos simboliui kovoti su kitu tais pačiais žaibais, – jau vieno šito fakto pakaktų, kad mitologinė teorija būtų padaryta mažai tikėtina, jei nepasakius daugiau.

Dar smarkesnių išvadų daro Afanasjevas. Pavyzdžiui, Muromeco ir Sviatogoro kelionės bylina esanti seniausia Perūno mito liekana. Alus, kurį Ilja geria, esanti senobinė lietaus metafora. Žiemos šalčio sukaustytas, bogatyrius perkūninkas sėdi atsisėdęs nejudėdamas (tai yra Perūnija nepasireikšdamas), kol gaivinamo vandens atsigersiąs, tai yra kol pavasario šiluma suskaldysianti ledines grandines ir sniego debesis paversianti į lietaus. Tuomet tik jame gimstanti jėga pakelti kardą ir perkūnija. Arba: „Paveiksle Solovej razbojnik [lakštingala plėšikas] liaudies fantazija suasmenino audringo, perkūningo debesio demoną. Vardas *solovej* duotas, pasiremiant senobiniu palyginimu vėtros švilpimo su šio paukščio švilpimu..." Epitetas „plėšikas" esą simbolino griaunančiąją vėtros galią. Ir t.t.

Tarytum visas liaudies epo rutulojimos procesas ir yra tik vardų pakeitimas! Einant Afanasjevo teorija, pirmapradį bylinų Perūną pakeitė Ilja pranašas, o pranašą – Ilja Muromec. Vadinas, tektų laukti, kad bylina turėtų daugiau Iljos pranašo po-

žymių negu Perūno. Bet Iljos pranašo pažymių ji neturi jokių! Jei bylina būtų liaudies pasaulėžvalgos rutulojimos reiškimas, tai joje turėtų atsispindėti ir visi pasaulėžvalgos etapai!

Mitologų teorijai nelabai tesisekė Vakaruose. Max Müllerio ir Kuhno mokiniai nepasižymėjo mokytojų talentu ir erudicija ir reikalo priekin beveik nestūmė: jie, pagavę mokytojų vieną kitą dėsnį, nelyginant užsimerkę, skuba juos pritaikint praktikos klausimu. Ne toliau nuėjo ir rusai. Žinant tyrinėtojo nusistatymą, jau iš anksto buvo galima numatyti, kur nuves tos ar kitos bylinos tyrinėjimas: paprasčiausia gyvenimo istorija bus pakelta į mitą ir įterpta į „saulės bei audros dramą". Šis tyrinėjimo būdas plačiai vartus atidaro fantazijai ir patį tyrinėjimą išveda iš mokslo sienų.

Tačiau rusų mitologams tenka padaryti išmetinėjimų ir kita kryptimi. Būtent jie tikino, kad rusų herojinis epas esąs visos rusų tautos kūrybos vaisius. Tačiau tąją gadynę, kai rusų epas ėmė formuotis, maždaug IX–XIII šimtmetį, rusų tauta jau buvo suskilusi į atskiras klases, atskirus luomus, griežtai vienas nuo kito besiskiriančius kaip verslo žvilgsniu, taip ir ekonominės bei politiškai visuomeninės padėties atveju. Todėl epas visos tautos kūrybos vaisiaus pažymių jau nebegalėjo turėti. Rusų epe, daugumoj mums žinomų bylinų, atsispindi kaip tik vieno rusų gyventojų luomo žygiai. Rusų epas tenka pripažinti greičiau ne visos tautos kūrybos vaisiumi, bet vieno luomo kūryba; bent kalbant ne apie epo išlaikymą, konservavimą, bet apie jo užuomazgą. Pagaliau romantikų bei mitologų prasimanymas, kad epas gali būti visos tautos kūrybos vaisius, nūdien apskritai yra anachronizmas. Vokiečiai – Merderis, broliai Grimmai, Uhlandas, – įvedė ir pagrindė terminus *Volkssage, Volksepos, Volkslied* – liaudies padavimas, epas, daina ir – daugiausia tuo klaidino. Šios sąvokos ir darė žymios įtakos mokslui labai plačiai. Jos grūmojo senąsias didžias figūras rūkais paleisti. Dingo Homeras, Buddha, Mozė, jų vietą užėmė jų tautos (= *Volk*, liaudis). Esą jei Nibelungų giesmė, Beovulfas, Rolando giesmė, sagos, pasakos mus pasiekė, nežymėdamos kūrėjo vardo, tai esą

atsitikę todėl, kad jas tauta sukūrusi. Tačiau rūkai veikiai išsisklaidė, ir mokslininkai ėmė nagrinėti, kaip tauta, kaipo tokia, gali pagaminti eiles, sukaupti mintį, sukurti veikalą tam tikru menišku planu. Tai padaryti gali tik pavieni asmens. Kiekvienas meno veikalas, didis ar mažas, yra kūrinys pavienio asmens, kuris giliai jautė, kūrinį savy išugdė, konkrečiomis formomis išliejo. Kiti jo kūrinį „priėmė", perdirbinėjo, jo formą ir turinį, net jo esmę pakeitė, bet vis dėlto pagrinde glūdėjo sąmoninga asmens kūryba.

Senoji visos tautos kūrybos teorija ypač pasidarė anachronizmas, pasirodžius gilioms Joseph Bédier studijoms. Tačiau mitologai tuomet į šio klausimo esmę įsižvelgti nebandė. Mitologų teorija rusuose gal būtų visai liūdna užuomaršos mirtimi pasibaigusi, jeigu į ją nebūtų įliejęs gaivinamo balsimo didysai Aleksandras Veselovskis ir tuo pačiu visą mitologų teoriją stačia galva apvertęs. Veselovskio įneštų korektyvų prasmė buvo nauja ne tik rusų minčiai, bet ir Vakarams. Jisai nurodė, kad mitai galėjo susikurti vėlyvesnėj, tariant, krikščioninėj bei knyginėj dirvoj. Esą viduramžio pusiau pagoniškas krikščionis ne visuomet naujųjų šventųjų vardais pridengdavo senuosius dievus, išlaikydamas savo atminty jų atributus. Viduramžio vaizdai ir įsitikinimai galėję rutulotis ir kitu keliu. Krikščionybė platinos dažnai ją priimti protiškai nepasirengusiuose sluoksniuose. Juo toliau ėjo į liaudį evangelijos apsakymai ir legendos, juo labiau jie prisitaikė į liaudies sąmonės lygmenį, juo labiau buvo iškraipomi. Bažnyčios apeigų visokios smulkmenos viduramžio žmogui darė formalinio įspūdžio, žodis buvo suprantamas kaipo darbas, buvo tikinama, kad kiekviename veiksme glūdi tam tikra ypatinga jėga. Juo labiau išblykšdavo evangelijos pasakojimų vidaus prasmė, juo daugiau medžiagos duodavo paviršiaus formos visokiems burtams, prietarams, pasakoms. Krikščionių šventųjų bei kankinių žygių atpasakojimai Europos pusiau laukinių tautų vaizduotėj pavirsdavo herojine saga, šventieji pavirsdavo herojais ar pusiau dievais. Tokiu būdu esą susidaręs naujas fantastiškų vaizdų pasaulis, kuriame krikščionybė daly-

vauja tik kaipo žalioji medžiaga, kurio turinys ir struktūra buvo pagoniški. Visai nebuvę reikalinga, kad tokią gadynę kuri tauta būtų turėjusi turtingą savo mitologiją. Gyventojų sritis, niekuomet nenukreipusi minties nuo konkrečių gyvenimo formų, kiekvieną abstrakciją vertusi konkretybe, lengvai galėjusi kokį pamokomą apologą, asketiškiausią legendą paversti saga, pasaka, mitu.

Aleksandras Veselovskis išplėtė tokiu būdu mitologijos rėmus, tačiau jis ir tuo nepasitenkino. Senosios mitologinės teorijos, kaipo tokios, jis neatmetė, bet įnešė į ją savo korektyvą, atmesdamas per siaurą jos pritaikymą. Jisai pripažįsta, kad mitologinis procesas žmogui esąs įgimtas, kaip ir kiekviena kita psichologinė funkcija. Esą pat pradžioj kiekvienas žodis bent tiek buvęs mitas, kiek jis išstūmęs į priekį kurią pavienę daikto savybę ir, atsiremdamas ta savybe, apsprendęs visą daiktą, kitaip sakant, savybę padaręs daikto simboliu. Tačiau esą negalima visa mitologija suvaryti į dangų, nes joje yra daug buities elementų. Debesų mitai esą vaidina svarbų vaidmenį, bet ne pirmaeilį. Drauge su dangaus mitais rutulojas augalų ir gyvulių mitai. Įvairūs mitologiniai ciklai galėję susikurti, visai nepriklausydami vienas nuo kito. Gyvulių mitai, pavyzdžiui, dažnai esti net ankstybesni už dangujus mitus. Daug kas iš tos medžiagos, kurią ankstybesnieji mitologininkai priskirdavo priešistorinei gadynei, arijų žilajai senovei, pasirodo, nėra jau taip sena. Ne kartą tokia priešistorinė medžiaga pasirodanti kaipo viduramžio padaras, senovės pagonybės liekana, pasirodanti supagonėjusios krikščionybės vaisius ir t.t. Tad pirmoj eilėj ir tenka atskirti epe *tai, kas galima laikyti pagrindiniu elementu, ir tai, kas yra į jį vėliau įnešta,* vėliau įvairių istorijos ir geografijos sąlygų pagimdyta, knygų įtakoj išaugę. Šiam tikslui pasiekti tenka plačiai palyginti kalbamos tautos epas su kitų tautų, su knygine literatūra ir t.t. Čia prasiveria kitoks epo aiškinimo kelias, kuriuo Veselovskls ir nueina. Mitologinė egzegezė ir Veselovskio įsitikinimuose beužima labai kuklią vietą.

III

Ankstybųjų mitologininkų išvadų kraštiškumas negalėjo nepagimdyti tam tikros reakcijos. Prasidėjo viduramžio rašliavos tyrimai, įvairių tautų rašto paminklų lyginimas tarpu savęs, lyginimas su gyvuoju folkloru. Ir mokslininkų akys, bežiūrint jiems tautosakos faktų, prasiveria plačiau. Pasirodo, įvairių tautų tautosakos faktai turi daug bendrų pažymių, tautosaka turi daug elementų, pasemtų iš knygų. Pagaliau Europos tautų folkloro faktai ne kartą sutampa su Azijos tautų folkloru. Šitokios padėties akivaizdoj mokslininkams tenka reviduoti senosios pažiūros ir daryti naujų, dažnai visai nelauktų išvadų. Šiuo žvilgsniu ir rusų herojinis epas duoda labai įdomios medžiagos. Tenka tiktai pasekti vieno kito rusų karžygio-bogatyriaus paveikslai rusų epe ir jų lyg ir ekvivalentai kitų tautų kūrybose. Pavyzdžiui, mylimiausieji rusų epo herojai – Sviatogoras ir Ilja Muromecas.

Apie Sviatogorą mes žinome bylinas, kurios galima suvesti į šituos siužetus.

1. *Sviatogoras ir žemės trauka* (tiaga zemnaja). Sviatogoras išjojo į platų lauką ir girias savo galia – galėtų žemę pasukti, jei atramos tašką rastų. Tačiau, kai du seneliai, kuriuos jis pasivijo, padėjo ant žemės maišelį, kurį jie lengvai ant pečių nešės, jisai, jį bekeldamas, pats įklimpo į žemę iki kelių, o maišelio pakelti negalėjo. Maišely esą buvusi žemės trauka – tiaga zemnaja. (Kitose bylinose Sviatogoras, maišelį bekeldamas, galą gauna.)

2. *Sviatogoro vedybos*. Sviatogoras, Mikulos Selianinovičiaus patariamas, atsiklausia vieno kalvio, koks jo likimas būsiąs. Šis jam išlėmęs, kad Pamario valstybėje jis gausiąs vesti. Sviatogoras, nuvykęs į Pamario valstybę, randa savo nuotaką varganoj pirkelėje, visą į puvėsių žievę įveltą. Sviatogoras padėjo penkis šimtus rublių ant stalo, trenkė kardu į nuotaką ir išjojo namo. Nuo Sviatogoro kardo smūgio mergina pabudo, jos puvėsių žievė sprogo, ir ji atsikėlė gražuolė. Už paliktus 500 rublių ji

pradėjo prekybą, praturtėjo, prisipirko laivų ir nuplaukė į Sviatogoro gyvenamąją vietą. Šis tenai su ja susipažino, vedė ją, ir patyręs, kad tai yra ta pati, kurią jis kardu smeigė, Sviatogoras suprato, kad nuo likimo nepabėgs.

3. *Sviatogoras ir Ilja Muromecas.* Ilja Muromecas randa lygiame lauke Sviatogoro palapinę. Po trijų dienų grįžta į palapinę Sviatogoras, krikštolinėj dėžėj savo žmona gražuole nešinas. Pavalgęs su savo žmona pietų, Sviatogoras nuėjo į palapinę gulti. Tuo tarpu žmona bevaikštinėdama susitiko su Ilja Muromecu ir pamilo jį. Sviatogorienė įdėjo Iliją Muromecą Sviatogoro kišenėn. Pabudęs Sviatogoras uždarė savo žmoną į krikštolinę dėžę ir išvyko į kelionę. Sviatogoro žirgas išdavė, kad bogatyriaus kišenėj sėdi Ilja. Sviatogoras, sužinojęs reikalą, užmušė savo pačią, o su Ilja susidraugavo.

4. *Sviatogoro mirtis.* Sviatogoras, bekeliaudamas su Ilja Muromecu, rado grabą, kuris atitiko kaip tiktai jo ūgiui. Sviatogorui atsigulus graban, jo viršus užsidarė ir niekas jo nebegalėjo atidaryti. Ilja Muromecas bandė jį kardu perkirsti, bet smūgių vietoj vis nauji geležiniai lankai išaugdavo. Du kartu Sviatogoras pūtė pro plyšį, įpūsdamas į Iliją Muromecą savo dvasią – galią; trečią kartą Ilja atsisakė pasilenkti: pasirodo, Sviatogoras norėjęs mirties dvasia papūsti. Kitose bylinose Sviatogoras nepūtė, o tiktai jo putos (prakaitas) iš grabo pro plyšius veržės, kurias Ilja turėjo palaižyti. Visai panašų į Sviatogorą rusų bylinos mini dar bogatyrių Samsoną (jis pats ir Kolyvanas), – bogatyrių visai tolygiuose siužetuose. Tokios yra bylinos.

Panašių daiktų randame ir kitose tautose. Būtent:

1. *Kaukazo tautų padavimuose.*

a) Nartu (tokia Kaukazo senovės tauta) karžygys – milžinas Soslanas vienoje savo stebuklingųjų kelionių randa žemėj gulintį maišelį. Nežiūrint jo milžiniškų pastangų, jis negali maišelio pakelti, nes jame, kaip paskum jam paaiškino, buvusi visų žemių gėrybė. Kitame padavime osetinų karžygys Batrazas negali pakelti maišelio su visos žemės svoriu. Gruzinų karžygys Amiranas už savo išdidumą įklimpsta žemėn.

b) *Osetinų* legenda apie karžygius Mukarą ir Sosryką smulkmenomis primena Sviatogoro susitikimą su Ilja Muromecu.

c) *Totorių* pasaka „Nuo likimo nepabėgsi" pasakoja, kaip karalaitis, nelyginant Sviatogoras, norėjo atsikratyti savo nuotakos (ji sirgo vandens liga, jis smeigė ją kinžalu, o jos tėvams paliko maišelį aukso). Nuo kinžalo smūgio mergina pagijo (vanduo ištekėjo), tapo gražuolė ir pagaliau ištekėjo už karalaičio. Šioje pasakoj kur kas realingiau ir tiksliau pateisinta nuotakos liga, kinžalu (= kardu) smeigimas į ją, pinigų jai palikimas ir jos pagijimas negu Sviatogoro bylinoje.

d) *Ingušų* pasaka pasakoja, kaip vienas kunigaikštis, žmonos apviltas, išsikrausto į tyrus. Ten randa artoją milžiną, kuris ir savo lauką aria, ir skrynią ant pečių nešioja. Pasirodo, ir artoją buvo žmona kartą apvylusi, kurią pavaręs jis vedė kitą. Kad ir ši jo neapviltų, jis ją uždaręs į skrynią ir visuomet ją su savim nešiojęs. Tačiau, atidarius skrynią, pasirodo tenai besąs jaunas vyras, su kuriuo artojo žmona gyveno joje, o šis juodu abu nešiojo.

Kaukazo tautų padavimų epizodai labai primena Sviatogoro bylinas, tiktai kai kurie jų labiau pamatuoti negu bylinos.

2. *Biblija – apokrifai.* Kaip jau minėta, rusų bylinos žino ir Samsoną bogatyrių. Bylinų ir apokrifų turinio atpasakojimas per toli nuvestų. Gana bus paminėjus, kad ir bylinos, ir apokrifiniai šaltiniai mini tuos pačius motyvus, būtent: a) plaukų kirpimą, b) karžygio pasigyrimą ir prietykį su maišeliu, c) grabo mėginimą, d) sunkių daiktų kėlimą (Samsonas – legenda apie šv. Kristoforą), e) Samsono vedybos ir mirtis dėl žmonos (Samsonas sugriauna rūmus).

3. *Suomių padavimai.* Suomių bei estų tautų epai turi daug bendrų bruožų su Samsono bylinomis. Karžygių gyvenamoji vieta, ūgis, stebuklingo kardo motyvai, karžygių puikavimas, pasididžiavimas, skirtos lemties neišvengimas – visa tai duoda progos matyti kalbamųjų tautų epų kai kurį vidują atitikimą.

Panašių paralelių galima pastebėti, įsižvelgiant ir į Iljos Muromeco asmenį bei jo žygius. Pavyzdžiui, kovos su sūnumi motyvas.

1. *Iraniečiai* turi epą apie jų tautinį karžygį Rustemą, kuris daugeliu atvejų primena Iliją Muromecą. Iraniečių epe, net ir Firdusi epopėjos – „Karalių knyga" (Šachnameh) – formoj, irgi vaizduojama tėvo kova su sūnumi. Analoginiai momentai pažymėtini:

a) *Sūnaus kilmė*. Ilja, sunkioje kovoje nugalėjęs moteriškę, vadinamą Baba Goryninka (kitose bylinose Latygorka, kitur – karalienė Zadonskaja; tai nurodo į jos kilmę iš svetimos kalnuotos šalies, esamos už Dono), pagyvena su ja tris dienas ir, ją apleisdamas, palieka žiedą būsimam sūnui. Panašų motyvą pasakoja Herodotas, kalbėdamas apie Heraklą, kai šiam karžygiui beganant žirgus jie prapuolė. Juos pagrobusi buvo viena esybė – pusiau mergina, pusiau angis. Ji sutiko žirgus Heraklui atiduoti, jei jis paliksiąs jai įpėdinių. Heraklas sutikęs ir būsimam sūnui palikęs kilpinę ir juostą. Panašiai dedas ir iraniečių epe – Rustemiadoj. Bemiegančiam Rustemui dingęs žirgas. Pasirodo, jį buvo pagrobęs Semengano karalius Keikausas. Rustemui reikalaujant žirgą grąžinti, Keikausas jį pakvietė į savo rūmus, kur Rustemas tuoj inėjo į santykius su Keikauso dukterimi Techmime. Išvažiuodamas Rustemas palieka būsimam sūnui oniksą. Vadinas, Rustemo sūnus Sochrabas iš motinos pusės yra aukštos kilmės. Iljos Muromeco sūnus – Sochrabui tolygus. Kartais bylinos jį vadina karalaičiu Zbutu (korolevič Zbut), Borisu, Petru, caraičiu Zolotničaninu (carevič Zolotničanin iz Sievernoj Storony da Zolotoj Ordy, – iš Šiaurės šalies bei Auksinės Ordos; Zolotaja Orda – buvusi totorių sostinė už Dono, einant nuo Kijevo). – Ir iraniečių, ir rusų epuose karžygio sūnus tokiu būdu gimsta svetimoje šaly iš pripuolamo vyro su moteriške santykiavimo, kuriame žymu tos ar kitos pusės prievartos elementas.

b) *Sūnaus gimimo ir tėvo ieškojimo momentas*. Ir Rustemas, ir Ilja palieka būsimiems įpėdiniams ženklą: pirmas oniksą, antras žiedą. Rustemo sūnus auga ir vyrėja labai greitai: dešimties metų jis jau sau lygių nebeturi. Muromeco sūnus irgi auga ne dienomis, bet valandomis. Sochrabo (Rustemo sūnus) motina, apreikšdama jam, kas jo tėvas, duoda jam tėvo paliktą oniksą.

Lygiai taip pat pasielgia ir Zbuto motina, atiduodama jam paliktą žiedą. Ir vienas, ir antras savo tėvų ieško, bet jų nepažįsta, tiktai kovoj susitikęs sūnus pirmą kartą pamato ir pažįsta tėvą. Kai kuriose bylinose nematyti, kad sūnus tėvo ieškotų: tiktai netikėtai juodu kovoj susiduria.

c) *Tėvo su sūnumi kovos momentas.* Kai Sochrabas įsiveržė į Iraką, Rustemas buvo Zabulistane, vadinas, pasieny. Bylinose apie Muromeco kovą su sūnumi minima, kad Ilja irgi buvęs pas Zastavą – užtvarą, vadinas, Kijevo Rusijos pasieny. Dvylikos metų Sochrabas reikalauja, kad kas iš priešininko tarpo išeitų su juo į dvikovį. Taip pat ir kai kuriose bylinose dvylikos metų berniokas šaukia sau lygų į dvikovį. Prieš Sochrabą išeina Tusas, po Rustemo galingiausias karžygys. Prieš rusų bernioką išeina tai Dobrynia Nikitič, tai Aliоša Popovič, – galingiausieji po Muromeco karžygiai. Ir Tusas, ir bylinų karžygys lieka nugalėti. Irano karžygiai mano, kad tik Rustemas galės Sochrabui atsispirti. Ir Ilja mano, kad kovoj prieš atėjūną nėra kas jį pavaduoja. Sochrabas, pradėjęs kovą su Rustemu, nurodo į šio senatvę ir pataria su juo – jaunuoliu – nesiimti. Rusų vaikezas, paguldęs Muromecą, tyčiojas jo senatve. Rustemas su Sochrabu iš karto imasi ginklais – ietimis, kardais, kalavijais ir paskui – stačiai ritasi. Tas pats ir Muromeco kovoje. Ir vienu, ir kitu atveju kova tęsiasi tris dienas (kai kurios bylinos, tiesa, kovą baigia per vieną dieną). Ir iraniečių, ir rusų epuose sūnūs iš karto nugali tėvus. Kai Rustemas pasimeldžia, o Ilja prisimena apaštalų pranašavimus – jiems jų pirmykštė galia sugrįžta, ir jiedu nugali vaikus. Abejuose epuose sūnūs žūsta.

2. *Kaukazo tautų padavimai* irgi turi bendrų bruožų su rusų šio ciklo bylinomis. Ypač *nartų* tautos padavimas apie karžygį Sasryką, nužudžiusį savo sūnėną. Sūnėnas, jaunas karžygys, jau buvo nugalėjęs senį Sasryką, tik šis pastarasis savo gudrumu priveikė jaunąjį.

3. *Kitų rytų tautų epai.* Panašų motyvą žino ir *estų* padavimas apie karžygį Kivialį. Kivialis, apleisdamas Estiją, palieka savo sūnui ženklą – vilko dantį. Ištikus suomių karui su estais, pir-

miesiems vadovauja Kiviali, o antriesiems – jo sūnus. Kovoj sūnus nugali tėvą Kivialį, tik pasigailėjęs jo – nenužudo. Kivialis pasiima savo galią, kurią seniau jis buvo po akmeniu pasislėpęs (nes per daug jos turėjo, per sunku buvo visa nešioti), ir nuveikia sūnų, kuris miršta kovoj. Taip pat ir kirgizai turi padavimą panašaus turinio. Jų karžygys Gali, nuveikęs sunkioje kovoje galiūnę moteriškę Darigą, su kuria pagyvenęs, ją apleidžia, įsakydamas būsimą sūnų pavadinti Saidaldu. Saidaldas išauga milžinas-galiūnas. Mekoje viešų žaislų ir rungtynių metu Saidaldas susikimba su tėvu ir jį nugali. Tiktai sužinojęs, kad jis nugalėjo tėvą, patsai nusižudo.

Kaip matyti iš šios trumpos santraukos, įvairių tautų padavimai turi ne tik bendrų motyvų, bet ir bendrų detalių. Tačiau tėvo su sūnumi kovos motyvas yra plačiai pasklidęs ne vien Rytų Europos tautose. Jį žino ir Vakarų Europos tautų kūryba, nors tenai detalės daugiau skiriasi nuo rusų epo.

4. *Vakarų tautų padavimai.* Daugiausia skiriasi nuo rusų epo senovės vokiečių padavimas apie Hildebrandą ir jo sūnų Alebrandą. Čionai tėvas be jokių sunkenybių nugali sūnų, ir abu, vienas kitą pažinę, džiaugias. Kiek žilesne senove dvelkia keltų tautos padavimas apie Klimazorą ir Kartoną. Klimazoras, airių karžygys, susituokęs su britų karaliūnaite, turėjo bėgti. Karaliūnaitė, pagimdžiusi sūnų Kartoną, miršta. Žuvo ir kiti jo giminės. Laikui bėgant, plečias britų-airių karai. Kartonas, nugalėjęs visus airių karžygius, stoja prieš Klimazorą. Kartonas nenorėjo su seniu imtis, bet senis nenusileido. Imtynėse Kartonas sulaužė Klimazoro ietį ir išmušė jam kardą; jis jau rengias surišti senį, kai šis ištraukia kinžalą ir nusmeigia Kartoną. Klimazoras, pažinęs sūnų, apverkia jo mirtį ir patsai miršta.

Čia kiek plačiau paliesti tiktai du rusų epo bogatyriai. Tokių ekskursijų būtų galima padaryti kur kas plačiau. Ir šiuose pavyzdžiuose krinta į akis motyvų panašumas su rytų tautų motyvais. Yra manoma, kad Europos tautos atsikraustė iš Azijos gelmių, kad Azijos tautos, apskritai imant, yra senesnės už Europos tautas. Ar nebūtų galima europiečių tautosakos faktų

panašumas su Azijos tautų kūryba paaiškinti tuo būdu, kad europiečiai savo motyvus yra iš Azijos atsinešę arba vėliau iš jos kuriuo nors keliu gavę?

IV

Dar XVII šimtmetį vyskupas Daniel Huet'as („Traité de l'origine des romans", 1670) metė mintį, kad rytai, Azija, davę garsųjį fantastiškų apsakymų rinkinį „Tūkstantis ir viena naktis", buvo specifinis šaltinis, iš kurio pasklido ir vakaruose visokie pasakingi, fantastiški kūriniai. Vėliau tą mintį palaikė ir anglas John Dunlop, ir vokietis Liebrecht, ir kt. Ta mintis ir rusų dirvoj buvo atstovaujama. Net XIX šimtm. pradžioj kažkoks Makarovas skelbė, kad rusų pasakojimuose apie karaliūnaičius ir „baba jaga" yra kažkas tokio, kas Gango krantais dvelkia. Iš Azijos atsineštą medžiagą galėję vėliau atnaujinti mongolai ir totoriai, paskui toji medžiaga galėjusi visai prisitaikyti į rusų papročius. Nesą jokios abejonės, kad pasakos apie Jonus Karaliūnaičius yra grynos mongolų kilmės (o Ivanach Carevičach).

Čia buvo mesta mintis, ar teisingiau – daugiau spėliojimas, daugiau intuityvus nujautimas. Mintis liko neišrutulta ir tinkamai nepagrįsta. XIX šimtmečio vidury garsus vokiečių orientalistas ir filologas Teodoras Benfey šią mintį išrutulojo į tam tikrą teoriją. Benfey daugiausia kalbėjo apie pasakas ir skelbė, kad jos visos yra kilusios iš indų ir atėjusios į Europą gana vėlai. Esą iki X amžiaus jų atėjo į Vakarus palyginamai nedaug, nes tuomet pasakos keliavo tiktai iš lūpų į lūpas. Pradedant dešimtuoju šimtmečiu, mahometonų ir mongolų tautos, įsibraudamos į Indiją, susipažinusios su indų kūryba, indų apysakos veikiai pasirodžiusios persų ir arabų kalbomis ir [su] rašto pagalba esą veikiai išsiplatinusios po visas musulmonų valstybes Azijoj, Afrikoj ir Europoj. Iš musulmonų pasaulio veikiai jos pasiekusios ir krikščionių tautas. Dar anksčiau esą jos pasklidusios Kinuose, Tibete, iš kur drauge su budizmu pasiėmę jas mongolai. O mongolai, apie 200 metų viešpatavę Europoj, plačiai paskleidę indų kūrybą. Musulmonų ir budistų tautos ir išnešiojo esą indų

pasakas po visą pasaulį. Nelyginant perdavimo punktais Europai esą buvę Bizantija, Italija ir Ispanija. Indų pasakos, būdamos žymiai tobulesnės už vietines, esą greitai visas vietines išstūmusios. Jeigu kur vietinės kūrybos šiokie tokie elementai ir išsilaikė, tai ir jie veikiai esą prisitaikė prie ateivių formų bei siužetų. Antra vertus, jas priėmusios tautos jas žymiai pakeitė, tačiau pakeitė ne iš esmės, o tiktai supainiodamos seniau nepriklausomus siužetus, formas, atskirus bruožus ir motyvus.

Ilgainiui Vakaruose į Benfey'o teoriją buvo įnešta žymių korektyvų, kartais niveliuojančių jos esmę. Tas pat buvo padaryta ir Rusijoj. Tačiau Benfey'o teorija ir grynąja savo forma rado skardaus atbalsio Rusijoj, kur susidarė ištisa *indininkų* grupė, kuri kiekvienam liaudies epinės kūrybos siužetui stengės surasti Indijoj kokį „bočių" ar „pra...pradėdę".

Vienas pirmųjų tokių smarkiųjų „indininkų", teisingiau „*orientalistų*" Benfey'o dvasios buvo Stasovas, nors jis pats ir skelbėsi, kad prie išvadų, panašių į Benfey'o išvadas, jis priėjęs savarankiškai. Jisai, nagrinėdamas bylinų kilmę, kategoriškai pareiškė, kad visų rusų bylinų turinys esą ne kas kita, kaip tiktai mongolų ir turkų padavimų perdirbimas bei iškraipymas. Bylinų pagrinde nesą nieko rusiško. Visi jų bogatyriai esą tik senųjų Rytų mitų, legendų ir pasakų herojai, atitinkamai „perdirbti" charakterio žvilgsniu, daugiau ar mažiau pritaikinti į rusų istorijos populiariuosius asmenis. Bylinos esančios Rytų poemų ir dainų istorijos paskutinis skyrius, visai sugadintas, „kastruotas". Bylinose esą jau ištirpęs tas pagrindas, apie kurį visas reikalas sukas, visa dvasinė pusė, visi vykstančiųjų atsitikimų ir veiksmų vidaus motyvai bylinose nebeturi jokios reikšmės; didžioji aprašymų dalis esanti pamesta, bylinose nebefigūruojanti liaudis ir t.t., ir t.t. Dar toliau negu Stasovas šia kryptimi nueina Potaninas. Jo nuomone, iš Azijos esą atėjo ne tiktai rusų bylinos, pasakos, bet ir beveik visos Europos viduramžio epas. Esą kaip tautos ėjo iš Azijos į Europą, taip ir liaudies kūryba kėlėsi iš Rytų į Vakarus, iš ne arijų tautų į arijus. Potaninas berods Azijoj suranda ir Homero epo šaltinį. Rusų

epas, bylinos, – aiškiai iš Azijos kilusios. Esą senovėj vidurinėj Azijoj buvęs toks Arja-Balo kultas, turėjęs daug savo himnų ir dainų, – ten ir esąs bylinų šaltinis. Tautos, slinkdamos į vakarus, ir atsinešusios to kulto liekanas. Tokiu būdu, einant Potanino teorija, bylinos nėra rytų legendų kompiliacija, perdirbimas, – jos yra kulto legendos, perkeltos iš Azijos į Rusiją!

Už šitokius darbus Stasovo–Potanino teorija buvo pavadinta „rytų teorija" arba „skolinimo teorija" (teorija zaimstvovanija). Šių mokslininkų išvados, jų paskelbtoji medžiaga padarė stipraus įspūdžio. Po „skolintojų" vėliava, „skolinimos" reikalą suprantant kur kas plačiau, susispiečia iš pradžios tokie mokslininkai, kaip antai Aleksandras Veselovskis, Vsevolodas Milleris, Kirpičnikovas, Ždanovas, Sumcovas ir dg. kt. Vis tai buvo per daug stambios figūros, kad jie galėtų pasitenkinti Stasovo–Potanino išvadų krypties paradoksalumu. Tuo labiau kad tos išvados buvo itin neatsargiai daromas. Pavyzdžiui, Potaninas paima liaudies kūrinį, kuris dažnai yra sulietas iš įvairių motyvų, randa, kad kuris motyvas yra panašus į kurią rytų pasaką, ir daro išvadą, kad ištisi kūriniai yra panašūs. Per daug didelės reikšmės jisai duoda ir vardams. Pasitaiko įvairiuose kūriniuose panašių vardų, jis ir deda pastangų įrodyti, kad ir ištisi kūriniai yra panašūs. Iš esamos kalbamuoju reikalu literatūros pagauna kokį posmą, tariant, išpeša, jį sugriauna, visai nepatikrindamas pamato, kuriuo remias išpeštas posmas, – ir vietoj sugriauto pakiša savo tezį, paremtą vienais spėliojimais.

Tačiau, jeigu Stasovas–Potaninas būtų nuėję net tokiu keliu, kur jiems nieko nebūtų galima prikišti moksliško sąžiningumo bei metodo žvilgsniu, vis dėlto ir tuomet jų išvados turėtų sukelti rimtų abejonių. Abejonių, kurių sukelia ir kiti skolintojai, skelbę, kad rusų epas turi panašumų ne vien rytų tautų kūryboje, – kad tų panašumų galima rasti ir Vakarų Europos tautų kūryboj, ir Bizantijos bei Bizantijos žydų šaltiniuose, iš kur esą rusai galėję semti ir motyvus, ir siužetus, ir formas.

Pirmoj eilėj tenka paabejoti, iš kur tie mokslininkai žino, kad rusų dainininkai ėmė ir „pasiskolino" savo kūrybos motyvus

bei siužetus nuo savo artimesnių ar tolimesnių kaimynų? Maža nurodyti vienas kitas epo panašumo faktas, kad būtų galima suvokti „paskolos" reikalas. Norint įrodyti skolinimos faktas, tektų nustatyti, kaip kuris motyvas iš kurios tautos ėjo į kitą tautą ir kodėl ėjo ta, o ne kita forma. Šio reikalo ankstybieji „skolinimos" teorijos šalininkai kaip tiktai ir neišsprendžia. Antra vėl vertus, galima pripažinti, kad rusai savo epą pasiskolino iš Rytų (ar Vakarų, ar Bizantijos – šį kartą nesvarbu). Bet čia kyla naujas klausimas: o kur tą epą gavo tautos, tariant, kreditorės? Jeigu ir jos iš kitur skolinos, tai juk turėjo kada nors kur nors būti tokia tauta, kuri jau nebesiskolino, kuri jau pati kūrė. Juk epas pats savaime negalėjo taip iš nieko imti ir atsirasti. O jeigu kuri tauta tai galėjo sukurti, tai vėl nesuprantama, kodėl ir kur galėjo dingti tie kūrybos gabumai kitose tautose, jeigu jos, jau nieko nekurdamos, skolinos tiktai iš vienos tautos?! O jeigu tokių pradininkių tautų buvo kelios, tai kodėl manyti, kad rusų tauta, šiandie turėdama tokį galingą epą, viską turėjo skolintis, pati nieko negalėdama sukurti?!

Čia yra tokios rūšies principinių abejojimų, kurie negali būti palikti be atsako. Pagaliau jie gundo ir visai priešingą mintį: ar negalėjo kartais įvairių tautų epe panašumas susidaryti nepriklausomai nuo skolinimos? Ar kartais panašios tautų gyvenimo sąlygos negalėjo duoti progos susikurti ir panašiems tautų epams? Analoginė tautų kova dėl buities su gamta ir kaimynais ar negalėjo sudaryti analoginio pagrindo, kuriuo atsiremiant tautų epo herojai yra apdovanojami analoginėmis žmogiškomis savybėmis?

Šių klausimų nepaliko be atsako nei tautosakos mokslas apskritai, nei bylinologija. Ir čia nemažą vaidmenį vaidina tų pačių Vakarų teorijos.

V

Benfey su savo teorija ir savo sekėjais Vakarų Europoj susilaukia rimtų smūgių. Akylesnis įsigilinimas į tautosakos faktus davė progos įsitikinti, kad tautosakos elementai galėjo eiti ne

tik iš Rytų į Vakarus, bet ir atbulai – iš Vakarų į Rytus. Azija savo kultūros išsirutulojime seniai sustojo, senoji Europa ją pralenkė. Tuo labiau teko skaitytis su tokiu stambiu faktoriu[m], kaip klasiškoji Graikija, su jos turtingiausia mitologija. Pasirodo, kad didelė daugybė padavimų, vėliau pasklidusių po pasaulį, yra kilę ne iš Indijos, bet iš Graikijos. Aigiptologų studijos parodė, kad Aigipte būta novelų, pasakų, herojinių padavimų kur kas anksčiau, negu Benfey nurodinėjo. Smarkiai teko benfėjininkams-indininkams ir nuo prancūzo Bédier, kuris griežtai užprotestavo ne tik prieš indininkus, bet ir apskritai prieš visus „skolintojus". Jisai tikina, kad „skolinimos" teorija tėra tiktai tiek priimtina, kiek ji parodo, kaip buvo išsiplėtojusi medžiaga „skolinimos" keliu. Bet esą kai norima įrodyti, kad folkloro medžiaga yra kilusi iš Indijos, tai tokios pastangos esančios visai tuščios. Tokių pastangų Bédier negarbina. Esą benfėjininkai tiek ir temoka daryti – rankioti paraleles bei analogijas. Vienas mokslininkas esą surinko kurios pasakos 10 variantų, kitas pridėjo dar 10, trečias davė dar naujų. Paskui koks mokslininkas, surinkęs 50 variantų, sąžiningai atpasakoja juos žurnale, ir skaitytojas yra priverstas skraidyti drauge su mokslininku iš Norvegijos į Arabiją, iš Italijos į Ukrainą, iš Armėnijos į Bretoniją. Bet sekamame žurnale eina vėl nauji variantai, toliau – dar naujesni, ir taip be galo. Ką esą tokie mokslininkai nori įrodyti? Nieko! Toks darbas esąs tik sekimas teorijos: dirbk ir nemąstyk; toks darbas esą tolygus pašto ženklų kolekcijų rinkimui. Iš Benfey'o teorijos Bédier tepripažino mintį, kad folkloro elementai gali keliauti iš tautos į tautą, iš krašto į kraštą.

Prieš benfėjininkus pasikelia mokslininkai ir iš kitos pusės. Dar senasai Wilhelmas Grimmas kartą buvo pastebėjęs, kad tautosakoj yra tokių paprastų formulų, kurios visų tautų kūryboj atsikartoja. Esą įvairiuose kraštuose galėję atsirasti panašių folkloro faktų, nepriklausančių vienas nuo kito, lygiai taip pat, kaip atsiranda analoginių minčių. Tylor ir Andrew Lang šia kryptimi nueina dar toliau, jų darbuose Wilhelmo Grimmo pripuolamai mesta mintis įgauna filosofinės sistemos pobūdžio. Jie sten-

giasi įrodyti, kad žmogaus prigimtis, jo psichika yra vienokios visame pasauly, – vienokiai žmogus visame pasauly reaguoja į piktą ir gerą pradą. Jų darbas privertė mokslininkus manyti, kad tam tikri padavimai, kaip ir tam tikros atitinkamos sąvokos bei supratimai, neišvengiamai gimsta, kai tautos gyvenimas pasiekia tam tikro kultūriškai istoriško išsivystymo laipsnio. Padavimų, apeigų, dainų formų ir siužetų panašumas įvairiose tautose, einant minėtų mokslininkų mintimi, gali būti paaiškinamas ir be jokio skolinimos. Tas panašumas yra neišvengiamas. Daugelio tautų sąmonėj glūdi tų pačių poetiškos kūrybos elementų gemalas. Ir tautoms susiduriant tarptautiniuose santykiuose, tie elementai susieina kaip lygus su lygiu, kaip panašus su panašiu, vienas su kitu susipindami, vienas kitam darydami įtakos. Šitoks tautosakos aiškinimo būdas paprastai yra vadinamas *antropologine teorija.* Prie analoginių išvadų prieina ir Bédier, prisišliedamas prie antropologininkų srovės, pačią teoriją pavadindamas *poligenezės teorija.* Jo nuomone, kiekviena tauta, kurdama grynus tautinius motyvus, sudarančius jos individualinę nuosavybę, drauge turi sugebėjimo kurti ir bendresnius motyvus, kurie dėl šios jų savybės daros visos žmonijos nuosavybė. Tačiau ir Bédier samprotavimuose galima numatyti tam tikro eklektizmo. Jisai ima iš visų teorijų visa, kas jose yra rimtesnio ir patvaresnio, ir sutaiko savo sąmonėj. Jisai drauge su mitologininkais pripažįsta, kad tautosakos faktuose (pasakose) randas ir seniausiųjų mitų nuotrupų; drauge su antropologais pripažįsta ir pirminės barbarybės liekanas; iš „indininkų" pasiima tezį, kad tautosakos faktai keliauja iš krašto į kraštą, iš tautos į tautą. Ši tendencija, būtent aiškinant tautosakos faktus naudotis ne viena kuria esamąja teorija, bet visas esamąsias sintetinti, Vakaruose kas kartą įgauna vis daugiau ir daugiau galios. Panašiu būdu elgias ir rusų žymieji mokslininkai, studijuodami rusų tautosaką, ir itin bylinas. Čia pirmoj eilėj tenka minėti Aleksandro Veselovskio vardas. Kaip jisai reformavo mitologininkų pažiūras, jau aukščiau minėta. Dalinai buvo jisai ir benfejininkas. Tačiau benfejininku pasidarė ne tiek Benfey'o įtakoj, kiek savarankiškų

studijų rezultate. Tai buvo vienas žymiausiųjų mokslininkų Europoj antrąją XIX amžiaus pusę, stebinąs savo raštų įvairumu ir gausybe, dar labiau stebinąs savo nepaprasta erudicija. Jo raštai užversti medžiagos gausybe. Analizuodamas kokį rusų legendarinį padavimą, palyginimams bei paralelėms naudoja stačiai netikėtiną medžiagos kiekį: čia jis naudoja senovės Bizantijos šventųjų gyvenimus bei cerkvės kanonus, čia jis įtraukia Vakarų lotynišką legendą, skandinavų sagą, vokiečių ar prancūzų viduramžio poemą, rumunų ar naujųjų graikų dainą, vakarų slavų legendą, rytų tautų padavimus, – įtraukia jis medžiagą, išblaškytą po laiko ir geografijos plotus, ir visur jis randa liaudies poezijos bei mitologijos bendrų siūlų. Veselovskis prakirto angą į rusų epo vidaus organišką gyvenimą, į jo realius ryšius su kitų tautų – senųjų ir naujųjų – kūryba. Ypač ryškiai jis nušvietė rusų epo ryšius su Bizantija, pietų slavais ir Vakarų Europos viduramžiu, gausiai panaudodamas šiam reikalui ir krikščionių legendas, apokrifinius padavimus, knygines apysakas ir t.t. Veselovskis labai plačiai atvaizdavo Vakarų ir Rytų tautų kūrybinį bendradarbiavimą.

Pagaliau Veselovskis atidavė tinkamą duoklę ir antropologinei, poligenezės teorijai. Tokiu būdu ir Veselovskio darbuose tenka įžiūrėti tam tikro eklektizmo. Panašiai samprotavo ir darbavos ir kiti žymūs mokslininkai, kaip antai: Kirpičnikovas, Sumcovas, Sazonovičius, Ždanovas..., kurie irgi pasižymėjo pažiūrų eklektiškumu. Veselovskio ir jo mokslo kolegų pažiūrų esmė galima būtų apibūdinti terminu: *susikryžiuojančių srovių teorija* (teorija skresčivajuščichsia tečenij). Visų pirma pripažįstama, kad rusai turėjo tam tikrų, nelyginant „atsineštinių" iš priešistorinės senovės folkloro elementų. Paskui rusai, gyvendami analoginėse sąlygose su kitomis tautomis, kūrė analoginius su jomis tautosakos faktus. Paskui ėjo kuo plačiausias tautų kūrybinis bendradarbiavimas, anot Ovsianiko-Kulikovskio, *psichologinis mainas* (jo terminas). Jau žiloje senovėje rusai turėjo reikalų su įvairiomis tautomis, ar tai prekyboje santykiaudami, ar tai karo laukuos susidurdami, ar tai patys į nelaisvę žy-

giuodami. Taip, pavyzdžiui, chazarams tarpininkaujant, rusai susidūrė su žydų kultūros pasauliu. Su skandinavų–germanų pasauliu rusai susidūrė per kniazių giminę. Skandinavai, ateidami į Rusiją, atsinešdavo savo kūrybos elementų ir grįždami į Skandinaviją nunešdavo rusiškųjų.

Bizantijos pasaulis tuo labiau galėjo turėti įtakos, kadangi rusai palaikė su Bizantija ir gerus santykius – ir mito jos verstine literatūra. Taip pat rusai turėjo santykių ir su pietų slavais, ir su kaukaziečiais, kuriems tarpininkaujant susidūrė su iraniečių pasauliu. Pagaliau ilgos kovos su pečeniegais, polovcais, totoriais – vėlei negalėjo nepadaryti savo įtakos. O kolonizuojant šiaurę, susiliejant su suomių gimine, taip pat buvo progos susidurti ir su suomių epu. Susidūrimas ar bendradarbiavimas su tomis tautomis negalėjo nepadaryti rusų psichikai tam tikros įtakos (pavyzdžiui, ir dabar rusuose tebežymu taip daug mongolų rasės įtakos – ir kalboj, ir būde). Pagaliau pro Naugardą ir Kijevo Rusiją ėjo bendradarbiavimas su Vakarų Europa. Tokiu būdu esą ir tenka paaiškinti rusų epo motyvų, formų ir siužetų panašumas ir kitų tautų epo siužetai bei formos.

Šios krypties mokslininkai rusų epo studijų reikalu labai daug padarė, nušvietė, išaiškino daugelį klausimų bei faktų, apie kuriuos iki šiol buvo vienos legendos tepasakojamos. Jie davė net epo išsirutulojimo vaizdą istorinėj perspektyvoj. Jie padarė didelį *nuvalomąjį* darbą: atskyrė, kas yra gryna rusų kūryba, rusų gyvenimo padaras, kas yra iš svetur atplaukę. Tačiau ir šioje teorijoj yra nemaža ir, tariant, tamsiųjų pusių: ji medžiagą analizavo, ji jos nesintetino. Ji sugriovė senąją pilį, nuvalė nuo plytų kalkes ir šiukšles, bet iš nuvalytų plytų naujų rūmų nepastatė. Ir pačias plytas netvarkingai išdraikė po pievą. Ji kalbėjo tiktai apie epo laukuję pusę. Bet kokiu būdu, kodėl epas turėjo susikurti, ir būtinai ta forma, kokios jis yra, o ne kita? Ji nedavė bylinų susikūrimo, bylinų vidaus gyvenimo vaizdo. Ir todėl bylinų vidaus esmė pasilieka ir toliau nežinoma ir paslaptinga, išblaškytos nuvalytos plytos tebelaukia naujo statytojo sintetiko. Bylinų esmės paslaptis tebelaukia savo burtininko –

spėjėjo, kurs po istorijos kevalu įžiūrėtų ugnį – įžiūrėtų vidaus esmę.

VI

Greta mitologininkų, „skolintojų", antropologininkų teorijų, ima formuotis ir kas kartą įgaut daugiau ir daugiau įtakos vadinamoji *istorinė teorija*, pastaraisiais 25 metais užėmusi vadovaujamą vietą.

Istorinės teorijos šalininkai įrodinėjo ir įrodinėja, kad liaudies lyrinės ar epinės dainos pagrinde glūdi tas ar kitas tikrovės faktas, buvęs akstinas dainai susikurti. Atsirėmus tikrovės fakto susikūrusi daina galėjo patekti įvairiausioms įtakoms, galėjo pasisavinti elementų iš jau buvusių dainininko repertuare padavimų, legendų, lyrinių bei epinių dainų. Ilgainiui esą pirminis tikrovės faktas, davęs impulso susikurti dainai, paskęsta medžiagoj, kuri nelyginant aplipdė pirminį gemalą. O mokslininko uždavinys esąs – atlipdyti istorijos eigoj prilipusioji medžiaga, suvokti dainos pirminis gemalas, – suvokti dainos išsirutulojimo istoriją.

Į bylinų istorinį elementą mokslininkai jau seniai atkreipė dėmesio. Dar 1863 m. Maikovas istorinės teorijos dėsnius pavartojo gana plačiu mastu. Ir tie patys mitologininkai istorinės teorijos esmės nesikratė. Ypač kai Stasovas pasirodė su savo „indiškąja" teorija, mitologininkai, daugumas slavofilai, suskato ieškoti bylinose rusų buities, rusų istorijos, rusų dvasios, kaipo tokios, elementų. Istorinės teorijos dėsnius galutinai suformuluoja 1883 m. Daškevičius. Su istorinės teorijos pagrindiniais dėsniais solidarizuoja ir Aleksandras Veselovskis, dar 1888 metais pabrėždamas, kad bylinų pagrinde glūdi Rusijos istorijos faktas ir kad bylinos yra kilusios iš Pietų Rusijos, dabartinės Ukrainos. Lygiai netoli nuo istorinės teorijos pagrindinių minčių pinas ir Ždanovo samprotavimai. Tačiau šiems mokslininkams istoriniai bylinų elementai teturi antraeilės reikšmės, jie niekuomet nebuvo jų pagrindinių studijų objektas, į juos jie darydavo ekskursijas tiktai pasitaikius progai ar atsitikus tam tik-

ram reikalui. Plačiausiai šią teoriją išrutulojo ir moksliškai ją pagrindė Vsevolodas Milleris savo gausiuose raštuose apie bylinas. Pirmuosiuose savo raštuose jis buvo linkęs į „skolinimo" teoriją, tačiau ilgainiui jis tolydžio tiria bylinų istoriją, tolydžio nagrinėja, kaip ir kiek rusų istorija atsispindėjo bylinose. Vsevolodas Milleris pabrėžia, kad bylinų siužetas galėjo būti ir iš svetur atklydęs, bet bylinos susikūrimas ir gyvenimas rusų dirvoje neišvengiamai turėjo prisisunkti rusų tikrovės elementų. Tad šių elementų Milleris ir ieško bylinose. Jis net per maža tesirūpina bylinų siužeto kilme. Jeigu jis kartais ir šį klausimą nagrinėja, tai juo rūpinas tiktai kaipo argumentu, jam svarbiausia – rusų tikrovės pėdsakai. Nagrinėdamas bylinos istoriją, jisai sulygina visus esančius tekstus ir stengias surasti seniausią bylinos formą. Ir tai padaręs, jisai stengias įspėti bylinos susikūrimo vietą ir laiką. Kokiu kriteriju[m] reikia vaduotis nustatant bylinų variantų senumas, Milleris nenurodo. Kartais bylina jam atrodo senesnė, jei jos yra daugiau užrašų, o kartais – jei mažiau. O kartais bylinos senumo pažymiu laiko jisai jos užrašymo datą, o kartais ir ji jam nieko nesako. Kartais, konstruodamas seniausią tekstą, sulipdo kelių bylinų posmus. Ypatingos reikšmės deda jisai asmenų bei geografijos vardams, nors ir nusiskundžia bylinų vardų painiava. Tačiau vardai jam yra tasai centras, aplink kurį jis grupuoja medžiagą ir savo konstrukcijas. Vardo naudai jisai net ignoruoja bylinų turinį. Esą netenka norėti, kad bylinų asmuo atitiktų to paties vardo istoriniam asmeniui. Istorinis vardas galėjęs pasidaryti epinis dėl jo populiarumo, nors jo realieji bruožai ilgainiui dingsta. Istoriniai vardai liaudies atminty apskritai išsilaiką kur kas ilgiau negu surišti su jais padavimai. Ne kartą Milleris ir pririša byliną prie kurio nors laikotarpio bei asmens, pasiremdamas vienu vardų sutapimu. Antras pagrindas, kuriuo atsiremdamas Milleris priskiria bylinas prie tam tikro laikotarpio, tai – buities bruožai, senovės ekonominio, valstybinio, visuomeninio bei šeiminio gyvenimo elementai. Jei bylinoj esantieji buities bruožai atitinka tos ar kitos vietos tam tikru laikotarpiu gyvenimo apystatoms, tai jis

ir priskiria byliną tai vietai ir gadynei. Taip pat jo samprotavimų eigoj žymų vaidmenį vaidina ir bylinos siužeto sutapimas su istorijos įvykiais. Tai esą irgi nurodo bylinos kilmės gadynę ir vietą. Pagaliau jo konstrukcijose daug sveria ir vadinamieji *padavimai tarpininkai*. Kartais bylinoj pasitaikę vardai duoda jam progos bylinoj ieškoti istorinių pagrindų, reiškia, ieškoti tokių davinių, kurie sutaptų su tikrove. O tokių davinių ima ir neatsiranda. Tuomet Milleris tikina, kad esą buvę tam tikrų padavimų, betarpiškai susikūrusių tikrovės faktų įtakoj, tik jie mūsų nepasiekę. Bylinos esančios tolimesnis tų padavimų plėtotės vaisius. Tad tie mus nepasiekę padavimai esą ir suriša byliną su tikrove.

Vsevolodas Milleris susilaukė daugybės sekėjų, jo pradėto darbo tęsėjų. Jų tarpe žymiausias A. Markovas, kurs rūpinasi suvokti rusų epo kilmę ir jo pirminę sudėtį. Jis stengiasi suvokti bylinų susikūrimo vietą ir laiką, jų literatūrinę istoriją, tai yra suvokti tuos pakeitimus, kuriuos įnešė į bylinas laiko darbas. Markovas, kaip ir kiti vėlyvesnieji Millerio sekėjai (Šambinago, B. Sokolovas ir t.t.), iš viso pateisindami mokytojo istorinę teoriją, bylinų susikūrimo eigoje pabrėžia dar ir kitą faktorių, žinomą iš „skolinimos" teorijos. Būtent jie akcentuoja senovės literatūros paminklų įtaką bylinoms. Šiaip jau nei į istorinės teorijos esmę, nei į jos kūrėjo metodus Millerio sekėjai nieko nauja neįnešė. Vienas tiktai Šambinago bandė įvesti naują bylinų klasifikaciją, – paskirstyti jas į „kanonines" ir „nekanonines", atsižvelgdamas į jų tobulumą bei istorinei tikrovei artumą. Tačiau iš šių pastangų nieko neišėjo, – niekas jo nepalaikė, ilgainiui ir jis pats nuo savo naujovės atsisakė.

Bylinų tyrinėtojai, istorinės mokyklos šalininkai, daugiausia ir pasidarbavo, nupiešdami bylinų susikūrimo ir išsiplėtojimo vaizdą. Jiems teko atsakyti ir į „prakeiktuosius" bylinų gyvenimo klausimus: kodėl bylinos daugiausia dainuoja Kijevo bei Novgorodo–Maskvos Rusiją, o jų pačių berandama tik Rusijos šiaurėj? Kada, kur ir kokiu būdu jos susikūrė? Tad tenka įsižvelgti į tą vaizdą, atidedant kol kas į šalį kritiškus išmetinėjimus istorininkų teorijai, kurių verta istorininkams nemaža prikišti.

VII

Poetas nedainuoja kaip vieversys pavasarį. Jam reikalingas tam tikras impulsas, duodąs progos jo kūrybinei energijai pasidaryti aktingai. Istorinė teorija ir sako, kad toks impulsas bylinoms susikurti ir buvę tam tikri istorijos faktai – asmenys ir įvykiai. Tiktai istorinė teorija bylinų istorizacijos procesą veda kitu keliu negu aukščiau minėta mitologinė teorija. Būtent. Kiekvieną žymesnį visuomeninio pobūdžio įvykį esą gyvai atjaučia visi visuomenės nariai, ypač tieji, kuriuos jis betarpiškai liečia. Visuomenė, atjausdama įvykį, į jį reaguoja. Visuomenės nariai poetiškų gabumų kuria apie įvykį poezijos kūrinius, dainas. Tokie įvykiai lygiai gali būti istorinio pobūdžio, lygiai religiniai-apeiginiai, lygiai šiaip šiokiadienės buities, kurie tik gali sužadinti jausmus ir vaizduotę. Tokiu būdu liaudies kūrybos pamate glūdi realingi įvykiai. Į tą kūrybą savo keliu negali neatsiliepti liaudies pasaulėžvalga. Kalbant apie bylinas, – jose negalėjo neatsiliepti mitologinės liekanos ar bent animistinės pasaulėžvalgos palaikai.

Rusų senovės raštų liekanos, visa eilė kronikų paduoda kad ir trumpų žinių apie senovės rusų dainas. Tas kronikas, metraščius, daugiausiai rašydavo vienuoliai, nusistatę prieš pasauliškio gyvenimo viešuosius reiškinius; dainų buvimą jie mini su širdgila, pačias dainas išniekindami. Esant tokiai padėčiai, nesą pamato įtarti, kad metraščių rašytojai dainų buvimą būtų pramanę. Jie nepaduoda tų dainų teksto. Bet jau lenkų metraštininkas Długosz, aprašinėdamas lenkų karaliaus Leškaus karą su rusų kniazium Mstislavu Udaluoju 1209 m. (Tą karą lenkai pralaimėjo) vaizduoja rusų džiaugsmą, kurį jie esą reiškė, garsiai šaukdami: „O, velikoje Svetilo, pobieditelj Mstislav Mstislavič! O, chrabryj sokol!" (Švietuly didysis, nugalėtojau Mstislave Mstislavičiau! Sakale narsusis!) Šis Dlugošo liudymas esąs itin svarbus. Visų pirma ši citata labai artima stiliui išlikusios vienintelės rytų slavų XII amžiaus poemos „Slovo o polku Igorevie" – „Daina apie Igorio žygį". Antra, ir šioje poemoje yra

pasakyta, kad buvo dainuojamos dainos kniaziams ir jų žygiams pagarbinti. Dainuojama ne tik rusuose, bet ir skandinavuose, vokiečiuose, moravuose. Pati poema yra jau Igorio ir jo družinos (kariuomenės) išgarbinimas. Pagaliau Dlugošo paduodama citata yra labai artima ir bylinų stiliui. Dlugošo citata apibūdina tris momentus: 1) Mstislavo laimėjimą, 2) pakilusį, džiaugsmingą kariuomenės ūpą, 3) kariuomenės garbinimą Mstislavui. Lyginamosios kitų tautų epų studijos duoda pamato manyti, kad tie trys momentai yra tasai metas, kada tauta ar kuris jos luomas kuria dainas, kuria epą. Eidamas lyginamųjų studijų keliu, dar pats Veselovskis priėjo prie išvados, kad tautos epinės dainos, tautų epai gimsta iš lyriškai epinių dainų. Tinkąs koks svarbus, liečiąs tautos, visuomenės ar kurio luomo reikalus įvykis, sujudinęs žmones, – ir susijudinusios širdys kuria dainas vadams, jų draugams, šiaip pasireiškiantiems ar pasireiškusiems asmenims. Yra davinių manyti, kad tokios sukurtos dainos pradžioje, būdamos daugiau epizodinės, yra apeiginio pobūdžio. Kad tokių apeiginių dainų rusuose jau yra buvę IX-X šimtmetį, – metraščiuose pėdsakų galima susekti. Kitos dainos, kartą padainuotos, savaime miršta, kitos įsimuša žmonių atmintin. Įvykiai, dainas pagimdę, grimzta praeitin, jų skardas tegyvena dainoje, o dainos kas kartas daros abstraktingesnės, tai yra mažiau besurištos su realumo faktu. Iš karto jas dainuoja liaudies poetai dainininkai, paskum jau susidaro tam tikri profesionalai dainininkai. Tą mintį esą galima patikrinti kad ir Vakarų Europos liaudies kūrybos istorijoje. Taip atsitikę ir su rusų liaudies dainininkais. Senovės Rusijos valdovas buvo kniazius su savo družina. Šis kariškių luomas dalyvavo daugiausia visuomenės gyvenime, turėjo daugiausia įspūdžių, pareiškė daugiausia iniciatyvos. Pagaliau šis luomas gyveno pilnesniu bendruomenės gyvenimu. Visai suprantama, kad iš šio rusų gyventojų luomo galėjo pradėti reikštis kolektyvinė liaudies kūryba. Metraštis, minėdamas 1149 metų karą, sako, kariškiai (muži otjni = družinininkai) padarė kniaziui Andriejui Bogoliubskiui „didžią garbę". Kaip ta garbė galėjo reikštis, paliudija minėtasis Dlugo-

šo pavyzdys. Šiuo žygiu, matyti, garbinime dalyvauta visos družinos, dar nebūta dainininko profesionalo. Bylinų tekstas aiškiai liudija, kad yra buvę ir neprofesionalų dainininkų. Taip, pavyzdžiui, bylina apie Dobrynią Nikitičių vaizduoja, kaip šis persirengęs atėjęs į puotą, sugrojęs ir padainavęs geriau už profesionalus. Ši bylina rodo dainininkų profesionalų buvimą, kurie dainuodami groja kankliais (gusli jarovčaty). Profesionalų dainininkų atsiradimas istoriškai nesąs nepateisinamas daiktas. Augant rusų visuomenės ir valstybės gyvenimui, – gyvenimo aplinkuma neišvengiamai turėjo iššaukti atskirą dainininkų luomą. Kniazių skaičius padidėjo, prisėdo jų visur miestuose ir miesteliuose, padaugėjo družininkų karių, priviso bajorų ir šiaip turtingų žmonių – rados didelis reikalas žmonių, kurie galėtų linksminti kniazius, bajorus – valdantįjį luomą. Net ir naujais laikais kiekvienas karalius ar kunigaikštis laikė savo pareiga turėti prie dvaro būrį linksmintojų, teatro dalyviais vadinamų! Visai natūralu, kad iš karių luomo, vėliau ir iš kitų, ėmė skirtis dainininkai, kuriuos rūmuose mielai priimdavo ir gausiai apdovanodavo. Bene tokį profesionalą dainininką mini ir metraštis (Ipatjevo), pažymėdamas 1240 m., kur pasakyta, kad „garsųjį dainininką Mitusą, nepanorėjusį tarnauti kniaziui Danilai, atvedė surištą ir apdraskytą". Profesionalų dainininkų buvimą paliudija ir minėtoji poema „Slovo o polku Igorevie". Profesionalų dainininkų kūryba eina jau kitu keliu negu šiaip dainininkų – iš minios. Profesionalas dainininkas, kurio didžiausias tikslas yra kniazius garsinti, daugiausia dainuoja apie senovę, imdamas senovės siužetus, pindamas juos su dabarties įvykiais, gražindamas juos savo išminties pažibomis. Iš vienos pusės – jam jau susidaro tam tikras repertuaras. Apie kurį nors svarbesnį įvykį savo dainas jis sutraukia į krūvą (į praeities dainas), tariant, kuria epą. Iš antros pusės, istorinius įvykius apdainuodamas, esamą medžiagą savaip dabarties tikslui pritaiko. Iš jo istorinio tikrumo nėra ko laukti, nes jisai kaip „Slovo o polku Igorevie" dainius sako: „mintimi lakioja po medį, pilkuoju vilku po žemę, raibuoju aru padangėje, jis kleketuoja per

laukus ir kalnus". Atsiradus profesionalų dainininkų, tautinio epo faktas rusuose buvęs jau neabejojamas.

Vėliau dainininkai profesionalai sutapo su tam tikru gyventojų sluoksniu, pradžioje susidariusiu iš atėjūnų, – su vadinamais skomorochais. (Skomorocho žodžio kilmė aiškinama dvejopai. Vieni sako, kad tas žodis esąs kilęs iš arabų žodžio *mascara*, kurs reiškia juoką, juokdarį; kiti sako, jis esąs kilęs iš graikų žodžio *skommarchos*, kurs reiškia juokdarių viršininką meisterį.) Skomorochai į Rusiją atėjo iš Bizantijos ir Vakarų Europos. Senojoj Romos imperijoj buvo pasklidę vadinamųjų mimų bei gastrionų, tai yra keliaujančiųjų aktorių, muzikantų, fokusnikų, dainininkų. Iš jų vokiečiuose išsidirbo garsieji špilmanai, prancūzuose – žonglieriai. Kai kurie senovės rusų raštai mini greta skomorochų ir špilmanus, tuo rodydami jų kilmę iš Vakarų. Tačiau vardas skomorochai liudija, kad jie galėjo ateiti į Rusiją Bizantijai tarpininkaujant. Iki ateinant skomorochams Rusijoj teatro menas berods nebuvo žinomas. Jie, kaipo naujiena, buvo mielai sutinkami visose iškilmėse, puotose, vestuvėse ir t.t. Skomorochai – linksmi vyrai. Metraščiuose ir kituose senovės raštuose yra daug medžiagos, rodančios, kaip kniaziai mėgo linksmintis, dėdamies prie skomorochų linksmybės. Bylinos pažymi, kad jiems puotose ar šiaip iškilmėse buvusi skiriama net tam tikra vieta – skomorochinė, tik už ypatingą pasižymėjimą juos prileisdavę prie bendro stalo. Kiek dvarai, bajorai bei prasčiokai skomorochus mėgo, tiek dvasiškiai jų nekentė. Kijevo metropolitas Kirilas Turovskis, gyvenęs dvyliktą šimtmetį, nelyginant mūsų Duonelaitis, keikė skomorochų meną, nes jie puotose „šoka, dainas dainuoja, pasakas šėtoniškai mykia..." Iš aibės prakeikimų, skomorochams skirtų, iš paminėjimų metraščiuose ir bylinose bent apytikriai suvokiame skomorochų veidą.

Skomorochas – dainininkas. Jis groja ir dainuoja. O dainuoja jisai, kaip ir senovės dainininkai, dainuoja senovės žygius, pindamas juos su dabarties įvykiais, gražindamas savo žodeliais – priežodžiais. Susiliejus profesionalams dainininkams su skomo-

rochais, epo istorinė pusė negalėjo nenukentėti. Skomorochai – svieto perėjūnai, visko savo amžiuje yra matę. Jie žino, kur kas reikia dainuoti ir kaip dainuoti. Jie daug atsinešė ir svetimų elementų, painiojo juos su rusų medžiaga, o ir šią taip naudodavo, kad tik didesnio pasisekimo turėtų, daugiau pasipelnytų. Atsižvelgus į šiokį samprotavimą ir į dainininkus, nuspręsta, kad bylinos ėmė formuotis IX–XIII amžiuje, eidamos iš istorinių įvykių. Nelyginant kaip Fr. Miklosich (skait. Miklošič) sako: „Kiekviena herojinė daina svarbiausiais bruožais yra vieno laiko su dainuojamu įvykiu".

Į klausimą, kodėl bylinas težino vieni velikorosai, ypač šiaurės velikorosai, o jos dainuoja įvykius iš dabartinės Ukrainos žemės (bylinose dainuojami centrai – Kijevas, Perejaslavlis, Volynės Galičas, Černigovas – visa tai Ukraina; išimtį sudaro Novgorodo ir Rostovo–Suzdalės centrai), – į tą klausimą atsakyti buvo ne taip lengva. Visų pirma kilo klausimas, kurios slavų giminės buvo senovės kijeviečiai. Dabartinė ukrainiečių tauta – naujas padaras, – ar jau egzistavo jos užuomazga ir Vladimiro laikais? Kijevo periodo literatūra yra žinoma tik iš nuorašų, padarytų šiaurėje. O tie nuorašai galėjo būti pritaikyti (ir buvo) į šiaurės rusų tarmę. Vėlei, senovės raštuose buvo labai žymi vadinamosios senosios bulgarų kalbos įtaka, kuri atėjo į Kijevą drauge su krikščionybe ir raštu iš pietų slavų. Bet laikui einant ir toji kalba – senovės raštų kalba – pradėjo pasiduoti vietos įtakai. Tokiu būdu suvokti, kokia kalba kalbėjo Vladimiro laikų kijeviečiai, nėra toks lengvas daiktas. Nuo Karamzino meto rusai buvo įpratę manyti, kad rusų istorija tęsėsi tolydžio nuo Riuriko iki dabarties, vadinas, kad ir visoje Rusijoj kalba buvo vienokia ir tik vėliau suskilo, tariant, į „tarmes" – velikorosų, gudų, ukrainiečių. Kadaise liūdnai garsus Grečas paaiškino, kad ukrainiečių „tarmė" esanti lenkų įtakoj pagadinta velikorosų kalba. Kiti vėl manė, kad pirminė Rusijos slavų kalba ėmė skirstytis „tarmėmis" tik pradedant XIV amžiumi. Tačiau toksai mokslininkas, kaip Šafarikas, o vėliau ir Miklosichas, ukrainiečių kalbą pripažino savita. Pereito šimtmečio vidury Pogodinas

paskelbė naują teoriją. Esą Kijevo Rusijoj gyvenusi velikorosų giminė, tik totoriai arba ją išpjovę, arba išviję. O į jų vietą atėję gyventojai iš Galicijos, ir iš jų susidariusi ukrainiečių tarmė Kijevo srity. Veikiai pasirodė, kad Pogodino samprotavimai niekuo negali būti paremti. Į ginčą vėliau įsiterpė ir toki mokslininkai, kaip Žiteckij, Potebnia, A. Sobolevskij, Gruševskij ir kt. Šio filologinio ginčo smulkmenų nagrinėjimas per toli nuvestų.

Pagaliau yra manoma, kad senovės Kijevo Rusijoj vartota kalba buvo tasai pagrindas, iš kurio išsirutulojo vėliau rusų bei ukrainiečių kalbos. Rusų (velikorosų) kalba nuėjusi nuo pirminio pagrindo toliau, o ukrainiečių kalba – ne taip toli. Toks paminklas, kaip „Slovo o polku Igorevie" yra artimesnis ukrainiečių kalbai. O jei taip, jei bylinos ėmė formuotis IX–XIII štm. Kijevo Rusijoj, tai kokiu būdu pasidarė, kad bylinas išlaikė velikorosai, itin Rusijos šiaurėj, ir dabartiniai Kijevo srities gyventojai – ukrainiečiai bylinų nebeturi? Vadinasi, filologai istoriškajai bylinų aiškinimo teorijai iškėlė labai rimtą sunkumą. Istorininkai pasiryžo ir jį nugalėti – šiuo, tariant, kilniu tikslu pasikvietė į pagalbą istoriją. Jie tikina, kad senoji Kijevo Rusija buvo neramiausia senovės rusų žemė. Gyvenimas čia virte virė, sunkiausios kovos ėjo vienos po kitų. Vieną svarbų tautos gyvenimo įvykį privertė užmiršti kitas, dar svarbesnis. Susikūrusi Kijevo Rusijoj kazokija, nugrimzdusi nuolatinėse kovose su totoriais, su lenkais, net su turkais, savaime užmiršo senąjį heroizmą, senąjį epą. Ir jo vietoj liaudis kūrė kitas dainas: ukrainiečiai turi savo garsias dūmas, istorines dainas. Jos yra jau daugiau lyriškos negu epiškos. Tai jau vėlesniųjų laikų padaras. Ir jos vaizduoja naujus karžygius – kazokus, jų vargus, jų žygius, jų naują heroizmą. Naujosios lyriškai epiškos dainos dar nesuspėjo susimesti ciklan: jos tebėra kupinos to gyvumo ir neramumo, kuriais gyveno to meto Ukrainos gyventojai. Šiuo reikalu Žiteckis apie jas ir sako: „Seniausios ukrainiečių dūmos mums pasakoja apie totorių puolimus, apie totorių nelaisvę, apie kazokų kovas su totoriais. Ši tema suriša dūmas su padavimais iš lietuvių gadynės, kada Kijevo žemėje pečeniegus ir polovcus pakeitė totoriai.

Sprendžiant iš „Slovo o polku Igorevie" turinio, galima tikrai pasakyti, kad ukrainiečių dūmos yra Kijevo gadynės dainininkų tęsinys, tik dūmose kniaziai karžygiai užleido vietą kazokams karžygiams, polovcai – totoriams... Tai yra tikra žodžio prasme istorinis epas, tautos gyvenimo poezijos metraštis". Vadinasi, ir ukrainiečiai turi nelyginant „bylinų". O bylinų epą nunešė į šiaurę visoki kolonistai, kariškiai, maldininkai. Ramieji gyventojai traukė į šiaurę, kur pietų Rusijos gyvenimo verdenis nesiekė. Ypač šiaurės kolonizacija smarkiu tempu prasidėjo, kai laisvasai Novgorodas savo laisvę prarado. Čia jau traukė į šiaurę ir visi tie elementai, kurie nenorėjo tikti su naująja dalykų tvarka. Traukė į šiaurę ir politikos nusikaltėliai, kur jų joks budelis nepasiekdavo. Bėgo į šiaurę ir šiaip laisvos dvasios žmonės, Maskvos teroro pabūgę. Pagaliau, įsiutus Rusijoj cerkvės reakcijai, kai dvasiškiai paėmė į savo rankas visą viešojo gyvenimo kontrolę, liūdnos dienos atėjo pirmučiausia skomorochams. Ir šie traukė į šiaurę, nusinešdami tenai savo dainas, savo meną. Šiaurės nesiekė istorijos triukšmas, gyvenimas čia bėgo savo lygia vaga. Šioje naujai susidariusioje gyventojų plotmėje ir glūdėjo senovinės poezijos išteklius. Šie gyventojai, nuolat kovodami su vargana gamta, nebuvo jos prislėgti. Čia buvo subėgę ir vietoj išaugdavo laisvūs, stiprūs charakteriai, ištrykšdavo energija. Proto ir poezijos reikalavimai rasdavo maisto senovės padavimuose, gyventojų įsiimtuose ir išsiplėtojusiuose. Kiti Rusijos kraštai bylinas jau seniai buvo pradėję miršti. Kai kurie XVII šimtmečio rankraščiai paduoda pasakų, kuriose ryški bylinų turinys. Vadinas, bylinų dekadansas turėjo prasidėti dar prieš XVII šimtmetį.

Įrodinėdami, kad bylinos yra kilusios iš pietų, kad jos yra iš dabartinės Ukrainos atgabentos į šiaurės Rusiją, istorininkai, tariant, pašaukia teisman pačias bylinas, – atsiremia jų vidaus prieštaravimais. Esą dainuojant kniazius, bogatyrius, Kijevo Rusijoj garbinimo momentas savaime suprantamas. Tačiau šiaurėje yra dainuojamos garbinimo strofos ir tokiems herojams, kaip Solovej Razbojnik, Čiurila ir pan., kurių visai berods nėra už ką garbinti. Čia garbinimo formula naudojasi tokiomis pat

teisėmis, kaip ir vadinamasai pastovusai epitetas – abiejų poetiškų formulų istorinis kelias vienodas. Arba šiaurės žmogus dainuoja byliną apie stepus, kurių jis savo gyvenime nėra matęs ir apie kuriuos jis jokio supratimo neturi. Jis negali įsivaizduoti, kad stepuos joks medis neauga. Ir dainuoja jisai, kad stepų vidury krūmas išaugo ar riogso privirtę pūzdrai – „valežnik". Arba vėlei – mylimas bylinų posakis – „pole čistoje" – grynas, plynas laukas. Bet šiaurės Rusijoj tokių dalykų nėra. Todėl ir kyla paralelizmas, prasidedąs formula: „Ne liesina v čistom polie šatajetsia" (ne miškužis plynam lauke šmešėluoja). Bogatyrius joja per tokį plyną lauką, kur „Sucho penjeve, koreniščе polomalosia" (sausas kelmas, šakniakuolis sutraškėjo). Kitur bylina dainuoja net Saratovo stepų miškus – o stepnych liesach Saratovych!

Istorininkų įsitikinimu, šitokių keistumų radęsi bylinose dėl to, kad šiaurės gyventojas, dainuodamas iš pietų atneštas dainas, yra drauge verčiamas dainuoti ir stepus, apie kuriuos jokio supratimo neturi.

Kai kurie mokslininkai (Vsevolod Miller) yra linkę į šį bylinų kilmės bei kelionės vaizdą įvesti žymių korektyvų. Jie mano, kad iš pietų Rusijos į šiaurę tėra atneštos tik tos kariškos bylinos, kurių vyriausius karžygius mini ir pietų velikorosų epas. Tokie bogatyriai esą: Ilja Muromec, Dobrynia Nikitič, Alioša Popovič. Kitos bylinos, šiaurėj užrašytos, gal būsią šiaurėje ir gimusios. Tačiau ir šis korektyvas nekeičia bendro bylinų kilmės konstrukcinio vaizdo.

VIII

Anksčiau nupasakotos bylinų kilmės vaizdas, kurs remiasi daugiausia istorininkų samprotavimais bei išvadžiojimais, iš šalies žiūrint, atrodo gana tikslus ir teisingas. Tačiau, giliau į jį įsižvelgus, pasirodo, kad čia ne viskas tvarkoj. Vaizdo pagrindų analizė parodo, kad čia reikia elgtis labai ir labai atsargiai. Pasirodo, kad istorininkų studijų metodai toli gražu ne be nuodėmės. Jie visų pirma pririša bylinas prie tam tikro istorinio įvy-

kio, atsiremdami vardų atitikimu. O šios pažiūros negalima pateisinti nei teoretiškai, nei praktiškai. Sunku įsivaizduoti bei pateisinti toks liaudies kūrybos procesas, kuriame būtų išlaikytas vienas tik istorinis vardas, kada kūriny neišlieka nė vieno asmens ar įvykio realaus bruožo, kaip dažnai bylinose atsitinka! Vardų sutapimas neduoda jokios praktiškos naudos. Jeigu istorinis vaizdas bylinoj užsiliko ir joje nėra nė vieno tikro istorinio bruožo, tai toks vardas nieku būdu negali būti liudytojas bylinos senumo reikale. Vardas, esminiais bruožais nesurištas nei su istorijos asmenim, nei su įvykiu, yra pats reikalingas liudytojų, yra tik moksliškas iksas, ir daugiau nieko. Kas kita, jei pačiame epe yra istorinių bruožų. Dėl tos priežasties su tautosakos istoriniais vardais tenka elgtis ypatingai atsargiai, juo labiau atsargiai tenka daryti išvados iš vardų fakto.

Antras istorininkų abejotinas papratimas – tai statyti bylinų istoriniai ryšiai, remiantis buities elementais, valstybinio bei ekonominio gyvenimo bruožais. Tai būtų visai tikslus ir geras daiktas, jei būtų galima tiksliai nustatyti, kad tokie ir tokie papročiai (ar buities savybės) buvo tam tikrą laikotarpį tik tam tikroj vietoj. Jei tokie papročiai atsispindėtų bylinoj, tai būtų galima tikinti, kad bylina yra kilusi iš tos vietos ir iš to laikotarpio. Tačiau rusų gyvenimas plačiausioje geografijos ir istorijos erdvėje yra toks vienodas. Dėl to ir buities savybių atsispindėjimas bylinoje maža ką tegali pasakyti apie jos kilmę.

Pagaliau istorininkų pramanyti „padavimai tarpininkai" yra grynas fantazijos padaras, niekuo nepagrįstas. Ir dėl to savo teorijos praktiškose išvadose istorininkai ne kartą pasiekia labai liūdnų rezultatų. Tai jų nustatyti „pirmapradžiai" bylinų tekstai dažnai pasirodo esą vienas prasimanymas, tai istorinių vardų statymas priešais neturi faktų pagrindo, jei buities pažymių sulyginimai neturi nei chronologinio, nei teritorialinio specifingumo, tai jų analizės siužeto srityje pakyla į abstrakciją. Istorininkų metodai plačiai atveria vartus sauvalei ir fantazijai. Nors jie savo samprotavimų negali įrodyti, kad jie pasidarytų visiems privaloma tiesa, bet užtat užkerta kelią ir oponentams.

Pavyzdžiui, vienas istorininkas (Šambinago) tikina, kad bylinų herojaus Vasilijaus Buslajevičiaus tipo susiformavimui žymios įtakos padarė Ivan Groznyj, realusis asmuo. Istorininko įrodymai neišlaiko kritikos, bet ir negalima įrodyti, kad jis sako netiesą. Tai įrodyti reiškia įrodyti, kad Ivan Groznyj neturėjo įtakos Vasilijaus Buslajevičiaus tipo susikūrimui. Šitoks daiktas įrodyti iš esmės nėra galima. Taip yra apskritai ir kitų istorininkų konstrukcijose. Galų gale pasidarė, kad patys istorininkai ir savybėje nelabai tesusikalba. Vienas tikina savo, kitas savo.

Vienas kito negali nei įtikinti, nei „sumušti"; kiek istorininkų, tiek konstrukcijų. Net didieji mokyklos šulai gavo paabejoti dėl davo konstrukcijų tikslumo. Pats Aleksandras Veselovskis, gyvenimo pabaigoj stovėjęs šios srovės eilėse, laikė reikalingu peržiūrėti daugelį jau išspręstų klausimų ir įsitikinti, kad mes dar daug ko nežinom. Ir Chalanskis prisipažįsta, kad jam labai retai tepavykdavę pasiekti išvadų, kuriomis tikėtų ir jis pats. Teorijos centralinis šulas, Vsevolod Milleris, kartą pareiškė, kad stengtis suvokti bylinų išsiplėtojimo keliai esąs toks pat naudingas darbas, kaip ir vėjo lauke gaudymas. Kirpičnikovas nusiskundžia, kad istorininko straipsnis tėra tik tol įtikinamas, kol jį skaitai; vos sumanei jį atpasakoti, tuojau išlenda visa eilė skylių ir plyšių, kuriuos nėra kuo užkimšti. Korobka savo šios rūšies pesimizmu dar toliau nueina. Jisai pareiškia, jog akylesnis įsižvelgimas į poetiškosios tautosakos medžiagą apskritai sumažino tikėjimą, jog kada nors seksis bent šiek tiek geriau surasti rusų epui istorinis pagrindas, jog ji bus galima pagrįsti istoriniais įvykiais bei asmenimis. Ilgų ieškojimų bei pastangų gale pasirodo, kad epe tėra vos keli istoriniai vardai, kuriuos sunku betgi pririšti prie kurio nors istorinio asmens. O toksai Sreznevskis – visai nusivylęs. Jisai pasisako, kad, atiduodamas visus kreditus bylinoms, kaipo tokioms, neturi drąsos ginti nei jų istoriškumo, nei jų senumo. A. Loboda dejuoja, kad tais pačiais klausimais yra didžiausias nuomonių įvairumas, o N. Trubicynas stebis, kad šios įvairios nuomonės, net priešingos viena kitai, yra vienodai įtikinamos.

Šie istorininkų nusiskundimai parodo, kad jų teorijoj yra kažkas negera. Kai kurie, Loboda ir Trubicynas, mėgina gaivinti eklektinę teoriją, pavadintą „Suderinimo teorija" (soglasovanije). Jų nuomone, pirmieji mokslinkai dėl to daugiausia klydę, kad jie per daug siaurai laikydavęsi vieno kurio metodo. Esą mitologininkai per daug vertinę mitologinį procesą ir ieškoję mitų dargi ten, kur buvo aiškūs naujojo meto reiškiniai. „Skolintojai" esą per daug susirūpino skolinimos faktu, visai aplenkdami kultūros pagrindus, kurie epines temas jų kelionėje lydėjo. Istorinis metodas irgi turįs tam tikrų pavojingų savybių, kurios atveda į nesuderinamus prieštaravimus. Bylinų tyrinėjimas tik tuomet tegalįs būti sėkmingas, kada tyrinėjimuose bus suderinti šie trys principai.

Tačiau ir derintojai didele pažanga negali pasigirti. Visų pirma jie daro ne visai teisingus priekaištus pirmatakiams, kurių patys žymieji, kaip Veselovskis, V. Milleris, Ždanovas, Buslajevas, – nė vienas nesilaikė įkibę vienos kurios teorijos, vieno metodo, nė vienas jų nesidėmėjo išimtinai viena kuria bylinų puse. Antra vertus, „derintojai" savo „suderinimo" teorijoj nieko naujo nepasiūlė: jie siūlė mechaniškai sulieti senuosius metodus. Metodus, kurie, pavieniui paimti, maža aiškaus tedavė. Jie, siūlydami daugelį neaiškumų sudėti į krūvą, žinoma, nieko aiškaus negalėjo susilaukti. Vienas teorijos „kūrėjų" – Trubicynas, patsai pareiškė dėl jos abejonių, pripažindamas, kad ir joje yra daug neaiškumų. Kitaip, žinoma, ir negalėjo būti. Tokiu būdu anksčiau atvaizduoti didieji bylinų kilmės rūmai, pasirodo, pastatyti ant gana abejotinos rūšies pamatų.

Bylinų studijų rezultate paaiškėjo labai nedaug. Paaiškėjo, kad bylina, nors ir remias gyvenimu, bet vis dėlto yra labai toli nuo tikrovės. Nors joje yra buities, istorijos elementų, bet jie neatitinka tikrovei, jie yra kūrybiškai perdirbti. Bylina savo istorijos kelionėj ėjo iš lūpų į lūpas ir keitės, joje atsispindėjo dainininkų nuotaika, pažiūros, skonis. Pagaliau paaiškėjo, kad bylina nestovėjo skyrium nuo kitų kūrybos rūšių – legendų, padavimų, pasakų, dainų, kad jose atsiliepė Rusijos bei užsienio

knyginė literatūra. Visa tai yra teisybė, visa tai yra tikra. Bet visa tai, palyginant su ta energija, kuri įdėta į bylinų studijas, yra labai mažas laimėjimas.

Kad taip atsitiko, nemažai yra kalta rusų literatūros mokslo pagrindinė kryptis. Rusų literatūros istorikai bei kritikai jau seniai įprato literatūros kūriniuose ieškoti visuomenės, sociologijos, filosofijos, religijos – viso, ko tik norit, tik kuo mažiausia literatūros. Lygiai taip pat atsitiko ir nagrinėjant bylinas. Ieškojo jose istorijos, mitologijos, kitų tautų kūrybos davinių, bylinų studijas paversdami kultūros ir politinės istorijos traktatais, o pačią byliną, kaipo tokią, *kaipo meno kūrinį*, ėmė ir praleido – dramblio nepastebėjo! Žinoma, niekas iš nagrinėtojų neneigė bylinos nuopelnų meno srity (ne vienam tai daryti ir tautinė savimeilė neleido), kiti protarpiais net jų meniškąją pusę paanalizuodavo, bet niekas jų nepasirūpino išnagrinėti meniškąją bylinų pusę, kaipo tokią: niekuomet bylinos kūrybinės savybės nebuvo tiesioginių studijų objektas. Tuo tarpu bylina yra estetinis faktas, ir jų estetinė pusė turėtų būti pirmoj eilėj išnagrinėta. Tuomet gal daug kas neaišku paaiškėtų.

Teisybę pasakius, čia mokslininkus žymiai suklaidino patys bylinų dainininkai. Dainininkai, kaip juos rusai vadina „skaziteliai", „starinščikai", pareiškia aklo prisirišimo prie bylinos teksto. Jie tiki, kad bylinoj glūdi sukauptos senovės liekanos, tėvų, protėvių padavimai, ir „starinščikas" iš visų pajėgų stengias būti kuo ištikimiausias tėvų tradicijoms, – kuo tiksliau atpasakoti tekstą, kurį išmoko. Kai Gilferdingas pastebėdavo dainininkui, kad jis nedarn[i]ai padainuoja, tai šis stengdavos atsiminti, kaip seniau dainuodavo, bet nepapildydavo savo prasimanymu. Dainininkai naudodavo terminus, kurių net patys nemokėdavo paaiškinti. „Taip dainuojama", – pasiaiškindavo paklausti. Kitas bylinų žymus rinkėjas, A. Markovas, pasakoja apie vieną dainininkę, kuri bijodavo bylinų tekstą iškreipti pikčiau kaip nuodėmės. Ji prieš dainuodama visa nuodugniai apgalvodavo, nes, jos nuomone, kas iš bylinos išmesti ar pridėti, reiškia prakeikimas nusipelnyti. Šitoks dainininkų bylinų teks-

to įsikandimas ir davė progos pažiūrėti į bylinas kaipo į medžiagą, siekiančią giliausios senovės.

Tuo tarpu tie patys bylinų rinkėjai paduoda ir kitokios rūšies faktų. Tas pats Gilferdingas liudija, kad „starinščikai" turėjo palinkimo improvizuoti. Gilferdingo nuomone, bylina susidedanti iš *tipiškų* ir *pereinamųjų* posmų. Tipiškuosius posmus esą „starinščikai" išmoksta atmintinai, o kitus – naudoja savo nuožiūra: ištęsia, trumpina, keičia eiles ir formą. Taip darydami, daininınkai nori darniau padainuoti byliną, kurią iš tikrųjų bus jau užmiršę. Rybnikovas, Gilferdingas, Markovas, Ončukovas, Vasiljevas pabrėžia, kad bylinos tekstas pareina nuo dainininko, kurs dažnai sąmoningai tekstą keičia, norėdamas padaryti didesnio įspūdžio. Iš antros pusės, ir bylinų klausytojai pastebi, kad ir jie netiki dainuojamu įvykiu ar senovės žygiu, ir vis dėlto jais dėmis kaipo tikrais ir kaipo tikrus pergyvena. Lygiai kaip kultūros žmogus pergyvena meno kūrinio įvykius ir nuotaiką, nors niekam galvon neateina tikėti jų tikrumu. Vadinasi, ir dainininkams, ir klausytojams rūpi bylinų estetinė pusė. Ir šis estetinis bylinų interesas mokslininkų liko nepastebėtas. Priėjo jie prie bylinos, apėjo aplink ją, sučiuopė kai kuriuos jos bruožus, bet neišaiškino jos esmės. Palygindami variantus ir nuotrupas, ištaršė byliną į kąsnius, su gyvu bylinos organizmu pasielgė taip pat, kaip elgias chirurgas, nupjaudamas ranką ar koją, o bylinos ūgio vidaus dėsniai liko nesuvokti ir nepastebėti. O bylina – pirmučiausia yra meno kūrinys ir, kaipo toks, gyvena savo vidaus gyvenimu, vaduojas vidaus dėsniais. Atrodo, turėtų būti bylinų studijų pirmiausias uždavinys suvokti jų meninė pusė, tai yra pažinti pats faktas. Rusų mokslininkai to nepadarė, ir rezultate suvokė priežastį tokių dalykų, kurių visai nė nėra; neištyrę daikto savybių, ieškojo jo pasireiškimų praeity, ieškojo priežasčių ir rado visai ką kita, negu reikėjo. Tad iš pradžios turėtų eiti *stoviškos* bylinų studijos, ir paskui tik *kilmiškos*, o ne atbulai, kaip rusų mokslininkai darė.

Šitokia prasme bylinų studijų klausimą ir iškėlė jauniausias bylinų nagrinėtojas A. Skaftymovas, 1924 m. išleidęs žymų

bylinologijoj rašinį „Poetika i genezis bylin" – bylinų poetika ir genezė. Šiame rašte jisai kritiškai peržiūrėjo dabartinius bylinų tyrimo metodus, plačiai sustodamas ties istorine teorija, plačiai pasiremdamas pačių bylinų faktais, iškelia prieš istorinę teoriją visus tuos argumentus, kurie čia aukščiau buvo atpasakoti. Taip pat griežtai ir ne be pagrindo pasmerkė jisai ir „suderinimo" teoriją, kuri ir pirm jo buvo gerokai barama.

Skaftymovas pirmas iš rusų mokslininkų pažvelgė į bylinas kaipo į meno faktą, pirmas užsimojo suvokti bylinų estetinius dėsnius bei veiksnius.

XI

Skaftymovas konstatuoja, kad didžiulė dauguma epinių bei dramatinių kūrinių, pradedant paprastu liaudies anekdotu, bulvariniu romanu, baigiant klasine tragedija, savo įdomumą remia *paslaptingumo, nelaukiamumo, nustebinimo* efektais. Autorius, įvesdamas paslaptingumo, nerimo, nustebinimo efektus, stengias išskirti iš kitos medžiagos tai, kas jam atrodo visų svarbiausia, žymiausia, nuostabiausia. Šių efektų kryptis bei konjunktūra visuomet nurodo autoriams įkvėpimo veiksnius, jo simpatijas ar antipatijas, jo skonį ir pažiūras. Šios kūrybinės priemonės visuomet nurodo kūrybinę temą.

Lygiai esą ir bylinų architektonika, kaip atskirų epizodų išbaigimo tendencijoj, taip ir visumoje, remias *nustebinimo* bei *nelaukiamumo* efektais, kurie ir nurodo visumos fiksacijos svarbiausią objektą. Bylinos įvairiais būdais pradžioj, visuomet labai trumpais posmais, iškelia herojų ir apibūdina dramatinę padėtį. Dainininkas savo pažiūras į herojų nelyginant slepia. Bogatyrius pradžioj nepasireiškia pilnu savo ūgiu. Bogatyrius paprastai per maža yra įvertinamas. Tai jis labai jaunas, tai girtuoklis, tai liurbis, dažnai ir be jokios priežasties publika jį per maža vertina, net skriaudžia jį. Prieš susikimbant bogatyriui su priešininku, bogatyrius atrodo menkesnis už priešininką. Bogatyriaus pajėgos privalumai sumažintos, o priešininko – padidintos. Pagaliau visokie rūstūs ženklai, pranašavimai, įspėjimai

lemia bogatyriui pražūtį iš priešininko rankos. Visos šios kūrybos priemonės sudaro tokio įspūdžio, kad bogatyrius yra toks menkas vyras, kad su milžinu priešininku nė prasidėti negali – kur jam imtynės laimėti! Tokiu būdu bylina parengia tam tikrą klausytojo nuotaiką. Prirengus skaitytoją, dainuojamas kovos momentas. Ir čia bogatyrius priešininką nugali nepaprastai lengvai, tarytam juokuodamas, tarytum priešininkas nė nesipriešina. Aprašydamas kovą, dainininkas tik dainuoja rusų bogatyriaus žygius, neminėdamas, kaip priešininkas ginas. Tokiu būdu rusų bogatyrius yra ypatingai išskiriamas, jo nuopelnas ypatingai pabrėžiamas. Kai kovoj susiduria du rusų bogatyrium, dainininkas jau nežino, katram duoti pirmenybė, jis savo simpatijas padalo, ir tuomet duoda batalijos vaizdą, kuriam sudaryti jis visuomet randa bendrų formulų (jūrės siūbuoja, žemė dreba ir t.t.). Bylinoj svarbiausias yra kovos momentas. Kova pasibaigė – daugiau nėra kas bepasakoti; pridedami keli žodžiai apie visų džiaugsmą, dėkingumą bogatyriui – ir baigta: bogatyrius su jo žygiu išgarsintas, klausytojai – nustebinti.

Tokiu būdu visa bylinos konstrukcija sukoncentruota aplink vyriausiąjį herojų, o jis pats teegzistuoja savo karo žygy. Herojus vienintelis džiaugimos objektas. Visa kita turi prasmės tik santykiuose su juo. Be vyriausiojo herojaus bogatyriaus, bylinoje figūruoja dar kiti asmens: jo priešininkas ir, tariant, *rezonuojančioji* sritis. Bet šie antrieji asmens išvedami, norint motyvuoti bogatyriaus žygius. Pats herojus ir jo priešininkas reikalingi įvyksiančiai kovai vaizduoti. Kiti asmens sudaro foną, pabrėždami herojaus nuopelną, karžygiškumą. Šie asmens figūruoja kaipo nukentėję nuo priešininko, reikalingi apgynimo arba stačiai paprasti žiūrovai, reiškią savo nustebimą bogatyriaus žygiais bei pagyrimą.

Ši bendroji bylinų architektonikos kryptis paaiškina ir bylinų žodžių medžiagą. Ne visi momentai dainininkui vienodai reikalingi. Įvykius, neliečiančius herojaus esmės, bylinos neaprašinėja, juos kuo trumpiausiai referuoja. Užtat daiktus, reikalingus herojaus pagrindinėms savybėms pabrėžti, aprašinėja

nepaprastu atsidėjimu bei uolumu, aprašinėja tuos bruožus, kurie artimiausiu keliu veda į siužetą. Diuko Steponavičiaus nuopelnas, kad jis turtingas – aprašinėjami jo turtai; Čiurila Plenkovičius – gražuolis: aprašinėjama jo išvaizda, rūbai; Mikula Selianinovičius artojas: aprašinėjamas jo arklas. Bylinose apie karžygių nuopelnus aprašinėjama, kaip bogatyrius balnoja žirgą, joja ir t.t. Bylinos pasakojimo tempas labai greitas, bet nevienodas: jis žymiai lėtesnis tuose posmuose, kurie vėl reikalingi herojaus pagrindinėms savybėms pabrėžti. Bylina mėgsta kiekvieną bogatyriaus apdaro smulkmeną ir ją vaizduoja ideališkai (aukso, sidabro, šilko...). Kartais tuo pačiu savybių pabrėžimo tikslu yra įvedami dialogai, kuriuose dainininkas atvirai reiškia savo simpatijas herojui. Dainininkas apdovanoja savo herojų tais daiktais ir tomis savybėmis, kurie jam atrodo geriausi, kilniausi: herojaus apibūdinime pasireiškia dainininko asmens skonis. Dėl to ne kartą tas pats herojus įvairiose bylinose pasižymi įvairiomis, net priešingomis savybėmis. Ir vis dėlto visuomet pasakojimo centre pasilieka herojus su jo didvyrišku žygiu, kuris yra išgarbinamas.

Šitokiu būdu apsprendęs bylinų architektoniką ir jos tendenciją, *Skaftymovas* eina nagrinėti klausimo, kiek ir kaip gali atsispindėti bylinose istorija, kaip santykiuoja bylinose tikrovė su prasimanymu. Ir šiuo taip svarbiu klausimu Skaftymovas duoda kelias pamokinamas pastabas. Čia pagrindiniuose bruožuose priima jisai istorikų genetinę teoriją, tik nori ją pagrįsti, atsižvelgdamas į estetines bylinos savybes. Išeidamas iš to fakto, kad bogatyrių bylinos labai skiriasi savo siužetais, kad bylinos, besikeisdamos pas atskirus dainininkus, išlaiko pagrindinį siužeto kevalą, Skaftymovas yra priverstas pripažinti, kad bylinos istorijoj yra buvęs momentas, kada faktinoji konkretybė buvo betarpis bylinos kūrimo objektas. Kitaip esą visai nebūtų galima pateisinti bylinų susikūrimo fakto. Toks siužeto kevalas galėjęs būti tik visiems žinomas kuris gyvenimo įvykis. Bet taip buvę tik pačioje bylinų susikūrimo pradžioj. Ilgainiui, kai realusai faktas imamas miršti, prasideda jo deformacija ir bylinoje

dėmesį ima traukti nebe faktinoji pusė, bet ideologiniai, psichologiniai ar estetiniai interesai, kurių negalėjo nebūti ir bylinos užuomazgoj. Kai tikrovės faktas jau visai užmirštas – nebėra reikalo jis vaizduoti taip, kad atitiktų tikrovei, tuomet visą dėmesį jau sukaupia psichologiniai bei estetiniai veiksniai. Tuomet bylina, siekdama aukščiau apibūdinto efekto, laisvai elgiasi su medžiaga, laisvai kombinuodama detales. Vienos detalės atmetamos, kitos – padauginamos, varsos sustiprinamos arba sušvelninamos, veikiantieji asmens pakeičiami ar iškraipomi, visa įvykių eiga savotiškai interpretuojama. Visa tai daroma, siekiant padidinti pagrindinį efektą. Visų šių perturbacijų rezultate gaunama ištisai išlaikytas bei tikslus siužetas, siekiąs aiškiai jaučiamo tikslo. Šiais samprotavimais atsiremdamas, Skaftymovas formuluoja pirmąją savo išvadą: bylinos siužeto istorinė tikrovė keičias, prisitaikindama į svarbiausiąjį estetinį bei psichologinį uždavinį, kurio siekia tas ar kitas siužetas.

Dainininkas, vaizduodamas herojų, apdovanodamas jį įvairiomis savybėmis, privalo pats turėti tam tikrą sąvokų atsargą, kuri galėjo susidėti iš jo paties patyrimų bei iš kitų pasiskolintų sąvokų. Klausimas, iš kur bylinų dainininkas gavo žinių bei supratimo, pavyzdžiui, apie kniazių bei jo valdžią, neišvengiamai verčia daryti istorinius ekskursus bei palyginimus.

Pasitaikęs bylinoje kuris daikto pavadinimas liudija, kad daiktas dainininkui buvo žinomas arba iš *patyrimo*, arba iš *girdų*. Pavyzdžiui, bylinoj pasakyta, kad pašautas Solovej Razbojnik apvirto kaip avižų pėdas, – „kak ovsianoj snop". Vadinasi, bylina perėjo per tokį gyventojų sluoksnį, kur avižų sėja buvo žinoma. Visas klausimas, kada šis palyginimas įterptas į byliną: ar ją kuriant, ar ją toliau atiduodant iš lūpų į lūpas? Atsakymui į šį klausimą Skaftymovas ir panaudoja bylinos architektonikos analizę. Pasirodo, istoriniai atsiminimai bylinose ne visi vienodame laipsny palaiko ryšius su tikrove. Ryšių stiprumas žymiai priklauso, kokią funkciją pildo bylinoje tas ar kitas atsiminimas. Istorinis atsiminimas turi daugiausia tikrovės pažymių tuomet, kada jis yra įterptas į *pagrindinį siužetą*, tiksliau, *siužetinį veiksmą*.

Tuomet jis visų daugiausia gali pasižymėti archajiškumu. Jei buities ar aksesuarinės detalės artimiausiu būdu nedalyvauja siužeto konstrukcijoj, jeigu jos yra panaudotos tik aprašymo ar stiliaus reikalui, tai tuomet jų istoriškumas yra labai abejotinas. Tuomet nėra jokio galėjimo jas surišti su tam tikru laikotarpiu ar geografiniu plotu. Pagrindinė bylinos koncepcija ir kryptis liekas nepajudinama, bet detalės keičias kaip upės vanduo. Šios detalės ir sudaro tautosakos savybę, kurią dar Herderis pavadino *Flüssigkeit*. Jei dainininkas dėmisi bylinos turiniu, daugiau atsižvelgdamas į estetines, ne istorines savybes, tai jis detales naudoja labai laisvai, senąsias, archajines detales papildo ar pakeičia naujomis, jo paties patirtomis. Tokios detalės priklauso visiems laikams, visiems geografijos plotams, visoms grupėms, per kuriuos perėjo bylina. Aiškus daiktas, tokių detalių istorinė reikšmė yra labai menka. Panašiai yra ir su bylinose dainuojamais asmenimis. Jei asmuo bylinos siužete vaidina centrinį, veiksminį vaidmenį, tai galima ieškoti tam asmeniui istorinių pagrindų. Jei bylinos asmuo tenkinas tik *rezonatoriaus* ar *publikos* pareigomis, tai toks asmuo, nors jo vardas būtų ir labai istoriškas, *jokios istorinės reikšmės neturi*.

Pagaliau šiame reikale daug nusveria ir bylinos stilius. Bylina visuomet vaizduoja idealines herojaus savybes, visuomet kuria idealui išdabinto pasaulio koloritą. Jei buitis idealizuojama, tai idealizuojamosios sąvokos turėjo kokių nors būdų susikurti, turėjo būti faktoriai, jas pagimdę. Gal ir idealizuojamos sąvokos galėtų kartais duoti supratimo apie realiąją buitį, kurios atsiremdama susikūrė bylina. Tačiau niekuomet negalima pamiršti, kad tai yra idealizacija. Prieš darant iš jų kurias išvadas, visuomet tektų iš jų iššluoti idealizuojamieji elementai.

Skaftymovas, baigdamas savo studiją, pabrėžia, kad, pirm nagrinėjant bylinas genezės žvilgsniu, tenka įsižiūrėti į *jos dalių vidaus konstruktyvinę prasmę*.

Tokiu būdu ir Skaftymovas istorinės teorijos esmės neatmeta. Tik jo mokytas kriticizmas stengiasi užkirsti kelią palaidai fantazijai. Jo iškeltoji mintis, kad į bylinas reikia žiūrėti pirmiau-

sia kaipo į estetinį faktą, žinoma, yra sveikintina. Tik gaila, kad ir jis iki galo jos neišplėtojo, teduoda jos tik vieną posmą. Įsižvelgimas ne vien tik į bylinų architektoniką, bet ir į bylinų poetiškas formulas bei jų istorinį išsiplėtojimą daugeliu atvejų duotų pozityvesnių rezultatų. Šiuo žvilgsniu jau Aleksandras Veselovskis padarė didelį žygį, apmesdamas istorinės poetikos posmus. Bylinų stiliaus istorinė analizė neišvengiamai turėtų atvesti platesnių istorinių perspektyvų. Kaip lygiai kalbos istorija ne kartą atidaro tokius slėpinius, kurių istorikai bei geografai nepajėgia įspėti. Įsižvelgus į bylinų stilių, gal plačiau paaiškėtų ir bylinų vidaus prasmė. Nieko negalint pasakyti prieš Skaftymovo pasiūlymą pradėti bylinų studijas įsižvelgimu į jų detalių konstruktyvinę prasmę, tenka pastebėti, kad šis „išradimas" nusitęsusioj bylinų byloj kol kas maža ką tepaaiškina. Skaftymovas galų gale nei bylinų poetiką davė, nei jų genezę parodė. Tik parausė pamatus istorininkų iškilios konstrukcijos, iškeldamas reikalą *visą medžiagą peržiūrėti iš naujo.* Bet juk dar Aleksandras Veselovskis siūlė peržiūrėti „išspręstuosius" klausimus ir įsitikinti, kad mes dar daug ko nežinome. Rezultatai, rodos, maža teramina, atsimenant milžiniškas mokslininkų pastangas, nusitęsusias ilgus dešimtmečius. Nors ir labai liūdna būtų, tačiau tenka prisipažinti, kad poetinė bylinų istorija tebėra dar neparašyta.

„PALEMONAS IR JO PADERMĖ"

Šitokiu pavadinimu p. Jonas Jonila Žilius išleido šiais metais knygą. Antraštėj pažymėta: „istoriškai mitiški padavimai, I knyga". Matyti, tokių knygų bus daugiau.

Tai yra surinktos iš įvairiausių šaltinių įvairios mitų ir pasakų nuotrupos, šiokiu ar tokiu būdu surištos su Lietuvos praeitimi ar, teisingiau pasakius, su legendiškos lietuvių praeities vardais. Mitinės nuotrupos knygoje retkarčiais yra palydėtos įvairiais komentarais ir duota bendra įžanga. Tat knygoje tenka skirti dvi dali: archyvinę mitinę medžiagą ir autoriaus samprotavimus.

Šioje daly, kur išdėstyti tie ar kiti samprotavimai, autorius nėra atsargus. Nėra atsargus jau todėl, kad per daug mažai tenaudoja kritikos priemones, kad per daug pasitiki kito neklaidingumu, – pasitiki net tais atvejais, kada kitas aiškiai norėjo savo publiką suklaidinti.

Savo įžangoje autorius sakosi: „Šiame rinkinėlyje aš dėjau tik tokius padavimus, surinktus iš įvairiausių šaltinių iš Lietuvos ir apie Lietuvą, kurie yra grynai episki, mitiški ir kuriuose aiškiai yra minimi veikiančiųjų asmenų vardai, kurie, kaip skaitytojai matys, yra ne kas kitas, kaip tik tautos, jos dalių, provincijų, gardų ir pilių eponimai". Ir kiek aukščiau sakė: „Kodėl rimtai nepanaudoti mūsų istorijai dar vienos mokslo šakos, minėtinos mitologijos, kuri stovi arčiausiai istorijos? Mitologiją aš čia suprantu aplamai mitų, tautos padavimų mokslą – tautosaką.

Kad padavimai turi istorinės prasmės, tai liudija ir pati istorija, kuri visoms pasaulio tautoms prasideda nuo mitų..." (pusl. 3–4)

Šiuose posmuose yra sukauptas visas autoriaus credo, visas jo uždavinys, bet drauge ir visi jo sumanymo trūkumai. Gana keisti apibūdinimai, gana neatsargūs formulavimai! Kaip matyti iš pacituoto posmo, autorius yra uolus mitologinės tautosakos aiškinimo teorijos šalininkas, šalininkas tokios šios teorijos srovės, kuri sukelia daugiausia abejonių, bet ir tat yra patogiausia tiems žmonėms, kurie turi labai plačią fantaziją.

Kad ir labai gerbiant ir aukštai vertinant p. Joną Žilių, vis dėlto jo mitologiškoms tendencijoms negalima nepasipriešinti. Juk labai abejotina, ar beverta dvidešimtam amžiui įsibėgėjus gaivinti mitologinės teorijos kraštutinumus ir nesiskaityti su tuo, ką mokslas yra padaręs per tas kelias dešimtis metų, kai jau mitologininkai teisėtai grabo ramybe naudojasi.

Valia gerbiamajam p. J. Žiliui tikėti, kad padavimų vardai yra, kaip jis sako, „realios personifikacijos", valia tikėti, kad ir padavimų vardas Nemunas yra Panemunės gyventojų personifikacija, „panašiai kaip rusų Volgà, Dnieprà..." (pusl. II). Valia jam tikėti, jei jis nori, bet jis negali pretenduoti, kad kiti juo patikėtų. Juo labiau kad jis jokių paaiškinimų, jokių įrodymų nepatiekia, juo labiau kad ir patys rusai savo biblininio herojaus *Volga* esmės jau seniai šitokiu būdu nebeaiškina.

Jei p. Žilius norėtų, kad juo kiti patikėtų, tai bene pirmoj eilėj jisai turėtų atsakyti į savo rūšies kantišką klausimą: kiek iš viso ir kaip istorija gali atsispindėti tautosakoj (ypač gi mituose!), kiek tuo atspindžiu galima tikėti, kiek istorija galėjo atsispindėti mūsų tautosakoj ir kiek ji faktinai atsispindėjo.

Esą seniau „tikėta, kad tuose mituose yra istorijos, jei jie į istoriją yra įdėti" (pusl. 3). Maža, kad seniau tikėta. Tikėjo gi žmonės seniau, kad ir raganos gyveno. Nūdien ne visi tuo betiki. Nūdien, kai norima suvokti, ar yra kiek „istoriško elemento", ar tiksliau – ar turi kiek istoriško pagrindo tas ar kitas tautosakos faktas, padaro jo, pasakyčiau, mikroskopišką analizę. Pasistengia suvokti, kad ir iš kur tas tautosakos faktas yra

kilęs, iš kokios medžiagos jisai yra sudarytas, kokie šaltiniai turėjo į jį įtakos, kokios intencijos turėjo tautosakos fakto skelbėjas. Žodžiu, suvokiama ne tiktai tautosakos fakto *das Sein*, bet ir *das Verden*. Kitaip ir būti negali, kitur taip ir daroma. Pavyzdžiui, p. Žilius įžangoje tikina, kad ir rusų bylinose žmonės beveik istoriniu būdu atsiminė savo tautos bendrus nuotykius" (pusl. 3). Rusai patys nūdien tuo nebetiki. Ir gerai daro. Pavyzdžiui, bylina apie Sviatogorą – bogatyrių, kuriuo kadaise taip gyrės ir didžiavos senobiški mitologininkai ir pačioje bylinoje įžiūrėjo nepaprastos simboliškos bei istoriškos reikšmės, – ir kaipgi? Kiek praskutus bylinos kailį, veikiai pasirodė, kad bylina ir nėra sena, ir nėra net rusiškos kilmės, kad ji su rusų praeities, istorijos faktais nieko bendra neturi...

Šitokį pat reginį pamatytumėm, jei mes praskustumėm pakaušį ne vienam ir p. Žiliaus paduotųjų padavimų, kuriuose jis siūlo įžiūrėti istorinės reikšmės. Pavyzdžiui, kad ir dainose apie Danilą. Kartą kitoje vietoje jau man teko paabejoti dėl šio motyvo – ar jis nebus kartais iš kitur pas mus atplūdęs. Tokių pat abejonių kelčiau ir dėl Šarūno dainų, kuriose yra naudojamas Danilos motyvas. Arba p. Žiliaus plačiai naudojami „padavimai" apie lietuvių atėjimą iš Italijos, apie Palemoną su šeimyna ir t.t. Nūdien bene kiekvienas istorikas rimtai raukos dėl šių padavimų istoriškumo ir nesigaili piktos pagarbos žodžių tiems, kurie šiuos „padavimus" pramanė.

Ne vieta čionai kalbėti visoms teorinio (ir praktinio) pobūdžio abejonėms dėl mitologininkų teorijos, – pagaliau jau tai ir per vėlu. Tiktai jeigu mes p. Žiliaus sumetimais nepatikime – bent kol jis duos įrodymų – jis negalėtų barti mus už skepticizmą.

Antra vėl vertus, kelia abejonių ir šiame „mitinių" nuotrupų rinkiny medžiagos parinkimas bei jos klasifikavimas. Paduota įvairiausia medžiaga: senobės lotyniškų kronikų, viduramžio posmai, naujųjų laikų faktai ir fantazija, ir visai nauji tautosakos daviniai – dainos bei individualinių poetų kūriniai (daina 17 pusl.). Ir visa tai eina lygiomis teisėmis, lygiomis pretenzijomis.

Šitokiu rinkinėlio sudarymo būdu, atsisakydamas kritikos ir būtino šiokiais atvejais skepticizmo, p. Žilius savo tikslui nepatarnavo, – mūsų istorijai nepagelbėjo. Užtat davė gražios medžiagos romanistams ir poetams. Jiems istorinė tikrovė nėra privaloma. Kurti lietuvišką Olimpą ir idealizuoti praeitį jie gali kaip tiktai nori.

Aš rimtai įtariu – ir reikalui esant, pasistengčiau pasiteisinti, – kad p. Jonas Jonila Žilius yra poetas.

DAINŲ LITERATŪRA

Jonas Norkus. Didžiojo karo laikų lietuvių dainos.
„Vairo" bendrovės leidinys, Kaunas, 1927 m., 2 pusl. Kaina 3 Lt

P. Jonas Norkus kalbamoje knygoje patiekė 188 dainas, susikūrusias Lietuvoj ryšy su Didžiojo karo įvykiais. Šis leidinys yra mums gyvas priminimas, kad metas pagaliau mūsų tautosakos rinkimo darbas išmintingai organizuoti. P. Norkaus knyga – pavienio žmogaus neorganizuotas darbas. Todėl tat šis leidinys ir pasižymi būtinomis šitokios rūšies darbų teigiamomis ir neigiamomis savybėmis.

Rinkiny paduotąsias dainas užrašė ne vienas p. Norkus, – visas užrašė tųjų būrelis, kurio patiektąją medžiagą p. Norkus sutvarkė. Dauguma užrašinėtojų – dainų rinkėjų – turėjo labai gerų norų. Tai, žinoma, labai pagirtinas dalykas. Bet jų darbas būtų buvęs nepalyginamai vertingesnis, jeigu jie, jį bedirbdami, būtų atsižvelgę tųjų pareigų, kurias mūsų laikų mokslas uždeda kiekvienam tautosakos faktų rinkėjui.

Prieš kokių 50 metų, kai dar tautosakos tyrimo metodai nebuvo pakankamai paaiškėję, buvo tenkinamasi vienu dainos teksto užrašymu. Jeigu dar buvo kokiu nors būdu užfiksuota ir dainos melodija, tai tautosakos rinkėjas galėjo būti tikras, kad savo uždavinį atliko pakankamai vertingai. Bet nūdien to yra per maža. Nūdien užrašyti dainos tekstą (ir jos melodiją) reiškia tiktai pusę darbo teatlikti ar dar mažiau. Vienų šitų dalykų fiksavimas skaudžiai sumažina patiektosios tautosakos medžiagos mokslinę vertę. Šitą teisybę vaizdžiai pailiustruoja p. Norkaus leidinys.

P. Norkus paduoda tiktai dainų tekstą, – dainų melodijos visai nefiksuotos. Autorius prakalboj pastebi: „Ne visų čia surinktųjų dainų yra metrika, nes visų dainų jos nebuvo galima gauti. Kai kurios šių dainų yra gautos be metrikos iš laikraščių redakcijų, viena kita iš laikraščio paimta, kur taip pat buvo išspausdinta be metrikos*. Pagaliau iš pačių rinkėjų ir surašinėtojų ne visada buvo galima patirti, nors ir apytikriai, dainos atsiradimo laikas ir vieta. Kai kur teko tenkintis vien dainos surašymo data arba tos apylinkės vardu, kur daina surašyta" (pusl. 4).

Autorius net nepažymėjo, kurios dainos yra paimtos iš laikraščių redakcijų bei iš pačių laikraščių atspausdintos. Tuo tarpu su patekusiomis į laikraščių redakcijas dainomis tenka elgtis itin atsargiai. Nes ne kartą pasirodo, kad šitokios dainos yra ne tiek dainos, kiek eilės, kitaip sakant, nebe tautosakos, bet rašytinės literatūros dalykas. Mano paties laikraštinėj praktikoj yra buvę tokių atsitikimų. Atsiunčia koks sodietis į redakciją „dainą", pažymėdamas, kad jis ją „surašė". Pasirodo, kad tokia jo „surašyta" daina yra jo paties individualinė kūryba, kad toji daina plačiau žmonių nėra dainuojama, kad ji todėl neturi savo melodijos ir t.t. Tiesa, ne kartą šitoki daina pasižymi tomis pat poetinėmis savybėmis, kuriomis pasižymi ir *dainuojamos* liaudies dainos, bet vis dėlto šitokia aiškia individualine daina mokslininkas negalėtų operuoti kaip tautosakos faktu. Tirdamas šitokias dainas, mokslininkas priverstas vaduotis kitomis premisomis, negu tirdamas tautosakos faktus.

Tat p. Norkus, nepažymėdamas, kurios dainos jo rinkiny yra paimtos iš laikraščių, sudarė nereikalingų sunkenybių tiems mokslininkams, kurie jo rinkiniu gaus naudotis.

Panašių sunkenybių p. Norkus sudaro mokslininkams ir per maža žinių tesuteikdamas apie tuos dainininkus, iš kurių dainos yra surašytos. P. Norkaus rinkiny dažniausiai pažymėta: padainavo toks ir toks (sakysim, X*), surašė I. Kitur pažymėta

* Kalbėdamas apie dainų „metriką" p. Norkus turi galvoj berods ne dainų „metrą", bet dainų genezio dokumentaciją. (*Aut. past.*)

ir apylinkė, kurioj daina dainuojama, ir laikas, kada daina pradėta dainuoti. Tiktai retkarčiais pridėta tikslesnių žinių apie dainininką.

Dainininko – surašinėtojo pavardžių paminėjimas tautosakos tyrėjui dar maža ką tepasako. Čia pirmoj eilėj tenka susidomėti, ar patsai toks dainininkas yra dainuojamą dainą sudėjęs, ar jis yra iš kitų išmokęs. Tai labai svarbu žinoti darant kurias nors bendresnes išvadas iš patiektosios tautosakos medžiagos bei sprendžiant apie mūsų dainų istorinį likimą. Pavyzdžiui, bevartant p. Norkaus leidinį krinta į akis dvejopos rūšies dainos. Vieną dainų rūšį galėtų atstovauti šitokia daina:

Augin tėvas du sūneliu,
kaip aukso žiedelius.
Užaugino, užnešiojo
ant baltų rankelių.
Ir nupirko tėvužėlis
du plieno dalgelius
ir nuvedė žalion lankon
žalio šieno pjauti.
Vienas brolis bepjaudamas
puikiai sau dainavo,
antras brolis bepjaudamas
labai graudžiai verkė.

Oi tu broli, brolužėli,
kodėl nedainuoji?
Ar tau gaila žalių lankų,
baltų dobilėlių?
Nei man gaila žalių lankų,
baltų dobilėlių,
tik man gaila jaunų dienų,
jaunų panytėlių.
Aš girdėjau, ką šiandieną
tėvelis kalbėjo –
į mūs brangią tėviškėlę
jau priešas užėjo.

Meskim, broli, šieną pjauti,
reik Lietuvą ginti,
meskim dalgius, imkim kardus,
valio lenkus vyti!

p. 210

Antrąją rūšį galėtų atstovauti:

Ruskis kaip išėja,
Voketys ataja,
Tuoj didžiaisias skriaudas
Daryti pradėja.
Ans kiaulas išžuda,
Avelas išgauda,
Arklius išnaikina,
Karves išgadina.

Reikia dvaran eiti,
Gurguliais važiuoti,
Ta viena karvela –
Reikia pieno duoti.
Reikia po porelą
Kiaušinėlius nešti,
Viena avytėla –
Tą reikia išvežti.

Sunkūs, sunkūs laikai,
Baisu apsakyti,
Po germanų runkų
Sunku išgyvinti.
Liepė karčius kirpti,
Uodegas nupjauti,
Arklius apgadinti,
Šunis išnaikinti.

Bet jis nekontantas,
Ta bjauri padliena, –
Liepy pjauti kiaulą
Ir vežti kiaulienų.
Nuvežė žmogelis
Kiaulą, kur riebesnį,
Paėmy germanas
Kempy kuo geresnį.

Nuėm lašinėlius,
Nuo pilvų taukelius,
Atidavy žmogu
Tik šonų kaulelius.
p. 128–129

Nesunku pastebėti šių dviejų dainų *principinis*, tegu bus taip galima pasakyti, skirtumas.

Pirmoji daina gausiai naudoja tradicines lietuvių dainų poetines formulas, tos dainos kompozicija taip pat yra tradicinė.

Antrojoj dainoj tradicinių poetinių formulų, tradicinės kompozicijos – nebėra. Joje eina šiokiadieniškas nusiskundimas gyvenimu, šiokiadieniškas, užtat nuosakus (priešingai pirmajai dainai!) gyvenimo faktų referavimas.

Kaip minėta, šiedvi daini yra tipiškos dviejų dainų rūšių atstovės.

Dainų tyrinėtojas neišvengiamai turės ties šitokiom dainom plačiau apsistoti ir pasistengti suvokti dainų formos klausimą, turės paaiškinti, kodėl pirmosios grupės dainos yra nelyginant abstraktiškesnės, užtat poetiškesnės, o antrosios grupės – gyvenimiškesnės, užtat prozaiškesnės. Šitą klausimą išaiškinti pagelbėtų tikslesnės žinios apie pačius dainininkus ir dainos dainavimo būdą ir vietą bei laiką. Neturint šitokių žinių, savaime peršasi, pavyzdžiui, šitokia išvada (įtraukiant į samprotavimo plotmę ir kitus p. Norkaus rinkiny paduotus pavyzdžius):

Lietuvių dainininkas, būdamas tikrovės įspūdžio įtakoj, kuria dainą. Toji daina yra betarpis įspūdžio reiškimas. Betarpis įspūdis reiškiamas sunkiomis, prozaiškomis formulomis. Betarpio įspūdžio sukurtoji daina, pereidama iš lūpų į lūpas, ima

įgauti vis daugiau ir daugiau poetiškų savybių, tuo tarpu realieji gyvenimo įspūdžiai dainoje ima menkėti, – betarpių įspūdžių reiškimo vietą ima užimti tradicinės poetinės formulos, nors ir naujesniems laikams pritaikintos. Juo toliau – laiko žvilgsniu – nuo realaus įvykio, – juo daina poetiškesnė.

Šitokia išvada būtų galima padaryti. Bet ji gali būti ir visai falšyva: p. Norkaus medžiaga neduoda galėjimo tokią išvadą patikrinti.

Arba: galimas daiktas, daugelis p. Norkaus paduotųjų reališkų dainų yra sukurtos ne dainų, bet eilėraščių tvarka, gal jas tedainuoja tik vienas jų autorius, gal kiti dainininkai jų nepriims į savo repertuarą kaipo neatitinkamų dainų tradicinėms formoms? Gal mūsų dainų poetika ir nūdien nepakitėjo, – gal ir nūdien ji pasiliko tradicinė, kaip ir buvo ilgus šimtmečius, gal p. Norkaus daugelis paduotų dainų *nūdien dar negalima laikyti tautosakos faktais*? Tai yra antras atsakymas į aukščiau iškeltąjį klausimą. Yra galimi dar ir kitoki atsakymai, ir jie visi, atsiremiant p. Norkaus medžiaga, bus lygiai teisingi, kaip ir lygiai falšyvi.

Aš paminėjau tiktai vieną sunkenybę, kurią suteiks mokslininkams p. Norkaus medžiaga. Toji sunkenybė – toli ne vienintelė. Šitų sunkenybių būtų buvę galima išvengti, jeigu užrašinėjant tautosakos faktus būtų atsižvelgta į tuos reikalavimus, kuriuos kelia mūsų dienų tautosakos mokslas.

Dėkojant p. Norkui už jo padarytąjį darbą, vis dėlto tenka palinkėti, kad ateity dainų surašinėtojai rūpintųs ir mokslininkams ateiti į pagalbą.

Čia, žinoma, kalti ir patys mokslininkai, kad iki šiol nepagamino tinkamo vadovėlio, kuriuo galėtų vaduotis tautosakos faktų rinkėjai, – nesuformulavo, ko jie nori iš tautosakos rinkėjų.

Vienintelis šiuo reikalu tikslesnis leidinys yra p. P. Būtėno „Lietuvių tautotyros žinių ir senienų rinkimo programa" („Vilties" leidinys, Šiauliai, 1925 m., 208 pusl. Kaina 6,50 Lt). Bet ir šis leidinys ne visiškai patenkina mūsų reikalą. Tautosakos, kaipo tokios, rinkimui jame pašvęsta nedaug vietos. Autoriui daugiausia rūpėjo įvairios „senienos" ir kalbos reikalai. Autorius

patiekė arti trijų tūkstančių klausimų, kuriais turi rūpintis kraštotyros darbininkas. Aiškus dalykas, kad šitokia klausimų gausybė nėra per daug praktiškas daiktas. P. Būtėno knyga – gera priemonė susipažinti su tais objektais, kuriuos mums reikėtų rinkti ir konservuoti, – tai yra nelyginant bendras vadovėlis. Praktiškam gi darbui – kiekvienai rinkimo objektų sričiai tektų parūpinti tikslesnių, geriau sistematizuotų programų. Juo labiau – tautosakos sričiai, kurią net p. Būtėnas nuskriaudė.

Šalia p. Būtėno knygos mūsų tautosakos rinkėjams būtų patartina naudotis, bent kol sulauksime tikslesnio leidinio lietuvių kalba, rusų leidiniu: „Russkaja ustnaja slovestnostį", kurį sudarė: N.L. Brodskij, N.A. Gusev, N.P. Sidorov (Leningrad, Iztvo „Kolos", 1924, 200 pusl. Kaina 2 rub.). Šį leidinį sudarė Centralinio kraštotyros biuro prie Rusų Mokslo akademijos darbuotojai. Leidinys susideda iš dviejų nelygių dalių. Viena – didžioji dalis – tai temos ir bibliografija literatūros istorijos seminaro darbams. Čionai suformuluota temos įvairiausiais rusų tautosakos klausimais ir dėl kiekvienos temos nurodyta atitinkama literatūra. Nors tai kalbama tiktai apie rusų tautosaką, tačiau daug kuo iš tos medžiagos galima pasinaudoti ir lietuvių tautosakos reikalui. Pavyzdžiui, tokios temos, kaip antai: „apeiginės poezijos agrariniai motyvai", vestuvių motyvai, raudos, liaudies lyrika ir t.t. ir t.t. – visa tai žinoma ir mūsų dainoms. Šitoji knygos dalis – naudinga priemonė, pavyzdžiui, mūsų gimnazijų literatūros „laboratoriniams darbams".

Antroji knygos dalis (žymiai trumpesnė) – programa tautosakos kūriniams rinkti. Čia duota daug bendrų pastabų ir praktiškų patarimų. Žinoma, nemaža čia pasiūlytos medžiagos tinka daugiau rusų gyvenimui; taikant tuos patarimus mūsų gyvenimui, jie tektų pritaikyti mūsų dirvai. Tačiau, kas svarbiausia, tie patarimai ir nurodymai yra sudaryti atsižiūrint mūsų laikų tautosakos mokslo reikalavimų, todėl tat ir mūsų tautosakos rinkėjams tektų vaduotis šio leidinio pagrindiniais nurodymais, bent kol mes neturime savo tikslaus leidinio.

APSIDŪMOJIMAI APIE OŽĮ

1. OŽYS – IR KAS TOLIAU

Kai gaspadoriui gerai miežiai užauga ir pasidaro jisai rudo alaus, pridėjęs apynių ir gailių arba muilo akmenėlio, ir pavaišina savo kūmus ir kaimynus, tai tokiais atsitikimais visokių pripatkų pasitaiko. Miestelėnas, žiūrėdamas į savo svečią, linguoja kartais galva ir sako:

– Ech, brudas, Rygon pradėjo važiuoti!

O gaspadorius, savo kūmą užjausdamas, pučia ūsą:

– Tai, nabagas, – *ožį bielija!*

Šitaip lietuvis pagiriotą nelaimę ožio galvon verčia. Panašiai ir rudabarzdis ruskis savo kaimyną lojoja:

– Viš, sabaka, *kozlov deriot*, – lietuviškai tai reiškia: mat šuo, *ožius skuta*.

Bet ir lenkas, ir vokietis, ir prancūzas, net čigonas neraliuotas girtos galvos bėdą ožio kailiui atiduoda:

Ožys mat kaltas – jį ir skuta už tai! Ir niekuomet nepasakys: aviną, jautį, žąsiną pjauna. Neišniekins net ožkos šitokiu nepadoriu būdu: visur ožys ir ožys. Kuo gi jis kaltas nabagėlis?

Tačiau mūsų berniokai, o ypač mergiotės, dar ir kitokiais būdais juodina biedno ožio garbę. Sudeda, pavyzdžiui, nei šiokią, nei tokią dainą apie jį, kaip antai:

Tu, oželi,
Ukum pukum,

Kur tu buvai,
Ukum pukum?

Žilbarzdėli,
Ukum pukum,
Karčemėlėj,
Ukum pukum...
Taip ir toliau.

Ožys – karčemoj laidokavo! Ir apdainuoja ši ilga daina, kaip oželis karčemoj puskvortėlę išmaukė, kaip jam karčemninkė kačergą paėmė, kaip jis savo užpakaliuką palei pečių prisvilo, kaip atažagarias į kiemą pateko. Vadinas, ir daina, kaip ir priežodis, traukia ožį į pijokystės reikalą.

O šit kitokios rūšies daina:

Tu, oželi, juodbarzdėli,
Auk, auk, auk!
Dievuks mūsų tave
Lauk, lauk, lauk.
Paupely yr kalnelis,
Kur ugnelė, kaip žvaigždelė,
Dieną naktį smelk, smelk, smelk.
Ten Ruginis su Žvaginiu
Dievui ožius smaug, smaug, smaug.
Po rugpjūtį, po rugsėjį
Vešim tave, juodbarzdėlį,
Ant to tai kalnelio,
Kur Ruginis su Žvaginiu
Garbei šlovei dievų mūsų
Ir tave pasmaugs.
Ir tave pasmaugs.

Reiškia, ožiui ne tik šlovę plėšia, bet ir gyvent neduoda: vos tik paūgės – tuoj *dievų garbei* pasmaugs! Ir tai ne galas.

Mes visi žinome, kad yra daugybė dainų apie bobutę, turėjusią žilą oželį. Iš tikrųjų kuriam galui senai bobai ožys reikalingas? Juk kokia nauda jai iš jo: nei pieno, nei vilnų – viena smarvė? O tuo tarpu dainos apdainuoja labai gražius, labai meilius santykius bobutės ir oželio. Ji gyvena su juo, nelyginant močia su vaiku, net dar meiliau: biesas žino, kas čia galima įtarti...

Kitos vėl dainuškos sako, kad ožys yra didžiausias mergiočių neprietelius.

Visi žinome, ką tai reiškia, kai mergelė nustoja vainikėlio ar kai jai rūtelės nuvysta: reiškia – lauk krikštynų! O mūsų dainose ožys labai dažnai rūteles susprogsta, – merguželei bėdą daro.

Šit, pavyzdžiui, garsi dainelė:

Įšoko oželis į rūtų darželį,
Kas bus, močiute, kas bus,
Kas bus, senoji, kas bus?
Tas bus, dukrele, tas bus,
Tas bus, jaunoji, tas bus:
Statysim kilpelę, sugausim oželį,
Tas bus, dukrele, tas bus...

Koks čia galas? Tai girtuokliai ožiui bėdą verčia, tai jį dievų garbei smaugia, tai bobutė palaiko su juo labai įtartinus santykius, tai jis mergelei baimės įvaro? Iš kur lietuvių dainininkai tą ožį ištraukė? Kodėl kito gyvulio taip nedainuoja ir nekeikia?

Pasirodo, yra tam labai svarbių priežasčių. Norint atsakyti į tuos klausimus, tenka pažvelgti bent kokiu du ar tris tūkstančius metų atgal. Tokioj senovėj ožys buvo dar garsesnis ir darė didelius dalykus. Dabartinės mūsų dainos apie ožį ir patarlės yra tiktai tolimas tos senovės atgarsys. Toksai atgarsys, kurio mes net nebesuprantame. Pavyzdžiui, paskutinioji minėta dainelė: „Įšoko oželis į rūtų darželį" – yra daugiau gryno kraujo žulikystė negu daina apie ožį.

Ar jūs manote, kad kai mūsų prabočiai šitą dainą sudėjo, – tai jie iš tikrųjų norėjo aprašyti, kaip ožys įšoko į rūtų daržą ir nugąsdino moteris? Liurbiai esate, jeigu taip manote! Norite žinoti, kaip reikia manyti, kaip ožio reikalą dainose suprasti, – skaitykit iki galo mano apsidūmojimus apie ožio liūdną likimą, nusitęsusį per amžius amžinuosius. Šiuo tarpu viena tepastebėsiu: mūsų dainos labai dažnai akis monija. Labai dažnai reikia jos visai kitaip suprasti, negu žodžiais skamba, – negu baltame popierėly juodomis raidėmis parašyta.

2. DAINŲ MONAI

Dabar dažnai mūsų kareivėliai, vaikščiodami miestų gatvėmis, traukia:

> Kai aš jojau per žalią girelę,
> Nusilaužiau putino šakelę.

Tuojau matyti, kad meluoja. Girioje – pušys, eglės, ąžuolai ir kitoki milžinai. O putinas giriai – kas gi? Šiukšlė, daugiau nieko. Ąžuolo šaka jau geriau berniokui pritiktų, bet jis – ne, ąžuolo jam nereikia, jis putiną laužia. Ir stebėtina: visose dainose girias: „putinėlį laužiau", „nusilaužiau putino šakelę" ir t.t. Bet kam jam ta putino šaka reikalinga, ką jis veikė su ja – niekur

nepasakyta. Čia yra kažkas ne taip, čia kažkokios štukos. O šit kitos dainos posmas:

Kalnan putinėlis,
Klonin šermukšnėlis,
Ten mergelė lelijėlė
Putinėlį laužė.
Putinėlį laužė,
Pas bernelį klausė:
Kada mudu ženysimės –
Ar rudenies lauksim?

Čia padėtis dar keistesnė: mergelė laužia putiną ir tuojau užveda su bernioku kalbą apie ženatvę. Ką bendra turi putinas su ženatve? Kodėl tuodu dalyku vienon dainon sugrūsta? O, turi tuodu dalyku bendra, ir dar kaip turi!

Daina apie putinėlį, garsų savo raudonomis, sultingomis uogomis, kurias taip nesunku ištrėkšti, – paaiškina mums, ką reiškia dainos žodžiai „putinėlį laužti". Jeigu mes suprantame, ką nori mums pasakyti, kai kalba: „Tas šėtonas, Raulas Jaučiašonis, nužagė Magdutės vainikėlį", – tai mes lygiai turėtumėm suprasti, ir kai kalba apie „Putinėlio laužimą".

Tat ir kareivėliai, dainuodami „nusilaužiau putino šakelę", daugiau girias skriaudomis, kurias jie padarė mergelėms. Nes putinėlį laužti yra lygiai tas pat, kas ir „vainikėlį pavogti". Vainikėlio reikšmę dar mes visi gerai žinome, o apie putinėlio senobinę reikšmę jau suspėjome užmiršti, – šit vienas vienintelis skirtumas. O kadangi senoji putinėlio reikšmė mums nebe taip aiški, tai žmonės nuolat tą reikšmę painioja. Ir putinėlis ima ženklinti nebe tik mergaitės nekaltybę, bet ir pačią mergaitę. Šit, pavyzdžiui, tokia daina:

Putinėli raudonasis,
Ko pavirtai in šalelę?
Ko pavirtai in šalelę?
In tą gilų Dunojėlį?
Ar vėjelio papučiamas,
Ar lietulio nulyjamas?

Ar lietulio nulyjamas,
Ar paukštelio nutupiamas?
Nei vėjelio papučiamas,
Nei lietulio nulyjamas,
Nei lietulio nulyjamas –
Tik paukštelio nutupiamas.

Tai yra pirma dainos pusė. Atrodo – patinkąs reikalas: putinas išvirto į upę ne todėl, kad jį vėjas, vėtra išvertė, ne todėl, kad upės srovės jo šaknis paplovė, bet todėl, kad jį paukštelis nutupėjo? Ar ne kvaila gi daina? Ne, ji ne tik nėra kvaila, – ji yra labai mandri ir labai sena. Tik nereikia ją žiopliškai suprasti. Aš jau sakiau, kad putinėlis pats savaime yra niekis, – dainose jis visuomet reiškia mergelę, jos nekaltybę. O paukštelis (taip ir sakalėlis, meletėlis ir t.t.), nusileidžiantis į medelį ar į palangę, visuomet mūsų, kaip ir kitų tautų, dainose ženklina bernioką, jaunikį.

Kas atsitinka, kai mergiotė įeina į santykius su bernioku – visi žino. Anot tos dainos: „bėdos vargai vis tai mergai, kad be vyro vaikų yra". Ar neaišku, kodėl putinėlis – mergelė nepakliuvo į bėdą nuo vėtros, nuo upės vandenų, o pakliuvo bėdon tik „paukštelio nutupėta". Kad šią dainą tiktai šitokiu būdu ir galima suprasti, mums paliudija antroji dainos pusė, sekanti betarpiai po pirmosios:

Dalia mano neščėslyva –
Eisu keliu giedodama,
Eisu keliu giedodama –
Sčėsties-dalios ieškodama.
Atsišauki, mano dalia,
Anoj pusėj Dunojėlio,
Anoj pusėj Dunojėlio,
Už marelių mėlynųjų.
Už marelių mėlynųjų,
Už girelių, už žaliųjų.

Jeigu dainoj būtų kalba tiktai apie paprastą putinėlį ir apie paprastą paukštelį, tai ir ši dainos dalis būtų visai kvaila. Bet kai putinėlis reiškia mergelę ir paukštelis reiškia bernelį, kuris „putinėlį nutupėjo", – tai visai suprantama, kodėl mergelė verkia ir, eidama keliu, savo dalią keikia!

Šitas pavyzdys aiškiai sako, kad mūsų dainos nėra jau tokios paprastos. Mes dainuojame tokius žodžius, kurių mes nūdien nebesuprantame, bet kurie senovėj turėjo labai gilios prasmės. Reikia tiktai mokėti seną dainą suprasti.

Taip pat be galo didelės ir gilios reikšmės turi mūsų dainose, pasakose ir patarlėse bei priežodžiuose ožys, – bet ką jisai reiškia, šiuo tarpu nesakysiu: skaityk iki galo visą istoriją. Ji parodys, kaip kadaise ožys buvo labai mandras ir labai geras dievaitis ir kaip jo dieviškumo pėdsakai užsiliko mūsų dainose.

3. APIE „ATLEIDIMO OŽĮ"

Jei kas kokį piktą darbą padaro ir nenori prisipažinti, tai stengiasi kaltę suversti kito galvai. Apie žmogų, apie kurį mes žinome, kad jis nekaltas, kad jam tik bėda suversta, mes sakome, kad tai yra „atleidimo ožys". Reiškia, kenčia už svetimus griekus. Apie šitokį „atleidimo ožį" kalba ir lietuviai, ir vokiečiai, ir rusai, ir prancūzai, ir daugelis kitų tautų. Kodėl tas biednas oželis visoms tautoms taip užkliuvo, kad jį visi taip koneveikia?

„Atleidimo ožys" anaiptol ne mūsų gadynės prasimanymas. Jau Biblijoj yra pasakyta apie šitokį ožį. Šešioliktoj Levitų knygoj, kaip Viešpats per Maižiešių įsako Aaronui paimti iš bandos du ožius ir mesti jiems abiems burtą: dėl Viešpaties ir dėl atleidimo. Tą ožį, kuriam teko burtas dėl Viešpaties, Aaronas turi atnašauti už nuodėmę, o tą ožį, kuriam burtas teko „dėl atleidimo", Aaronas turi pastatyti gyvą prieš Viešpatį, atlikti ties juo apsivalymo apeigas ir išsiųsti jį į tyrus, kad jis visa nedoraus išneštų į neišeinamą kraštą.

Aaronas turi vieną ožį paskersti kaip auką už nuodėmę, už žmones, paskui Aaronas turi uždėti abidvi rankas ant gyvojo ožio galvos ir išpažinti ties juo visa Izraelio sūnų nedoraus, ir nusižengimus visus, ir visas nuodėmes; sukrauti juos ant ožio galvos ir nusiųsti ožį į tyrus.

Žydų Talmudas (II tomo I dalis) tiksliai aprašinėja visas ceremonijas, su kuriomis griekai suverčiami ožio galvai.

Apsivalymo apeigai turi būti paimta du ožiai – vienodo plauko, ūgio ir vertybės. Vyriausias dvasiškis, metąs čia minėtus burtus, padarytus iš aukso, deda juos ant abiejų ožių, kalbėdamas: „Viešpačiui auka už nuodėmę". Susirinkę žmonės jam atsako: „Tegul bus palaimintas garsus karališkas vardas per amžius amžinuojus". Vyriausias žynys pririša prie atleidimo ožio ragų tamsiai raudoną juostą, stato jį prieš tuos vartus, pro kuriuos jis turi būti išsiųstas, užupakaliu į rytus ir galva į vakarus, – galva nukreipta į to kalno pusę, kur ožys turi būti nuvestas.

Atlikus visą išpažintį ir sukalbėjus atitinkamą maldą, ožys atiduodamas pasiuntiniui, kuris jį turi nuvesti į tyrus. Toks pasiuntinys paprastai būdavo iš dvasiškių. Kai ožį varo, stovintieji aplink žmonės pešioja jo plaukus ir kalba jam: „Paimk mūsų nuodėmes ir išeik, paimk ir išeik". Tarp maldos namų ir to kalno, į kurį ožys turėjo būti nuvestas, buvo įrengta 10 palapinių, kiekviena lygiam atstume nuo kitos. Iki pirmosios palapinės ožį lydi žymiausieji Jeruzalės žmonės. Prie kiekvienos palapinės ožio palydovai sakė: „Šit maistas ir šit vanduo". Palydovas, nuvedęs ožį ant kalno, vieną raudonos juostos galą pririša prie ragų, o antrą – prie uolos ir patį ožį atažagaria stumia nuo kalno į bedugnę. Ožys ir iki pusės kalno nudardėti nesuskumba, kaip pavirsta mėsos gabalais. Tam tyčia tam tikri išstatyti sargai, musuodami skepetomis, pranešdavo vyrausiam rabinui, kad ožys pasiekė tyrus – nusinešė visas nuodėmes. Mada nustumti ožį nuo uolos buvo įvesta kiek vėliau. Pradžioje ožį stačiai išvarydavo į tyrus, ir tiek.

Apsivalymo dieną žydai galėjo vaikščioti iš savo namų ne toliau kaip per 2000 valakčių. Todėl tat pakeliui iš Jeruzalės į kalną buvo pastatyta 10 palapinių, kurios turėjo atstoti namus. Visi, lydėjusieji ožį, palapinėse elgėsi „šventiškai", kaip pridera elgtis šventą dieną.

Apsivalymo dieną Jeruzalės mergelės pasipuošdavo baltais drabužiais ir šokdavo vynuogynuose. Ir kalbėdavo jos:

– Jaunuoli, pakelk akis ir žiūrėk, ką tu sau pasirinksi; nežiūrėk į grožį, bet žiūrėk į giminę: dailumas yra vylingas, ir grožis yra tuštybė; bet pati, bijanti Viešpaties, yra verta pagyrimo.

Ir toliau – prasidėdavo puota, prasidėdavo linksmybė. Ėjo dainos, muzika, šokiai. Visur uoliai dalyvaudavo moterys; ir vyrai tą naktį praleisdavo moterų draugystėje. Visai galimas daiktas, kad tą naktį atsirasdavo naujų griekų žymiai daugiau, negu ožys nusinešė į tyrus...

Prisimenant šiuos žilosios senovės žydų gyvenimo papročius, galime pastebėti tris dalykus: 1) nuodėmes nunešti turi ožys, 2) ožio nužudymo ceremonija atliekama labai iškilmin-

gai, 3) žuvus ožiui, eina puota, muzika, vynas... Mergelės siūlos, kad jas pasirinktų jaunikis...

O antra, mus negali nestebinti ir šitoks dalykas: kaip žmonėms atėjo į galvą mintis, kad galima suversti savo nuodėmes ožiui? Juk jeigu kas šiandie sumanytų savo griekus atiduoti ožiui, tai mes vis pasakytumėm, kad tokiam žmogui trūksta vieno šulo pakaušy.

Klausimas, kodėl žmonės tikėjo, kad ožys gali nusinešti nuodėmes? Norėdami į šį klausimą atsakyti, turime persikelti dar į žilesnę senovę. Nes ši apeiga apie ožį buvo net ne žydų pramanyta. Žydai jau labai seniai tikėjo vienu Dievu, o ožio atnašavimas siekia tų laikų, kada žmonės dar gyvulius dievino.

Be to, čia pinas vienas, dar keistesnis dalykas. Kam teko būti didesniuose teatruose, tas žino, kad ten yra vaidinami veikalai, vadinami *tragedijomis*. Vaidinant tragediją, rodomi visokie rimti ir liūdni dalykai: sunkios žmonių nelaimės, kovos kančios. Paprastai vaidinimas baigias vieno ar kelių žmonių mirtimi: taip teatre rodo. *Tragedija* gi graikiškas žodis. Lietuviškai tai reiškia: *ožio daina*. Ir čia ožys kaltas! Nors mūsų laikų tragedijose ožys visai nebeminimas ir nebežinomas, bet jo vardas per kelis tūkstančius metų yra išsilikęs.

Tragedijos ožys yra tas pats ožys, kurį žydai su griekais į tyrus paleisdavo, kurį ir mūsų dainos tebedainuoja, ir girtuokliai „tebebielija".

Norėdami įsitikinti, kad iš tikrųjų taip yra, nors trumpai pažvelkime į tą gadynę, kada žmogus ėmė garbinti įvairius stabus ir gyvulius, ir ką ožys tuomet reiškė žmogui.

4. OŽYS – „ŠVENTAS" GYVULĖLIS

Jeigu mes prisižiūrėsime į mūsų vaikus, tai pamatysime kai kurių labai įdomių dalykų. Vaikas pasiima kokią iš molio nulipdytą ar iš skarmalų padarytą lėlytę ir sako, kad lėlytė yra gyva, kad ji valgyti nori; vaikas kalba su lėlyte, draugauja ir t.t.

Vadinas, vaikas elgiasi su lėle visai taip, tarytum lėlė būtų gyva, panaši į patį vaiką. Arba apžergs vaikas kokią kačergą – ir bėgioja po kiemą; sakos – ant arkliuko raitas joja. Šitokiu būdu vaikas gali kiekvieną daiktą apdovanoti gyvybės žymėmis. Vaiko galvoje kiekvienas daiktas gyvena tokiu pat gyvenimu, kaip ir žmogus.

Panašiai kaip vaikai elgiasi ir dabar gyvenančios laukinės tautos. Mes gi ir iš šiokiadienio prityrimo žinome, kad juo tamsesnis žmogus, juo mažiau knygų skaitęs ar visai neskaitęs, juo mažiau pasaulio matęs, – juo labiau jis tiki visokiomis dvasiomis, visokiomis pagundomis ir burtais. Juk ir dabar Lietuvoje yra dar nemaža žmonių, kurie vėlų vakarą ar vidunaktį neis į jaują arba pirtį, – ypač vienas. Yra sugalvota visokių pasakų apie tai, kodėl negalima eiti į pirtį ir jaują, bet nė viena iš tų pasakų dalyko nepaaiškina. Bijo žmonės eiti – ir galas. Dauguma berods tiki, kad tenai kuri nors dvasia gyvena – ir bijo žmogus, kad ji jo nepagriebtų.

Taigi šitokiu pat būdu laukiniai žmonės apgyvendina dvasias visur, kur tik pasitaiko. Panašūs į dabartinius laukinius žmones buvo ir mūsų, ir kitų Europos tautų prabočiai, – prieš daugelį šimtų, prieš tūkstančius metų. Mūsų prabočiai elgės taip pat, kaip elgias dabar vaikai. Jie prisodino, priveisė po visą gamtą įvairiausių dvasių. Atsirado šitokiu būdu saulės ir mėnulio dvasios; dvasios, gyvenančios medžiuose, vandenyse, kalnuose, miškuose, uolose, pirtyse, jaujose ir kitur.

Šitokius žmones, kurie taip daug dvasių pramano ir jas visur apgyvendina, mokslininkai paprastai vadina *animistais*. Animistas pavadinimas paimtas iš lotynų kalbos, kur žodis *anima* reiškia dvasią (dūšią). Animistai daro kartais labai įdomių dalykų ir su gyvuliais; jie ir gyvuliuose apgyvendina kurią nors dvasią, ir iš gyvulio padaro dievaitį ir jį garbina. Čia jie turi tiktai kiek kitokį pavadinimą. Būtent.

Europos misionieriai (krikščionybės skleidėjai) pradžioje aštuoniolikto šimtmečio Šiaurės Amerikoje pastebėjo, kad ten pusiau laukiniai indijonai labai uoliai garbina kaip dievaičius įvai-

rius gyvulius. Šituos garbinamus dalykus, gyvulius ir augalus, indijonai vadino *totem*. Mokslininkai pasigavo šitą indijonų žodį ir dabar visus gyvulių ar augalų garbintojus vadina *totemistais*, o garbinamą gyvulį ar augalą vadina *totemu*.

Tačiau ne tik Amerikos indijonai buvo totemistai. Pasirodo, ir mūsų prabočiai Europoje taip pat gyvulius garbino ir taip pat buvo totemistai. To totemizmo pėdsakų dar ir dabar nemaža yra užsilikę net pas kultūringas tautas. Pavyzdžiui, Šveicarijos sostinė vadinas Bern. Šio miesto pavadinimas yra kilęs iš vokiško žodžio *Bär* (skaityk: Bėr), kuris reiškia *mešką*. Šis miestas nuo nepamenamų laikų užlaiko pas save meškas.

Kuriam galui tam miestui meškos reikalingos? – Niekas to nežino. Vis tiktai, norėdami šį reiškinį paaiškinti, žmonės sumanė pasaką. Esą meškos mieste laikoma kaipo atmintis vieno garsaus medžiotojaus, kuris vienuoliktam šimtmety toje vietoje, kur stovi dabar miestas, nukovęs baisiai didelę mešką.

Žinoma, ši pasaka nieko bendra su tikrenybe neturi. Dabar rasta įrodymų, kad toje vietoje, kur dabar stovi miestas Bern, seniau, maždaug Kristaus gimimo laikais, gyveno žmonės, kurie garbino mešką. Ir šit dabar žmonės, tarytum nesąmoningai prisimindami senąjį meškos garbinimą, tebelaiko mieste meškas.

Būtų galima paminėti daugybę pavyzdžių, kurie mums parodytų senovėje gyvulių garbinimo pėdsakus.

Šitoksai garbinamas gyvulys – *totemas* yra nelyginant koks šventas dalykas jį garbinantiems žmonėms. Jie tiki, kad tame gyvuly glūdi sukaupta kažkokia nežemiška jėga ir šventumas. Gyventi netoli tokio totemo buvo laikoma prakilniu dalyku. Žmogus, garbindamas savo totemą, stengiasi jam įtikti, kad totemas geriau globotų žmogų. Žmogus stengiasi būti panašus į savo globėją – totemą. Žmogus tiki, kad totemas – tai tarytum kažkoks stiprybės, galios indas. Ar negalėtų ir žmogus kartais įgauti tokios pat jėgos, kokią turi totemas? Ypač jei kartais žmogus tokios jėgos tikrai yra reikalingas?

Tad jau senovėj, iš pradžios tiktai išimtinai svarbiais atsitikimais, tautinė giminė išdrįsta šitaip pasielgti su labai iškilmingomis

ceremonijomis, savo garbinamą gyvulį totemą nukauna ir suvalgo. Suvalgę savo globėjo mėsą, žmonės jau jaučiasi, kad jie įgavo tos pačios galios, kurios turėjo ir totemas.

Bet čia dar ne viskas. Švento gyvulio mėsą tai suvalgė, bet vis tiktai nežymu, kad žmogus būtų pasidaręs panašus į savo globėją. Norėdami būti iš tikrųjų panašūs į totemą, žmonės stengiasi priimti ir jo išorinę išvaizdą. Pirmoj eilėj apsimauna jo kailiu. Kitos giminės net savo totemų vardu pasivadina. Pavyzdžiui, pas senovės graikus buvo giminės, kurios vadinos *mirmidonais*, reiškia skruzdės, *arkadėnais* – meškomis ir t.t. Vadinas, mirmidonai buvo skruzdžių garbintojai, o arkadėnai – meškų.

„Šventųjų" gyvulių nužudymas pradžioje vyko tiktai išimtinais atsitikimais. Ilgainiui gi tai inėjo į paprotį. Buvo įsteigtos tam tikros šventės, per kurias savo totemą skerdė ir iškilmingai jį valgė.

Vienas iš svarbiausių senovėj, ypač pas senovės žydus ir ypatingai pas graikus, iš tokių „šventųjų" gyvulių buvo *ožys*, mūsų bobutės numylėtas, mūsų dainose apdainuotas. Ožį daugiausia garbino žemdirbiai, gaspadoriai, vyno darytojai ir piemenys. O už ką žemdirbiai jį garbino, – matysime vėliau. Paaiškės, kodėl mūsų dainoms oželis toks brangus.

„LIETUVIŠKASIS KARALIUS IR JO GIMINĖ“

1. „Lietuviškasis karalius ir jo giminė“, – tokiu vardu vadinas nauja p. Jono Žiliaus knyga, išleista šiais metais Klaipėdoje. Tai jau antra šio autoriaus knyga iš serijos „istoriškai mitiški padavimai“ (apie pirmą knygą žiūr. „Liet. aido“ 1 numer. recenziją).

Šioje knygoj p. J. Žilius parinko keletą rusų bylinų, kuriose yra minimas Lietuvos karalius ar, kaip p. Žilius sako, „Lietuviškasis“ (Litovskij korolj), išvertė jas į lietuvių kalbą ir pridėjo savo paaiškinimus.

P. Žilius, ilgus metus besirausdamas po įvairiausius metraščius bei kronikas (net lotyniškas ir graikiškas), surankiojo posmus, kurie šiokiu ar tokiu būdu liečia lietuvių tautą. Taip pat bestudijuodamas lietuvių epą (pasakas), priėjo [prie] išvadų, kad jisai koncentruojas apie vieną centralinį asmenį – Lietuvišką karalių – ir jo giminę. Benagrinėdamas rusų epą (bylinas), p. Žilius užtiko to paties lietuviško karaliaus pėdsakus. P. Žiliaus koncepcija – savotiška ir originali, ir verta, kad ja plačiau susidomėtų mūsų visuomenė. Tačiau ne tiktai viena p. Žiliaus koncepcija yra savotiška, – gana savotiškas yra ir minčių dėstymas. P. Žilius savo nuomonės tikrumo neįrodinėja, o tiktai tvirtina, kad taip yra, ir galas. Ne kartą jis daro net išvadą, kai atitinkamų premisų trūksta. Savaime suprantama, kad p. Žiliaus samprotavimai, nežiūrint viso jų įdomumo, negali nesukelti kai kurių gana stiprių abejojimų. Naudojantis p. Žiliaus gražaus darbo vaisium, tektų bent dėl kelių abejojimų gana rimtai pagalvoti.

2. P. Žilius įžangoje rašo: „... a) žiloje senovėje epiški vardai būdavo tvirtai nustatomi ir buvo žinomi ir vartojami ne vien pačioje tautoje, bet ir toli už jos sienų kaimynuose; b) rusų bylinos ne vien patvirtina epiškos lietuviškųjų „karalių" esmės autentiškumą, bet ir meta naujos Šviesos į epiškus lietuvių padavimus; c) taip antai lietuvių ir žemaičių žygiai į Latgalą bylinose nupiešti kur kas plačiau ir vaizdžiau nei lietuviškuose metraščiuose" (pusl. 3).

Dėl minties, pareikštos sakiny a), kyla principinis abejojimas, nes šis sakinys yra žymiai perdėtas. Nes negalima per daug pasitikėti epe minimaisiais vardais. Tose pačiose rusų bylinose jau itin dažnai yra minimas Kijevo kniaziaus Vladimiro vardas, o tuo tarpu bylinų Vladimiras taip maža bendra teturi su istoriškuoju kniazium Vladimiru. Arba mylimasis rusų epo herojus – Ilja Muromec: nežiūrint visų pastangų, padėtų jo vardui išaiškinti, dar ir šiandie tebėra tas vardas neišaiškinamas. Antra vertus, būtų galima nurodyti visa eilė bylinų, kuriose vėlesniųjų laikų vardai (herojai) yra išstūmę senesniuosius vardus, – šių pastarųjų vietą užėmę. Vienas to ar kito vardo epe paminėjimas dar nieko tikro nepasako, ir čia negalima jokių „autentiškų" išvadų daryti. Norint daryti kurią nors išvadą, tektų visuomet atsižvelgti į tuos elementus, kurie į epą įėjo, į epo genezį ir susikūrimo vietą bei laiką, pagaliau į paties dainininko intencijas. Šitokių klausimų p. Žilius visai nestato, – sutiko paminėtą kurį nors vardą – tuoj ir daro išvadą. Jeigu p. Žilius pastatytų vieną iš minėtųjų klausimų, jo išvados nieku būdu negalėtų būti tokios griežtos. Pavyzdžiui, jeigu jis pažvelgtų, ar epe minimas vardas (herojus) yra tampriai surištas su centraliniu veiksmu, ar jis yra tik lyg rezonuojantis elementas, tai čia pasirodytų didelis skirtumas: pirmu atveju vardu (ir herojum) galima šiek tiek pasitikėti ir daryti istoriškų aliuzijų, o antruoju atveju – nei vardas, nei herojus nieko nereiškia. P. Žiliaus minimais atsitikimais visi herojai (vardai) yra tik rezonuojantis elementas, ir todėl pačios išvados negali turėti rimto pagrindo. Ir kad senovėje epiški vardai būtų buvę „tvirtai nustatomi", – ši mintis (be išse-

miamų p. Žiliaus įrodymų, kurių jis nedavė), nėra nei aiški, nei priimtina.

Dar mažiau aiški mintis yra išdėstyta sakiny, pažymėtame raide *b*. Kokiu būdu rusų bylinos patvirtina „epiškos lietuviškųjų „karalių" – esmės autentiškumą", – visai nežinia. Lygiai nežinia, kas yra toji „karalių" „esmė". Neva paaiškinimas, išdėstytas sakiny *c*, veda skaitytoją į dar didesnį pagundinimą. Kur, kokiose bylinose yra nupiešti „lietuvių ir žemaičių žygiai į Latgalą"? – Niekur! Juo labiau tai nėra nupiešta p. Žiliaus paduotose bylinose! Einant tuo pačiu keliu, kaip p. Žilius, būtų galima tikinti, kad, pavyzdžiui, „Skazka o carie Goroche" vaizduoja lietuvių kovos momentą su totoriais. Įrodykite, kad ši pasaka nieko bendra neturi su lietuvių–totorių kovomis!

P. Žiliaus paduotose bylinose yra, tiesa, minimas „Lietuviškasis karalius". Bet ten yra minimas ir „Carj Bucharskij", ir „Indija Bogataja", ir „Karela Prokliataja"... Ir visa tai yra minima vienodomis teisėmis, tuo pačiu tikslu, ir vienodu stiliumi aprašyta. Jokių lokalinių, temporalinių, koloritinių elementų. Jeigu vietoj „Lietuviškasis karalius" būtų padėta, pavyzdžiui, „Carj Tureckij" ar „Carj Germanskij" – bylina nuo to nė kiek nenukentėtų, niekas joje nepasikeistų, – nebūtų joje daugiau vidaus prieštaravimų. Jeigu p. Žilius paanalizuotų, kokiu būdu, kokiu tikslu tie vardai bylinoje atsirado (ar bent galėjo atsirasti), jis tokios išvados nedarytų.

Kol gerbiamasai autorius neduos tinkamų įrodymų savo minčiai paremti, sunku bus laukti, kad kas tąja mintimi tikėtų.

3. P. Žilius sako:

„...Iš šiame rinkinėly paduotų bylinų matyti, kad jose yra tikslus epiškas sąryšis, ir būtent bylinos apie Vladimirą ir Lietuviškąjį karalių, kurio dukterį Opraksą Vladimiras vedė ir kuri tuo pasiliko tautiškojo rusų Parnaso karalienė, *bus tų epiškų pasakojimų branduoliu ir ašim, apie kurią daugelis kitų nuotykių sukasi*" (pusl. 4, mano pabr. – *B.S.*). Naujieji bylinų tyrinėtojai skelbia visai priešingą mintį – ir jie neklysta. Kniazius Vladimiras anaiptol nėra rusų bylinų nei branduolys, nei ašis. Nė viena bylina

Vladimiro, kaipo tokio, negarsina ir nedainuoja. Priešingai, daugelis bylinų gana neigiamai Vladimirą vaizduoja (bailys, šykštus, bejėgis, vylingas ir t. t.). Bylina turi savo herojų – bogatyrių, ir Vladimiras – tiktai viena iš priemonių bogatyrių išgarbinti. Bylinos branduolys – bogatyrius, Vladimiras gi – rezonatorius. Juo labiau joks branduolys – tasai „lietuviškasis karalius". Jeigu daugelis bylinų mini Vladimiro vardą ar, kaip sakoma, bylinos yra suciklizuotos aplink Vladimirą, tai čia buvo tam tikrų veiksnių, kurie nukreipė rusų epo ciklizacijos procesą šia linkme. Bet čia visai kitas dalykas.

Pavyzdžiui, ir p. Žiliaus paduotoji bylina apie Potiką, Mariją Podoliutę ir kitus galus yra pririšta taip pat prie Vladimiro vardo. Bet gana mesti trumpą žvilgsnį į pačią byliną – ir bus galima įsitikinti, kad šitoks ryšys tarp bylinos ir Vladimiro nei istoriško, nei logiško pagrindo neturi.

Pati bylina visų pirma yra viena iš tųjų, kurias vadiname „blogai išsilaikiusiomis". Nors p. Žilius priskiria ją dėl kažkokių sumetimų prie „senesnio laikotarpio", ji yra sukurta berods ne anksčiau kaip XVII amžiuje. Bylina sudėta iš labai įvairių elementų. Joje yra ir krikščioniškų elementų (legendos apie Nikolą Čudotvorecą), ir klajoją (pasitaiką įvairių tautų epuose) motyvai (motyvas apie „tiaga zemnaja"), ir senesnių, herojinių bylinų davinių, ir bylinų-novelų posmai, ir pagaliau rusų istorinės gadynės – suirutės metų (smutnoje vremia) atgarsiai.

Bylinos „centre" figūruoja kniazius Vladimiras. O tuo tarpu jis siunčia bogatyrius į Zolotaja Ordą – į totorius, kad jie surinktų ten mokesčius... Kur Vladimiras – kur Zolotaja Orda – ir kur toji gadynė, kai rusai ne tik nebebijo totorių, bet net mokesčius iš jų renka! Kaip bogatyriai, rinkdami mokesčius, elgiasi su „mužikais", nebe Kijevo, bet pradžios Maskvos įsiviešpatavimo vaizdas. Bylinoj vartojami terminai „jarlyk", „šachmatai" prieš totorių gadynę atsirasti negalėjo. „Cariškos karčemos" – tai jau nebe kniazių gadynė. Aprašymas, kaip Potikas išprašė iš Vladimiro laisvės.

Vaikščioti po „cariškas karčemas“ ir tenai girtuokliavo – jau smūtos laikotarpio vaizdas, pasikartojąs kai kuriose bylinose apie Iljąą Muromcą. Pagaliau Potyko santykiai su Marija, Baltąja Gulbe (Lietuviškojo karaliaus dukterim) kartais primena Dobrynios Nikitičiaus santykius su Marinka. O Marinkos asmeny galima suvokti šiek tiek pėdsakų istorinės Mar. Mnišek (Smūtos laikas!). Iš šitokios bylinos, iš tokių įvairių elementų, centre stovi Kijevo kniaziaus Vladimiro vardas! Pavyzdys, kiek galima „epiškais vardais“ pasitikėti! Reikia turėti labai gerą fantaziją, kad šioje bylinoje būtų galima surasti tikrus kažkurio „Lietuviško karaliaus“ pėdsakus!

4. P. Žilius tiek yra įsimylėjęs į „epinius vardus“, kad savo aistros įtakoje pasiduoda per didelei pagundai.

Kaip žinoma, rusų epas plačiai dainuoja apie Solovej Razbojnik. Paprastai Solovej Razbojnik figūruoja bylinose apie Iljąą Muromcą – Ilja tą plėšiką nukauna. Tai yra tipiškos herojinės bylinos iš vadinamo „Kijevo ciklo“. Yra ir kitų rusų bylinų, kurios dainuoja apie Solovej Budimirovičių. Šios bylinos yra jau nebe herojinės, bet tipiškos novelinės, kuriose net buitis atsispindi (itin Novgorodo srities). Bylinų apie Solovej Budimirovičių genezis ir pobūdis yra visai kitoks nekaip apie Solovej Razbojniką. Solovej Budimirovič ir Solovej Razbojnik yra du visai skirtingi rusų bylinų herojai. Tuo tarpu p. Žilius, pasiremdamas vienu vardų skambesiu, abudu heroju identifikuoja – ir daro nepaprastų išvadų. Kadangi gerokai įtempus fantaziją Solovej Budimirovičių būtų galima šiaip taip sujungti su Lietuva, tai p. Žilius jungia su Lietuva ir Solovej Razbojniką! (Žiūr. 7, 55 ir 56 pusl.) Stebėtina, kad p. Žilius, toksai epo žinovas, šitokius dalykus kalba! Tai vis „epiškais vardais“ pasitikėjimo vaisius.

5. P. Žilius akcentuoja radęs panašių motyvų rusų bylinose ir lietuvių pasakose. Tačiau iš šio fakto dar sunku daryti kurios konkrečios išvados. Palygindami įvairių tautų pasakas, mes rasime nemaža motyvų, kuriuos būtų galima pavadinti tarptautiniais, nes jie visur pasikartoja. Norint daryti kurias išvadas apie lietuvių–rusų epo santykius, atsiremiant motyvų panašumais,

tenka kiekvienu atsitikimu įrodyti skolinimos arba „įtakavimo" faktas. Juo labiau norint įrodyti, kad rusų epas vaizduoja Lietuvos gyvenimo davinius, tenka šitokie argumentai sustiprinti. Bet p. Žilius nė manyti nemano savo mintis argumentuoti. Jeigu jis argumentuotų – gal jis įtikintų, gal ir šie mano abejojimai atkristų. Bet kol jis to nedaro, sunku neabejoti.

Apgailestaujant, kad p. Žilius savo sumetimų neargumentuoja ir abejojant dėl jo iškeltų tezių, tenka jisai vis dėlto pasveikinti, kad iškėlė tokį svarbų mūsų epo tyrimo klausimą. Gal besidalydami mintimis ir besiginčydami, iš tikrųjų sugebėsime kiek atskleisti iki šiol tebesančią tamsią mūsų epo praeitį.

NAUJOS TEMOS POKARINĖJE TAUTOSAKOJE

1. Kaip žinoma, liaudies patarlės ir priežodžiai yra nelyginant gyvasai liaudies gyvenamosios filosofijos formulavimas. Patarlė ir priežodis, kiek jie yra liaudies gyva kūryba, – jei jie nėra patekę į tautosaką iš knygų ar susikūrę dėl kurios nors kaimynų įtakos, – patarlės ir priežodžiai visuomet esti aplinkinių daiktų stebėjimo, įvairių pastebimųjų dalykų pergyvenimo rezultatas, trumpa ekspresyvia forma pasakytas. Patarlėse ir priežodžiuose pasireiškia ne tiktai liaudies tam tikra ideologija, ne tiktai, kaip, pavyzdžiui, pagražinamuose epitetuose, tam tikrų konkrečių idealų siekimas, bet ir pastebėtųjų dalykų įvertinimas, pasireiškia tam tikras moralinis sprendimas.

Paskiro asmens sukurtas individualinis tautosakos faktas gyvena, keliaudamas iš lūpų į lūpas. Kad išsilaikytų nerašytos tautosakos kūrinys, reikia, kaip teisingai pastebi rumunas prof. N. Jorga, kad jis sukauptų masės reiškiamuosius elementus, nes populiariose masėse poetas taip nesiindividualizuoja, kaip tai dedas aukštesnėse klasėse. Tautosakos faktai gimsta vieno asmens dvasioje, kuri tačiau reprezentuoja visą masę, nes ji, paskira dvasia, nėra individualizuota. Reikia, kad šitoks asmuo kurtų pagal visų skonį. Kitaip kūrinys negali konservuotis, išsilaikyti: liaudis jį perdirba pagal skonį, kuris yra visiems priimtinas. Ir pasireiškiantieji tautosakoje moraliniai sprendimai gali tiktai tuomet išsilaikyti, kai jie atitinka visos

masės mintijimą, visos masės sąžinę. Todėl tat senasai pasakymas „Vox populi – vox Dei" ne visuomet tenka laikyti pretenzionaliu paradoksu.

Vyksta svarbūs tautos, valstybės gyvenimo įvykiai, o liaudis, plačiosios masės, taria apie juos savo žodį įvairiomis tautosakos kūrinių formomis, lyg toje Puškino tragedijoje apie Borisą Godunovą:

> Boris, Boris! Vsio pred toboj trepeščet,
> Nikto tebe ne smejet i napomnitj
> O žrebiji nesčastnavo mladenca;
> A meždu tem atšelnik v tiomnoj kelji
> Zdesj na tebia donos užasnyj pišet;
> I ne ujdioš ty ot suda mirskovo,
> Kak ne ujdioš ot Božjevo suda.

2. Pokarinis gyvenimas, naujos jo sąlygos ir aplinkybės davė ir naujų temų mūsų tautosakai, žinoma, pokarinė tautosaka dar nesurinkta, ji šiuo tarpu ir negali būti surinkta, nes dar tebekuriama. Tačiau šiek tiek medžiagos jau yra paskelbta. Pavyzdžiui, dar 1926 metais išėjęs „Tautos ir žodžio" penktas tomas duoda jau geroką pluoštą pokarinės tautosakos. Daugiausia tai patarlės ir priežodžiai, apima pirmąjį, *seiminį*, mūsų nepriklausomo gyvenimo laikotarpį. Čia greta tokios medžiagos, kaip „tinginys, ir šiaudą pakėlęs, prakaitą brauko" arba „bepigu giedoti, kad galvoje alus ūžia", eina jau medžiaga ir tipingos pokarinės formacijos. Tokie liaudies pasakymai: „meluoja kaip seimo atstovas", „skuta kaip nuovada žydus", „kai seimas susėda, visus pinigus suėda", „eik Kaunan ministeriauti, jei kiaulių ganyti nemoki", „prie ruso ėjo be kepurės, prie mūsiškio su lituku" ir t.t., – visa šitoki medžiaga duoda draug ir tam tikrą pokarinių reiškinių įvertinimą.

Pokarinių temų tarpe per *seiminį* laikotarpį pirmąją vietą užima dvasininkai. (Ir pirmą kartą per visą mūsų tautosakos istoriją dvasininkų temos imta rūsčiai kritiškai nušviesti. Šitokį nušvietimą sukėlė pernelyg aktualus dvasininkų dalyvavimas šiokiadienėje politikoje, dalyvavimas įvairiuose bizniuose ir biz-

nio organizacijose.) Ir liaudis dvasininkų paskendimą šiokiadienėje politikoje bei jos iki šiol dar neregėtą Lietuvoje sumaterialėjimą smerkia be jokio pasigailėjimo. O liaudies sprendimas, ypač mūsų sąlygomis, yra toksai, kurio neįtarsi esant šališko, politiško, partingo ar bedieviško, nes tasai sprendimas, kaip sakyta, yra masių pastabumo padarinys.

„Nebe tie nūnai laikai, ne tie ir kunigai", skundžiasi liaudies išmintis, nes, „būdavo, už kunigo pečių *Dievas stovėjo,* o nūnai ten *raguotas.* Todėl nenuostabu, kad „nūnai ir davatka kunigu piktinasi".

Šitokį savo rūstų sprendimą liaudis pirmiausia pagrindžia kunigų sumaterialėjimu, dalyvavimu bizny ir politikoje. Esą „būdavo pinigai kunigo ieško, o nūnai kunigai pinigų ieško", „kunigai Dievo apaštalai, o į pinigus kaip vanagai", „žydus iš smuklės išvarė, o kunigai atsisėdo", „pasaulio galas, kad kunigai ėmė šinkavoti", „bažnyčioj – angelėlis, o už bažnyčios – žydelis". Dvasininkų dalyvavimą politikoje liaudis dar aiškiau ir konkrečiau apibūdina: „ne kunigo brolis, centruko negausi", „ne kunigo brolėnas, o dvarą nusipirko", „kunigų giminė dvarus suėdė", „ne kunigo brolis, iš maldos namo nepasistatysi".

Atrodo, čia *kavecams* gal galėtų būti pasiteisinimas: liaudis taip rūsčiai vertina kunigų ekonominę bei politinę veiklą, bet tikybos reikaluose dvasininkas liaudies akyse tebėra savo pašaukimo aukštumoje. Tačiau, kiek galima spręsti iš tų pačių patarlių bei priežodžių, ir tikybos reikaluose kunigo autoritetas liaudies akyse atsidūrė taip žemai, kaip jis Lietuvoje dar niekuomet nebuvo kritęs. Kaip liaudis žiūri į kunigą kaip religijos mokytoją ir Viešpaties atstovą šioje žemėje, nesunku spręsti ir iš tokių patarlių: „per kunigą ir Dievą papirksi", „už pinigus kunigas ir velnią dangun nugabens", „kunigas Dievą prašo, o skatiką mato", „per pamokslą už gobšumą bara, o savo kiaules svetimu šeria", „tiesa seniai išnyko, nes nū ir kunigai meluoja", „kunigo tiesa ant liežuvio, o jo dora kišeniuje", „kunigo kišeniai skylėti, jų nepripildysi", „kryžių nešioja, o velnią vilioja", „nūnai ir skustas viršugalvis plaukais užaugo".

Ir, kas svarbiausia, liaudis, šitaip formuluodama savo gyvenimiškas pastabas, skaudžiai liūdi dėl fiksuotųjų davinių. Pavyzdžiui, kokiu giliu skausmu dvelkia kad ir tokie pasakymai: „kai kunigas kupčiavoja, dangus raudoja" arba „kunigai žmones cicilikais baido, o patys bažnyčią griauna".

Tokiu tonu liaudis atsiliepia apie savo dvasios ganytojus, apie tuos, kurie turėtų būti jos dorovės mokytojai. Skaudesnis atsiliepimas sunku būtų ir įsivaizduoti. Kunigo vardas liaudies akyse suterštas ir išniekintas. Kunigo vardas liaudies akyse susijęs su bizniu ir netiesa: kunigo dorovė kišenėje esanti...

Tai yra jau labai liūdnas mūsų kultūros reiškinys, kuris reikėtų pamatyti ir toms institucijoms, kurios iki šiol to nematė, bet kurių pareiga būtų tai matyti ir daryti skubiausių išvadų. Kaip toj Godunovo dvasios tragedijoj:

I ne ujdioš ty ot suda mirskovo,
Kak ne ujdioš ot Božjevo suda.

BYLINA

1

Bylina (sk. *y* kietai) mokslo technikinis terminas tam tikrai rusų eiliuotosios epinės tautosakos daliai žymėti. Tautosakos sakytojai šio termino nežino. Sako jie: starina, starinka (senovė; senovėlė), lyg pabrėždami, kad tuo vardu vadinama daina liečia senovės dalykus. B. terminas mokslo literatūroj pradėta vartoti pirmosios XIX a. pusės pabaigoj, bet iš jo neaišku nei medžiaga, kurią jis turėtų apimti, nei pažymiai, kuriais jis ją aprėptų, tad imta vartoti dar terminas *bylevoj epos,* kuriuo norėta pažymėti tokia epinė rusų tautosaka, kurioj daugiau ar mažiau atsispindi rusų praeitis. Šitam terminui neapimant daugelio dainų, kuriose istorijos atspindžiai sunku besusekti, o kurios vis dėlto turi daug bendrų pažymių su apčiuopiamo istorinio turinio dainomis, pradėta dar vartoti terminas *epinė daina.* Tas terminas pasirodė esąs per platus, nes apima ir apeigines, ir buities, ir kitas smulkias epines dainas. Tuo tarpu rusų tautosakoj yra tam tikras epinių dainų ciklas, net keli ciklai, kurie formaliu atžvilgiu sudaro savaimingų dainų vienetą. Šiam dainų vienetui nerandant tikslesnio vardo, palikta B. terminas. Juo žymima: 1) herojinės dainos apie pasakingus milžinus bogatyrius ir jų karo žygius, 2) dainos apie pasakingus pirklius turtuolius, aprėpiančios daug buities pradžiodalų, 3) epinės dainos, traktuojančios legendų ir pasakų medžiagą. Bylininių dainų turinys

įvairus; jas jungia analoginė forma, – kompozicija, poetinės priemonės, dainavimo būdas. B. – tai rusų herojinis buitinis epas, pasakingos herojinės ir pasakingai vaizduojančios rusų buitį epinės dainos.

B. TAUTOSAKIŠKOS GIMINĖS. Artimiausioji B. giminė yra *istorinė* daina, bet ji skiriasi nuo B. Bylinoj sunku suvokti, dažnai net visai negalima, istorinis siužeto pagrindas. B. dainininkui rūpi ne istorinis faktas atpasakoti, bet padaryti klausytojui tam tikro estetinio įspūdžio; jo tikslas – estetinės prigimties. Istorinės dainos dainininkas pirmiausia rūpinas tiksliau dėstyti istorijos faktą. Tikslo skirtingumas pagrindžia B. ir istorinės dainos vaizdavimo technikos skirtingumą. Tačiau aiški siena tarp abiejų tautosakos formų sunku išvesti. B. glaudžiai susijusi ir su tautosakos forma, vad. *dvasinėmis eilėmis* (duchovnyje stichi). Pvz., daugelis bylininio tipo dainų mini istorinį Kijevo kniazių Vladimirą šv., nors jį ir kitaip vaizduoja negu istorija. Rusai turi epinių dainų apie keliaujančius maldininkus (kaliki perechožije), kurios paprastai priskiriamos prie senybinių dvasinių eilių, kuriose Vladimiras vaizduojamas bylinų būdu, o patys maldininkai – toki pat smurtininkai ir girtuokliai, kaip ir kai kurie B. bogatyriai. Pati daina savo kompozicija, poetinėmis priemonėmis, stiliumi maža kuo skiriasi nuo B. Rusų tautosaka turi platų dainų žanrą apie *plėšikus galvažudžius* (razbojničji piesni). Jų tarpe žymią vietą užima dainos apie Sibiro užkariautoją Jermaką. Vienos dainos apie Jermaką, dėstančios konkrečius faktus, yra istorinės. Kitose gi dainose Jermakas figūruoja drauge su mylimu B. personažu – Ilja Muromcu, – šios dainos yra bylininio tipo. Kitos B. yra vėl artimos pasakoms, legendoms, novelėms. Pastebėta, kad B. pakrikdama, nustodama eiliuotos formos, artėja į normalią pasaką. Ir pasaka, kartais įgaudama eiliuotos formos, artėja į B.

B. KLASIFIKACIJA. Ilgą laiką B. buvo skirstomos į dvi pagrindines nelygias grupes: apie vyresniuosius ir jaunesniuosius bogatyrius. Pirmajai grupei buvo priskiriamos herojinės novelės apie Sviatogorą, Mikulą Selianinovičių, Volgą Sviatoslavo-

vičių. Pirmasis esą simbolinąs (poetiškai atvaizduojąs) tąjį rusų tautos gyvenimo laiko tarpą, kai jie tebebuvę klajokliai; antrasis – žemės darbo pradžią; trečiasis – karių luomo įsigalėjimo gadynę. Jaunųjų bogatyrių B. buvo dalinamos į du ciklu: Kijevo ir Naugardo. Benagrinėjant medžiagą paaiškėjo, kad visos kalbos apie tai, jog senieji bogatyriai simbolina tris rusų gyvenimo raidos chronologinius momentus, yra tuščios. Paaiškėjo, kad „senieji" bogatyriai nė kiek ne senesni už „jaunuosius". „Jaunieji" bogatyriai Kijevo ciklo yra susieti su Vladimiro gadyne, kurioje rusuose ėmė formuotis žemės darbas ir karių galia. Tik jei Mikula ar Volga ir simbolintų kurią istorinę gadynę, tai niekų būdu ne ankstybesnę už Vladimiro gyventą. Pagaliau paaiškėjo, kad B. apie Sviatogorą yra gana vėlyvos formacijos (XV–XVI a.), kad padavimų apie jį pagrindas yra net ne rusiškos kilmės; panašūs padavimai buvo plačiai pasklidę Bizantijoj ir vidurinių amžių V. Europoj. Kita B. klasifikacijos sistema skirstė jas į 4 ciklus: 1) Kijevo, 2) Naugardo, 3) Maskvos ir 4) kazokų. Tačiau čia grupuojama labai nevienoda medžiaga ir B. sąvokos turinys painiojamas. Tariamojo Kijevo ciklo B. yra daugiau kariško pobūdžio, Naugardo – daugiau buitį vaizduojančios novelės. Abiejų ciklų B. nėra aiškiais ryšiais susijusios su istorijos faktais, dažnai istorijos faktų jose ir pėdsakų nėra. Tariamojo Maskvos ciklo B. yra jau greičiau istorinės dainos. Tariamojo kazokų ciklo B. yra dar skirtingesnės. Jei būtų galima kalbėti apie rusų istorijos Kijevo ir Maskvos laiko tarpus, tai kazokų laiko tarpo rusų istorija nežino. B. skirstymas į tokius ciklus neturi nei geografinio, nei istorinio, nei kompozicinio pateisinimo. Tas ar kitas asmens ar vietos vardo atsitiktinis paminėjimas B. tekste dar nieko nesako apie B. kilimo vietą ir laiką, nepaaiškina jos charakterio, neduoda pagrindo medžiagos klasifikacijai. Naujausieji B. tyrinėtojai skirsto jas į 2 pagrindines grupes: 1) herojinės B., bogatyrių dainos, 2) B. nekarinės, B. novelės.

B. UŽRAŠAI. B. rimčiau rinkti ir užrašinėti pradėta apie XIX a. vidurį. Medžiagos rinkimą paskatino 1804 pasirodęs

Kiršos Danilovo dainų rinkinys, sudarytas gal apie XVIII a. vidurį; ankstybesniais laikais rusų tautosakos ir B. užrašyta tiktai menkos nuotrupos. V. Europos romantikų įtakoj kai kurie rusų šviesuomenės sluoksniai, ypač romantikai ir slavofilai, pradeda atsidėję rinkti ir skelbti savo tautosakos medžiagą. Svarbesni rinkiniai: P. Rybnikovo (4 t., 1861–1867, 1909, 3 t.), P. Kirejevskio (red. P.A. Bezsonovo), 1862–1874, A. Gilferdingo, 1873, P. Šeino, 1859, N. Tichonravovo ir Vs. Millerio, 1894, A. Markovo, 1901, A. Grigorjevo, I (1904) ir II (1910), N. Ončukovo, 1904, Vs. Millerio, 1908. Šie (ir kiti) tautosakos rinkėjai bei leidėjai patyrė, kad B. randamos beveik tik vienoje Rusijos šiaurėje. Retkarčiais B. rinkėjai teaptikdavo jas Vak. Sibire, Pavolgy, š. Kaukaze pas kazokus, šen ten centrinėse gubernijose. Toks geografinis B. pasiskirstymas mokslininkus nustebino, nes daugelis B. dainuoja pietų Rusijos, net Ukrainos reikalus. Mini Kijevo kniazių Vladimirą, Kijevą, Naugardą, Lietuvos karalių, o pačių B. pietuose niekas neberado.

B. SIUŽETAI. Kiekvienoj B. veikia centralinis personažas, kurio išgarbinimui ji ir dainuojama. Tokių paskirų siužetų herojui garbinti, lygiai kaip garbinamų herojų, priskaitoma apie 35–40 vienetų. Visa kita yra pagrindinių siužetų variantai, įvairiausiai sukomponuoti. Paprastai vyriausieji personažo bruožai atsikartoja visuose variantuose. Tik retkarčiais vieno personažo bruožai perkeliami į kitą. Apie tą patį personažą yra ir herojinio, ir novelinio tipo dainų. Populiariausi, plačiausiai žinomi B. herojai yra Ilja Muromec, Alioša Popovič, Dobrynia Nikitič. Apie juos yra daugiausia siužetų ir variantų. *Ilja Muromec* (ž.), mylimiausias bylinų personažas, paprastai vaizduojamas kaip kilęs iš valstiečių nežemiškos jėgos karžygys, rusų žemės sargas ir gynėjas. Kitur jis dar vaizduojamas kaip mėgstąs laisvę ir įsigerti savimylus kazokas, smurtininkas ir padauža. *Dobrynia Nikitič* (ž.) populiarumo atžvilgiu eina tuojau po Iljos. Jis yra vaizduojamas kaip garbingas nepaprastos jėgos karys, mandagus ir apsišvietęs, protingas diplomatas ir piršlys. *Alioša Popovič*, byliniškas popo sūnus, gudrus, suktas, klastingas bogaty-

rius, dažnai figūruoja bylinose apie kitus herojus. Apie kitus bogatyrius sakosi B. mažiau ir jos siauriau tebuvo žinomos. Palyginti populiarūs buvo muzikas ir pirklys Sadko Bogatyj Gostj ir padauža smurtininkas Vasilij Buslajev; B. apie juos daug gyvenimiškų elementų iš Naugardo žydėjimo laiko tarpo. Vasilij Pjanica, baisus girtuoklis, Rusijos gynėjas nuo totorių; Diuk Stepanovič, svetimšalis turtuolis, iš aukšto žiūrįs į Kijevą; Čiurila Plenkovič, nepaprastas gražeiva, moterų viliotojas; Sviatogor (kitur: Samson), primenąs biblinį Samsoną; Mikula Selianinovič, artojas milžinas, šiaurinės Rusijos poetiškas atstovas; Volga Sviatoslavič, karžygio kariautojo paveikslas, sukurtas pasiremiant knygine medžiaga. Toliau eina mažiau žinomi bogatyriai: Potyk, Saur, Levanidovič, Michail Kazarenec (Kazanec), Michaila Danilovič, Dunaj Ivanovič, Don, Suchman, Nepra ir kt.

B. KILMĖS TEORIJOS. B. kilmei, istorijai ir prasmei aiškinti svarbiausios teorijos: 1) *mitologinė*, susikūrusi vokiečių romantikų Jokūbo Grimmo ir jo mokinių, daugiausia Maxo Müllerio, Kuhno, Schwarzo įtakoj. Ryškesni rusų mitologininkai (siaura prasme): Afanasjev, Aksakov, Orestas Miller. Tam tikrais momentais mitologininkus palaikė Buslajev, Aleksandras Veselovskij, Potebnia. Siaurųjų mitologinės teorijos šalininkų mintimi, rusų tauta iš gilios senovės turėjusi tam tikrų natūralistinių mitų, padavimų apie dievus, kurie savo ruožtu buvę gamtos pagrindinių jėgų personifikacija. Tuos mitus rusai atsinešę iš tos gadynės, kada visi indoeuropiečiai gyvenę bendrai ir bendromis jėgomis kūrę mitus. Kai pirminė arijų tauta suskilusi į atskiras šakas, kiekviena tokia šaka, atseit tauta, pirminius padavimus plėtojusi kas sau, prisitaikydama savo gyvenimo aplinkybėms. Tokios atskilusios tautos turėjusios išgyventi savo istorijos herojinį laiko tarpą – kovos su kita ar kitomis tautomis. Kiekvienoj tautoj pasireiškę herojų karžygių. Tuomet ėmęs keistis atsineštinių iš senovės mitų pobūdis ir prasmė. Senieji dievai virtę stebuklingos jėgos būtybėmis. Tauta ėmusi lyginti pasikeitusius dievus su savo tautiniais herojais. Išblyškusiam dievų veidui buvę duodama realių karžygių savumų, – dievų

paveikslai atgaivinta. O tautiniams karžygiams duota dieviškų savumų. Religiniai mitai įgavę istoriškos prasmės, iš mitinio epo pasidaręs herojinis. Ilgainiui tauta ėmusi pamiršti senuosius dievus ir padavimus. Epe dieviškieji pradai ėmę abstraktėti, kol visai išnykę. Žmonės ėmę konkrečiau vertinti gyvenimo aplinkybes. Epas nustojęs ir realiųjų pažymių. Vietoj mitinių ir herojinių pradų daugiau reikšmės ėmę įgauti istoriniai; herojinis epas virtęs istoriniu. Šios teorijos pagrindais imta aiškinti B. prasmė ir genezis. Esą rusai seniau, pvz., garbinę saulės dievą Dažbogą, kuris epo istoriozacijos procese virtęs kniazium Vladimiru. Rusai garbinę perkūnijos dievą Perūną, kurio vietą ilgainiui užėmęs pranašas Elijas (rus. Ilja), o iš šio atsiradęs tautinis herojus Ilja Muromec, senovės žaibininkas, griaustininkas. Ir stebuklingas alus, kurį Ilja geria, esanti senobinė lietaus metafora. Solovej Razbojnik – audringo, perkūningo debesio demono suasmeninimas. Mitologinė teorija, kurį metą vyravus rusų tautosakos moksle, dabar visai atmesta. Jos svarbiausi trūkumai: a) teorija apie epo istoriozacijos procesą (mitinis-herojinis-istorinis) kuo rimtesniu nėra pagrįsta; b) romantikų teorija (mitologininkų pagrindas), kad tautosaka esąs visos tautos kūrinys, jau yra sugriauta kaip neturinti rimtesnio pagrindo; c) mitologinė teorija, nesiskaitydama su tikrovės duomenimis ir atidarydama plačiai vartus fantazijai, tad šiokiadienį paprastą gyvenimo reiškinį perkeldama į romantišką „saulės bei audros dramą", B. tyrinėjimą nuvedė anapus mokslo ir mokslingumo sienų.

ORIENTALIŠKOJI, ARBA SKOLINIMOS TEORIJA. Tasai faktas, kad Europos ir Azijos sienų ir naujų tautų tautosakoje pasitaiko ir atsikartoja bendrų motyvų (pvz., tėvo kovos su sūnumi, nuskendusio žiedo ir pan.), paskatino mintį, kad B. šaltinio reikią ieškoti tolimojoj Azijoj. Vokiečių orientalistas (rytininkas) T. Benfey mokė, kad europiečių pasakų motyvai įvairiais laikais ir keliais patekę Europon iš Indijos. Rusų mokslininkas V. Stasov paskelbė, kad B. turinys esąs mongolų ir šiaip tiurkų tautų padavimų perdirbimas bei iškraipymas. B. pagrinde nieko nesą rusiško. Visi bogatyriai esą senųjų Rytų mitų, legendų,

pasakų herojai, perdirbti ir pritaikyti prie rusų istorijos populiariųjų asmenų. B. esančios iš esmės Rytų poemų ir dainų istorijos paskutinis skyrius, sugadintas, apkarpytas. Jose išnykusi visa dvasinė pusė, vykstančių įvykių vidiniai motyvai nebeturi reikšmės, didžioji aprašymų dalis esanti pamesta. O. Potanino nuomone, beveik visos Europos viduriniių amžių epas atėjęs iš Azijos, taip pat, kaip iš ten atėjusios Europos tautos; B. esančios kulto legendos, iš Azijos atkeltos į Rusiją. Orientališką skolinimos teoriją įvairiais momentais palaikė: Aleks. Veselovskij, Vs. Miller, Kirpičnikov, Ždanov, Sumcov ir kt. Dabar ši teorija siaurąja jos prasme yra jau atmesta. Jos trūkumai: a) neatsargiai daroma išvados: tautosakos faktą, sulietą iš kelių motyvų, lyginta su Rytų pasaka; jei koks sudėtinis motyvas panašus, daroma išvada, kad visa daina panaši; b) per daug reikšmės teikiama vardams; jei įvairiuose kūriniuose pasitaiko panašių vardų, stengiamasi įrodyti, kad ir visi kūriniai panašūs; sugriaunama kūrinys ir vietoj jo pakišama savo vienais spėliojimais tepagrįsta tezė; c) B. yra panašių pradų ne tik su Rytų pasakomis, bet ir žydų, Bizantijos šaltiniais, knygine literatūra, V. Europos tautosaka; d) maža nurodyti motyvo panašumas, bet reikia nurodyti, kad rusų dainininkai tikrai skolinos ir kaip tasai „paskolos" procesas vyko; tai padaryti šios teorijos šalininkai negali; e) jei rusai, kaip ir kitos Europos tautos, tautosakos motyvus skolinosi, tai turėjo būti tautos, tariant, kreditorės. Jei vienos tautos galėjo epinius motyvus kurti, tai kodėl negalėjo to padaryti kitos?

ANTROPOLOGINĖ, ARBA POLIGENEZIO IR „SUSIKRYŽIUOJANČIŲ SROVIŲ" TEORIJA. Skolinimos teorijos kritikai ėmė nurodinėti, kad įvairiuose kraštuose galėjo savaime atsirasti panašių tautosakos kūrinių, visai nepriklausomai vienas nuo kito, kaip atsiranda analoginės mintys įvairiems žmonėms. Esą tam tikros sąvokos bei padavimai neišvengiamai gimsta, kai tautos gyvenimas pasiekia tam tikrą kultūrinės istorinės raidos laipsnį. Tautosakos panašumas esąs net neišvengiamas. Nes daugelio tautų sąmonėj glūdįs tų pačių poetinės kūrybos

elementų gemalas. Tautoms susiduriant tarpusaviuose santykiuose tie elementai susieiną vienas su kitu susipindami, vienas kitam darydami įtakos. Šis teigimas ir yra antropologinės arba poligenezio teorijos esmė. Ją tarytum toliau pratęsia „susikryžiuojančių srovių" teorija. Pripažįstama, kad rusai turėję atsinešę iš priešistorinės senovės folkloro elementų. Toliau gyvendami analoginėse sąlygose su kitomis tautomis, jie kūrė ir analoginius tautosakos faktus. Paskui ėjęs platus tautų bendradarbiavimas – kultūrinis, prekybinis, karinis. Viena tauta, santykiaudama su kita, pasavindavo kūrybos motyvus ir formas ir kitai perduodavo. Plaukė tautų santykiavime tarytum įvairios kūrybos elementų srovės, kurių susekimo darbe pasižymėjo Aleks. Veselovskij, Ždanov, Sumcov, Sazonovič ir kt. Jie išaiškino daugybę klausimų, atskyrė, kur yra rusų kūryba ir kas iš kitur atkeliavo. Bet jie tiktai medžiagą analizavo, jos nesintetino.

ISTORINĖ TEORIJA įrodinėja, kad tautosakos fakto pagrinde glūdi koks nors istorinis faktas, paskatinęs dainos atsiradimą. Taip susikūrusi daina galėjo pasiduoti įvairiausioms įtakoms, galėjo pasisavinti elementų iš jau buvusių dainininko repertuare padavimų, legendų, epinių bei lyrinių dainų. Ilgainiui gemalinis tikrovės faktas paskęsta vėliau prisipynusioj medžiagoj. Mokslininko uždavinys esąs – atskirti vėliau prisiplakusią medžiagą, suvokti dainos pirmapradį gemalą, parašyti dainos išsirutuliavimo istoriją. Prie šios teorijos pagrindų apibrėžimo prisidėjo Daškevič, Al. Veselovskij, Ždanov ir kt. Ją pagrindė ir išplėtė Vs. Miller su savo mokiniais (Markovu ir kt.). Jo nuomone, B. siužetas galėjo būti ir iš svetur atklydęs, bet pačios jos susikūrimas ir gyvenimas neišvengiamai turėjo persisunkti rusų tikrovės pradais, kurių jis ir ieško B. Nagrinėdamas B. istoriją, jis sulygina visus esamus tekstus ir stengias surasti seniausią redakciją, paskui stengias įspėti B. susikūrimo vietą ir laiką. Kartais B. jam atrodo senesnė, jei yra daugiau jos variantų, kartais – jei mažiau; kartais B. senumo pažymiu laiko jos užrašymo datą, kartais ji jam nieko nesako. Kartais konstruodamas B. seniausią tekstą, sulipdo kelis B. posmus. Ypatin-

gos reikšmės jis deda asmenų ir vietų vardams. Aplink vardą, kaip centrą, jis grupuoja medžiagą ir savąsias konstrukcijas. Pabrėžia, kad istorinis vardas galėjęs pasidaryti epiniu dėl jo populiarumo, nors jo realieji bruožai epe ilgainiui dingsta. Kartais Miller priskiria B. kuriam laiko tarpui ir asmeniui, remdamasis vienu vardu. Kitas jo pagrindas B. kilmės vietai ir datai nustatyti – buities bruožai, senovės ekonominio, valstybinio, visuomeninio bei šeimyninio gyvenimo pradai. Jei B. esamieji buities bruožai atitinka tos ar kitos vietos tam tikro laiko tarpo gyvenimo aplinkybes, tai jis ir priskiria B. tai vietai ir gadynei. Siužeto sutapimas su istoriniais įvykiais taip pat nurodąs B. kilmės vietą ir datą. Istorinė teorija yra viena rimčiausių ir daug nusipelniusi B. paslaptis beaiškinant, tačiau ir ji turi stambių metodologinių trūkumų. 1. Remiantis vienu vardų sutapimu dar negalima nustatyti B. kilmės. Jei bylinoj išliko istorinis vardas ir visai nebeliko realaus asmens tikrųjų bruožų, tai toks vardas negali būti liudytojas B. senumo (pvz., kniaziaus Vladimiro vaidmuo ir vardas). 2. Esamieji B. buities pradai taip pat pavojingi liudytojai. Jie būtų geri, jei būtų galima tiksliai nustatyti, kad toki buities savumai buvo tam tikrą laiko tarpą tiktai štai tokioje vietoje charakteringi. Jei toki savumai atsispindėtų B., būtų galima tikinti, kad ji esanti kilusi iš tos vietos ir iš to laiko tarpo. Tačiau rusų gyvenimas plačiausioj geografinėj ir istorinėj plotmėj buvo toks vienodas, mažai tesikeičiąs. Todėl ir buities elementų atsispindėjimas B. tėra silpnas liudytojas. 3. Istorikų darbo rezultate susidarė didelė painiava. Tai „pirmapradžiai" B. tekstai pasirodė esą vienas prasimanymas, tai istorinių vardų sugretinimas, neturįs realaus pagrindo, tai buities elementų sulyginimai, nepasižymį nei chronologiniu, nei teritorialiniu specifingumu, tai siužeto analizė pasikėlė į abstrakcijos plotus ir atvėrė vartus fantazijai. Patys istorikai tuos pačius faktus kiekvienas savaip aiškina.

ESTETINĖ TEORIJA. Šios teorijos iniciatorius A. Skaftymov nurodo: senieji mokslininkai, bestudijuodami B., todėl tokių menkų palyginti rezultatų tepasiekė, kad jie darbą pradėdavę

ne iš to galo. B., jo nuomone, esąs estetinis faktas, o mokslininkai joje ieškoję visokių kitų dalykų, tik ne meno. B. esą turėtų būti ištirta, kaip tokia, statiškai, ir tik paskui galėtų eiti genezinės studijos. Jis nurodo, kad B. architektonika remias nustebinamo, nelaukiamumo efektu, kuris pažymi visumos fiksacijos svarbiausią objektą. B. pradžioje trumpai iškelia herojų ir apibrėžia dramatinę būtį. Pradžioj bogatyrius nepasireiškia pilnu ūgiu, nekaip jis ir teįvertinamas: jaunas, girtuoklis, liurbis, luošas ir pan., o jo priešas visada augalotas ir galingas. Rūstūs ženklai, pranašavimai, įspėjimai nurodo, kad bogatyrius kovoj turės žūti. Klausytojo nuotaika parengta laukti herojaus mirties. O kovoj bogatyrius netikėtai lengvai nugali priešą. Kova baigta, nebėr kas veikti bogatyriui: keletas jo garbei ir padėkai žodžių, ir daina baigta. Visa B. sukoncentruota aplink vieną asmenį, kuris pasireiškia karo ar kitų kurių imtynių ar varžytynių žygy. Kiti B. figūruoją asmenys, priešas ir herojaus draugai, sudaro foną, kuriame geriau pasireiškia herojaus prašmatnumas. Sulig architektonika B. tvarkoma ir žodžių medžiaga. Ties herojaus esme smulkiai sustojama, įvykiai, jo esmės neliečia, tik apgraibom teatreferuojama. Herojų dainininkas idealizuoja, čia reiškias dainininko asmens skonis. Todėl įvairiose B. tas pats herojus pasižymi įvairiais ideališkais savumais. Ir estetinės teorijos šalininkai pripažįsta, kad B. susikūrimą pradžioje paskatinęs koks nors realaus gyvenimo įvykis. Kai tas faktas pradeda iš atminties išblukti, B. dėmesį ima traukti ne faktiškoji pusė, bet estetiniai, ideologiniai ar psichologiniai interesai. Tuomet B., siekdama nustebinamo efekto, laisvai elgiasi su medžiaga, kombinuodama detales, kurių vienas atmeta, kitas padaugina, sustiprina, veikiamuosius asmenis deformuoja ar sukeičia, įvykius laisvai ir naujai interpretuoja. Rezultate gaunama tikslus siužetas. Iš čia išvada: B. siužeto istorinė tikrovė keičias, prisitaikydama į svarbiausią estetinį bei psichologinį uždavinį, kurio siekia tas ar kitas siužetas. Dainininkas, apdovanojęs herojų įvairiais savumais, turi turėti tam tikrą sąvokų atsargą, kuri galėjo susidėti iš jo paties patyrimo ar iš kitur buvo paskolinta.

Pvz., klausimas, iš kur dainininkas gavo žinių apie kniazių ir jo valdžią, verčia daryti daug istorinių ekskursų bei palyginimų. Pasitaikęs B. daikto pavadinimas rodo, kad dainininkui tas daiktas buvo žinomas ar iš girdų, ar iš patyrimo. Istoriniai atsiminimai ne visi vienodu laipsniu palaiko ryšius su tikrove. Ryšių stiprumas priklauso nuo to, kokią funkciją vykdo B. tas ar kitas atsiminimas. Istorinis atsiminimas turi daugiau tikrovės pažymių, kai jis yra įterptas į pagrindinį siužetą ar siužetinį veiksmą. Jei buities ar akcesuarinės detalės artimiausiu būdu nedalyvauja siužeto konstrukcijoj, jei jos panaudotos aprašymo ar stiliaus reikalu, tai jų istoriškumas labai abejotinas. Panašiai ir su B. asmenimis. Jei asmuo vaidina centrinį veiksminį vaidmenį, tai galima ieškoti tam asmeniui istorinių pagrindų; jei jis tenkinas fono ar publikos pareigomis, tai toks asmuo, nors jo vardas būtų ir labai istoriškas, jokios istorinės reikšmės neturi, pvz., kniazius Vladimiras.

B. POETIKA. B. paprastai sudaryta iš 3 dalių: 1) įvado (zapev), kuriame nurodoma dainos objektas ar veiksmo vieta, ar veiksmo užuomazga, ar apibrėžiamas gamtos vaizdas, ar pareiškiama dainininko pageidavimai; 2) pasakojimas – pagrindinė dalis, dėstanti siužetą; 3) pabaiga (ischod), dažniausiai pasitenkinanti keliomis pastabomis, apibrėžiančiomis dainininko ar herojaus išmintį ir sąmojį. B. eilėraštis remias ritmiškai muzikalinių (ne gramatiškai logiškų) kirčių kaitaliojimusi. Svarbiausieji ritmiški kirčiai sutampa su svarbiausiu logiškuoju. B. tautosakos metrika skirias nuo rusų literatūrinės metrikos: literatūrinėj metrikoj kiekvienai pagrindinei, t.y. smulkiausiai ritmo daliai atitinka skiemuo, o tautosakoj vienas skiemuo kartais tenka dviem ritmo dalim, kitaip sakant, skiemuo dvigubai ištęsiama: tat galima padaryti tiktai dainuojant. Todėl B. ritmika atotraukoj nuo melodijos sunkiai tesuvokiama. Rifmų B. nežino, užtat gana plačiai vartoja vidinius sąskambius. B. labai turtinga vaizdavimo priemonėmis. Svarbesnės jų: a) palyginimas B. plačiai vartojamas. Lyginama ne tik sąvokos, bet ir ištisi konstruktyviški vaizdai. Palyginimo keliu dainininkas sulaiko klausytojo

dėmesį, sustiprina estetinį įspūdį, kurį turi padaryti atitinkamas vaizdas ar epizodas. Ypač mėgsta B. kompozicinius palyginimus, vadinamus paralelizmais, kurie čia pasitaiko sudėtingiausių formų; b) kartojimai B. dainininkui ne mažiau svarbūs. Jie esti įvairiausių rūšių: kartojama tas pat žodis arba panašiai skambąs, tą pat reiškiąs (zagoralisia, zagoralisia dubovy drova); prielinksniai (pro staroje, pro byvaloje, pro tovo li Ilju, pro Muromca); tas pats žodis ar pasakymas dviejose gretimose eilutėse; ta pati sąvoka, paneigiant priešingybę (za veliku dosadu, ne za maluju); čia priklauso ir įvairūs sinonimiški pasakymai (so goria, so kručinuški) ir kt. Didesnėse geriau išsilaikiusiose B. kartojami net ištisi epizodai, veiksmo ar vietos aprašymai. Kartojimas pasakojimą daro lankstesnį, palengvina klausytojui sekti dainą ir įsidėmėti vaizdą; c) specifinė B. technikinė priemonė – tai pasakojimo sulėtinimas. Dainininkas palyginimais bei kartojimais kai kurias veiksmo detales tyčia išplečia, pats veiksmas vyksta lėčiau, užtat jis giliau įsirėžia klausytojo sąmonėn. Dainininkas tuo būdu pabrėžia svarbiąsias veiksmo vietas; d) pagaliau B. labai svarbų vaidmenį vaidina epitetai, atvaizduoją dainininko ideologiją ir padedą jam išidealizuoti herojų. Epitetų tarpe išsiskiria pastovieji, nors jie ir nėra vienoms B. ir vieniems rusams charakteringi.

B. ISTORINIS LIKIMAS. XIX a. folkloro rinkėjams B. dainavo Rusijos šiaurės labiau pasiturį valstiečiai, seni ir jauni, vyrai ir moterys. Tai vis mėgėjai dainininkai, besistengę dainuoti taip, kaip išmoko, kaip senovėj buvo dainuojama. B. aukštas poetingumas, kartais labai rafinuota forma liudija, kad kadaise ties jomis padirbėjo labiau apsišvietę už aplinkinius gyventojus dainininkai specialistai... B. kūrybos procesas jau seniai pasibaigęs. Jų žydėjimo laiko tarpas buvo, matyti, XVI a.; bent iš jo liko bylinose stiprus buitinių elementų sluoksnis. Iš XVII a. tas sluoksnis jau mažesnis, dar mažiau – iš XVIII a. Daugumo B. pagrindas, matyti, buvo sukurtas senojoj Kijevo Rusijoj ir Naugardo srity jos žydėjimo gadynėj. Šiaurės Rusijoj sukurta tik specifinės šiaurės gyvenimą poetiškai vaizduojančios B. Į B. sudėtį

įėjo ir kitos rusų tautosakos formos, knyginės literatūros pradai, lygiai kitų tautų tautosakos pradžiodalos. Kas buvo pirmieji B. autoriai kūrėjai, nežinia. Dalis B. kilo iš karių (družininkų) luomo. Daugumas B. perėjo per dainininkų profesionalų bei skomorochų (skamarakų) rankas. Į šiaurę bei Sibirą B. pateko drauge su prasidėjusia tųjų sričių kolonizacija. Jos ėmė keltis į šiaurę ypač XVI–XVII a., kai dainininkai ir skomorochai, besigelbėdami nuo caro ir cerkvės persekiojimų, smuko į tas tolimas sritis, kur jų jokia valdžia negalėjo pasiekti. Šiaurėje B. ilgiausiai išsilaikė todėl, kad tenai gyvenimas, buitis buvo pastovūs, papročiai ir apeigos maža tesikeitė, senovės tradicijos tvirtai stovėjo, kultūra tųjų sričių ilgai nepasiekė. Kur atsiranda raštas, knyga, ten dingsta tautosaka, toji sakytinė neraštingųjų literatūra. B. greičiau išnyko tose srityse, kurias anksčiau pasiekė kultūra, ir išsilaikė tolimesnėse nuo kultūros centrų.

M. Speranskij. Byliny, I, 1916, II, 1919; („) Russkaja ustnaja slovesnostj, 1917; *A. Skaftymov.* Poetika i genezis bylin, 1924; *B. Sruoga.* Bylinų aiškinimo teorijų apžvalga (Hum. Mok. Fakult. Darbai, II); *A. Archangelskij.* Vvedenije v istoriju literatury, 1916; *K. Aksakov.* Bogatyri vremion kniazia Vladimira, 1861; *F. Buslajev.* Narodnaja poezija, 1887; *N. Daškevič.* K voprosu o proischoždeniji bylin, 1883; *J. Ždanov.* Russkij bylevoj epos, 1895; *L. Maikov.* O bylinach Vladimir. cikla, 1863; *Orest Miller.* Ilja Muromec i bogatyrskaja Kijevskaja Rusj, 1869; *Vsev. Miller.* Ekskursy v oblastj russkago narodnago eposa, 1892; („) Očerki russkoj narodnoi slovestnosti, I, 1897, II, 1910; *G. Potanin.* Vostočnyje motivy v sredneviekovom jevropejskom epose, 1899; *Vl. Stasov.* Proischoždenije russkich bylin (Sočinenija, III, 1894 iš *Viestnik Evropy*, 1868, nr . 1–4, 6–7); *A. Loboda.* Russkij bogatyrskij epos, 1896; *V. Keltujala.* Kurs istorii russkoj literatury, 1–2 d., 1911–1913; *Aleksandras Veselovskij.* Južnorusskije byliny (Sbornik otdielenija russkago jazyka i slovesnosti Akademii nauk, 1884, XXII ir XXVI t.); („) Poetika (Sočinenija, I, 1913).

2

BUSLAJEV VASILIJ – rusų bylinų personažas, bogatyrius (tėvas jo buvęs Buslaj, iš čia Buslajev). Bylinos apie B. užrašytos XVIII a. (Kiršos Danilovo rinkinys, 9 ir 18 nr.). Apie jį žinoma du pagrindiniai siužetai (variantų daugiau): 1) Vasilij B., močios našlės Amelfos Timofejevnos išdykėliu augintas, išauga galingu smurtininku, girtuokliu ir mušeika; surinkęs girtuoklių mušeikų būrį, eina su naugardėnais lažybų: jei naugardėnai suplieks jį ir jo būrį – jis mokėsiąs naugardėnams kasmet po 3000 rub.; jei jis su sėbrais suplieks naugardėnus – jie jam tiek pat turėsią mokėti; muštynes laimėjo B., pliekė naugardėnus, kol jį sulaikė naugardėnų prašoma jo močiutė. 2) Antrame siužete pasakojama, kaip B. vyksta in Jeruzalę jaunatvės nuodėmių atgailėti (esą: „S molodu bito mnogo, grableno, pod starosti nado dušu spasti"). Grįždamas iš Jeruzalės ant Fauoro kalno (kitur: Gora Soročinskaja) bešokinėdamas per akmenį užsimuša. Iš kur bylinose atsirado šis V. B. vardas, tiksliai nežinoma. Pastangos surasti V. B. istorinį prototipą intikinamų vaisių nedavė. Taip pat nežinoma, kada bylinos apie V. B. galėjo būti sukurtos. Jose yra elementų, gana tipingų senajam laisvajam Naugardui. Todėl neabejojama, kad tos bylinos yra naugardėnų kūryba. Atsispindi jose dar laisvo nepriklausomo Naugardo būtis, jo žydėjimo laiko tarpas (XIV–XV a.). Bet yra joje elementų ir iš XVI, XVII a. būties, ir skolinių iš knyginės literatūros. Kai kas bandė aiškinti, kad V. B. yra ne kas kita, kaip caras Jonas Žiaurusis: jose esą atsispindi: 1) kaip Jonas Ž. 1570 m. supyškino Naugardą, 2) kaip keliavo atgailauti in Kirilo vienuolyną. Toks kalbamų bylinų aiškinimas – neintikinama hipotezė. Bylinos, matyti, bus susikūrusios XV ar gal net XIV a., o vėliau pasikeitusios, apaugusios kita medžiaga.

M. Speranskij. Byliny, II, 1919.

[PROF. A. SKAFTYMOV. BYLINŲ POETIKA IR GENEZĖ]

Проф. А.П. Скавтымов. Поэтика и генезис былин. Очерки. Москва-Саратов, 1924, 226 pusl.

Jeigu dar prieš karą užsienio, ne rusų, mokslininkai, rusų tautosakos tyrinėtojai buvo nelygioj padėty su rusų mokslininkais, tai dabar, po karo, ir turbūt dar ilgus metus užsieniečiams teks tiktai rusų mokslininkų balsais šiuo reikalu dėmėtis. Mums ne tik nauja, bet ir senoji medžiaga sunkiai pasiekiama. O tuo tarpu rusai savo tautosakos studijose, jos aiškinime gyvena Babelio bokšto statymo laikotarpį. Pabaigos XIX ir pradžios XX amžių mokslininkai *viribus unitis* nuvertė grakščią, fantastišką, bet drauge ir vienalypę mitologinininkų bylinų aiškinimo teoriją, o tai didvyriškai padarę tarytum paskelbė principą *bellum omnium contra omnes*. Išėję į pryšakines kovotojų eiles bylinų aiškinimo istoriškos mokyklos šulai su Vsevolodu Milleriu pryšaky, sukėlę netvarką, įsileido į fantastiką ir visokių galimybių padanges ir šiuo žvilgsniu nelabai teužsileido nuverstiesiems mitologininkams. Istorininkai atrodo ne ką mažiau nuodėmių papildė kaip jų pirmtakūnai. Pavyzdžiui, norėdami byliną pritempti prie to ar kito istorinio fakto, kryžiavoja ją, kad net iš jos paskutinė dūšia išlekia! Arba iš bylinos išmeta visus faktus, vien savo fantazija vaduodamos ir atsiremdami, faktus, kurie netelpa į mokslininko pedantišką schemą, – ir džiaugias bylinoj „istoriją" radę! Kitas vėl mokslininkas istorininkas, pasigavęs iš

bylinos vienus vardus, esmėj maža ką tereiškiančius, išvadžioja visokias „istorijų istorijas". Arba kitas vėl, Dievo malonės regėjimu apdovanotas, įžiūri pagrindinį panašumą tarp bylinų dainuojamo objekto ir istorinio įvykio tenai, kur ne tik pagrindinio, bet ir jokio panašumo nėra. Nenuostabu, kad istoriškos mokyklos šalininkai, istoriškai bylinas beaiškindami, retą kurį giedrą rytą tegali tarpusavy susitarti.

Pagaliau atsirado ir tokių, kurie visas prieštaraujančias bylinų aiškinimo mokyklas – mitologininkus, „skolintojus", „istorininkus" – užsimanė sutaikint, sudarydami neva sutaikinimo teoriją (Loboda, Trubicin). Šie vyrai, sudėdami į krūvą daugybę neaiškumų, norėjo aiškumą rasti. Kokie sudedamieji skaičiai, tokia ir suma. Ir iš šių gerų pastangų maža kas teigiamo teišėjo.

Aiškus dalykas, istorininkai savo rūpestingu ilgamečiu darbu metė nemaža šviesos į bylinų paslaptį – visad paneigti V. Millerio, Šambinagos, B. Sokolovo (žinoma, ir A. Veselovskio su Ždanovu) ir kt. darbai būtų neišmintinga. Jų darbas atnešė nemaža vaisių, ir tų vyrų nuopelnus reikia sąžiningai pripažinti. Ir vis tiktai galų gale jų pastangos, pasakytau, bylinologijos iš anarchijos padėties neišvedė, net nenurodė kelių, kuriais būtų galima iš susidariusios padėties išbristi. Ir kas svarbiausia, atrodo, galų gale tarytum pražiopsojo patį studijų objektą, pačią byliną. Visi jie pripažįsta, kad bylina turi svarbos meno žvilgsniu, bet pažvelgti į byliną kaipo į estetinį faktą nepasirūpino. Atskiri pripuolami straipsneliai negali būti laikomi rimtu darbu. O rimtosios studijos apie bylinas pavirsdavo visuomet traktatais iš kultūros bei politikos istorijos srities.

Prof. A.P. Skaftymovas visai teisingai konstatuoja susidariusią bylinologijoj padėtį ir bando suprasti būdus, kuriais būtų galima pradėti esamąją padėtį organizuoti. Jisai duoda keturis straipsnius, kurių pirmame „Современные методы изучении былин" duoda dabar vyraujančių teorijų apžvalgų ir jų kritišką įvertinimą. Esą „mes priėjome byliną, apėjome ją aplinkui, įstebėjome kai kurius bruožus ir, neišsiaiškinę jų vidaus esybės ir

nematydami centro, aiškiname jau jų ūgį ir rutulojimos, sulygindami periferinius galus ir nuotrupas, ištaršom byliną į kąsnelius ir, vėl juos surinkdami ir kombinuodami, manome, kad atgaiviname praėjusius pergyventus faktus. Iš gyvo organizmo mes padarėme mechaniką... Nepažinę daikto jėgų ir savybių, mes ieškome priežasčių ir jų reiškimos praeity, ieškome nežinia ko". Pozityvistiškieji bylinologai švelnesnio įvertinimo vargu bau verti!

Ir toliau prof. Skaftymovas visai teisingai pastebi, kad pirma genetinių bylinų studijų turi eiti aprašomos, stacionariškos studijos. Šiuo keliu jis ir bando nueiti antrame straipsny „Архитектоническое соотношение внутреннего состава былин о богатырских подвигах". Tai yra teisėtas bandymas pažvelgti į bylinas kaipo į estetinį faktą ir šiuo keliu kiek pradėti organizuoti istorininkų suveltą chaosą. Šiame straipsny prof. Skaftymovas prieina šitokių išvadų: 1. Bylinų apie bogatyrių žygius visą kūrybinį dėmesį sukaupia [į] herojus – bogatyrius; bogatyriaus pagrindinių savybių centras – jo jėga ir kariauninkiškas miklumas. 2. Visi bylinos veikiamieji asmens, išskiriant patį herojų ir jo priešininkus, santykiuose su svarbiausiuoju bylinos uždaviniu vaidina rezonuojamos srities vaidmenį. Tos rezonuojamos srities elgesy ir lamentacijose veiksmo būdu aktualizuojas siužeto emocionalinis pilnumas ir įstingimas („napravlennostj"). Bylinai kiti veikiamieji asmens, be herojaus ir jo priešininkų, yra reikalingi pabrėžti herojaus pagrindines savybes ir pagilinti tų savybių sudaromą ūpą. 3. Visi motyvai, įeinantys į siužeto sudėtį, savo vidaus kryptyje yra hierarchiškai surišti ir subordinuoti vyriausiam bylinos uždaviniui, tikslu išraiškinti herojų. 4. Vyriausioji raiškinimo priemonė yra nelaukto nustebinimo efektas. 5. Šiam efektui tikslingumo žvilgsniu atitinka siužeto vidaus struktūra. Bylinoj iš karto skelbiama nepasitikėjimas herojum, ir jis iš viso esti per menkai įvertinamas, ir į galą vyksta visuotinas herojaus pripažinimas, – pripažįstama jo jėga, miklumas – ir jisai pragarsinama. 6. Pasakojimo kalbos kaitaliojimąsi nulemia noras fiksuoti herojaus pripažinimo ir išraiškinimo

svarbiausius bei raiškiausius momentus (pasakojimo sulėtintas tempas, dialogai). 7. Bylina ideologinį (etinį, religinį, klasinį, tautinį) elementą utilizuoja arba kaipo aksesuarišką, emocionališką varsuojančią priemonę, arba jis panaudojamas kaipo įvertinimo priemonė, siekianti apoteozuoti herojaus mikliuosius laimėjimus.

Šitomis prof. Skaftymovo išvadomis ir pasibaigia jo visa bylinų poetika, visas jo kelias išbristi iš chaoso.

Nežinia kodėl jisai mano, kad be jo iki šiol nieko šioje srity nebuvo padaryta. Nebekalbant jau apie Vs. Millerį, A. Maikovą ir S. Šambinagą, kuriuos prof. Skaftymovas teikias paminėti, buvo visa eilė kitų mokslininkų, kurie šioje srity davė ne vieną studiją; studiją, vertą ne tik paminėjimo, bet ir susidomėjimo. E. Aničkovas, Aleksandras Veselovskis, net senasai Miklošičas (Miklosich) yra davę labai vertingų dalykų. Ypač įsidėmėtinas Miklošičas: kol dar rusų mokslininkai, aiškindami bylinas, tebegraibė perkūnus padangėj ir kraustė juos į žemę, jisai jau susirūpino rusų poetiškos tautosakos poetika ir davė dėl jo laikų daugiau negu patenkinamą studiją šiuo reikalu. Prof. Skaftymovas rusų tautosakos poetikos reikaluose nėra novatori[u]s. Ir jisai net nepanaudojo to, ką jo pirmtakūnai buvo teigiamai išaiškinę. Jo išvados, mūsų aukščiau paduotos, tokiu būdu yra labai vienašališkos. Iš jo išvadų atrodo priimtinos be rezervų tiktai 1 ir 5. Antroji išvada jau kur kas mažiau įtikinama, ypač jos antroji dalis. 3, 4, 6 ir 7 išvados jau sukelia esminių abejonių. 3-iąją išvadą profesorius patikrino speciališkai parinktais pavyzdžiais, ir atrodo, tarytum jisai norėtų tikinti, kad bylinų kūrybos procesas būtų galima suvesti į vieną pastovią schemą. Atrodo, kad jisai vietoj istorininkų mechanikos siūlo laikrodžio taisytojo mechaniką. 4, 6 ir 7 išvados galima būtų padaryti turint omeny tiktai įsivaizduojamą byliną, atmetant jos sudėtingą lemtį. Tos prof. Skaftymovo išvados nurodo tiktai bylinų idealą, nurodo, kokios jos turėtų būti; paduotoji schema nieku būdu neišsemia gyvųjų faktų.

Prof. Skaftymovas suformulavo tiktai bylinų struktūrą, tariant, jų architektoniką; reiškia, davė tiktai vieną mažėlį sudė-

tingos bylinų poetikos posmą. Šis posmas turi didelės vertės, kai jis duodamas kaipo vienas sudėtinųjų poetikos dalių. Atitrauktas nuo bylinos, nuo bendros poetikos, jis tėra tiktai negyvi griaučiai. Bylinų architektonika anaiptol nesudaro jų pagrindinės savybės, anaiptol nevaizduoja jų veido. Bylinų stilistika – šit kur glūdi bylinų tikrasai veidas, bylinų pagrindinės savybės, bylinų, kaipo estetinio fakto, paslaptis. Ir šiuo reikalu prof. Skaftymovas beveik nieko nedavė. Jo darbe bylinų poetikos, kaipo tokios, nėra. Klausimas lieka atviras.

Panašiai prof. Skaftymovas pasielgia ir su bylinų genezio reikalu. Trečiame straipsny „К вопросу о соотношении вымысла и действительности в былинах" jisai prieina maždaug tokių išvadų: 1. Bylinos sudėtinųjų dalių reališkoji reikšmė yra įvairiopa, žiūrint kaip jos funkcionališkai santykiauja su bylinos visumos organizacija. 2. Klausimas apie meninės realistinės konkretybės genezinį pritaikymą (tai yra bylinos davinio surišimą su istoriniu faktu) gali būti tiktai tuomet iškeltas, kai nustatyta tos konkretybės funkcijos jai besantykiaujant su bylinos visuma. 3. Istoriškoji tikrenybė, kaip ji yra panaudojama bylinos siužete, keičiasi: ji yra tolydžiu koncentruojama aplink vyriausį to ar kito siužeto estetinį bei psichologinį uždavinį. 4. Bylinos asmenų santykiavimą su jų istoriniais prototipais nulemia tasai vaidmuo, kurį vaidina tas ar kitas asmuo bendroje pasakojimo koncepcijoj. 5. Bylinos būtinių elementų istorinio dokumentalumo laipsnis aiškėja iš to, ar jie vaidina aktingą vaidmenį siužeto struktūroj, ar jie yra tiktai stiliaus reikalas, reiškia, ar jie yra poetinės kalbos periferinė priemonė. 6. Pirma negu nagrinėti bylinas genezio žvilgsniu, tenka suvokti bylinos dalių vidaus konstituityvinę prasmę.

Išskiriant 4 išvadą, dėl kurios tenka padaryti rezervų, visos kitos nėra nepriimtinos. Tuo labiau kad jos ir be prof. Skaftymovo formulavimo buvo seniai numanomos teisybės. Jei istorininkai jų taip aiškiai ir neformulavo, tai vis tiktai jas visas galima įskaityti kad ir tokio Vsev. Millerio raštuose. Visa tai yra teisybė. Tiktai prof. Skaftymovas bylinų genezio reikalą pirmyn tai kaip ir nepastūmėjo.

Teisingai pastebėjęs, kad istorininkai yra beveik tokie pat mistifikatoriai ir fantastai, kaip ir nabašninkai mitologai, prof. Skaftymovas vis tiktai neduoda vaizdo, kaip bylinos kūrės ir kada tai atsitiko, ir kaip jos int mūsų dienas atėjo. Juk faktas pasilieka faktu, kad prieš kelis šimtmečius rusai dainavo savo bylinas ir kad bylinos gyveno ir tebegyvena savo ypatingu, savaimingu gyvenimu! Bylinų poetika, tiksliau pasakius, jų stilistika kaip tiktai ir turėtų parodyti, kaip rutulojos dainininkų kuriamoji sąmonė, kaip tam tikras sąmonės turinys ieškojo kūrybinės reiškimo formos. Ne tiek atskiruose varduose bei bylinų istoriniuose atovaizduose (*Anspielung*) raiškėja bylinų genezio ir istorijos problema, kiek jų stilistikoj. Bylinų istorija – žymioj, jei ne žymiausioj daly yra jų stiliaus istorija!

Vargu bau yra pateisinamas rusų mokslininkų elgesys, kai jie ima nagrinėti bylinas atotraukoj nuo kitų rusų poetiškosios tautosakos formų. Liaudies sąmonėj tarp bylinų ir, pavyzdžiui, apeiginių dainų nėra griežtos formalinės sienos. Bylinų stilistikos palyginimas su dvasinių („духовные стихи"), apeiginių dainų stilistika, nebekalbant jau apie naujesnes istoriškas dainas, nušviestų ne vieną bylinų genezio ir istorijos paslaptį.

Tokiu būdu prof. Skaftymovas, savo knygoj „Поэтика и генез былин" davęs daug svarbių ir tikslių pastabų bendrais bylinologijos klausimais, nedavė nei bylinų poetikos, nei genezio. Prof. Skaftymovo nuopelnas yra tasai, kad jis visu griežtu energingumu bylinų studijų klausimą perkėlė į kitą plotmę, kurioje iki šiol tokiu pilnumu šis klausimas nebuvo svarstomas. Ateis studijos šioje plotmėj, įsižvelgimas į bylinas, kaipo estetinį faktą, turės duoti įžymių teigiamų vaisių.

Prof. Skaftymovas duoda ir ketvirtą, gal dar svarbesnį straipsnį „Материалы и исследования по изучению былин с 1896 г. до 1923 г." (Bibliografiška apžvalga). 1896 metai pagrindan padėta todėl, kad jais baigiasi panašus A. Lobodos veikalas („Русский богатырский эпос. Опыт критическо-библиографического обзора"). Vėliau pasirodę šiuo reikalu veikalai nebuvo pilni ir patenkinami, kaip antai Aleksandrovskio, Beneševičiaus, Kir-

pičnikovo ir kt. Pastaraisiais laikais bylinologijos literatūra tiek išaugo, kad būtinai jau buvo reikalingas tikslesnis joje vadovėlis. Tokį vadovėlį bando atstoti prof. Skaftymovo straipsnis. Straipsnis apima tekstų bibliografiją, dabartinio bylinų gyvenimo sąlygas ir geografiją, bylinų dainavimą ir jų žodišką bei muzikališką struktūrą, bylinų atskirų personažų ir siužetų literatūrą, būties elementus bylinose, vardus ir pavadinimus ir t.t. Visais šiais klausimais surinkta ir registruota literatūra labai stropiai ir sąžiningai, labai suglaustoj formoj, kartais su mitriomis kritiškomis pastabomis. Be kritiškos peržvalgos, duotas dar alfabetiškas studijų ir materijolų registras. Šiam reikalui panaudota ir V. Bušo surinkta medžiaga („Среди новых исследований былин. Библиографические наброски 1900–1912"), ir урač turtinga šiuo reikalu prof. Piksanovo kortelių kolekcija.

Deja, šiame straipsny sukaupta tiktai rusų mokslininkų darbai ir rusų surinkta medžiaga. Iš kitataučių mokslininkų į sąrašą pateko tiktai vienas kitas. Matyti, dėl dabarties Rusijos istorinių aplinkybių nebuvo galima kalbamasai straipsnis šia kryptimi išplėsti. Bet ir toks, koks jis dabar yra, kalbamasai straipsnis bus labai naudingas visiems, kam šiek tiek rūpi rusų tautosakos reikalas.

Būtų gera, kad į prof. Skaftymovo darbą atkreiptų dėmesio ne vien tik bylinų mėgėjai. Ir lietuvių dainos darbininkai prof. Skaftymovo pastabose, jo tyrinėjimų metode, jo argumentacijos organizacijoj rastų ne vieną teigiamą impulsą, kurie gal ir dainologijos kelią kiek nuskaidrintų.

MŪSŲ TAUTOSAKA IR GYVENIMAS

„Vairo“ atakos prieš Vincą Krėvę proga[1]

> Repetilov: Kričim – podumaješ, čto sotni golosov!..
> Čackij: Da iz čevo besnujetesj vy stoljko?
> Repetilov: Šumim, bratec, šumim...
>
> *Gribojedov*

1

Labai gaila, kad „Vairas“, kalbėdamas apie mūsų tautosakos reikalus, prabilo tokiu tonu, kuris rimtoje garbingoje spaudoje paprastai nėra vartojamas. Tonas tasai užkerta kelią tikslesnėms diskusijoms ne vienam „Vairui“ rūpimais klausimais. Dar labiau gaila, kad tą padoriai spaudai neįprastą toną pakuždėjo ne tiek noras patarnauti tiesai, kiek autoriaus keistas patraukimas viešai koneveikti nemėgiamus žmones ir įstaigas.

„Vairo“ redaktorius gerai žino, kokiomis aplinkybėmis ir kodėl straipsnio autoriui teko pasitraukti iš universiteto asistentų tarpo. „Vairo“ redaktoriui taip pat gerai žinoma, kokiais vardais buvo pavadinti profesoriai, iš pareigos turėję vertinti autoriaus habilitacijos darbą ir radę jame trūkumų; redaktorius žino, kam ir kokie laiškai bei pareiškimai buvo rašomi; „Vairo“ redaktoriui taip pat nėra paslaptis, kokiais jausmais autorius gyvena universiteto ir jo darbą vertinusių profesorių atžvilgiu, – žino, kokiais

[1] „Vairas“ š. m. [1936] 9 num. įdėjo J. Balio straipsnį, pavadintą „Dzūkų tautosakos falsifikacijos“.

jausmais yra pagrįstas įdėtasis straipsnis. Jie jame ir neslepiami. Jie prasiveržia su visa niauria nesuvaldoma nuotaika. Straipsnio atsiradimo faktinieji motyvai „Vairo" redaktoriui buvo visiškai aiškūs. Dėdamas šį straipsnį, net jokia pastabėle jo nepalydėdamas, „Vairo" redaktorius pasiėmė dėl jo visą atsakomybę.

Tame straipsny itin yra niekinamas prof. V. Krėvė-Mickevičius ir universitetas. Drauge itin yra reklamuojamas Tautosakos archyvas, kuriam vadovauja straipsnio autorius, „Vairo" skiltyse pasirinktoji reklamos forma – godi reklama yra apipainiota rimtais klausimais, kurie ir „Vairui" priderėtų ramiai ir rimtai svarstyti.

Į reklamos straipsnius paprastai nedaug kas dėmesio tekreipia. Tik šį kartą ji yra susijusi su nusipelniusių žmonių ir universiteto vardo niekinimu, ir dar ją savo globon bei atsakomybėn pasiėmė universiteto narys, prof. kun. I. Tamošaitis, rodos, kartais dar ir etiką dėstąs. Ši pastaroji aplinkybė ir verčia šiek tiek stabtelėti ties „Vairo" principine ir faktine medžiaga.

2

„Vairas" p. 23 skelbia: „Ilgą laiką į tautosaką pas mus buvo žiūrima literatų akimis, ieškota tik estetinio grožio [ar literatūroj yra ir koks kitas, koks anestetinis grožis? – *B.S.*] ir nesugebėta įžvelgti, jog *tautosaka* yra *daugiau negu liaudies dailioji literatūra* – ji yra kartu ir *jos kultūros istorija, psichologija ir filosofija;* trumpai, nemokėta tautosakos vertinti ir jos tirti etniniu ar folkloristiniu pažiūriu" (visur mano pabr. – *B.S.*).

Teigimas – ir gana griežtas, ir gana prokuroriškas, ir pilnas paniekinamo pasididžiavimo. Ar „Vairas" su savo bendradarbiais pats moka tirti tautosaką „etniniu ar folkloristiniu požiūriu", dar niekas neturėjo progos patikrinti, – tokių jo darbų dar nėra. Jis kol kas sugeba tiktai bačkiniais pasakymais įžeidinėti tautosakos darbe nusipelniusius žmones. Belaukiant, kol „Vairas" visuomenei parodys savo surastąją tautosakos nagrinėjimo Ameriką, tenka peržvelgti, kokiomis vertybėmis jis tokį savo kaltinamąjį teigimą remia.

Teisybė, kad seniau ne tik pas mus, bet ir užsieniuose tautosaka daugiausia rūpinosi rašytojai. Jie pirmieji suprato jos reikšmę, jos vertę, – jie paskatino ją rinkti ir tyrinėti. Tautosakos, pasakytume, atradimas, jos iškėlimas ir pripažinimas – tai didis rašytojų romantikų nuopelnas. Devyniolikto šimtmečio vidury, ypač gi antrojoj jo pusėj, atėjo kitos minties srovės, nustelbusios lakųjį romantizmą. Atėjo pozityvizmas ir materializmas. Atėjo drauge ir kitos pažiūros į tautosakos reikšmę bei esmę. Tautosaką ėmė nagrinėti mokyti lingvistai, istorikai, etnologai, etnografai, sociologai, filosofai... Tautosakoj imta ieškoti istorijos, filosofijos, sociologijos, psichologijos, buities ir panašių elementų. Prirašyta daugybė plačiai dokumentuotų veikalų, tik, deja, visų tų didelių studijų vaisiai pasirodė esą nedaug tevertingesni už pionierių romantikų darbus. Reikšmingą ir pamokomą šiuo atžvilgiu pavyzdį turime rusuose, kuriems tautosakos reikalas buvo daug aktualesnis negu kam kitam Europoje. Rusuose iki pat naujausių laikų tęsėsi tradicinis tautosakos gyvenimas. Jiems itin rūpėjo suvokti tautosakos gyvenimo dėsniai, – jos genezė, jos augimo ar nykimo procesas. Darbo rusai nesigailėjo, – ėmės jo žymūs vyrai, garsūs folklorininkai. Tautosakos reikalu buvo sukurta daugybė teorijų, tačiau nė viena iš jų neatlaikė kritikos, nė viena jų neperžengė hipotezių ribos. Pavyzdžiui, ilgiausiai vyravo ir rimčiausiai atrodė vadinamoji istorinė tautosakos aiškinimo teorija. Jai ir vadovavo ne bet kas, – vadovavo didelių gabumų ir milžiniškos erudicijos vyrai. Ir nuopelnų ji daugiausia turėjo. Ir vis dėlto galų gale ji pasirodė esanti bejėgė, kai teko aiškinti tautosakos gimimo ir gyvenimo procesas. Teorija atrodė esanti nebloga, tiktai baisiai lanksti. Ilgainiui paaiškėjo: kiek yra mokslininkų, besinaudojančių istoriniu tautosakos aiškinimo metodu, tiek yra ir įvairių supratimų. Beveik kiekvienas istorininkas tuos pačius tautosakos faktus aiškino kitaip. Ir nieku būdu jie negalėjo tarpusavy susikalbėti. Ir kas blogiausia, – nė vienas jų savo kolegos ir bendraminčio negalėjo nei įtikinti, nei nuginčyti. Dar blogiau baigės kiti, ne taip žymūs, tautosakos aiškinimo metodai.

Rusuose šitoks reiškinys buvo suprantamas. Jie beveik per visą XIX šimtmetį net ir knyginėj dailiojoj literatūroj ieškojo ne literatūros, bet filosofijos, psichologijos, istorijos, sociologijos, publicistikos... Netenka stebėtis, kad jie panašių dalykų ėmė ieškoti ir tautosakoj. Tik jie patys net nustebo: toks didelis darbas įdėtas į tautosakos tyrinėjimą, ir vaisiai palyginti tokie maži. Ilgainiui jie suprato tokios negerovės priežastį. Norėjo suvokti, kaip vyksta gyvenimas rūmuose – apvaikščiojo visas pašales, visus patvorius, o į rūmus, į vidų – nė nepažvelgė. Norėjo suvokti tautosaką – beraščių sakytinę literatūrą, o ieškojo joje galas žino ko, tik ne literatūros. Naujaisiais laikais ir rusai ėmė suprasti, kad liaudies daina, legenda, pasaka, padavimas pirmoj eilėj yra *estetinis faktas.* Jie suprato, kad tautosaka tenkino tuos pačius beraščių dvasios reikalus, kaip ir raštingųjų – knyginė literatūra.

Pradėjus nagrinėti tautosaką kaip *estetinių* faktų kompleksą, paaiškėjo daug dalykų iš tautosakos gyvenimo, – tokių dalykų, kurių senesnieji mokyti etnologai bei folklorininkai nė sapnuot nesapnavo, – kurių jie nemokėjo nei kitiems paaiškinti, nei patys suprasti.

Tautosakoj gali atsispindėti ir tautos (tiksliau: tų sluoksnių, kuriuose ji kurias ir gyvena) filosofija, psichologija, buitis, kaip tai gali atsispindėti ir knyginėj literatūtoj. Šie dalykai yra vis antraeiliai veikalo komponentai, tarnaują pagrindiniam veikalo *estetiniam* tikslui.

Todėl „Vairo" tikinimas, kad „tautosaka yra daugiau negu liaudies dailioji literatūra – ji yra kartu ir kultūros istorija, psichologija ir filosofija", – šis tikinimas yra gerokai pasenusi naujiena. Ne „Vairo" ji išrasta. Yra ir kitur net rimtų mokslininkų, tos pačios pažiūros tebesilaikančių. Bet tai jau toli nebėra naujausias tautosakos mokslo žodis.

Tokios pažiūros tebesilaikančių mokslininkų iš esmės negalima būtų smerkti. Jie dirba savo darbą, kaip gali, kaip moka. Jei nagrinėtojo Viešpats neapdovanojo grožio pajautimu, jei jis negali, nesugeba į literatūros faktą žiūrėti kaip į tokį, jei jam dvasios pajėgumo tepakanka aprėpti tiktai antraeiliams estetinio

fakto komponentams, tai iš tokio nagrinėtojo daugiau ir reikalauti negalima. Jei nėra daugiau, reikia tenkintis tuo, kas yra, – ką gi daugiau bepadarysi? Bet nagrinėtojas, ieškąs tautosakoj tiktai tautos istorijos, psichologijos ir filosofijos, neturi mažiausia pagrindo „pasikelti į puikybę", negali pretenduoti į tautosakos nagrinėtojo vardą visumoje. Juo labiau jis neturi jokio moralinio pagrindo niekinti tuos, kurie tautosaką supranta pilniau ir giliau. Kas būtų, jei lingvistai, tautosakoj iešką tik kalbos dalykų, imtų niekinti filosofus, filosofai – etnologus, etnologai – sociologus? Tai būtų mugiškas gyrimasis savo preke, tai būtų sektantiškas vaidas. Tos pačios prigimties yra ir „Vairo" pasiimtasis prokuroriškas tonas.

3

Su „tautos kultūros istorija, filosofija ir psichologija" tautosakoje nėra jau toks paprastas dalykas, kaip „Vairas" norėtų įkalbėti nepritvrusiam skaitytojui.

Tautosakos tekstas labai nepastovus. Vienas dainininkas tą pačią dainą dainuoja vienaip, kitas – kitaip. Net tas patsai dainininkas ne visuomet tą pačią dainą du kartu padainuos vienodai. Mažų mažiausia pasikeičia tonališkumas, intonacija, – tokia jau žmogaus prigimtis. Kiek pastovesnis tekstas esti epiniuose veikaluose, kur yra ryškesnis siužetas, konkretesnė fabulė ir aiškesnė forma, kaip, pavyzdžiui, rusų bylinose. Ir tai tenai pastoviau laikosi tiktai siužeto kevalas, o detalės, niuansai ir ornamentacija – nuolat ir nuolat kaitaliojasi. Dar lankstesnis tekstas yra pasakų (forma laisvesnė, ne taip vartanti tekstą) ir lyrinėse dainose. Visa tai žinoma kiekvienam tautosakininkui.

Dainos tekstas priklauso ne tik nuo dainininko atminties, kuri yra labai nepastovus dalykas, – ji priklauso ir nuo dainininko nuotaikos, nuo jo išsilavinimo laipsnio, nuo jo skonio, nuo jo mokėjimo komponuoti, nuo tos srities ir aplinkos, kurioje jis dainuoja, nuo siekiamojo daina sukelti įspūdžio. Čia dar labai daug reiškia, ar dainininkas pats sau dainuoja, ar jis dainuoja kitam ir kokiu tikslu.

Kadaise romantikai mokė, kad tautosaka yra visos tautos kūryba, kad joje atsispindi visos tautos gyvenimas, na, žinoma, ir visos tautos kultūros (net politinė!) istorija, psichologija ir filosofija. Tik ši teorija nūdien yra jau gerokai senstelėjusi. Šios teorijos silpnumai matyti net be gilesnės analizės. Tautą sudaro įvairūs gyventojų sluoksniai, besiskirią savo kultūriniu lygmeniu, savo profesiniais, intelektualiniais ir materialiniais interesais. Tautosakoj gali atsispindėti gyvenimas bei dvasios savumai tik tų sluoksnių, kurie dalyvauja jos kūryboje. Mūsų tautosakos kūrėjai daugiausia buvo žemdirbiai, o vis dėlto įvairiose Lietuvos srityse mes turime skirtingą tautosaką. Pavyzdžiui, dzūkai turi savo tautosaką, biržėnai-vabalninkėnai – savo, o žemaičiai – vėl savo. Dažnai visose Lietuvos srityse pasikartoja tie patys tautosakos motyvai, bet koks skirtingas jų traktavimas, pasireiškiąs ir poetinėj nuotaikoj, ir spalvose, ir ornamentacijoj!

Mūsų laikais vis labiau įsitikinama, kad tautosaka yra individuali, tik nežinomų individų kūryba. Ne visa tauta, ne visas jos gyventojų tas ar kitas sluoksnis kuria dainą, – kuria ją vienas asmuo. Kartais dainą sukuria ir didesnis ar mažesnis kolektyvas, – tai atskira dainų rūšis. Kartą sukurtoji daina eina iš lūpų į lūpas ir taip bekeliaudama keičias. Susidaro vis nauji ir nauji variantai. Dainininkas arba užmiršta išmoktosios dainos kokį posmą, arba tas posmas jo nepatenkina, arba jis nori duoti kiek kitokio atspalvio, arba – kokį posmą labiau pabrėžti, detalizuoti – ir komponuoja naują posmą. Tai yra natūralus variantų atsiradimo kelias. Naujas dainininkas išmoktąja daina naudojas kaip medžiaga, kaip šaltiniu. Čia dedas panašiai, kaip ir knyginėj literatūroj, kur autoriai mokosi iš seniau sukurtųjų pavyzdžių, naudojas jais kaip medžiaga, kaip šaltiniais. Donžuano, Falstafo, Dandeno tipai nuriedėjo gi per visos Europos knyginę literatūrą. Analoginė padėtis ir sakytinėj literatūroj, tautosakoj. Kiek tautosaka net knyginių šaltinių sunaudoja! Skirtumas čia ne principinis, bet daugiau kiekybinis ir techninis. Vienas dalykas, kai kūrėjas kuria besinaudodamas raštu ir

knyginės literatūros medžiaga, kitas gi dalykas, kai tenka kurti atmintinai, besinaudojant atminty išsilaikančia medžiaga. Skirtumą čia dar pabrėžia kūrėjo tikslai, kūrinio platinimo ir išsilaikymo būdas. Knyginėj literatūroj patvariai fiksuojama variantai, atsispindi net darbo procesas, lengviau čia suvokti veikalo genezė ir istorija, o tautosakoj visa tai daug painiau, ir tik dalis variantų tepatenka į rinkėjų rankas. Dabar jau turime nemaža užrašytų mūsų dainų. Žinome jas tiktai tokias, kokias užrašė rinkėjai. Kaip tos dainos skambėjo dainininko sukurtos ir kada jos buvo sukurtos, ir kas jas pagaliau sukūrė, mažai ką težinome ir nedaug tegalėsime sužinoti. Knyginės literatūros ir tautosakos įvardyti skirtumai, suprantama, reikalauja ir atitinkamai skirtingų tyrimo metodų.

Rusų mokslininkai nesigailėjo pastangų beįrodinėdami, kad jų bylinos esančios labai senos ir kad jose atsispindi rusų tautos istorija. Nedaug kas ir jiems tepavyko įrodyti. Kiti jų gyvenimo pabaigoj buvo priversti su širdgėla prisipažinti, kad bylinų senumu ir istoriškumu sunku esą tikėti.

Jei dar tautosakos veikalo siužetas, bent siužeto kevalas, yra susiję̨s su istoriniais įvykiais ar asmenimis, tai čia dar galima įžiūrėti šioks toks istoriškumas. Bet jeigu istorinės reminiscencijos pasitaiko detalėse, ornamentacijoj, pagalbinėse vaizdavimo priemonėse, tai šitokios reminiscencijos yra visiškai nepatikimos kaip istorinės praeities liudininkės. Pav., daugelis bylinų mini kniazių Vladimirą, bet jis visiškai nepanašus į istorijos vaizduojamąjį kniazių. Iš kur ir kaip bylinose atsirado Vladimiras – ilga ir paini būtų kalba. Tiktai šis pavyzdys įtikinamai parodo, koks opus dalykas yra tasai tautosakos istoriškumas.

Kitas pavyzdys – mūsų tautosaka. Seniau joje Šarūno, kaip asmens, vardas nepasitaikydavo, – bent senesniųjų tautosakos rinkėjų nebuvo fiksuotas kaip asmens vardas. Schleicheris ir Basanavičius sužymėjo dainas apie panašų, bet vis dėlto kitą vardą: karalių *Saroną*. Šio vardo kilmės iki šiol dar niekam nepavyko patikimiau išaiškinti. (N. b.: Palestinoje ir dabar tebėra *Sarono* klonis...). Ir nenuostabu. Rusai apie savo Ilją Muromecą turi

daug daugiau medžiagos, ir tai nieku būdu negali susitarti dėl to vardo genezės. Šiaip žodis *Šarūnas* žmonėms yra pažįstamas. Tauragės apskrity yra vieta (kalnas, klonis), seniai *Šarūno* vardu vadinama. Dzūkams Šarūnas yra ponas. Kai kurie dzūkai net ristus žirgus šarūnais vadina, sako: važiuoja šarūnus pasikinkęs. Netektų stebėtis, jei *Šarūnas,* kaip tikrinis vardas, susirastų ir senesnės formacijos dainose ar pasakose. Bet štai Vincas Krėvė iš plačiai žinomo bendrinio vardo padarė tikrinį, Šarūnu pavadino savo literatūrinį personažą, pragarsėjusį visoj Lietuvoj. Pasiekė jisai visus užkampius, kur tik lietuviai gyvena. Pasiekė jisai ir dzūkus. Dabar ir dzūkų tautosakoj Šarūnas vis dažniau ir dažniau pasitaiko kaip tikrinis vardas. Pats „Vairas" liudija, kad dabar Šarūnas yra minimas naujesnės formacijos dainose („naujoviškos" – „Vairas", p. 31). Tautosakos kūrybos ir gyvenimo procese tai yra visai normalus ir suprantamas reiškinys. Tautosakos istorijoje turime daug pavyzdžių, kaip literatūros personažas, daugiau ar mažiau pasikeisdamas, darosi tautosakos personažu.

Labai galimas daiktas, kad, tariant, mūsų akivaizdoje literatūrinis Šarūnas tapo ir tautosakišku. Tad kurio laipsnio dainų apie Šarūną istoriškumas?

Norint nustatyti tautosakos istorinių reminiscencijų, tariant, istorinį patikimumą, visuomet tenka daryti labai sudėtingos operacijos, kurių sėkmingumo procentas yra ne toks jau žymus. Reikia nustatyti, kada, kokiose aplinkybėse, iš kokių šaltinių ir kokiam tikslui tas ar kitas istorinis įvykis, vardas, buities ar kultūros pažymys pateko į tautosaką. Tai padaryti – sunkus darbas. Kiek lengviau tai vyksta epinėj tautosakoj, su konkrečiu siužetu ir ryškia, siužetą varžančia forma. Su itin sunkiomis kliūtimis šioje srityje tenka susidurti benagrinėjant mūsų dainas, kurios gi tik palyginti labai retai terutuloja nuosakų vyksmą. Dar tebestudentaudamas buvau susižavėjęs Aleksandro Veselovskio mokslingu pavyzdžiu, – tikėjau, kad tautosakos istoriškumui nustatyti daug gali padėti vadinamoji *istorinė poetika.* Ilgainiui patyrimas parodė, kad ir šioji poetika yra taip pat didžiai

nuodėminga priemonė, kaip ir daugelis kitų. Ir čia tenka verstis galų gale tiktai hipotezėmis, kurios įtikina tiktai norinčius tikėti.

Arba štai, sakysime, mūsų dainose yra minimi buities pažymiai, pavyzdžiui, „rašyti grėbleliai". Toks buities („kultūros istorijos"!) pažymys nėra joks istorinis liudininkas: jis neturi jokio lokalinio ir temporalinio specifiškumo. Jis nieko nesako apie dainos genezę, dainos senumą; jis nėra ir joks realių buities apystatų liudininkas. Kada daina buvo sukurta? Kiek pakaitų ji pergyveno, beeidama iš lūpų į lūpas? Kokią evoliuciją ji pergyveno atsidūrusi to dainininko repertuare, iš kurio ji buvo užrašyta? Kada, kas pirmas ir kuriam tikslui pradėjo šį terminą vartoti? Vis tai tokie klausimai, į kuriuos neatsakius negalima nustatyti pažymio patikimumo. O kas į juos atsakys?

Dar Basanavičius pastebėjo, kad mūsų dainininkai mėgsta „auksingumą bei sidabringumą". Ir sidabrina, ir auksina, ir brangiais akmenimis dabina paprasčiausius gyvenimo reikmenis. Ar jau lietuviai dainininkai baudžiauninkai visi ristais žirgeliais ir tymo balneliais jodinėjo? Auksas ir sidabras buvo įprastas jų buities daiktas? Ar „dainų auksingumas bei sidabringumas" sako ką nors apie buvusią mūsų dainininkų buitį („kultūros istorija"!)? Tyrinėtojui, priimančiam tautosaką kaip estetinius faktus, tie „metaliniai" pagražinimai yra labai svarbūs ir brangūs pažymiai. Bet ką gi gali su jais veikti ieškantysis tautosakoje „kultūros istorijos"? Jam jie turi atrodyti kaip baisi buities falsifikacija ar, kaip „Vairas" sako: „mokslo žmonėms, etnikams, tai yra bjauriausios piktžolės, kurias reikia kuo greičiausia išrauti" (p. 24), – ar ne taip?

Ir kodėl mokslo žmonių specifingumą „Vairas" rezervuoja tiktai „etnikams"? Ar jau literatūros istorikai nebegali būti mokslo žmonėmis?

Kas kas, bet tautos ar kultūros istorijos padėtis tautosakoje tikrai nepavydėtina. Senieji tyrinėtojai, ypač romantikai, tautosakoje įžiūrėdavo visokių „istorijų". Bet tam jie ir romantikai buvo. Ir nieko jie neįtikino. Ir buvo tai seniai, labai seniai...

Ne ką geriau verčiasi tautosakoj ir tautos psichologijos bei filosofijos reikalai ir jų prisiekę gynėjai.

Tautos filosofija ar, kaip sakoma, tautos išmintis, apčiuopiamiausia pasireiškia patarlėse ir priežodžiuose. Ir vis dėlto baisiai neatsargu būtų iš didesnio ar mažesnio užrašytų patarlių kiekio nustatinėti „tautos filosofiją". Bet kuriame stambesniame patarlių rinkiny galima rasti pakankamai patarlių, viena kitai prieštaraujančių. Iš analoginių padėčių bei pavyzdžių daromos skirtingos išvados, duodami skirtingi patarimai, skirtingos charakteristikos. Visa priklauso nuo patarlės formuotojo ar vartotojo gyvenimiško patyrimo, nuotaikos, temperamento, būdo, išsilavinimo, aplinkos. Pagaliau kuris patarlių procentas yra pačių vartotojų sukurtas ir kuris – atėjo iš svetur, iš kitų tautų ir kalbų?

Jeigu tautosaka tebūtų tiktai tautos „kultūros istorijos, psichologijos ir filosofijos" liudininkas, tai ji tikrai būtų nedaug teverta, nes tas liudininkas menkai tepatikimas. Mažų mažiausia ji nebūtų verta to dėmesio, kuris į ją kreipiamas. Apibrėžiant tautos „kultūros istoriją, psichologiją ir filosofiją", pasirėmus tautosaka, – fantazijai nėra ribų.

Stambesnieji dainų rinkėjai ir tyrinėtojai vienu balsu tikina, kad dainos tekstas nėra atidalomas nuo jos melodijos, net nuo dainuojančio balso, – kad daina tėra gyva, kol ji dainuojama. Balsas, melodija yra tokia esminė dainos dalis, kuriai išnykus daina miršta. Tuo tarpu „Vairo" peršamieji „etnikai" ar „mokyti folklorininkai" dainos melodija, tąja gyvybine dalimi, mažiausia tesirūpina. Jie ima tik vieną kitą dainos dalelę, ne gyvos dainos, bet jos negyvų griaučių, – tas daleles jie teanalizuoja ir tokios siauručiukės analizės dar siauresniais vaisiais pasirėmę tariasi turį teisės skelbti griežčiausius sprendimus apie visą gyvą organizmą, visą dainą, visas dainas, visą tautosaką! Lingvistai kur kas kuklesni žmonės, todėl ir labiau gerbtini: jiems rūpi tiktai kalbos dalykai, kitų gi reikalų spręsti jie nepretenduoja. Šiuo nenorima pasakyti, kad „etnikų" ar „mokytų folklorininkų" darbas būtų visiškai bergždžias. Savo ribose jis

turi prasmės. Nepriimtinas tiktai jų nekuklumas, – jų noras savo darbą per daug plačiai vertinti. Visiškai gi peiktinas jų brovimasis į „svetimą darželį", jų noras užgrobti svetimą sritį, – jų troškimas monopolizuoti savo žinioje visą tautosakos tyrimo reikalą.

Tautosaka, kaip *estetinės prigimties faktų* kompleksas, yra *literatūros istorikų* ir *muzikų* darbo objektas, tai yra, tariant, jų nuosavybė, lygiai kaip tautodailė yra meno istorikų reikalas. „Etnikai" turi savo darbo sritį. Jie gali, greta kitų dalykų, naudotis ir tautosaka, ir tautodaile lygiai tomis pat teisėmis, kaip ir filosofai, psichologai, sociologai, istorikai, geografai... Jeigu kai kuriose kitose šalyse kurį metą tautosakos reikalą buvo užgrobę „etnikai", tai visiškai nereiškia, kad ir pas mus – naujaisiais laikais – ta pati klaida turėtų būti kartojama. Kodėl „etnikai" taip prikibo prie tautosakos, kodėl jie nesirūpina tautodaile? Koks principinis skirtumas tarp tautosakos ir tautodailės? Jeigu „etnikai" savo uždavinį tesupranta kaip vienos tautosakos *archyvinį darbą,* tai negalima būtų pasakyti, kad jie jį gerai supranta. „Etnikų" darbas kituose kraštuose bazuojasi ir etnografija, ir etnologija, ir antropologija, ir lyginamąja kalbotyra, ir materialinės kultūros istorija, ir religijų istorija, ir geografija... Tautodailė ir tautosaka – toli gražu ne tiesioginis savarankiškas „etnikų" rūpestis. Pas mus „Vairas" atrodo, lyg ruošias gimdyti visai naują, dar pasauly negirdėtą „etnikų" padermę.

Vėl netenka stebėtis, kad tokiems anglams ar vokiečiams mažų, buvusių ar tebesančių politinėj priklausomybėj ir primityvių tautų tautosaka tebėra tiktai medžiaga etnografijos ir etnologijos reikalams. Anglai ir vokiečiai moka save gerbti. Taip sunkiai jie pripažįsta mažosioms tautoms nepriklausomo gyvenimo teises. Sunku iš jų ir norėti, kad jie į mažąsias tautas nežiūrėtų iš aukšto. Jiems ir tųjų tautų tautosaka nėra savaranki estetinė vertybė, – ji jiems turi tik pagalbinės reikšmės. Panašiai elgdavos ir rusai. Daugelis tautų gyveno prieš karą jų valstybėje. Ką reiškė mažosios tautos prieš rusų milijonus? Mažųjų tautų tautosaka ir jiems tebuvo tiktai etnografinė medžiaga. Net

prof. E. Volteris, važinėjęs mūsų tautosakos rinkti, savo kelionę oficialiuose raštuose vadindavo „etnografičeskaja pojezdka". Mūsų tautosaka net ir jam neturėjo savarankiškos prasmės. Tačiau visiškai kitaip žiūrėjo rusai į *savąją* tautosaką. Važinėję jos rinkti vyrai savo kelionės nevadino „etnografičeskaja pojezdka". Rusų tautosaka rūpinosi ne etnologai ar etnografai, bet mokyti literatūros istorikai. Mažųjų tautų tautosaka jiems buvo etnografinė medžiaga, bet *savoji* – buvo savarankiška didelė vertybė, su kuria mažųjų tautų kūryba negali lygintis.

Suomiai štai – maža tauta. Jų tautosakininkai faktinai yra rusų ir vokiečių mokslininkų mokiniai. Bet suomiai savarankišką vertybę pripažįsta ne tik suomių tautosakai, bet ir kitų mažų tautų kūrybai. Suomių mokslininkai į tautosaką žiūri kaip į *literatūrą*, tik reikalaujančią atitinkamų jos prigimtį tyrimo metodų. O pas mus, – kokia likimo ironija! – „Vairas" ėmė skelbti didžiųjų tautų paniekinamą pažiūrą į mūsų tautosaką, atiduodamas ją „etnikų" malonei, paneigdamas jos savarankišką vertybę, nukniaukdamas jos estetinę prigimtį. Kuriam tikslui „Vairas" tai daro?

„Vairo" skelbiamoji iš svetur atgabenta, pasakyčiau, imperialistinė pažiūra ne tiktai žemina mūsų tautosaką, ji įžeidžia lietuvio tautinę savigarbą. Šitokia pažiūra, kad ir randa kai kur, turbūt per nesusipratimą, net oficialaus pritarimo, vis dėlto prieš jos propagandą turi protestuoti visi lietuviai, kurie jaučia, brangina, myli savo tautosaką.

„Mokyti folklorininkai" geriausiu atveju gali nuvalyti, tariant, senas plytas, jas sunumeruoti ir eilėmis sudėstyti. Naujus rūmus iš jų pastatys ne siauri amatininkai, bet meno, literatūros ir muzikos istorikai.

4

„Vairas" itin susisielojo mūsų tautosakos užrašų autentiškumu. Susisielojimas labai pagirtinas. Gaila tiktai, kad jo galvojimo procesas toks keistas ir kad elgesys primena tamsų vieškelėlį. Vienus užrašus jis pripažįsta autentiškais, kitus – ne.

Kartais jis dar bando šiaip taip argumentuoti, kartais gi – stačiai iš piršto čiulpia. Patikimiausi esą užrašai „Vairo" korespondento padarytieji. Einant tuo pačiu keliu, kuriais nuėjo „Vairas", kitų užrašus paskelbdamas falsifikatais, būtų galima pareikšti, kad ir jo užrašai nėra per daug patikimi. Ir kai jo korespondentas užrašinėjo – nei liudininkų buvo, nei policija protokolo rašė, nei klebonas užrašinėtoją prisaikino. Kad „Vairo" korespondentas būtų patikimesnis džentelmenas negu jo paskelbtieji falsifikatoriais, iš „Vairo" straipsnio visiškai neseka. „Faktinėj" straipsnio daly daug neteisybės prirašyta, o pats „Vairas" gi moko: „melagiui ir tiesą sakant niekas netiki" (Vairas, nr. 9, p. 40)... Tačiau mes jo pavyzdžiu nepasinaudosime, palikdami jam pačiam jo pradėtąjį kelią.

Mūsų tautosakos užrašinėjimas, klasifikavimas, redagavimas ir leidimas yra labai rimta ir labai opi problema.

Fonografas kol kas tebėra geriausia tautosakos užrašinėjimo priemonė. Jis fiksuoja garsus, balsą, melodiją, žodžius. Fiksuoja mechaniškai. Prie fonografan įdainuotų dainų pridėta gera dainininko biografija (kilmė, amžius, išsilavinimas, svarbesnieji gyvenimo įvykiai, šiokiadienės gyvenimo aplinkybės, santykiai su kaimynais ir knygomis, asmens būdas, gyvenamasai landšaftas) sudarytų gana rimtą dokumentą. Ir tai dar čia reikalingi labai svarbūs patikrinimai: ar dainininkas dainuoja fonografan taip, kaip iš kitų išmoko, kaip seniau pats sukūrė ir dainavo, – ar dainuodamas ką nors prideda, keičia, moduliuoja? Ir blogiausia, toks patikrinimas toli gražu ne visuomet duos gerų vaisių. Kai dainininkas dainuoja pats sau, vestuvėse, darbą pabaigęs, rudens sutemose – viena jo nuotaika; kai dainuoja fonografan atvykęs į Kauną ir tikėdamasis gauti pinigų – jo nuotaika visiškai kita. Kaime jis buvo laisvas menininkas, o Kaune atsidūrė amatininko profesionalo padėty. Kiek dainininko pasikeitusi psichologinė būklė atsiliepė dainos tekste, melodijoj, intonacijoj, pasakyčiau, ir įkvėpime, kuris dainai turi tokios didelės reikšmės? Visa tai reikia apskaičiuoti, o apskaičiavimo būdas dar nesurastas. Vadinas, ir fonografo užrašų tikslumas yra re-

liatyvus. „Vairo" pavyzdžiu ir fonografą būtų galima pavadinti falsifikatoriu[m] ir melagiu...

Fonografas pas mus neseniai teatsirado. Juo nedaug kas teužrašyta, ne taip daug galima ir užrašyti. Visa kita tautosakos užrašytoji medžiaga užrašyta be fonografo. Toks užrašinėjimas, tiksliau, ne fonografo užrašyta daina, priklauso nebe nuo vieno dainininko, ji priklauso ir nuo užrašinėtojų. Čia daug nusveria užrašinėtojo klausa, gabumai, na, ir gera valia. Daugiausia pas mus užrašinėta tik viena dainos dalis – žodinė medžiaga. Melodijų palyginti nedaug teužrašyta. Viena dainos žodinė medžiaga – tai jau nebe daina. Pagaliau ir žodinė medžiaga netiksliai užrašyta. Dainininkų daugumas dainavo tarmiškai. Tarmė, kaip ir kalba, keičiasi, evoliucionuoja. Tiktai mokyti lingvistai, pasižymį gera klausa, sugeba rašte fiksuoti tarmes, – sugeba bent garsus sužymėti taip, kad jų ištarimą būtų galima restauruoti. Kiek mūsų dainų yra užrašyta ir kurį jų % užrašė mokyti lingvistai? Ne lingvistų užrašytieji dainos žodžiai nebėra tokie, kokius tarė dainininkai. Jų žodžiai užrašyti taip, kaip juos išgirdo, suprato, sugebėjo fiksuoti ar pakeisti į bendrinę kalbą užrašinėtojai. Sekant „Vairo" pavyzdžiu, tektų Rėza, Juškevičius, Basanavičius ir dar daug kas paskelbti dainų falsifikatoriais: dainuotoji daina skambėjo gi kitaip, negu užrašyta! Vienur gal daugiau nutolta, kitur mažiau, bet vis tiek fiksuotojo teksto atitikimas gyvam žodžiui yra reliatyvus. Prie falsifikatorių tektų priskirti ir „Vairo" korespondentas, – ir jis tautosaką užrašinėdamas nesirūpino lingvistiniu tikslumu...

Rėza, Juškevičius, Basanavičius – rimti, stambūs žmonės. Jie savo darbą dirbo labai rūpestingai, ir tai, pagal „Vairo" terminologiją, pasidarė kandidatais į falsifikatorius. Daug didesnė šioje srity negerovė susidarė pokariniais (prasidėjo prieš karą) laikais, kai tautosaką uoliai pradėjo užrašinėti subrendę mažamoksliai ir jauni gimnazistai. Jų darbo intencijos tikrai buvo labai gražios. Tiktai: kaip tiksliai girdėtą dainos tekstą galėjo užrašyti gimnazistukas? Dainos sudoroti buvo kiek lengviau: padėjo eiliuota forma ir ritmas. Pasakas rinkti sekės daug sunkiau.

Pasakininkas paprastai negi diktuoja pasaką, – jis ją seka. Bediktuodamas pasakininkas ima painiotis, ima patsai pasaką „falsifikuoti", pasakos turinys ir forma iškrinka. Užrašinėtojas kartais sugeba fiksuoti visą sakinį, kartais tiktai mintį, kartais gi ištisus posmus praleidžia. Pasakų, legendų, padavimų užrašuose neišvengiamai pasilieka žymus užrašinėtojo savumų atspaudas. Raštingas rinkėjas jau beužrašinėdamas buvo priverstas beraščių kūrinį „redaguoti". „Vairas", būdamas nuosakus, visus mūsų prozinės tautosakos rinkinius turėtų paskelbti „falsifikatais", kurie „mokslui jokios vertės neturi", ir sustoti ties desperatiška problema: ar nebūtų tiksliau visus rinkinius kaip falsifikatus suvaryti pečiun ir baigti kalbą apie tautosaką? Tai yra logiška išvada iš „Vairo" samprotavimų. Jos neišmintingumas parodo, kad premisos buvo didelėj netvarkoj.

Negerovių yra dar daugiau. Tautosakos tekstai dėl mums suprantamų priežasčių yra surašyti [su] įvairiausiomis rašybomis, ne kartą su stambiomis gramatinėmis ir stilistinėmis klaidomis. Gramatikos klaidų pridarė užrašinėtojas. O kas kaltas dėl stilistinių netikslybių, kartais ir nesąmonių? Užrašinėtojas ar sakytojas? Kaip patikrinti? Kaipgi elgtis su tokiais tekstais, juos spausdinant? Taisyti klaidas – „Vairas" viešai išvadins falsifikatorium ir melagiu, kaip jis šį kartą yra padaręs. Rašybos nevienodinsi, klaidų netaisysi – leidinys koktu bus į rankas paimti...

Svarstant tautosakos redagavimo galimumą, tenka turėti galvoje dar viena aplinkybė. Mūsų tautosaka nėra vien tiktai beraščių literatūra, – jos kūryboje dalyvauja ir raštingieji, net inteligentai. Tie patys studentai, parvažiavę atostogų, kiek naujų dainų pridainuoja, kurios pasilieka kaime gyventi! Atsiųstą redakcijai eilėraštį ar apysaką redaktorius gali taisyti, – tai nelaikoma veikalo falsifikavimu. Atsiunčia eilėraštį redakcijai pramokęs rašyti sodžiaus poetas – eilėraštis dažnai ne tik galima, bet ir reikia taisyti, už tai niekas viešai nekoneveikia. Bet jeigu toksai kaimo poetas savo eilėraštį paleidžia į vietos apyvartą, kuria patenka tautosakininkui, o redaktorius pataiso jo elementarines klaidas, tai šį kartą redaktorius jau bus falsifikatorius?

Principas: tautosakos tekstas turi būt skelbiamas toks, koks jis yra liaudies sukurtas, – principas visiškai geras, prieš jo esmę niekas neoponuoja. Tiktai jo neprotingas ortodoksiškas taikymas mūsų gyvenimo reikalams atveda į nesąmonių eilę. Dėl minėtų aplinkybių mūsų tautosakos tekstų autentiškumas yra daugiam ar mažiau reliatyvus ir dar apsunkintas užrašinėtojų neišvengiamomis klaidomis. Leidžiant tekstus, negalima jų neredaguoti (apie lingvistų bei fonografo užrašytus tekstus – kita kalba). Čia, žinoma, visa priklauso nuo to, ką kas ir kaip redaguoja.

Kartais siūloma dar ir kita išeitis: tekstų esą dabar bent nereikia spausdinti; reikia jie esą sukrauti archyvan, sunumeruoti, suštampuoti, sukataloguoti – ir baigta: kas nori, gali ateiti ir paskaityti. Tokia išeitis yra visų pigiausia ir lengviausia. Lengvų ir pigių sumanymų šalininkai ne kartą pakaltina ir Humanitarinių mokslų fakultetą, kam jisai išleido daugelį tautosakos rinkinių, ir dar taip suredaguotų, kad jie būtų naudingi mokyklai ir platesnei visuomenei. Tais pačiais sumetimais reikėtų rūsčiai išbarti ir Rėsa, ir Juškevičius, ir Basanavičius, ir Niemi su Sabaliausku, ir daug kitų vyrų, kam jie savo rinkinius leido. Nesvarbu, kad jų rinkiniai padėjo dainoms išsilaikyti ir taip daug prisidėjo prie mūsų tautos atgimino, nesvarbu, kad jų darbai taip gausiai apvaisino mūsų pastangas įvairiose kūrybos srityse, – svarbu, kad jų surinktieji kūriniai nepadėti į reklamuojamąjį archyvą ir kad ant jų štampo nėra!

Veikusi prie H. m. fakulteto Tautosakos komisija nemanė, kad archyvas ir štampas yra tautosakos rinkimo darbo išganymas. Jai atrodė, kad konsoliduotų tautosakos rinkinių leidimas turi gilios kultūrinės prasmės, – daug gilesnės negu štampavimas. Ir štampas – neblogas daiktas, gyvenime labai reikalingas ir jis, tiktai jam turi būti palikta jo vieta. Nereikia iš jo daryti fetišas, trukdąs platesnės reikšmės kultūros darbą.

Tautosakos komisija savo darbe siekė dvejopo tikslo: moksliško ir visuomeniško. Ji rinko ir tvarkė tautosakos medžiagą, rūpinosi, kad užrašinėtojai kiek galint tiksliau, fiksuotų tekstą ir melodijas. Sutvarkyta medžiaga, tokia, kaip ji užrašyta, buvo

prieinama komisijos archyve kiekvienam, kas tik norėjo, – kam ji studijoms buvo reikalinga. Komisija leido autentiškus tekstus, leido mokslo leidinius, kaip štai prof. M. Biržiškos redaguotą *Rėzos* dainų rinkinį. Komisija jautė, kad ji neturi moralinės teisės pasitenkinti vienu *archyviniu* darbu. Ji laikė drauge svarbia savo pareiga skatinti pačioje visuomenėje tautosakos meilę ir per ją stiprinti ir gilinti tautinį susipratimą. Ji nesijautė turinti teisės mūsų gražiąją tautosakos medžiagą slėpti nuo *plačiosios* visuomenės ir *mokyklos*, konservuoti ją archyve, mažam būreliui teprieinamame.

Komisija laikė savo pareiga ruošti tautosakos leidinius *plačiosios visuomenės* ir *mokyklų* reikalams. Leidžiant tokius rinkinius, savaime teko jie redaguoti, – išlyginti rašybą, pataisyti klaidas, pašalinti stilistines nesąmones. Redagavimo darbą greta kitų dirbo ir Vincas Krėvė, pradėjęs tautosaka rūpintis tais laikais, kada „Vairo" korespondentų sielelė dar aname pasauly tebesibastė... Viršelyje buvo pažymėta, kas atitinkamą rinkinį spaudai paruošė, – redaktoriaus ranka nebuvo slepiama. Leidiniai buvo skiriami ne „etnikų" (jie galėjo naudotis archyvu), bet plačiosios visuomenės ir mokyklų reikalams. Dainų ir pasakų rinkiniai pasklido po mokyklas ir visuomenę. Pati Švietimo ministerija mokyklų bibliotekoms jų yra paėmusi po kelis tūkstančius egzempliorių. „Sparnuočiai", „Aitvaras", „Dzūkų poringės" pasidarė net vaikų mylima lektūra. Jeigu „Vairui" atrodo, kad būtų buvę tiksliau tuos rinkinius išleisti su visomis rašybos ir stiliaus klaidomis, kad niekas plačiau skaityti nenorėtų, tai jau „Vairo" skonio dalykas, dėl kurio ginčytis netenka. Poetas Milašius kai kurias mūsų pasakas išvertė į prancūzų kalbą, versdamas gi taip pat išlygino tekstą. Prancūzai džiaugiasi mūsų pasakomis, o pagal „Vairą" išeina, kad ir Milašius yra pavojingas falsifikatorius, – kad jis prancūzus apgavo, – kad geriau būtų buvę, jei jis ir vertime būtų „išlaikęs" visas užrašinėtojų klaidas.

Kas plačiau Lietuvoje žinojo apie dzūkus iki Vinco Krėvės susirūpinimo jų poezija ir kas dabar Lietuvoje dzūkų nežino ir negerbia?

Ne koks triukšmingas „etnikas", bet tylus literatūros istorikas Mykolas Biržiška, pats vienas sukūrė mūsų mokslą apie dainas, – sukūrė mūsų *dainologiją*.

Ką gera duos tautai ir Lietuvai „etnikams" pavestasis tautosakos monopolis, dar niekas nežino. Ką gera davė literatūros istorikai ir poetai, besirūpinę tautosaka, nebepaslėpsi, nors ir kažkokius plūstamus žodžius vartotum. Ne triukšmas kultūrą ugdo, bet darbas.

Mokslingumo povyza – geras daiktas. Bet kai ji darosi kaukė pridengti negeriems jausmams, – niekam ji garbės nedaro. Tuomet tiktai sunku bekalbėti apie žurnalo, tokia kauke prisidengusio, rimtesnes intencijas. Žurnalo intencijų kryptį pabrėžia dar viena charakteringa detalė: Tautosakos komisijoje analoginį redagavimo darbą dirbo keli redaktoriai, o „Vairas" jovalan velia tiktai vieno redaktoriaus vardą...

5

Kad „Vairui" ne tiesa, bet asmen[in]ės sąskaitos rūpi, parodo ir jo kazuistika tautosakos tekstų pastovumo ir variantų reikalu. „Vairas" skelbiasi vieninteliu tautosakos reikalų žinovu Lietuvoje (žiūr. pradžioj cituotą posmą) ir tuo pat metu apsimeta nesuprantąs pačių elementariausių dalykų. „Vairas" lygina keletą tos pačios dainos V. Krėvės paskelbtų variantų ir kaltina paskelbėją, kad jis kas kartą dainos tekstą, turinį pats perdirbinėjęs. Nebekalbant, kad šis kaltinimas yra piktybės valandoj iš piršto iščiulptas, tautosakininko akimis žiūrint, jis atrodo ir ne per daug raštingas.

Aukščiau jau esame minėję, kaip susidaro nauji dainos variantai. Mokytam folklorininkui variantų daugumas, jų susidarymo procesas, jų gyvenimas yra itin svarbus dalykas. Visiškai suprantama, kad folklorininkai stengiasi surinkti kiek galint daugiau tos pačios dainos variantų. Kaip variantai kurias, tas pats „Vairas" primena įdomų pavyzdį, griaunantį jo samprotavimų pagrindą. Jis cituoja kun. Miluko pastabą prie dainos apie karalių Saroną: „Tą dainą pradėjo dainuoti tūlas Remeikis nuo

Seirijų, o iš ginčų, kuriuos senos moterys pakėlė apie tai, kad dainuotojas pakeičiąs žodžius, pasirodė, jog šios dainos variantai yra žinomi ir kituose Dzūkijos kraštuose". Prie šios pastabos „Vairas" ir savo dvylekį prideda: „...dainininkų ginčas folkloristininkui yra visiškai suprantamas. Ar nebus tik dainininkas vestuvėse per daug įsismaginęs buvęs ir nepradėjęs improvizuoti?" (p. 32)

Tuo tarpu tai yra visiškai natūralus variantų susidarymo ir gyvenimo procesas. Jei kun. Miluko minimose vestuvėse ginčai nebūtų sutrukdę dainą, būtų buvęs sukurtas naujas variantas. Nėra jokio pagrindo manyti, kad visi mūsų dainininkai rūpinasi padainuoti dainą taip, kaip ją išmoko. Dainininko atmintis – ne fonografas, ne spausdintas lakštas, kur vėliau nieko pakeisti nebegalima. Visi mūsų dainų užrašai yra pasemti ne iš dainininkų profesionalų, bet iš mėgėjų menininkų. Profesionalai gal kartais labiau rūpinasi išlaikyti tokį dainos tekstą, kokį išmoko ar patys sukūrė. Apie mūsų profesionalų dainininkų dainas mes mažai ką tikro težinome. O mėgėjai labai nevienodai elgiasi su dainų tekstu. Vienas labiau rūpinasi atsiminti tai, ką išmoko, nors tai jam ir sunku padaryti, – parodo ir kun. Miluko minimi ginčai. Kiti gi, kaip kun. Miluko Remeikis, daugiau linkę patys pakomponuoti. Taip buvo visur, taip buvo ir Lietuvoj. Taip buvo seniau, taip tebėra ir dabar. Neišmintinga būtų manyti, kad dainų kūrimo procesas pas mus būtų jau pasibaigęs. Dainos ir dabar, ir toliau tebekuriamos. Tiesa, mažai tekuriama naujų siužetų, kurių gausumu nepasižymi ir seniau užrašytosios dainos. Ir dabar, kaip ir seniau, vienoj ir toj pačioj dainoj dažnai painiojami įvairūs motyvai, vienas su kitu susiję ne per daug stipriomis logiškomis sijomis. Visiems gi žinomas liaudies, ypač gi mūsų, dainų savumas, kurį dar Herderis pavadino *Sprunghaftigkeit*. Ryškesniu, pasakyčiau, tradicingumu pasižymi mūsų dainų poetinės priemonės, gal net poetinės formulės. Pasinaudodamas tradicinėmis formulėmis ar pagal jų pavyzdį sudarydamas naujas, mūsų laikų liaudies dainininkas moka lengvai sukurti naują dainą ar senos naują variantą, mažai tesirūpinda-

mas jos turinio nuosakumu, net elementariu logiškumu. Jam svarbu daina, o ne novelė, ne siužetas, – jam svarbu lyrika, o ne istorija, ne psichologija, ne filosofija. Kad tikrai šis dainų kūrimo procesas mūsų tautoje tebevyksta, gali paliudyti ir Didžiojo karo dainos, išleistos atskiru rinkiniu. Arba štai garsieji „Dzinguliukai", dabar paplitę po visą Lietuvą. Tiksliai žinoma data, kada pirmieji „dzinguliukai" buvo sukurti, žinomi net pirmosios dainos kūrimo dalyviai. Dabar atsirado daugybė variantų, kuriuose iš pirmykščio teksto beliko tik melodija ir refrenas. Pradėjo „dzinguliukus" inteligentai, perfrazuodami vieną liaudies dainų parodiją, o dabar juos posmuoja ir inteligentai, ir kaimas. Surinkus jau dabar dainuotus visus „dzinguliukus", susidarytų gražus tomas. O kiek dar bus jų sukurta? Turime daug pavyzdžių, kaip knyginės literatūros daina pereina į liaudies dainininkų repertuarą ir ten dainuojama kaip savoji. Būna net ir taip. Koks literatas tautosakos motyvais sukuria, tariant, knyginę dainą; ji iš knyginės literatūros pereina į liaudį; liaudies dainininkai ją saviškai perdirba, susidaro nauji variantai, kuriuos folklorininkai vėl gauna užrašinėti kaip tautosakos faktus. Čia pradėjo atsirasti dar itin įdomių reiškinių nuo to meto, kai provincijoje prasidėjo chorai ir pasklido mūsų kompozitorių liaudies dainų harmonizacijos: įdomų ratą ėmė daryti ne tik dainų tekstai, bet ir melodijos.

Kaip mano „Vairas", – šitokie besikurią nauji dainų variantai reikia rinkti ar nereikia? Turbūt reikia: nerinkti dainų variantų, nors ir literatūros ar inteligentų įtakoj atsiradusių, mokytam folklorininkui būtų truputį žliboka. O jei rinkti reikia, tai kaip pavadinti „Vairo" pasielgimas, kai jis plūsta V. Krėvę, kad šis tokius variantus rinko ir skelbė?

„Vairas", palygindamas anksčiau ir vėliau paskelbtus variantus, ankstyvesnįjį laiko autentišku (ir tai dar su piktais nevertingais rezervais), o vėlyvesnieji variantai jam yra falsifikacija. Kiekvienas folklorininkas žino, kad ankstyvesnis ar vėlyvesnis dainos teksto užrašymas bei paskelbimas dar labai mažai ką tepasako apie variantų redakcijos senumą, apie jų genezę.

Vėliau patekęs į užrašinėtojo rankas galėjo būti žymiai anksčiau sukurtas negu anksčiau užrašytasis. Anksčiau užrašytasis variantas kartais gali būti vėliau užrašytojo varianto naujas variantas. Mokyto folklorininko dalykas rasti priemones ir nustatyti variantų pirminį senumą.

„Vairo" daromasis „autentiškų" ir „falsifikuotų" variantų sugretinimas sukelia labai nemalonių abejonių. Kas tokį sugretinimą („Vairo" siekiamuoju tikslu!) galėjo paskatinti? Viena iš dviejų: reikalo neišmanymas ar bloga valia? Pirmoji galimybė savaime atkrenta: sunku įsivaizduoti, kad „Vairas" tokių elementarinių dalykų neišmanytų. Lieka: bloga valia. Ji jam tokia artima: Jis visu straipsniu tik apie blogą valią ir tekalba, primesdamas ją kitiems. Tauriau „Vairas" pasielgtų savo su fabrikuotą „falšyvąją monetą" pasilaikydamas savo paties reikalams...

„Vairas", tiesa, skelbiasi vietoje tikrinęs Krėvės surinktuosius davinius ir neradęs jų. Ko vertas tasai tikrinimas, parodo žemiau dedami paties Krėvės parodymai. Vėl klausimas: kokia valia „Vairas" vadovavosi savo „tikrinimus" darydamas ir skelbdamas?

„Vairui" jau nuo senesnių laikų labai patiko ir mano vardas degutuoti, – sparafučiliai dabar pigūs. Retame numeryje jis manęs neapdrebia. Stebėčiausi, kad ir šį kartą jis nebūtų pasinaudojęs proga mane grybštelti. Į jo piktus puldinėjimus niekuomet neatsakinėjau ir neatsakinėsiu. Tik šį kartą jis mano vardą panaudojo kitų niekinimui, – esu priverstas pasiaiškinti. Rašo jisai: „Keista, kad B. Sruoga, parašęs platų dzūkų tautosakos nagrinėjimą, paremtą tik Krėvės-Mickevičiaus dainų rinkiniu, *nesugebėjo* ar *nenorėjo* įžiūrėti, jog daugelis tų „dzūkiškų specifiškumų" yra ne dzūkų, bet *dzūko* kūryba" (41 p.). Įtarimai – nieko sau!

Visų pirma, rašiau ne apie dzūkų tautosaką, bet apie dzūkų dainų Krėvės paskelbtąjį rinkinį, – tai ir mano straipsny aiškiai pažymėta. Antra – štai kas:

Krėvė rinko dainų tekstus, o Merkinėj 7 metus gyvenęs a. a. muzikas kun. Brazys rinko tų pačių dainų melodijas. Kun. Brazys užrašinėjo tiktai pirmąsias dainų strofas, užrašinėjo bendri-

ne kalba, ne dzūkiškai, todėl, kad tų dainų tekstas yra Krėvės surankiotas. Surašė jisai apie 1200–1500 melodijų. Jas savo laiku nupirko Tautosakos komisija, – jos randasi archyve, visuomet galima patikrinti. Kun. Brazys 7 metus gyveno vietoje, nuolat santykiavo su žmonėmis, tautosakos reikalus puikiai išmanė ir vis dėlto nė karto nepaabejojo Krėvės paskelbtų tekstų autentiškumu. O „Vairo" korespondentas, kaip jis pats skelbiasi, truputį pasišvaistė, pasidairė Dzūkijos padangėj ir jau jaučiasi turįs teisės tokius daiktus skelbti. Paliekant nuošaliai visus kitus samprotavimus, gana priešybės: iš vienos pusės Vinco Krėvės ir kun. Brazio ilgametis darbas, iš kitos pusės – „Vairo" korespondento „patikrinimai"...

Pagaliau reikia pastebėti, kad terminas „tautosakos falsifikacija" daugiau yra pigi priemonė reikalo nesuvokiančiam piliečiui klaidinti negu tiesai aiškinti. Literatūros praeity turime labai įdomių pavyzdžių. Sakysime, visi žinome, kokios reikšmės Basanavičiaus sąmonei turėjo frigų-trakų teorija ir kaip ji atsiliepė jo dainų redakcijoje. Žinome, kaip jo dainose vietoj „prūsokų, žalnierėlių"... atsirado „kryžiuočiai, kareivėliai"... Niekam ne paslaptis, kad ir Rėza, nenurodęs asmenų, iš kurių dainą užrašė, rūpinosi atstatyti, kaip jis manė, „senąjį" dainos tekstą ir šį tą savo pridėjo prie užrašytųjų tekstų. „Vairo" mastą taikant visiems vienodai, Basanavičių ir Rėzą reikėtų pripažinti gryno kraujo falsifikatoriais. Bet tai būtų visiems aiškus piktžodžiavimas. Šie garbingi vardai parodo, kaip pavojinga švaistytis pravardžiavimais!

Kalevala – yra Suomių tautos epas ar nėra? Iki šiol visi manėme, kad tai suomių tautos epas. Iš „Vairo" teorijos seka, kad tai yra baisi apgavystė, pavojinga falsifikacija, „mokslui jokios vertės neturinti", mat joje per daug žymi redaktoriaus ranka. Tik suomių tauta, matyti, bus baisiai atsilikusi: ji „Kalevalos" redaktoriaus ne tiktai neplūsta, ji jam labai dėkinga. Mokytų tautosakininkų suomiams netrūksta. Ir ką jie veikia tenai, tame Helsinky, kad dr. Lönnroto nedemaskuoja, neišvagina? Ar nevertėtų jiems tautosakos dalykų iš „Vairo" pasimokyti?..

Visi žinome Puškino „Pesni zapadnych slavian" istoriją. Čia jau visiškai aiški falsifikacija. Tačiau už tai nei Puškino, nei sufabrikuotos dainų medžiagos paskelbėjo Prosper Mérimée niekas piktadariais nelaiko. „Osiano dainos" – gryna falsifikacija. Bet kokios teigiamos įtakos tos dainos turėjo visos Europos literatūros raidai! James Macphersono ne tik niekas neprakeikė, – jo vardas daugiausia dėl šių dainų ir pasidarė nemarus. Čekų „Kraledvorskaja rukopisj" – taip pat falsifikacija, o kokį ji vaidmenį suvaidino jų tautiniame atgimime? Ar ne dėkingi čekai talentingajam falsifikatoriui? Adomas Mickevičius „Vėlinių" antrosios dalies rankrašty pažymėjo, kad apeigines dainas jisai esąs išvertęs iš lietuvių kalbos. Tokių lietuvių dainų Mickevičius ne tik nevertė, – jis jų niekuomet ir negirdėjo. Pagal „Vairą" išeitų, kad Mickevičius yra apgavikas ir melagis; o „melagiui negalima tikėti, kai jis ir tiesą sako"... Tai kaipgi dabar bus su visa Adomo Mickevičiaus kūryba?

Šie pavyzdžiai rodo, kad kultūringuose kraštuose tautosaka net iš esmės redaguojama („Kalevala"), kad ir tautosakos aiškaus falsifikavimo veiksmus niekas nelaiko negarbingais ir autorių nekoneveikia. Už tekstų redagavimą nei Rėzos, nei Basanavičiaus niekas neplūsta. O dzūkų tautosakos falsifikavimą „Vairas" *patsai prasimanė* ir tokį triukšmą dar kelia! Besinaudodamas savo išimtine padėtim, plūsta veikėją, daug nusipelniusį mūsų tautos atgimimo ir valstybės atstatymo darbe, plūsta geriausią mūsų rašytoją, kurio veikalais visos mokyklos minta ir žadina tautinę sąmonę, kurios vardas skambės, kol bent vienas lietuvis bus gyvas pasaulyje! Kokios išvados belieka daryti kultūros darbininkui? Gal tiktai su tūkstanteriopa širdgėla atsidusti, kad nebėra gyvosios visuomenės sąžinės, a.a. Tumo-Vaižganto...

Neabejoju, kad „Vairas" pasirūpins *dabar* suversti ant mano galvos dar neregėtą dumblo kiekį. Na, tegu, – ką *dabar* padarysi? Istorija vis tiek pažymės, kokį vaidmenį vaidina mūsų gyvenime „Vairas" ir jo redaktorius.

LIETUVIŲ LIAUDIES DAINŲ RINKTINĖ

PRAKALBA

Ši mūsų *Liaudies dainų rinktinė* nėra sudaryta folkloro mokslininkam, – ji mokslinių tikslų ir nesiekia. Ji yra sudaryta į tautosaką žiūrint ne mokslininko folklorininko akimis, bet literato mėgėjo, gal net poeto, požiūriu. Todėl šioje *Rinktinėje* netektų ieškoti tų savumų, kuriais *privalo* pasižymėti mūsų gadynėje folklorinės medžiagos mokslinis leidinys.

Čia dažnai vartojama, – sąmoningai vartojama, – terminas *tautosaka,* bet ne *folkloras.* Čia operuojama tiktai nedidele dalimi tos medžiagos, kurią apima mokslas, vadinamas folkloru. Anglų žodis *folklore,* perėjęs ir į daugelį kitų kalbų, reiškia: tautos, liaudies žinojimas, – jis apima ne tiktai liaudies dainas, ne tiktai jos pasakas, padavimus, burtus, prietarus, legendas, apeigas, papročius, – jis apima ir vadinamąją tautodailę, jis apima ir etnologinius, ir etnografinius, ir visus kitus su liaudies pažinimu susijusius elementus. Mokslo – folkloro – objektas labai platus, o moksliniai metodai – labai sudėtingi. Tad šiame leidiny, nesiekiant „aukštosios folkloristikos" tikslų, su didele pagarba atsilenkiama jos rūsčiųjų metodų, pasitenkinama nedidele folklorinės medžiagos dalimi – liaudies dainomis, tiksliau, pasitenkinama mūsų eiliuotąja tautosaka.

Rinktinės tikslas, tariant įprastine apipelėjusia formule, – padėti bei paskatinti semtis kūrybinių jėgų, kūrybinių prielaidų ir akstinų iš pirminio tyrojo šaltinėlio, iš plačiosios liaudies pajėgiųjų versmių. Bet tai yra apipelėjusi formulė, prasilenkianti su turiniu.

Buržuazinės santvarkos Lietuvoje šviesuomenė, tiksliau judresnieji buržuazijos atstovai, ne kartą pasigesdavo saitų su liaudimi. Kartas nuo karto viešai, per spaudą, per pasaulioniškus bei religinius pamokslus, buvo šaukiama statydinti „tiltus į liaudį", „atsigręžti į ją", „semti iš jos pavyzdžio", kūrybinių jėgų... Laukujai tikslas panašus kaip ir šios rinktinės, tiktai iš principo, *iš esmės* skirtingas!

Visur ir visuomet buržuazija savo raidoje vis labiau atitrūksta nuo liaudies, – ji pasigenda liaudies, kai pati nusigyvena, – savo bizniuose susipainioja, atsiduria bankrotininko padėtyje, prieš sugniužimą besiraivydama. Į pačią liaudį, ypač į jos kūrybą, buržuazija visur ir visuomet žiūrėdavo, tariant, iš viršaus į apačią. Kai buržuazinėje literatūroje atsirado vadinamieji sentimentalistai, kai jie nudailintuose, lyg nulaižytuose apsakymėliuose ėmė vaizduoti, tariant, valstiečių gyvenimą, buržuazinė šviesuomenė stačiai nustebo, kad ir valstiečiai esą moką jausti kaip žmonės. Kai, pavyzdžiui, rusų sentimentalizmo pradžininkas Karamzinas parašė novelę „Vargšė Liza", kurioje pavaizdavo, – ir labai idiliškai pavaizdavo! – kaip ištvirkęs bajoras nuskriaudžia vargšę valstietę mergaitę, visa ano meto vadinama pažangioji kritika laikė didžiausiu Karamzino nuopelnu, jog jis gražiai parodęs, kad ir valstietės mokančios mylėti, – mylėti ne blogiau už lieknaliemenes bajoraites, už minkštaveides miesčionkėles... Tikrai didelis buvo atradimas: ir valstiečiai pripažinta žmonėmis!.. Žmonėmis – tai žmonėmis, bet ir ne visai taip: kažkokiais žemesnės rūšies padariniais, labdarybės akto vertais! Panašiai atsitikdavo ir su liaudies kūryba. Kartkartėmis visoje Europoje užeidavo liaudies kūryba susidomėjimo ūpas, – ūpas tikrąja to žodžio prasme. Žinoma, ir buržuazijos tarpe atsirasdavo gilių stambių žmonių, didelių protų, kurie nuoširdžiai liaudies poeziją ir rinkdavo, ir studijuodavo, ir giliai mylėdavo ją. Bet dažniausiai tai būdavo laikinas, konjunktūrinis ūpas. Tautosakoje buvo randama daug vertingų dalykų, stebėtasi ja, stebėtasi jos „deimančiukais", – lygiai ta pat prasme, kaip kad ir „valstietės

moka mylėti"... Nors tuo pat metu valstiečiai daug daugiau būtų turėję pagrindo stebėtis, kad ir ponuose atsiranda žmoniškų jausmų... Šiaip ar taip, ši „pažiūra iš ketvirto aukšto" buvo būdinga ir buržuaziniam raštam, ir nuotaikom – ir tautosakos atžvilgiu.

Socialistinėje visuomenėje šitokia pažiūra iš esmės nebėra įmanoma. Socialistinėje visuomenėje šviesuomenė – ta pati liaudis, liaudis – mes patys, rašto darbo žmonės. Socialistinėje visuomenėje pastangos pažinti liaudį – tai pastangos pažinti patį save. Savęs gi pažinime ir glūdi pirmoji kūrybinio pajėgumo prielaida bestiprinant, begrožinant socialistinę visuomenės santvarką. Tiktai pažinęs savo jėgas sugebėsi jas deramai panaudoti savarankiškai kūrybinei veiklai. Tautosakoje – itin įtikinamai pasireiškia liaudies, – mūsų pačių! – vidujis pajėgumas.

Sunkieji vakarykštės praeities laikai, prislėgdami šiokiadieniais konkrečiais, taip dažnai itin žiauriais buities bei egzistencijos rūpesčiais, atitraukė mūsų dėmesį nuo vidujų kūrybos prielaidų, – atitraukė nuo tų prielaidų, kurios yra sukauptos mūsų tėvų protėvių kūryboje – tautosakoje! Nūdien, apsitvarkius laukujes gyvenimo apystatas, pats metas atnaujinti mūsų kūrybinėje sąmonėje tautosakos palikimą ir panaudoti ją kūryboje, – ir prisiminti pareigą sparčiau tautosaką rinkti, tvarkyti, tirti, – pagal mūsų gadynės metodus.

Šiai *Rinktinei* naudota daugiausia jau spausdinta medžiaga, kartais jau sunkiai bepasiekiamuose retuose leidiniuose. O kiek jau naujų dainų yra sukurta! Tarybinės santvarkos įsikūrimas, karo įvykiai, vokiečių okupacijos laikotarpis, fašizmo sugniužimas, tarybinės santvarkos atstatymas, – tokia daugybė konkrečių įvykių, – visa tai atsispindėjo, paliko gilių pėdsakų ir tautosakoje, bet visa tai tebėra ne tik neištirta, bet nė neužrašyta, nesurinkta! Šitos medžiagos rinkimas – itin svarbi tarybinės visuomenės pareiga, – *neatidėliojama* pareiga, nes toji medžiaga ilgainiui dingsta arba keičiasi, – pirminės redakcijos vėliau nebeatstatysi. Kaip tas darbas reikia dirbti, nurodymų duoda LTSR Mokslo akademija Vilniuje.

Antra vertus, tautosakos formų akivaizdus prisiminimas turės mum pagelbėti išspręsti visą eilę itin aktualių problemų. Mūsų kūryba turi būti socialistinė savo turiniu, tautinė savo forma. O kas tai yra: mūsų tautinė forma? Pas mus tautinės formos problema nebuvo nė iškelta kaip reikiant, tai kas jau bekalbėti apie jos išsprendimą! Ir ji išspręsti tegalima tiktai atsižiūrint mūsų liaudies, mūsų tautosakiškų tradicijų. Ir šioje *Rinktinėje* rasis ne vienas pavyzdys vadinamų tarptautinių motyvų, bet mūsų liaudies labai savotiškai traktuojamas... Todėl tad mūsų liaudies dainų *Rinktinės* reikalas nūdien yra labai aktualus. Jis ir buvo stengiamasi pagal išgales patenkinti. Šitoksai *Rinktinės* uždavinys nulėmė ir jos pobūdį. Ją sudarant buvo stengtasi atrinkti kiek galint būdingesnius mūsų eiliuotosios tautosakos pavyzdžius. Deja, ir dainos būdingumas – gana lanksti sąvoka. Objektyvus kriterijus vargu ar čia įmanomas. Tų ar kitų liaudies dainų pavyzdžių parinkimas, net tos pačios dainos vieno ar kito varianto išskyrimas žymioje dalyje priklauso nuo *Rinktinės* sudarinėtojo individualaus skonio. Tam tikras dainų kiekis patektų gal į kiekvieną analoginę rinktinę, tačiau didžiąją pavyzdžių dalį kiekvienas paskiras rinktinės rinkėjas parinktų saviškai. Kodėl ir šioje *Rinktinėje* ta ir ta daina yra paduota, o ta ir ta – nepaduota, kiekvienu paskiru atveju sudarinėtojas gal sugebėtų ir paaiškinti, ir pasiteisinti, bet jam sunku būtų pretenduoti į pasiteisinimą, pasižymintį *bendru* ir *vienalypiu* įtikinamumu.

Retkarčiais paduodant tos pačios dainos vienas kitas šalutinis variantas siekiama, žinoma, taip pat ne folkloristinių tikslų, – ir jie į *Rinktinę* yra įtraukti liaudies poetikos reprezentavimo sumetimais.

Jei dainų pavyzdžių atrinkimas sudaro daug keblumų ir sukelia daugybę abejonių, tai atrinktosios medžiagos klasifikacija, – o ji yra gi būtina supažindinimo pagalbinė priemonė, – kelia dar daugiau rūpesčių. Tradicinis knyginės poezijos skirstymas į lyrinę, epinę, draminę apskritai tautosakoje, dėl jos sinkretizmo, negalioja, o lietuvių tautosakoje yra visiškai neįmanomas.

Taip pat ir įprastinis liaudies poezijos skirstymas į apeiginę, buitinę, darbinę ir panašias kategorijas lietuvių tautosakai mažai ką gelbsti. Kartais šiuo klasifikacijos pagrindu nesunku pasinaudoti, bet dažniausiai jis yra čionai tarytum gražus batas, kurs ant kojos nelenda. Dalykas yra tasai, kad lietuvių liaudies daina, gimimo metą susijusi su kokiu darbu ar kokia apeiga, gana greitai atitrūksta nuo savo genezinio akstino, – nuo vieno darbo pereina į kitą, iš darbo srities persimeta į apeiginę apyvartą, virsta net visai savarankia daina, kurioje pirminiai darbiniai pagrindai vos vos beužlėbiami arba net visai nebesuvokiami. Daina, darbe užgimusi, gali virsti gryna intymia lyrika. Esti ir priešingai: daina, gimusi lyrinių emocijų pagrindu, imama dainuoti darbo ar apeigos metu, – ji gali ir vėl nuo šių veiksminių pradžiodalų atitrūkti. Arba vėl: vienoje apylinkėje daina dainuojama viena proga, o kitoje apylinkėje ta pati daina, šiek tiek pasikeitusi ar net visai nepasikeitus, dainuojama jau kitokia proga. Tad pastovių neginčijamų pažymių ir čia nėra. Pagrindo klasifikacijai neduoda nė dainavimo būdo pažymiai. Pavyzdžiui, daina gimsta kaip choralas, bet ji labai veikiai gali virsti ir pavieniui dainuojama daina, – esti ir priešingai: individualinė daina imama dainuoti kaip choralas. Beliktų dainas klasifikuoti pagal vyraujančius jose motyvus. Bet ir šitoksai darbas esmėje būtų bergždžias. Lemiamas lietuvių liaudies dainų daugumas nesitenkina vienu pagrindiniu motyvu. Jei kai kuriose dainose pagrindinis motyvas yra aiškus, tai kitose jis yra visiškai neaiškus.

Šioje *Rinktinėje* siūlomoji dainų klasifikacija yra daugiau metodiška, lengvinanti susipažinti su lietuvių liaudies poetika, besiremianti antraeiliais pažymiais, ne visuomet tais pačiais, dažniausiai – tų pažymių grupe. Kaip ir kodėl dainos suskirstyta į čia paduodamas kelias grupes, paaiškės tiek iš bendrojo įvado į *Rinktinę*, tiek iš komentuojančių įvadėlių prie kiekvienos dainų grupės.

ĮVADAS

1

Akademikas profesorius J.M. *Sokolovas* įvade į savo puikiąją knygą *Russkij Foljklor* (Moskva, Učpedgiz, 1941) tarp kitko rašo:

Marksas pareikšdavo ypatingo susidomėjimo graikų epu, apie kurį pastabos Markso veikale „Prie politinės ekonomijos kritikos" folkloristam turi visiškai išimtinos reikšmės. Marksas kelia tenai ypatingo svarbumo klausimą apie kultūros formų nelygiasaikę raidą; jis nurodo, kad, esant labai atsilikusiom gamybinėm jėgom ir nepakankamai išsirutulojusiem gamybiniam santykiam, kartais kultūriniai antstatai išauga tokio turtingumo ir tokio pajėgumo, kad savo įtaką palieka visuomenės raidoje sekamom gadynėm.

„Kiek tai liečia meną, – *akad. Sokolovas cituoja Markso žodžius,* – yra žinoma, kad tam tikri jo žydėjimo laikotarpiai nieku būdu neatitinka bendro visuomenės išsirutulojimo, vadinas, taip pat ir visuomenės materialinio pagrindo išsirutulojimo, kuris sudaro tarsi jos organizacijos griaučius. Pavyzdžiui, graikai palyginti su tautomis laikininkėmis arba taip pat Shakespeare.

Kiek tai liečia kai kurias meno formas, pavyzdžiui, epą, yra net pripažinta, kad jos savo klasikine forma, sudarančia epochą pasaulio istorijoje, niekuomet nebegali būti sukurtos tada, kai tik prasidėjo meniška gamyba kaip tokia; kad tokiu būdu paties meno srityje tam tikros formos, turinčios didžiulės reikšmės, tėra galimos tiktai palyginti žemoje meniško išsirutulojimo lipynėje".

Pacitavęs šiuos Markso žodžius, akad. Sokolovas pastebi:

Pabrėžęs prieštaravimus tarp meno aukštybės tam tikrą epochą ir visuomeninio išsirutulojimo žemo lygmens, Marksas šiuos prieštaravimus išaiškina:

„Jei tai vyksta meno srityje jo įvairių rūšių santykiavimuose, tai dar mažiau nuostabu, kad ši aplinkybė pasireiškia visos meno srities santykiavime su bendru socialiniu išsirutulojimu. Sunkenybė glūdi tiktai bendrame

šių prieštaravimų formulavime, tenka tiktai kiekvieną jų išskirti – ir jie jau paaiškinti... Graikų meno prielaida yra graikų mitologija, tai yra gamta ir visuomeninės formos, liaudies fantazijoje perdirbtos nesąmoningu menišku būdu. Tai – jo medžiaga..."

Ne toksai visuomenės išsirutulojimas, kuris daro nebeįmanomą bet kurį mitologinį santykiavimą su gamta, bet kurį gamtos mitologinimą, – kuris iš menininko reikalauja vaizduotės, nepriklausomos nuo mitologijos, – ne toksai visuomenės išsirutulojimas galėtų, Markso nuomone, sudaryti dirvą graikų menui.

Šis K. Markso samprotavimas, – tęsia akad. Sokolovas, – turi didelės principinės reikšmės ne tiktai graikų epo supratimo reikalu, bet ir epinės poezijos išsirutulojimo bendriem dėsniam suprasti.

Ši pastaroji akad. Sokolovo mintis gal tiktai tektų papildyti ta prasme, kad K. Markso samprotavimų esmė faktinai apima ne vien tiktai epinę poeziją, bet ir visą tautosaką. Epinė poezija – tik dalis tautosakos, ir ši dalis gyvena pagal tuos pačius vidujus dėsnius, kaip ir kitos jos dalys, pavyzdžiui, lyrika. Juo labiau kad tautosakoje, kaip tai parodė ir didysis rusų mokslininkas, nepalyginamasai tautosakos žinovas, akad. A.N. Veselovskis, – nuolatinis reiškinys, kai kūrinyje susilieja, „sinkretizuojas", epiniai, lyriniai, draminiai veiksniai, – kad tautosakoj anaiptol ne visuomet pavyksta atskirti epiką nuo lyrikos, – kad tenai nuolat ir nuolat viena rūšis pereina į kitą.

Akad. Sokolovas savo samprotavimą tęsia:

Marksas pareiškia ir kitą svarbią mintį, iškelia naują problemą:

„Tačiau sunkenybė čia visiškai ne ta, kaip suprasti, kad graikų menas ir epas yra susiję su tam tikromis visuomeninio išsirutulojimo formomis. Supratimui sunkenybę sudaro tai, kad jie iki šiol mum tebeteikia meniško pasidžiaugimo ir tam tikra prasme išlaiko normos bei nepasiekiamo pavyzdžio reikšmę".

Pabrėžęs šį Markso teigimą, akad. Sokolovas jau savo vardu tęsia:

Ir iš tikrųjų, marksistinis istorijos mokslas dabar jau išmoko iš apibrėžtų socialinių-ekonominių santykiavimų išvesti antstatinius ideologinius reiškinius, bet marksistai meno mokslininkai vis dar tebevargsta besistengdami paaiškinti, kodėl tam tikrose aplinkybėse sukurtieji poezijos kūriniai pajėgia vėl ir vėl pašaukti meniškų pasidžiaugimą per daugelį šimtmečių – visai kitokiose socialinėse ir kultūrinėse apystovose.

Šios principinės prielaidos, paties Markso apibrėžtos ir akad. Sokolovo pritaikytos folkloristikos reikalui, – šios premisos ypatingai tenka įsisąmoninti, pradedant kalbą ir apie lietuvių liaudies dainas.

2

Lietuvių liaudies dainos susilaukė „oficialaus pripažinimo", tai yra atkreipė į save literatūrinės šviesuomenės dėmesį romantiškojo sambrūzdžio gadynėje, kai iš viso tautosakos reiškiniais buvo susirūpinta.

Iš senesnių laikų apie lietuvių liaudies dainas yra likusios tik skurdžios žinios ir pačių dainų – tik menkos nuotrupos. Viduramžio metraštininkai, kronikininkai ir keliauninkai, patys būdami krikščionys, nuolat piktinasi lietuvių papročiais, apeigomis, burtais, dainomis, kurios buvusios kaip tik pagonybės pasireiškimas, – krikščioniškoji religija atėjo Lietuvon palyginti labai vėlai. Net rusų bylinų dainininkas, minėdamas Lietuvos vardą, greta termino „chorobroj Litvy" – narsios Lietuvos, plačiai žino ir terminą „poganaja Litva" – pagoniška Lietuva; bylina – senos kilmės, bet taip dainuojama buvo net XIX amžiui įpusėjus.

Pirmas pagoniškosios Lietuvos papročių ir apeigų minėjimas siekia IX amžiaus antrąją pusę. Anglosaksų jūrininkas *Vulfstanas*, IX amžiaus viduryje atlankęs prūsų (tuomet artimi lietuvių giminės), lietuvių ir latvių gyvenamus pakraščius, grįžęs namo, pasakoja apie jo matytus prūsų-lietuvių šermenis. Esą vyrų lavonai gulėję pas gimines nedeginti vieną ar du mėnesius, ar dar ilgiau. Lavonui namie begulint, saviškiai esą puotas ir *žaidynes* kėlę. (Vulfstano pasakojimas buvo užrašytas anglų karaliaus Alfredo Didžiojo (871–901) žinioje, – *Scriptores rerum Prussicarum*, I tom., 1861 – *Wulfstans Reisebericht*.)

Juo toliau, juo arčiau į mūsų laikus, tokių minėjimų atsiranda vis daugiau ir daugiau, – jie paprastai nurodo apeigų ir dainų buvimo faktą ir barasi dėl pagonybės puoselėjimo. Retkarčiais yra paduodamas net vienas kitas dainos trupinys, kuris liaudies atminty išsilaikė keletą šimtmečių, – kuris XIX amžiuje

pateko į dainų rinkinius, kada lietuvių liaudies dainos imta jau sąmoningai užrašinėti bei tirti.

Pavyzdžiui, toks *Lyvžemio* kronikininkas (*Scriptores rerum Livonicarum*, I tom., 1857, – *Ditlebs von Alnpeke Livländische Reimchronik*) pasakoja: 1243 m. lietuvių karžygiui *Lengveniui* patekus į Rygos vokiečių kardininkų rankas, jo brolis užpuolęs vokiečių kariuomenę, kuri tą puolimą atrėmusi, o užpuolikų vadą, Lengvenio brolį, nukovusi; vokietis kronikininkas, lietuvių priešininkas, prideda dar pastabą: „kam gaila jo [nukautojo], *terauda* lietuvių šalyje, – jis žuvo *gėdos nepasidaręs*". Svetimas kronikininkas aiškiai nurodo į *raudų* bei *dainų* apie pasižymėjusius karžygius („gėdos nepasidaręs" – priešo žodžiai!) buvimą. Arba vėl, žinomasai iš 1249 metų kryžiuočių ir prūsų *Sandoros raštas* pasakoja, kad laidotuvėse dalyvavę pagonių dvasininkai (*quasi sacerdotes*) tulisonys bei ligašonys (*Tulissones vel Ligaschones*), kurie garbinę (*laudantes*) velionių *karo nuopelnus* ir tikinę matę karžygį velionį dangun jojantį, – su blizgančiu ginklu, su vanagu rankoje, draugų palydimą. Čia jau aiškios aliuzijos į profesionalų dainininkų buvimą, – dainininkų, garbinusių mirusiojo kariškus nuopelnus. Pirmojo lietuvių karaliaus *Mindaugo* (1263) laikais dainininkų profesionalų, panašių į giminingus menininkus Rytuose bei Vakaruose, buvimas yra neabejojamas faktas. Yra išlikęs pasakojimas apie garsųjį XIV amžiaus dainininką meisterį *Rykselį*, kuris 1351 metais turėjęs progos dalyvauti kryžiuočių ordino magistro fon Kniprodės suruoštose iškilmėse; vykęs tenai dainų turnyras, – Rykselis gavęs leidimą dainuoti savo kalba (ji ordino valstybėje buvo draudžiama) ir laimėjęs dovaną už dainą apie lietuvių vytį – karžygį *Vaidevutį* („Vai, dievuti", – posakis, pasikartojąs ir XIX–XX amž. užrašytose dainose). Tiesa, kai kurie istorikai pasakojimuose apie Rykselį įžiūri legendinių pradžiodalų, net dėl jo individybės abejoja, bet tai bendrojo vaizdo nekeičia. Štai ir lenkų viduramžio istorikas, garsusai *Dlugošas* (1415–1480) veikale *Historia Polonica*, kalbėdamas apie *jotvingius* (lietuvių giminė, – XIII amž. vokiečių išnaikinta), rašo, kad jų, jotvingių,

dešimtys puldavo priešų šimtus, tikėdamiesi, kad žuvę kovoje būsią ateityje dėl jų žygio *dainomis išgarbinti* (*quod post mortem et casum scirent carminibus, de fortibus factisse laudandos*). Arba kitas lenkų istorikas *Miechovita* (1456-1523) veikale *Tractatus de duabus sarmatiis* (1517) liudija, kad lietuviai jo metu tebedainavę *liūdną dainą* apie Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Žygimanto nužudymą, – kaip esą *audaces principes Russiae occiderunt Sigismundum, ducem Lithuaniae.* O vokiečių metraštininkas *Grunau* (1529) giriasi, kad jam pačiam tekę dalyvauti lietuviškose apeigose. Esą kartą netikėtai patekęs į prūsų gyvenamą trobą, kur buvo susirinkę vyrai ir moterys. Jam įėjus, vyrai puolę jį su peiliais, bet kadangi jis mokėjęs prūsiškai ir Perkūno vardu prisiekęs vyskupui nieko nepranešiąs, – jį palikę gyvą, net leidę jam žiūrėti apeigos. Apeigoje dalyvavęs *vaidila*, žynys, susirinkusiem pasakojęs apie jų giminės kilmę ir jos praeities žygius. Paskui esą *aukoję ožį*, ėję išpažinties pas vaidilą, – viskas pasibaigę puota.

Pradedant XVI amžiumi, žinios apie lietuvių tautosaką pagausėja. Kronikos ar šiaip raštai, religinė literatūra net prieš savo norą, lyg netyčia, paduoda kokią dainos nuotrupėlę ar savo dėstymui, pasakojimui bei moralizavimui panaudoja. Juo labiau kad į lietuvių liaudies kalbos bei dainų reikalą ima daugiau atkreipti dėmesio įvairūs dvasininkai: vieni, kovodami su pagonybės liekanomis, kiti – savo religinę doktriną beskelbdami ir savo tarpe besipešdami, pavyzdžiui, katalikai su protestantais. Jie buvo priversti kalbėti liaudžiai jai suprantama kalba, todėl ir patys buvo priversti tos kalbos pramokti. Ypač tais reikalais susidomi vokiečiai, kurie germanizacijos sumetimais skirdavo vokiečius kunigus į lietuvių gyvenamas sritis buvusioje vadinamoje Prūsų Lietuvoje. Tie vokiečiai, žinoma, patys turėjo pirmiau pramokti lietuviškai. Štai jau XVII amžiuje ima atsirasti įvairūs lietuvių kalbos žodynai, net gramatikos apybraižos. Šiais reikalais rūpinasi tokie gana žinomi kalbamokslio srityje vyrai, kaip Praetorius, Gurtelius, Klein, Schulzc, Hack ir kt. O jau 1723 metais prie Karaliaučiaus (dabar Kaliningrado) uni-

versiteto yra įkuriama Lietuvių seminarija, kur lietuvių kalbos ir mokosi būsimieji dvasininkai lietuvių parapijom. Panaši seminarija atsiranda net ir Halės universitete. Pirmas rimčiausias lituanistikos srityje darbas buvo *Ruhigo* veikalas *Betrachtungen der littauischen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften* (1745–1747) – „Lietuvių kalbos, jos kilmės, esmės ir savumų studijos".

Šiame veikale autorius, iškeldamas lietuvių kalbos senumą, žodingumą ir gražumą, savo teigimam paremti paduoda trijų dainų tekstus ištisai, pridėdamas ir jų vertimą į vokiečių kalbą, nors ir atsiprašinėja, kad rimtame veikale tokius „niekaniekius" kartoja. Už tokį Ruhigo „kuklumą" netrukus smarkiai jį išbarė G.E. Lessingas, susižavėjęs tomis lietuvių liaudies dainomis, sakydamas: „Pamaldus Ruhigas teisinasi šitokius niekaniekius padavęs, mano gi nuomone, jis būtų galėjęs teisintis, kad daugiau jų nėra davęs". Apie pačias dainas Lessingas entuziastiškai pastebi: „Koks įgimtas sąmojis! Koks mielas paprastumas!" – ir persispausdina savais literatūriniais tikslais dvi dainas. O jau romantikų pranokėjas, *Sturm und Drang* apaštalas J.E. Herderis, pragarsėjusioj knygoj *Die Stimmen der Völker in Liedern* – „Tautų balsai dainose" (1807) padavė jau aštuonių lietuvių dainų tekstus. Į Herderio paduotąsias dainas atkreipia dėmesio net *Goethe*, į savo dramelę *Die Fischerin* („Žvejė") įterpdamas vienos lietuviškos dainelės vertimą. Lietuvių liaudies dainomis domisi ir kiti įžymūs vyrai, pavyzdžiui, prof. Em. Kant, prof. Bock, prof. Baczko, D. Jenisch, Nanke, Förster ir kt., kol pagaliau 1825 m. pasirodo prof. Liudviko *Rėzos* pragarsėjusi knyga *Dainos oder litthauische Volkslieder*, suvaidinusi išimtinį vaidmenį lietuvių liaudies dainų istorijoje, – pradėjusi naują jos lapą.

Rėza, patsai kilęs iš lietuvių darbo liaudies, iš vargingiausių jos sluoksnių, labai giliai atjautė lietuvių liaudies kūrybą, rinko ją su didele meile ir savo knygoje paskelbė ne vieną liaudies kūrybos šedevrą, – įdėjo gražų straipsnį apie lietuvių dainas, iškeldamas kai kuriuos jų privalumus, taip pat ir apie lietuvių

kalbos vertinguosius įsidėmėtinus savumus. Rėzos veikalas ir buvo tasai veiksnys, kuris paskatino domėtis lietuvių liaudies dainomis. Visa eilė romantikų poetų, su Chamisso ir Felix Dahnu priešaky, verčia ar šiaip savo kūrybai sunaudoja lietuvių liaudies poezijos medžiagą.

Antra vertus, ėmė bręsti romantikų sužadintasai lyginamosios kalbotyros mokslas. Mokslininkai atkreipė dėmesį į lietuvių kalbos leksiką (pavyzdžiui, lotynų *decem viri linum trahunt* lietuviškai skamba: „dešimt vyrų lyną traukia"), į kalbos formas, ypač – verbalines, ir veikiai įsitikino, kad lyginamoji kalbotyra be lietuvių kalbos negali išsiversti. Netrukus atsiranda lietuvių kalbos žodynai, gramatikos, kalbamoksliai. Daugelyje Vakarų Europos universitetų įvedamas lietuvių kalbos kursas, būtinas lingvistam. XIX amžiuje pasireiškia jau tokie įžymūs lietuvių kalbos mokslininkai ir tautosakos rinkėjai bei tyrinėtojai, kaip Kuršaitis, Nesselmann, Schleicher, Bartsch, Bezzenberger, Brugmann, Leskien, Berneker ir kt.

Rusų mokslininkai, Mokslų akademija bei universitetai taip pat atkreipia rimto dėmesio į lietuvių kalbos ir tautosakos reikalą. Gana čia pažymėti tokie vardai, kaip prof. Fortunatov, Vsevolod Miller, Šachmatov. Jų žinioje ir įtakoje, ypač gi prof. Baudouin de Courtenay, bręsta ir auga jau pačių lietuvių būsimieji kalbos mokslininkai, kaip, pavyzdžiui, K. Jaunius, K. Būga, J. Jablonskis, J. Balčikonis ir daugelis kitų. Kazanės universitetas ir Mokslų akademija Leningrade (tuomet – St. Peterburge) išleidžia didžiulius lietuvių dainų rinkinius, brolių Juškevičių surinktus bei spaudai paruoštus (1880–1882). Šie rinkiniai lietuvių liaudžiai, nežiūrint viso jų akademinio pobūdžio, turėjo nepaprastai didelės reikšmės. Visų pirma, jų pats pasirodymo faktas tokių aukštai garbingų įstaigų, kaip universitetas ir akademija, globoje pats savaime jau buvo lietuvių liaudies nuopelnų, jos kūrybinių vertybių pripažinimas. O antra – jie pasirodė itin sunkiu lietuvių liaudžiai gyvenamu laiku. Tuomet caro valdžia, varydama Lietuvoje rusinimo politiką, į Lietuvą žiūrėjo tiktai kaip į „iš senų senovės rusišką Šiaurės vakarų kraštą"

(„iskonyj russkij Severozapadnyj kraj") ir stengėsi kuo greičiausiai ją surusinti. Caro valdžia buvo uždraudusi Lietuvoje spausdinti knygas lotynų raidėmis. Kaip tiktai šiuo metu garbingosios rusų mokslo įstaigos išleidžia lietuviškus tekstus lotynų raidėmis. Lietuvių liaudžiai tai buvo ženklas, kad rusų mokslas viešai smerkia caro valdininkų varomą rusinimo politiką, – kad rusų mokslas palaiko lietuvių liaudį jos mirtinoje kovoje dėl tautinės egzistencijos, – šios rusų mokslo sunkų metą taurios paramos lietuvių liaudis niekuomet nepamirš.

Nežiūrint didelių nudirbtųjų darbų, XIX amžius slenka ir praslenka, besitenkindamas daugiausia tautosakinės medžiagos rinkimu. Ir tasai rinkimas labai dažnai tebeturi mėgėjiško atsitiktinio pobūdžio. Užrašinėjama, kas pasitaikė, kartais – ir kaip pasitaikė, neatsižiūrint tų reikalavimų, kuriuos kelia mūsų gadynės folkloristika. Ir pirmieji lietuvių liaudies dainų tyrinėtojai buvo labai veikiami romantiškosios teorijos. Ypač vadinamoji mitologinė romantiškos teorijos atžala pripainiojo čia painiavos. Netrūko ir kitų panašių utopijų.

Net XX amžiaus pradžia maža ką tepakeitė šioje srityje. Dainas ir toliau rinko arba mokslininkai, keliauninkai, literatai, moksleiviai bei šiaip mėgėjai, kuriem terūpėjo tiktai žodinė dainos medžiaga, arba muzikai, kuriem terūpėjo tiktai melodija, muzika, – žodine dainos medžiaga jie mažai tesirūpino, – paduodavo dažnai tiktai pirmą dainos strofą. Tiktai pačiais naujaisiais laikais imta šis darbas dirbti daugiau pagal mokslo reikalavimus, – užrašinėjimui imta naudoti fonografas ir tyrinėjimam imta naudoti naujausi mokslo metodai. Tačiau tiktai susidarius Lietuvos Tarybų Socialistinei Respublikai, įsteigus joje Mokslų akademiją, visas darbas folkloristikos srityje įgijo rimto mokslinio ir kūrybinio pobūdžio. Prie LTSR Mokslų akademijos tuč-tuojau susiorganizavo folkloristikos skyrius, – dainų rinkimo ir tyrimo centras. Dabar jau yra surinkta daugybė medžiagos, – jos sistematizavimo ir tyrimo reikalu yra jau labai daug padaryta, bet darbas – dėl medžiagos daugybės – dar toli gražu nėra nė įpusėtas: tyrimo darbo vaisių teks dar gerokai palaukti.

3

Lietuvių liaudies dainos yra pilniausia žodžio prasme *liaudies* kūryba, darbo žmonių kūryba, žymia dalimi – baudžiauninkų kūryba. Retoje kurioje tautoje feodalinės aristokratijos, vėliau – buržuazijos, iš vienos pusės, ir valstiečių bei darbininkų – iš kitos, antagonizmas buvo toks ryškus, toks nepermaldaujamas, kaip lietuvių tautoje. Juo labiau kad šis klasinis antagonizmas nuo pat buržuazijos įsigalėjimo pradžios ėmė nusispalvinti ir tautinio antagonizmo spalvomis.

Jau taip susidėjo istorinis likimas, kad lietuvių liaudis griežtai atsiskyrė ir atsisakė savo tautinės bajorijos. Lietuvių bajorija, su labai mažomis išimtimis, ištisai sulenkėjo. Beveik visi feodalai, dvarininkai, baudžiauninkų savininkai, pasidavę lenkų kultūros įtakai, patys pasidarė lenkai, – vėliau, istorijos eigoje, daugelis lenkų valstybės ir kultūros darbininkų buvo lietuviškos kilmės, – lietuvių tautos išeiviai. Milžiniškoji Lietuvos dvarų dalis atsidūrė šitokių lenkų rankose, – kitos tautos dvarininkas (pvz., lietuvis, latvis, vokietis, rusas, prancūzas, ispanas) buvo gana retas reiškinys, tirpęs lenkų masėje. Nenuostabu, kad lietuvio baudžiauninko ar laisvo valstiečio sąmonėje sąvokos lenkas ir ponas įgijo analoginės reikšmės: jei ponas – tai turi būti lenkas, jei lenkas – tai ponas, – net žodis *ponas* yra lenkiškos kilmės, lietuviai šiai sąvokai pažymėti savo žodžio net neturi. Dvarininkas buvo šiokios ar tokios kilmės lenkas; dvarininko aplinka, dvariškiai, norėdami įtikti ponui ir išlaikyti savo padėtį, taip pat turėjo orientuotis į lenkiškumą, bent kalbėti lenkiškai. Tokių dvariškių socialinė padėtis buvo aukštesnė už valstiečio padėtį. Dvariškis į valstietį žiūri iš aukšto, – jis gi labiau civilizuotas, daugiau „apsitrynęs", jis dažnai sunkaus juodojo darbo nė nebedirba, jis dažnai jau pareigūnas, šioks ar toks valstiečių viršininkas. Nuo jo priklausomo valstiečio akimis žiūrint, jis yra jau ponas, jau „lenkas". Paskui stambųjį dvarininką magnatą seka smulkioji bajorija, smulkioji „šlėkta". Dvarponio didiko dvare XVII–XVIII amžiuje tebegyvena daugybė smulkiosios šlėktos, kurios visos pareigos buvo – girtuokliauti su ponu,

per rinkimus – balsuoti už poną ir, esant tinkamai progai, muštis už poną. Gyvendamas iš pono malonės, toks smulkus bajorėlis galėjo būti ekonomiškai visiškai nususęs, bet santykiuose su valstiečiais jis vis tiek jautėsi esąs ponas, esąs „lenkas". Liaudis tokiem bajoram apibrėžti sudėjo žodį *plikbajoris*, kuris pagal jo pašiepiamą atspalvį atitinka rusų bylinos terminą – golj kabackaja. Miestų, ypač smulkiųjų miestelių gimstanti buržuazija taip pat dažnai priklausė nuo stambiųjų dvarininkų, – ir ji stengėsi stiebtis paskui juos, – būti „ponais" ir „lenkais".

Dvarininkas, aukštuose tviskančiuose rūmuose gyvenantis, keturiais ar šešiais žirgais važinėjantis, palaižų apsuptas, tarnų lydimas, buvo lenkas, o nuskurdęs valstietis ar dvaro pašaliais varganoje dūminėje pirkelėje besiglaudžiąs, sunkiuosius darbus bedirbąs baudžiauninkas buvo lietuvis. Dvarininko ir baudžiauninko antagonizmas savaime suprantamas, o Lietuvoje tokiu būdu jis įgavo dar „tautinio" atspalvio. XIX–XX amžių sanvartoje prasidėjęs ir vėliau taip liūdnai išgarsėjęs ir besitęsęs iki pat Lietuvos Tarybinės Respublikos susidarymo lietuvių ir lenkų tautų kivirčas iš esmės buvo visiškai ne to pagrindo, kaip jį vaizdavo buržuaziniai šaltiniai. Visų pirma, iš lenkų pusės tame kivirče visiškai nedalyvavo lenkų liaudis, platieji darbo žmonių sluoksniai, kurie lietuvių liaudies nepažinojo ir visiškai neturėjo dėl ko pykti. Kivirčui vadovavo lenkų rytinių sričių buržuazija, ypač kilusi iš bajorijos sluoksnių ir ypač turėjusi Lietuvoje ekonominių interesų – dvarų ar miestuose namų bei įmonių. Na, ir lietuvių buržuazija piktojo nacionalizmo reikalu anaiptol neatsiliko nuo lenkiškosios ar lenkuojančios šlėktos. Susidarė gana sudėtinga psichologinė būklė. Iš vienos pusės, čia kartojos reiškinys, atitinkamais visuomeninio išsirutulojimo laikotarpiais žinomas visom tautom. Buržuazija, stiprindama savo ekonomines pozicijas, būdama priversta slėpti darbo žmonių vis didėjantį išnaudojimą, griebias vadinamosios *tautinės skraistės:* kiršina pirminius nacionalistinius instinktus, kursto neapykantą, vilioja sukiršintus krautuvininkiškais šūkiais: „palaikykit savuosius", „savieji pas savus", „nešk

kapeiką savajam!.." Šis bendras socialinės raidos požymis Lietuvoje komplikavosi todėl, kad susikūrusi lietuviškoji buržuazija daugiausia buvo kaimo išeiviai, valstiečių vaikai, šiokia ar tokia prasme buvusių baudžiauninkų palikuonys, kurių psichikoje sąmoningai ar nesąmoningai glūdėjo pavergimo gadynės palaikai. Nusigyvenusi bajorija, miesto turtuoliai, dvasininkija, net smulkioji šlėkta, garsėjusi savo unaru, savo grynai klasiniu išdidumu, į lietuvišką buržuaziją daugumoje žiūrėjo kaip į tikrus baudžiauninkų palikuonis, nekultūringus, civilizacijoje atsilikusius, „chamus", – šis pastarasis terminas jų sąmonėje ženklino ne tiktai valstietį, baudžiauninką, bet ir lietuvį. Ne be pagrindo garsioje meistriškoje *Petliuko* komedijoje „Neatmezgamas mazgas" valstietis su buožiškais polinkiais Margelis, besitrinąs aplink miestelio buržuaziją, giriasi, kad jam velionis kunigas klebonas Daratavičius nuolat sakydavęs: „Učj svoje dziecie po polsku, žeby basliami ne byli". Tad ir Margelis, lietuviškas buoželė, ambicingai besvajojąs esąs tauresnis, kilnesnis už savo kaimynus, stengiasi švebeldžiuoti lenkiškai, kas jo paties ir jo aplinkos žmonių sąmonėje reiškė: būti ponu. Lietuviška kalba – chamų, mužikų kalba, – ši „tiesa" nuolat sklisdavo ne tik iš bajoro dvarininko aplinkos, bet ir iš bažnyčios, iš sakyklos. Katalikų bažnyčia Lietuvoje ilgą metą buvo, šalia dvarų, stipri lenkinimo tvirtovė, bajoriškos pasaulėžiūros skleidimo įstaiga. Koks nors lietuvis valstietis, su visos savo giminės pagalba vos vos išgalėjęs išvaryti savo sūnelį per keturias gimnazijos klases ir įstatyti jį į kunigų seminariją, turėjo kokiu nors būdu falsifikuoti savo sūnaus pavardę, kad ji atrodytų bajoriška, lenkiškai skambanti, – kitaip pagal veikusius caro įstatymus valstiečio vaikas net kunigu negalėtų pasidaryti. Tėvas – koks nors Spurgelė, o jo sūnus vadinos jau Spurgelevič, – atseit buvo jau bajoras, „lenkas". Dvasininkų seminarijos buvo lenkų stambios buržuazijos, net aristokratijos, rankose, – jų auklėtiniai dažnai iš mokyklos išeidavo jau visiškai bajoriškai nusiteikę, besigėdį savo gimtosios lietuvių kalbos, savo kilmės, savo tėvų.

Lietuvių liaudies ir vietinių dvarininkų bei buržuazijos savitarpį klasinį antagonizmą itin sustiprino šitokiu siauru pagrindu susikūręs tautinis veiksnys.

Lyg praraja prasivėrė tarp lietuvio – baudžiauninko, valstiečio bei darbininko, ir lenko – dvarininko, bajoro, smulkaus šlėktos, miestelėno. Lenkų rašytojai, pradedant romantizmo laikais, dažnai traktavę lietuviškas temas, paprastai teigiamus bruožus sukrauna lenkiškam personažui, bajorui, o lietuviui tenka visos „nuodėmės“, neigiami savumai. Net toks talentingas ir palyginti pažangus rašytojas, koks buvo H. Sienkewicz, – ir jis, lenkų bajorus vaizdavęs karžygiais ir gražiais žmonėmis, lietuvių tautos atstovą vadina Podbipięta, – reiškia: Pramuštakulnis, – tai buvo visa, ką jis lietuvių tautoje geresnio galėjo surasti. Lenkų romantikai savo raštuose dažnai minėdavo sąvoką: lietuviai, lietuvių tauta, bet tai jų sąmonėje reiškė: šlėkta, bajorija, dažnai lietuviškai jau net nebekalbanti, – toji sąvoka niekuomet neapimdavo valstiečių, lietuvių darbo žmonių klasės, – darbo žmonės jiem buvo nelyginant kokie daiktai, valstybės gyvenime bereikšmiai dalykai. Ne vien tiktai pagal istorijos ironiją jie ir valstybę vadino *państwo*, reiškia: ponija, iš žodžio *pan* – ponas (lietuviškai ta pati sąvoka siejasi su prasčiokų sąvoka: valstybė – valstietis – valsčius).

4

Visi minėtieji, tiesa, plačiai žinomi dalykai teko čia įsakmiau prisiminti todėl, kad jie – ir tiktai jie – paaiškina kai kuriuos lietuvių liaudies dainų bruožus, ypač tųjų dainų, kurios aštriau paliečia socialinio gyvenimo reiškinius. Pavyzdžiui, yra apsčiai dainų, pajuokiančių lenką. Bet jis visuomet yra pajuokiamas ne kaip lenkų tautos atstovas, bet kaip *ponas*, bajoras, – liaudies dainininko sąmonėje lenkas visuomet yra klasinis požymis, – lenkas yra ponas, bajoras. Šita pajuoka anaiptol nėra nukreipta prieš lenkų tautą kaip tokią, pajuoka neturi tautinių požymių, – ji yra grynai socialinio pobūdžio. Net XX amžiuje susikūrusi lietuvių buržuazinė literatūra, apimanti daugybę skaudžių

momentų, nukreiptų prieš lenkus, faktinai yra ne tiek antilenkiška, kiek antibajoriška: lenkas joje paprastai yra bajoras, dvarininkas, šlėkta, plikbajoris. Lenkų – darbo žmonių berods nė vienas lietuvis buržuazinis rašytojas nėra vaizdavęs. Ir lietuvių buržuazinių rašytojų „antilenkiškumas" yra daugiau socialinis negu nacionalinis. O lietuvių darbo liaudies poezija visiškai nežino ne tik šovinizmo, net ir nacionalizmo, – ji, minėdama lenką, kartais net labai pašiepiamai (pvz., valstietė baudžiauninkė dainuoja: „už molio uzboną gavau lenkų poną"), visuomet turi galvoje poną, bajorą, dvarininką, baudžiauninkų savininką. Užtat klasinis antagonizmas lietuvių darbo liaudies poezijoje pasireikšdavo labai griežtai, garbingai, revoliucingai, nors ir labai savotiška lietuviška forma.

Darbo liaudis – lietuvių tautosakos kūrėja ir saugotoja. Išsilaikius dainiškoji tautosaka rodo, kad liaudis ponų gyvenimu visiškai nesidomi, – jis jai tarytum nė neegzistuoja. Ji jo visiškai nevaizduoja. Žiūri į jį kaip į neišvengiamą pikta ir stengiasi būti nuo jo kuo toliausia. Iš viso lietuvio dainininko visos simpatijos – vargo, vargšo, darbininko pusėje. Vargšo ir būdas geresnis negu turtuolio, vargšo ir rugiai geriau auga, ir žirgeliai garsiau žvengia, ir mergelės drobeles ploniau audžia negu turtingojo. Vargšė mergelė visuomet gražesnė ir meilesnė už buožiškąją.

Bet, apskritai imant, turtuolio gyvenimo lietuvis dainininkas nevaizduoja, juo nesidomi. Tiesa, jis ir savo paties gyvenimo tikrovės nevaizduoja, tik retkarčiais pabrėždamas jos poetizuojamus bruožus. Net savo gyvenimo nedalią, savo vargą apibrėžia trumpais stereotipiškais bruožais: „anksti rytelį kelti", „vargelį vargti", „sunkieji darbeliai dirbti", „purvynėlis bristi" ir pan. Tiktai tuomet, kai buitis pasidaro nebepakenčiama, dainoje pasigirsta skriaudžiamo varguolio rūstus klyksmas, – dainininkas siunčia savo prakeikimą pono galvai. Ponas dainininkui visuomet yra negerovės ženklas, neteisės ir prievartos atstovas. Dainose pasigirsta griežto protesto balsai, nuskambą stačiai revoliucingai: ateis laikas – susitvarkysime su ponais engėjais! Lietuvis dainininkas nevilttiškam nusiminimui nepasi-

duoda. Kas ten bebūtų, – koks jau sunkus jo gyvenimas būtų, – vis tiek jis gyvena skaidriu optimizmu, jis vis tiek tiki ateitimi. Užtat jis visiškai nepažįsta ir servilizmo, kartais kitur tokio būdingo baudžiauninko, net valstiečio dainom. Lietuvis valstietis dainininkas jaučia savo žmogiškąją vertybę. Laukujai jis priklauso nuo pono, bet vidujai jis yra visiškai laisvas nuo jo, jis gyvena savo vidujėmis vertybėmis, – savo etika, savo estetika, jis jaučia savo moralinį pranašumą prieš poną, – jis nuolat pašiepia pono moralinę menkystą. Žinoma, apie pono vertybę jis sprendžia pagal savo moralinius sumetimus, – jis turi juos savo, pono moralė jam visiškai nereikalinga. Būdingas yra tos pašaipos tonas: joje nėra, – ko natūralu būtų laukti, – skriaudžiamo, nuskriausto neapykantos skriaudikui, – net priešingai, – pašaipos tonas nuskamba net humaniška užuojauta, kuri atsiranda tuomet, kai vidujai stipresnis gailis paklydusios vidujės menkystos. Lietuvio dainininko akyse ponas ir yra tokia vidujė menkysta, daugiau ar mažiau kenksminga, bet vis dėlto menkysta, o menkystą rimtai traktuoti dainininkui neleidžia jo savigarbos jausmas, jo savos vidujės vertybės nusimanymas.

Vis dėlto lietuvių liaudies dainų masėje – jų esama labai daug! – socialinio pobūdžio dainų yra palyginti ne taip daug. Tai galėjo atsitikti dėl įvairių priežasčių. Galimas daiktas, seniau, baudžiavos gadynėje, socialinio pobūdžio dainų buvo daug daugiau ir jos buvo gal dar opesnės, tiktai niekas nepasirūpino jas užrašyti. O ilgainiui, išnykus baudžiavos santvarkai, tos dainos pasidarė nebeaktualios, nebereikalingos, todėl ir nebeįdomios. Jų daugumas gal ir dingo iš atminties arba pasikeitė, prisitaikydamos naujesniem laikam ir reikalavimam. Galėjo atsitikti dar ir šitaip. Dainas užrašinėjo, šiaip ar taip, jau „ponai". Dainos, kupinos socialinės neapykantos, galėjo jiem atrodyti „neaktualios", „netinkamos", „neįdomios" ar net „nevertos dėmesio". Galimas daiktas, ir valstiečiai dainininkai, vengdami „poną" užrūstinti, tokių dainų „ponui užrašinėtojui" stačiai nepadainavo, nuslėpė. Bet, galimas daiktas, tokių dainų ir seniau buvo palyginti mažiau kuriama. Juk senieji dainų rinkėjai

užrašinėjo dainas dar baudžiavos gadynėje ar tučtuojau po baudžiavos panaikinimo, – tai veikiai buvusios dainos nebūtų galėjusios nei išnykti, nei pasikeisti. Antra vertus, ryškių socialinio turinio dainų paliko gi „ponai" užrašę, valstiečiai nesivaržė, – dainavo jas jiem. Kodėl jie, dainavę vienas dainas, būtų vengę dainuoti kitas? Atrodo, tikriausia bus spėti, – žinoma, tiktai *spėti,* kad socialinio turinio dainų likimui bus atsiliepęs bendras ypatingasai lietuvių liaudies dainų pobūdis, ypatingoji liaudies dainų kūrėjo psichologija, kūrybos ypatingosios prielaidos, – ypatingasai lietuvių liaudies dainų kūrimosi ir egzistavimo procesas.

5

Įžymusai slavų filologijos šulas akad. V. Jagič, palygindamas rusų ir ukrainiečių liaudies dainas, rusų poeziją apibūdina kaip proto poeziją, o ukrainiečių – kaip širdies ir jausmo poeziją. Esą jei ši pastaroji leidžia žmogaus širdies grakščiausiom stygom praskambėti, tai anoji trykšta laukujų reiškinių įstabiais aprašinėjimais; jei ukrainiečių poezija yra subjektyviai individuali, tai rusų poezija yra griežtai objektyviai universali. Ukrainiečių poezija esą net epinio pobūdžio kūriniuose negalinti nuslėpti savo palinkimo į lyriką, o rusų liaudies poezija visose lyrinėse dainose esanti aiškiai epinė (*Archiv für slavische Philologie,* I t., 329 p.).

Ukrainiečių vardą pakeitus lietuvių vardu, ši charakteristika tiktų ir lietuvių dainom apibūdinti. Lietuvių liaudies poezija – perdėm lyriška, ypač gi – eiliuotoji. Jos epinės pradžiodalos susikaupė neeiliuotoje tautosakoje, ypač pasakose ir pasakėčiose. Bet jau neeiliuotieji padavimai, legendos, dažnai išlaiką net aiškiai apčiuopiamą tam tikrą ritmą, tariant, sudarą ritmingą prozą, – jau nusiskaidrina švelnia lyrine šilima. Mūsų gadynę pasiekusios liaudies dainos yra perdėm lyriškos. Yra išlikusių šiek tiek ir epinio pobūdžio dainų, bet jų yra palyginti nedaug, o antra – ir jos yra palinkusios į lyrizmą. Pasiremiant likusiomis epinio pobūdžio dainomis bei prozine tautosaka, turint galvoje tautosakos raidos linkmę ir procesą, galima būtų daugiau ar mažiau

pagrįstai spėti, kad senovėje lietuvių liaudies epinė poezija buvo daug plačiau išsivysčiusi, buvo turėjusi savo mitinį epą, bet apie jo apimtį dabar dar sunku būtų įtikinamai kalbėti.

Lietuvių liaudies poezijos linkmė primena ukrainietiškąją, bet ji vis dėlto yra visiškai kitokia. „Kas atvyksta Kijevan, pasijunta esąs pietų šalyje... Tenai alsuojama kvepmenomis sunkėjančiu oru, ir vos pažvelgsi į mėnulį, kuris sidabrina aukštus jovarus, tuoj pajusi, kaip širdis plečiasi, ir tuoj pajusi, kaip kažkas traukia dainuoti. Visa alsuoja poezija šioje gražioje, grakščiai nusitęsusioje lygumoje, saulės šilimoje besimaudančioje. Mėlynuojančios upės srovena tyliai, nešnarėdamos; maži ežeraičiai taikiai plūduriuoja gėlių kilimuose; miela įsisvajoti ąžuolynuose. Viskas poezija Ukrainoje: kaimiečių drabužiai, šokiai, dainos..." (Liubovj Dostojevskaja atsiminimuose apie savo tėvą, rašytoją Dostojevskį). Ukrainiečių liaudies poezija – skambi, džiaugsminga, polėkinga, – jos net liūdėjimo motyvai dvelkia neaprėpiama gyvybine jėga. Lietuvių liaudies poezija – susikaupusi gėla, išdidi vientulystė su svaiginamais pragiedruliais kitokios būties. Ir aplinkinė gyvenamoji gamta, ir istorinis lietuvio dainininko likimas jo dvasios troškulių išsiliejimą nukreipė ilgėjimos linkme. Juodos begalinės girios, siūbuojančios pelkės liūnai, juodai mėlyni ežerai ežeraičiai ir šiaurės vėjų plėšrios giesmės, ir ilgaamžė atkakli kova dėl teisės gyventi, ir juodoji pavergimo gadynė, baudžiavos jungas, ir dūminėje pirkelėje nedalios būsena – visa tai negalėjo šiokiu ar tokiu būdu neatsiliepti liaudies dainose.

Dainininko gyvenamoji aplinkinė tikrovė buvo tokia, kad ji nedavė jokių prielaidų ją idealizuoti, tad ir vaizduoti ją lyriniam dainininkui nebuvo vidujų akstinų. Lietuvis dainininkas tarytum bodisi savo šiokiąja diena. Negalėdamas realiai ištrūkti iš aplinkinės tikrovės, jis veržias iš jos bent svajonėse, bent savo lyriniais polėkiais, – pagaliau tai yra bendras daugelio tautų liaudies poezijos bruožas, – liaudies dainininkas veržiasi bent svajonėse realizuoti savuosius gėrio, grožio ir laimės idealus. Sunkiąsias girneles sukdamas, į karužį jodamas, žaliojoj

pievelėj pradalgėlius valiodamas, baudžiavatę eidamas, lietuvis dainininkas savo nedalioje dūmoja apie kitokį pasaulį, kur ir vėjeliai jaukiau pučia, kur ir saulelė motinėlė grakščiau šildo, kur nėra ir lūšnelių samanotų, ir dalios nedalužės varganosios, – kur tiktai tviska tėvulio margi dvareliai, močiutės aukšti svirneliai, su sakalėliais krypuojančiais, su kurteliais belojančiais, – kur motulės dukrelė verpia, audžia meilatės marškinėlius, prie deimantinio langelio rymodama, žaliąsias rūteles augindama... Lietuvis dainininkas, tasai kietojo vargo pelė, tarytum sąmoningai bėgdamas nuo realiosios tikrovės, savo dainose sukuria, kaip Goethe pasakytų, „tretįjį pasaulį". Šio „trečiojo pasaulio" prielaidos neabejojamai yra labai realios: natūraliausi jausmai, paprasčiausi posakiai, kasdieniai gyvenimo rūpesčiai, aplinkinės tikrovės elementarūs reiškiniai, daiktai ir jų santykiavimai. Ir vis dėlto jausmus reiškiamoji poetinių priemonių ir simbolių koordinacija toli išeina iš realumo rėmų. Lietuvis dainininkas duoda *ne realios ar idealios buities vaizdą, bet to vaizdo akstinus*, – pats vaizdas, tų akstinų pašaukiamas, savaime turi kurtis dainos klausytojo ar skaitytojo sąmonėje. Dainininko tikslas – dainos priemonėmis, melodija ir žodžiais leisti išsiveržti emocijom, o ne bet kuriuos, realius ar idealius, vaizdus kurti. Todėl tad lietuvių liaudies dainos, nežiūrint jų žodinės medžiagos tam tikro aprėžtumo bei monotoniškumo, pasižymi ypatinga viduje, tariant, *emocine dinamika*.

Jei būtų reikalo trumpai apibūdinti lietuvių liaudies dainų pobūdis, gal pats tinkamiausias čia terminas būtų: *realistinis romantizmas*.

6

Dar XX amžiaus pradžioje mokyti folkloristai mėgdavo skelbti, esą liaudies poetas dainuojąs taip, kaip jis dainuoti turįs, – kaip paukštelis ant šakos, nes pati prigimtis jam skyrusi šį meno patraukimą, kuris jo burną praveriąs ir jo balsą tautos balsu padarąs. Šis tikinimas, – ankstybojo romantizmo pretenzionalus palikimas, – nežiūrint jo viso „padebesingumo", skatinte

skatina mestąją prielaidą kiek pratęsti. Liaudies dainininkas dainuoja taip pat kaip paukštelis? Žinoma, ne taip! Bet kol kas: tegul gi bus ir taip, – kas iš to seka?

Paukštelio giesmelė tegyvena tiktai tą valandėlę, kai ji yra giedama, ir visos žmonių pastangos darytinu būdu „sukurti" paukštelio giesmę – tėra pretenzionali beprasmybė.

Jei liaudies dainininko daina yra kaip paukštelio giesmelė, tai ar galėtų būti rimtos kalbos apie tokių dainų bet kokią analizę, skaidymą į sudurtines dalis, jų atitraukimą nuo visumos, nuo dainuojamų organų – apie jų bet kurio „rinkinio" sudarinėjimą? Net toksai „sausas" mokslininkas, koks buvo akad. *A. Leskienas,* – net jis, pasiremdamas savo paties patyrimu, apie lietuvių dainas sako: „Lietuvių daina *gyva tiktai dainuojama*" (*Vorbemerkungen zu litauischen Volkslieder,* Strasbourg, 1883). Ir jis, ir kiti lietuvių dainų užrašinėtojai (pvz., Brugmann, Sabaliauskas, Niemi) pastebi: kai dainininkai dainų nedainavę, jas sakę ar rečitatyvu kalbėję, tai išeidavę visai kas kita: arba jie medžiagą supainiodavę, arba tuojau įsileisdavę į dainuojamą toną arba net ir žodžius pamiršdavę. Pagaliau tai yra bendras tautosakos gyvenimo ir užrašinėjimo reiškinys. Pavyzdžiui, rusų bylinos XIX amžiuje buvo jau nebedainuojamos, jos buvo kalbamos rečitatyvo būdu, ir jų skelbėjai vadinosi ne dainininkai, bet sakytojai – „skaziteli". Tačiau ir bylinų rinkėjai vieningai pastebi, kad tokie sakytojai paprasta kalba bylinos teksto papasakoti negalėdavę, – nuolat įsileisdavę į rečitatyvinį ar dainuojamą toną, arba viską supainiodavę. O dėl lietuvių liaudies [dainų] pirmasis faktinai jų melodijų tyrėjas Chr. *Bartsch* stačiai skelbia: „Kiek teisybė yra, kad savitoji liaudies dainų gyvybė glūdi jos melodijoje, tiek teisybė turi būti, kad liaudies dainą tiktai tuomet tiksliai gali suprasti, kai ją pats dainuoji ar bent ją dainuojamą girdi" („Dainų balsai", I dalis, XXX).

Šie ir daugelis kitų šioje srity autoritetingų mokslininkų tikina, kad liaudies, ypač lietuvių, daina nėra atskiriama nuo jos melodijos, – nuo dainininko, nuo dainavimo momento, nuo dainos skambėjimo. O tai įpareigoja tiksliau apibrėžti, į ką gali

pretenduoti užrašytieji be melodijų, „neskambančių" dainų rinkiniai, – ar iš viso jie turi bent kurios prasmės? Šis klausimas yra juo rimtesnis, kad net šiokiadienės kalbos atžvilgiu yra kartas nuo karto sukeliama šios rūšies jaudinančių abejonių. Kartas nuo karto mokslininkai kelia tokios rūšies klausimus: *Kas* gi yra kalbos tikrovė? *Kur* yra kalbos tikrenybė? Ir atsako: niekur paskirai jos nesą. Nes paskiras žmogus suprantąs žodžių ir formų lobio tiktai dalį ir kartojąs tiktai nuotrupą viso to, ką jis suprantąs. Nes esą kitaip – prieš rašliavos išradimą jokios kalbos nebūtų buvę. Na, ir knygos tesą tiktai žodžių ir taisyklių rinkiniai, paskui einančios išdygusios literatūros, bet niekuomet nesą kalbos, jos visumoje, nė galimybės. Ir į klausimą, kurgi yra tos atotraukos „kalba" tikrenybė, – atsakoma kartais gana desperatiškai: ore, tarp žmonių, – kalba gyvenanti savo nuosavą gyvenimą ne paskiruose žmonėse, bet žmonių protarpiuose. Nors šios rūšies tikinimai ir neatsilaiko prieš mokslinę kritiką, bet vis dėlto jie teisingai pabrėžia, kad žmonių kalba tesanti *gyva*, kol ji skamba! O kas besakyti apie dainą, kai ji tiktai spaudos ženklais knygose tesimbolinama?

Dar daugiau. Kalba esanti gyvas organizmas, savarankiškai gyvenąs. Ir jos visos studijos esančios pagrįstos mechanišku gyvojo organizmo išnarstymu į paskiras dalis. Kalbos analizėj vykstą lygiai taip pat, kaip ir anatomijoje: esą anatomijoje vis tiek, ar žmogaus šlaunį atimi, atsargiai ją išnerdamas, ar raumenis bei šlaunikaulį skersai perpjaudamas, visuomet būsiąs mechaninis organizmo suskaldymas, niekuomet – natūralinis išskyrimas. Organizmą esą galima tiktai sugriauti, bet ne išskaidyti į natūralines sudėtines dalis! Net ir gyvos šnekamosios kalbos analizė tesanti galima tiktai, tariant, „kalbos anatomikume"! Netenka nė minėti, kad šitokie tikinimai yra perdėtas, norėtųs pasakyti, lyrinis kraštutinumas. Tačiau kol kas tegul bus taip. Kokių išvadų tektų padaryti *net* patikėjus *tokiais* tikinimais?

Tegu anatomija gali tiktai mechaniškai sugriovusi organizmą jį išstudijuoti, tegu anatomijos darbas remias daugiausia studijomis nebegyvų organizmų arba jų dalių, arba jų dalelyčių, į

mikroskopo sąvaržas įspraustų, – ar tai jau seka, kad per ilgus amžius padėtosios pastangos tai nebegyvai medžiagai studijuoti taip ir paliko bergždžios? Jei kalbų mokslas, ypač senųjų, yra tarytum tas pats darbas anatomikume, – ar tasai darbas ties tais „knyginiais lavonais" nėra davęs tokių neaprėpiamai didelių vaisių? Tegu ir „neskambančių dainų" rinkinys bus nelyginant tas pats anatomikumas, prigrūstas lavonų, kurie kadaise kiekvienas gyveno savo gyvenimą, kurie dabar bėra visi lygūs „bedvasiai lavonai", – ar jie bėra tiktai nevertinga medžiaga? Ar jie vis dėlto net negailestingiausiojo, „sausiausiojo" tyrėjo sąmonėje nesukelia tos buvusios gyvybės iliuzijos?!

Štai senienų muziejus. Jame surinkti įvairūs negyvi senovės palaikai: salės viduryje stiklinėj dėžėj guli mumija, suvyniota, suvystyta, sukietėjusi, sudžiūvusi; pasieniais prisiglaudė įvairūs sarkofagai, kuriuose turėtų dūlėti kadaise gyvenusių žmonių kaulai; ant lentynų sugludo įvairūs apyvokos daiktai – akmeniniai kirvukai, peiliai, ietys, apyrankės, sagos, vazos bei jų nuotrupos su savo keistais nuostabiais piešiniais; ant sienų iškabinėti paveikslai, vaizduoją piramides, faraonus, sfinksus, keistus bokštus, tolimus nežinomus landšaftus... Visa tai – tik medžiaga, visa tai – taip tolima, nežinoma, visa tai – taip dvelkia mirtimi. Ir visa tai žiūrovo dvasioje pašaukia taip daug gyvybės vaizdų, – pašaukia tokią plačią buvusio gyvenimo iliuziją. Nieko nežinančiam apie senovę ir neturinčiam, tariant, senovės instinkto senienų muziejus gal ir maža ką tepasakys, kitam gal pasirodys esąs kokia baidyklė. Panaši padėtis ir su senų dainų rinkiniais.

Jeigu jau dėl paskiro rašytojo tebegalioja Goethe's posakis: nori poetą suprasti – turi jo žemėj atsirasti, – tai juo labiau galioja jisai tautosakos reikalu, kuriuo jokie knyginiai kriterijai nebegalioja. Tautosaka kuriama ne pagal literatūros teoriją, ne pagal knyginę poetiką, – knyginiai eilėdaros dėsniai jai nerūpi. Todėl ir vertinti ji tegalima visai kitais – tautosakiškais – pagrindais, atsižiūrint tų dėsnių, pagal kuriuos ji ir buvo kuriama, – atsižiūrint tų akstinų, kurie pašaukė jos susikūrimą, –

atsižiūrint tos psichologijos, kurioj ji gimė, augo, žydėjo, vyto... „Knyginėmis" akimis žiūrint į liaudies dainų rinkinį, visuomet gresia pavojus atsidurti nemokšos padėty, kuris atsitiktinai užklydo į senienų muziejų. Tegu senų dainų rinkinys pasitenkins vien tiktai senienų muziejaus dalia, – ir tai jo egzistencija bus įprasminta: pagal tokius rinkinius tenka suvokti tautosakiškos poetikos dėsniai. Jau nebetoli ta diena, kada bus sukurtas naujas *lyginamasai tautosakinės poetikos mokslas*, kuris turės atsiremti tokiais dainų rinkiniais, kuris gal visiškai nauja šviesa nušvies ir tautų istorinio likimo raidą, ir jų tarpusavį santykiavimą nūnai dar vargiai įžliebiamoje prosenovėje. *Lyginamosios tautosakinės poetikos* mokslas lemta sukurti Tarybų Sąjungos mokslininkam: niekur kitur pasaulyje nėra tam reikalui tokių palankių sąlygų, mažiausia, lyginamosios medžiagos atžvilgiu, kaip Tarybų Sąjungoje, – joje gyvena tokia daugybė tautų, turinčių tokią turtingą, tokią puošnią savo tautosaką. Tai ne tiktai *lemta* Tarybų Sąjungos mokslininkams, tai yra ir jų tiesioginė pareiga, sekanti iš *tautų draugystės dėsnio* gyvendinimo reikalo. Kuriant mokslą, pirmoj eilėj tenka surinkti ir paskelbti lyginamąją medžiagą, – įvairių tautų tautosakos būdingiausių kūrinių rinkinius. Prisikaupus pakankamai medžiagos, pats mokslas netruks išsirutuloti. Ir, nėra abejonės, kad susikūrusios lyginamosios tautosakinės poetikos mokslas savo nuopelnais mažų mažiausia neatsiliks nuo lyginamosios kalbotyros nuopelnų.

7

Lietuvių liaudies poezija – perdėm yra žemdirbių luomo poezija. Tiesa, realiosios buities ji niekuomet tiesiogiai nevaizduoja, bet netiesiogiai ji yra su žemdirbių buitimi tūkstanteriopai susijusi visokiomis matomomis ir nematomomis sijomis.

Daina – priemonė pasireikšti emocijom, daina – forma išlieti liūdesiui ar džiaugsmui. Dainos pirmine prielaida paprastai esti koks nors buitinis faktelis, koks nors darbas. Daina ne kartą ir prasideda, pažymėdama tą faktelį ar darbą. Tiktai tolimesnėje eigoje ji nusrovena savo vaga, atitrūksta nuo tikrovės, kalba

idealizuojančiomis sąvokomis. Jau XIX amžiaus viduryje Lietuvoje labai retai kur buvo beariama jaučiais, – jie buvo pakeisti arkliais, bet lietuvis dainininkas niekur arklio nekinko į arklą ar plūgą, – visur jis aria jaučiais: žirgas, kaip mylimiausias jaunuolio bičiulis, dainose tarnauja išimtinai karo ar meilautiniem reikalam.

Besrovendama daina kuria idealizuojamą, supoetintą būtį. Visos idealizavimo sąvokos ir idealizuojamos priemonės yra semiamos iš žemdirbio, artojo, aplinkos, retkarčiais – ir iš kario buities: artojas bernužėlis ir į karą traukdavo. Mergaitė geriausia yra toji, kuri dailiai dirba ūkiškus darbus: moka plonai linelius verpti (dainose vilnos labai retai teverpiamos, – lineliai poetiškesni už kerpamą nuo avies vilną!), kietas, tankias ir, žinoma, plonas drobeles austi, vikriai rugelius kirsti, šauniai šienelį grėbti, sparčiai linelius rauti. Toks jau yra pageidaujamos mergelės gyvenimiškas idealas. Ir tekėti mergelė svajoja ne už ko kito, tik už artojo: jo darbas esąs visų geriausias. Na, žinoma, ir artojas turi būti šaunus darbininkas. Palyginti su artoju, amatininko – siuvėjo ar kurpiaus, kareivio, čigono ar bajoro darbas (čigonas statoma greta bajoro!) esąs visiškai prastas! Toks darbas mergelės nepriviliosiąs!

Visi palyginimai, visos metaforos, visos simbolinės priemonės – visa imama iš žemdirbiam prieinamos srities.

Antra vertus, žemdirbys, gyvendamas ir vargdamas gamtoje, su ja taip susigyvena, kad jis pasijunta esąs tarytum organinė gamtos dalis, o gamtos reiškiniai labai artimai dalyvauja žmogaus gyvenime.

Dainos bernužėlis neturi jokio kito draugo, – jo niekuomet nė nemini, – vienintelis jo draugas – bėras ar šyvas žirgelis. Tik su žirgeliu dainos bernužėlis dalinasi savo pasiilguotinomis svajonėmis. Savaitės pabaigoj žirgelis liūdi. Ne, – jis nenori nei avižėlių, nei šienelio, – jis nori tik pas mergelę bėgti, – tai yra bernelį tenai nešti! Sekės berneliui pas mergelę – ir žirgas džiaugias: „Mandras brolio žirgelis nuo rūtelių vainikėlio!" Berneliui sekas – žirgelis darželį laužo, rūteles trypia, – žirgelio elgesy

atsispindi visi bernelio išgyvenimai. Lygiai panašiai į žmogaus išgyvenimus reaguoja ir augalų pasaulis: liepelė, berželis, obelėlė, putinėlis ir, žinoma, rūtelė – toji mergelės neatskiriama draugė, jos gynėja, jos simbolis. Taip pat elgias paukščiai, naminiai bei giriniai: žąselė, antelė, sakalėlis, gegulė, zylelė, strazdelis... Tiktai šuva ir katinas žmogaus žygiuose nedalyvauja, – ar ne todėl tik, kad jie yra lyg ir civilizuoti, – jie yra lyg kokie aristokratai, bajoro dvaro nuolatiniai gyventojai?!

Tasai gamtos reiškinių, paukščių ir augalų gyvenimo reiškinių suliejimas su žmogaus gyvenimu yra vienas pačių būdingiausių lietuvių liaudies dainų bruožų. Juo atsiremia ir vadinamieji paralelizmai, tie tautosakos puikybė ir pažiba. Einant A.N. Veselovskio terminologija, paralelizmas – nėra palyginimas, jis yra gamtos ir žmogaus gyvenimo vaizdų priešpastatymas, einant veiksmo kategorija. Paprasčiausia jo formulė – dvejanaris paralelizmas, pavyzdžiui:

Ir *suklygo* antelė ant marių, –
Ir *pravirko* dukrelė nevalioj.

Lietuvių dainose paralelizmas, sudarydamas dainų poetinės simbolikos pagrindus, išsirutuloja į labai sudėtingas formas. Nebekalbant jau apie formalinį paralelizmą, negatyvinį, interogatyvinį bei jų įvairiopą sandorą, net paprastojo dvejanario paralelizmo dažnai abu jo nariai, vaizduoją ir gamtos, ir žmogaus gyvenimo reiškinius, taip išauga ir išsiplėtoja, kad pasidaro dvi beveik savarankiškos dainos, sudarančios lyg ir dvi tos pačios dainos savarankiškas šakas. Gana dažnai toks išbujojęs paralelizmas pasidaro net trišakis: viena šaka – gamtos gyvenimas, antra – mergelės gyvenimas, trečia – analoginė – bernelio gyvenimo vaizdas. Kitose dainose pirmoji šaka lyg atlūžta, pasidaro nebereikalinga, eina tiktai dvi likusios šakos – apie mergelę ir bernelį.

Didžiojoj dainų daugumoj toksai gamtos ir žmogaus gyvenimo sujaukimas vienumon yra, žinoma, tiktai poetinio vaizdavimo priemonė, bet vis dėlto dar daugelyje dainų tai yra senovės animistinių įsitikinimų liekana: šiose dainose animistinės

sąvokos (Saulė, Mėnulis, Aušrinė, Sietynas, Gegulė ir pan.) vaidina lygiai tą patį vaidmenį, kaip ir neabejojamai „mitinėse dainose". Tos sąvokos tradicinėmis vaizdavimo priemonėmis tapo palyginti labai vėlai. Krikščionybė Lietuvoje oficialiai įvesta XIV amžiui besibaigiant, o dar XVI, net XVII–XVIII amžiais dvasininkai rūsčiai tebesikeikia, kad lietuviuose tebesą ne tiktai daug pagoniškų sąvokų, bet ir pagoniškos galvosenos tebesą daug. Net XX amžiaus pradžioje Lietuvos bajorija, kalbanti lenkiškai, niekindama lietuvio prasčioko, darbo žmogaus kalbą, sakydavo, kad toji kalba esanti pagoniška, – net dvasininkai bažnyčioje per pamokslus taip darydavo. Nenuostabu, kad dar 1930–1940 m. daugelis Vilniuje gyvenusių vadinamųjų davatkų, buvusių akloje lenkų kunigų įtakoje, netikėjo, kad lietuviai būtų krikščionys, – jos buvo visiškai įsitikinusios, kad lietuviai yra pagonys. Daugelio lenkų bajorijos bei buržuazijos atstovų galvoje lietuvių kalba buvo ne tik „mužikų-chamų" kalba, bet ir pagonių kalba.

Šitokiam, gana keistokam įsitikinimui vis dėlto buvo tam tikro vidujo pagrindo ta prasme, kad tikrai lietuvio buityje, – papročiuose, įpročiuose, apeigose, prietaruose, ypač gi tautosakoj, – buvo labai daug tradicinių elementų, siekiančių labai gilių amžių sluoksnių, aprėpiančių daug pagoniškų elementų.

Lietuvis, liaudies dainininkas, ypač pasakų bei padavimų sekėjas, oficialiai buvo krikščionis, katalikas, bet taip dažnai jo pasaulėjauta turėjo ryškių panteistinių bruožų, išaugusių gal animizmo, o gal ir sudėtingesniais pagrindais, kurie duoda teisės kalbėti net apie tam tikrą liaudies filosofinę pasaulėžiūrą.

8

Valstiečiai, žemdirbiai, visur yra labai konservatyvus elementas. Jų konservatyvizmo pagrindas visur, kaip žinoma, tas pats, – visur jis priklauso nuo jų primityvaus, amžiais vienodo gamybos būdo su nesudėtinga technika. Todėl tad žemdirbio gyvenimas ir yra taip glaudžiai susijęs su senove, su tradicijomis, visur labai sunkiai pasiduoda naujovės įtakai, visur labai

pamažu tesikeičia. Pavyzdžiui, ir rusų epinė tautosaka, bylinos, išsilaikė Rusijos šiaurėje, į kur kultūros įtaka dėl natūralinių priežasčių slinko labai pamažu. Tokioje centrinėje Rusijoje, net Ukrainoje, XIX amžiaus viduryje bylinų, dainuojančių apie Kijevą, apie jo garsųjį kniazių Vladimirą, apie pietinės Rusijos karžygius, gynusius ją nuo visokių pagonių, – tokių bylinų tenai tuomet jau neberasta, – tokių bylinų tuomet rasta – ir labai gausiai! – tiktai Rusijos šiaurėje, kur gyvenimas per kelis amžius mažai tepasikeitė, kur kultūros įtaka palyginti labai vėlai teatėjo.

Lietuviai, darbo valstiečiai, dainų kūrėjai ir dainuotojai, per ilgus šimtmečius gyveno užsidarę savyje. Visos kultūrinės įtakos srovės slinko pro juos, prošal, – betarpiai liesdamos dvasininkiją, bajoriją bei jos pakalikus. Nenuostabu, kad ir lietuvių tautosakoje tebeskamba motyvai, siekią gilių senovės sluoksnių. Pavyzdžiui, toksai *žiedo* motyvas. Dažnai dainose dainuojama, kad mergelei bemazgojant rankeles Dunojėly, ežerėly ar jūrelėse nusmunka nuo jos piršto žiedas ir nuskęsta gelmėse. Jo ieškoti imasi koks bernužėlis, kuris ir pats, žiedelio beieškodamas, nuskęsta, ir mergelės likimas atitinkamai pasikeičia. Šiaip lietuvių dainose šis motyvas gana keistai nuskamba, – jo atsiradimą jokiomis buities aplinkybėmis paaiškinti negalima. Tiktai keli tos dainos variantai šį motyvą nuosakiai dėsto, bet tos dainos savo charakteriu išsiskiria iš kitų dainų tarpo, – jos yra netipinio pobūdžio. Tačiau žiedo vaidmuo lietuvių dainų kompozicijoje visiškai paaiškėja prisimenant kitų tautų tautosaką.

Kaip žinoma, žiedas, kaip užmiršto žmogaus pažinimo priemonė, figūruoja garsioje rusų bylinoje apie Dobrynią Nikitičių, grįžusį guslininko drabužiais į savo žmonos vestuves, – bylinoje, savo pagrindais siekiančioje mažiausia XII amžiaus pabaigos. Panašia prasme žiedas pagrindžia net *Kalidasos* (indų poetas, gyvenęs I amžiuje prieš mūsų erą) žavingąją dramą *Sakuntala*. Kitą žiedo motyvo variantą atstovauja bylina apie Iljos Muromco kovą su sūnumi (panašiai kaip persų epe apie Rustemo kovą su sūnumi). Trečią to paties motyvo variantą, giminingą Kali-

dasos panaudotajam, duoda garsioji legenda apie Samoso tironą *Polikratą* (VI a. prieš m. e.). Štai šis variantas ir yra giminingas lietuvių liaudies dainose išlikusiam, kai kuriose dainose – net panašioje redakcijoje. Padavimas apie Polikrato žiedą pasidarė žinomesnis Europos tautom nuo to meto, kai *Schilleris* paskelbė garsųjį savo eilėraštį „Polikrato žiedas". Tačiau lietuvių dainose žiedo motyvas buvo žinomas ir paskliděs gana plačiai – yra daug dainų! – daug anksčiau prieš Schillerio kūrinį. Bet kuria knygine įtaka šio motyvo atsiradimą lietuvių tautosakoje paaiškinti negalima. Belieka tiktai spėti, kad lietuvių liaudies dainininkai šį motyvą į XIX–XX amžių atsinešė iš labai tolimos senovės. „Atsinešė iš amžių gilmenų", „atsinešė pasąmonėje" ir panašiai, – žinoma, tai posakiai gana migloti, beveik romantiški. Bet vis dėlto jie nėra tuščia sąvoka. Juk ir dabar egzistuojanti kalba yra gi atsinešta iš amžių gelmės. Išlikę knyginiai šaltiniai rodo, kad lietuvių kalba per kelis šimtmečius labai mažai tepasikeitė. Keitėsi daugiausia leksika, bet gramatinės formos keitėsi palyginti mažai. Jei kalba taip mažai tepasikeitė nuo XVI amžiaus, kada gyvenimo raida pasidarė spartesnė negu senovėje ar viduramžiais, tai kodėl ji būtų sparčiau keitusis prieš XV amžių, kada gyvenimo raida iš viso buvo labai lėta. Tokių palyginti naujų ir jaunų tautų, kaip prancūzų ar italų, galima gana tiksliai apibrėžti kalbų raidą, – jų genezę, jų chronologiją. Lietuvių kalbai to jau nebegalima padaryti. Lyginamoji kalbotyra rodo, kad lietuvių kalba yra viena pačių seniausių kalbų Europoje, turinti bendrų požymių ne tik su senųjų romėnų, su graikų kalbomis, bet ir su senuoju sanskritu. Kada ji gimė, nežinia. Todėl kalbos atžvilgiu posakis „atsinešė iš amžių gilmenos" turi realios prasmės. Tas posakis lygiai tokios pat prasmės turi ir lietuvių tautosakos byloje.

Gal ne mažiau žilos senovės, bent savo pagrindais, siekia ir motyvas apie *ožį*, kadaise vaidinusį tokį įžymų vaidmenį Europos tautų natūralinėse žemdirbių religijose, Europon atsikrausčiusi bene iš Azijos, iš semitų pasaulio (palyg. Azazelo – Dioniso kultas) ir beveik prieš 3000 m. pagrindusį pačią

įžymiausią literatūros–teatro meno šaką – tragediją (tragedija – giesmė, „odė“ ožiui!). Nesąmoningos ožio garbinimo tradicijos išsiliko Europoje iki pat naujausių laikų. Pavyzdžiui, vadinamieji karnavalai, vokiečių *Fasching*, alaus bravorai su ožio emblema, lietuviškas terminas apibrėžti pagiriojančių jūros ligai – ožį bielyti, visiškai atitinkąs rusų liaudies posakį „dratj kozlov“... Rusuose dar ir nūdien šiokiadieniame gyvenime tebėra plačiai vartojama sąvoka „koziol otpuščenija“, lietuvių kalbon perėjusi vertimo iš rusų kalbos pavidalu – „atleidimo ožys“: lietuviškai toks vertimas skamba gana klaikiai, atrodo, lyg senovėje lietuvių kalboje šios sąvokos nė nebūta... Atleidimo ožys – toks padaras, ant kurio galima visi nepasisekimai, visos kaltės ir „nuodėmės“ suversti. Vokiečiai šia sąvoką tiksliau nusako, sakydami *Sündenbock* – nuodėmių ožys. Vokiečių terminas aiškiau primena semitinę, talmudinę „nuodėmių ožio“ tėvynę. Rusuose gyvenimo apeigos, susijusios su „nuodėmių ožiu“, jau seniai yra užmirštos, o terminas – tebėra gyvas – ir dar kaip gyvas! Lietuvių liaudyje ožio legendinė praeitis kiek kitokia. Atėjusi krikščionybė seniau tikėtuosius pagoniškus dievus paskelbė esant velniais. Tuomet ir ožys bendrąja tvarka įgavo velniškų savumų, pasidarė velnio artimas giminė. Lietuvių liaudies pasakose ožys konkuruoja su vokiečiu: pasakoje velnias gana dažnai pasirodo kaip „striukas bukas vokietukas“, bet mėgsta jisai pasirodyti ir ožio pavidalu, ypač kapuose, vidunaktį, raistuose, plyniose... Velnio buvimą galima esą iš smarvės pažinti, – esą velnias dvokia ožiu, kažkokia pragariška siera, ir dar kažkoks specifinis prieskonis esąs. Dar XX amžiaus pradžioje Lietuvoje dvaruose, žirgų tvarte, buvo specialiai laikomas ožys, – jo smarvė esą apsaugodavusi žirgus nuo ligų, – tokios jau slaptos galios ožys turėjęs, – tuo tikėjo net bajorai, dvarininkai!

Šiaip ar taip, Lietuvoje legendinė ožio praeitis tebėra dar tamsi, tebelaukianti istorijos šviesos... Daugelio Europos tautų tautosakoje išliko nemaža dainų apie ožį ir ožio garbei. Daugumoje tos dainos jau yra nuslinkusios į vaikų ar piemenų dainų

sritį. Beveik visur jos yra nustojusios savo pirminės garbinamosios bei žemdirbiškosios *erotikos* reikšmės ir požymių. Gal tiktai lietuvių tautosakoje ožys tebėra vaizduojamas kaip didžiausias *rūtelių ėdikas,* lietuvių tautosakiškos poetikos kalboje tai reiškia: didžiausias mergelių skaistybės, nekaltybės neprietelius. Žinoma, ir lietuvių dainų daugumoje ožys yra jau „išsigimęs", – jis vaizduojamas kaip nuolatinis bobutės partneris, – bobutės, nustojusios visų kitų realesnių gyvenimiškų paguodų, kuriai beliko pasaulyje vienintelis džiaugsmas – žilas oželis! Jis dainose naudojasi ypatinga bobutės meile, kuri pasireiškia ne tiek įprasmintais žodžiais, kiek onomatopoetikos priemonėmis. Paprastai daina apie oželį yra palydima neįprasmintu refrenu, kuriuo apibrėžiama ir individualus esamo oželio būdas, ir pasireiškia visa bobutės jam meilė, ir santykiavimo su juo būdas. Išsilikusi mitinio pobūdžio tautosaka apie ožį rodo, kad jis, ožys, senovės lietuvių kulte vaidino įžymų vaidmenį, – jis buvo atnašaujamas ta pat ar bent panašia prasme, kaip ir graikuose priešeschiliniais laikais. Tad ir šio motyvo buvimas lietuvių liaudies poezijoje tenka laikyti atgarsiu labai tolimų laikų. Tačiau šitokių motyvų yra nemaža, ypač liaudies poetinės simbolikos srityje. Jau A.N. Veselovskis davė daugybę pavyzdžių, parodančių, kaip įvairių tautų tautosakoj medelis ženklina, tiksliau, simbolina mergelę, o nusileidžiantis į jį paukštis – bernelį, jaunikį. Sakalėlis liaudies simbolikoj atstovauja jaunikį, o langelis, ant kurio jis nutupia, – mergelę, nuotaką. Atgyvenus bei išnykus apeigai, užmirštama ir dainos, su apeiga susijusios, prasmė. Daina, sąvoka lieka, bet dainos prasmė aptemsta; kadaise buvęs gyvybės simbolis pasidaro jau mįslė, reikalinga komentarų. Lietuvių liaudies dainos ne kartą ir yra toksai komentarų šaltinis. Pavyzdžiui, dar 1923 metais žinomasis slavistas prof. E. Berneker savo mokiniam pasakojo: dar XIX a. pabaigoj, bestudijuodamas buvusios vadinamos Prūsų Lietuvos lietuviškas tarmes Karaliaučiaus (dabar Kaliningrado) apylinkėse, kartą vaikščiojo po laukus su jauna lietuvaite, vietos gyventoja. Beeinant pro žydinčią linų lauką, priskynęs jisai lino žiedų

puokštę ir pasiūlė ją kaip geras kavalierius savo kompanijonei. Tačiau ta lietuvaitė tokiu pasiūlymu baisiai įsižeidusi, – nutraukusi su juo bet kokius ryšius, net kalbėti daugiau su juo atsisakiusi. Bernekeris nieku būdu negalėjęs suprasti, – ir ko gi ta mergina, buvusi tokio švelnaus būdo, staiga taip baisiai įtūžo. Po atostogų jis sugrįžęs pas savo mokytoją, „visažinantį" senį A. Leskieną, papasakojęs įvykį ir klausęs, ką visa tai galėtų reikšti. „Hmmm... – numykęs Leskienas, – tai nieko nereiškia. Ta mergina tavo – kvaila, štai kas..."

Jei jau A. Leskienas lino žiedo reikšmės nebežinojo, tai kas ją daugiau begalėtų žinoti?

Ir vis dėlto toji lietuviška mergaitė anaiptol nebuvo kvaila. Tiktai jos sąmonėje tebegyveno senovės tradicijos ir simbolikos reikšmė tebebuvo gyva. Net šio rinkinio kiek akylesnis dainų peržvelgimas parodys, kad ta mergaitė turėjo pagrindo ir įsižeisti, ir kavalierišką studentą pasiųsti pragaro molio minti, – iš dainų tai visiškai aišku.

Lietuvių liaudies dainos, dvelkiančios giliaamžiais sluoksniais, gelbsti atspėti ne šią vieną atmirštančios praeities paslaptį.

9

Lietuvių liaudies dainos pagrindas – melodija. Tiktai visai nežymi liaudies eiliuotosios poezijos dalis yra kalbama rečitatyvu, visa kita – dainuojama. Su melodija, muzikaliai išbaigta fraze, organiškai siejasi strofa, dažniausia susidaranti iš 4 eilučių, gana dažnai dar iš dviejų ar trijų, retkarčiais siekia 6 ir daugiau, ir tiktai išimtiniais atvejais strofą atstoja viena eilutė, sudaranti išbaigtą sakinį, apibrėžianti kokį nors vaizdą ar daikto savumą. Paprastai viena eilutė vietoj strofos – yra ženklas, kad daina yra pakrikusi ar blogai užrašyta, arba ji yra jau visiškai naujoviškos gamybos, susikūrusi knyginėj įtakoj.

Šitokia strofa, suaugusi su melodija, yra pastoviausias dainos elementas. Atrodo, strofa ir melodija gimsta draugėj. Tolimesnėje dainos eigoje žodis jau prisitaiko melodijos valiai. Žodžiai dažnai esti trumpinami bei kirčiuojami savavališkai, pagal

melodijos reikalą, ne pagal šnekamosios kalbos dėsnius. Prosodija – vėl grynai dainiška, melodiška, visiškai neatitinkanti knyginės literatūros prosodiją. Visos mokslininkų pastangos dainuojamas pėdas suskirstyti į jambus, chorėjus, daktilius etc. teigiamų vaisių nedavė ir negalėjo duoti, nes tokios pastangos iš esmės buvo per daug pretenzionalios ir tuščios.

Strofos suaugimas su melodija nulemia ir dainos kompoziciją. Rusų liaudies dainininkai sako: slova iz pesni ne vikinešj, – žodžio iš dainos neišmesi. Ir tikrai, rusų dainininkas stengiasi dainą dainuoti taip, kaip jis yra ją išmokęs, kiek ji išlieka jo atminty, – pagal išgalę taip, kaip ji buvo sukurta. Todėl tad rusų dainos tekstas pasižymi palyginamu pastovumu, nors, žinoma, ir jisai nuolat kaitaliojasi. Pavyzdžiui, rusų istorinėse dainose dainininkas aiškiai stengiasi kiek įmanoma tiksliai atpasakoti istorijos įvykį, o bylinose dainininkas jausdavos laisvesnis, komponuodamas įvadą („začin"), kuris dažnai būdavo sumezgamas atsižiūrint aplinkos, gyvenamojo meto, klausytojų sudėties ir skonio. Bylinos pradžia – pati nepastoviausia ir nenuosakiausia bylinos dalis. O toliau – bylinos dainininkas stengiasi būti kiek galint nuosakesnis. Jo pagrindinis tikslas – išgarsinti, išgarbinti herojų („bogatyrių"), – jis savo pasakojimą dėsningai ir kreipia šia linkme. Atsižiūrint šio tikslo, bylinos dainininkas derina ir vaizdavimo priemones, stengiasi atitinkamai klausytoją nuteikti, – labai rūpestingai paruošia nustebimo efektą. Lietuvio dainininko tikslas visai kitas: dainos būdu atsipalaiduoti emocinio jaudinimos. Ir jo kūrybinė psichologija visai kita. Jis sako: žodžiai pritinka, nors į dainą dėk. Ir deda jisai į dainą pritinkančius žodžius! – mažai tesirūpindamas dėstymo nuosakumu. Iš viso lyrinė tautosaka, kaip dar Herderis pastebėjo, pasižymi kompozicijos nenuosakumu, kurį jis pavadino *Sprunghaftigkeit* – šuoliškumu: dainininkas laisvai „šokinėja" nuo vieno objekto, į kitą. Lietuvių liaudies dainose tasai „šokinėjimas" – itin dažnas reiškinys. Trumpoje palyginti dainelėje išdėstoma didelio epo turinys. Pavyzdžiui, mergelė Dunojėly mazgojo rankas, nusmuko vandenėlin jos žiedelis, – jo ieškoti šoko bernelis, beieškodamas

pats paskendo, bernelį iš vandens ištraukė, jis guli jau pašarvotas „ant baltos lentelės", o su juo mergelė dar meiliai kalbasi, – ir jis dalyvauja dialoge, ant „lentelės" gulėdamas, mergelei atsakinėja dar meiliau, arba net iš kapo gelmės jai atsiliepia! Arba mergelė, išėjusi į marteles, nutekėjusi į tolimesnes apylinkes, nusiskundžia, kad broleliai jos nelanką, – atlankysią jie ją, kai ji numirsianti, – ir vaizduoja ji, kad ji jau esanti numirusi, aukštam kalnely gelsvoje smiltelėje begulinti ir vis dėlto su broleliais bekalbanti, – vyksta „velionės" ir gyvųjų poetiškas dialogas!

Dar A.N. Veselovskis, kalbėdamas apie pietų Vokietiją, teisingiau, tiroliečių liaudies dainas, rašė: „Vienas improvizuotas ketureilis (*Schnaderhüpfel*) iššaukia kitą dainininką, šis atsako, dalinai pakartodamas pirmojo dainininko schemą, pagriebdamas paskutinę eilutę: tokiu būdu besikaitaliojant dainininkam, pasidaro ketureilių serija, kuri paskui dainuojama kaip visuma" („Tri glavy iz istoričeskoj poetiki"). Šitaip besikurianti daina, savaime suprantama, nei vientisumu, nei planingumu, nei nuosakumu pasižymėti negali. Veselovskio pastaba, atrodo, tarytum būtų taikoma lietuvių tautosakai apibūdinti, – tokia ji yra čionai būdinga. Iš viso, jei A.N. Veselovskis būtų žinojęs lietuvių tautosaką, būtų joje radęs neišsenkamą versmę pavyzdžių savo teorijai įtikinamai pailiustruoti.

„Senosios kartos" folkloristai sakydavo, kad liaudies kūryboje *eilutė* yra asmens kūrybos vaisius, o *strofa* – pažymys, kad daina buvo choro dainuojama. Jei ši senobiška pastaba iš esmės ir būtų teisybiška, vis dėlto ji būtų reikalinga stambaus korektyvo. Nes reikia skirti choro dainuotąsias dainas, kurios galėjo pasižymėti ir asmeninės kūrybos pažymiais, nuo dainų, kurių kilmė remiasi choriniu pagrindu. Be to, daug kas priklauso nuo tautosakinės poezijos pagrindinio pobūdžio – lyrinio ar epinio. Pavyzdžiui, rusų senose dainose strofa buvo visiškai nebūtina, – ji buvo tenai greičiau išimtis negu taisyklė. Rusų dainoje eilutės pakartojimas – ne tiek choralinio dainavimo palaikas, kiek epinės poezijos poetinė priemonė. Ukrainiečių liaudies poezija pir-

moj eilėj – lyrinė, ir joje strofinė struktūra būdingesnė. Lygiai ta pati padėtis tenka pažymėti ir vokiečių, ir čekų, ir prancūzų, ir ispanų ir kitų tautų liaudies lyrikoje. Antra vertus, epiniuos kūriniuos, – nuo Homero, germanų, serbų, rusų liaudies epų iki „Kalevalos" ir „Kalevipoego", – strofa nėra būdinga.

Lietuvių liaudies daina, dažnai prasidėjusi prie darbo, paprasta *eilute*, paprastais įprasmintais ar neįprasmintais žodžiais, šimtmečiam slenkant, formuojąs į strofas, rutulojasi, auga, virsta savarankiška daina, nuo darbo dainų atitrūksta, net įsiterpia į kokių nors apeiginių dainų tarpą, – dažnai pirminį jos darbinį pagrindą sunku ir bepažinti. Ir vis dėlto daugybėje lyrinių, net erotinių dainų galima suvokti jų pirminį šaltinį – darbą.

10

Dar *Bücheris* rašė: pirminis žmogus „kūrė pirmąsias savo darbo dainas iš tos pačios pradžiapradės medžiagos (*Urstoff*), iš kurios kalba darė savo į žodžius – iš paprastų natūralinių garsų". „Sekamą žingsnį jis padarė, į tų garsų eiles įterpdamas paprastus sakinius". „Tačiau, kaipo dainų pagrindas, šios beprasmių garsų eilės tęsias dar labai ilgai ir, neatsižvelgiant dainos turinio, įsiskverbia visur epinėsna ir lyrinėsna dainosna. Ypatingai svarbų vaidmenį jie vaidina, kai darbo bendruomenė dainuoja pasikaitaliojamai, kur tiktai vedėjas (*Vorsänger, zapievalo, rinkėja*) duoda tikrą tekstą, o choras pasitenkina tiktai refreną bekartodamas. Refrenas yra pastovus, pradžiapradis (*ursprünglich*), ir tokiu būdu prie kiekvieno naujo darbo susikuria senos dainos nauja variacija. Pagaliau išsiemancipuojama iš šio refreno posmų, ir darbo daina pasidaro ištisai poetinis kūrinys" (Bücher, *Arbeit und Rhythmus*). *Bücherio* vardas folklorininkų tarpe plačiai yra žinomas ir Tarybų Sąjungoje, ir buržuaziniame pasaulyje. Kai kurie jo teigimai nūnai gal ir yra kiek sensteléję, bet visumoj jo pažiūrų į darbo dainą ir jos ritmiką, šių pažiūrų esmė nūdien mažai kur besukelia prieštaravimų. Čia visų įdomiausia gal yra tai, kad net pats *A.N. Veselovskij*, nepriklausomai nuo Vakarų mokslininkų, priėjo tų pačių

išvadų, – dar 1898 metais rašė jisai: „Seniausiose dainose žymiausią vaidmenį vaidino ritmas, normavęs melodiją ir vystęs prie jos tekstą. Pastarojo vaidmuo, reikia manyti, iš pradžios buvo kuo menkiausias: tai buvo jausmažodžiai, emocijų reiškimas, keletas nereikšmingų beturiningų žodžių, takto ir melodijos reiškėjų..." „Ypač jautriai buvo išsivystęs jausmas ritmo, net kai melodijos nėra, – ritmo, reiškiamo bildenimu, pliaukšėjimu, arklio risčios pamėgdžiojimu, gyvulio balso sekimu" („Sinkretizm drevneišej poeziji"). Pagaliau tas pats Veselovskis, prisimindamas liaudies dainų minėtąjį „šuoliškumą", dar kartą pabrėžia, kad jis („šuoliškumas") galėtų būti paaiškinamas kaip liekana senovės amebėjinio dainų dainavimo ar net amebėjinio dainos susikūrimo. Savo išvadą jis reziumuoja: „Pasikartojimų chronologijai pažymėjome keletą momentų: senobinė choro dainuotė, choro ir vedėjo („zapievalo") ar vedėjų kaitaliojimasis, dviejų chorų kaitaliojimasis; antifonizmas esant dviem ar keletui dainininkų, pavienis dainos dainavimas..." „Visų seniausias dainavimas, susijęs su muzika ir veikslu, buvo chorinis, palikęs savo gilių pėdsakų ir kai kuriuose dabartinės poetikos reiškiniuose", – „ir dabar dar girdėti dainuojant senąsias epines dainas ir dainas žaismingo baladinio turinio. Jų charakteringas bruožas – priegaida, refrenas ir eilutės paėmimas iš vienos strofos į kitą" („Epičeskije povtorenija, kak chronologičeskij moment").

Šie plačiai žinomieji garbingųjų mokslininkų teigimai tenka čia priminti todėl, kad jie yra tokie, tarytum tyčia būtų buvę parašyti lietuvių liaudies dainom apibūdinti – ir visiškai teisingai! Arba: tarytum lietuvių liaudies dainos būtų buvusios tyčia sukurtos pagal Veselovskio ir Bücherio teoriją!

Veselovskis, beje, savo išvadas grindė daugiausia lyrinių dainų stebėjimu ir tik vėliau jas perkėlė į epinės poezijos sritį, o lietuvių liaudies daina – perdėm gi lyrinė!

Ir Veselovskis, ir kiti mokslininkai savo teigimam pagrįsti ieškojo medžiagos tolimuose amžiuose ir geografiniuose plotuose (net, pavyzdžiui, Senegalijoj!), o tuo tarpu lietuvių liau-

dies poezija XX amžiuje tebeturi visą jų teigimam pagrįsti reikalingą medžiagą!

11

Lietuvių liaudis savo eiliuotam dainuojamam kūriniui apibūdinti turi du terminu. Vienas jų – *daina,* – reiškia tą pat, ką rusų – *pesnia,* vokiečių – *Volkslied,* rumunų – *doina.* Tai yra daugiausia lyrinė daina, paskiro asmens ar choro dainuojama. Antras terminas – *giesmė.* Knyginėje literatūroje šiuo terminu paprastai žymima pamokomo ar religinio turinio eiliuoti kūriniai arba eilėraščiai, pasižymį pakiliu patetišku tonu, kaip himnai ar odės. Tautosakoj šis terminas turi savarankiškos prasmės. Suomių profesorius Dr. A.R. *Niemi,* drauge su lietuvių rašytoju A. Sabaliausku XX amž. pradžioje surinkęs seniausių lietuvių dainų variantus, įvade į rinkinį rašo: „Senos dainininkės skiria aiškiai *dainą* ir *giesmę,* – skirtumas yra įžymus, ir glūdi jisai ne tekste, bet visame dainuotės būde. Daina turi savo melodiją ir yra, kaip senaisiais laikais, vienu balsu dainuojama. Giesmės niekuomet vienas asmuo negieda. Giesmė turi dvi melodiji, kuri eina šalimais ir kontrapunkto dėsniais susijungia. Yra trejopų giesmių: a) gieda keturiesa, b) gieda triesa, c) gieda dviesa..." „Giesmėse viena moteriškė renka medžiagą ir vadinasi rinkėja arba užtarėja (*zapievalo, Vorsänger*), ir kita moteriškė visą laiką gieda vieną ir tą patį motyvą, kuris ir žodžiais, ir melodija skiriasi nuo užtarėjos motyvo, – ši pastaroji vadinasi giedotoja. Giesmės keturiesa giedamos daugiausia prie šokio, giesmės triesa – prie darbo, giesmės dviesa – apgiedant. Giesmėmis vadina ir sūpuoklių dainas, nors jas ir vienas žmogus tegieda. Melžiant („ridavimai") ir bandą ganant („raliavimai") dainuojamas dainas vadina ir giesmėmis, ir dainomis" (Suomių Mokslų akademijos leidinys, – *Annales,* Serija B, tomas VI).

Čia ir yra tai, ką Veselovskis turėjo galvoje, kalbėdamas apie amebėjinį dainavimą ir antifonizmą (rinkėją ir giedotoją!). Taip pat šis rinkinys duoda daug medžiagos refreno evoliucijai apibrėžti: giesmė-daina pradžioje susideda beveik išimtinai iš

neįprasmintų žodžių, betarpiškai jausmus teženklinančių, ritmą težyminčių; ilgainiui ima atsirasti vis daugiau prasmingų žodžių, neįprasmintų vaidmuo ima mažėti; neįprasmintieji žodžiai atsiduria refrene, kol juos ir iš ten išstumia prasmingieji.

Neįprasmintieji žodžiai pačioje dainoje-giesmėje ar refrene ne tiktai ženklina šokio ar dirbamojo darbo ritmą, – jie net imituoja garsą, kurį tas darbas sukelia. Pavyzdžiui, rateliu verpiant giedamos giesmės refrenas – tatatėla – lietuvio ausiai tai yra ratelio garso imitacija, – drauge tai yra ir dainos – *natūralinis ritmas.*

Šitokiu natūraliniu ritmu pasižymi daugybė dainų. Yra žinomos: pašukų, linarūčio, kūlimo (žinoma, kultuvais), rugiapjūtės, avižapjūtės, šienapjūtės (pjaunant ir grėbiant) giesmės, kviečių dainos; eilinės, jotinės, „maršai"; šoktinės, žaislinės, lopšinės, sūpuoklių dainos; maitinės, melžtinės, skalbtinės, staklinės, laivinės, apyninės, etc.; piemenų, naktigonių, vaikų ir pan. Liaudies sąmonė aiškiai skiria ritmo įvairybę. Šienaujant galima tiktai valioti, ganant – raliuoti, karves melžiant – riduoti (iš refrenų: valioi – valioti, ralio – raliuoti, rido – riduoti). Panašiai vyksta ir žaidimuose bei apeigose: joninėse – kupalioja, per Kalėdas – kalėdoja (kupalio – kupalioti, kalėda – kalėdoja...). Liaudis savo terminais apibūdina dainavimo ir ritmikos savybes. Ji sako ne tiktai: giedoti, dainuoti, pritarti, pridėti, atitarti, posmuoti, bet ir: lyruoti, somuoti, samatuoti, laskuoti, lakštuoti, tvaskuoti, talandruoti, tabaluoti, tralialiuoti, rinGuoti, lyguoti, raliuoti, riliuoti, uliuoti, oliuoti, liūliuoti, alguoti, ratuoti etc. Teisybė, daugumas šių terminų yra kilę iš neįprasmintų žodžių, dainuojamų refrenų. Bet tai reiškia, kad „beprasmiai refrenai" lietuvio dainininko muzikinei sąmonei turi didelės reikšmės, reikšdami jo jausmų daugybę atspalvių. Lietuvių kalba turi neaprėpiamą kiekį jausmažodžių, iš kurių visuomet galima padaryti veiksmažodį ar net daiktavardį, todėl tad liaudies poetinė kalba ir pasižymi ypatingu emocingumu, kitomis kalbomis nepasakomu.

Paukštis lietuvių kalboje visuomet tiktai *gieda,* niekuomet jis *nedainuoja.* Tai yra bendras visiem paukščiam pavadinimas. Bet

savo tarpe paukščių giedojimas labai skirtingas, – tam skirtingumui pažymėti liaudis turi pakankamai būdingų žodžių: žvirblis – čirškia, kregždė – čilba, vyturys – čiulba, gegutė – kukuoja, karvelis – burkuoja, lakštingala – suokia, tetervinas – ulbia, gulbė – ulduoja, gandras – klegnoja, zylelė – činkčioja, startelė – čikščioja, kielė – kivikčioja, tilvikas – klyra, slanka – pypčioja, griežlė – griežia, parplys – parpia, tutlys – tutna, baublys – baubia, volungė – klykia, čeklelė – čekšnoja, kurtinys – pakšnoja, gaidelis – gieda, riliuoja, antis – kvaksi, žąsis – girksi, višta – karkia, strazdas – rykauja, apuokas – vaitoja, pelėda – ūbauja, varlė – kvarkia, bitelė – zinzi, vapsva – zirzi, avižius – bimbia... Žirgas – žvengia, jaučias – mauroja, karvė – mykia, avis – bliauja, kiaulė – žviegia, ožka – mekena, šuva – loja, urzgia, cypia, katinas – miauna, murkuoja, šunyčiai – unkščia...

Kas veiksmas turi savo ritmą ir savo dainas, ir liaudis jas skiria, saviškai dainas klasifikuodama: giesmė, daina, dainuška, lojimas, sutartinė, rinktinė, paduotinė, tabalainė, pliauškinė, suoma, laska, uolia, ralia, etc.

Apskritai imant, lietuvių liaudies dainose vyrauja veiksminis natūralinis ritmas, – liaudis visa tai aiškiai skiria, – liaudis turi nelyginant savo „teorinę poetiką“, kuria eidama savo kūrinius apibūdina ir klasifikuoja.

12

Lietuvių liaudies poezija, paviršutiniškai žiūrint, atrodo tarytum tolydis prieštaravimas visam tautos istoriniam likimui, visom realiosiom laukujėm gyvenimo apystatom, visam „gyvenimo stiliui“, jeigu tiktai būtų leistina šis terminas šia prasme pavartoti.

Ką gi, – lietuvių liaudies dainų kūrėjas – vargo pelė – baudžiauninkas ar baudžiauninko palikuonis. Per ilgus šimtmečius jo gyvenimas buvo rūstus ir kietas, – baudžiauninkiško gyvenimo požymiai visiem gi žinomi. Lietuviui dar prisidėjo ir tautinis jungas, sklindąs iš bajorijos ir caro valdininkijos. Lietuvis per ilgus šimtmečius gyvena užsidaręs savyje, savo laukujėj

buity mažai tesikeisdamas, atsinešdamas tėvų protėvių palaikus, atsinešdamas ir išlaikydamas istorines tradicijas iš tos gadynės, kada jis dar nebuvo baudžiauninkas, o gal ir iš tų amžių gelmių, kurios istorijai yra sunkiai bepasiekiamos. Įpratęs vargą vargti, kiekvieną metą būdamas priverstas grumtis dėl teisės gyventi, kiekvieną mirksnį turėdamas budėti dėl savo paties ir savo šeimos buities sargyboje, išaugo jisai skeptiškas ir atsargus. Kiekvieną naujovę priima su nepasitikėjimu, kol ją priima – keleriopai jis ją turi patikrinti. Nepasitiki knygomis, nepasitiki laikraščiais, – iš amžių yra pratęs manyti, kad visa, kas eina iš miesto, iš apšviestūnų, – kad visa tai yra daroma ne jo naudai, – daroma jam apgauti ir išnaudoti. Užtat ypatingu atkaklumu jis gina senovę, – tai, su kuo jis yra jau apsipratęs, ką jau yra iš patyrimo išmokęs palenkti savo naudai. Šiokie ir panašūs atsiradę psichologiniai bruožai, toks savyje užsidaręs, savo vertybę jaučiąs kietas būdas, toks iš esmės liūdnas gyvenimas duoda pagrindo laukti, kad šitokiomis sąlygomis susikūrusi tautosaka taip pat bus rūsti ir kieta, racionali ir pilna skepticizmo, protinė ir praktiška, konkreti ir daiktinga. Tačiau tikrovėje, pasirodo, esama visiškai ko kito: lietuvių dainiškoji tautosaka pasižymi ypatingu lengvumu bei lakumu ir tokiu grakščiu švelnumu, kokio nežino jokia kita tautosaka pasaulyje. Šiuo žygiu lemiamą vaidmenį bene bus suvaidinusi pati lietuvių kalbos prigimtis, pasižyminti, tarp kita ko, neišsemiamu mažybinių ir meilybinių žodžių galimumu. Kaip žinoma, deminutyvas liaudies poezijoje, pavyzdžiui, slavų ar germanų, yra iš viso brangi gražmena. Tiktai berods juo toliau į šiaurę – juo mažesnis jų kiekis. Pavyzdžiui, skandinavų liaudies poezijoje juos pakeičia majestotiški epitetai. Lietuviai pietų šalies gyventojų bruožais nepasižymi, bet deminutyvų jų kalboje išliko aibių aibės. Jie liaudies lyrikai ir suteikia sunkiai apibrėžiamų ir konkretizuojamų grakštumo, švelnumo, lengvumo ir aukštai meniško naivumo. Liaudies dainininkas gali deminutyvus daryti beveik iš visų kalbos dalių. Apie daiktavardžius ir būdvardžius čia ir kalbėti nebetenka (pvz., būdvardžiai – baltas: baltutis, bal-

tutėlis, baltutelaitis, baltučiukas, etc.), – liaudis deminutyvus daro net iš prieveiksmių bei jausmažodžių. Pavyzdžiui, dainuojama: „Eisim, broleliai, namo", – čia „namo" – prieveiksmis; kitas dainuoja – „eisim namolio", – namolio yra jau deminutyvas. O kitas dainuoja dar nuostabiau: „Eičiau namo *namitužėlio*" arba net „Eikim *namučiu pasibardamučiu*", – tai jau yra visiškai rafinuota deminutyvo forma. Refrenai „rylia, rylia" arba „ai, da" virsta deminutyvais „rylia ryluži", „ai, da, ai duži", panašiai kaip ir rusų dainose yra: „oi, liuli-oi, liušenki liuli" arba „oi, lado, oi, laduški lado". Deminutyvai padaromi prikergiant atitinkamus formansus. Pavyzdžiui, motinai pavadinti pasidaro didelė daugybė meilybinių žodžių: mo-ti-na: -utė, -ušėlė, -užėlė, -ytė, -ėlė, -ušytė, -yn-užėlė, -užaitė, -ušaitė, -ulytė, -čiutė, (močiutė, tš = č), -čiutėlė, etc., etc.! Deminutyvo formoje vartojama ne tiktai objektas, apsprendžiamas daiktas, bet ir apsprendžiantis požymis, – vis tiek, bus jis daiktavardžiu ar būdvardžiu pasakytas: motinėlė užtarėjėlė ar seselė jaunuolėlė ir pan. Arba toks dainos trupinys: „Įjojo brolelis tėvelio kiemelin – pririšo žirgelį prie rūtų darželio": ištisa dainos strofa, iš šešių daiktavardžių – penki deminutyvai, pagrindinis trijų skiemenų veiksmažodis „įjojo" – nė vieno priebalsio!

Deminutyvas yra taip suaugęs su lietuvio galvosena, kad jis jį vartoja ir labai dideliem daiktam pažymėti. Pvz., didis *vandenėlis* (ežeras, jūra) lietuvio sąmonėj yra didesnis už didis vanduo, arba: aukštas *kalnelis* yra aukštesnis už aukštą kalną. Arba martelė nusiskundžia motulei: jis visą *mielą naktelę* prasidošijo, man kaseles betaršydamas. Kartais deminutyvais net piktai nusikeikiama: gi tu, *šėtonėli mieliausias*, kad tu kur nusprogtum!

Lietuvių kalbos kirčiavimo muzikalinės, lyg melodingos priegaidės bei gausus balsių vartojimas liaudies lyrikos švelnumą, melodingumą, skambumą itin sustiprina.

Daugumas poetinio vaizdavimo priemonių yra analogiškos, kaip ir kitų tautų tautosakoje, pavyzdžiui, palyginimai, pakartojimai, paralelizmai, ironijos priemonės... Kitos priemonės lietuvių liaudies poezijoje gal tik labiau išrutulotos, pavyzdžiui,

simbolika, specifiniai niuansuoti veiksmažodžiai, veiksmažodžiai su viduju objektu, emociniai veiksmažodžiai, specifinės metaforinės konstrukcijos, ypač gi onomatopoetika. Ir vis dėlto deminutyvai daro lietuvių liaudies poeziją nepakartojamu unikumu.

Šitokį lietuvių liaudies dainų laukujį švelnų skambumą atitinka ir vidujis taurumas.

Visoje lyrinėje tautosakoje vyrauja, žinoma, meilės tema, – „erotika". Bet koks jos kuklumas, koks santūrumas! Pačiose, tariant, meiliausiose dainose bernelis kviečia mergelę sėst jam ant kelių, esą – „tai mudu kalbėsim daug meilių žodelių", – ir viskas! Kalbėti meilieji žodeliai – aukščiausia erotinio impulso pasireiškimo forma, tariant, meilautinių svajonių įgyvendinimas! Žinoma, dainose įvyksta ir žinomoji „meilautinė nuodėmė", bet tiesiogiai dainoje ji yra pasakoma tik labai retai, išimtiniais atvejais. Paprastai ji yra pasakoma metaforiškai, ženklinama visiem žinomais simboliais: mergelė pametė rūtų vainikėlį, staiga pakilęs šiaurės vėjas jį nuo galvelės nupūtė, ar, dar švelniau, ryto raselė užkrito už vainikėlio, vainikėlis aprasojo, lino žiedelis už vainikėlio užkrito...

Lietuvio liaudies dainininko aukštą estetinį jausmą atitinka vidujis taurus moralumas. Gėrėjimasis ir grožėjimasis jam atrodo lyg ir visai analoginės sąvokos, viena nuo kitos neatidalomos, savo esme sutampančios. Senas tėvulis, perduodamas sūneliui aukščiausią gyvenimo išmintį, moko: „Sūnaitėli, žiūrėk tiktai, būk *geras*!" Motulė sūneliui lopšy dainuoja: „Auk didutis, būk *gerutis*!" Sąvoka *geras* jo ir jos sąmonėje aprėpia visa, kas žmogų padaro tauriu.

Lietuvis liaudies dainininkas savo dainose tarytum sąmoningai gyvendina tąjį idealą, kurį senieji graikai apibūdino prašmatnia formule: *kalos khagathos – gražu ir gera.*

I

AMŽIŲ PAUNKSMĖJ

Dainelė „Vai, žydėk, žydėk, balta obelėle", atsidūrusi visos dainų *Rinktinės* priešakyje, yra būdinga lietuvių liaudies poezijai ir forma – kompozicija, ir turiniu – ideologija. Forma – tipiškai dainiška, metaforiška. Tai yra pirmoji išsišakojusio paralelizmo dalis. Paralelizmo pirmasai narys, vaizduojąs gamtos gyvenimo reiškinį, tiek išaugo, kad virto savarankiška daina. Antroji paralelizmo dalis, vaizduojanti analogišką paralelinį žmogaus gyvenimo reiškinį, nuo susavarankėjusios pirmosios dalies atkrito. Tokiu būdu pirmoji paralelizmo dalis ir virto simbolinio žmogaus išgyvenimų vaizdavimu.

Dainininko, tiksliau, liaudies dainininkės, mergelės ar moters, gyvenimas toks sunkus ir liūdnas kaip tos varganos obelėlės – *sausos* be *lapelių*. Dainoje obelėlė šaukiama: „Vai, žydėk, žydėk..." Bet kaip jai „sausai, be lapelių" bežydėti, – kur gyvybinių jėgų berasti? Padėtis beviltiškiausia, gyvenimo tragizmas, atrodo, jau nebeišbrendamas. Ir vis dėlto dainelėje iš tojo tragizmo dvelkia toks jaudinantis optimizmas, tokia gyvybinė jėga, tokia gaji šilima, tokia – *valia gyventi*!

Sunkią valandą ne žmogus padės, bet pati prigimtis, tiksliau, natūralinės gyvybinės gamtos jėgos, šiuo atveju visa gaivinanti saulelė, nenuilstama varguolio palydovė, motulė užtarėjėlė, – ir obelėlė, nors ir sausa, nors ir be lapelių, saulaitės atgaivinta, vis tiek žydės! Ir lietuvis, darbo žmogus, kad ir kažkaip kartais jam būtų buvęs gyvenimas sunkus, – saulėtu žydėjimu, saulėta ateitimi jis vis tiek tikėjo ir tiki!

Kitos šio skyriaus dainos yra susijusios su lietuvių liaudies labiau ar mažiau tolima praeitimi. N 2, 3, 4 ir 6, 7, užrašytos iš dainininkų lūpų XIX amžiaus pradžioje, gal net XVIII amžiaus pabaigoje, išlaikė savo senybišką formą; XIX amžiaus viduryje, juo labiau jo pabaigoje, buvo mažiau bežinomos.

Jų turinys susiformavo religinių įsitikinimų pagrindu, bet jose atsispindi nebe ankstyvoji, primityvioji pagoniška religija, o jau žymiai išsirutulojusi, rodanti dainininkų aukštą kultūrinio išsirutulojimo laipsnį. Dievai yra jau įgavę išreljefintos antropomorfinės formos, gyvena jie savarankišku gyvenimu, nelyginant graikų dievai senajame Olimpe. Senosios dieviškosios hierarchijos viršūnėje, nelyginant Zeusas perkūninkas, „Zevs gromoveržec", sėdi Perkūnas, tasai dievų šeimos galva, teisėjas ir policininkas: Mėnuo, vedęs Saulę, sulaužė jungtuvinę priesaiką, įgudo slankiot pas gražuole Aušrinę, – ir Perkūnas jam už tokius darbus nuskėlė žandą: ir danguje visa, kaip žemėje! (N 2)

Saulės–Mėnulio vedybos nėra išimtinė lietuvių tautosakos nuosavybė. Šį motyvą žino ir mūsų artimesnių bei tolimesnių kaimynų tautosaka, tiktai mūsų tautosakoje jis išlaikė itin senybinę formą. Kitur jis pasidavė krikščionybės įtakai, susipynė krikščioniški ir pagoniški elementai, mūsų tautosakoje jis pasiliko „pagonas iki galo".

Visų „dangiškųjų", anot dainos, nelaimių kaltininkė – Aušrinė, Aurora, atitinkanti lotynų *Venus*, rusų denicą, ukrainiečių zorją, serbų danicą etc. Lietuviškajam motyvo variantui artimiausias yra latviškas, kuriame Saulė bara Mėnulį už neištikimybę. Mat Saulė su Mėnuliu buvę susitarę draugėj pakilti danguje, tik Mėnulis pavėlavęs, – jį sugundžiusi viliokė Aušrinė. Serbų variante jis patekėti pavėlavęs todėl, kad užsižiopsojęs bežiūrėdamas į didį stebuklą, – kaip viena našlelė pagimdžiusi karžygį Sekulą, kuris ketvirtą dieną po savo gimimo nujojo į savo dėdės Jankulo vestuves, pakeliui nukovė Lamiją (= angis-vilkolakis), pastojusią visus kelius, – iš jos vidurių išvadavo tris jos prarytus vestuvinius vežimus, – ir visą išvaduotąją publiką pakvietė į... savo paties krikštynas!

Saulės–Mėnulio vedybų motyvas šiaip slavų tautosakoje beturi antraeilės reikšmės. Dažniausia jis figūruoja paralelizme, – sudaro pirmąją paralelizmo dalį; po jo seka antroji paralelizmo dalis, pasakojanti įvykius iš žmogaus gyvenimo srities, pavyzdžiui, ukrainiečių tautosakoje – apie Marusios ir Ivasio

piršlybas. Savarankiškas, tikslus pasakojimas apie įvykusią dangiškosios šeimos tragediją dėl viliokės Aušrinės – Venus kaltės išliko tiktai lietuvių tautosakoje, – išlaikė pirminio mitinio pasakojimo formą.

O jau dainoje N 4 dangiški dalykai dar labiau suplakami su žemiškais, – visa tai pagrįsta labai sudėtinga metafora, labai senybiška simbolika. Žemiškajam pradui atstovauja čionai vainikėlis, tasai tradicinis mergelės nekaltybės simbolis, – tasai simbolis ir nūdien liaudyje tebėra gyvas: kai mergelė verkia dėl jo, vadinasi, įvyko „meilautinė nelaimė", – pats metas tekėti... Lygiai tas pat ir „danguje". Dainoje N 4 verkia dėl vainikėlio Saulės dukrytė, ir čia įvyko perkūniška teisdarybė. Aušrinė viliokė „svodbą kėlė", o Perkūnas permušė ąžuolą, o ąžuolas gi nuo nepamenamų laikų daugelio tautų lyrinėje tautosakoje – jaunikio simbolis. Aušrinė teka, Saulės dukrytė verkia dėl vainikėlio, o Perkūnas baudžia ąžuolą lygiai taip pat, kaip ir neištikimąjį Saulės vyrą – Mėnulį (daina N 2). Ąžuolas, matyti, aiškiai kaltas. Ir kaltės pobūdis visiškai aiškus: ąžuolo *kraujas* apšlakstė vainikėlį, tuo pačiu apšlakstė ir drabužius, ir taip apšlakstė, kad nė išskalbti nebegalima. Saulė savo verkiančią dukrytę beviltiškai guodžia: drabužėlius ji išskalbsianti ežere, kurian subėga devynios upės, išdžiovinsianti daržely ant devynių rožių ir dėvėsianti tąją dieną, kai spindės devynios saulelės, – vadinas, *niekuomet*, – vadinas, nustotoji nekaltybė niekuomet nebesugrįš!

Daina N 3, užrašyta XIX amžiaus viduryje, šiek tiek pakrikusios formos, jau senokai atitrūkusi nuo religinių apeigų, taip pat remias atsiminimais tų laikų, kada dievų garbei buvo kūrenama amžina ugnis, tam tikrų žynių pakurstoma, kad negestų, kada dar ožys buvo dievams atnašaujamas, nelyginant graikuose priešeschiliniais laikais.

Daina N 10, išlikusi šiek tiek pakrikusia forma (strofos jau supleišėjusios), vaizduoja vėl „dangiškų" ir „žemiškų" reiškinių maišatį. Šioje dainoje minimi mitiniai vardai: Žemynėlė, Žemyna, – deivė, žemė motina, o žiedekėlė, pavartota apozicijos tvarka, apibūdina Žemynos savumą: žiedų kėlėja, žydėjimo nešėja;

dainoje minima „Pakalnės šalis" – ne konkrečios vietos žymėjimas, bet iš viso tai yra paprasta *pakalnė* („dolina", „Niederung").

Užtat dainos N 14 ir 15 (užrašytos, à propos, jau XX amž.), operuojančios pagoniškomis sąvokomis, yra naujos formacijos. Čia pagoniškos sąvokos pavartotos *poetinių priemonių* tvarka, – jos čia beturi tos pat reikšmės, kaip pseudoklasikų poezijoje Apolonas, Mūza, Zeusas, Jupiteris, Pegasas etc. Pseudoklasikai senųjų graikų dievų buvimu nebetikėjo, bet vis dar giedojo jų žygius ir nuotykius. Tariamai senoviškos dainos N 14 ir 15 atsiremia naujoviškos žemdirbių šeimos santykiais, – figūruoja ir pati, ir vaikai, ir nesugyvenama uošvė... Šios dvi dainos patėko į senybinių dainų skyrių pabrėžti kontrastui tarp senybinių ir naujybinių dainų, tariant, tarp „originalo" ir „imitacijos".

Dainos N 11 ir 12 – būdingos savo istorinėmis reminiscencijomis ir tautosakiška pasaulėžiūra. Jos kalba apie Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio ir lenkų karaliaus Vladislovo *Vazos* (1632–1648) mirtį. Vladislovas Vaza, nors ir pasižymėjęs karo vadas, plačiose darbo žmonių masėse nebuvo populiarus. Jis patraukė liaudies dėmesį, mirdamas palyginti mažame Lietuvos miestuke, Merkinėje, ir gana varganomis aplinkybėmis. Šis provincijos gyvenimui nepaprastas įvykis liaudies dainininkui tiek teįdomus, kiek karaliai miršta, „kaip ir prasti žmonės", – ir nieko daugiau apie karaliaus karališkumą! [Liaudies dainininkas, gal net baudžiauninkas būdamas, jaučiasi esąs lygus su karaliumi savo žemiškoje kelionėje – jokio karaliaus „didybės" ar privilegijų pripažinimo, jokio prieš jį nusižeminimo! Šis demokratiškas žmonių lygybės jausmas yra taip gerai įsišaknijęs lietuvio darbo žmogaus dvasioje, kad lygiai ta pati „dainiška dvasia", kad net buržuaziniai poetai dainuodavo:

> Stiprus trinyti, kad ir nedryžas, –
> Kuo ne karalius, kas pina vyžas!]

Dainoje minimas *Šarūnas* – legendinis lietuvių liaudies padavimų herojus. Istorinių žinių apie jį kol kas nesurasta, jis išliko tiktai tautosakoje, daugiausia neeiliuotoje, visur jis minimas buvęs karalius (dainose kai kur ne Šarūnas, bet Saronas). Seniau

vardas, matyti, buvo toks populiarus, kad jis iš tikrinio pasidarė bendrinis. Šarūnas ėmė reikšti apskritai herojų karžygį. Liaudies epe ne kartą panašiai pasitaiko. Pavyzdžiui, rusų bylininių bogatyrių tarpe Ilja Muromcas yra pats žymiausias ir populiariausias. Jo asmeniui išaiškinti buvo padėta labai daug pastangų, bet vis dėlto iki šiol nesurasta Iljos Muromco vardo ir pavardės kilmei įtikinamo paaiškinimo. Dobrynios, Aliošos, Sviatogoro, Mikulos, Volgos, Sadko, Vaskos Buslajevo ir daugelio kitų bogatyrių genezio – daug kas išaiškinta. Surasta ir daug istorinių reminiscencijų, paaiškinančių jų charakterį. O dėl Iljos Muromco, nepaisant jo išimtinio populiarumo [pravoslavų cerkvė, bent Kijevo srity, laikė jį net šventuoju, yra išlikęs „dvasiškas" to šventojo aprašymas „žitije", jo garbei buvo švenčiama šventė – gruodžio 11 d.], nieko tikro, įtikinamo nesurasta. Panašus likimas ir Šarūno (= Sarono) lietuvių tautosakoj.

Daina N 13, išlaikiusi kai kurias senybines kalbos formas, siekia kovos su totoriais gadynę, kada dar žiobriai („zubr") Lietuvoje buvo, matyti, kasdienis reiškinys. N 14 – reminiscencija iš kovų su kryžiuočiais gadynės.

Daina N 5 atsiremia dar tolimesniais istoriniais prisiminimais. Joje lyg pro tamsias amžių miglas šmėkšo kovų su *normanais* griaudis. „Barzdoti vyrai, vyrai iš jūrių" ištaršė taikios mergaitės gyvenimėlį, – ištaršė atvykę tuo pat keliu ir tokiu pat būdu, kaip atvykdavo senieji normanų jūrų plėšikėliai...

Pagaliau N 9 šio skyriaus daina, turinti daugybę variantų, jau seniai patraukė mokslininkų dėmesį. Ji susideda iš dviejų skirtingos kategorijos dalių. I dalis – pirmos dvi strofos – tarptautinis pasakų motyvas, įsiskverbęs į daugelį skirtingo turinio ir paskirties dainų; antra dainos dalis – visos likusios strofos. Čia taip pat plačiai žinomas daugelio tautosakų motyvas. Jį, tarp kita ko, analizuoja tautosakos reikalų žinovas A. *Potebnia*. („Objasnenija malorusskich i srodnych narodnych pesen", Varšuva, 1887, p. 402–418). Jisai, nurodęs giminingus motyvus, pasitaikančius ukrainiečių, baltarusių, serbų, latvių dainose, šioje dainoje įžiūri gilių mitinių pradžiodalų. [Esą šitoks dainiškas

neigimas „nėr man močiutės,... nėr man tetužio,... etc." esąs tarytum mergelės *pasigyrimas* savo aukštąja dangiška gimine, – jos tėvai, sako, esą Saulė ir Mėnulis, o ji pati mažų mažiausia esanti Saulės dukrytė ar bent jos kokia pusseserė. Ne be pagrindo, A. Potebnios nuomone, ir latvių dainoje dainuojama: „Imki, broli, našlaitėlę – ji didingos giminėlės: dievas – tėvas, Laima – jos motutė, dievo sūnyčiai – jos broleliai..." Taip pat ir lietuviškos dainos herojinė esanti dangiškas padaras, atsiradusi iš Saulės sutuoktuvių su Mėnuliu. Paprastesnis dainos aiškinimas esą sumenkintų dainos vaizdingumą... Žinoma, tokio garsaus vyro, kaip A. Potebnia, toks sprendimas apie lietuvišką dainą itin maloniai kutena lietuvio savimylą. Bet... bet ką gi! – *Amicus Plato, sed magis amicus veritas est,* – didesnis draugas vis dėlto tiesa tebūnie. A. Potebnia kai šitokius dalykus rašė, buvo dar per daug susižavėjęs mitologine tautosakos aiškinimo teorija, ypač soliarine jos atžala, iš viso Max Müllerio jaunatvės lakiosios vaizduotės padariniais. Einant šia teorija, kiekvieną tautosakoje minimą aviną ar gaidį tektų apgyvendinti padangėse. A. Potebnia su Max Mülleriu taip ir daro: paprasčiausius gyvenimo reiškinius vis į padebesius tempia.]

Jeigu minimoje lietuviškoje dainoje ir būtų galima įžiūrėti šiokios tokios mitologinės liekanos, tai to paties nieku būdu nebūtų galima padaryti kitų dainų atžvilgiu, – dainų, į kurias pateko ta pati poetinė formulė: Saulė – motušė, Mėnuo – tėtušis, Žvaigždė – seselė, Sietynas – brolelis...

Šią poetinę formulę paprastai mini dainos, dainuojamos našlaitės vardu, neturinčios močiutės, tėtušio, neturinčios kraičio – dalelės: tokia ji jau vargšė vargšelė, kad nieko nebeturi! Visa jos paguodėlė – Saulelė, Mėnesėlis, – jie ir dalelę paskirsią, ir kraitelį sukrausią... Žemišku požiūriu – visa tai jau perdėm iliuzorinės vertybės! Ne tai našlaitėlei ir rūpi, ne apie tai ji ir svajoja!

Šie poetiškieji našlaitės neturto vaizdai rodo tiktai lietuvio valstiečio artimumą gamtai, pabrėžia tarytum bendrą žmogaus ir gamtos gyvenimą.

Obelėlė – sausa, be lapelių, – kaipgi ji žydės? Niekis! Saulelė

jai sukraus žiedelius! Našlaitėlė – tokia pat vargšė, kaip obelėlė – nieko ji neturi, – kaip jai begyventi?

Niekis! Saulelė – Mėnesėlis ją išgelbės iš visos nedalios!

Tai yra tradicinis lietuvių liaudies šviesaus, nepalaužiamo kūrybinio optimizmo pasireiškimas: niekis – visas sunkenybes nugalėsiu, vis tiek gyvensiu, vis tiek žydėsiu!

1

Vai, žydėk, žydėk,
Balta obelėle, –
Vai, žydėk, žydėk,
Sausa be lapelių!

Vai, kaip man žydėt,
Baltai obelėlei, –
Vai, kaip man žydėt,
Sausai be lapelių?

Vai, kas man supūs
Žaliuosius lapelius, –
Vai, kas man sukraus
Baltuosius žiedelius?

Vėjelis tai supūs
Žaliuosius lapelius, –
Saulelė tai sukraus
Baltuosius žiedelius.

2

Mėnuo Saulužę vedė
Pirmą pavasarėlį.
Saulužė anksti kėlės,
Mėnužis atsiskyrė.

Mėnuo viens vaikštinėjo,
Aušrinę pamylėjo.
Perkūns, didžiai supykęs,
Jį kardu perdalijo.

Ko Saulės atsiskyrei?
Viens naktį vaikštinėja!?
Aušrinę pamylėjai?
Širdis pilna smūtnybės.

Rė-27

3

Tu oželi, juodbarzdėli,
Auk, auk, auk!
Dievuks mūsų tavęs
Lauk, lauk, lauk!
Paupėly yr kalnelis,
Kur ugnelė kaip žvaigždelė
Dieną naktį
Smelk, smelk, smelk.
Ten Ruginis su Žvaginiu
Dievui ožius
Smaug, smaug, smaug.
Po rugpjūtį ir rugsėjį
Vesim tave, juodbarzdėli,
Ant to tai kalnelio –
Ant to tai kalnelio,
Kur Ruginis su Žvaginiu
Garbei – šlovei
Dievų mūsų
Ir tave pasmaugs –
Ir tave pasmaugs.

Ni-412

4

Aušrinė svodbą kėlė,
Perkūns pro vartus jojo,
Žalią ąžuolą permušė.

Ąžuolo kraujas varvėdams
Apšlakstė man drabužius,
Apšlakstė vainikėlį.

Saulės dukrytė verkiant
Surinko tris metelius
Pavytusius lapelius.

O kur, mamyte mano,
Drabužius išmazgosiu, –
Kur kraują išmazgosiu?

Dukryte mano jauna,
Eik pas tą ežeratį,
Kur tek devynios upatės.

O kur, mamyte mano,
Drabužėlius džiovinsiu, –
Kur vėjuj išdžiovinsiu?

Dukryte mano jauna,
Tame žaliam daržaty,
Kur aug devynios rožatės.

O kur, mamyte mano,
Drabužiais apsivilksiu, –
Baltuosius išnešiosiu?

Dukryte mano jauna,
Toj giedriojoj dienelėj,
Kad spįs devynios saulelės.

Rė-26, Nes-4

5

Dainuok, sesyte!
Ko nedainuoji?
Ko rymai ant rankelių?
Rankelės užrymotos?

Kur aš dainuosiu?
Kur linksma būsiu?
Yra darže iškada,
Daržely iškadužė!

Rūtos numintos,
Rožės nuskintos,
Lelijos išlakštytos,
Rasužė nubraukyta.

Ar šiaurys pūtė?
Ar upė tvino?
Ar Perkūnas atgriovė, –
Ugnies strėluže šovė?

Nė šiaurys pūtė,
Nė upė tvino,
Nė Perkūnas atgriovė,
Nė žaibas mušė, –

Barzdoti vyrai,
Vyrai iš jūrių,
Prie krašto leidant,
Į daržą kopiant,

Rūtas numynė,
Rožes nuskynė,
Lelijėles išlakštė
Ir rasužę nubraukė.

O ir aš pati
Vos išsilaikiau
Po rūtų pašakėle,
Po juodu vainikėliu.

Rė-77, Nes-48

6

O, vakar vakaratį
Prapuolė man avatė.
Ei, kas gelbės ieškoti
Mano vieną avatę?

Aš ėjau pas Aušrinę,
Aušrinė atsiliepė:
– Aš anksti ryt Saulelei
Turiu prakurt ugnelę.

Ėjau pas Vakarinę,
Vakarinė atsiliepė:
– Aš vakarais Saulelei
Turiu klot patalėlį.

Ėjau pas Mėnesėlį,
Mėnesėlis atsiliepė:
– Aš kardu perdalytas,
Smūtnas mano veidelis.

Aš ėjau pas Saulelę,
Saulelė atsiliepė:
– Devynias dienas ieškosiu,
O dešimtą nei nusileisiu.

Rė-81

7

Toj žvaigždelė rytmetėlė
Visą dangų išvaikščiojo,
Visą dangų išvaikščiojo, –
Prie mėnulio sustojo:

– Oi mėnuli, mėnulėli,
Oi, aš nūnai – tai prie tavęs;
Oi, aš nūnai – tai prie tavęs,
O jau rytoj – prie saulelės!

iba, 344

8

Miela Saulyte, Dievo dukryte,
Kur taip ilgai užtrukai?
Kur taip ilgai gyvenai,
Nuo mūs atstojusi?

Po jūrių, po kalnelių
Kavojau siratėles,
Sušildžiau piemenačius, –
Daug mano dovanėlių.

Miela Saulyte, Dievo dukryte,
Kas rytais vakarėliais
Prakūrė tau ugnelę,
Tau klojo patalėlį?

Aušrinė, Vakarinė:
Aušrinė ugnį prakūrė,
Vakarinė patalą klojo, –
Daug mano giminėlės.

9

Lėk vanagėlis
Per ežerėlį, –
Tam ežerėly
Verpetas sukos.

Pas tą verpetą
Rūtų darželis,
Tame daržely
Verkė mergelė:

Nėr man motušės
Kraiteliui kloti,
Nėr man tetušio
Dalelei skirti.

Nėr man sesatės
Vainikui pinti,
Nėr man brolačio
Lauku lydėti...

Saulė – motušė,
Saulė – motušė,
Saulė – motušė
Kraiteliui kloti.

Žvaigždė – seselė,
Žvaigždė – seselė,
Žvaigždė – seselė
Vainikui pinti.

Mėnuo – tetušis,
Mėnuo – tetušis,
Mėnuo – tetušis
Dalelei skirti.

Sietyns – brolelis,
Sietyns – brolelis,
Sietyns – brolelis
Lauku lydėti...

Nes-74, Da-84

10

Žemynėle, žiedekėle,
Kur sodinsiu rožių šakelę?
– Ant aukšto kalnelio,
Prie jūrių, prie marelių.

Žemynėle, žiedekėle,
Kur rasiu tėvą, močiutę,
Aš prastumta vargdienutė?
– Eik ant aukšto kalnelio,
Prie jūrių, prie marelių.

Iš rožių kelmačio
Užaugo didis medatis,
Šakos ant debesėlių, –
Užkopsiu ant debesėlio
Per tas rožių šakeles.

Ir sutikau jauną bernytį
Ant Dievo žirgyčio.
– Ai bernyti raitelyti,
Ar neregėjai tėvo, močiutės?

– Mergyte, mano jaunoji,
Eik į Pakalnės šalį, –
Ten tėvelis, močiutė
Sesytei svodbą kelia.

Nuėjus į Pakalnę:
– Labryt, labadien, tetuti!
Labryt, labadien močiutei!
Kam mane mažą prastūmėt
Į svetimus žmoneles?

Užaugau didė mergatė;
Vieną radau lopšytėlį,
Kur džiaugias kūdikėlis...

Bd-Rė-72

11

Viduje Merkinės
Stovi laškelė,
Toje laškelėj
Karaliūnas miršta.

Karaliūnas miršta,
Žodelį kalba:
– Tegul mato žmonės, –
Ir didis, ir mažas, –

Tegul mato žmonės
Ir maži vaikeliai,
Kaip miršta ponai
Ir Šarūnai – karaliai!

Krė-336

12

Skamba varpeliai,
Dega žvakelė,
Viduj Merkinėlės
Stovi lovelė.

Toje lovelėj,
Toje klevinėj,
Didis karaliūnas
Dievulio prašo:

– Dievuli mielas,
Dievuli aukščiausias,
Duok man sveikatėlę,
Didžiam karaliūnui.

Dievulis tarė,
Karaliūną barė:
– Oi tu karaliūnas,
Oi tu didžiausias!

Oi tu karaliūnas,
Oi tu didžiausias,
Už dūšelę savo
Melskis nogreičiausiai!

Tuoj pamatys žmonės
Ir maži vaikeliai,
Kad ir ant karalių
Yra karaliūnas! –

Kad ir ant karalių
Yra karaliūnas, –
Kad taip miršta ponai,
Kaip ir prasti žmonės!

Krė-337

13

Laukai žaliuoja, miškai puškuoja, –
Totoriai jojo, jodami kalbėjo:
– Gražūs yr dvarai čionai Lietuvoje,
Nes vyrai stiprūs, o žiobriai piktūs.

Kaip tuos vyrus pergalėt?
Kaip žiobreliai išnaikint?
Vyrai milžinai, žiobriai galinai, –
Nieks su jais nesigrumės!

Gana dūmoti, gana kalbėti, –
Marę perplauksi, uosį sulenksi,
Bet vyrų anų nei žiobrių –
Niekaip nepergalėsi!

Bi-20

14

Kad aš buvau jauns bernelis,
Kaipo medis žaliukėlis,
Aš turėjau tris žirgelius –
Šaunius smarkius lakūnėlius.

Vienas buvo juodas kaip sabalas,
Antras buvo margas kaip genelis,
O trečiasis mano lakūnėlis –
Anas buvo baltas kaip gulbelis.

Su marguoju svietą vandravojau,
Su juoduoju ant kryžiokų jojau,
Su baltuoju rudenėlį
Laksčiau pas mano mergelę.

Dabar vargus amžiutėlis, –
Nėra arklių, nėr mergelės, –
Dabar vienas čia raudoju, –
Badą-vargą linksminuoju.

Bi-21

15

Oi perkūne, perkūnėli,
Ko tu baladojies?
Ar neturi danguj vietos,
Kad taip ilgai nenustoji?

Ar supykęs ant pono Dievo?
Ar su savo žmona?
Ar su vaikais žaibais?
Ar su uošve vėtra?

Ponas Dievas sugrūmojo,
Ir perkūnas lyt nustojo,
Vaikai žaibai užsimerkė,
Uošvė vėtra pasitraukė.

Do-48

16

Mėnuo, mėnuo, mėnuolėli,
Dangaus šviesus dievulėli,
Duok jam ratą, man sveikatą,
Duok jam pilnystę,
Man perkūno karalystę!

Do-49

II

VARGŲ VARGELIAI

Visos trys (A, B, C) dainų šiame skyriuje kiltys pasižymi ideologiniu turiniu, nors kiekvienoje kiltyje ideologinės prielaidos šiek tiek skirtingos.

A KILTIS. Dainos ryškiai socialinio pobūdžio, baudžiauninkų dainos, vaizduojančios baudžiauninko ir dvarponio santykius. Visa dainų kiltis pavadinta bendru vardu *pelų duonelė*, pačios dainos žodžiais, – žodžiais, pakankamai ryškiai apibūdinančiais baudžiauninko skurdžiąją būklę. Kai žemdirbiui tenka valgyti pelų duoną – skurdo aukščiausias laipsnis. Bet iš dainų teksto matyti, kad valstietis baudžiauninkas priklausė nuo pono ekonomiškai, juridiškai, laukujai, o dvasia baudžiauninkas jautėsi pranašesnis už poną, – jis nuolat ir nuolat pasijuokia pono viduje menkysta.

Dainoj N 18 baudžiauninkai kremta „kietą pelų duoną", *skaidriame* šaltinėly pamirkydami, gaivinančią ugnelę pašal susikūrę, – net ir čia į tą skurdą įsiterpia šviesusai pradas, kuris tautosakoj paprastai simbolinamas *šaltinėliu* ir *ugnele.* Visame varge mieliausia varguolio bičiulė – saulužėlė, kuri vakarop pavargusi nakčiai leidžiasi *„aukso laivelin"*, o iš ryto – jau *linksmutėlė* keliasi aukštyn. Ir baudžiauninkas *jos* ilgis, – po trumputės vasaros nakties jis jau rūpinasi, kur saulutė taip *ilgai* užtrukusi. Patekėjo linksma saulutė – ir baudžiauninkas vėl jaučia viduje savo dvasios stiprybę, jis jau –

„Pasauly nebe vienas!" –

ir jo skurdo daina dvelkia stačiai gaivaline gyvybe!

N 20 savo pobūdžiu išsiskiria iš kitų liaudies dainų tarpo. Ji taip pat užrašyta XIX amž. vidury, dar prieš baudžiavos panaikinimą, iš liaudies dainininkų lūpų. Bet ji yra sudaryta pagal „knyginę" eilėdarą, matyti, jau kokio raštingo žmogaus – pusinteligenčio ar kokio profesionalo dainininko – kūryba. Tai parodo ne tik dainininko pastangos eiles rimuoti pagal „knyginės", ne tautosakinės, poetikos dėsnius, bet ir pavienės eilutės, turinčios net tam tikro publicistinio atspalvio, pavyzdžiui, „kad papūstų vakaris – *rasi,* būt' mum gerai", *„suveržtas* visas valsčius", *„Merga, kuri turi rankoj savo kvietką"*, „nuplėš mumis vargdienėlius, *kaip kokį Judošių"*... Be to, ir paduodamieji buities bruožai – vargu ar tikrąją baudžiauninkų buitį vaizduoja. Nurodoma esamos blogybės: visa šeima serga, laukiamas gydytojas neatėjo rytą ir per pietus, ateisiąs gal ir vakaras, kol gydytojo sulauksi... Ir antra konkreti blogybė: klebonai elgetoms leidžia elgetaut tiktai savo parapijoj; esą vos elgeta pateksiąs į kitą parapiją – tuojau jį gaudo, kad nedarytų konkurencijos saviškiams „po šventorių ir kermošių". Nuo visų kitų baudžiaviškų negerovių dainininkas atsipalaiduoja tik bendrais posakiais, nė kiek jų nekonkretizuodamas. Ir vis dėlto ši, aiškiai individuali, daina prigijo liaudies tarpe, ji buvo padainuota kaip sava, liaudies kūryba: jos bendras tonas atitiko liaudies nuotaiką, – ji ir baigias grūmojančiu revoliuciniu šūkiu: ateis diena, kada baudžiauninkai

išsilaisvins iš vergijos ir, eidami iš dvaro, ponus ir tijūnus velniop pasiųs – į pragarą varys! Ši daina – viena iš nedaugelio dainų, kurios baudžiavos temą traktuoja rimtu rūsčiu tonu, be paniekinamo atspalvio. Daugumoje baudžiauninkų dainų vyrauja kitas tonas. Pvz., N 21, 22, 23 – atsiremia nepalyginti žiauresnės buities pradmenimis. Bet dainininkas su savo mažybiniais bei meilybiniais terminais rūsčiausioje rimtyje ima ir šypteléja: maištingai pasmerkdamas baudžiavišką santvarką, juokias iš pono, tariant, pats „pasikelia į puikybę". N 24 – rūsčiu tonu smerkiama dvarininkų ištvirkavimas; N 25 – ta pati tema, tik daug lengvesnis tonas, atsirado grakšti šypsena: bajoras girdo jautį, o bernelis – žirgą (daug aukštesnė, tauresnė vertybė), mergelė meili tik su savo kilmės bernužėliu. Pagaliau N 27 – vėl ta pati tema, tik šypsena čionai daug platesnė ir kandesnė: ponas merguželei tiek pat tevertas, kiek ir molinis puodas! Nenuostabu, kad merguželė su tokia panieka žiūri į poną, – jis jai, be ašarų, nieko daugiau neduoda (N 19, 26). Mergelės pažiūros į poną ir jo piršlybų prasmę gal dar ryškiau atvaizduotos N 30, kur mergelė savo bernelio siųstiems piršliams ketino atiduot turimas gėrybes, sutikt juos kuo meiliausiai, bet užtat ant ponų siųstųjų piršlių, tariant, visus šunis iškarsianti!

N 28 – daina apeiginės, vestuvinės kilmės; dainos humoras – vestuvinis, „apdainuojamas" (žiūr. pastabas prie „Vestuvinių ašakėlių"). Į pajaunių, „pabrolių" („svotų", „brolių") valstiečių tarpą pateko miesčionis, miestelio bajorėlis, koks nusigyvenęs šlėktelė. Jis ir pateko *apdainuojantiems* pamergiams „ant liežuvio". *Apkalbėti* – neteisingai, pašiepiamai apie ką kalbėti, „pletkus" skleisti; panašios prasmės turi čionai ir terminas „apdainuoti". Lygiai kaip apkalbantis, taip ir apdainuojantis, mažai tesirūpina kalbų atitikimu tikrovei. Apkalbama tiktai „už akių", apkalbamieji žodžiai paduodami teisybės vardu, o apdainuojama „akivaizdoje", apdainuojamieji žodžiai nepretenduoja į teisybę, – jie tiktai akyse pašiepia. Ir šioje dainoje pašiepimo objektas – bajoriškumas, bajorystė; pašiepimas – pagrįstas ironizuojančia hiperbole, tokia būdinga lietuvių liaudies humorui.

N 29 daina sukomponuota, paviršutiniškai žiūrint, lyg ir pagal tautinę antitezę: „Paliokai (= lenkai) – palaidokai" ir „mergaitė – lietuvaitė". Tačiau šioje dainoje įžiūrėti bet kokį nacionalizmą, šovinizmą ar tautinį antagonizmą būtų visiškai klaidinga. Lietuvių tautosakoje kitatautis kartais yra pavaizduojamas blogai ar bent blogai apie jį pasisakoma ne todėl, kad jis yra kitatautis, bet todėl, kad jis iš tikrųjų yra blogas žmogus, klasinis priešas, engėjas, išnaudotojas, baudžiauninkų savininkas, svetimos pavergiančios valstybės atstovas. Sėdėję Lietuvos dvaruose lenkai – bajorai, lietuvio valstiečio akimis žiūrint, pasižymėjo itin menka morale, ši valstiečių pažiūra eina per visą lietuvių tautosaką. Paprastai dvarininkas, bajoras lietuvių valstiečiui ir yra lenkas, – šis terminas dažnai ir vartojamas ryškesnio socialinio pobūdžio dainose. Tačiau šioje, N 29, dainoje vartojama terminas ne „lenkai", bet „paliokai", – jis turi specifinės reikšmės. Lietuvių valstiečiai dar XX amžiaus pradžioje „paliokais" vadino 1863 metų sukilimo, lenkų organizuoto ir vadovauto, dalyvius. Ir visą sukilimą lietuviai valstiečiai vadino *paliokija*. Buvo sakoma: „per pirmą paliokiją", „per antrą paliokiją", „išėjo į paliokus", „per paliokiją aš jau buvau geras piemuo"... Kad ši daina remias prisiminimais iš antrosios ar net pirmosios „paliokijos", rodo tuomet plačiau žinomo piniginio vieneto minėjimas – talioro.

B KILTIES dainos susigiminiavo taip pat socialiniu ideologiniu pagrindu. Jos liečia nebe valstiečių ir dvarininkų santykius, bet valstiečių santykius savo tarpe, – vargingųjų valstiečių ir buožių. Gerieji savumai susikaupė vargingųjų pusėje. Pagrindiniai savumai, kuriais turi pasižymėti mylimi, trokštami mergelė ar bernelis, – meilumas bei darbingumas. Liaudies dainininkas tinginystės ir storžieviškumo, palaidumo ir žiaurumo organiškai nepakenčia, – tinginystė ir storžieviškumas jo akyse – bjauriausia nedorybė.

Lietuvio valstiečio akyse darbas įprasmina žmogaus esimą. Kad ir kaip būtų darbas rūstus, lietuvių liaudis dainose jį priima džiaugsmingai. Neatsitiktinai gi milžiniškoji mūsų liaudies

dainų dauguma yra *darbinės kilmės*! Liaudies dainininkas nepalyginamu meilingu švelnumu sako:

Pabėk, bareli,
Galan laukelio,
Kad pats nebėgsi –
Aš pavarysiu!

C KILTIES dainose atsispindi kai kurie *gėrio ir grožio* pažymiai. N 40 sako: „Žmogau, žmogeliau, duok bent saldumo savo broleliui, – tai žmogaus darbas", kitaip sakant, žmogau, būk vertas žmogaus vardo, būk *geras*, – gerumu išsiskirsi iš gyvulių tarpo. Mergelei laukujis bernelio grožis mažai terūpi, jai itin rūpi, kad jis tiktai būtų *mielas*, kad jis būtų meilus kalboje (N 43). Meilumas – būtinas gerumo elementas!

N 44–50 atsispindi grožio laukujė pusė, kaip liaudies dainininkas jį vaizduojasi. Pagaliau N 51 vaizduoja gerovės idealą. Klausučiai – didelis ilgas kaimas netoli Biržų; dabar eina pro jį plentas; ne taip seniai – ėjo dar vieškelis, pavasarį ir rudenį virsdavęs giliu purvynu. [Kaimo gyventojai valstiečiai turėjo daugumoje po 20–30 ha žemės. Žemė gera, „kvietinė".] Sekmadieniais pagal paprotį traukdavo į bažnyčią merginos – pėsčios, šeimos – važiuotos. Paprastai kinkydavo kuo eiklesnį žirgą į linginius vežimukus („kalmaškėlę"), kinkydavo „šoruosna" (pakinklas – be lanko), ir vieškely vykdavo savotiškos lenktynės – kas ką pralenks, kieno žirgas eiklesnis. Su pralenkimu važiuojant į bažnyčią buvo susijusi garbės sąvoka. Šitokią garbę bei gerovę ir vaizduoja daina N 51. Dainos melodija – plati, skardi, nuaidinti. Dainuojant jos aidas tarytum riedėte rieda per lygius laukus, ribuliuoja pašiliais ir kalneliais, kol užgęsta pakalnėlėse ...

A PELŲ DUONELĖ

17

Teka šviesi saulelė
Tamsiosna miglosna,
Ir nusileidžia saulelė
Juoduosna debesysna.

Dalia mano, dalelė –
Kaip miglota saulelė, –
Oi, vargely aš gimiau,
Vargely ir užaugau!

Oi, vargely aš gimiau,
Vargely ir užaugau,
Už vargo bernelio
Mergelė nutekėjau...

Krė-226

18

Kas ten būtų, kas dainuoja
Be saulytės vakare? –
Tai jie visi darbo žmonės,
Žiaurių ponų skriaudžiami!

Susikūrę sau ugnelę,
Šildos, kalbas vargdienėliai,
Kremta kietą pelų duoną,
Šaltinėly mirkindami.

Saulužėlė vakarėly
Leidos aukso laivelin,
O iš ryto linksmutėlė
Kyl iš laivo, skrend aukštyn.

– Saulužėle, per naktelę
Kur taip ilgai užtrukai?
– Už girelių, už kalnelių
Vargdienėlius raminau.

Do-369

19

Siuntė močiutė
Į svirną gulti:
– Ten tu saldžiai miegosi.

Dar neužmigau,
O ir pajutau:
Atein vyrai kaip vilkai.

Išvertė duris,
Surišo rankas, –
Veda mane į dvarą.

Veda į dvarą,
Sodin į krėslą,
Deda pančius ant kojų.

Ui, ui, ui, dievai,
Dievuliau mano,
Kas duos žinią močiutei?

Ju-784

20

Mes negalim apipiešti,
Nė išpasakoti,
Kad jau esame nuo ponų
Iš visur apstoti.

Serga mūsų visas kiemas,
Neatein daktaras,
Laukėm rytą ir ant pietų, –
Užtems ir vakaras.

Užtems mumis tamsi naktis,
Užpūs šalti vėjai, –
Kad papūstų vakaris –
Rasi, būt mum gerai.

Jau suveržtas visas valsčius,
Kaip paukštelis klėtkoj,
Arba merga, kuri turi
Rankoj savo kvietką.

Ubagėliai nabagėliai –
Savo parakvijoj,
Tai jie toliau negal eiti,
Nes klebonų bijo.

Gaudo anus po šventorių,
Gaudo po kermošių, –
Nuplėš mumis, vargdienėlius,
Kaip kokį Judošių.

O kas mumis čionai gelbės, –
Negu tu pats, ponai,
Parodydams meilę savo
Ir didę malonę?

Vai tu Dievai visagalis
Iš aukštybių savo:
Išvesk mumis iš kalinių –
Iš to didžio dvaro!

Vai, tas dvaras, tas pragaras,
Daug svieto vargina, –
Mumis, biednus vargdienėlius,
Kaip nor, taip kankina.

Kai mes eisim iš to dvaro –
Daug cūdų darysim:
Visus ponus ir tijūnus
Į peklą varysim!

Ju-209

21

Ateina ponas
Kai šėtonas,
O tijūnas –
Kai perkūnas.

Aš tą poną
Malte malčiau,
O tijūną
Grūste grūsčiau, –

Per sietą kaulelius
Išsijočiau,
Vėtrelė pelenėlius
Išnešiotų!

Ni-1376

22

Saulė nusileido,
Mėnuo patekėjo,
Pikto pono žmonelės
Namo ėjo.

Tijūnas – perkūnas,
Urėdas – šėtonas.
Ir patsai ponulis –
Tas pats velnias.

Kad aš būčiau vėtra –
Siaustyčiau, griaustyčiau, –
Tijūno galvelę
Sudaužyčiau!

Ni-1375

23

Kai aš ėjau per kluonelį,
Susitikau tijūnėlį, –
Man tijūnas nė žodelio:

Pasiėmė kuoką,
Pamuše kojelę –
Subyrėjo kauleliai.

Ni-1377

24

Ei, toli toli, labai toli
Penki broleliai šieną pjovė,

O aš, šeštoji sesytėlė,
Nešiau brolyčiam pusrytėlius.

Vienoj rankelėj pusrytėlį,
Antroj rankelėj abrūsėlį.

O aš sutikau tris bajorus,
Tris bajorukus, lenkų ponus.

Viens man atėmė pusrytėlį,
Antras atėmė abrūsėlį.

O šis trečiasis lenkų ponas:
– Eikš eikš, mergyte, laikyk žirgą.

Eikš, mergyte, laikyk žirgelį,
Ką tu norėsi, užmokėsim.

Jei tu prašysi šeštokėlius,
Mes užmokėsim auksinėlius.

Jei tu prašysi auksinėlius,
Mes užmokėsim dorėlėlius.

Jei tu prašysi dorėlėlius,
Mes užmokėsim dakotėlius.

O aš nelaikiau bėro žirgo,
Paleidau žirgą šilu bėgti.

O ir aš, jauna merguželė,
Aš greitai bėgau prie brolelių.

– Gerai, sesyte, kad nelaikei,
Gerai, jaunoji, kad nelaikei.

Dėkavok, mergužėle, Dievui,
Kad tu pribėgai prie brolelių.

Nes-387

25

Anksti rytą kėliau,
Vandenėlio ėjau, –

Ėjau, ėjau vandenėlio –
Didžiai nenorėjau.

Priėjau ežerėlį,
Radau bajorėlį.

– Pastatyk viedrelius,
Paguldyk naštelius,

Padėk, padėk, merguželė,
Jautelį girdyti!

Nestačiau viedrelių,
Neguldžiau naštelių –

Nepadėjau bajorėliui
Jautelio girdyti!

Anksti rytą kėliau,
Vandenėlio ėjau, –

Ėjau, ėjau vandenėlio –
Didžiai nenorėjau.

Priėjau ežerėlį,
Radau bernužėlį.

– Pastatyk viedrelius,
Paguldyk naštelius,

Padėk, padėk, merguželė,
Žirgelį girdyti!

Pastačiau viedrelius,
Paguldžiau naštelius –

Ir padėjau bernužėliui
Žirgelį girdyti!

Ni-1140

26

Kas per laikas, per gadynė,
Kad bajorai uliavojo, –
Kad bajorai uliavojo,
Mūs seselę priviliojo.

– Išveš tave, seserėle,
Už jūrelių, už marelių, –
Negirdėsi, seserėle,
Nė tėvelio dūsaujančio,
Nė močiutės graudžiai verkiant.

Nė močiutės graudžiai verkiant
Nė brolelių grajinančių, –
Nė brolelių grajinančių,
Nė seselių dainuojančių.

Tik girdėsi, seserėle,
Jūres marias ūžaujančias, –
Jūres marias ūžaujančias
Ir nendreles siūbuojančias.

Aukštais kalnais bevaikščiosi,
Juodas uogas berankiosi:
Aukšti kalnai – didi vargai,
Žemuogėlės – ašarėlės.

Do-267

27

Ėjo merga vandens
Su moliniu puodu.

Ir sutiko lenkų poną, –
Ir sukūlė puodą.

O tu, lenkų ponai,
Kam sukūlei puodą?

– Cit, neverk, mergele,
Mano miela širduže,

Aš tau duosiu tris skatikus
Už molinį puodą!

Man skatikų nereikėjo,
Tik man puodo to gailėjo.

– Aš tau duosiu dvi anti
Už molinį puodą!

Man tų ančių nereikėjo,
Tik man puodo to gailėjo.

– Aš tau duosiu dvi karvi
Už molinį puodą!

Man tų karvių nereikėjo,
Tik man puodo to gailėjo.

– Aš tau duosiu du žirgu
Už molinį puodą!

Man tų žirgų nereikėjo,
Tik man puodo to gailėjo.

– Aš pats būsiu tau už mielą,
Už molinį puodą!

O, kas mano do gražumas,
O, kas mano do dailumas:

Kad aš gavau lenkų poną
Už molinį puodą!

Ju-529

28

Šitą brolelį seniai pažinau,
Bajorėlį seniai pažinau:

Dvarelio, miestelio kiauleles ganė,
Bajorėlis kiauleles ganė, –

Kiauleles ganė, uodegas mazgė,
Bajorėlis uodegas mazgė!

Tarbas nešiojo, kaulus rankiojo, –
Bajorėlis kaulus rankiojo!

Sesulai nešė, pasogą krovė,
Bajorėlis pasogą krovė!

O ir surinko didį pasogą,
Bajorėlis didį pasogą:

Šimtą prūsokų, mašalų maišą,
Bajorėlis mašalų maišą!

29

O jūs, paliokai,
Didi palaidokai,
Jūs negausit lietuvaitės
Anei už taliorus, –
Jūs negausit lietuvaitės
Anei už taliorus!

Anei už taliorus,
Anei už du šimtus, –
Lietuvaitės mergaitės
Ant visų darbelių, –
Lietuvaitės mergaitės
Ant visų darbelių!

Muštuvėliais barška,
Pjautuvėliais džerška,
Kožną vieną bernelį
Žodeliais prakalba, –
Kožną vieną bernelį
Žodeliais prakalba!

30

Mergele mano,
Gegule mano,
Pasakyk, mergele,
Iš kur žmonių lauki?

– Pono piršlio iš Purplių,
Maršalkos iš Mantvilų,
O to savo bernužėlio
Iš svetimos šalelės.

Mergele mano,
Raiba gegužėle,
Pasakyk, mergele,
Kuo tu juos priimsi?

– Poną piršlį – varniena,
O maršalką – krankliena,
O tą savo bernužėlį –
Baltu viščiukėliu.

Mergele mano,
Raiba gegužėle,
Pasakyk, mergele,
Kuo tu juos užgersi?

– Poną piršlį alučiu,
O maršalką – girele,
O tą savo bernužėlį –
Žaliuoju vyneliu.

Mergele mano,
Raiba gegužėle,
Pasakyk, mergele,
Kur tu juos guldysi?

– Poną piršlį ant suolo,
O maršalką – po suolu,
O tą savo bernužėlį –
Naujoje laškelėj!

Mergele mano,
Raiba gegužėle,
Pasakyk, mergele,
Kuo tu juos užklosi?

– Poną piršlį pagaliais,
O maršalką – akmenais,
O tą savo bernužėlį –
Šiltais patalėliais!

Mergele mane,
Raiba gegužėle,
Pasakyk, mergele,
Ar toli juos lydėsi?

– Poną piršlį per trobą,
O maršalką – per slenkstį,
O tą savo bernužėlį –
Per didį dvarelį!

B TURTAS IR MEILĖ

31

Vargo mergelės meilingi žodeliai,
O kuri turtinga – kaip eglė šakota.
Vargo bernelio meilingi žodeliai,
O kuris turtingas – kaip ežys kuprotas.
Ni-473

32

Oi, kas sodai, tie sodeliai,
Kada žydi, kada ne!
Oi, kas bernai, tie berneliai,
Kada myli, kada ne!

Oi, kas merga, toj mergelė,
Kad igvėlai uliavoja!
Teko mergai sarmatėlė –
Pradėj gailiai verkti!

– Oi, tu neverk, mergužėle,
Nedėlėlės ankstų rytą
Bus sveteliai pas tave –
Imsiu tave in save.

– Tai netiesa, bernužėli,
Tai netiesa, raitužėli, –
Tu turtingas, o aš biedna,
Tai neimsi tu manęs.

Tu turtingas, o aš biedna,
Tai neimsi tu manęs;
Tu negražus, o aš graži –
Nemylėsiu aš tavęs!
Krė-1/4

33

Mergyte jaunoji,
Ką sudūmojai,
Kad vargo bernelį
Pasidabojai?

– Turtuolis bernelis
Šalia stovėjo, –
Man jojo veideliai
Dagiu dygėjo.

Vargdienis bernelis
Šalia stovėjo, –
Man jojo veideliai
Žėrėt žėrėjo.

Turtuolio bernelio
Laukas neartas,
Varguolio bernelio –
Ir užakėtas.

Turtuolio bernelio
Jaučiai samdyti,
Vargdienio bernelio –
Paties auginti.

34

Oi, ariau, ariau
Juodą dirvelę, –
Baltos liepos žagrelė,
Klevinė pažagrėlė.

Palaužiau žagrę
Ir pažagrėlę, –
Nepaverčiau širdelės
Į turtuolio mergelę.

Oi, tik paverčiau
Savo širdelę
Į varguolę mergelę,
Į jos sunkią buitelę.

Oi, audžiau, audžiau
Tankias drobeles, –
Sausos nendrės skietelis,
Klevinė šaudyklėlė.

Perlaužiau skietą
Ir šaudyklėlę,
Nepaverčiau širdelės
Į turtuolį bernelį.

Oi, tik paverčiau
Savo širdelę
Į vargelio bernelį,
Į jo sunkią buitelę, –

Kuris pupratęs
Vargelį vargti
Iš mažanų dienelių –
Ant svetimų rankelių!

35

Pakalnėj, pakalnėj saulytė tekėjo,
Pašily mergytė linus ravėjo;
Turtuolio sūnelis prieg šal' stovėjo,
Su vargo mergele žodį kalbėjo.
Sena močiutė keliu eidama
Ir savo sūnelį graudžiai bardama:
– Sūneli, vaikeli, ką sudūmojai,
Kam vargo mergelę pasidabojai?
– Motule, širdele, kad nėra tokios
Nė Vilniaus miestely, nė mūs kaimely:
Mėlynų akelių kaip žvaigždytėlių,
Raudonų veidelių kaip obuolėlių,
Geltonų kaselių kaip valaknėlių,
O pati mergelė – kaip lelijėlė.

iba,6

36

Broleli manas, sakalėli,
Neimk mergelės miesčionkėlės, –
Neimk mergelės miesčionkėlės:
Ji anksti gulas, vėlai kelias!
Ji anksti gulas, vėlai kelias,
Ji storai verpia, retai audžia!
Ji storai verpia, retai audžia,
Ji išbaltina rūdymuose!
Ji išbaltina rūdymuose,
Ji išdžiovina patvoriuose!

Broleli manas, sakalėli,
Imki mergelę lelijėlę,
Kaimo mergelę darbininkę:
Ji vėlai gula, anksti kelias!
Ji vėlai gula, anksti kelias,
Ji plonai verpia, tankiai audžia!
Ji plonai verpia, tankiai audžia,
Ji išbaltina šaltiniuose!
Ji išbaltina šaltiniuose,
Ji išdžiovina dobiluose!

iba,34

37

Barė mane motulė
Per nedėlios rytelį.

Nebark, nebark manęs, motule,
Per nedėlios rytelį.

Atsikelsiu anksti rytelį,
Sušukuosiu galvelę,

Sumastysiu gelsvą kaselę,
Nusipinsiu vainikėlį.

Neduok, neduok manęs, motule,
Už turtingo bernelio:

Laukai krantuoti, rugiai dirsuoti.
Parugėmis dagynai.

Oi, tik nuduok mane, motule,
Už vargdienio bernelio:

Laukai lygūs, rugeliai gryni,
Parugėmis beržynėliai.

Tame beržyne, tame ąžuolyne
Strauja upelė teka!

Krė-88

38

Vai, kai aš ėjau
Per didį kiemelį,
Pro turtuolio langelį, –
Netrinksi staklelės
Nė plonos drobelės,
Nė jovarų šaudyklėlės, –
Mergelė tinginėlė.

Vai, kai aš ėjau
Per didį kiemelį,
Pro varguolių langelį, –
Tai ūžia staklelės
Ir plonos drobelės,
Ir jovarų šaudyklėlės, –
Mergelė audėjėlė.

– Ko užsipuolei,
Jaunas berneli,
Ant varguolio dukrelės,
Ant vargo mergelės?
Reikėjo pamilti
Ant turtuolio dukružėlės,
Ant turtingos mergelės!

Anksti rytužį
Vis po patalėlį,
O vėlai vakarėlį
Vis po karčemėlę, –
Turtuolio dukrelė –
Tai turtinga merguželė
Būtų tau martelė.

– Mesčiau turtelius
Į gilų vandenėlį,
Į juodą purvynėlį, –
Puolei į širdelę
Vargdienė mergelė,
Puolei širdin, merguželė,
Mergele audėjėle!

Kal-429

39

Už marelių, už mėlynųjų
Siūbavo liepelė žalia be vėjo.

Siūbavo liepelė žalia be vėjo, –
Ten vargo mergelė linelius ravėjo.

Ten vargo mergelė linelius ravėjo,
Turtuolio sūnelis prie šalies stovėjo.

Turtuolio sūnelis prie šalies stovėjo,
Su vargo mergele žodelį kalbėjo:

– Mergele mano, balta lelijėle,
Ar eisi už manęs, ar būsi tu mano?

– Berneli manas, šidorėli manas,
Tu nesijuoki iš vargo mergelės!

Tu nesijuoki iš vargo mergelės,
Iš vargo mergelės, baltos lelijėlės!

Vargo mergelė kalne rugius pjovė, –
Turtuolio mergelė karčemoj gėrė.

Vargo mergelė tris kapas supjovė –
Turtuolio mergelė tris dvarus pragėrė!

Vargo mergelė prisipjovus dainuoja,
Turtuolio dukrelė prasgėrus dejuoja!

Krė-80/2

C TIKROVĖ IR SVAJONĖ

40

Vilkas vilkelis,
Medinis paukštis,
Išeit iš girios
Ant ganyklėlės, –
Plėšia veršelį
Ir kumeluką, –
Tai savo darbas.

Lapė lapelė,
Mēdinis paukštis,
Slenka iš girios
Į prievartėlę, –
Pjauna sugauna
Žąsį, vištelę, –
Tai savo darbas.

Blusa bluselė,
Smilus paukštelis,
Siurbia kraujelį, –
Auštant aušrelei
Melžti karveles
Budin mergeles, –
Tai savo darbas.

Bitė bitelė,
Medinis paukštis,
Birbia šilely, –
Gel į pirštelį,
Veidą, auselę,
Duod ir medeliaus, –
Tai savo darbas.

Žmogau žmogeliau,
Regėk bitelę!
Gana tu geli
Širdy širdelėj!
Duok bent saldumo
Savo broleliui, –
Tai žmogaus darbas!

Nes-19

41

Vainikėliai žali,
Aš mergelė graži, –
Dievas žino, o aš nežinau,
Kam aš jauna teksiu!

Ar aš dvarokėliui,
Ar aš bajorėliui,
Ar aš teksiu tam berneliui,
Lauko artojėliui?

Anei dvarokėliui,
Anei bajorėliui,
Tik aš teksiu tam berneliui,
Lauko artojėliui!

Katras moka arti
Ir šienelį pjauti, –
Tai tam, tai tam bernužėliui
Aš mergelė teksiu!

42

Ant kalno rugiai,
Sode obuoliai,
Ten ieškojo, ten klykojo
Močiutė dukros.

Eik, dukra, namo,
Jaunoji, namo,
Žada tave tėvulėlis
Už turtuolio duot.

– Nė aš eisiu namo,
Nė tekėsiu už jo,
Prastas darbas turtuolėlio:
Pinigai rankoj!

Eik, dukra, namo,
Jaunoji, namo,
Žada tave tėvutėlis
Už kurpiuko duot.

– Nė aš eisiu namo,
Nė tekėsiu už jo,
Prastas darbas kurpiukėlio:
Ylelė rankoj.

Eik, dukra, namo,
Jaunoji, namo,
Žada tave tėvutėlis
Už bajoro duot.

– Nė aš eisiu namo,
Nė tekėsiu už jo;
Prastas darbas bajorėlio:
Kardelis rankoj.

Eik, dukra, namo,
Jaunoji, namo,
Žada tave tėvutėlis
Už artojo duot.

– Tai aš eisiu namo,
Tai tekėsiu už jo, –
Gražus darbas artojėlio:
Arklelis rankoj!

Nes-196

43

Tas bijūnėlis,
Tas šimtlapelis,
Ne taip skaniai kvepėjo,
Kaip jis gražiai žydėjo.

Tas bernužėlis,
Tas raitelėlis,
Ne taip gražus žiūrėti,
Bile meilus kalbėti.

Nes-110

44

Ant tų kalnų kalnužėlių
Margasis dvarelis,
Tame margame dvarely
Sėd senas tetužis.

Sėdėdamas, rymodamas
Augino sūnelį, –
Kad ir mažą paauginsiu,
Puikiai parėdysiu.

Pirksiu savo sūnužėliui
Juodbėrį žirgelį,
Prie juodbėrio žirgužėlio
Šilko kamanėles.

Prie šilkinių kamanėlių
Tymužį balnelį,
Prie tymužio balnužėlio
Sidabro kilpeles.

Prie sidabro kilpužėlių
Aukso pentinėlius, –
Tai bus mano jauns sūnelis
Puikiai parėdytas!

Nes-35, D-86

45

O, žinau, žinau,
Ale nesakau,
Kur aug mano bernužis.

O, aš pažinau
Savo bernužį
Tarp šimto artojužių.

Nauja žagrelė,
Šėmi jaučužiai,
Plieniniai noragėliai.

O, aš pažinau
Savo bernužį
Tarp šimtų pjovėjužių.

Mano bernužio
Šviesus dalgužis,
Naujas dalgkotužėlis.

O, žinau, žinau,
Ale nesakau,
Kur aug mano mergužė.

O, aš pažinau
Savo mergužę
Tarp šimtų audėjužių.

Naujos stakliužės,
Plona drobužė,
Sidabro šaudyklėlė.

O, aš pažinau,
Savo mergužę
Tarp šimtų grėbikėlių.

Naujas grėbližis,
Baltas rūbužis,
Sidabro žiedužėlis.

Nes-103

46

Kad aš turėtau
Nuo tėvulio valelę,
Aš pasistatytau
Ant dvarelio klėtelę.

Aš pasistatytau
Ant dvarelio klėtelę,
Aš išsikirstau
Klėtelėj langelį.

Aš išsikirstau
Klėtelėj langelį,
Aš pasižiūrėtau
Į pūdymo laukelį.

Aš pasižiūrėtau
Į pūdymo laukelį,
Ar gražiai aria
Bernelis pūdymėlį.

Ar gražiai aria
Bernelis pūdymėlį,
Ar gražiai neša
Šilkų botagėlį.

Ar gražiai neša
Šilkų botagėlį,
Ar gražiai eina
Palšieji jauteliai.

Tai gražiai aria
Bernelis pūdymėlį,
Tai gražiai neša
Šilkinį botagėlį.

Tai gražiai neša
Šilkinį botagėlį,
Tai gražiai eina
Palšieji jauteliai!

Do-99

47

Kur tiktai vienas sūnelis, –
Ten tiktai viena stainelė,
Ir toj nepilna žirgelių.

Kur penki, šeši sūneliai, –
Ten penkios, šešios stainelės,
Ir visos pilnos žirgelių.

Kur tiktai viena dukrelė, –
Ten tiktai viena skrynelė,
Ir toj nepilna drobelių.

Kur penkios, šešios dukrelės, –
Ten penkios, šešios skrynelės,
Ir visos pilnos drobelių.

Do-273

48

Už jūrių, už marių,
Už Dunojėlio,
Siūbavo liepelė
Žalia be vėjo.

Siūbavo liepelė
Žalia be vėjo,
Vaikščiojo mergelė
Kaip lelijėlė.

Vaikščiojo mergelė
Kaip lelijėlė,
Veidelių raudonų
Kaip obuolėlių.

Veidelių raudonų
Kaip obuolėlių,
Akelių mėlynų
Kaip žiburėlių.

Akelių mėlynų
Kaip žiburėlių,
Kaselių geltonų
Kaip valaknėlių.

Atjoja bernelis
Per lygų lauką,
Atneša žiedelį
Ant baltų rankų.

Vai tu, bernužėli,
Vai tu, raitužėli,
Vai, kam tu vilioji
Mane mergelę?

Ne savo žirgeliu
Pas mane joji,
Ne savo žiedelį
Man dovanoji.

Brolelio žirgeliu
Pas mane joji,
Sesulės žiedelį
Man dovanoji.

Vesk bėrą žirgelį
Į pūdymėlį,
Mesk aukso žiedelį
Į rūdymėlį.

Tai žvengia žirgelis
Po pūdymėlį,
Rūdija žiedelis
Į rūdymėlį!

Krė-12/3

49

Vai tu, mergele,
Tu jaunoji,
Ar eisi už manęs
Dvaronėlio?

Pas mus kalneliai
Alavėlio,
O smiltynėliai –
Sidabrėlio.

Kur tie kalneliai
Alaviniai,
O smiltynėliai –
Sidabriniai?

Teka upelė
Žalio vyno,
Iš kraštų taisos
Žali šilkai.

Kur toj upelė
Žalio vyno,
Kur iš kraštų taisos
Žali šilkai?

Iš kraštų taisos
Žali šilkai,
Per vidurį verčias
Balti perlai.

Iš kraštų taisos
Žali šilkai,
Per vidurį verčias
Balti perlai?

Per vidurį verčias
Balti perlai,
Geltonu aukseliu
Dugnas lietas.

Per vidurį verčias
Balti perlai,
Geltonu aukseliu
Dugnas lietas?

Pas mus akmenėliai
Sidabriniai,
O tiltužėliai –
Misinginiai.

Oi, kur akmenėliai
Sidabriniai,
Kur tiltužėliai
Misinginiai?

Važiavau mylią,
Jau ir kitą,
O jau ant trečios
Ir sustojau.

Oi tu, mergele,
Tu kvailoji, –
Pas mus kalneliai
Smiltynėlio.

Pas mus kalneliai
Smiltynėlio,
Pas mus upelė
Šaltinėlio.

Teka upelė
Šaltinėlio,
Dugnelis lietas
Gelsvu žvyru.

Iš kraštų taisos
Žali maurai,
Per vidurį verčias
Baltos smiltys.

Pas mus akmenėliai –
Titnaginiai,
O tiltužėliai –
Ąžuoliniai.

Krė-11/33

50

Bijūnėlis žalias,
Bijūnėlis gražus,
Bijūnėlio žali lapai,
Raudoni žiedeliai.

Iš šaknelių rausiu,
Į kvietkelį dėsiu,
O aš savo bijūnėlį
Su savimi vešiu.

Mergužėle mano,
Lelijėle mano,
Kad tu nori šalin eiti.
Begi moki austi?

– Bernužėli mano,
Dobilėli mano,
Aš neturiu motynėlės,
Nėr kam pamokinti.

Mergužėle mano,
Lelijėle mano,
Audė kieme audėjėlės,
Dėl ko nežiūrėjai?

– Bernužėli mano,
Dobilėli mano,
Maža buvau – neišmaniau,
Dėl to nežiūrėjau.

Mergužėle mano,
Lelijėle mano,
Čiulba girioj du paukšteliu, –
Kas juodu mokino?

– Bernužėli mano,
Dobilėli mano,
Šalna šalo, rasa krito –
Tai juodu išmokino.

J-Sv-Bi-72

51

Per Klausučių ūlytėlę,
Čiud riud, ra la la,
Bridau gilų purvynėlį,
Oi, kuka, o lia lia!

Kad ir gilus purvynėlis,
Čiud riud, ra la la,
By tik graži panytėlė,
Oi, kuka, o lia lia!

Panytėlė, eik už manęs,
Čiud riud, ra la la,
Užlaikysiu gražiai tave,
Oi, kuka, o lia lia!

Neisi pėsčia į bažnyčią,
Čiud riud, ra la la,
Nepriplūksi sau kojyčių,
Oi, kuka, o lia lia!

Kalmaškėlėn ant resorų,
Čiud riud, ra la la,
Kinkys' juodbėrį ant šorų,
Oi, kuka, o lia lia!

Į bažnyčią vis važiuota,
Čiud riud, ra la la,
Šimtą kartų išbučiuota,
Oi, kuka, o lia lia!

Visas tavo bus darbelis,
Čiud riud, ra la la,
Laistyt ant langų kvietkelius,
Oi, kuka, o lia lia!

Laistyt ant langų kvietkelius,
Čiud riud, ra la la,
Supti ant rankų sūnelį,
Oi, kuka, o lia lia!

III

SUNKIEJI DARBELIAI

Sunkieji darbeliai – dainos, susijusios su kuriuo nors darbu ar veiksmu, pasižyminčios, tariant, „natūraliniu ritmu". Šio skyriaus dainos visų labiausiai nukenčia, atitraukiamos nuo melodijos, dainų tekstai čia dažnai menkai tepajėgūs; dažnai jie ir su darbu palaiko tiktai formalius ryšius. Dažnai esti: prasideda daina kokia darbine strofa, o toliau – jau ji rutulojasi savarankiškai, pagal dainininko nuotaiką ir fantaziją, – daina savo raidoje, žodinės medžiagos atžvilgiu, su darbu gali jau nieko bendra nebeturėti. Visas jos ryšys su darbu – melodija. Tos darbinės melodijos žodiniai reiškėjai dažnai yra tiktai „neįprasminti", refreniniai sangarsiai, ypač balsių kuri nors sandora. Šie refreniniai sangarsiai lietuvio ausiai paprastai teturi vaizduojamos reikšmės (*onomatopoetica*), bet kitos kalbos žmogui jie, kaip neatitinką kitos kalbos „dvasios", mažai ką tepasako.

A KILTYJE („darbo giesmės") – choro giedamos giesmės, dviesa, triesa ar keturiesa, atitrūkusios nuo vieno konkretaus darbo, – giedamos prie įvairių darbų.

Šios kilties pradininkė, N 52, pati savaime būdama lyrinės kūrybos šedevras, yra itin būdinga mūsų tautosakai – ir kompozicijos, ir vaizdavimo priemonių panaudojimo atžvilgiais. Ji yra tiek suaugusi su lietuvių valstiečio galvosena ir pasaulėjauta, kad ji yra giedama ne tik prie įvairių darbų, bet ir kitokiomis progomis, pavyzdžiui, alų geriant.

N 70, išlaikydama kai kurias senybines kalbines formas, atspindžiaudama gyvenamus giminių santykius, išsiskiria kompozicijos nuosakumu ir idėjiškumu. Tačiau daugumas šios kilties dainų pasižymi savo pradžiaprade dainiška medžiaga, vaizdagarsiais (*onomatopoetica*), pavaizduojančiais paties darbo proceso sukeliamuosius garsus. Šiose giesmėse „įprasmintieji žodžiai" – tarytum smuikai orkestre, vedantieji melodiją, o vaizdagarsiai – tarytum „orkestravimo priemonės", dūdos ir „basetlijos", smuikam pritariančios. Melodija – įprasmintasai tekstas – srovena savo vagele, o ją apsupa, lydi, „neša" įvairiagarsiai, įvairiaspalviai „balsų instrumentai", – lydi garsai, kuriuose vyrauja plačiaskambiai balsiai. Pati įprasmintųjų žodžių sandora, einanti orkestrinės melodijos vedėjo pareigas, – toji sandora pasižymi itin grakščiu primityvumu, tokiu jaudinančiai vaiskiu, tokiu perregimu, – stačiai mocartiškai žydriu skaidrumu! Ji parodo, kad ir paprasčiausiomis priemonėmis galima kurti šedevrai.

Ypatingo dėmesio tektų dar atkreipti į giesmę N 56. Jos primityviškai vaiski kompozicija, jos darbinis ritmas, jos vaizdagarsiai, jos antifoninis giedojimo būdas – visa tai parodo, kad ši giesmės forma yra pirminė, vos užgimusi, vidujės raidos ūgio neišgyvenusi, kad ji tebėra savo didžiojoje jaunatvėj. Tačiau jos melodijos vedėja – eilutė „siuntė mane motinėlė int upelį vandenėlio" sudarė pagrindą savarankiškai itin plačiai paskliduslai dainai: „Siuntė mane motinėlė į jūreles (ar Dunojų) vandenėlio", – ši daina yra tiek išsirutulojusi ir ištobulėjusi, tiek atitrūkusi nuo vaizdagarsių, kad iš jos teksto sunku net beįtarti jos darbinę kilmę, – jos kiti, jau savarankiški, variantai sąmoningai atsidūrė kituose šios *Rinktinės* skyriuose.

B KILTYJE *naminių* darbų giesmės apie verpimą ir malimą (rankinėmis girnomis). Šios kilties giesmės, susijusios su vienu konkrečiu darbu, savo esme labai gimingos su A kilties giesmėmis. Pavyzdžiui, N 73 – choralas, giedamas verpiant, o refrenas „tatatėla" – aiški ratelio garso imitacija, teisingiau: ratelis dalyvauja choralinėje muzikoje, einąs pritariamojo instrumento

pareigas. N 74 – itin būdingas darbinis choralas, pagrįstas dar būdingesniu tautosakišku humoru; N 75 – vaiskus primityviškas darbinių choralų šedevras.

Itin pamokomas dainų raidos ir iš viso jos gyvenimo pavyzdys – girninė, malimo daina.

1911 metais „Aušrinė" N 1 įdėjo užrašytą iš liaudies dainininko lūpų tokią dainą:

1) Oi, liūdo, liūdo
Širdelė mano
Per visą rudenėlį.

2) O ką pajautė
Širdelė mano?
Bernelį tinginėlį!

3) Einu per kiemą,
Girdžiu per sieną:
Apkalb mane žmoneliai.

4) Apsikalbėkit
Kojas rankeles, –
Ne mane našlaitėlę.

5) Juk žinot patys:
Ne pilėj esat,
Ne po dvarus vaikščiojat.

6) Po purvynėlį
Iki kelelių,
Po ašarėles lig pažastėlių!

Daina – „kaip daina". Iš teksto dainos kilmė, jos giminystės ryšiai – visiškai neaiškūs: „nieko pikta" negalima nė įtarti. O vis dėlto reikia įsidėmėti 5 ir 6 strofos.

Juškevičiaus „Svotbinių dainų" rinkiny N 493 paduodama daina, užrašyta bent pusę amžiaus anksčiau, kurioje dainuojama:

Ko užsipuolei,
Jaunas bernyti,
Ant manęs našlaitėlės?

Juk tu žinojai,
Mano berneli,
Ne dvaružy užaugau:

Aš po varguželius,
Po purvynuželius,
Po graudžias ašarėles ...

Abiejų tekstų palyginimas jau sukelia šiokių tokių „įtarimų".

Dar pusė amžiaus giliau į praeitį – Rėzos rinkiny eina *darbinė, girninė, malimo* daina, *apimanti* šių vėlyvesnių variantų strofas, – šioje rinktinėje ji yra paduota N 76. Tokiu būdu ir 1911 metais „Aušrinės" paduotoji daina yra aiškiai darbinės, girninės kilmės. Bet tai dar toli gražu – ne viskas.

Metraštininkas Stryjkowski (1547–1582), minėdamas kitas lietuvių dainas, pastebi, kad lietuviai esą dainuoja ir *girnines*

dainas. Tuo pačiu metu gyvenęs ir berods su Stryjkowskiu dėl autoriaus teisių smarkiai besipešęs; italų keliauninkas Guagnini (1538–1614) sako, kad lietuviai, sukdami girnas, kartoją žodį: „malu, malu"... – dainos motyvu. XX amžiuje Lietuvoje dar tebebuvo dainuojama:

Malu, malu viena,
Pasižiūriu – diena.
Girneles traukiu,
Savo mielo laukiu.

Turint šitokią malimo dainą XX amžiuje, sunku nutylėti neprisiminus dainelės, kurią paduoda... Plutarchas: Lesbo salos girninės dainelės:

Alei, myla, alei!
Kai gar Pittakos alei,
Megalas Mytilanas basileuon!

Tai yra:

Malkit, girnos, malkit!
Juk ir Pitakas malė,
Kurs valdo didžią Mitilėną!

Istorikas ir filosofas Plutarchas mirė apie 120 metus, mūsų eroje, o Pitakas, Lesbo salos garsaus poeto Alkajaus, gyvenusio VII amž. prieš mūsų erą, piktai apdainuotasai Pitakas, gyvenęs 650–570 m. prieš mūsų erą, – vienas iš septynių „graikų išminčių", išvijęs iš Mitilėnos tironą Maleagrą ir pats ėmęs tą miestą – valstybę valdyti. Pitakas buvo prasčiokų kilmės!

Kuriame amžiuje susikūrė Plutarcho minimoji dainelė, žinoma, sunku pasakyti, bet aišku: ji susidėjo dar toli prieš mūsų erą. Nežiūrint dviejų tūkstančių metų ir geografinių pločių skirtumo, sunku susilaikyti nesugretinus abiejų darbo – malimo dainelių... Tačiau ir susilaikant nuo lakesnių spėliojimų vis dėlto pabrėžtina:

Lietuvių dainos Guagnini užrašytasai motyvas yra pats seniausias, mums žinomas, – jis neturi jokių lyrinių elementų. XX amžiuje tebedainuojamas variantas (be abejo, labai senas, šioje *Rinktinėje* – N 77–78), jau turi šiokių tokių lyrinių elementų.

Rėzos užrašytasai variantas – pilnumoje girninė daina su malimo pažymiais; joje lyriniai elementai jau tokie stiprūs, kad daina gali būti jau ir be girnų dainuojama. Juškevičiaus rinkiny ji iš giminių tarpo suspėjo jau persikelti į apeigines, į vestuvines, o „Aušrinės" paskelbtoji – jau dainos „šiupinys", sudarytas net iš skirtingų dainų skirtingų strofų! Ta pati girninė pagrindė ir kitokias apeigines dainas. Tas pats Juškevičius, tame pat rinkiny, paduoda net tokią „vestuvinę" dainą:

Vai, kai aš ėjau
Per didį kiemelį,
Per didįjį kiemužėlį, –
Pro biedniukų langelį:

Tai ūžia staklelės
Ir plonos drobelės,
Ir jovarų šaudyklėlės, –
Mergelė – lelijėlė!

Ko taip užsipuolei,
Jauns bernužėli, –
Ko taip užsipuolei,
Jauns dobilėli, –

Ant biedniukų dukružėlės,
Ant vargdienių merguželės?..

Šiame variante girnų nė pėdsako nebeliko, o dainos giminėlė – kokia garsi ir plati!

[Taip pat gana reikšmingas ir malimo dainos N 81 likimas.

Antrajai XIX amžiaus pusei prasidedant tą dainą užrašė Kauno apylinkėse vėliau pragarsėję mokslininkai A. Leskien ir Brugmann. Jiem ją paskelbus, ją pacitavo ir komentavo ne mažiau garsus už juos rusų mokslininkas A.A. Potebnia. Šiam pastarajam lietuviškosios dainos prisireikė bekomentuojant rusų dainą, būtent:

U mene molodenjkoj mati nerodna, ech ocho, echti mne!
Mati nerodna, mačicha zlaja, " " " "
Šliot menia mati v temnyje lesy, " " " "
V temnyje lesy, v pustuju tu izbu, " " " "
V pustuju tu izbu, syruju rožj moloti, " " " "
A ja sito smolola – kury nepeli, " " " "
Ja drugoje smolola – kury nepeli, " " " "
A ja tretje smolola – kury nepeli, " " " "
Kak idet ko mne mati černa-velika, " " " "
Černa-velika, kosmatyje nogi, " " " "
Kosmatyje nogi, železnyje rogi, " " " "
Nos okovànyj, chvost otorvànyj, " " " "

Vziala mene mati za pravuju ruku, ech ocho, echti mne!
Povela mene mati za temnyje lesy, " " " "
Za temnyje lesy, za krùtyje gory, " " " "
Za krùtyja gory, za bystryja reki, " " " "
A ja lesy šla so svečami, " " " "
A ja lesy šla so trubami, " " " "
A ja reki plyla so slezami! " " " "

(Mano jaunužėlės močia netikra, ech ocho, echti man! Močia netikra, pikta pamotė; siunčia mane močia į tamsius miškus, – į tamsius miškus, į tuščią tą pirkią, – į tuščią tą pirkią žalių rugių maltų. Aš sumaliau rėtį – vištos (=gaidžiai) negiedojo, aš sumaliau kitą – vištos negiedojo, o aš sumaliau trečią – vištos negiedojo... Šit ir ateina pas mane močia, juoda didelė, – juoda didelė, gauruotos kojos, – gauruotos kojos, gelžiniai ragai, nosis apkaustyta, nutraukta uodega. – Paėmė mane močia už dešinės rankos, veda mane močia už tamsių miškų, už tamsių miškų, už stačių kalnų, – už stačių kalnų, už sraujų upių. O aš per mišką ėjau su žvakėmis, o aš per miškus ėjau su dūdomis, o aš per upę plaukiau su ašaromis).

A. Potebnia nurodo, kad lietuviškoji daina esąs skolinys iš rusų, – tokios „paskolos" faktą esą parodąs lietuviškosios dainos refrenas „Liu leiliu!", kuris esąs paimtas iš rusų „vju leliu, oi leliu". Tačiau rusiškoje dainoje šio refreno nė būti nėra, jį atstoja vaitojamasai šaukimas „ech echo, echti man!". Antra vertus, lietuviškosios dainos refrenas – lietuvių tautosakoje labai plačiai vartojamas: lėliu, lilia, lylia, liolio, lialia, lalu, laumoj, lėliumoj etc., daug įvairiau ir plačiau, negu atitinkamą refreną rusai vartoja savo tautosakoj. Tas pats Potebnia nurodo, kad iš lietuviškojo refreno „Vai, lalu", kilęs ir daiktavardis „lalauninkas" (kalėdinių apeigų dalyvis), – tokio pavadinimo rusai neturi. Toliau esą iš lietuvių refreno „vai, lalu, „lalom" ar „lelium" kilęs ir baltarusių refrenas „da lalym, lalym, hej lalym". Pagal Potebnią išeitų, kad rusų refreno įtaka į baltarusius atėjo... lietuviam tarpininkaujant, – per lietuvių tautosaką! Ne, – tokio dalyko A.Potebnia tikrai jau negalėjo tvirtinti! Lietuviškoje dainoje figūruojąs refrenas nieku būdu neparodo, kad jis būtų kilęs iš

rusiško refreno. O dainos geneziui ar giminystei nustatyti jis, žinoma, liudininkas visiškai menkos vertės. Ir iš viso nustatinėti dainų genezinius ryšius pagal refrenų panašumą, ypač dar – tariamą panašumą, – fantazijos, nebe mokslo reikalas!

A. Potebnia, komentuodamas rusų dainą, sako: „Lietuviška daina, prasidėjusi, be abejonės, iš vieno ir to paties pirminio šaltinio („proobraza") su rusų daina, nebepalieka jokios abejonės, kad daina vaizduoja („razumejet" – „turi galvoje") varganą, baisų mergelės likimą, – mergelės, išleistos už vyro į svetimą šalį", tiktai lietuvių daina esą šį likimą vaizduojanti ne kaip „juodądidelę gauruotom kojom pamotę", bet kaip jaunikį, kas yra natūraliau („pervoobrazneje"), – labiau artimą pirminiam vaizdui. Šioje pastaboje ir pats Potebnia pripažįsta, kad lietuviškoji daina, anot jo „skolinys", tiksliau – išlaikė pirminę formą negu rusiškoji, anot jo, – „kreditorius". A. Potebnia, gindamas rusiškos dainos „pirmagimes teises", nurodo, kad pradedant rusiškos dainos 9-a eilute („idet ko mne mati černa-velika") ir toliau, žodis „mati" reikia esą laikyti ne vardininku, bet šauksmininku, – mergelė esą guodžiasi motinai savo dalia, savo niauriu likimu; nes motina vedanti mergelę už tamsių girių, – ji tiktai besiskundžianti motinai, kaip jai griaudu buvę. Deja, šitoks dainos aiškinimas ją daugiau suvelia, negu paaiškina: dainos pradžioje aiškiai pasakyta, kad mergelė tikros motinos neturinti, – kad jos motina („mati") esanti netikra („nerodna"), – esanti pikta pamotė. Tiktai ši, piktoji pamotė, ir pasiuntusi ją, našlaitėlę, tamsią naktį į miškinę negyvenamą pirkią žalių rugių malti, – gal net norėdama ją sunaikinti; sunaikinti nepavyko iki „gaidelių" – velniai jos negriebė, – pagal pasakas, po „gaidelio" velnio galybė staiga išsibaigia, po „gaidelių" pati pamotė jau veda mergužėlę – per tamsias girias, stačius kalnus, plukdo per sraujas upes, elgias visiškai taip, kaip elgias ragana pamotė visų tautų pasakose apie našlaitę ir piktą pamotę. Rusiška daina yra pagrįsta tarptautiniu pasakų motyvu, kuris nieko bendra neturi su mergelės ištekėjimu į svetimą šalį, mergelės meilautiniu vedybiniu likimu!..

A. Potebnia teisingai sako, kad lietuviškoji daina nepalieka jokių abejonių, bet užtat paties Potebnios aiškinimai abejonių... labai daug sukelia.

Ir tikrai, lietuviškosios dainos tekstas ir prasmė – daug aiškesni ir nuosakesni negu rusiškosios. Ir lietuviškos dainos kilmė – darbinė, o ne pasakiška. Mergelė, atsikėlusi anksti rytą, sumalė du rėčiu, pavargo bemaldama, išėjo į kiemą prasivėdinti, atsikvėpti. Dar labai anksti, dar nė neaušta. Ir pasivaideno jai, kad iš tamsos išslenka jaunikis, – tamsoje juodas, kudlotas, šleivas, vedasi ją į savo pirkią girioje, žada jai turtingą gyvenimą, pila jai auksą, sidabrą... Ne, – ji už nemylimo turtuolio neisianti, reikia jai meilės, o ne turtų. Ji tam turtuoliui ir pasakysianti (kaip tai sakoma ir kitose lietuvių dainose): nereik jai aukso sidabro, – jai tiktai miela tėvas močiutė, broliai sesutės, – visa pagal lietuvių poetinės tautosakos tradicijas! Tariamas jaunikis turtuolis ją guosiąs: „Neverk... tu turėsi dešimt slūgelių" Tokie pažadai mergelės neįtikina. Darbo ji pati nebijo, – tarnų jai nereikia. Jai pas turtuolį šleivą kudlotą tie „dešimt slūgelių" bus tokie koktūs, kad jie būsią jai tikrai „dešimt vargelių". Logiškai tiktai šitokia paskutinės dainos strofos interpretacija ir tėra galima, atitinkanti mūsų dainiškos tautosakos tradicijas.

„Nepadėjus nėr ko kasti". Ir A. Potebnia, kasinėdamas dainas, be reikalo jose ieško to, ko jose tikrai nėra.

Jei tektų A. Potebnios pavyzdžiu spręsti, kas iš ko minėtas dainas pasiskolino, būtų galima tvirtai pasakyti: tik jau ne lietuviškoji daina yra skolinta. Tačiau šį kartą svarbu kas kita. Svarbu tai, kad lietuvių liaudies eilinė darbo daina, girninė daina, turi tokią sudėtingą biografiją ir susilaukė tokių autoritetingų biografų.]

C KILTIS – apdainuoja lauko darbus. Žemdirbio pagrindiniai darbai laukuose, – darbai, kuriuose gausiai dalyvauja ir moterys, tos pagrindinės lietuvių tautosakos reiškėjos, – tai šienapjūtė ir rugiapjūtė. Čia yra ypatingai gausu dainų, – teko pasitenkinti tik pačiais būdingiausiais pavyzdžiais.

D KILTYJE – tiktai sūpuoklių giesmės ir lopšinės turi ryškesnį „natūralinį ritmą"; piemenų dainos rutulojasi ir skamba

daug laisviau. Piemenų dainos, paprastai vadinamos „raliavimais“' (iš refreno – ralio!), dažnai labai primityvios žodinės konstrukcijos. Ir čia pasitaiko: ilgainiui refrenas iš dainos išnyksta, ir „raliavimas“ virsta daugiau ar mažiau sudėtinga savarankiška lyrine daina (N 132, ypač N 126, 127).

N 116 – naktigonių daina, dainuojama vyrų – paauglių, „pusbernių“, ganančių naktį kaimo arklius, žodinėje medžiagoje specifinių naktigoniškų pažymių jau nebeturi. Dainoje minima vietovė *Subartonys* – to vardo kaimas netoli Merkinės (Alytaus apskr.), pasižymintis savo skurdžiu gyvenimu, savo narsiais vyrais ir savo skambiomis dainomis.

A DARBO GIESMĖS

52

O kas pražydo
Nakties vidury?
O kas verkė
Gaideliuose?

Papartis pražydo
Nakties vidury, –
Našlaitėliai verkė
Gaideliuose.

O kas nuraškė
Paparčio žiedą?
O kas numaldė
Našlaitėlius?

Šalnelė pakando
Paparčio žiedą, –
Rykštelė maldė
Našlaitėlius.

Ni-15

53

Dobilio, dobilio, dobilio!
Tu žirgeli juodbėrėli, dobilio!
Dobilio, dobilio, dobilio!
Ko neėdi žalios žolės, dobilio?
Dobilio, dobilio, dobilio!
Ko negeri sraujos upės, dobilio?
Dobilio, dobilio, dobilio!
Ką aš ėsiu žalią žolę, dobilio,
Dobilio, dobilio, dobilio!
Ką aš gersiu sraują upę, dobilio, –
Dobilio, dobilio, dobilio!
Girdžiu, kala pasagėles, dobilio!
Dobilio, dobilio, dobilio!
Ne dėl tavęs pasagėlės, dobilio!

Dobilio, dobilio, dobilio!
Dėl gražumo patogumo, dobilio!
Dobilio, dobilio, dobilio!
Girdžiu, perka kamanėles, dobilio!
Dobilio, dobilio, dobilio!
Ne dėl tavęs kamanėlės, dobilio!
Dobilio, dobilio, dobilio!
Dėl gražumo patogumo, dobilio!
Dobilio, dobilio, dobilio!
Girdžiu, perka dimo balną, dobilio!
Dobilio, dobilio, dobilio!
Ne dėl tavęs dimo balnas, dobilio!
Dobilio, dobilio, dobilio!
Dėl gražumo patogumo, dobilio!

54

Liliu, liliula, kas ten gražiai žydėjo
Liliu, liliula, ant marelių kraštelio?
Liliu, liliula, putinėlis žydėjo,
Liliu, liliula, ant marelių kraštelio.
Liliu, liliula, kas putiną nuraškė?
Liliu, liliula, motinėlė nuraškė,
Liliu, liliula, priejuostėlėn įdėjo,
Liliu, liliula, namolio parnešė,
Liliu, liliula, ir dukrelei padavė:
Liliu, liliula, žydėk, mano dukrele,
Liliu, liliula, kaip tas putinėlis!

55

Tu gervele, – ladoto, ladoto, ladoto,
Nusiskriski, – ladoto, ladoto, ladoto,
Int kvietieną, – ladoto, ladoto, ladoto,
Pasiimki, – ladoto, ladoto, ladoto,
Kviečio grūdą, – ladoto, ladoto, ladoto,
Ir palesyk, – ladoto, ladoto, ladoto,
Savo vaikus, – ladoto, ladoto, ladoto!

56

Čiūto, čiūtoi, čiūto lingoi!
Siuntė mane, čiūto,
Motinėlė, čiūto,
Int upelį, čiūto,
Vandenėlio, čiūto!
Aš nuvėjau, čiūto,
Nutekėjau, čiūto,
Su variniais, čiūto,
Viedrelėliais, čiūto,
Su šilkiniais, čiūto,
Pasaitėliais, čiūto!

57

– Pelėda, pelėda, rudagurklele,
Aš tave vesiu!
– Aš netekėsiu!

– Pelėda, pelėda, rudagurklele,
Aš tau pirksiu suknytėlę.
– Aš nevilkėsiu!

– Pelėda, pelėda, rudagurklele,
Aš tau pirksiu aukso žiedą.
– Aš nemūvėsiu!

– Pelėda, pelėda, rudagurklele,
Ataduok skarytėlę.
– Aš parnešiojau.

– Pelėda, pelėda, rudagurklele,
Aš tau pirksiu skarytėlę.
– Aš neryšėsiu!

– Pelėda, pelėda, rudagurklele,
Ataduok, rylia – rylia!
– Neduosiu, raliūga!

– Pelėda, pelėda, rudagurklele,
Ale tujei kokia!
– Ir tu pati tokia!

58

Svirtis sviro ant vartelių,
Trop, tropo, lylia, –
Ir nusviro ant rūtelių,
Trop, tropo, lylia!

Prašiau brolį svirties kelti,
Trop, tropo, lylia, –
Man brolelis nepaklausė,
Trop, tropo, lylia!

Aš brolelio paklausyčiau,
Trop, tropo, lylia, –
Patalėlį pataisyčiau,
Trop, tropo, lylia!

Šimtą kartų paklausyčiau,
Trop, tropo, lylia, –
Jam kojeles nuaustyčiau,
Trop, tropo, lylia!

59

Svyravo, lingavo
Trake berželiai,
Čiūto, čiūto, čiūto,
Tatato!

Atbėgo, atlėkė
Brolių žirgeliai,
Čiūto, čiūto, čiūto,
Tatato!

Atbėgo, nukrėtė
Ryto rasytėlę,
Čiūto, čiūto, čiūto,
Tatato!

Ai manis Dievuliau,
Kas mani padėsa,
Čiūto, čiūto, čiūto,
Tatato?

Kas mani padėsa
Matutės gedėti,
Čiūto, čiūto, čiūto,
Tatato?

Saulelė riduolė
Padės man gedėti,
Čiūto, čiūto, čiūto,
Tatato!

Ai manis Dievuliau,
Kas mani padėsa,
Čiūto, čiūto, čiūto,
Tatato?

Kas mani padėsa
Tėvelio gedėti,
Čiūto, čiūto, čiūto,
Tatato?

Mėnulis riduolis
Padės man gedėti,
Čiūto, čiūto, čiūto,
Tatato!

60

Bitins sodą praskrisdams,
Ryto ratutoj, lylio, –
Jei ryto rytelio,
Rytelio ratutoj!

Kas čia guli tam sodely,
Ryto ratutoj, lylio, –
Jei ryto rytelio,
Rytelio ratutoj?

Guli, guli dvi biteli,
Ryto ratutoj, lylio, –
Jei ryto rytelio,
Rytelio ratutoj!

Ko jūs gulit, nesikeliat, –
Ryto ratutoj, lylio, –
Jei ryto rytelio,
Rytelio ratutoj?

Ar jūs darbo nebeturit, –
Ryto ratutoj, lylio, –
Jei ryto rytelio,
Rytelio ratutoj?

Aš jum darbo pramanysiu,
Ryto ratutoj, lylio, –
Jei ryto rytelio,
Rytelio ratutoj!

Giedrioj dienoj medaus nešti,
Ryto ratutoj, lylio, –
Jei ryto rytelio,
Rytelio ratutoj!

Ūkanotoj – koriai siūti,
Ryto ratutoj, lylio, –
Jei ryto rytelio,
Rytelio ratutoj!

61

Buvęs, o, Jurgelis,
Jurgis bajorėlis, –
Čiutela, čiutela,
Čiutela, čiutela,
Buvęs, buvęs Jurgelis,
Jurgis bajorėlis!

Apsivedęs Jurgelis
Pačią nedžiūgėlę,
Čiutela, čiutela,
Čiutela, čiutela,
Apsivedęs Jurgelis
Pačią nedžiūgėlę.

Nesižino Jurgelis,
Kaip pačios džiuginti,
Čiutela, čiutela,
Čiutela, čiutela,
Nesižino Jurgelis,
Kaip pačios džiuginti!

Rytelį maltų,
Vakarėlį grūstų:
Čiutela, čiutela,
Čiutela, čiutela,
Tatai, tatai Jurgelis
Pačią pradžiugino!
Tatai, tatai Jurgelis
Pačią pradžiugino!

62

Padirbau darbą,
Darbelį padirbau, –
Nėra man darbelio
Nei kokio, lylio, –
Nėra man darbelio
Nei kokio, lylio!

Tiš, vištele,
Iš kanapėlių,
Uis, kiaulele,
Iš bulbelių, –
Atsirado darbelio
Visokio, lylio!

63

Atbėga oželis, atastribuliuoja,
Dangų ragu remdamas,
Žemę barzda šluodamas.
Eik, oželi, vandenio!
Kad bijau vilkelio!
Nebijok vilkelio:
Vienu ragu semki,
Antru – atsiginki,
Kojelėm patrepsenk,
Rageliais pabarškink:
Trepu, trepu kojelėm,
Beršku, baršku rageliais!

64

Dirbkim, sesės,
Skubėkim, sesės:
Pirks mum tėvelis
Po žiedą, lylio, –
Pirks mum tėvelis
Po žiedą, lylio!
Pirkęs – nepirkęs,
Davęs – nedavęs,
Bil mum tėvelis
Pažadėjo, lylio, –
Bil mum tėvelis,
Pažadėjo, lylio!

65

Čip čipo, rip ripo,
Aš turiu klėtelę,
Statytą, rašytą, –
Ant vištos kojelės,
Ant bitės sparnelių.
Kaip vištelė bėgo,
Klėtelė pargriuvo,
Kaip bitelė skrido,
Dukterėlę nunešė, –
Nebėr tau, martele,
Kur gulėti!

66

Ant kalno avižėlė
Žvilavo, žvilavo, –

Avižos' žirgelis
Ėdravo, ėdravo!

Ant žirgo balnas,
Ant balno raitas,

Ant raito kepurėlė,
Už kepurės – kvietkas.

Suminklupo
Ristus žirgelis,

Subyrėjo
Aukso kvietkeliai!

Sutek marčios
Ir sesiulės –

Susemėma
Tą sidabrą,

Nunešėma
In kalvelį:

Nukals man kalvelis
Tiltą, kaltą per verpetą!

Verpetuoja vandenėlis,
Sraujai tekėdamas, –

Čeža žalia nendrelė,
Šaly linguodama!

67

Kokią giedosim,
Kokią sutarysim?
Vilkelis ožką,
Vanagėlis vištą,
O jaunas bernelis –
Seną bobelę, –
Lylio – y-y!

68

Mes dvi sesiutėli,
Kai dvi serbentėli.
Mes dvi laukely,
Mes dvi iš laukelio,
Mes dvi šieno grėbtų
Ir rugelių pjautų.

Mes dvi motinėlės
Mielos prilankytų...
Senai mum motinėlė laukdama
Kieme kalnelį prastovėjo,
Aukso tvorelę prarymėjo,
Mūsų mielų dukrelių belaukdama.

69

Prikroviau brindų mieželių,
Parvažiavau namolio geru keleliu.
Ak, tunda, – kviečiai brindo, –
Geltoni kviečiukai!

70

Aš brolį myliu,
Aš brolelį myliu, –
Broliui savo vargelių
Nesakyčiau:

Broliui pasakysiu,
Brolis – martelei,
Marti mano vargeliais
Nusijuoksa.

Aš svainį myliu,
Svainiuką myliu,
Svainiui savo vargelius
Pasakysiu:

Svainiui pasakysiu,
Svainis – sesiulei,
Sesė mano vargeliais
Nusiverksa!

Ni-20-21

71

Sesė sesę klausė,
Sesytėlę klausė:

– Dėl ko tavo
Rūtelės žaliavo?

– Anksti rytą kėliau,
Žaliu vynu liejau,

Vėlai vakarėlį –
Šaltu vandenėliu:

Dėl to mano
Rūtelės žaliavo!

Ni-8

72

Šarka krykia, šokinėja –
Nor martele būti.

Varna, galvą linguodama,
Nor svočios' važiuoti.

Lapė, galvą šukuodama,
Nor pamergiuos' eiti.

Kiškis, stringį pasirišęs,
Nor svotijon joti.

Vilkas keliu bėginėja
Kailinių žyčyti:

– Kad kailinius gaučiau –
Kukorėliuos' eičiau.

Pelėdėlė ąžuolėly
Giesmeles taiso:

– Šarkelė juodutė,
Papilvėlė gludutė!
Ni-37-38

B VERPIANT IR GIRNELES TRAUKIANT

73

Aš verpčiau ploną, tatatėla,
Po pluoštelį, tatatėla,
Aš auščiau kietą, tatatėla,
Po šūvelį, tatatėla,
Tekėčiau toli, tatatėla,
Per du šimtu mylių, tatatėla,
Užu paties Vilniaus, tatatėla,
Kur saulelė teka, tatatėla,
Mėnuolėlis rieda, tatatėla,
Per gi mane pačią, tatatėla,
Per mano kraštelį, tatatėla,
Saulelė tekėjo, tatatėla.

74

Verpiau dieną, verpiau naktį –
Vis tai neturtinga.

Siuvau vyrui marškinėlius
Palaikio maišo.

Pridūriau rankovėles
Aukščiau kumščio.

Uždėjau kalnierėlį
Palaikio tinklo.

Tatai man vyrelis
Dėkavojo, lylio, –

Kur eidamas, kur žengdamas,
Garbavojo!

Ni-3

75

Ką čia geria žąsinėlis
Lovy pas šulnį?

Ar donį moka,
Ar valakus skaito? –

Ne donį moka,
Ne valakus skaito, –

Margąsias žąseles
Čestavoja, –

Tai savo giesmelę
Gražiai gieda!
Ni-4

76

Ei, ūžkit, ūžkit,
Mano girnatės!
Dingos, ne viena malu!

Aš viena maliau,
Viena dainavau,
Viena girnužes traukiau!

Ko užsipuolei,
Jaunas bernyti,
Mane vargų mergelę?

Juk tu žinojai,
Šelmis bernyti,
Mane dvare nesėdint!

Iki kelužių
Į purvynatį, –
Vargios mano dienužės!

Ik pažastačių
Į vandenatį, –
Vargios mano dienužės!
Rė-2, Nes-286

77

Malu, malu viena,
Pasižiūriu – diena.
Ar man malti,
Ar mielo laukti?

Rugius bemaldama,
Vyrą numarino,
Miltus sijodama,
Antrą – priviliojo.
Ni-153

78

Malu, malu viena,
Pasižiūriu – diena.
Suku, suku tankiai,
Pasižiūriu – smulkiai.
Sijoju miltus – atjoja žentas,
Širma kumelėlė, trumpa uodegėlė.

79

Utiti, šalta, – pyragam nemalta,
Turgun nevažiuota,
Merga nebučiuota.
Turgun nuvažiuosiu,
Du skatiku duosiu,
Mergą pabučiuosiu.
Ni-154

80

Zyzui, girneles traukiu,
Zyzui, meilelės laukiu,
Zyzui, ir nepatraukiu,
Zyzui, ir nesulaukiu,
Zyzui, girnelės baltos,
Zyzui, broliuko kaltos.

Zyzui, girnelė pilka,
Zyzui, tėvelio pirkta.
Zyzui, kad aš patraukčiau,
Zyzui, gal aš sulaukčiau, –
Zyzui, saulelei sėdus,
Zyzui, nors vakarėlį.

iba, 207

81

Sumaliau rėtį, sumaliau antrą,
Liu – leiliu!
Vai, aš išėjau ant didžio dvaro,
Liu – leiliu!
Nė aušra aušta, nė saulė teka,
Liu – leiliu!
Vai, tik ateina juodas kudlotas,
Liu – leiliu!
Juodas kudlotas, šleivas vyžotas,
Liu – leiliu!
Ir jis paėmė už baltų rankų,
Liu – leiliu!
Vai, ir nuvedė in žalią girią,
Liu – leiliu!
Ten nauji dvarai, balti pakajai,
Liu – leiliu!
Ir pasodino už balto stalo,
Liu – leiliu!
Vai, ir papylė aukso, sidabro,
Liu – leiliu!
– Vai, man nemiela auksas, sidabras,
Liu – leiliu!
Vai, tik man miela tėvas močiutė,
Liu – leiliu!
Tėvas močiutė, broliai sesutės,
Liu – leiliu!
– Vai, cit, neverki, jauna mergele,
Liu – leiliu!
Vai, tu turėsi dešimts slūgelių,
Liu – leiliu!
Dešimts slūgelių, dešimts vargelių,
Liu – leiliu!

C ŽALIOJOJ PIEVELĖJ IR RUGIENOSE

82

Daunoj, eisim, broliai,
Daunoj, šieno pjauti,
Daunoj, bepjovintį,
Daunoj, ir užtiko,
Daunoj, šiurkštus vėjas,
Daunoj, ir nupūtė,
Daunoj, vainikėlį.
Daunoj, susitiko,
Daunoj, tris berniukus.
Daunoj, jūs berniukai,
Daunoj, dobiliukai,
Daunoj, ar neradot,
Daunoj, vainikėlio?
Daunoj, ką mum duosi,
Daunoj, dovanosi?
Daunoj, vienam duosiu,
Daunoj, šilko juostą,
Daunoj, antram duosiu,
Daunoj, aukso žiedą,
Daunoj, jaunesniajam,
Daunoj, aš pati būsiu!

83

Valioi, mano dalgeli,
Valioi, valioi!

Skamba, žvanga dalgelis
Lankoj, lankoj, –
Verkia, rudul' mergelė
Rankoj, rankoj, –

Valioi, mano dalgeli, –
Valioi, valioi!

Neprataręs mergelėm
Darbo nebaigsi,
Be meilių̨jų žodelių
Nieko neveiksi, –

Valioi, mano dalgeli, –
Valioi, valioi!

Nupjoviau pievelę
Su dobilėliu,
Parvedžiau mergelę
Su vainikėliu, –

Valioi, mano dalgeli,
Valioi, valioi!

Ju-361

84

Valioi, mano dalgeli, –
Valioi, valioi!

Nepapustęs dalgelio
Nepapjausi šienelio,

Valioi, mano dalgeli,
Valioi, valioi!

Dalgelį traukiau kaip šviestuvėlį,
Plėšiau žolelę su samanėlėm, –

Valioi, mano dalgeli,
Valioi, valioi!

Dalgelį traukiau,
Pusrytėlių laukiau, –

Valioi, mano dalgeli,
Valioi, valioi!

Neiškalęs dalgelio
Nepapjausi žolelės, –

Valioi, mano dalgeli,
Valioi, valioi!

Ju-361

85

Vai, daugel daugel
Mūsų gaidelių, –
Ne visi pentinuoti!

Vai, daugel daugel
Mūsų broliukų, –
Ne visi žiuponuoti!

[Vienas broliukas
Rytų šalelėj,
O kitas – vakaruosna.

Trečias gi mūsų
Jau broliukėlis
Lankoj šienelį pjauna.]

Šienelį pjauna
Ir gailiai verkia,
Ant dalgelės rymoja.

– Ko tu šitaip
Jau, brolukėli,
Ko tu šitaip gailiai verki?

Ar tau gailis
Plieno dalgelės,
Ar žaliojo šienelio?

– Nė man jau gailis
Plieno dalgelės,
Nė žaliojo šienelio, –

Tik man gailis
Jaunų dienelių,
Tik ristojo žirgelio.

Vai, daugel daugel
Mūsų sesulių, –
Ne visos vainikuotos.

Šienelį grėbia
Ir gailiai verkia,
Ant grėblelio rymoja.

– Ko tu šitaip
Jau, sesutėle,
Ko šitaip gailiai verki?

Ar tau jau gailis
Aukso grėblelio,
Ar žaliojo šienelio?

– Nė man jau gailis
Aukso grėblelio,
Nė žaliojo šienelio, –

Tiktai man gailis
Jaunų dienelių,
Rūtelių vainikėlio!

iba, 211

86

Man grėblelis išrašytas,
Iš bernelio išprašytas,
Valioi, pievele, valioi, valioi!

Man grėblelis tankiai traukia,
Vakarėlio labai laukia,
Valioi, pievele, valioi, valioi!

Aš dalgelę traukiu, traukiu,
Vakarėlio laukiu, laukiu,
Valioi, pievele, valioi, valioi!

Išpjoviau pievelę dobiluotą,
Atradau mergelę čeverykuotą,
Valioi, pievele, valioi, valioi!
Ni-304

87

Tie krūmeliai lingojėliai,
Pjovėjėliai – tinginėliai:

Nė jie pjauna, nė valiuoja –
Pakrūmėlėm tinginiuoja.

Ein broliukai šieno pjautų,
Veda mane lygiai grėbtų.

Penki pjauna, viena grėbia, –
Grėbėjėlė tankiai sėdžia.

Trijų dienų jų plovimo
Nesugrėbiau nė vežimo.

Mūsų zenkiai pjovė šieną
Aplink kelmą kiaurą dieną!
Ni-142

88

To to to, pušele žalioji,
Kas tave sėjo, to to to?

To to to, saulutė sėjo,
Mėnuo ravėjo, to to to!

To to to, kas tave laistė?
Juodas debesis, to to to!
iba, 217

89

Klausė saulelė
Da pas pjovėjėlį:

– Ar daugel nupjovei, –
Ar daugel nupjovei?

– Nė daugel, nė maža, –
Saulelės mieroje:

Šimtą valakų,
Du šimteliu kapų!
iba, 225

90

Sidabro lakiūtė, sidabro,
Sidabro lakiūtė, sidabro!

Eisme, sesyčiūte, sidabro,
Laukelin ulioti, sidabro!
Laukelin ulioti, sidabro,
Motulės daboti, sidabro!

Einam, sesyčiūte, sidabro,
Laukelin ulioti, sidabro!
Laukelin ulioti, sidabro,
Anytos daboti, sidabro!

Ką motulė veikia, sidabro?
Tai rugelius pjauna, sidabro,
Ana prakaitauna, sidabro!
Nešam, sesyčiūte, sidabro,
Mes motulei pietus, sidabro,
Ruginėlės duonelės, sidabro,
Ir vynelio kūpkeli, sidabro,
Ir aukselio krėslelį, sidabro!
Žinau, nesuvalgė, sidabro,
Ruginėlės duonelės, sidabro!
Žinau, nesugėrė, sidabro,
To vynelio kūpkelio, sidabro!
Žinau, nesėdėjo, sidabro,
Ant aukso krėslelio, sidabro!

Ką anyta veikia, sidabro?
Tai rugelius pjauna, sidabro,
Ana tinginiauna, sidabro,
Nešim, sesyčiūte, sidabro,
Mes anytai pietelius, sidabro,
Smilginėlės duonelės, sidabro,
Šarmelio kūpkelį, sidabro,
Erškėtinį krėslelį, sidabro!
Žinau, suvalgė, sidabro,
Smilginėlę duonelę, sidabro!
Žinau, ir sugėrė, sidabro,
Šarmelio kūpkelį, sidabro!
Žinau, tai sėdėjo, sidabro,
Ant erškėtinio krėslelio, sidabro!

iba, 215

91

Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Lauke kalne ant baro, lylia, –
Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Aukštam kalne ant baro, lylia.

Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Žalias berželis ant baro, lylia, –
Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Tam beržely ant baro, lylia.

Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Pilka gegutė ant baro, lylia, –
Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Tenai kukavo ant baro, lylia.

Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Ne gegulė ant baro, lylia, –
Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Tenai kukavo ant baro, lylia.

Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Močia dukrą ant baro, lylia, –
Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Išduodama ant baro, lylia, –

Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Didžią dalelę ant baro, lylia, –
Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Atskirdama ant baro, lylia, –

Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Margas karveles ant baro, lylia, –
Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Išduodama ant baro, lylia, –

Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Aukštus kraitelius ant baro, lylia, –
Žvilgso raselė ant baro, lylia,
Išduodama ant baro, lylia!

iba, 214

92

Ant tėvelio dvaro
Žaliasai jovarėlis, –
Tam jovare, tam žaliajam
Raibas sakalėlis.

Ant tėvulio dvaro
Naujoji stainelė, –
Ten balnojo bernužėlis
Šyvąjį žirgelį.

Balnodamas, žabodamas
Su žirgu kalbėjo:
– Oi žirgeli, mano eiklus,
Nunešk in dvarelį,

Kur mergelė pjovėjėlė
Brandžius rugius pjauna,
Bepjaudama pabarėly
Dainelę dainuoja!

Krė-288

93

Dumbluoja dienelė,
Dumbluoja giedroji
In vakarą, vakarėlį.

Oi, leidžias saulelė
Tamsiuosna debesysna,
Už žalių girelių.

Kelsis ryt saulelė
Debesyse, miglose,
Ant žalių girelių.

Bus šviesi dienelė
Ūkana, ūkanota,
Lis šiltas lietulis.

Pjaukim, pjovėjėlės,
Skubėkim, seserėlės,
Statykim gubeles.

Statykim gubeles
Ko notankiausiai, –
Riškim pėdelius!

Riškim pėdelius
Ko nodidžiausius, –
Baikim rugelius!

Baikim rugelius
Ko nobrandžiausius –
Ko nobrandžiausius!

Krė-287

94

Ant kalno, ant aukštojo –
Ten mergelė rugius pjovė,
Ir atjojo bernelis
Per lygius laukelius.

– Padėk Dieve, mergele,
Rugių pjovėjėle, –
O, labas rytelis
Jaunai merguželei!

Mesk pjautuvėlį
Šalin pabarėlio,
O pati jauna –
Jaunan jaunimėlin!

Dar aš neinėjau
Jaunan jaunimėlin, –
Jau visi pažino,
Kad aš našlaitėlė.

Ašaras brauksiu
Ir veidelius prausiu,
Kad nieks nepažintų,
Jog aš našlaitėlė.

– Oi berneli mano,
Margas dobilėli,
Iš ko tu pažinai,
Kad aš našlaitėlė?

– Oi mergele mano,
Balta lelijėle,
Aš iš to pažinau,
Kad tu našlaitėlė.

Ant tavo galvelės
Rūtelė garbavos,
Ant tavo veidelių
Roželės žydėjo, –

Iš to aš pažinau,
Kad tu našlaitėlė,
Iš to aš pažinau,
Kad tu vargdienužėlė!

Krė-273

95

Vaikštinėjo tėvelis
Pabarėly,
Pabarėly, pakraštėly,
Prašinėjo saulelę
Be kepurės, be kepurės:
– Nusileiski, saulele,
Vakaruosna
Vėlyvuosna, vėlyvuosna, –
Jau nuilso dukrelė,
Jau nuvargo,
Jos plieninis pjautuvėlis
Susipjovė, susipjovė,
Jos aukselio žiedelis
Jau pardilo.
Jos skaistūs veideliai
Jau nubliedo, jau nubliedo,
Jos meilūs žodeliai
Persimainė, persimainė.

Do-142

96

Tu dobilėli rasakėlėli,
Valioi, pievele, valioi, –
Kas tave sėjo,
Kas tau pasėjo? –
Valioi, pievele, valioi!
Saulutė sėjo,
Saulė pasėjo, –
Valioi, pievele, valioi!

Tu dobilėli rasakėlėli,
Valioi, pievele, valioi, –
Kas tave laistė,
Kas tau palaistė? –
Valioi, pievele, valioi!
Skaidrus lietulis
Palaistinėjo, –
Valioi, pievele, valioi!

iba, 210

97

Vaikštinėjo tėvulėlis
Pabarėm, parugėm,
Prašinėjo saulelės
Be kepurės:

– Nusileiski, saulele,
Vakaruosna, vėlyvuosna,
Nes jau mano dukrelė
Tai nuilso, tai nuvargo,

Geriausius rugelius
Bepjaudama,
Tankiausias gubeles
Benešiodama.

Vaikštinėjo šešurėlis
Pabarėm, parugėm,
Prašinėjo saulelės
Be kepurės:

– Saulele motule, –
Rytuosna ankstyvuosna,
Nes dar mano martelė
Nenuilso, nenuvargo,

Menkuosius rugelius
Bepjaudama,
Retąsias gubeles
Benešiodama.

Krė-272

98

Bėki, bėki, bareli,
Galan lauko, –
Veja tave, bareli,
Mergos, marčios.

Pastovėjęs, bareli,
Paklausyki, –
Kuriam šone, bareli,
Gražiai gieda?

Dar nubėgęs, bareli,
Pastovėki,
Pastovėjęs, bareli,
Paklausyki:

Bėki, bėki, bareli,
Galan lauko, –
Veja tave, bareli,
Mergos, marčios.

Kuriam šone, bareli,
Gailiai verkia?
– Pas anytos jau martelę
Gailiai verkia!

iba, 227

99

Rūta žalioj,
Jau vakaras vakarėlis,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Puolė saulė ant medžių,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Krito rasa ant baro,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Paleisk, ponai, namopi,
Rūta, žalioj!

Rūta žalioj,
Jei tu manęs neleisi,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Paleis mane saulelė,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Vakarinė žvaigždelė,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Laukia manęs motulė,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Tarpu vario vartelių,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Su duonele, druskele,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Ir su žaliu vyneliu,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Valgyk, dukra, išalkus,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Gerki, dukra, ištroškus,
Rūta žalioj!

Rūta žalioj,
Gulki, dukra, nuvargus,
Rūta žalioj!

iba, 230

100

Augo ievaras laukuosa,
Oi ievar, ievarai žaliasai!

Parėj ievaras namuosna,
Oi ievar, ievarai žaliasai!

Linko ievaras vartuosna,
Oi ievar, ievarai žaliasai!

O jo šakelės languosna,
Oi ievar, ievarai žaliasai!

Smulkūs lapeliai stikluosna,
Oi ievar, ievarai žaliasai!

– Išeik, tėveli, ant dvaro,
Oi ievar, ievarai žaliasai!

Priimk talkelę nuo baro,
Oi ievar, ievarai žaliasai!

iba, 233

101

Aviža maldele, aš tave pasėjau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

Aviža maldele, aš tave akėjau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

Aviža maldele, aš tave aplankiau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

Aviža maldele, aš tave nupjoviau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

Aviža maldele, aš tave surišau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

Aviža maldele, aš tave parvežiau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

Aviža maldele, aš tave sudžioviau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

Aviža maldele, aš tave iškūliau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

Aviža maldele, aš tave pardaviau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

Aviža maldele, aš tave pragėriau,
Tu dobil penkialapi, dobilėl šešialapi!

102

Papūtė vėjelis,
Papūtė šiauras,
Sujudino lapelius,
Subudino paukštelius.

Papūtė vėjelis,
Papūtė šiauras,
Susiūbavo mieželiai
Ir žalios avižėlės.

Uždainavo mergelė,
Uždainavo jaunoji,
Subudino bernelius,
Sukėlė jautelius.

Uždainavo mergelė,
Uždainavo jaunoji, –
Sušuko berneliai,
Jautelius sukėlė:

Jauteliai arti –
Jauniem berneliam,
Avižos pjauti –
Jaunom mergelėm!

Krė-292

102

Jau saulelė leidžias,
Artyn vakarėlis, –
Išėjo močiutė
Ant didžio dvarelio.

Pažiūrėjo motulė,
Kur jauna dukrelė, –
Avižėles pjauna,
Pėdelius nešioja.

– Eina mano dukrelė
Namopi pailsus, –
Gulki, jauna dukrelė,
Minkštan patalėlin!

Jau saulelė leidžias,
Artyn vakarėlis, –
Išėjo anytėlė
Ant didžio dvarelio.

Pažiūrėjo anytėlė,
Kur jaunos martelės, –
Avižėles pjauna,
Pėdelius nešioja.

– Eina mano martelės
Namo nepailsę, –
Eikit, jaunos martelės,
Šulnin vandenėlio!

Krė-293

104

Vakarinė žvaigždelė
Visą dangų išvaikščiojo, –

Visą dangų išvaikščiojo
Ir pas mėnulį sustojo.

– Oi mėnuli, oi tėveli,
Aš šią naktį – tai dėl tavęs,

Aš šią naktį – tai dėl tavęs,
O jau rytoj – dėl saulelės, –

Debesėliais apsileidus,
Skaudum lietum apsiliejus!

Oi mergele, oi jaunoji,
Visą dvarą išuliojo, –

Visą dvarą išuliojo –
Ir pas motulę sustojo.

– Oi motule, oi širdele,
Aš šią naktį – tai dėl tavęs,

Aš šią naktį – tai dėl tavęs,
O jau rytoj – dėl anytos, –

Atodūsius dūsaudama,
Ašarėlėm apsiliejus!

iba, 234

105

Ko linai už upelės,
Ko linai už upelės?

Mergų linai už upelės,
Mergų linai už upelės.

Kodėl anie neravėta,
Kodėl anie neravėta?

Mergelės tinginėlės,
Mergelės tinginėlės, –

Užtai linai neravėta.
Užtai linai neravėta!

Anksti rytą gaili rasa,
Anksti rytą gaili rasa, –

Vidudienį labai šilta,
Vidudienį labai šilta; –

O vakare uodai kanda,
O vakare uodai kanda, –

Užtai linai neravėta,
Užtai linai neravėta!

iba, 235

106

Aš pati martelė
Linelius pasėjau, –
Tu dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi!

Ne tu viena sėjai,
Ir aš tau padėjau, –
Tu dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi!

Citat, citat, martelės,
Judvi nesibarkit, –
Tu dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi!

Aš pati martelė
Linelius nuroviau, –
Tu dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi!

Ne tu viena rovei,
Ir aš tau padėjau, –
Tu dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi!

Citat, citat, martelės,
Judvi nesibarkit, –
Tu dobil penkialapi,
Dobilėl penkialapi!

107

Derėjo lineliai,
Išložėjo, lylio,
Išložėjo, lylio!

Aš tų loželių,
Aš neraučiau, lylio,
Aš neraučiau, lylio!

Aš palieku brolių marčiom
Ir sesiulėm, lylio,
Ir sesiulėm, lylio!

Nesulaukus brolių marčių,
Pati raučiau, lylio,
Pati raučiau, lylio!

108

Lylioi, sesė linus,
Lylioi, sodindama:
Aukit, linai, ko didžiausi,
Kraukit žiedus ko gražiausius.
Iš linelių – plonos drobės,
Iš šakelių – abrūsėliai,
Liemenėlio – pakulnėlės!

109

Lineliai, liniukai,
Lino žiedas, ai tūto,
Lino laiškas, ratuto, –
Linoji, linoji, tūto!
Lino žiedas, ai ratuto!

110

Lylio, sesė, linus sodindama,
Lylio, aukit stuomeninkai,
Lylio, rieskit šaknis sieksnininkes,
Lylio, iš linelių,
Lylio, plonos drobės;
Lylio, iš šakelių,
Lylio, nuometėliai;
Lylio, iš šaknelių,
Lylio, abrūsėliai!

111

Lineliai, lineliai, lineliai, tatato!
Aukit, linai, stuomenyje, tatato,
Rieskit šaknis rietimuos, tatato!

112

Siūlinoj, dulinoj,
Tėvas sūnų augino, –
Oi tūta, oi tūta,
Oi tūtela, tūta!

Siūlinoj, dulinoj,
Kad man dirvonus išartų, –
Oi tūta, oi tūta,
Oi tūtela, tūta!

Siūlinoj, dulinoj,
Kad linelius pasėtų, –
Oi tūta, oi tūta,
Oi tūtela, tūta!

Siūlinoj, dulinoj,
Kad linelius akėtų, –
Oi tūta, oi tūta,
Oi tūtela, tūta!

Siūlinoj, dulinoj,
Kad linelius nurautų, –
Oi tūta, oi tūta,
Oi tūtela, tūta!

113

Pralėkdamas bitinėlis pro dravę
Sukrutino dravelės šakelę, –

Sukrutino dravelės šakelę –
Pabudino pilkąją bitelę.

– Budinkis, kelkis, pilkoji bitele,
Da-dar tavo koreliai nesiūta, –

Da-dar tavo koreliai nesiūta,
Da-dar tavo medutis neneštas.

– Nesirūpink, bitinėli, nesirūpink,
Tai bus mano koreliai pasiūta, –

Tai bus mano koreliai pasiūta,
Tai bus mano medulis suneštas!

Prajodamas bernelis pro klėtį,
Subarškino klėtelės langelį, –

Subarškino klėtelės langelį,
Pabudino jaunąją mergelę.

– Budinkis, kelkis, jaunoji mergele,
Da-dar tavo lineliai neverpta,

Da-dar tavo lineliai neverpta,
Da-dar tavo drobelės neausta.

– Nesirūpink, berneli, nesirūpink,
Tai bus mano lineliai suverpta, –

Tai bus mano lineliai suverpta,
Tai bus mano drobelės išausta!

114

Apynėlis augo
Tėvelio pakluonėj, –
Pūko, pūko,
Ratu pūko – ratilėli!

Eisim, sesytėlės,
Apynėlio rėkštų, –
Pūko, pūko,
Ratu pūko – ratilėli!

Apynį rėškiemuo,
Priejuostėn dėjiemuo, –
Pūko, pūko,
Ratu pūko – ratilėli!

Namo parnešėmuo,
Tėveliui daviemuo, –
Pūko, pūko,
Ratu pūko – ratilėli!

Tėveliui daviemuo,
Tėvelis alutin, –
Pūko, pūko,
Ratu pūko – ratilėli!

Alus gražiai rūgsta,
Midus kupečiuoja, –
Pūko, pūko,
Ratu pūko – ratilėli!

115

– Ko negiedi, neraliuoji
Trąšų talkoj?
– Ką giedosme,
Ką raliuosme
Tuščiu girkliu!

– Mes regėjom: gaspadinė
Virė pupų, žirnių...
Ir virt virė,
Ir kept kepė –
Mum nedavė...

iba, 236

D SUPĖJĖLIAI IR PIEMENĖLIAI

116

Tarpu girelių, tarpu žaliųjų
Stovi dvareliai.
Tarpu raistelių, tarpu ežerėlių –
Subartonių kaimelis.

Tarpu raistelių, tarpu ežerėlių
Subartonių kaimelis, –
Nuklimps žirgelis, nuklimps raitelis,
Kelelio nepataikys.

Pas mus berneliai kaip sakalėliai,
Tai visų puikiausi, –
Pas mus žirgeliai kaip bitinėliai,
Tai visų greičiausi!

Pas mus mergelės kaip lelijėlės,
Tai visų gražiausios,
O jų dainelės kaip lakštužėlių,
Tai visų skambiausios!

Skamba šoblelės, džarška šviedriosios,
Subartonys joja, –
Dreba žemelė kaip epušėlė:
Subartonys ulioja!

Krė-342

117

Supkit mane, supėjėliai, supėjėliai!
O ką duočiau supėjėliam, supėjėliam?
Vištelė kiaušinio nepadėjo, nepadėjo,
Motulė sūrelio nesuslėgė, nesuslėgė,
Tėvelis alelio nepadarė, nepadarė, –
Ū-ta-ta!

Ni-431

118

Ką čia supa, ką nesupa:
Dvejameilelę, trejameilę.
Užčiučiavęs, užliuliavęs
Toli duočiau, žmonės' leisčiau!

Ni-439

119

Tatai geros supeklėlės,
Eina tiesiai kaip striūnelės,
Skrenda aukštai kaip paukštelės.

Supeklėlės – kaip nendrelės,
Supėjėliai – artojėliai.

Ni-432, 437

120

Čiučia liulia, tegul guli,
Lylia lylia, tegul tyli, –
Mik, vaikeli, poguliuko,
Duok matutei pailsiuko.
Čiučia, liulia, aukso žiedą,
Aukso žiedą, rūtų kvietką, –
Auk didutis, būk gerutis.
Ni-164

121

Atbėg pelytėlė, lylia, lylia, lylia, lylia,
Per devynias kamarėles, lylia, lylia, lylia, lylia,
Per dešimtą seklytėlę, lylia, lylia, lylia, lylia,
Neš pelytė saldų miegą, lylia, lylia, lylia, lylia,
Kaip bitelė saldų medų, lylia, lylia, lylia, lylia.
Užaugs mano sūnaitėlis, lylia, lylia, lylia, lylia,
Bus šieneliui pjovėjėlis, lylia, lylia, lylia, lylia,
Ir tėveliui siuntėjėlis, lylia, lylia, lylia, lylia.
Atalyja smarkus lietus, lylia, lylia, lylia, lylia,
Bėgsim mes po ąžuolu, lylia, lylia, lylia, lylia.
Mum ąžuolas ne tėvelis, lylia, lylia, lylia, lylia,
O šakelės – ne močiulės, lylia, lylia, lylia, lylia,
O lapeliai – ne žodeliai, lylia, lylia, lylia, lylia ...
Ni-183

122

Lylio, lylio šitą,
Duos Dievulis kitą, –
Šitą beliūliuojant,
Kitą bečiučiuojant!

123

Čiučia liulia, lylia lylia,
Mik miegelio mažulėlis,
Auk, saulėta lingotėle,
Pūkų piltos priegalvėlės
Ir šilkiniai vystyklėliai.
Tegul miega mažutėlis,
Tegul auga didutėlis,
Tegul būva artojėlis,
Motinėlei duonos dirbėjėlis!

124

Čiučia liulia, dukterėle, –
Išaugs man verpėjėlė,
Plonų drobių audėjėlė
Ir šienelio grėbėjėlė!

125

Čiučia liulia mažutėlį,
Aukso žiedą, rūtų kvietką, –
Aukštai musios, žemai blusos,
Ant suolelio – kieta!

126

Saulele motule,
Užtekėk, užtekėk!
Aš mažukas
Piemenukas,
Ant akmenio sėdėdams,
Rankoj rykštę turėdams,
Sušalau –
Sušalau!..

127

Parein jauteliai
Laukeliu būbuodami,
O mes seselės –
Tai gražiai dainuodamos.

Vai, išeik, išeik,
Broleli artojėli,
Atkelk vartelius,
Įleisk palšus jautelius.

Vai, įleisk, įleisk,
Įleisk palšus jautelius, –
Bent pamigdyki
Jautelių piemenėlę.

Palšus jautelius
Į žalią prievartėlę, –
Jauną seselę
Į aukštąjį svirnelį!

Ju-1005

128

Rali ralia, karvelės mano,
Rali ralia, žalamargėlės,
Rali ralia, išginiau anksti,
Rali ralia, in šaltas rasas.
Rali ralia, gen mergelė,
Rali ralia, gen snaudalė,
Rali ralia, alkanos tavo karvelės!

iba, 232

129

Ėsk, karvyte, žalią šieną, ralioi, ralioi!
Ir atnešk, man balto pieno, ralioi, ralioi!
Ėsk, karvyte, po kluonelį, ralioi, ralioi!
Nešk pienelio po puodelį, ralioi, ralioi!
Ėsk, karvyte, po kelmynę, ralioi, ralioi!
Nešk pienelio po puodynę, ralioi, ralioi!
[Ni-233]

130

Ralio, mano avytės, ralio!
Stiklo akytės, ralio,
Kiškio ausytės, ralio,
Šiurkštus liežuvėlis, ralio,
Šilkų vilnelė, ralio,
Striūnų kojelės, ralio,
Striuka uodegėlė, ralio – ralio!
[Ni-261]

131

Ralio, ralio!
Šiū namo, galvijėliai,
Jau pavargo piemenėliai,
Ralio, ralio!
[Ni-201]

132

Nuvažiuok, debesėl,
Su dviračiais, su dviračiais,
Atvažiuok, saulele,
Su karieta, su karieta!
[Ni-270]

IV

LYGIAISIAIS LAUKELIAIS, PAJŪRĖLIAIS

„Lygiaisiais laukeliais, pajūrėliais" – įvairios žyginės dainos, daugiausia vyrų dainuojamos, tačiau dainuoja jas ir moterys, dainuoja ir mišrus vyrų–moterų choras. Iš jų tiktai

A KILTIES dainos pasižymi ryškiau apčiuopiamu „natūraliniu ritmu", – tai vis eitinės dainos, maršai. Tai vis senesnės kilmės dainos, plačiai tebedainuojamos ir nūdien: pvz., NN 133, 135, 136 dainos. O N 134, itin populiari iki šiol daina – maršas, turinti daugybę variantų, pasižyminčių skambiais neįprasmintais žodžių refrenais, itin patogiais dainuoti, susidedančiais daugiausia iš balsių, pavyzdžiui:

Ei, vija, kanapija,
Ei, viliutė – dobiliutė,
Rūtelė žalioji! –

iš 45 ženklų, žyminčių garsus, vos 16 žymi priebalsius!

N 80 paduodamas dainos variantas parodo, kaip Polikrato žiedo – Sakuntalos motyvas, lietuvių tautosakoje nustojęs draminio baladinio pobūdžio, atsidūrė net pėstininkų – eitinių dainų sudėtyje.

B KILTIES dainos – karinio pobūdžio. Sprendžiant pagal jas išeitų, kad senojoj Lietuvoj pėstininkų kariuomenės nė nebūta, – vis raiteliai ir raiteliai dainuojama. Tiesa, bendroje dainų masėje yra nemaža ir tokių, kuriose figūruoja ir kareiviai pėstininkai, tik visos tos dainos yra vėlyvesnės kilmės. Jose minimi įvairūs karo žygiai ir geografinės vietovės – Napoleono žygiai, Kastiuška, Katkaus pergalė prie Kirchholmo, žygiai į Küstriną, į Berlyną, į Paryžių, net į turkų žemę ir pan. Bet visos jos yra, tariant, poetiškai „nesusigulėjusios", poetikos atžvilgiu – neįdomios.

Senybinės formacijos karinėse dainose figūruoja tik raiteliai. Kai kurių jų, pavyzdžiui, N 146 ar 143, ir be melodijų visiškai aiškus jojimo ritmas.

[Lietuvių liaudies karinio pobūdžio dainų pagrindinė nuotaika ryškiai pacifistinė. Šitokia daina nežino jokios neapykantos priešui, su kuriuo tenka kariauti. Dažnai jis, priešas, nė neįvardijamas, – nuo jo atsipalaiduojama bendromis sąvokomis, pavyzdžiui, „tolima šalelė", „didis karužis", – ir viskas. Daugelio Europos tautų karo dainos pasižymi nuotaika, apibūdinama sena komedine formule *miles gloriosus*, – pasigyrimu, priešo

koneveikimu, savo būtų nebūtų nuopelnų iškėlimu. Šitokios nuotaikos lietuvių tautosakoje nė pėdsako nėra, – ji nė priešą žemina, nė savo nuopelnais giriasi. Net dar daugiau.] Karo įvykių lietuvių tautosaka konkrečiai niekuomet nevaizduoja. Tautosakiška karo aprašymo forma meistriškai yra sukaupta lietuvių įžymaus poeto Maironio liaudies plačiai dainuojamame eilėrašty:

Saulė leidos. Buvo kova.
Kraujo daug tekėjo, –
Mylimasis už tėvynę
Galvą ten padėjo.

Šitokios konstrukcijos bendra formule liaudies dainininkas ir atsikrato karo lauko, kovos įvykių aprašymu. Užtat ypatingu jautrumu jis dainuoja, kaip bernelis žirgelį balnojo, kaip iš namų išjojo, kaip jam bejojant girelė gailiai ūžė, kaip jam liūdna buvo su mylimąja skirtis. Aplenkdamas kautynių aprašymą, ne kartą jis pasakoja, kad kautynėse jis žuvęs, kaip laukė jo namuose – mylimoji, sesės, močiutė. Motyvas, Nekrasovo panaudotas eilėraštyje „Vnimaja užasam vojny", pagrindžia daugelį lietuvių senybinių karo dainų. Dainose kareiviui atstovauja jo žirgelis, kurio elgesy atsispindi žmogaus išgyvenimai; žirgas – ištikimiausias kareivio draugas, jis yra ir žinianešys, ir tarpininkas tarp kareivio ir namiškių, – žirgui skiriama dainose ypatingai grakšti bernužėlio meilė.

Tiesa, tautosakinių karo dainų tarpe gana svarbią vietą užima daina apie juodą varną, snape atsinešusį baltą ranką, tačiau ši daina yra aiškiai nelietuviškos kilmės, atėjusi, matyti, iš slavų pasaulio maždaug XVIII–XIX amžių sąvartoje.

C KILTIES dainos yra susijusios su vandeniu, su žygiais pajūryje ir jūroje, su jūreivių ir žvejų gyvenimu. Bet ir jose pagrindinis jūreiviškumo pažymys – melodija. Pavyzdžiui, N 151 – labai plačiai mėgiama daina, ir nūdien dar mėgiama dainuoti, – labai graži jos melodija. Atrodo, ji liečia, mažiausia, pajūrio gyventojus, turėtų būti jų kūryba. Tačiau kituose variantuose vietoje „Siuntė mane motinėlė į *jūreles* vandenėlio" (naminiams

reikalams jūros sūraus vandens atsinešti!) dainuojama „į *Dunojų* vandenėlio", – upės vandens atsinešti – daug realiau skamba. Tiktai kokiu būdu šioje dainoje atsirado Dunojaus vardas? Dunojus – tokia tolima upė nuo lietuvių gyvenamos vietos? Dar keisčiau, kad šis vardas yra itin populiarus lietuvių tautosakoj. Jis pasitaiko daugelyje tautosakos kūrinių, eiliuotų ir neeiliuotų. Gana dažnai jis figūruoja net kaip bendrinis vardas, žymintis didį vandenėlį, didelę upę, nors dainose Nemunas yra daug didesnė už Dunojų upė. Dunojus esąs kažkur labai toli nuo Lietuvos, – dainuojama gi: „už jūrių marelių, už Dunojėlio"!

Ankstybieji lietuvių tautosakos komentatoriai, pavyzdžiui, akademikas V. Jagičas ar profesorius Bezzenbergeris spėja, kad Dunojaus vardo lietuvių tautosakoje minėjimas parodąs slavų poezijos įtaką. Tai esąs lyg atsiminimas lietuvių dalyvavimo karuose prieš turkus Dunojaus pakraščiuose, – atsiminimas, kareivių atsineštas. Tačiau šis spėjimas sukelia daugiau abejonių negu paaiškinimų. Kareivių atsineštieji geografiniai vardai (Kirchholmas, Smolenskas, Varšuva, Krokuva, Berlynas, Paryžius etc.), figūruoją naujoviškose dainose, visuomet turi konkrečios prasmės, niekur neturi bendrinių pažymių, tai yra visiškai kitos kategorijos sąvokos. Jei Dunojus būtų kareivių atsineštas, kodėl jis vienas sudarytų išimtį kitų geografinių vardų gausybėje? Kodėl dainose nepasitaiko kitų didelių upių vardai, daug artimesnių, pavyzdžiui, Dniepro, Vyslos ar Dauguvos?

Slavų poezijos įtaka šiuo reikalu teoriškai būtų galima, jeigu tiktai pačių slavų poezijoje ši sąvoka būtų aiški... Čia kalba galėtų būti tiktai apie rusų liaudies poezijos įtaką, bet ir joje pačioje pasitaikąs Dunojaus vardas – dar tinkamai neišaiškintos kilmės sąvoka. Pavyzdžiui, itin senybinės istorinės kilmės bylinose apie Dobrynią, figūruoja ir bogatyriaus Dunajaus vardas. Dobrynia ne tik su Dunajumi kaunas (šis variantas siekia, tiesa, XV–XVI amž.), bet jie dar abu draugėj vyksta pas „Lietuvos karalių" piršti jo dukrai Kijevo kniazių Vladimirą, – šis bylinos variantas savo šaknimis, siekia XII–XI amžiaus istorinius

sluoksnius. Šitame bylinos variante Dunajus figūruoja kaip įžymus bogatyrius, geras diplomatas, – jis yra parindinis piršlys, Dobrynia jam tiktai kariškas palydovas, kaip fiziškai galingesnis bogatyrius. Dar daugiau, bylinoje pasirodo, Dunajus atvyko tarnauti pas Kijevo Vladimirą iš Lietuvos, prieš tai jis tarnavęs pas Lietuvos karalių, gerai jį patį pažinęs, ir jo dukras, ir vieną iš jų, Apraksą, ir papiršo Vladimirui. Pagal byliną, „Korol chorobroj Litvy" – „Narsiosios Lietuvos karalius" – atvykusį Dunajų pasitinka meilingai, kaip seną gerą pažįstamą.

Šio bogatyriaus vardą kildinti iš Dunojaus upės vardo būtų gal kiek per daug naivu. Vardų panašumas čia nieko nereiškia. Pavyzdžiui, kitas bylinų garsus bogatyrius Volgà vardu primena Volgos upę, bet seniai jau įrodyta, kad Volga su Volgos upe nieko bendra neturi. O Dunojaus vardo figūravimas ne tik lietuvių, bet ir rusų tautosakoje tenka laikyti iki šiol dar tinkamai neišaiškintu reiškiniu. Lygiai kaip ir kita panaši sąvoka, lietuvių tautosakoje gana dažnai pasitaikanti: *žalias vynas*. Juo mergelė ir rūteles laisto, kad jos geriau žaliuotų, ir mylimą bernelį vaišina, kad jis meilesnis būtų. Rusų bylinų bogatyriai taip pat geria žalią vyną – stačiai kibirais. Ilja Muromcas kniaziaus Vladimiro kieme, Kijeve, įsako duoti galvažudžiui, Solovej Razbojnikui, „čašu zelena vina v poltora vedra" – „žalio vyno taurę – pusantro kibiro", o Idolišče Poganoje žalią vyną laka ištisais bosais... Šios sąvokos kilmei rusų tautosakoje išaiškinti padėta daug pastangų, bet vis dėlto įtikinamų vaisių nepasiekta.

Vieni, pavyzdžiui, aiškino, kad senobiška degtinė buvusi žalsvos spalvos, – iš čia ir atsiradęs terminas „žalias vynas". Atrodo, šitoksai aiškinimas net nėra vertas, kad jo bejėgis naivumas būtų dar atskirai pabrėžiamas. Kiti vėl tikino, kad lietuvių tautosakoje „žalias vynas" esą atsiradęs painiavos keliu: esą buvę nuolat dainuojama – žalias linas ar net žalias lynas, o dėl panašaus skambėjimo lynas ir vynas, – kartą kitą sąvokos esą susipainiojusios, toliau gi – jau tradicija atlikusi savo pareigą. Bet ir šis aiškinimas – tiktai laki fantazija. Jeigu šis terminas lietuvių tautosakoje ir būtų šitokiu būdu atsiradęs, tai kokiu gi

būdu jis būtų atsiradęs rusų, pavyzdžiui, tautosakoje, kur jis yra žinomas bene nuo XII amžiaus ir kur panaši garsų painiava negalėjo gi įvykti?

Kartais žalio vyno kilmė aiškinama tokiu būdu. Lietuvių tautosakoje krinta į akis, pavyzdžiui, tokie dainos posakiai:

„Čia vaikščiojo uldavojo du *baltu* dragūnu ..."
„Ei dragūnai dragūniukai, *baltieji* brolyčiai..."
„Ten nugrindo didžius tiltus *baltųjų* brolelių..."
„Būtum mane, mamuže, metus į upužę...
Būtų mane sugavę žvejų *balti* brolyčiai...
O tai būčiau buvusi žvejų *balta* mergelė..."
„Ir priėjo pilnas kiemas *baltųjų* viešnelių ..."
„Broleli mano, *baltasis* mano..."

„Mieli kunigai (= kunigaikščiai) *baltieji*", „Vai, koksai gražus: *baltas* kaip kunigas", „*Balta* motušėlė", „*Baltoji* dukrelė", „*Balti* žmonelės" etc". Latviai taip pat sako „*Balta* mamulite"... Šitokia prasme žodį „baltas" vartoja ir daugelis slavų (ypač Padunojo gyventojai), net kai kurie germanai. Savaime suprantama, kad šitokioje sandoroje epitetu „baltas" norima pabrėžti ne objekto spalva. Dalykas yra tasai, kad *baltas*, be savo tiesioginės spalvinės prasmės, seniau turėjo ir kitokios. Būtent tai reiškė: geras, mielas, gražus, garbingas. Turint galvoje šią termino „baltas" prasmę, darosi suprantami ir aukščiau cituotieji dainų pasakymai. Todėl kiti ir tikina, kad panašią raidą išgyveno ir terminas „žalias". Ir dabartinėje lietuvių kalboje žodis *žalias* – ne vien tiktai spalvą žymi. Sakoma gi: žaliava, žalia medžiaga pramonės gaminiams gaminti – spalvos atžvilgiu ji retai kada žalia ir tebūna! Duona esanti visai žalia, reiškia neiškepus, nors jos spalva – pilka ar juoda. Ir bulvės esančios žalios – neišvirusios. Yra ir žali barščiai, žalibarščiai, nors jie tokios spalvos niekuomet nebūna. Nupjautas šienas esąs dar visai žalias, – neišdžiūvęs, netinkamas vežti. Ir berniokas esąs dar visiškai žalias, – jaunas, nesubrendęs, pavasariškas. Ir nūdien gi dar žalia spalva yra jaunatvės, pavasariška spalva. Ir slavų kalbose bei tautosakose *žalias* seniau taip pat turėjo platesnės prasmės, – jis reiškė

šviesus, linksmas, jaunas, garsus, pagirtas. Ir žalias vynas buvęs esą linksmas, jaunas vynas.

Na, kaip tenai su tuo vynu bebuvę, čia tenka tiktai pabrėžti, kad dainelė „Siuntė mane motinėlė" (N 151) savo raidoje itin susikomplikavo, įveldama į „savo istoriją" jūrą ir Dunojų... Pradžioje ji nieko bendra nei su viena, nei su antruoju neturėjo gi! Mergelė ko ramiausiai ėjo vandens į paprastą upelį, – dainelė buvo *darbinė*, dainuojama prie darbo, gimusi antifoninio dainavimo pagrindu, – ir štai kur ji nuvažiavo. Bet ir tai dar ne galas. Čia ir *gulbinėlis* atlėkė, o gulbinėlis pagal dainų simboliką yra jaunikis. Sudrumstė jis vandenėlį, reiškia, pasipiršo mergelei, bet ji jo nenori, laukia, kol vandenėlis nusistos. Belaukiant atplaukia laivelis, tame laively sėdįs bernelis visuomet yra jaunikis. Kai bernelis siūlos mergelei perkelsiąs ją per jūreles ar per Dunojų – jis tuo pačiu peršas jai. Bernelis laiveliu perkelia mergelę – ji jam ir atitenka. Tokiu būdu ir darbinė dainelė per vandenėlį pateko į meilautinių – piršlautinių dainų tarpą!

Panašiais savumais pasižymi ir kitos C KILTIES dainos. Laukujai jos yra susijusios su vandeniu, su gyvenimu pajūriais ar paupiais. Kai kurios dainos yra jūreiviškos, „vandeninės", žvejų kūrybos kilmės, kai kurios į šią sritį atsitiktinai užklydusios. Pavyzdžiui, daina N 155, atrodo, kalba apie žvejus, bet ji yra sulipdyta iš trijų skirtingų motyvų – trijų dalių: 1) mergelė gano žirgus (ar jaučius), ganydama pragaišina, ieškodama paklysta; pragaišintas gyvulys atsiranda pas jaunikį, arba jaunikis pagelbsti jai surasti pragaišintąjį keturkojį, – tokiam jaunikiui mergelė ir atitenka; šitas motyvas labai plačiai žinomas ir slavų bei germanų pasaulyje. 2) Mergelė patenka pas žvejus, – „trys žuvėjėliai"; mergelei prarastą žirgą (jautį, žiedą, vainikėlį...) padeda suieškoti berniokai; pirmieji du nesuranda, bet už ieškojimo pastangas mergelė duoda jiems dovanų, o trečiasai šiokiu ar tokiu būdu suranda: jam mergelė atiduoda save pačią. 3) Mergelei duodamųjų įspėti mįslių motyvas, plačiai žinomas lietuvių, latvių, slavų, germanų pasaulyje, šaknimis siekiąs gilios senovės, prieškrikščioniškos gadynės Tolimųjų Rytų

literatūrų užuomazgos sluoksnius; tai yra senybiškų, ypač mėgiamų Rytuose, išminties varžybų atgarsiai; merguželė įspėja visas mįsles, pasirodo, ji esanti išmintingesnė, gudresnė už bernelį, – jungtuvės su išmintingąja mergele bežiūrint įvyksta.

N 152 – pati artimiausia žvejų gyvenimui, turinti aiškių nuotrupų iš žvejų buities, – vartojama žvejiškos sąvokos. Daina – senybinė, išlaikiusi žiedo motyvą, tik šis motyvas joje yra jau gerokai degeneruotas, panašiai kaip ir slavų, pavyzdžiui, ukrainiečių lyrinėje poezijoje.

N 153 – aiškiai prasidėjusį svetimų įtakoje. Kreipimasis „Ei matros, matros" – nelietuviškai skamba, tačiau tolimesnis dainos rutulojimasis – lietuviškas, pagal tautosakines tradicijas. Daina, matyti, buvo gimusi jūreiviškomis sąlygomis.

N 154 – tipiška pajūrio žvejų daina, tačiau vis tiek piršlautinė: mergelė ieško pabėgusio jaunikio, mergelės tėvas ieško ir jaunikio, ir dukrelės, pabėgėlio beieškančios...

N 157 – prasidėjusi žvejų piršlautinės meilės pagrindu (laively bernelis – jaunikis; perkelti per upę ar jūrą – bus vestuvės!), išaugusi į savarankišką martelės dalios poetinę dainuotę: vedybos jau įvyko, vyras pasitaikė, matyti, koks latrelis, – vedybos pasirodo esančios visų nelaimių, visų mergelės vargų priežastis...

A ŽYGIUOJANT

133

Už jūrelių, už marelių
Nulijo, nusnigo
Su jaunuoju bernužėliu
Bešnekant, bekalbant.

Merguželė, lelijėle,
Nesiduok perkalbėt, –
Neduok žiedo, nei vainiko,
Nė jaunų dienužių!

Duok alučio, duok midučio,
Pamylėk – palydėk, –
Per du lauku, per tris laukus
Palydėk – nekalbėk!

Ju-353

134

Aš pasėjau kanapėlę
Ant marių kraštelio, –
Oi lilia, kanapėlę
Ant marių kraštelio!

Ir išdygo kanapėlė
Ant marių kraštelio,
Oi lilia, kanapėlė
Ant marių kraštelio!

Ir užaugo kanapėlė
Ant marių kraštelio, –
Oi lilia, kanapėlė
Ant marių kraštelio!

Ir nuroviau kanapėlę
Ant marių kraštelio, –
Oi lilia, kanapėlę
Ant marių kraštelio!

Ir nuvijau gražų šniūrą
Ant marių kraštelio, –
Oi lilia, gražų šniūrą
Ant marių kraštelio!

Ir numezgiau didį tinklą
Ant marių kraštelio, –
Oi lilia, didį tinklą
Ant marių kraštelio!

Ir sugavau aukso žuvį
Ant marių kraštelio, –
Oi lilia, aukso žuvį
Ant marių kraštelio!

Ir išskrodžiau aukso žuvį
Ant marių kraštelio, –
Oi lilia, aukso žuvį
Ant marių kraštelio!

Ir atradau aukso žiedą
Žuvies vidurėly, –
Oi lilia, aukso žiedą
Žuvies vidurėly!

Ir užmoviau aukso žiedą
Savo panytėlei,
Oi lilia, aukso žiedą
Savo panytėlei!

Ni-134

135

Atskrend sakalėlis
Per žalią girelę,
Atmušė sparnelius
Į sausą eglelę.

Pažiūrėk, mergele,
Į sausą eglelę, –
Kai pradės žaliuoti,
Tai tu mano būsi.

Eglelė nudžiūvus
Žaliuoti pradėjo, –
Kurgi tas bernelis,
Kurs mane mylėjo?

Ar už jūrių marių,
Ar už vandenėlių?
Ar kitas mergeles
Mylėti pradėjo?

Nei už jūrių marių,
Nei už vandenėlių,
Nei kitas mergeles
Mylėti pradėjo.

Kad paukštelis būčiau,
Sparnelius turėčiau, –
Skrisčiau pas mergelę
Rytas vakarėlis:

Ankstųjį rytelį –
Kad ją prižadinčiau,
Vėlų vakarėlį –
Kad ją užmigdyčiau.

136

Išėjo tėvelis į mišką.
Išėjo tėvelis, išėjo motinėlė,
Išėjo visi vaikai į mišką.

Nušovė tėvelis pelėdą.
Nušovė tėvelis, nušovė motinėlė,
Nušovė visi vaikai pelėdą.

Parnešė tėvelis pelėdą.
Parnešė tėvelis, parnešė motinėlė,
Parnešė visi vaikai pelėdą.

Nupešė tėvelis pelėdą.
Nupešė tėvelis, nupešė motinėlė,
Nupešė visi vaikai pelėdą.

Išvirė tėvelis pelėdą.
Išvirė tėvelis, išvirė motinėlė,
Išvirė visi vaikai pelėdą.

137

Pasėjo tėvelis avižą.
Pasėjo tėvelis, pasėjo motinėlė,
Pasėjo visi vaikai avižą.

Atlankė tėvelis avižą.
Atlankė tėvelis, atlankė motinėlė,
Atlankė visi vaikai avižą.

Išdygo tėvelio aviža.
Išdygo tėvelio, išdygo motinėlės,
Išdygo visų vaikų aviža.

Užaugo tėvelio aviža.
Užaugo tėvelio, užaugo motinėlės,
Užaugo visų vaikų aviža.

Nupjovė tėvelis avižą.
Nupjovė tėvelis, nupjovė motinėlė,
Nupjovė visi vaikai avižą.

Iškūlė tėvelis avižą.
Iškūlė tėvelis, iškūlė motinėlė,
Iškūlė visi vaikai avižą.

Sumalė tėvelis avižą.
Sumalė tėvelis, sumalė motinėlė,
Sumalė visi vaikai avižą.

Suvalgė tėvelis avižą.
Suvalgė tėvelis, suvalgė motinėlė.
Suvalgė visi vaikai avižą!

138

Gerk gėręs, gerk gėręs –
Dūlink namo gultų:
Pati graži, vaikai maži –
Kad kas nenugultų!

B ŽIRGELĮ BALNOJANT

139

Oi, lekia, lekia
Gulbių pulkelis,
Tėvynę ginti
Ragin brolelius.

Kitų išjojo
Jauni broleliai,
O mūsų nėra
Neigi kam joti.

Tėvelis senas,
Brolelis mažas,
Broleliui joti,
Broliui ne joti?

Viena seselė
Brolelį rengė,
Antra seselė
Žirgą balnojo.

O ši trečioji,
Ko jauniausioji,
Vartus atkėlė
Ir palydėjo.

– Oi broli, broli,
Broleli mano,
Ar tu pavysi
Joties pulkelį?

– Vyte privysiu,
Ginte priginsiu,
Tiktai nežinau,
Ar besugrįšiu...

– Eisim, seselės,
Ant aukšto kalno,
Ant aukšto kalno
Brolelio laukti!

Mes prastovėjom
Kalne duobelę
Ir prarymojom
Uosio tvorelę.

Parbėga žirgas,
Atapūškuoja,
Aukso kilpelės
Šalia svyruoja.

– Eisim, seselės,
Žirgo sugauti,
Žirgo sugauti
Ir klausinėti.

– Ei žirge, žirge,
Tu juodbėrėli,
O kur padėjai
Mūsų brolelį?

– Devynias upes
Plaukte perplaukiau,
O šią dešimtą
Nerte pernėriau.

Devynios kulkos
Pro šalį lėkė,
O ta dešimta
Brolelį kirto.

Kur galva krito –
Rožė išdygo,
Kur kraujas tiško –
Žemčiūgai blizga.

– Oi sesės, sesės,
Ką mes darysim,
O kas padės mum
Brolio gedėti?

Saulutė tarė
Nusileisdama:
– Aš jum padėsiu
Brolio gedėti:

Devynis rytus
Migluže eisiu,
O šį dešimtą –
Neužtekėsiu!

140

Vai tu žirge, žirge,
Žirge juodbėrėli,
Vai, ko nusižvengei
Vėlai vakarėlį?

Sužvangės kardeliai,
Sudundės laukeliai,
Susiūbuos giružė
Ant aukšto kalnelio.

Ryt anksti rytelį
Kelionėlėn josim,
Lygiajam laukely
Į karužę stosim.

Ten žvengsi, žirgeli,
Žirge juodbėrėli,
Mano mundierėlį
Močiutei parnešdams.

O dabar nežvenki
Tėvelio stainelėj, –
Negraudink močiutės
Aukštajam svirnely.

141

Ir išaušo aušrytėlė,
Užtekės saulelė, –
Ir atėjo motinėlė
Sūnaitėlio kelti.

– Kelkis, kelkis, sūnaitėli,
Kelkis, mano mielas,
Šit atveda tau tėvelis
Juodbėrį žirgelį.

Ir pakėlė galvytėlę,
Rankele parėmė:
– Oi man Dieve, motinėle,
Kaip galvelė sopa!

Bėki, bėki, juodbėrėli,
Lietuvos šalelėn, –
Apliuobs tave sesytėlė
Žaliosiom rūtelėm.

Kaip aš jojau per girelę,
Girelė žaliavo,
Ir pilkoji gegutėlė
Skurdžiai užkukavo.

Kai aš jojau per laukelį,
Laukelis trinkėjo,
Kai pakliudė akmenėlį, –
Ugnelė žibėjo.

Ir pritrūko sesytėlė
Žaliųjų rūtelių, –
Da netrūko motinėlei
Gailių ašarėlių!

Ni-498

142

Medžiai braškėjo, miškai ūžėjo,
Jojo karalius didžian karelin,
Didžian karelin, svečion šalelėn,
Kur aukselis džerška, vynelis teka.

Su tuo karaliu, su tuo Šarūnu,
Išjojo mano jaunas bernelis,
Jaunas bernelis, šaunus raitelis,
O jo žirgelis šyvas kaip bitinėlis.

Metelius buvo, antrais negrįžo,
Laukiau ir trečius, laukt nesulaukiau, –
Laukte nesulaukiau, langelį pražiūrėjau,
Ant baltų rankelių jauna prarymojau.

Ant baltų rankelių jauna prarymojau,
Po šviesiu langeliu jauna prasėdėjau, –
Po šviesiu langeliu jauna prasėdėjau,
Viešą kelelį jauna pražiūrėjau.

Viešą kelelį jauna pražiūrėjau,
Šviesias akeles jauna aš praverkiau, –
O grįžte negrįžta mano bernelis
Iš didžio karelio, tolimos šalelės.

Oi, grįžta, grįžta Šarūnas karalius
Iš didžio karelio, iš svečios šalelės, –
Oi, joja, joja šaunieji raitužėliai,
Šaunieji raitužėliai, jaunieji bernužėliai.

Tik negrįžta nejoja vienas raitelis,
Vienas raitelis, mano jaunas bernelis;
Oi, geriau būtau aš jauna negimus,
Nei savo bernelį jauna atsiskyrus.

Motule mano, širdele mano,
Nesiūk man patalėlio, pūkų pagalvėlės,
Motule mano, tikroji mano,
Oi, tik siūk man baltus marškinėlius.

Motule mano, širdele mano,
Nežadėk manęs jaunam bernužėliui,
O tik siūk man baltus marškinėlius,
Tik nupink, motule, rūtų vainikėlį.

Parėdyk, motule, jaunąją dukrelę,
Paguldyk, motule, ant kietos lentelės:
Kai parjos bernelis iš didžio karelio –
Tegul jaunas mato, kad mergelė laukia!

Krė-4–5

143

Augin tėvas sūnužėlį,
Tėvutėlis sūnužėlį, –
Augindamas džiaugės,
Kad bus užvadėlis.

Šerk, tėveli, man žirgelį,
Pirk tyminį balnužėlį,
Kaldinki kardelį,
Siūdink manderėlę.

Kas tau kaltas, sūnužėli,
Kas tau kaltas, dobilėli?
O kad tu užaugai
Kaip girioj medelis!

Jau saulelė leidosi,
Vakarėlis radosi, –
Dar mūsų brolelis
Tėvelio dvarely.

Aušta balta aušružėlė,
Teka šviesi saulužėlė, –
Jau mūsų brolelis
Žalioje girelėj.

Augo girioj liepelė,
Toj liepelėj gegelė, –
Kukavo rytelį,
Vėlai vakarėlį.

Lėk, gegule, su manim,
Lėk, raiboji, su manim, –
Su manimi drauge
Į svetimą šalį.

Tai nelėksiu, bernužėli,
Tai nelėksiu, dobilėli, –
Su tavimi drauge
Į svetimą šalį!

Ju-1098

144

Ant marių kraštelio
Statyčiau laivelį,
Viliočiau mergelę
Dvylikos metelių.

Neviliok, bernyti,
Neviliok, jaunasis,
Duok man jaunai augti
Pas savo močiutę.

Bepig tau, mergyte,
Pas savo motutę, –
Vargas man jaunamui
Svetimoj šalelėj!

Po tavo kojelių
Vejelė žaliavo,
O po manų jaunų
Ugnelė žėrėjo.

Ant tavo galvelės
Vainikas žaliavo,
O ant mano jauno
Erškėčiai dygėjo.

Ant tavų rankelių
Žiedeliai žėrėjo,
O ant mano jauno
Šviesusis kardelis.

Ant tavo galvelės
Bitutės lekiojo,
O ant mano jauno
Švino kulkos lėkė.

Po tavo kojelių
Dobilai žaliavo,
O po manim jaunu
Kraujo upės teka!

145

Ei, eisim, eisim, mes čia nebūsim,
Čia ne mūs tėviškėlė.
Čia nėr tėvelių, nė motinėlių,
Nėr čia mum ko gailėtis.

Čia nėr seselių, jaunų mergelių,
Nėr kam linksmint širdelės, –
Ei, eisim, eisim, mes čia nebūsim, –
Per tūkstantį mylelių!

Ei, eisim, eisim, kur paukščiai lekia,
Upės vyneliu teka, –
Lauks mus tėveliai ir motinėlės:
– Ei, kur jauni vaikeliai?!

Lauks mus seselės, jaunos mergelės:
– Kur mūs jauni berneliai?
Jau grįžkit, grįžkit, mūsų broleliai,
Iš svetimos šalelės!

Kal-506

146

Rūpinosi tėvužėlis,
Rūpinosi tėvužėlis,
Kad jo mažas sūnaitėlis.

– Nesirūpink, tėvužėli,
Nesirūpink, tėvužėli,
Užaugs tavo sūnaitėlis.

Užaugs tavo sūnaitėlis,
Užaugs tavo sūnaitėlis,
Bus Lietuvos kareivėlis.

– Man nereikia kareivėlio,
Man nereikia kareivėlio,
Tik man reikia artojėlio.

– Nenešiojęs mundirėlio,
Nenešiojęs mundirėlio,
Nebus geras artojėlis.

Rūpinosi motinėlė,
Rūpinosi motinėlė,
Kad jos maža dukterėlė.

– Nesirūpink, motinėle,
Nesirūpink, motinėle,
Užaugs tavo dukterėlė.

Užaugs tavo dukterėlė,
Užaugs tavo dukterėlė,
Bus linelių verpėjėlė, –

Tankių drobių audėjėlė,
Tankių drobių audėjėlė,
Ir bernelio draugužėlė.

Do-109

147

Girdžiu brolelį verkiantį,
Brolio žirgelį žvengiantį,
Auksines kamanėles daužantį.

Širmų žirgelių pilnos stainelės,
Aukso kamanėlių pilni rūmeliai,
Ogi man brolelis – tasai vienas!

Ni-514

148

Per tiltą jojau,
Nuo žirgo puoliau,
Purvynėly gulėjau.

Žirgelis mano,
Bėrasis mano,
Prie šalelės stovėjo.

Myniojo mano
Kojas, rankeles
Ir skaistųjį veidelį.

Tekėjo mano
Juodi kraujeliai
Kaip bijūnų lapeliai.

Aš ten gulėjau
Tris nedėlėles, –
Nieks manęs negedavo.

O ir atlėkė
Trys gegužėlės
Vidur tamsios naktelės.

Oi, kukuoj kukuoj
Trys gegužėlės
Prie mano patalėlio.

Viena kukavo
Kojų galely,
Antroji – prie galvelės,

O ši trečioji
Raiba gegelė
Prie pat mano širdelės.

Marti prie kojų,
Sesuo prie galvos,
Motušė – prie širdelės.

Vai, sergu, sergu,
Sergu negaliu
Ant rankelių nešamas.

Vai sese, sese,
Sesele mano,
Taisyk man patalėlį:

Šilkų paklotę,
Šilkų apklotę,
Lelijos pagalvėlę.

Gyti negysiu,
Jau, regiu, mirsiu, –
Tai gailesį darysiu.

Verks manęs varpai,
Verks vargonėliai,
Verks ir sena motušė.

Neatverks varpai,
Nė vargonėliai,
Ir nė sena motušė.

Tik mane atverks
Juoda žemelė,
Balta grabo lentelė.

Vai, eisiu, eisiu
Į tą žemelę,
Kur būsiu be vargelių.

Toje žemelėj –
Baltos lentelės –
Ten būsiu be vargelio.

Marčiai paliksiu
Bėrą žirgelį,
Sesei – brangias sukneles,

O motušėlei
Augintojėlei
Meilinguosius žodelius.

Marti lydėjo
Ligi vartelių,
Sesuo – į puskelėlį,

O motušėlė
Augintojėlė
Į žaliuosius kapelius.

Marti gailėjos
Tris nedėlėles,
Sesuo – trejus metelius,
O motušėlė
Augintojėlė –
Visą savo amželį!

Stan-28, Nes-360

149

Šviesi saulutė tekėjo,
Broliai žirgelį balnojo.
– Kelkis, kelkis, jauna sesiule,
Uždek šviesią ugnelę.

Aš per laukelį jodamas,
Žirgelį muštravodamas, –
Oi, aš pamačiau savo mergelę
Svirnely pas skrynelę.

– Oi tu mergele jaunoji,
Oi, kam tu rėži drobelę?
Aš nenešiosiu tų marškinėlių,
Kareivėliu pastosiu.

Grius kalneliai klonėse,
Guls berneliai kraujuose, –
O aš stovėsiu, nesudrebėsiu,
Kol priešus pergalėsiu.

Išduos kareiviams žirgelius
Ir nuog žirgelių balnelius,
Rėdys visus vienais parėdais,
Kaip viena motinėlė.

Sugriuvo kalneliai klonėse,
Gulė kareiviai kraujuose, –
O aš stovėjau, nesudrebėjau
Kol priešus pergalėjau!

iba, 182

150

Tykiai, tykiai
Nemunėlis teka,
Oi, dar tykiau
Man širdelė plaka, –
Oi, dar tykiau
Man širdelė plaka!

Žada mane
In karužę siųsti,
Žada mano
Širdelė neliūsti, –
Žada mano
Širdelė neliūsti!

iba, 195

C ANT MARIŲ KRAŠTELIO

151

Siuntė mane motinėlė
Į jūreles vandenėlio, –

Žalio vario naščiokėliai,
Baltos liepos viedružėliai.

Man besemiant vandenėlį,
Ir atlėkė gulbinėlis, –

Ir atlėkė gulbinėlis,
Ir sudrumstė vandenėlį.

Man belaukiant nusistojant,
Ir atplaukė juods laivelis.

Ir atplaukė juods laivelis, –
Tam laively jauns bernelis.

Sėsk, mergele, į laivelį,
Aš perkelsiu per jūreles!

152

Į žvejus eisiu,
Žvejus lankysiu,
Žvejų žentelis būsiu.

Žvejų mergyčių
Minkštos rankelės,
Jų šilti pataleliai.

Irklas po galva,
Tinklas po šonu,
Žėglelis apsikloti.

Į marias bėgau,
Tinklelį ploviau,
Baltai rankas mazgojau.

O ir nuleidau
Aukso žiedelį
Nuo vidujo pirštelio.

Melskis, mergyte,
Šiaurės vėjelį
Bent porą ilingėlių.

Bene išrundos
Aukso žiedelį
Ant bernyčio pievelės.

Pirkis, bernyti,
Aukso dalgelį,
Sidabro pustyklėlę.

Bene užkirsi
Mano žiedelį
Devintoj pradalgėlėj.

O ir užkirtau
Aukso žiedelį
Devintoj pradalgėlėj.

Kaldink, mergyte,
Aukso žiedeli,
Mušdink mano vardelį.

Tai aš pažinsiu
Tavo žiedelį
Ant svetinių rankelių.

Nes-94

153

Ei matros, matros,
Jauns matrosėli,
Lipk žėglių viršūnėlėn.

O kai užlipsi
Žėglių viršūnėlėn,
Užmesk šilkų tinklelį.

O kai užmesi
Šilkų tinklelį,
Prisek aukso karūną.

Tu pamatysi
Pūkų kalnelį
Ir žaliąsias pušeles.

O aš nemačiau
Pūkų kalnelio
Nė žaliųjų pušelių.

Tik aš pamačiau
Savo mergelę
Pajūružėm vaikščiojant:

Žals kedelokas,
Raudons vysčiokas,
Rožėm rašyts žiursčiokas!

Ju-258

154

Aš vakar vakaratyj
Suderėjau bernatį
Ganyt savo avatę.

Jis yra balts, raudonas,
Geltonplaukis, mėlynakis, –
Toks yra mans bernatis.

Nežinau, nė kur dingo:
Ar vandeny nuskendo,
Ar kalneliu nuėjo?

Jei kalneliu nuėjęs,
Pažinčiau ant pėdačių,
Ant greitųjų žingsnačių.

Jei vandeny nuskendęs,
Būt drumstas vandenėlis,
Plukdytų kepurėlė.

Kerdužiai, piemenačiai,
Ar nematėt bernatį
Tarp kalnų, tarp marelių?

Sakykit jam: avatė,
Vienturtė mano, klysta
Tarp girių, tarp marelių!

Bd-88-Rė

155

Ganė merga šile žirgus,
Ganydama išgaišeno,
Ieškodama užblūdijo,
Priblūdijo kraštan marių.
Krašte marių trys berneliai
Tie berneliai – žuvėjėliai.
– Jūs berneliai, žuvėjėliai,
Ar nematėt mano žirgo?
– Tu mergele, atgodoki:
Kas yr juodas nedažytas,
Kas yr margas nerašytas,
Kas yr baltas nevelėtas,
Ir kas auga aukščiau medžių,
Ir kas bėga be kojelių,
Ir kas dygsta be šaknelių?
– Varnas juodas nedažytas,
Genys margas nerašytas,
Gulbis balta nevelėta,
Apynys auga aukščiau medžių,
Vanduo bėga be kojelių,
Akmuo dygsta be šaknelių!

iba, 408

156

Mergytė kiemą šlavė,
Jaunoji kiemą šlavė,
Šluodama griaudžiai verkė
Dėl senosios mamužės:

– Mamuže mano miela,
Senoji mano miela,
Mielai mane auginai,
Nemielam pažadėjai.

Pažadėjai bernyčiui,
Bernyčiui girtuoklėliui,
Kur su manim nė vieno
Žoduko nekalbėjo.

Būtum mane, mamuže,
Įmetus į upužę, –
Įmetus į upužę,
Į sraują vandenėlį!

Būtų mane sugavę
Žvejų balti brolyčiai, –
Žvejų balti brolyčiai
Žaliu šilkų tinkleliu.

O tai būčiau buvusi
Žvejų balta mergelė, –
Žuvikų mergužėlė,
Kaip marga lydekėlė.

Nes-60

157

Parbėg laivelis
Jūrėms maružėms, –
Sidabro šuotoms,
Šilkų žėgleliais.

Tame laively,
Tame juodajam,
Sėdi bernelis
Baltai raudonas.

Vaikščioj mergelė
Po Nemunėlį,
Jos vainikėlis
Vis ant šalelės.

Kad aš žinočiau,
Kad mano būtų,
Aš pasikelčiau
Per Nemunėlį.

Aš pataisyčiau
Jos vainikėlį,
Aš ir suriščiau
Šilkų vystelę.

Eikš, eikš, mergyte,
Sėsk į laivelį,
Mudu liuliuosva
Jūrėms maružėms.

Dar nenubėgau
Nei pusės kelio,
Pragydo gyste
Raibs gaidužėlis.

Dar nepribėgau
Gilijos kiemo,
Sulojo lote
Margi kurteliai.

Išeit mergytė
Graudžiai verkianti;
Ji klausinėjo:
Kas tai vargelis?

Tekėk, mergyte,
Tekėk, jaunoji,
Tai tu žinosi,
Kas tai vargelis.

Kai ištekėjau,
Tai sužinojau,
Tai sužinojau,
Kas tai vargelis.

Pas mamužytę –
Ryli railuži,
Pas anytužę –
Ui ui dienužės.

Pas mamužytę
Muileliu prausiaus,
Pas anytužę –
Į ašarėles.

Pas mamužytę
Šyreliu šluosčiaus,
Pas anytužę –
Į rankovėlę.

Pas mamužytę
Šilkų rūbeliai,
Pas anytužę –
Nė kedelėlio.

Pas mamužytę –
Baltai raudona,
Pas anytužę –
Baltai geltona.

Manęs nekenčia
Pievoj, dirvelėj,
Ir nė svirnely
Margos skrynelės.

Skrynelės vietoj
Rugius nesėste,
O, nei jūs arste,
Nei jūs akėste.

V

JAUNOSIOS DIENELĖS

Šiame skyriuje sukauptos dainos visų sunkiausiai pasiduoda kiek tikslesnei klasifikacijai. Kilmės atžvilgiu jos gana įvairios. Daugelis jų gimė darbe ar apeigose. Kitos gi – aiškiai individualių emocijų išsiliejimas. Visas jas vienatvėn jungia nebe ritminiai impulsai, bet vyraująs motyvas – meilės motyvas.

A KILTIES dainose pasireiškia jaunimėlio meilė, nuo pat tauriosios, ištikimosios iki pat „nuodėmingosios". Lietuvių liaudies dainininkui pati mieliausia, pati gražiausia, pati brangiausia *pasiaukojanti* meilė, kuriai atstovauja tikrai tautosakos šedevrai, kaip šios *Rinktinės* N 158 ir 159. Greta šitokių meilės atstovų ypač traukia dėmesį daina N 174, „meilė su pasekmėmis". Pati daina atrodo esanti itin maloni, sudėta jinai tautosakiškomis strofomis, pasižymi lietuvišku melodinguoju tonu, daina tokia švelni ir graudi, – atrodo, ko gi daugiau ir benorėti: žavėkis tiktai ir „atjausk". Ir vis dėlto ši daina net laukuju požiūriu atrodo esanti „įtartina". Visų pirma, joje nuosakiai išlaikyta *baladinė tonacija*: lyriškai traktuojama nuosaki epinė fabula. Antra, ji lietuviško dainyno masėje mažai teišsiplatinusi, mažai težinoma. Trečia, „meilautinę nuodėmę" ir jos pasėkas atpasakoja labai

konkrečiai, įtikinamai, tariant, „su dokumentais rankose", – atpasakoja lietuviškos tautosakos būdu... Plačioji lietuvių tautosaka apie tokias nuodėmes daug ir mielai kalba, – ak, ir lietuvių liaudies dainininkai buvo negi iš molio nukrėsti! – ne be pagrindo gi dėl meilės pasėkų mergelė ašarų ežerėlius priverkia; bet tenai visa tai yra dainuojama labai švelniai, grakščiai, panaudojant puošnias lengvas metaforas, plasnojančią simboliką... Ir kalbama daugiausia tik apie priežastis, ne apie pasėkas. O šioje dainoje visa vyksta labai konkrečiai: atsirado vaikas, – kur jis dėti? miške pamesti?.. Visa tai dainoje paduodama forma, kuri neatitinka lietuvių liaudies realaus gyvenimo panašiu atsitikimu tono... Ne, čia kažkas ne taip, kažkas čionai nėra tvarkoje! Pagaliau tai yra dzūkų daina, – dzūkų, gyvenančių artimiausioje slavų kaimynystėje. Ar toji kaimynystė kartais negalėtų paaiškinti šios dainos paslapties pobūdžio? Tikrai, atrodo, galėtų! Slavai turi nemaža panašių dainų. Ukrainiečiai, pavyzdžiui, dainuoja:

Kozačenko sino kosit,
Za im divka obid nosit...
... Kinuv kosu na zakosu ...
... Kupliu tobi kolisočku,
Da j povišu v cholodočku;
Bude viter povivati,
Kolisočku kolichati ...

(Kazokėlis pjauna šieną, jam merga pietus neša... Metęs dalgį ant pradalgio... Tau nupirksiu lopšelį (= vežimėlį) ir pakabinsiu jį paunksmėlėj (= šaltely)... vėjas pūsdamas pūs, lopšelį (= vežimėlį) sūpuos...).

[O baltarusiai, bent Balstogės apylinkėse, dainavo:

Biėl malodzėc siėno kosit,
Mloda udova ėsci nosit.
Nėsla, nėsla, nedanėsla,
Siėla sobiė i zapačyla –
Biėla syna paradzila,
Porodziūšy j okupala,
I akupaušy upavila,
I upaviušy havarila:

„O moj synu bėliusėnki!
Moj Dunaju bystrusėnjki!
Oj, či cėbė utapici,
Oj, či cėbė hadavaci
J' utapiušy ad Boha grech,
Hadujučy – ad liudzej smech!"
Čuv toė biėl malodzėc,
Kinuv kosu u pakosu,
Sam paskočiv da udavonjki:
„Či ty, udova, ašaliėla,
Či razumu mala miela?
J' nas matka hadavala,
J' paciėchi dažidala;
I my budzėm hadavaci,
I paciėchi dažidaci!"

(Baltas bernelis šieną pjauna, jauna našlė valgyt neša. Nešė, nešė – nedanešė, – atsisėdo pailsėti – baltą sūnų pagimdė; pagimdžiusi jį išmaudė, išmaudžius suvystė, suvysčius kalbėjo: „O, mano sūnau baltuolėli! Mano Dunojau greituolėli! Ar tave paskandinti, ar tave auginti? Paskandinus – nuodėmė prieš Dievą, auginant – pajuoka nuo žmonių". Tai išgirdo baltas bernelis, sviedė dalgį į pradalgį, pats nubėgo į našlelę: „Ar tu, našle, pašėlai, ar proto maža teturėjai ? Ir mus močia augino ir paguodos laukė, – ir mudu jį auginsim ir paguodos lauksime").]

Slavų dainoje tas pats siužetas, kaip ir lietuviškoje; slavai jį dėsto daug nuosakiau, „logiškiau", – jis visiškai atitinka jų tautosakos tradicinį pobūdį. Tai įtikinamai parodo, kur reikia ieškoti lietuviškosios dainos pirmojo šaltinio. Visas įdomumas – kaip kuri tauta tą pačią fabulą sunaudoja, išrutuloja; čiagi – kaip lietuvių liaudies dainininkas slavišką medžiagą pasisavina ir nuspalvina, – kaip davė jisai tam pačiam turiniui, tariant, tautinę formą.

Taip daro gi visos tautos visais laikais visuose geografiniuose platumose. Pavyzdžiui, neišmintingojo svajotojo tema (net fabula), – kaip skirtingai įvairios tautos ją traktuoja!

Štai ryškesni pavyzdėliai. Rusuose buvo garsi liaudies pasaka: ėjo lauku vargšas mužikėlis, pamatė pakrūmėje

besnaudžiantį kiškį, – baisiai apsidžiaugė jisai tokiu radiniu; iš to džiaugsmo ėmė svajoti: tą kiškelį jis mieste parduosiąs, iš gautųjų pinigų pradėsiąs verslą, praturtėsiąs, gausiąs žmonelę, susilauksiąs vaikučių, vaikučiai jam triukšmausią, jis juos imsiąs barti, va, šitaip... Ir taip jis, ėmė būsimuosius vaikučius barti, kad kiškelis pabudo ir nuliuoksėjo – taip ir pasibaigė svajingoji mužikėlio laimė. Garsusai prancūzų rašytojas La Fontaine (1621–1695) vienoje pasakėčioje pasakoja apie dailią merguželę Peretę, – nieko ji sau tokia buvusi: raudoni veideliai, trumpučiukas sijonėlis, siuvinėtas korsažas, juodos kojinaitės, dailios medinės klumpaitės, – buvusi tipiška prancūzų valstiečių gražuolė. Ėjo ji į turgų, nešė parduoti puodynę pieno ant galvos pasistačiusi, kaip tai prancūzų moterys (ir kaukazietės, ir graikės) darydavo. Pakeliui įsisvajojo: pieną parduosianti, už gautus pinigus nupirksianti kai ką ūkio reikalams; ūkis pagerėsiąs ir išsiplėsiąs, tuomet ji ištekėsianti už mylimo bernužėlio, gyvensianti laimingu šeimos gyvenimu, – pasieksianti visą buržuazinės laimės idealą. Taip ji apsidžiaugė ta buržuazine laime, kad net strikteléjo iš to džiaugsmo: puodynė nukrito, susikūlė, – iš visos laimės beliko tik menkos šukės. Senovės indų pasakėčių rinkinys „Pančatantra" (II–VI amž. mūsų eroje) pasakoja: vargšas braminas, indų dvasininkas, gavo dovanų: virtų ryžių puodą; parsinešė savo lūšnelėn; kad pelės ir žiurkės košės nesurytų, pasikabino puodą ant gembės ties savo lova: ū-tata-ta – rytoj pats košę suvalgysiąs – tai gražiai sotus būsiąs! Laukdamas rytdienos malonumo, įsisvajojo: nesuvalgytus ryžių likučius jis parduosiąs, nusipirksiąs porą ožkų, kurios priveisiančios jam ožkiukų, – jis jais prekiausiąs, praturtėsiąs, galėsiąs jau pačią išlaikyti ir, žinoma, ją tučtuojau vesiąs; aiškus daiktas, netrukus sūnaus susilauksiąs; sūnelis būsiąs padauža, nusidraskysiąs į arklidę; bijodamas, kad arklys sūniūkščio nenumintų, jis žmonai šūktelsiąs: eik, eik, atvesk sūnų! Žmona jo balso neišgirsianti, tuomet jis ją bakstelsiąs koja – ir taip jis niokteléjo koja, kad pataikė stačiai į puodą su ryžiais: puodą sukūlė, pats visas koše išsimurglino... Persų apysakėlėj (VI amž. m. e.) vietoj

bramino figūruoja dervišas atsiskyrėlis, graikų padavime – elgeta ir t.t. Visur faktinai vienas ir tas pats siužetas, bet kiekviena tauta jį traktuoja saviškai, pagal savojo gyvenimo būdingąsias aplinkybes, pagal savo ūkiškąsias aplinkybes, kurios tarptautinį siužetą ir padaro tautiniu, bent pagrindžia tautinį veikalą.

Lygiai tas pat vyksta ir liaudies dainose: viena tautosaka kitos tautosakos dainišką siužetą pasiskolina, lyg ir nusavina, padaro jį savuoju, tautiniu, savo spalvomis jį nudažo.

Svetimos kilmės dainų, kaip, pavyzdžiui, N 174, lietuvių tautosakoje (kaip ir kiekvienoje kitoje) yra nemaža. Ne viena jų yra paduota ir šioje *Rinktinėje*, nors jų svetimoji kilmė čia nė nenurodoma, – akylesnis skaitytojas patsai turėtų jas lengvai atskirti. Šitokios dainos šioje *Rinktinėje* yra paduodamos kaip lietuvių tautinės formos pavyzdžiai – ką ir kaip iš svetimo siužeto, iš svetimo gemalo padaro lietuvių liaudies dainininkas. Pavyzdžiui, garsioji mūsų dainelė: „Oi, kas sodai, tie sodeliai..." (N 32) – kokios gi ji kilmės būtų, kokia jos biografija?

B KILTYJE – keletas būdingesnių dainų rūtelių vainikėlio motyvu. *Rūta* Europos tautų tarpe iš senų senovės garsėja kaip erotinis augalas. Vakaruose ji kai kur turi net nelabai gerą vardą: tenai jos pareigas eina „kultūringesnis" žolynėlis – mirta. Net lenkuose dainuojama ne rūtų, bet mirtų vainikas, – taip pat erotiškomis aplinkybėmis. Lietuviuose rūta iš esmės tebėra erotinio pobūdžio simbolis, tiktai įgavęs tipiško lietuviško švelnumo bei grakštumo. Rūta čionai, kaip ir nupintas iš jos vainikėlis, pasidarė nebe tiek mergelės, kiek jos nekaltybės simbolis. Pasiūgėjusi mergelė, besiruošianti būti nuotaka, sėja rūteles, su jomis nuolat kalbasi ir tariasi, savo sielvartais ir džiaugsmais dalinasi. Paaugo mergelė, užaugo rūtelės, – nusipynė iš jų vainikėlį, užsidėjo ant galvelės – jau pasirengusi nuotaka, laukianti bernelio – jaunikio, laukianti piršlių. Kol vainikas ant galvelės, mergelė spindi savo skaistybe. Ištekant vainikėlis per vestuves nuimamas nuo galvelės, – mergelė, graudžiai verkdama, su juo atsisveikina, ugnelėj sukūrena ar pasideda jį į prieskrinkėlį, kur jis surūdija. Kas be ko, meilautinėse dainose gana dažnai

pasitaiko ir prieš vestuves mergelei miglelė už vainikėlio, užkrito raselė ar lino žiedelis už jo – reiškia, su vainikėliu jau labai blogi reikalai: jau metas jis deginti, jis jau nebereikalingas, jis jau nustojo prasmės. Visiškai blogai, kai jis atsiduria stainelėj ant gembės, – reiškia, mergelė nakvojo pas bernelį. Kai mergelė žirgelį rūtelėmis šeria, reiškia – berneliui atiduos vainikėlį. Pasitaiko, kad žirgelis rūteles savo iniciatyva suryja, – bernelis vainikėlį nukniaukia. Pasiūlyti mergelei lino žiedelį, juo labiau tų žiedų puokštę, – reiškia, kėsintis į jos vainikėlį, geriausiu atveju, jai pasipiršti!

Kas mergelei vainikėlis, tai berneliui kepurėlė. Užkrito rugio žiedelis už kepurėlės – reikia ko greičiausiai vesti, – nieko čia jau nebepadarysi... Rugio žiedas – labai ūkiškas ženklas, žemdirbių pirminėje religijoje visur vaidinąs įžymų vaidmenį.

Daugelyje meilautinių dainų centrinį vaidmenį ir vaidina vainikėlis; vietoje mergelės mergautinių nelaimių dainuojama vainikėlio graudūs išgyvenimai. Šitokia dainų simbolika, visiems suprantama ir visų atjaučiama, ir leidžia lietuvių liaudies dainininkui visus opiausius meilautinius reikalus dainuoti ypatingu grakštumu, ypatingu nepalyginamu skaistumu.

Prie šios rūšies simbolikos priklauso ir lino žiedelis, kai jis užkrinta už vainikėlio, ar rugio žiedelis – už kepurėlės. Visa tai simbolina moterystės ryšių būtinumą bei neišvengiamumą, simbolina ryšius, susijusius su ūkio rūpesčiais. Dar XVIII amžiuje Lietuvoje net bajoraitės per vestuves po rūtų vainikėliu prisisegdavo duonos plutelę. Per vestuves vainikėlį nuima, bet plutelę palieka: jaunosios dienelės pasibaigia, – prasideda ūkio rūpestėliai!

C KILTIES meilautinėse dainose vainikėlio vietoje dainuojama *putinas*. Pats būdingiausias pavyzdys N 195.

Ant Dunojaus krantelio augo putinėlis ir pavirto jis staiga į šalelę, – kodėl jisai „pavirto"? Ne todėl, kad Dunojaus sraunūs vandenėliai jo šaknis būtų paplovę, ne todėl, kad šiaurūs vėjai būtų pūtę, plėšrios audros būtų siautusios, bet todėl, kad paukštelis buvo jame nusileidęs, – pavirto „paukštelio nutu-

pėtas"! Bet tai yra tiktai pirmoji dainiško paralelizmo dalis; antroji jo dalis paaiškina visą paslaptį: įvyko „mergautinė nelaimė", – mergelės dalia pasidarė noaršiausia, – eina nelaiminga merguželė viešu keleliu gailiai raudodama!

Iš senų senovės įvairiose tautosakose augantis medelis ženklina mergelę, o nusileidžiantis į jį paukštis simbolina jaunikį, – suprantama, kodėl ir šioje dainelėje medelis pavirto į šalelę – „paukštelio nutupiamas". Juo labiau kad tai ne bet koks medelis, tai putinėlis, žydintis, kraunąs mezgąs raudonas uogeles!

Rusų liaudies dainose putinas, „kalina" – taip pat labai svarbus veikėjas. Rusuose plačiai buvo žinoma, turėjusi daug variantų daina: „kalina-malina, lazorevyj cvet", – čia „malina" (avietėlė) dėl sąskambio, dėl uogų spalvos panašumo. Prof. E. Aničkovas liudija, kad dar XIX–XX amžių sąvartoje rusų valstiečiuose tebebuvusi gyva vestuvinė apeiga: po jaunavedžių pirmosios nakties jaunajai, „marčiai", buvo ruošiamas „čestnoj sud" – garbės, sąžinės teismas. „Teismo metu esą buvę viešai išstatomi jaunamartės marškiniai, tiriama jų spalva ir dainuojant buvę jaunamartės klausiama: „S kem guliatj chodila, *kalinu lomala*", – su kuo vaikštinėjai, *putinėlį laužei*"?

Ir dainavimo momentas, ir apeigos prasmė, ir uogos spalva pakankamai vaizdžiai nusako tautosakinio simbolio esmę.

Ar buvo ši apeiga ir Lietuvoje – nieko tikra nežinia, bent dokumentiniuose liudijimuose ji nėra fiksuota. Galimas daiktas, kad ir buvo, bet ji turėjo išnykti jau labai seniai. Iš viso ji neatitinka lietuvio valstiečio būdo, bent tiek, kiek jis pasireiškia tautosakoje, – jam ši apeiga yra per daug rūsti, per daug konkreti, per daug realistiškai akivaizdi... Bet dainų apie *putinėlį* lietuvių tautosakoje yra daug, – jose visur žymu šioks ar toks vedybinis reikalas, visur prasiskverbia tam tikras erotinis atspalvis. Apeiginio pobūdžio dainos apie putinėlį yra jau seniai nusistojusios. Kažkada gimusios apeiginiu pagrindu, šios dainos rutulojasi savarankiškai. Nūdien tebedainuoją dainas apie putinėlį dainininkai toli gražu nebe visi išmano, ką jie dainuoja...

A MEILIEJI ŽODELIAI

158

Nei ugnis kurta,
Nei vanduo virta, –
Jauno bernelio
Širdelės sprogta!

Nė po tėveliui,
Nė po motulei, –
Po tai mergelei,
Po lelijėlei!

Eisiu stainelėn,
Vesiu žirgelį, –
Dar nemokytą,
Nevažinėtą.

Vesiu žirgelį
Vyšnių sodelin,
Risiu žirgelį
In jovarėlį.

Risiu žirgelį
In jovarėlį,
O pats jaunasai –
Ant kapinėlių.

Pūski, vėjeli,
Dulkėk, smiltele, –
Vai, prasiskirki,
Siera žemele!

Vai, prasiskirki,
Siera žemele, –
Vai, prakalbėki,
Jauna mergele!

Krė-9/4

159

Ei, žalia, žalia,
Žalia giružė,
Toje giružėj
Tamsus turmužis.

Toje giružėj
Tamsus turmužis,
Tame turmužy
Jaunas bernužis.

Jis nežinojo
Šaltos žiemužės,
Šaltos žiemužės
Nė vasaružės.

Jis nežinojo
Aušružės auštant,
Aušružės auštant,
Saulužės tekant.

Ei, mesčiau, mesčiau
Aukso žiedužį,
O kad išmuščiau
Turme langužį!

O kad išmuščiau
Turme langužį,
Kad jis žinotų
Aušružę auštant!

Kad jis žinotų
Aušružę auštant,
Aušružę auštant –
Saulužę tekant!

Ei, mesčiau, mesčiau
Sniego gniūžtelę,
Kad jis žinotų:
Šalta žiemužė!

Ei, mesčiau, mesčiau
Meirūnų šluotą,
Kad jis žinotų,
Kad vasaružė!

Ju-201

160

Ateik, mergyte,
Pavasarėly,
Kai dyvai žydės
Močiutės darže:
Aplink lysatės
Žalios rūtatės,
O viduryje –
Vis lelijatės.

Aš tada skinsiu
Margą kvietkatę
Ir nusiųsdinsiu
Savo bernačiui:
Nė pati nešiu,
Nė kitai duosiu –
Šiauriu vėjačiu
Aš nupūsdinsiu.

Ateik, bernyti,
Pavasarėly,
Kai dyvai žydės
Tėvo daržely:
Aplink sodatį
Žali čiepačiai,
O viduryje –
Vis obelatės.

Aš nusiskinsiu
Du obuolačiu
Ir nusiųsdinsiu
Savo mergatei:
Nė patsai nešiu,
Nė kitam duosiu, –
Pietų vėjačiu
Aš nupūsdinsiu!

Bd-77-Rė

161

Oi jūs broleliai,
Balti dobilėliai,
Nelėkite kaip bitės per lauką,
Nevykite bėrųjų žirgelių,
Nekratykit jaunosios seselės.

Brangiai jos sėtos,
Žalios rūtelės:
Žaliu vyneliu laistytos.
Baltųjų gulbelių
Sparneliais dangstytos!

Do-208

162

Erškėtėli, garbuonėli,
Neauk prie kelelio, –
Neauk prie kelelio!

Kai inširsiu, tai iškirsiu,
Per tvorą išmesiu, –
Per tvorą išmesiu!

Nors tu širsi, nors kaposi,
Dar geriau bujosiu, –
Dar geriau bujosiu!

Kai tu josi in mergelę,
Kelelį pastosiu, –
Kelelį pastosiu!

Aukštam danguj šviesi saulė
Apšvies man kelelį, –
Apšvies man kelelį!

Klausė merga pas bernelį
Kuo burnelė prausti, –
Kuo burnelė prausti?

Ar šaltinio vandenėliu.
Ar žaliu vyneliu, –
Ar žaliu vyneliu?

Nė šaltinio vandenėliu,
Nė žaliu vyneliu, –
Nė žaliu vyneliu, –

Oi, tik tuo vandenėliu –
Rytelio rasele, –
Rytelio rasele!

163

Pamylėjau vakar,
Pamylėjau šiandie,
Rytoj vėlei pamylėsiu,
Jei tik bernelį regėsiu
Mėlynom akelėm.

Vieną pamylėjau,
Su kitu kalbėjau,
Trečiam einant per kiemelį,
Aš prišokau prie langelio –
Meiliai pažiūrėjau.

Būčiau nemylėjus,
Būčiau nežiūrėjus,
Jei bernelis melsvų akių,
O aš jauna širdužėlės
Būčiau neturėjus!

164

Oi, dariau, dariau darželį,
Oi, sėjau, sėjau rūteles,
Ir atsilankė jaunas bernelis
Žaliam rūtų daržely.

– Ar tau patinka darželis,
Ar tau patinka rūtelės,
Ar tau patinka pati jaunutė
Žaliam rūtų daržely?

Tik nepatinka pati jaunutė,
Kad su kitu kalbėjo,
Tik nepatinka josios širdelė,
Kad kitą pamylėjo.

– Ir man patinka darželis,
Ir man patinka rūtelės,
Tik nepatinka pati jaunutė
Žaliam rūtų daržely.

– Kad ir su kitu kalbėjau,
Bet tave širdy turėjau, –
Žydi bernelis mano širdelėj
Kaip daržely bijūnėlis.

iba, 73

165

Iš rytų šalelės
Saulelė tekėjo,
O iš vakarėlių
Debesėlis ėjo.

Eik čia, mergužėle,
Sėsk ant mano kelių,
Tai mudu kalbėsim
Daug meilių žodelių.

Pamačiau mergelę
Keleliu einančią,
Kaip rytų saulelę
Skaisčiai užtekančią.

Trylikos metelių
Tave pamylėjau, –
Auksinį žiedelį
Aš tau pažadėjau!

166

– Mamuže, miego noriu,
Senoji, miego noriu,
Neįmanau kur gulti,
Nė kur pasilsėti.

– Eik, dukryte, į daržą,
Į žaliąjį sodelį, –
Ten tu skaniai miegosi,
Saldžiai pasilsėsi.

– Mamuže, neužmigau,
Senoji, neužmigau, –
Giest graudžiai volungėlė,
Išbudin iš miegelio.

– Eik, dukryte, į svirną,
Į naują klėtužę, –
Ten tu skaniai miegosi,
Saldžiai pasilsėsi.

– Mamuže, ir užmigau,
Senoji, ir užmigau –
Ant bernyčio keližių
Po meilingu žoduku.

Nes-62

167

Buvo mūsų trys sesutės,
Tik dvi su dalelėm;
O trečioji sesutėlė
Neturi dalios.
Jūs nuveiste tėvo sodan
Obuolių raškyti,
Duos ten jum gi –
Nemirškit ir manęs.
Kur čia mūsų sesutė,
Kuri be dalios?
O štai sėdi po langeliu
Kai lelijos kvietkas.
Dievas davei visiem medžiam
Žaliuosius lapelius,
Tik nedavei mūs sesutei
Dalelės didžiausios.
Ir papūtė šaltas vėjas,
Atnešė dalelę:
Atsigrįžo iš klevijos,
Atpūtė dalelę –
Ir užkrito klevo lapais
Sesutės dalelę...

iba, 30

168

Tai dalia mano, tai valia mano,
Tai dalią, tai mažą bernelis gavau!

Kad primanytau, tai pasodytau
Aukštojoj klėtelėj tarp zerkolėlių!

Kad primanytau, tai pasodytau
Lygiame laukely tarp erškėtėlių!

Džiaugės bernelis, gavęs mergelę,
O aš jaunasis – tai ašarėles!

Kad primanytau, tai pasodytau
Rūtelių darželу tarp lelijėlių!

Kad primanytau, tai pabarstytau
Lygiame laukely tarp dilginėlių!

Lygiame laukely tarp dilginėlių –
O tai tas savo karčias ašarėles!

Krė-84-2

169

Arė brolelis pūdymėlį,
Nešė seselė pusrytėlius.
– Nenešk, sesele, nevalgysiu,
Palšus jautelius neliuosuosiu.

Palšus jautelius neliuosuosiu,
Lygioj lankelėj neganysiu,
Lygioj lankelėj neganysiu,
Strovėj upelėj negirdysiu.

Arė bernelis pūdymėlį,
Nešė mergelė pusrytėlius.
– Tai nešk, mergele, tai valgysiu,
Palšus jautelius tai liuosuosiu.

Palšus jautelius tai liuosuosiu,
Lygioj lankelėj tai ganysiu,
Lygioj lankelėj tai ganysiu,
Strovėj upelėj tai girdysiu!

Do-106

170

Ėj' sesulė vandenėlio
Su naujaisiais viedružėliais,
Su šilkelio paselėliais.

Ir nuėjo prie upelio,
Rado upį nešalusį,
O lieptelį apšalusį.

Ir paslydo jos kojelė,
Ir nuėjo dugnan žemės,
Dugnan žemės, kraštan marių.

Rado savo ten brolelį,
Dievo žirgus beganantį,
Šilko pančius bevejantį.

– Einam, broliuk, mes namopi,
Mus motulė seniai laukia,
Mus širdelė seniai laukia!

– Eik, sesule, viena namo,
Aš pareisiu paskiau tavęs, –
Te tau, sesut, šilko skara:

Išvelėki ašarėlėm,
Išdžiovinki atodūsiais,
Iškočėki alkūnėlėm!

Išvelėjo ašarėlėm –
Bet brolelio nesulaukė,

Išdžiovino atodūsiais –
Bet brolelio nesulaukė,

Iškočėjo alkūnėlėm –
Bet brolelio nesulaukė!

Kalne duobę išstovėjo –
Bet brolelio nesulaukė!

Lange stiklą pražiūrėjo –
Bet brolelio nesulaukė!

iba, 350

171

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų merguželė.

Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.

Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių,

O aš mergelė,
Aš vargdienėlė
Be jauno bernužėlio.

Parduosiu žiedą
Ir vainikėlį,
Samdysiu artojėlį.

Oi, ir išgirdo
Jaunas bernelis,
Po klėtį vaikščiodamas:

Neparduok žiedo
Nė vainikėlio, –
Aš būsiu artojėlis!

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų bernužėlis.

Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.

Akmuo be kraujo,
Vanduo be sparnų,
Papartis be žiedelių,

O aš bernelis,
Aš vargdienėlis
Be jaunos merguželės.

Parduosiu žirgą
Ir tymo balną,
Samdysiu audėjėlę.

Oi, ir išgirdo
Jauna mergelė,
Po klėtelę vaikščiodama:

Neparduok žirgo
Nė tymo balno, –
Aš būsiu audėjėlė.

Do-302

172

Trys sesutės ant kalnelio
Laužė šakas nuo berželio, –

Lylia, lylia, oi lylia, –
Laužė šakas nuo berželio.

Laužkit laužkit šakužėles,
Nenulaužkit viršūnėlės, –

Lylia, lylia, oi lylia, –
Nenulaužkit viršūnėlės.

Tik palikit viršūnėlę
Dėl raibosios gegutėlės, –

Lylia, lylia, oi lylia, –
Dėl raibosios gegutėlės.

Gražiai kukuoj gegutėlė
Žalioj beržo viršūnėlėj, –

Lylia, lylia, oi lylia, –
Žalioj beržo viršūnėlėj!

173

– Gyreis, mergele,
Neraudėjus, –
Ko veideliai raudoni?

– Negavau bernelio,
Kurio aš norėjau, –
Tai širdelė dūsavo.

– Lytelio išlyti,
Vėjo išpustyti, –
Tai raudoni veideliai.

– Gyreis, mergele,
Nerūpestinga, –
Ko širdelė dūsavo?

– Gyreis, mergele,
Sunkiai nedirbus, –
Ko eidama siūbavai?

– Kad aukštos klumpaitės
Tiesaus alksniuko, –
Tai eidama siūbavau.

Do-339

174

Žalioj girelėj,
Lygioj lankelėj –
Tenai bernelis
Šienelį pjauna.

Tenai bernelis
Šienelį pjauna,
O merguželė
Priešpietėlius neša.

Vienoj rankelėj –
Tai priešpietėliai,
Kitoj rankelėj –
Mažas sūnelis.

– Sūneli mano,
Sūneli mažas,
Oi, kur aš tave
Mažą padėsiu?

Oi, ir išgirdo
Jaunas bernelis,
Metė dalgelį
Ant pradalgėlio.

Metė dalgelį
Ant pradalgėlio,
O pats jaunasai
Int merguželę:

– Mergele mano,
Baltoj' gulbele,
O, aš nueisiu
Žalion girelėn,

O, aš nupinsiu
Nendrių lopšelį,
O, aš pakarsiu
Baltan berželin, –

Tenai įdėsi
Mažą sūnelį,
Testa jį supa
Šiaurus vėjelis, –

Testa jį supa
Šiaurus vėjelis,
Testa jį prausia
Skaudus lietulis, –

Testa jį prausia
Skaudus lietulis,
Testa jį peni
Raiba gegulė, –

Testa jį peni
Raiba gegulė,
Testa kalbina
Maži paukšteliai.

– Berneli jaunas,
Kvailas kvaileli, –
Aš jį pasupsiu
Baltom rankelėm, –

Aš jį pasupsiu
Baltom rankelėm,
Aš prakalbinsiu
Meiliais žodeliais, –

Aš prakalbinsiu
Meiliais žodeliais,
Aš jį nuprausiu
Gailiom ašarėlėm,

Aš jį nuprausiu
Gailiom ašarėlėm,
Aš papenėsiu
Balta duonele!

Krė-142

175

Jojau dieną, jojau naktį
Ir prijojau ežerėlį –
Pagirdžiau žirgelį.

Kai pagirdžiau – da pilnesnis,
Kai užsėdau – da greitesnis
Mano juodbėrėlis.

Oi berneli, bernužėli,
Kai nujosi pas mergelę,
Nebūk labai puikus.

Nekelk vartų ligi galo,
Neleisk žirgo visai valiai, –
Nevirkdyk mergelės!

Kelsiu vartus ligi galo,
Leisiu žirgą savo valiai –
Virkdysiu mergelę!

Ni-1009

176

Sydar vydar viduj daržo
Žolynėlis augo, –
Žolynėlis augo!

Baltai žydi juodos uogos,
Net šakelės linksta, –
Net šakelės linksta!

Kai atėjo trys sesulės
Tų uogelių rinkti, –
Tų uogelių rinkti, –

Kai atjojo bernaitėlis
Tų mergelių imti, –
Tų mergelių imti:

– Padėk Dievas jum, mergelės,
Jum uogelių rinkti, –
Jum uogelių rinkti!

Viena verpia, kita audžia,
Trečia gailiai verkia, –
Trečia gailiai verkia!

– Vieną imsiu, kitą vesiu,
Trečią apkabinsiu, –
Trečią apkabinsiu!

iba, 80

177

Aš po uogyną vaikščiojau,
Saldžių uogelių ieškojau:
Katrie gražūs uogienojai –
Tai tų negardžios uogelės,
Katrie negražūs uogienojai,
O tai tų gardžios uogelės.

Aš po sodelį vaikščiojau,
Gardžių obuolių ieškojau:
O katros gražios obelės –
Tai tų negardus obuoliai,
Katros negražios obelės –
O tai tų gardūs obuoliai.

Aš po klėtelę vaikščiojau,
Gražių mergelių ieškojau:
O katros gražios mergelės
Tai tų nemeilūs žodeliai,
Katros negražios mergelės,
O tai tų meilūs žodeliai.

Krė-30

178

Oi, liūdnas rytelis
Ir vakarėlis, –
Oi, kodėl neatjoja
Mano bernužėlis?

Ar jis ten serga,
Ar jis negali, –
Ar jis pas tėvulį
Didžioj nevalioj?

Nė jis ten serga,
Nė jis negali,
Nė jis pas tėvulį
Didžioj nevalioj:

Žalias ąžuolėlis,
Platūs lapeliai, –
O šelmio bernelio
Netikri žodeliai!

Žalio ąžuolėlio
Karpyti lapeliai,
O šelmio bernelio
Kraipyti žodeliai!

Krė-32/2

179

Du balandžiu klane gėrė,
Begerdamu sudūmojo:

– Ar būt gerti, ar negerti,
Ar sparnelius suplasnoti?

– Gerkva, gerkva, balandėli,
Kaip pagersva, paplasnosva.

Du broleliu keliu jojo,
Bejodamu sudūmojo:

– Ar būt joti, ar nejoti,
Ar žirgelius nubalnoti?

– Jokva, jokva, broluželi,
Kaip nujosva, nubalnosva.

Dvi seseli svirne siuvo,
Besiūdami sudūmojo:

– Ar būt siūti, ar nesiūti,
Ar nesiūtus dovanoti?

– Siūkva, siūkva, seserėle,
Kai pasiūsva, dovanosva.

Į tris kertes šilkus siuvo.
Į ketvirtą savo vardą.

Nes-37, D-24

B VAINIKĖLIS

180

Ko vėjas pūtė?
Ko giria gaudė?
Ko lelija lingavo?

Ne vėjas pūtė,
Ne giria gaudė,
Ne lelija lingavo.

Sesytė verkė,
Jaunoji griaužės,
Vainikėlis lingavo.

Neverk, sesyte,
Mano jaunoji,
Dar rytoj daugiau verksi.

Kels vainikėlį,
Dės nuometėlį,
Dar rytoj daugiau verksi.

Išpins kaselę, –
Šilkų saujelę, –
Tai tavo mergystėlę!

Numaus žiedelį
Nuo baltos rankos, –
Tai tavo puikystėlė!

Rė-50, Nes-227

181

Šią naktužę per naktužę
Dvaružis dundėjo.

Atsikėlus motinėlė
Anksti šį rytelį

Nusieina motinėlė
Į rūtų daržytį.

Rand: rūtytės nuskabytos,
Vainikėlis pintas.

Iš rūtyčių palapėlių
Kvietkytė daryta.

Nusieina motinėlė
Į žirgų stainelę:

– Kelkit! Kelkit, sūnužėliai!
Vykit sesytėlę!

– Motinėle, sengalvėle,
Katru keliu vysim?

– Sūnužėliai, raitelėliai,
Viršum vieškelačio, –

Kur sesytės nuvažiuota –
Rūtytės barstyta!

Privažiavo žalią lanką –
Žirgužiai ganyti.

Privažiavo srovės upę –
Žirgužiai girdyti.

Privažiavo žalią girią –
Ugnužė kūrenta.

Aplink ugnį, ugnužėlę
Jaunimėlio šokta.

Už giružės, už žaliosios,
Stov margas dvarelis.

Tam dvarely, tam margajam,
Sėd mūsų sesytė.

– Sesytėle, negelkėle, –
Grąžin motinėlė!

– Brolužėliai, raitužėliai,
Jau daugiau negrįšiu!

Kolei buvau – vainikuota,
Šilkais kaspinuota,

O dabar jau – skepetuota,
Baltai nuometuota!

Bez-17

182

Mergelė kiemą šlavė
Su rūtelių šluotele.

Subatos vakarėlyj
Mergelė kiemą šlavė.

– Mesk šluotą in šalelę,
Imk žirgą in rankelę!

Duok žirgui avižėlių
Ir gryno vandenėlio!

– Negaliu, berneli,
Ne savo valioj stoviu:

Tėvelio avižėlės,
Motulės vandenėlis, –

Tėveliai svirne guli,
Po galva raktus turi!

Durelėm suvarsčiojo,
Rakteliai suskambėjo.

Rakteliai suskambėjo,
Motulė prakalbėjo:

– Su kuo šiąnakt kalbėjai,
Kieno žirgelį šėrei?

– Su broleliu kalbėjau,
Brolelio žirgus šėriau.

– Tai netiesa, dukrele,
Netikrieji žodeliai, –

Su berneliu kalbėjai,
Bernelio žirgą šėrei, –

Sušėrei vainikėlį
Su grynom avižėlėm,

Sugirdei jaunystėlę
Su grynu vandenėliu!

iba, 7

183

Anksti rytą rytužį
Saulužė tekėjo,
O per stiklo langužatį
Močiutė žiūrėjo.

– Klausiu tave, dukrele,
Kur tu vaikštinėjai?
O kur tavo vainikėlį
Miglužė užkrito?

– Anksti rytą rytužį
Vandenėlio ėjau, –
O tai mano vainikėlį
Miglužė užkrito.

– Tai netiesa, dukrele,
Nevierni žodeliai, –
Juk tu savo bernužėlį
Per lauką lydėjai!

– Tai, rods, tiesa, mamuže,
Tai vierni žodužiai,
Kad aš savo bernužėlį
Per lauką lydėjau!

Anksti rytą rytužį
Saulužė tekėjo,
O per stiklo langužatį
Tetatis žiūrėjo.

– Klausiu tave, sūnuži,
Kur tu vaikštinėjai?
O kur tavo kepurėlę
Rasužė užkrito?

– Anksti rytą rytužį
Žirgyčius pagirdžiau, –
O tai mano kepurėlę
Rasužė užkrito.

– Tai netiesa, sūnuži,
Nevierni žodeliai, –
Juk tu savo mergužytę
Per lauką lydėjai!

– Tai, rods, tiesa, tetuži,
Tai vierni žodeliai,
Kad aš savo mergužytę
Per lauką lydėjau!

Rė-38, Nes-302

184

Aš sakiau, sakiau
Savo mergytei:
Neeik, neeik per linų lauką, –

Oi, užkris užkris
Už vainikėlio
Mėlyns, mėlyns linų žiedelis –

Ne vienai dienai,
Ne nedėlėlei, –
Visam, visam savo amželiui!

Aš sakiau, sakiau
Savo bernyčiui:
Nejok, nejok per rugių lauką,

Oi, užkris užkris
Už kepurėlės
Geltons, geltons rugių žiedelis, –

Ne vienai dienai,
Ne nedėlėlei, –
Visam, visam savo amželiui!

Nes-385

185

Sugavau zylę zylelę
Į savo baltas rankeles.

Įleidau zylę zylelę
Į savo rūtų darželį.

Žiūrėk, mergyte, pro langą,
Ką dirb zylelė daržely?

Zylelė rūtytes skina,
Mergytė vainiką pina.

Mergytė miego susnūdo,
Zylė iš darbo išsprūdo.

Sugavau strazdą strazdelį
Į savo baltas rankeles.

Įleidau strazdą strazdelį
Į savo naują stainelę.

Žiūrėk, bernyti, pro langą,
Ką dirb strazdelis stainelėj?

Strazdužis šienužį pešė,
Bernytis žirgužį šėrė.

Bernytis miego susnūdo,
Strazdas iš strajės išsprūdo.

Nes-401

186

Kad aš keleliu keliavau,
Žalią zylelę sugavau.

Įleidau rūtų darželin,
Pati pro langą žiūrėjau.

Ką veik zylelė daržely?
Ką veik seselė svirnely?

Zylelė rūteles skynė,
Seselė vainiką pynė.

Seselė magiai užsnūdo,
Zylelė šauniai išsprūdo.

Atbund seselė iš miego,
Parlėk zylelė iš lauko.

Parlek zylelė iš lauko,
Parneš meiliųjų žodelių.

Ne tiek zylelės plunksnelių,
Kiek jos meiliųjų žodelių!

Ju-646

187

Sunkus stonas martužėlės,
Dar sunkesnis našlaitėlės, –
Aš nuveisiu ant kalnelio,
Atsiversiu vėlių duris.

Atsikelsiu vėlių duris,
Prisikelsiu veliuonėles, –
Prisikelsiu veliuonėles,
Pabudinsiu motinėlę.

Atsikėlė motinėlė,
Prakalbėjo šį žodelį:
– Oi dukrele, lelijėle,
Kam atdarei vėlių vartus?

– Oi motule, vai širdele,
Sunku sunku vargdienėlei:
Bara muša močekėlė,
Bara muša, plaukus rauna.

– Oi dukrele, lelijėle,
Aš nematau vainikėlio, –
Aš nematau vainikėlio
Ant glodniosios galvelės!

Oi dukrele, lelijėle,
Kur nudėjai vainikėlį?
Ar ugnelėj sudeginai,
Ar Dunojuj nuskandinai?

– Oi motule, vai širdele,
Nei ugnelėj sudeginau,
Nei vandeny nuskandinau, –
Tik berneliui dovanojau.

Eisiu kalnais ir kalneliais,
Ieškodama vainikėlio...
Prasiskirki, tu žemele, –
Priimk mane merguželę!

Ant to kalno Nemunėlis,
Po kalneliu Dunojėlis,
Po kalneliu Dunojėlis –
Plaukia mano vainikėlis.

Prasiskirki, tu žemele,
Paimk mane, merguželę:
Sudraskytas suardytas
Žalias mano vainikėlis!

Krė-5/2

188

Aušta aušrelė,
Teka saulelė
Per žaliąją girelę.

Klaus tėtušėlis,
Klaus mamužėlė:
Kur dėjai vainikėlį?

Pati užtariau,
Pati pasakiau:
Jūrelėj nuskandinau.

Siųsiu gulbelę
Į pajūrėlį
Parnešt man vainikėlio.

Plaukia gulbelė,
Grimzt vainikėlis, –
Vai, man gailu veizėti!

Parlek gulbelė
Iš pajūrėlio,
Neparneš vainikėlio!

Netiesą kalbi,
Mano dukrele,
Ne jūroj nuskandinai!

Tiktai atdavei
Jaunam berneliui
Už meilingus žodelius!

Da-24, Nes-304

189

Aš turėjau mažą brolį,
Didį puikoratį, –
Jis turėjo bėrą žirgą
Aukso padkavatėm.

Kai jis jojo per pievatę,
Pievužė linkėjo, –
Jis užmynė dobilatį,
Dobilas sutyško.

Kai jis jojo per šilatį,
Šilužis skambėjo, –
Jis užmynė šile šėkštą,
Kad žievelės lėkė.

Kai jis jojo per laukatį,
Laukužis bildėjo, –
Jis sutiko mergužatę
Baltą ir raudoną.

Jis jai davė labą rytą,
Ji jam nė žodatį, –
Jis jai kėlė kepuratę,
Ji jam vainikatį.

Rė-23, Nes-63

190

Siuntė mane mamužėlė
Į Dunojų vandenėlio.

Stov Dunojuj juods laivelis,
Į tą laivą – jauns bernelis:

– Eikš, mergyte, eikš, jaunoji,
Aš perkelsiu per Dunojų.

Už Dunojaus aukšti kalnai,
O pakalnėj – serbentėliai.

Ten pabrauksi serbentėlių,
Ten paskinsi žemuogėlių.

– Nė aš eisiu per Dunojų,
Nė aš skinsiu žemuogikių.

Gera buvau aš mergelė,
Kad neklausiau to bernelio:

Būčiau braukus ašarėles,
Kaip pakalnėj serbentėlius!

Bez-29

191

Išnešiojau vainikėlį
Per visą gražumą,
Nuvytinau rūtytėles
Per savo kvailumą.

Aš nešiosiu vainikėlį
Nors ir metų šimtą,
Neprašysiu, bernužėli,
Kad tu mane imtum!

Kad tu būtum, bernužėli,
Sausais medžiais ėjęs,
O ne mane, vargdienėlę,
Būtum prikalbėjęs!

Kad tu būtum, bernužėli,
Medy pasikoręs,
O ne mane vargdienėlę
Būtum priviliojęs!

Kad tu būtum, bernužėli,
Akmeniu pavirtęs,
O ne man, jaunuolėlei,
Kelelį užkirtęs!

Ni-181

192

Vaikšto merga po dvarelį
Su vainiku kalba:

– Vainikėli, žaliukėli,
Kaip vedu prapulsiv?

Jei už gero gaspadoriaus,
Ugny sudeginsiu, –

Jei už kokio ultojėlio,
Prieskrinky padėsiu.

Prie skrynelės prieidama,
Meilingai kalbėsiu, –

Ant rankelių paimdama,
Graudžiai apsiverksiu.

Vainikėli, žaliukėli,
Kaip vedu prapuolėv?

Tu žaliuoji sau skrynelėj,
O aš – po vargelį!

Ju-357

193

Ateis šaltas rudenėlis,
Atjos int mane bernelis
Su auksine kepurėle,
Su šoblele sidabrine.

Tas žirgelis juodbėrėlis
Bėgdamas vėjelį lenkia,
O jo aukso pasagėlės
In padanges žemę mėto.

Kaip jis joja viešu keliu,
Viešas kelelis tai dreba, –
Kaip jis joja per girelę,
Linksta medžių viršūnėlės.

Kaip jis joja per girelę,
Linksta medžių viršūnėlės, –
Kaip jis joja per kiemelius,
Skamba dreba langužėliai.

Kaip atjos jis in vartelius,
In tėvulio didį dvarą, –
Atsikels vartus žirgelis,
Atsikels šyvas galvele.

Ir išeičiau, merguželė,
Pastikčiau savo bernelį, –
Bernelį, jauną raitužėlį,
Tai tą margą dobilėlį.

Pastikčiau jauną bernelį,
Tai tą margą dobilėlį, –
Skinčiau žalią sau rūtelę,
Nusipinčiau vainikėlį.

Skinčiau žalią sau rūtelę,
Nusipinčiau vainikėlį,
Užsidėčiau ant galvelės, –
Kad jo laukia, tegul regi!

Krė-9

C PUTINĖLIS

194

Kai aš jojau
Per žalią girelę,
Nusilaužiau
Putino šakelę.

Kai prijojau
Uošvelio dvarelį,
Išein, išein
Manoji mergelė.

Vadin mane
Už baltų skobnelių,
Duoda gerti
Žaliojo vynelio.

Gražios uogos
Putino medelio,
Dar gražesni
Mergelės veideliai!

195

Putinėli raudonasai,
Ko pavirtai in šalelę?

Ko pavirtai in šalelę,
In tą gilų Dunojėlį?

Ar vėjelio papučiamas,
Ar lietulio nulyjamas?

Ar lietulio nulyjamas,
Ar paukštelio nutupiamas?

Nė vėjelio papučiamas,
Nė lietulio nulyjamas, –

Nė lietulio nulyjamas,
Tik paukštelio nutupiamas!

Dalia mano noblogiausia,
Dalia mano noaršiausia, –

Eisiu keliu giedodama,
Dalios – laimės ieškodama!

Atsišauki, mano dalia,
Anoj pusėj Dunojėlio, –

Anoj pusėj Dunojėlio,
Už marelių mėlynųjų, –

Už marelių mėlynųjų,
Už girelių, už žaliųjų...
Krė-77, Šimtak.

196

Augo putinas viduj girios,
O šermukšnėlis šalia girios, –
O šermukšnėlis šalia girios.

Klausė putinas pas šermukšnėlį:
– Oi, kada mudu užaugsime,
Kresną stogelį ištiesime,

Lygias šakeles išleisime,
Žalius lapelius sprogysime,
Raudonas uogas nokysime?

Augo bernelis vidury kaimą,
O merguželė šalia kaimo, –
O merguželė šalia kaimo.

Klausė bernelis pas merguželę:
– Oi, kada mudu užaugsime, –
Oi, kada mudu užaugsime,

Prieš altorėlį stovėsime,
Aukso žiedelius mainysime, –
Aukso žiedelius mainysime?!

197

Ant to kalno putinėlis,
Klony šermukšnėlis;
Ten mergelė lelijėlė
Putinėlį laužė.

Putinėlį laužė,
Pas bernelį klausė:
– Kada mudu vesimės,
Ar rudenio lauksim?

– Oi tu, oi tu mergužėle,
Skaisti lelijėle,
Išgyk anksti palšus jaučius
Į žalią girelę:

Jautelius ganysim,
Ugnelę kūrensim, –
Tavo žalią vainikėlį
Ugnelėj deginsim.

– Kad tu nesulauktum,
Tu šelmi berneli,
Kad tu mano vainikėlį
Ugnelėj degintum!

Krė-33

198

Kaip aš jojau per žalią girelę,
Nusilaužiau putino šakelę
Ir sukirtau žirgui per galvelę.

Ir sukirtau žirgui per galvelę,
Ir nupuolė putino uogelė,
Ir ją po kojų pamynė žirgelis.

Oi žirge žirge, žirge juodbėrėli,
O kai prijosi uošvelio dvarą,
Atsikelki galvele vartelius.

Atsikelki galvele vartelius,
Paskaityki akelėm žvaigždeles.
Pakapoki pasagėlėm vejelę.

Pakapoki pasagėlėm vejelę,
Pakarpyki auselėm rūtelę, –
Sužvenk, prikelki jauną mergelę.

Oi berne berne, berne berneli,
Aš nežvengsiu, šyvas žirgelis,
Nekarpysiu auselėm rūtelės.

Nekarpysiu auselėm rūtelės,
Nekaposiu pasagėlėm vejelės,
Neskaitysiu akelėm žvaigždelių...

Neskaitysiu akelėm žvaigždelių,
Neatsikelsiu galvele vartelių,
Nes jau suvyto žalioji rūtelė,

Nes jau dilgėm užaugo vejelė,
O tavo jaunoji mergelė
Guli miegti aukštam kalnely.

Krė-11

VI

MARTELĖSE

Šio skyriaus dainos apima šeimos gyvenimo pažymius. Pagrindinis ryškiausias bruožas – motinos ir dukters abipusis prisirišimas. Dukrelei pas motinėlę idealiai gera ir linksma gyventi, o pas anytą – vargai, rūpesčiai, ašaros. Tokia jau anytų dalia visame pasaulyje: bus ji šiokia ar tokia, o marčios ją vis peiks ir keiks! Lietuvių tautosakoje anyta tarytum piktosios raganos pamotės pareigas eina. Anyta tarytum kitokio rūpesčio neturėtų, kaip tiktai savo martelę persekioti. Šis santykiavimo bruožas nuolat pasireiškia įvairios kilmės ir paskirties dainose, – net darbinėse. Tiktai retai kada marti pas anytą jaučiasi gerai, net nuosavą močiutę lankyti atsisako, pvz., N 202 daina. Taip pat retai pasitaiko ir dainos simpatijos anytos pusėje (N 211, 212), – pikta marti anytą muša! Žinia, toks dainos simpatijų padalinimas priklauso nuo to, kas dainą sudeda ir dainuoja! Dainuodavo daugiausia mergelės bei jaunamartės – pagyvenusios moterys, ypač jau spėjusios tapti anytomis, turėjo daug kitų rūpesčių, – tad ir simpatijos krypsta į jaunąjį amžių!

A KILTIES dainų daugumas yra apeiginės kilmės, tik jos jau seniai yra atitrūkusios nuo vestuvinių apeigų. Žinia, ir jos tebedainuojamos ir per vestuves, ir tai – įvairiais vestuvių momentais, – jos dainuojamos ir be vestuvių.

B KILTIES – jau vien tiktai dukrelės ilgesys, – dukrelės, besiveržiančios pas motinėlę. Negalėdama tikrovėje pas motinėlę grįžti, ji bent svajonėse veržiasi pas ją. Ji pasiversianti paukštele, kokia gegule, – lėksianti bent į motulės kiemelį, graudžiai kukuosianti, – motinėlė bent iš balso ją pažinsianti... Tautosakos aiškinimo mitologinė teorija, jos išpažintojai itin brangino šios rūšies dainas, įžiūrėdami jose mitinių pradmenų, senovės religinių, panteistinių, įsitikinimų palaikų, – įžiūrėdavo įrodymų, kaip seniau buvę tikėta, kad žmogus pasiverčiąs paukščiu ar medžiu. Tačiau mitologininkų džiaugsmas, kaip žinoma,

visur, Rusuose ir Vakaruose, kaip ir Lietuvoje, buvo kiek per ankstyvas.

Galimas daiktas, tokie religiniai įsitikinimai kadaise ir galėjo būti kūrybinė prielaida, bet mus pasiekusiose dainose tokie pasivertimai bėra tiktai vaizduojamoji priemonė, kaip ir kitose Europos tautų tautosakose.

C KILTIES dainos taip pat liečia šeiminius santykius. Čia tiktai visos skiedros tenka nebe anytos, bet našlės, našlio ar bent senio galvai. Bernelis našlės nevesiąs, nes esą „jos pataléliai išgulėti, meilieji žodeliai iškalbėti". Mergelė taip pat kratosi našliu ir seniu, prievarta už jo išleisdinta – darysianti jam visokių šunybių. Tiktai retai kurioje dainoje dainininko simpatijos pasilieka senio pusėje (N 232) arba reiškiama užuojautos liūdnai našlės daliai – N 231. O daina N 229 lietuvių tautosakoje sudaro lyg išimtį, – ji retai ir pasitaiko, ir variantų mažai teturi. Jos epinė fabula verčia manyti, kad ji yra atklydusi iš kitų tautų, turinčių epiškesnę tautodainą.

Panašių dainų su epine fabula yra ir daugiau. Pavyzdžiui, daina apie kareivį Danilą, grįžusį iš karo: jam jo motina neteisingai įskundžia jo žmoną (savo marčią); Danila nužudo savo žmoną, bet paskui įsitikina, kad nužudė ją nekaltai, – skundas buvo melagingas. Daina apie Danilą yra slaviškos kilmės, – tai parodo ir dainos struktūra, ne tik joje minimi slaviški vardai, – ji būdingai išsiskiria iš lietuviškų dainiškų tradicijų. Daina N 229 apie ištvirkusią našlę yra labiau sulietuvinta, bet savo struktūra daugiau primena dainą atėjūnę negu tikrai lietuvišką dainą.

Iš viso lietuvių tautosakoje *motinėlės* sąvoka yra susijusi su viskuo, kas yra, kas *gali* būti geriausio ir gražiausio pasaulyje, ji visuomet yra palydima tokia graudžia, tokia gilia meile, iš jos visuomet trykšta tokia jaudinanti žydrybė, kad stačiai neįmanoma, jog lietuviškos kilmės liaudies dainoje apie motiną būtų neigiamai atsiliepiama. Todėl tad lyg ir taisyklė sektų: tojo palyginti menko dainų kiekio, dainų, neigiamai pavaizduojančių motiną, lopšio tenka ieškoti ne Lietuvoje, ne lietuvio liaudies dainininko dvasioje.

A IŠ MOTYNĖLĖS PAS ANYTĖLĘ

199

Oi močiut, motinėle,
Močiute sengalvėle,
Gana pailsai, gana nuvargai,
Kol mane užauginai!

Dienelę ant akelių,
Naktelę ant rankelių, –
Gana pailsai, gana nuvargai,
Kol mane užauginai!

Pražiūrėjai akeles,
Prarymojai rankeles, –
Gana pailsai, gana nuvargai,
Kol mane užauginai!

200

Vakar parėjau labai vėlai,
Radau močiutę negulinčią,
Šakalytį bedegantį,
Plonai drobelę beverpiančią.

Verpki, močiute, labai plonai, –
Tu mane leisi labai toli!
– Verpki, dukryte, ir dar ploniau,
Aš tave leisiu ir dar toliau!

201

Močiute, širdele,
Tai tau, tai tau, –
Užugdei dukrelę
Ne sau, ne sau!

Išleidai dukrelę
Į marteles,
Įdavei rūtelę
Į rankeles!

Nuvyto rūtelė
Rankelėse,
Pravirko dukrelė
Martelėse!

202

Užteka teka
Šviesi saulelė, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Užtekėdama
Randa žvaigždelę, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Ketina laumė
Alaus daryti, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Visų žvaigždelių
Susiprašyti, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Tiktai saulelės
Nepaprašyti, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

– Palaukš, laumele,
Kerštą darysiu, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Devynis rytus
Neužtekėsiu, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Kitus devynis
Rasos nekrėsiu, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Ketina močia
Alaus daryti, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Visų dukrelių
Susiprašyti, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Tik vyresniosios
Nepaprašyti, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

– Palaukš, močiute,
Kerštą darysiu, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Kad ir išgirsiu
Aš tamstą sergant,
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Nenuvažiuosiu
Ir prilankytų, –
Čiūto čiūtelė, žalia rūtelė!

Bid-30

203

Aš po klėtelę vaikščiojau,
Klėties dureles dundzinau, –
Šalelėj stovi sena motulė –
Tai labai gailiai verkia.

Oi cit neverki, motule,
Suramink savo širdelę,
O nė aš pirma, nė paskutinė
Pas motulę dukrelė.

Vai, nors yra dukrelių,
Vai, nors yra lelijų,
Oi, tiktai nėra klėty skrynelės,
Stakleléj – audėjėlės.

Kai aš važiavau laukeliu,
Seno tėvelio pošneliu, –
Iš šalių jojo du brolužėliai,
Sesulę ramindami.

Kai atvažiavau laukelį,
Savo šešuro pošnelį, –
Iš šalių jojo du dieverėliai,
Martelę virkdydami.

Kai atvažiavau dvarelį,
Senos anytos vartelius,
O ir pražydo vargo žiedelis
Ant anytos vartelių.

Oi tu sesule jaunoji,
Tu lelijėle baltoji, –
Ir kirtę kirtom, ir šovę šovėm –
Vargelį nepataikėm!

O jūs, broleliai jaunieji,
Jūs dobilėliai baltieji,
Traukit kardelį, kirskit vargelį
Nuo anytos vartelių!

204

Nejok, berneli,
Pavasarėlį, –
Atjok, bernužėli,
Rudenėlį.

Kai bus rugeliai –
Rugiai želmenose.
O žalios rūtelės
Galvanose.

Leisim žirgelį
Rugių želmenose,
O vesme bernužėlį
Į rūtytėles.

Svirno grindelės
Obelinės,
Svirno grebėstėliai
Lazdyniniai.

Svirno grindelės
Netašytos,
Svirno grebėstėliai
Negenėti.

Valgyk, sesute,
Obuolėlius,
Krimsk, sesutėle,
Riešutėlius.

Rūstūs žodeliai –
Obuolėliai,
Gailios ašarėlės –
Riešutėliai!

Ni-926

205

Nuskrido pova
Žalion girelėn,
Susinešė pova
Šilko lizdelį.

Sudėjo pova
Tris kiaušinėlius,
Išperėjo pova
Tris dukrijėles.

Užaugino pova
Tris dukrijėles,
Ir nudavė pova
Tris dukrijėles.

Nudavė pova
Pirmąją dukrelę,
Pirmąją dukrelę
Užu sakalėlio.

Nudavė pova
Antrąją dukrelę,
Antrąją dukrelę
Užu karvelėlio.

Nudavė pova
Trečiąją dukrelę,
Trečiąją dukrelę
Užu vanagėlio.

Nuskrido pova
In pirmą dukrelę:
– Ar gerai čia būti,
Ar gerai gyventi?

– Ačiū motinėlei,
Ačiū tėveliui, –
Gerai man čia būti,
Gerai man gyventi:
Be alaus negulsiu,
Be vyno nekelsiu.

Nuskrido pova
In antrą dukrelę,
Labą rytą tarė, –
– Ar gerai čia būti,
Ar gerai gyventi?

– Ačiū tėveliui,
Ačiū motinėlei, –
Be dūdos negulsiu,
Be smuiko nekelsiu.

Nuskrido pova
In trečią dukrelę,
Labą rytą tarė, –
– Ar gerai čia būti,
Ar gerai gyventi?

– Ne dėkui tėveliui,
Ne dėkui motinėlei, –
Negerai gyventi,
Negerai ćia būti:
Nebarta negulsiu,
Nemuišta neskelsiu.

Ir nuskrido pova
Žalion girelėn,
Atsistojo pova
Ant lenkto berželio:

– Nepūski, vėjuli,
Nesvyruok, berželi,
Nesopink širdelės –
Vargelis dukrelei...

iba, 177

206

Gerkit, svečiai, žalią vyną,
Baltos žąsys, rasą!
Kai nulėksit ton šalelėn,
Kur mano močiutė, –

Nesakykit motinėlei,
Kad aš čia varguoju, –
Pasakykit motinėlei,
Kad aš čia ponuoju...

Nusiskyniau rožių kvietką,
Nunešiau Dunojun, –
Ir suvyto rožių kvietkas,
Dunojuj būdamas.

Ir atėjo motinėlė
Dunojun vandenėlio,
Ir pasėmė motinėlė
Tą rožių kvietkelį.

Ir pasėmė motinėlė
Tą rožių kvietkelį,
Ir pažino motinėlė,
Kad aš čia varguoju.

– Aš mislinau, mano dukra,
Kad ji čia ponuoja, –
Ažna mano dukružėlė
Vargelį varguoja!

Kanapėlė baloj mirko,
Jau metas ištraukti, –
O man jaunai vargdienėlei
Visas amžius vargti!

Oi, metelius šiuos suleidus,
Eisiu in motulę:
– Oi dukrele, oi širdele,
Ar tu metus sirgai?

– Aš nesirgau, motinėle,
Metuose dienelės, –
Sudžiovino mane jauną
Visokios dūmelės!

Krė-178

207

Uždavė anyta
Devynis darbus:
Vienas darbelis –
Žlugtelį skalbti,
Antras darbelis –
Rankeles mazgoti.

Man bemazgojant
Baltas rankeles,
Nugrimzdo mano žiedelis.
Ir užkilo šiaurus vėjas,
Ir nupūtė vainikėlį
Į gilųjį Dunojėlį.

Ir atjojo trys bernyčiai,
Visi trys nevedę;
Išsirado viens bernytis
Plaukti prie žalių rūtelių
Ir prie vainikėlio.

Jau vainikas
Į kantelį,
Jau bernelis
Į dugnelį.

– Jau nesakyk
Mano tėveliui,
Kad aš skęstu
Dėl žalių rūtelių
Ir dėl vainikėlio.

– Tik sakyk mano tėveliui,
Kad aš skęstu
Dėl bėro žirgelio
Ir dėl tymo balnelio.

Do-90

208

Ai, siuntė, siuntė mane anytėlė
Žiemužės šėko, vasaružės sniego.
O aš eidama, graudžiai verkdama
Sutikau bernužį, jauną kerdužį.
– O kur tu eisi, mergyte mano?
O ko tu verki, jaunoji mano?
– Ai, siuntė, siuntė mane anytėlė
Žiemužės šėko, vasaružės sniego...
– Eiki, mergyte, eiki, jaunoji,
Vis pagirėliais, vis pamarėliais.
Ten tu rasi žalią pušytę –
Imk pušies šaką ir marių putos saują:
Tai tu parneši savo anytėlei
Žiemužės šėko, vasaružės sniego.

Kal Rėz-325

209

Vai Dieve, Dievuliau,
Kaip aš būsiu?
Savo anytėlei
Kaip įtiksiu?

Dukryte jaunoji,
Anksti kelki,
Dukryte jaunoji,
Vėlai gulki.

Nelauki gaidelių
Pragystančių,
Nė girios paukštelių
Sučiulbančių!

Pragydo gaideliai
Prie girnelių.
Išaušo aušrelė
Staklelėse!

Išaušo aušrelė
Staklelėse,
Nukrito raselė
Pievelėje!

O tai – tai įtiksi
Anytėlei,
Anytai – bernelio
Motinėlei.

Anyta, po dvarą
Vaikščiodama,
Martelės darbeliais
Gėrėdamos:

Mok mano martelė
Plonai verpti,
Nendriniu skieteliu
Tankiai austi.

Mok mano martelė
Baltai skalbti,
Ant rūtų šakelių
Išdžiovinti!

Ju-233

210

Ar vėjas pučia,
Ar girios ūžia, –
Ar naujoj seklyčioj
Staklelės tūska?

Nei vėjas pučia,
Nei girios ūžia, –
Naujoj seklyčioj
Staklelės tūska.

Verkia motušė,
Verkia senoji,
Šią mielą dukrelę
Išleisdama.

O kas man išaus
Plonas drobeles,
O kas man išrašys
Gražius raštelius?

Martelė išaus
Plonas drobeles,
Martelė išrašys
Gražius raštelius.

Ne marčiai austi
Plonos drobelės,
Ne marčiai rašyt
Gražūs rašteliai.

Tik marčiai snausti
Užu staklelių,
Tik marčiai miegot
Aukštam svirnely.

Ni-904

211

Marti mušė anytėlę.
Taip ir ketino.
Per kur mušė?
Per galvelę.
Su kuo mušė?
Su kačerga.

Tu martele,
Palaidnūke,
Kam tu muši
Anytėlę,
Savo vyro
Motinėlę?!

Ni-1391

212

Marti muša
Anytėlę
Su samteliu
Per galvelę.

Dėl to muša,
Kad užmuštų:
Nebebus
Anytos!
Ni-1392

213

Čiulba ulba karvelėlis
Lekiodamas,
Verkia mano motulė
Vaikščiodama:

– Aš nueisiu aukšton klėtin
In skryneles, –
Nėra mano dukrelės,
Nė skrynelių!

Čiulba ulba karvelėlis
Lekiodamas,
Verkia mano tėvulis
Vaikščiodamas:

– Aš nueisiu abaruosna
In jautelius, –
Nėra mano dukrelės,
Nė jautelių!

Čiulba ulba karvelėlis
Lekiodamas,
Verkia mano brolelis
Vaikščiodamas:

– Aš nueisiu naujon stainelėn
In žirgelius, –
Nėra mano seselės,
Nė žirgelių!

Čiulba ulba karvelėlis
Lekiodamas,
Verkia mano sesulė
Vaikščiodama:

– Aš nueisiu darželin
In rūtelę, –
Nėra mano sesulės,
Nė rūtelės!
Krė-177

B KAI RAIBA GEGULĖ GIRIOJ KUKAVO

214

Aš noriu miego,
Saldaus miegelio, –
Kad aš užmigčiau
Nors valandėlę!

Kad aš užmigčiau
Nors valandėlę, –
Aš pasiverščiau
Į gegužėlę.

Aš pasiverščiau
Į gegužėlę,
Aš nusilėkčiau
Į tėviškėlę.

Aš nusilėkčiau
Į tėviškėlę,
Aš nusileisčiau
Vyšnių sodely.

Aš nusileisčiau
Vyšnių sodely,
Kukuočiau rytą
Ir vakarėlį.

Kukavau rytą
Ir vakarėlį, –
Nieks nesuprato
Nė motinėlė.

Išein močiutė
Iš aukštų svirnų,
Klausia brolelių:
Kas do paukštelė?

Ant jos balselio
Būtų dukrelė, –
Raibos plunksnelės
Kaip gegužėlės!

Ju-72

215

Aš išdainavau
Visas dainužėles,
Dar vienos nedainavau.

Aš padainuosiu
Savo motulei,
Linelius ravėdama.

Roviau neroviau
Žalius linelius,
Pūdymėly nesėjau.

Krovus nekrovus
Aukštus kraitelius,
Nuduos mane motulė

Užu girelių,
Užu žaliųjų,
Užu gilių marelių.

Išeis motulė,
Išeis uošvelė
Tų paukštelių paklausyti.

Ar ne paukštelė,
Ar ne gegulė,
Ar ne mano dukrelė?

Tai išėjo paklausyti
Ir tų paukštyčių:
Ne paukštelių balsas,

Nei paukštelyčių,
Nei gegutyčių –
Tik mano dukrytės, –

Kur toli nuduota,
Seniai užmiršta
Mano dukrytėlė.

Do-301

216

Devinti meteliai
Kaip viena diena,
Kai mano tėvelių
Namie nėra.

Už jūrių marelių,
Už vandenėlių,
Už aukštų kalnelių,
Už dunojėlių

Išgirdau girdėjau
Karvelio balsą, –
Mislijau dūmojau:
Tėvelis šaukia!

Ne mano tėveliu,
Ne mano senuoju:
Girelės karvelis
Graudžiai burkavo!

Ju-718

217

Devyni metai –
Ne viena diena,
Kaip nuo močiutės
Šalin išėjau.

Aš pasiverščiau
Į gegužėlę,
Aš parsilėkčiau
Pas motinėlę.

Aš parsilėkčiau
Pas motinėlę,
Aš įsitūpčiau
Į obelėlę.

Kukavau rytą
Ir vakarėlį,
Nieks nesuprato,
Nė negirdėjo.

O tik išgirdo
Mano broleliai,
Mano broleliai
Žirgų stainelėj.

Močiute mūsų,
Tu sengalvėlė,
Kas do paukštelė
Gražiai kukuoja?

Sūnyčiai mano,
Jaunieji mano,
Tai jūs seselė
Taip graudžiai verkia, –

Kuriai neskyrėt
Didės dalelės,
Kuriai nekrovėt
Aukštų kraitelių, –

Kuriai nekrovėt
Aukštų kraitelių, –
Kur neužtvėrėt
Rūtų darželio.

Ei, cit, neverki,
Mūsų sesele,
Mes tau atskirsim
Didę dalelę, –

Mes tau atskirsim
Didę dalelę,
Mes tau sukrausim
Aukštą kraitelį, –

Mes tau sukrausim
Aukštą kraitelį,
Mes tau užtversim
Rūtų darželį.

Tu pasisėsi
Žalių rūtelių,
Pasisodinsi
Ir bijūnėlių.

Iš bijūnėlių
Kvietkelę skinsi,
Iš žalių rūtų
Vainiką pinsi.

Dabar ne laikas,
Mano broleliai,
Kai jau prilygau
Savo bernelį, –

Kai jau prilygau
Savo bernelį,
Kai jau pastojau
Žmonių martelė, –

Nenusipyniau
Nė vainikėlio, –
Nepadėvėjau
Pas motinėlę!

Ju-1242

218

Močiute, širdele,
Tu mano miela,
Auginai dukreles
Mus tris kai vieną.

Auginai dukreles
Mus tris kai vieną,
Išleidai į šalį
Tik mane vieną.

Už jūrių marelių,
Už vandenėlių,
Už žalių girelių,
Už Nemunėlio.

Tris dienas, tris dienas
Keložiu ėjau,
Tris naktis, močiute,
Girioj gulėjau.

Išgirdau girdėjau
Gegutės balsą, –
Mislijau dūmojau:
Močiutė šaukia.

Ne mane, ne mane
Močiutė šaukė, –
Tik raiba gegulė
Girioj kukavo.

Nes-245

219

Ten stovėjo ąžuolėlis,
Po ąžuolu aukso krėslas, –
Po ąžuolu aukso krėslas:
Tame krėsle motinėlė sėdėjo.

Tame krėsle motinėlė sėdėjo.
Sėdėdama gailiai verkė:
– Oi sūneli, sūnužėli,
Ko pavirtai ąžuolėliu?

Ko pavirtai ąžuolėliu,
O žirgelis šiauriu vėju, –
O žirgelis šiauriu vėju,
O balnelis akmenėliu?

O balnelis akmenėliu,
Kančiukėlis žilvitėliu?
– Oi motule, motinėle,
Pabijojau karužėlės.

Pabijojau karužėlės,
Tai pavirtau ąžuolėliu, –
Tai pavirtau ąžuolėliu,
O žirgelis šiauriu vėju.

O žirgelis šiauriu vėju,
O balnelis akmenėliu, –
O balnelis akmenėliu,
Kančiukėlis žilvitėliu.

220

Oi sūneli, sūnužėli,
Ko pavirtai ąžuolėliu?
Ko pavirtai ąžuolėliu,
O žirgelis – šiauriu vėju?

O žirgelis – šiauriu vėju,
O balnelis – akmenėliu,
Kamanėlės – apynėliu,
Kančiukėlis – žilvitėliu?

– Oi močiute, motinėle,
Pabijojau karan joti,
Pabijojau karan joti –
Tai pavirtau ąžuolėliu, –

O žirgelis – šiauriu vėju,
O balnelis – akmenėliu,
Kamanėlės – apynėliu,
Kančiukėlis – žilvitėliu...

– Oi sūneli, sūnužėli,
Tai padarė jaunos marčios...
Tai padarė jaunos marčios,
Tai padarė gražios mergos!

Jaunos marčios bemarčiauja,
Gražios mergos bemergauja;
Gražios mergos bemergauja,
O tu jaunas berūdiji!

221

O jūs broliukai,
Balti dobilėliai,
Kodėl jūs nelankot
Manęs našlaitėlės?

Tada jūs lankysit,
Kai manęs nerasit, –
Rasite jūs mane
Aukštajam kalnely.

Jūs pro šalį josit,
Kepurę kilosit, –
Aš jum nesakysiu
Nė pusės žodelio.

Gale mano kapo,
Gale prie kapelio
Išdygo diegas,
Nuostabi žolelė.

Ir išlapojo
Su penkiais lapeliais,
O ir pražydo
Raudonais žiedeliais.

Ąžuolo kryželis –
Tai mano tėvelis,
Juoda žemelė –
Mano motinėlė.

Grabo lentelė –
Mano sesiulė.
Grabo skiedrantėlė –
Mano pasekėjėlė.

Ju-274

222

Lakštingalėle,
Linksmas paukšteli,
Kodėl negiedi
Kiaurą dienelę?

Ko aš giedosiu
Kiaurą dienelę, –
Piemenys draskė
Mano lizdelį!

Artojai gaudė
Ir mane pačią, –
Sakė, nulesus
Kviečių dirvelę!

Sakė, pramynus
Pievos žolelę, –
Sakė, pabaidžius
Bėrus žirgelius.

Jūsų, berneliai,
Neteisi kalba!
Mane apkalbat
Neteisiais žodžiais!

Nė aš ten buvau,
Nė ten lakiojau,
Nė aš nulesiau
Kviečių dirvelę.

Nė aš pramyniau
Pievos žolelę,
Nė aš pabaidžiau
Bėrus žirgelius.

Ant skardžiaus guliau,
Ant skardžiaus kėliau,
O karklynėly
Lizdelį sukau.

Meldžiau prie Dievo
Per kiaurą naktį,
Kad nepakiltų
Šiaurės vėjelis, –

Neišardytų
Mano lizdelio, –
Nesupurentų
Margų plunksnelių...

Nes-15

C NAŠLYSTA

223

Kikili, kikili laibakoji,
Šią tamsią naktelę kur nakvosi?
– Žalioje girelėj, pušynėly,
Tankiame beržely po lapeliu.

Ar vesi našlelę, ar mylėsi?
Našlelės patale ar gulėsi?
Meilingus žodelius ar kalbėsi?
Našlelės vaikelius ar linguosi?

– Nevesiu našlelės, nemylėsiu,
Našlelės vaikelių nelinguosiu:
Našlelės patalai išgulėti,
Meilingi žodeliai iškalbėti.

Kikili, kikili laibakoji,
Šią tamsią naktelę kur nakvosi?
– Žalioje girelėj, pušynėly,
Tankiame beržely po lapeliu.

Ar vesi mergelę, ar mylėsi?
Mergelės patale ar gulėsi?
Meilingus žodelius ar kalbėsi?
Mergelės vainiką ar klastysi?

– Aš vesiu mergelę, aš mylėsiu,
Mergelės vainiką aš klastysiu:
Mergelės patalai n'išgulėti,
Meilingi žodeliai n'iškalbėti.

Nes-169, Dau-14

224

Lengva pakelti povo plunksnelė,
Da lengviau paimti vargšę našlelę.

Lengva paimti, bet liūdna gyventi –
Vis tamsi naktelė, tamsūs debesėliai.

Ūžia vėjeliai iš atidūsėlių,
Bėga upeliai gailių ašarėlių!

Dirba darbelį ir sunkiai dūsauja,
Kloja patalėlį – kaip vargą vargauja.

Sunku pakelti pilkas akmenėlis,
Sunku paimti ir jauna mergelė.

Sunku paimti, bet linksma gyventi –
Šviečia saulelė, vis šviesi dienelė.

Dirba darbelį – daineles dainuoja,
Kloja patalėlį – ir tenai juokauja!

iba, 153

225

Prašinėjo kanapėlė
Pas sėjėjėlį, pas artojėlį:
– Nesėk mane, sėjėjėli,
Aukštan kalnelin:
Nebus mano stogelio,
Nė valakno valaknėlio.
Pasėk mane, sėjėjėli,
Žemon klonelėn, –
Tai bus mano stogelis
Ir valaknas valaknėlis.

Prašinėjo dukružėlė
Pas seną tėvulį:
– Neduok manęs, tėvuli,
Savo sodžiun už našlelio:
Nebus mano meilelės
Nei priesaikos priesaikėlės.
Nuduok mane, tėvuli,
Kitan sodžiun už bernelio, –
Tai bus mano meilelė
Ir priesaika priesaikėlė!

Krė-22

226

Kad aš žinočiau
Bernužį gausiant,
Jam sermėgėlę siūčiau.

Siūte išsiūčiau,
Rašyt rašyčiau,
Sidabru išvadžiočiau.

Kad aš žinočiau
Našlužį gausiant,
Kabinčiau jam lenciūgus.

Aš surakinčiau
Kojas rankates,
Įmesčiau į kuoratį.

Jis nežinotų
Dienos naktelės,
Nė žiemos vasarėlės.

Rė-35, Nes-166

227

Ant ežerėlio
Rymojau, rymojau,
Baltąsias rankeles
Mazgojau, mazgojau.

Ei jūs, mano rankos,
Rankelės baltosios,
Kam jūs teksit, rankos,
Meiliosios, meiliosios?

O jei už bernelio,
Dieve duok, Dieve duok;
O jei už našlelio –
Apsaugok, apsaugok!

Girioj aug kadagys,
Kadagys, kadagys, –
Girias ir bernelis –
Ne našlys, ne našlys!

Nes-167

228

Pasakyk, mergele,
Pasakyk, jaunoji,
Iš katros šalelės
Saulelė tekėjo?

Ne mergelė būčiau,
Kad aš nežinočiau,
Iš katros šalelės
Saulelė tekėjo.

Iš rytų rytelių
Saulelė tekėjo,
O iš vakarėlių
Debesėliai ėjo.

Pasakyk, mergele,
Pasakyk, jaunoji,
Kas yra lengvesnis
Už povo plunksnelę?

Ne mergelė būčiau,
Kad aš nežinočiau,
Kas yra lengvesnis
Už povo plunksnelę.

Bernelio rankelės,
Kuriom apkabina –
Tai yra lengvesnės
Už povo plunksnelę.

Pasakyk, mergele,
Pasakyk, jaunoji,
Kas yra sunkesnis
Ir už akmenėlį?

Ne mergelė būčiau,
Kad aš nežinočiau,
Kas yra sunkesnis
Ir už akmenėlį.

Našlelio rankelės,
Kuriom apkabina –
Tai yra sunkesnės
Ir už akmenėlį!

Do-249

229

Augin našlė du sūnu,
Našlužėlė du sūnu,
Ir nunešė ant marių,
Ir paleido į laivą:
– Augink, Dieve, sūnelius.

Į septintus metelius
Išėj našlė ant dvaro,
Pažiūrėjo ant marių –
Ir atplaukia laivelis,
Tam laively du berneliai:

– Ko tu, našle, čia stovi,
Ar ponaičius daboji?
Ar už vieno eiti nori,
O už antro dukrelė?

– Tai ponaičius daboju,
O už vieno eiti noriu!
Aš už vieno eit noriu.
O už antro – dukrelė!

– O tu našle, našlele,
Oi tu kvaila galvele,
Tai tu – mūsų močiutė,
O dukrelė – sesutė!

– Trauk, broleli, kardelį,
Kirsk našlelei galvelę!
Plūko našlė kraujuose,
Mudu jaunu varguose.

Mes priplauksim šiekštelę,
Tai bus mūsų močiutė;
Mes priplauksim ąžuolą,
Tai bus mūsų tėvelis.

Mes priplauksim žilvitį,
Tai bus mūsų brolelis;
Mes priplauksim liepelę,
Tai bus mūsų seselė.

Do-54

230

O tu seni, senuti,
Kada gi tu vesi?

O ką gi aš vesiu,
Kad mergų negaunu?

Senos pats nenoriu,
Jaunos nesugaunu, –

Buvau vieną gavęs –
Ir ta pati neina.

O kad aš ir eisiu,
Su tavim nebūsiu, –

O kad aš ir būsiu,
Su tavim negulsiu, –

O kad aš ir gulsiu,
Bet neatsikreipsiu, –

Kad ir atsikreipsiu,
Bet neapkabinsiu, –

Kad ir apkabinsiu,
Bet nepamyluosiu, –

Kad ir pamyluosiu,
Bet nepabučiuosiu, –

Kad ir pabučiuosiu, –
Žemėn nusispjausiu!
Ju-382

231

O, aš grušelė –
Aš vargšė, aš viena,
O, aš stovėjau
Ant laukelio viena.

O, kas norėjo,
Tai mane nukrėtė,
O, kas norėjo –
Šakeles nudaužė.

Šalnos šalnelės –
Tai mane nukrėtė,
Vėtros vėtrelės
Šakeles nudaužė.

O, aš našlelė,
Aš vargšė, aš viena,
O, aš gyvenau
Be vyrelio viena.

O, kas norėjo,
Tas mane nubarė;
O, kas norėjo –
Niekas neužtarė.

Šaunūs žodeliai –
Tai mane nubarė,
Griaudžios ašaros –
Tai mane užtarė!
Ju-163

232

Krinta rasa nuo beržėlių
Ant žalių rūtelių, –
Nor manęs senis
Iš visos širdelės.

Siunčiau senį į girelę,
Bene vilks papjautų, –
Tą mano senį,
Tą mano diedelį.

Senio diedo storas kailis,
Nė vilks neįkanda, –
To mano senio,
To mano diedelio.

Siunčiau senį į turgelį,
Bene kas nupirktų, –
Tą mano senį,
Tą mano diedelį.

Žila barzda, stati ūsai,
Jo niekam nereikia, –
To mano senio,
To mano diedelio.

Siunčiau senį į vaiskelį,
Bene kas nukultų, –
Tą mano senį,
Tą mano diedelį.

Gana kūlė, nenukūlė,
Vis diedukas kruta, –
Tas mano senis,
Tas mano diedelis.

Atsikėlęs pabučiavo
Ir dar pamylavo, –
Tas mano senis,
Tas mano diedelis.

Mudu būsiv ir gyvensiv
Su dieduku drauge, –
Su savo seniu,
Su savo diedeliu!

Ju-228

VII

NAŠLAIČIŲ DALELĖ

Daugelis daugelis tautų turi itin gražių dainų apie našlaitėlius, apie jų nepaguodžiamą dalužę. Ir lietuvių tautosaka tematikos atžvilgiu čionai išimties nesudaro. Temos tos pačios, bendros, o našlaičio liūdesys ir skausmas visur tas pats. Visas įdomumas – kaip lietuvių liaudis tą pačią temą traktuoja.

Našlaičių dainos priklauso prie pačių nuoširdžiausiųjų, – jos išplaukė iš tikro gilaus jausmo, – jos ir yra *jausmo reiškimas,* ilgainiui tapęs tradicija. Daugumas jų yra išaugusios iš *raudų.*

Pati rauda, žinoma daugeliui tautų, iš esmės nepriklauso dainų sričiai, bet ji *rutulojasi į dainą.* Pirmieji raudotojai – mirusiojo artimieji ar garbintojai, kuriems tikrai dėl mirusiojo širdį skauda. Jie, gailesio apimti, tikrai jau nedainuos. [Ne pajuokai gi dar senasai Sumarokovas mokė: „Kudriavo v goresti nikto ne govoril", – skausmo apimtas dar niekas puošniai nekalbėjo!

Pagal krikščionių įsitikinimą, prie mirusiojo lavono reikia melstis: numirėliui esą aname pasaulyje geriau sekasi apsigyventi ramybėje. Prieškrikščioniškais laikais prie lavono tais pačiais sumetimais reikėjo viešai raudoti.]

Mirusiojo artimiesiems nepakakdavo jėgų ar palinkimo viešumoje savo skausmą demonstruoti, – tam reikalui pagelbėti jau senų senovėje ėmė atsirasti raudotojai specialistai, daugiausia specialistės, net profesionalės. Bet ir specialistų raudos, kartais labai puošnios, *dar nebuvo* dainos, – jos buvo raudamos rečitatyvu, jos neturėjo melodijos. Daina be melodijos – ne daina. Bet gerų specialistų raudos turėjo pakankamai medžiagos dainai prasidėti, rauda ne kartą ir virsdavo daina.

A KILTIES tautosakos kūriniai – našlaičių dainos.

B KILTYJE – raudos. N 246, 247, 248 dar pasižymi tradiciniais raudų specifiniais pažymiais, o N 245 – rauda, jau ištisai virtusi našlaičių daina, turinti ir raudos, ir dainos pažymių. Tautosakos rinkėjui ji buvo dar *raudota*, ne *dainuota*.

A AUKŠTAM KALNELY GELSVOJ SMILTELĖJ

233

Aš vargdienėlė,
Vargo mergelė,
Tai aš papratus
Vargužį vargti!

Kad aš turėčiau
Nors motinėlę, –
Nors motinėlę
Užtarėjėlę!

Mano močiutė
Seniai jau guli
Aukštam kalnely,
Gelsvoj smiltelėj.

Ant jos kapelio
Ryto raselė
Tai gražiai šviečia,
Kaip sidabrėlis.

Kal-520

234

O kas gi kėlės
Anksti rytelį,
O kas gi krėtė
Gailią raselę?

Našlaitės kėlės
Anksti rytelį,
Našlaitės dirbo
Sunkų darbelį.

O kas gi žydi
Tamsioj naktelėj,
O kas gi verkia
Šviesioj dienelėj?

Papartis žydi
Tamsioj naktelėj,
Našlaičiai verkia
Šviesioj dienelėj.

235

Tai man dyvai,
Dideli pamėnai,
Kad sustojo
Ežeruos ledeliai.

Aš paimsiu
Aštrųjį kardelį
Ir prakirsiu
Ežere ledelį.

Ne tiek daug yr
Ežere ledelių,
Kiek ant svieto
Vargšųjų našelių.

Ne tiek daug yr
Danguje žvaigždelių,
Kiek ant svieto
Mažų našlaitėlių.

Ne taip pučia
Šiaurusai vėjelis,
Kaip dūsauja
Vargšės našlelės.

Ne taip lyja
Smulkusai lietulis,
Kaipgi verkia
Maži našlaitėliai.

iba, 329

236

Rūpinosi motušėlė,
Rūpinosi tėtušėlis:

Kur išleisim dukterėlę, –
Ar į kalnus, pakalnėles?

Ar į tankius kiemužėlius?
Ar į Vilniaus miestužėlį?

Jau aušrelė beauštanti,
Jau saulelė betekanti.

Vai dukrele, dukružėle,
Ko nekloji sau kraitelio?

Nė aš kelsiuos anksti rytą,
Nė aš klosiu sau kraitelį.

Gatavs mano yr kraitelis –
Baltos eglės šešios lentos.

Žalių rūtų vainikėlis –
Tatai mano yr kraitelis.

Išauš mielas pavasaris,
Išleis brolis bėrus žirgus.

Žalioj lankoj lankys brolis
Kalnely mano kapelį.

Pamins žirgai žalią lanką,
Užžels krūmai, užžels takai, –

Neblankys manęs brolelis, –
Sutrūnys mano kapelis.

Da-70, Nes-371

237

Eina našlaitėlė
Keleliu verkdama, –
Stovi, stovi žalia liepa
Šalia vieškelėlio.

– Vai liepa, liepa,
Liepele žalioji,
Ar nebūtai, žalia,
Man už motinėlę?

– Neturiu kojelių,
Nė baltų rankelių, –
Aš neturiu, žalia liepa,
Nė meilių žodelių:

Šaknys – kojelės,
Šakelės – rankelės,
Ant šakelių smulkūs lapai –
Tai meilūs žodeliai.

Eina našlaitėlis
Keleliu verkdamas, –
Stovi, stovi jovarėlis
Šalia vieškelėlio.

– Vai jovar, jovar,
Jovare žaliasis,
Ar nebūtai, žalias,
Man už tėvužėlį?

– Neturiu kojelių,
Nė baltų rankelių,
Aš neturiu, jovarėlis,
Nė meilių žodelių:

Šaknys – kojelės,
Šakelės – rankelės,
Ant šakelių smulkūs lapai –
Tai meilūs žodeliai.

Do-384

238

Oi, sopa sopa
Mano galvelė,
Oi, skaudžia griaudžia
Mano širdelė:

Galvelė sopa –
Tai iš dūmelių,
Širdelė skaudžia –
Tai iš vargelio.

Pilka gegutė
Žaliam sodely
Kukavo rytą
Ir vakarėlį,

Ir užkukavo
Pilka gegutė:
Mirė senoji,
Mirė matutė, –

Ir užkukavo
Daugel vargelių,
Ir išvarvino
Daug ašarėlių.

Ten ant aukštojo,
Ten ant kalnelio
Pušelės ūžia
Ant jos kapelio,

O prie geltonų
Jų liemenėlių
Auga rūtelės
Tarp lelijėlių.

Aš tą darželį –
Aš išdabinau,
Aš tas rūteles
Žalias sodinau.

Nuo anksto ryto
Ligi naktelės
Augo žaliavo
Mano rūtelės, –

Pernakt nuo pušų
Žalių šakelių
Raselė krito
Ant rūtytėlių, –

O vos saulelė
Šildyt pradėjo,
Tuoj ašarėlės
Ant jų byrėjo.

Aš našlaitėlė,
Varge auginta,
Ir nuo gaidelių
Kasryt budinta,

Neprausiau pienu
Skaistaus veidelio,
Nelaisčiau vynu
Rūtų darželio, –

Sesutės pienu
Prausia veidelį,
O žaliu vynu
Laisto darželį!

Ni-1296

239

Eisim, sesutės,
Žallon girelėn, –
Į žalią girią
Uogelių rinkti.

Ne uogas rinkau, –
Taip skurdžiai verkiau,
Prie juodos žemelės
Prisilenkdama, –

Prie juodos žemelės
Prisilenkdama,
Senos motušėlės
Beieškodama.

– Žemele mano,
Juodoji mano,
Atėmei motušę,
Atimk ir mane!

Žemelė tarė
Atsakydama:
– Nesisiūlysi,
Jauna būdama.

Ar tau atbodo
Jaunos dienelės, –
Ar jaunos dienelės,
Ar vainikėlis?

– Nei man atbodo
Jaunos dienelės, –
Nei jaunos dienelės,
Nei vainikėlis.

Tik man atbodo
Vargelis vargti
Be mielos motušės,
Be tetušėlio!

Ni-1319

240

Kur toj' giria be gegutės, –
Našlaitėlė be močiutės!

Kukau girioj gegužėlė,
Gailiai verkė našlaitėlė.

– Eisiu, eisiu į kalnelį,
Prisikelsiu motinėlę.

– Kelkis, kelkis, motinėle,
Bara mane pamotėlė.

Kas rytelį mane bara,
Per ugnelę basą veda.

Anei valgyt man neduoda, –
Per ugnelę duoną duoda.

Šviečia danguj saulytėlė,
Našlaitėlės motinėlė.

Šviečia danguj mėnužėlis,
Našlaitėlės tėvužėlis.

Šviečia danguj žvaigždytėlės,
Našlaitėlės seserėlės.

Šviečia danguj pazarėlis,
Našlaitėlės brolužėlis.

Do-381

241

Oi, pūtė, pūtė
Šiaurus vėjelis,
Oi, barė, barė
Mane tėvelis.

Nustojo pūtęs
Šiaurus vėjelis,
Nustojo baręs
Mane tėvelis.

Oi varge, varge,
Vargeli mano,
Kada aš tave
Jauna išvargsiu?

O kad aš ėjau
Viešu keleliu, –
Mano vargelis
Vidury kelio.

O ant atjoja
Šimtas brolelių,
Keturi šimtai
Žirgų kojelių.

Aš paprašysiu
Jaunų brolelių,
Kad sumindžiotų
Mano vargelį.

Mano močiutė
Aukštam kalnely, –
Aukštam kalnely,
Baltam grabely.

Kad sumindžiotų
Mano vargelį,
Kad sukapotų
Šviesiais kardeliais.

Mindžiot mindžioja,
Kardais kapoja, –
Mano vargelis
Nieko neboja.

Mano vargelis
Nieko neboja,
Labiau bujoja,
Lapais lapoja, –

Lapais lapoja,
Šakoms šakoja,
Mano vargelis
Nieko neboja.

Kai aš nuvyksiu
Pas motinėlę,
Tada išvargsiu
Savo vargelį:

Kai atsigulsiu
Prie jos šalelės –
Tai aš pabaigsiu
Vargelį vargti!

Kal-513

242

Kad žinočiau tą kalnelį,
Kur gul mano motušėlė,
Aš apdiegčiau tą kalnelį
Žaliom liepom, obelėlėm.

Kelkis, mano motušėle,
Aš pakelsiu velėnėlę,
Aš tau guosiuos, motušėle,
Ką man daro pamotėlė.

Mušė, pešė, plaukus draskė,
Per ugnelę duonos davė...
Motušėlė palikusi
Kaip vištelė vištytėlius.

Vištytėliai būry bėga,
O aš viena našlaitėlė...
Leisiuos ir aš į jūreles
Prie raudelių į būrelį!

Nes-72, Da-83

243

Verkė jauna mergelė,
Ant kapelio sėdėdama, –
Ant kapelio sėdėdama,
Motulę budindama.

Motulę budindama,
Rankeles laužydama, –
Rankeles laužydama,
Širdelę spaudydama.

– Motule nomieliausia,
Motule širdužėle,
Kam palikai dukrelę
Ant didžio vargelio.

Jos šarvelis nesukrautas,
Jos darželis neaptvertas,
Jos drobelės nesuaustos,
Pasogėlis nesuaugytas.

Jos naktelės nemiegotos,
Jos ryteliai nemigdyti, –
Jos ryteliai nemigdyti,
O vargelis – nepavargtas.

Kelkis, kelkis, motule,
Iš giliojo kapelio,
Nuraminki dukrelei
Liūdną jos širdelę!

Papūtė šiaurus vėjas,
Prakalbėjo motinėlė:
– Miela būtų keltis,
Raminti dukrelę, –

Miela būtų keltis,
Raminti dukrelę, –
Slegia siera žemelė, –
Man ji nepraskirti!

Slegia siera žemelė –
Man ji nepraskirti,
Ir jaunoji dukrelė –
Man ji neraminti!

Krė-333

244

Augo kieme dagilėlis,
Augo žalias dagilėlis, –
Kieme kiemely
Dagilio šakelė.

Plačios šakos dagilėlio,
Žalios šakos dagilėlio,
Dar ir platesnes
Pagal viršūnėlę.

Mirė mano motušėlė,
Mirė mano sengalvėlė, –
Nėra kam suglausti
Dagilio šakelės.

Eisiu verksiu ant kalnelių,
Eisiu, verksiu ant kapelių, –
Verksiu kukuosiu
Gegužės balseliu.

Kelkis, kelkis, matušėle,
Kelkis, kelkis, sengalvėle,
Nėra kam suglausti
Dagilio šakelės.

Cit, neverki, dukterėle,
Cit, neverki, tu jaunoji,
Mokėk nusilenkti
Dagilio šakelės:

Kelk rytelį kuo anksčiausia,
Kurk ugnelę kuo greičiausia, –
Taip tu nusilenksi
Dagilio šakelės!

Ni-1307

B RAUDOS

245

Motule mano, širdele mano,
Aukselio spurgele!
Oi, kam palikai jauną dukrelę,
Liūdną našlaitėlę?

Ar tau darbelių aš nepadariau,
Senos nepaklausiau?
Ar tau, motule, aš patalėlio
Senai nepaklojau?

Oi, kam palikai mane dukrelę,
Liūdną našlaitėlę, –
Oi, kam palikai mane mergelę
Ant didžio vargelio?

Su kuo žodelį aš pakalbėsiu,
Kam pasiskųsiu?
Kam savo sunkų vargelį
Jauna paporysiu?

Didžioj nedalioj, sunkiam vargely –
Tai nuvys akelės,
Liūdnoj dienelėj, sunkioj dalelėj
Pražus jaunystėlė!

Motule mano, širdele mano,
Prakalbėk, viešnele, –
Nutildyk dukrelę, nuramink širdelę,
Žodelį prakalbėki!

Krė-338

246

Oi, mum, Dievuliau,
Kur pasidėsim be motinėlės?

Mamute mūsų mieloji,
Kur mus mažutėlius nešiojai,

Daug naktytėlių nemiegojai,
Kol mus mažutėlius nešiojai!

Mamutyte mūsų mieloji,
Ar jau nebegirdi,
Kaip mes, našlaitėliai, kukuojam?

Pasilenk, mamutyte,
Nors ant vienos rankelės,
Pasižiūrėk nors viena akytėle,
Pasiklausyk su viena ausyte:
Kurgi tavo našlaitėliai kukuoja?

Prie ko gi mes prisiglausim?
Prisiglausim prie medelio –
Medelis šakotas;
Prisiglausim prie ledelio –
Ledelis šaltas;

Prisiglausim prie tvorelės –
Visi vėjeliai užpūs,
Visi lieteliai užlis;
Prisiglausim kito pašalėlėj –
Visi žodeliais trankys,
Visi piršteliais badys!

Mamutyte mūsų mieloji,
Paplūdę mes vargely
Kaip antytė vandenėly, –
Antytė plaukys,
Ežero kraštelį priplauks, –
Kurgi mes, našlaitėliai,
Savo vargelius išplauksim?

Gegutytė kukavus
Turi čėselį nustot,
O mes, našlaitėliai,
Niekuomet nebenustosim.
Raudoję –
Ir raudosim!

Ni-1329

247

Duktyte mano mieloji,
Kam tu man' seną palieki?
Ant šito svieto pludinėti?

Duktyte mano mieloji,
Kas gi man marškinėlius besuverps?
Duktyte mano mieloji,
Aš kukuosiu kaip gegutėlė, –
Vis mano gailios ašarėlės nenukris!
Niekur aš savo širdelės neaplaušiu, –
Kur eisiu, ten aš verksiu:
Pilni mano takeliai
Ašarėlių pribarstyti:
Niekur neturėsiu meilių žodelių!

Ni-1333

248

Dukryte mano mieloji,
Kaip aš tave mažutėlę nešiojau, –
Daug naktytėlių nemiegojau,
Kol mažutę išnešiojau!

Visgi mano širdelė džiaugės, –
Kad aš užauginčiau –
Mažgi man būtų
Galvelei priglausti,
Širdelei nuraminti!

Norsgi keleliu eidama,
Su lazda pasiremdama,
Visgi turėčiau pamislyt,
Kur mano dukrytė.

VIII

ŠYPSENA IR RAKŠTYS

Iš senovės sakoma: žmogų pažinsi iš to, kaip jis juokiasi. Panašiai būtų galima pasakyti ir apie tautas. Yra tautų, kurioms humoras visiškai nėra būdingas, kitos tautinio humoro net visai neturi, o kitos tautos yra itin gabios šaipokės. Humore pasireiškia ir tautų sąmojis, ir jų pasaulėžiūra, jų reagavimo forma į laukujo gyvenimo reiškinius, jų gyvenimo „stilius", jų būdas. [Daugelį Vakarų Europos tautų būtų galima – ir vykusiai! – apibūdinti pasiremiant vienu tiktai jų humoru. Humoras lietuvių tautosakoje užima įžymią vietą, nors ir joje ne visur vienodai jis yra išsirutulojęs.

Pagrindinė lietuvių liaudies humoro forma yra *parodijuojama*. Dažnai ji būna *ironiškos* kilmės, sudaryta būdu, kuriuo dar Sumarokovas scholastiškai apibrėžė:

> V siom žanre nadobno, štob muza podala
> Vysokije slova na nizkije dela... –]

Šis stilius esą reikalauja, kad „žemiems darbams aprašyti mūza pakištų aukštus žodžius". Lietuvių tautosaka šia priemone gausiai naudojasi. Pirmiausia ji yra panaudojama gyvenimo eiliniam reiškiniam pašiepti, – gyvenimo, kuriam dažnai atstovauja paukščiai bei gyvuliai.

A KILTIES pavyzdžiai. Ryškiausia šios humoristinės formos daina – N 249. Tetužis su dideliu vargu nušovė mažą žvirblytį, lyg iš armotos jį *nubildino*, nušovė su dideliu triukšmu – ir iš to išėjo didelė istorija, kol žvirblelį sunkiu vežimu („pargirgždino"!) namo atvežė, – kol jį nupešė, iškepė, kol sveteliai jį suvalgė sutraškino, ir alaus beužkandžiaudami bačką išmaukė! Visi veiksmai, susiję su žvirbliškomis vaišėmis, yra hiperbolinti specifiškai niuansuotais veiksmažodžiais. Pats žvirblelis čia traktuojamas, tarytum jis būtų kokia didybė ar brangenybė, lyg kokis briedis. Menkystos nuopelnų hiperbolinimas, niekaniekio kėlimas į didybę – itin mėgiama lietuvių tautosakos humoro priemonė. Priemonė – nekandi. Pašiepiamas objektas traktuojamas su simpatija, su meile. Ta pati meilė trykšta net tokiam žmogaus nedraugui, kaip vilkas. Faktinai dainose jis nė nebaramas, – vadinamas jisai tenai meilybiniu vardu: vilkelis.

Lietuvių liaudies dainos humoras – nekandus, nepiktas, geraširdis, linksmas. Tai *gero žmogaus* juokas; juokas, norint ne kitą įgelti, bet jį palinksminti, na, ir pačiam šyptelti.

[N 186 ta pačia lengva grakščia forma pašiepama net militarizmo idėja.]

B KILTIES humoristinės dainos atsiremia kita konstruktyvine prielaida, – čia yra tarytum *situacijų* humoras. Tai vis dainos, susijusios su vestuvių iškilmėmis.

XX amžiuje kaimo vestuvės dažniausiai tęsdavosi tris dienas, o XIX amžiaus pabaigoj jos nusitęsdavo kartais iki septynių dienų. Septynias dienas vestuvėse prašvilpti – reikėjo gi gero programo!

Kaimo vestuvėse būdavo daugybė visokių „pareigūnų". Be jaunikio ir jaunosios ir abiejų pusių tėvų, brolių ir seserų, buvo gi dar trys, kartais net septynios svočios, piršliai, kviesliai, kraičvežiai, pajauniai, pamergiai, svaineliai, martelės ir t.t. Vykdavo ilga eilė veiksmų – ceremonijų, – visi jie buvo palydimi dainomis. Buvo dainuojama ir specifinės dainos, susijusios su veiksmu; šitokių dainų pristigus, buvo dainuojama, kokios pasitaikė, arba naujos stačiai kuriamos. Be specifinių apeiginių dainų, buvo dainuojama ir dainos specifiniais tikslais, pavyzdžiui, jaunajai pavirkdyti. Jaunoji buvo ne kartą išleidžiama už mažai pažįstamo jaunikio arba kokiais materialiniais sumetimais. Jaunajai ir taip jau būdavo liūdna dėl neaiškaus būsimo gyvenimo, atsisveikinant su rūtelėmis, su jaunosiomis dienelėmis, ir taip jau jos ašarėlės gausiai byrėdavo, o čia susirinkusios moterys ima dar ją tyčia gąsdinti, bevaizduodamos būsimo su vyru gyvenimo niaurias prašmatnybes, pavyzdžiui:

Kad norėsi jam įtikt –
Reiks tau toli pasitikt;
Nepaspėsi atkelt vartų –
Gausi kupron jau ne kartą...

Ypač buvo mėgiama pašiepti, tautosakos terminu tariant, „apdainuoti", įvairūs vestuviniai pareigūnai bei iškilmės kėlėjai: jaunasai, jaunoji, svočios, pajauniai, pamergiai, piršliai, na, ir visa kita, kas tik pasitaikė, kas „už liežuvio", kas „ant seilės užėjo". Vykdavo stačiai *dainiško sąmojo varžytynės*. Paprastai „apdainuojamam" asmeniui prikergiama koks nors pašiepiamas epitetas, nurodantis net visai nesamą dainuojamojo objekto (asmens) savumą, o pats asmuo dainoje statomas į pašiepiamąją situaciją, pavyzdžiui:

Šitas svotas ilgakojis
Joja kiaulę pabalnojęs...

Arba:

Mūsų svainis – rimtas žmogus:
Jis po lovą gaudo žiogus...

Šitokios konstrukcijos humoristinės dainos ir sudaro tų „apdainavimų" repertuarą. Jos itin gausios.

N 262 ir N 263–264 sudaro lyg ir išimtį iš to bendrojo tono dainų. N 262 – apeiginės kilmės, rimta, susikaupusi, realistinė, teisybiška; N 263–264 – itin sudėtinga metafora, o pati pašaipa pasakiškai lengva, bet dainos prasmė – retai gili!

Šias dainas priskirti prie humoristinių verčia ir panaši daina, aiškiai šaipokiška, N 265. Šios rūšies dainos yra žinomos daugeliui slavų ir germanų tautų, – jos visur pasižymi senybiniu tradicingumu, priklauso prie vadinamųjų „neišsprendžiamų uždavinių literatūros".

C KILTIS – vaikų pašaipinės dainos. Jos net dainomis nevadinamos, liaudis sako, tai esą *lojimai*, bet gana būdingi „linksmajai" lietuvių tautosakos rūšiai.

A ČIA PAUKŠTELIAI IR ŽVĖRELIAI TURĖJO KALBELĘ

249

Išėjo tetužis, iškuprino, –
Pučkelė prie šono ten dyrino.

Įsteigęs betupint pavilbino, –
Atlaužęs žvirblyti nubildino.

Parvežė brolyčiai, pargirgždino, –
Įvilko nuo rogių, įčiunčino.

Nupešė dukrytės, nudulkino, –
Iškepė motušė, iščirškino.

Iškepė žvirblytį, iščirškino, –
Įnešė sesytės, įstyrijo.

Įnešė žvirblytį, įstyrijo, –
Pastatė ant stalo, parėplino.

Susėdo svetyčiai, surioglino, –
Suvalgė žvirblytį, sutraškino.

Bevalgant žvirblelį, betraškinant,
Išmaukė alučio dvi pusbački.

Rė-18, Nes-20

250

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Galvytė skaudėjo –
Kraipyt negalėjo.

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Snapytis skaudėjo –
Lesinėt negalėjo.

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Liežuvytis skaudėjo –
Čežėt negalėjo.

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Sparnytis skaudėjo –
Plasnot negalėjo.

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Plunksnytės skaudėjo –
Lekiot negalėjo.

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Uodegytė skaudėjo –
Skėčiot negalėjo.

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Papilvytė skaudėjo –
Pritūpt negalėjo.

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Kojutė skaudėjo –
Strakčiot negalėjo.

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Rukutė skaudėjo –
Rukčiot negalėjo.

Tas žvirblelis nabagėlis
Visas negalėjo:
Strajukas skaudėjo –
Strajot negalėjo!

Ju-243

251

Atvažiavo meška
Su alučio bačka,
O vilkeliui
Nabagėliui
Svodbelė pakelti.

Ežys į piršlelius,
Lapė į svotelius,
O kiškelis
Nabagėlis
Tur jis važnyčioti.

Šeškas alų darė,
Žvirblis misą maišė.
Gegužėlė
Nabagėlė
Apynių parnešė.

Jautis malkas kapojo,
Šuo puodus mazgojo,
Katinėlis
Nabagėlis
Mėselės medžiojo.

Gandrelis kankliavo,
Lokys trimitavo,
O vilkelis,
Linksmas esąs,
Vesis ožką šokti!

Rė-20, Nes-14

252

Žalioje girelėj Lietuvos šalelėj –
Čia paukšteliai ir žvėreliai
Turėjo kalbelę.

Pelės miežius malė, žvirblis alų darė,
O tas garnys ilgaskvernis
Į bačkas suvarė.

Meškytė maurojo, vilkelis raudojo, –
Apie savo jaunas dienas
Vis jai pasakojo.

Gana beraudoti, reik į šliūbą stoti,
Tu kiškeli, nabagėli,
Sėskis važnyčioti!

Briedžiai kelią skynė, arkliai muses gynė,
Ta lapelė, kaip ta močia,
Jaunuosius ramino.

Ir atbėgo ožka, – pamergiuosna troško,
O ta stirna visų pirma
Buvo užprašyta.

Asilas pilkasai bus svotas pirmasai, –
Būt galėjęs jot piršliuosna, –
Patsai dar nevedęs.

Šernas kailiu juodu vilkui šliūbą duoda, –
Šlovija, bagaslovija, –
Jaunuosius griaudina.

Pagrįžom namolio į savo pasodą:
Visi stalai ir patalai
Gatavi – užkloti.

Vanags gaidį pešė, ant torielkos nešė.
Ta lapelė, kaip ta svočia,
Visus valgyt prašė.

Gėrė, kol išaušo, vilkelis įkaušo,
Ir pradėjo triukšmą kelti, –
Ožką šokt vedžioti.

Ožka susiraukė, šalin pasitraukė:
Dreb iš baimės, kad iš meilės
Vilkas nebučiuotų.

Vilkelis papyko, ant ožkos suriko:
Kad tu manęs neklausysi,
Aš tav' sudraskysiu!

Ni-1365

253

Oi, ką kalba zuikytėlis,
Po šilelį bėgiodamas?
– Eikit, grybai, karan,
Grybužėliai, karan!

Atsišaukė ūmėdaitė:
– Dar aš esu tik mergaitė,
Tai neisiu karan,
Zuikytėli, karan.

Atsišaukė rudmėsaitė:
– Dar aš esu tik mergaitė,
Tai neisiu karan,
Zuikytėli, karan.

Atsišaukė kazelėkas,
Visų grybų pašlemėkas:
– Tai neisiu karan,
Zuikytėli, karan.

Atsišaukė lepšė:
– Dar aš esu krepšė,
Tai neisiu karan,
Zuikytėli, karan.

Atsišaukė baravykas,
Visų grybų pulkaunykas:
– Tai eisiu karan,
Zuikytėli, karan.

Ir kelmučius išvoliosiu, –
Tai eisiu karan,
Zuikytėli, karan.
Visus grybus iškaposiu.

Do-426

254

Puikus berniukas kiauleles ganė,
Ir atsiduso, ok, Dieve mano,
Oi lilia lilia, oi lilia lilia, –
Ir atsiduso, ok, Dieve mano.

Kai pačią gausiu, kur pasidėsiu?
Lįsiu karklynan, – ar neišdvėsiu?
Oi lilia lilia, oi lilia lilia, –
Lįsiu karklynan, – ar neišdvėsiu!

Eina mergytės linelių rautų,
Randa berniuką vilko papjautą, –
Oi lilia lilia, oi lilia lilia, –
Randa berniuką vilko papjautą.

Nėr kam raudoti, nėr kam giedoti,
Puikaus berniuko apželavoti, –
Oi lilia lilia, oi lilia lilia, –
Puikaus berniuko apželavoti!

Meška raudojo, vilkas giedojo,
Puikų berniuką šunes kavojo,
Oi lilia lilia, oi lilia lilia, –
Puikų berniuką šunes kavojo!

Ni-1387

255

Oi tu moteriške,
Ar nematei kiškio?
– Kiškis sėdi ant dirvono,
Nuogas be žipono.

Visas sudraskytas,
Šunų supašytas,
Atsisėdęs ant dirvono
Save kutinėja.

Save kutinėja,
Aplink dairinėjas:
– Gal iš balos toks gražumas
Mano prigimimo!

Ausytėlės stačios,
Akytėlės plačios, –
Kad uždėtų kas karūną –
Būčiau karaliūnas!

Dvarus valdavočiau,
Nieko nebijočiau,
Nors per šiltą vasarėlę
Ramus pagyvenčiau!

Lapai sučiužėjo –
Kiškis sudrebėjo:
Nebereikia nė to dvaro, –
Krūmuos įkurnėjo!

Ni-1242

256

Šarkele, šarkele,
Keli tavo vaikai?
Du užgimę, du numirę,
Du kluone pakoriau,

Penki rita piestą
Per kunigų miestą,
Du mažu, du nedidžiu,
Du kiauleles gano.

Tetule, kukute,
Kiek tu turi vaikų?
Du ant suolo, du po suolu,
Du ant pečiaus, du po pečium,

Dar du maži, neužaugę
Kluone kepersuoja,
Du kuningu, du ubagu,
Du ženotu, du bagotu,

Trys pilvu serga,
Šeši bobą vaiko, –
Šeši bobą vaiko,
Du duoną raiko.

Ju-374

257

Kas ten buvo bildėjimas, –
Po girelę traškėjimas:

Kuisiui koja pasprūdo –
Iš ąžuolo iškrito!

Akys nardo, ribuliuoja –
Kuisiui maro priepuolis!

Duokit žinią broliui
Ir mielajai seselei.

Ir pribuvo brolis
Ir mieloji seselė.

Klausė brolis, seselė:
Ką paliksi, kuiseli?

Aš tau paliksiu nagus,
Kumpį, snapą ir ragus,

Ir du svaru lašinių,
Ir užtrinų riestinių:

Šumpius kumpius valgyki,
O mėselę būdyki.

Iš akelių – rankeles,
Iš auselių – taureles,

Iš stibuklų – pabūkles,
Kailis tebus ant būgnų!

Ju-246

258

Saulelė raudona.
Vakaras nętoli:
Leiski mane, motinėle,
Su saule namolio.

Eičiau į seklyčią,
Imčiau tris sklenyčias:
Sau alutėlio,
Broliui midutėlio,
O tam šelmiui bernužėliui
Šalto vandenėlio.

Eičiau į klėtelę,
Imčiau tris skareles:
Sau šilkinėlę,
Broliui pirktinėlę,
O tam šelmiui bernužėliui
Storą pakulnėlę.

Eičiau į stainelę,
Imčiau tris žirgelius:
Sau juodbėrėlį,
Broliui širmukėlį,
O tam šelmiui bernužėliui
Žiląjį oželį.

Mano pabalnotas,
Brolio pažabotas,
O to šelmio bernužėlio
Varna įžabotas,
Vyža pabalnotas.

Mano šokinėjo,
Brolio trepinėjo,
O to šelmio bernužėlio
Keliais klupinėjo!
Ni-993

259

Kūliau šiaudus be grūdų,
Dariau alų avižų.

Man alutį bedarant,
Vaikai misą paliejo.

Man vaikelius beplakant,
Starta žardą perstūmė.

Man žardelį beramstant,
Vilks mergytę pagavo, –

Uli, uli, vilkeli,
Paleisk merguželę!
Ju-358

260

Džy-džy, o-pa-pa –
Kiškis vaiką pasupa.

O tu boba, nelaboji,
Kodėl pečių nedaboji?

Gaidys pečių sukapojo,
Zylė molį išnešiojo!

261

Aš, ožkytė, meee,
Perpus lupta, perpus ne;
Yliniai rageliai,
Adatiniai plaukeliai,
Raktinės kojelės,
Mašastinės auselės,
Milinis liežuvėlis,
Kanapinė uodegėlė, –
Kad šoksiu – tuoj subadysiu!

B VESTUVINĖS AŠAKĖLĖS

263

Tų mergelių dainavimas, –
Tų rūtelių žaliavimas!

Dainuokit, mergelės, –
Žalios jūsų rūtelės!

Tų bernelių dainavimas, –
Jų žirgelių žvingėjimas!

Dainuokit, berneliai, –
Žvengia jūsų žirgeliai!

Tų bobelių dainavimas, –
Jų morkelių žaliavimas!

Dainuokit, bobelės, –
Žalios jūsų morkelės!

Tų senelių dainavimas, –
Jų rugelių žaliavimas!

Dainuokit, seneliai, –
Žali jūsų rugeliai!

Ni-1321

263

Einu per kiemą,
Girdžiu per sieną,
Vai, stuksi, audžia
Mano mergelė.

– Išausk, mergele,
Man marškinėlius,
Be nyčių, skietų,
Be šaudyklėlės.

– Kaip tu nešiosi
Tuos marškinėlius
Be dvasios, kūno,
Be sveikatėlės?

Išark, berneli,
Lygų laukelį
Be jaučių, žagrės,
Be noragėlių.

– Išskalbk, mergele,
Tuos marškinėlius
Be muilo, šarmo,
Be vandenėlio.

Do-124

264

– Išausk, mergele, tu man marškinėlius:
Be nyčių, be skieto ir be šaudyklėlės.

– Išark, berneli, lygiuosius laukelius:
Be arklio, be arklo ir be noragėlių.

– Pasiūk, mergele, baltus marškinėlius:
Be siūlo, be vaško ir be adatėlės.

– Nušienauk, berneli, žaliąją lankelę:
Be dalgės, be plieno, be galąstuvėlio.

– Išvelėk, mergele, baltus marškinėlius:
Be muilo, be šarmo ir be vandenėlio.

– Sunešiok, berneli, baltus marškinėlius:
Be dūšios, be kūno ir be sveikatėlės!
iba, 75

265

Einu per kiemelį,
Girdžiu: už sienelės
Guli mano merguželė
Vakarykščiu miegu.

Kelkis, mergele,
Balta lelijėle,
Ar gražu tau, merguželei,
Taip ilgai gulėti?

Ko man jaunai keltis,
Ko žmonių žiūrėti,
Kad neturiu šitam sodžiuj
Sau jauno bernelio!

Ėmė mergą šokin, –
Ėmė merga džiaugtis;
Kai paprašė marškinėlių, –
Ėmė merga verkti.

Neverki, mergele,
Balta lelijėle,
Mes nueisim lygion lankon,
Kur dirvelės želia.

Kur dirvelės želia,
Ten lineliai dera:
Pasisiūsim marškinėlius
Vieno lino žiedo!
Krė-131

266

Piršlys melagis, tūta, tūta!
Ilgaliežuvis, tūta, tūta!
Kiaurakepuris, tūta, tūta!
Nupjauk liežuvį, tūta, tūta!
Užklok kepurę, tūta, tūta!
Ni-763

267

Piršlys šeima, melagis
Piršdamas gyrė vietelę:
Sakė, kalne rugeliai,
Pakalnėj kvieteliai;
Sakė, prūde žuvelės,
O paprūdėj antelės;
Sakė, stainioj žirgeliai,
O gurbeliuos jauteliai.

Kai aš jauna nuėjau,
Nieko gera neradau, –
Radau kalne smilgeles,
O pakalnėj dirseles;
Radau prūde varleles,
O paprūdėj krukreles;
Radau stainioj ožkelius,
O gurbeliuos kateles.

Piršlys kart, piršlys kart, –
Piršlys šelma, melagis!
Ni-768

268

Džiaugės bernelis,
Audėjėlę gavęs:
Ant kuolo apmetė,
Akėčiose audė!

Ežeran pamerkė –
Ežeras išdžiūvo,
Ant pievos patiesė –
Pievelė nuvyto.

Pasiuvo marškinius,
Šešiurą apvilko, –
Šešiurą apvilko –
Šešiuras suvyto.

Pasiuvo priejuostę,
Anytai prisupo, –
Anytai prisupo –
Anyta suklupo.

Drobeles ritino,
Mošai dovanojo, –
Mošai dovanojo –
Moša išsižiojo!

Krė-121/4

269

Kelkis, marti, ilgai miegi,
Apsuk girnas, kiaulės žviegia.

Mauk nuo rankų aukso žiedus,
Maišyk kiaulėm pelų viedrus.

Mauk nuo rankų pirštinėles,
Mazgok bliūdus, torielkėles.

Svečių kiemas privažiavo,
Ne tai jaučių sugiliavo, –

Tu žinai mano notūrą:
Nestovės ilgai už durų!

Mano ranka pamačlyva,
Kai suduodu – nebe gyva;

Mano rankos nepapeiksi,
Kai suduosiu – nusibaigsi!

Ni-624

270

Įeina martelė, įliūliuoja,
Kai viksvų vežimėlis įvažiuoja!
Kokia čionai marti, kokia ne martelė:
Nei juostos austos, nei raštai rašyti,
Čiryla mušta, ripka ridinėta,
Pakrūmėm paukšteliai varinėti.
Nedalijo, nedalijo marti juostų, –
Neganys', neganys' marčios karves.
Kokios marčios juostos, kokios ne juostelės:
Nei kiaulei pantis, nei ožkai ryšys,
Nei man pačiai keliaraištis.

Ni-637

271

Kokia čia martelė,
Kokia ne martelė:
Dvigurklė, trigurklė.
Vienam gurklely
Pelė su peliūkščiais,
Antram gurklely
Katė su kačiūkščiais,
Šiame trečiam gurklely
Gulbelė dėjo ir perėjo:
Tai mūsų martelė!

272

Kokia čia marti,
Kokia ne martelė:
Akelėm pažvilusiom,
Lūpelėm padribusiom –
Tai mūsų martelė!

273

Nešypsok, martel,
Nerodyk dantų:

Ne dėl tavęs čirška
Gaidžio žarnos!

274

Anyta verkė.
Salyklą merkė;
Marti šokinėjo –
Džiaugės ištekėjus!

275

Kukalia, kukalia, –
Kišk anytą už pečiaus:
Tegul ji ten sudžiūsta,
Sudžiūsta, suvysta!

276

O tai tavo, motule, žentulis,
O tai tavo rinktinis, dabytinis!

Rinkai metus, rinkai ir antruosius, –
Ir neišrinkai dukrelei raunelės!

Pas mus tokie kiaulių nepagano, –
O jau tavo, motule, žentulis!

Buvo tau, žentuli, ant priepečkio besėdėti,
O ne mūsų sesulė pamylėti!

Buvo tau, ženutli, anglių pilvas berašyti,
O ne mūsų sesulė pamylėti!

iba, 290

277

Šiąnedėl, pernedėl
Aš svainiuko laukiau, –

Ką išvirus, ką iškepus,
Pati nesuvalgiau:

Dvi žvyni pūkuotas,
Dvi kati plaukuotas,

Katinėlį nabagėlį,
Šiečkavonės kopūstėlius
Pridavojau!

278

Koksai svainis, ne svainiukas:
Storalūpėlis, retadantis;
Per retuosius dantelius
Kisielėlis sunkės,
Per storąsias lūpeles
Katė pelę vilko, –
Vilko, vilko ir sukrimto!

279

Nemok svainiukas nė kaip sėdėti:
Aukštyn žiūri – lubas skaito,
Žemyn žiūri – blusą kremta:
Blusakrimtėlis svainiukas –
Blusakrimtėlis!

280

Nesigirk, svainiuk,
Nesikėtok, –

Žinau tavo turtus,
Visą bagotystę:

Pirty blusų,
Avilėlis musių,

Druskinėlė svirplelių
Pridžiovinta –

Šventosiom dienelėm,
Nedėlėlėm!

281

Koksai čionai svainis,
Koksai ne svainiukas!

Lig slenksčio aukštumo,
Lig piestai drūtumo,

Skerso milo sermėgėlė
Pačioj mieroj!

282

Ką mes tau, svainiukai,
Pagiriom virsim?

Ką mes tau, čigonėli,
Pagiriom virsim?

Šunies liežuvį,
Katės pažandę –

Taigi tau, svainiukai,
Pagiriom virsim!

283

Reikė tau, svainiuk,
Ne čia žiūrėti:

Šile širšonėlių, trake voverėlių,
Giliojoj upelėj ešerėlių!

284

Svainiuko kumelėlė
Devynių sieksnių:

Vienu galu jojo,
Antrą vilkas pjovė.

Nė patsai svainiukas
Nežinojo,

Kai vilkas kumelėlę
Suživojo!

285

Gyreisi svainiukas, –
Labai darbininkas:
Patsai linus sėjai,
Nagais akėjai,
Keliaklupstas rovei,
Maišan sukrovei,

Ant pečių nešei:
Visos šarkos pešė,
Jaujelėj sudžiovei –
Katė sugriovė:
Prapuolė svainiukui
Visas darbas!

286

Reikė tau, svainiukai,
Manęs pasiklausti, –

Reikė tau, čigonėli,
Manęs pasiklausti:

Būčiau pripiršus,
Būčiau prikalbėjus

Gražią mergytę –
Rygos kalytę:

Prigulama urkščia,
Bučiuojama kanda, –

Čiuč, kalelė, čiuč, meilelė, –
Šunų guoly!

287

Anos šalies svočia,
Anos šalelės,
Sėdi suolely kai akėčia,
Turi galvelę kai apuoką.

Mūsų šalies svočia,
Mūsų šalelės,
Sėdi suolely kai gulbelė,
Turi galvelę kai aguoną.

Anos šalies svočia,
Anos šalelės,
Visa akstiniuota,
Visa dagiliuota,
Aplinkui šluotražėliais
Apsodinta!

Mūsų šalies svočia,
Mūsų šalelės,
Visa žiponuota,
Visa guzikuota,
Aplinkui žemčiūgėliais
Apsodinta!

Ni-727–728

288

Skolinau svočiai
Aš pelėdos galvą:

Šiai dienelei dienytėlei
Pasipurinėtų!

Skolinau svočiulei
Žvirblelio nagelius:

Šiai dienelei dienytėlei
Pasigrėbinėtų!

Skolinau svočiulei
Iš vanago akeles:

Šiai dienelei dienytėlei
Pasižvalginėtų!

Ni-745

289

Anos šalies svotai, anos šalelės,
Tai daug suvalgo, daug suragauna:
Kiaulę šeriuotą, žąsį plunksnuotą,
Dveigę treigę kumelaitę!

Mūsų šalies svotai, mūsų šalelės,
Mažai suvalgo, mažai suragauna:
Pieno paviršėlį, medaus saldumėlį,
Mažųjų paršiukėlių kojytėles!

290

Anos šalies svotas,
Anos šalelės:
Riekė riekę
Kai kamuntą,

Kando kąsnį
Kai kačiūkštį!

291

Svotelis aukštas, –
Už kepurės šaukštas,
Sterblėj kopūstai,
Užanty duona:

Zapaslyvas svotelis,
Zapaslyvas!

292

Svotas kalę balnojo,
Balnodamas raudojo:

Nešk, kalytėl, tiesiai galvą,
Netrankyk svotui kaulų!

293

Oi svoteli baltaūsi,
Kam kamuoji pilką žųsį?

Tau žąselė tik ta viena,
Tu kamuoji trečią dieną!

294

Namo, sveteliai, namo,
Namo, jaunieji, namo, –
Bačkelė lankuota
Alaus nebeduoda!

Pamylėjau šiandie,
Pamylėjau vakar,
Pamylėčiau dar ryto,
Kad bačkelė galėtų!

Namo, sveteliai, namo,
Namo, jaunieji, namo, –
Jau bačkelę uzbonėlis
Lig dugno išvarė!

Ir girinis kubilėlis
Užu pečiaus skreba:
Užgulėsite, sveteliai, –
Bus ir jam nelaba.

– Aš pažįstu gaspadorių,
Kad svečių nemyli:
Atsistojęs šalia pečiaus
Kaip katinas tyli.

Tylėk – netylėk –
Reiks alučio duoti, –
Aš alučio neragavęs
Namo nevažiuosiu!

Geras alus, geras alus –
Meilė dar geresnė, –
Namo, sveteliai, namo,
Namo, jaunieji, namo!

Viso davė, viso davė –
Botago nedavė:
Mes, botago neragavę,
Namo nevažiuosim!

Gaspadorius išleisdamas
Vartus užkilojo,
O tas šuva – vilko skūra –
Gaspadorių lojo!

Ni-185

C VAIKAI ČERŠKA

295

Tetirvinas ūžia mala,
Genys stuobrį medy kala,
Karveliai burkuoja,
Gegutė kukuoja.

Pempė sako: klyvis, klyvis,
Kas iš manęs pasidyvys:
Kiaušinėlius dėsiu,
Vaikelius perėsiu!

Vieversėlis ant kalnelio
Gražiai gieda dėl bernelio,
Kad pasiklausytų:
Žagrelę taisytų!

296

Atlekia pumpalas
Su dideliu gūžiu.
– Kam tas gūžis?
– Pinigam dėti!
– Kam tie pinigai?
– Dalgelei pirkti!
– Kam tas pienelis?
– Piemenėliam valgyt!
– Kam tie piemenėliai?
– Kiaulelėm ganyti!
– Kam tos kiaulelės?
– Šilainėm knisti!
– Kam tos šilainės?
– Kviečiam sėti!

– Kam toj' dalgelė?
– Šieneliui pjauti!
– Kam tas šienelis?
– Karvelei duoti!
– Kam ta karvelė?
– Pieneliui nešti!
– Kam tie kviečiai?
– Vištom lesinti!
– Kam tos vištos?
– Kiaušiniam dėti!
– Kam tie kiaušiniai?
– Ponam valgyt!
– Kam tie ponai?
– Zuikiam šaudyt...

Do-428

297

Kačerga karkė,
Višta šokinėjo,
Gaidys pirtį kūreno,
Lapė taisė šarmą, –
Trinks vilkeliui galvą.
Musė maišė maišymėlį,
Uodas nešė vandenėlį,
Ožkytė keršoji
Miltelius sijojo.

298

Žąsinėli baltas,
Ko gi lipi žardan?
Tau galvelė kaip kulelė,
O snapelis plokščias,
Galvanėlės sprogsta.

299

Aš įeinu priemenėn,
Pasižiūriu palubėn:
Kaba paltis lašinių, –
Turiu peilį be kriaunų:
Ar čia pjaut, ar čia rėžt, –
Ar čia visą išsinešt?

300

Oi kaimyne, ko čia pykt,
Dažnai reikia susitikt:
Miške krūmai, namie dūmai,
Ubagai kermošiuj.

301

Tindi rindi riuška,
Kas ten miške triuška?
Ar ne voverytė,
Graži kepurytė?
Vilkas šieną pjauna,
Meška riešutauna,
O kiškelis nabagėlis
Be kepurės šoka.

302

Visas giesmeles išgiedojom.
Vilkas giedojo, meška raudojo
Po liepynėliu pakavojo,
Liepos šakelėm apdėliojo.
Vilkas mergeles išnešiojo,
O kiškelis šokinėjo.

303

Kur senelis?
Už klojimo.
Ką jis dirba?
Vyžas pina.
Kam jis pina,
Kam dabina?
Kur jis jos?
Ant vainos.
Kur jis sės?
Ant nosies.
Kur jis stos?
Ant barzdos.
Kai ta barzda
Pakrutės, –
Tai tas senis
Nubrazdės!

304

Kas ten ūžia, kas ten mala,
Kas ten talatuoja?
Kas neša mūsų poną, –
Kojos maskatuoja?
Meška ūžia, meška mala,
Meška talatuoja;
Vilkas neša mūsų poną, –
Kojos maskatuoja!

Ni-224

IX

ŠAUNIOJI LINKSMYBĖ

A KILTIES – gėrimo dainos. Kitos jų užrašytos prieš 100 ir daugiau metų, – ir nūdien tebedainuojamos, – ne kartą net ta pačia senybine redakcija. Ir jos pasižymi lengvuoju humoru, tuo pačiu, lietuvių tautosakai taip būdingu, švelnumu bei grakštumu.

Gėriau aluką, saldų miduką, –
O kas išrašė veidužytį mano?

Kuria kita kalba šitą *veidužytį*, ir dar tokioje sandoroje, būtų sunku pasakyti?!

Atrodo, lietuvių tautosaka savo gėrimo dainomis galėtų ne tiktai pasigirti, bet ir pasididžiuoti!

B KILTYJE susispietė žaidimų ir šokių dainos bei giesmės. Žinoma, jos visos yra nevienodos kilmės ir nevienodos reikšmės. Pradžioje (pradedant N 321) eina giesmės, susidedančios vien tiktai iš neįprasmintų žodžių, vaizdagarsių ir jausmažodžių, – betarpiški jausmų prasiveržimai, ritmo reiškėjai. Pamažu į jų tarpą ima įsisprausti ir įprasmintieji, savarankiško vaidmens dar nevaidiną. Rutulojasi šokių giesmė visiškai tuo pat būdu, kaip ir darbinė. Šokių ir darbinių giesmių raida, viena kitą papildydamos, duoda itin įtikinamą vaizdą, kaip daina betarpiškai gimsta iš jausmo ir kaip ji tampa ilgainiui meistrišku kūriniu, lyriniu šedevru.

Šokių dainų tarpe atskirai gal pabrėžtina N 344 – tautinis šokis *suktinis*, dabar dar tebešokamas, daina tebedainuojama, užrašyta ji XIX amžiuje.

N 345 – šokis jau seniai nebešokamas, o dainos tekstas pagrįstas atsiminimais iš kovų su kalavijuočių ordinu, – Rygoj gyvenusiais vokiečiais. Lietuviškame tekste vartojamas terminas: „Tas iš Rygos *melnias*" – dvejopai aiškinamas: 1) kai kuriuose variantuose vietoj „melnias" sakoma melninkas, malūninkas, – malūninkai ir Lietuvoje dažnai būdavo vokiečiai, iš Vokietijos

ar Rygos atėję; 2) galimas daiktas, tai yra latvybė: latvių žodis *melns* – reiškia juodas. Dainos *melnias* būtų: juodis, juodžius, – ir tarinį geriau atitiktų: velnias, bjaurus vabalas – vis juodi. Daina – gana karinga, priešui nesigailinti niekinamų epitetų, ir vis dėlto ji yra dainuojama linksmu tonu (refrenai: Hop hop ho! Kuntai balabai!) ir išsilieja į humorą, į pašaipą, – tą piktą vabalą „tikru moliu padarysim"!

N 346 – „kirvio šokis", taip pat seniai jau nebešokamas, galimas daiktas, dėl jo žiauraus karinio pobūdžio. Dainos tekstas siekia taip pat prieškrikščioniškų laikų, ši daina gal net senesnė už N 345.

N 348–349 – choralai, būrio-ratelio šokiai („chorovodnije"). Ir vienoj, ir kitoj dainoj pirmą strofos eilutę dainuoja „vedėjas" („zapievalo"), o likusias eilutes – choras. Kadangi su kiekviena strofa eilučių skaičius didėja ir visos reikia išdainuoti iš karto, „vienu atsikvėpimu", dainavimo tempas vis greitėja ir greitėja; N 349 dainos pabaigoje – stačiai siaučiantis tempas.

Šioje *Rinktinėje* šalia šokių-žaidimų dainų bei giesmių atsidūrė ir apeiginės su pagonybės liekanomis, atsidūrė sąmoningai. Jos senovėje buvo susijusios su šokiais, su žaislais, su vaidinimais, su veiksminėmis apeigomis. Žinoma, apie šias dainas-giesmes galėtų būti ir visiškai atskira kalba, – kiekviena šių apeiginių dainų rūšis turi savo istoriją, kartais labai įdomią, vedančią toli į amžių gelmes. Tokia kalba turėtų pralenkti šios *Rinktinės* rėmus ir proporciją. Todėl tenka pasitenkinti vienu kitu pavyzdėliu.

Štai kalėdinio ciklo dainos. Jų turi beveik visi slavai – rytų, vakarų, pietų. Bet ypač gausiai jos išliko ukrainiečių ir baltarusių tautosakose. Ukrainiečiai jas vadina *koliadki.* Antra, panaši dainų rūšis, dainuojama Naujiems metams, ukrainiečiuose yra vadinama *ščidrovki.* Seniau „koliadkų" gausiai būta ir rusuose. [Senieji krikščionybės skelbėjai Rusijoje ne kartą piktai bardavo savo parapijonis, kad jie, būdami krikščionys, vis dar tebegarbiną kažkokį velnią Kalendą ar Kalėdą ir jo garbei giesmes tebegiedą. Dar garsusai veikalas *Stoglav* (XVI amž.) pažymi, kad

tose apeigose gausiai dalyvaują vyrai, moterys, vaikai, – visi jie esą „i povodom glumy tvoriat vsiakimi igrami i pesniami sataninskimi i mnogimi vidy skarednymi". Net patriarchas Filaretas, grūmodamas sunkiomis dvasinėmis baudomis, išleidžia įsakymą, draudžiantį pasaulionims rinktis į žaidimus, garbinti Kalėdą ir kitus pagoniškus padarus („i Koledy b, i Ovsenia, i plugi ne klikali"). Caras Aleksej Michailovič, Petro I tėvas, bent savo viešpatavimo pradžioje, pasižymėjęs kaip itin uolus cerkvės reikalų bei potvarkių gynėjas, išvijęs iš savo valstybės skomorochus, įsakęs net muzikos instrumentus Maskvoje viešai sudeginti („Na Bolote" – kur nusikaltėlius mirtimi bausdavo) ir *Kalėdos* reikalu buvo išleidęs ne vieną ukazą, kuriuos tarp kita ko buvo rašoma: „I my ukazali o tom učinitj zakaz krepkoj, čtob nyne i vpred... *kaled*, i plug, i usenei ne klikali i pesnei besovskich ne peli..." „... A kotoryje liudi učnut (klikatj) *kaledu*, i plugi, i useni, i petj skvernyje pesni, ili kto učnet kovo branitj materny... i tem... za takije suprotivnyje christianskomu zakonu za neistovstva byti ot nas *v velikoj opale i v žestokom nakazanje*".

Šitokio caro įsakymai ukrainiečių ir baltarusių gyvenamų sričių nesiekė, – galimas daiktas, todėl ir kalėdinės dainos šiose srityse ilgiau ir išsilaikė. Panašias *Kalėdos* dainas, be slavų, turi dar rumunai (jų dainos itin artimos ukrainiečių dainom), prancūzai, provansiečiai, abchazai etc.

Pats pavadinimas yra kilęs iš lotynių *calendae*. Justiniano laikais (483–565) *sausio* mėnesio kalendos, sukaupusios savyje ir pagoniškąsias Naujiem metam apeigas, ir kalėdines (Kristaus gimimo) krikščioniškas iškilmes, sukūrė visą ilgą eilę Kalėdų – Naujų metų ciklo apeigų, kurios veikiai paplito labai toli už graikų-romėnų pasaulio ribų. Garsusai akadem. A. *Veselovskij* itin energingai tikina, kad ir rytų slavų (rusų, ukrainiečių, baltarusių) kalėdinės apeigos yra atėjusios iš tos senovės, yra tampriai susijusios su antikinėmis tradicijomis. Tarpininkai čia buvę tas senovės tradicijas perdavę slavam, – rumunai. Tuo tarpu antras įžymusis rusų tautosakos žinovas, A.A. Potebnia, nurodinėja, kad rumunai daug ką pasiskolinę iš slavų. Ukrainiečių ka-

lėdininkai (lietuvių: lalauninkai), švenčių proga vaikščiojo būriais po kaimynus, ypač turtingesnius, – jų pasveikinti, palinksminti ("dim zveseliti") ir už tai gaudavę įvairių dovanų. Iš čia ir „koliada" ėmė reikšti dovaną kalėdininkams, lalauninkam. „Koliada", kalėda ilgainiui pasidarė lyg savo rūšies mokestis lalauninkų ar cerkvės naudai. Rytų slavų kaip ir rumunų kalėdinėse dainose pagoniški ir krikščioniški elementai labai susipynę. Lietuvių kalėdinėse dainose krikščioniškų elementų beveik visai nėra; jeigu ir pasitaiko, – jie perdėm supagoninti. Taip dažnai lietuvių dainose vartojamas refrenas „kalėda" su krikščioniškomis Kristaus gimimo šventėmis nieko bendra neturi, – tai yra pagoniška sąvoka, siekianti klasikinių tradicijų sluoksnius.

Slavai skiria švenčių ir jų metu vykusių apeigų vardą. Šventės slavuose vadinasi „Roždestvo Christovo" – „Kristaus gimimas"; lietuvių liaudyje šis terminas paviršutiniškai teprilipo, nežiūrint visų pamaldų bei bažnytinių įscenizavimų. Šventės buvo vadinamos stačiai *Kalėdos* (*calendae*). „Kristaus gimimo diena" – tai tik Kalėdų paaiškinamoji sąvoka. Pagal krikščionišką paprotį kunigas klebonas (ar jo pavedamas – kamendorius) apie Kalėdas lanko savo parapijonis ir renka iš jų sau bei savo tarnam tam tikrą duoklę, vadinamą *kalenda*. Kunigas – *kalendavoja*, renka *kalendą*; jis ir jo palydovai, kalendos rinkėjai, vadinas *kalėdininkai*. Elgeta tačiau, besilanką pas žmones ir renkąs išmaldą, – *kalėdoja*; kalėdinių apeigų linksmieji dalyviai vadinasi *lalauninkai*.]

Slavai garbinę ne tiktai „kažkokį velnią" Kalėdą, bet drauge su juo ir kitą „velnią" Ovsenj arba Usenj. A.A. Potebnia „velnio" Usenj pavadinimą lingvistiškai sieja su lietuvių terminu *aušra* ir, tuo palyginimu pasirėmęs, teigia, kad *Usenj* simbolinęs aušrą, apyaušrį, rytmetį. Šiam teigimui sustiprinti Potebnia kreipia ypatingo dėmesio į tai, kad slavų kalėdinių dainų refrenas sąvokos atžvilgiu ir yra susijęs su rytu, su aušra, būtent: „Oi rano, oi rano", „Oi, ranenko", „Svitaje, ei, svitaje", „Oi rano! Oi rano, rano; – barzo ranenko na zoriach"; „Da rano, rano – och i rano, rano da ranesenko..." Lietuvių tautosakoje šitoks refrenas

beveik nežinomas. Pietų slavų tautosakose yra ir refrenas „kalėda". Pavyzdžiui:

Dobor veče, koledo!
Domačjine, koledo!

Lietuvių tautosakos kalėdiniame cikle refrenas „kalėda" – dažnas reiškinys, – galimas daiktas, per slavus drauge su krikščionybe atėjęs iš gilesnės senovės, bet išlaikęs senybinį turinį, – pačią šventę gi kalėdomis vadina! Būdingas šis refrenas dainoje N 350, nieko bendra su krikščionybe neturinčioje; toje dainoje: gegulė – mergelė, nuotaka; sakalėlis – bernelis, jaunikis, mylimasai; vanagėlis – svetimas nemielas bernelis, prievarta noris mergelę paimti. Panašus turinys ir dainoje N 351: sakalas (=jaunikis) iš antelių (=merginų) pulko pasirinksiąs pačią mieliausią. Refrenas „Leliumoj" parodo dainos senybinę, pirminę formą; visos mokslininkų pastangos šį refreną sieti su krikščioniško „aleliuja" formomis nedavė jokių patikimesnių vaisių.

Dainon N 352 jau įsibrovė ir krikščioniškos legendos nuotrupos, bet kas iš jų padaryta?! Tai motyvas apie „elnią devyniaragį" (palyg., pavyzdžiui, krikščionišką legendą apie šv. Hubertą). Elnias dažniausiai tarp ragų turi kryžių, – toks kryžius pasitaiko net lietuvių liaudies padavimuose bei pasakojimuose, bet kalėdinėje dainoje tarp ragų atsirado nauja seklyčia ir joje jaunimėlis šoka, – į ką pavirto elnio tarpuragio kryžius!

C KILTIES dainos *žilą oželį* garbina. Dainų fabula – paprasta, menkutė, – plačiai žinoma ir slavų, ir germanų tautų tautosakoms. Oželis – vienintelė paguoda bobutei, kai jau kitų gyvenimo džiaugsmų jai pasaulyje nebeliko. Net ir šiose paprastutėse fabulose yra šis tas dioniziško: su oželiu susiję alutis, apyniai, salyklas, oželis nuolat rūteles suryja... Lietuvių oželiškoje tautosakoje visų būdingiausia – refrenai, – jų daug ir jie įvairūs. Refrenams vartojami vaizdagarsiai lietuvio ausiai turi apčiuopiamos reikšmės. Dar A. Afanasjevas, rusų tautosakos tyrimo vienas iš pradininkų, pastebėjo: „Žodis prasčiokui ne visuomet tėra tiktai ženklas, reiškiantis tam tikrą sąvoką, – jisai drauge

vaizduoja daikto savybes, ypatinguosius reiškinio bruožus" („Poetičeskije vozzrenija slavian..."). Ši teisinga pastaba tektų tiktai praplėsti. Štai būdingas refrenas oželiškoje dainoje:

Turėjo bobutė
Žilą oželį, –
Man dzig dzig,
Man dziaki,
Man buvo čimpuotas,
Čimpipa družna!

„Turėjo bobutė žilą oželį" – daugelio dainų bendra pasakojama eilutė, o toliau – vaizduojama, kaip šokinėja bobutės išlepintas oželis: vaizdagarsiai reiškia nebe pajautimą, nuotaiką, taktą, bet stačiai *vaizduoja*. Bobutės numylėtas išlepintas oželis kitaip ir negali vaikščioti, kaip tik pasišokinėdamas, savo kietą žilą vilną pavizgindamas, užukulniais patrepsėdamas: dzig dzig. Sekama eilutė: man buvo čimpuotas – bobutė oželį glosto, glamonėja. Motina, norėdama ką vaikui įkalbėti, sako: tai man gerutis; mergelė, pasiilgusi mylimojo, dainuoja: *man* buvo bernužis, baltas dobilėlis; bernelis savo žygius dėsto: *man* lineliai mėlynžiedžiai; piemenukas gerajai karvytei dainelę sudeda: *Man* karvytė juoda... Šitokioje konstrukcijoje tasai *man* – ypatingas maloninimo pasireiškimas. Oželiui negi pasakysi, kad jis yra ir gerutis, ir dobilėlis, – jis ir padauža, ir valkata, ir vagis, ir rūtelių klastingas priešas! Ir vis dėlto jis bobutei toksai mielas! Ir bobutė pasako jam savo meilų *man* buvo čimpuotas! Šis posakis lietuvio valstiečio ausiai yra tos pačios kategorijos sąvoka, kaip rusų inteligentui Karamazovo: „Katia milaja i ciplionoček" – „Katia miela ir viščiukėli", – čia ir malonus papeikimas, ir rūpestinga meilė! Paskutinė eilutė: Čimpipa družna! – bobutė oželį jau paglostė, švelniai kakton spriktelėjo, – ir jis vėl šokinėja, – strofa baigiasi stipriu kirčiu – šuoliu.

Kitos bobutės oželį lydi refrenas „vipsúm, daldúm" (N 363). Šis oželis – didesnis padauža. Įšoko jis į darželį, susprogo rūteles, – už tokius darbus bobutė jam koją pamuše, o jis iš to liūdnumo nukulniavo į žalią girią, kur juo pasisotino du vilku. Čia

jau nė pėdsako nebėr tų bobutės su oželiu meilių santykių, kurie buvo pasakyti pirmuoju refrenu. Ten ožiukas stripinėjo švelniai: dzig dzig, o čia jis šokinėja it jaunas vyžlas, iš palovio vyžą ištraukęs: vipsúm daldúm!

N 367 oželis figūruoja kaip likimo persekiojamas geraširdis nenusisekėlis. Oželis pateko į smuklę ir trupučiuką baltosios truktelėjo, linksmai nusiteikęs sumanė svočios vestuviniais pyragais pasistiprinti, už tai nelaimingu būdu gavo kailin bizūnu. Iš to skausmo nuvirto pagal pečių išsipagirioti, bet kojelę pridegė, išbėgo darželiu pas rūteles prasivėdinti – ir ten jam šonus išvanojo. Jį nuolat lydi švelnutis refrenas: ukum, pukum!

Pirmame refrene ožiukas šokinėja tik dzig dzig, – vienas skiemuo, kirtis – lygus. Antrajame – smarkus trenkiamas šuolis – reiškiamas jambiniu sunkiu sprindžiu. Trečiojoj dainoj oželis daugiau mekekena, jo žygiai tokie nelaimingi, šuoliai – nevykę, – eina chorėjiniu sprindžiu: úkum púkum...

Trys oželiai, trejopi „beprasmiai žodžiai", trejopos strofos, – trys oželiško personažo pavidalai!

A GĖRIAU ALUTĮ, SALDŲ MIDUTĮ

305

Ulioj, bitele, ulioj,
Ulioj, pilkoji, ulioj!

Kai mūsų tėveliai gėrė,
Rugelių kelmeliai žėlė, –
Ulioj, bitele, ulioj,
Ulioj, pilkoji, ulioj!

Kai mūsų broliukai gėrė,
Mieželių kelmeliai žėlė,
Ulioj, bitele, ulioj,
Ulioj, pilkoji, ulioj!

Kai mūsų sesutė gėrė,
Rūtelių kelmeliai žėlė,
Ulioj, bitele, ulioj,
Ulioj, pilkoji, ulioj!

306

Gėriau aluką,
Saldų miduką, –
O kas išrašė
Veidužytį mano?

Ans apynėlis,
Ans puronėlis, –
Tasai išrašė
Veidužį mano!

Nes-328

307

Vai man, Dieve, galva sopa,
Dievulėliau, galva sopa:
Liko gardus alutėlis
Padarytas – nesugertas.

Vai man, Dieve, galva sopa,
Dievulėliau, galva sopa:
Liko slauni giminėlė
Suprašyta – nemylėta.

Vai man, Dieve, galva sopa,
Dievulėliau, galva sopa;
Liko mano merguželė
Sukalbėta – nepaimta!

308

Tai skamba stiklelis
Rituodamas, –
Tai geria brolelis
Dainuodamas.

Gers bitelė
Rūtų daržely,
O bitinėlis
Vyšnių sodely.

Išgerk, išgerk,
Broleli, visą, –
Nepalik bitelei
Nė bitinėliui.

Išgerk, išgerk,
Broleli, šitą, –
Įpils, įpils
Seselė kitą.

Do-274

309

Vai, gėriau, gėriau,
Gerdamas dūmojau,
Kur šią naktį nakvosiu,
Nakvynužę gausiu.

Žalioj giružėj
Klesna liepužė, –
Tai mano nakvynėlė,
Bėro žirgo stainelė.

Aš įsismeigsiu
Šviesų kardelį, –
Tai mano žiburėlis,
Šviesus žiburėlis.

Aš pasidėsiu
Tymo balnelį, –
Tai mano pagalvėlė,
Minkščiausia pagalvėlė!

Do-258

310

Gėriau dienelę,
Tamsią naktelę,
Iš vakarėlio
Iki gaidelių.

Nedaug pragėriau,
Nė prauliojau:
Bėrą žirgelį,
Tymo balnelį.

Eisiu per dvarelį,
Skųsiuosi tėveliui,
Ar neišvaduos
Mano žirgelio?

– Neverk, sūneli,
Neverk, vaikeli,
Sugrįš žirgelis,
Tymo balnelis,

Tik negrįš, negrįš
Jaunos dienelės, –
Tik negrįš, negrįš
Jaunos dienelės!

Do-254

311

Alutį gėriau, gražiai dainavau,
O kas išrašė mano veidelį?

Ant stalo stovi, aukštai putoja,
Tai jie išrašė mano veidelį.

Gale lauko žalia liepelė,
Ant viršūnėlės raiba gegutė.

Tai ji kukavo rytą, vakarėlį
Ir iškukavo iš tėvelio.

Iš tėvelio jauną sūnelį,
Iš motinėlės slauną dukrelę.

Iš motinėlės slauną dukrelę,
Iš broliukėlio bėrą žirgelį.

Iš broliukėlio bėrą žirgelį,
Iš seserėlės rūtų kvietkelę.

Iš seserėlės rūtų kvietkelę,
Rūtų kvietkelę, aukso žiedelį.

Rūtų kvietkelę, aukso žiedelį,
Šilkų kasnyką, rūtų vainiką.

Do-253

312

Gersim, broleliai,
Ir aš gersiu, –
Kai reiks užmokėti,
Aš išeisiu.

Gardus alutėlis
Avižėlių, –
Slauni giminėlė
Našlaitėlių.

Beržo šakelės
Jau nulinko, –
Visos giminėlės
Susirinko.

Stovi bernelis
Už beržyno, –
Da mano matutė
Da nežino.

Beržo lapeliai
Išlapavo, –
Visos giminėlės
Išvažiavo.

Atpūsk, vėjeli,
Nuo tos pusės, –
Atnešk man žodelį
Nuo mergužės.

Atpūsk man, vėjeli,
Nuo rytelių, –
Atnešk man žodelį
Nuo tėvelių!

Ni-461

313

Su broliais gėriau,
Su broliais šokau,
Su brolužėliais
Namo parėjau.

Per dvarą ėjau,
Dvaras dundėjo,
Ant baltų rankų
Žiedai žibėjo.

O kai aš verpiau
Plonus linelius,
Tai visi sakė,
Kad verpėjėlė.

O kai aš audžiau
Plonas drobeles,
Tad visi sakė,
Kad audėjėlė.

Klėty gulėjau,
Kaldra klojėjau,
Pro stiklo langą
Aušros žiūrėjau.

Aušta aušrelė
Per rūtų daržą,
Teka saulelė
Į lelijėlę.

Girioj gulėjau,
Maišu klojėjau,
Per beržo lapą
Aušros žiūrėjau.

Aušta aušrelė
Į beržo lapą.
Teka saulelė
Į dobilėlį!

Do-271

314

Miežys atsakė,
Skūngaly būdams:
– Aš esmi grūdas
Ir labai drūtas.

Apyns atsakė,
Iš žemės lisdams:
– Aš esmi gudrus
Ir labai vikrus.

Mielė atsakė,
Bačkoj rūgdama:
– Niekis iš judvės
Be manęs vienos.

Rugys atsakė,
Ant aukšto būdams:
– Tik jūs tylėkit,
O ne kalbėkit, –

Kai mes sueisim
Į vieną krūvą,
O tai mes būsim
Lygūs brolyčiai:

Turtuoliam girtis,
Drūtiesiem imtis,
Jauniem globotis,
Seniem voliotis.

Nes-321

315

Stikluželis tarė
Ir butelį barė:
– Tu buteli ilgasai,
Ar tesėsi man?

Butelis tarė
Ir bačkelę barė:
– Tu bačkele trilauke,
Ar tesėsi man?

O bačkelė tarė
Ir svirnelį barė:
– Tu svirneli šimtakarti,
Ar tesėsi man?

Svirnelis tarė
Ir kluonelį barė:
– Tu kluoneli šimtakarti,
Ar tesėsi man?

O kluonelis tarė
Ir laukelį barė:
– Tu laukeli juoddirvėli,
Ar tesėsi man?

O laukelis tarė
Ir jautelius barė:
– Jūs jauteliai baubuonėliai,
Kodėl neindirbot?

O jauteliai tarė
Ir mergeles barė:
– Jūs mergelės lelijėlės,
Kodėl nepriganėt?

O mergelės tarė,
Gaspadorių barė:
– Gaspadoriau, ūkininke,
Kodėl neprikėlei?

Gaspadorius tarė
Ir gaidelį barė:
– Tu gaideli raibasai,
Kodėl neprikėlei?

Do-281

316

Gerk alų, gerk midų,
Aš rinkau varpeles
Nebarstydama.

Aš rinkau varpeles
Nebarstydama,
Mažiules, dideles
Į krūvą dėjau.

Mažiules, dideles
Į krūvą dėjau,
Padariau alutį
Gražų, geltoną.

Padariau alutį
Gražų geltoną,
Užgėriau mergelę
Baltą, raudoną.

– Mergele jaunoji,
Ko tu papykai?
– Jaunasai berneli,
Netankiai lankei.

– Mergele jaunoji,
Netankiai lankiau:
Rūdynai, purvynai,
Tamsios naktelės.

Kirsiu pušynus,
Klosiu rūdynus,
Lankysiu mergelę
Kas savaitėlę.

Aš ją lankysiu
Į seklytėlę,
Aš nukaldysiu
Aukso žiedelį.
Do-256

317

Kas gėrė – girkus,
Kas pylė – pilkus,
Kas kibins mergytę,
Tas kibkus, kibkus.

Kas gėrė alų,
O aš degtinėlę,
Kas bučiavo seną bobą,
O aš merguželę.

Vištos karklynuose,
Gaidys šiaudynuose,
Nėr nė vieno kiaušinėlio
Visuose namuose.

Eisim namo naktį,
Eisim gaidį plakti,
Ko prijunkai, gaidužėli,
Prie svetimų vištų?

Aš išgersiu stikluželį
Už save mažesnį,
Išvoliosiu purvynėlį
Už save didesnį.
Do-268

318

Dainu, dainu dainuškėlę:
Turiu vieną kumelėlę,
Nuvedžiau turgelin –
Niekas neturgauja;
Pririšau prie berželio –
Nė vilkas nepjauna!

Gerk gėręs, gerk gėręs –
Dūlink namo gultų!
Pati graži, vaikas mažas –
Kad kas nenugultų!

319

Tai gardu gerti,
Kad myli, –
Gražu pareiti,
Kad lydi!

Lydi tėvelis
Pro vartus,
Sena močiutė –
Pro antrus!

Lydi broleliai
Per lauką,
Jaunos seselės –
Per antrą!

Kas mane jauną
Jau myli,
Ir per laukelį
Palydi!

Lyd mane jauni
Ir maži,
Myl mane seni
Ir didi!

Ju-1024

B VYŽKIT VYŽOS, PLYŠKIT PLYŠOS

320

Šoka kiškis, šoka lapė,
Šoka visi žvėrys, –
Ir tas briedis ilgarietis –
Ir tas netylėjo.

Šoka varna, šoka šarka,
Šoka visi paukščiai, –
Ir ta gervė ilgasnapė –
Ir ta netylėjo.

Šok batuoti, pentinuoti,
Šoka ir vyžuoti, –
Vyžkit, vyžos, plyškit, plyšos –
Ir aš drauge šoksiu!

Ju-316

ŠOKIŲ GIESMĖS KETURIESA

321

Čiulado, čiuladyta!
Lig' čiuladytėla, lylio!

322

Tatato, lylio, –
Sadūto, sadūto, tūto!
Eigi tūto, tūto,
Sadūto, tūto!

323

Sadūto, rūto, lingo, tatato, tato!
Sadūto, rūto, lingo, tatato, tato!

324

Dobilėl, dagilėl, dobilėl, čiūto, –
Dobilėl, dagilėl, dobilėl, čiūto!
Dobilio, dagilio, dobilio, čiūto, –
Dobilio, dagilio, dobilio, čiūto!

325

Šepetėl, repetėl, lingo, –
Šepetėli, repetėli!

326

Obelyt, gražulyt, tūto, lylio!
Obelytėl, tūto, lylio!

327

Ratu, bitel, ratu, ratujo, –
Ratu, pilkoji, ratu, ratujo, –
Ratu, sesiule, ratu, ratujo!

328

Jei dagilio, dagilio, –
Kalne augo, dagilio!
Kalne augo dagilėlis, –
Kalne augo dagilėlis!

329

Ūžia karvelėliai, –
Oi tuto, oi tuto, –
Kad gurklelis pilnas!

330

Ulioj, bite,
Ulioj, kadijėle!
Bičiute, bitele, –
Kadijo!

331

Sutrinko trinko
Tėvelio grindos,
Lioi, trinkėle,
Brolių abliavotos,
Seselių mazgotos!

ŽAIDIMŲ GIESMĖS

332

Mano maišas pakulinis,
Trinytiškai austas,
Mano maišas pakulinis,
Trinytiškai austas... –

Maišas yra, rugiai byra,
Maišas yra, rugiai byra,
Maišas yra, rugiai byra...

333

Skrisk, skrisk, vanagėli, nesibijok...
Skrisčiau, skrisčiau, – bijau – įkliūsiu:
Kiščiau sparnelį, – bijau – nulūšiu ...

334

Užsiaugo diemedėlis
Daržely, daržely,
Susikrovė sau geltoną
Žiedelį, žiedelį.

Diemedėli,
Gražiai žydi,
Imk su savim,
Katrą myli.

335

Snaudalė sėdi vidur dvarelio,
Kuodelį verpia, linus gadina.
Snaudalės tėvelis laukeliu atvažiuoja,
Viena širma kumelėlė, antra bėruota,
Vienai skaisčios akelės, antra žabalėlė.

ŽAIDIMAI – ŠOKIAI

336

Pasėjau sode žilvitį, tūto,
Tėvelio sode žilvitį, tūto!
  Tu žilviti, tūto, tūto,
  Žilvitėli, tūto!

Pailgi lapai žilvičio, tūto,
Tėvelio sode žilvičio, tūto!
  Tu žilviti, tūto, tūto,
  Žilvitėli, tūto!

Užaugo sode žilvitis, tūto,
Tėvelio sode žilvitis, tūto!
  Tu žilviti, tūto, tūto,
  Žilvitėli, tūto!

Šakotas medis žilvitis, tūto,
Tėvelio sode žilvitis, tūto!
  Tu žilviti, tūto, tūto,
  Žilvitėli, tūto!

337

Degė žiogas degutą
Po žilvičio kelmu, –

Nuo to pikto deguto
Žiogo vaikai paputo, –
Nuo to pikto deguto
Žiogo vaikai paputo!

338

Blezdingėlė

Blezdingėlė, blezdingėlė,
Paplastom, paplastom, –
Bernužėlis su mergele
Paslaptom, paslaptom!

339

Tu kiškeli mėlynasai,
Kiškelėli geltonasai!
Da ne tau, da ne tau
Iš darželio šokti,
Da ne tau, da ne tau
Kopūstėliai vogti!
Geležiniai varteliai,
Sidabriniai rakteliai, –
Da ne tau, da ne tau
Iš darželio šokti!

340

Oi laume, laume, kur dėjai savo vyrą?
Vyrą marios' paskandinau,
Ritinį užritinau.
Skęsk pati drauge!
Ne, – aš pati neskęsiu,
Savo brolį skandinsiu!

341

Augo dygo dagilėlis daržely
Ir sukrovė labai gražų žiedelį.
Risk, risk ristinėlį,
Versk ant šono sklenytėlę
Pakarčiom, netyčiom –
Ok, vivo, – ok, vivo!

342

Darželis

Ar nebuvai daržely,
Ar neskynei rūtelių,
Ar ne tavo vainikėlis
Darže pakabintas?

Sesuo buvo daržely,
Sesuo raškė rūteles,
Ten sesutės vainikėlis
Darže pakabintas!

Ar nebuvai stonelėj,
Ar nešėrei žirgelio,
Ar ne tavo žirgužėlis
Stonioj pabalnotas?

Brolis buvo stonelėj,
Brolis šėrė žirgeli,
Ten brolio žirgužėlis
Stonioj pabalnotas!

iba, 316

343

Tiltas

Grįskime, mergos,
Ievaro tiltą,
Alėliuma, rūtela,
Ievaro tiltą.

Oi, ir mes eisim,
Ir jūs nebijosim,
Alėliuma, rūtela,
Ir jūs nebijosim!

Iš ko mes grįsim
Ievaro tiltą, –
Alėliuma, rūtela,
Ievaro tiltą?

Oi, mes paslikom
Pačią geriausią,
Alėliuma, rūtela,
Pačią geriausią.

Iš beržo šakų,
Amalėlio lapų,
Alėliuma, rūtela,
Amalėlio lapų.

Pačią geriausią
Linų verpėjėlę,
Alėliuma, rūtela,
Linų verpėjėlę.

O ar praleisit
Ievaro žmones,
Alėliuma, rūtela,
Ievaro žmones?

Oi, jūs paslikot
Pačią aršiausią,
Alėliuma, rūtela,
Pačią aršiausią.

Visus praleisim,
Tik vieną pasliksim,
Alėliuma, rūtela,
Tik vieną pasliksim.

Pačią aršiausią
Kačių piemenaitę,
Alėliuma, rūtelę
Kačių piemenaitę!

iba, 318

344

Suktinis

Oi tas senis, senutėlis,
Kur manęs norėjo,
Su skrebučiais kailiniukais
Pas mane atėjo.

Ei tu seni senutėli,
Neik į rūtų darželėlį,
Kad nueisi į darželį –
Gausi šluotos paragaut.

Tavo pėdas vaikščiotąsias
Šluotražiu rąžysiu
Ir žodelius kalbėtuosius
Į vyželę pinsiu.

Ir tas jaunas, jaunužėlis,
Kur manęs norėjo,
Su pilkąją sermėgėle
Pas mane atėjo.

Ei tu jaunas jaunužėli,
Eik į rūtų darželėlį,
Kad nueisi į darželį,
Tau priskinsiu gėlelių.

Tavo pėdas vaikščiotąsias
Meronais barstysiu
Ir žodelius kalbėtuosius
Į vainiką pinsiu.

Nusipynus vainikėlį
Ant galvelės dėsiu, –
Ką kalbėjau, ką dūmojau –
Vis širdy turėsiu!

Kal-380 etc.

345

Muštinės šokis

Šokinėjo velnias,
Tas iš Rygos melnias, –
Bjaurus vabals vokietėlis,
Mūsų žemės neprietėlis,
Hop! hop! ho! ho!
Kuntai! Balabai!
Neprietėlis!

Mes tą vokietėlį,
Mes tą neprietėlį,
Sudaužysim, subukysim,
Tikru moliu padarysim, –
Hop! hop! ho! ho!
Kuntai! Balabai!
Moliu padarysim!

Kom-Bid-50

346

Kirvio šokis

Šokinėkim, šokinėkim,
Šiandie geras laiks!
Kas šoka, ulioja,
Tasai mūsų vaiks!

Valdytojų deivužėlių
Prašykim, o-o!
O deivužės mums padės,
Ne šiandie – rytó!

Šiandie geriam, uliavojam, –
Tai ne mūsų laiks,
O rytodien, – kas tai žino, –
Kur kožnas nuplauks!

Drąsiai tiktai, bernužėliai,
Su mergaite šok!
Tu mergaite skaisčiausioji,
Vieną iš mūs rink!

Kas spraunesnis bernužėlis, –
Su kirveliu trink!
Su kirveliu trink!
Ho! Ho! Su kirveliu trink!

Kom iš Bid/50

347

Katins nabagas,
Katins nabagas
Nesugaus pelės
Ant lauko!

Ta pelė tą grūdą,
Tas grūdas ant pusės:
Oi, katins nabagas
Tinginys buvo!

Negreitas katins,
Negreitas,
Nesugaus pelės
Ant lauko.

Tai greitas katins,
Tai greitas,
Sugavo pelę
Ant lauko.

Ta pelė tą grūdą,
Tas grūdas ant pusės, –
Oi, katins nabagas –
Tai greitas buvo!

348

Atlėks, atlėks pelė iš miško.
Ta pelė tą grūdą perpus kando.

Atlėks, atlėks katė iš miško.
Ta katė tą pelę, ta pelė tą grūdą
Perpus kando.

Atlėks, atlėks kiškis iš miško.
Tas kiškis tą katę, ta katė tą pelę,
Ta pelė tą grūdą
Perpus kando.

Atlėks, atlėks šuva iš miško.
Tas šuva tą kiškį, tas kiškis tą katę.
Ta katė tą pelę, ta pelė tą grūdą
Perpus kando.

Atlėks, atlėks lapė iš miško.
Ta lapė tą šunį, tas šuva tą kiškį,
Tas kiškis tą katę, ta katė tą pelę,
Ta pelė tą grūdą
Perpus kando.

Atlėks, atlėks vilkas iš miško.
Tas vilkas tą lapę, ta lapė tą šunį,
Tas šuva tą kiškį, tas kiškis tą katę,
Ta katė tą pelę, ta pelė tą grūdą
Perpus kando.

Atlėks, atlėks meška iš miško.
Ta meška tą vilką, tas vilkas tą lapę,
Ta lapė tą šunį, tas šuva tą kiškį,
Tas kiškis tą katę, ta katė tą pelę,
Ta pelė tą grūdą
Perpus kando!

Ni-389

349

Siuntė ponas ožką, kad medį pagriaužtų,
Kad medį pagriaužtų, riešutų parneštų.
– Ožka medžio nepagriaužė ir riešutų neparnešė,
Nėra riešutėlių, – nėra riešutėlių!

Siuntė ponas vilką, kad ožką papjautų.
– Vilks ožkos nepapjovė, ožka medžio nepagriaužė
Ir riešutų neparnešė, –
Nėra riešutėlių, – nėra riešutėlių!

Siuntė ponas strielčių, kad vilką nušautų.
– Strielčius vilko nenušovė, vilkas ožkos nepapjovė,
Ožka medžio nepagriaužė ir riešutų neparnešė, –
Nėra riešutėlių, – nėra riešutėlių!

Siuntė ponas stuobrį, kad strielčių nugultų.
– Stuobris strielčiaus nenugulė, strielčius vilko nenušovė,
Vilkas ožkos nepapjovė, ožka medžio nepagriaužė
Ir riešutų neparnešė, –
Nėra riešutėlių, – nėra riešutėlių!

Siuntė ponas ugnį, kad stuobrį padegtų.
– Ugnis stuobrio nepadegė, stuobris strielčiaus nenugulė,
Strielčius vilko nenušovė, vilkas ožkos nepapjovė,
Ožka medžio nepagriaužė ir riešutų neparnešė, –
Nėra riešutėlių, – nėra riešutėlių!

Siuntė ponas jūrą, kad ugnį užlietų.
– Jūra ugnies neužliejo, ugnis stuobrio nepadegė,
Stuobris strielčiaus nenugulė, strielčius vilko nenušovė,
Vilkas ožkos nepapjovė, ožka medžio nepagriaužė
Ir riešutų neparnešė, –
Nėra riešutėlių, – nėra riešutėlių!

Siuntė ponas jautį, kad jūrą išgertų.
– Jautis jūros neišgėrė, jūra ugnies neužliejo,
Ugnis stuobrio nepadegė, struobris strielčiaus nenugulė,
Strielčius vilko nenušovė, vilkas ožkos nepapjovė,
Ožka medžio nepagriaužė ir riešutų neparnešė, –
Nėra riešutėlių, – nėra riešutėlių!

Siuntė ponas velnią, kad jautį nujotų.
– Velnias jaučio nenujojo, jautis jūros neišgėrė,
Jūra ugnies neužliejo, ugnis stuobrio nepadegė,
Stuobris strielčiaus nenugulė, strielčius vilko nenušovė,
Vilkas ožkos nepapjovė, ožka medžio nepagriaužė
Ir riešutų neparnešė, –
Nėra riešutėlių, – nėra riešutėlių!

Siuntė ponas bobą, kad velnią prigautų.
– Boba velnią šmakšt prigavo, velnias jautį liuokt nujojo,
Jautis jūrą pliumpt išgėrė, jūra ugnį šnypšt užliejo,
Ugnis stuobrį šast padegė, stuobris strielčių pokš nugulė,
Strielčius vilką pykš nušovė, vilkas ožką gribš papjovė,
Ožka medį krimst pagriaužė, – riešutų parnešė:
Yra riešutėlių, – yra riešutėlių!

KALĖDŲ

350

Gaudė vanagėlis, – kalėda, –
Raibąją gegulę, – kalėda, –
Žaliojoj girelėj, – kalėda.

Oi, aš ją pagausiu, – kalėda, –
Oi, aš ją pavysiu, – kalėda, –
Raibas plunksnas paleisiu, – kalėda!

Nepagausi, vanagėli, – kalėda, –
Nepagausi, paukštužėli, – kalėda, –
Žaliojoj girelėj, – kalėda!

Oi, pagausiu gegulę, – kalėda, –
Oi, pagausiu raibąją, – kalėda, –
Žaliojoj girelėj, – kalėda!

Aš nulėksiu, gegulė, – kalėda, –
In vyšnių sodelį, – kalėda, –
Ant didžio dvarelio, – kalėda!

Apgins mane, gegulę, – kalėda,–
Apgins mane, raibąją, – kalėda, –
Baltasis sakalėlis, – kalėda!

Krė-304

351

Leliumoj,
Skrido sakalas, leliumoj,
Per beržyną, per didį eglyną,
Leliumoj!

Leliumoj,
Ir išsidairė, leliumoj,
Antelių pulką, leliumoj, –
Leliumoj!

Leliumoj,
Skrisiu pagausiu, leliumoj,
Pačią gražiausią, leliumoj,
Leliumoj!

Leliumoj,
Pačią gražiausią, leliumoj,
Pačią patogiausią, leliumoj,
Leliumoj!

Leliumoj,
Geltonakoję, leliumoj,
Didžiačiubę, leliumoj,
Leliumoj!

iba, 336

352

Kalėdų rytą
Saulė pražydo,
Vai lėliu lėliu kalėda.

Sekminių rytą
Ežeras šalo,
Vai lėliu lėliu kalėda.

Kas tokis mandras
Paežeriais jojo,
Vai lėliu lėliu kalėda?

Paežeriais jojo,
Ledą kapojo,
Vai lėliu lėliu kalėda?

Ledą kapojo,
Eketes kirto,
Vai lėliu lėliu kalėda?

Eketes kirto,
Žirgelius girdė,
Vai lėliu lėliu kalėda?

Žirgelius girdė,
Mergeles virkdė,
Vai lėliu lėliu kalėda?

Atbėgo elnias
Devyniaragis,
Vai lėliu lėliu kalėda!

Dešimtam rage
Nauja seklyčia, –
Vai lėliu lėliu kalėda!

Tojoj seklyčioj,
Tojoj naujojoj,
Vai lėliu lėliu kalėda!

Muzika groja,
Jaunimas šoka,
Vai lėliu lėliu kalėda!

iba, 340

UŽGAVĖNIŲ

353

Čiuž čiuželė,
Vež veželė, –
Geras kelias, čiūto,
Blogas arklys, čiūto!

354

Čiužoj – važiavoj,
Tek mergelė, – daunoj!
Rymo, tūto, – rymo, tūto!

UŽGAVĖNIŲ, PASIVAŽINĖJANT

355

Sodinau liepelę kalnely, –
Sodinau liepelę kalnely:

Ir aš tenai jaunutė vaikščiojau, –
Ir aš tenai jaunutė vaikščiojau!

Žaliuosius lapelius parinkau, –
Žaliuosius lapelius parinkau!

Ant marių tiltelį nugrindžiau, –
Ant marių tiltelį nugrindžiau!

Važiuosiu in brolį kiemelin, –
Važiuosiu in brolį kiemelin!

Negirdžiu broliuko kalbančio, –
Negirdžiu broliuko kalbančio:

Užgirdau martelę viešnelę, –
Užgirdau martelę viešnelę!

Nemeili martelė viešnelė, –
Nemeili martelė viešnelė! –

Man meilus broliukas žiedukas, –
Man meilus broliukas žiedukas!

iba, 342

JURGINIŲ

356

Jurja, geras vakaras,
Jurja, geras vakaras!

Jurja, paimk raktus,
Jurja, paimk raktus,

Jurja, atrakink žemę,
Jurja, atrakink žemę!

Jurja, išleisk žolelę,
Jurja, išleisk žolelę!

Žolelę šilkinę,
Raselę meduotą, –

Žolelė bus dėl arklelio,
Raselė – dėl veršelių!

iba, 343

SEKMINĖM

357

Obelyt, graželyt,
Čiūto, lylio, tūto!
Obelyt, čiūto, lylio,
Gražiulytėl, čiūto, lylio!

358

Gailioji rasele,
Siudaučio siudela!
Gailioji rasa –
Siudaučio siudi!

359

Saulele, saulyte,
Saulele riedulėle, –
Sesuo gedulėle!
Išteka žvaigždytėlė
Rytelio vakarėly, –
Išteka žvaigždelė, lylio,
Ryto vakarėly, lylio!

360

Mano vainikas, judabra,
Sunkiai pelnytas, judabra,
Šilely rinktas, judabra,
Trakely pintas, judabra,
Šalau kojeles, judabra,
Pučiau rankeles, judabra, –
Judabrėle, judabra, –
Judabrėle, judabra!

KUPOLIŲ

361

Kupolio, rože,
Su pienu košė,
Su degutu barščiai!

362

Kupolio, rože,
Kas laukely vaikščiojo?
Oi tūto, oi tūtala, tūto!

363

Kupolio, rože,
O kur buvai, Jonai?
Rugelių lankyti.
Ar geri rugeliai?
Geri gerumo,
Lylio, išložėję!

364

Kupolio, rože!
Kur buvai, Jonai, –
O kur užutrukai?
Rugelių žiūrėti, rugelių lankyti!
Geri gerumo, tik išložėję:
Aš tų loželių patsai nepjausiu –
Paliksiu jas brolių martelėm!

C NUĖDĖ OŽELIS ŽALIAS RŪTELES

365

Kai aš mažas buvau,
Šile ožius ganiau, –

Ant kelmelio sėdėdamas,
Ant ožiukų žiūrėdamas,
Ant kelmelio sėdėdamas,
Į ožiukus žiūrėdamas:

Ožiukėli mano,
Žvėriukėli mano, –

Kad aš tavęs neturėsiu –
Ir mergaičių neregėsiu,
Kad aš tavęs neturėsiu –
Ir mergaičių neregėsiu!

366

Turėjo bobutė
Žilą oželį –
Vipsum daldum,
Žilą oželį.

Įšoko oželis
Į rūtų daržą, –
Vipsum daldum,
Į rūtų daržą.

Nuėdė oželis
Žalias rūteles, –
Vipsum daldum, –
Žalias rūteles.

Išėjo bobutė
Oželio varyt, –
Vipsum daldum, –
Oželio varyt.

Pamuše bobutė
Oželiui koją, –
Vipsum daldum, –
Oželiui koją.

Nuėjo ożelis
Į žalią girią, –
Vipsum daldum, –
Į žalią girią.

Papjovė oželį
Du vilku pilku, –
Vipsum daldum, –
Du vilku pilku.

Išėjo bobutė
Oželio ieškot, –
Vipsum daldum, –
Oželio ieškot.

Sutinka bobutė
Du vilku pilku, –
Vipsum daldum, –
Du vilku pilku.

Ar judu nematėt
Žilo oželio, –
Vipsum daldum, –
Žilo oželio?

Ant aukšto kalnelio
Po žalia liepa, –
Vipsum daldum, –
Po žalia liepa.

Po žalia liepa
Guli rageliai, –
Vipsum daldum, –
Guli rageliai.

Vienam raguty
Du rugių grūdu, –
Vipsum daldum,–
Du rugių grūdu.

Antram raguty
Du miežių grūdu, –
Vipsum, daldum, –
Du miežių grūdu.

Sumerkė boba
Į vieną ragą, –
Vipsum daldum, –
Į vieną ragą,

Į vieną ragelį
Didį salyklą, –
Vipsum daldum, –
Didį salyklą.

Iš jo pasidarė
Gardų alutį, –
Vipsum daldum, –
Gardų alutį!

Ju-381

367

Tu oželi,
Ukum pukum,
Žilbarzdėli,
Ukum, pukum,

Kur tu buvai,
Ukum pukum?
Karčemėlėj,
Ukum pukum.

Ką ten gėrei,
Ukum pukum?
Midutėlį,
Ukum pukum.

Aš pribėgau,
Ukum pukum,
Prie tų ratų,
Ukum pukum,

Prie tų ratų,
Ukum pukum,
Prie pyragų,
Ukum pukum.

Man svočiutė,
Ukum pukum,
Su botagu,
Ukum pukum.

Mane tvojo,
Ukum pukum,
Su botagu,
Ukum pukum.

Aš atvirtau,
Ukum pukum,
Prie to pečiaus,
Ukum pukum.

Ir atbėgo,
Ukum pukum,
Trys mergelės,
Ukum pukum, –

Aš nudegiau,
Ukum pukum,
Ten kulšelę,
Ukum pukum.

Ir nubėgau,
Ukum pukum,
Rūtų daržan,
Ukum pukum.

Aš nuėdžiau,
Ukum pukum,
Žalias rūtas
Ukum pukum.

Mane tvojo,
Ukum pukum,
Iš to daržo,
Ukum pukum!!!

Ju-375

368

Turėjo bobutė žilą oželį,
Tir lir lir, bam bam bam,
Žilą oželį.

Inšoko oželis į rūtų darželį,
Tir lir lir, bam bam bam,
Į rūtų darželį!

Išėjo bobutė ožio vaikytų,
Tir lir lir, bam bam bam,
Ožio vaikytų!

Išmušė bobutė ožiuko koją,
Tir lir lir, bam bam bam,
Ožiuko koją.

Išbėgo ožiukas per lygius laukus,
Tir lir lir, bam bam bam,
Per lygius laukus.

Išėjo bobutė ožio ieškotų,
Tir lir lir, bam bam bam,
Ožio ieškotų.

Atrado bobutė ožio ragelius,
Tir lir lir, bam bam bam,
Ožio ragelius.

Ant vieno ragelio apynio spurgas,
Tir lir lir, bam bam bam,
Apynio spurgas.

Ant kito ragelio miežio grūdelis,
Tir lir lir, bam bam bam,
Miežio grūdelis.

Padarė bobutė saldaus alučio,
Tir lir lir, bam bam bam,
Saldaus alučio.

Iškėlė bobutė ožiuko pietus,
Tir lir lir, bam bam bam,
Ožiuko pietus!

Ni-1353

369

Buvo bobukė,
Turėjo ožiuką,
Oi oi, džium džium, –
Turėjo ožiuką!

Nuėjo bobukė
Rugelių pjauti,
Oi oi, džium džium, –
Rugelių pjauti.

O ir paliko
Namie ožiuką,
Oi oi, džium džium, –
Namie ožiuką.

O ir parėjo
Rugelius pjovus,
Oi oi, džium džium, –
Rugelius pjovus.

O ir nerado
Savo ožiuko,
Oi oi, džium džium, –
Savo ožiuko.

Ėjo bobukė
Keliu verkdama,
Oi oi, džium džium, –
Keliu verkdama!

Krė-358

370

Turėjo bobutė
Žilą ožiuką, –
Bandzik bandzik –
Kampan in kampan –
Oi, vindė pletindė –
Petruška laida!

Vedė bobutė
Ožiuką turgun, –
Bandzik bandzik –
Kampan in kampan –
Oi, vindė pletindė –
Petruška laida!

Oi, ir pririšo
Pas tvorą ožiuką, –
Bandzik bandzik –
Kampan in kampan –
Oi, vindė pletindė –
Petruška laida!

Oi, ir inėjo
Bobutė pirkion, –
Bandzik bandzik –
Kampan in kampan –
Oi, vindė pletindė –
Petruška laida!

Oi, ir užbliovė
Žilas ožiukas, –
Bandzik bandzik –
Kampan in kampan –
Oi, vindė pletindė –
Petruška laida!

Krė-357

371

– Oi, kur tu buvai,
Oželi mano?
– Melnyčioj, melnyčioj,
Poneli mano!

– Oi, ką tu ten veikei,
Oželi mano?
– Melnykavau, melnykavau,
Poneli mano!

– Oi, ką tu ten ėdei,
Oželi mano?
– Miltelius, pagrindėlius,
Poneli mano!

– O ką tu ten gėrei,
Oželi mano?
– Žalią vyną iš sklenyčios,
Poneli mano!

– O kur tu gulėjai,
Oželi mano?
– Margoj lovoj, pėrynaitėj,
Poneli mano!

– O kas tave ten užtiko,
Oželi mano?
– Melnykas užtiko, melnykas,
Poneli mano!

– O kuo jis tave plakė,
Oželi mano?
– Su rykščiuke beržiniuke,
Poneli mano!

– O kaip tu ten rėkei,
Oželi mano?
– Mekekė, mekekė,
Poneli mano!

– O kaip tu bėgai,
Oželi mano?
– Pakerperšum, paturšum,
Poneli mano!

Do-438

372

Ožys ant tilto stovėjo,
Į vandenėlį žiūrėjo:
Ar gražios mano akelės,
Ar bus vaikeliam sagtelės?
Ar gražūs mano rageliai,
Ar bus vaikeliam vamzdeliai?
Ar gražios mano auselės,
Ar bus vaikeliam terbelės?
Ar gražios mano kojelės,
Ar bus vaikeliam lazdelės?

373

Įšoko oželis
Į rūtų darželį, –
Kas bus, močiute,
Kas bus, –
Kas bus, senoji,
Kas bus?

Statysim kilpelę,
Sugausim oželį –
Tas bus, dukrele,
Tas bus, –
Tas bus, jaunoji,
Tas bus!

X

GIESMIŲ PRADŽIAPRADĖ

Šio skyriaus atsiradimas dainų *Rinktinėje* turbūt ne vienam sukels abejonę bei šypseną:

– Ką? Vaikų tauškalai, lojimai, burbuliavimai, – ką gi visa tai turi bendra su dainomis, su giesmėmis?! Maža, kad tam tikras žodžių rinkinys yra išdėstytas eilutėmis, kartais net rimuotomis, – argi tai jau yra giesmė ar daina?! Kurgi jų melodija, tas pagrindinis dainos požymys?!

Galima, žinoma, panašia prasme ir plačiau nusikeikti. Ir vis dėlto šio skyriaus medžiaga priklauso iš *esmės dainų Rinktinei*, – be šios medžiagos pati *Rinktinė* būtų su didele spraga.

Melodija taip pat nelygu melodijai. Vienas daiktas, – melodija yra muzikos teorijos vadovėliuose, kitas – pačioje muzikoje, trečias – gamtoje... Plačiai gi sakoma, lietuvių ir serbų kalbos, turinčios muzikales priegaides, esančios *melodingos*... Lakštingala yra gi garsi giesmininkė. Kai lakštingala paežerėliais pavasarį gieda, – jos giesmė turi melodiją ar jos neturi? Tokios melodijos, apie kurią rašo muzikos teorijos vadovėliai, ji tikrai neturi. Melodija – yra estetinė sąvoka, o pati lakštingala su savo giesmele yra „natūra", – *anestetinė* sąvoka, – visai gi kitos kategorijos. Čia skirtumas yra tas pats, kaip ir tarp gyvo Goethe's mopso bei jo mopso portreto, dailininko nupiešto. Bet gyvas mopsas turi savyje prielaidų, iš kurių gali atsirasti estetinė egzistencija, – jo portretas. Ir lakštingalos giesmė yra anestetinės kategorijos reiškinys, bet šios anestetinės medžiagos pagrindus žmogus, pagal savo meno dėsnius medžiagą perkurdamas, ir kuria estetinius reiškinius, pagal lakštingalos giesmės garsus kuria melodiją, na, kad ir „lakštingalinę"...

Lakštingalos giesmės „melodiją" liaudis pripažįsta, ją išskiria, pavadindama ją ne knyginiu, bet savuoju terminu: lakštingala *suokia* (balandis, pavyzdžiui, *ulba* etc.).

Paukščių giesmių žodinė imitacija savaime jau yra daina, principiniu požiūriu niekuo ne menkesnė už daugelį kitų dainų

bei giesmių, ypač refreninių. Tokie natūralių garsų imitavimai mažų mažiausiai jau sukaupia savyje melodijos elementus. Antra vertus, natūralinių garsų imitavimai – itin svarbus dalykas dainų poetikos istorijai ir kūrybos psichologijai sekti, kaip pirminė pradžiapradė dainiškos kūrybos medžiaga.

Pagaliau ir šiame skyriuje paduodamos dainos nėra lygios. Pavyzdžiui, N 374 daina. Tai nėra tetirvino „giesmės" imitacija, tai yra jo, paties tetirvino, charakteristika, pagrįsta jo „giesmės" keliamu garsu. Sakoma, tetirvinas burbuliuoja, – ir jis pavadintas: *burbulekas*. Dainoje dar minimas tikrinis vardas *Uoginiai*. Tai yra pavadinimas kaimo, esančio prie vieškelio iš Vabalninko į Subačių (tarp Subačiaus ir Antašavos). XIX–XX amžių sąvartoje tame kaime daugiausia dar gyveno lenkuojantys plikbajoriai, smulki „šlėktelė" Gyveno jie skurdžiai, bet pasižymėjo „panaberija", į lietuvius valstiečius žiūrėjo „iš aukšto", kaip į menkesnės vertės žmones. Už tai šie pastarieji bajorėliams nesigailėdavo pašaipos, užkabindavo juos prie kiekvienos progos, tetirvinais ar kalakutais pravardžiuodavo. Ir šioje dainoje – aiškios aliuzijos į Uoginių plikbajorį.

374

Tetirvinas

Tetirvinąs bambalekas –
Nebe toli zenkiam rakas:
Ateis senis iš Uoginių –
Atras mergas ant kiaušinių!

Tetirvinas burbulekas –
Nebetoli mergom rakas:
Ateis senis iš Uoginių –
Nukels mergas nuo kiaušinių!

375

Tetirvinas pavasarį burbuliuoja

Parduosiu kailinius –
Pirksiu pačią,

Parduosiu kailinius –
Pirksiu pačią!

376

Tetirvinas rudenį burbuliuoja

Parduosiu pačią –
Pirksiu kailinius,

Parduosiu pačią –
Pirksiu kailinius!

377

Strazdas

Kur mergos, kur mergos?
Pirty! Pirty!
Ką dirb? Ką dirb?
Ron's gydž', ron's gydž'.
Negys, negys! Kirmys, kirmys!

378

Griežlė

Krės, krės!
Varškės!
O kam?
Vaikam!
Kokiem?
Mažiem!

379

Pempė

Kyvit, kyvit, –
Klyvis, klyvis!

380

Karaliukas

Vaikai, vaikai, ką darot, –
Visas sviets girdž!

381

Višta

Kapa, kapa, dešimt –
Pasiimkite!

382

Kregždė

Gaspadorius, gaspadinė,
Išsivirę virtinėlių,
Užsidarė kamarėlėj –
Ir su savo vaikeliais!

383

Kregždė

Vyreliai, vyreliai, ką jūsų moterėlės dirba?!
Išsivirę vienam pienely košelę:
Magurkt, magurkt!

384

Kregždė

Pam pam puri, pam pam puri,
Kaip tos kregždės gūžtas mūryj?!

385

Kregždė

Virė kepė, gatavojo,
Ant priepečkio pasidėjus –
Čirrrrrrkš!

386

Kregždė

Tai man dyvai, tai man dyvai,
Kaip tos mergos meeeeelžia!

387

Volungė

Ieva, Ieva,
Neganyk po pievą:
Ateis tijūnas
Su dideliu bizūnu!

388

Vieversys

Čìbir vìbir – pavasaris, pavasaris, –
Išleido tėvelis nelesinęs, nelesinęs, –
Su dyku gurkliu, su pliku pilvu!

389

Vieversys

Čibir vibir pavasaris, pavasaris, –
Nieks manęs nelesina –
Aš pats, aš pats, aš pats!

390

Vieversys

Čir, vir, vir, vir, pavasaris –
Mesk kailinius į kakalį!

391

Vieversys

Čibir vibir pavasaris –
Plikapilviai po pašalas!

392

Vieversys

Čibir vibir pavasaris, –
Man' tėvas paliko nelesinęs:
Palikau pilnus aruodus, –
Neradau nė pusės!

393

Lakštingala

Vakaras, vakaras, jau vakaras,
Eisme, eisme, eisme, eisme gultų, gultų, gultų;
Gulėkim, gulėkim, gulėkim, gulėkim,
Pusė nakties, pusė nakties, pusė nakties,
Jau pusnaktė, jau pusnaktė, jau pusnaktė,
Kelkimės, kelkimės, kelkimės,
Važiuokim, važiuokim, važiuokim,
Kinkyk, kinkyk, kinkyk,
Vadelėk, vadelėk,
Pakinkė, pakinkė, pakinkė,
Sėsk, sėsk, sėsk, sėsk,
Važiuok, važiuok, važiuok,
Šerk, šerk, šerk, šerk,
Sušerk, sušerk, sušerk,
Ptru, ptru, ptru, ptru,
Aušra, aušra, aušra,
Pabaiga, pabaiga, pabaiga.

394

VARPŲ KALBA

Aulavėnų: Dėkavok, giedok!
Bildviečių: Skaurada, patkava!
Būdviečių: Dirvos, būdos!
Eitkūnų: Eit kūnai į žemę, dūšelės į dangų!

Gilijos: Martyn, brolau, – Gilijoj skendau!
Jurbarko: Tvirta pilis!
Karklių: Dieną miegok, naktį žvejok!
Katinavos: Prie kalno esu –
Su dvasiom kalbu!
Katyčių: Pušynai, smiltynai!
Kaukėnų: Šilkai, damastai!
Kintų: Vyžos, naginės!
Klaipėdos: Kaulai marės' – dūšia danguj!
Kraupiškio: Dangun žengė!
Labguvos: Į rojų nukaksiu!
Lazdynų: Lazdynuos – tai dienos:
Ten miltų pripiltų!
Mielkiemio: Mielas kiemas ir laukeliai!
Pilkalnio: Pilkalny drūtkailiai – prigėrė begalviai!
Pilupėnų: Riek duonos, pilk barščių –
Daugiau, daugiau!
Ragainės: Baltsermėgiai, geltondiržiai!
Rusnės: Su dalgiais, su tinklais!
Saugų: Prie Saugų daug varpų!
Smalininkų: Smalininkai, laukininkai,
Didi ponai – skolininkai!
Šilėnų: Prie Šilėnų –
Daug velėnų!
Širvintos: Brūdas, grūdas, brūdas, grūdas!
Tilžės: Kelkit, broliai, ir budėkit, –
Už Lietuvą vis stovėkit!
Tilžės (vokiečių): Aš vienas atskirtas,
Nei miesto nebgirtas!
Verdainio: Skudurai, skarmalai!
Viešvilės: Nemunėlis, vandenėlis!

395

Arpas (sukamas dejuoja)
Atvažiavo brolėnas,
Atvažiavo brolėnas,
Atvažiavo brolėnas...

396

Girnos (pamažu sukamos):
Rygon, Rygon,
Rygon, Rygon...

(greitai sukamos):
Iš Rygos, iš Rygos,
Iš Rygos, iš Rygos...

397

Vėjo malūnas (maldamas)
Titimpu, titimpu, –
Titimpu, titimpu...

(piklevodamas):
Visur ta pati, visur ta pati –
Leketa, leketa, leketa, leketa!

398

SPRAGILAI

Vienas pats:
Būpt, būpt, būpt, būpt...

Dviesa:
Ubags, ubags, ubags, ubags...

Triesa:
Du duonai, trets putrai,
Du duonai, trets putrai...

Keturiesa:
Pats su pačia,
Duktė trečia,
Senis, senė
Ir piemenė...

Penkiesa:
Matutės tutės
Kampe patupės...

Šešiesa:
Lenta nutašyta, –
Kampe pastatyta...

PAAIŠKINIMAI

DAINŲ POETIKOS ETIUDAI

DAINŲ POETIKOS ETIUDAI. 1) I publikacija: Tauta ir žodis, 1925, kn. 3, p. 1–75; 1926, kn. 4, p. 187–231 (pavad. Lietuvių dainos poetinės priemonės: Dainų poetikos metmena); 2) II publikacija*: DPE, Kaunas: Humanitarinių mokslų leidinys, 1927, p. 1–119; 3) DPE, R VI, p. 103–328.

„Dainų poetikos etiudai" – B. Sruogos disertacija, kuri buvo parašyta vokiečių kalba („Die Darstellung im litauischen Voksliede oder Die Darstellungsmittel des litauischen Volksliedes") ir apginta Miuncheno universitete. Ten saugomas ir disertacijos originalas (U 1924/83218), jos autografas yra ir LLTIR (f. 53, b. 579). Vokiškasis tekstas bus skelbiamas Raštų devinto tomo antroje knygoje (9^{II}) drauge su kitais Sruogos tautosakiniais darbais užsienio kalbomis.

Temą disertacijai pasiūlė prof. Erichas Bernekeris, dėstęs Sruogai (smulkiau apie Bernekerį žr. šio tomo paaiškinimus, p. 710). Sruoga labai kruopščiai rengėsi šiam darbui. Studijavo teorinę literatūrą, rinko medžiagą iš įvairių liaudies dainų rinkinių (A. Bezzenbergerio, M. Biržiškos, K. Brugmanno, A. Juškos ir kt.). Yra išlikęs disertacijos juodraštis – palaidi storo sąsiuvinio lapai (LLTI, f. 53, b. 579), kuriuose jau ryškėja darbo apmatai, struktūra, skyrių pavadinimai, įvairiomis kalbomis pateiktos citatos ir jų vertimai, atsirinkti dainų pavyzdžiai ir kt.

Šį darbą Sruoga parašė labai greitai. 1923 m. kovo pradžioje pradėjęs rašyti, jis įteikė per 300 puslapių tekstą profesoriui gegužės pradžioje. (Plačiau apie disertaciją žr. Algio Samulionio monografijoje „Balys Sruoga", 1986, p. 121–122.)

Išvertęs į lietuvių kalbą ir rengdamas spaudai, Sruoga disertacijos tekstą paredagavo, papildė dainų pavyzdžiais. 1927 m. leidiniui parašė naują įžangą.

p. 15

NIKOLAJĖ JORGA (Iorga; 1871–1940) – rumunų istorikas ir politikas, Bukarešto universiteto profesorius, akademikas. Literatūrologas ir, pasak Sruogos, rumunų dainologas. Jo straipsnį „Liaudies kūryba – aukštosios literatūros

šaltinis" (*La Littérature populaire source de Haute Littérature*) Sruoga cituoja jį recenzijoje „Binkio 'Tamošius'" (žr. R 7, p. 316).

p. 21

Heinrichas Morfas (Morf; 1854–1920) – šveicarų filologas, literatūros istorikas. Berno, Ciūricho, Frankfurto, Berlyno universitetų profesorius. Svarbiausia jo tyrimų sritis – romanistika. Jis – vienas pirmųjų prancūzų kalbos dialektologijos tyrinėjimų pagrindėjas. Reikšmingiausi veikalai: „Romanų literatūrų istorija" (1908), „Apie romanų poeziją ir kalbą" (*Aus Dichtung und Sprache der Romanen*, 3 t., 1903–1922).

p. 22

Augustas Leskienas (Leskien; 1840–1916) – vokiečių kalbininkas, Jenos, Leipcigo universiteto profesorius, akademikas. Vienas jaunagramatikių mokyklos kūrėjų ir vadovų. Tarp daugelio jo veikalų – „Lietuvių kalbos vadovėlis" (1919), rinkinys „Lietuvių liaudies dainos ir pasakos" (su F.K. Brugmannu, 1882).

Christianas Bartschas (Bartsch; 1832–1890) – Mažosios Lietuvos tautosakininkas, kultūros veikėjas. Svarbiausias jo darbas – liaudies dainų rinkinys „Dainų balsai. Melodieen litauischer Volkslieder..." (2 t., 1886–1889).

Fritzas Mauthneris (Mauthner; 1849–1923) – vokiečių filosofas, rašytojas. Savo filosofiniame veikale „Apie kalbos kritiką" (1901–1902) ir „Filosofijos žodyne" (2 t., 1910–1911) pasireiškė kaip pozityvizmo, artimo agnosticizmui, ir kraštutinio nominalizmo atstovas. Jis neigė kalbos reikšmę pažinimui, laikė kalbą grynai estetiniu reiškiniu. Rašė noveles, romanus, dramas, satyras ir parodijas.

entelechija (gr. entelecheia): 1. Aristotelio filosofijoje – tai forma, galimybę paverčianti tikrove; 2. XIX–XX a. – gyvybinė jėga, veikianti organinio pasaulio procesų vyksmą.

p. 23

Karlas Vossleris (Vossler; 1872–1949) – vokiečių filologas, literatūros mokslininkas, estetinės lingvistikos mokyklos pradininkas. Miuncheno universiteto profesorius (pasak Sruogos, vienas iš jam dėsčiusių „mondrų senių"). Jis itin daug dėmesio skyrė rašytojo individualybei, intuityvaus prado ir kultūros aplinkos santykiui, garsėjo literatūrinių stilių, kaip skirtingų estetinio mąstymo tipų, analize.

p. 24

Eduardas Bernetas Tyloras (Tylor; 1832–1917) – anglų etnografas. Pagrindinė jo tyrimų sritis – dvasinės kultūros, ypač religijos, istorija. Jis sukūrė animistinę religijos kilmės teoriją. Atskleidė daugelio mitų, papročių, apeigų istorinį pagrindą. Svarbiausi veikalai: „Pirmykštė kultūra" (2 t., 1871), „Antropologija" (1881).

Andrew Langas (Lang; 1844–1912) – anglų rašytojas, kultūros istorikas. Kilimo škotas. Parašė ir išleido „Škotijos istoriją" (4 t.). Reikšmingiausias jo darbas iš mitologijos ir religijos istorijos – „Mitas, ritualas ir religija" (2 t., 1887). Jo mitologiniai darbai priskirtini antropologinei mokyklai. Jam būdingas kritinis požiūris į mitologinės mokyklos ir siužetų skolinimosi teorijas.

Aleksandras Borozdinas (Borozdin; 1863–1918) – literatūros istorikas, senosios rusų raštijos tyrinėtojas. Dėstė Sankt Peterburgo universitete. Jo disertacijos tema – „Protopopas Avakumas, arba apybraiža apie XVII a. rusų visuomenės intelektualinį gyvenimą". Svarbiausi literatūrologiniai darbai skirti XIX a. rusų rašytojų kūrybai. Didžiuma jų sudėti į rinkinį „Literatūrinės charakteristikos" (2 t., 1905–1907).

p. 25

Otto Böckelis (Böckel; 1859–1923) – vokiečių politikas, publicistas ir tautosakininkas. Studijuodamas teisę, ekonomiką ir naująsias kalbas (Heidelberge, Marburge), susidomėjo etnologija, rinko liaudies dainas. Išleido rink. „Aukštutinių Heseno žemių liaudies dainos" (1885). 1887–1903 m. buvo pasinėręs į aktyvią politinę veiklą. Paskui vėl atsidėjo liaudies kūrybos, tautosakos tyrinėjimams. Iš paskelbtų studijų paminėtinos: „Liaudies kūrybos psichologija (1906), „Vokiečių sakmės" (1909), „Pajūrio kraštas. Paveikslai iš vokiečių didvyrių laikų" (1913), „Vokiečių daina" (1917).

Ovsianiko-Kulikovskij – Dmitrijus Ovsianika-Kulikovskis (1853–1920), rusų literatūrologas, kalbininkas. Svarbiausias jo veikalas – „Rusų inteligentijos istorija" (3 t.). Parašė studijų apie A. Puškiną, N. Gogolį, L. Tolstojų ir kt.

p. 27

Liudvikas Gediminas Rėza (Rhesa; 1776–1840) – literatūros tyrinėtojas, tautosakininkas, vertėjas, poetas. Rūpinosi liaudies dainų rinkimu, dėl to susirašinėjo su W.A. Goethe. Išleido dainų rinkinį „Dainos, oder littauische Volkslieder" (1925), kurio pratarmėje „Svarstymas apie lietuvių liaudies dainas" aptarė jų raiškos priemonių ypatumus, kėlė lietuviško epo klausimą ir kt. Šios dainos buvo verčiamos į lenkų, čekų, vokiečių, italų, anglų, rusų ir kt. kalbas. Lietuvių liaudies dainų motyvų panaudojo savo vokiškuose eilėraščiuose. Karaliaučiuje išleido K. Donelaičio „Metus" su vertimu į vokiečių kalbą.

Gisevius (slp. Keliauninkas; 1798–1880) – tautosakininkas, etnografas, vertėjas. 1837–1866 m. yra paskelbęs lietuvių tautosakos kūrinių su savo paties vertimais į vokiečių kalbą. Sudarė lietuvių liaudies dainų rinkinį.

p. 28

Dr. A.R. Niemi ir A. Sabaliauskas – žr. DKLD paaišk., p. 707.

Betrachtung über die littauischen Volkslieder (vok.) – L. Rėzos straipsnis „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimas".

p. 30

Matt. Praetorius – Matas Pretorijus (Prätorius, tarp 1631-35–1704), Jono Bretkūno vaikaitis, istorikas, giesmių vertėjas.

p. 32

V. Jagičas – Vatroslavas Jagičius (Jagič; 1838–1923), chorvatų filologas slavistas. Zagrebo, Krokuvos, Peterburgo, Vienos MA akademikas. Pirmojo tarptautinio slavistikos žurnalo „Archiv für slavische Philologie" įkūrėjas ir redaktorius (1886–1908). Pagrindiniai jo darbai skirti kalbotyros, tekstologijos, paleografijos, tautosakos (ypač pietų slavų) problemoms. Paskelbė straipsnių apie senosios slavų ir lietuvių kalbų santykius.

orutinių reiškinių – išorinių reiškinių.

p. 33

poezija <...> *trūkanota* – ilgesinga.

tapradis liūdėjimas – nuolatinis liūdėjimas.

gėlių kauruose – čia: gėlių kilimuose.

Liubovj Dostojevskaja (1869–1920) – rusų rašytojo Fiodoro Dostojevskio (1821–1881) duktė. Išgarsėjo knyga „Dostojevskis dukters prisiminimuose", kurią parašė prancūzų kalba. 1920 m. ji buvo išleista Miunchene, išversta į vokiečių k. („Dostojewski, geschildert von seiner Tochter"), o 1922 m. sutrumpintas variantas paskelbtas rusų kalba. Šioje knygoje pasakojama apie Dostojevskio lietuvišką kilmę. Šios knygos ištraukos, išverstos visuomenės veikėjo Kazio Pakšto (1893–1960), pasirodė lietuvių spaudoje (dienr. „Laisvė", 1927, nr. 272).

Valerijan Čudovskij – vienas žymiausių 1898–1904 m. Peterburge ėjusio simbolistinės pakraipos dailės ir literatūros žurnalo „Мир искусства" („Meno pasaulis") kritikų. Bendravo su M.K. Čiurlioniu, apie jį rašė.

p. 34

inter arma silent musae (lot.) – ginklams žvangant mūzos tyli.

pasiilguotiniai aidai – ilgesingi aidai.

Letit pčela za novym miodom, / Gorit altarj dlia novych žertv! (rus.) – „Skrenda bitė naujo medaus, / Dega altorius naujoms aukoms!" (pažod. vert.). Ir J. Baltrušaičio poezijos citata, ir B. Sruogos nuoroda „Zemnyje stupeni" (p. 178) netiksli. Dvieilis suplaktas iš skirtingų eilėraščių.

„So tretet in den Liedegarten..." (vok.) – „Įėjęs į dainų sodą, tenkinasi žolelių šlamėjimu, neįstengdamas išgirsti išdidžių kedrų ar palmių ošimo" (pažod. vert.).

„Und wer des Brünnleins trinket ..." (vok.) – „Ir kas iš šaltinėlio geria, tas jaunas ir nesens!" (Pažod. vert.)

p. 37
Joseph Freiherr Eichendorff (1788–1857) – vokiečių vėlyvojo romantizmo poetas ir rašytojas.
Jeszcze Polska... (lenk.) – „Lenkija dar nepražuvo, kol ir mes gyvenam".

p. 37
Juzefas Ignacas Kraševskis (Kraszewski; 1812–1887) – lenkų rašytojas. Vilniuje leido mokslo, literatūros ir meno žurnalą „Atheneum". Kai kuriuose savo kūriniuose (romanuose „Kunigas", „Karalių motina", poemoje „Anafielas") vaizdavo Lietuvos praeitį, panaudojo lietuvių tautosakos motyvus. Išleido istorinį kraštotyrinį veikalą „Senovės Lietuva" (2 t., 1847–1850), kuriame paskelbė savo studiją apie liaudies dainas, pateikė lietuvių patarlių ir priežodžių.

p. 38
„Neprapuls mūsų tėvynė" – šią dainą, kurios įvairių variantų tautosakos rinkėjai (tarp jų ir M. Davainis-Silvestraitis) yra užrašę skirtingose Lietuvos vietose, M. Biržiška laiko laisvu „Jeszcze Polska nie zginęła" vertimu arba net sekimu.
Silvestras Valiūnas (1789–1831) – poetas. Romantinė baladė „Birutė" – vienas svarbiausių jo lietuviškų kūrinių.

p. 39
Šios dainos autorius yra žinomas... – apie dainą „Paklausykit, broliai" ir su ja susijusias diskusijas Sruoga rašo str. „M. Biržiška ir mūsų dainos" (žr. šio tomo p. 235). Čia atskleidžiamas ir autorius – Justinas Zubrickas-Turčiniškis.

p. 40
Johanas Gotfriedas Herderis (Herder; 1744–1803) – vokiečių filosofas, rašytojas. Sąjūdžio „Audra ir veržimasis" (*Sturm und Drang*) teoretikas. Programinėje knygoje „Apie vokiečių būdą ir meną" (1773) aukštino liaudies kūrybą – natūralią poeziją, atspindinčią tautos charakterį, ir ragino ją rinkti. Išleido į vokiečių kalbą laisvai išverstų įvairių tautų liaudies dainų rinkinį, kurio antrame leidime „Tautų balsai dainose" (1807) paskelbė 8 lietuvių liaudies dainas ir pabrėžė jų poetiškumą.

p. 42
Aleksandras Veselovskis (Veselovskij; 1838–1906) – rusų literatūrologas, Peterburgo universiteto profesorius, akademikas. Lyginamosios istorinės literatūrologijos atstovas. Tyrė tautosaką ir etnografiją, gretino įvairių tautų literatūros ir tautosakos faktus. Svarbiausi folkloristikos darbai: „Lyginamoji mitologija ir jos metodas" (1873), „Pietų Rusijos bylinos" (1881–1884), „Epo istorija" (1885–1886) ir kt.

p. 48
Georgas Heinrichas Ferdinandas Nesselmannas (Nesselmann; 1811–1881) – vokiečių lituanistas. Sudarė lietuvių kalbos žodyną (1851), 410 dainų ir 55 melodijų tautosakos rinkinį „Littauische Volkslieder" (Lietuvių liaudies dainos, 1853). Telkė lietuvių kalbos žodžių ir tautosakos rinkėjus.

p. 49
Wilhelmas Schereris (Scherer; 1841–1886) – austrų literatūrologas, kalbininkas. Profesoriavo Vienos, Strasburgo, Berlyno universitetuose. Atmetė psichologinį literatūros tyrinėjimo būdą. Literatūros analizei taikė tuos pačius metodus, kaip ir gamtos mokslams. Propagavo istorinės mokyklos principus. Svarbiausiu dalyku laikė literatūros kūrinių (ypač viduramžių) teksto istoriją, kūrybos šaltinius.
velikorosų – didžiarusių.

p. 49–50
Už vy gory, moji gory... (rus.) – „Ak jūs kalnai, mano kalnai, ak statūs krantai. Ar dėl jūsų, statieji kalnai, greitai upelė teka, man jaunutei ašaros liejasi. Pas tėvelį, pas motutę viena dukra augau, valią turėjau: be alaus, be vyno nė valandėlės nebuvau. Jei nėra žuvelės, prie stalo nesėsiu, be raguolio nevalgysiu, be mylimojo nesigulsiu, be vilties neužmigsiu" (pažod. vert.).

p. 50
Aleksejus Sobolevskis (Sobolevskij; 1857–1929) – rusų filologas. Kijevo ir Peterburgo universiteto profesorius. Tyrė rusų kalbos tarmes, toponimiką ir kt. Paskelbė tautosakos („Didžiarusių liaudies dainos", 7 t., 1895–1902). „Rusų kalbos istorijos paskaitose" (1888) rėmėsi ir lietuvių kalbos duomenimis. Parašė straipsnių apie lietuvių kalbos įtaką slavų kalboms.
Už ja mužninu ugrozu... (rus.) – „Ak aš vyro grasinimus į mazgelį surišiu, mazgelį į kamputį padėsiu. Į kamputį padėsiu, o pati pasivaikščiot eisiu. Kur mazgelis padėtas, tas kampas sudrebės... Einu per kiemą – guli uošvis ant žemės. Guli uošvis ant žemės, aš jį koja paspirsiu. Aš koja paspirsiu ir po suolu nurisiu. O uošvelė ant krosnies, kaip kalė ant grandinės; o dieveris kaip kumelys pasuolėj tyso, pasuolėj tyso, kaip šunys [jie] urzgia; o mano mielas draugužis ant suolelio guli, ant suolelio guli ir vis šneka: „Oi gana jums, šunys, ant mano žmonos loti..." (Pažod. vert.)
choralinis palaikas – choralinis palikimas.

p. 52
Adalbertas Bezzenbergeris (Bezzenberger; 1851–1922) – vokiečių kalbininkas, archeologas, etnografas, lietuvių kalbos ir senovės tyrinėtojas. Getingeno ir Ka-

raliaučiaus universitetų profesorius. Bendradarbiavo su K. Būga. 1879 m. (su kitais) įsteigė Lietuvių literatūros draugiją Tilžėje. Laikomas baltistikos pradininku. Pirmasis tyrė baltų tautų kalbas, tautosaką, literatūrą, etnografiją ir archeologinius paminklus. Rytų Prūsijoje ir Lietuvoje rinko kalbinę, etnografinę medžiagą ir tautosaką, ją skelbė.

p. 54
naiver Witz (vok.) – naivus sąmojis.

p. 59
...daugelis jo [Rėzos] dainų <...> panašios į Gellerto sakmę – Kristianas Fürchtegotas Gellertas (Gellert; 1715–1769) – vokiečių rašytojas, Šviečiamosios literatūros atstovas. Išgarsėjo pasakėčiomis. Išleido religinių giesmių rinkinį „Dvasinės odės ir giesmės" (1757). Lietuvių kalba jo pasakėčios pasirodė 1800 m.

p. 60
Karlas Bücheris (Bücher; 1847–1930) – vokiečių ekonomistas, statistikas. Veikale „Darbas ir ritmas" (*Arbeit und Rhytmus*, 1896), remdamasis liaudies dainomis (tarp jų – ir lietuvių), atskleidė darbo ritmo reikšmę meno kilmei ir raidai. Bücherio meno kilmės teorija darė poveikį B. Sruogai ir kitiems lietuvių tautosakininkams (M. Biržiškai, J. Baldžiui).

p. 61
Jevgenijus Aničkovas (Aničkov; 1866–1937) – rusų literatūros istorikas ir kritikas. Dėstė Kijevo universitete. Vėliau – Peterburgo psichoneurologijos instituto profesorius. Prisidėjo prie Aukštosios rusų mokyklos Paryžiuje steigimo. Spalio revoliucijos metu emigravo į užsienį. Lyginamojo-istorinio metodo šalininkas. Reikšmingiausiuose darbuose tyrinėjo viduramžių literatūrą ir tautosaką („Pavasario apeiginė giesmė Vakaruose ir slavų kraštuose", 2 d., 1903–1905; „Pagonybė ir senoji Rusia", 1914), estetikos istoriją („Tragizmo estetika", 1902).

p. 69
Sir James George Frazeris (Frazer; 1854–1941) – anglų etnografas ir religijos istorikas. Antropologijos profesorius Liverpulio, Kembridžo universitetuose. Svarbiausias jo veikalas – „Golden Bough" (Auksinė knyga, 2 t., 1890; 12 t., 1911–1915). 1922 m. pasirodė šios knygos sutrumpintas variantas, vėliau išverstas į kitas kalbas. Pagrindinė Frazerio prielaida, jog visos tautos yra išgyvenusios tą pačią raidą ir tuos pačius kultūros laikotarpius. Jis sukūrė kelias totemizmo atsiradimo teorijas, atskleidė sąsajas tarp pirmykščių mitų, kultų, judaizmo, krikščionybės, budizmo. Aiškino religijos ir magijos kilmę („Totemizmas ir egzogamija", 4 t., 1910, papild. 1937), „Folkloras Senajame Testamente", 3 t., 1918).

Alexandre Bertrand (1820–1902) – prancūzų archeologas. Yra parašęs keletą veikalų: „Graikų mitologijos ir archeologijos etiudai" (1863), „Keltų ir galų archeologijos etiudai" (1876).

... paduodamas nuomones įvairių mokslininkų, kaip antai Lipperto, Robertson-Smitho ir kt. – apie Lippertą enciklopedinių žinių nepavyko rasti; Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje" minimas vokiečių jėzuitas *Lippertas* (Lippert; 1879–1936), parašęs religinių-pedagoginių veikalėlių, kurie tuo metu buvo labai populiarūs („Iš sielos į sielą"; „Apie krikščionybę ir meną gyventi"), bet vargu ar tai yra Sruogos minimas mokslininkas. Kadangi nepateikiama inicialų, galima tik spėti, jog Robertson-Smith jungia du asmenis: galbūt turimi galvoje: *Williamas Robertsonas* (Robertson; 1721–1793), škotų istorikas dvasininkas, Edinburgo universiteto rektorius, įdomių istorijos veikalų autorius („Škotijos istorija...", 1759; „Amerikos istorija", 1777); *George'as Smithas* (Smith; 1840–1876), anglų asirologas ir archeologas, vadovavęs Ninevijos kasinėjimams, pateikęs molinėse lentelėse užrašytą pasaulio tvano mito versiją, taip pat poemą apie Gilgamešą, pasaulio sukūrimo epą.

p. 71

Jonas Strazdas (1886–1972) – mėgėjų teatro veikėjas. 1900–1919 m. dalyvavo „Vilniaus kanklių", „Rūtos" draugijų veikloje, režisavo spektaklius, vaidino, rašė pjeses. Leido ir redagavo tęstinį leidinį „Teatras". Išvertė keliasdešimt pjesių, kai kurias jų papildydamas šokiais ir žaidimais. Pasirašinėjo Jaunučio slapyvardžiu.

p. 80

Aleksandras Afanasjevas (Afanasjev; 1826–1871) – rusų tautosakininkas, literatūrologas. Parengė rinkinius „Rusų liaudies pasakos" (8 t., 1855–1864) ir „Rusų liaudies legendos" (1859). Tautosaką tyrinėjo remdamasis mitologinės mokyklos principais. Viename svarbiausių savo veikalų „Poetinės slavų pažiūros į gamtą" (3 t., 1866–1869) rašė ir apie lietuvių tautosaką, papročius.

p. 87

Dr. Reinder (Roiz) van der Meulen (1882–?) – olandų kalbininkas, Leideno baltų ir slavų kalbų profesorius. Nuo 1907 m. – Lietuvių mokslo draugijos narys. Pietų Lietuvoje rinko liaudies dainas.

p. 91

palyginamąją jungę – palyginamąją jungtį.

p. 93

Ne svivaisia trava s bylinkoj... (rus.) – *„Nesusipink, žole, su stiebeliu, nesiglaustyk, balandi, su balandėle, nesimyluok, bernužėli, su mergele"* (pažod. vert.).

p. 108

Dr R. van der Meuleno knygoj „Die Naturvergleiche in den Liedern und Totenklagen der Litauer" – tai vienas reikšmingesnių Meuleno darbų apie lietuvių tautosaką „Gamtos palyginimai lietuvių dainose ir raudose" (1919).

p. 125

Konstantinas Balmontas (Balmont; 1867–1942) – vienas rusų simbolizmo pradininkų. Lankėsi Lietuvoje. Išvertė į rusų kalbą lietuvių poetų kūrinių, liaudies dainų. Išleido Lietuvai skirtų eilėraščių rinkinį „Šiaurės pašvaistė" (1931).

Gordyj Jurgis, ty pochitil... (rus.) – „Išdidusis Jurgi, tu pagrobei / vėją, vėją iš manęs!" (Pažod. vert.)

O nevernyj!.. (rus.) – „O neištikimasis! Vėjau! Vėjau! / Tu nieko neatmeni! Leisk ir man pasimiršti, Vėjau, / duok man savo veržlumo (pažod. vert.).

Aleksander Brückneris (Brückner; 1856–1939) – lenkų filologas, literatūros ir kultūros istorikas. Krokuvos, Sankt Peterburgo, Prahos ir Belgrado MA narys, A. Leskieno mokinys. Daktaro laipsnį pelnė už slaviškų skolinių baltų kalbose tyrimą. Vėliau parašė studiją apie baltų ir slavų kalbų tyrinėjimo istoriją, apie M. Petkevičiaus katekizmą. Vienas pirmųjų susidomėjo lietuvių mitologija, kuriai skirtas veikalas „Senovės Lietuva: Tautos ir dievai" (1904 ir 1979). Yra parašęs ir daugiau istorijos bei mitologijos apybraižų „Slavų mitologija" (1918) ir „Lenkų mitologija" (1924). Remdamasis pozityvizmo metodais, parašė lenkų literatūros istorijos veikalų, „Lenkų kultūros istoriją" (4 t.) ir kt.

p. 100–101

I. *Iz-za liesu, liesu tiomnavo*... (rus.) – „Iš už miško, tamsaus miško, iš už kalnų, aukštųjų kalnų, lekia pulkelis pilkų žąsų, o kitas – gulbių. Atsiliko baltoji gulbė nuo gulbių pulko, prisišliejo baltoji gulbė prie to pilkųjų žąsų pulko. Nemokėjo gulbelė kaip žąsys gagenti. Ėmė ją žąsys gnaibyti, o gulbelė – klykti: „Negnaibykit manęs, žąsys pilkosios, ne pati aš prie jūsų prisiplakiau, priplakė mane oras, vidudienio oras" (pažod. vert.).

II. *Kak zajiechala duša*... (rus.) – „Oi atvažiavo gražioji mergelė pas gerąjį bernužį į platųjį dvarelį, atvažiavusi nuliūdo, ėmė ją bart, koneveikt, jaunoji ir pravirko: „Nebarkite, senės! Nekoneveikite manęs jaunos! Ne pati pas jus atvažiavau: atvežė mane šaunaus bernužio žirgai eiklieji" (pažod. vert.).

p. 112

Aleksandras Potebnia (1835–1891) – ukrainiečių ir rusų filologas. Charkovo universiteto profesorius, psichologinės lingvistikos mokyklos atstovas. Plataus diapazono mokslininkas. Tyrė kalbos ir mąstymo, kalbos ir nacijos, kalbos kilmės, lyginamosios istorinės gramatikos, lingvistinės poetikos ir kūrybos psichologiją („Iš literatūros teorijos užrašų", 1905), literatūros, tautosakos, mokslo, etnografijos problemas, įvairius lietuvių kalbos aspektus.

p. 124

... *garbingasai Kolbergas* – Oskaras Kolbergas (Kolberg; 1814–1890), lenkų tautosakininkas, etnografas, kompozitorius. Rinko ir tyrė tautosaką, parašė muzikos kūrinių liaudies melodijų motyvais. Pagrindiniai veikalai: „Liaudis. Jos papročiai, gyvenimo būdas, kalba, padavimai, patarlės, apeigos, užkalbėjimai, žaidimai, dainos, muzika ir šokiai" (23 t., 1857–1890), „Etnografiniai paveikslai" (11 t., 1882–1890). Rinko Užnemunėje ir lietuvių tautosaką bei etnografinę medžiagą, parengė rink. „Lietuvių liaudies dainos" (1879).

p. 126

aktinguosius ir pasinguosius agentus – aktyvuosius ir pasyviuosius veikėjus.

p. 131

„Leve Sunne..." (vok.) – „Miela saule, ateik vėl iš dangaus su auksinėm savo plunksnom ir auksiniais spinduliais" (pažod. vert.).

p. 133

Ei, ist es Tag... (vok.) – „Ei, ar jau diena, ar baigia prašvisti? O gal ta ilga miela naktelė nenori kada nors pasibaigti?" (Pažod. vert.)

garbingasai Wackernellis – Josefas Eduardas Wackernellis (Wackernell; 1850–1920) Insbruke studijavo germanistiką ir istoriją. Pirmasis Insbruko germanistų draugijos pirmininkas. Moderniosios vokiečių literatūros istorijos profesorius Insbruke. Nuo 1893 m. (su Josefu Hirnu) leido „Literatūros istorijos šaltinius ir studijas". Reikšmingi jo veikalai: „Senovinės Kristaus kančios vokiečių misterijos Tirolyje" (1894) ir „Seniausios Kristaus kančios misterijos Tirolyje" (*Die ältesten Passionsspiele in Tirol*, 1897). Jis sudarė apie 25 000 tirolietiškų ir Alpių priekalnių liaudies dainų rinkinį, tuo metu didžiausią vokiškai kalbančiuose kraštuose.

p. 136

Fridrichas Kuršaitis (Kurchat; 1806–1884) – kalbininkas, religinių raštų rengėjas, Karaliaučiaus universiteto profesorius. Lietuvių kalbos tyrinėtojas, parašė mokslinę lietuvių kalbos gramatiką (1876). Važinėdavo į Lietuvą rinkti žodžių, susirašinėjo su S. Daukantu, M. Valančiumi, A. Baranausku.

p. 145

Richardas Müller-Freienfelsas (Müller-Freinfels; 1882–1949) – vokiečių psichologas ir kultūros filosofas. Berlyno universiteto profesorius. Svarbiausi veikalai: „Psichologija ir menas" (3 t., 1912, 1933), „Meilės psichologijos pagrindai" (1924), „Iracionalumo metafizika" (1927) ir kt.

p. 146

Benedetto Croce (1866–1952) – italų filosofas, literatūros tyrinėtojas, politikas. Neapolio universiteto profesorius. Vienas žymiausių XX a. italų estetikų. Estetiką laikė pagrindine filosofijos disciplina. Pabrėžė meninės intuicijos svarbą, kūrinio estetinį poveikį. Meną laikė žmogaus patyrimo, o ne tikrovės atspindžiu. Pasak jo, menas yra autonomiškas ir savo raiškos priemonių visuma turėtų perteikti grožį, o ne moralizuoti ar būti kaustomas kokių nors kanonų („Estetika kaip išraiškos arba lingvistikos mokslas", 1902).

p. 147

...ginčytis pretoro akyse dėl žemės gabalo – čia turimas galvoje pretorius, aukštas senovės Romos teismo pareigūnas.

p. 153

Teodoras Brazys (1870–1930) – kunigas, muzikologas, kompozitorius, vargonininkas, choro dirigentas. Dėstė Kauno universitete. Sukūrė mišių, bažnytinių giesmių, himnų. Tyrė M. Mažvydo skelbtas giesmes. Surinko kelis tūkstančius liaudies dainų, jas harmonizavo.

p. 174

Viačeslavas Ivanovas (Ivanov; 1866–1949) – rusų poetas, dramaturgas, istorikas, filosofas, vertėjas. Studijavo Maskvos ir Berlyno universitetuose. Baku universiteto profesorius. Domėjosi antika, viduramžiais, mitologija. Daug keliavo, rinkdamas medžiagą apie tragedijos teatro pirmtako Dioniso kultą. Išleido keletą poezijos rinkinių, tragediją „Tantalas" su antikiniais chorais. Tapo vienu iš rusų simbolistų teoretikų. Su žmona I. Zinovjeva-Annibal savo namuose rengė literatūros vakarus. Buvo slavofilas, žavėjosi filosofo ir poeto V. Solovjovo idėjomis. Jo pasaulėžiūrai didžiulį poveikį darė Nietzsche. Dėl savo filosofinių pažiūrų, estetizmo, religinių ieškojimų buvo priverstas emigruoti iš Rusijos. Gyveno Italijoje. Dėstė rusų literatūrą. Vertė Dante ir Petrarcą. Buvo Lietuvos bičiulis, lietuvių literatūros ir meno propaguotojas, studijos apie Jurgį Baltrušaitį („Jurgis Baltrušaitis – poetas lyrikas") autorius.

Vėlesnės publikacijos: Kas yra kūryba, Kaunas, 1989, p. 88–89 (fragmentas).

Apie DPE: Tauta ir žodis. Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys. III kn. – Lietuva, 1925, liepos 4, nr. 146, parašas *B. Kantvydis*.

LLTI saugomas dar vienas turiniu ir metodiniais principais su DPE sietinas tekstas-autografas (f. 1, b. 5751), be pavadinimo ir datos – bloknotas-sąsiuvinys langeliais, 25 lapai, prirašyti apiblukusiu juodu rašalu, tarpais sunkiai įskaitoma rašysena, greitraščiu. Tikriausiai tai paskaitos konspektas, nes „Įžangos"

pirmame sakinyje kreipiamasi į kažkokią auditoriją: „Tamstos su gyvenimu – geriau išspręsit..." Beje, tekstas labai ekspresyviai, grafiškai, metodiškai išdėstytas, svarbiausios tezės ir teiginiai pabraukti rašalu, kur ne kur – rausvu pieštuku. Tuo pačiu ir juodu pieštuku daugiausia paraštėse, o keliose vietose ir tekste brūkštelėta lakoniškų pastabų (sau); vienas perbrauktas poskyris „Žmogus ir gamta" žemiau spausdinamame autografo tekste (p. 689) pateikiamas laužtiniuose skliaustuose, kaip ir kai kurios iššifruotos Sruogos pastabos pieštuku. Šiaip tekstas beveik netaisytas, tik keliuose puslapiuose išbraukyta po keletą eilučių arba po vieną kitą žodį.

ĮŽANGA: Garbė – pasidalyti sumetimais. Gal neįtikint – tik problemą iškelt: galima daug sprendimų – Tamstos su gyvenimu – geriau išspręsit. Tautosaka – reliatyvu (ir liaudies dainos) – rast bendrą kalbą – pasiaiškint.

ŠIOKIA DIENA. Tautosaka – iš liaudies dainos, pasakos, mįslės ir t.t. Ir to gana. Reikale dar pridedam: nežinomas autorius – visos tautos kūryba – skirt, kur literatorius – kur 1 [vieno] autoriaus veikalai.

MITAS romantikų pasėtas: visa tauta kūrė. Nukentėjo Homeras – neliko esmės. Rolando [giesmė], Nibelunga[i] – tauta. Viskas tauta. Nėr individų – masė. Bet – kaip masė gali kurti iš viso? Išlaikytą menišką vienetą? Tautosakos faktas, daina – herojinė – vieno asmens, kiti perdirba – pagrinde: 1. Neskirt nuo mito literatūros.

KOLEKTYVO KŪRYBA. *Schnaderhüpfel* – užustalėj kolektyvas. Dzinguliukai – *kolektyvas*. Senosios sutartinės, giesmės – kolektyvas, taip. Ar visa tauta? – Ne! Aprėžtas kolektyvas. Kiti paima – papildo – tęsia. Tas pat ir literatūroj: žinomi kolektyviai kūriniai. „Kauno naujienos" – romaną 9 autoriai – ar tai jau tautosaka? Arba – senoji literatūra – rusų: koks XIII–XIV [a.] raštas (Dakril ratočnik) – vieno autoriaus – nėr pirminės redakcijos – nurašinėjo – *perdirbinėjo*, keitė. – Ar tautosaka? Ar čia skirias tautosaka – literatūra? Autorius – žinomas ir nežinomas. O sena rankraščių literatūra (rusų) – anomiminė gi! „S[k]. o p. Igoreve" – anomimas ir kt. Ar tai jau tautosaka?

Autorius, kolektyvas, anomimas, perdirbimas – ne požymiai – neskiria nuo knygų!

SKIRTINGUMO POŽYMIAI. Ar yr skirtumo? Ar reikia skirtingų metodų?

1. *Sritis, kurių interesus tenkina/-no.*

Meninius, religinius, estetinius interesus – ne visos visuomenės – dalies tik: kultūriškai žemiausia – beraščiai, mažaraščiai. Ne visos tautos – tik prasčiokų (inteligentai – knygas). Vadinas, – prasčiokų, beraščių (ar mažar.) literatūra.

2. *Forma – skirtinga:*

a) *Eilės-dainos* – chrestomatija: daina liaudies ir literatūrinė – išskirsit tuoj kažką joje specifinio – ritmika, vaizdavimas, kompozicija... *Arba* – imitacija liaudžiai – *Giros, Krėvės „Šarūne"* – krinta akysna savo savaimingu charakteriu – ir

pasireiškia: imitacija. Tiesa, kartais klaidina – pramoko prasčiokus rašyti – „eilės" redakcijon: ta pati lygtis kultūroj – „tautosakiška" prasilavino – jau kitaip!

b) *Proza-pasaka.* Nėr tiksli forma – kaip dainos, bet skaitant – stilius savaimingas – „pasakiškas stilius": žodžių parinkimas, ritmiškas kirčių frazėj kaitaliojimas etc.

Literatūros–tautosakos stilius skirias: skirtingai siekia savo estetinio uždavinio.

Formos atžvilgiu – tautosaka – savaiminga – išsiskiria iš literatūros.

3. *Išsilaikymo atžvilgiu*

Literatūra – raštas, rankraščiai, spauda. Poetus – į leidėją – paskelbt. Nėr skaitytojų – išsaugos biblioteka. Retenybių mėgėjas – pavartys knygą. Tautosaka – iš lūpų lūposna – „sakytinė", „mintinė" literatūra. Skirtingos išsilaikymo sąlygos:

Išlaiko tik atmintis. Gyvas sakytojas – gyva tautosaka, mirė – nėr fakto, jei kits netęsia. Kiti išlaikymą tęsia, jei kūrinys sukaupia masės reiškiamuosius elementus – reprezentuoja masę: sukurtas *visų* skony. Žmogaus skonis individualus – bet *mada*: kolektyvinio skonio pasireiškimas. Ir matom: individualus kūrinys (raiškiai individulalus). Tautosakoj niveliuojas – prisitaiko prie visų skonio. Einant iš lūpų į lūpas – individualumai niveliuojas – lieka bendri požymiai – visiems priimtina (lyrika daugiau keičias, epas – mažiau: siužetas varžo).

4. *Praeitis – tyrimo sąlygos.* [Individualizuota ir neindividuali]

Literatūra (raštu) – permanentinė, besitęsianti egzistencija. Literatūros istorija – kūrinio, autorio istorija, – tikslūs daviniai.

Tautosaka – tarnauja vienam momentui. Keičias kultūra, srities skonis – keičias daina, pasaka... *Jei keičias literatūros faktas* – randi seną rankraštį – redakciją – suvoki istoriją.

Keičias tautosaka – žinai tik naują redakciją: senoji – dabar nereikalinga, neįdomi, nėr... Nežinom, kaip atrodė pradžioj!

TYRIMO METODAS SKIRTINGAS. Tautosaka – kita padėtis, ne rašto literatūra. Kitos sąlygos – kitaip ir tirti reikia: to reikalauja medžiagos padėtis, charakteris. Moksliškai pažinti = suvokt istoriją, evoliuciją. O kaip sužinoti praeitį, jei žinoma tik dabartis? Kaip pažinti – kas yra vaisius. Dabarties įkvėpimo – kas: praeities tradicija? Sunku, daug klaidų.

ISTORIŠKAS METODAS [Genezis]. Įprasta: epe, dainoj istoriškas vardas, įvykis – esą iš tos gadynės daina, kada vardas, įvykis. Pavojingas, opus metodas, ne visoms tautosakoms vienodai tinka. Pavyzdž., dainoj – vardas, negirdėtas istorijoj – neįspėsi... Bet pagrinde esąs istoriškas įvykis – spėlioja, nesusikalba, kiek teoretikų – nuomonių. Gerai, jei asmuo vaidina centralinį siužeto vaidmenį, bet jei antraeilį – galėjo vėliau (Vladimir–Ilja arba Ilja išstūmė seną Dobrynios vardą). Kitas požymis: „būklės atsispindėjimas" – „avižų pėdas" – vadinas, per žemdirbių sritį: nieko nesako – galėjo anksti ir vėliau.

LIETUVIŲ LYRIKA. Lietuviai lyrikai *par excellence*. Velikorosai – epas, net lyrinės meilės dainos – epiška struktūra. Ukrainiečiai epinius motyvus „dumy" – lyriškai.

Lietuviai – lyrika gi. Dainose – nėr pastovaus siužeto, kas cementuotų atskiras dalis. Jausmų reiškimas – ir tiek. Todėl – tekstas – baisiai nepastovus, „flüssig" – keičias, įvairios kombinacijos – iš vienos ir kelių dainų. „Slova iz pesni ne vykineš" – gerai pasakyta, tinka, nors į dainą dėk. Siužeto, epiško tik mums nėr: nėr net kariškų dainų: bernelis išjojo – grįžo, kovos neaprašo – bendra frazė. Jei pasitaiko daina su siužetu – ieškok jos knyginio šaltinio, individualizuoto poeto.

NEPASTOVUS OBJEKTAS. Siužetas nepatikimas, tikriau: jo nėr. Istoriški vardai, būklės elementai – nepatikimi, blogi liudininkai. Tyrimo objektas tirpsta – anot Briusovo: „и сквозь пальцы мудрость мира исчезает, как вода". Kur fiksuoti mokslo objektyvas, jei objektas toks slidus, už ko nusitverti – pradėti?

STROFA – FORMULĖS. Užrašyta dainos prieš 100–150 metų – ir dabar: lyginame: panašu? Kame panašumas? *Stilius*, vaizdavimo priemonės, strofa! Dainos, sudėtos iš strofų – pasiskolintų iš kitų dainų! Strofa, formulės – konservatizmas – amžiais nesikeičia, ar maža! Priešinas užuomaršai! Sukurtas vaizdingas mitrus posakis – nebemiršta! *Senuose* mūsų raštuose, kur įsibrovė tautosaka (XVII–XVIII) – yra panašumo formulių. *Šimtmečius tęsias* – čigoniška nomado būklė – daug kur į svečius – niekur neprisiglaudžia.

POETIŠKAS NOMADAS. Poetiškas nomadas – vienetas, elementas = savo evoliucija, istorija: atsiliepia sritys, kuriosna užkliūva, skonis, ideologija, gyvenimo aplinkybės, forma – susikūrimo chronologiniai momentai.

„BALTAS". Paprastas pavyzdys – pastovus, mėgiamas „baltas". „Baltas diemedėlis"? – gražus, kai žalias, nesąmonė! „Ir nuklojo didžius tiltus *baltųjų* brolelių". – Kodėl broleliai balti, o ne brangūs, kraujuoti, numylėti – būtų vaizdžiau, – bet balti – trafaretas! Kodėl „balta" motušėlė? Balta liepelė – taip pat kaip drobelė – balta? Kai suvoksime „pastovaus" epiteto istoriją, sužinosime, ką reiškia dainoj baltas (ženklina anaiptol ne spalvą) – žinosim „balti broleliai".

NUO KO PRADĖT. Nuo to, kas pastovu, nuo turimų faktų, nuo *analizės jų* – poetinių vienetų – nuo poetikos. Tai reikia daryti ir dėl antro motyvo.

DAINŲ TEMOS. Dainų tematika – biedna; elementariška: meilė, pasiilgimas, liūdėjimas, našlaitės skurdas, įvairūs darbai su erotinėmis gyslelėmis, viena kita mitologinė nuotrupa su erotika, dar vienas kitas daiktelis – baigta: kurios tautos tautosaka šių temų nelietė? Kas čia mūsų originalaus? Siužetai – dar biednesni – iš tikro, nėr kuo girtis išeina.

MOTYVAI. Gal motyvai gelbsti? Nelinksmos išvados. Pav., populiarus motyvas – apie *žiedą*: ant ežerėlio – Nemunėlio – rankeles plovė – nusmuko – bernelis ieško, nusmuko – prilakė, išplaukė – cavaloja (?) etc. Viena gražiausių dainų. Ar mūsų motyvas? Gal taip, o gal ir ne! Pavyzdž.

Samoso tironas Polikratas (VI a. pr. Kr.) – Herodotas (V a. pr. Kr.) – Šiler: atmelst Dievus – žiedą jūron – žuvis – žvejas – atgal.

Kalidasa – Sakuntala (VI) – žmoną užmiršo – mazgoja rankas – žiedas – žuvis – žvejas – pažins – pažino.

Dobrynia Nikitič: lauk, žmona, 6 m. netekėk už Aliošos, – laukia – Vladimir – teka – Dobrynia – guslinikas prie pečiaus – žiedas vyne – pažįsta –

Žiedas – priminimo–pažinimo objektas: apskritai Vakarų epas – dainos, pasakos, mūsų pasakos.

Ergo: vienas įdomiausių motyvų – neoriginalus!

KAS SVARBU – ORIGINALU. Originalu ne *kas*, bet *kaip*: meilė, pyktis, neapykanta etc. visiems bendra, bet kiekvienas savotiškai pergyvena – reiškia. Temos, pergyvenimai – visur tie patys, tik kiekvienas kitaip. Ir mūsų tautosaka – bendros temos – savotiškai: tai savaiminga ir originalu, – originalūs mūsų minėti *poetiški nomadai* – nuo to pradėti.

RIZIKA. *Morf.* Taip daryti – rizikuojam nesuprast falšyvų išvadų. *Hein. Morf* (Aus der Dichtung und Sprache der Romanen): „Liaudies poetas dainuoja, kaip jis dainuoti turi, kaip paukštelis ant šakos, nes pati prigimtis jam skyrė šį meno patraukimą, kuris jo burną praveria..."

Palyginimas – geras, teisingas – pavojingas: *paukštelio daina gyva* – kol dainuoja. Pabandyk analizuoti – dirbtinu būdu sukurt?

Jei tautosaka – kaip paukštelio: kaip ją analizuot, skaldyt į dalis, skirt nuo skambančios gerklės?

DAINOS GYVYBĖ. *Ak. A. Leskien* „Daina gyva pagaliau tiktai dainuojama". *Bartsch:* „Kiek teisybė yra, kad savitoji žmonių dainos gyvybė glūdi jos melodijoje, tiek teisybė turi būti, kad žmonių dainą (tautos) tiktai tuomet gali suprasti, kai ją pats dainuoji ar bent ją dainuojamą girdi".

Seni užrašinėtojai Leskien, Brugmann, Bartsch – ir mes dabar: dainininkai, dainas saką, rečitatyvu kalbėję – painiojas ar į dainuojamą toną, ar žodžius užmiršta (melodija šaukia žodžius)

Rusų bylinos epas – pastovesnis dalykas, bet *Rybnikov, Gilferding, Ončukov:* dainininkas negali dainos pasakyti – turi dainuoti!

Kaip dainą – nedainuojamą analizuot? Ar bus vaisiai? Nes nedainuojama, užrašyta – nebegyva!

KALBA FR. MAUTHNER. Padėtis – dar sunkiau, net su kalba palyginus. *Fr. Mauthner* – kalbos kritikas-filosofas ir neigia kalbos realumo faktą – pamokomas pavyzdys: „Kurgi yra toji kalba tikrovėje? Kur visame pasauly. Niekur pavieniui. Nes pavienis žmogus supranta žodžių ir formų lobio tiktai dalį ir kartoja tiktai nuotrupą to, ką žino. Ir ne knygose. Nes kitaip prieš rašliavos atsiradimą jokios kalbos nebūtų buvę. Nes ir knygose tėra tiktai žodžių ir taisyklių rinkiniai, paskum atsitiktinai išdygusi literatūra, bet niekuomet nėra kalbos, jos visumoje, nė galimybės. Tai kurgi yra tos atotraukos „kalba" tikrenybė?

Ore, tarp žmonių. Ir todėl kalba gyvena savo nuosavų gyvenimą ne pavieniuose žmonėse, bet žmonių protarpiuose". Vadinas – kalba – be melodijos – gyva – kol skamba! O daina – dulkėtuose foliantuose – be melodijos, skambesio, vibracijos? Kaip galimas analizas?

KALBA – VOSSLER. Kalbos analizėj – kaip anatomijoj: ar aš nuo žmogaus kūno šlaunį atimu, atsargiai ją išnerdamas, ar aš raumenis ir šlaunikaulį skersai perpjaunu – visuomet bus mechaninis organizmo suskaldymas, niekuomet – natūralus narių išskyrimas. Nes organizmo visuma glūdi ne sąnariuose ar kūno dalyse, bet jo sieloje, jo tikslingume, jo entelechijoj, ar kaip tenai norite pavadinti. Organizmą galima tiktai sugriauti, bet ne į jo natūralines dalis padalyti.

ORGANIZMO ANALIZAS. *Anatomikume vis tik* analizuoja organizmą: negyvi organizmai – jų dalys – mikroskopu – smegenų dalelės – nustojo gyventi: konstatuoja faktus – neaiškina: ar bergždžias darbas? Gyvybės nepaaiškina, bet sustiprina – užgana!

Kalbų mokslas – anatomikume – sąmonės paslaptys, tautų santykiai – evoliucija, kultūra, mirtis? Human. mokslai – iš to anatomikumo!

Dainų rinkiniai – anatomikumai – negyvi lavonai – būtos gyvybės iliuzija. Neaiškink gyvybės esmės – suvok formas, kaip gyvybė reiškės – stiprink gyvybę, sėmęs žinias.

DAINŲ KOMPOZICIJA. STROFA 1) Sakyta: melodija traukia žodžius, – priklauso, – antraeilis faktorius (žodžiai). Melodija kartojas – aprėžti laiko intervalai: reikalauja ir žodinės medžiagos kartojimos (skiemenų skaičius, kirčiai). Iš čia strofos. *Dainų melodingumas – diktuoja strofinę struktūrą*. Senasai Scherer: *eilė* – asmeninės kūrybos pažymys, *strofa* – kad daina buvo choro dainuojama. *Visai teisinga,* kad strofa dainavimo pažymys, choro – ar pavienio, – čia nesvarbu. Svarbiau tai – palyginamas metodas:

Strofa – lyrinės poezijos požymis. Pavyzdž[iui] – *velikorosų*: bylinos, istor. giesmės, dvas. eilės – net apeiginės – dainuojama, o strofa – reta (Eda, Kalevala, Hom.).

Ukrainiečių lyrika – čia strofa, vokiečių, čekų, prancūzų, ispanų lyrika – strofos.

Strofa, kaip muzikališkai išbaigta frazė, pirmoj eilėj yra lyrinės poezijos lobis.

Strofos įvairios – kaip melodijos.

Yra dainų – choralų – pavienių: be strofų: neaiškios strofos, – gal klaidingai užrašyta – ne tipiška.

SPRUNGHAFTIGKEIT. Tekstas – „flüssig" – keičias dažniausia strofos – rečiau strofos formulės ir vaizdai. Rūpi dainiui melodija – mažiau žodžiai. Iš čia – Herder – *Sprunghaftigkeit. Skirias nuo literatūros individualizuotos kūrybos*: čia rūpi: teksto nuosakumas, parengimas sekamo posmo, natūraliniai logiški perėjimai. *Tipiškoj tautosakos dainoj*: tekstas nuo objekto į kitą – šuoliu, be natūralinių logiškų perėjimų – neparuošta. *Retai kur* vaizdo vienumas, dar rečiau –

laiko ir veiksmo nuosakumas, – *toks vienumas–nuosakumas* pasakojamo turinio dainose – mažiau lyrikos: Rėzos „žvirblytis", „žvirblio čėsnis", „mėnesio svodba", „Aušrinė". Tokių – mažas %, – skęsta kitų okeane, – jos necharakteringos. *Kalba apie tipiškas*, pav., Šimkaus dainas (t.y. čia visiems žinoma):

Pas močiutę augau, Vargelio nemačiau. Kas subatos vakarėlį Į darželį ėjau. Į darželį ėjau, Rūtytėles skyniau.	Prisiskynus rūtytėlių Vainikėlį pyniau. Vainikėlį pyniau, Ant galvelės dėjau, Užsidėjus ant galvelės Jaunimėlin ėjau.

Eilė chronologinių požymių – veiksminių momentų, riša formulinė priemonė: eilutės pakartojimas. Nėr aiškios koncepcijos, nėr visumos meniškos, nėr išreikštos pradžios ir pabaigos. *Be meniško plano* – tik *emocijos reiškimas* – improvizacija. Prikomponuot pradžioj: „Kas tai do dienelės, kas per jaunystėlė – kaip pilkoji gegutėlė pas močiutę augau" – nebloga? Koncepcija pasikeitė? Daina iširo? – Iš kito galo – kitu tyčia tokiu žanru. (Baigės: jaunimėlin ėjau...)

Jaunimėlin ėjau – Su berniokais šokau, Prisišokus su berniokais Ant tvoros sėdėjau, Ant tvoros sėdėjau, Smarkiai atsilošiau,	Per daug smarkiai atsilošiau, Nuvirtau į smalą. Nuvirtau į smalą, Patvory gulėjau, Pagulėjus patvoryje Dilginėles roviau...

Tai parodo, kiek dainų kompozicija yra palaida, neplaninga, neišreikšta daina daro įspūdžio – *lyriška improvizacija*. Mano improvizacijoj – neperdėta – liaudis toliau nuvažiuoja. Pav., Nesselm. LV 359 garsi daina *„Kelk, kelk, brolyti, šukuok galvelę, šveisk šviesius pentinėlius"* – prasideda dramatiniu dialogu tarp sesytės ir brolyčio" (karan joja) – 4, 5, 6 strofos kareivis savo vardu pasakoja, kaip jisai nuo žirgo krito ir užsimušė, kaip jam mirusiam buvo minkšta gulėti. Paskum dainoj pasirodo sesytė, nežinanti, kas daryti. Pagaliau vėlei „kažkas" pasakoja, kaip dėl užsimušusio gedėjo marti ir mamužėlė. Kiti variantai – žuvusio monologas!

KIRČIAI IR RIMAI. Dar Nesselm. „Dainos skandavimas yra nepriklausomas nuo šiaip vartojamo žodžių akcento. Patys lietuviai daro skirtumo tarp muzikalinio akcento ir žodžių akcento ir ištaria, jeigu jie dainos tekstą sako, ne sulyg šio pastarojo (gyven.), bet sulyg pirmojo (muzikal.); jie vadina šį dainos sakymo būdą: *ant balso sakyti – skaityti* = sulyg melodijos skaityti.

Gyvenimiškai: Ant tiltúžio stovėjau, su mergýte kalbėjau.

Dainiškai. Ant tiltúžio stóvėjáu, sú mergýte kálbėjáu.

Šitoks elgesys su rimais = pažiūros į žodinę dainos medžiagą, kompozicinio palaidumo funkcija: nevaržo savęs.

Rimų nesimas tai sustiprina. Rimų nėr, – nebuvo senosiose: tikrino Rėza, Nesselm., Kuršat, Kraszewski. Bet Bezzenberger... yra! Esą žmonės, kur burtais tiki, – kad rimų nėr! „Šį įsivaizdavimą pagrindinai nagrinėti – popierį gadinti, – kelis žodžius nagrinėt! Kodėl neatsižvelgiant į lietuvių kalbos turtingumą deminutyvais, liet. daina rūpinas, kad pasibaigusiai eilutei, pav., žodžiais *mergelė, mergytė, aušružė*, atitiktų paeiliui eilutės pabaiga: *dienelė, bernytis, saulužė*? Kas čionai rimą neigia, gali savo tikinimą nuosakiai tęsti toliau ir pagaliau prieiti rezultatų, kad jokių rimų apskritai nesama ir kad ką paviršutiniški žmonės, pav., kaip aš, rimais vadina, tėra tiktai kalbos žaislas, kuriuo kalba kartkartėmis su poetais pažaidžia. Tikrenybėj gi tikroji lietuvius liaudies poezija pažįsta rimą ir vartoja jį dažnai ir nuosakiai... Iš čia kylantis klausimas, ar rimuotos, ar nerimuotos dainos, kurias mes šiandie girdime, yra senesnės (*ursprünglicher*), tikrai negalima mokslišku būdu išspręsti. Tačiau yra manytina, kad pastarosios (nerim.) yra atsiradusios, kai lietuvių dainų kūryba ėmė pakrikti..."

Bezzenberg. vardas – verčia pagalvot. Rimai yra – tik necharakteringi ar charakteringi – kitokia kryptimi.

Juristų metodas: kokia įstatymo leidėjo tendencija? Kokia tautosakos kūrėjo – rimuoti? Ne? Bezzenberger skiria dvi dainų rūši. Pirma rimai:

Gyvenau ant svieto iš žmonių pričynios,
Dagi negirdėjat jūs tokios navynos:
Septynias pačias aš vienas turėjau,
Visos septynios manęs nemylėjo.
Pirmą turėjau iš ponų gimimo,
Turėjo pinigų turistauti muštinių,
Zgados ir meilės tarp mūsų nebuvo,
Visi pinigai už nieką pražuvo...

O štai įsigijau nuodidžiausią bėdą,
Šeštą paėmiau špėtnesnę už pelėdą,
Trotijo pinigus iš savo durnumo
Vis norėdama gaut del sau gražumo...

O kad Troškūnų klioštorių nuėjau,
Tenai septintą pačią išžiūrėjau,
Per mano vargus ir sunkų intrigų
Sekmą užkalbėjau kliošloriaus Jadvygų!

1) Polonizmai, 2) rimai – nėr deminutyvų, 3) Jadvyga – „intriga" – šedevras! Individualus poeta. Juškevičius paduoda „suliaudintą" variantą – dainos eilutės sutrumpinta, strofos suglausta, nėr rimų. Dainos – knyginis šaltinis – liaudis perdirba.

Bezzenb. antrą – rimuotą dainą – Strazdelio – ne liaudies! Kaip senieji, taip

ir nauji užrašai – *dainai rimai necharakteringi;* yra sąskambis – asonansas; išeina rimai – gerai, neišeina – nerūpi jie daugiau.

Dabar žmonėse – naujos dainos „dainuškos" (častuški) – aiški tendencija ir rimuoti: N–Sabal.

Kelkis, marti, ilgai miegi,
Apsuk girnas, kiaulės žviegi,
Mauk nuo pirštų aukso žiedus –
Maišyk kiaulėm pelų viedrus.
Svečių kiemas privažiavo –
Ne tai jaučių prigiliavo,
Tu žinai mano notūrų –
Nestovės ilgai už durų,
Mano ranka pamačlyva –
Kai suduodu – nebegyva –

Dainuška – rimuota – naujų laikų padaras, knygų įtaka.

Senos ir „konservatyviškos" dainos – be rimų: tai dainų kompozicijos funkcija – nevaržo laisvės – tekstą veikt.

[ŽMOGUS IR GAMTA. Charakteringas teigiamos kompozicijos požymis – žmogaus ir gamtos gyvenimo priešpastatymas: Žmogaus pergyvenimai (lyriko) vyksta gamtos gyvenimo fone – jis gyvas ir realus – sudarąs ir žmogiško gyvenimo asmens dalį. Šių dviejų – žmogaus – gamtos – pasaulių ir gyvenimo lygiagretumu ir susijimu atsiremia ir daugumos dainų poetinių priemonių, – jos stiprybė.

Kūrybos premisos: gamta + žmogaus pergyvenimai, rezultate (realūs pagrindai): Goethe – *„trečias pasaulis"* – anapus realizmo: *irealus pasaulis* – funkcija kompozicijos. To pasiekia – poetinėm priemonėm.]

EPITETAS. Tautosakoj apskritai – yra kokybinis požymis, kurio simbolis (žodis) pridedama prie daikto pavadinimo, [su] tikslu daikto pavadinimą padaryti vaizdingesnį.

Morf

„Kaip dažnai liaudies daina savo karžygius karaliais ir karaliūnaičiais, karalienių ir karalių vaikais esant dainuoja, tuo tarpu kai tikrojo įvykio karžygiai tėra tiktai paprasti nevainikuoti mirtingieji! Liaudis mėgsta paleisti savo vaizduotę į kunigaikščių dvarus pasivaikščioti. Liaudis naiviu vaiko džiaugsmu džiaugias visu tuo, kas blizga, – teisina spalvingumą ir puošmenas".

Potebnia

„Visuose išsivystymo laipsniuose palinkimas į laimę, blizgėjimą, galingumą reikalingas yra patenkinimo, nors ir svajonėj. Juo labiau gali šį troškulį laikinai nuraminti. Toks objektyvus daiktas, kaip daina... Juo toliau į senovę, juo labiau įprastas ir juo tvirtesnis tikėjimas, kad žodis vien savo pasirodymu gali padaryti. Tai, ką jisai reiškia".

Magijos – liekanos: užkeikiamosios, užkeikimo – „заговор" (*Zanbersprech*) sekretas – mūsų prakeikimų-lojojimų sekretas: neprieteliui nieko negalim padaryti – sakome: kad tave kur kiaulės girtą suėstų – dūšioj lengviau pasidaro = tarytum tikrai kiaulės jį suės.

Juo giliau į senovę – juo daugiau tikro tikėjimo – tai ir epitetų paslaptis.

Visur visuomet liaudis mėgsta epitetus – spindėjimu, saulėtumu – apima liaudies nusimanymą apie gerybę, grožį, teisybę, kilnumą – antitezes.

EPITETO RŪŠYS. Epitet[as] – vienašalis daikto apibūdinimas, 2 rūši:

1. Atnaujina žodžio bendrąją reikšmę – *tautologinis epitetas* – Veselov. – ir būdvardis, ir daiktavardis reiškia vieną ir tą pačią šviesos, spindėjimo idėją, nors jų priešpastatyme galėjo ir *nepasireikšti jų senovinės turininės tapatybės nusimanymas.*

2. Pabrėžia, sustiprina prasinešusį savumą – *paaiškinamieji ep.* Pamate: Veselov.: kuris nors požymis, kuris yra *svarbus tūlame daikte* arba jį *apibūdinantis* atsižvelgiant praktinio tikslo bei idealinio tobulumo.

Pavyzdžiai mylimi:

a) jaunoji mergelė, jaunasis bernelis, senoji močiutė, geltonas aukselis, žalioji rūtelė – *tautologiniai* – mergelė, bernelis – jauni, rūta – žalia, močiutė – sena gi.

b) *Geltonas aukselis, raudona saulužė, baltoji gulbelė* – būdvardy – *reliatyvinis esmingumas.* Yra gulbių ir juodų, ir raudono aukso, o saulė raudona – tik rytą ar vakare. Tai jau pusiau tautologiniai, pusiau aiškinami.

c) *Basan.* – „skambantys" epitetai – „auksingumas bei sidabringumas":

Aukso padkavatės, sidabro kardeliai, deimanto langeliai, sidabro kardeliai, aukso kilpinėlė, sidabro lenciūgėliai etc. Gal tai nurodo – *pageidaujami daikto savumai, o gal – idealą*: aukso kilpinėlė – gražiausia! Tai – aiškinamieji epitetai. *Epitetuose – idealas,* pavyzdžiui, etninis. *Homerui* – balzgana (Homero herojai balzgani), *viduramžiui* – auksinė, *rusų* – rusva, *lietuvių* – geltona: gelsvos kaselės – idealas.

PASTARIEJI. *Vesel.*: „Epitetas iš esmės yra taip pat vienašalis, kaip ir žodis, patapęs daikto reiškėju, apibendrinęs kurį nors daikto sukeltą įspūdį kaip esminį, bet nepadaręs negalimu kitą panašų apsprendimą" – *gali būt kiti daikto pavadinimai, sukaupią kibių požymių – ir epitetų*!

Tam pačiam žodžiui – daug epit. =*motušei*: mylimoji, senoji, geroji, sengalvėlė, garbužėlė, užtarėjėlė, linguonėlė, augintojėlė etc. *Mylimiausioji gi – baltoji + senoji.*

Dėl kitų – sunku rast mylimą: aukso smiltelės, palšos smiltelės, šėmos smiltelės etc. – lygiomis teisėmis.

Tūli epitetai – dėl ko nors patikę – į apyvartą (kaip ir dainos), kurios patinka ir dažnai vartojamos – su vaizdais, variantais, žodynu). Epitetai slankioja, prilipę prie žodžių – pridžiūvę, suakmenėję. Nustoja savo paskyrimo, lenda, kur pakliuvo. Pav., žalias ir baltas.

Pavyzdžiai paprasti – logiški

žalia rūtelė, – lankelė, – šienelis, – pušelė: aišku!

Metaforiniai-sudurtiniai žali maureliai, žalio vario varteliai (Messing), žalio rašto žiurstelis etc. *Betgi:* žalias vynas. Kas matė? Kodėl – idealas?

Ar nuo vynuogių kekės – *pars pro toto* – ir vynas žalias? Bet *jos* čia nieks nematė – nedainuoja! *Žalias linas* – realus, įtikinamai; *žalias linas – ir vynas:* poetiškos formulės kontaminacija. Taip pat: *žalios staklužės, pavartėlės* – neaiškina prasmės, *sūneliai* (?) – užklydo – pastovus: gastrolė!

Balta drobelė, baltos rankelės } suprantama
balta aušrelė, balta obelėlė } *ad infinitum.*

Balta motušėlė – suprantama gal: kaip obelė – žila.

Bet balta seselė, *nugrimzdo didžius tiltus baltųjų brolelių?* – Čia jau „gastrolė" – ir tai dar paaiškint.

Spalvos – simbolinės prasmės: mums juoda – liūdesys, kiniečiams – džiaugsmas; maurams geltona – liūdesys; čuvašams balta – liūdesys, mums ir slavams: balta – gerumas, džiaugsmas (balta motušėlė = gera m., balta seselė = skaisti!).

Šit kodėl epit. „baltas" pasidabojo!

Bet

Aš viens sūnelis pas tėvelį, kaip darže *baltas* diemedėlis.

Čia – pastovus, gastrolierius. Charakteringa ir kitoms tautosakoms: „Я, собака Калин царь", „Ак ты мое татарище да поганое".

Vadinas: pastovus epitetas išaugo iš tautologinio bei aiškinamųjų epitetų – vėlyvesnės kilmės: chronologinis momentas.

ISTORIŠKI EPITETAI. Kitos rūšies – chronologiški – istoriški suvertiniai languželiai, pakazackasis žirgas, patureckasis balnelis, muštinis doleružis, kaltinis pinigužis etc. nurodo į tam tikrą momentą, ne anksčiau kurio atsirado formulė, vadinas, ir daina.

METAFORINIS-SUDURTINIS. „Geltonos kasos, *skaistus* veidelis, liemenužis patogus" – aiškinamasai. Bet „Abu mudu broliai, abu mudu tokiu. Abu mudu bėrus žirgus, abu *skaistveidelius*". Žirgą mylimos mergelės savumais apdovanojo!

„*Juods vainikėlis*, gelsvos kaselės, žalio rašto žiurstelis".

Kodėl „juods vainikėlis"? – Rūtos, žalios, sultingos, trąšios – iš žalumo – juodai tviska! Eilė prasmės perkėlimų – kol gauta toks epitetas.

Taip pat: graudžiančios girelės, žalieji tinkleliai, aukso kvietkelė, vargų dienelė, rūtų kaselė, šventas vakarėlis, meilingoji širdelė – tipiški metaforiški epitetai – per prasmės perkėlimų ir atotraukų eilę – dainų pažiba, modernizmas.

EPITETŲ BŪRIAI – EPO ŽENKLAS. Prie vieno objekto daug epitetų:

„Susišniūruočiau, kad graži laiba būčiau; bernužėlis baltas gražus dobilėlis; jūrių marių žuvelės..." Bet *epitetų būrio* sukaupimas – epinis požymis – ne

lyrinis: daug epitetų krūvoj – duoda vaizdo reljefą, bet *užmuša jausmą*: dainos – to vengia. Rusų, prancūzų, vokiečių epai – daug turi to!

SUDURTINIAI. Iš sutrumpintų apsprendimų-palyginimų =sudurtiniai – „aprašomieji epitetai". Dainos gelbėt lyrikai, kad mažiau būt atskirų epitetų – juos jungia:

žvejų mergatė pajuodakatė; skaistveidėlė mergelė; margaplunksnė gegutėlė; storalūpiai retadančiai svotai; ilgakaklis uzbonėlis, trumpastogis kieliškėlis; vivingrieji rašteliai; striukabukaburnis svainiukas etc.

Tai vėlyvesnių laikų padaras, kai liaudies dainininkas nebe kaip paukštelis, – kai jo sąmonė veikia. „Striukabukaburnis" – pagalvoti reik!

SUDĖTINGIEJI EPIT. „Aprašomieji" kartais išauga į visą sakinį: „Po mano vartais upužė teka *saldžiojo rykšvynėlio*, po tavo vartais tek *šaltinatis graudžiųjų ašarėlių*". Čia epitetas – metafora – į visą aprašomą sakinį.

IŠVADA. Atsižvelgiau epitetų kokybės ir kiekybės dainose: vyrauja paprasti paaiškinamieji ar paaiškinamieji, pereinantys į metaforą, sudarydami epitetų grožį ir pažibą, sudarą lyrizmą ir nepaprastą efirinį lengvumą.

ONOMATOPOETICA. *Bücher:* „Jis" kūrė pirmas savo dainas iš tos pačios medžiagos – pradžiapradės, iš kurios kalba – žodžius... – iš pradžiapradžių natūralinių garsų.

Otto Böckel: „Šauksmas, trumpas tiesioginis dvasinio susijaudinimo prasiveržimas – yra pirmiausioji ir seniausioji kūrybos forma... Visokia gėla (ilgėjimos, baimė, įtūžimas, kerštas etc.), taip pat ir džiaugsmas (džiaugsmas, dėkingumas, meilė etc.) pro klyksmą išsiveržia iš žmogaus sielos..." [Tai tiesa – suseksim pas mus.]

Böckel: „Dainos tapimo (*Werden*) iš klyksmo procesas rutulojas t. b.: klyksmas nusitęsia sulyg jausmo stiprumo ir augančio jausmingumo vis labiau ir labiau, kol pagaliau plyšta klyksmo rėmai ir jausmai prasiveržia ilgesniais išvadžiojimais, žodžiais, tolimesniais klyksmais".

DAINŲ GENEZIUI – Raudos svarbu – iš viso įdomus reiškinys. Gimsta nuliūdimo metą – tiesioginis jausmo reiškimasis – be sąmonės kontrolės – „srovė"! Tai lyg sudurtinis ilgas jausmažodis, pradedant „ai ai" – baigiant – sudėtinga formule (improviz.).

Profesionalai raudotojai – įnešė organizuojančią raudos formą – kūrybinių elementų, net melodijas.

Raudos – daug. tautų: stebina monotoningumu, vienodumu.

Veselov.: „Daugel. senų Azijos, Afrikos, Amerikos, Polinezijos tautų laidotuvių giesmes šokdami gieda chorai: sielvartos elementas sujungiamas su pagyrimais numirusiam ir tipingais klausimais: „Kodėl tu apleidai mus? Ar mes neįtikom tau, ar visame neturėjai tu ištekliaus?", ir t.t.

Sandvičių salos: „Deja, deja, numirė mūsų šeimininkas – nebėra mano pono ir draugo! O buvo jis mano draugas sausmečio ir bado metą, vėtrą ir darganą. Pasitraukė jisai, deja! Niekuomet daugiau aš jo nebematysiu!"

Du pagalbiniu dalyku:

SENOVĖS PERGYVEN. ĮSTATYMAS. Joks faktoris, įėjęs į žmonijos ar visuomenės gyvenimą, nežūsta – nepalikęs pėdsako, be premisos vėlyvesniems laikams: 1) duot naują kryptį, 2) pakeisti reiškinį, 3) pasilikti jame, 4) likti tik savo pasekmėmis, 5) likt ne kaip veikėjas aktingas, kaip paminklas gadynės, kada buvo aktingas.

Tai duoda pagrindo tautosakoj ieškot senovės palaikų (kaip ir kituose kultūriniuose reiškiniuose).

S. p. įst. sako: seniausioj žmonijos gadynėj pastoviausia yra tai, kas sukurta pergyvenimų tradicijos keliu – tautosaka, formulės: 1) dėl palengva slenkančio kaitaliojimos, 2) silpno būties reiškimos, 3) menko susisiekimo išsirutulojimo.

Iš fakto ar jų grupės vėlesnių laikų: Rückschluss: tirdami išvadą: dabartinį faktą – geru keliu einant – gali suvokti *premisą* – iš kurių išvadų turime suvokt seną faktą – iš kurio išaugo turimas! Įgijom teisę spręst apie senovę!

LYGINAMOJI ETNOLOGIJA. Tautos – per analogines kultūrinio išsivystymo etapus – sąlygas – analogines kūrybos sąvokas – formas. Jei mes apie savo tautosakos praeitį maža turim žinių – pažvelk į kit[as] tautas – kur daugiau žinių turim. Analogijos keliu – ir apie mūsų praeitį spręst.

Susitarėm vakar: retrospektyvinį metodą: iš dabarties – į amžių gelmę: čia kultūr. pergyven įstatym. ir lyginamoji etnologija – talkon.

Matėm – pavyzdžius – kaip primityvinės *tautos rauda.*

Rėza – *rauda*

Aš vargdienėlė,
Aš siratėlė,
Papratus vargti
Vargų dienelę,
Kad aš turėčiau
Nors motynėlę
Užtarėjėlę!

Jau senai guli
Aukštam kalnely.
Ant jos kapelio
Rūtų raselė
Taip gražiai šviečia,
Kaip sidabrėlis.

Užrašyta – kaip rauda: Rėza – nebuvo toks, kurs falsifikuoja.

Nesselm. jį kaltino: per daug drebėjęs – bijojęs ką keisti: turiu tikėti: rauda.

Įsižiūrėdami esmės – daina, dainiška konstrukcija. Ir atlikimo momentas: rauda – prie nabašninko, o čia „jau senai guli aukštam kapely". Kas tai? Falsifikacija? Rėza melavo? – Ne! (Nesselm.!)

Niemi–Sabaliauskas

Oi mum, Dievuliau,
Kur pasidėsim be motinėlės?
Mamute mūsų mieloji,
Kur mum mažutėlius nešiojai,
Daug naktytėlių nemiegojai,
Kol mum mažutėlius nešiojai.
Mamulyte mūsų mieloji,
Ar jau nebegirdi,
Kaip mes našlaitėliai kukuojam.
Pasilenk, mamutyte,
Nors ant vienos rankelės,
Pasiklausyk nors viena ausyte:
Kurgi tavo našlaitėliai kukuoja?

Išoriniai – daugiau panaši į raudą negu Rėzos, mažiau dainiškumo, daugiau monotonijos. Nors ir Rėzos – strofų dar nėr, bet čia daugiau betarpio įsiveržimo. Giminingos – tik čia primityviškiau.

Bet ir čia – nebėr beteisis jausmo prasiveržimas, nors ir prie nabašninko: yra tam tikra technika: „pasiklausyk nors viena ausyte, kurgi tavo našlaitėliai kukuoja" – technika!

Rėzos tobulesnė – toliau nuo skaudamo momento, bet ir ši – leidžia ieškot pirmtakūnų dar! Čia turime ir tai, kuo pasižymi primityvų raudos: giriama numirėlio gerumas, gražumas, nusiskundžiama kad nebeteksią jo matyti, klausiama, kam jis pasimirė, – atskiedžiama nuliūdimo alyva.

Pavartę Jušk., Nie-Sab.: tokių – daugybę, primena pirmines tautas: vadinas, dabar: greta tobulesnių – dar labai senos – primityviškos – kaip pasenusios tautos.

Vokiečių XVII [a.] rašytojai paduoda jau tų laikų raudų posmus Mat. Praetorius: „Kodėl tu numirei? Ar tu valgyti ir gerti neturėjai? Kodėl tu numirei?"

Ak, brolau, ak, tietelau,
Ar neturėjai duonos kvietelių
Kodėl tu numirei? Kodėl mane palikai?
Ak – ach, kur tu nuėjai?
Aš pas tave būsiu, tu preg manęs – ne!

3 [trys] Raudos išsirutulojimo etapai: prasideda natūraliu jausmo – skausmo išsiveržimu – per „techniką" – rauda daina tampa. Analogija – Rückschluss = *dabartinės* – dainos našlaičių – apie močiutę raštuose – ar nėra evoliucija iš raudų?

Svarbu antras punktas: pirminis žmogus: kuria dainas iš tos pačios garsų medžiagos, kaip ir žodžius.

Pas Niemi-Sabaliauską – daugybė pavyzdžių: dabar mums „nesuprantami" žodžiai – garsinė medžiaga šokiams, džiaugsmui – ritmikai – melodija: juos gal suprastumėm, jei pasileistumėm šokį varyti:

„Čiulado, čiuladyta! Lyg čiuladytėla, lylio!" Arba
„Tatato, lylio! – Saduto, saduto, – aigi tuto, tuto, tuto –
saduto tuto!" Iš jausmažodžių – visa daina!

Lyginamoj. etnolog. Bücher, Böckel, Veselovskij daugybę pavyzdžių – vaizdų.

Besirutulojant „jausmažodiniam ritminiam vienetui" – dainon ima įsibrauti „prasmingi žodžiai" (substantiva, verba etc.). „Beprasmius" – į refreną, skverbias prasmingi ir tenai – ir išstumia – dingsta ir refrenas. Nauja daina – evoliucijos aukščiausias laipsnis. Mūsų laikais likęs refrenas – choralo požymis: vedėja (rinkėja – zapievalo) dainuoja *vedamą* posmą, choras – refreną. Pavyzdžiui – mano *„Dainų poetikos etiudai"*. Šiandie – kiti rūpi.

BEST. NÜANCIERTE VERBA. Jausmas, jausmažodžiai – dainiškumo pradžia.

Liet. kalba tuo ypatinga – daugybė jausmažodžių – nieks kitas pasauly. Ir bene iš kiekvieno jausmažodžio – gali verbum: pliump, pliump – plūmpėti, pliumpinti; guž guž – gužinti; liop liop – liopinti; krap krap – krapenti, etc. ai ai – aičioti; pokš pokš – pokšėti etc.

Rezultate: specialiai niuansuoti veiksmažodžiai: ženklina veiksmą ir duoda to veiksmo vaizdą. – Eiti: bruškinti, gūžinti, klumpinti, slinkinti, rutuoti, šluominti, tysinti, vamplinti, žirglioti, dūlinti, kėbžlinti, krapenti, kiūtinti, liopinti, atplastėti, atpliskuoti, atpletuoti, atliumpėti, atsapenti etc.

Tokie veiksmažodžiai – mūsų kalbos savumas – didžiausią vaidmenį dainose – joms gyvumas, lengvumas:

pavyzdžiui, garsioji – *„Žvirblytis"* (Rėza)

Išėjo tetužis, *iškuprino*, /*tėvų privileg.*
Pučkelė prie šono *ten dyrino*,
Įsteljęs betupint *pavilbino*, /anuomet
Atlaužęs žvirblytį, *nubildino*. /sunkus
Parvežė brolyčiai, *pargirždino*, /sunkus
Įvilko nuo rogių, *įčiunčino*, /didis darbas
Nupešė dukrytės, *nudulkino*,
Iškepė mamužė, *iščirškino*,
Įnešė sesytės, *įstirijo*,
Pastatė ant stalo, *parėplino*,
Susėdo svetyčiai, *surioglino*,
Suvalgė žvirblytį, *sutraškino*,
Bevalgant žvirblytį, betraškinant
Išmaukė aluko dvi pusbački.

2 tikslu: 1) Paprastas vaizdingumas: kitoj kalboj vietoj specif. niuansuoto veiksmažodžio – visą sakinį – nes čia visas darbas vaizdas sukaupti!

2) Neregėtai švelni ironija – niekur kitur: *ironija*, kuri atsiremia meile: pav., nubildinti: nudėti etc.

Be ironijos kitur – nepaprastas vaizdingumas:

Bėga upė vinguodama, neš vainiką linguodama –
Ir nunešė, nulingavo. –

Arba:

Vyžkit, vyžos, plyškit, plyšos, ir aš drauge šoksiu!

Jausmažodžiai atstoja verbum:

O, *sklydur pludur* du gaigaluku
Malūno ežerėly.

Sklydur – mosuojant sparnais sklydinėti po vandenį, pludur – plaukioti vandens paviršium (= plūduriuoja žolės)

Nėr net veiksmažodžio – jis ir nereikalingas!

Šipsu vipsu laputaitė/bis
Su ilgąja uodegaite!

Čia priklauso ir „Vidaus turinio veiksmažodžiai" – *Verba mit innerem Objekte* (Berneker) = *Verba* – kurie savy sukaupia ir objektą: Pavyzdž.: vyžti vyžas, plėšti plyšas, dūmužę dūmoti, vakarėlį vakaruoti, vargelį vargti etc.

Jų turi ir kitos tautos, pavyzdž., rusai, bet ne tokiam laipsny ir tobulybėj:

„Aš keleivėlis keliu keliavau"...

Arba:

„Vainikas dainuote perdainuotas,
Nuometas dūsaute perdūsautas"

Arba:

„Devynias upes plaukte perplaukiau,
O šią dešimtą nerte pernėriau..."

GRĮŽTANT. ONOMAT. REFRENAS. „Plaukė žąselė per Nemunėlį – gir gir gir, gar gar gar" – vaizdas, kaip ji plaukė. Tiesa, vienalypis – bet aiškus: *kaip* plaukia.

Šoko mergelė mandrų kazoką
cak cak cak, cak cak cak
mandrų kazoką.

Kaip jį šoka: ritmas ir pritrepsėdama – kaip polką.

Dainos vaizdagarsiais – *Lautmalerei* – moka pabrėžti net herojų psichologinius niuansus.

OŽYS: Afanasjev: „Žodis prasčiokui ne visuomet tėra tiktai ženklas, nurodantis į tam tikrą sąvoką, – jisai drauge vaizduoja pasireiškiančius daikto savumus, ypatinguosius reiškinio bruožus". Tas pat ir jausmažodžiai.

Iš jų – suvoksim ožio tipą:

1) *Turėjo bobutė žilą ožel̨į* –
Man dzig dzig, man džiaki,
Man buvo čimpuotas, čimpipa družna!

Pirma eilutė – pasakojama, toliau keičias, dėstos oželio žygis, kaip visose dainose, ji necharakteringa – charakteringas refrenas: *ožio charakterio analizė.*

Man dzig dzig, man džiaki: aprašomoji eilutė – garsais – kaip bobutės išlepintas ožiukas šoka – bastos. Čia nebėr „jausmažodis" – nebereiškia vien pajautimo, ūpo – duoda subjekto vaizdą.

Išlep. bobutės oželis kitaip ir negali vaikščioti – pasišokinėdamas, žilą vilną pavizgindamas, užkulniais patrepsėdamas dzig dzig (mandrų kazoką: cak cak cak).

Sekama eilutė *man buvo čimpuotas*: bobutė oželį *glamonėja*. Charakteringa čia žodis *man*:

Motyna vaikui įkalbėti: „tai man gerutis", mergelė ilgis: „man buvo bernužis, baltas dobilėlis", berniokas: „man lineliai mėlinžiedžiai", piemenukas: „Ralio, mano karvytė, ralio, – man karvytė juoda ir pienelio duoda..." (Man = mano.)

Oželiui nepasakysi: *gerutis, dobilėlis* – padauža, valkata, vagis – obelę, rūtas – kitokia bėda. Ir vis tiek mielas – bobutės vienintelė paguoda senatvėj! Iš čia ir „man buvo čimpuotas". Kaip Dostojevskio herojus – „Katia milaja, cyplionoček" – ir malonus papeikimas, ir rūpestinga meilė!

„Man buvo čimpuotas", – pamylavo bobutė oželį, paglostė – ir jis vėl šoka – toks mielas – čimpipa družna! Ne veltui strofa baigias stipriu kirčiu.

2) Turėjo bobutė žilą oželį,
Vipsùm, daldùm, žilą oželį.
Įšoko oželis į rūtų daržą –
Vipsùm, daldùm – į rūtų daržą.

Čia oželis – jau tikras latras: įšoko į daržėlį – bobutės rūteles – koją pamušė – į girią – du vilku pagirėje. Nėr mielų santykių, kaip pirmoj. Ten meiliau šokinėjo: dzig dzig, o čia *vipsùm, daldùm* – sunkus kaip jaučias, vilnos kratos (vips, vipsu laputaitė), kanopos tarška – daldum – daldu daldu.

3) Oželis – likimo persekiojamas nenusisekėlis: į smuklę, – šnapso (tarnybinę), – nor pyrago, – bizūnu, – pečių – pridegė, darželin – šonus išvanojo...

Čia – ne toks mielas, kaip I, ir ne latras, kaip II, – smulkus avantiūristas, reikalingas kitų priemonių.

Tu oželi, ùkum pùkum,
žilbarzdėli, ùkum pùkum
Kur tu buvai, " "
karčemėlėj, " "

I – ožiuks efemeriškas, kaip freilina, daro tik dzig dzig (I skilimas).

II – smarkus, trenkiamas šuolis – jambas (vipsùm).

III – daugiau mekena, žingsniai nelaimingi – eina trochajiniu sprindžiu ùkum, pùkum.

3 dainos, trejopos strofos, trejopi „beprasmiai žodžiai" – vaizdagarsiai, nustoję būt jausmažodžiais, 3 ožio charakteriai – psichologiniai niuansai.

PALYGINIMAI

Daugiausia gamtos temos ir formos – gerai išrutulota van der Meuleno „Gamtos prilyginimai lietuvių dainose". M. Biržiškos vertimų 1919 m. Vilniuj – neliesiu. Tik man – ypatingu atžvilgiu – forma – reikalinga suprast svarb. dalykui – simbolizmui.

PARALELIZMAS – visų tautų poezijoj – svarbu: išmintis, pasaulėžiūra, grožio ir gėrio – tautos idealai ir itin santykiai su gamta.

Veselov. teorija

Mes nenoromis perkeliame į gamtą mūsų pačių gyvenimo pajautimą, pasireiškiantį judėjimu, jėgos reiškimu, kurių linkmę nukreipia valia; tuose reiškiniuose ar objektuose, kuriuose pastebima judėjimas, kadaisia buvo numatomi energijos, valios, gyvenimo požymiai. Šią pasaulėžiūrą mes vadiname animistine; perkeliant mintį į poetinį stilių, ir ne tik į jį vieną, tiksliau bus kalbėti apie paralelizmą.

Reikalas liečia ne žmogaus gyvenimo ir gamtos reiškinių sutapatinimą (otoždestv.), ir ne palyginimą, numatantį nusimanymą, kad lyginamieji daiktai yra skirtingi, bet priešpastatymą (sopostavlenije), einant veiksmo – judėjimo požymiu: medis linksta – mergelė kloniojas.

Veiksmo judėjimo sąvoka glūdi mūsų žodžio apsprendimo pamate: vienos ir tos pačios šaknys atitinka, pavyzdž., įtempto judėjimo – ieties, garso, šviesos įsiveržimo idėjai.

Baltruš.: suvokiant žodžių veiksminius kerus lengviausia išmokt svetimų kalbų – Suravardi 3 m. – Dost. – cor, corbeille, корзина, скорбь, korys, korpus etc.

Poetiniam stiliuj: paralelizmas remias subjekto ir objekto priešpastatymu einant veiksmo, judėjimo kategorija, kaip valios gyvenimo požymiu.

Tolimesnis rutulojimos: susidėjo iš eilės perkėlimų, prisiplakusių prie pagrindinio požymio, veiksmo, – taip pirmas žingsnis sukurti metaforai.

Tokių apsprendimų, kuriuose atsispindi naivusai sinkretinis gamtos supratimas, pagrinde glūdi perkėlimas požymio, charakteringo vienam reiškiniui, į kitą. Tai bus jau kalbos metaforos. – Sekamas paral.

laipsnis – perėjimas į *sulyginimą*: kai objekto, pašaukusio jo veiksmą, ir subjekto analogija ėmė pasireikšti ypač reljefiškai, arba net keletas jų įsigyvendavo, iš kurios priežasties kildavo visa eilė perkėlimų, paralelizmas ėmė krypti į palyginimą, jeigu ne [į] tapatybės idėją.

Tolimesnis žingsnis.

Juo daugiau žmogus pažino save, juo labiau ryškėjo siena tarp jo ir aplinkinės gamtos, juo daugiau tapatybės idėja užleido vietą skirtingumo idėjai. Seno-

binis sinkretizmas nuo žinojimo skaidomų žygių: *sulyginimas*: „žaibas – paukštis" virto *palyginimu*: „žaibas kaip paukštis".

Vadinas,

palyginimo, tapatybės – personifikacijos, metaforos pagrindų tenka ieškoti paralelizmo formoj, kurios esmės glūdi subjekto–objekto priešpastatyme einant veiksmo kategorija. Šios formulės (palyg. – personif. – metafor.) – kaip rodo *lyginam. etnol.* ir *istorinė poetika*, yra *liaudies stiliaus* išsivystymo tam tikri chronologiniai momentai, stilistikoje seką vienas po kito.

Paralel. dainose plačiausia išrutulotas. Mūsų dainose dabar atsispindi visa *kūrybos* vidaus *istorija* – nuo primityvo – iki sudėt. formos – iš čia – dydis svarbu mūsų dainų!

DVEJANARIS PARAL. Formulė – bendra visai žmonijai: 1) gamtos paveiksl. – 1 narys, 2) žmogaus gyven. – antras, 3) abu surišama vidaus ryšiais – veiksmo analogija – bendruose požymiuose. Pavyzdžiui:

„*Užteka* saulelė pro debesėlį,
Atjoja bernelis pro beržynėlį".
„Ir *nuskynė* rožytes dar nepražydusias,
Ir *nukėlė* vainikėlį dar nedaug dėvėtą".
„Ir *sukligo* antelė ant marių,
Ir *pravirko* dukrelė nevalioj.
„*Gied* volungėlė liepos pašakėlėj,
Verkia dukrelė rūtelių darželу".
„*Siūbuoj* jūrės, *siūbuoj* marės,
Siūbuoj mano motušėlė užu vandenėlio".

Visur: priešpastatoma du motyvu; vienas jau yra sąlyga, kad būtų kitas, vienas išaiškina kitą, tačiau persvara – kur žmogaus gyvenimas.

Tarytum vienos muzikal. temos besipinančios variacijos, abipusiai sugestingos. Visur formulos konstrukcija remias veiksmo analogija, – net pačius veikėjus jų charakterizuoja abiejuose nariuose – veiksmas apeliuoja į analoginius: pergyvenimus, valios pasireiškimus.

Paralelizmas – kaitaliojimams pasiduoda: ne visuomet toks švarus, – visokios įtakos – smūgiai, pavyzdž.:

Aušta aušrelė pro rūpestėlį –
Teka aušrelė pro ašarėles, / bis
Krinta raselė ant kepurėlės.

Pirmas narys išplėsta – iš antro: menki pėdsakai – nes kepurėlė berną primena: čia perėjimas į simbolikos stilių – apie tai kita kalba vėliau.

Vėjo pučiama – balta raudona,
Žmonelių kalbama – dar raudonesnė.

Dingo 1 narys, – gamta, – jos vieta – taip pat žmogaus gyvenimas; paralelė – daugiau ritminė, techniška.

Arba:

Trake berželis stovėjo – beržo lapai mirgėjo, / bis
Bernelis žirge sėdėjo, / bis su mergužėle kalbėjo.

Čia išplėsta abi dalys – perėjimas į kitą sudėtingą formulę – *neigiamą* paral.: kitas variantas.

Trake berželis stovėjo – berželio lapai mirgėjo,
Tai ne berželis stovėjo – ne berželio lapai mirgėjo –
Tik bernužėlis stovėjo – su mergužėle kalbėjo...

Bet apie neigiamą – skyrium.

Psichologinis-veiksminis paralelizmas rutulojas ne tiktai muzikinio ar ritmiško paral. kryptimi – eina į palyginimą:

Troško žuvelės be vandenėlio
Kaip aš be motynėlės.

Arba:

Pamet bijūns vieną lapą – visas jis nuliūdęs,
Taip bernytis jaunų dienų visas nuliūdėjo.

Čia iš vieno nario dingo savistovus veiksmas (I) – jis savaime suprantamas – jį atstoja lyginamoji jungė – „kaip – taip".

Kitur vėl: kita kryptimi

Pas mamužytę – ryli raituži –
Pas anytužę – ui ui dienužės,
Pas mamužytę – muileliu prausiaus,
Pas anytužę – į ašarėles...
Pas mamužytę – baltai raudona.
Pas anytužę – baltai geltona.

Ir į pirmą paralelizmo narį – žmogaus gyvenimas – visa daina – paralelė tiksli išlaikyta. Čia nebėr jau veiksmo kategorijos – analogijos, – remias priešingumu. *Tai evoliucijos vaisius*.

DAUGELNARIS

Obelikė žyd baltai, o bijūnas – raudonai,
Žyd ir mano mergužytės skaistieji veidačiai.

Arba:

Krint medžių lapai, krint obuolėliai,
Krint graudžios ašarėlės.

Arba:

Akmuo be kraujo, vanduo be sparnų, papartis be žiedelių, –
Taip ir aš jaunas, jauns bernužėlis neturiu galvelės.

Schema

Daugelnaris – iš dvinario: kai vienpusiškai sukaupiama paralelės, gautos ne iš vieno objekto, bet iš daugelio panašių. Tai epinės poezijos garbė ir pažiba, lyrikai – sunku:

Ne svivaisia trava s bylinkoj,
Ne lastisia golubj s golubkoj,
Ne svykaisia molodec s devicej.

Tai – epas. Daina – lyrika – nemėgsta sukaupt epitetų pagrečiui – ir daugelnario paralelizmo – ir tat kitos jo formos:

FORMALIŠKAS. 1) Ne veiksmo kategorija – atsitiktiniais pereinamais elementais, pav.:

Saldus gardus alutėlis, nors ir bėralėlių,
Graži mūsų giminėlė, kad ir našlaitėlių.

Nėr veiksmo, remias kokybiniais požymiais, žodžių skambesiu.

Arba:

Kukuoj gegelė, gied volungėlė,
Verk mano seselė svečioj šalelėj.

1 dalis – išsišakojus – netiksliai: kukuot = verkti, giedoti, raudoti; kukuoti – giedoti – verkti – iškrikimo požymis, vėlyvas, kur dainininkas nebejaučia, ką dainuoja.

Arba

Ei rumai, rumai, rūtų žaliumai –
Kas mano mergytės – do malonumas = remias pripuolamu skambesiu – „umai".

Arba:

Per aukštus kalnus – saulelė tekėjo:
Pakalnėj mergelė – linelius rovė...

Vėlyvas: remias vietų priešingumu ir t.t., ir t.t.

Esmė

NEIGIAMASAI. Mintis tarytum kovoja su išorinio pasaulio įspūdžių analogija. Ji tarytum išsižada palyginimo ir visą dėmesį sukaupia ties antruoju nariu.

Schema. Statoma dvejanarė ar daugelnarė formula, bet vienas ar vieni jų nuneigiama, – duodama tuo progos dėmesiui sustoti ties tuo, kuris liko nenuneigtas. Formula prasideda neigimu ar teigimu, kuris dažnai įvedamas klausimo ženklu (*interogatyvinis* paraleliz). Neigiamą paralelizmą pažįsta beveik visos kultūringos tautos, tik vienas (liet., rus.) išrutulojus, karaim. – vokieč. – mažiau.

Tipai

1) Pirmas narys neigiama:

Ne balandžio balsas, girios paukštužėlio,
Rūpinos mamužė už jauną sūnelį.

Neatverks varpai nei vargonėliai,
Neatverks sena močiutė,
Tik mane atverks juoda žemelė,
Kur būsiu be vargelių.

2) 1 narys teigiamas, prieš „pastatysiant šalia antro", – neigiama:

Oi sklydur pludur du gaigaluku
Malūno ežerėly.
Ne tuodu buvo du gaigaluku,
Tik du baltu brolyčiu.

3) Pirmoji dalis duodama klausimo forma – paskui negacija – ir priešpastatymas.

Ar šiaurys pūtė, ar upė aptvino?
Ar perkūnas griovė? Ar žaibas mušė?

Nei šiaurys pūtė, nei upė aptvino –
Perkūns nei griaudams su žaibais mušė –

Barzdoti vyrai, vyrai iš marių
Prie krašto lipant, į daržą kopiant.

4) Kartais formulos (2–3) susilieja: klausimas – teigiamas atsakymas – neigimas – ir priešpastatymas:

Kur kukuoj gegelės ir lakštingalėlės?
Motynėlės svirno sode obuolių sodely.

Ne gegužės balsas, ne lakštingalėlės,
O tai mūsų sesytėlė tolumon leistoji.

Tolim. sritis dar sudėting. (Čia rankraštis nutrūksta.)

p. 682
„Kauno naujienos" – romaną parašė 9 autoriai – Sruoga turi galvoje tęstinį eksperimentinį devynių autorių (o iš tiesų – anoniminį) romaną „Pono Silvestro Šaltakaltūnio žygiai: jo visų darbų, įvairių rūpesčių, retų džiaugsmų tikras ir nuodugnas aprašymas", nebaigtą spausdinti tik du mėnesius ėjusiame (1925 m. lapkričio – 1926 m. sausio mėn.), Alberto Dilio leistame, Kazio Binkio ir F. Kiršos redaguotame dienraštyje „Kauno naujienos" (1926, sausio 6–8, nr. 1–3; sausio 16, 19, 20, nr. 9–11; sausio 22, 23, 26, nr. 13–15).

p. 684
anot Briusovo, „и сквозь пальцы мудрость мира исчезает, как вода" (rus.) – „ir pro pirštus pasaulio išmintis nuteka (dingsta) kaip vanduo" (pažod. vert.). Valerijus Briusovas (1873–1924) – žymiausias rusų poetas simbolistas, artimai bendravęs su Jurgiu Baltrušaičiu. Lankėsi Lietuvoje, parašė apie Lietuvą eilėraščių. Jo poezijos yra išvertęs Sruoga (žr. R 5^1, p. 73–80).

STRAIPSNIAI

EPIKŪRO PRATEGĖ. 1) I publikacija*: Sekmoji diena, 1921, kovo 1, nr. 1, parašas *Padegėlis Kasmatė.*

p. 185

...*Epikūro prategė ar Epikūro atokartos darželis* – senųjų raštų žodžiui „prategė", turinčiam nemažai reikšmių (tarpas, protarpis, properša, prošvaistė; laukymė; tuščia išplikusi vieta, žr. DLKŽ), Sruoga šiam žodžiui yra suteikęs metaforinę prasmę, kuri nėra visai aiški. Gal properša, o galbūt – pratęsimas, pakartojimas = atokarta.

beasmeninis tikslas kalbamojo dalyko dėstymas – čia tikslas = tikslus.

p.187

krupulingų judėjimų – „krupulingas" (neramus, skubrus, kraupus) vienas iš mėgstamiausių Sruogos poetizmų.

p. 189

...*veiksmą, lydimą kalboms rūšies garsais* – tikriausiai korektūros klaida, gal turėtų būti *kalbos.*

p. 190

dainos sąmojingumo – korektūros klaida, turėtų būti: sąmoningumo, juo labiau kad kitame sakinyje rašoma: „šaltais sąmoningumo reikalavimais".

... *marėta vidaus žmogaus didybė* – mari... didybė.

... *dainoje aukščiau už viską turi būti muzika (Verlenas)* – žr. P. Verlaine'o eilėraštį „Poezijos menas" (*Art poétique*), kuriame išsakytas poeto credo „Muzika – svarbiau už viską" (*De la musique avant toute chose...*).

Vėlesnė publikacija. SVU, p. 104–108.

IŠ JURGELIONIES RAŠTŲ: MĮSLIŲ KNYGA. 1) I publikacija*: Naujienos, 1923, sausio 11, 12, nr. 9, 10, parašas *Padegėlis Kasmatė.*

Kleopas Jurgelionis (1886–1963) – poetas, kritikas, vertėjas. Laikomas vienu iš pomaironinės poezijos reformos iniciatorių. Pasirašinėjo Kalėdų Kaukės slapyvardžiu. 1908 m. išvyko į JAV. Čikagoje išleido studiją „Panemunėlio tarmės fonetika" (1911) ir tautosakos rinkinį „Mįslių knyga" (1913). Sruoga yra recenzavęs ir jo poezijos knygą „Glūdi liūdi" ir kt. (žr. R 6, p. 355–368).

p. 191

vertenybes – vertybes.

p. 192

vidaus prietirą – vidaus patirtį

Augustas Sauer (1855–1926) – literatūros istorikas. Graco ir Prahos universitetų profesorius. Daugiausia tyrinėjo XVIII–XIX a. literatūrą. Parengė istorinį kritinį F. Grillparzerio raštų (42 t., 1909–1948) leidimą. Įsteigė periodinį leidinį „Euphorion". Minėtinas jo veikalas „Goethe ir Austrija", 2 t., 1902–1904.

Joseph Nadler (1884–1963) – austrų literatūros istorikas. Fribūro, Karaliaučiaus, Vienos universitetų profesorius. Yra lankęsis Lietuvoje, skaitęs Kauno universitete literatūros paskaitų. Išgarsėjo originalia literatūros istorija (*Literaturgeschichte der deutschen Stämme und Landschaften,* 1912), parašyta įtaigiu impresionistiniu stiliumi. Joje atsisakyta aprašomojo metodo (būdingo W. Schtereriui), daugiau vietos skirta ne rašytojų biografijoms, o kūrybos analizei. Įdomiausia yra tai, jog J. Nadleris itin pabrėžė rašytojo ryšį su gimtosios vietos gamta, kraštovaizdžiu, lemiančiu jo pasaulėjautą, kūrybos pobūdį. Taigi čia sureikšmintas biologinio ir geografinio veiksnių poveikis menui.

p. 193

Kuršaitis, Brückner, Bezzenberger – žr. DPE paaišk., p. 676, 679, 680.

Friedrichas Karlas Brugmannas (Brugmann; 1849–1919) – vokiečių kalbininkas, vienas iš jaunagramatikių mokyklos pradininkų. Freiburgo, Leipcigo universitetų profesorius. Mokydamasis lietuvių kalbos, lankėsi Rytų Prūsijoje ir Lietuvoje. Su A. Leskienu išleido rinkinį „Lietuvių liaudies dainos ir pasakos" (1882), į kurį sudėta Garliavos apylinkėse surinkta tautosaka.

Oscaras Wiedemannas (Wiedemann; 1860–1917) – vokiečių kalbininkas, lyginamosios kalbotyros specialistas. A. Leskieno ir K. Brugmanno mokinys. Studijavo Leipcige ir Berlyne. Dėstė Tartu universitete. Svarbiausias darbas – „Lietuvių kalbos vadovėlis (1897).

Reinholdas Trautmannas (Trautmann; 1883–1951) – vokiečių slavistas. A. Bezzenbergerio studentas Karaliaučiaus universitete. Vėliau Getingeno, Prahos, Karaliaučiaus universitetų profesorius. Svarbiausi darbai: „Senovės prūsų kalbos paminklai" (1910), „Baltų–slavų kalbų žodynas" (1948), „Elbės ir Baltijos slavų vietovardžiai (2 t., 1948–1956) ir kt.

p. 196

balsimas – balzamas.

EROTINĖ LIETUVIŲ DAINŲ SIMBOLIKA IR JOS KILMĖ. 1) I publikacija*: Naujienos (Čikaga), 1924, vasario 20–22, 26–29, kovo 1, 13, 14, 18–20, nr. 43–45, 48–52, 62, 63, 66–68, parašas *Padegėlis Kasmatė.*

p. 198

J. Šimtakojis – Juozo Čapliko (1876–1961), kunigo, tautosakos rinkėjo ir skelbėjo, slapyvardis.

p. 200

driuksliugai – nežinia, ar tai Sruogos pasidarytas, ar kur nors girdėtas gyvosios kalbos žodis; jo reikšmė ir etimologija maždaug aiški: šliužai, varliagyviai (driūksoti, driuksėti+liūgas).

p. 201

scholastikos papjautam Jakštui – Adomas Jakštas (tikr. Aleksandras Dambrauskas; 1860–1938), poetas, kritikas, publicistas. Normatyvinės kritikos pradininkas ir kūrėjas. Jo kritikos knygos: „Mūsų naujoji literatūra: 1904–1923" (2 t., 1923–1924), „Mūsų naujoji prozos literatūra" (1923), „Meno kūrybos problemos" (1931). Vienas pagrindinių jo teiginių: menas turi remtis „proto šviesa", o ne „kūrybiniu instinktu". Polemizavo su B. Sruoga, V. Mykolaičiu-Putinu.

Platonas savo gražiame dialoge „Phaedrus"... – pasak Platono tyrinėtojų, yra išlikę 27 jo dialogai; kiekvienas jų gvildena kokią nors temą (pažinimas, etika, teisingumas, auklėjimas ir kt.). Sruogos minimo dialogo „Faidras" tema – meilė.

p. 204

nužlėbti režį – nuvokti ribą.

p. 207

jungė – jungtis.

p. 212

Jevgenijus (Eugenijus) Aničkovas (Aničkov; 1866–1937) – rusų literatūros istorikas ir kritikas. Tyrinėjo folklorą. Išleido knygą „Pavasario apeiginė daina" (1914). Plačiau žr. DPE paaišk., p. 677.

Nesselmannas – žr. DPE paaišk., p. 676.

Chr. Bartschas – žr. DPE paaišk., p. 672

Jagičas – žr. DPE paaišk., p. 674.

M. BIRŽIŠKA IR MŪSŲ DAINOS. 1) I publikacija*: Baras, 1925, kn. 4, p. 61–67, parašas *Balys Sruoga*.

Mykolas Biržiška (1882–1962) – vienas žymiausių lietuvių literatūros istorikų. Tyrinėjo ir tautosaką. Folkloriniais darbais („Lietuvių dainų literatūros istorija", „Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos", „Dainos keliais" ir kt.), pasak Sruogos, sukūrė „lietuvių dainologiją".

p. 231

Šleicheris – Augustas Schleicheris (Schleicher; 1821–1868), vokiečių kalbininkas indoeuropeistas, lituanistas. Rinko lietuvių tautosaką. Sudarė dainų, mįslių, priežodžių, patarlių, pasakų (daugiausia savo paties surinktų) rinkinį „Litauisches Lesebuch und Glosser" (1857).

Neselmanas, Bartšas – žr. DPE paaišk., p. 672, 676.

Kolbergo studijėlę – žr. DPE paaišk., p. 680.

Gabrys – literatūros istoriko, publicisto, leidėjo Juozo Paršaičio (1880–1951) slapyvardis.

Kragas – literatūros kritiko Petro Gerulio (1889–1966) slapyvardis. Yra išleidęs tautosakos studijėlę „Rūtelė mūsų dainose (1912).

Tecneris – Francas Oskaras Tetzneris (Tetzner; 1863–1919), vokiečių etnografas. Su žmona poete išvertė į vokiečių kalbą 70 lietuvių liaudies dainų ir išleido rinkinį „Dainos" (1897).

profesoriaus lenko Brücknerio... – žr. DPE paaišk., p. 710.

p. 232

Eichendorfas – žr. DPE paaišk., p. 675.

Aleksiejus Merzliakovas (1778–1830) – rusų poetas, vertėjas, literatūros kritikas. 1805–1910 m. sukūrė liaudies dainų ciklą. Pasak V. Belinskio, jo dainos persmelktos rusų liaudžiai būdingo liūdesio ir ilgesio, nuo kurio suspaudžia širdį.

Aleksejus Kolcovas (1809–1842) – rusų poetas. Jo poezija pasižymi sentimentaliu romantizmu, lyrizmu. Daugelis jo eilėraščių tautosakos motyvais virto rusų liaudies dainomis.

p. 234

Sprunghaftigeit (vok.) – Herderio terminas: šuoliškumas (žr. DPE).

Bezzenbergeris – žr. DPE paaišk., p. 676.

Herabsunken (vok.) – žemyn nukritęs, nusmegęs

p. 235

Turčiniškis – Justino Zubricko (1868–1925) slapyvardis. Periodiniuose leidiniuose, kalendoriuose poetas yra paskelbęs patriotinės tematikos, proginių kūrinių.

DAINŲ DIENA IR PARODA. I publikacija: Klaipėdos žinios, 1924, rugpjūčio 23, nr. 168, parašas *Ramojus*.

Straipsnis skirtas pirmajai visos Lietuvos Dainų dienai. Šventė įvyko 1924 m. rugpjūčio 23–25 d. Kaune III Žemės ūkio parodos metu. Dalyvavo 80 chorų, t.y. apie 3000 dainininkų ir maždaug 50 000 klausytojų.

p. 238
Wembley – Londono priemiestis, kuriame yra garsusis stadionas, pramogų centras ir kt.

p. 239
prancūzų žonglieriai, vokiečių špilmonai – plačiau žr. šio tomo p. 346.

p. 240
Heinrichas Morfas – žr. DPE paaišk., p. 672.
Leskienas – žr. DPE paaišk., p. 672.

p. 241
Chr. Bartschas – žr. DPE paaišk., p. 672.
biblėjinis Balandis – Šventoji Dvasia.

DAINAVOS KRAŠTO LIAUDIES DAINOS. I publikacija: Tauta ir žodis, kn. 3, 1925, p. 513–562; II publikacija*: DPE, Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, Kaunas, 1927, p. 123–172.

Kaip teigia A. Samulionis, šioje recenzijoje studijoje „plati V. Krėvės surinktų liaudies dainų analizė paremta tais pačiais disertacijos principais (ne veltui šis darbas pakartotinai buvo išspausdintas greta disertacijos knygoje „Dainų poetikos etiudai", K., 1927); kaip naujos problemos čia iškyla nebent dzūkų dainų savitumas ir epo pradmenys dainose apie Šarūną" (A. Samulionis. Balys Sruoga, 1986, p. 236–237).

p. 244
Aukusti Robert Niemi (1869–1931) – suomių tautosakininkas, 1901–1912 m. rinkęs liaudies dainas Šiaurės Lietuvoje (Biržų, Vabalninko, Kupiškio ir kt. apylinkėse). Su kunigu poetu ir tautosakininku Adolfu Sabaliausku (slp. Žalia Rūta; 1873–1950) parengė rink. „Dainos ir giesmės šiaurrytinėje Lietuvoje", kurį 1912 m. išleido Suomių mokslo akademija. Parašė pirmąją lietuvių liaudies dainų rinkimo ir tyrimo istoriją (liet. 1932), darbų apie suomių ir lietuvių liaudies dainų ryšius.

p. 245
ir Aleksandras Veselovskis, ir Otto Böckelis – žr. DPE paaišk., p. 673, 675.

p. 248
gubernė – gubernija
Reinder van der Meulen – žr. DPE paaišk., p. 678.
pars pro toto (lot.) – dalis vietoj visumos.
Karl Vossler – žr. DPE paaišk., p. 672.

p. 300
yra padavinių – turbūt korektūros klaida, gal turėtų būti: padavimų.

BYLINŲ AIŠKINIMO TEORIJŲ APŽVALGA. I publikacija*: Lietuvos Universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Raštai, Kaunas, 1927, kn. 2, p. 17–67. Tai vienas reikšmingiausių Sruogos rusų tautosakos tyrinėjimo studijų – jo habilitacinis darbas.

p. 310
Kirša Danilovas (Danilov) – XVIII a. skomorochas, klajojantis aktorius improvizatorius, užrašęs savo repertuarą (po 1742 m. Urale). Jis yra dainuojamosios rusų tautosakos (bylinų, istorinių, lyrinių dainų, religinių, dvasinių eilių) pirmojo rinkinio sudarytojas. Rinkinys išleistas 1804, 1818, 1958 m.

Jelpidiforas Barsovas (Barsov; 1836–1917) – rusų tautosakininkas, rusų senosios raštijos tyrinėtojas. Iš gausių jo mokslinių darbų minėtinos „Šiaurės krašto raudos" (3 d.) ir nebaigta monografija „,Sakmė apie Igorio žygį' kaip Kijevo Rusios grožinis paminklas" (1887–1889, 3 t.).

Kurganovo gramatikoj... – Nikolajus Kurganovas (Kurganov; 1726–1796), Jūrų akademijoje dėstęs fiziką ir astronomiją. Be daugelio vadovėlių, parašęs „Universaliąją rusų gramatiką", kuri iki pat XIX a. antros pusės buvo tarsi enciklopedija rusų provincijos ar šiaip vidutinio išsilavinimo rusų žmonėms.

p. 311
Michailas Čiulkovas (Čulkov; 1744–1792) – rusų rašytojas. Rašė literatūrines pasakas, buitines apysakas (rink. „Šaipūnas", 5 d., 1766–1789). Išleido rusų „Įvairių dainų rinktinę" (4 d., 1770–1774), parengė rusų burtų žodyną.

Pavelas Popovas (1890–?) – ukrainiečių literatūrologas, tautosakininkas, menotyrininkas. Kijevo universiteto profesorius. Išleista per 300 jo mokslo darbų, skirtų tautosakos istorijai ir teorijai, XII–XIX a. ukrainiečių literatūrai, rusų–ukrainiečių literatūrų ir tautosakos ryšiams ir kt.

Akademikas Šefferis – kadangi Sruoga šią pavardę pamini tik vieną kartą, transkribuotą, be inicialo, tad galima tik atsargiai spėti, kad jis turėjo galvoje Albrechtą Schaefferį (Schaeffer, 1885–1939), Lenkijoje gimusį, Miunchene studijavusį vokiečių filosofą, rašytoją, mitologą. Jis parašė filosofinį religinį veikalą „Žmonijos sukūrimo istorija" (išlikęs tik t. 4 – „Mitas"), kuriame pasaulis laikomas dvasios (o jos reiškėjai esą ir menininkai) kūrinys. Rašė jis ir poemas antikos bei viduramžių legendų motyvais.

Konstantinas Kalaidovičius (Kalaidovič; 1792–1832) – rusų archeografas, istorikas. Buvo grafo N. Rumiancevo būrelio (pirmojo rusų archeografijos centro) narys. 1817–1818 m. dalyvavo archeografinėje ekspedicijoje, suradusioje istorijos mokslui labai svarbius paminklus (Kirilo Turovskio kūrinius ir kt.). Buvo rimtas mokslininkas, senosios rusų raštijos tyrinėtojas ir leidėjas.

Clemens Brentano (1778–1842) – vokiečių poetas romantikas. B. von Arnimo brolis. Jo lyrikai būdinga tautosakinė poetika, muzikalumas (baladė „Lorėlija" ir kt.). Yra sukūręs novelių tautosakiniais motyvais. Su A. von Arnimu parengė vokiečių liaudies dainų ir senosios poezijos rink. „Stebuklingas berniuko ragas" (3 t., 1806–1808). Parašė dramų, religinių veikalų.

Achimas fon Arnimas (Arnim von; 1781–1831) – vokiečių rašytojas, kaip ir C. Brentano, vienas pagrindinių Heilderbergo romantikų būrelio atstovų. Prisidėjo prie romantizmo estetikos formavimosi. Laikomas vokiečių istorinio romano pradininku.

Broliai Grimmai – Jakobas Grimmas (Grimm; 1785–1863) ir Wilhelmas Grimmas (Grimm; 1786–1859), vokiečių kalbininkai ir tautosakininkai, artimi Heidelbergo romantikams. Pasaulinę šlovę pelnė brolių Grimmų išleistas liaudies pasakų rinkinys „Vaikų ir namų pasakos" (3 t., 1812–1822).

p. 312

Ivanas Sacharovas (Sacharov; 1807–1863) – rusų etnografas, tautosakininkas, archeologas ir paleografas. Rinko ir tyrinėjo tautosaką. Skelbdamas tekstus, neretai juos savaip redaguodavo, perdirbdavo. Svarbesni rinkiniai: „Rusų liaudies dainos" (5 t., 1838–1839), „Rusų liaudies pasakos" (1841), „Rusų senieji paminklai" (3 t., 1842) ir kt.

Ivanas Sniegiriovas (Sniegiriov; 1793–1868) – rusų tautosakininkas, archeologas, senienų rinkėjas. Maskvos universiteto profesorius. Svarbesnieji jo tautosakos tyrinėjimo darbai: „Samprotavimai apie rusų patarles ir priežodžius" (4 t., 1831–1834), „Rusų liaudies šventės ir prietaringi papročiai" (1837, 1838, 1839). Parašė daug straipsnių apie rusų senovę ir jos paminklus.

Vladimiras Dalis (Dalj; 1801–1872) – rusų rašytojas, kalbininkas, etnografas. Rinko tautosaką ir kalbinę medžiagą. Be žinomo keturtomio žodyno, išleido literatūriškai apdorotų rusų liaudies pasakų ir smulkiosios tautosakos (patarlių) rinkinių.

Aleksandras Afanasjevas – žr. DPE paaišk., p. 678.

Piotras Kirejevskis (Kirejevskij; 1808–1856) – rusų tautosakininkas, archeografas, publicistas. Garsaus rusų filosofo ir literatūros kritiko Ivano Kirejevskio (1806–1856) brolis. Slavofilas. Nuo 1830 m. rinko rusų liaudies dainas, bylinas. Jis sudarė didžiulį tautosakos rinkinį, į kurį įėjo ir A. Puškino, N. Jazykovo, V. Dalio, N. Gogolio, A. Kolcovo užrašytų tekstų.

Piotras Bezsonovas (Bezsonov; 1828–1898) – rusų filologas, leidėjas. Studijavo senąsias kalbas, sanskritą Maskvos universitete. 1857 m. buvo paskirtas Maskvos sinodo spaustuvės vyr. patarėju. 1864–1867 m. – Vilniaus muziejaus ir viešosios bibliotekos vedėjas, klasikinės gimnazijos ir archeografinės komisijos pirmininkas. Vėliau Charkovo universiteto slavistikos profesorius. Bet reikšmingiausias yra jo leidybinis darbas. Tarp daugelio kitų knygų jis išleido Sruogos

minimų tautosakininkų P. Kirejevskio ir P. Rybnikovo surinktas dainas. Leidžiamus tekstus savitai komentuodavo, leisdamasis į drąsius mitologinius, fonetinius, istorinius gretinimus.

Pavelas Jakuškinas (Jakuškin; 1822–1872) – rusų rašytojas, tautosakininkas. Klajodamas po Rusiją, rinko liaudies kūrybą, dainas, kurios (2 t.) buvo išleistos 1860 m. Išgarsėjo apybraižomis-kelionių laiškais ir realistiniais apsakymais, kuriuose be jokios meninės išmonės pasakojo apie varganą tuometinio rusų baudžiavinio kaimo gyvenimą, buitį.

Pavelas Šeinas (Šein; 1826–1900) – rusų etnografas ir tautosakininkas. Pagrindiniai darbai: „Rusų liaudies bylinos" (1859), „Baltarusių liaudies dainos" (1874), „Apie liaudies kūrybos paminklų leidimą" (1886), „Rusija savo dainose, apeigose, papročiuose, burtuose, pasakose, legendose ir pan." (1898–1900).

Pavelas Rybnikovas (Rybnikov; 1831–1885) – rusų folkloristas, etnografas, baigęs Maskvos universitetą. Užrašinėjo bylinas, istorines dainas, balades. „Dainos, surinktos P. Rybnikovo" (t. 4, 1861–1867), vienas reikšmingiausių ir autentiškiausių rusų tautosakos rinkinių, tapęs pagrindu rimtam moksliniam tyrimo darbui.

Aleksandras Gilferdingas (Gilferding; 1831–1872) – rusų istorikas, tautosakininkas. Slavofilas. Rinko ir tyrinėjo bylinas. Ieškojo lietuvių ir slavų kalbų giminingumo sanskritui. Parašė straipsnių apie lietuvių kalbą, Lietuvos istoriją. Skatino steigti Rusijos universitetuose lietuvių kalbos katedras.

p. 313

Aleksejus Markovas (Markov; 1817–1917) – rusų tautosakininkas. Istorinės-sociologinės tautosakos mokslo krypties šalininkas. Išleido savo surinktas „Baltosios jūros krašto bylinas" (1901). Parašė studijų apie tautosaką, tarp jų ir apie V. Millerio darbus.

Aleksandras Grigorjevas (Grigorjev; 1874–1940) – rusų tautosakininkas, senosios rusų literatūros istorikas. Studijavo Maskvos universitete. V. Millerio mokinys. Varšuvos ir Tomsko universitetų profesorius. Baltosios jūros regione surinko per 400 bylinų, istorinių dainų, dvasinių eilėraščių ir baladžių. Jo „Archangelsko bylinų" (3 t., I–1904, II–1939, III–1910) rinkinys laikomas pavyzdiniu: be rodyklių, dialektologinių straipsnių, komentarų, čia yra ir geografinis bylinų sklaidos žemėlapis. Jis parašė darbų apie bylinas, rusų liaudies ir literatūrinę kalbą. Daugelis jo veikalų neišleisti.

Nikolajus Ončukovas (Ončukov; 1872–1942) – rusų tautosakininkas. Svarbiausi jo sudaryti tautosakos rinkiniai: „Pečioros bylinos" (1904), „Šiaurės pasakos" (1909), rinktos su akad. A. Šachmatovu ir M. Prišvinu, „Dainos ir legendos apie dekabristus" (1935). Parašė daug straipsnių apie rusų tautosakos istoriją.

Borozdinas – žr. DPE paaišk., p. 673.

Erichas Bernekeris (Berneker; 1874–1937) – vokiečių kalbininkas. K. Brugmanno ir A. Leskieno mokinys. Prahos, Vroclavo, Miuncheno universitetų profeso-

rius. Pasak Sruogos, vienas žymiausių to meto slavistikos specialistų Europoje, tyrinėjo prūsų ir baltų kalbas. Redagavo tarptautinį slavistikos žurnalą „Archiv für slavische Philologie". Miuncheno universitete Sruoga išklausė keturis lingvistinius ir literatūrinius jo dėstytus kursus – slavų folklorą, rusų literatūros istoriją, senąją slavų gramatiką ir slavų veiksmažodį. Profesorius Sruogai pasiūlė ir disertacijos temą, vadovavo jo darbui.

„načati že sia piesnia..." (rus.) – „ši dainuotė teprasideda pagal būseną mūsų gadynės, o ne pagal Bojano sumanymą" (vertė B. Sruoga, žr. Raštai 5[1], p. 255).

p. 315

Aleksandras Veselovskis – žr. DPE paaišk., p. 675.

Ivanas Ždanovas (1846–1901) – rusų literatūrologas ir tautosakininkas. Peterburgo universiteto profesorius. Jo pagrindinis darbas „Русский былевой эпос" (1895), kuriame tyrinėjami rašytiniai, folkloriniai ir istoriniai šaltiniai. Rašė apie sakytinę liaudies poeziją ir jos ryšius su literatūra, apie senąją rusų poeziją.

Vsevolodas Milleris (Miller; 1848–1913) – rusų tautosakininkas, kalbininkas, etnografas. Maskvos universiteto profesorius, akademikas. Istorinės tautosakinės mokyklos pradininkas. Tyrinėjo bylinas, jų kilmę. Paskelbė studijas „Ekskursai į rusų liaudies epą" (1892), „Rusų tautosakos apybraižos" (3 t., 1897–1924) ir kt. Rinko lietuvių liaudies dainas. Su F. Fortunatovu tyrė Liudvinavo (Marijampolės r.) šnektą. 100 dainų ir šnektos aprašą išspausdino Maskvos universiteto mokslo darbuose.

Leonidas Maikovas (Maikov; 1839–1900) – rusų literatūrologas, etnografas, kultūrinės-istorinės folklorinės mokyklos atstovas. Svarbesnieji darbai: „Apie Vladimiro ciklo bylinas", „Didžiarusių užkeikimai" ir kt.

p. 316

Piotras Vladimirovas (Vladimirov; 1854–1902) – rusų literatūros istorikas. Kijevo universiteto profesorius. Tyrinėjo senąją literatūrą, liaudies poeziją. Tarp svarbesnių darbų: „Daktaras Pranciškus Skorina" (1888), „Pietų ir Vakarų Rusijos XI–XVII a. senųjų raštijos paminklų apžvalga" (1890) ir kt.

p. 317

Jakobas Grimmas (Grimm; 1785–1863) – Getingeno, Berlyno universitetų profesorius, Prūsijos MA narys. Su broliu Wilhelmu rinko ir skelbė vokiečių tautosaką, viduramžių poezijos tekstus. Vokiečių kalbą ir tautosaką tyrinėjo lyginamuoju istoriniu metodu, yra mitologinės mokyklos pradininkas. Parašė studiją „Vokiečių mitologija" (1835). (Dar žr. paaišk. p. 709.)

p. 318

Fiodoras Buslajevas (Buslajev; 1818–1897) – rusų filologas, menotyrininkas. Maskvos universiteto profesorius. Svarbiausi veikalai: „Apie krikščionybės

įtaką slavų kalbai" (1848), „Rusų tautosakos ir liaudies meno istorijos bruožai" (2 t., 1861), „Rusų iliustruota apokalipsė" (2 t., 1884). Tautosaką tyrinėjo remdamasis mitologinės mokyklos principais.

Aksakovas – čia turbūt turimas galvoje Konstantinas Aksakovas (Aksakov; 1817–1860), rusų istorikas, publicistas, filologas, poetas. Garsaus rašytojo Sergejaus Aksakovo (1791–1859) sūnus. Vienas iš slavofilų ideologų. Už straipsnį „Kunigaikščio Vladimiro karžygiai" (1853), sulaikytą cenzūros, buvo sekamas policijos. Jo poezijai ir dramoms būdingi antibaudžiaviniai motyvai, despotizmo kritika, pastangos suartinti inteligentą ir liaudį.

Orestas Milleris (Miller; 1833–1889) – rusų tautosakininkas, literatūrologas. Mitologinės mokyklos atstovas. Sisteminio rusų liaudies kūrybos tyrinėjimo pradininkas. Svarbesnieji jo darbai: „Ilja Muromecas ir Kijevo karžygiai", „Didžiarusių bylinos..." (1877), „Literatūros istorija" (1884).

Potebnia – žr. DPE paaišk., p. 679.

Max Friedrich Müller (1823–1900) – vokiečių ir anglų indologas, religijų istorikas. Oksfordo universiteto profesorius. Mitologijos ir religijos tyrimams naudojo kalbotyros duomenis. Tarp svarbiausių veikalų „Lyginamosios mitologijos apybraižos" (1856), „Senosios sanskrito literatūros istorija" (1859) ir kt.

Adalbertas Kuhnas (Kuhn; 1812–1881) – vokiečių kalbininkas. Miuncheno universiteto profesorius. Lyginamosios mitologijos pradininkas. Vienas svarbiausių darbų – „Mitologijos studijos" (2 t., 1886–1912).

Eduardas Schwartzas (Schwartz; 1858–1940) – vokiečių filologas, klasikas. Getingeno, Freiburgo, Strasburgo, Miuncheno universitetų profesorius. Daugiausia tyrinėjo graikų literatūrą. Svarbesni veikalai: „Tukidido istorinis veikalas", (1919), „Būdingos antikos laikų galvos" (Charakterköpfe aus der Antike, 1943), „Graikų istorikai" (1957) ir kt.

p. 319

...nomina apellativa pavirsta į nomina propria (lot.) – bendriniai vardai pavirsta tikriniais vardais (asmenvardžiais).

nomen pavirsta į numen (lot.) – vardas pavirsta į dievybę.

p. 321

dangųjų reikalų – dangiškųjų reikalų.

žemėjuose reikaluose – žemiškuose reikaluose.

p. 323

Liudvigas Uhlandas (Uhland; 1786–1862) – vokiečių rašytojas, literatūrologas. Tiūbingeno universiteto profesorius. Vienas iš vokiečių literatūros istorijos ir folkloristikos pradininkų. Tyrė germanų ir romanų tautosaką, XV–XVI a. literatūrą. Parašė meilės ir gamtos poezijos tautosakos motyvais.

p. 324

Joseph Bédier (1864–1938) – prancūzų filologas medievistas. Prancūzų akademijos akademikas. Atkūrė viduramžių „Romaną apie Tristaną ir Izoldą" (1900, liet. 1931, 1967, 2004). Tarp svarbesnių veikalų: „Epiniai padavimai" (4 t., 1908–1913), studija apie „Rolando giesmę" (1921).

p. 329

Firdusi – Abu l'Kasimas Firdousi (apie 940–1020 ar 1030), persų ir tadžikų poetas. Jo poema „Karalių knyga" (Šachname, 3 d.: 120 000 eilučių, išliko apie 100 000) – turėjo įtakos pasaulinei literatūrai.

Herodotas (tarp 490 ir 480 – apie 425 m. prieš Kr.) – graikų istorikas, istorijos mokslo pradininkas. Jo pagrindinis veikalas „Istorija" apie graikų-persų karus (500–449) laikomas pirmuoju istoriniu veikalu.

p. 332

Pierre'as Danielis Huetas (Huet; 1630–1721) – prancūzų eruditas. Avranšo vyskupas. Daugelio kalbotyros (apie semitų kalbas), filosofijos, teologijos, literatūrologijos ir kt. (geografijos, fizikos, navigacijos) veikalų autorius. Parašė lotynų kalba „Memuarus".

Johnas Colinas Dunlopas (Dunlop; 1785–1842) – škotų rašytojas, literatūros tyrinėtojas. Už veikalą „Literatūros istorija" (1814, 1888) jis pelnė garbingą vietą anglų literatūroje. F. Liebrechtas jį išvertė į vokiečių kalbą (1851) su svariais moksliniais komentarais ir papildymais. Dunlopas, be to, dar yra „Romanų literatūrtos istorijos" (1823–1828) ir „Memuarų apie Ispaniją Pilypo IV ir Karolio II valdymo laikais" (1834) autorius.

Felixas Liebrechtas (Liebrecht; 1812–1890) – vokiečių literatūrologas. Liuticho *Athénée royal* profesorius. Sakmių tyrinėtojas ir vertėjas. Išvertė Giambatistos Basiles „Pentameroną, arba Pasakų pasaką" (su Jakobo Grimmo įvadu, 1846), J. Dunlopo „Literatūros istoriją" (su komentarais ir papildymais, 1851). Parašė ir išleido studiją „Liaudies kūrybos tyrinėjimai" (1879).

... XIX šimtm. pradžioj kažkoks Makarovas skelbė – turbūt Sruoga turi galvoje Michailą Makarovą (Makarov; 1789–1847), rusų tautosakininką, rašytoją, leksikografą, žurnalistą, kuris rinko etnografinę medžiagą, liaudies kūrybos paminklus. Jis buvo keleto literatūrinių žurnalų leidėjas, redaktorius. Tyrinėjo rusų buities istoriją, tautosaką („Senieji ir naujieji dievagojimaisi ir priesaikos", „Rusų padavimai" ir kt.) Iškėlė rusų liaudies dainų sąvado – „dainų Panteono" – idėją.

p. 333

Theodoras Benfey (1809–1881) – vokiečių filologas. Getingeno universiteto profesorius. Sukūrė tautosakos mokslo siužetų skolinimosi teoriją. Paskelbė senųjų indų tekstų („Samavedos himnus" ir kt.), apsakymų rinkinį „Pančatantra" (su įvadu, 1859) ir kt.

Vladimiras Stasovas (Stasov; 1824–1906) – rusų menotyrininkas, rašęs spaudoje apie literatūrą, dailę, muziką. Svarbiausiais meno vertės kriterijais laikė realistiškumą ir liaudiškumą. Aktyviai dalyvavo kompozitorių „Galingojo sambūrio" ir kitų menininkų susivienijimų veikloje. Parašė archeologijos, istorijos, filologijos, folkloristikos veikalų.

Grigorijus Potaninas (Potanin; 1835–1920) – rusų geografas, etnografas. Ekspedicijų metu surinko daug etnografinių duomenų, įvairių kolekcijų. Tarp kitų veikalų – „Rytų motyvai viduramžių Europos epe" (1899), „Saliamono saga" (1912) ir t.t.

p. 334

Aleksandras Kirpičnikovas (Kirpičnikov; 1845–1903) – visuotinės ir rusų literatūros istorikas. Charkovo, Novorosijsko ir Maskvos universitetų profesorius (dėl pažiūrų platumo, didelės erudicijos laikytas vienu populiariausių epochos profesorių). Tyrinėjo ir Bizantijos literatūrą. Buvo mitologinės mokyklos, lyginamojo-istorinio metodo šalininkas. Vėlesniuose darbuose rėmėsi biografiniu metodu. Reikšmingiausi jo veikalai – apie viduramžių literatūrą. Jis redagavo V. Koršo pradėtą „Visuotinės literatūros istoriją" ir pats trečdalį jos parašė.

Mikola Sumcovas (Sumcov; 1854–1910) – ukrainiečių tautosakininkas, etnografas, literatūrologas. Charkovo universiteto profesorius. Svarbiausi folkloriniai darbai: „Apie vestuvių papročius, daugiausia rusų" (1881), „Duona papročiuose ir dainose" (1885), „Ukrainiečių tautosakos veikėjai" ir kt.

p. 336

Tylor ir Andrew Lang – žr. DPE paaišk., p. 672, 673.

p. 338

Ovsianiko-Kulikovskis – žr. DPE paaišk., p. 673.

p. 340

Nikolajus Daškevičius (Daškevič, 1852–1908) – rusų ir ukrainiečių literatūrologas, istorikas. Kijevo universiteto profesorius, akademikas. Kultūrinės-istorinės mokyklos ir lyginamojo-istorinio metodo literatūros moksle atstovas. Tyrinėjo ir Vakarų Europos literatūrą (Goethe's, Schillerio, Byrono ir kt. kūrybą). Yra paskelbęs daugiau nei 70 mokslo darbų. Iš istorinių veikalų minėtini „Pasvarstymai apie lietuvių–rusų valstybę" (1885), iš tautosakos darbų – „Apie rusų bylinų kilmę" („Bylinos apie Aliošą Popovičių", „Apie tai, kaip Rusioje išnyko karžygiai", 1883).

p. 342

Sergejus Šambinago (1871–1948) – rusų literatūrologas. V. Millerio mokinys. Tyrinėjo rusų literatūrą ir folklorą. Jo disertacijos tema – „Ivano Žiauriojo laikų

dainos" (1914). Sudarė rinkinius: „Dainos-pamfletai" (XVI a.), „Senovinės bylinos" (1938). Buvo knygų „A. Afanasjevo rusų liaudies legendos" (1914), „Senoviniai rusų dvasiniai eilėraščiai, surinkti Kiršos Danilovo" (1938) mokslinis redaktorius ir komentarų autorius. Parengė „Sakmės apie Igorio žygį" mokslinį leidimą.

Borisas Sokolovas (Sokolov; 1889–1930) ir jo brolis Jurijus (1889–1941) – rusų tautosakininkai, literatūrologai. Abu rinko tautosaką, parengė keletą tautosakos rinkinių. Borisas, Saratovo profesorius, parašė studijų apie bylinų ir istorinių dainų siužetus, apie rusų etnografiją ir muziejininkystę. Jurijus, Ukrainos Mokslų akademijos akademikas, parengė tautosakos rinkinių apie bylinas, parašė darbų apie rusų tautosakos ir literatūros sąveiką, vadovėlį „Rusų tautosaka".

p. 347

František Miklosich (Miklošič; 1813–1891) – slovėnų filologas. Vienos, Peterburgo ir kitų MA akademikas. Slavų kalbų lyginamosios istorijos tyrimų pradininkas. Svarbiausi darbai: „Senovinės slavų kalbos žodynas" (1850), „Slavų kalbų lyginamoji gramatika" (4 t., 1852–1857) ir kt. Paskelbė slavų viduramžių tekstų.

Nikolajus Karamzinas (1766–1826) – rusų rašytojas, publicistas ir istorikas. Rusų sentimentalizmo rusų literatūroje pradininkas. Parašė „Rusijos valstybės istoriją" (12 t., 1816–1829) – nuo seniausių laikų ligi XVII a. Išsamiuose komentaruose sukaupta labai daug vertingos istorinės-dokumentinės medžiagos.

...liūdnai garsus Grečas – tai Nikolajus Grečas (1787–1867), rusų žurnalistas, rašytojas, filologas. Redaktorius leidėjas. Nuslopinus dekabristų sukilimą, tapo monarchistu, pasak N. Dobroliubovo, „meno ir tamsybės gynėju". Laikomas pirmuoju trumpos rusų literatūros istorijos autoriumi (1822).

Šafarikas – Pavelas Jozefas Šafařikas (Šafaržykas, 1795–1861), slovakų ir čekų filologas, poetas. Pirmasis tyrė slavų tautos lyginamuoju istoriniu metodu. Domėjosi folkloru. Jo eilėraščiuose jaučiama tautosakos įtaka. Svarbesnieji darbai: „Slavų senienos" (2 t., 1837–1838), „Slavų etnografija" (1842) ir kt. Drauge su kitais surinko ir parengė rinkinį „Slovakų liaudies dainos Vengrijoje" (2 t., 1823–1827).

p. 348

Pogodinas – turbūt turimas galvoje *Michailas Pogodinas* (1800–1875), rusų istorikas, rašytojas, žurnalistas. Maskvos universiteto profesorius. Jis buvo artimas slavofilams. Panslavizmo šalininkas, aukštinęs Rusijos istorijos savitumą. Paskelbė labai svarbių istorinių šaltinių, surinko didelę senųjų rankraščių, knygų, monetų, buities reikmenų, ginklų kolekciją. Pagrindiniai istorijos veikalai: „Rusų istorijos tyrinėjimas, aiškinimai ir paskaitos" (t. 7, 1846–1857), „Senoji rusų istorija iki mongolų jungo" (t. 3, 1871).

Žiteckij – kadangi Sruoga šio mokslininko pavardę pateikia be inicialo (beje, viename puslapyje jį paminėdamas kaip Žiteckij, o kitame – Žiteckis), o žinomi du Žiteckiai: Irodionas ir Pavelas, abu ukrainiečių etnografai, abu baigę Kijevo universitetą, abu darbavęsi ir spausdinęsi žurnale „Kijevo senovė", sunku nuspėti, kuris iš jų turimas galvoje. Vienas iš pagrindinių Irodiono Žiteckio (1851–?) darbų – straipsnių ciklas „Tautybių kaita Pietų Rusijoje" (1883–1884). Bet, ko gero, cituojamas Pavelas Žiteckis (Žiteckij; 1836–?), literatūrologas ir etnografas, knygų „Mažosios Rusijos dūmos" (1893), „Poezijos teorija", „Poezijos istorijos apybraižos" ir kt. autorius.

Michailas Gruševskis (Gruševskij; 1866–1934) – ukrainiečių istorikas, literatūrologas. Lvovo universiteto profesorius. Jo veikla glaudžiai susijusi su „Ševčenkos mokslo draugija". Jis redagavo draugijos „Užrašus" (kasmet po 6 t.), kuriuose spausdino ir savo mokslinius straipsnius, kritikos darbus, beletristiką. Pagrindiniai jo istorijos ir literatūrologijos darbai: „Ukrainos–Rusios istorija" (10 t., 1898–1936), „Ukrainiečių literatūra" (5 t., 1923–1927) ir kt.

p. 352

Michailas Chalanskis (Chalanskij; 1857–?) – ukrainiečių literatūros istorikas. Charkovo universiteto profesorius. Svarbiausi darbai: „Didžiarusiškos Kijevo ciklo bylinos", „Bylina apie žydus", „Pietų slavų sakmės apie karalaitį Marką ir jų sąsajas su rusų bylininio epo kūriniais", „Ekskursija į senųjų rankraščių ir leidinių pasaulį" ir kt.

Izmailas Sreznevskis (Sreznevskij, 1812–1880) – rusų filologas, akademikas. Peterburgo universiteto profesorius. Padėjo pagrindus rusų kalbos istorijos tyrinėjimams. Pradėjo leisti ir redaguoti Peterburgo Mokslo akademijos Rusų kalbos ir literatūros skyriaus tęstinius leidinius (1852–1863), kuriuose paskelbė J. Juškos literatūrinių darbų, A. ir J. Juškos parengtą lietuvių liaudies dainų rinkinį su vertimais į rusų kalbą (1857). Jo ir kitų akademikų rūpesčiu lotyniškais rašmenimis išleistos A. Juškos „Lietuviškos svotbinės dainos" (1863).

Andrejus Loboda (1871–1931) – ukrainiečių tautosakininkas ir literatūrologas. Kijevo universiteto profesorius, akademikas. Jo veikalas „Rusų karžygių epas" (1896), kuriame bandoma kritiškai apžvelgti darbus, tyrinėjančius rusų bylininį epą, nepraradęs mokslinės vertės iki šiol. Savo disertacijoje „Bylinos apie piršlybas" (1902, 1903 ir 1904) atsiskleidė kaip skolinimosi teorijos šalininkas. Išliekamąją vertę turi ir daugiau jo veikalų skirtų tautosakai ir etnografijai, T. Ševčenkos, P. Kulišo ir kt. etnografinei veiklai.

Aleksandras Skaftymovas – žr. paaišk., p. 720.

p. 355

Afanasijus Vasiljevas (Vasiljev; 1855–1889) – rusų filologas. Studijavo *Maskvos universitete*. F. Buslajevo ir N. Tichonravovo vadovaujamas, tyrinėjo senąją

rusų raštiją, rankraščius. Austrijos, Serbijos, Italijos bibliotekose surado labai svarbių apokrifinių Bizantijos paminklų. Jam mirus, nebaigtus darbus ėmėsi tvarkyti ir spausdinti prof. S. Sobolevskis. 1893 m. buvo išleisti „Graikiški-bizantiški anekdotai (I d.).

„PALEMONAS IR JO PADERME". 1) I publikacija*: Lietuvos aidas, 1928, vasario 1, nr. 1.

p. 362
Jonas Žilius (Žilinskas; 1870–1932) – poetas, visuomenės veikėjas. Studijavo Ciūricho ir Berlyno universitetuose. Vėliau gyveno JAV. Parašė patriotinės lyrikos, keletą eiliuotų poemų tautosakos motyvais – „Radynos" ir „Vestuvės", atspindinčių kaimo gyvenimo papročius. Be „Palemono ir jo padermės" (1928), išleido dar keletą knygų lietuvių mitologijos tematika: „Brūtėnas ir Vaidevutis", „Gelionas ir Kurkas". „Lietuviškajame karaliuje ir jo giminėje", laikomame antrąja „Palemono..." knyga, pateikė rusų bylinų vertimų. Pasirašinėjo Jono Jonilos slapyvardžiu.
eponimai – eponimikai (gr. *epónymos* – pavadintas, įvardytas), proginės panegirinės literatūros forma, epigramiškas eilėraštis, kuriame šlovinamas arba aiškinamas norimo pagerbti asmens vardas.

p. 364
... *tautosakos fakto* das Sein, *bet ir* das Verden – tautosakos fakto buvimas (gyvavimas), bet ir formavimasis, tapsmas.

DAINŲ LITERATŪRA [Jonas Norkus. Didžiojo karo laikų lietuvių dainos]. I publikacija*: Lietuvos aidas, 1928, gegužės 9, nr. 80

p. 366
Jonas Norkus (1893–1960) – vertėjas, pedagogas. Parengė vadovėlių ir skaitinių vidurinėms mokykloms. Sudarė ir išleido rinkinį „Didžiojo karo laikų lietuvių dainos" (1927).

p. 370
Petras Būtėnas (1896–1980) – kalbininkas, tautosakininkas, vertėjas. Išleido keletą knygų lietuvių kalbos ir tautosakos tematika, paskelbė straipsnių istorijos, tautosakos, kalbos ir literatūros klausimais.

p. 371
„Russkaja ustnaja slovestnostj" (rus.) – „Rusų pasakojamoji tautosaka".
Nikolajus Brodskis (Brodskij; 1881–1951) – rusų literatūrologas, Maskvos universiteto profesorius. Talentingas pedagogas. Mokslinę veiklą pradėjo kaip

kultūrinės-istorinės mokyklos šalininkas. Pirmasis jo mokslinis veikalas – „Profesionalių pasakininkų pėdsakai rusų pasakose" (1904). Vėlesniuose darbuose daugiausiai tyrinėjo XIX a. rusų literatūrą (V. Belinskio, A. Gerceno, N. Černyševskio, F. Dostojevskio, I. Turgenevo kūrybą). Parašė biografines apybraižų apie Puškiną, Lermontovą ir daug kitų veikalų.

Nikolajus Gusevas (Gusev; 1882–1967) – rusų literatūrologas. 1907–1909 m. buvo Levo Tolstojaus asmeninis sekretorius, vėliau Tolstojaus muziejaus Maskvoje direktorius. Redagavo jubiliejinius jo Raštus (90 t.). Paskelbė darbų apie rašytojo gyvenimą ir kūrybą.

APSIDŪMOJIMAI APIE OŽĮ. 1) I publikacija*: Mūsų rytojus, 1928, birželio 15, 22, 29, liepos 6, nr. 24–27, parašas *Makna Balažiedas.*

p. 377
Šešioliktoj Levitų knygoj... Viešpats per Maižiešių – dabar Senojo Testamento Levitų knyga vadinama Kunigų knyga, Maižiešius – Mozė. Visą siužetą žr. ST Kun 16.

„LIETUVIŠKASIS KARALIUS IR JO GIMINĖ". I publikacija*: Lietuvos aidas, 1928, spalio 30, nr. 222, parašas *Balys Sruoga.*

p. 383
žiūr. „Liet. aido" 1 numer. recenziją – Lietuvos aidas, 1928, vasario 1, nr. 1.

p. 387
Smūtos laikas! – maišto, riaušių laikas.

NAUJOS TEMOS POKARINĖJE TAUTOSAKOJE. 1) Autografas: LLTI, f. 53, b. 604, mašinraštis (ne pirmas egz.), 4 l., netaisytas, be parašo; 2) I publikacija*: Vairas, 1931, nr. 4, p. 478, parašas *B.S.*

p. 389
prof. N. Jorga – žr. DPE paaišk., p. 671.
Vox populi – vox Dei (lot.) – „Liaudies balsas – Dievo balsas".

p. 390
„Boris, Boris!.." (rus.) – Antano Venclovos vertimas: „Borisai! Prieš tave jau viskas dreba, / Ir niekas tau nedrįsta net priminti / To nelaimingo kūdikio likimo – / O atsiskyrėlis tamsiojoj celėj / Čia prieš tave siaubingą skundą rašo: / Tu neišvengsi žemiškojo teismo, / Kaip neišvengsi atpildo dangaus!" (Aleksandras Puškinas. Raštai, t. 4, V., 1955, p. 32).

p. 391
kavecams – Katalikų Veikimo Centro (KVC) nariams.

BYLINA. 1) I publikacija*: Lietuviškoji enciklopedija, t. 3, Kaunas, p. 998–1011; 2) Atspaudas iš Lietuviškosios enciklopedijos, t. 3, K. 1934.

p. 396
... rinkiniai: P. Rybnikovo... P. Kirejevskio (red. P. Bezsonovo)... A. Gilferdingo... P. Šeino... Vs. Millerio... A. Markovo... – plačiau žr. str. BATA paaišk.

Nikolajus Tichonravovas (Tichonravov; 1832–1893) – rusų literatūrologas, archeografas. Maskvos universiteto profesorius, akademikas, rektorius. Vienas žymiausių kultūrinės istorinės mokyklos rusų literatūrologijoje atstovų. Paskelbė senosios rusų literatūros veikalų. Parašė studijų apie M. Lomonosovą, A. Sumarokovą, N. Gogolį ir kt.

p. 397
Jokūbo Grimmo ir jo mokinių, ... Max Müllerio, Kuhno, Schwarzo... – plačiau žr. BATA paaišk.

Afanasjev, Aksakov, Orest Miller... Buslajev, Aleksandr Veselovskij, Potebnia – žr. BATA paaišk.

p. 399
Kirpičnikov, Ždanov, Sumcov – žr. BATA paaišk.

p. 400
Daškevič... Markov ir kt. – žr. BATA paaišk.

p. 401
A. Skaftymov – plačiau žr. straipsnį [Prof. A. Skaftymov. Bylinų poetika ir genezė], p. 407–413.

p. 404
zagoralisia, zagoralisia dubovy drova (rus.) – įsidegė, įsidegė ąžuolinės malkos.

pro staroje, pro byvaloje, pro tovo li Ilju, pro Muromca (rus.) – apie senovę, apie praeitį ar apie tą Iljią, apie Muromecą.

za veliku dosadu, ne za maluju (rus.) – už didelį pyktį, ne už mažą.

so goria, so kručinuški (rus.) – iš sielvarto, iš širdgėlos.

p. 405
Michailas Speranskis (Speranskij; 1863–1938) – rusų literatūros ir teatro istorikas, slavistas, bizantologas, etnografas, tautosakininkas. Maskvos universiteto profesorius. N. Tichonravovo mokinys (jo magistrinė disertacija – „Slavų

apokrifinės evangelijos", 1895). Vadovavo Istorijos muziejaus rankraščių skyriui. Tyrinėjo senosios rusų literatūros šaltinius, rankraščius, pasakojamąją tautosaką. Domėjosi sakytinės liaudies kūrybos poveikiu literatūrai, senosios ir naujosios literatūrinės tradicijos sampyna XVIII a. rankraščių rinkiniuose.

p. 406
„s molodu bito..." (rus.) – „nuo jaunystės mušta, plėšta, į senatvę reikia sielą gelbėti".

[PROF. A. SKAFTYMOVO BYLINŲ POETIKA IR GENEZĖ]. 1) Autografas*: LLTIR, f. 1, b. 3955, 12 l., rankraštis, rašytas Sruogos juodu rašalu, kur ne kur jo paties išbraukytas, įterptas vienas kitas žodis; raudonu rašalu rusiškais rašmenimis perrašyti veikalų pavadinimai, išbraukus transkribuotusius.

Aleksandras Skaftymovas (Skaftymov; 1890–1968) – rusų literatūrologas. Saratovo universiteto profesorius. Parašė darbų apie rusų tautosaką. Svarbiausias iš jų ir yra „Bylinų poetika ir genezė" (1924).

p. 407
viribus unitis (lot.) – sutelktomis jėgomis.
bellum omnium contra omnes (lot.) – visų karas prieš visus.
istoriškos mokyklos šulai su Vsevolodu Milleriu pryšaky – plačiau žr. DPE, BATA paaišk.

p. 408
Loboda, Trubicyn... Šambinagos, B. Sokolovo (žinoma, ir A. Veselovskio su Ždanovu) ir kt. darbai – žr. DPE, BATA paaišk.
„Современные методы изучения былин" (rus.) – „Dabartiniai bylinų tyrinėjimo metodai".

p. 409
„Архитектонические соотношения внутреннего состава былин о богатырских подвигах" (rus.) – „Vidinės bylinų apie karžygių žygius sandaros architektoniniai santykiai (proporcijos)".

p. 411
„К вопросу о соотношении вымысла и действительности в былинах" (rus.) – „Apie išmonės ir tikroviškumo santykį bylinose".
sudėtinųjų dalių – sudėtinių dalių.

p. 412
„Материалы и исследования по изучению былин" (rus.) – „Bylinų tyrinėjimų medžiaga ir apžvalga".

Vladimiras Bušas (Buš; 1888–1934) – rusų literatūrologas. Taškento, Saratovo universitetų profesorius. Tyrinėjo senąją rusų literatūrą, archyvinę medžiagą, rašytojų narodnikų, liaudies rašytojų savamokslių kūrybą.

Nikolajus Piksanovas (Piksanov; 1878–1969) – rusų literatūrologas. Leningrado (dabar Sankt Peterburgo), Maskvos, Saratovo universitetų profesorius. Jis parašė daugiau nei 700 mokslo darbų, skirtų rusų literatūros istorijai, kritikai ir žurnalistikai, tautosakai, senų šaltinių tyrinėjimams, bibliografijai, mokslinei metodologijai ir kt. Buvo kultūrinės-istorinės mokyklos šalininkas.

„Среди новых исследований былин. Библиографические наброски" (rus.) – „Tarp bylinų naujų tyrimų. Bibliografiniai metmenys".

MŪSŲ TAUTOSAKA IR GYVENIMAS. 1) I publikacija*: Mūsų tautosaka, 1936, nr. 10, p. 198–216; 2) II publikacija: atspaudas iš „Mūsų tautosaka", 1936, t. 10, p. 198–228 [K., 1936].

p. 414

Repetilov: Kričim... (rus.) – fragmentas iš Aleksandro Gribojedovo poemos „Vargas dėl proto": „Repetilovas. O šaukiam, pagalvok, lyg būt šimtai balsų!.. Čackis. Na, ir kodėl jum staugt, kai žmonės miega? Repetilovas. Triukšmaujame, broliuk..." (Lietuviškame vertime, kurį 1949 m. išleido Valstybinė grožinė literatūros leidykla, vertėjas nenurodytas.)

p. 415

Izidorius Tamošaitis (1889–1943) – kunigas, filosofas, visuomenininkas, aktyvus publicistas, VDU profesorius. „Vairo" redaktorius. Sruoga dažnai polemizuodavo su Tamošaičiu kritikavo jo estetines nuostatas, publikacijų teiginius, buvo griežtas jo oponentas.

p. 425

„etnografičeskaja pojezdka" (rus.) – etnografinė kelionė.

p. 430

Poetas Milašius kai kurias mūsų pasakas išvertė į prancūzų kalbą – Oskaras Milašius (1877–1939) yra išvertęs į prancūzų kalbą per 30 lietuvių liaudies dainų, išleidęs dvi suliteratūrintų pasakų knygas „Senosios Lietuvos pasakos ir pasakojimai" (1930) ir „Mano motušės pasakojimai" (1933). 1989 m. išleistas šių pasakų vertimų į lietuvių kalbą rinkinys „Lietuviškos pasakos" (vertė Valdas Petrauskas).

p. 432

kun. Milukas – turbūt turimas galvoje Antanas Milukas (1871–1943), kunigas, varpininkas, visuomenininkas, knygų leidėjas. Dirbo daugelyje redakcijų.

Tarp daugybės kitų knygų išleido K. Donelaičio raštus, J. Basanavičiaus „Lietuviškas pasakas", J. Šimtakojo „Trakiečių dzūkų dainas".

p. 343
sparafučiliai – Sparafučilis, neigiamas G. Verdi operos „Rigoletas" (Rigoletto) herojus.

p. 435
a.a. muzikas kun. Brazys – žr. DPE paaišk., p. 681.
dr. Lönroto nedemaskuoja... – Elijas Lönnrotas (Lönnrot; 1802–1884), suomių tautosakininkas, kalbininkas. Rinko suomių ir karelų tautosaką. Atkūrė iš epinių runų liaudies epą „Kalevala" (1835, liet. 1922, 1972). Sudarė suomių liaudies priežodžių ir mįslių rinkinių, runų antologijų.

p. 436
Prosper Mérimée (1803–1870) – prancūzų rašytojas, Prancūzų akademijos akademikas. Buvo istorinių paminklų generalinis inspektorius. Pirmuosius romantinius savo kūrinius – „literatūrines mistifikacijas" „Klaros Gasul teatras" (1825, liet. 1961) ir baladžių rinkinį „Giuzla" paskelbė anonimiškai, kaip vertėjas.

James Macpherson (1736–1796) – škotų poetas ir istorikas. Anonimiškai išleido „Senovinės poezijos fragmentus" (1760), dvi poemas proza. Vėliau tuos kūrinius kaip legendinio keltų dainiaus Osiano (III a.) kūrybą, išverstą iš gėlų kalbos, paskelbė rinkinyje „Osiano dainos" (2 t., 1765). Literatūros kritikas jų autentiškumą paneigė. Iš tiesų tai buvo senosios keltų tautosakos motyvais parašytos romantiškos eilės, susilaukusios daug sekėjų Europoje ir Amerikoje. „Osiano dainos" žavėjo Goethe, turėjo įtakos „Audros ir veržimosi" sąjūdžio rašytojams.

LIETUVIŲ LIAUDIES DAINŲ RINKTINĖ

LIETUVIŲ LIAUDIES DAINŲ RINKTINĖ. 1) Autografas* LLTIR, f. 1, b. 5729; mašinraštis (spaudai parengto, į vieną aplanką susegto rankraščio 2-as egz.), pavad. „Mūsų liaudies dainų rinktinė", tituliniame įrašas: „Dainas parinko, įvadus ir komentarus parūpino Balys Sruoga"; rankr. sudaro: turinys (2 p.), Prakalba (6 p.), Įvadas (53 p. su intarpais), dainų tekstai – 10 skyrių (su poskyriais), kurių kiekvienas turi savo pavadinimą ir pradedamas Sruogos įvadėliu, abėcėlinis dainų sąrašas; išskyrus Prakalbą ir Įvadą, mašinraštis nenumeruotas; į rankraščio aplanką įdėtas Prakalbos (ištaisytos į Pratarmę) ir Įvado 1-mas mašinraščio egz., sunumeruotas raudonu rašalu, pradedant p. 6 (6–64), keičiant senąją nenuoseklią numeraciją, be to, turbūt leidyklai skirtos, 1947.II.2 datuotos „vidinės" recenzijos (1,3 p.), rankraštis mėlynu rašalu be parašo, su priera-

šu apačioje pieštuku: „Svarbu!"; įvado (1-mo egz.) mašinraštis (f. 53, b. 13) kažkieno labai subraukytas pieštuku, skersai perbraukti arba mėlynu pieštuku paraštėse pavingiuoti ištisi puslapiai, daug paties Sruogos taisymų, intarpų bei braukymų mėlynu ir žaliu rašalu; šie taisymai Sruogos perkelti ir į komplektiškai pateiktą 2-ą rankr. egz.); tikriausiai vėliau atsiradusios perbrauktų puslapių paraštėse, atrodo, redaktoriaus Aleksandro Žirgulio pastabos cheminiu pieštuku: „Rašyti!"; į atskirą voką įdėtas Sruogos ranka rašytos Prakalbos, Įvado, dainų tekstų skyrių įvadų neištisinis juodraštis ant įvairaus dydžio ir formato kontūrinio lenkiško žermėlapio (30 lapų); skirtingų Prakalbos pradžių (pirmo puslapio) variantai, perbraukti pieštuku; Prakalbos ir Įvado (be pabaigos) daug mažesnės apimties variantas – mašinraštis, be taisymų; 2) I publikacija: LLDR, 1949, 1–350 p. be Prakalbos (pratarmės) ir Įvado, kuris gerokai kupiūruotas, paskelbtas 1957 m. R VI sąlyginiu pavad. „Apie lietuvių liaudies dainas".

LLDR leidimo procesas, jo vyksmas, kai nebėra dalyvių, liudytojų, leidėjų, dabar sunkiai atsekamas. Nežinia, ar įvadą rinktinei Sruoga buvo pats sumanęs, ar jį užsakė Valstybinė grožinės literatūros leidykla. Ar išlikęs cenzūruotas variantas yra pirminis, ar būta dar kito teksto. Ranka Sruogos rašytame turinyje ir mašinraštyje nurodyta, jog po įvado turėjo eiti Jadvygos Čiurlionytės str. „Lietuvių liaudies melodijos" ir jų pavyzdžiai. Deja, jokių jo pėdsakų neaptikta. Neaišku, ar jis apskritai buvo parašytas. To nežino ir J. Čiurlionytės muzikologinio palikimo tyrinėtojai. O gal jis neįtiko to meto leidybinei konjunktūrai, kaip Sruogos Prakalba bei Įvadas?

Recenzijoje, kurios autorius nenustatytas, rašytojas mokomas iš marksistinių „klasinių" pozicijų vertinti tautosakos raidą, ją tyrinėjusių mokslininkų teiginius, kritikuojamos Sruogos „neteisingos" formuluotės, kaip antai: „Darbo klasės" terminas nevartotinas. Marksistai vartoja „darbininkų klasė" ir „vidurinės klasės" (valstiečiai, amatininkai, smulkioji buržuazija). <...> Suplakti lietuvius baudžiauninkus ir buržua į vieną lagerį nereikėtų"; aiškinama išnaudotojų ir išnaudojamųjų santykių esmė, valstiečių konservatizmo, „tautinių kivirčų liaudyje" priežastys, patariama „vengti per dažno vokiečių autorių minėjimo": „palikti tik tuos, kurie tiesiogiai liečia lietuvių liaudies dainų tyrinėjimo reikalą" ir t.t., o įvado pabaigoje siūloma kalbėti „apie tautų draugystę".

Nors Sruogai buvo nepriimtina sovietinė ideologija, jos primesti terminai, sąvokos, politiniai stereotipai, jis bandė gelbėti LLDR ir bent kiek atsižvelgti į recenzento nurodymus ir reikalavimus, kai kur tiesiog rašalu apvedžiodamas recenzento ar redaktorių taisymus, ištisas pastraipas beveik neįskaitomai išbraukdamas arba savo teiginius papildydamas, kiek kitaip pakomentuodamas. Bet jo pastangos tuometinės leidybos požiūriu buvo nepakankamos.

Įvado, kaip ir „Dievų miško", rankraštis buvo tapęs cenzūrinės kovos lauku. Daugybė puslapių, pastraipų, sakinių paženklinti, pavingiuoti, pabraukti

arba išbraukti įvairių spalvų pieštukais. Kas tie cenzoriai, šiandien taip pat nežinia.

Viena aišku, jog LLDR išleista tik po Sruogos mirties 1949 m., be prakalbos ir įvado, su kupiūruotomis dainų skyrių pratarmėmis. Turint galvoje tokį LLDR leidimo vilkinimą, cenzūravimą, moralinius ir fizinius nuostolius, kuriuos rašytojas patyrė grumdamasis su ideologiniais priekabiautojais, paradoksaliai skamba Lietuvos istorijos instituto bendradarbės M. Vymerytės, 1950 m. recenzavusios LLDR, teiginys: „... tuometiniai grožinės literatūros leidyklos vadovai, iš sunkiai sergančio autoriaus gavę rankraštį, pasiskubino jį išspausdinti, nedėdami jokių pastangų leidinio lygiui pakelti". Šią išvadą recenzentė paremia kategoriškais argumentais: „Balio Sruogos „Dainų rinktinė", nors ir pateikia nemaža vertingos medžiagos, tačiau rodo tipingus buržuazinių leidinių trūkumus. Dainų parinkimas vienašališkas, žiūrėta daugiau formos nei turinio; grupavime nėra istorizmo, dėl ko tinkamai neiškyla klasinės kovos atspindžiai. <...> Skyrelių įvadai – subjektyvūs autoriaus samprotavimai, kuriuose žymi klaidingų buržuazinių koncepcijų įtaka" („Didžioji mūsų liaudies kūryba", *Literatūra ir menas*, 1950 05 07, nr. 19). Dar tiesmukesnė, šiurkštesnė filologijos m. kand. P. Užkalnio recenzija: LLDR pasigendama marksistinės tautosakos atrankos ir jos analizės, „kūrinių, atspindinčių lietuvių liaudies neapykantą išnaudotojams, kunigams ir jų tarnams. <...> nėra revoliucinės kovos dainų. Todėl iš šio leidinio susidaro neteisingas vienpusiškas lietuvių liaudies dainų vaizdas" („Daugiau rūpinkimės tautosakos leidimu", *Literatūra ir menas*, 1954 11 07, nr. 45).

Tos recenzijos ir yra patvirtinimas, kodėl LLDR negalėjo pasirodyti tokia, kokią ją buvo sumanęs Sruoga.

Šiame 9^{I} tome LLDR Prakalbos, Įvado ir dainų tekstai be kupiūrų perspausdinami iš autografinio rankraščio-mašinraščio (LLTIR, f. 1, b. 5729), kurį drauge su kupiūruotų vietų autografais (ant sukarpyto žemėlapio lakštų), matyt, išsaugojo 1949 m. išleistos LLDR redaktorius tekstologas Aleksandras Žirgulys. Kupiūruotos vietos dedamos laužtiniuose skliaustuose. Šaltinių santrumpos po dainų tekstais (jų nėra LLDR I publikacijoje) nekomentuojamos, nes Sruoga nepateikia jų sąrašo (o gal jis neišlikęs). Atkuriamas senasis pirmo dainų skyriaus pavadinimas „Amžių paunksmėje" (LLDR pirmame leidime pakeistas į „Vai, žydėk, žydėk")

Žemiau iš mašinraščio spausdinamas dar vienas, daug glaustesnis Pratarmės ir Įvado (be pabaigos) variantas, be taisymų. Sunku numanyti, ar jis chronologiškai ankstesnis už spaudai rengtąjį, ar vėlesnis. Sruogai artimesnis apibūdinimas buvo *Prakalba*, o čia – *Pratarmė* (kaip siūlyta leidyklos), tad gali būti, jog tai nuo svetimų formuluočių rašytojo bandytas šiek tiek apvalyti, sutrumpintas autografinio mašinraščio tekstas. Bet galbūt tokį jį Sruoga buvo sumanęs iš pradžių, o vėliau išplėtojo, skatinamas leidyklos, tik gaila, kad nėra išlikusi jo pabaiga.

PRATARMĖ

Ši mūsų LIAUDIES DAINŲ RINKTINĖ nėra sudaryta folkloro mokslininkams, – ji mokslinių tikslų ir nesiekia, todėl šioje *Rinktinėje* netektų ieškoti tų savumų, kuriais *privalo* pasižymėti mūsų gadynėje folklorinės medžiagos mokslinis leidinys.

Čia dažnai vartojama, – sąmoningai vartojama, – terminas *tautosaka*, bet ne *folkloras*. Čia operuojama tiktai nedidele dalimi tos medžiagos, kurią apima mokslas, vadinamas folkloru. Žodis *folklore* reiškia: tautos, liaudies žinojimas, – jis apima ne tiktai liaudies dainas, ne tiktai jos pasakas, padavimus, burtus, prietarus, legendas, apeigas, papročius, – jis apima ir vadinamąją tautodailę, jis apima ir etnologinius, ir etnografinius, ir visus kitus su liaudies pažinimu susijusius elementus. Folkloro mokslo objektas labai platus, o moksliniai metodai – labai sudėtingi. Tad šiame leidiny, nesiekiant „aukštosios folkloristikos" tikslų, su didele pagarba atsilenkiama jos rūsčiųjų metodų, pasitenkinama nedidele folklorinės medžiagos dalimi – liaudies dainomis, tiksliau, pasitenkinama mūsų eiliuotąja tautosaka.

Šiai *Rinktinei* naudota daugiausia jau spausdinta medžiaga, kartais jau sunkiai bepasiekiamuose retuose leidiniuose. O kiek jau naujų dainų yra sukurta! Tarybinės santvarkos įsikūrimas, karo įvykiai, vokiečių okupacijos laikotarpis, fašizmo sugniužinimas, tarybinės santvarkos atstatymas, – tokia daugybė konkrečių įvykių, – visa tai atsispindėjo, paliko gilių pėdsakų ir tautosakoje, bet visa tai tebėra ne tik neištirta, bet nė neužrašyta, nesurinkta! Deja, ir medžiaga dar nėra surinkta. Tai itin svarbi tarybinės visuomenės pareiga, – *neatidėliojama* pareiga, nes toji medžiaga ilgainiui dingsta arba keičiasi, – pirminės redakcijos vėliau nebeatstatysi! Kaip rinkimo darbas reikia dirbti, nurodymų duoda LTSR Mokslo Akademija Vilniuje.

Rinktinę sudarant buvo stengtasi surinkti kiek galint būdingesnius mūsų eiliuotosios tautosakos pavyzdžius. Jei dainų atrinkimas sudaro daug keblumų ir sukelia daugybę abejonių, tai atrinktosios medžiagos klasifikacija, – o ji yra gi būtina supažindinimo pagalbinė priemonė, – kelia dar daugiau rūpesčių. Tradicinis knyginės poezijos skirstymas į lyrinę, epinę, draminę apskritai tautosakoje dėl jos sinkretizmo sunkiai pritaikomas. Taip pat ir įprastinis liaudies poezijos skirstymas į apeiginę, buitinę, darbinę ir panašias kategorijas šiuo atveju nelabai tetiktų. Dalykas yra tasai, kad liaudies daina, gimimo metą susijusi su kokiu darbu ar kokia apeiga, gana greitai atitrūksta nuo savo genezinio akstino, – nuo vieno darbo pereina į kitą, iš darbo srities persimeta į apeiginę apyvartą, virsta net visai savarankia daina, kurioje pirminiai darbiniai pagrindai vos vos beužžlėbiami arba net visai nebesuvokiami. Daina, darbe gimusi, gali virsti gryna intymia lyrika. Esti ir priešingai: daina, gimusi lyrinių emocijų pagrindu, imama dainuoti darbo ar apeigos metu, – ji gali ir vėl nuo šių veiksminių pradžiodalų atitrūkti. Arba vėl: vienoje apylinkėje daina dainuojama viena

proga, o kitoje apylinkėje ta pati daina, šiek tiek pasikeitusi ar net visai nepasikeitusi, dainuojama jau kitokia proga. Tad pastovių negincijamų pažymių ir čia nėra. Pagrindo klasifikacijai neduoda nė dainavimo būdo pažymiai. Pavyzdžiui, daina gimsta kaip choras, bet ji labai veikiai gali virsti ir pavieniui dainuojama daina; esti ir priešingai: individualinė daina imama dainuoti kaip choralas. Beliktų dainas klasifikuoti pagal vyraujančius jose motyvus. Tačiau lemiamas lietuvių liaudies dainų daugumas nesitenkina vienu pagrindiniu motyvu. Jei kai kuriose dainose pagrindinis motyvas yra aiškus, tai kitose jis yra visiškai neaiškus.

Šioje *Rinktinėje* siūlomoji dainų klasifikacija yra daugiau metodiška, besiremianti antraeiliais pažymiais, ne visuomet tais pačiais, dažniausia – tų pažymių grupe. Kaip ir kodėl dainos suskirstyta į čia paduodamas kelias grupes, paaiškės tiek iš bendrojo įvado į *Rinktinę*, tiek iš komentuojančių įvadėlių prie kiekvienos dainų grupės.

ĮVADAS

1

Lietuvių liaudies dainos susilaukė „oficialaus pripažinimo", tai yra atkreipė į save literatūrinės šviesuomenės dėmesį romantiškojo sambrūzdžio gadynėje, kada iš viso tautosakos reiškiniais buvo susirūpinta.

Iš senesnių laikų apie lietuvių liaudies dainas yra likusios tik skurdžios žinios ir pačių dainų – tik menkos nuotrupos. Viduramžio metraštininkai, kronikininkai ir keliauninkai, patys būdami krikščionys, nuolat piktinasi lietuvių papročiais, apeigomis, burtais, dainomis, kurios buvusios kaip tik pagonybės pasireiškimas krikščioniškoji religija atėjo Lietuvon palyginti labai vėlai.

Pirmas pagoniškosios Lietuvos papročių ir apeigų minėjimas siekia IX amžiaus antrąją pusę. Anglosaksų jūrininkas *Wulfstanas,* IX amžiaus viduryje atlankęs prūsų, lietuvių ir latvių gyvenamus pakraščius, grįžęs namo pasakojo apie jo matytus prūsų-lietuvių šermenis. Esą vyrų lavonai gulėję pas gimines nedeginti vieną ar du mėnesius ir dar ilgiau. Lavonui namie begulint saviškiai esą puotas ir *žaidynę* kėlę (Wulfstano pasakojimas buvo užrašytas anglų karaliaus Alfredo Didžiojo (871–901) žinioje, – SCRIPTORES RERUM PRUSSICARUM, t. I, 1861 – *Wulfstans Reisebericht*).

Juo toliau, juo arčiau į mūsų laikus tokių minėjimų atsiranda vis daugiau ir daugiau, – jie paprastai nurodo apeigų ir dainų buvimo faktą ir barasi dėl pagonybės puoselėjimo. Retkarčiais yra paduodamas net vienas kitas dainos trupinys, kuris liaudies atminty išsilaikė keletą šimtmečių, – kuris XIX amžiuje pateko į dainų rinkinius, kada lietuvių liaudies dainos imta jau sąmoningai užrašinėti bei tirti.

Pavyzdžiui, toks *Lyvžemio* kronikininkas (SCRIPTORES RERUM LIVONICARUM, t. I, 1857, – *Ditlebs von Alnpeke. Livlaendische Reimchronik*) pasakoja:

1243 m. lietuvių karžygiui *Lengveniui* patekus į Rygos vokiečių kardininkų rankas, jo brolis užpuolęs vokiečių kariuomenę, kuri tą puolimą atrėmusi, o užpuoliką vadą, Lengvenio brolį, nukovusi; vokietis kronikininkas, lietuvių priešininkas, prideda dar pastabą: „kam *gaila jo* [nukautojo], *terauda* lietuvių šalyje, – jis žuvo *gėdos nepasidaręs*". Kronikininkas aiškiai nurodo į *raudų* bei *dainų* apie pasižymėjusius karžygius buvimą. Arba vėl, žinomasai iš 1849 metų kryžiuočių ir prūsų *Sandoros raštas* pasakoja, kad laidotuvėse dalyvavę pagonių dvasininkai (*quasi sacerdotes*) tulisonys bei ligašonys (*Tulissones vel Ligaschones*), kurie garbinę (*laudantes*) velionių *karo nuopelnus* ir tikinę matę karžygį velionį dangun jojantį, – su blizgančiu ginklu, su vanagu rankoje, draugų palydimą. Čia jau aiškios aliuzijos į profesionalų dainininkų buvimą, – dainininkų, garbinusių mirusiojo kariškus nuopelnus. Pirmojo lietuvių karaliaus *Mindaugo* († 1263) laikais dainininkų profesionalų, panašių į giminingus menininkus Rytuose bei Vakaruose, buvimas yra neabejojamas faktas. Yra išlikęs pasakojimas apie garsųjį XIV amžiaus dainininką meisterį *Rykselį*, kuris 1351 metais turėjęs progos dalyvauti kryžiuočių ordino magistro von Kniprodės suruoštose iškilmėse; vykęs tenai dainų turnyras, – Rykselis gavęs leidimą dainuoti savo kalba (ji Ordino valstybėje buvo draudžiama) ir laimėjęs dovaną už dainą apie lietuvių vytį – karžygį *Vaidevutį* („Vai, dievuti" – posakis, pasikartojąs ir XIX–XX amž. užrašytose dainose). Tiesa, kai kurie istorikai pasakojimuose apie Rykselį įžiūri legendinių pradžiodalų, net dėl jo individybės abejoja, bet tai bendrojo vaizdo nekeičia. Štai ir lenkų viduramžio istorikas *Dlugoszas* (1415–1480), veikale HISTORIA POLONICA, kalbėdamas apie *jotvingius* (XIII amž. vokiečių išnaikinti), rašo, kad jų, jotvingių, dešimtys puldavo priešų šimtus, tikėdamiesi, kad žuvę kovoje būsią ateityje dėl jų žygio *dainomis išgarbinti* („quod post mortem et casum *scirent carminibus* de fortibus factis se laudandos"). Arba kitas lenkų istorikas *Miechowita* (1456–1523) veikale TRACTATUS DE DUABUS SARMATIIS (1517) liudija, kad lietuviai jo metu tebedainavę *liūdną dainą* apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto nužudymą, – kaip esą „audaces principes Russiae occiderunt Sigismundum, ducem Lithuaniae". O vokiečių metraštininkas *Grunau* (1529) giriasi, kad jam pačiam tekę dalyvauti lietuviškose apeigose. Esą kartą netikėtai patekęs į prūsų gyvenamą trobą, kur buvo susirinkę vyrai ir moterys. Jam įėjus, vyrai puolę jį su peiliais, bet kadangi jis mokėjęs prūsiškai ir Perkūno vardu prisiekęs vyskupui nieko nepranešiąs, – jį palikę gyvą, net leidę jam žiūrėti apeigos. Apeigoje dalyvavęs *vaidila*, žynys, susirinkusiems pasakojęs apie jų giminės kilmę ir jos praeities žygius. Paskui esą *aukoję ožį*, ėję išpažinties pas vaidilą, – viskas pasibaigę puota.

Pradedant XVI amžiumi, žinios apie lietuvių tautosaką pagausėja. Kronikos ar šiaip raštai, religinė literatūra, net prieš savo norą, lyg netyčia, paduoda kokią dainos nuotrupėlę ar savo dėstymui, pasakojimui bei moralizavimui panaudoja. Tačiau toliau į lietuvių liaudies kalbos bei dainų reikalą ims daugiau

atkreipti dėmesio įvairūs dvasininkai: vieni, kovodami su pagonybės liekanomis, kiti – savo religinę doktriną beskelbdami ir savo tarpe besipešdami, pavyzdžiui, katalikai su protestantais. Jie buvo priversti kalbėti liaudžiai jai suprantama kalba, todėl ir patys buvo priversti tos kalbos pramokti. Ypač tais reikalais susidomi vokiečiai, kurie germanizacijos sumetimais skirdavo vokiečius kunigus į lietuvių gyvenamas sritis buvusioje vadinamoje Prūsų Lietuvoje. To meto kiek įdomesnis darbas buvo *Ruhigo* veikalas *Betrachtungen der litauishen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften* (1745–1747) – „Lietuvių kalbos, jos kilmės, esmės ir savumų studijos". Šiame veikale autorius paduoda trijų dainų tekstus ištisai, pridėdamas ir jų vertimą į vokiečių kalbą, nors ir atsiprašinėja, kad rimtame veikale tokius „niekaniekius" kartoja. Už tokį Ruhigo „kuklumą" netrukus smarkiai jį išbarė G.E. Lessingas, susižavėjęs tomis lietuvių liaudies dainomis, sakydamas: „Pamaldus Ruhigas teisinasi šitokius niekaniekius padavęs, mano gi nuomone, jis būtų galėjęs teisintis, kad daugiau jų nėra davęs". Apie pačias dainas Lessingas entuziastiškai pastebi: „Koks įgimtas sąmojis! Koks mielas paprastumas!" – ir persispausdina savais literatūriniais tikslais dvi dainas. O romantikų pranokėjas, „Sturm und Drang" apaštalas, J.E. Herderis knygoje *Die Stimmen der Voelker in Liedern* – „Tautų balsai dainose" (1807) padavė jau aštuonių lietuvių dainų tekstus. Į Herderio paduotąsias dainas atkreipia dėmesio Goethe ir į savo dramelę „Die Fischerin" („Žvejė") įterpia vienos lietuviškos dainelės motyvą. Be to, lietuvių liaudies dainomis domisi prof. *Em. Kantas,* prof. *Bockas,* prof. Baczko, D. Jenischas, Nanke, Foersteris ir kt., kol pagaliau 1825 m. pasirodo prof. Liudvigo *Rėzos* pragarsėjusi knyga „DAINOS oder littauische Volkslieder", suvaidinusi išimtinį vaidmenį lietuvių liaudies dainų istorijoje, – pradėjusi naują jos lapą.

Rėza, patsai kilęs iš lietuvių darbo liaudies, iš vargingiausių jos sluoksnių, labai giliai atjautė lietuvių liaudies kūrybą, rinko ją su didele meile ir savo knygoje paskelbė ne vieną liaudies kūrybos šedevrą, – įdėjo gražų straipsnį apie lietuvių dainas, iškeldamas kai kuriuos jų privalumus, taip pat ir apie lietuvių kalbos vertinguosius įsidėmėtinus savumus. Rėzos veikalas ir buvo tasai veiksnys, kuris paskatino domėtis lietuvių liaudies dainomis. Visa eilė romantikų poetų, su Chamisso ir Felix Dahnu pryšaky, verčia ar šiaip savo kūrybai sunaudoja lietuvių liaudies poezijos medžiagą.

Antra vertus, ėmė bręsti romantikų sužadintasai lyginamosios kalbotyros mokslas. Mokslininkai atkreipė dėmesį į lietuvių kalbos leksiką (pavyzdžiui, lotynų „decem viri linum trahunt" lietuviškai skamba: „dešimt vyrų lyną traukia"), į kalbos formas, ypač verbalines, ir veikiai įsitikino, kad lyginamoji kalbotyra be lietuvių kalbos negali išsiversti. Netrukus atsiranda lietuvių kalbos žodynai, gramatikos, kalbamoksliai. Daugelyje Vakarų Europos universitetų įvedamas lietuvių kalbos kursas, būtinas lingvistams. XIX amžiuje pasireiškia jau tokie įžymūs lietuvių kalbos mokslininkai ar tautosakos rinkėjai bei tyrinė-

tojai, kaip Kuršaitis, Nesselmannas, Schleicheris, Bartschas, Bezzenbergeris, Brugmannas, Leskienas, Bernekeris ir kt.

Rusų mokslininkai, Mokslų akademija bei universitetai taip pat atkreipia didelio dėmesio į lietuvių kalbos ir tautosakos reikalą. Gana čia pažymėti tokie vardai, kaip prof. Fortunatovas, Vsevolodas Milleris, Šachmatovas. Jų žinioje ir įtakoje, ypač gi prof. Baudouin de Courtenay, bręsta ir auga jau pačių lietuvių būsimieji kalbos mokslininkai, kaip, pavyzdžiui, K. Jaunius, K. Būga, J. Jablonskis, J. Balčikonis ir daugelis kitų. Kazanės universitetas ir Mokslų akademija Leningrade (tuomet St. Peterburge) išleidžia didžiulius lietuvių dainų rinkinius, brolių Juškevičių surinktus bei spaudai paruoštus (1880–1882). Šie rinkiniai lietuvių liaudžiai, nežiūrint viso jų akademinio pobūdžio, turėjo nepaprastai didelės reikšmės. Visų pirma, jų pats pasirodymo faktas tokių garbingų įstaigų, kaip universitetas ir akademija, globoje pats savaime jau buvo lietuvių liaudies nuopelnas, jos kūrybinių vertybių, pripažinimas. O antra, jie pasirodė itin sunkiu lietuvių liaudžiai gyvenamu metu. Tuomet caro valdžia, varydama Lietuvoje rusinimo politiką, į Lietuvą žiūrėjo tiktai kaip į „iš senų senovės rusišką Šiaurės vakarų kraštą" („iskoni russkij Severozapadnyj kraj") ir stengėsi kuo greičiausia ją surusinti. Caro valdžia buvo uždraudusi Lietuvoje spausdinti knygas lotynų raidėmis. Kaip tiktai šiuo metu garbingosios rusų mokslo įstaigos išleidžia lietuviškus tekstus lotynų raidėmis. Lietuvių liaudžiai tai buvo ženklas, kad rusų mokslas viešai smerkia caro valdininkų varomą rusinimo politiką, – kad rusų mokslas palaiko lietuvių liaudį jos mirtinoje kovoje dėl tautinės egzistencijos, – šios rusų mokslo sunkų metą taurios paramos lietuvių liaudis niekuomet nepamirš.

Nežiūrint didelių nudirbtųjų darbų, XIX amžius slenka ir praslenka besitenkindamas daugiausia tautosakinės medžiagos rinkimu. Ir tasai rinkimas labai dažnai tebeturi mėgėjiško atsitiktinio pobūdžio. Užrašinėjama, kas pasitaikė, kartais – ir kaip pasitaikė, neatsižiūrint tų reikalavimų, kuriuos kelia mūsų gadynės folkloristika. Ir pirmieji lietuvių liaudies dainų tyrinėtojai buvo labai veikiami romantiškosios teorijos. Ypač vadinamoji mitologinė romantiškos teorijos atžala pripainiojo čia painiavos. Netruko ir kitų panašių utopijų.

Net XX amžiaus pradžia maža ką tepakeitė šioje srityje. Dainas ir toliau rinko arba mokslininkai, keliauninkai, literatai, moksleiviai bei šiaip mėgėjai, kuriems terūpėjo tiktai žodinė dainos medžiaga, arba muzikai, kuriems terūpėjo tiktai melodija, muzika, – žodine dainos medžiaga jie mažai tesirūpino, – paduodavo dažnai tiktai pirmą dainos strofą. Tiktai pačiais naujaisiais laikais imta šis darbas dirbti daugiau pagal mokslo reikalavimus, – užrašinėjimui imta naudoti fonografas ir tyrinėjimams imta naudoti naujausi mokslo metodei. Tačiau tiktai susidarius Lietuvos Tarybų Socialistinei Respublikai, įsteigus joje Mokslų Akademiją, visas darbas folkloristikos srityje įgijo rimto mokslinio ir kūrybinio pobūdžio. Prie LTSR Mokslų Akademijos tučtuojau susiorganizavo

folkloristikos skyrius, – dainų rinkimo ir tyrimo centras. Dabar jau yra surinkta daugybė medžiagos, – jos sistematizavimo ir tyrimo reikalu yra jau labai daug padaryta, bet darbas – dėl medžiagos daugybės – dar toli gražu nėra nė įpusėtas: tyrimo darbo vaisių teks dar gerokai palaukti.

2

Lietuvių liaudies dainos yra pilniausia žodžio prasme *liaudies* kūryba, darbo žmonių kūryba, žymia dalimi baudžiauninkų kūryba.

Jau taip susidėjo istorinis likimas, kad lietuvių bajorija, su labai mažomis išimtimis, ištisai sulenkėjo. Milžiniškoji Lietuvos dvarų dalis atsidūrė šitokių lenkų rankose, – kitos tautos dvarininkas (pav., lietuvis, latvis, vokietis, rusas, prancūzas, ispanas) buvo gana retas reiškinys, tirpęs lenkų masėje. Nenuostabu, kad lietuvio baudžiauninko ar laisvo valstiečio sąmonėje sąvokos lenkas ir ponas įgijo analogines reikšmes: jei ponas – tai turi būti lenkas, jei lenkas – tai ponas, – net žodis *ponas* yra lenkiškos kilmės, lietuviai šiai sąvokai pažymėti savo žodžio net neturi. Dvarininkas buvo šiokios ar tokios kilmės lenkas; dvarininko aplinka, dvariškiai, norėdami įtikti ponui ir išlaikyti savo padėtį, taip pat turėjo orientuotis į lenkiškumą, bent kalbėti lenkiškai. Tokių dvariškių socialinė padėtis buvo aukštesnė už valstiečio padėtį. Dvariškis į valstietį žiūri iš aukšto, – jis gi labiau civilizuotas, daugiau „apsitrynęs", jis dažnai sunkaus juodojo darbo nė nebedirba, jis dažnai jau pareigūnas, šioks ar toks valstiečių viršininkas. Jo priklausomo valstiečio akimis žiūrint, jis yra jau ponas, jau „lenkas". Paskui stambųjį dvarininką magnatą seka smulkioji bajorija, smulkioji „šlėkta". Dvarponio didiko dvare XVII–XVIII amžiuje tebegyvena daugybė smulkiosios šlėktos, kurios visos pareigos buvo – girtuokliauti su ponu, per rinkimus – balsuoti už poną ir, esant tinkamai progai, muštis už poną. Gyvendamas iš pono malonės, toks smulkus bajorėlis galėjo būti ekonomiškai visiškai nususęs, bet santykiuose su valstiečiais jis vis tiek jautėsi esąs ponas, esąs „lenkas". Liaudies tokiems bajorams apibrėžti sudėjo žodį *plikbajoris*, kuris pagal jo pašiepiamą atspalvį atitinka rusų bylinos terminą – golj kabackaja. Miestų, ypač smulkiųjų miestelių gimstanti buržuazija taip pat dažnai priklausė [nuo] stambiųjų dvarininkų, – ir ji stengėsi stiebtis paskui juos, būti „ponais" ir „lenkais".

Dvarininkas, aukštuose tviskančiuose rūmuose gyvenantis, keturiais ar šešiais žirgais važinėjantis, palaižų apsuptas, tarnų lydimas, buvo lenkas, o nuskurdęs valstietis ar dvaro pašaliais varganoje dūminėje pirkelėje besiglaudžiąs, sunkiuosius darbus bedirbąs baudžiauninkas buvo lietuvis. Dvarininko ir baudžiauninko antagonizmas savaime suprantamas, o Lietuvoje tokiu būdu jis įgavo dar „tautinio" atspalvio, dvarininko aplinkos, bet ir iš bažnyčios, iš sakyklos. Katalikų bažnyčia Lietuvoje ilgą metą buvo, šalia dvarų, stipri lenkinimo tvirtovė, bajoriškos pasaulėžiūros skleidimo įstaiga. Ir bajorams, ir plikbajoriams, ir kunigams darbo žmonės buvo nelyginant kokie daiktai, valstybės gy-

venime bereikšmiai dalykai. Ne vien tiktai pagal istorijos ironiją jie ir valstybę vadino *państwo*, reiškia: ponija iš žodžio *pan* – ponas (lietuviškai ta pati sąvoka siejasi su prasčiokų sąvoka: valstybė – valstietis – valsčius).

3

Visi minėtieji, tiesa, plačiai žinomi dalykai teko čia įsakmiau prisiminti todėl, kad jie – ir tiktai jie – paaiškina kai kuriuos lietuvių liaudies dainų bruožus, ypač tųjų dainų, kurios aštriau paliečia socialinio gyvenimo reiškinius. Pavyzdžiui, yra apsčiai dainų, pajuokiančią lenką. Bet jis visuomet yra pajuokiamas ne kaip lenkų tautos atstovas, bet kaip *ponas*, bajoras, – liaudies dainininko sąmonėje lenkas visuomet yra klasinis pažymys, lenkas yra ponas, bajoras. Šita pajuoka anaiptol nėra nukreipta prieš lenkų tautą kaip tokią, pajuoka neturi tautinių pažymių, – ji yra grynai socialinio pobūdžio. Klasinis antagonizmas lietuvių liaudies poezijoje jau anuo metu pasireikšdavo labai griežtai, revoliucingai ir savotiška forma.

Lietuvio dainininko visos simpatijos vargšo, darbininko pusėje. Vargšo ir būdas geresnis negu turtuolio, vargšo ir rugiai geriau auga, ir žirgeliai garsiau žvengia, ir mergelės drobeles ploniau audžia negu turtingojo. Vargšė mergelė visuomet gražesnė ir meilesnė už buožiškąją.

Apskritai imant, turtuolio gyvenimo lietuvis dainininkas nevaizduoja, juo nesidomi. Savo gyvenimo nedalią, savo vargą dainininkas apibrėžia trumpais stereotipiškais bruožais: „anksti rytelį kelti", „vargelį vargti", „sunkieji darbeliai dirbti", „purvynėlis bristi" ir pan. Tačiau dažnai dainoje pasigirsta skriaudžiamo varguolio rūstus klyksmas, – dainininkas siunčia savo prakeikimą pono galvai. Ponas dainininkui visuomet yra negerovės ženklas, neteisės ir prievartos atstovas. Dainose pasigirsta griežto protesto balsai, nuskambą stačiai revoliucingai: ateis laikas – susitvarkysime su ponais engėjais! Kas ten bebūtų, – koks jau sunkus jo gyvenimas būtų, – vis tiek jis gyvena skaidriu optimizmu, jis vis tiek tiki ateitimi. Lietuvis valstietis dainininkas jaučia savo žmogiškąją vertybę. Jis jaučia savo moralinį pranašumą prieš poną, jis nuolat pašiepia pono moralinę menkystą.

Vis dėlto lietuvių liaudies dainų masėje, – jų esama labai daug! – socialinio pobūdžio dainų yra palyginti ne taip daug. Tai galėjo atsitikti dėl įvairių priežasčių. Greičiausiai seniau, baudžiavos gadynėje, socialinio pobūdžio dainų buvo daug daugiau, ir jos turėjo būti dar opesnės, tiktai niekas nepasirūpino jų užrašyti. Jų daugumas gal ir dingo iš atminties arba pasikeitė, prisitaikydamos naujesniems laikams ir reikalavimams.

Lietuvių liaudies poezija – perdėm lyriška, ypač gi – eiliuotoji. Jos epinės pradžiodalos susikaupė neeiliuotoje tautosakoje, ypač pasakose ir pasakėčiose. Bet jau neeiliuotieji padavimai, legendos, dažnai išlaiką net aiškiai apčiuopiamą tam tikrą ritmą, tariant, sudarą rimtąją prozą, – jau nusiskaidrina švelnia

lyrine šilima. Yra išlikusių šiek tiek ir epinio pobūdžio dainų, bet jų yra palyginti nedaug, o antra, ir jos yra palinkusios į lyrizmą. Pasiremiant likusiomis epinio pobūdžio dainomis bei prozine tautosaka, turint galvoje tautosakos raidos linkmę ir procesą, galima būtų daugiau ar mažiau pagrįstai spėti, kad senovėje lietuvių liaudies epinė poezija buvo daug plačiau išsivysčiusi, buvo turėjusi savo mitinį ir herojinį epą, bet apie jo apimtį dabar dar sunku būtų įtikinamai kalbėti. Negalėdamas realiai ištrūkti iš aplinkinės tikrovės, veržiasi iš jos bent svajonėmis, bent savo lyriniais polėkiais, – pagaliau tai yra bendras daugelio tautų liaudies poezijos bruožas, – liaudies dainininkas veržiasi bent svajonėmis realizuoti savuosius gėrio, grožio ir laimės idealus. Sunkiąsias girneles sukdamas, į karužį jodamas, žaliojoj pievelėj pradalgėlius valiodamas, baudžiavatę eidamas, lietuvis dainininkas savo nedalioje dūmoja apie kitokį pasaulį, kur ir vėjeliai jaukiau pučia, kur ir saulelė motinėlė grakščiau šildo, kur nėra ir lūšnelių samanotų, ir dalios nedalužės varganosios, – kur tiktai tviska tėvulio margi dvareliai, močiutės aukšti svirneliai, su sakalėliais krypuojančiais, su kurteliais belojančiais, – kur motulės dukrelė verpia audžia meilatės marškinėlius prie deimantinio langelio rymodama, žaliasias rūteles augindama... Šio sukurto pasaulio prielaidos neabejojamai yra labai realios: natūraliausi jausmai, paprasčiausi posakiai, kasdieniai gyvenimo rūpesčiai, aplinkinės tikrovės elementarūs reiškiniai, daiktai ir jų santykiavimai. Tačiau lietuvių liaudies dainos, nežiūrint jų žodinės medžiagos tam tikro aprėžtumo bei monotoniškumo, pasižymi ypatinga viduje, tariant, *emocine dinamika.*

4

Lietuvių liaudies poezija – perdėm yra žemdirbių poezija. Ji yra su žemdirbių buitimi tūkstanteriopai susijusi.

Daina – priemonė pasireikšti emocijoms. Dainos pirminė prielaida paprastai esti koks nors buitinis faktelis, koks nors darbas. Daina ne kartą ir prasideda, pažymėdama tą faktelį ar darbą. Tiktai tolimesnėje eigoje ji nusrovena savo vaga, kalba poetinėmis sąvokomis. Jau XIX amžiaus viduryje Lietuvoje labai retai kur buvo beariama jaučiais, – jie buvo pakeisti arkliais, bet lietuvis dainininkas niekur arklio nekinko į arklą ar plūgą, – visur jis aria jaučiais: žirgas, kaip mylimiausias jaunuolio bičiulis, dainose tarnauja išimtinai karo ar meilautiniams reikalams.

Besrovendama daina kuria supoetintą buitį. Visos poetinės sąvokos ir priemonės yra semiamos iš žemdirbio, artojo, aplinkos, retkarčiais ir iš kario buities: artojas bernužėlis ir į karą traukdavo. Mergaitė geriausia yra toji, kuri dailiai dirba ūkiškus darbus: moka plonai linelius verpti (dainose vilnos labai retai teverpiamos, – lineliai poetiškesni už kerpamą nuo avies vilną!), kietas, tankias ir, žinoma, plonas drobeles austi, vikriai rugelius kirsti, šauniai šienelį grėbti, sparčiai linelius rauti. Toks jau yra pageidaujamos mergelės gyvenimiškas idea-

las. Ir tekėti mergelė svajoja ne už ko kito, tik už artojo: jo darbas esąs visų geriausias. Na, žinoma, ir artojas turi būti šaunus darbininkas. Palyginti su artoju, amatininko – siuvėjo ar kurpiaus, kareivio, čigono ar bajoro darbas esąs visiškai prastas! Toks darbas mergelės nepriviliosiąs!

Visi palyginimai, visos metaforos, visos simbolinės priemonės – visa imama iš žemdirbiams prieinamos srities.

Antra vertus, žemdirbys, gyvendamas ir vargdamas gamtoje, su ja taip susigyvena, kad jis pats pasijautė esąs tarytum organinė gamtos dalis, o gamtos reiškiniai labai artimai dalyvauja žmogaus gyvenime.

Dainos bernužėlis neturi jokio kito draugo, – jo niekuomet nė nemini, – vienintelis jo draugas – bėras ar šyvas žirgelis. Tik su žirgeliu dainos bernužėlis dalinasi savo pasiilguotinomis svajonėmis. Savaitės pabaigoj žirgelis liūdi.

– Ne, – jis nenori nė avinėlių, nė šienelio, – jie nori tik pas mergelę bėgti, – tai yra bernelį tenai nešti! Sekės berneliui pas mergelę – ir žirgas džiaugias: „Mandras brolio žirgelis nuo rūtelių vainikėlio"! Berneliui sekas – žirgelis darželį laužo, rūteles trypia, – žirgelio elgesy atsispindi visi bernelio išgyvenimai. Lygiai panašiai į žmogaus išgyvenimus reaguoja ir augalų pasaulis: liepelė, bernelis, obelėlė, putinėlis ir, žinoma, rūtelė – toji mergelės neatskiriama draugė, jos gynėja, jos simbolis. Taip pat elgias paukščiai, naminiai bei giriniai: žąselė, antelė, sakalėlis, gegulė, zylelė, strazdelis...

Tasai gamtos reiškinių, paukščių ir augalų, gyvenimo reiškinių suliejimas su žmogaus gyvenimu yra vienas pačių būdingiausių lietuvių liaudies dainų bruožų. Juo atsiremia ir vadinamieji paralelizmai, tie tautosakos puikybė ir pažiba. Beje, paralelizmas nėra palyginimas, jis yra gamtos ir žmogaus gyvenimo vaizdų priešpastatymas, einant veiksmo kategorija. Paprasčiausia jo formulė – dvinaris paralelizmas, pavyzdžiui:

Ir *suklygo* antelė ant marių, –
Ir *pravirko* dukrelė nevalioj.

Lietuvių dainose paralelizmas, sudarydamas dainų poetinės simbolikos pagrindus, išsirutuloja į labai sudėtingas formas. Nebekalbant jau apie formalinį paralelizmą, negatyvinį, interogatyvinį bei jų įvairiopą sandorą, net paprastojo dvinario paralelizmo dažnai abu jo nariai, vaizduoją ir gamtos, ir žmogaus gyvenimo reiškinius, taip išauga ir išsiplėtoja, kad pasidaro dvi beveik savarankiškos dainos, sudarančios lyg ir dvi tos pačios dainos savarankiškas šakas. Gana dažnai toks išbujojęs paralelizmas pasidaro net trišakis: viena šaka – gamtos gyvenimas, antra – mergelės gyvenimas, trečia – analoginė – bernelio gyvenimo vaizdas. Kitose dainose pirmoji seka lyg atlūžta, pasidaro nebereikalinga, eina tiktai dvi likusios šakos – apie mergelę ir bernelį.

Didžiojoj dainų daugumoje toksai gamtos ir žmogaus gyvenimo sujaukimas vienumon yra, žinoma, tiktai poetinio vaizdavimo priemonė, bet vis dėlto dar daugelyje dainų tai yra senovės animistinių įsitikinimų liekana: šiose dainose

animistinės sąvokos (Saulė, Mėnulis, Aušrinė, Sietynas, Gegulė ir pan.) vaidina lygiai tą patį vaidmenį, kaip ir neabejojamai „mitinėse dainose". Tos sąvokos tradicinėmis vaizdavimo priemonėmis tapo palyginti labai vėlai. Krikščionybė Lietuvoje oficialiai įvesta XIV amžiui besibaigiant, o dar XVI, net XVII–XVIII amžiais dvasininkai rūsčiai tebesikeikia, kad lietuviuose tebėsą ne tiktai daug pagoniškų sąvokų, bet ir pagoniškos galvosenos tebėsą daug. Net XX amžiaus pradžioje Lietuvos bajorija, kalbanti lenkiškai, niekindama lietuvio prasčioko, darbo žmogaus kalbą, sakydavo kad toji kalba esanti pagoniška, – net dvasininkai bažnyčioje per pamokslus taip darydavo.

Šitokiam, gana keistokam įsitikinimui vis dėlto buvo tam tikro vidujo pagrindo ta prasme, kad tikrai lietuvio buityje, – papročiuose, įpročiuose, apeigose, prietaruose, ypač gi tautosakoj, buvo labai daug tradicinių elementų, siekiančių labai gilių amžių sluoksnių, aprėpiančių daug pagoniškų elementų.

Lietuviai, darbo valstiečiai, dainų kūrėjai ir dainuotojai, per ilgus šimtmečius gyveno užsidarę savyje. Visos kultūrinės įtakos srovės slinko pro juos, pro-šal, betarpiai liesdamos dvasininkiją, bajoriją bei jos pakalikus. Nenuostabu, kad ir lietuvių tautosakoje tebeskamba motyvai, siekią gilių senovės sluoksnių.

Pavyzdžiui, toksai *žiedo* motyvas. Dažnai dainose dainuojama, kad, mergelei bemazgojant rankeles Dunojėly, ežerėly ar jūrelėse, nusmunka nuo jos piršto žiedas ir nuskęsta gelmėse. Jo ieškoti imasi koks bernužėlis, kuris ir pats, žiedelio beieškodamas, nuskęsta, ir mergelės likimas atitinkamai pasikeičia. Šiaip lietuvių dainose šis motyvas gana keistai nuskamba, – jo atsiradimo jokiomis buities aplinkybėmis paaiškinti negalima. Tiktai keli tos dainos variantai šį motyvą nuosakiai dėsto, bet tos dainos savo charakteriu išsiskiria iš kitų dainų tarpo, – jos yra net epinio pobūdžio. Tačiau žiedo vaidmuo lietuvių dainų kompozicijoje visiškai paaiškėja, prisimenant kitų tautų tautosaką.

Kaip žinoma, žiedas, kaip užmiršto žmogaus pažinimo priemonė, figūruoja garsioje rusų bylinoje apie Dobrynią Nikitičą, grįžusio guslininko drabužiais į savo žmonos vestuves, – bylinoje, savo pagrindais siekiančiojo mažiausia XII amžiaus pabaigos. Panašia prasme žiedas pagrindžia net *Kalidasos* (indų poetas, gyvenęs I amžiuje prieš mūsų erą) žavingąją dramą SAKUNTALA. Kitą žiedo motyvo variantą duoda bylina apie Iljos Muromco kovą su sūnumi (panašiai kaip persų epe apie Rustemo kovą su sūnumi). Trečią to paties motyvo variantą, giminingą Kalidasos panaudotajam, randame garsiojoje legendoje apie Samoso tironą *Polikratą* (VI amž. prieš m. erą). Štai šis variantas ir yra giminingas lietuvių liaudies dainose išlikusiam, kai kuriose dainose net panašia redakcija. Padavimas apie Polikrato žiedą pasidarė žinomesnis Europos tautoms nuo to meto, kai *Schilleris* paskelbė garsųjį savo eilėraštį „Polikrato žiedas". Tačiau lietuvių dainose žiedo motyvas buvo žinomas ir paskliděs gana plačiai – yra daug dainų! – daug anksčiau prieš Schillerio kūrinį. Bet kuria knygine įtaka šio motyvo atsiradimo lietuvių tautosakoje paaiškinti negalima. Belieka tiktai spręs-

ti, kad lietuvių liaudies dainininkai šį motyvą į XIX–XX amžių atsinešė iš labai tolimos senovės.

Išsilikusi mitinio pobūdžio tautosaka apie ožį rodo, kad jis, ožys, senovės lietuvių kulte vaidino įžymų vaidmenį, – jis buvo atnašaujamas ta pat ar bent panašia prasme, kaip ir graikuose priešeschiliniais laikais. Tad ir šio motyvo buvimas lietuvių liaudies poezijoje tenka laikyti atgarsiu labai tolimų laikų. Daina, sąvoka lieka, bet jos prasmė aptemsta; kadaise buvęs gyvybės simbolis pasidaro jau mįslė, reikalinga komentarų.

5

Lietuvių liaudies dainos pagrindas – melodija. Liaudies, ypač lietuvių liaudies, daina nėra atskiriama nuo jos melodijos, – nuo dainininko, nuo dainavimo momento, nuo dainos skambėjimo. O tai įpareigoja tiksliau apibrėžti, į ką gali pretenduoti užrašytieji be melodijų „neskambančių" dainų rinkiniai, – ar iš viso jie turi bent kurios prasmės? Tiktai visai nežymi liaudies eiliuotosios poezijos dalis yra kalbama rečitatyvu, visa kita – dainuojama. Su melodija, muzikaliai išbaigta fraze, organiškai siejasi strofa, dažniausia susidaranti iš 4 eilučių, gana dažnai dar iš dviejų ar trijų, retkarčiais siekia 6 ir daugiau, ir tiktai išimtiniais atvejais strofą atstoja viena eilutė, sudaranti išbaigtą sakinį, apibrėžianti kokį nors vaizdą ar daikto savumą. Paprastai viena eilutė vietoj strofos – yra ženklas, kad daina yra pakrikusi ar blogai užrašyta, arba ji yra jau visiškai naujoviškos gamybos, susikūrusi knyginėje įtakoje.

Šitokia strofa, suaugusi su melodija, yra pastoviausias dainos elementas. Atrodo, strofa ir melodija gimsta draugėj. Tolimesnėje dainos eigoje žodis jau prisitaiko melodijos valiai. Žodžiai dažnai esti trumpinami bei kirčiuojami savavališkai, pagal melodijos reikalą, ne pagal šnekamosios kalbos dėsnius. Prosodija – vėl grynai dainiška, melodiška, visiškai neatitinkanti knyginės literatūros prosodijos. Visos mokslininkų pastangos dainuojamas pėdas suskirstyti į jambus, chorėjus, daktilius etc. teigiamų vaisių nedavė ir negalėjo duoti, nes tokios pastangos iš esmės buvo per daug pretensionalios ir tuščios.

Strofos suaugimas su melodija nulemia ir dainos kompoziciją. Rusų liaudies dainininkai sako: slova iz pesni ne vykinešj, – žodžio iš dainos neišmesi. Ir tikrai, rusų dainininkas stengiasi dainą dainuoti taip, kaip jis yra ją išmokęs, kiek ji išlieka jo atminty, pagal išgalę taip, kaip ji buvo sukurta. Todėl tad rusų dainos tekstas pasižymi palyginamu pastovumu, nors, žinoma, ir jisai nuolat kaitaliojasi. Pavyzdžiui, rusų istorinėse dainose dainininkas aiškiai stengiasi, kiek įmanoma, tiksliau atpasakoti istorijos įvykį, o bylinose dainininkas jausdavo <...>

(Čia rankraštis nutrūksta.)

p. 444
prof. J.M. Sokolovas – žr. paaišk., p. 715.

p. 445
Učj svoje dziecie... (lenk.) – mokyk savo vaikus lenkiškai, kad kuolais nemuštų.

p. 448
Danielius Kleinas (1609–1666) – rusų kalbininkas, poetas, vertėjas. Tilžės lietuvių evangelikų liuteronų kunigas. Lotyniškai parašė ir išleido pirmąją spausdintą lietuvių gramatiką (1653), kuria rėmėsi kiti kalbininkai (Pov. Ruigys, J. Šulcas, A. Schleicheris). Parengė ir išleido giesmyną su maldaknyge „Naujos giesmių knygos..." (1666). Rašė vokiečių–lietuvių·k. žodyną, bet jo rankraštis neišlikęs.

Schultz – turbūt tai Jonas (Johanas) Šulcas (1684–1710) – lietuvių raštijos darbuotojas, vertėjas. Studijavo Karaliaučiaus universitete. Buvo kunigas. Vertė Ezopo pasakėčias. Dešimt jų išleido – tai pirmoji pasaulietinė grožinės literatūros knyga lietuvių kalba. Rinko liaudies dainas, posakius.

Hack – tikriausiai Friedrichas Wilhelmas Hackas (1706–1754), Rytprūsių kalbininkas, žodynininkas, vertėjas. Buvo Halės universiteto lietuvių kalbos seminaro vedėjas. Sudarė ir 1830 m. išleido lietuvių–vokiečių vokiečių–lietuvių kalbų žodyną (su lietuvių k. gramatikos pradmenimis), kuriuo vėliau rėmėsi kiti kalbininkai (J. Brodovskis, Pil. Ruigys). Tai pirmasis spausdintas lietuvių kalbos žodynas.

p. 449
prof. Bock – turbūt Augustas Bockh (Bekas ; 1785–1867), vokiečių filologas ir istorikas, profesoriavęs Heidelbergo ir Berlyno universitetuose. Epigrafijos pradininkas. Tyrinėjo antikos politinį ir kultūrinį gyvenimą. Parašė „Filologijos mokslo enciklopediją ir metodologiją" (1877) ir kitų veikalų.

prof. Baczko – tikriausiai Ludwig Adolf Franz Josef Baczko (Bačka, Bačko; 1756–1823), vokiečių istorikas, rašytojas, studijavęs Karaliaučiaus universitete, vėliau jame dėstęs istoriją. Išleido keletą literatūros bei istorijos žurnalų ir juose paskelbė M. Lietuvos lietuvių liaudies dainų, lietuvių ir prūsų istorinių dokumentų. Parašė romaną apie Vytautą „Vitoldas. Lietuvos didysis kunigaikštis (2 t., 1786–1796), dramų, eilėraščių, operečių libretų.

Daniel Jemisch (1762–1804) – vokiečių filologas, filosofas ir teologas. Kelių Berlyno bažnyčių pamokslininkas, Berlyno Meno akademijos ir universiteto profesorius. Išleido kultūros istoriją ir graikų literatūros paskaitas. Vertė ir komentavo Eschilo, Aristotelio kūrinius. Parašė K.G. Milkaus lietuvių kalbos žodynui vieną iš prakalbų (1800), kurioje grožėjosi lietuvių kalba, gretino su grai-

kų kalba, skatino ją ugdyti ir puoselėti, nes nuo to priklausąs ir tauraus lietuvių būdo, savitų lietuviškų papročių išlikimas. Šią mintį pakartojo tame pačiame žodyne ir filosofas E. Kantas, kuris 1796 m. Vienoje iš savo studijų buvo pagyręs lietuvių kalbą, jos skambumą, grožį.

p. 450

Adelbertas von Chamisso (1781–1838) – vokiečių rašytojas. Žymiausias kūrinys – romantinė fantastinė psichologinė apysaka „Nepaprasta Pėterio Šlėmylio istorija" (1814, liet. 1965). Baladėje „Našlės sūnus" ir kai kuriuose eilėraščiuose panaudojo lietuvių liaudies dainų motyvų (iš L. Rėzos parengto rink. „Dainos", 1825).

Felix Dahn (1834–1912) – vokiečių teisininkas istorikas ir rašytojas. Viurcburgo, Karaliaučiaus ir Breslau universitetų profesorius. Rašė istorinius veikalus romanus (*Ein Kamf um Rom*, 1876–1878 ir kt.), kuriuose vaizduojamas tautų kilnojimosi laikotarpis, aukštinamas germanų heroizmas, smerkiama Bažnyčia.

Filippas *Fortunatovas* (Fortunatov; 1848–1914) – rusų kalbininkas. Maskvos universiteto profesorius, čia pirmasis pradėjęs skaityti lietuvių kalbos kursą. Maskvos lingvistinės mokyklos pradininkas. Su rusų filologu Vsevolodu Milleriu paskelbė Lietuvoje surinktų liaudies dainų. Rėmė Antano Juškos žodyno leidimą. Prisidėjo prie spaudos draudimo lietuviškais rašmenimis panaikinimo. 1907 m. buvo išrinktas Lietuvių mokslo draugijos garbės nariu.

Aleksejus Šachmatovas (Šachmatov; 1864–1920) – rusų kalbininkas. Rusijos MA akademikas. Peterburgo universiteto profesorius. Paskelbė darbų iš rusų kalbos istorijos, fonetikos, sintaksės. Sukūrė naują rusų rankraščių tyrimo mokyklą. Su F. Fortunatovu parengė rusų rašybos reformos projektą. Domėjosi Lietuva ir lietuvių kalba. Rūpinosi K. Jauniaus darbų skelbimu, pakvietė J. Jablonskį redaguoti A. Juškos žodyną.

Janas Baudouin de Courtenay (1845–1929) – lenkų ir rusų kalbininkas. Krokuvos MA akademikas. Kazanės, Peterburgo, Varšuvos universitetų profesorius. Kazanės ir Peterburgo lingvistinių mokyklų pradininkas. Tyrė slavų ir indoeuropiečių (lietuvių, lotynų ir kt. kalbas). Kovojo už lietuvių spaudos draudimo panaikinimą. Redagavo A. Juškos „Svotbinės rėdos" vertimą į vokiečių kalbą. Su K. Būga išleido lietuvių–rusų k. žodynėlį. Parašė straipsnių apie A. Ir J. Juškas, K. Jaunių ir kt.

p. 477

„Tri glavy iz istoričeskoj poetiki" (rus.) – „Trys istorinės poetikos skyriai".

p. 479

„Epičeskije povtorenija, kak chronologičeskij moment" (rus.) – „Epiniai pakartojimai, kaip chronologinis momentas".

p. 487
„Objasnenija malorusskich i srodnych narodnych pesen" (rus.) – „Mažarusių ir jiems giminingų liaudies dainų paaiškinimai".

p. 520
„Nepadėjus – nėr ko kasti" – aliuzija į J. Tumo-Vaižganto „scenos vaizdelio" pavadinimą.

p. 547
„Vnimaja užasam vojny" (rus.) – žinomi du šio eilėraščio vertimai (abu vertė V. Reimeris) skirtingais pavadinimais : „Kada tarp karo klaikumos" (žr. N. Nekrasovas. Poezija, V., 1971, p. 54) ir „Kai karas mūšiuos kruvinuos" (žr. N. Nekrasovas. Eilėraščiai, poemos, V.: PLB, 1989).

p. 606
senasai Sumarokovas – Aleksandras Sumarokovas (Sumarokov; 1717–1777), rusų rašytojas, pirmojo profesionaliojo rusų teatro Peterburge direktorius. Išleido pirmąjį rusų literatūrinį žurnalą „Trudoliubivaja pčela" („Bitė darbštuolė"). Rašė klasicistines tragedijas, kuriose aukštino protą, pareigą, komedijas, dramas, meilės dainas ir odes, pasakėčias, filosofijos, politinės ekonomijos straipsnius.

p. 637
i povodom glumy... (rus.) – ir visokiais šėtoniškais žaidimais ir dainomis ir daugybe kitų šlykščių būdų daro patyčias.
Ukazas (rus.) – dekretas, įsakymas, potvarkis.
I my ukazali... – „Ir mes nurodėme griežtai uždrausti, kad nuo šiol *kalėdos* ir velnių nesišauktų, negarbintų ir velniškų dainų nedainuotų..." <...> „O [jei] kurie žmonės ims [šauktis] kalėdą ir velnius arba kas pradės ką nors baisiais žodžiais (materny) keikti <...>, už tokį krikščioniškam įstatymui prieštaraujantį siautėjimą pateks į didžią mūsų nemalonę ir bus žiauriai nubaustas".

p. 638
... į ką pavirto elnio tarpuragio kryžius! – po šio sakinio turėtų eiti kupiūruotas tekstas, kuriuo autografe užbaigiama sk. „Šaunioji linksmybė" B kiltis:
„Nesprendžiant, kas eina vištos, kas kiaušinio pareigas, su lietuvių „jurginių daina" (Nr. 356), užrašyta Vilnijoj, baltarusių pasienyje, pravartu palyginti kad ir tokią baltarusių dainos apie šventuosius nuotrupą (dainos pradžioje įvardijama, kaip krikščioniškos šventės seka viena po kitos):

Za sviatym blagaveščennim sviata Vialička,
Da sviata Vialička s krasnym jaječkom,

Krasna jaječka na pasvencanne,
A nam griešnym liudiam na pažitkovanne;
Za sviatym Vialičkam sviatyj Jurja, –
A sviatyj Jurja vozjmi kliuči zolotyje,
Atamkni polia, syru zemliu, –
Vpusci, sviatyj Jurja,
Ciopluju rosu, zelenu travu...

Toliau dainoje įvardijami ir kiti šventieji. Vialička – lietuviškos Velykos (rusiškai: Pascha) – figūruoja čia kaip atskiras šventasis.

Lietuviškoj ir baltarusių dainoje Jurja raktais atrakina žemę, paberia raselę, išleidžia išlaisvina žolelę. Tas pats motyvas, bet koks jo traktavimo skirtumas! Baltarusių dainoje Jurja yra šventasis, užimąs garbingą vietą kitų šventųjų tarpe, o lietuviškojoje dainoje iš jo šventumo ir pėdsako neliko. Senobiškas krikščionybės skelbėjas galėtų pasakyti, kad čia šventas Jurgis eina senobinio „velnio", Jurjos, pareigas...

Gal dar įdomesnė biografija lietuviškų *kupaliojimų*, palaikančių giminystės ryšius su senovės romėnų saturnalijomis, bet čia turėtų būti atskira ilgesnė kalba..."

p. 639
„Poetičeskije vozzrenija slavian" (rus.) – „Poetinės slavų pažiūros".

REDAKCINĖS PASTABOS

Raštų devintas tomas skirtas tautosakos darbams – reikšmingam Sruogos kūrybinės ir mokslinės veiklos barui. Norint išvengti per didelės tomo apimties, folkloristinį rašytojo palikimą (kaip 1998 m. – vertimus), nuspręsta leisti dviem knygomis – 9^{I} ir 9^{II}.

Pirmoje tomo dalyje (9^{I}) chronologine seka spausdinami visi folkloriniai Sruogos darbai, parašyti lietuvių kalba, tarp jų Miunchene apginta disertacija „Dainų poetikos etiudai" (1927, 1956), habilitacinė disertacija „Bylinų aiškinimo teorijos apžvalga" (1927), prieškario periodiniuose leidiniuose skelbti straipsniai („Erotinė lietuvių liaudies dainų simbolika ir jos kilmė" bei kt.), poleminės publikacijos („Dainavos krašto liaudies dainos. Prof. V. Krėvės-Mickevičiaus surinktos", „Mūsų tautosaka ir gyvenimas"), recenzijos.

Šios knygos DPE komentaruose (p. 682–702) pirmąkart skelbiamas archyvinis tekstas iš užrašų knygelės (LLTIR, f. 1, b. 5751), be pavadinimo ir pabaigos, tikriausiai paskaitos konspektas, metodiniais principais, sandara, giminingas DPE.

Be to, čia pirmąsyk komplektiškai spausdinama Sruogos 1947 m. parengta „Lietuvių liaudies dainų rinktinė", kurios pratarmė, įvadas, dainų skyrių įvadai buvo griežtai kritikuojami ir cenzūruojami to meto sovietinės leidybinės nomenklatūros. Sruoga, prievartaujamas byloti jam svetimomis ir nepriimtinomis marksistinėmis formuluotėmis, bandė atsižvelgti į kai kuriuos cenzūrinius reikalavimus, šį tą taisyti, tačiau jo pastangos buvo beviltiškos. Rinktinė pasirodė tik 1949 m., jau po rašytojo mirties, gerokai kupiūruota – be pratarmės, įvado, ir netrukus susilaukė neigiamų marksistinės kritikos vertinimų (žr. *Literatūra ir menas,* 1950 05 07, nr. 19; 1954 11 07, nr. 45).

Rinktinės įvadas, taip pat kupiūruotas, kaip straipsnis „Apie lietuvių liaudies dainas" buvo publikuotas 1957 m. Sruogos Raštų VI tome.

9^{I} knygoje LLDR perspausdinamas iš archyvinio rankraščio-mašinraščio (LLTIR, f. 1, b. 5729). Visos kupiūruotos teksto vietos išskiriamos laužtiniais skliaustais. LLDR komentaruose pateikiamas dar vienas, perpus trumpesnis, mažiau ideologizuotas LLDR pratarmės ir įvado (be pabaigos) tekstas, kuris gal ir buvo tikrasis, pirminis, Sruogos sumanytasis variantas. Deja, nesant jokių dokumentinių liudijimų ir argumentų, tai tik spėlionė.

Rengiant šio tomo pirmosios dalies (9^{I}) tekstus spaudai, laikytasi tų pačių principų bei nuostatų kaip leidžiant ankstesnius tomus. Laikomasi kuo didesnio autentiškumo: taisomos akivaizdžios korektūros klaidos, apsirikimai, kiti taisymai pažymimi laužtiniais skliaustais, įvairuojančios formos (būtenybė ir būtinybė, vertenybė ir vertybė, pradininkė ir pradžininkė) nevienodinamos. Daugelis „sruogizmų" aptariama konkretaus teksto komentaruose. Čia pateikiami ir citatų ar atskirų frazių vertimai į lietuvių kalbą. Stengiamasi išlaikyti sruogišką nelietuviškų pavardžių rašybą, kuri šio tomo publikacijose nuoseklesnė (tik str. „M. Biržiška ir mūsų dainos" ji lituanizuota). Vienur kitur ištaisyti pavardžių riktai (Haak = Hack, Bodoin de Courtenay = Baudouin de Courtenay ir kt.).

9^{II} knygoje bus skelbiamos Sruogos tautosakos studijos užsienio kalbomis (vokiečių, rusų, anglų, latvių).

SANTRUMPOS

LLTIR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštynas
VDU – Vytauto Didžiojo universitetas
BATA – Bylinų aiškinimo teorijų apžvalga
DPE – Dainų poetikos etiudai
LLDR – Lietuvių liaudies dainų rinktinė, K., 1949
R VI – B. Sruoga. Raštai, t. 6, V., 1957
R 5^1 – B. Sruoga, Raštai, t. 5^1, V., 1998
R 6 – B. Sruoga, Raštai, t. 6, V., 2001
R 7 – B. Sruoga, Raštai, t. 7, V., 2001
SVU – B. Sruoga. Verpetai ir užuvėjos, V., 1990

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Afanasjevas (Afanasjev) A. 80, 180, 312, 317, 318, 322, 397, 638, 678, 696, 705, 710, 715, 719
Aksakovas (Aksakov) K. 318, 397, 712, 719
Aksakovas (Aksakov) S. 712
Aleksandrovskis 412
Aleksej Michailovič, caras 636
Alfredas Didysis 446, 726
Alkajus 516
Aničkovas (Aničkov) J. 61, 69, 97, 149, 177, 180–182, 212, 410, 571, 677, 706
Apolonas 9
Archangelskij A. 405
Aristotelis 671, 736
Arnimas (Arnim) A. von 309, 709
Avakumas 673

Baczko L.A. 449, 728, 736
Balčikonis J. 450, 729
Baldžius J. 677
Balys J. 414
Balmontas (Balmont) K. 125, 126, 679
Baltrušaitis J. 109, 125, 126, 177, 181, 182, 674, 681, 698, 702
Baranauskas A. 680
Barsov J. 310, 708
Bartschas (Bartsch) Chr. 22, 58, 59, 163, 177, 180, 182, 222, 231, 241, 450, 461, 672, 685, 690, 705, 707, 729
Basanavičius (Basanavitšus) J. 113, 181, 182, 231, 250, 420, 422, 427, 429, 435, 436, 690, 722
Basiles G. 713
Baudouin de Courtenay J. 450, 729, 737
Bédier J. 324, 336, 337, 713
Belinskis V. 706, 718
Beneševič 412
Benfey T. 332, 333, 335, 338, 340, 398, 400, 713
Bernekeris (Berneker) E. 313, 450, 471, 472, 671, 696, 710, 729
Bertrand A. 69, 678
Bezsonovas (Bezsonov) P. 312, 396, 709, 719
Bezzenberger (Becenbergeris) A. 52, 53–57, 86, 176, 179, 193, 234, 450, 548, 671, 676, 688, 704, 705, 729
Binkis K. 606, 672, 702
Byronas (Byron) G. 714
Biržiška M. 14, 17, 28, 39, 54, 61, 64–66, 71, 87, 128, 176–178, 180, 230–237, 430, 431, 671, 675, 677, 698, 705
Bockh (Bock) A. 449, 728, 736
Böckel O. 25, 35, 61, 74, 75, 177, 180, 245, 673, 692, 695, 707
Bogoliubskis A. 345
Borozdinas (Borozdin) A. 24, 176, 313, 673, 710

Brazys T. 152, 153, 169, 291, 434, 435, 681, 723
Brentano K. 309, 709
Bretkūnas J. 673
Briusovas (Briusov) V. 684, 702
Brodovskis J. 736
Brodskis (Brodskij) N. 371, 717
Brückneris (Brückner) 128, 193, 233, 679, 704, 706
Brugmann F. K. 176, 193, 450, 461, 517, 671, 685, 704, 710, 729
Bücher K. 60, 61, 67, 74, 88, 180, 475, 476, 677, 692, 695
Būga K. 450, 677, 729, 737
Buslajevas (Buslajev) F. 318, 353, 397, 405, 711, 719
Bušas (Buš) V. 413, 721
Būtėnas P. 370, 371, 717

Chalanskis (Chalanskij) M. 352, 716, 728
Chamisso A. 450, 737
Creuzer 182
Croce B. 146, 182, 681

Čaplikas J. žr. Šimtakojis J.
Černyševskis (Černyševskij) V. 718
Čiulkovas (Čulkov) M. 311, 708
Čiurlionis (Čiurlianis) M.K. 177, 201, 674
Čiurlionytė J. 723
Čudovskij V. 34, 177, 674

Dahn F. 450, 728, 737
Dalis (Dalj) V. 312, 709
Dambrauskas A. žr. Jakštas A.
Danilovas (Danilov) K. 310, 311, 396, 406, 708, 715
Dante 681
Daškevičius (Daškevič) N. 340, 400, 405, 714, 719
Daugirdaitė V. 670
Daukantas S. 680
Davainis-Silvestraitis M. 675
Demidovas 311
Dilys A. 702
Dionisas 466
Długosz (Dlugošas) J. 343–345, 447, 727
Dobroliubovas (Dobroliubov) N. 715
Donelaitis (Duonelaitis) K. 27, 64, 232, 346, 673, 722
Dostojevskaja L. 33, 459, 674
Dostojevskis (Dostojevskij) F. 81, 177, 181, 459, 674, 697, 698, 718
Dunlop J.C. 332, 713

Eichendorff J.F. 37, 232, 233, 675, 706
Elijas 9, 398
Epikūras 185–190, 703
Eschilas 736

Ferrero G. 182
Filaretas 636
Firdusi 329, 713
Förster 449, 728
Fortunatov F. 450, 711, 729, 737
Frazer J.G. 69, 677

Garibalda (Garibaldis) 38, 39
Gabrys žr. Paršaitis J.
Geitler L. 176
Gellertas (Gellert) K. F. 59, 107, 677
Gercenas (Gercen) A. 718
Gerulis P. 73, 231, 706
Gilferdingas (Gilferding) N. 312, 354, 355, 396, 685, 710, 719
Gira L. 682
Gisevius 27, 28, 673
Godunovas B. 388, 390
Goethe W.A. 34, 37, 232, 235, 290, 291, 449, 460, 463, 663, 673, 689, 704, 714, 728

Gogolis (Gogolj) N. 673, 709, 719, 722
Grečas (Greč) N. 347, 715
Gribojedov A. 414, 721
Grigorjevas (Grigorjev) A. 313, 396, 710
Grillparzer F. 704
Grimai 309, 321, 709
Grimmas (Grimm) J. 317, 318, 397, 709, 711, 713, 719
Grimmas (Grimm) W. 334, 335, 709, 711
Grosse E. 177
Grunau 448, 727
Gruševskis (Gruševskij) M. 348, 716
Guagnini 62, 63, 516
Gurtelius 448
Gusev N. 371, 718

Hack F.W. 448, 736
Herderis (Herder) J.G. 40, 234, 311, 358, 432, 449, 473, 675, 686, 707, 728
Herodotas 329, 685, 713
Hirnas (Hirn) J. 680
Homeras 50, 113, 323, 333, 475, 682, 686, 690
Hubertas šv. 635
Huet D. 332, 713

Ivan Groznyj 406
Ivanas Žiaurusis 352, 715
Ivanovas (Ivanov) V. 174, 175, 201, 680
Ipatjev 345

Jablonskis J. 450, 729, 737
Jagičas (Jagičius, Jagič) V. 32, 166, 177, 182, 224, 458, 548, 674, 705
Jakštas A. 201, 705
Jakubovičius (Jakubovič) 309
Jakuškinas (Jakuškin) P. 312, 710
James R. 310
Jankauskas St. 176
Jaunius K. 450, 729, 737
Jaunutis žr. Strazdas J.
Jazykovas (Jazykov) N. 709
Jenisch D. 449, 728, 736
Jonas Žiaurusis 352
Jonika J. žr. Žilius J.
Jordan W. 35
Jorga (Yorga) N. 15, 16, 389, 671, 718
Jurgelionis K. 191–197, 703
Justinianas 636
Juška (Juškevičius) A. 21, 31, 46, 47, 53, 62, 63, 71, 79, 173, 176, 179, 180, 182, 203, 204, 206, 209, 222, 223, 250, 252, 253, 256, 257, 259, 263, 295, 301, 427, 429, 515, 517, 671, 688, 694, 716, 737
Juška J. 716, 737
Juškevičiai 450, 729

Kalaidovičius (Kalaidovič) K. 311, 708
Kalėdų Kaukė žr. Jurgelionis K.
Kalidasa 468, 685, 734
Kantas E. 449, 728, 737
Karamzinas (Karamzin) N. 347, 440, 715
Karolis II 739
Karolis Didysis 298
Katkus 546
Keltujala V. 405
Kirejevskis (Kirejevskij) P. 312, 396, 709, 710, 719
Kirpičnikovas (Kirpičnikov) A. 334, 338, 352, 397, 412, 714, 719
Kirša F. 702
Kleinas D. 448, 736
Kniprodė fon 447, 727
Kolbergas (Kolberg) O. 124, 129, 177, 231, 680
Kolcovas (Kolcov) A. 232, 706, 709
Korobka 352

Koršas (Korš) V. 714
Kosciuška (Kastiuška) T. 14, 16, 17, 546
Kragas žr. Gerulis P.
Kraševskis (Kraszewski) J.I. 37, 52, 179, 675, 688
Krėvė-Mickevičius V. 242, 251, 265, 268, 289, 291, 297, 307, 414, 415, 421, 430, 431, 434, 435, 682, 707
Krieg M. 176
Kristoforas šv. 326
Kuhn A. 318, 319, 323, 397, 712, 719
Kulišas (Kuliš) P. 716
Kurganov N. 308, 708
Kuršaitis (Kuršat, Kurschat) F. 52, 179, 193, 450, 680, 688, 704, 729

La Fontane (Lafontaine) 568
Lang A. 24, 336, 673, 714
Lengvenis 727
Lermontovas (Lermontov) M. 232, 233, 718
Leskien A. 22, 59, 176, 182, 193, 240, 450, 461, 472, 517, 672, 679, 685, 704, 705, 710, 729
Lessingas (Lessing) G.E. 54, 449, 728
Leškus 343
Liebrecht F. 330, 713
Lippert 69, 678
Loboda A. 352, 353, 405, 408, 412, 716, 720
Lomonosovas (Lomonosov) M. 719
Lönnrotas (Lönnrot) E. 435, 722

Macpherson J. 436, 722
Maikovas (Maikov) A. 410
Maikovas (Maikov) L. 315, 340, 405, 711
Maironis 39, 232, 233, 547
Maižiešius žr. Mozė
Makarovas (Makarov) M. 332, 713
Maleagra 516
Markovas (Markov) A. 342, 354, 355, 396, 400, 736, 710, 719
Marksas (Marx) K. 444, 445
Mauthner Fr. 22, 176, 672, 685
Mažvydas M. 681
Menzel W. 182
Merderis 323
Mérimée P. 436, 723
Merzliakovas (Merzliakov) A. 232, 706
Meulenas (Meulen) R. der van 87, 101, 108–111, 125, 181, 257, 678, 679, 698, 707
Michelet 182
Mickevičius A. 436
Miechowita 444, 727
Miklosich (Miklošič) Fr. 347, 410, 715
Mykolaitis-Putinas V. 705
Milašius O. 430, 721
Milkus K. 736
Milleris (Miller) O. 318, 322, 397, 405, 712, 719
Milleris (Miller) V. 315–317, 322, 334, 341, 342, 348, 350, 352, 353, 394, 399–401, 405, 407, 408, 410, 411, 450, 710, 714, 719, 720, 737
Milukas A. 431, 432, 721
Mindaugas 447, 727
Mnišek M. 387
Morfas (Morf) H. 21, 112, 181, 240, 672, 685, 689, 707
Mozė 377, 718
Müller-Freienfels R. 145, 182, 680
Müller M. 318, 319, 323, 397, 488, 712, 719

Nadler J. 192, 704
Nanke 449, 728
Napoleonas 388, 546
Nekrasovas (Nekrasov) N. 547
Nesselmannas (Nesselmann) G.H.F. 48, 49, 52, 58, 59, 163, 172, 179, 180,

204, 222, 231, 450, 676, 687, 688, 693, 694, 705
Niemi A.R. 28–31, 43, 47, 56, 57, 64, 70, 71, 75, 77, 176, 177, 179, 244, 245, 250, 257, 259, 301, 429, 461, 477, 673, 689, 694, 695, 707
Nietzsche F. 681
Norkus J. 366–370, 717

Ončukovas (Ončukov) N. 313, 355, 396, 685, 710
Ovsianiko-Kulikovskij D. 25, 177, 338, 673, 714

Pakštas K. 674
Paršaitis J. 231, 706
Petkevičius M. 679
Petliukas (Pundzevičius) P. 454
Petrarca 681
Petras I 636
Petrauskas V. 747
Piksanovas (Piksanov) N. 413, 721
Pilypas IV 739
Pitakas 516
Platonas 201, 705
Plutarchas 516
Pogodinas (Pogodin) M. 347, 348, 715
Polikratas 469, 685, 734
Popovas (Popov) P. 311, 708
Poška D. 38
Potaninas (Potanin) O. 333, 334, 399, 405, 714
Potebnia A. 112, 114, 115, 181, 318, 348, 397, 487, 488, 517–520, 636, 637, 679, 689, 712, 719
Praetorius (Pretorijus) M. 30, 31, 448, 674, 694
Prišvinas (Prišvin) M. 710
Prometėjas 199
Puškinas (Puškin) A. 233, 312, 390, 436, 672, 709, 718

Reimeris V. 738
Remeikis 431, 432
Reuschel K. 60, 177
Rėza (Rhesa) L. 12, 27–30, 32, 41, 52, 57, 59, 62, 66, 139, 140, 176, 177, 179, 180, 182, 230–232, 249–251, 252, 256, 257, 427, 429, 430, 435, 436, 449, 450, 515, 517, 673, 677, 687, 688, 693–695, 728, 737
Rybnikovas (Rybnikov) P. 355, 396, 685, 710, 719
Rykselis 447, 727
Riurikas 347
Robertson-Smith 69, 678
Ruigys (Ruhig) Pil. 449, 728, 736
Ruigys Pov. 736
Rumiancev N. 708

Sabaliauskas A. 28, 29, 31, 47, 56, 57, 64, 70, 71, 75, 77, 176, 177, 178, 244, 245, 250, 257, 259, 301, 429, 461, 477, 673, 689, 694, 695, 707
Sacharovas (Sacharov) I. 312, 313, 709
Samulionis A. 670, 707
Sauer A. 192, 704
Savickis J. 182
Sazonovičius (Sazonovič) 338, 398, 400
Scherer W. 49, 51, 676, 686, 704
Schiller (Šileris) 233, 235, 288, 290, 291, 465, 469, 685, 714, 734
Schleicheris (Schleicher, Šleicheris) A. 176, 191, 193, 231, 420, 450, 729, 736
Schultz (Šulcas) J. 448, 736
Schwartz E. 318, 319, 397, 712, 719
Shakespeare W. 444
Sidorov N. 371
Sienkiewicz H. 455
Skaftymovas (Skaftymov) A. 355, 356, 358–361, 401, 405, 407–413, 716, 719, 720
Skorina P. 711

Sniegiriovas (Sniegiriov) I. 312, 710
Sobolevskis (Sobolevskij) A. 50, 348, 676, 717
Sokolovas (Sokolov) J. 444–446, 715
Sokolovas (Sokolov) B. 342, 408, 715, 720
Solovjovas V. 681
Speranskis (Speranskij) M. 405, 406, 719
Sreznevskis (Sreznevskij) I. 351, 716
Sruoga B. 177, 182, 403, 433, 671, 672, 674, 675, 677, 703, 705, 706, 709, 711, 712, 714, 716, 720, 721, 723, 724
Stasovas (Stasov) V. 333, 334, 340, 398, 405, 714
Strazdas J. 71, 180, 678
Strazdelis A. 37, 688
Stryjkowski M. 62, 515, 516
Sumarokovas (Sumarokov) A. 616, 719, 738
Sumcovas (Sumcov) M. 334, 338, 399, 400, 714, 719
Suravardi 181, 698

Šachmatovas (Šachmatov) A. 450, 710, 729, 737
Šafažikas (Safařik) P.J. 347, 715
Šambinago S. 342, 350, 408, 410, 714, 720
Šefferis (Schaeffer?) A. 311, 708
Šeinas (Šein) P. 312, 396, 710
Šeinius I. 186
Ševčenka T. 716
Šimkus J. 50, 86, 181, 686
Šimtakojis J. 176, 198, 705, 722
Šliūpas J. 231

Tamošaitis I. 415, 721
Tetzner (Tecneris) F.O. 177, 231, 706
Tichonravovas (Tichonravov) N. 396, 716, 719, 720
Tylor E.B. 24, 336, 672, 714
Tysliava J. 73
Tolstojus L. 673
Trautmann R. 193, 704
Trubicynas (Trubicin) N. 352, 353, 408, 720
Tumas-Vaižgantas J. 436, 738
Turčiniškis žr. Zubrickas J.
Turgenevas (Turgenev) I. 718
Turovskis (Turovskij) K. 346, 708

Uhland L. 323, 712
Užkalnis P. 724

Valančius M. 680
Vaidevutis 727
Valiūnas S. 38, 675
Vasiljevas (Vasiljev) A. 355, 716
Venclova A. 718
Verdi G. 722
Verlaine (Verlenas) P. 188, 703
Veselovskis (Veselovskij) A. 42, 43, 61, 75, 87–89, 93, 113, 117, 133, 153, 177, 178, 180–182, 245, 314, 315, 324, 325, 334, 337, 338, 344, 352, 353, 361, 397, 399, 400, 405, 408, 421, 445, 466, 473–477, 636, 675, 690, 692, 695, 698, 707, 719, 720
Vymerytė M. 724
Vytautas Didysis 736
Vladimiras 13, 14, 298, 312, 345, 382–385, 394–396, 399, 401, 420, 469, 548, 549, 711
Vladislovas (IV) Vaza 296, 299, 486
Vladimirovas (Vladimirov) P. 316, 321, 737
Volkelt 182
Volteris E. 176, 206, 425
Vossler (Fosleris) K. 23, 176, 287, 672, 686, 707
Vulfstanas (Wulfstan) 446, 726

Wackernell J.E. von 133, 134, 178, 181, 680
Wiedemann O. 193, 704

Zinovjeva-Annibal 681
Zubrickas J. 235, 675, 706

Žalia Rūta žr. Sabaliauskas
Ždanovas (Ždanov) J. 315, 334, 338, 341, 353, 399, 400, 405, 408, 711, 719, 720
Žygimantas [Augustas] 448, 727
Žilius J. 202, 362–365, 383–388, 717
Žirgulis A. 723, 724
Žiteckiai 716
Žiteckis I. 716
Žiteckij (Žiteckis) P. 348, 716

Sruoga, Balys

Sr 21 Raštai: septyniolika tomų / Balys Sruoga. – Vilnius: Alma littera, 1996–

ISBN 9986-02-165-0 (įr.)

T. 9, kn. 1: Tautosakos studijos, 1921–1947 / [parengė Algis Samulionis, Donata Linčiuvienė]. – Vilnius : Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004. – 768 p. – Bibliogr. paaišk.: p. 671–739. – Asmenvardžių r-klė: p. 743–749. – ISBN 9955-475-57-9

9 tome spausdinami B. Sruogos tautosakos darbai (1925–1947). Kadangi folkloristinis rašytojo palikimas gana gausus, jis skelbiamas dviejose knygose: 9^{I} ir 9^{II}. 9^{I} sudaro tekstai lietuvių kalba: svarbiausios studijos, straipsniai, publikuoti prieškario periodiniuose leidiniuose, ir kt. Iš šiame tome pateikiamų veikalų pokario metais pasirodė tik Sruogos parengta kupiūruota „Lietuvių liaudies dainų rinktinė" (1949) ir „Dainų poetikos etiudai", str. „Apie lietuvių liaudies dainas" (R VI, 1956), „Epikūro prategė" („Verpetai ir užuvėjos", 1990).

9^{II} tomą sudarys folkloristika užsienio kalbomis.

UDK 888.2+398(474.5)

BALYS SRUOGA

RAŠTAI

IX tomas

Pirma knyga

Redaktorė DONATA LINČIUVIENĖ
Dailininkas VYTAUTAS VALIUS
Maketuotoja VIDA DAŠKUVIENĖ

Spaudai parengė Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas,
Antakalnio g. 6, 2055 Vilnius, tel. 2125332, tel./faks. (5) 2616254,
svetainė internete www.llti.lt
Spausdino AB „Spauda"
Laisvės pr. 60, LT-2056 Vilnius, LISPA narė